دا کتاب له اصلاح انلاین څخه ډانلوډ شوی دی
www.EslahOnline.Net

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم: سپېڅلی نبوي سيرت(الرحيق المختوم)

مؤلف:صفي الرحمن مبارکفوري

مترجم: سلطان محمود صلاح

کمپوز: د القلم کمپوز ځانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

ددې پښتو چاپ په اړه

نحمده و نستعینه ونستغفره و نعوذ بالله من شرور انفسنا و سیئات اعمالنا من یهده الله فلا مضل له و من یضلله فلا هادي و نشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له ، له الملک و له الحمد و هو علی کل شیئ قدیر. اما بعد:

دروند لوستونکی نیکمرغه دی چې د داسې یوه کتاب لوستلو ته یې اراده کړیده چې د مخلوقاتو د سردار او نبیانو (علیهم السلام) د امام حضرت محمد (صلی الله علیه وسلم) د مبارک ژوند په هکله د قدروړ معلومات وړاندې کوي.

انسان د خپل فطرت په حکم تل د ګټې، خیر، آرامۍ، نیکمرغۍ او برې په تکل کې وي، خو متاسفانه ډیر کسان خپل دا هدف نه شي موندلی، د برې ساحل ته د رسیدو په تمه د سفر په ېیل یا جریان کې د سمندر د وږونکو څپو ښکار شي، په تیارو سر او ډوب شي.

یوازې هغه څوک به اصلي هدف ته رسیږي، د سعادت او فلاح په درشل به پل ږدي چې د حضرت محمد (صلی الله علیه وسلم) اواره او سیده لاره ونیسي او تر وروستي منزله یې د همغه د هدایاتو مطابق تعقیب کړي.

د کائناتو پروردګار راته څرګنده کړیده چې له اسلام نه پرته نورې ټولې لارې کږې، تیاره او وروستی منزل یې بدمرغي او تباهي ده. قرآنکریم فرمایي: ((ان الدین عند الله الاسلام...)). د خدای په نزد غوره او مقبول دین اسلام دی.

که وغواړو د اسلام لنډ تعریف وکړو، نو ویلی شو: هغه دین چې حضرت محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی له لوري راوړی، بیا یې پخپلو اقوالو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

افعالو، اخلاقو اوصفاتو د عمل په ډگر کې ټکی په ټکی عملي کړي، د قرآن او سنت په بڼه کې يې د ځمکې اوسیدونکو ته په میرات پرېښی تر څو تر قیامته د هر بنده په هر موقف مکان او مقام کې چې وي لارښوونه وکړي.

نو که څوک نجات او برى، خیر او ښیگڼه غواړي، باید مسلمان شي، او که څوک غواړي رښتونی مسلمان وي، نو باید د حضرت محمد (صلی الله علیه واله وصحبه وسلم) په سپیڅلي شریعت ایمان او عمل ولري.

د مطلوب ایمان او مقبول عمل لپاره دکائناتو د سردار حضرت محمد (صلی الله علیه واله و صحبه وسلم) په مبارک سنت او سیرت سیي پوهه درلودل ډیر ضروري او حتمي دي.

دا کتاب (سپیڅلی نبوي سیرت) چې د هند مشهور عالم الشیخ صفي الرحمن مبارکپوري (رحمه الله) په عربي ژبه د (الرحیق المختوم) په نوم لیکلی بیا يې اردو ته هم پخپله اړولی دی، د حضرت محمد (صلی الله علیه و آله وصحبه وسلم) د مبارک ژوند په مختلفو اړخونو د پوهیدو لپاره ډیره سوچه او غني چینه ده.

د خوښۍ ځای دی چې پښتو ژباړه يې د دوهم ځل لپاره پداسې حال کې چاپ ته سپارل کیږي چې د لومړي چاپ ډیرې غلطۍ پکې اصلاح شویدي. د لومړي ځل لپاره کتاب هغه وخت چاپ ته وسپارل شو چې زه د شهادت ورځپاڼې د مسئول مدیر په توگه پدې ونه توانیدم کتاب ته مراجعه وکړم، د تصحیح چارې يې هم نورو ورونو سرته رسولې وې نو څه داسې غلطۍ وې پکې چې باید تصحیح شوې وای.

دا دی د رحمان خدای په توفیق سره پدې بریالی شوم، کتاب ته له سره مراجعه وکړم او په نوې بڼه يې د سیرت قدرمنو مینه والو ته وړاندې کړم.ددې چاپ نوي شیان او زیاتونې دا دي:

- ټول کتاب له سره کمپوز شوی.
- تیرې طباعتي غلطۍ تصحیح شوې .
- د ځینو عباراتو ژباړه تجدید او سمه شوې.
- د احادیثو اصلي نصوص را نقل شوي.

له خدای تعالی نه سوال کوم دا عمل مې پخپل کرم سره قبول کړي، او همدا ارزښتمن اثر د لوستونکو د علمي تندې د ځړبولو او سم عمل وسیله او د آخرت توښه وگرځوي.له رحمان خدای نه د مغفرت او له لوستونکو نه د دعا په هیله. و صلی الله علی سیدنا محمد و علی آله واصحابه و من تبعهم باحسان الی یوم الدین. په احترام

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلطان محمود صلاح
حيات آباد_ پيښور
پنجشنبه ۱۳۸۶/۸/۱۰=۲۰۰۷/۱۱/۱م

د مترجم سريزه

الحمدلله، الحمدلله الذي أرسل رسوله بالهدى و دين الحق ليظهره على الدين كله، و الصلاة و السلام على سيدنا و مولانا محمد و على آله و أصحابه أجمعين .

شکردی چې رحيم خدای يو ځل بيا د دې توفيق راکړ چې د حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د سيرت له کتابونو نه يو بل کتاب په پښتو وژباړم او د اسلام په ګناه ځورول شوي افغان ولس ته يې نذرانه کړم .

دا يو واقعيت دی چې هيڅوک تر هغې پورې د ايمان دعوی نه شي کولی تر څو پورې يې چې د الله تعالی او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) احکامو ته د اطاعت غاړه نه وي ايښې. مسلمان هغه دی چې اسلام يې د ژوند د قانون په حيث منلی او عملی کړی وي. اسلام هغه دين دی چې الله تعالی د خپلو بندګانو لپاره غوره او خوښ کړيدی. همدغه غوره دين الله تعالی د خپل افضل او وروستي پيغمبر حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پواسطه مونږ ته راليږلی دی.

حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی دين په پوره اخلاص او امانت سره لومړی پخپل ځان عملي کړی او بيايې امت ته رسولی دی. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک سيرت يعنی د هغه اقوال، افعال او اخلاق، د اسلامي مقدس دين مکمله او عملي نمونه ده. که څوک غواړي ريښتونی مسلمان وي بايد د خپل ژوند په هره لويه او وړه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اطاعت او پيروي وکړي. الله تعالی فرمايي: ((**وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ...**)) (المائدة:۹۲) [د الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اطاعت وکړئ.]

د الله تعالی او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اطاعت فرض دی. مسلمان بايد د الله تعالی دا حکم په بشپړه توګه عملي کړي، خو دا بايد له ياده ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

باسو چې د دې الهي حکم پوره تعميل هغه وخت ممکن دی چې مسلمان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مبارک سيرت خبر او پدې هکله پوره علم ولري، ځکه حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی رسول او داسې بنده ؤ چې د اسلام له نيغې لارې نه يې د يوه ويښته په اندازه هم انحراف ندی کړی. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ژوند يا د اسلام عملي بڼه او شکل، له عائشې (رضي الله عنه) نه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اخلاقو او ژوند په هکله پوښتنه وشوه هغې په ځواب کې وفرمايل: ((**کان خلقه القرآن**)) يعنې د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اخلاق او عملي ژوند قرآن و،د هغه مبارک ژوند د قرآنکريم عملي نمونه او مثال و. نبوي سيرت د اسلامي دين عملي توضيح او بيان دی. سيرت مو د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له شخصيت نه خبروي، د قرآنکريم بشپړ او صحيح تفسير راته بيانوي او د ژوند په ټولو برخو کې د هدايت داسې ډيوې راته بلوي چې که اقتدا پسې وکړو نو دنيوي او اخروي نيکمرغي به مو په برخه شي. الله تعالی فرمايي:

((**لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ**)) (الاحزاب : ٢١)

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شخصيت کې د تاسو لپاره ډيره نيکه نمونه ده.

په تاسف سره بايد اعتراف وکړو چې زمونږ هيوادوال که څه هم له اسلام سره ډيره مضبوط تړاو لري، خو د سيرت د زده کړې او پوهې په اړه يې مطلوبه او لازمه توجه نده کړې. کيدای شي ډيرو افغانانو د سيرت کتابونه لوستلي او مطالعه کړي وي، خو ډير کم به داسې وي چې د سيرت کتاب يې پدې نيت لوستی وي چې د خپل دين احکام ورنه زده کړي او څه چې لولي هغه پخپل ژوند کې پلی کړي، همدا وجه ده چې زه له درنو لوستونکو نه هيله کوم چې ددې کتاب له لوستلو نه مخکې پدې هکله خپل تصور تصحيح او برابر کړي. د دې کتاب او د سيرت د نورو موثقو کتابونو لوستلو ته پدې نيت ملا وتړي چې له همدې مبارک سيرت نه د خپل دين احکام زده کړي، همدا يې د لارې مشال وي اوپه مکمله توګه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مبارک قدم پل کيږدي. سيرت بايد د نورو تاريخي کتابونو حيثيت ونلري، چې يوازې په تيرو واقعاتو د خبريدو او پوهيدو لپاره ويل کيږي، بلکه د سيرت لوستنې او زده کړې هدف بايد خپل ژوند د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند په شان برابرول اوعيارول دي. مسلمانان مکلف دي د خپل رسول (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه و اله و صحبه و سلم) پيروي وکړي، الله تعالی امر کوي: ((قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ)).(آل عمران: ۳۱)

[ووايه اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! که چيرې تاسې له الله تعالی سره محبت کوئ نو زما (محمد(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) متابعت وکړئ تر څو الله تعالی هم محبت درسره وکړي اوګناوې مو وبښي.]

دا هم يو واقعيت دی چې زمونږ په ټولنه کې د زياترو ناخوالو عوامل له اسلام نه بې خبري او ليرې والی دی . نو اې زما څوريدليه وروره! ته که د ژوند په هره مرحله کې قرار لرې، او اجتماعي موقف دې که هرڅه وي کولی شې په همدې کتاب سره چې اوس ستا په لاس کې دی خپلې ډيرې ستونزې حل کړې، ځکه دا کتاب د هغه رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سيرت دی چې اطاعت يې د کاملې نيکمرغۍ او بشپړ برياليتوب ضامن دی. زه ځان نيکمرغه او بختور شميرم چې الله تعالی توفيق راکړ چې د صفي الرحمن مبارکپوري ((الرحيق المختوم)) نومی کتاب له عربي نه په پښتو وژباړم. دا ژباړه مې لومړی ځل په ۱۹۹۱ کال کې پيل کړې وه، خو د ژوندنيو ستونزو له امله ايله په ۲۰۰۲ کال کې بشپړ شوه، او دا ده اوس دالله تعالی په فضل سره دکتاب په بڼه کې ستاسې مخې ته قرار لري. په ژباړه کې مې تر ډيره حده له احتياط او دقت نه کار اخيستی د شعرونو په ترجمه کې مې د همدې کتاب له اردو نسخې نه استفاده کړې، خو بيا هم د اشتباهاتو امکان نه شم ردولی. دکتاب په کمپوز او تصحيح کې د خواجه محمد اسحق او سيد سليمان هاشمd مرستې دقدر وړ دي. الله تعالی دې ټولو ته لا زيات توفيق ورپه برخه کړي. و صلی الله تعالی علی سيدنا محمد وعلی آل سيدنا محمد و أصحابه و بارك وسلم عليهم أجمعين .

سلطان محمود صلاح

پيښور

۲۰۰۲/۱۰/۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ا کـتـا ب

الحمدلله رب العالمين، والصلاة و السلام علی عبده و رسوله محمد افضل الرسل و خاتم النبيين، و علی آله و صحبه و من اهتدی بهديه الی يوم الدين . و بعد

دا هغه کتاب دی چې د سيرت ليکنې د هغه نړيوالې سيالۍ لپاره مې ليکلی و چې د رابطة العالم الاسلامي له اړخه تنظيم شوې وه. د دې سيالۍ اعلان د نبوي سيرت له لومړي کنفرانس نه وروسته وشو، کوم چې د ۱۳۹۲ هـ قمري کال د ربيع الاول په مياشت کې د پاکستان د حکومت له خوا جوړ شوی و.

الله تعالی دې کتاب ته داسې مقبوليت او بری ليکلی و چې ما يې د ليکلو په مهال تمه نه درلوده، په سيالۍ کې يې لومړی مقام وګاټه، عامو او خاصو داسې خوښ کړ چې رشک (غبطة) ورباندې کيږي.

خبره داسې وه چې زه د رابطې له خوا د مسابقې په اعلان پخپل وخت خبر نه شوم، وروسته مې چې خبر واورېد، نو په سيالۍ کې د ګډون څه فکر مې ونکړ، بلکه پدې اړه مې وړانديز هم ونه مانه، خو تقدير پکې ورګډ کړم.رابطې د ليکنو د تسليمولو لپاره د ۱۳۹۷هـ.ق کال د محرم مياشتې لومړۍ نېټه ټاکلې وه. د سيالۍ له اعلان نه تر دې نېټې پورې له تقريبا نهو مياشتو نه څو مياشتې له ما نه هسې ضايع شوې وې، او پاتې موده راته ددې ډول ليکنې لپاره کافي نه ښکاريده. خو چې اراده وکړه نو له الله سبحانه وتعالی نه مرسته وغوښته، متې مې بډ وهلې تر څو ليکنه بشپړه او پخپل وخت ولېږل شوه.

هغه وخت نه يوازې دا چې وخت کم و، بلکه زه په نورو مصروفيتونو هم بوخت وم، د ليکنې لپاره کافي مصادر په لاس کې نه وو، او موجودو منابعو ته مراجعه هم ستونزمنه وه. زما هيله دا وه چې له ډېر دقت نه کار واخلم، زياتې او اضافي خبرې را نه وړم، او تر وسه د موضوع حق ادا کړم. د ليکنې په مهال مې څو داسې موضوع تر نظر تير شول چې خالي او ناکافي راته ښکاريدل او ددې وړ وو چې بايد بشپړ او زياتونه پکې وشي، خو هغه ددې کار د تر سره کولو جوګه نه وم، بس دومره مې کولی شوای چې په لاس کې موجود مواد تسويد او ترتيب کړم او بيا يې له مراجعې او تدقيق پرته کافي او نقل کړم.

نو په زړه کې مې دا پاتې شوه چې بايد هغه کمبود پوره شي، او د لازمو زياتونو هيله

(c) ketabton.com: The Digital Library

مې همداسې نيمه خوا وه ، ورځې او کلونه تير شول، فرصت را نه لاړ. وروسته به مې په کتاب کې ګوتې وهلې، څه به مې مخکې او څه وروسته کول، ځنې عبارتونه به مې بدلول، څه به مې پکې زياتول، او دا ټول که څه هغه څه وو کوم چې د ليکنې په مهال مې سترګې پرې لګيدلې وې ، خو بيا هم ګټور او مهم دي ان شاء الله . همدا راز اوس پدې برياليٰ شوم تر ډيره حده پخواني مصادر وګورم چې له امله يې د هغو نويو مراجعو له احتياج نه خلاص شوم کومې چې د ليکنې په وخت کې مې مراجعه ورته کړې او حواله مې يې ورکړې وه، دا دی پدې چاپ کې دا هم ورزياتوم.

دا تمه مې هم درلوده چې د کتاب په اړه علمي او ارزښتناک ملاحظات تر لاسه کړم، تر څو د موضوعات په اصلي محتوىٰ کې ګټه ورنه واخلم، خو پدې برخه کې چې کوم ملحوظات را رسيدلي هغه يو هم د موضوعاتو تر جوهر او اصل پورې اړه نلري، ټول د جانبي امورو په هکله دي چې څه ګټه ورنه نشي کيدلی، بلکه ځنې ملاحظات خو بالکل غلط او دومره بې اساسه دي چې متخصصين خو څه کوې بايد عام ځيرونکي يې هم په خوله رانه وړي.

دا چاپ به چې زياتونې او بدلونونه پکې شوې له مخکنيو چاپونو نه زيات ګټور او غوره وي ان شاء الله. او همدا اصلي اوقانوني چاپ دی . دا کتاب تر اوسه څو ځله د رابطې له خوا او څو ځله د مؤلف په اجازه د يو شمير ورونو له خوا چاپ شويدی، خو په لس ګونو طبعې يې داسې دي چې د مؤلف له اجازې پرته په غير قانوني توګه چاپ شوې ، خپروونکو د کتاب ښه شهرت ته کتلي او چاپ کړی يې دی، ځينو خو دومره جرات کړی چې د کتاب ټول حقوق يې هم دځان لپاره محفوظ بللي، الله تعالیٰ دې هدايت ورته وکړي، او دا توفيق دې ورکړي چې د هغې ورځې له راتګ نه مخکې چې نه دوستي شته پکې او نه سوداګري، ټول حقوق پخپلو حقدارانو وسپاري.

و صلى الله على خير خلقه محمد و على آله و صحبه و بارک وسلم.

١٨ ربيع الاول ١٤١٥هـ ق

٢٢ اګست ١٩٩٤م

صفي الرحمن مبارکپوري

الجامعة الاسلامية ، المدينة المنورة

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي دکتور عبد الله عمر نصيف خبرې

الحمد لله الذي بتعمته تتم الصالحات، و اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريک له، و اشهد ان محمدا عبده و رسوله و صفيه و خليله، ادى الرسالة و بلغ الامانة و نصح الامة و ترکها على المحجة البيضاء ليلها کنهارها، صلى الله عليه و على آله و صحبه اجمعين، و رضي الله عن کل من تبع سنته و عمل بها الى يوم الدين، و عنا معهم بعفوک و رضاک يا ارحم الراحمين. اما بعد:

[ټولې ستاينې هغه الله لره دي چې په نعمت سره يې نيکۍ سرته رسيږي، شاهدي وايم چې له الله پرته بل د عبادت وړ معبود نشته، الله يوازې دی، شريک نلري، او شاهدي وايم چې محمد يې بنده او رسول، او غوره او خليل دی. محمد (صلى الله عليه وسلم) خپل رسالت ادا کړی، امانت يې رسولی، امت ته يې نصيحت کړی، او پداسې سپينې غولۍ يې پريښی چې شپه يې له ورځ داسې رڼا ده، د الله درود دې وي پر محمد (صلى الله عليه وسلم) آل او اصحابو يې. الله دې راضي وي له هغه نه چې تر قيامته دهغه د سنت پيروي کوي او عمل ورباندې کوي. اې ارحم الراحمين خدايه! مونږ هم له خپلې عفوې او رضا نه برخمن کړه.]

سپيڅلی نبوي سنت هغه ذخيره او توښه ده چې تر قيامته به پاتې وي، خلک به يې په هکله خبرو او ليکنو کې سيالۍ او مسابقې کوي، د موضوعاتو په اړه يې د خبرو، کتابونو او ليکنو لړۍ د رسول (صلى الله عليه وسلم) له بعثت نه پيل شوې او تر هغې به دوام لري تر څو قيامت قايم شي. دا سنت هغه مشال دی چې د ژوند تر پايه د مسلمانانو لپاره لاره روښانه ساتي، د سلوکياتو، افعالو، اقوالو، له خدای سره اړيکو، له کورنۍ، خپلوانو، ورونو، امت او ټول بشريت سره د اړيکو په برخه کې عملي قدوه او نمونه ورته وړاندې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالى فرمايلي: {لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللهَ كَثِيراً} [الأحزاب: ٢١].[يقينا د تاسو هر هغه چا لپاره په رسول الله کې ډيره غوره اسوه ده، چې د الله او آخرت هيله لري او الله ډير يادوي.]

له حضرت عائشة (رضوان الله عليها) نه چې د رسول (صلى الله عليه وآله وسلم) د اخلاقو په هکله پوښتنه وشوه ، نو ويې فرمايل: (كان خلقه القرآن. قرآن يې اخلاق و.

پدې کې شک نشته ځوک چې برى او نجات غواړي، نو په ټولو دنيوي او اخروي چارو کې به د الهي منهج پيروي کوي او د رسول (صلى الله عليه وسلم) په قدمونو به پل ږدي، نبوي سيرت به د خپل فکر او تدبر اساس ګرځوي او پدې ايمان پيدا کوي چې دا الهي منهج چې رسول (صلى الله عليه وسلم) د ژوند په ټولو برخو کې په عملي توګه پلى کړى، هغه خزانه ده چې د هر چا لپاره د هدايت ضمانت کوي،پدې کې د مشرانو،کشرانو، قومندانانو، افرادو، حاکمانو، محکومينو، وعظ کوونکو، وعظ اوريدونکواو مجاهدينو ټولو لپاره لارښوونې او هدايت شته. د ژوندانه په هر ډګر کې بشپړې لارښوونې لري، په سياست، حکومت، اقتصاد، اجتماع، انساني اړيکو، اخلاقو او نړيوالو اړيکو کې د هدايت اوچت ځلى او نيکه قدوه ده.

مسلمانان چې لدې سيده لارې او الهي منهج نه د ليرې والي او انحراف له امله د جهالت او وروسته والي په کنده کې لويدلي، بايد بيرته خپلې اصلي لارې ته راوګرځي، سپيڅلي نبوي سيرت ته مخه کړي، په تعليمي نصاب کې يې شامل کړي. او پدې پوه شي چې دا سيرت تش تاريخ او فکري تسکين نه دى ، بلکه دا الله تعالى ته د عودت او رسيدو لار ده. پدې سره انسانان اصلاح کيږي، دا د خلکو د نجات او برې لار ده، او دا د الله تعالى د کتاب عملي ترجمه، تصوير او تمثيل دى، او دا هغه نظام دى چې په تطبيق سره يې مسلمان او مؤمن د ژوند په ټولو چارو کې د الهي شريعت تابع او خاضع ګرځوي.

دا کتاب [الرحيق المختوم] د مؤلف محترم الشيخ صفي الرحمن المباركفوري له خوا يوه غوره او د ستاينې وړ هڅه ده. محترم مؤلف د رابطة العالم الاسلامي غوښتنې ته په ځواب سره د نبوي سيرت په هغه مسابقه کې ګډون وکړ، کومه چې په ١٣٩٢هـ ق کال کې د همدې ادارې له خوا تنظيم شوې وه. او لکه چې د کتاب د لومړي چاپ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقدمه کې د رابطې پخواني عمومي سکرتر محترم الشيخ محمد علي الحرکان (رحمه الله، و جزاه الله عنا خير الجزاء) ويلي دغه کتاب په همغه مسابقه کې لومړی مقام وګاټه.

خلکو ډير خوښ کړ، زياتې ستاينې يې وشوې، د لومړي چاپ ټولې نسخې خلاصې شوې، له ما نه يې وغوښتل د دريم چاپ لپاره څه وليکم، چې دادی دا لنډه مقدمه مې وليکله، له الله عزوجل نه سوال کوم چې دا عمل د خپل ذات لپاره خاص کړي، مسلمانانو ته يې د ګټې، خير او غوره بدلون وسيله وګرځوي ، او امت ته بيرته هغه له لاسه وتلی برم او د بشريت د مشرتابه مقام ورکړي، تر څو امت ددې الهي قول عملي مصداق شي چې فرمايي: {كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ } [آل عمران: ۱۱۰] .[تاسو هغه غوره امت ياست چې د خلکو لپاره پيدا شوي يئ، په نيکۍ امر او له بدۍ نه نهی کوئ، او په الله ايمان لرئ.]

و صلی الله علی المبعوث رحمة للعالمين، رسول الهدی و مرشد الانسانية الی طريق النجاة والفلاح، و علی آله و صحبه و سلم. والحمد لله رب العالمين.

دکتور عبدالله عمر نصيف
د رابطة العالم الاسلامي عمومي سکرتر (پخوانی)
د سعودي عربستان د مجلس الشوری د رئيس مرستيال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محترم الشیخ محمد بن علي الحرکان خبرې

الحمد لله رب العالمین، خالق السموات و الارض، و جاعل الظلمات و النور، و صلی الله علی سیدنا محمد خاتم الانبیاء والرسل اجمعین، بشر و انذر و وعد و اوعد، انقذ الله به البشر من الضلالة، و هدی الناس الی صراط مستقیم، صراط الله الذي له ما في السموات و ما في الارض الا الی الله تصیر الامور. و بعد:

[ټولې ستاینې هغه الله لره دي چې د عالمیانو پروردګار دی. د آسمانونو او ځمکې، تیارو او رڼا پیدا کونکی دی، د الله تعالی درود دې وي زمونږ پر سردار د ټولو نبیانو او رسولا پر خاتم محمد باندې، هغه چې زیری راوړونکی او ویرونکی و، وعده کونکی او ګواښونکی، الله تعالی په همده سره بشریت له ګمراهۍ نه وژغوره او د همده په واسطه یې خلک نیغې لارې ته هدایت کړل، د هغه الله لارې ته چې د آسمانونو او ځمکې واکمني له همده سره ده، یاده دې وي چې هر څه د الله لوري ته ورتلونکي دي.]

الله سبحانه و تعالی چې خپل رسول ته د شفاعت حق او لوړه درجه ورکړه، مسلمانانو ته له ده سره د محبت امر او هدایت وکړ، او د ده پیروي یې د الهي محبت نښه وبلله، الله تعالی فرمایي:

{قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ} [آل عمران: ۳۱].

[ورته ووایه که چیرې له الله سره محبت لرئ، نو زما (محمد) پیروي وکړئ، الله به له تاسو سره محبت وکړي او ګناوې مو دربښي.]

همدا هغه اسباب دي چې له امله یې زړونه له رسول (صلی الله علیه وسلم) د محبت هیله من کیږي، او د هغه په لټه پسې په حرکت راځي چې رسول (صلی الله علیه وسلم) ته د وصول او رسیدو سبب کیږي. د اسلام له لمر ځرک نه را پدیخوا مسلمانان د رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) د محاسنو په بیان او سپیڅلي سیرت په خورولو کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیالي او مسابقې کوي. د رسول (صلی الله علیه وسلم) اقوال، افعال او لوړ اخلاق د هغه سیرت دی، ام المؤمنین حضرت عائشة (رضي الله عنها) یې د اخلاقو په هکله وایي: (**کان خلقه القرآن**). قرآن دمحمد (صلی الله علیه وسلم) اخلاق و. او معلومه ده چې قرآن خو د الله کتاب او بشپړ کلمات دي، او څوک چې پدې لوړ مقام کې قرار ونیسي په رښتیا چې هغه له ټولو خلکو نه غوره، اکمل، او له ټولو نه د زیات محبت حقدار دی.

له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره د همدې مسلسل او دوامدار محبت له امله وه چې په ۱۳۹۲هـ .ق کال کې د پاکستان له خوا د سپیڅلي نبوي سیرت لومړنی اسلامي کنفرانس جوړ شو، او هملته وه چې رابطة العالم الاسلامي د سیرت په هکله دمسابقې اعلان وکړ او ژمنه یې وکړه چې پدې برخه کې لیکل شویو لومړنیو پنځو کتابونو یا څیړنو ته به د یو سل او پنځوس زره سعودي ریالونو په اندازه جایزه ورکوي. خو د کتاب یا څیړنې لپاره یې دا شروط وټاکل:

۱. بحث یا لیکنه باید بشپړه وي، او تاریخي پیښې پکې د واقع کیدو د نیټې په اساس ترتیب شوې وي.

۲. څیړنه باید په زړه پورې وي او مخکې نه وي خپره شوې.

۳. څیړونکی باید ټول هغه مخطوطات او علمي مصادر ذکر کړي، کوم چې په لیکنه کې یې استفاده وره کړې وي.

۴. لیکونکی باید خپل بشپړ ژوند لیک ولیکي، تعلیمي سویه وښیي او که تالیفات ولري نومونه یې واخلي.

۵. لیکنه دې په ښه او واضح خط ولیکل شي، که ټیپ شي غوره به وي.

۶. لیکنې په عربي ژبه او یا نورو ژوندیو ژبو د منلو وړ دي.

۷. د بحث د منلو نیټه د ۱۳۹۲ هـ کال د ربیع الثاني له لومړۍ نیټې نه پیل او ۱۳۹۷هـ.ق دمحرم په لومړۍ پای ته رسیږي.

۸. لیکنې په بنده لفافه کې په مکه کې د رابطة العالم الاسلامي عمومي سکرتریت ته سپارل کیږي، او د ادارې له خوا ځانګړې مسلسله شماره ورکول کیږي.

۹. بحثونه به پدې برخه کې له لویو علماوو نه جوړه شوې کمیټه ګوري.

دې اعلان هغه علماء مسابقې ته وهڅول چې الله تعالی د خپل رسول (صلی الله علیه وسلم) محبت ور په برخه کړیدی. د رابطې دفتر تیاري ونیوله چې په عربي، انګلیسي، اردو او یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومه بله ژبه ليکل شوې ليکنې به مني.
ورونو خپل بحثونه وليکل او مونږ يو سل يو اويا بحثونه راورسيدل، لدې جملې نه۸۴ بحثونه په عربي ، ۲۴ په اردو، ۲۱ په انګليسي، يو په هوساوي او يو په فرانسوي ژبه ليکل شوی و.
رابطې د لويو علماوو کميټه جوړه کړه تر څو دا بحثونه او ليکنې وګوري، او په درجه يې برابرې کړي. هغه ليکنې او بحثونه چې د جائزې وړ وبلل شول پدې ترتيب دي:

١. د لومړۍ جائزې ګټونکی د هند له الجامعة السلفية نه الشيخ صفي الرحمن المباركفوري وپيژندل شو او د جائزې اندازه يې پنځوس زره رياله وه.
٢. دوهمه جائزه د د دکتور ماجد علي خان چې د هند د نوي ډيلي له الجامعة الملية نه دی، په برخه ورسيده او اندازه يې څلويښت زره رياله کيږي.
٣. دريمه جائزه په پاکستان د الجامعة الاسلامية رئيس دکتور نصير احمد ناصر وګټله او دا ديرش زره رياله وه.
۴. څلورمه جائزه د مصر استاذ حامد محمود محمد منصور ليمود و ګټله او د هغې اندازه شل زره رياله وه.
۵. پنځمه جائزه د سعودي عربستان د مدينې منورې استاذ عبد السلام هاشم تر لاسه کړه او هغه لس زره رياله وه.

د برياليو پنځو څيړونکو نومونه د رابطې له خوا په هغه اسلامي کنفرانس کې اعلان شول چې د ۱۳۹۸هـ ق په شعبان مياشت کې د پاکستان په کراچۍ ښار کې جوړ شوی و. همدا راز د برياليو نومونه په ټولو اخبارونو کې هم خپاره شول.
په همدې مناسبت د رابطې عمومي سکرتريت پخپل دفتر مکه مکرمه کې د مکې د امارت د وکيل شهزاده سعود بن عبد المحسن بن عبد العزيز تر لارښوونې او اشراف لاندې يوه لويه غونډه را وبلله. او همدلته د۱۳۹۹کال د ربيع الاول په دوولسمه نيټه د هفتې په سهار شهزاده سعود د مکې مکرمې د امير شهزاده فواز بن عبد العزيز په استازيتوب جائزې ګټونکو ته وسپارلې.
په همدې غونډه کې رابطې اعلان وکړ چې دا بريالي بحثونه به چاپوي او په څو ژبو به يې خپروي، د همدې ژمنې په اساس دا دی د چاپ لړۍ د همغه بحثونو د سر په ګل سره پيلوو. دا د هند د سلفيه جامعې د شيخ صفي الرحمن مبارکفوري بحث دی، څکه همده لومړی مقام ګټلی و. وروسته نورې ليکنې او بحثونه په خپل ترتيب سره چاپ ته سپارو. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی نه سوال کوو چې زمونږ ټولو اعمال خالص دځان لپاره قبول کړي، انه نعم المولی و نعم النصیر.

و صلی الله علی سیدنا محمد و علی آله و صحبه وسلم.

محمد بن علي الحرکان

د رابطة العالم الاسلامي عمومي سکرتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مؤلف خبرې

الحمد لله الذي أرسل رسوله بالهدي ودين الحق ليظهره على الدين كله، فجعله شاهدًا ومبشرًا ونذيرًا، وداعيًا إلى الله بإذنه وسراجًا منيرًا، وجعل فيه أسوة حسنة لمن كان يرجو الله واليوم الآخر وذكر الله كثيرًا. اللهم صل وسلم وبارك عليه وعلى آله وصحبه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين، وفجّر لهم ينابيع الرحمة والرضوان تفجيرا.

وبعد:

[ټوله ثنا هغه الله لره ده چې خپل رسول يې له هدايت او حق دين سره راليږلی، تر څو پر ټولو اديانو برلاسي ورکړي، نو هغه يې شاهد، زيری ورکونکی او ويرونکی، د خدای په امر د خدای لوري ته بلونکی او روښانونکی چراغ ګرځولی، او د هغو کسانو لپاره يې نيکه قدوه ګرځولی کوم چې الله ډېر يادوي او په الله او آخرت پورې زړونه تړي. يا خدايه! پر رسول(صلی الله عليه وسلم) درود، سلام او برکت وکړه، په آل، اصحابو او دقيامت تر ورځې پيروانو يې هم همدا پيرزوينه وکړه، د رحمت او رضا چينې ورته را وخوټوه.]

د رخې (غبطې) او خوښۍ ځای دی چې رابطة العالم الاسلامي په پاکستان کې د سپيڅلي نبوي سيرت د کنفرانس په پای يعنې د ۱۳۹۲هـ کال د ربيع الاول په مياشت کې د سيرت په اړه د ليکنې او څېړنې نړيواله مسابقه اعلان کړه، تر څو په سپيڅلي سيرت کې تر ټولو غوره بحث وليکل شي، او تر څو ليکونکي تشويق او وهڅول شي او خپلې فکري هڅې ترتيب او تنظيم کړي. زه فکر کوم چې دا ډېر ارزښتناک کار دی. ځکه که څېر شو نبوي سيرت ـ علی صاحبها مايستحق من الصلاة والسلام ـ هغه يوازينې منبع او چينه ده چې د اسلامي ټولنې ژوند او بشريت نيکمرغي ورپورې تړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما نيکمرغي ده چې پدې مبارکه مسابقه کې پخپلې ليکنې سره ونډه اخلم، خو چيرته زه او چيرته دا مقام چې د سيد المرسلين، سيد الاولين والاخرين په ژوند رڼا واچوم. زه هغه څوک يم چې ټوله نيمکرغي او نجات مې پدې کې وينم چې د هغه له نور نه رڼا واخلم تر څو په تيارو کې ورک او هلاک نه شم، او زه هغه عاجز يم چې په ژوند يې له امت نه يم ، مرم به او امتي به يې وم، او دهمده په شفاعت سره به مې الله تعالی ګناوې راته ببښي.

پدې کتاب کې زما اسلوب هسې دی چې د رابطې د شروطو له پوره کولو سره سره مې پوره اعتدال مراعات کړی، له سترې کونکي اوږدوالي او مخل يا ناقصونکي لنډوالي نه مې ځان ساتلی. ځينې موضوعات مې داسې مخې ته راغلي چې په هکله يې د مصادرو تر منځ داسې اختلاف وجود درلود چې جمع او توفيق يې ممکن نه و ، پداسې حالت کې مې له ترجيح نه کار اخيستی او هغه څه مې په کتاب کې ليکلي چې له څېړنې، تدقيق او نقد نه وروسته راجح او قوي راته ښکاره شويدي، خو د ترجيح دلايل او وجوهات مې له اوږدوالي نه د ويرې له امله نه دي ذکر کړي.

د رواياتو د منلو او ردولو په اړه مې د محققو امامانو له ليکنو نه استفاده کړيده، او د صحيح، حسن او ضعيف په پيژندلو کې مې د دوی پر حکم او فيصلو باور او تکيه کړيده، ځکه وخت د نور تدقيق او بحث اجازه نه راکوله.

په ځينو ځايونو او موضوعاتو کې مې يو شمير دلايلو او د ترجيح وجوهاتو ته اشاره کړيده، او دا په هغه ځای کې چې ويريدلی يم لوستونکي حيران نه شي، عجيبه ورته ښکاره نه شي، او يا په هغه موضوع او ځای کې چې ليدلي مې دي لومړنيو او وروستنيو ټولو هسې خبره کړيده او په داسې څه يې اتفاق کړی چې صحيح نه دی. والله ولي التوفيق.

اللهم قدر لي الخير في الدنيا والآخرة انک انت الغفور الودود ، ذو العرش المجيد.

صفي الرحمن المبارکفوري

بنارس۔ هند

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعربو موقعیت اوقومونه

نبوي پاک سیرت په حقیقت کې له هغه رسالت (پیغام) نه عبارت دی کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بشري ټولنې ته راوړی، او په هغه سره یې خلک له تیارو نه رڼا او د بندګانو له عبادت نه دیوه الله (جل جلاله) عبادت ته رابللي دي.
د دې سپیڅلي سیرت ریښتونې اوحقیقي څیره تر هغې پورې په سیې توګه نه شي څرګندیدی ترڅو د دې رسالت نښې او آثار له هغه نه مخکنیو شیانو او حالاتو سره نه وي پرتله شوي، نو له همدې کبله مونږ د کتاب په لومړني فصل کې له عربي قومونو له اسلام نه وړاندې د هغوی له تطور او بدلون، او له هغې وضعې او حالاتو نه خبرې کوو په کومه کې چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په نبوت مشرف شوی و.

د عربو موقعیت

العرب په لغت کې دښتو، ډاګونو او هغه وچو ځمکو ته ویل کیږي چې نه پکې اوبه وي او نه بوټي. عربي جزیره او د دې سیمې اوسیدونکي له ډیري پخوا زمانې راهیسې پدې نامه یادیږي. د دې جزیری لویدیځ ته سره بحیره او د سینا ټاپوزمه، ختیځ ته خلیج او د عراق جنوبي زیاتره برخې، جنوب ته عربي بحیره چې له بحرالهند نه امتداد مومي، او شمال ته یې شام اوعراق (که څه هم هلته د پولو په هکله اختلاف وجود لري) پروت دی. مساحت یې د یو ملیون متر مربع او یو میلیون او دری سوه زره میله مربع تر منځ اټکل شویدی. داجزیره د طبیعي جغرافیایي موقعیت له پلوه ډیره ارزښتناکه ده. چارچاپیره ئې داسې پراخه او ارتې دښتې او ریګستانونه دي چې دې جزیرې ته یې د یوې داسې پخې کلا بڼه ورکړیده چې پردي ورباندې په آسانۍ سره تسلط او قبضه نشي لګولی، او همدا وجه ده چې ددې سیمې خلک له ډیرې پخوا زمانې راهیسې پخپلو ژوندونو او کارونو کې آزاد او خود مختاره دي. که دا دښتې او ریګستانو نه نه وای نو بیا د عربو له وسه نه وه پوره چې د خپلو پولو نه اخوا پرتو دوو لویو امپراطوریو حملې او یرغلونه په شا وتمبوي او یا د هغوی له تسلط نه آزاد پاتې شي.
له بله پلوه دا جزیره د نړۍ د مشهورو وچو په مینځ کې پرته ده او له هغو ټولو سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچې او اوبو له لارې تړل شویده، پدې معنی چې په شمال کې له افریقا، شمال ختیځ کې له اروپا، او لویدیځ کې له عجمو، منځني او نژدې ختیځ او همداسې له هند او چین سره لاره لري. همدا راز د اوبو له لارې له دې ټولو وچو نه کښتۍ او بحري جهازونه سیخ سیده د دې جزیرې بندرګاه ته راتلی شي.
او د همدې جغرافیایي موقعیت له برکته د عربي جزیرې شمالي او جنوبي برخو په تیره زمانه کې د مختلفو ولسونو لپاره د ورکړې راکړې (تجارت) فرهنګ، دیانت، هنر، فن او علم د یوه لوی مرکز حیثیت درلود.

عربي قومونه

تاریخ پوهانو عربي قومونه د عربو د اصل او نسل په اساس په دریو برخو ویشلي دي:
۱ ـ (البائدة) **له منځه تللي عربان:** دا هغه پخواني عربان دي چې په هکله یې پوره تاریخي معلومات په لاس ندي راغلي، او دا لکه د عاد، ثمود، طَسْم، جَدِیس، عِمْلاق، أُمَیْم، جُرْهُم، حَضُور، وَبَـــار، عَبِیل، جاسم، حَضْرَمَوت او نور قومونه.
۲ ـ عاربة **عربان:** دوی د یَشْجُب بن یَعْرُب بن قَحْطان اولاده ده، او قحطاني عربان ورته ویل کیږي.
۳ ـ مستعرب عربان: دوی د اسماعیل (علیه السلام) اولاده ده او عدناني عربان بلل کیږي.

د عاربة **عربانو (قحطان پښنه)** اصلي ځای یمن دی. **د سبأ بن یشجب بن یعرب بن قحطان** له اولادې نه زیاتې قبیلې لري، **خو دوې قبیلې یې حِمْیَر بن سبأ، او کَهْلان بن سبأ ډیرې مشهورې دي، او نورې** یوولس یې دومره شهرت **نلري.** او دغه عربان د **سبأ له اولادې نه پرته نورې قبیلې نلري.**
<u>الف</u>: حِمْیَر بن سبأ، چې مشهورې کورنۍ یې:

۱ ـ قُضَاعة: او له هغې نه بَهْراء، بَلِيٌّ، القَیْن، کَلْب، عُذْرَة او وَبَرَة منځته **راغلې.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ــ السَّكاسِك: دا د بنو زيد بن وائلة بن حمير كورنۍ ده، او دَ زيد لقب سكاسك و. او دوی د كِنْدة له سكاسك نه بيل قوم دی.

۳ ــ زيد الجمهور: او پښې يې حمير الأصغر، سبأ الأصغر، حضور، او ذو أصبح دي.

ب: كَهْلان بن سبأ، مشهورې كورنۍ يې دا دي:

هَمْدان، ألْهَان، الأشْعَر، طيئ، او مَذْحِج [له مذحج نه: عَنْس او النَّخْع]، او لَخْم [له لخم نه: كندة، او له كندة نه : بنو معاوية، السَّكُون او السكاسك]، او جُذَام، عاملة، خَوْلان، مَعَافِر، او أنمار [او له أنمار نه: خَثْعَم، بَجِيلَةَ، او له بجيلة نه: أحْمَس] او الأزْد، [او له الأزد نه: الأوس، الخزرج، خُزَاعة او د جَفْنَة اولاده چي د شام پاچايان وو او آل غسان شهرت لري].

د كهلان كورنۍ پخوا له يمن نه وتلې او د جزيرې په مختلفو برخو كې خورې شويدي زياتره يې له عرم سيلاب نه مخكې هغه وخت له يمن نه ووتلې كله چې روميانو مصر او شام ونيول او د يمن په تجارتي بحري لارو يې هم قبضه ولګوله، د وچې لارې يې هم ګډې وډې كړې. ددې تر څنګ د كهلان او حمير كورنيو خپل مينځي جګړې او مقابلې هم د دې سبب شوې چې كهلان وطن پريږدي او د حمير قبيله پخپل ځای پاتې شي.

د كهلان قبيلې مهاجرين په څلورو برخو ويشلی شو:

۱ - ازد – دوی د خپل مشر عمران بن عمرو مزيقباء په امر خپل وطن پريښود، لومړی په يمن كې د ننه له يوه ځای نه بل ته تلل، راتلل، د حالاتو د معلومولو پخاطر يې د ځار ګروپونه استول تر څو په پای كې د شمال په لور لاړل او مختلفې كورنۍ يې په مختلفو سيمو كې ميشتې شوې چې تفصيل يې داسې دی:

<u>ثعلبه بن عمرو</u> په حجاز كې د ثعلبيه او ذي قار تر مينځ واړول او كله يې چې اولادونه لوی شول او شميره يې ډيره شوه نو مدينې ته ننوت او هملته ميشت شو، اوس او خزرج او د حارثه بن ثعلبه اولاده له همدې (ثعلبه) قبيلې څخه دي.

<u>حارثه بن عمرو</u> (خزاعه) او اولاده يې په ظهران كې ځای په ځای شول، وروسته يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکه حمله وکړه او د مکې اصلي اوسيدونکي (جرهميان) يې له مکې نه وايستل او دوی پکې ميشت شول.
عمران بن عمرو او اولاده يې عمان ته لاړل، همدوی د عمان ازديان دي.
د نصر بن ازد کورنۍ په تهامه کې ميشته شوه او دوی ته ازد شنوءه وايي.
جفنه بن عمرو او اولاده يې شام ته ورسيدل او هملته ميشت شول، جفنه په شام کې د غساسنه پاچايانو پلار و، دوی ته غساسنه ځکه ويل کيږي چې مخکې لدينه چې شام ته لاړ شي په حجاز کې يې د غسان په نامه مشهورې چينې تر خوا اړولي وو او همدې چينې ته د نسبت په اساس غساسنه وبلل شول.
۲ـ لخم او جذام – دوی د ختيځ او شمال په لوري لاړل. او د لخم له کورنۍ نه يو هم په حيره کې د مناذره پاچايانو پلار نصر بن ربيعه و.
۳ـ بنو طيئ – د ازد کورنۍ له وتلو وروسته بنو طيئ د شمال په لور وخوځيدل تر څو د اجا او سلمی نوميو غرونو تر مينځ ځای په ځای شول چې وروسته دا دواړه غرونه د طيئ د غرونو په نامه مشهور شول.
۴ـ کِندہ- دوی لومړی بحرين ته لاړل، خو وروسته مجبور شول چې حضرموت ته ولاړ شي، هلته يې هم ګذاره ونشوه نجد ته لاړل او هلته يې لوی حکومت جوړ کړ، خو هغه هم ډير ژر له مينځه لاړ.
د حمير يوه قبيله (قضاعه) هم له يمن نه ووتله او د عراق د سرحدي برخو په السماوه نومي کلي کې ميشته شوه[1] خو پدې کې اختلاف شته دی چې قضاعه له حمير څخه وه او که نه.

مستعرب عربان

د مستعربه عربانو نيکه حضرت ابراهيم (عليه السلام) اصلا د عراق د (ار) نومي ښار ګوټي اوسيدونکي و. (ار) د فرات سيند په لويديځه غاړه له کوفې سره نژدې پروت دی، په اوس وخت له ځمکې کيندنې او څيړنې وروسته د نوموړي ښارګوټي او د ابراهيم (عليه السلام) د کورنۍ او د دوی د ټولنيزې او ديني وضعې په هکله زيات

---

[1]. د نوموړو قبيلو د هجرت او نورو تفصيلاتو په هکله د الخضري تاريخ الامم الاسلاميه نومي کتاب ۱/۱۱-۱۳ او د قلب جزيره العرب کتاب ۲۳۱ او **۲۳۵** مخ ته مراجعه وکړه. د نوموړو قبايلو د هجرت د نيټګيګ او عواملو په هکله تاريخي منابع پخپل مينځګ کې زيات اختلافات لري خو مونږ دلته له زيات دقت او څګېړنيګ وروسته هغه خګه رانقل کړيدي چيګ د دليل له پلوه راته سيي او پياوړي ښګکاره شويدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات په لاس راغلي دي.[۲]

ځرګنده ده چې ابراهیم (علیه السلام) د عراق له (ار) نومي ځای نه حاران یا حران او له هغه ځای نه فلسطین ته تللی و او همدغه ځای یې د خپل دعوت لپاره مرکز ټاکلی و پدې ملک کې د ننه او بهر یې ډېر سفرونه کړیدي[۱]. یو ځل مصر ته تللی و هلته چې د وخت د فرعون له فریب او مکر سره مخ شوی و، فرعون غوښتل چې د ابراهیم (علیه السلام) ښځې حضرت ساره ته ضرر ورسوي، خو الله تعالی د هغه دا چل او ول ناکام کړ، فرعون پدې پوه شو چې ساره له خپل خدای (جل جلاله) سره څومره نژدې او ټینګې اړیکې لري، همغه وه چې خپله لور (هاجر)[۲] یې ساره ته د خادمې او نوکرې په صفت ورکړه او بیا ساره هغه (هاجر) ابراهیم (علیه السلام) ته په نکاح ورکړه.[۳]

ابراهیم (علیه السلام) بیرته فلسطین ته راستون شو او هلته الله تعالی له هاجر نه زوی ورکړ، دغه وخت له ساره سره څه ضد پیدا شو او ابراهیم (علیه السلام) یې دېته اړ یوست چې هاجر او وړوکی زوی یې (اسماعیل علیه السلام) له دې ځای نه وباسي، نو ابراهیم (علیه السلام) هغوی دواړه له ځان سره بوتلل او د بیت الله شریف سره خوا کې تر هغې لوی ونې لاندې یې ځای په ځای کړل چې په هغه لړ اوچت شانته ځای چې شا او خوا یې د سیلاب اوبو وهلي و ولاړه وه، هغه وخت په مکه کې هیڅوک هم نه اوسیدل ځکه هلته نه اوبه وې او نه واښه.

ابراهیم (علیه السلام) هاجر او اسماعیل (علیه السلام) ته لږ څه اوبه او یوه کمه اندازه خواړه (خرما) پریښودل او خپله بیرته فلسطین ته ستون شو، څو ورځې لانه وې تیرې شوې چې د دوی د څښاک اوبه او خواړه خلاص شول په همدې وخت کې د الله تعالی په فضل او کرم سره د زمزم چینه را وخوټیده او پدې ترتیب سره رحیم خدای د دوی د څښاک او خوراک تدبیر وکړ. دا کیسه اوږده او مشهوره ده.[۴]

وروسته د یمانیه قبیلې خلک (دوهم جرهمیان) راغلل او د اسماعیل (علیه السلام) د مور په اجازه په مکه کې میشته شول. ویل کیږي هغوی لدینه مخکې د مکې په شا او خوا درو کې اوسیدل.

---

[۲] تفهیم القران د سید ابو الاعلی مودودي لیکنه ۱/ ۵۵۳-۵۵۴-۵۵۵-۵۵۶

[۱] تفهیم القران ۱/۱۰۸

[۲] مشهوره دا ده چې (هاجر) وینحګه وه خو سر محقق او لیکوال قاضي محمد سلیمان المنصور پوري دا ثابته کؤیده چې (هاجر) د فرعون لور وه، او هغه وینحګه نه بلکه آزاده وه. رحمة للعالمین ۲/ ۳۶-۳۷.

[۳] رحمة للعالمین ۲/۳۴ . د تفصیل لپاره صحیح بخاري ۱/ ۴۷۴ وکګوره.

[۴] صیح البخاري کتاب الانبیاء ۱/ ۴۷۴ –۴۷۵ ته مراجعه وکؤه.

د بخاري شریف له روایت نه دا په ډاګه کیږي چې یمانیان له اسماعیل (علیه السلام) نه وروسته خو مخکې لدینه چې هغه ځوان شي په مکه کې میشت شوي وو، پداسې حال کې چې لدینه وړاندې به هم هغوی پدې دره باندې تیریدل.[1]

ابراهیم (علیه السلام) به کله کله د اسماعیل (علیه السلام) او حضرت هاجر د لیدو پخاطر مکې ته تشریف ووړ، خو دا نده معلومه چې څو ځله مکې ته تللی دی، تاریخي مصادرو مکې ته د ابراهیم (علیه السلام) یوازې څلور سفرونه ذکر کړیدي:

١- قرآنکریم فرمایي چې الله تعالی ابراهیم (علیه السلام) ته داسې خوب وروليد چې خپل زوی اسماعیل (علیه السلام) ذبح کوي، نو هغه هم د الله تعالی د دې امر د تعمیل لپاره اقدام وکړ: (فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ (١٠٣) وَنَادَيناهُ أَنْ يَا إِبْرَاهِيمُ (١٠٤) قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ (١٠٥) إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ (١٠٦) وَفَدَيناهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ) (الصافات: ١٠٣– ١٠٧)

[ترجمه: ((او کله چې غاړه کیښوده (دواړو حکم د الله ته) او وایې چاوه دغه (اسماعیل) پر ښې اړخ دده او غړ وکړ مونږ ده ته داسې چې اې ابراهیم! په تحقیق رښتیا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا) بیشکه مونږ همداسې (نیکه جزا لکه د ابراهیم نېکه) جزا ورکوو (نورو محسناتو نیکو کارانو ته، بیشکه چې هم دا ذبحه خوا مخوا دا ابتلا ازموینه وه ښکاره او فدیه مو ورکړه دغه (اسماعیل) ته په مذبوحې لویې سره)).]

په سفر التکوین (بایبل) کې راغلي چې اسماعیل (علیه السلام) له اسحاق (علیه السلام) نه (١٣) دیارلس کاله مشر و، او د نوموړې کیسې له سیاق نه داسې معلومیږي چې دا پیښه د اسحاق (علیه السلام) له زیږیدو نه مخکې واقع شویده ځکه د اسحاق (علیه السلام) د پیدا کیدو زیری د کیسې په پای کې راغلی دی.

لدې کیسې نه دا ثابتیږي چې د اسماعیل (علیه السلام) له ځوانیدو نه مخکې ابراهیم (علیه السلام) لږ تر لږه یو ځل مکې ته سفرکړیدی. او د پاتې دریو نورو سفرونو تفصیلات یې بخاري شریف د ابن عباس (رضي الله عنهما) په روایت را نقل کړیدي چې لنډیز یې داسې دی [2]:

٢- کله چې اسماعیل (علیه السلام) ځوان شو او له جرهمیانو نه یې عربي ژبه زده

[1] البخاري ج١/٤٧٥

[2] البخاري ج ١/٤٧٥ - ٤٧٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه، د جرهمیانو مینه ورسره پیدا شوه، نو یوه ښځه یې ده ته په نکاح ورکړه، دغه وخت یې مور (حضرت هاجر) وفات شوه. په همدې وخت کې حضرت ابراهیم (علیه السلام) هم د دوی د احوال او لیدو پخاطر مکې ته راغی، اسماعیل (علیه السلام) يې ونه موند، له ښځې نه يې دده او د ژوند د حال، احوال په هکله پوښتنه وکړه، ښځې يې له ژوند نه ډیرې ګیلې او شکوې وکړې، نو ابراهیم (علیه السلام) ورته وویل کله چې اسماعیل (علیه السلام) راغی ورته ووایه چې د دروازې ته درۍ دې بدله کړه. اسماعیل (علیه السلام) چې راغی د پلار په مقصد پوه شو، نو خپله دا ښځه یې طلاقه کړه، او د جرهم قبیلې د مشر مضاض بن عمرو له لور سره یې واده وکړ.[1]

۳ - د اسماعیل (علیه السلام) له دوهم واده نه وروسته ابراهیم (علیه السلام) یو ځل بیا مکې ته راغی، خو دا ځل یې هم خپل زوی ونه ولید، له ښځې نه یې د حال او احوال پوښتنه وکړه هغې د الله تعالی حمد او ثنا ویله او پخپل ژوند یې شکر یوست، نو ابراهیم (علیه السلام) ورته وویل:اسماعیل (علیه السلام) ته ووایه چې د خپلې دروازې ته درۍ دې ټینګه ساته، او پخپله بیرته فلسطین ته ستون شو.

دریم ځل چې کله ابراهیم (علیه السلام) مکې ته راغی اسماعیل (علیه السلام) زمزم اوبو ته نژدې تر یوې لویې ونې لاندې غشي جوړول، کله یې چې خپل پلار ولید ورپاڅید یو له بل سره یې د مینې او محبت څرګندونه وکړه. د دوی دا لیدنه له ډیرې مودې جدایۍ وروسته شوې وه، ډیره ګرانه ده چې دومره اوږده موده دې د ابراهیم (علیه السلام) په شان مشر، مهربان او مشفق پلار د خپل زوی جدایي وزغملی شي، او یا دې د اسماعیل (علیه السلام) په شان نیک صالح، او مطیع زوی له خپل پلار نه بیل او جدا و اوسیدلی شي!! همدا ځل دوی دواړو (علیهما السلام) کعبه شریفه جوړه کړه او ابراهیم (علیه السلام) د الله تعالی په امر خلکو ته د حج کولو بلنه او دعوت ورکړ.

الله تعالی اسماعیل (علیه السلام) ته د مضاض له لور نه دولس زامن ورکړل چې نومونه یې دادي[2]:

نابت یا نبایوط، قیدار، ادبائیل، مبشام، مشماع، دوما، میشا، حدد، یتما، یطور، نفیس، قیدمان، بیا له دوی نه دولس کورنۍ جوړې شوی، یو څه موده ټول په مکه کې

---

[1] قلب جزیره العرب ص. ۲۳۰
[2] قلب جزیره العرب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسیدل او د یمن، شام او مصر تر مینځ یې تجارت کاوه، بیا وروسته دا کورنۍ په ټوله عربي جزیره او حتی چې له جزیرې نه اخوا هم خورې شوې لدې معلوماتو نه علاوه د قیدار او نابت له اولادې پرته د نورو په هکله څه نور معلومات په لاس کې نشته.

انباطي تمدن د حجاز په شمال کې ډیر پرمختګ وکړ،هغوی هلته یو پیاوړی حکومت جوړ کړ (بطراء) د دوی پایتخت و، هیچا یې هم مقابله نشوای کولای، تر څو رومیان راغلل او هغوی یې له مینځه یوړل. سلیمان ندوي له ډیر بحث او څیړنې وروسته وایي چې د آل غسان پاچایان او انصار (اوس او خزرج) د ال قحطان له اولادې څخه نه وو، بلکه هغوی د نابت بن اسماعیل (علیه السلام) له اولادې څخه دي[1].

د قیدار بن اسماعیل (علیه السلام) اولاده په مکه کې پاتې شوه، تر څو عدنان او وریسې یې زوی معد پیدا شول د عدناني عربو د نسب سلسله تر همدې ځایه پورې په سیې توګه محفوظ ده. عدنان د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یوویشتم نیکه دی. په یوه حدیث شریف کې راځي: کله به چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د خپل نسب شجره ویله نو چې عدنان ته به ورسید توقف به یې وکړ او نور نومونه به یې نه یادول ویل به یې:(**کذب النسابون**). شجره ویونکو دروغ ویلي دي[2].

یو شمیر عالمان له عدنان نه پورته هم د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نسب د شجرې ویل روا بولي ځکه هغوی پدې هکله دا مخکې یاد شوی حدیث ضعیف بولي، دوی وایي چې د عدنان او ابراهیم (علیه السلام) تر مینځ څلویښت پلرونه (پوښته) تیر شویدي.[3]

ویل کیږي چې (معد) یو زوی درلود چې (نزار) نومیده، د نزار څلور زامن پیدا شول چې له هغوی نه د (ایاد)، (انمار)، (ربیعه)، او (مضر) څلور لویې کورنۍ جوړې شوې، خو ربیعه او مضر ډیرې لویې او د زیاتو پښنو درلودونکې کورنۍ دي. د ربیعه کورنۍ پښنی دا دي: اسد بن ربیعه، عنزه، عبدالقیس، د وائل دوه زامن (بکر، تغلب) حنیفه او نورې.

مضر قبیله په دوو لویو کورنیو قیس عیلان بن مضر او الیاس بن مضر باندې ویشل شویده، بیا له قیس عیلان نه بنو سلیم، بنو هوازن، بنو غطفان، او له غطفان نه عبس، ذبیان، اشجع او غني بن اعصر، او له الیاس بن مضر نه تمیم بن مره، هذیل بن

---

[1]. تاریخ ارض القرآن ۲/ ۷۸ تر ۸۲

[2]. الطبري ۱۹۱/۱ تر ۱۹۴. الاعلام ۲/۵

[3]. رحمة للعالمین ۲/۷- ۸ -۱۴- ۱۵-۱۲ - ۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرکه، بنو اسد بن خزیمه او د کنانه بن خزیمه کورنۍ، او له کنانه نه د قریشو قبیله چې د فهر بن مالک بن النضر بن کنانه له اولادې ځخه دي جوړه شویده.
بیا قریش په مختلفو کورنیو ویشل شویدي چې مشهورې یې د جمح، سهم، عدي، مخزوم، تیم، زهره او د قصي بن کلاب کورنۍ دري واړه پښې یعنی (عبدالدار بن قصي، اسد بن عبدالعزی بن قصي، او عبدمناف بن قصي) کورنۍ دي.
د عبدمناف کورنۍ څلور پښې لري چې عبد شمس، نوفل، المطلب، او هاشم نومیږي، او د همدې هاشم له کورنۍ نه الله تعالی خپل رسول حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بن عبدالله بن عبدالمطلب بن هاشم د رسالت لپاره غوره کړیدی.[1]
رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایلي:
((إن الله اصطفى من ولد ابراهيم اسماعيل، واصطفى من ولد اسماعيل كنانه، واصطفى من بني كنانه قريش، و اصطفى من قريش بني هاشم و اصطفاني من بني هاشم)) .(رواه مسلم عن وائله بن الاسقع، باب فضل نسب النبي (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ۲۴۵/۲ و الترمذي ۲۰۱/۲.) [الله تعالی د ابراهیم (علیه السلام) له اولادې نه اسماعیل (علیه السلام) او د اسماعیل (علیه السلام) له اولادې نه کنانه او له بني کنانه نه قریش، او له قریشو نه بني هاشم او له بني هاشم نه یې زه غوره کړی یم.]
له عباس بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) نه روایت دی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایي:**((إن الله خلق الخلق فجعلني من خير فرقهم و خير الفريقين، ثم تخير القبائل فجعلني من خير القبيلة، ثم تخير البيوت فجعلني من خير بيوتهم، فأنا خيرهم نفسا و خيرهم بيتا))**.(رواه الترمذي باب ماجاء فى فضل النبي (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ۲۰۱/۲.
[الله تعالی مخلوق پیدا کړ، نو زه یې په له ټولو نه غوره فرقه او ډله کې وګرزولم، بیایې د هغوی په دوو غوره ډلو کې هم له هغې ډیرې غورې ډلې نه وګرزولم، بیایې قبیلې غوره کړې او زه یې په له ټولو نه غوره قبیله کې

[1]. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري بك ۱۴/۱-۱۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګرزولم، بیایې کورنۍ غوره کړې زه یې له ټولو نه په غوره کورنۍ کې وګرزولم، نو زه د خپل ذات له پلوه او د خپلې کورنۍ له اړخه (یعنی له دواړو خواوو نه) له ټولو نه غوره او بهتر یم.]

او کله چې د عدنان اولاده زیاته شوه، نو د عربي وطن په مختلفو برخو کې خواره شول. عبدالقیس، د بکر بن وائل او د تمیم ځنې کورنۍ بحرین ته لاړې، بنوحنیفه بن صعب بن علي بن بکر یمامه ته لاړل او په حجر نومي ځای کې میشته شول، د بکر بن وائل نورې کورنۍ له یمامه، بحرین سیف کاظمه، خلیج او ان د عراق تر شا او خوا سیمو لکه ایله او هیت پورې ورسیدلې، د تغلب ځنې کورنۍ د فرات په جزیره او نور یې له بکر سره میشته شول، بنو تمیم د بصرې په دښته کې واړول.

بنوسلیم مدینې ته نژدې د القری له درې نه تر خیبره او له خیبر نه د مدینې تر ختیځ، او د مدینې له ختیځ نه تر جبلین او پدې ترتیب سره ان تر حره نومې سیمې پورې خواره شول. ثقیف په طائف او هوازن د مکې په ختیځ د اوطاس په برخه کې چې د مکې او بصرې په لاره کې پرته ده ځای په ځای شول. بنو اسد د تیماء په ختیځه او د کوفې په لویدیځه خوا کې میشت شول، د دوی او تیماء تر مینځه د طي قبیلې بحتر نومې کورنۍ اوسیدله، د دوی له ځای نه تر کوفې پورې د پنځو شپو مزل و. ذبیان کورنۍ د تیماء سره خوا کې تر حوران پورې پرته وه. د کنانه کورنۍ په تهامه او د قریشو پښه په مکه او شا او خوا سیمو کې پاتې شول، خو هغوی ډیر خپل مینځي اختلافات درلودل، اتفاق یې نه درلود بلکه تیت او پرک و تر څو چې قصي بن کلاب ځوان شو، او دوی ې سره متحد او یو موټی کړل، د نفاق اور یې ګل کړ، او خپل قوم یې د یووالي په رسۍ سره وتاړه، او د همدې اتفاق او وحدت له برکته هغوی د قدر، مقام او منزلت خاوندان شول[1].

---

[1]. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري بك ۱/۱۵-۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو حکومت او امارت

کله مو چې وغوښتل له اسلام نه وړاندې د عربو له حال او احوال نه خبرې وکړو، نو لازمه مو ولیده چې د عربو د حکومت، امارت، قومونو او مذهبونو د تاریخ په هکله هم لنډ شانته معلومات وړاندې کړو، تر څو د اسلام د ظهور په وخت کې د وضعې څرګندونه او پیژندنه راته آسانه شوې وي. د اسلام له لمر ځرک نه مخکې عربي واکداران په دوه ډوله وو، یو ډول یې داسې تاج لرونکي پاچایان وو چې په حقیقت کې یې پوره استقلال او آزادي نه درلوده، بل ډول د قبائلو او کورنیو مشران وو چې د پاچایانو په شان د پوره صلاحیت او امتیازاتو خاوندان وو، او زیات شمیر یې د پوره استقلال درلودونکي هم وو، او کیدای شي چې یو شمیر نورو به یې د کوم پاچا تابعیت هم درلود. د یمن، آل غسان او الحیره پاچایان تاج لرونکي او نور پاتې بې تاجه پاچایان وو.

د یمن پاچایي

په یمن کې د العاربه عربو له مینځ نه تر ټولو لومړی پیژندل شوی قوم د سبا قوم دی. د (اور) په څمکه کیندنه چې پدې وروستیو کې شوې ځنې داسې معلومات په لاس راغلي دي چې له میلاد نه (۲۵) پیړۍ مخکنیی زمانه پورې اړه لري او د ددی قوم (سباء) یادونه هم پکې شویده. د دوی د تمدن پرمختګ او واکمنۍ وسعت او پراختیا له میلاد نه یوولس (۱۱) پیړۍ مخکې شروع شویدی .

د دوی واکمني په لاندې ډول په مختلفو مرحلو ویشلی شو:

١_ له ۶۵۰ ق. م نه مخکې پیړۍ، پدې وختونو کې د دوی پاچایان د ((مکرب سبا)) په نامه یادیدل، پایتخت یې د (صرواح) ښار و چې لا تر اوسه پورې یې د مارب ښار لویدیځ لوري ته د یوې ورځې مزل په اندازه لیرې مسافه کې نښې نښانې لیدلې کیږي او د (خریبه) په نامه یادول کیږي. د یمن په تاریخ کې مشهور بند (سدمارب) هم په همدې دوره کې جوړ شویدی. ویل کیږي چې د سبا قوم د واکمنۍ لمن دومره پراخه وه چې د عربي وطن په د ننه او بهر کې یې ډیرې مستعمرې درلودې.

٢_ له ۶۵۰ ق.م نه تر ۱۱۵ ق.م پورې، پدې دوره کې د دوی پاچایان د سبا د پاچایانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نامه يادېدل، او د مکرب لقب يې پرېښود پايتخت يې له صرواح نه مارب ته انتقال کړ، او اوس هم د صنعاء ختيځې خواته شپېته (۶۰) ميله ليرې د دې ښار (مارب) نښې نښانې ليدل کېږي.

۳ـ له ۱۱۵ق. م نه تر ۳۰۰م پورې، پدې دوره کې حمير قبيلې د سبا پاچايانو ته ماتې ورکړه او د (مارب) په ځای يې د (ريدان) ښار خپل پايتخت وټاکه دا ښار وروسته د (ظفار) په نامه ونومول شو، ځنې آثار يې تر اوسه پورې (يريم) ته نژدې د مدور په غره باندې باقي پاتې دي. د هغوی انحطاطه (ځوړتيا) له همدې دورې نه پيل شوه، تجارت يې له ناکامۍ سره مخ شو ځکه چې لومړی د حجاز پر شمال انباطيانو خپل تسلط ټينګ کړ او د سبا قوم يې له دې ځايه ويوست ورپسې روميانو په مصر، سوريې او د دوهم ځل لپاره په شمالي حجاز باندې له تسلط او واکمنۍ وروسته بحري تجارتي لارې هم تر خپل کنترول لاندې راوستلی، او لدې نه علاوه د مختلفو قبيلو خپل مينځي اختلافات هم د دې سبب شول چې ال قحطان د ورکې او تباهۍ په ځنډه ودرېږي او له خپل وطن نه بې وطنه او در په در شي.

۴ـ له ۳۰۰م کال نه تر اسلامي لمر ځرک پورې- پدې دوره کې هغوی له ډول ډول ستونزو، کودتا ګانو، او خپل مينځي جنګونو سره لاس او ګريوان وو، تر څو دوی خپل هر څه حتی آزادي هم له لاسه ورکړه. په همدې وخت کې روميان عدن ته ننوتل، حبشيانو د دوی په مرسته او د همدان او حمير قبيلو له داخلي جګړو نه په استفادې سره په (۳۴۰)م کال کې د لومړي ځل لپاره يمن ونيو چې تر (۳۷۸م) پورې له همدوی سره و.

وروسته يمنيانو بيرته خپله آزادي وګټله، خو پدې وخت کې د مارب په بندکې درزونه پيدا شول تر څو په ۴۵۰ يا ۴۵۱م کال کې هغه لوی سيلاب چې قرآنکريم د سيل العرم په نوم ياد کړی راوبهيد، هر څه يې په مخه کړل او ډيره تباهي او بربادي يې جوړه کړه.

په (۵۲۳م) کال يهودي مشر ذو نواس د نجران پر مسيحيانو سخته حمله وکړه او غوښتل يې هغوی په زور او جبر سره له مسيحيت نه واړوي، خو کله چې هغوی دا ونه منله نو ذونو اس ورته د اور کندې وايستلې او هغه مسيحيان يې پکې ورواچول.

همدې کيسې ته قرآنکريم د (البروج) په سورت کې اشاره کوي فرمايي:

((قُتِلَ أَصْحَابُ الأُخْدُودِ * النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ * إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ * وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ * وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلاَّ أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ * الَّذِي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ)) (البروج: ٤ ـ ٩)

[ترجمه : مړه دې شي کندې ایستونکي، اور ډیر خس و خاشاك لرونکی.کله چې دوی پر هغوی ناست وو، او هغه څه يې ليدل چې پر مسلمانانو يې کول. اوله هغوی نه يې بدله نه اخيسته مگر ددې چې هغوی په عزيز او حميد خدای ايمان درلود، هغه خدای چې د اسمانونو او ځمکې پاچايي ورسره ده او الله پر هر څه شاهد او خبر دی.]

او د همدې پیښې په نتیجه کې نصرانیان د خپل انتقام پخاطر د روم د امپراطور تر مشرۍ لاندې په عربو باندې د تسلط او د خپلې واکمنۍ د پراختیا په تکل کې شول، حبشیان یې راپورته کړل، بحري قوت (کښتۍ او جهازونه) یې ورته برابر کړل، بالاخره اویا زره (۷۰۰۰۰) حبشي سپاهیان په یمن وروختل او په (**۵۲۵**م) کال یې یمن ونیو او ارياط یې حاکم وټاکل شو. نوموړی تر یو وخته د یمن حاکم و، تر څو د خپلو لښکرو د یوه قوماندان (ابرهه) له لاسه ووژل شو. ابرهه د قدرت واگې پخپل لاس کې ونیولې، او دا همغه ابرهه دی چې د مکې دورانولو لپاره یې لښکرې را ایستلې وې، دی او لښکر یې د اصحاب الفیل په نامه شهرت لري.

د الفیل له پیښې نه وروسته یمنیانو له فارسیانو نه د مرستې غوښتنه وکړه او بالاخره یې د یوې کلکې مقابلې په نتیجه کې حبشیان له خپل وطن نه وشړل او په (**۵۷۵**م) کال یې د معدیکرب بن سیف ذي یزن الحمیري تر مشرۍ لاندې خپله آزادي اعلان کړه، او معدیکرب یې پاچا وټاکل شو.

نوموړي یو شمیر حبشیان د خپل خدمت او چوپړ لپاره له ځان سره وساتل تر څو یوه ورځ د همدې حبشي خدمتگارانو له خوا ووژل شو او دده په مرگ سره د ذي یزن د کورنۍ حکومت هم پای ته ورسید.

وروسته کسرى په صنعاء کې فارسي والي مقرر کړ او یمن د فارس یو ولایت اعلان شو، دې سلسلې تر (**۶۳۸**م) کال پورې دوام درلود، خو په همدې کال فارسي والي باذان اسلام راوړ او پدې ترتیب سره په یمن باندې د فارس تسلط او واکمنې ختمه شوه[۱].

[1]. د زياتو معلوماتو لپاره مراجعه وکړئ تفهيم القرآن **۱۹۵/۴** تر **۱۹۸** او تاريخ ارض القران ج**۱/۱۳۳** مخ ته د کتاب تر پايه. د کلونو د تعيين په هکله تاريخي روايات يو له بل سره أير توپير لري، حگنيگ ليکوالان وايیگ چيگ دا تگوليگ هسيگ پخوانة کيسيگ دي، نه نور څه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حیره پاچایي

له کومې ورځې نه چې لوی قوروش په (۵۵۷-۵۲۹ ق.م) کې فارسیان سره یو کړي وو له همغې ورځې نه په عراق او شا او خوا سیمو کې د فارسیانو حکومت چلیده، دا وخت د دوی د زور او دبدبې وخت و هیچا یې هم مقابله نشوای کولای تر څو په (۳۲۶ ق. م) کال کې اسکندر مقدوني د فارسیانو پاچا (لومړنی دارا) ته ماتې ورکړه، او پدې ډول سره دا دولت تجزیه شو، ملک الطوایفی وربانديې حاکمه شوه. دا لړۍ تر (۲۳۰م) پورې جاري وه، په همدې وخت کې قحطانیانو هجرت وکړ او د عراق ځنې کلیوالې سیمې یې ونیولې، وروسته عدنانیان راغلل او له دوی سره له کشمکش او جنجال وروسته یې د فرات جزیرې څه برخې قبضه کړې.

فارسیان د دوهم ځل لپاره له (۲۲۶م) کال نه را پدیخوا د ساساني دولت د بنسټ ایښودونکي (اردشیر) په دوره کې د قدرت خاوندان شول. نوموړي فارسیان سره متحد کړل او په ګاونډیو عربانو یې قبضه ولګوله، په نتیجه کې د قضاعه قبیلې خلک مجبور شول چې شام ته لاړ شي، حیره او انبار هم د اردشیر تر ولکې لاندې راغلل.

د ارد شیر په دوره کې په حیره او د عراق او عربي جزیرې په کلیوالو سیمو کې د میشته قبیلو لکه مضر او ربیعه والي جذیمه الوضاح نومیده. ارد شیر پوهیده چې په عربو باندې حکومت کول او د هغوی له حملو نه ځان ساتل تر هغه پورې ممکن ندي تر څو یې پر دوی داسې یو څوک نه وي ګمارلی چې له قومي او ملي قوت نه برخمن وي، په قوم کې ځای ولري او وکولی شي چې له رومیانو سره د مقابلې په وخت د دوی مرسته لاسته راوړي، او هم د عراق عربان د روم تر قبضې لاندې شام کې اوسیدونکو عربانو په مقابل کې ودروي. همدا راز د الحیرې له والي سره به د فارسي لښکرو یو غونډ هم موجود و، تر څو د حکومت په خلاف د صحرا نشینو عربانو د پاڅون په ټکولو کې ورنه کار واخلي. جذیمه د (۲۶۸م) کال په شا او خوا کې مړ شویدی.

د جذیمه له مرګ نه وروسته د سابور بن اردشیر په دوره کې عمرو بن عدي بن نصر اللخمي- د لخمیانو د لومړني حاکم په توګه د حیرې والي وټاکل شو. لخمیانو تر هغې پورې په حیره باندې حکومت کاوه تر څو قباذ بن فیروز د فارس واکدار وټاکل شو، پدې وخت کې مزدک هم را پیدا شو، نوموړي د فساد، فحشاء او اباحیت لور ته بلنه پیل کړه، قباذ او نورو ډیرو د مزدک دا بلنه ومنله، وروسته قباذ د حیرې مشر المنذر بن ماء السماء ته لیک واستاوه او هغه یې هم دې نوي دعوت ته راوباله، خو هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل غرور له کبله دا غوښتنه ونه منله، نو قباذ هغه عزل او په ځای یې د مزدکي مذهب یو پیرو حارث بن عمرو بن حجر الکندي د حیرې والي مقرر کړ.
له قباذ نه وروسته د فارس مشري د کسری نوشیروان په غاړه ولویده، نوموړي له مزدکي مذهب سره ډیر کینه درلوده، مزدک او د هغه ډیر پیروان یې ووژل، منذر یې بیرته د حیران والي وټاکه، حارث یې راوغوښت خو هغه دارکلب ته وتښتید او بیا هملته مړ شو.
له منذر بن ماء السماء نه وروسته حکومت له همدوی سره و، تر څو د نعمان بن منذر دوره پیل شوه پدې وخت کې زید بن عدي العبادي د نعمان په خلاف یوه توطئه جوړه کړه او د همدې توطئې په نتیجه کې کسری وربانديې په غوصه شو او هغه یې راوغوښت خو نعمان لومړی په پټه سره د آل شیبان مشر هاني بن مسعود ته ورغی، خپل مال او اولاد یې له هغه سره پرېښودل، بیا دکسری په لور وخوځیده، کسری هغه بندي کړ په بندیخانه کې مړ شو، او د ده پر ځای یې ایاس بن قبیصه الطائي د حیرې والي وټاکه. او هغه ته یې امر وکړ چې له هاني بن مسعود نه د نعمان مال وغواړي، خو هاني دا ونه منله چې د نعمان مال ورکړي، نو کسری د هاني په خلاف د جګړې اعلان وکړ او خپلې لښکرې یې د ایاس په مشرۍ د هغه په لور ور مرش کړې، پدې ترتیب سره د ذي قار په سیمه کې د دواړو خواوو تر منځ سخته جګړه ونښته چې په پای کې بنو شیبان بری وموند او فارسیانو ماتې وخوړه، او دا لومړی ځل ؤ چې عربو عجمانو ته ماتې ورکړه. دا پیښه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ولادت نه لږه موده وروسته واقع شویده، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حیره باندې د ایاس بن قبیصه د حکمرانۍ له پیل نه اته میاشتې وروسته زیږیدلی دی. په ایاس پسې د حیرې ولایت یوه فارسي نژاده شخص ته وسپارل شو، خو په (۶۳۲م) کال کې د حیرې ولایت بیرته د آل لخم کورنۍ ته په لاس ورغی او منذر چې په معرور سره مشهور و والي وټاکل شو، خو د ده د ولایت لا اته میاشتې نه وې پوره شوی چې د خالد بن الولید (رضي الله عنه) تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې وربانديې وروختلې.[۱]

د شام حکومت

[1]. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة للخضري بك ۲۹/۱ تر ۳۲ پورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې عربانو له خپل اصلي ټاټوبي نه کوچيدل پيل کړل، نو د قضاعه کورنۍ ځنې پښې لکه بني سليح بن حلوان چې بنو ضجعم بن سليح يې له اولادې نه وو، د شام په پولو کې ميشته شوې. روميانو دا کورنۍ د ځان کړې او غوښتل يې په دوی سره له يوې خوا د صحرا او وچې د عربانو مخه ونيسي او له بل پلوه د فارس په مقابل کې ورنه ګټه واخلي. پدې ترتيب سره يې د هغوی لپاره بيل پاچا وټاکه، د دوی پاچايي د دوهمې ميلادي پيړۍ له پيل نه تقريبا تر پايه پورې دوام درلود، تر ټولو مشهور پاچا يې زياد بن الهبوله و. او د دوی د پاچايۍ لړۍ هغه وخت پای ته ورسيده کله چې د آل غسان کورنۍ ضجاعمه ته ماتې ورکړه، او پدې سره د روميانو له خوا د شام پاچايي هم آل غسان ته وسپارله شوه، نومورې کورنۍ د روميانو د مزدورانو په صفت تر (۱۳) ه کال پورې د شام په عربانو حکومت وچلاوه، خو په نوموړي کال د حضرت عمر (رضي الله عنه) د خلافت په دوران کې د يرموک د غزا په نتيجه کې د دوی حکومت پای ته ورسيد، او د دوی وروستی پاچا (جبله بن الايهم) اسلام راوړ او له مسلمانانو سره يو ځای شو[1].

د حجاز پاچايي

ترڅو چې اسماعيل (عليه السلام) ژوندی و د مکې مشري او د بيت الله شريف مسئوليت له همده سره و،[2] خو کله چې هغه د (۱۳۷) کلونو په عمر له دنيا نه رحلت وکړ،[3] نو دا مسئوليت يې زامنو نابت وړپسې قيدار او په بل روايت قيدار بيا نابت په غاړه واخيست. او له دوی نه وروسته د مکې مشري د دوی نيکه مضاض بن عمرو الجرهمي ته وسپارله شوه، خو د اسماعيل (عليه السلام) اولاده که څه هم مشري له نورو سره وه د ډير قدر او عزت خاوندان وو ځکه د دوی پلار او نيکه کعبه شريفه جوړه کړې وه.[4]

د وخت په تيريدو سره د اسماعيل (عليه السلام) د اولادې نوم او نښان مخ په ورکيدو شو، جرهميان هم د بخت نصر له دورې مخکې کمزوري شول، او په همدې وخت د مکې په سياسي آسمان کې د عدنان د کورنۍ ستوری وځليد. په ذات عرق کې په عربانو باندې د بخت نصر د تيري په هکله را نقل شوی روايت هغه چې وايي پدې

(1). نفس المصدر ۳۴/۱ و ارض القرآن ۲/ ۸۰-۸۲

(2). قلب جزيرة العرب ص ۲۳۰-۲۳۷

(3). سفر التکوين ۲۵:۱۷

(4). قلب جزيرة العرب ۲۳۰- ۲۳۷ ابن هشام ۱/۱۱۱-۱۱۳ ابن هشام يو ازيگ د نابت له مشرة نه يادونه کؤيده

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيښنه کې د عربو مشر د جرهم له قبيلې څخه نه و، زمونږ د يادې شوې خبرې پخلاوی کوي.[۱]

د عدنان کورنۍ د بخت نصر د دوهمې حملې (۸۷ ۵ ق .م) په وخت کې يمن ته وتښتيدلې، برمياه (عليه السلام) چې د اسرائيلو نبي و، معد له ځان سره شام ته بوتلا، او کله چې د بخت نصر فشارونه کم شول معد بيرته مکې ته راستون شو، خو هغه وخت په مکه کې له جرهميانو نه يوازې جرشم بن جلهمه پاتې وو،معد د هغه له لور سره واده وکړ او له هغې نه يې زوی (نزار) پيدا شو.[2]

نوره د جرهميانو وضعه هم مخ په خرابيدو شوه، څوک به چې مکې ته راتلل نو دوی به وربان‌دې ظلمونه کول دکعبې ټول مال ئې ځان ته خاص کړ[3]. دې کار عدنانيان په غوصه کړل،او کله چې د خزاعه قبيلې خلک په مرظهران نومې منطقه کې ميشته شول او ويې ليدل چې د جرهميانو او عدنانيانو وضعه ښه نده، نو له همدې وضعې نه په استفادې او د عدنان قبيلې دځينو کورنيو په مرسته يې د جرهميانو په خلاف جګړه پيل کړه، بالاخره يې د دوهمې ميلادې پيړۍ په نيمايي کې جرهميان له مکې نه وشړل او د مکې مشري دوی په غاړه واخيسته.

جرهميانو چې کله مکه پريښوده، نو ځنې شيان يې د زمزم په څاه (کوهي) کې واچول او خوله يې ورپټه کړه.ابن اسحاق وايي:عمرو بن الحارث بن مضاض الجرهمي[۴] دکعبې شريفې دوې هوسۍ [4] او حجر اسود دواړه د زمزم په کوهي کې ښخ کړل او بيا له خپلو ملګرو سره د يمن په خوا وخوځيده.

د مکې پريښودل جرهميانو ته ډېر غم اوخفګان باعث وو پدې هکله عمرو داسې وايي :

كأن لم يكن بين الحجون الى الصفا   أنيس و لم يسمر بمكة سامر

[۱]. قلب جزيرة العرب ص. ۲۳.

[2]. رحمة للعالمين۲/۴۸.

[3]. قلب جزيرة العرب ص ۲۳۱.

[۴]. دا هغه مضاض الجرهمي نه دی کوم چې د اسماعيل (عليه السلام) په کيسه کې يې يادونه شويد.

[۴]. مسعودي وايي: په تيره زمانه کې به فارسيانو کعبې ته پيسې او جواهرات اهداء کول. پدې لړ کې ساسان بن بابک دوې د سرو زرو هوسۍ جواهرات، تورې او ډير نور سره زر اهداء کړي وو. عمرو بيا دا ټول شيان د زمزم په کوهي کې واچول او پکې ښخ يې کړل.مروج الذهب ۱/ ۲۰۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلی نـــحن كـــنا أهلها فأبـــادنا صروف الليالي والجدود العواثر[1]

د شعر ترجمه داسې کيږي:

[ته به وايې چې دحجون او صفا ترمنځ هيڅوک نه وو (آشنا اودوست نشته) اونه دمکې د شپې له خوا جوړو شويو محفلوکې کوم کيسه ويونکی د شپې کيسې ويلې دي.مونږ د دې ځای اوسيدونکي وو، خو د وخت ناکردو اوخرابو قسمتونو اونيمه خوا نصيبونو تباه او برباد کړو.]

اسماعيل (عليه السلام) په شلمې قبل الميلاد پيړۍ کې تير شوی ؤ. نو پدې سره ويلی شو چې جرهم قبيله تقريبا يوويشت پيړۍ په مکه کې اوسيدلی،او د شلو پيړيو په شا اوخوا کې يې حکومت ورباندې کړی دی.پدوی پسې د مکې مشري د خزاعه کورنۍ ته رسيدلې، خو دری لاندينې مسئوليتونه له مضر کورنۍ سره پاتې شوي وو:

١ـ له عرفات نه مزدلفې ته د خلکو ليږدول او په (يوم النفير) (يعنی دذي الحجې ديارلسمه ورځ) له منی نه د تللو اجازه ورکول.دا وظيفه د بنوالغوث بن مره چې د الياس بن مضر له کورنۍ څخه و په غاړه وه.دوی ته صوفه ويل کيدل،د(يوم النفير) په ورځ به تر هغه پورې بل هيڅوک هم جمرې نه ويشتلې ترڅو به چې د صوفه يوه کس جمرې ويشتل نه وو پيل کړي، اوکله به چې خلک له جمرې ويشتلو فارغ شول، نو د صوفه خلکو به د عقبې دواړه خواوې ونيولې او تر هغې به بل چاته دتګ اجازه نه وه ترڅو به چې دوی ټول نه ووتللي،او چې دوی به ټول لاړل نو بيا به يې نورو خلکو ته د تګ اجازه ورکړه، د صوفه له ختميدو وروسته دا ميراث د تميم قبيلې د بنوسعد بن زيد مناه کورنۍ په برخه ورسيد.

٢ـ د نحر (قربانۍ) يا لوی اختر په سهار له مزدلفې نه منی ته تلل، دا دنده د بني عدوان په غاړه وه.

٣ـ د الاشهرالحرام وروسته، مخکې کول چې دا د بني کنانه قبيلې د بني تميم بن عدي کورنۍ وظيفه وه.[2] هغه وخت هم دوی د الاشهرالحرام احترام درلود، پدې مياشتو کې به ئې جګړې نه کولې، خوکله به چې جګړه روانه وه نو بيا به يې داسې فيصله کوله چې دا مياشتې به وروسته کړو،يعنی اوس به جګړې ته ادامه ورکړو او بيا به راتلونکې مياشتې الاشهرالحرام وګرځوو.

په مکه باندې د خزاعه کورنۍ مشري دری سوه (٣٠٠) کاله دوام وموند[1]. د دوی په

---

[1]. ابن هشام ١/١١٤-١١٥.

[2]. ابن هشام ١/۴۴-١١٩-١٢٠-١٢٢.

[1]. ياقوت/ د مکة لفظ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوره کې عدنانيان په نجد، بحرين او د عراق شا او خوا کې خواره شول، د قريشو ځنې کورنۍ لکه حلول او حرم او د بني کنانه مختلفې پښې د مکې په څنډو کې پاتې شوې خو دوی د قصي بن کلاب تر وخته د مکې اوکعبې شريفې په کارونو کې هيڅ ونډه نه درلوده[٢].

د قُصي په هکله ويل کيږي چې دوی لا د مور په غيږ کې و چې پلار يې مړشو، موريې د بني عذره کورنۍ له (ربيعه بن حرام) نومي سړی سره واده وکړ او ورسره د هغه اصلي وطن يعنی د شام سرحدي سيمې ته لاړه، خو کله چې قصي ځوان شو بيرته مکې ته راستون شو، پدې وخت کې دمکې مشر د خزاعه کورنۍ حليل بن حبشه و. قصي د هغه له لورحبي سره واده وکړ[٣]، خو کله چې حليل مړ شو نو د خزاعه او قريشو ترمنځ جګړه ونښته، په پای کې دمکې اوکعبې شريفې ټول کارونه قصي پخپله غاړه واخيستل.

د دې جګړې د اسبابو په هکله درې روايتونه رانقل شويدي:

١ـ کله چې قُصي د مال او ډيرو سړيو خاوند شو، حليل مړ شو نو ده ځان د مکې اوکعبې شريفې د مشرۍ لپاره تر خزاعه او بني بکر نه غوره وباله، او ويل به يې:

څرنګه چې قريش د اسماعيل (عليه السلام) د اولادې مشران دي نو بايد دا مشري هم له دوی سره وي، پدې هکله يې له قريشو او بني کنانه سره خبرې اترې اومشورې وکړې هغوی د ده دا خبره ومنله او په يوه اتفاق يې خزاعه او بني بکر له مکې نه وايستل[٤].

٢ـ بل دا- د خزاعه په ګومان ـحليل وصيت کړی و چې دمکې اوکعبې شريفې مشري به قصي ته سپارل کيږي.[٥]

٣ـ حليل دکعبې شريفې مشري خپلې لور (حبي) ته سپارلې وه او ابو غبشان خزاعي يې ورته وکيل نيولی و. او پدې سره دکعبې شريفې مشري د حبي په نمايندګۍ د ابو غبشان په غاړه وه، خوکله چې حليل مړ شو نو قصي دا مشري له ابو غبشان نه په يوه ژي (مشک) شرابو واخيستله، خو خزاعه پدې قانع نه شول، او غوښتل يې قصي له کعبې شريفې نه منع کړي، نو قصي هم د دوی د مقابلې لپاره د قريشو اوبني کنانه

---

٢. محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري بک ٣٥/١. ابن هشام ١١٧/١.

٣. ابن هشام ١١٧/١-١١٨.

٤. ابن هشام ١١٧/١-١١٨.

٥. ابن هشام ١٨٨/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک راټول کړل ترڅو خزاعه بیخي له مکې نه وشړي او هغوی هم ټول پدې خبره کې له قصي سره موافق شول[1].

په هر حال کله چې حلیل مړ شو صوفه خپل کارونه سرته رسول،یو وخت قصي له قریشو اوکنانه سره یوځای له عقبې سره د دوی مخې ته ودرید او ورته ویې ویل : د دې کار د سرته رسولو لپاره مونږ له تاسو نه غوره یو او په همدې سره ونښتل په پای کې قصي ورباندې بریالی شو، او پدې سره خزاعه او بنوبکر د قصي خوا پرېښوده، قصي هم د هغوی په خلاف د جګړې تیاري ونیوله. سخته جګړه پیل شوه دواړو طرفونو ته زیات ځاني اومالي تاوانونه واوښتل بالاخره په سوله راضي شول او د بني بکر کورنۍ یوغړی (یعمر بن عوف) یې مینځګړی وټاکه او هغه داسې فیصله وکړه: د مکې او کعبې شریفې د مشرۍ لپاره قصي له خزاعه نه غوره او مناسب دی قصي که ځوک وژلي د هغه وینې ورته ښښل شویدي، خو خزاعه او بنوبکر به د وژل شویو کسانو دیت ورکوي، اوکعبه دې قصي ته پرېښووله شي. نوموړی دهمدې فیصلې له امله له همدې ورځې نه په شداخ ونومول شو[2].

پدې ترتیب سره قصي د پنځمې میلادي پیړۍ په نیمائې برخه یعنی (۴۴۰م) کال کې د مکې او کعبې شریفې مشري په غاړه واخیسته[3].او په همدې سره په مکه باندې د خزاعه مشرۍ پای وموند او د قریشو او قصي د مشرۍ دوره پیل شوه. قصي خپل قوم د مکې له شاوخوا نه راټول کړ، هرې قبیلې ته یې بیل بیل ځایونه وټاکل،او النساه، آل صفوان، عدوان او مره بن عوف ته یې خپلې خپلې دندې هم وروسپارلې، ځکه ده دا په ځان پور باله چې باید پوره یې ادا کړي[4].

د قصي بل مهم کار دا و چې دکعبې شریفې شمال ته یې دارالندوه (د مشورو کوټه) جوړه کړه، د دې کوټې دروازه جومات ته راختلې وه، قریش به دلته د خپلومهمو مسائلو د حل و فصل لپاره راټولیدل. هغوی دې کوټې ته په ډیره درنه سترګه کتل، ځکه د همدې کوټې له برکته د دوی په منځ کې یووالی راغلی و،او همدلته به د دوی لویې لویې پیښې په ښې طریقې سره حل کیدلې[1].

---

[1]. رحمة للعالمین ۵۵/۲.

[2]. ابن هشام ۱۲۳/۱-۱۲۴.

[3]. قلب جزیرة العرب ص ۲۳۲.

[4] . ابن هشام ۱۲۴/۱-۱۲۵.

[1]. ابن هشام ۱۲۵/۱. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة ۳۲/۱. اخبار الکرام ص ۱۵۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصي پخپله دا تشریفاتي دندې په غاړه لرلې

۱_ د دارالندوه مشري- دلته به قریشو د خپلو مهمو مسایلو په هکله بحثونه کول، او همدلته به یې دخپلو لوڼو ودونه تر سره کول (د ودونو عقد او تړون به همدلته ترسره کیده).

۲_ اللوا (بیرغ) - د جګړې جنډه به له ده پرته نه پورته کیدله .

۳_ الحجابه (ساتنه) - د کعبې شریفې دروازه به یوازې ده پرانستله،اوهمده به یې خدمت او سرپرستي کوله .

۴_ سقایه یعنې حاجیانو ته اوبه ورکول- دوی به د حاجیانو لپاره په خرما اوممیزو سره خوږې شوې اوبه برابرولې او د حج په وخت کې به یې حاجیانو ته ور څښلې[۲].

۵_ حاجیانو ته خوراک ورکول (رفاده الحاج)- دا هغه خوراک و چې دوی به حاجیانو ته د میلمستیا په دود ورکاوه. قصي په قریشو باندې دا لازمه کړې وه چې د حج په موسم کې څه اندازه مال ده ته ورکړي تر څو هغه وربandې بې وسه حاجیانو ته خوراک برابر کړي [۳] .

دا ټولې دندې د قصي په غاړه وې، نوموړی لا ژوندی و چې زوی یې عبدمناف د مقام او منزلت خاوند شو، خو عبدالدار چې له هغه نه مشر و پدې خوښ نه و، نو ځکه قصي ورته وویل:اې عبدالداره! زه به تا په قوم کې مطرح کوم که څه هم هغوی له تانه تکړه او عزتمن دي او له تانه یې میدان ګټلی دی او که څه هم هغوی ستا ورور له تا نه غوره بولي، په همدې اساس یې عبدالدار ته د دارالندوه، حجابه،اللوا او السقایه او الرفاده مسئولیتونه وسپارل. د قصي خبره به هیچا هم په ځمکه نه غورځوله، د هغه هر امر که په ژوند و او یا پس له مرګه داسې و لکه د دین حکم او امر،او همدا وجه وه چې د ده له مرګه وروسته هم د ده امر په ځای پاتې شو او زامنو یې بیله کوم مخالفته عمل ورباندې کاوه، خوکله چې عبدمناف هم مړ شو نو بیا د هغه زامنو د خپل تره (عبدالدار) له زامنو سره د دې دندو په سر اختلاف پیل کړ.

پدې ډول قریش په دوو برخو وویشل شول،او نژدې وه چې د دواړو ډلو ترمنځ جګړه ونښلي، خو بالاخره سوله وشوه او دا منصبونه یې سره وویشل. د السقایه او الرفاده مسئولیت د عبدمناف زامنو په غاړه واخیست، دارالندوه، اللوا او الحجابه له بني

---

[۲]. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة ۳۲/۱.
[۳]. ابن هشام ۱۳۰/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالدار سره پاتې شول. بیا بنو عبدمناف هم پخپل منځ کې پچه واچوله (قرعه اندازي یې وکړه) او دا وظیفه د هاشم بن عبدمناف په برخه ورسیده.
کله چې هاشم مړ شو نو دا وظیفه یې ورور المطلب بن عبدمناف ته وسپارله شوه،او له هغه نه وروسته عبدالمطلب بن هاشم بن عبدمناف ددې منصب لپاره غوره کړای شو. دا دنده (د السقایه او الرفاده مسئولیت) د عبدالمطلب له زامنو سره و، چې اسلام راغی او پدې وخت دا وظیفه د عباس بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) په غاړه وه[1].
قریشو لدېنه علاوه نورمنصوبه او وظیفي هم درلودلی چې پخپل منځ کې یې سره ویشلې وې،او یوه دموکراتیک دولت ته ورته اداره یې جوړه کړې وه، او د اوسنی زمانې پارلماني تشکیلاتو ته ورته تشکیلات یې درلودل .

<u>او هغه ادارې او دندې عبارت دي له :</u>

۱_ الایسار- د ویش پخاطر د بوتانو په غشو باندې قرعه اندازي (پچه اچول) دا دنده د بني جمح په غاړه وه .
۲_ تحجیرالاموال - بوتانوته وړاندې شویو او اهداء شویو نذرونو اوقربانیو تنظیمول، د شخړو، دښمنیو او داسې نورو مسایلو هوارول، دا دنده او مسئولیت له بني سهم سره و.
۳_ شوری - چې مسئولیت یې د بني اسد په غاړه و.
۴_ الاشناق - د دیتونو او جریمو تنظیمول، دا د بني تیم دنده وه .
۵_ العقاب - د ملي بیرغ وړل او اوچتول، دا د بني امیه وظیفه وه.
۶_ القبة – د لښکرو برابرول او د آسونو مشري، دا د بني مخزوم مسئولیت و.
۷_ السفارة - دا دنده د بني عدي په غاړه وه[2].

دنورو عربانو حکومت

لکه مخکې مو چې وویل د عربو قحطاني او عدناني قبیلو د عربي جزیرې مختلفو

[1] . ابن هشام ۱۲۹/۱-۱۳۰-۱۳۱-۱۳۲-۱۳۷-۱۴۲-۱۷۸-۱۷۹.
[2] . تاریخ ارض القرآن ۱۰۴/۲-۱۰۵-۱۰۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخو ته هجرت وکړ، او عربي خاوره د دوی ترمنځ وویشل شوه. بیا هغه قبیلې چې حیرې ته نژدې وې په حیره کې د عربي پاچایانو ترظاهري نفوذ او اغیزې لاندې وې،او هغه چې د شام له پولو سره پرتې وې هغوی د غسانسه پاچایانو تر حکم لاندې وې. خو حقیقت دا و چې هغوی عملاً د دې پاچایانو تابعیت نه درلود بلکه دا تش په نوم تابعیت و، مګر هغه قبیلې چې د جزیرې په مینځنیو برخو او میرو کې اوسیدلې هغوی په پوره ډول آزادې اومستقلې وې. دې قبیلو بیل بیل رئیسان درلودل، هره قبیله لکه د یوه وړوکي دولت غوندې وه چې د سیاسي تشکیل اوجوړښت اساس یې په قومي یووالي او د پردیو نه د وطن د دفاع په اړوند په مشترکه ګټو باندې ولاړ و. د هرې قبیلې مشر لکه پاچا داسې و، ټولو به په سوله اوجنګ کې ورنه اطاعت کاوه، نظر به یې هرچا قبلاوه، او خپلې غوښتنې به یې لکه د یوه دیکتاتور په شان پر خلکو تحمیلولې او کله به که کوم مشر په غوسه کیده، نو بیا به ډیرې تورې له تیکیو وتلې وې او چا به د پوښتنې جرات هم نه درلود چې دا ولې؟

خو یوشې چې مشران به یې له عادي خلکو سره معاملې ته اړ ایستل هغه د مشرۍ او قدرت لاسته راوړلو پخاطر د تربرونو تر مینځ مسابقه او مقابله وه، هر یوه به زیار ایست چې په میلمه پالنه، شجاعت، حلم او زغم کې له نورو نه وړاندې شي، تر څو د خلکو خصوصاً شاعرانو چې د قوم د ژبې حیثیت یې درلود په مینځ کې ځای پیدا کړي. رئیسانو خاص او فوق العاده حقوق درلودل، رئیس به د غنیمت په مال کې د المرباع (د غنیمت څلورمه برخه) او الصفی (هغه چې له ویش نه مخکې یې رئیس د ځان لپاره اخلي) النشیطه (هغه چې رئیس ته په لاره کې مخکې لدې چې د دښمن قوم عسکري مرکز ته ورسیږي په لاس ورځي) او الفضول یعنی هغه چې له ویش نه اضافي پاتې شي، یعنی هغه څه چې په جګړه مارو پوره نه ویشل کیږي لکه له ویش نه اضافه شوی آس، اوښ او نور....) په نامه برخې درلودې.

یو شاعر وایي:

لك المرباع فينا و الصفايا و حكمك و النشيطة و الفضول

دا څیزونه مخکې توضیح شویدي.

سیاسي حالت

د عربانو د مشرانو په هکله مو خبرې وکړې، اوس باید په مجموعي توګه د هغوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي حالت باندې هم لږ شانته رڼا واچوو. د هغو دریو سیمو کومې چې له پولو سره نژدې وې سیاسي حالت ډېر خراب اوګډوډ و، هلته خلک په دوو برخو بادار او غلام او یا حاکم او محکوم ویشل شوي وو، هره ګټه او وټه به د بادارانو خصوصاً پردیو لپاره وه او هر تاوان او جریمه به د غلامانو (محکومانو) په برخه وه، په بل عبارت په هغه ځای کې رعیت لکه یوزراعتي فارم داسې و چې ټول حاصلات به یې د حاکمانو او واکدارانو په مزو، چړچو، ظلمونو اوتیریو کې خرڅیدل، خو رعیت به ډول ډول ربړونه اوکړاوونه ګالل، که هر څو به وربانديې زور، زیاتی کیده خو هغوی د شکوې او شکایت حق اوجرئت نه درلود. په ټولنه کې ظلم او استبداد حکومت کاوه، د هیچا حقوق خوندي نه وو. دې برخوته څیرمه پرتې قبیلې هم مذبذبې او بې ارادې وې کله به د خپلې هوی او هوس په اساس عراق ته اوکله به شام ته ورګډې شوې. د جزیرې په مینځ کې پرتې قبیلې هم یوله بل نه بیلې اوجدا وې، قومي، نژادي، او دیني تعصب وربانديې مسلط و، له دوی نه یوکس وایي :

و ما أنا إلا من غزية إن غوت غويت، وإن ترشد غزية أرشد

[زه هم د غزیه قبیلې یوغړی یم که هغه په غلطه لاره ځي زه هم په غلطه ورسره روان یم او که سمې لارې ته شي نو زه هم ورسره په سمه لار روان وم.]

هغوی داسې څوک نه درلودل چې د دوی له استقلال او آزادۍ نه تایید او ملاتړ وکړي، او یا د مشکلاتو او سختیو په وخت مخ ورواړوي اویا په بده ورځ د دوی په ښه راشي

خو دا وه چې هغه وخت خلکو دحجاز حکومت ته په درنه سترګه کتل، اوهغوی یې د دیني مرکز مشران ګڼل. د حجاز حکومت په حقیقت کې د دیني او دنیوي مشرۍ او زعامت یوګډ شکل و، او له حرم نه بهرعربو ته یې د دیني مشرتابه حیثیت درلود، خو په حرم کې د ننه او شاوخوا نژدې برخوکې یې د یوه داسې حکومت بڼه درلوده چې کعبې شریفې ته د راتلونکو(زیارت کونکو) خلکو د امورو مشري او د ابراهیمي شریعت جاري کول او تطبیق یې په غاړه و. دې حکومت د نني دور پارلمان ته ورته تشکیلات او ادارې درلودې، خو په هیڅ صورت هم دا یو پیاوړی او مضبوط حکومت نه و، او خپلې دندې یې په ښه توګه سرته نه شوای رسولی بلکه په خپلو کارونو کې ډیر پاتې راغلی و، چې د حبشیانو د تیري په ورځ دا خبره ښه په ډاګه شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو دينونه او مذهبونه

زيات شمير عربو د اسماعيل (عليه السلام) بلنه منلې وه ،او د هغه د پلارحضرت ابراهيم (عليه السلام) دين ته يې غاړه اينښې وه، يوازې د الله تعالی عبادت يې کاوه ، خو د وخت په تيريدو سره ورو ورو له نيغې لارې بې لارې کيدل، خپل اصلي دين يې هير کړ، يوازې توحيد او د ابراهيمي دين ځنې شعائر يې ساتلي وو ترڅو د خزاعه قبيلې مشر عمرو بن لحي راپيداشو. نوموړی په ديانت، خيرات ورکولو او نيکۍ سره مشهورٔ خلکو ډير احترام ورته درلود ، او د ستر عالم په سترګه ورته کتل. يو وخت هغه شام ته سفر وکړ که ګوري چې هلته خلک د بتانو عبادت کوي، دا کار يې خوښ شو او داسې ګومان يې وکړ ځرنګه چې دا د رسولانو او آسماني کتابونو د نازليدو وطن دی نو دا بت پرستي به هم حق وي، او د همدې ګومان په اساس يې له ځان سره يو بت چې ((هبل)) نوميده راوړ او دکعبې شريفې په منځ کې يې ودراوه، او نور د مکې خلک يې هم دې شرک او بت پرستۍ ته راوبلل، هغوی د ده دا بلنه ومنله، لږ موده وروسته د حجاز خلکو هم د شرک لاره خپله کړه او د کعبې له مشرانو سره په بت پرستۍ کې شريک شول.[1]

د هغوی (عربانو) تر ټولو پخوانی بت (منات) و، چې د سرې بحيرې په څنډه قديد ته نژدې د المشلل په سيمه کې پروت و[2]. وروسته يې (لات) نومی بت په طائف کې ودراوه، او بيا يې په وادي النحله نومې سيمه کې د (العزی) په نامه بل بت نصب کړ. همدا درې د دوی تر ټولو ستر بتان وو، وروسته شرک او بت پرستي په ټول حجاز کې خوره شوه. وايي: چې عمرو بن لحي يو پيری ملګری کړی و، هغه ورته وويل: چې د نوح (عليه السلام) د قوم بتان (ود، سواع، يغوث، يعوق او نسر) په جده کې ښخ شويدی، نو عمرو ورغی او هغه يې راوايستل او تهامه نومې منطقې ته يې راوړل او بيا يې د حج په وخت کې په مختلفو قبيلو وويشل هغوی بيا له ځان يوړل.

لنډه دا چې بتان دومره ډير شول چې هر قبيلې بلکه هر کور بيل بيل بت درلود، مسجد حرام يې هم له بتانو ډک کړی و، او کله چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و

(1). مختصر سيره الرسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ محمد بن عبدالوهاب ص ١٢

(2). صحيح البخاري ٢٢٢/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) مکه فتحه کړه د کعبې شريفې په شا او خوا کې (۳۶۰) بتان موجود وو، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه ټول دړې وړې کړل، او بيا يې امر وکړ چې دا ټوټې دې د باندې وايستل شي، او پدې ترتيب سره هغه ټول له مسجد نه د باندې وسوځيدل او توري ايرې شول.[1]

دا خلک چې ځانونه يې د ابراهيم (عليه السلام) د دين پيروان بلل، پدې ترتيب سره د جاهليت په لومو کې راګير او په شرک او بت پرستۍ کې تر ستوني پورې ډوب شول.

هغوی د بتانو په عبادت کې ډول ډول رسمونه او رواجونه درلودل، چې زياتره يې د عمرو بن لحي له خوا رواج شوي وو، دوی داسې عقيده درلوده چې هغه څه چې عمرو بن لحي رواج کړی يو حسنه بدعت دی نه دا چې دا د ابراهيم (عليه السلام) په دين کې بدلون وي.

په جاهلي ټولنه کې د بت پرستۍ ځنې مراسم:

۱ _ هغوی به د مشکلاتو او سختيو په وخت کې بتانو ته مخ کاوه، له بتانو نه به يې مرسته غوښتله او د هغوی په نامه به يې نارې وهلې، د خپلو حاجتونو د پوره کولو سوالونه به يې ورنه کول، او دا عقيده يې درلوده چې دا بتان الله تعالی ته د دوی شفاعت کوي، او د دوی اړتياوې پوره کولی شي.

۲ _ له بتانو به يې طواف کاوه زاری او سجدې به يې ورته کولې.

۳ _ بتانو ته د تقرب او نژديوالي پخاطر به يې قربانۍ کولې، د بتانو په نامه او لپاره به يې مالونه (څاروي) حلالول، الله تعالی دا دواړه ډوله قربانۍ او حلالول داسې يادوي: ((وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ)) (المائدة–۳)

[ترجمه: او (حرام دي) هغه چې حلال کړی شوي وي (په نامه د کوم ځای يا شي).]

بل ځای فرمايي: ((وَلا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ)) (الأنعام–۱۲۱)

[ترجمه: او مه خورئ تاسې له هغې (مردارې) چې نه وي ياد کړی شوی نوم د الله پر هغې باندې (عمداً).]

۴ _ بتانو ته د تقرب پخاطر به يې له خپل خوراک او څښاک نه يوه اندازه د بتانو په نامه کوله.

همدا راز د هغوی په حاصلاتو او څارويو کې به هم د بتانو لپاره خاصه برخه وه، عجيبه خو لا دا وه چې هغوی عادت درلود چې لدې شيانو نه به يې يوه برخه د الله

[1]. مختصر سيرة الرسول لمحمد بن عبد الوهاب ص ۱۳ - ۵۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعالی لپاره هم ټاکله، خو بيا د دوی په وړاندې او د دوی په عقيده داسې علتونه او اسباب موجود وو چې د هغې له امله به يې د الله تعالی لپاره ټاکل شوې برخه د بتانو په نامه ګرزوله، خو داسې به کله هم نه پيښيدل چې د بتانو برخه د الله تعالی لپاره وګرزوي، الله تعالی پدې هکله فرمايي: ((وَجَعَلُوا للَّه ممَّا ذَرَأَ منْ الْحَرْث وَالأَنْعَام نَصيباً فَقَالُوا هَذَا للَّه بزَعْمهمْ وَهَذَا لشُرَكَائنَا فَمَا كَانَ لشُرَكَائهمْ فَلا يَصلُ إِلَى اللَّه وَمَا كَانَ للَّه فَهُوَ يَصلُ إِلَى شُرَكَائهمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ)) (الأنعام- ۱۳۶)

[ترجمه: او مقرر کړې دي دغو (مشرکانو) الله تعالی ته له هغه شي چې پيدا کړيدی الله تعالی هغه له کښتنه او چارپايانو يوه برخه، نو وايي دوی دا برخه د الله لپاره په زعم د دوی سره، او دا (بله برخه) د پاره د شريکانو زمونږ ده، نو هغه برخه چې وي د پاره شريکانو د دوی، پس (هغه) نه رسيږي الله ته، او هغه برخه چې وي د پاره د الله نو هغه رسيږي شريکانو د دوی ته (چې بتان دي ډير) بد دی هغه حکم (انصاف) چې کوي يې دوی.]

۵ ـ بتانو ته د هغوی د تقرب بله طريقه دا وه چې د بتانو په نامه به يې پخپلو مالونو او کښتونو کې نذرونه اينښودل، الله تعالی فرمايي: ((وَقَالُوا هَذه أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حجْرٌ لا يَطْعَمُهَا إِلاَّ مَنْ نَشَاءُ بزَعْمهمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّه عَلَيْهَا افْترَاءً عَلَيْه ...)) (الانعام – ۱۳۸)

[ترجمه: او وايي دوی چې (دغه برخه د بتانو) که چارپايان دي او (که) کښت ممنوع (حرام) دی چې نه به خوري له دې مګر هغه څوک چې زمونږ خوښ وي په ګومان د دوی او ځينې چارپايان دي چې حرامې کړی شويدي شاګانې د دوی (له سوريدلو) او ځينې نور چار پايان دي چې نه يادوي دغه (مشرکان په وخت د ذبح کې) نوم د الله پر دوی بلکه نوم د بتانو پرې يادوي او نسبت کوي د دغو احکامو الله ته، په طريقه د دروغ تړلو په الله پسې.]

۶ ـ لدې ډول نذرونو نه د البحيره، السائبه، الوصيله، او الحامه په نامه ياد شوي نذرونه- ابن اسحاق وايي: البحيره د السائبه لور (بچې) ته وايي: السائبه هغې اوښې ته ويل کيده چې په مسلسله توګه به يې لس جونګيانې وزيږولې، نو بيا به نه څوک ورباندې سپريدل، او نه به يې وړۍ اخيستل روا وو، شيدې يې له ميلمنو پرته بل چا نه خوړلې، او که چيرته به يې يوولسمه جونګۍ هم راوړه، نو د هغې جونګۍ غوږ به

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې څيراوه او له مور سره به يې همداسې آزاده خوشې کوله، نو بيا به پدې هم نه څوک سپريدل، نه به يې وړی اخيستل کيدلې او شيدې به يې هم يوازې ميلمنو خوړلې او دې ډول اوښې ته البحيره ويل کيدله چې د سائبه لور به وه، او الوصيله هغې ميږې ته ويل کيدله چې په مسلسله توګه به يې په پنځو خيټو کې لس وری چې نر وری به بالکل نه و پکې راوړې، نو بيا به دوی ويل اوس دا ميږه وصيله شوه، او لدينه وروسته به دې ميږې که هر څه راوړل هغه به يوازې نارينوو خوړلی شوی او ښځو نه شوای کولی هغه وخوري، خو که به ورنه کوم وری مړ پيدا شو او يا به ورنه کوم يو مرداريده نو هغه بيا ښځو او نرو ټولو ته روا و. حام هغه وينده اوښ ته ويل کيده چې اوښو ته په ورخوشي کيدو سره به يې په مسلسله توګه لس جونګی رازيږولې وې او هيڅ نر جونګی به نه و پکې، نو بيا به د دې وينده شا محفوظه وه، نه به څوک ورباندې سپريدل، نه به يې وړی اخيستل کيدلې، يوازې په اوښو کې به خوشی و، يوازې همدا کارئې چې اوښې به يې ورته نيولې او بس. الله تعالی د جاهليت دا طريقې ردوي او فرمايي: ((مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلا سَائِبَةٍ وَلا وَصِيلَةٍ وَلا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلُونَ)). (المائدة-۱۰۳)

[ترجمه: نه دي روا کړی الله هيڅ بحيره او نه سائبه او نه وصيله او نه حام، او ليکن هغه کسان چې کافران شويدي تړي دوی پر الله دروغ (بهتان) او ډير له دوی څنې نه پوهيږي (په حق او باطل).]

بل ځای فرمايي:

((وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ)). (الأنعام:۱۳۹)

[ترجمه: او وايي چې هغه شی چې په ګېډو د دې چارپايانو کې دي خالص دي لپاره د نارينوو زمونږ، او حرام کړی شويدي پر ښځو زمونږ، او که وي هغه مرداره نو دوی (نر او ښځې) پکې شريکان دي.]

د دې ډول څارويو (نذرونو) د توضيح په هکله نور روايتونه او تفسيرونه هم موجود دي[1]. سعيد بن المسيب وايي چې دا ډول څاروي يوازې د دوی د طاغوتيانو (باطلو معبودانو) لپاره وو[2].

په صحيح البخاري کې مرفوعاً روايت دی چې عمرو بن لحي لومړنی کس و چې اوښه

---

[1]. ابن هشام ۸۹/۱-۹۰.

(2). صحيح البخاري ۴۹۹/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې سائبه ونوموله (البته په تیرو شرطونو سره)[1].

عربانو به دا ټول کارونه د بتانو پخاطر تر سره کول، ځکه د دوی دا عقیده وه چې بتان به دوی له الله تعالی سره نژدې کوي او د دوی شفاعت به ورته کوي. قرآنکریم دي ته اشاره کوي او فرمايي:((مَا نَعْبُدُهُمْ إِلاَّ لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى)). (الزمر:۳)

[ترجمه: وايي :نه کوو عبادت ددوی مګر د پاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول...]

((وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لا يَضُرُّهُمْ وَلا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ)). (یونس:۱۸)

[ترجمه :اوعبادت کوي دغه (کفار) غیر له الله (جل جلاله) د هغو بتانو چې نه شي رسولی هیڅ ضرر دوی ته (که يې عبادت ونکړي) اونه نفع رسولی شي دوی ته (که يې عبادت وکړي) اووايي دغه (کفار) چې دغه بتان شفاعت کوونکي زمونږ دي په نزد دالله.]

مشرکینو به ازلام (دپال اچولوغشي) هم استعمالول، ازلام د زلم جمع ده او زلم هغه غشي ته ويل کیږي چې بڼکه نه وي وربانديې لګیدلی. ددوی ازلام (غشي) درې ډوله وو:

یو ډول یې دا وو چې (نعم) او (لا) وربانديې لیکل شوی و، او کله به یې چې غوښتل سفر وکړي، یا نکاح وتړي اویا دېته ورته بل کوم کار ترسره کړي، نو د کار له پیل نه مخکې به یې پدې غشي سره پال اچاوه که به (نعم) راووت، نو هغه مطلوب کار به یې کاوه اوکه (لا) به راووت نو بیا به یې هغه کار تر یوه کاله پريښوده، ترڅو بیا د بت په وړاندې پال واچوي. په بل ډول یې یوازې المیاه (اوبه) او الدیه (دیت) لیکل شوي و، او دریم ډول يې دا و چې (منکم) او (من غیرکم) او (ملصق) به وربانديې لیکل شوي و او دا به یې هغه وخت استعمالاوه چې د چا د نسب په هکله به څه شک او شبهه پیدا شوه نو نوموړی کس به یې له سلو اوښانو سره د(هبل) مخې ته بووه، اوښان به یې (قداح) پال اچوونکي ته ورکول، هغه به ټول غشي سره ګډوډ کړل بیا به یې یو ورنه راوکیښ، نوکه به (منکم) راووت نو هغه سړی به بیا د دوی له عزتمندو څخه شمیرل کیده، اوکه به (من غیرکم) راووت نو هغه به بیا د دوی حلیف (ملګری) یعنی د دوی

[1]. نفس المصدر

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ترون کې شامل و، او که ((ملصق)) به راووت، نو هغه به بيا د دوی په منځ کې پخپل حالت پاتې و او خپل منزلت به يې درلود خو هم نسب اوحليف به نه شميرل کيده[1].

دېته ورته يوه بل رواج قداح (د قمارغشي) او ميسر(قمار وهل) هم د مشرکينو په منځ کې عموميت درلود دا د قمار يو ډول و، چې د غشي په راوتلو سره به هغوی د قمار اوښ حلالاوه اود هغه غوښه به يې ورباندې ويشله [2].

هغوی د کاهنانو، نجوميانو اوعرافينو په خبرو هم ايمان اوعقيده درلوده،کاهن هغه چا ته ويل کيږي چې د راتلونکو پيښو او حالاتو په هکله خبرې کوي چې داسې به وشي، او دا به نه کيږي، دا او هغه به هسې او داسې شي.کاهن ادعا کوي چې په پټو شيانو خبر لري، او ځنې خو يې لا داسې وايي چې: زما پيريان ملګري دي، هغوی ټول معلومات راته راوړي، او ځنې نور يې وايي چې له پټو او غيبي شيانو نه زما خبرې زما د خپل علم او پوهې په اساس ولاړې دي، او نور يې وايي چې مونږ د پوښتونکي د خبرو يا کار او يا وضعې او حالت د مقدماتو او اسبابو په نظر کې نيولو په اساس د راتلونکو پيښو په هکله معلومات ورکوو او دې ډول کاهن ته عراف ويل کيږي، او دا داسې دی لکه څوک چې ووايي: زه کولی شم د غلا، د غلا شويوشيزونو او د غلا د ځای په هکله معلومات ورکړم. نجومي هغه ته ويل کيږي چې د راتلونکو پيښو او حالاتو په هکله د ستورو حرکت او وختونو ته د کتلو په اساس څه معلومات وړاندې کوي [3]. څوک که د نجوميانو په خبرو باور لري نو هغه په حقيقت کې په ستورو باندې ايمان لري، او په ستورو باندې د هغوی د ايمان يوشکل دا و چې هغوی په الانواء (ستورو راختلو) باندې داسې عقيده درلوده چې ويل به يې د فلاني ستوري د راختلو په وجه راباندې ووريدل[4].

په مشرکينوکې (طيره) يعنې بد شاګوم نيول هم رواج و. د دې اصلي حقيقت او شکل داسې و چې کله به کوم مشرک د کوم کار سرته رسولو نيت وکړ نو کومې هوسۍ او يا مرغه ته به ورغی او هغه به يې له خپله ځايه پورته کړه، وبه يې شاړه، نوکه هغه

---

[1] . محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري ۵۲/۱. ابن هشام ۱۵۲/۱-۵۳.

۲ . ددې طريقه داسې وه چې قمار وهونکو به يو اوښ حلال کړ، بيا يې په لسو يا آته ويشتو برخو وويشه، ورپسې به يې په غشو سره پچه واچوله. دا غشي به داسې وو چې پر ځينو به هيڅ نښه نه وه، بې نښانه به وو او پر ځينو به د وړلو (بري) نښه وه. د چا په نامه به که د بري يا وړلو غشی راووت، نو هغه به کامياب و، خپله برخه به يې اخيستله او که د چا په نوم به بې نښانه غشی راووت، نو هغه بۀ قيمت ادا کاوه او بايليې به يې وه.

۳ . مرقاة المفاتيح شرح مشکاة المصابيح ۲/۲-۳.

۴ . د صحيح مسلم شرح نووي باب کفر من قال مطرنا بالنوء، کتاب الايمان ۵۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوسۍ يامرغه به ښۍ خوا ته لاړه مطلوبه کار به يې تر سره کاوه، او که به کيڼې خوا ته لاړه نو بيا به يې له هغه کار نه ډډه کوله او دا به يې بدشاګوم باله. همدا راز هغوی ته به که په لاره کې مرغه يا کوم حيوان مخی ته ورغی نو هغه يې هم په بد شاګون نيوه. همدېته ورته د هغوی يو بل کار دا و چې د سويې د ښنګري هډوکي به يې په غاړو کې اچول يا ځوړندول، او همدا راز هغوی ځنې ورځې، مياشتې، ځاروي،کورونه او ښځې او داسې نور شيان په بد شاګون نيول. هغوی د بيماريو په ساري بودن يعنې يو له بل نه په لېږيدو هم عقيده درلوده او پدې يې هم باور درلود چې دوژل شوي شخص روح تر هغه وخته نا کراره وي تر څو يې انتقام نه وي اخيستل شوی، روح يې لکه د بوم په شان ګرزي، په دښتو او ډاګونو کې الوزي را الوزي، تنده او يا اوبه راکړئ، اوبه راکړئ چيغې وهي، خوکله يې چې انتقام واخيستل شي نو بيا آرام او ځای په ځای شي[1].

په ابراهيمي دين کې د قريشو بدعتونه

دا وو د هغه وخت د جاهليت د پيروانو ځنې عادتونه، خو لدې سره سره هغوی د ابراهيمي مقدس دين ځنې شعائر هم ساتلي وو، لکه د بيت الحرام احترام او درناوی ، طواف، حج، عمره، په عرفات او مزدلفه دريدل او په حج کې قرباني کول، خو پدې شيانو کې يې هم ځنې بدعتونه رواج کړي وو. لدې ډول بدعتونو نه ځنې دا وو:

قريشو به ويل: مونږ د ابراهيم (عليه السلام) اولاده، اهل حرم، د بيت الله مشران او د کعبې اوسيدونکي يوو، هيڅوک هم زمونږ په شان منزلت او حقوق نلري. همدا راز دوی ځانونه الحمس (ډيرغيرتي اوګرمجوش) بلل، او دا عقيده يې درلوده چې هغوی بايد د حرم شريف له حدودو نه د باندې ونه وزی، او د همدې عقيدې له امله وه چې په عرفات به نه دريدل، يعنې عرفات ته به نه تلل او نه به يې ور نه افاضه کوله، بلکه هملته مزدلفه کې به پاتې کيدل او له هماغه ځای نه (مزدلفې) نه به يې افاضه کوله (بيرته به راتلل)[2]. قرآنکريم د دې بدعت اصلاح کوي او فرمايي:

((ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ...)). (البقرة :۱۹۹)

[ترجمه : بيا راکوزيږئ (اې قريشو د طواف د پاره) له هغه ځايه (عرفات څخه) چې

---

۱. صحيح بخاري ۲/ ۸۵۱-۸۵۷، مع حواشيه للشيخ احمدعلي السهارنفوري.

۲ . ابن هشام ۱/ ۱۹۹. صحيح البخاري ۱/ ۲۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکوزیږي نور خلک (مزدلفې ته)]

دوی به دا هم ویل: چې د حمس (قریشو) لپاره نه ښایي د احرام په وخت کې کروت جوړ کړي او غوړي ویلې کړي (ځینې وایي کروت خوړل به یې نه ښه نه ګڼل) . لکه چې دا هم ورته مناسبه نده د وړیو په کوټو (د سنیو په خیمو) کې ننوزي، باید د څرمنې له خیمې پرته د بل شي ترسیوري لاندې و نه دریږي[1]. د دوی یو بل بدعت دا و چې ویل به یې اهل الحل (د حرم شریف نه باندې خلکو) ته دا نده روا چې په حرم کې د ننه هغه خوراک وخوري کوم چې دوی له ځان سره له حل نه حرم ته راوړی وي، خو پدې شرط چې د حج او یا عمرې لپاره راغلي وي[2]. دوی اهل الحل   (له حرم نه د باندې اوسیدونکي) پدې مکلف کړي وو چې هغوی باید پخپل لومړني طواف کې د الحمس (قریشو) جامې واغوندي، او که دا جامې یې پیدا نکړی شوای نو بیا به نارینه وو لوڅ لغړ طواف کاوه، ښځو به هم ټولې جامې ایستلې وې او یوازې مخصوص ځایونه به یې په یوه ټوټه سره پټ کړي وو او یا دا چې یو وړوکی‌خلاص کمیس به ئې اغوستی و او د طواف په دوران کې به یې دا شعر وایه :

اليوم يبدو بعضه أوكله   و مابدا منه فلا أحله

[نن ورځ د شرمګاه څه برخه او یاټول ښکاري، خو هغه چې ښکاري زه هغه ته د کتلو جواز نه ورکوم.]

الله تعالی دا خرافات باطل اعلانوي اوفرمايي: ((يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ)).(الأعراف: ۳۱)

[ترجمه :اې زامنو د آدمه ! واخلئ تاسې ښایست خپل په نزد (د وخت) د هرلمانځه].

خوکه کوم سړي او یا ښځې به ځان لدې قانون نه اوچت وباله او پخپلو (له حل نه راوړل شویو) جامو کې به یې طواف وکړ، نو له طواف نه وروسته به یې دا جامې ایسته اچولې او بیا به هیڅوا هم نه استعمالولې [3]. د هغوی بل ډول بدعت دا و چې د احرام په دوران کې به خپلو کورونو ته د دروازو له لارې نه ننوتل بلکه دکورونو په شا کې به یې غټ غټ سوري جوړول اوله همغې لارې نه به کورته داخلیدل او بیرته به له همغه لارې نه وتل، او دا ددوی په نظر یونیک عمل و، خو قرآنکریم لدې کار نه نهی کوي او فرمايي : ((وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَى وَأْتُوا

---

[1] . ابن هشام ۲۰۲/۱.
۲ . ابن هشام ۲۰۲/۱.
[3] . ابن هشام ۲۰۲/۱-۲۰۳. صحيح البخاري ۲۲۲/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)) (البقرة:۱۸۹)

[ترجمه :او نه ده نيکي (دا کار) چې راځئ تاسې کورو ته د شا له لوري او ليکن (خاون) دنيکۍ هغه څوک دی چې ويرېږی (له الله (جل جلاله) په ترک د مخالفت، او راځئ کورونو ته له طرفه د دروازو د هغوی، او ويرېږئ له الله (جل جلاله) څخه د دې لپاره چې تاسې خلاص شئ (دالله تعالی له عذاب نه) او پخپل مراد ورسيږئ.]

د عربي جزيرې زياتره برخې پدې جاهليت، بت پرستۍ او خرافاتو کې راګير وې، يهوديت، نصرانيت، مجوسيت، او د ستورو نمانځنه هم لدې لارې نه عربو ته ننوتې ده.

په عربي جزيره کې د يهودانو لږ ترلږه دوې دورې د يادولو وړ دي:

<u>لومړی</u>: په فلسطين باندې د بابليانو او آشوريانو له قبضې وروسته د فشار او زور په نتيجه کې ديهودانو هجرت، بخت نصر پاچا په (۵۸۷ق .م) کې د يهودانو هيکل (معبد) او کورونه وران کړل، زيات شمير يهودان يې ونيول له ځان سره يې بابل ته بوتلل، بله برخه يې مجبورشول له فلسطين نه حجاز ته هجرت وکړي چې د حجاز په شمالي برخو کې ميشته شول[1].

<u>دوهمه</u>: دا مرحله په (۷۰م) کال کې د روماني تيطس (تايټس) ترمشرۍ لاندې په فلسطين باندې د روميانو له تسلط نه پيلېږي، روميانو د هغوی (يهودانو) هيکل وران کړ، او د دوی د زيات فشار په وجه ځنې يهودي قبيلې حجاز ته لاړې او په يثرب، خيبر، او تيماء کې ځای په ځای شوې او هلته يې کلياو کورونه جوړکړل، نو ويلی شو چې يهودان له اسلام نه وړاندې او د اسلامي دين په لومړيو وختونو کې په سياسي ډګر کې يومطرح قوت او ځواک وو. کله چې اسلام راغی نو هغه وخت يهودي مشهورې قبيلې دا وې: خيبر، نضير، مصطلق، قريظه او قينقاع، خو سمهودي د وفاء الوفاء نومي کتاب په (۱۶۶) مخ کې ليکي چې د يهودي قبيلو شمير له شلو نه زيات و[2].

يمن ته يهوديت د تبان اسعد ابو کرب په لاس داخل شويدی، نوموړی د جګړې لپاره يثرب ته تللی و او هملته يهودي شو، او کله چې بيرته راته نو له ځان سره يې دوه يهودي پوهان چې له بني قريظه قبيلې څخه وو يمن ته راوستل. پدې ترتيب سره په

[1] . قلب جزيرة العرب ص ۲۵۱.

۲ . قلب جزيرة العرب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یمن کې هم یهودیت خور شو، او کله چې د اسعد زوی یوسف ذو نواس د یمن مشر وټاکل شو د نجران په مسیحیانو یې حمله وروړه، هغوی یې یهودیت ته راوبلل، خو چې هغوی یهودیت ته غاړه ټیټه نکړه نو یوسف ذو نواس د اورکندې وایستلې او هغوی یې پکې وسېځل. ویل کیږي چې پدې پېښه کې تقریباً له شلو نه ترشلویښتو زرو پورې نارینه، ښځې، ماشومان او زاړه (بوډاګان) سیځل شویدي. دا پېښه د (۵۲۳م) کال د اکتوبر په میاشت کې واقع شویده[1]. او قرآنکریم هم د البروج په سورت کې ورته اشاره کړیده.

خو نصراني دین عربي جزیرې ته د حبشې او رومیانو د تسلط او واکمنۍ له لارې ننوتی دی، حبشي حکومت په لومړي ځل په (۳۴۰م) کال کې یمن ونیو چې تر (۳۷۸م) کال پورې ورسره و[2]. د مسیحي دین دعوت هم په همدې وخت کې پدې سیمه کې خور شویدی او دې وخت ته نژدې کلونو کې یو زاهد او دکرامت خاوند چې فیمیون نومیده نجران ته راغی د سیمې خلک یې د مسیحیت په لور وبلل، خلکو هم چې دده صدق او کرامت ولید نو بلنه یې ومنله اومسیحیان شول[3].

او هغه وخت چې حبشیانو یمن ونیو او ابرهه هلته خپل حکومت ټینګ کړ نو مسیحي دین پدې خاوره کې زیات خور شو، ډیر پیروان یې پیداکړل، ان تر دې چې ابرهه په همغه ځای کې دده په خوله کعبه جوړه کړه غوښتل یې عربان هم باید لدې وروسته په یمن کې دده کعبې ته د حج لپاره ورشي.

او د دې پخاطر چې خلک دده کعبې ته راشي قصد یې وکړ بیت الله شریف ورانه کړي، خو الله تعالی د هغه دا توطئه شنډه کړه او هغه یې له دنیوي او اخروي شرم او رسوایۍ سره مخ کړ. همدا راز له روم سره خوا کې میشته قبیلو لکه غساسنه، تغلب اوطئ او د حیرې پاچایانو هم مسیحي دین ومانه.

مجوسیت په هغو عربانو کې رواج درلود کوم چې له فارس سره نژدې پراته وو لکه د عربو په عراق، بحرین، الاحساء، حجر او د عربي خلیج (خلیج فارس) په نژدې څنډوکې میشته خلک.

همدا راز یمن ته هغه وخت مجوسیت لاس اوږد کړ کله چې فارس ورباندې قبضه ولګوله. پاته شوه د صبائي مذهب خبره، هغه معلومات چې په عراق او نورو سیمو کې له ځمکې کیندنې نه لاسته راغلي وایي چې صبائیت د کلدانیانو دین و، د شام زیاتره

---

[1] تفهیم القرآن للسید مودودي ۲۹۷/۲-۲۹۸. ابن هشام ۲۰/۱_۲۱_۲۲_۲۷_۳۱_۳۵_۳۲.

[2] . تفهیم القرآن ۲۹۷/۲.

[3] . ابن هشام ۳۱/۱تر ۳۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک او همداراز یمنیان ډېر پخوا د دې دین پیروان وو خو کله چې یهودیت او نصرانیت خور شو او زور یې وموند، تقریباً د دې دین اثر کمزوری اوپیروان یې کم شول خو لاتر اوسه هم په عراق او د عربي خلیج په څنډو کې د ځینو خلکو په منځ کې چې له مجوسیانو سره ګډ شوي او یا د هغوی ګاونډیان وو د دې دیانت ځنې آثار، نښې او نښانې لیدلې کیږي[۱].

دیني حالت

دا وو له اسلامي لمر څرک نه مخکې ځنې عربي ادیان او مذهبونه، چې ټول له خپلې اصلې لارې نه بې لارې، شکل او څېره یې بلکل بدله شوې وه.هغه مشرکان چې ځانونه ئې د ابراهیمي دین پیروان بلل د ابراهیم (علیه السلام) له دین نه بالکل په بله خواتللي وو، د دین اوامر، نواهي او ټول فضیلتونه یې هیر کړي وو، ټول تر ستوني پورې په ګناهونو کې ډوب وو، په مینځ کې یې لکه د بت پرستانو په شان خرافات، بې اساسه عادات او رواجونه خواره شوي وو، او همدې خرافاتو د هغوی د ژوند ټولې (سیاسي، ټولنیزې، دیني) برخې تر خپل تاثیر او اغیزې لاندې راوستې وې.
یهودیت هم په ریا کارۍ او استبداد بدل شوی و. د هغوی مشران لکه خدایان داسې ګرزیدلي وو، په خلکو به یې د خپلې خوښې حکمونه چلول. تر دې چې د هغوی د پټو خیالاتو او د شونډو د ښوریدو او خوځیدو حساب به یې هم ورسره کاوه.
د قدرت او پیسو په غم کې ډوب وو، هر څه یې یوازې د همدې پخاطر وو، دین او دیني احکام یې د پیسو او قدرت په مقابل کې هیڅ بلل، دا مادي هدف به یې چې پوره کیده نور نو د څه شي غم نه و ورسره. دا فکر به هم نه و ورسره چې الحاد او کفر خور شو، او د هغه دین احکام تر پښو لاندې کیږي د کوم په هکله چې الله تعالی امر کوي چې هر څوک باید د هغه احترام او پیروي وکړي.
له نصرانیت نه داسې یو دین جوړ شوی و چې پوهیدل ورباندې ګران وو، دې دین د انسان او الله تعالی تر مینځ یو عجیب غوندې ترکیب جوړ کړی و او پدې سره دا هم یو باطل او وثني (مشرکانه) دین ګرزیدلی و.
په همدې دین متدینو عربانو باندې یې هم اغیزه کمه وه، ځکه د دې دین لارښوونې

---

[۱]. ارض القرآن ۱۹۳/۲ تر ۲۰۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د دوی عادات او رواجونه ډېره سره لیرې او مختلف وو او په څه چې دوی عادت شوي وو هغه یې د دین پخاطر نه شوای پرېښودای.

همدا راز د عربو د نورو ادیانو پیروان هم لکه مشرکین داسې وو، د هغوی زړونه، عقیدې عادات او رواجونه ډېر سره ورته او نږدې وو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربي جاهلي ټولنې څونمونې

د عربي جزيرې د اوسيدونکو د سياسي او ديني وضعې په هکله مو څه نا څه خبرې وکړې، اوس غواړو د دې خلکو د ژوند پر ټولنيزه او اقتصادي برخه هم لږ شانته رڼا واچوو:

ټولنيز حالت

په عربو کې د مختلفو طبقاتو او بيلا بيلو عاداتو او حالاتو درلودونکي خلک موجود وو، په اشرافي کورنيو کې د سړي اړيکې له خپل کور او خپلې ښځې سره ډيرې ښې او پر مخ تللې وې. ښځو يې پوره آزادي درلوده، خبرې او نظريات يې زيات منل کيدل، په ټولنه کې ډير د قدر او احترام په سترګه ورته کتل کيدل، ان تردې چې د ښځې پخاطر دا هم کيدای شوای تورې له تيکيو ووزي او ډيرې وينې تويې شي او که چا به غوښتل په کرم (سخا) او شجاعت کوم چې د عربو په وړاندې تر ټولو لوړ او اوچت صفات شميرل کيدل د ځان ستاينه وکړي، نو هغه به هم زياتره ښځې ته په خطاب سره د ځان ستاينه او صفت کاوه. همدا راز د ښځې له وسه دا هم پوره وه چې مختلفې قبيلې د سولې له لارې سره را ټولې کړي، او دايې هم کولی شوای چې د هغوی په مينځ کې د جګړې اور بل کړي، خو لدې ټولو سره سره د کورنۍ مشري او صلاحيت له نارينه سره و. ښځې او سړي به د واده او نکاح له لارې يو له بل سره اړيکې ټينګولې، خو ښځې پخپل سر واده نه شوای کولی بلکه واده به يې د مشرانو تر نظر لاندې او د هغوی په خوښه ترسره کيده.

دا و د اشرافي کورنيو ټولنيز حالت، خو په نورو کورنيو کې ښځې او نارينه داسې سره ګډ شوي وو چې له فساد، فحشا، او فتنو پرته بل نوم نه شو ورباندې ايښودی. ابو داود له حضرت عايشې (رضي الله عنها) نه په روايت سره وايي: د جاهليت په دوران کې نکاح په څلور ډوله وه : يو ډول يې د اوسنۍ نکاح په شان وه، يوه سړي به د بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کس لور یا خور او... ورنه غوښتله هغه به موافقه کوله او نکاح به یې تړل کیدله. بل ډول نکاح داسې وه چې کله به د کوم سړي ښځه له حیض نه پاکه شوه نو میړه به یې ورته ویل: لاړه شه له فلاني سړي سره یو ځای شه (زنا ورسره وکړه) او خپل میړه به یې بیا تر هغه نه ورسره یو ځای کیده تر څو به یې له هغه بل سړي نه حمل نه وڅرګند شوی او کله به یې چې حمل ښکاره او ثابت شو نو بیا به یې که زړه غوښتل ورسره یو ځای کیده به، دا نکاح د استبضاع په نامه یادیدله او دا صرف د اولاد پیدا کیدو پخاطر ترسره کیدله. دریم ډول داسې وه چې له لسو نه کم کسان به له یوې ښځې سره یو ځای شول، او کله به چې ښځه حامله شوه او بیا به یې اولاد پیدا شو نو څو ورځې وروسته به یې دا ټول کسان راوغوښتل، هغوی به راغلل هیڅ هم سر غړاوی نه شوای کولی بیا به دې ښځې ورته ویل: پوهیږئ چې څه مو وکړل، دادی زما اولاد پیدا شو، نو دا ستا زوی دی اې فلانیه! له همغو کسانو نه به یې د کوم یوه نوم واخیست، دا ماشوم به نور د همغه سړي زوی و. څلورم ډول نکاح داسې وه چې زیات شمیر خلک به له یوې فاحشې ښځې سره یو ځای کیدل، هغه داسې فاحشې وې چې د کورونو په دروازو به یې جنډې درولې وې ترڅو خلک پوه شي چې دا د فاحشې کوردی اوبې تشویشه ورشي خو کله به یې چې اولاد پیدا شو نو بیا به یې څیره پیژندونکی راووست او هغه به د خپلې تجربې په اساس دا ماشوم یوه کس ته منسوبوه نو همغه ماشوم به د همغه سړي زوی و، د اعتراض او انکار حق یې نه درلود، خو کله چې الله تعالی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په نبوت مشرف کړ نو د نکاح دا ټول ډولونه یې باطل کړل، او نن ورځ یوازې اسلامي نکاح شته او بس.[١]

داسې هم پیښیدل چې خلکو به د تورې او نیزې په زور ښځې د ځان کولې، کله به چې څوک په جګړه کې بریالی شو نو د ماتې خوړلې دښمن ښځې به یې نیولې او د ځان لپاره به یې روا بللې، او د دې ښځو اولاد به د مرګ تر ورځې د شرم او خجالت ژوند تیراوه.

د جاهلیت پدې دوره کې هر چا حق درلود چې بې شمیره ښځې ولري، د ښځو لپاره څه حد او اندازه نه وه، په یوه وخت کې د دوو خویندو نکاح هم دوی روا کړې وه، زوی د پلار له طلاقې شوې او یا کونډې ښځې سره (چې میره یا میرنۍ مورکیږي) نکاح کولی شوای. (د نساء سورت ٢٢= ٢٣ ایت).هغه وخت د طلاق حق له نارینه سره

(1). ابو داود، کتاب النکاح، باب وجوه النکاح التي کان یتناکح بها اهل الجاهلیة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و، خو کومه ټاکلې شميره او حد يې نه درلود[۲].

زنا خو دومره زياته وه چې دهرې طبقې خلک ورباندې مبتلا وو، ډيرکم کسان به داسې وو چې لدې مرض نه يې ځان ساتلی وي، خو بيا هم آزادې او اصيلې ښځې د وينځو په نسبت ښې اوغوره وې. داسې ښکاري چې د جاهليت زياتو پيروانو زنا د ځان لپاره شرم اوعيب نه ګاڼه، ابو داود له عمرو بن شعيب عن ابيه عن جده نه روايت کوي وايي : يوسړی پاڅيد او ويې ويل: يارسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا فلانی سړی زما زوی دی، د جاهليت په وخت کې مې د هغه له مور سره زنا کړيده. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: ((**لا دعوة في الاسلام، ذهب امر الجاهيلة الولد للفراش، وللعاهر الحَجَرُ**)) يعنې په اسلام کې دا ډول دعواګانې ځای نلري، د جاهليت خبره پای ته رسيدلې ماشوم د هغه چا دی چې مور يې د هغه ښځه او يا وينځه وي، او د زنا کار لپاره تيږې (کاڼي) دي.

همدا راز د عبدالرحمن بن زمعه چې د زمعه د وينځې زوی و په سر چې د سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) او عبد بن زمعه ترمنځ کوم اختلاف اوجنجال تير شوی د هغه کيسه هم مشهوره ده[۱]

د جاهليت پدې دوره کې د زوی او پلار اړيکې هم ډول ،ډول وې، ځينو به ويل :

انمـــــــــــــــا اولادنا بيننا اكبادنا تمشي على الارض

[زمونږ اولادونه زمونږ په ځمکه ګرزيدونکي زړونه دي.]

خو داسې پلرونه هم وو چې خپلې لوڼې به يې د شرم او يا فقر له امله ژوندۍ ترخاورو لاندې کولې،او د بې وسۍ په وجه يې خپل اولادونه په قتل رسول (قرانکريم:الانعام:**۱۵۱**. النحل:**۵۸-۵۹**.الاسراء: **۳۱**. التکوير:**۸**). خو دا جرم ډير عام ځکه نه و چې هغوی به تل په جګړو کې بند وو، او د دښمن د مقابلې لپاره يې زامنو ته زياته اړتيا درلودله .

له ورونړو، د تره له زامنو او نورو تربرونو سره به اړيکې ډيرې ټينګې اونژدې وې، هغوی په قومي تعصب کې نوم درلود، د قوم پخاطر به هم مړه وو او هم ژوندي، د ټولنيز نظام اساس او تهداب يې په قوميت، نژاد پرستۍ، او خپلولۍ سره ولاړ و.

۲ . ابو داؤود باب نسخ المراجعة بعد التطليقات الثلاثة. مفسرينو د (الطلاق مرتان) آيت په شان نزول کې همدا خبره کړيده.

۱ . ابو داؤود باب الولد للفراش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عقیده یې داسې وه چې سړی باید د قومیت په اساس په حق او باطل دواړو کې له خپلوانو سره ودریږي، خو د مقام او قدرت په سر به کله کله د یوه پلار د زامنو ترمنځ هم جګړې پیښیدلې لکه د اوس او خزرج، او یا عبس او ذبیان او یا بکر او تغلب خپل مینځی جګړې. لکه اشاره مو چې وکړه هرڅه د قومیت په اساس وو، نو له همدې کبله د مختلفو او بیلابیلو قبایلو ترمنځ هیڅ ډول اړیکې او همکاري نه وه، بلکه د هغوی ټول توان او قوت به یو د بل سره په مقابله اومسابقه کې خرڅیده، خو کله کله به دا دښمني د دیني، خرافاتي او یا نورو عاداتو په وجه کیدله، او داسې به هم پیښیدل چې د همکاری، تعاون، اطاعت او دوستی داسې تړون وشي چې ځو بیلا بیلې قبیلې او کورنی سره یوځای کړي. لدې نه علاوه د حرام میاشتې هم د دوی د ژوند او ژوندینو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ډیرې مهمې او ارزښناکې وې، دا میاشتې د دوی لپاره غټ رحمت او طلایي فرصت و. لنډه دا چې د هغوی ټولنیز نظام ډیر کمزوری اوګډوډ و، خلکو د ځارویو په شان ژوند درلود، جهل، ناپوهي، خرافات او بې دیني هرلوري ته خوره وه، ښځه لکه د حیواناتو په شان خرڅیدله، ځنې وخت به له ښځې سره له حیوان نه هم بده رویه کیدله، د خلکو په منځ کې کوم قانون او نظام وجود نه درلود، او هغه تش په نامه حکومتونه که موجود هم وو خو د هغوی لومړنی او وروستنی کار او هدف د ملت له خزانو او پیسو نه د خپلو خیټو او جیبونو ډکول، او د ملت د وینې په قیمت له دښمنانو سره جګړې کول وو.

اقتصادي حالت

د عربو اقتصادي حالت او نظام د هغوی د ټولنیز نظام تر بشپړې اغیزې لاندې و، د دوی د ژوندنیو اړتیاوو د پوره کولو تر ټولو ستره وسیله تجارت و، او دا خو ښکاره ده چې امن نه وي نو تجارت به څنګه ترسره کیږي، هغه وخت امن او امان بالکل وجود نه درلود، جګړې به یوازې د حرام په میاشتو کې بندیدلې او په همدې میاشتو کې به د عربو مشهور بازارونه لکه عکاظ، ذي المجاز، مجنه او نور پرانیستل کیدل.

صنعت خو ډیر کمزوری و، یوازې په یمن، حیره، د شام په سرحدي برخو کې د ټوکر اوبدلو (په لاس سره) څرمنو رنګولو او آش ورکولو او داسې نورو صنعتونو رواج درلود، خو د جزیرې په منځنیو برخو کې کرهڼه او مالداري هم وه، د عربو ټولې ښځې په سنی او بدلو او جوړولو بوختې وې، خو څرنګه چې هر څه په جګړو کې په مصرف رسیدل نو ځکه خلک له لوږې، فقر، او نیستی سره لاس او ګریوان وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاق

هيڅوک لدينه انکار نه شي کولی چې د جاهليت پيروان د ډيرو سپکو اخلاقو، خرابو عاداتو او رواجونو درلودونکي وو، خو لدينه هم انکار نه شي کيدلی چې لدې سره سره دوی ځنې داسې نيک او غوره اخلاق او عادات هم درلودل چې هر چاته د وياړ او فخر وړ دي، د مثال په توګه :

١_کرم (سخاوت): هغوی په کرم او سخاوت کې يو له بل سره سيالي کوله، د هغې دورې نيمايي شعرونه پدې هکله ويل شويدي چې يا يې پکې ځان پدې صفت ستايلی او يا يې د همدې صفت له کبله د بل چا ستاينه کړيده. کرم او سخاوت ډير عموميت درلود چا ته به چې په ډيره يخنۍ او لوږه (نيستۍ) کې هم ميلمه راغی او هغه (کوربه) به له يوې اوښې پرته چې ټول ژوند به يې وربانده ې روان و بل څه نه درلودل خو بيا به يې هم د کرم او سخا په حکم خپله لوږه او سخته ورځ هيروله او خپله يوازينۍ اوښه به يې ميلمه ته حلالوله. د هغوی د کرم له آثارو نه يو هم دا و چې د انساني ژوند او انساني وينې د ساتنې پخاطر به يې ډير زيات ديتونه او جريمې منلې او دا به يې د ځان لپاره فخر او وياړ وباله او د نورو سردارانو په مقابل کې به يې پدې افتخار کاوه.

د همدې کرم او سخا د حس قوت و چې هغوی به په شرابو څښلو وياړ کاوه، دا وياړ پدې خاطر نه و چې ګويا شراب څښل پخپله يو وياړ دی بلکه دا لدې امله و چې شراب څښل هم د کرم او سخا يوه طريقه ده او دا کار انسان ته د خرڅ او مصرف لاره ښيي، او له همدې امله ده چې هغوی د انګورو ونې ته کرم وايي، او د انګورو شرابو ته يې بنت الکرم (د انګورو لور) ويل، که د جاهلي دورې د اشعارو ديوانونو ته مراجعه وشي، نو هلته به پدې هکله د فخر او وياړ بيل باب وموندل شي. عنتره بن شداد العبسي وايي:

ولقد شربت من المدامة بعدما	ركـــد الهواجربالمشوف المعلم
بزجاجةصـــفراء ذات اســـرة	قرنت بازهر بالشمال مفـــدم
فـــاذا شربت فانني مستهلك	مالي، و عرضي وافـــر لم يكلم
واذاصحوت فما اقصرعن ندى	وكما علمت شمائلي وتكـــرمي

[کله چې د غرمې د ګرمۍ زور مات شو نو ماله يو زيړ، ليکې دار بلورين جام نه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له چېږې خوا ته ایښودل شوي ځلیدونکي (تابناک) او سرپټي خم (د شرابو لوښي) سره و، ننبه شوي صاف او شفاف شراب وڅښل، او کله چې زه شراب څښم نو خپل مال خرڅوم، عزت او آبرو ته مې څه زیان نه رسیږي (آبرو مې نه لکه داره کیږي)، او کله چې را په حال او په خود کیږم نو بیا هم په سخاوت کې کوتاهي نه کوم، او زما اخلاق او کرم خو تا ته معلوم دي چې څه دي.]

همدا راز دوی قمار (جواری) ته هم کرم او سخا ویله ځکه کوم مال به یې چې لدې لارې نه ګاټه هغه به یې تول، او یا هغه برخه چې د ګټونکو له برخو نه به زیاته وه (نه به وربانديې ویشل کیدله) هغه به یې په مسکینانو او فقیرانو ویشله، او له همدې ځایه ده چې قرآنکریم د شرابو او قمار ګټې بالکل نه نفي کوي بلکه فرمایي: ((...وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا...)) (البقرة: ۲۱۹) [ګناه یې له ګټې ډیره ده.]

۲ ـ وفا- د هغوی له ښو اخلاقو نه یو هم په عهد وفا وه، په قول او عهد به ټینګ ولاړ وو، حتی چې پدې لاره کې به د ځان، اولاد، او مال قربانۍ ته هم حاضر وو، د دې مطلب د وضاحت او بیان لپاره د هاني بن مسعود الشیباني، سموال بن عادیا او حاجب بن زراره کیسې کافي دي.

۳ ـ بل ښه خوی او خصلت چې د هغوی په مینځ کې رواج درلود هغه عزت النفس، ذلت او سپکاوي ته نه تسلیمیدل وو، د دوی غیرت او شجاعت ډیر زیات و، ظلم او جبر یې نه مانه، کله به یې هم چې سپکه او د ذلت خبره واوریده نو فورا به یې تورې ته لاس کړ او جګړه به پیل شوه. هغوی د خپل عزت په خاطر ځانونه هم قربانول.

۴ـ کلکه او پخه اراده هم د هغوی له غوره صفتونو څخه وه، کوم کارته به یې چې اراده وکړه نو بیا به یې هغه په هر قیمت چې و تر سره کاوه.

۵ـحلم او برده باري او سنجیدګي هم د دوی لپاره د افتخار وړ صفتونه وو، خو دا چې د غیرت او ژر احساساتي کیدلو روحیه وربانديې غالبه وه نو ځکه حلم پکې کم و.

۶ـ د اوسنۍ زمانې له چلونو، فریبونو او مکرونو نه پاکه سادګي، ربښتیا، امانتداري، او اخلاص هم د دوی له غوره اخلاقو څخه شمیرل کیدل. وینو چې د عربي جزیرې د جغرافیایي موقعیت تر څنګ د دوی دا پورته ذکر شوي او داسې نور غوره صفتونه او اخلاق د دې سبب شول چې الله تعالی همدا عربان د رسالت د درانده پیټي د اوچتولو او د بشري نړۍ د لارښوونې او مشرتابه لپاره انتخاب کړل، ځکه دا اخلاق که څه هم ځنې یې له شر او ضرر نه خالي نه وو خو هغه پخپل ذات کې له اصلاح وروسته ډیر د قدر وړ او ارزښتناک وو، او کله چې اسلام راغی او هغه یې سم او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصلاح کړل نو خيريې ټولې دنيا ته ورسيد. په وفا پسې د دوی تر ټولو غوره صفت عزت النفس او پخه اراده وه، ځکه که عزت النفس، غيرت او پخه اراده نه وي، نو فساد او شر له مينځه نه شي تللی. له پورته ذکر شويو غوره اخلاقو او صفاتو علاوه هغوی نور هم ښه صفتونه درلودل خو مونږ دلته ورنه يادونه ونه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله(ﷺ)نسب او کورنۍ

د نبي (ﷺ) نسب:

د رسول الله (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نسب سلسله په دریو برخو ویشلی شو: یوه برخه داسې ده چې اهل السیر او نسب پوهان یې په صحت اتفاق لري او دا برخه تر عدنان پورې ده، او بله برخه داسې ده چې ځنې اهل السیر یې صحیح بولي او ځنې نورو توقف پکې کړیدی او دا له عدنان نه تر ابراهیم (علیه السلام) پورې ده، دریمه برخه یې هغه ده چې بې له شکه دروغ او غیر صحیح امور پکې موجود دي او دا له ابراهیم (علیه السلام) نه تر آدم (علیه السلام) پورې رسیږي. اوس راځئ دا درې واړه برخې په مفصله توګه تر نظر تیرې کړو.

لومړنۍ برخه: محمد (صلى الله علیه و اله و صحبه و سلم) بن عبدالله بن عبدالمطلب- اصلي نوم یي شیبه دی- بن هاشم – اصلي نوم یې عمرو دی- بن عبدمناف ـ اصلي نوم یې مغیره دی- بن قصي- اصلي نوم یې زید دی – بن کلاب بن مره بن کعب بن لوئ بن غالب بن فهر ـ چې لقب یې قریش واو د قریشو قبیله همده ته د انتساب له امله قریش بلل کیږي ـ بن مالک بن النضر- چې اصلي نوم یې قیس دی – بن کنانه- بن خزیمه بن مدرکه – اصلي نوم یې عامر دی – بن الیاس بن مضربن نزار بن معد بن عدنان[1].

دوهمه برخه: له عدنان نه پورته، یعنی عدنان بن اد بن همیسع بن سلامان بن عوص بن بوز بن قموال بن ابي بن عوام بن ناشد بن حزا بن بلداس بن یدلاف بن طابخ بن جاحم بن ناحش بن ماضي بن عیض بن عبقر بن عبید بن الدعا بن حمدان بن سنبر بن یثربي بن یحزن بن یلحن بن ارعوي بن عیض بن دیشان بن عیصر بن افناد بن ایهام بن مقصر بن ناحث بن زارح بن سمي بن مزي بن عوضه بن عرام بن قیدار بن اسماعیل بن ابراهیم (علیهما السلام).[2]

---

[1] . ابن هشام ١/١_٢. تلقیح فهوم اهل الاثر ٥_٦. رحمة للعالمین ٢/١٢_١٣_١٤_٥٢.

(2). محمد سلیمان المنصور پوری د کلبي په روایت سره د نسب دا برخه جمع کړیده، همدا راز ابن سعد له أیر دقیق تحقیق وروسته. رحمه للعالمین ٢/ ١٤- ١٥-١٦-١٧ وکګوره، د دی برخي په هکله تاریخي مصادر بوله بل سره أیر توپیر او اختلاف لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه برخه : له ابراهيم (عليه السلام) نه پورته يعنی ابراهيم بن تارح ـ اصلي نوم يې آزر دی ـ بن ناحور بن ساروع يا ساروغ بن راعو بن فالخ بن عابر بن شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح (عليه السلام) بن لامک بن متوشلخ بن اخنوخ ـ ويل کيږي چې همدا ادريس (عليه السلام) دی ـ بن يرد بن مهلائيل بن قينان بن آنوشته بن شيث بن آدم ـ عليهما السلام[1].

نبوي کورنۍ

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کورنۍ دده جد هاشم ته د انتساب له امله په هاشمي کورنۍ مشهوره ده، نو بې ځايه به نه وي که د هاشم او له ده نه وروسته حالاتو باندې لږ رڼا واچوو:

۱- هاشم- لکه مخکې مو چې وويل هغه وخت چې بنو عبد مناف او بنو عبدالدار د سولې په نتيجه کې منصبونه سره وويشل نو د سقايې او رفادې مسئوليت د بني عبدمناف کورنۍ هاشم نومي سړي په غاړه واخيست.

هاشم يو مالدار او معزز سړی و او هغه لومړنی شخص و چې په مکه کې يې حاجيانو ته شوربا او ډوډۍ ورکريده. اصلي نوم يې عمرو و، خو څرنګه يې چې ډوډۍ په شوربا کې ميده وله، نو په هاشم مشهور شو، ځکه هاشم ميده کوونکي ته وايي. د قريشو دواړو سفرونه د ژمي سفر او اوړي سفر هم د لومړي ځل لپاره ده رواج کړيدي، دده په هکله يو شاعر وايي:

عمرو الذي هشم الثريد لقومه　　قـــوم بمكة مسنتين عجاف
سنت إليه الرحلتان كلاهـــما　　سفر الشتاء ورحلة الاصياف

[داعمرو و چې خپل قحطي ځپلي، کمزوري او ډنګر قوم ته يې په شوربا کې ماته شوې ډوډۍ ورکړه، او همدا عمرو و چې د ژمي او اوړي دواړو سفرونو تهداب يې ورته ايښی دی.]

دده د ژوند يوه پيښه داده چې وايي: هغه شام ته د تجارت لپاره روان شو، خوکله چې مدينې ته ورسيد هلته يې د بني عدي بن النجار کورنۍ له سلمی بنت عمرو سره واده

[1] . ابن هشام ۲/۱_۳. تلقيح فهوم الاثر ص ۷. خلاصة السير للطبري ص ۷. رحمة للعالمين ۱۸/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړ، هملته څه موده ورسره پاتې شو. وروسته بیا شام ته وخوځید ،دغه وخت یې ښځه حامله شوې وه، هاشم په همدې سفرکې د فلسطین په غزه نومې سیمه کې وفات شو، او په (۴۹۷م) کال یې زوي عبدالمطلب پیداشو، اوځرنګه چې د زوی په سرکې یې سپین ویښتان وو، نو مور یې (سلمی) شیبه نوم ورباندې کیښود[۱]. او همدلته د پلار په کور(یثرب) کې یې د خپل زوی روزنه کوله او په مکه کې د هاشم له کورنۍ نه هیڅوک نه وو ورباندې خبر. هاشم څلور زامن او پنځه لوڼې درلودې چې نومونه یې دا دي: اسد، ابو صیفي، نضله او عبدالمطلب، او د لوڼو نومونه یې: شفاء، خالده، ضعیفه، رقیه، او جنه وو[۲].

۲ـ عبدالمطلب ـ په هاشم پسې سقایه او رفاده (حاجیانو ته اوبه ورکول او د هغوی میزباني کول او خواړه ورکول) یې د ورور مطلب بن عبدمناف په غاړه ولویده. مطلب هم یو شریف، پخپل قوم کې د عزت او اعتبار خاوند و، خلکو به یې خبرې منلې ، او د زیات سخاوت له امله به قریشو فیاض باله. شیبه (عبدالمطلب) چې کله په مدینه کې لس کلن شو، تره یې (مطلب) ورنه خبرشو، ورپسې ورغی چې مکې ته یې راولي کله یې چې ولید له سترګو یې اوښکې روانې شوې، په غیږ کې یې ټینګ ونیو او پخپله سپرلۍ یې ورسره سپورکړ چې مکې ته یې بوزي، خو عبدالمطلب ورته وویل زه ترهغې نه درسره ځم ترڅو مې چې مور راته اجازه نه وي کړې، نو مطلب یې مورته وویل چې وراره مې راسره ولیږه، خو مور یې دا خبره ونه منله. ده ورته وویل: اجازه ورکړه، هغه د خپل پلار وطن او د الله (جل جلاله) حرم ته ځي، پدې خبرې سره یې مور اجازه ورکړه، او پدې ترتیب مطلب هغه له ځان سره په اوښ سپورمکې ته راووست،کله چې خلکو ولید ویې ویل: دا (عبدالمطلب) دی، خو ده ورته وویل نه داسې نده، دا زما د ورور هاشم زوی دی. عبدالمطلب همدلته مکه کې د خپل تره (مطلب) تر روزنه لاندې لوی شو، ترڅو مطلب د یمن په ردمان نومې سیمه کې وفات شو، نو نوموړې مسئولیت عبدالمطلب ته وسپارل شو. ده هم خپل قوم ته ټول هغه خدمتونه وړاندې کول کوم چې دده پلرونو به کول، بالاخره پخپل قوم کې د دومره شرف او عزت خاوند شو چې پلرونه او اجداد یې هم هغې درجې ته نه وو رسیدلي خلکو ورسره ډیره مینه لرله او ډیر درناوی یې ورته درلود[۳].

---

[۱]. ابن هشام ۱۳۸/۱. رحمة للعالمین ۲۴/۲۲،۲/۱.

[۲]. ابن هشام ۱۰۷/۱.

[۳]. ابن هشام ۱۳۷/۱ـ۱۳۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې مطلب وفات شو، نوفل د عبدالمطلب په ځینو عبادتخانو یا څه جایداد قبضه ولګوله، یا دا چې دیني مشرتابه یې ورنه غصب کړه، عبدالمطلب د خپل تره په مقابل کې له قریشو نه مرسته وغوښته، خوقریشو ورته وویل: مونږ ستا او ستا د تره ترمنځ مداخله نه کوو. بیا یې خپلو ماماخیلو (بني النجار) ته یو ځوشعرونه واستول چې د کومک غوښتنه یې پکې کوله، نو ماما یې (ابوسعد بن عدي) له اتیاوو سپرو سره روان شو، د مکې په ابطح کې یې واړول. عبدالمطلب ورغی او ورته ویې ویل: راځئ کور ته. ماما یې وویل: نه، تر څومې چې نوفل نه وي لیدلی کورته به درسره لاړ نه شم، بیا نوفل ته ورغی، هغه په حطیم کې د قریشو له مشرانو سره یوځای ناست و، ابوسعد خپله توره له تیکي را وایسته او ورته ویې ویل: د دې کوټې د رب په نامه قسم یادوم که چیرته زما خوریي ته د هغه حق او یا مشري بیرته ورنکړې نو پدې توره به دې وهم. نوفل وویل: سیي ده ما هغه بیرته ورکړه، د قریشو مشران ورباندې شاهدان شول. بیا ابوسعد د عبدالمطلب کورته لاړ، دری ورځې ورسره میلمه و، بیا یې عمره اداکړه او بیرته مدینې ته ستون شو.

پدې پیښه پسې مناف د بني هاشم په خلاف له بني عبدشمس بن عبدمناف سره تړون وکړ، اوکله چې خزاعه ولیدل چې بني النجار د عبدالمطلب ملاتړ وکړ نو ویې ویل : هغه (عبدالمطلب) لکه څرنګه چې ستاسې له اولادې نه دی همدا ډول زمونږ له اولادې څخه هم دی او په مونږ هم حق لري چې مرسته یې وکړو.او دا ځکه چې د عبدمناف مور له خزاعه کورنۍ څخه وه، نو همدا وه چې د خزاعه کورنۍ خلکو په دارالندوه کې د نوفل او بني عبدشمس په خلاف له بني هاشم سره تړون وکړ، او همدا تړون و چې بیا وروسته د مکې د فتحې سبب شو، تفصیلات به پخپل ځای کې راشي[1].

د بیت الله شریف په امورو کې عبدالمطلب له دوو مهمو پیښو[2]سره مخامخ شوی و چې یوه د زمزم کوهي کیندل او بله د فیل واقعه وه .

د زمزم کوهي کیندل

د دې پیښې لنډیز داسې دی: عبدالمطلب په خوب کې د زمزم کوهي په کیندلو مامور کیږي، تاکلی ځای هم ورته ښودل کیږي، نو هغه هم شروع وکړه او کوهي یې را لوڅ کړ

---

[1] . مختصر سیرة الرسول (ص) للشیخ محمد بن عبد الوهاب ص ۴۱_۴۲.

[2] . ابن هشام ۱۴۲/۱ تر ۱۴۷ پورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ټول هغه شیان یې پکې وموندل کوم چې جرهمیانو د هجرت په وخت کې پکې ښخ کړي وو، هغه تورې، زغرې، دواړه طلائي هوسۍ، ټول یې را وایستل، تورې او هوسۍ ئې دکعبې شریفې په دروازه کې نصب کړې، او د حاجیانو لپاره یې د زمزم اوبه څښلو ته برابرې کړې.

کله چې د زمزم څاه را ښکاره شو، قریشو عبدالمطلب ته وویل: چې مونږ هم پدې کار کې درسره شریک کړه، ده ورسره ونه منله، او ورته ویې ویل: چې زه خاص پدې کار ټاکل شوی یم، خو هغوی مخالفت ورسره کاوه تر څو د بني سعد یوې کاهنې ته د محاکمې لپاره لاړل، خو دوی لا په لاره وو چې الله تعالی دا ور وښودله چې عبدالمطلب زمزم ته خاص شویدی. په همدې وخت کې عبدالمطلب نذر کیښود او ویې ویل: که چیرته الله تعالی لس زامن راکړل او ټول ځوانان شول نو یو به ورنه په کعبه کې ذبح کوم.

د فیل واقعه

د دې کیسې خلاصه داسې ده چې ابرهه الصباح الحبشي چې په یمن کې د نجاشي نماینده و، ولیدل چې عرب کعبې شریفې ته د حج لپاره ځي، نو ده په صنعاء کې یوه لویه کلیسا جوړه کړه او غوښتل یې عرب هم دکعبې په ځای د دې کلیسا حج وکړي. د ابرهه دا خبره د بني کنانه یوه سړي واوریده، نو د شپې په تیاره کې کلیساته ننوت او قبله یې په مرداري ورته ولړله. ابرهه چې له پېښې خبرشو، ډیر په غوسه شو، شپیته زره پیاوړی لښکر یې د مکې په لور روان کړ ترڅو کعبه شریفه ونړوي، ورسره (۹) یا (۱۳) فیلان هم وو، پخپله په یوه لوی فیل سپور و. وخوځیدل ترڅو مغمس نومې منطقې ته ورسیدل، هلته یې لښکرې برابرې کړې، فیلان یې آماده کړل اومکې ته د ننوتلو په تکل کې شول، خوکله چې د مزدلفې او منی مینځ کې د محسر سیمې ته ورسیدل، فیل یې چو شو، او د مکې په طرف ئې قدم نه اوچتاوه، بل هرطرف ته به یې چې روان کړ یوځل به په منډو شو، خو چې د کعبې په طرف به یې مخ شو په ځای به څملاست. دوی په همدې حالت کې وو چې الله تعالی یوسیل مرغان ورباندې وګمارل، او هغوی یې په پخو شویو ګټو وویشتل، او په دې سره الله تعالی هغوی لکه خیل شوي او خوړل شوي بوس داسې وګرزول. دې مرغانو له ابابیل او قمري سره ورته والی درلود، اوږدې مښوکې، نري وزر او پیړې لکۍ یې درلودې، له هر مرغه سره د نخود د دانې په اندازه درې درې ګاټې وو چې یوه به یې په مښوکه او دوی نورې به یې په منکولو کې نیولې وې، په هر چا به چې دا ګاټې (وړوکې تیږه) ولګیده اندامونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې پرې شول او مړ به شو، ټول پدې ګاټو ونه لګيدل خو هغوی له ډيرې ويرې په هره خوا منډې وهلې، يو بل يې تر پښو لاندې کاوه، که کتل به دې هرې خواته او په هره چينه به د دوی مړی پراته وو. ابرهه پخپله په يوه داسې مرض ګرفتار شو چې دګوتو سرونه يې ولويدل او ترڅو چې صنعاء ته رسيده نو يو بې ښکو چرګوړی ورنه جوړ شوی و او هملته يې سينه دوه پړکې شوه ، زړه يې ترې راووت او مردار شو.

قريش د دې لښکرو له ويرې خوړونو، غارونو او د غرو سرونو ته تللي وو، او کله چې الله تعالی هغه لښکر درې وړې کړ نو دوی بيرته ډاډه خپلو کورونو ته راوګرزيدل[1].

دا پيښه د زياتره تاريخ پوهانو په نظر د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر مبارک ميلاد پنځه پنځوس (**۵۵**) ورځې مخکې د محرم په مياشت کې واقع شوې ده، چې دا نيټه د (**۵۷۱**م) کال د فبرورې مياشتې د وروستيو او يا د مارچ له لومړيو سره سمون خوري.

دا پيښه په حقيقت کې يوه مقدماتي او تمهيدي نښه وه چې الله د خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او خپل کور (بيت الحرام) لپاره ښکاره کړه، ځکه وينو پداسې حال کې چې د بيت المقدس اوسيدونکي مسلمانان دي خو مشرکين او د الله تعالی دښمنان ورباندې مسلط کيږي لکه په (**۵۷۸**م) کال کې د بخت نصر حمله او (۷۰م) کال کې د روميانو سيطره، خو کعبه شريفه سره لدې چې اوسيدونکي يې مشرکان وو نصرانيان چې هغه وخت مسلمانان وو تسلط نه شي ورباندې موندلی.

د دې پيښې خبر د وخت په ټوله متمدنه نړۍ کې خورشو، ځکه هغه وخت حبشې له روميانو سره نژدې اړيکې درلودې، فارسيانو خو د دوی هر څه تر نظر لاندې لرل او په کمين کې ورته ناست وو، او دا يې کتل چې روميان او ملګري يې څه کوي او له څه سره مخامخ کيږي، او همدا وجه وه چې پدې پيښه پسې فارسيان سملاسي يمن ته راغلل. هغه وخت د متمدنې نړۍ مشري له روميانو او فارسيانو سره وه. دې واقعې دنيا حيرانه کړه، د هر چا توجه يې د بيت الله شريف مقام او درجې ته راواړوله، او دا يې ورته وښودله چې يوازې همدا خونه ده چې الله تعالی ورته قدر او شرف ورکړی دی، او يوازې همدا د تقديس وړ ده، نو که د دې مقدس ځای کوم اوسيدونکی په نبوت مشرف کيږي، نو دا د همدې پيښې غوښتنه او مقتضی ده. او پدې سيمه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ظهور په حقيقت کې د الله تعالی هغه

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۴۳ تر ۵۲، تفهيم القران ۴۲۲/۲/۲ تر ۴۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمت په ګوته کوي کوم چې پدې پېښه کې يې د همغه حکمت په اساس مشرکين پر نصرانيانو باندې پداسې طريقې سره برلاسي کړي وو چې د اسبابو له دايرې نه لوړه او اوچته وه.

عبدالمطلب لس زامن درلودل چې نومونه يې دا دي: حارث، زبير، ابو طالب، عبدالله، حمزه (رضي الله عنه)، ابولهب، غيداق، مقوم، صفار، عباس (رضي الله عنه). او دا هم ويل شوي چې يوولس زامن يې درلودل او ((قثم)) نوم يې ورسره زيات کړی دی. ځنی وايي: ديارلس زامن يې وو او هغوی د عبدالکعبه او حجل نومونه ور زيات کړيدي، او دا هم ويل کيږي چې عبدالعکبه همدا مقوم، او حجل همدا غيداق و او د قثم په نامه يې زوی نه درلود، خو لوڼې يې شپږ وې او نومونه يې دا دي: ام حکيم (البيضاء)، بره، عاتکه، صفيه، اروی او اميمه.[1]

۳- د رسول اکرم (ﷺ) محترم پلار عبد الله

د عبدالله مور فاطمه بنت عمرو بن عائذ بن عمران بن مخزوم بن يقظه بن مره وه. د عبدالمطلب په اولادونو کې عبدالله تر ټولو ښکلی، شريف، غوره او ټولو ته ګران، او په ذبيح سره مشهور و. ذبيح يې له دې امله باله کله چې د عبدالمطلب زامن پوره لس شول او ټول ځوانۍ ته ورسيدل، نور يې د ده ملاتړ او دفاع کولی شوی، نو له خپل هغه نذر نه چې ايښی يې و خبر کړل، زامنو يې خبره ورسره ومنله. عبدالمطلب د دوی ټولو نومونه د پال په غشو وليکل او بيايې د هبل مينجور ته ورکړل، مينجور غشي سره ګډ کړل او بيايې يو ورنه راويوست که ګوري د عبدالله نوم راوتلی دی، نو عبدالمطلب چاړه راوخيسته، خپل زوی (عبدالله) يې راونيو تر څو کعبې ته يې بوزي او هلته يې ذبح کړي، خو قريشو خصوصا د عبدالله ماما خيلو او ورور يې ابو طالب عبدالمطلب لدې کارنه منع کړ. عبدالمطلب ورته وويل: نو چاره څه ده؟ زه خپل نذر څنګه ادا کړم؟ دوی ورته وويل: له فلانۍ عرافې ښځې نه پدې هکله مشوره وغواړه. عبدالمطلب عرافې ته ورغی هغې ورته وويل چې د عبدالله او لسو اوښانو تر مينځ قرعه اندازي وکړه، که د عبدالله نوم راووت، نو لس نور اوښان ورباندې ورزيات کړه، پدې ترتيب سره لس، لس ور زياتوه تر څو خدای راضي شي او د اوښانو پچه وخيژي. پدې ترتيب سره هغه راغی، د عبدالله او لسو اوښانو تر مينځ يې پچه واچوله، د

[1]. تلقيح فهوم الاثر ص ۸-۹. رحمة للعالمين ۲/۵۲_۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله نوم راووت، نو عبدالمطلب لس نور ورزيات کړل، خو بيا هم د عبدالله نوم راووت، نو لس، لس يې ورزياتول تر څو سل اوښان پوره شول بيا د اوښانو پچه وختله، عبد المطلب دا سل اوښان د عبدالله په ځای حلال کړل او همداسې يې واچول هر چا چې وړل، وړل يې، نه يې انسان ترينه منع کاوه او نه حيوان. لدې پيښې نه مخکې په عربو او قريشو کې د ديت بيه لس اوښان وه خو لدينه وروسته سل اوښان شوه، اسلام هم همدا سل اوښان تاييد کړل. له رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه په روايت کې راځي چې فرمايي: (انا ابن الذبيحين) [زه د دوو ذبيحانو يعنی اسماعيل (عليه السلام) او عبدالله زوی يم].[1]

عبدالمطلب خپل زوی عبدالله ته آمنه بنت وهب بن عبدمناف بن زهره بن کلاب په نکاح کړه. آمنه هغه وخت په قريشو کې د نسب او مقام له پلوه تر ټولو غوره ښځه وه، پلار يې د نسب او شرف له پلوه د بني زهره مشر و، د عبدالله او آمنې واده په مکه کې ترسره شو، خو له واده نه څه موده وروسته عبدالمطلب هغه مدينې ته واستاوه تر څو دوی ته خرماوې راوړي. عبدالله لاړ او هملته مدينه کې وفات شو، او ځنې وايي: چې عبدالله د تجارت لپاره شام ته تللی و، او بيرته د قريشو له يوه کاروان سره راتله چې مدينې ته راورسيدل عبدالله مريض او بيا هملته د ۲۵ کلو په عمر وفات شو، او د النابغه الجعدي په کورکې خاورو ته وسپارل شو. هغه وخت رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه و زيږيدلی، که څه هم ځنې روايتونه وايي چې عبدالله د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ميلاد نه دوي مياشتې وروسته وفات شوی دی.[2] خو زياتره مورخين لومړنی نظر تاييدوي او کله چې د عبدالله د مړينې خبر مکې ته راورسيد نو آمنې دده په مرثيه کې دا شعر ووايه:

عفاجانب البطحاء من ابن هاشم	و جاورلحدا خارجــا في الغمــاغم
دعـــته المنايا دعوة فــأجــابهـــا	و ما تركت في الناس مثل ابن هاشم
عشــية راحــوا يحملون ســريره	تعــاوره اصحابــه في التــزاحــم
فإن تــك غالته المنــايا و ريـبها	فقــد كان معطاء كثير التــراحــم[3]

[1]. ابن هشام ۱/۱۵۱ تر ۱۵۵. رحمة للعالمين ۲/ ۸۹ – ۹۰. مختصر سيرة الرسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ عبدالله نجدي ص ۱۲-۲۲-۲۳.

(2). ابن هشام ۱/158_156. فقه السيرة لمحمد الغزالي ص ۴۵. رحمة للعالمين ۲/ ۹۱.

[3] . طبقات ابن سعد ۱/ ۷۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: [د بطحا غیږ د هاشم له زوی نه خالي شوه، هغه د آوازونو او ژړاګانو (غوغا) په مینځ کې د لحد ملګری شو، مرګي وغوښت هغه هم دې بلنې ته لبیک ووایه، اوس مرګي د خلکو په مینځ کې د ابن هاشم د زوی په شان څوک نه دي پرېښي، (څومره غمجن و) هغه ماښام چې خلکو د ده کټ په اوږو اخیستۍ، که څه هم مرګ او د مرګ حوادثو هغه ختم کړ (خو د هغه د کړو یاد به تل وي) هغه ډېر پوه، رحیم او سخي سړی و.]

د عبدالله ټول میراث پنځه اوښان، یوه رمه (یوشمیر) میږې او یوه حبشي وینځه وه چې نوم یې برکه او کنیه نوم یې ام ایمن و، او دا همغه ام ایمن ده چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به یې په غیږ کې ګرځاوه پالنه به یې کوله.[1]

[1]. مختصر سیره الرسول (ص) للشیخ النجدی ص ۱۲. تلقیح فهوم اهل الاثر ص ۴. صحیح مسلم ۹۲/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيکمرغه ميلاد

او

د سپېڅلي ژوند لومړني څلويښت کلونه

نيکمرغه ميلاد

سيدالمرسلين حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بني هاشم په شعب (مينه) کې، د دوشنبې په سهار چې د فيل د پيښې د لمړنۍ کال د ربيع الاول نهمه نيټه وه دنيا ته سترګې وغړولې، دغه وخت د کسری نوشيروان د پاچايۍ څلويښت کاله تير شوي وو، د ستر عالم محمد سليمان المنصور فوری او فلکي محقق محمود باشا د تحقيق په اساس دا تاريخ د (۵۷۱م) کال د اپريل د مياشتې له شلمې او يا دوه ويشتمې نيټې سره سمون خوري.(۱)

ابن سعد روايت کوي چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مور وايي: کله چې هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وزيږيده نو زما له جسم نه يو نور ووت چې د شام قصرونه يې روښانه کړل، احمد هم له عرباض بن ساريه نه دی ته ورته يو روايت نقل کړيدی.(۲)

څنې روايتونه وايي چې د نيکمرغه ميلاد په وخت کې څنې ارهاصات (د نبي له بعثت نه مخکې خارق العاده پيښې) واقع شوي وو، وايي د کسری د قصر څوارلس کنګرې راولويدلې. د مجوسو آتش کده چې نمانځنه به يې کيدله مړه اوسړه شوه، د ساوه بحيره وچه شوه او په شا او خوا کې يې موجودې کليسا ګانی راپريوتې، دا روايتونه بيهقي رانقل کړيدي، خو محمد الغزالي يې نه منی.(۳)

کله چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پيدا شو، نو مور يې عبدالمطلب ته څوک ورولیږل چې د لمسی زيری ورکړی، عبدالمطلب خوشاله راغی خپل لمسی

---

(1). محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري ۲۲/۱. رحمة للعالمين ۳۸/۱ - ۳۹ . د ميلادي جنتريو د توپير او اختلاف له امله د اپريل د شلمې او دوه ويشتمې نيټې په ټاکلو کې اختلاف راغلی دی.

(2). مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) للشيخ النجدي ص .۱۲ ابن سعد ۲۳/۱.

(3). فقه السيرة لحمد الغزالی ص ۴۲ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په غيږ کې واخيست او کعبې شريفې ته يې داخل کړ، د الله تعالی شکرونه يې ادا کول، دعايې کوله او نوم يې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورباندې کيښود. هغه وخت د محمد نوم په عربو کې شهرت او رواج نه درلود، او د عربو د عادت تر مخې يې په اوومه ورځ سنت کړ.[1]

لومړنۍ تی ورکونکی ښځه چې له مور (آمنې) نه وروسته يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته تی (شيدې) ورکړيدي د ابو لهب وينځه ثويبه ده، چې هغه وخت يې خپل زوی مسروح ته هم تی (شيدې) ورکاوه ، او لدينه مخکې يې حمزه (رضي الله عنه) او بيا وروسته يې ابو سلمه بن عبدالاسد مخزومي ته هم تی (شيدې) ورکړيدي .

له بني سعد سره

د ښار اوسيدونکو عربانو عادت درلود چې خپلو اولادونو ته به يې له صحرايي خلکو نه دايې (شيدې ورکوونکې ښځې) نيولې، تر څو هغوی له ښاري مرضونونه سالم پاتې شي، اندامونه يې پياوړي، اعصاب يې مضبوط وي، او په زانګو کې فصيحه عربي ژبه زده کړي، نو د همدې عادت په بنا عبدالمطلب هم د خپل لمسي لپاره دايه لټوله، بالاخره يې د بني سعد بن بکر کورنۍ يوه ښځه چې حليمه بنت ابي ذويب نوميده د هغه لپاره دايه ونيوله. د حليمې ميړه حارث بن عبدالعزی نوميده، کنيه نوم يې ابو کبشه و او له همدې قبيلې (بني سعد بن بکر) څخه و.

هلته د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رضاعي وروڼه او خويندې دا وو: عبدالله بن الحارث، انيسه بنت الحارث، حذافه او يا جذامه بنت الحارث (لقب يې شيماء و، خو همدا لقب يې ته نامه نه زيات مشهور و (نوموړې به رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په غيږ کې ګرځاوه او کراراوه به يې) او ابوسفيان بن الحارث بن عبدالمطلب چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تره زوی هم کيږي او د حليمې له طرفه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رضاعي ورور دی.

د رسول کريم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره حمزه (رضي الله عنه) هم له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه مخکې د بني سعد بن بکر په قبيله

[1]. ابن هشام ۱۵۹/۱ - ۱۲۰، محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري ۲۲/۱. دا هم ويلی شوي چې رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سنت کړی شوی پيدا شويدی تلقيح فهوم الاثر ص ۴ وګوره، خو ابن القيم وايي پدې هکله ثابت حديث نشته، زاد العاد ۱۸/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې و، يوه ورځ د حمزه (رضي الله عنه) رضاعي مور هم رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته شيدې ورکړيدي نو پدې اساس حمزه (رضي الله عنه) له دوو خواوو نه د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) رضاعي ورور و، يو د ثويبې له خوا نه او بل د همدې سعديې ښځې له پلوه [1]. د رضاعت په دوران کې حليمې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې برکتونه ليدلي چې بالکل ورته حيرانه وه، راځئ پدې هکله يوه کيسه پخپله د حليمې له خولې نه واورو:

ابن اسحاق وايي: حليمې به ويل: زه له خپل ميړه او کوچني زوی چې شيدې مې ورکولی د بني سعد کورنۍ له يوې ډلې ښځو سره له کوره پدې نيت ووتلو چې د شيدو ورکولو لپاره ماشومان پيدا کړو. وايي: دغه کال ډير وچ و، مونږ ته هيڅ هم نه و را پاتې. وايي: پدې سفر کې زه پخپله سپينه خره سپره وم، زمونږ سره يوه زړه اوښه هم وه، چې هيڅ شيدې يې نکولې، ماشوم مو هم ډير وږی و، ټوله شپه مو د ده له لاسه خوب نه درلود ځکه له لوږې به يې ژړل، زما په تيو کې څه نه و او اوښې هم دومره شيدې نه کولې چې د ده بس شوې وی، خو دا طمعه او هيله مو درلوده چې باران به وشي او لاس به مو لږ آزاد شي.

لنډه دا چې زه په همدې خره سپره وم چې د ډيرې کمزورۍ له امله په ځای ودريده، دومره ورو، ورو تلو چې د کاروان ټول ملګري رانه په تنګ شول، په هر ترتيب چې وو مکې ته ورسيدو هلته مو ماشومان کتل. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) زمونږ د کاروان ټولو ښځو ته وړاندې شو، خو کله به چې خبرې شوي چې دا يتيم دی، نو نه به يې اخيست، ځکه مونږ خو دا غوښتل چې د ماشوم پلار به راسره مرسته کوي، نو دا چې يتيم دی، مور او نيکه به يې څه راسره وکړي؟ نو له همدې امله هيچا هم هغه وانخيست. په پای کې ټولو ښځو ماشومان پيدا کړل، خو زه يوازينۍ ښځه وم چې ماشوم مې نه و موندلی، او کله مو چې د ستنيدو اراده وکړه خپل ميړه ته مې وويل: زما ټولو ملګرو ماشومان واخيستل، دا د ځان لپاره شرم ګڼم چې زه همداسې تش لاس بيرته ستنه شم، قسم په خدای ورځم او همدا يتيم ماشوم له ځان سره اخلم. ميړه مې وويل: بده نده، کيدای شي الله تعالی هغه را ته د برکت سبب کړي. حليمه وايي: لاړم، هغه (محمد "صلى الله عليه وسلم") مې له ځان سره راوړ، او دا هم ځکه چې بل ماشوم را ته پيدا نشو. وايي: هغه مې له ځان سره راووست کله مې چې تي ته

---

[1]. زاد المعاد ۱۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واچاوه، یو ځل مې په تیو کې شیدې را پیدا شوې، ویې رودلې او موړ شو، بیا یې ورور هم دومره شیدې ورودلې تر څو ښه موړ شو، بیا ویده شو، پداسې حال کې چې لدینه مخکې نه ده خوب درلود او نه موړ ورنه ویده کیدای شوای. میړه مې پاڅید چې هغه زړه اوښه را ولوشي که ګوري چې غولانځه یې ډکه ده، را ویې لوشله دومره شیدې یې وکړې چې دواړه ښه ورباندې ماړه شوو، دا شپه مو ډیره په خیر او آرامۍ سره تیره کړه. وایي: سهار مې میړه راته وایي: پوه شه اې حلیمې! قسم په خدای چې تا ډیره مبارکه روح اخیستې ده. حلیمه وایي: ما ورته وویل: زه له الله تعالی نه همدا غواړم. وایي: بیا مو حرکت وکړ، زه پخپله خره سپره شوم هغه ماشوم مې هم راسره واخیست، قسم په خدای چې دا خره داسې ګړندۍ تله چې یوه خره هم نه شوی پسې رسیدلی تر دې چې ملګرو مې راته ویل: اې د ابي ذویب لورې، په مونږ لږ مهربانۍ وکړه، آیا دا هماغه خره ده چې له هغه بل طرف نه پرې راغلې؟ ما به ورته ویل: هو دا هماغه خره ده، نو دوی راته ویل: چې حتماً څه خاصه خبره شته ده. بالاخره خپل مېنې ته راورسیدو، او دغه وخت لدې ځای نه بل ځای زیات وچ او قحطۍ ځپلی نه و، خو کله مو چې دا مبارک ماشوم له ځان سره یووړ، له همغې ورځې نه به زمونږ میږې مړې او غولانځې به یې له شیدو ډکې وې، لوشلې به مو او شیدې به مو خوړلې، دا پداسې حال کې چې نورو خلکو به خپلو شپنو ته ویل: تاسې هم میږې په هغه ځای‌کې څروئ چېرته یې چې د بنت ابي ذویب شپون څروي، څکه د هغوی میږې به وږې او نرې بیرته راتللې، یو څاڅکی شیدې یې هم نه کولې، خو زما میږې به مړې او له شیدو ډکې راتللې. په همدې ترتیب سره همداسې د خیر او برکت را ته مخه وه تر څو د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوه کاله پوره شول، او له شیدو نه مې بیل کړ. دا مبارک به د نورو ماشومانو په نسبت ډیر ژر، ژر لوئیده، په دوو کلونو کې هغه یو پیاوړی او تکړه هلک شو. حلیمه وایي: بیا مو هغه خپلې مور ته وروست، خو آرزو مو دا وه چې نور هم له مونږ سره پاتې شي، څکه د هغه برکتونه مو لیدل. مورته مو یې وویل: زوی دې څه موده نور هم له مونږ سره پریږده، تر څو لوی شي، زه ویریږم چې دا په مکه کې ګډه شوې وبا زیان ور و نه رسوي. حلیمه وایي: تر هغې هملته ورسره وو، تر څو یې مور پدې راضي شوه چې بیرته یې له مونږ سره واستوي.[1]

شق الصدر (سینې څیرلو) پیښه

[1]. ابن هشام ۱۲۲/۱ - ۱۲۳-۱۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې ډول سره رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر هغې په بني سعد کې پاتې شو تر څو څلور کلن او يا پنځه کلن شو[1] او په همدې عمر کې د شق الصدر (سينې څيرولو) پيښه وشوه. امام مسلم له انس (رضي الله عنه) نه په روايت سره وايي: يوه ورځ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ماشومانو سره لوبې کولې چې جبرئيل (علیه السلام) ورته راغی، را ويې نيو، په ځمکه يې څملاوه، سينه يې ورڅيرې کړه، زړه يې ترې راويوست، يوه ټوټه غوښه يې ورنه ليرې کړه او ويې ويل: دا ستا په وجود کې د شيطان برخه ده، بيايې د سرو زرو په يوه طشت کې د زمزم په اوبو ومينځه، بيايې بيرته سره يو ځای کړ او پخپل ځای کې يې ورکيښود. ماشومان په منډو منډو دده رضاعي مورته ورغلل او ورته ويې ويل: چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ووژل شو. د کور خلک يې پسې راووتل او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې پداسې حال کې مخې ته راغی چې مبارک رنګ يې الوتی و .[2]

د مور په له محبت نه ډکه غيږ کې

له دې پيښې نه وروسته حليمه وربانديې وويريده او خپلې مورته يې ور تسليم کړ، او بيا تر شپږ کلنۍ پورې له خپلې قدرمنې مور سره و.[3]

آمنې نيت وکړ چې د وفا په دود د خپل ميړه د قبر زيارت وکړي، نو يې د يثرب په لور حرکت وکړ، او تقريبا دا پنځه سوه کيلو متره لار يې ووهله. پدې سفر کې يې يتيم زوی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)، خادمه يې (ام ايمن) او سر پرست يې (عبدالمطلب) هم ورسره ملګري وو. آمنه هلته يوه مياشت پاتې شوه، خو چې د بيرته راتګ اراده کوي مريضه کيږي، او د لارې په اوږدو کې يې تکليف زياتيږي چې بالاخره د مکې او مدينې تر مينځ ابواء نومې سيمه کې وفات شوه.[4]

---

[1]. دا د زياتره تاريخ پوهانو نظريه ده، خو د ابن اسحاق له روايت نه داسې معلوميږي چې دا پيښه په درې کلنۍ کې شويده، ابن هشام ۱۲۴/۱ - ۱۲۵ وګوره.

[2]. صحيح مسلم، باب الاسراء ۹۲/۱.

[3]. تلقيح فهوم الاثر ص ۷.

[4]. ابن هشام ۱۲۹/۱. تلقيح فهوم الاثر ص ۷ . محاضرات تاريخ الامم الاسلامية للخضري ۲۳/۱. فقه السيرة للغزالي ص ۵۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهربان نیکه ترسیوري لاندې

سپین ږیري عبدالمطلب خپل یتیم لمسی مکې ته راووست، زړه یې د لمسي له مینې او محبت نه ډک، ډېر وربانديې زهیر و، ځکه هغه له نوي داسې غم سره مخ شوی و چې پخواني غمونه یې ټول را تازه کول. او همدا وجه وه چې عبدالمطلب لدې لمسي سره دومره مهرباني او نرمي کوله چې له بل هیڅ یوه اولاد سره یې نه وه کړې. هغه یې نه پرېښوده چې د بې کسۍ او تنهایۍ احساس وکړي، له خپلو زامنو نه یې هغه ته توجه ډېره وه. ابن هشام وایي: د کعبې تر سیوري لاندې به عبدالمطلب ته ځای برابرېده، زامن به یې شاوخوا کیناستل ترڅو هغه به راغی، هیڅوک به هم ده ته د احترام او تقدیر له امله د ده په ځای نه کیناستل، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې لا تراوسه ځوان شوی هم نه و راته او د خپل بابا په ځای به کیناست، ترونو به یې منع کاوه، اجازه به یې نه ورکوله چې هلته کیني، خو عبدالمطلب به چې کله ولیدل نو ورته ویل به یې: زما زوی پرېږدئ قسم په خدای (جل جلاله) چې د لوړ شان خاوند دی. کله به محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل بابا سره ناست و، بابا به یې ورته په سر او شا د مینې لاس راتیراوه، او په کړو وړو (نقل او حرکت) به یې ډېر خوشالیده[1].

خو کله چې د حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عمر آته کاله، دوې میاشتې او لس ورځې پوره شوې، مهربان بابا یې (عبدالمطلب) هم په مکه کې وفات شو. عبدالمطلب له خپل مرګ نه مخکې د خپل خواره لمسي کفالت ابوطالب ته چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د پلار (عبدالله) سکنی ورور کېده سپارلی و[2].

د شفیق تره په کفالت کې

ابو طالب د خپل وراره حقوق کامل او پوره ادا کړل، هغه یې له خپلو زامنو سره یوځای کړ، بلکه له هغوی نه یې زیات ځان ته رانژدې کړ، ډېر شفقت او محبت یې ورسره درلود. ترڅلوېښتو کالو زیاته موده یې خوا ته ولاړ و، هیڅ ډول مرسته او همکاري یې نه ورنه سپموله، د ده په سر به یې دوستي او دښمني کوله، د دې خبرې څه تفصیلات به په راتلونکو پاڼو کې راشي .

[1]. ابن هشام ۱۶۸/۱.
[2] .تلقیح فهوم الاثر ص ۷. ابن هشام ۱۶۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد (ﷺ) له رویه باران غوښتل کیږي

ابن عساکر له جلهمه بن عرفطه نه روایت کوي چې وايي:زه مکې ته راغلم، دغه وخت خلک له وچ کالۍ او قحطۍ سره لاس اوګریوان وو، قریشو ابوطالب ته وویل : وادي او سیمه وچکالۍ وهلې، خلک قحطۍ ځپلي، راځه د باران دعا وکړه، نو ابوطالب له یوه داسې هلک سره راووت چې مخ یې لکه د لمر په شان ځلیده، تا به ویل همدا اوس له لمر نه توري وریځې ایسته شوې او روڼ، روښانه لمر ورنه راښکاره شویدی. د هلک شا و خوا نور هلکان هم وو، ابوطالب راونیو او مبارکه شا یې د کعبې شریفې له دیوال سره ولګوله، هلک یې ګوته نیولې وه، د باران دعا یې وکړه ، پدې وخت کې په آسمان کې د وریځې یوه ټوټه هم نه لیدل کیده، خو ورو، ورو له یوې او بلې خوا نه وریځې را پیدا شوې، سره ټینګې شوې او داسې باران وشو چې سیمه اوبو په سر واخیسته، ټول وطن خړوب او شاداب شو. ابوطالب همدې پیښې ته په اشارې سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې ستاینه کوي:

وابيض يستسقى الغمام بوجهه ثمال اليتامى عصمة للأرامل[1]

[هغه سپین او ښکلی دی، د ده له رویه د باران سوال کیږي، هغه د یتیمانو د پناه ځای او دکونډو محافظ او ساتونکی دی.]

بحیرا راهب

کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دولس کلن، او په بل روایت د دولسو کلو دوو میاشتو او لسو ورځو شو[2]، نو ابوطالب له ځان سره شام ته د تجارت لپاره یووړ. شام ته لاړل تر څو بصری نومې سیمې ته چې په شام کې د حوران د منطقې یو ښار و ورسیدل. دا ښار هغه وخت په عربي جزیره کې د رومي مستعمرو مرکز و، دلته یو راهب چې په بحیرا سره مشهور و هم اوسیده، اصلي نوم یې جرجیس و. کله چې کاروان ور ورسید راهب ورته راووت ټول یې میلمانه کړل مخکې لدینه به هغه د چا مخې ته نه راووت.

---

[1] . مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ عبد الله النجدي ص ۱۵_۱۲.

[2] . دا د ابن جوزي خبره ده تلقیح فهوم الاثر ص ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې د نښو او صفاتو له مخې وپېژانده، او پداسې حال کې چې د ده مبارک لاس يې نيولی و ويل يې : دا د ټول عالم سيد او پيشوا دی، الله تعالی به دا د عالميانو لپاره رحمت راليږي. ابوطالب پوښتنه ورنه وکړه، ته له کومه پدې موضوع خبر شوې؟ راهب ورته وويل:

کله چې تاسې لدې غونډۍ نه راښکاره شوئ، نو ټولې ونې اوتيږې په سجده شوې،.ونې اوکاڼي په انسانانو کې يوازې نبي ته سجده کوي. او همدا راز زه يې د نبوت د هغه مهر له مخې هم پيژنم کوم چې د ده د اوږې په لانديني کرپيډونکي باندې د مڼې په شکل اينښودل شويدی. مونږ پخپلو کتابونو کې هم د ده په هکله معلومات ليدلي او د ده صفات مو لوستلي دي. بيا يې له ابوطالب نه وغوښتل چې بيرته يې مکې ته بوزي، او شام ته لاړ نشي، ځکه کيدای شي هلته يهود څه زيان ور ورسوي، نو ابوطالب هم هغه له خپلو ځينو کسانو سره بيرته مکې ته واستاوه[1].

د فجار جګړه

د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په پنځلس کلنۍ کې د فجار جګړه ونښته. پدې جګړه کې قريش اوکنانه يوې خواته او قيس عيلان بلې خواته وو. د قريشو اوکنانه مشري د حرب بن اميه په غاړه وه ځکه هغه له ټولو نه مشر او د زيات شرف خاوند و.

د ورځې په لومړي سر کې قيس په کنانه باندې برلاسي وه، خو د ورځې په نيمايي برخه کې دجنګ حالت بدل شو او بری د کنانه په برخه شو.

دې جګړې ته ځکه حرب الفجار وايي چې پدې سره د حرم شريف او د حرام د مياشتو حرمت تر پښو لاندې شوی و. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم پدې جګړه کې برخه درلوده، او خپلو ترونو ته به يې غشي برابرول[2].

حلف الفضول

---

[1] . مختصر سيرة الرسول (ص) ص ١٢. ابن هشام ١/١٨٠تر ١٨٣. په ترمذي او ځينو نورو کتابونو کې راغلي چې ابو طالب له خپل وراره محمد (ص) سره بلال (رض) بيرته مکې ته وليږه (تحفة الاحوذي)خو دا څرګنده غلطي ده ځکه کيدای شي بلال به هغه بالکل وجود نه درلود او که چيرته موجود هم و، نو نه له ابوبکر (رض) سره و او نه له ابو طالب سره، زاد المعاد ١٧/١.

٢ . ابن هشام ١/١٨۴_١٨۵_١٨٦_١٨٧. قلب جزيرة العرب ص ٢٢.محاضرات تاريخ الامم الاسلامية ٢٣/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې جګړې نه وروسته د ذي القعدې په مياشت کې چې د حرم له مياشتو څخه ده حلف الفضول ((د فضول تړون)) ترسره شو. ددې کار اهتمام د قريشو ځينو کورنيو لکه بني هاشم، بنوالمطلب، اسد بن عبدالعزى، زهره بن کلاب او تيم بن مره کړی و.
ټول د عبدالله بن جدعان التيمي په کور کې چې مشر او د شرف خاوند و، سره راغونډ شول او داسې عهد او تړون يې وکړ چې : په مکه کې به له هر مظلوم سره ولاړ وي د هر مظلوم مرسته به کوي هغه د دې ځای اوسيدونکی وي اوکه دبل ځای، او تر هغه به د مظلوم خوا نه پرېږدي ترڅو يې له ظالم نه ورته خپل حق نه وي اخيستي.
رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم پدې تړون کې حضور درلود، اوکله چې په رسالت مشرف شو نو فرمائيل يې: ((**لقد شهدت في دار عبدالله بن جدعان حلفا ما أحب أن لي به حمر النعم، ولو ادعى به في الإسلام لأجبت**[1])).
[زه د عبدالله بن جدعان په کورکې په يوه داسې تړون کې حاضر وم چې د هغه په بدل کې سره اوښان هم نه خوښوم، او که چېرته اوس د اسلام په دورکې هم ورته بلل شم نو لبيک به ورته ووايم.]
دغه تړون او د تعصب په اساس جاهلي حميت (غيرت) يو له بل سره تناقض او منافات لري. ددې تړون د سبب او علت په هکله ويل کيږي چې د زبيد قبيلې يوه سړي مکې ته څه سامان راوړی و، چې عاص بن وائل السهمي په بيه ورنه واخيست، خو بيا يې د هغه حق ادا نکړ، نوموړي سړي پدې هکله له ملګرو قبيلو لکه عبدالدار، مخزوم، جمح، سهم او عدي نه مرسته وغوښته، خو هيچا هم ورته توجه ونکړه او خبره يې وانه وريده، نو هغه د ابي قبيس غره سرته وخوت او په لوړ آواز سره يې داسې اشعار وويل چې خپل مظلوميت ته يې پکې اشاره کوله.
زبير بن عبدالمطلب دې خواته متوجه شو، او ويې ويل دا سړی ولې داسې بې ياره او مددګار دی؟ يوې خوا بلې خواته لاړ اوپه پای کې مخکې يادې شوې قبيلې سره راټولې شوې، دا تړون يې لاسليک کړ، بيا عاص بن وائل ته ورغلل اود زبيدي حق يې ورنه واخيست[2] .

د کړاوونو ژوند

---

[1] . ابن هشام ۱/۱۱۳_۱۳۵. مختصر سيرة الرسول (ص) ۳۰_۳۱.
۲ .مختصر سيرة الرسول (ص) ص ۳۰_۳۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ځوانۍ په لومړيو کې څه خاص کار او عمل نه درلود، خو متواتر روايتونه وايي چې ميږی به يې څرولې[1]. د بني سعد ميږی يې څرولې، او د څو قيراطو په بدل کې يې د مکې د خلکو رمه هم پوولې ده[2]. (يو قيراط (۰،۲۱۲۵) ګرامه سپين زر کېږي او پدې حساب يو مثقال له شل قيراطه سره برابر دی) . خوکله چې پنځه ويشت کلن شو، نو د خديجې (رضي الله عنها) مال يې د تجارت لپاره شام ته يووړ. ابن اسحاق وايي : خديجه بنت خويلد (رضي الله عنها) د مال، شرف او عزت خاونده ميرمن وه، خپل مال به يې د تجارت لپاره خلکو ته ورکاوه، او د مضاربت د اصولو په اساس به يې هغوی ته يوه برخه ټاکله، هغه وخت زياترو قريشو د تجارت کار و بار کاوه، او کله چې خديجه (رضي الله عنها) د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د رېښتينولۍ،امانتدارۍ، سپېڅلتيا، کرم او ښو اخلاقو نه خبره شوه، نو احوال يې ورولېږه چې د دې مال د تجارت لپاره شام ته يوسي او ده ته به له نورو خلکو نه زياته برخه وټاکي، او خپل غلام ميسره به هم ورسره واستوي. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خديجی (رضي الله عنها) پيشنهاد ومانه، او له ميسره سره يوځای د تجارت په خاطر شام ته وخوځيد[3].

له خديجې (رضي الله عنها) سره واده

کله چې رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) له شام نه راستون شو، او خديجې (رضي الله عنها) وليدل چې په مال کې يې د پخوا په نسبت ډېر زيات امانت او ديانتداري شوې او دومره برکت دی پکې چې مخکې يې هيڅکله هم دومره برکت نه و ليدلی. همدا راز ميسره هم د رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) د ښو او اوچتو اخلاقو، قوي او پاخه فکر، رېښتني منطق او امانتدارۍ خبرې د خديجې (رضي الله عنها) غوږونو ته ورسولې، نو همدا وه چې هغې خپل هدف وموند. خديجه داسې ښځه وه چې د عربو رئيسانو او مشرانو ور سره د واده هيلې درلودې، ورانديزونه به يې کول، خو دې به نه منل، مګر کله چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدې اوچت شخصيت نه خبره شوه دومره ورنه متاثره شوه چې پخپله يې ورسره د واده اراده وکړه، د زړه دا

---

[1] . ابن هشام ۱۶۶/۱.
[2] . فقه السيرة لمحمد الغزالي. صحيح البخاري، الاجارات، باب رعي الغنم على قراريط ۳۰۱/۱.
[3] . ابن هشام ۱۸۷/۱_۱۸۸.

خبره يې خپلې ملګرې نفيسه بنت منيه ته وکړه، هغه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغله اوله خديجې (رضي الله عنه) سره يې د واده خبره ورسره مطرح کړه. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم ومنله، له ترونو سره يې خبره وکړه، هغوی د خديجې (رضي الله عنها) تره ته ورغلل اوپدې ترتيب سره يې د واده عقد او تړون تر سره شو او ورپسې دواړو نکاح وکړه. د واده په مراسمو کې د بني هاشم خلک او د مضر قبيلې مشران حاضر وو. دا مبارک واده له شام نه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راستنيدو له ورځې نه دوې مياشتې وروسته ترسره شو. رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) خديجې (رضي الله عنها) ته په مهر کې شل اوښان ورکړل، خديجه (رضي الله عنها) هغه وخت څلويښت کلنه وه او د خپل وخت ترټولو ښځو نه د شرف، عزت، مال او پوهې له مخې وړاندې او اوچته وه. دا د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لومړنۍ بي بي وه او تر څو چې هغه نه وه وفات شوې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بل واده ونکړ[1].

له ابراهيم پرته نور ټول اولادونه يې له خديجې (رضي الله عنها) نه وو، لومړنی او مشر زوی يې قاسم نوميده او دده مبارک (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کنيه نوم هم (ابوالقاسم) و، ورپسې زينب بيا رقيه، بيا ام کلثوم، بيا فاطمه او بيا عبدالله پيداشوي، د عبدالله لقب طيب او طاهر و. زامن يې ټول په وړوکوالي کې وفات شويدي، خو لوڼو يې اسلام راوړی او هجرت يې کړی دی، او له فاطمې (رضي الله عنهم اجمعين) پرته نورې دری واړه د خپل پلار (صلی الله عليه وسلم) په ژوند کې وفات شويدي، فاطمه (رضي الله عنه) د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له رحلت نه شپږ مياشتې وروسته وفات شويده (رضي الله عنهم اجمعين)[2].

دکعبې ودانول او د حجر اسود د شخړې حل

رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) پنځه ديرش کلن و چې قريشو د کعبې شريفې بيا ودانول پيل کړل، او دا هم ځکه چې کعبې شريفې هغه وخت له انساني قد نه د لږ شانته لوړې څلور ديوالۍ شکل درلود. د حضرت اسماعيل (عليه السلام) په زمانه

---

[1] . ابن هشام ۱/۱۸۹_۱۹۰. فقه السيرة لمحمد الغزالي ص ۵۹. تلقيح فهوم الاثر ص ۷.

۲ . ابن هشام ۱/۱۹۰_۱۹۱. فقه السيرة ص ۲۰. فتح الباري ۵۰۷/۷. که څه هم دا مصادر يو له بل سره ددې موضوع په هکله څه کم شانته اختلاف لري، خو مونږ ارجح قول را نقل کړيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د کعبې اوچتوالی نه (۹) گزه و، خو چت يې نه درلود، او له همدې نه په استفادې سره د کعبې شريفې په منځ کې اېښودل شوې خزانه غلو ووهله، د دې ترڅنګ ډېره زمانه ورباندې تېره شوې وه، تعمير يې خراب شوی او ديوالونه يې چاودېدلي وو. او په همدې کال يعنې له بعثت نه پنځه کاله مخکې يو ډېر لوی سيلاب راغی چې مخه يې د کعبې شريفې په خوا وه، کعبه يې ډېره کمزورې کړه او هر وخت ددې احتمال موجود و چې پر ځمکه راپرېوزي، نو قريش مجبورشول ددې مبارکې خونې د مقام او منزلت د بقا پخاطر هغه بيا ودانه کړي.

ټولو پدې فيصله وکړه چې د کعبې شريفې په بيا ودانولو کې به يوازې حلالې پيسې لګوي، پدې کې به د رنډۍ اجرت (مهر)، د سود مال او په ظلم اخيستل شوې پيسې بالکل نه استعمالېږي. د بيا ودانولو لپاره ضروري وه چې پخوانی تعمير ونړول شي، خو هيچا هم دا جرات نه شوای کولی چې کعبه ورانه کړي، ترڅو وليد بن مغيره المخزومي په ړنګولو پيل وکړ، خلکو وکتل چې څه زيان ور ونه رسيد، نو ټولو کار پيل کړ. هرې قبيلې ته خپله، خپله، خپله برخه ورکړه شوه، هرې قبيلې بيلې بيلې تيږې راوړې او کار پيل شو، باقوم نومې يو رومي معمار د کعبې شريفې معماري کوله، خوکله چې خبره د حجر اسود ايښودلو ته ورسيده د دوی ترمنځ اختلاف راولاړ شو چې دا شرف به د چا په برخه کيږي؟ دا جنجال څلور پنځه ورځې روان و، نژدې وه يوه سخته او خونړۍ جګړه ونښلي، خو ابو اميه بن مغيره مخزومي داسې فيصله وکړه هرڅوک چې لومړی د جومات (مسجد حرام) له دروازې نه را داخل شو هماغه به پدې هکله پريکړه کوي، ټولو دا خبره ومنله. د الله تعالی اراده داسې وه چې دا لومړی راتلونکی شخص به رسول (صلی الله عليه وسلم) وي، کله چې را ننووت ټولو وويل: بالکل سيي ده، دا امين دی، قبول مو دی، اوکله چې دوی ته راورسيد، له پيښې يې خبر کړ، نو ده مبارک يو څادر واخيست حجر اسود يې پکې کېښودله او بيايې د قبيلو مشرانو ته وويل چې هر يو د څادر يوه يوه څنډه ونيسي او حجراسود پورته کړي اوکله يې چې خپل ځای ته ورسوله، نو پخپل مبارک لاس يې را اوچته کړه او پخپل ځای يې کېښوده. دا يوه داسې معقوله پريکړه وه چې ټول خلک ورباندې خوښ شول.

پدې وخت کې له قريشو سره پاک مال اوپيسې کمې شوې، نو مجبورشول چې د شمال خوا ته له کعبې نه تقريباً شپږ ګزه اوږده ځمکه پرېږدي، او همدې ټوټې ته حجر يا حطيم وايي. دا ځل قريشو د کعبې دروازه له ځمکې نه اوچته جوړه کړه تر څو بې له اجازې څوک ورداخل نه شي، او کله چې کعبه شريفه پنځلس ګزه لوړه شوه نو په شپږو ستنو سره يې چت ورباندې ودراوه. له تکميل نه وروسته د کعبې شريفې خونې مربع

(c) ketabton.com: The Digital Library

شکل ځان ته ونیو چې لوړوالی یې تقریباً پنځلس متره دی. هغه دیوال چې حجر اسود پکې ده او هغه ته مقابل دیوال یعنی جنوبي او شمالي دیوالونه لس، لس متره اوږدوالی لري، حجر اسود د مطاف (طواف له ځای) نه یو نیم متر اوچته ایښودل شویده، دروازې واله دیوال او هغه ته مقابل دیوال دولس، دولس متره اوږده دي، دروازه له مځکې نه دوه متره اوچته ده. د کعبې شریفې تر دیوالونو چارګرد لاندې د کرسۍ په شکل یوه ضلعه را تاو شوې چې متوسط لوړوالی یې ۲۵ سانتي متره، او متوسط پلنی والی یې ۳۰ سانتي متره دی چې دا د شاذروان په نامه یادیږي، او په حقیقت کې دا هم د کعبې شریفې برخه ده خو قریشو دا هم د باندې پرې ایښې ده[۱].

له نبوت نه مخکې اجمالي سیرت

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ټولو هغو نیکو او غوره اخلاقو او عاداتو درلودونکی و کوم چې هغه وخت یې ځنې شریف خلک په متفرقه توګه درلودونکي وو. هغه جناب د قوي او روښانه فکر، پیاوړي نظر او استعداد لوړ څلی و د زیات ذکاوت، تیز او رڼا دماغ د سیې او درست هدف او وسیلې ټاکونکی و. د هغه جناب له اوږدې خاموشۍ نه ورته د غور، تفکر، او حق پلټنې ښه فرصت په لاس ورتله، د الله تعالی رسول (صلی الله علیه وسلم) پخپل تیز او پیاوړي ذهن او روښانه فطرت سره د ژوند ټولې پاڼې، د خلکو او ډلو ټول حال اواحوال لوستلي او څېړلي وو، او په کومو خرافاتو کې چې دا خلک راګیر وو له هغه نه یې ځان پاک او ډیر لیرې ساتلی و، له ټولو بې لاریو نه پاک او په عقل او بصیرت مبني او لوړ ژوند یې تیراوه. خلکو به چې هر د خیر کار کاوه نو هغه جناب به پکې له ټولو نه وړاندې و، او که به د خیر کار نه و نو تنهایي او ګوشه نشیني به یې غوره کوله. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کله هم شراب ندي څښلي، د بتانو په نامه حلال شویو مالونو غوښه یې نده خوړلې، او د بتانو په ویاړ جوړو شویو میلو او مجالسو کې یې بالکل برخه نده اخیستې. د ژوند له پیل نه یې لدې باطلو معبودانو او هرډول خرافاتو سره سخته کینه او کرکه وه، تردې چې د لات او عزی په نامه قسم یادول یې هم نه شوای تحمل کولی[۲].

---

[۱] . ابن هشام ۱۹۲/۱_۱۹۷. فقه السیرة ص ۲۲_۲۳. صحیح البخاري، باب فضل مکة و بنیانها ۲۱۵/۱.

[۲] . له بحیرا سره یې خبرو کې ددې خبرې د اثبات دلیل موجود دی، ابن هشام ۱۲۸/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې کې هيڅ شک او شبهه نشته چې هغه (صلی الله عليه وسلم) د تقدير په حفاظت او ساتنه کې و، ځکه هرکله به يې چې د دينوي لذتونو د حصول پخاطر نفساني جذبات راوپاريدل، او يا به يې زړه دېته تيار شو چې د کوم ناپسنديده او ناخوښ عادت او يا رواج تقليد او پيروي وکړي، نو سمدلاسه به الهي رحمت او عنايت مداخله کوله او دې ډول کارته به يې نه پرېښود.د ابن اثير په روايت سره رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) فرمايي: ((**ما هممت بشئ مما كان أهل الجاهلية يعملون غير مرتين، كل ذلك يحول الله بيني و بينه ثم ما هممت به حتى أكرمني برسالته قلت ليلة للغلام الذي يرعى معي الغنم بأعلي مكة: لو أبصرت لي غنمي حتى أدخل مكة أو أسمر بها كما يسمر الشباب! فقال:افعل فخرجت حتى إذا كنت عند أول دار بمكة سمعت عزفا، فقلت: ما هذا ؟فقالوا: عرس فلان بفلانة، فجلست أسمع، فضرب الله على أذني فنمت، فما أيقظني إلا حرالشمس. فعدت إلى صاحبي فسألني، فأخبرته، ثم قلت ليلة أخرى مثل ذلك، و دخلت بمكة فأصابني مثل أول ليلة .. ثم ما هممت بسوء**[1])).

[له دوه مرتبو پرته ما د هغو کارونو چې د جاهلي دورې خلکو به کول تصور او تش خيال هم ندی کړی، خو دا دواړه مرتبې هم الله تعالی زما او هغه کار ترمنيځ حايل او خنډ پيداکړې يعنی هغه مې سرته ندي رسولي او پدې پسې مې بيا هيڅکله هم داسې اراده او تصور ندیکړی ترڅو الله تعالی په رسالت مشرف کړم. يوه شپه مې خپل ملګري ته چې د مکې په پاسنۍ برخه کې يې ميږې راسره پوولې، وويل: که ته مې ميږو ته ګورې، نو زه به مکې ته لاړ شم او هلته به لکه د نورو ځوانانو په شان د شپې د کيسو ويلو په مجلس کې ګډون وکړم. ملګري راته وويل : سيي ده لاړشه. زه وخوځيدم د مکې لومړني کورته چې ورسيدم د باجې (موسيقۍ) آواز مې ترغوږو شو، پوښتنه مې وکړه څه خبره ده؟ دوی راته وويل: چې د فلاني او فلانۍ واده دی. زه کيناستم او دا آواز اورم، يو ځل مې الله تعالی غوږونه بندکړل، خوب راباندې راغی اوهمدلته ويده شوم ترڅو د لمر ګرمۍ راويښ کړم او بيرته خپل ملګري ته ورغلم او د هغه د پوښتنې په ځواب کې مې ټوله کيسه ورته بيان کړه. يوځل مې بيا يوه بله شپه خپل ملګري ته همداسې وويل او مکې ته لاړم، نو دا ځل هم هماغه پيښه راسره

[1] . حاکم او ذهبي دا حديث صحيح بولي، خو ابن کثير په البداية والنهاية ٢٨٧/٢ کې همدا حديث ضعيف بللی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشوه، او لدينه وروسته مې کله هم د بد کار اراده نده کړې.
امام بخاري (رحمه الله) له جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: کله چې کعبه شريفه جوړيدله، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او عباس (رضي الله عنه) لاړل تيږې يې راوړې، حضرت عباس(رضي الله عنه) رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: خپل لنګ په اوږه کيږده دا دې اوږې له تيږو نه ساتي (نه به خوږيږي) خو پدې سره رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځمکه راپريوت، سترګې يې د آسمان په لور وختلې، او کله چې را په حال کې شو چيغې يې وهلې،(ازاري، ازاري) زما لنګ، زما لنګ، چی بيا يې د هغه جناب لنګ ورو تاړه. په يوه بل روايت کې راغي چې لدېنه وروسته هيڅکله دده مبارک عورت ندی ليدلی شوی[1].
رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غوره اخلاقو، پاک سيرت، اوچت کردار او سپيڅلي عمل خاوند و، له ټولو نه زيات غيرتي، له هر چا نه زيات د ښو او خوږو اخلاقو او نيکې معاملې درلودونکی و. نيک او عزيز ګاونډی، په حلم او ريښتينولۍ، نرمۍ او عفت کې له هر چا نه مخکې، د خير خاوند، نيک عمله، کريم، امين، با وفا او په عهد ټينګ ولاړ انسان و. هر څوک يې په عظمت او عزت قايل وو، هغه د ټولو نيکيو مجموعه او نمونه وه، خپل قوم ورته د امين لقب ورکړی و، او لکه چې حضرت خديجه (رضي الله عنها) دده مبارک په هکله فرمايي:
((يحمل الکل، ويکسب المعدوم، ويقرئ الضيف، ويعين علي نوائب الحق[2])). [هغه به د بې وزلانو مرسته کوله، د هغوی بار به يې اوچتاوه، د فقيرانو او تش لاسيو لپاره به يې بندوبست کاوه، د ميلمه قدر او درناوی به يې کاوه، او په پيښو، او حوادثو کې به يې د حق مرسته او پلوي کوله.]

---

[1] . صحيح البخاري باب بنيان الکعبة ۵۴۰/۱.
[2] . صحيح البخاري ۳/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نبوت او رسالت په سیورو کې

د حراء په غار کې

کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څلویښت کلنۍ ته نژدې شو، نو تفکر او تاملاتو یې دده او نور قوم ترمنځ فکري او ذهني واټن ډېر سره لیرې کړئ و. همدا وه چې نوریې تنهایې ډېره خوښېدله، له ځان سره به یې څه سویق (یو ډول خواړه دي چې د غنمو او وربشو له ډېرو مېدو اوړو نه تیا رېږي) او اوبه واخیستې او په جبل نورکې به یې د حراء غار ته تشریف یووړ. دغه ځای له مکې مکرمې نه تقریباً دوه میله فاصله لري، دا یو برابر شانته غار دی چې اوږدوالی یې څلور ګزه اوعرض یې پاوکم دوه ګزه دی، دا غار په ځمکه کې د ننه ندی بلکه د دوو لویو تیږو له یوځای کیدو نه جوړ شوی یوکت دی .

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې کله دې غار ته تشریف وړه، نو حضرت خدیجه (رضي الله عنها) به هم ورسره تلله او ده ته نژدې چېرې به اوسیدله. محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د رمضان میاشت په غار کې تیروله، څوک فقیران به که ورباندې پیښېدل نو څه خوراک به یې ورکاوه، ټول وخت به په عبادت بوخت و په کائناتو او د هغه قدرت په هکله به یې غور فکر کاوه چې دا ټول شیان یې پیداکړیدي. ده د خپل قوم عقیده او مسلک نه شوای منلی، د هغوی ټول باطل افکار او تصورات یې ردول، خو خپله یې هم له ځان سره کوم واضح او څرګند منهج او مسلک نه درلود، او نه یې داسې لاره پیژندله چې زړه یې ورباندې مطمئن او ډاډه شوی وی[1]. لدې تنهایۍ او ګوښه والي سره د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مینه او محبت په حقیقت کې یو الهي تدبیر و، تر څو هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رسالت د درانده پیتي اوچتولو لپاره تیار او برابر کړي. ښکاره خبره ده هغه روح او شخصیت چې د انساني ژوند د بدلون او د انساني ژوند په واقعیتونو او حقایقو باندې د اغیزې لپاره انتخاب شوی وي، د داسې روح او شخصیت لپاره دا ضروري ده چې څه موده ګوښې او تنها وي، د ځمکې له کارونو، د

[1] . رحمة للعالمین ۴۷/۱. ابن هشام ۳۵/۱_۳۶. في ظلال القرآن ۱۲۲/۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند له شور او هسکو، تیتو، د خلکو له ورو ورو امورو او مسائلو نه لیرې چېرته ګوښه کې وي.
همدا و د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لپاره د الله تعالی تدبیر، غوښتل یې هغه د لوی امانت د اوچتولو، په ځمکه او نړۍ کې د یوه ستر انقلاب، او د تاریخ د مسیر د بدلون لپاره آماده کړي، نو له بعثت نه دری کاله مخکې یې د تنهایۍ او ګوښوالي دا سلسله ورته پیل او برابره کړه، پوره یوه میاشت به رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په کائناتو کې فکر کاوه، او د کائناتو تر شا د هغه غیبي قوت او قدرت په هکله به یې فکر او تدبر کاوه چې دا ټول شیان یې پیدا کړیدي، تر څو د پوره تیارۍ سره د الله تعالی په اذن او ارادې سره لدې غیبي قدرت سره د تعامل نیته او فرصت راورسیږي.[1]

جبریل (علیه السلام) وحي راوړي

کله چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ژوند څلویښت کاله پوره شول او همدا د ذهني او عقلي کمال عمر دی، ویل کیږي چې رسولان په همدې عمر کې په نبوت مشرف شوي، نو د ژوند له افق نه یې د نبوت آثار او نښانې راښکاره او څرګندې شوې. دغه آثار او نښې خوبونه وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې هر خوب لیده هغه به لکه د سپیده داغ په شان را ښکاره او څرګندیده (خوبونه یې حقیقت وو). دې حالت شپږ میاشتې دوام وموند او څرنګه چې د نبوت ټوله دوره درویشت کاله وه نو دا موده د نبوت د دورې شپږ څلویښتمه برخه کیږي. د حراء په غار کې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عزلت او ګوښه والي په دریم کال د رمضان په میاشت کې د ځمکې پر خلکو د الهي رحمت باران وشو، الله تعالی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په نبوت مشرف کړ او د جبریل (علیه السلام) په واسطه یې د قرآنکریم څو آیتونه ورباندې نازل کړل.[2]
که پدې هکله موجود قرائن او دلایل لږ په غور او دقت سره تر نظر تیر کړو نو ویلی شو

---

[1]. في ظلال القران ۲۹/۱۲۲-۱۲۷

[2]. ابن حجر وایي: بیهقي ویلي چی د خوب لیدو مرحله شپږ میاشتی وه، او پدې سره ویلی شو چی د خوب له لارې د نبوت پیل په خګلویشګت کلنی او د ربیع الاول په میاشت کی شوی دی، او په ویشګه د وحي راتلل د رمضان په میاشت کي شروع شویدي. فتح الباری ۲۷/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا د رمضان د میاشتې یوویشتمه او د دوشنبې شپه وه چې د (۶۱۰م) کال د اګست له لسمې نیټې سره سمون خوري. دغه وخت د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر په قمري حساب پوره څلویښت کاله، شپږ میاشتې او دوولس ورځې او په شمسي حساب نهه دیرش کاله، درې میاشتې او دوولس ورځې و.[1]

---

[1]. د بعثت او د وحي د نزول د لومړنۍ میاشتې د تحدید په هکله مورخین پخپل مینځ کې اختلاف لري، زیاتره دا نظر لري چې دا د ربیع الاول میاشت وه، نور وایي د رمضان میاشت وه، او ځینو نورو ویلي چې دا د رجب میاشت وه (مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) للشیخ النجدي ص ۷۵) خو زمونږ په رایه دوهم نظر (د رمضان میاشت) د تایید وړ دی. ځکه الله تعالی فرمایي: ((شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ)) (البقرة: ۱۸۵) ترجمه: میاشت د رمضان هغه میاشت ده چې نازل کړی شوی په دې کې قرآن. او بل ځای فرمایي ((إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ)). (القدر: ۱) بیشکه مونږ نازل کړیدی دغه (قرآن) په شپه د قدر کې. د قدر شپه خو د رمضان په میاشت کې ده، او د همدې قدر شپې ته الله تعالی اشاره کوي فرمایي: ((إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ)) (الدخان: ۳)
بله دا چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د رمضان میاشت د حراء په غار کې تیروله، او دا خو په ډاګه ده چې جبرئیل (علیه السلام) د لومړي ځل لپاره د حراء په غار کې ورته راغلی و.
هغه کسان چې وایي د وحي نزول د رمضان له میاشتې پیل شوی دوی بیا په دې کې سره اختلاف لري چې دا کومه ورځ وه، ویل کیږي چې دا د رمضان اوومه، او ځینې نور وایي د رمضان اوولسمه او په بل روایت سره اتلسمه نیټه وه [مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ص ۷۵. رحمة للعالمین ۴۹/۱]. خو خضري پخپل کتاب کې په دې تاکید کړی چې دا د رمضان اوولسمه نیټه وه (محاضرات تاریخ الامم الاسلامیه للخضری ۲۹/۱).
خو مونږ دا د رمضان یوویشتمه نیټه بولو که څه هم هیچا دا ندي ویلي چې دا یوویشتمه نیټه وه، خو څرنګه چې ټول او یا اکثر سیرت پوهان په دې اتفاق لري چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوشنبې په ورځ په نبوت مبعوث شویدی، ددې نظر تایید هغه حدیث هم کړی چې د حدیث امامانو روایت کړیدی. له ابو قتاده (رضي الله عنه) نه روایت دی چې د دوشنبي د ورځې د روژې په هکله له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه پوښتنه وشوه، ده ورته وفرمایل: په همدې ورځ زه پیدا شوی یم او په همدې ورځې وحي راته راغلې ده، او بل عبارت داسې دی: دا هغه ورځ ده چې زه پکې پیدا شوی یم، او دا هغه ورځ ده چې زه پکې په نبوت مشرف شوی یم او یا وحي رابانديې را نازله شویده. (صحیح مسلم ۱: ۳۶۸. احمد ۲۹۷/۵ - ۲۹۹
په نوموړي کال کې د رمضان د میاشتې اوومه، څلوارلسمه، یوویشتمه او اته ویشتمه نیټه د دوشنبې له ورځې سره سمون لري او صحیح روایتونه دا ښیي چې د قدر شپه د رمضان د دریمې لسیزې په طاق شپو کې ده، او په دې شپو کې له یوې نیټې نه بلې نیټې ته انتقال مومي. او کله چې د الله تعالی دا قول ((إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ)) او د ابو قتاده دا روایت چې وایي د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) بعثت د دوشنبې په ورځ و، او همدا راز د علمي، تجربوي جنترة له مخې د نوموړي کال د رمضان د میاشتې د دوشنبې ورځې تر نظر تیرې کړو او بیا دا ټول سره مقایسه کړو نو دا به راته

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس راځئ حضرت عايشې (رضي الله عنها) ته غوږ شو چې د دې عظيمې پيښې کيسه راته واوروي، هغه پيښه چې د الهي نور يوه داسې شعله وه چې د کفر او جاهليت تيارې يې له مينځه يوړې د ژوند تګلاره يې او مسير يې بدل کړ، د تاريخ مخه يې بلې خوا ته وګرځوله، حضرت عايشې (رضي الله عنها) فرمايلي:

((أول ما بدئ به رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) من الوحي الرويا في النوم، فكان لايرى رويا إلا جاءت مثل فلق الصبح، ثم حبب إليه الخلاء وكان يخلو بغار حراء فيتحنث فيه – و هوالتعبد– الليالي ذوات العدد قبل أن يترع إلى أهله، ويترود لذلك، ثم يرجع إلى خد يجة فيتزود لمثلها حتى جاءه الحق و هو في غار حراء، فجاءه الملك فقال: اقرأ، فقلت: ما أنا بقارئ، قال: فأخذني فغطني حتى بلغ مني الجهد، ثم أرسلني فقال: اقرأ، فقلت: ما أنا بقارئ فأخذني فغطني الثالثة، ثم أرسلني فقال:((اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ الإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ (٣) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (٤) عَلَّمَ الإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (٥))(١)

فرجع بها رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يرجف فواده، فدخل علي خديجة بنت خويلد فقال: زملوني، زملوني فزملوه حتى ذهب عنه الروع، فقال لخديجة: مالي، و أخبرها الخبر، لقد خشيت على نفسي. فقالت خديجة: كلا، والله ما يخزيك الله أبدا، إنك لتصل الرحم، و تحمل الكل، و تكسب المعدوم و تقرئ الضيف، و تعين على نوائب الحق، فانطلقت به خديجة حتى أتت به ورقة بن نوفل بن اسد بن عبدالعزى بن عم خديجة.

وكان امرءا تنصر في الجاهلية، وكان يكتب الكتاب العبراني، عمي، فقالت له خديجة: يا ابن عم! اسمع من ابن اخيك، فقال له ورقة: يا ابن اخي ماذا ترى؟ فاخبره رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبر ما رأى، فقال له

په أاکګه شي چيګ د رسول اکرم (صلی الله عليه وسلم) بعثت د رمضان د يوويشتميګ نيتګيګ په شپه پيل شويدی.

(1). دا آيتونه د الله تعالی تردې قول پورې (علم الانسان مالم يعلم) پورې را نازل شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورقة: هذا الناموس الذي نزله الله على موسى يا ليتني فيها جذعا، ليتني أكون حيا إذ يخرجك قومك، فقال رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم): أو مخرجي هم؟ قال: نعم، لم يأت رجل قط بمثل ما جئت به إلا عودي، و إن يدركني يومك انصرك نصرا موزرا، ثم لم ينشب ورقة أن توفي و فتر الوحي)).[1]

[يعني: پر رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې د وحي پيل له نيکو او رېښتينو خوبونو نه شويدی، رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې هر خوب ليده لکه د سپيده داغ په شان به ښکاره او څرګندېده،(تحقق به يې مونده) ورپسې رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته تنهايي او ګوښه والی محبوب او ګران شو، نو د حراء په غار کې به يوازې او تنها په عبادت بوخت و، څو شپې به يې کورته تشريف نه ووړ، ددې څو شپو توښه، خوراک او څښاک به يې له ځان سره وړه (کله به چې خلاص شول) نو بيا به حضرت خديجې (رضي الله عنها) ته راتله او تقريباً د همدومره نورو شپو آذوقه (توښه) به يې له ځان سره وړله، تر څو حق ورته راغی، دغه وخت حضرت رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حراء په غار کې تشريف درلود چې فرښته ورته راغله، او ورته ويې ويل: چې ووايه، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: زه لوستونکی نه يم، فرمايي: چې دغه وخت نوموړې فرښتې ونيوم او په داسې زور سره يې په غېږ کې ورټينګ کړم چې بالکل بې سېکه شوم، بيا يې پرېښودم، او راته ويې ويل: ووايه، ما ورته وويل: زه لوستونکی نه يم نو بيايې په همداسې زور سره راونيوم چې بالکل بې سېکه شوم، بيايې پرېښودم او راته ويې ويل: ووايه، ما بيا ورته وويل: زه لوستونکی نه يم، نو د دريم ځل لپاره يې په همداسې زور سره راټينګ کړم چې بالکل بې سېکه شوم بيا يې پرېښودم او دا آيتونه يې راته ولوستل **((اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (١) خَلَقَ الإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ (٢) اقْرَأْ وَرَبُّكَ الأَكْرَمُ (٣) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (٤) عَلَّمَ الإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (٥)))** (ولوله اې محمده! (قرآن) په برکت د نامه د رب خپل، هغه رب چې پيداکړې يې دي ټول مخلوقات، پيدا کړی يې دی انسان له ټوټو د ترلېو شويو وينو څخه، ولوله (اې محمده! قرآن) حال دا چې ستا رب لوی کريم دی (پرټولوکريمانو).

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدې آيتونو سره کورته راستون شو،

[1]. صحيح البخاری ۱/ ۲-۳ باب كيف كان بدء الوحي. د الفاظو د لږ اختلاف سره دا روايت د بخاري شريف په كتاب التفسير او تعبير الرويا كي هم روايت شويدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه يې رپېده، حضرت خديجې (رضي الله عنها) ته ورغی او ورته ويې فرمايل: ما ونغاړئ، ما ونغاړئ، په څادر کې مې پټ کړئ، هغې هم په څادر کې پټ کړ، تر څو ويره او خوف يې له زړه نه ووتل. بيا رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې پيښې کيسه ورته بيانوله او ويې فرمايل: په ماڅه شوي؟ کيسه يې ورته وکړه او زياته يې کړه، زه پخپل ځان ويريدم. خديجې (رضي الله عنها) ورته وويل: نه داسې نده، قسم په الله چې خدای به تاکله هم رسوا او خوار نکړي، ته د خپلوۍ اړيکې ټينګې ساتې د صله رحمۍ خاوند يې، د بې وزلانو بار او پيټی اوچتوې، د نادراه او بې وسه خلکو لاس نيوی کوې، د ميلمنو قدر او عزت کوې، او د حق په مصيبتونو کې مرسته او کومک کوې يا تل د حق پلوي کوې. بيا خديجی (رضي الله عنها) د خپل تره زوی ورقه بن نوفل بن اسد بن عبدالعزی ته ورووست. ورقه د جاهليت په وخت کې عيسايي شوی و په عبراني ژبه يې ليکل کولی شوی، او په همدې ژبه به يې د خپل توان تر اندازې انجيل ليکه، خو دغه وخت ډېر زوړ شوی و سترګو يې نه ليدل. حضرت خديجې (رضي الله عنه) ورته وويل: اې د تره زويه! د وراره کيسه دې واوره چې څه وايي. ورقه وويل: وراره! وايه څه دې ليدلي؟ رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپلو سترګو ليدلی حال ورته بيان کړ. بيا ورقه ورته وويل: دا همغه فرښته ده کومه چې الله تعالی موسی (عليه السلام) ته راليږلې وه، کاشکې زه پياوړی او توانمند وای، اې کاش زه هغه وخت ژوندی وم کله چې تا خپل قوم شړي. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: آيا دا خلک به ما شړي؟ ورقه وويل: هو، هر وخت چې چا ستا په شان پيام راوړی دی، نو له هغه سره حتما دښمني شويده، که زه ژوندی پاتې شوم نو پوره مرسته به دې وکړم. مګر څه وخت وروسته ورقه وفات شو او وحي هم په موقتي توګه بنده شوه.]

د طبري او ابن هشام له روايت نه دا څرګندېږي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وحي له ناڅاپي راتلو وروسته د حراء له غار نه وتلی و، خو بيا بيرته ورته را ګرزيدلی او خپل ټاکلی وخت يې همهلته پوره کړی و او ورپسې يې مکې ته تشريف وړی و. د طبري روايت له غار نه د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وتلو سبب هم په ګوته کوي، هغه روايت داسې دی:

رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وحي د راتلو يادونه کوي فرمايي: د الله تعالی په مخلوقاتو کې مې له شاعر او ليوني نه بل شی زيات بد نه ايشيدل (يعنی لدې دواړو سره مې له بل هر شي نه زياته کينه درلوده) ان تر دې چې هغوی ته مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هسې کتل هم نه شوی تحمل کولی، (کله چې وحي راته راغله) نو له خپل ځان سره مې وویل: چې دا زه (خپل مبارک ځان ته یې اشاره ده) شاعر یا لیونی دی! نه ، زما په هکله به قریش کله هم داسې خبره و نشي کړی، زه د غره سرته خیژم او له هغه ځای نه ځان را خطا کوم، تر څو مړ شم او د تل لپاره په راحت شم! رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایي: زه په همدې فکر ووتلم، خو کله چې د غره نیمایې ته ورسیدم له آسمان نه مې آواز واورید چې راته وایي: اې محمده! ته د الله رسول یې (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زه جبریل (علیه السلام) یم. فرمایي: کله مې چې د آسمان په لوري وکتل که ګورم چې جبرئیل (علیه السلام) د یوه سړي په شکل او څیره کې د آسمان په افق کې پښې ایښې دي او وایي: اې محمده، ته د الله تعالی رسول یې، او زه جبریل یم. فرمایي: ودریدم او ورته کتل مې، او په همدې مشغول شوم او خپله اراده مې عملي نکړه، په ځای ولاړ وم هیڅ وروسته او مخکې نه تلم، د آسمان هرې خوا ته به مې چې وکتل نو هملته به مې جبرئیل (علیه السلام) په همغه شکل لیده، همدلته ځای په ځای ولاړ وم نه مخکې تلم او نه وروسته ترڅو خدیجې (رضي الله عنها) څوک راپسې را واستول، هغوی تر مکې رسیدلي وو اوبیرته خدیجې (رضي الله عنها) ته راستانه شوي وو، او زه همهلته ولاړ وم، بیا جبرئیل (علیه السلام) رانه لاړ، او زه هم بیرته خپل اهل ته راستون شوم[1]. خدیجې (رضي الله عنها) ته ورغلم او د هغې له زنګانه سره پداسې حال کې چې تکیه مې ورباندې کړی وه کیناستم، راته ویې ویل : اې ابوالقاسمه: چېرته وې؟ قسم په خدای (جل جلاله) چې ما خلک درپسې ولیږل تر مکې لاړل او بیرته راستانه شول، نو ما سترګو لیدلی حال ورته بیان کړ، دې راته وویل: د تره زویه! خوشاله اوسه، له ثبات نه کار واخله زما دې په همغه ذات قسم وي چې د خدیجې ځان د هغه په واک کې دی چې زما دا هیله ده چې ته به ددې امت نبي او رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وې[2]. بیا ورقه بن نوفل ته ورغله او هغه یې له پیښې خبرکړ، نو ورقه ورته وویل: قدوس، قدوس، قسم په هغه ذات چې د ورقه ژوند د هغه په واک کې دی چې ده ته همغه ناموس اکبر (فرښته) راغلې ده کومه به چې موسی (علیه السلام) ته راتله، دا ددې امت نبي دی، ورته ووایه ټینګ او ثابت اوسه. بیا خدیجه (رضي الله عنها) ورته راغله او د ورقه بن نوفل خبرې یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وکړې. وروسته کله چې رسول اکرم د حراء په غار کې خپل مقرر وخت پوره کړ او مکې ته یې تشریف یووړ، نو

---

[1] . دا د طبري متن دی ۲۰۷/۲.

[2] . دا د ابن هشام متن دی ۲۳۷/۱_۲۳۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ورقه سره يې وکتل او کله چې ورقه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبرې واورېدې ورته ويې ويل: قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په واک کې دی ته ددې امت نبي يې او تا ته هماغه ناموس اکبر (فرښته) راغلي دی کوم چې موسی (عليه السلام) ته راغلی و.

د وحي موقتي بنديدل

د وحي ددې موقتي بنديدو په هکله ابن سعد له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه يو روايت رانقل کړيدی دا ښيي چې وحي صرف څو ورځې بنده شوې وه[1]. د مسئلې په ټولو اړخونو کې له غور او څېړنې وروسته همدا نظر له نورو نه سيي او قوي بلکه يقيني ښکاری. او دا چې ويل کيږي دغه موده دری او يا دوه نيم کاله وه، د دا ډول نظر په هکله دلته يوازې دومره ويلی شو چې دا له حقيقت نه ليرې او بې اساسه خبره ده. د وحي د بنديدو پدې ورځو کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډيرغمګين او پريشانه و، ويرې او حيرت اخيستی و. امام بخاري (رحمه الله) په کتاب التعبير کې يو روايت داسې رانقلوي :

((و فترالوحي فترة حتى حزن النبي (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) فيما بلغناحزنا عدا منه مرارا كي يتردى من رووس شواهق الجبال فكلما أوفى بذروة جبل لكي يلقي نفسه منه تبدى له جبريل فقال يا محمد! انك رسول الله حقا، فيسكن لذلك جأشه، و تقر نفسه، فيرجع، فإذا طالت عليه فترة الوحي غدا [2]لمثل ذلك، فإذا أوفى بذورة الجبل تبدى له جبريل فقال له مثل ذلك[3])). [د څه وخت لپاره وحي بنده شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دومره خفه او غمګين شو چې څو ځله يې د غره لوړې څوکې ته په منډه، منډه تشريف وړی ترڅو له

---

[1] . ابن هشام ۱۳۸/۱ لنډيز. د بخاري شريف له سياق او بدې هکله د نورو روايتونو له تقابل او څيړنې وروسته ويلی شو چې مکې ته د رسول (ص) ستنيدل او له ورقه سره ملاقات د وحي له نزول وروسته به همغه ورځ تر سره شوی و. او له مکې له بيرته ستنيدو وروسته يې پاتې موده په غار حراء کې پوره کړې وه.

[2] . په عين (ع) سره دی چې له العدو نه اخيستل شوی او تيز تګ ته وايي او په ځينو نسخو کې په غين(غ) هم راغلی دی.

[3] . صحيح البخاري کتاب التعبير باب اول ما بدئ به رسول الله (ص) من الوحي الرويا الصالحة ۱۰۳۴/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ځای نه ځان راوغورځوي، خو کله به چې د غره څوکې ته ورسيد ترڅو ځان راوغورځوي، نو جبريل (عليه السلام) به ورته را څرګند شو او ورته ويل به يې: اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته په حقه د الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې. پدې سره به د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زړه ډاډه شو، پريشاني به يې ورکه شوه او بيرته به ستون شو، خو بيا به چې د وحي بنديدلو موده ورباندې اوږده شوه، نو بيا به په همدې اراده ووت او د غره څوکې ته به چې ورسيد، نو يوځل به بيا حضرت جبريل (عليه السلام) ورته راښکاريده او هماغه خبره به يې ورته تکراروله.]

جبريل (عليه السلام) بيا وحي راوړي

ابن حجر (رحمه الله) وايي چې: دا (د وحي څو ورځې بنديدل) ددې پخاطر وو چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه هغه ويره ليرې شي کومه چې د وحي له نزول سره پيداشوې وه او تر څو د وحي بيا راتګ ته يې تنده زياته شي[1]. کله چې د ويرې اوحيرت پردې څيرې شوې د حقيقت او واقعيت تهداب ټينګ شو، او رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په علم اليقين سره پوه شو چې هغه د لوی او متعال خدای (جل جلاله) له پلوه په نبوت مشرف شويدی، او هغه فرښته چې ورته راغلې وه د وحي را وړونکې فرښته ده چې ده ته له آسمان نه وحي راوړي، نو د وحي بيا راتګ ته يې شوق او انتظار د وحي د بيا راتګ په صورت کې د ثبات او ټينګار سبب شو. بالاخره جبريل (عليه السلام) بياورته راغی، امام بخاري (رحمه الله) له جابر بن عبدالله نه روايت کوي وايي: له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه مې اوريدلي چې د وحي د بنديدو په هکله فرمايي :

((فبينا أنا أمشي سمعت صوتا من السماء، فرفعت بصري قبل السماء، فإذا الملك الذي جاءني بحراء قاعد على كرسى بين السماء والارض، فجثت منه حتى هويت إلى الأرض فجبئت أهلي فقلت زملوني، زملوني، فزملوني، فأنزل الله تعالى:((ياايهاالمدثر)) إلى قوله ((فاهجر)) ثم حمي الوحي وتتابع)) [2].

[يعني زه روان وم چې له آسمان نه مې يو ناڅاپي آواز واوريد، پورته آسمان ته مې

[1] . فتح الباري ۲۷/۱.

۲ . صحيح البخاري كتاب التفسير باب والرجز فاهجر ۷۳۳/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکتل که ګورم چې هماغه فرښته چې د حراء په غارکې راته راغلې وه د آسمان او ځمکې ترمنځ پر چوکۍ ناسته ده، زه ورنه وویریدم او په ځمکه را پریوتم بیا خپل اهل (کور) ته راغلم، ورته ومې ویل : ما ونغاړئ، ما ونغاړئ (په څادر کې مې پټ کړئ) هغوی به څادر کې ونغښتلم، اوبیا الله تعالی **(یاایها المدثر)** – تر **(والرجز فاهجر)** پورې راباندې نازل کړې، پدې پسې د وحي سلسله ګرمه شوه او په مسلسله توګه به راتله .

د وحي ډولونه

مخکې لدینه چې د رسالت او نبوت د مبارک ژوند تفصیلاتو ته داخل شو، لازمه وینو چې د وحي ډولونه وپیژنو ځکه وحي د رسالت مصدر او منبع او د دعوت اصل او اساس ده. ابن القیم (رحمه الله) د وحي ډولونه داسې بیانوي:

لومړی: ریښتینی خوب: او له همدې ریښتیني خوب نه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د وحي پیل شویدی.

دوهم: فرښتې به پداسې حال کې د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې وحي وراچوله چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به فرښته نه لیدله، لکه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې فرمایلي : **((إن روح القدس نفث في روعي ّنه لن تموت نفس حتی تستکمل رزقها، فاتقوا الله واجملوا في الطلب، ولا یحملنکم استبطاء الرزق علی أن تطلبوه بمعصیة الله، فإن ما عندالله لا ینال إلا بطاعته))**.

[یعنې روح القدوس زما په زړه کې دا خبره پوکړه (وا یې چوله) هیڅ یونفس ترهغې نه مری ترڅو یې خپله روزي نه وي پوره کړې، نو له الله تعالی نه وویریږئ په غوره او نیکې طریقې سره طلب او لټه کوئ او د رزق او روزۍ تاخیر او کمی دې تاسې دېته ونه هڅوي چې خپله روزي د الله تعالی په معصیت او نافرمانۍ کې ولټوئ ځکه هغه څه چې له الله (جل جلاله) سره دي هغه له اطاعت او فرمانبرۍ پرته په بل څه نه شي تر لاسه کیدلی.]

دریم : فرښته به د سړي په شکل کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راتلله، هغه ته به یې خطاب کاوه، او هرڅه به یې چې ورته وحي کول هغه به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول یادول، پدې صورت کې به کله کله اصحابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنهم) هم دا فرښته لیدله.

ځلورم : رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به وحي د ګړونګي د آواز په شان راتلله. د وحي دا صورت تر ټولو سخت اوګران و پدې صورت کې به فرښته د رسول اکرم له مبارک جسد سره یوځای کیده او وحي به یې ورته راوړله او دا دومره ګرانه وه چې د سختې یخنۍ په وخت کې به هم د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارکې تندې نه خولې بهیدلې،او که به پدې صورت کې په اوښ سپور و، نو اوښ به یې پر ځمکه ځملاست. یو ځل په همدې صورت کې وحي ورته راغله او دا وخت د محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک ورون د زید بن ثابت (رضي الله عنه) په ورانه ایښی و، نو په زید (رضي الله عنه) دومره زور راغی چې خیال یې کاوه ورون یې بوټ مات شو.

پنځم: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به فرښته په اصلي شکل او څیره کې لیدله، او په همدې حالت کې به فرښتې د الله تعالی په امر او ارادې سره وحي ورته کوله. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پدې صورت کې دوه ځله وحي راغلې ده چې الله (جل جلاله) د النجم په سورت کې ورنه یادونه کړیده .

شپږم: هغه ډول وحي چې الله (جل جلاله) پاس په آسمانونو کې د معراج په شپه د لمونځونو د فرضیت او نورو مسائلو په هکله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته کړیده.

اووم: پرته لدې چې فرښته د وحي واسطه وي له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د الله تعالی مستقیمې یعنی بلا واسطه خبرې، لکه څرنګه چې الله تعالی له موسی (علیه السلام) سره خبرې کړې. له الله تعالی سره د موسی (علیه السلام) بلا واسطه خبرې د قرآنکریم په نص سره ثابتې دي، او له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د الله تعالی د مستقیمو خبرو دلیل د معراج او اسراء حدیث شریف دی.

ځینې پوهانو د وحي آتم ډول هم راښوولی دی چې الله تعالی له خپل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره پداسې حال کې مخامخ خبرې کړې چې هیڅ پرده او حجاب یې تر منځ نه و، خو ددې ډول وحي په هکله له سلفو نه رانیولې ترخلفو پورې اختلاف را روان دی او حقیقت دا دی چې دا آتم ډول ثابت ندی[1].

---

[1] . زاد المعاد ۱۸/۱. د لومړني او آتم ډول په بیان کې مو لنډیز کړیدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله تعالی لور ته د بلنې حکم

د قرآنکريم پدې آيتونو کې د اسې امر وشو: ((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ (٢) وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ (٣) وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ (٤) وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ (٥) وَلا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ (٦) وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ (٧).)) (المدثر: ١-٧)

[ترجمه : اې په جامه کې نغښتونکيه (له هيبته د وحي) پورته شه! (له ځايه د خوبه) نو وويروه (خلک له عذابه د الله که ايمان نه راوړي) او د خپل رب لويې بيان کړه او کالي خپل پاک وساته، او ګندګي او بتان ترک کړه، او مه کوه داسې احسان چې بدل يې ډير غواړې او د پاره د رب خپل صبرکوه (او هيله ورته ولره احکامو ته يې منتظر اوسه)]

پدې آيتونو کې د الله تعالی له لوري رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته داسې امرونه شويدي چې په ظاهرکې ډير ساده او عادي ښکاري، خو په حقيقت کې د ډيرو اوچتو او لويو اهدافو او د واقعيتونو په دنيا کې د ژورې اغيزې او لوی عمل درلودونکي دي:

١_ له انذار (ويرولو) نه هدف او غوښتنه دا ده چې ټول هغه کسان چې پدې دنيا کې له الهي اوامرو نه سرغړوي او د الله (جل جلاله) د رضا مخالفت کوي بايد له خپل وخيم او خطرناک انجام او عاقبت نه خبر او وويرول شي، ترڅو په زړه کې يې ويره او لړزه را ولاړه شي.

٢_ د رب العالمين د تکبير او په لويۍ سره د هغه د يادولو تقاضا او غوښتنه دا ده چې د ځمکې په مخ بايد بل هيڅ ته هم لويې او کبريا پاتې نه شي، بلکه د داسې کبرياء او لويۍ مانۍ بايد رانسکورې کړی شي تر څو د ځمکې په مخ له الله (جل جلاله) پرته بل هيڅوک د لويۍ اوکبريا درلودونکی نه وي.

٣_ د جامو د پاکۍ او له هر ډول چټلۍ نه د ځان ساتلو هدف دا دی چې په ظاهري او باطني صفايۍ او پاکۍ، له هر ډول ګندګۍ او شائبو نه د نفس په تزکيه کې د کمال هغه لوړې پوړۍ ته وخيژي چې انسان ورته يوازې د الله تعالی په رحمت، حفظ، هدايت او نور سره رسيدی شي. هدف دا دی چې هغه د کمال دې درجې ته په رسيدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د انساني ټولنې لپاره داسې قدوه او عظیمه نمونه وي چې سلیم زړونه ور پورې نښلي، او له حق نه منحرف او کاږه زړونه یې له هیبت او عظمت نه په لړزه راځي، او بالاخره ټوله دنیا د موافقت او یا مخالفت په صورت کې د هغه په شاوخوا راوڅرخي.

۴ـ دا چې امر ورته کوي چې په نیکۍ او احسان سره د کثرت یا زیات بدل هیله او غوښتنه مه کوه، مطلب یې دا دی چې خپل عمل، کړه او هلې ځلې لوېې او غټې ونه شمیرې، بلکه په مسلسله توګه په یوه عمل پسې د بل په لټه او کوښښ کې وې، زیات مشقت وګالې، عظیمې قربانۍ وړاندې کړې، خو بیا دا ټول هیرکړې او داسې وانګیرې چې دا د الله تعالی په وړاندې هیڅ هم ندي یعنی د الله تعالی په یاد او د هغه په وړاندې د ځواب ورکولو له ویرې خپلې ټولې قربانۍ، مشقتونه او تکلیفونه له یاده وباسې اوپه هیڅ یې وشمیرې.

۵ـ په وروستي آیت کې الله تعالی دېته اشاره کوي چې د دعوت او بلنې په لاره کې به هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دښمنانو او معاندینو له خوا ډول ډول کړاوونه او تکلیفونه ویني، مخالفت به ورسره کیږي، ملنډې به ورباندې وهل کیږي، ان تر دې چې دده او دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اصحابو (رضي الله عنهم) د قتل او وژلو کوښښونه به کیږي. نو الله تعالی ورته امر کوي چې ددې ټولو مشکلاتو په وړاندې له صبر او زغم نه کار واخلې او د فولادي غره په شان ثابت او ټینګ ودریږې، خو دا صبر او ثبات به ددې پخاطر نه وي چې کومه شخصي ګټه او نفسي غوښتنه یې پرې پوره شي بلکه دا ټول به یوازې او یوازې د الله تعالی د رضا پخاطر وي .

الله اکبر! دا حکمونه او اوامر په ظاهره څومره بسیط خو الفاظ یې څومره جذاب، اوچت او د ژور اثر درلودونکي دي، او همدا په ظاهر کې بسیط او آسانه اوامر د عمل او هدف په ډګر کې ډیر عظیم، سخت او لوی دي. او د همدې اوامرو په نتیجه کې څومره عظیم الشان طوفان را اوچت شویدی چې د نړۍ ګوټ ګوټ ته رسیدلی، لوی انقلاب یې راوستی او نړۍ یې یو له بل سره وصل او یو ځای کړیده.

همدا مبارک آیتونه د تبلیغ او دعوت مواد او اصول هم په ګوته کوي، د انذار مطلب او مقصد دا دی چې دا وښیي د انسان ځینې کارونه او اعمال داسې دي چې نتیجه او عاقبت یې ډیر خطرناک او وخیم دی، او څرنګه چې هرچا ته دا معلومه ده چې انسان پدې دنیا کې د خپلو ټولو کړو نتیجه او جزا نه ویني، نو پدې صورت کې د انذار یوه تقاضا دا ده چې د انسان د ټولو اعمالو او کړو وړو د بدلې او جزا لپاره له دنیا نه علاوه یوه بله ورځ هم وجود ولري، او دا همغه ورځ ده چې د قیامت، د جزا، او دین د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې په نامه ياديږي، او دا بيا ددې غوښتنه کوي چې بايد له دنيوي ژوند نه پرته بل ژوند هم وجود ولري.
او نور آيتونه له بندګانو نه دا غواړي چې بايد يوازې د توحيد لاره غوره کړي، ټول کارونه واحد خدای ج ته وسپاري، د خدای تعالی د امر او رضا په مقابل کې خپلې هيلې، غوښتنې او د خلکو خوښې او رضا شا ته واچوي.

نو د دعوت مواد او اصول به دا وي:

الف: توحيد.
ب: د قيامت په ورځ ايمان.
ج: د نفس تزکيه، له هر ډول منکراتو، بديو او چټليو نه ځان ساتل، او د ټولو هغو امورو پريښودل چې د خطرناک عاقبت او وخيم انجام درلودونکې وي. همدا راز د هر ډول نيکۍ، خير، فضيلت او کمال خپلول او سرته رسول.
د: ټول کارونه الله تعالی ته سپارل.
هـ: ددې سلسلې آخرينۍ کړۍ د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په رسالت باندې ټينګ او پوخ ايمان درلودل، او دا ټول د هغه تر قيادت لاندې او د هغه له لارښوونې سره سم سرته رسول دي.
بله دا چې دا مبارک آيتونه ددې عظيم کار او مسوليت د ادا لپاره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته امرکوي چې نور خوب، آرام، ګرمه بستره پريږدي د کړاو، مشقت، او جهاد لاره غوره کړي: ((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ (٢))) دا ددې معنی ورکوي لکه چې وويل شي: هغه څوک چې يوازې د ځان لپاره ژوند کوي، کيدای شي خوب او آرام ولري، خو ته اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دومره مسوليت په غاړه لرې چې بايد نور د خوب، آرام او ګرمې بسترې په فکر کې نه وې، ستا پيټی دومره دروند دی چې له هغه سره له کړاو او مشقت پرته بل څه نه شې ليدلئ، پاڅه، ډيرعظيم مسوليت در په غاړه دی، دا تر ټولو ستر پيټی همدا ستا دی، پاڅه د جهاد او تکليفونو دا اغزنه لار ووهه، پاڅه! نور د خوب او آرام وخت نشته نور د بې خوابۍ، مسلسل کړاو دور شروع شويدی، پاڅه او ددې لوی او درانده بار د اوچتولو لپار ځان تيار او چمتوکړه. دا ډيره عظيمه او هيبتناکه کلمه او خبره ده چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ګرمې بسترې او آرام ژوند نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپاڅوي او د تندو توپانونو، خونړیو جګړو، او عظیمو حادثو په سمندر کې یې ورلاهو کوي، د کور له آرام ژوند نه یې را باسي او د خلکو د ضمیرونو او ژوندنیو حقایقو د مقابلې او کشمکش په میدان کې یې دروي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم ددې الهي حکم د اوریدو سره سم را پاڅید او څه د پاسه شل کاله د جهاد او مقاومت په ډګر کې ولاړ و، خوب او آرام یې نه درلود. ددې عظیم مسولیت د ادا په لارکې یې ځان، اهل او اولاد ټول هیرکړي وو، په پوره ثبات او میړانه سره یې د الله تعالی لورته بلنه کوله، او ددې دومره ستر او درانده بار او پیتې په اوچتولو او وړلو کې یې د ستومانۍ او کمزورۍ احساس ونکړ. رښتیا هم چې دا ډیر دروند بار و ځکه دا د ټول بشریت، او د ټولې عقیدې مسئولیت و، دا د ژوند په ټولو اړخونو کې د جهاد او انقلاب لار وه. دا ټوله موده د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جهاد، جګړې او کړاو په ډګر کې و، داسې کله هم پیښنه نه شوه، چې د یوه کار له امله دې بل کار ورنه پاتې شوی وي. له کومه وخته یې چې دا الهي حکم تر غوږو شویدی له همغې ورځې نه یې ټول ژوند د مسلسل جهاد او دوامدارې جګړې په میدان کې تیر کړیدی، جزاه الله عنا و عن البشرية كلها خيرالجزاء[1].

په راتلونکو پاڼو کې به د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې مسلسل او نه ستړیکیدونکي جهاد په هکله څه لنډې او مختصرې خبرې وکړو.

---

[1]. في ظلال القرآن ۱۲۸/۲۹ تر ۱۸۲ پورې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دعوت مرحلې (پړاوونه)

د محمد (ﷺ) د نبوت مبارک ژوند په دوو بیلابیلو دورو ویشلی شو:

ا_ مکي دور_ تقریبا دیارلس کاله.
۲_ مدني دور_ پوره لس کاله.

بیا هر دور مختلفې مرحلې لري چې هره مرحله د خاصو ځانګړتیاوو او بیلوونکو خصائصو درلودونکې ده، که د دعوت او بلنې پر دې دواړو دورو لږ دقیق او ژور نظر واچوو، نو همدا خبره به راته ښه څرګنده او په ډاګه شي.

مکي دور په دریو مختلفو مرحلو ویشل کیدای شي:
۱_ د پټې بلنې مرحله چې موده یې درې کاله وه .

۲_ د مکې خلکو ته د بلنې د اعلان مرحله، د بعثت د څلورم کال له پیل نه د بعثت د لسم کال تر وروستۍ برخې پورې.

۳_ له مکې نه د باندې د دعوت د اعلان او خوریدو مرحله، د بعثت د لسم کال له وروستیو نه مدینې ته د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر هجرته .
د مدني دور د مراحلو تفصیل به پخپل ځای کې راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ مرحله

دعوت او تبلیغ

درې کاله پټه او سرې بلنه

دا خو هرچا ته په ډاګه ده چې مکه هغه وخت د عربو دیني مرکز و، د کعبې شریفې ساتونکې، د امورو مشران او د عربو په نزد د مقدسو بتانو ساتونکې هم همدلته مکه کې وو، نو ددې ځای اصلاح او ددې خلکو په نیغه لار روانول د نورو په نسبت ډیرګران او مشکل کار و. دلته د دعوت او اصلاح لپاره داسې پخې ارادې او ټینګ عزم ته ضرورت و چې د مصیبتونو او مشکلاتو طوفانونه یې له ځایه ونه شي خوځولی. او پداسې حالاتو کې د حکمت تقاضا او غوښتنه هم دا وه چې دعوت او بلنه باید په لومړي سرکې په پټه او مخفي توګه ترسره شي، ترڅو د مکې اوسیدونکې په ناڅاپي او نابېره توګه له یوه راپاروونکي حالت سره مخامخ نه شي .

د اسلام لومړني لارویان

طبیعي خبره وه چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باید لومړی هغه کسان اسلام ته راوبولي چې له ده او آل بیت سره دوستي او نژدې اړیکې ولري. همداسې وشول رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لومړی خپل دوستان اسلام ته راوبلل، او هغو کسانو ته یې د اسلام بلنه ورکړه چې د خیر تمه یې ورنه کوله، پیژندل یې چې هغوی تل د حق او حقیقت خواته درېږي، او دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په صدق، ریښتینولی او صلاح باندې پوخ باور لري.
لدې ډلې نه هغو کسانو د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بلنه ومنله چې کله یې هم د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عظمت، صلاح، صدق، او صداقت په هکله شک نه و کړی. دا د الله تعالی غوره بندګان په اسلامي تاریخ کې د السابقون الاولون په نامه شهرت لري، ددې ډلې په سرکې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بي بي حضرت خدیجه (رضي الله عنها)، د رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آزاد شوی غلام زید بن حارثه بن شرحبیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

الکلبي[۱]، او د محمد مصطفی (علیه السلام) د تره زوی علي بن ابي طالب، چې هغه وخت لا ماشوم و او د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر کفالت لاندې و او د رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر ټولو نژدې ملګری حضرت ابوبکر صدیق (رضي الله عنهم) وو، دوی هغه کسان دي چې د دعوت په لومړنیو ورځو کې په اسلام مشرف شویدی.

پدې پسې ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) د اسلام لورته د بلنې لپاره متې راونغښتلې. ابوبکر (رضي الله عنه) پخپل قوم کې یو منل شوی او مخور سړی و، د خپلو نیکو اخلاقو، تدبر، پوهې او په تجارت کې د تجربې له برکته به همیش خلک ده ته ورتلل، ناسته ولاړه یې ورسره درلوده، نو له همدې فرصت او حیثیت نه په استفادې سره یې هغه کسان اسلام ته رابلل چې اعتماد او باور یې ورباندې درلود، او خپل راز یې ورته ویلی شوای، بالاخره د ابوبکر (رضي الله عنه) د دعوت او تبلیغ په نتیجه کې عثمان بن عفان الاموي، زبیر بن العوام الاسدي، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن ابي وقاص (الزهریان)، طلحه بن عبیدالله التیمي (رضي الله عنهم اجمعین) په اسلام مشرف شول او پدې ترتیب سره دا آته کسان د اسلام لومړني لاروي او مخکښان دي.

همدا راز بلال بن رباح الحبشي (رضي الله عنه) هم د لومړنیو مسلمانان څخه دی، ورپسې د اسلامي امت امین ابو عبیده عامر بن الجراح[۲] (د بني الحارث بن فهر له کورنۍ نه)، ابو سلمه بن عبدالاسد، ارقم بن ابي الارقم (المخزومیان)، عثمان بن مظعون او ورونه یې قدامه او عبدالله، عبیده بن الحارث بن المطلب بن عبدمناف، سعید بن زید العدوي او ښځه یې فاطمه بنت الخطاب العدویه (د عمر بن الخطاب خور)، خباب بن الارت، عبدالله بن مسعود الهذلي او داسې نور (رضي الله عنهم) په اسلام مشرف شول. او همدوی السابقون الاولون دي چې د قریشو په مختلفو کورنیو پورې یې اړه درلوده. ابن هشام یې شمیره څلویښت ښوولې او نومونه یې هم ذکر

[1]. زید په جکګوه کې نیول شوي او غلام (اسیر) شوي و، حضرت خدیجه (رضي الله عنها) د هغه مالکه وه او بیا یې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته هبه کړ بو وخت د هغه پلار او تره راغلل تر خګو له حګان سره یې بوزي، خو هغه رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل تره او پلار په مقابل کیګ غوره کړ. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه متبني (خپل نسبتی زوی) وباله او په زید بن محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې شهرت وموند تر خګو اسلام راغی او د عربو دغه عادت یې لغوه کړ.

[۲]. پدي هکله صحیح البخاری مناقب ابي عبیده بن الجراح ۱/۵۳۰ وګګوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړيدي[۳]. خو پدې لست کې ځنې کسان داسې دي چې له السابقون الاولون نه يې شميرل پوره ثابت ندي او په هکله يې اختلاف وجود لري.
ابن اسحاق وايي: وروسته ډله ډله خلک (نارينه او ښځې) په اسلام مشرف شول تر دې چې په ټوله مکه کې د اسلام نوم خور شو او د خلکو په ژبو به ياديده.[۱]
خو لومړنيو ټولو په پټه اسلام راوړی و، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به هم په مخفي توګه غونډې ورسره کولې او د دين ښوونه به يې ورته کوله، ځکه دغه وخت دعوت مخفي او وګړيز (فردي) و. وحي هم د المدثر سورت له لومړيو آيتونو وروسته په مسلسله توګه راتلله. دغه وخت به چې کوم آيتونه را نازليدل هغه به لنډ لنډ وو خاتمه به يې په ډيرو زړه راښکونکو الفاظو سره کيده. دا آيتونه به پر زړونو د ژورې اغيزې درلودونکي او د هغه وخت له سکون او رقت نه ډکې فضا عين مطابق وو. دې آيتونو د نفس تزکيې او پاکۍ ته بلنه ورکوله او په دنيوي چټليو باندې د ملوث کيدو او ککړيدو زيانونه يې په ګوته کول، له جنت او دوزخ نه به يې خبرې کولې او داسې به يې ترسيمول تا به ويل چې همدلته اوس حاضر موجود دي، مومنان به يې د وخت له بشري ټولنې نه اوچت او يوې بلې فضا اوچتول.

لمونځ

د لمانځه امر د اسلام په لومړيو کې رانازل شوی ، مقاتل بن سليمان وايي: د اسلام په لومړيو کې الله تعالی دوه رکعته سهار او دوه رکعته مابنام لمونځ فرض کړی و، الله تعالی فرمايي: ((وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالإِبْكَارِ)). (غافر– ۵۵)
ترجمه: (او تسبيح وايه سره له ثنا د رب خپل هم په آخره د ورځې کې او (هم) په اوله د ورځې کې...). ابن حجر وايي: له معراج نه مخکې هم رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) په قطعي توګه لمونځ کاوه، خو اختلاف پدې کې دی چې د پنځه وخته لمانځه له فرضيت نه مخکې هم کوم لمونځ فرض و او که نه؟ ويل کيږي چې هغه وخت يوازې له لمرختلو او لمر لويدلو نه مخکې لمونځ فرض و او بس. حارث بن اسامه د ابن لهيعه له لارې له زيد بن حارث نه موصول روايت کوي: په لومړيو کې چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وحي راغله، جبريل (عليه السلام) ورته راغی، د اوداسه طريقه يې وروښودله، او کله

---

[۳]. سيره ابن هشام ۱/۲۴۵ الی ۲۷۲.
[۱]. ابن هشام ۱. ۲۷۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له اوداسه فارغ شو نو یوه لپه اوبه یې واخیستی او په عورت (شرمگاه) یې وروشیندلې. ابن ماجه هم پدې مفهوم یو حدیث رانقل کړیدی. له براء بن عازب اوله ابن عباس (رضي الله عنهم) نه هم دې ته ورته یو حدیث روایت شویدی د ابن عباس (رضي الله عنهما) په حدیث کې راځي: ((وكان ذلك من أول الفريضة))[1]. دا لمونځ له لومړنیو فرائضو څخه و.

ابن هشام وایي: کله به چې د لمانځه وخت شو نو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) به درو او خوړونو ته تلل او هلته به یې له خپل قوم نه پټ لمونځ اداء کاوه. یو ځل ابو طالب ولیدل چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او علي (رضي الله عنه) لمونځ کوي، نو پدې هکله یې پوښتنه ورنه وکړه، او چې په حقیقت پوه شو نو د ثبات او ټینگار امر یې ورته وکړ.[2]

قریش په اجمالي توگه له مسئلې نه خبریږي

د دعوت او بلنې په مختلفو پیښو او واقعاتو کې له غور او دقت نه وروسته دا په ډاگه کیږي چې دعوت که څه هم پدې مرحله کې پټ، مخفي او انفرادي شکل درلود، خو بیا هم قریش ورباندې خبر وو البته دا وه چې چندان باک یې نه ورباندې راوړ او دې خوا ته یې زیاته توجه نه درلوده.

محمد الغزالي وایي: دا خبرونه د قریشو غوږونو ته رسیدلي وو، خو ځان یې نه خوځاوه، باک یې نه ورباندې راوړ، کیدای شي به دا گومان به یې کاوه چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به هم د هغو دیني خلکو په شان وي کوم چې د الوهیت او الهي حقوقو په هکله خبرې کوي، لکه امیه بن ابي الصلت، قس بن ساعده، عمرو بن نفیل او داسې نور، خو کله چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دعوت مخ په خوریدو شو، اغیزه یې زیاته شوه، همدا وه چې هغوی هم ورنه وویریدل او د وخت په تیریدو سره یې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او دده دعوت تر نظر او مراقبت لاندې ونیو.[3]

دری کاله تیر شول خو اسلامي دعوت همداسې پټ او انفرادي (وگړیز) شکل درلود،

---

[1]. مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) للشیخ النجدي ص ۸۸.

(۲). ابن هشام ۱/ ۲۴۷.

[3]. فقه السیرة ص ۷۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې موده کې يو داسې مومن ټولګی جوړ شو چې غړي يې د ورورۍ او تعاون په مزي يو له بل سره تړل شوي وو. د رسالت تبليغ جريان درلود ، او اوچت منزل ته د رسالت او دعوت د رسولو هڅې جاري وې، په همداسې حالت کې د الله تعالی له لوري وحي راځي او رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته امر کوي چې خپل قوم په ښکاره او علني توګه اسلام ته راوبولي، له باطل سره ډاګيزې مقابلې ته ملا وتړي او د دوی پر بتانو د حقيقت ګوزار وکړي او له مخ نه يې پردې پورته کړي تر څو خلک يې په حقيقت او محتوی پوه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه مرحله

ښکاره دعوت او تبلیغ

د دعوت د اعلانولو لومړی فرمان

پدې هکله تر ټولو لومړی د الله تعالی دا قول را نازل شوي ((وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ)). (الشعراء:۲۱٤)

[ترجمه: او ویروه ته (له عذابه اې محمده! هغه) خپلوان د تا چې ډیر نژدې دي (درته).]

دا آیت د الشعراء په سورت کې دی، ددې سورت په پیل کې د موسی (علیه السلام) کیسه راغلي ده او دا ښیي چې د موسی (علیه السلام) د نبوت پیل څنګه او څه ډول و، بیا هغه له خپل قوم (بني اسرائیلو) سره هجرت وکړ الله تعالی دوی ته له فرعون نه نجات ورکړ، فرعون او لښکرې یې غرقې شوې. په بل عبارت دغه کیسه د موسی (علیه السلام) د دعوت پر ټولو مرحلو رڼا اچوي. پداسې وخت کې د موسی (علیه السلام) د کیسې بیان چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ښکاره او علني بلنه مامور کیږي، زما په نظر ددې پخاطر و چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب یې (رضي الله عنهم) د دعوت له پیل نه د خپلې لارې له هر څه نه خبر وي، په وړاندی یې یوه داسې نمونه او یو داسې مثال موجود وي چې د هغه په رڼا کې دې ته آماده او تیار شي چې د ښکاره او علني دعوت په مرحله کې به له راز راز مشکلاتو سره مخامخ کیږي، د دروغو نسبت به ورته کیږي او ډول، ډول ظلمونه به ویني.

دا سورت د هغو قومونو له عاقبت او انجام نه هم یادونه کوي کوم چې د الله تعالی رسولان (علیهم السلام) یې تکذیب کړي او د هغوی له اطاعت نه یې سر غړولی دی لکه د نوح (علیه السلام) قوم، عاد، ثمود د ابراهیم او لوط (علیهما السلام) قومونه او اصحاب ایکه. د فرعون او ددې قومونو له عاقبت او انجام نه یادونه او خبرې ددې پخاطر دي چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تکذیبونکي او د هغه له امر نه سر غړونکي پدې پوه شي چې که هغوی سمې لارې ته برابر نه شي او د حق پیروي ونکړي نو هغوی به هم له یوه خطرناک انجام سره مخ کیږي او الله تعالی به یې مواخذه کوي، او بل هدف یې دا و چې مومنان له خپل راتلونکي نه مطمئن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې باوري شي چې پای او راتلونکی د دوی دی، بری د دوی او ناکامي د دښمنانو په برخه ده.

نژدې خپلوانو ته بلنه

ددې آیت له نازلیدو وروسته رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله کورنۍ (بني هاشم) راوبلل، هغوی بلنه ومنله راغلل، او د بني المطلب بن عبدمناف له کورنۍ نه هم څو کسان ورسره وو، ټول پنځه څلوېښت کسان راټول شول.
ابو لهب وړاندې شو د خبرې سر یې ونیو او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته په خطاب سره یې وویل: ګوره! دا ستا ترونه او د ترونو زامن دي، خبرې وکړه خو ناپوهي پریږده، پدې ښه پوه شه چې ستا کورنۍ د ټولو عربو زور نلري، نو زه حق لرم چې و دې نیسم (لدې کارنه دې منع کړم).ستا لپاره همدا ستا کورنۍ کافي ده چې مخه دې ونیسي که چېرې ته پخپله خبره همداسې ټینګ پاتې شې، نو ستا د قوم لپاره ستا مخنیوی لدینه آسانه دی چې قریش ټول ستا په خلاف را پورته شي، او نور عرب یې هم مرسته وکړي، زه نه پوهیږم هغه وخت به بیا بل څوک داسې پیدا شي چې ستا په شان د خپل قوم د تباهۍ او بربادۍ دا ډول سبب وګرزي؟! رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) چوپ پاتې شو او پدې مجلس کې یې هیڅ خبرې ونکړې.
وروسته رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوهم ځل بیا هغوی راوبلل، کله چې غونډه شول ویې فرمایل: ((**الحمد لله أحمده، و أستيعنه، و أومن به، و أتوكل عليه، و أشهد أن لا إله إلاالله وحده لا شريك له**)) **ثم قال**: ((**إن الرائد لا يكذب أهله و الله الذي لا إله إلا هو، إني رسول الله إليكم خاصة و إلى الناس عامة و الله لتموتن كما تنامون، و لتبعثن كما تستيقظون، و لتحاسبن بما تعملون، و إنها الجنة أو النار أبدا**)). یعنی: ټول حمد او ثنا الله تعالی لره ده، زه د هغه ثنا وایم، له هغه نه مرسته غواړم، په هغه ایمان لرم، او په هغه باندې بروسه او توکل کوم، او پدې شاهدي وایم چې له الله تعالی پرته بل هیڅوک هم د عبادت وړ ندي، هغه واحد دی هیڅ شریک نلري، بیا یې وویل: مشر او لارښود خپل اهل او د خپل کور خلکو ته دروغ نه وایي قسم په هغه خدای چې لده پرته بل اله (د عبادت وړ معبود) نشته، زه د الله تعالی له لوري ستاسې لپاره په خاصه توګه او د ټولو خلکو لپاره په عامه توګه رسول او استازی رالیږل شوی یم، قسم په الله (جل جلاله) داسې به مرئ لکه څرنګه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویده کیږئ، او داسې به بیرته را ژوندي کیږئ لکه څرنګه چې له خوب نه را پاڅیږئ، او د خپل هر عمل حساب او کتاب به درسره کیږي، بیا به د تل لپاره یا جنت وي او یا دوزخ.

ور پسې ابو طالب داسې وویل: ستا سره زمونږ لپاره د ویاړ خبره ده، مونږ له هر چا نه زیات ستا نصیحت ته غوږ ږدو او منو یې، مونږ له هر چا نه زیات ستا خبره رښتیا ګڼو، دا دي ستا ترونه او تربرونه ټول حاضر دي، زه هم د دوی یو غړی یم، خو زه ستا د خوښې او هدف د تکمیل په لار کې له دوی نه وړاندی یم، په پوره ډاډ او اطمینان سره مخ په وړاندې درومه، خپله دنده په ښه توګه ادا کړه، قسم په الله تل به دې خوا ته ولاړ وم او ملاتړ به دې کوم، خو طبیعت او نفس مې د دې اجازه نه راکوي چې د عبدالمطلب دین پرېږدم.

دلته ابو لهب وویل: والله چې دا ډېره بده ده، مخکې لدینه چې نور خلک یې له دې کارنه منع کړي باید تاسو یې لاس ونیسئ او له دې لارې نه یې را واړوئ. ابو طالب په ځواب کې ورته وویل: قسم په الله تر څو ژوندي یو دفاع به ور نه کوو[1].

د صفا پر غونډۍ

کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لدینه ډاډه شو چې نور به ابو طالب د دعوت په لاره کې له ده نه دفاع او ملاتړ کوي، نو یوه ورځ د صفا غونډۍ ته وختو او په لوړ آواز یې وفرمایل: یا صباحاه.[2]! (اې سهاره)؟ ددې غږ په اوریدو سره د قریشو خلک راټول شول، او رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) توحید، په رسالت او آخرت باندې ایمان ته راوبلل. بخاري شریف ددې کیسې یوه برخه له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روایت کوي وایي:

((لما نزلت ((و انذر عشيرتك الاقربين)) صعد النبي (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) علي الصفا فجعل ينادي يا بني فهر! يا بني عدي! لبطون قريش، حتى اجتمعوا، فجعل الرجل إذا لم يستطع أن يخرج أرسل رسولا لينظر ما هو؟ فجاء أبو

---

[1]. ابن الاثیر، فقه السیرة ص ۷۷- ۷۸.

(2). د عربو دا عادت و چې د دښمن له حملې نه د خبریدو او اعلان په وخت کې به په کوم اوچت ځای دریدل او پدې الفاظو (یا صباحاه) سره به یې نارې وهلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهب و قريش فقال: أرايتكم لو أخبرتكم أن خيلا بالوادي تريد أن تغير عليكم أكنتم مصدقي؟ قالوا: نعم، ما جربنا عليك إلا صدقا. قال: فإني نذير لكم بين يدي عذاب شديد. فقال أبولهب: تبا لك سائر اليوم، ألهذا جمعتنا؟ فنزلت ((تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ))[1] . [يعنی کله چې د ((وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ)) آيت را نازل شو رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صفا غونډۍ ته وختو او د قريشو کورنيو ته يې جدا جدا غږ وکړ، اې بني فهر، اې بني عدي! تر څو ټول قريش راغونډ شول، ابولهب هم راغی، نو رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: که درته ووايم چې پدې دره يا خوړکې يوه ډله شهسواران دي غواړي حمله درباندې وکړي، نو آيا تاسې به زما دغه خبره ومنئ؟ دوی وويل: هو، مونږ له تا نه هميشه رښتيا اوريدلي دي. بيا يې ورته وفرمايل: زه تاسې ته له يوه سخت عذاب نه د خبر ورکونکي په حيث راغلی يم. پدې وخت کې ابو لهب وويل: ټوله ورځ هلاک اوسې، همدا نن هلاک شې آيا د همدې لپاره دې راټول کړي وو؟ نو پدې پسې (تبت يدا ابي لهب و تب) (مات، هلاک دې شي دواړه لاسونه د ابي لهب او پخپله دې هم هلاک شي)) سورت رانازل شو.]

مسلم شريف له ابو هريره (رضي الله عنه) نه په روايت سره ددې کيسې بل اړخ رانقلوي وايي: کله چې د(وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الأَقْرَبِينَ) آيت را نازل شو، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) آواز وکړ، دا آواز عام هم و او خاص هم، ويې فرمايل:((**يا معشر قريش انقذوا انفسكم من النار،يا معشر بني كعب! انقذوا انفسكم من النار، يا فاطمةبنت محمد! انقذي نفسک من النار، فاني والله لا املک لکم من الله شيئا، الا ان لکم رحما سابلها ببلالها**)).

[اې قريشو! ځانونه له جهنم نه وساتئ، اې بني کعب! ځانونه له دوزخ نه وساتئ، اې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لورې فاطمې! (رضي الله عنها) ځان له اور نه وساته، ځکه قسم په خدای چې زه د الله تعالی له مواخذې او ګرفت نه ستاسې د خلاصون په لاره کې هيڅ واک او اختيار نلرم، خو دا ده چې ستاسې سره د نسب او قرابت اړيکې لرم، او کوښښ کوم چې حق يې ادا کړم ، ټينګې او برقرارې يې

[1]. صحيح البخاري ۲/ ۷۰۲- ۷۴۳ په صحيح مسلم کې هم دا روايت شته دی ۱/۱۱۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وساتم.[۱]
دا بلنه پوره او بشپړ اعلان او تبلیغ و، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو خپلوانو ته دا وښوده چې نور د اړیکو ټینګښت پدې رسالت باندې تر ایمان راوړلو پورې اړه لري او د الله تعالی له لوري ددې اعلان او انذار له نازلیدو وروسته د عربو باطل قومیت او قومي تعصب له مینځه تللی دی.

د حق اعلان او د مشرکینو عکس العمل

ددې آواز انګازې د مکې په شا او خوا کې لا اوریدل کیدلې چې د الله تعالی یو بل امر رانازل شو او هغه داسې و:((فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنْ الْمُشْرِكِينَ)).(الحجر: ۹٤)
[ترجمه: نو ښکاره (او په جهر کړه اې محمده!) هغه چې ته مامور یې پرې او مخ واړوه له مشرکانو څخه (او مه کوه هیڅ التفات او پروا ددوی ویلو ته)).] نو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم پیل وکړ د شرک او خرافاتو له مخ نه پردې اوچتوي، ضررونه یې په ګوته کوي د بتانو اصلي څیره خلکو ته ښیي او د مثالونو په رڼا کې ددې باطلو معبودانو کمزوري او ناتواني په ګوته کوي او دا اعلانوي هر څوک چې د بتانو عبادت کوي او یا بتان د ځان او الله تعالی تر مینځ وسیله ګرزوي هغوي ټول ګمراهان او بې لاری دي.
کله چې د مکې خلکو واوریدل چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په بتانو پسې خبرې کوي او په ډاګه سره وایي چې مشرکان او د بتانو عبادت کوونکي ټول ګمراهان او په باطله روان دي، نو دا د حق آواز لکه تندر داسې ورباندې ولګید، اور ورباندې بل شو، ویرې واخیستل چې هسې نه دا عظیم انقلاب د هغوی ټول عادات او عنعنات ختم نکړي، نو همدا وه چې ددې بر حق انقلاب په وړاندې ودریدل او د دښمنۍ لاره یې ورسره ونیوه.
مشرکان ځکه ددې لوی بدلون او عظیم انقلاب په وړاندې ودریدل چې پدې پوهیدل چې له یوه الله تعالی نه پرته له بل هر چا نه د الوهیت نفي، او په رسالت او آخرت باندې ایمان دا معنی لري چې انسان باید دې دین ته په کامله توګه مطیع او فرمانبردار وي او دې رسالت ته داسې تسلیم شي چې بیا د ځان او مال سودا او خبره ورسره نه وي، هر څه یې الله تعالی ته سپارلي وي. څرګنده ده چې پدې صورت کې خو

[1]. صحیح مسلم ۱۱۴/۱. صحیح بخاري ۱/ ۳۸۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا د مشرکینو هغه باطله مشري او واکداري له مینځه تلله، او بیایې نه شوی کولی خلکو ته د دین په نامه بازي ورکړي، ویې غولوي او دا ممکنه نه وه چې نور یې پر مظلومانو باندې خپلو ظلمونو ته ادامه ورکړې وی. هو، هغوی د ایمان په رښتینې معنی پوه وو ځکه یې زړه نه شوی ورته ښه کولی. هغوی خپله ګمراهي او باطله مشري نه شوای پرېښودلی نو ځکه یې د رسالت له قبلولو نه انکار کاوه، الله تعالی فرمایي:

((بَلْ يُرِيدُ الإِنسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ)) (القیامة:٥)

هغوی پدې ټولو ښه پوه وو، خو حیران وو، چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شان صادق، امین، کریم، عزیز او د داسې عظیم شخصیت درلودونکي چې په اوچتو اخلاقو او سپیڅلتیا کې یې په ډیرو پیړیو کې مثال ندې لیدل شوی، په وړاندې څه وکړي؟ او کومه لاره ورسره ونیسي؟ له سلا او مشورو، غور او فکر وروسته دې فیصلې ته ورسیدل چې د رسول اکرم(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تره ابوطالب ته ورشي او سوال ورنه وکړي چې خپل وراره لدې کارنه واړوي . زیار یې یوست چې خپله دا غوښتنه جدي اوکلکه وښيي، نو دا خبره یې سره غوټه کړه چې ابوطالب ته به داسې وایي: د بتانو د عبادت پرېښودلو ته بلنه، او دا خبرې چې دا بتان باطل دي، هیڅ وس او توان نلري، دا ټول په حقیقت کې د دوی (مشرکانو) او د دوی د پلرونو سپکاوی او د دوی د دین توهین دی چې دوی یې نه شي زغملی .

ابوطالب ته د قریشو جرګه

ابن اسحاق وایي: د قریشو ځینې مشران ابوطالب ته ورغلل اوداسې یې ورته وویل: ابوطالبه! ستا وراره زمونږ خدایانو ته د بدو نسبت کوي، زمونږ دین باطل ګڼي، زمونږ پلرونه بې لارې اوګمراهان بولي، مونږ ته بې عقلان او احمقان وایي، نو یا یې لدې کار نه واړوه، او یا ته له مینځه لیرې شه چې مونږ ورسره پوه شوو او خپل حساب ورسره تصفیه کړو، پوهیږو ته هم زمونږ په شان اختلاف ورسره لرې، نو پریږده چې ورنه بې غمه دې کړو. ابوطالب په ډیره ښه او نرمه لهجه هغوی ته ځواب ورکړ او رخصت یې کړل. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل دعوت جاري ساته او د الهي دین د قیام او حاکمیت لپاره یې نه ستړیدونکې هلې ځلې کولې.[1]

د حج په موسم کې د دعوت د مخنیوي پخاطر د قریشو مشورتې

---

[1]. ابن هشام ٢٢٥/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غونډه

د ښکاره بلنې له پیل نه یوازې څو میاشتې تیرې شوې وې چې د حج وخت را نژدې شو قریش متوجه شول چې پدې وخت کې د مختلفو ځایونو خلک راځي، نو په کار ده چې داسې یو تدبیر ونیول شي او داسې یوه خبره سره جوړه شي چې عربان ورباندې قانع کړی شو ترڅو د محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره و نه مني او دعوت يې اغيزه ورباندې ونکړی شي. نو همدا وه چې ټول ولید بن مغیره ته ورغلل ترڅو پدې هکله مشوره ورسره وکړي. ولید ورته وویل: په کار ده پدې هکله یوه خبره جوړه کړو، داسې و نه شي چې یو به یو څه وايي او بل به بل څه، ځکه دا پخپله یو د بل د خبرې اثر کموي او ارزښت يې له منځه وړي. دوی ورته وویل: ته ووایه چې څه باید ووایو؟ ولید وویل: نه، لومړی تاسې خپل نظرونه څرګند کړئ زه به يې اورم. دوی وویل: داسې به وایو چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)کاهن دی. ولید وویل: نه والله که هغه کاهن وي، کاهنان خو مونږ لیدلي هغوی داسې نه وي، د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې د کاهنانو له خبرو سره نه په سجع اوقافیه او نه زمزمه په هیڅ شي کې هم ورته والی نلري. قریشو وویل: وایو به چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شاعردی. ولید وویل: نه هغه شاعر هم ندی، مونږ په شعر پوهیږو، د شعر ټول ډولونه رجز، هجز، قریض، مقبوض، او مبسوط راته معلوم دي د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اقوال او خبرې شعر ندی. بیا دوی وویل: نو وایو به چې محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ساحر دی. ولید وویل: ساحر هم ندی، ساحران مو لیدلي. هغوی داسې نه وي. نو دوی ورته وویل:اوس ته ووایه څه ووایو؟ ولید وویل: قسم په خدای (جل جلاله) د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې ډیرې خوږې دي، ریښې يې ډیرې ټینګې، اصل يې مضبوط او څانګې يې میوه دارې دي، تاسې يې چې په هکله هرڅه ووایئ خلک يې مني،ستاسو په خبرو باور نه کوي، خو زما په نظر تر ټولو مناسبه دا ده چې وویل شي هغه جادوګر دی، داسې څه يې راوړي چې د هغه په واسطه د پلار او زوی، ورونو، میړه او ښځې، قوم او قبیلې ترمنځ بیلتون راولي، یو له بل سره يې اړیکې شلوي، بالاخره ټول په همدې خبره سره متفق شول او مجلس يې پای ته ورسید [1].

ځنې نور روایتونه وايي: کله چې ولید د قریشو ټولې خبرې او نظریې ردکړې نو دوی

[1]. ابن هشام ۲۷۱/۱.

Comment: ۱_ ابن هشام ۲۷۱/۱
Comment:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته وویل: اوس ته خپل سیي او بې داغه نظر راته څرګند کړه، وواېه ستا رایه څه ده؟ ولید وویل: اجازه راکړئ چې پدې هکله څه سوچ او فکر وکړم، له ډېر سوچ او فکر ورسته یې دوی ته خپل مخکې ذکرشوی نظر وړاندې کړ چې د ټولو سلا وربانديې راغله.[1] الله تعالی د ولید په هکله د مدثر په سورت کې (۱۶) آیتونه نازل کړيدي، او دا مبارک آیتونه د نوموړې خبرې په هکله د ولید د فکر او سوچ کولو حالت ته هم اشاره کوي، فرمایي : ((إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ (١٨) فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ (١٩) ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ (٢٠) ثُمَّ نَظَرَ (٢١) ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ (٢٢) ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ (٢٣) فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلاَّ سِحْرٌ يُؤْثَرُ (٢٤) إِنْ هَذَا إِلاَّ قَوْلُ الْبَشَرِ (٢٥))(المدثر: ١٨-٢٥).

[ترجمه: بیشکه هغه فکر وکړ (چې څرنګه طعن وکړم په قرآن) کې او اندازه یې وکړه په زړه خپل کې (کار د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)) ووژلی شو (ملعون کړی شو) څرنګه یې اندازه کړه بیا دې ووژلی شي (ملعون دی کړی شي) څرنګه اندازه یې وکړه (په طعن د قرآن او محمد کې) بیا یې وکتل (محمد یا قرآن ته) بیایې مخ تریو کړ او تندی یې غوټه کړ (له کراهیته) بیایې شا واړوله (له محمده) او غاړه یې وغړوله (له اسلامیته) نو ویې ویل نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چې نقل کاوه شي (له نورو ساحرانو نه) نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر (بني آدم) ده.]

د قریشو په همدې خبره سلا راغله، او کله چې د حج وخت راورسید نو قریشو به د مکې ټولې لارې ونیولې هر څوک به چې راتلل د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله به یې هماغه مخکې جوړه شوې خبره ورته کوله، او کوښښ به یې کاوه د خلکو توجه له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه بلې خواته واړوي.[2]

ددې باطلې وظیفې په سرته رسولو کې ابو لهب تر ټولو مخکې و، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د حج په دوران کې حاجیان پخپلو ځایونو او مېنو لکه عکاظ، مجنه او ذي المجاز کې د الله تعالی لوري ته رابلل، هلته به یې تشریف وروړه او هغوی ته به یې د اسلام دعوت ورکاوه، ابو لهب به ورپسې و او خلکو ته به یې ویل: د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خیره ونه منئ، دا یو دروغجن او له خپل دین نه اوښتی شخص دی.[3]

---

[1] . في ظلال القرآن ۱۸۸/۲۹.

[2]. ابن هشام ۲۷۱/۱.

[3]. روي فعله هذا الترمذی عن یزید بن رومان و... عن طارق عبدالله المجاري، ورواه الامام احمد في مسنده.

ددې هلو ځلو نتيجه دا شوه چې عربو د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نبوت خبر له ځان سره خپلو ځايونو ته يووړ، او پدې ترتيب سره د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نوم او د دعوت خبر په ټولو عربو کې خور شو.

له اسلامي دعوت سره د مقابلې بيلابيل شکلونه

کله چې قريشو وليدل محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هيڅ ډول خپله لاره او بلنه نه پريږدي، نو يو ځل يې بيا سوچ وکړ او د اسلامي دعوت د له مينځه وړلو پخاطر يې لاندينۍ هلې ځلې او توطيې په کار واچولې:

١ـ تکذيب، ملنډې، خنداګانې، استهزاء او مسخرې – قريشو غوښتل پدې ډول سره او لدې لارې نه د مسلمانانو روحيات کمزوري، ارادې يې ماتې او د ذلت او سپکاوي معامله ورسره وکړي. نو همدا وه چې په رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پورې يې ډول ډول تورونه او تهمتونه وتړل، د هغه جناب (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شان کې يې ډيره بې ادبي او ګستاخي کوله، کله به يې ليونی باله، قرآنکريم فرمايي:

((وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ)) (الحجر: ٦) [او ويلې (دغو کفارو محمدته) اې هغه سړيه چې نازل کړی شويدی پر هغه باندې ذکر(قرآن ، پند) (په زعم د منکرينو) بيشګه ته خوا مخواه ليونی يې.] کله به يې د سحر او دروغو نسبت ورته کاوه، الله تعالی فرمايي: ((وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ)) (ص: ٤) [او تعجب کوي (کفار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ويروونکی له دوی نه او وايي دا کافران چې دغه (ويروونکی نبي) ساحر کوډګر دی، دروغجن.] د قريشو کفارو به رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته په ډيره بده سترګه کتل، له حد نه زياته کينه او عداوت يې ورسره درلود، تل به په دې هڅه کې وو چې په سترګو کې يې وخوري. الله تعالی داسې خبر راکوي:

((وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ)) (القلم: ٥١)

[او بيشکه نژدې وو هغه کسان چې کافران شويدي خوامخواه وبه ښويوي تا (وبه دې غورځوي پر ځمکه) پخپلو سترګو سره هر کله چې واوريده دوی قرآن (ستا له ژبې) او

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي دوی (د کيني له مخې) بيشکه دغه (محمد) ليونی دی.]
رسول کريم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې کله له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره ناست و، قريشو به له استهزاء نه په ډکه لهجه سره ويل: وګورئ دا دده ملګري دي!! قرآنکريم فرمايي: ((...أَهَؤُلاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِم مِنْ بَيْنِنَا)) (الأنعام: ٥٣).
[آيا هم دا (خواران) فضل کړيدی الله پردوی په منځ زمونږ کې (په هدايت سره).] الله تعالی ددې په ځواب کې فرمايي: ((أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ)) (الأنعام: ٥٣) [آيا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلا احسان پرې کوي).]
قرآنکريم د مشرکينو دا کيفيت او حالت په ګوته کوي فرمايي: ((إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ (٢٩) وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ (٣٠) وَإِذَا انقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمُ انقَلَبُوا فَكِهِينَ (٣١) وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلاءِ لَضَالُّونَ (٣٢) وَمَا أُرْسِلُوا عَلَيْهِمْ حَافِظِينَ)).(المطففين: ٢٩- ٣٣). [بيشکه هغه کسان چې کافران شويدي، وو دوی په هغو کسانو باندې چې ايمان يې راوړی و خندل به يې، او مسخرې به يې پرې کولې) او کله چې تيرېدې منکران پر مومنانو باندې هغوی ته پخپلو منځونو کې سره سترګکونه وهي (لپاره د استهزاء) او کله چې وګرځي خپلو کورونو ته (نو) ګرځي دوی خوشاله (خبرې جوړوونکي په سبب د تمسخر او استهزاء پر مومنانو باندې) کله چې وبه ليدل (کفارو) دغه (مومنان) نو ويل به يې پخپل منځ کې چې بيشکه دغه (مومنان) خامخواه بې لارې دي حال دا چې ندي ليږل شوي (کافران) پردغو (مومنانو) باندې ساتونکي ځارونکي.]
٢- شکوک: د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ذات، شخصيت او هداياتو په خلاف د بې اساسه شکوکو او شبهاتو راولاړول، او د هغه په خلاف دروغ او دومره زيات پروپاګند په کار اچول چې عوام خلک هيڅ ددې فرصت ونه مومي چې د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دعوت او رسالت په هکله غور، تفکر او تامل وکړي. مشرکانو چې د قرآنکريم په هکله څه عقيده درلوده الله تعالی هغه داسې بيانوي:
((وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلاً)) (الفرقان:٥). [او وايي (کفار) دا کيسې دي د ړومبنيو خلکو چې ليکلې دي هغه (محمد) پر ليکونکو پس هغه لوستل کيږي په ده سهار او ماښام.] ((إِنْ هَذَا إِلاَّ إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَوْمٌ آخَرُونَ)) (الفرقان:٤)مشرکينو به دا هم ويل: ((إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ)) (النحل: ١٠٣) [بيشکه همدا خبره ده چې ښوونه کوي ورته انسان.]

د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله به يې د اعتراض په توګه دا هم ويل: ((وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الأَسْوَاقِ))(النحل:٧). [او وايي (کفار) چې څه دی دغه رسول ته چې خوري طعام او ګرځي په بازارونو کې (لکه نور خلک د پاره طلب د معاش).]

قرآنکريم ځای ځای د مشرکينو دې ډول پروپاګند، ناروا تبليغاتو او له دښمنۍ نه ډک او بې اساسه انتقاداتو ته اشاره کړې او د هغې ځواب يې ويلی دی.

٣_ د پخوانيو کيسو په بيان سره د قرآنکريم مقابله، او په همدې کيسو سره له قرآنکريم نه د خلکو ليرې ساتل. ويل کيږي چې نضر بن حارث يو ځل قريشو ته وويل: اې قريشو! قسم په خدای چې تاسې له يوې داسې پيښې سره مخامخ شوي ياستئ چې تر اوسه پورې مو يې هيڅ بند او بست ندی کړی، محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يو داسې ځوان و، چې ستاسې په مينځ کې تر ټولو زيات منل شوی، ريښتونی او امين شخصيت و، تر څو په سرکې يې سپين ولګيدل، او دا نوی دين يې درته راوړ، نو بيا تاسې ساحر وباله، خو قسم په الله هغه ساحر ندی، ساحران خو مونږ ليدلي هغوی داسې نه وي، دا مو وويل چې هغه کاهن دی، قسم په خدای هغه کاهن هم ندی، ومو ويل چې شاعر دی قسم په الله، شاعر هم ندی، شعر او د شعر ډولونه خو مونږ پيژنو هغه داسې نه وي، دا مو وويل چې هغه ليونی دی، خو قسم په الله هغه ليونی هم ندی. اې قريشو، بيدار شئ، متوجه شئ تاسې له يوې ډيرې لويې پيښې سره مخ شوي ياستئ.

وروسته نضر بن حارث (حيره) ته لاړ او هلته يې د فارس د پاچايانو لکه رستم او اسفنديار کيسې او نکلونه زده کړل او بيرته راغی. او کله به چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په کوم مجلس کې وعظ او تبليغ کاوه خلک به يې له الهي عذاب نه ويرول، نضر به ورپسې ورته او ويل به يې: قسم په خدای، محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ما نه ښې او غوره خبرې نه شي کولی او شروع به يې وکړه خلکو ته به يې د رستم او اسنفديار کيسې اورولې بيا به يې ويل: د محمد (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه و اله و صحبه و سلم) خبرې زما له خبرو نه په څه غوره او ښې دي[۱] ؟
له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه په يوه روايت کې رانقل شوي چې نضر بن حارث يو شمير ډمې په بيه اخيستې وې، کله به چې خبر شو چې فلاني سړي د رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوا ته ميلان پيدا کړيدی، نو يوه ډمه به يې وريسې کړه، ډمې به نومورې سړي ته خوراک او څښاک برابراوه، خدمت به يې کاوه او سندرې به يې ورته ويلې تر څو به يې له اسلام سره د نومورې اړيکې وشلولې، الله تعالى پدې هکله فرمايي:((وَمِنْ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ))(لقمان:٦). [ځنې خلک داسې هم دي چې بيهوده او لهوه خبرې اخلي تر څو د الله له لارې نه خلک وړباندې بې لارې کړي.]
٤ـ توطئې: قريشو د سازش او توطيې لاره هم نيولې وه، غوښتل يې د يوې سودا بازۍ په نتيجه کې اسلام او جاهليت سره ګډ کړي. پيشنهاد يې وکړ چې له څه نه به مونږ تير شو او له يو څه نه دې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) تير شي. قرآنکريم دېته اشاره کوي او فرمايي: ((وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ)) (القلم:٩) [خوښوي دوی چې که ته نرمي کوې(له دوی سره) نو دوی به هم نرمي کوي (له تاسره).]
د ابن جرير او طبراني يو روايت دی چې وايي: مشرکينو رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وړانديز وکړ چې يو کال ته زمونږ د خدايانو عبادت وکړه، او يو کال به مونږ ستا د خدای عبادت وکړو. خو د عبد بن حميد روايت وايي چې هغوی رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: که ته زمونږ خدايان ومنې نو مونږ به ستا د رب عبادت وکړو.[۲]
ابن اسحاق وايي: يو ځل رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له بيت الله شريف نه طواف کاوه چې د قريشو مشران لکه الاسود بن المطلب بن اسد بن عبدالعزی، وليد بن مغيره او اميه بن خلف او عاص بن واثل السهمدي ورته راغلل او ورته وېې ويل: راځه ته زمونږ د خدايانو عبادت کوه، او مونږ به ستا د خدای عبادت کوو، پدې ډول به عبادت سره شريک کړو، که چېرته ستا معبود زمونږ له معبودانو نه غوره وي، نو مونږ به هم څه فايده کړې وي، او که زمونږ معبودان ستا له معبود نه غوره وي، نو بيا به تا هم څه ګټه کړې وي. د دوی دا پيشنهاد الله تعالى رد کړ او دا

---

[۱]. ابن هشام ۱/ ۲۲۹ – ۳۰۰- ۳۵۸. تفهيم القران ۴/ ۸،۹. مختصر سيره الرسول (صلى الله عليه وسلم) للشيخ عبدالله النجدی ص ۱۱۷،۱۱۸.
[۲]. تفهيم القران ۲/ ۵۰۱- ۵۰۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سورت يې را نازل کړ[۱]:

((قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ (١) لا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ (٢) وَلا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (٣) وَلا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ (٤) وَلا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ (٥) لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ (٦)).

[وواېه (اې محمده! چې) اې کافرانو، نه کوم زه عبادت د هغه شي چې تاسې يې عبادت کوئ.....]

پدې ترتيب سره الله تعالی د دوی دا سازش هم له خاورو سره خاورې کړ، او په ډاګه سره يې اعلان وکړ چې د مشرکينو لاره له اسلام نه بيله او جدا ده. پدې هکله د روايتونو له اختلاف نه دا څرګندېږي چې کېدای شي مشرکينو څو ځله ددې سازش هڅې کړې وي.

پر مسلمانانو باندې ظلمونه

د نبوت د څلورم کال په لومړيو کې قريشو د اسلامي دعوت د مخنيوي پخاطر پورته يادې شوې لارې چارې يوه په بله پسې په کار واچولې، څو مياشتې همداسې تېرې شوې، خوکله پوه شول چې نور دا هلې ځلې ناکامې دي، او نه شي کولی پدې سره د اسلامي دعوت مخه ونيسي، نو يو ځل بيا سره راغونډ شول او يوه پنځه ويشت کسيزه کوميټه يې جوړه کړه مشر يې ابو لهب و. د کوميټې غړو له ډېر غور او بحث وروسته فيصله وکړه چې نور بايد د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)، اسلام او اصحابو (رضي الله عنهم) په خلاف له زور، زياتي، وحشت او تيري نه کار واخيستل شي.[۲]

هغوی دا فيصله وکړه او د فيصلې د پلي کولو لپاره يې متې راونغښتلې. مشرکينو په آسانۍ سره کولای شوې په اصحابو (رضي الله عنهم) خصوصاً په بې وسه کسانو هر ډول ظلم او زياتی وکړي، خو د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هکله هر چا دا جرات نه شوی کولی، ځکه هغه د داسې عظيم شخصيت درلودونکی و چې له دوستانو وړاندې دښمنانو ورته د قدر او احترام په سترګه کتل، او د هغه په وړاندې يوازې هغو کسانو بې ادبي او ګستاخي کولی شوی چې له عقل او حيا به بالکل خلاص وو. او ددې تر څنګ محمد (صلی الله عليه وسلم) د ابو طالب غوندې

[۱]. ابن هشام ۳۶۲/۱.

[۲].رحمة للعالمين ۵۹/۱ - ۶۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم سړي له تائید او ملاتړ نه هم برخمن و، هغه ابو طالب چې د مکې سردار او د خلکو په مینځ کې د قدر او منزلت خاوند و. چا دا جرات نه شوی کولی چې هغه کم وشمیري، تړون یې مات کړي او د کورنۍ پر غړو یې تجاوز وکړي. دې وضعې قریش څه اندیښمن کړي وو، او جرات یې ورنه سلب کړی وو، خو کله چې د هغوی زعامت او د دین په نامه تر لاسه شوې مشري د نوي اسلامي دعوت تر تهدید لاندې راغله، نور نو لکه لیونیان را پورته شول او د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف یې هم ظلمونه او تیري شروع کړل. پدې کار کې ابو لهب له هر چا نه وړاندې و، ومو کتل چې د بني هاشم په غونډه او د صفا په غونډۍ یې له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره څه وکړل.

ځنې روایتونه وایي چې د صفا په غونډۍ وروسته له هغې چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله بلنه واوروله، ابو لهب یوه تیږه واخیسته او غوښتل یې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورباندې وولي.(۱) له بعثت نه مخکې د ابو لهب زامنو عتبه او عتیبه د رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) له لوڼو (رقیې او ام کلثوم رضي الله عنهما) سره ودونه کړي وو، خو له بعثت نه وروسته ابو لهب خپل زامن دېته اړ ایستل چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لوڼو ته طلاق ورکړي.(۲)

هغه وخت د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوهم زوی عبدالله وفات شو، ابو لهب له ډیرې خوشالۍ نه منډې کړې او خپلو ملګرو ته یې زیری ورکاوه چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابتر (میراث) شو.(۳)

لکه مخکې مو چې وویل ابو لهب به د حج په دوران او بازارونو کې په رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسې روان وو او خبرې به یې ورتکذیبولې. طارق بن عبدالله محاربي وایي: ابو لهب نه یوازې دا چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې به یې تکذیبولې بلکه هغه جناب به یې په تیږو هم ویشته او د بشریت د عظیم لارښود(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارکې پوندې به یې په وینو رنګولې. (۱)

د ابو لهب ښځې ام جمیل اروی بنت حرب بن امیه چې د ابوسفیان خور وه، هم له

---

(۱). دا روایت ترمذي را نقل کړیدی.

(۲). في ظلاق القران ۳۰/ ۲۸۲. تفهیم القران ۲/ ۵۲۲.

(۳). تفهیم القران ۲/ ۴۹۰.

(1). جامع الترمذي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د ابو لهب په شان عداوت او کینه درلوده، اغزي به يې راټولول او د شپې له مخې به يې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دروازه او لارو کې ورته شيندل. نوموړې ډير خرابه ژبه درلوده، د الله تعالی د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شان کې يې ډيره ګستاخي او بې شرمي کوله، تورونه او تهمتونه به يې ورپسې تړل، فتنې او فسادونه به يې جوړول، او همدا وجه ده چې قرآنکریم ورته حماله الحطب ويلي دي.

اروی چې کله واوريدل قرآنکريم ددې او د ميړه يې (ابو لهب) غندنه کړيده، نو پداسې حال کې جومات (مسجد الحرام) ته راغله چې يو موټی تيږې هم ورسره وې، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) د کعبې شريفې خوا ته ناست وو. کله چې ورنژدې شوه نو الله تعالی يې په سترګو پرده ور واچوله او رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې نه ليده، ابوبکر (رضي الله عنه) ته يې وويل: ملګری دې چېرته دی؟ خبره شوې يم چې زما بدي يې بيان کړيده، قسم په خدای که مې وليد نو پدې تيږو به يې په ده خوله وولم! ګوره، زه يوه شاعره يم، بيايې داسې وويل:

مذمما عصينا — و أمره ابينا — و دينه قلينا[٢]

موږ د مذمم (په بدو ياد شوي) نافرماني کړې، د هغه مو نده منلې او د هغه دين مو د نفرت او حقارت له مخې پريښی دی، دا خبره يې وکړه او ووتله.

وروسته ابوبکر (رضي الله عنه) وويل: يا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آيا هغې ته ونه ليدلې؟ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**ما رأتني، لقد أخذ الله ببصرها عني**). نه زه يې ونه ليدلم ځکه الله تعالی يې پر سترګو پرده واچوله[٣]. ابوبکر بزار دا کيسه رانقلوي او وايي: کله چې اروی راغله ابوبکر (رضي الله عنه) ته يې وويل: ستا ملګري زمونږ هجوه (بدي) ويلې ده. ابوبکر (رضي الله عنه) ځواب ورکړ، نه، قسم په الله هغه شعر نه وايي. ام جميل ورته وويل: ته مصدق يې خبره دې د منلو ده .

ابو لهب سره لدې چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تره هم و او

---

(2). زياتره مشرکينو به محمد (صلی الله علیه وسلم) د مذمم په نامه يادوه، د مذمم معنی د محمد د معنی بالکل مخالفه يعنی ضد ده.

(3). ابن هشام ١/ ٣٣٥ - ٣٣٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډي هم، خو بیا یې هم دا ټول ظلمونه ترسره کول. د ابو لهب کور د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له کور سره بالکل جوخت، څنګ په څنګ و، نوموړي به لکه د نورو مشرکینو په شان رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پخپل کورکې هم ضرر او اذیت رساوه. ابن اسحاق وایي: د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ګاونډیانو له جملې نه ابو لهب، حکم بن ابي العاص بن امیه، عقبه بن ابي معیط، عدي بن حمراء الثقفي، او ابن الاصداء الهذلي دومره شریر او خبیث وو چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې حتی پخپل کورکې هم له شره په امن نه و. دې شریرانو به په کور کې هم اذیت ورساوه، او لدې جملې نه یوازې حکم بن ابي العاص چې د اموي خلیفه مروان پلار و په اسلام مشرف شوی نور ټول مشرک مړه شویدي! د هغوی د اذیت رسولو یوه طریقه دا وه چې کله به رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لمونځ کاوه نو کوم یوه به یې د میږې پریوان ورباندې وراچاوه، او یا به چې کله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دیګ باندې کړی و، نو دوی به پریوان را واخیست او د دیګ پر سر به یې وراچاوه. بالاخره رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مجبور شو چې یوه پنایي جوړه کړي تر څو د لمانځه په وخت کې د دوی له شره په امن وي. او کله به چې نوموړو مشرکینو پریوان او یا کثافت ورباندې ورواچاوه، نو د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به په یوه لرګي سره را پورته کړ، په دروازه کې به ودرید او فرمایل به یې: اې بني عبدمناف! دا څه ډول ګاونډیتوب دی؟ بیا به یې پریوان ایسته واچاوه.[۱]

عقبه بن ابي معیط پدې خباثت کې نور هم وړاندې تللی وو. بخاري شریف له عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) نه روایت کوي چې: یو ځل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کعبې شریفې خوا ته لمونځ کاوه، ابو جهل او ډله یې ناست وو، کوم یوه یې وویل: څوک به د بني فلان د اوښ لرې او کولمې راوړي او کله چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په سجده څملي دا شیان یې په شا ورواچوي؟ پدې وخت کې تر ټولو بدبخته او خبیث سړی (عقبه بن ابي معیط) پاڅید هغه شیان یې راوړل او کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سر په سجده کیښود هغه شیان یې ورباندې ورواچول. ابن مسعود (رضي الله عنه) وایي: ما کتل خو هیڅ مې هم له لاسه نه و پوره، ویل مې کاشکي مرستندوی مې درلودی، ابو جهل او ډلې

---

[1]. ابن هشام ۴۱۶/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې خندل او له ډيرې خوشالۍ او غرور نه يو پر بل ورکږېدل يوې خوا بلې خواته اوړېدل، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې سر په سجده پروت و تر څو فاطمه (رضي الله عنها) راغله او هغه شيان يې ورنه ايسته کړل. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سر را اوچت کړ او درې ځله يې وفرمايل: ((**اللهم عليك بقريش**)) اې خدايه! له قريشو سره پوه شې، چاره يې وروکړې. په مشرکينو هم د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې دعا اثر وکړ او ډيره سخته ورباندې تمامه شوه ځکه هغوی داسې باور درلود چې دلته دعاګانې قبليږي. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيا وفرمايل: (**اللهم عليك بأبي جهل، وعليك بعتبة بن ربيعة، وشيبة بن ربيعة، والوليد بن عتبة، وأمية بن خلف، وعقبة بن أبي معيط**) اې خدايه! ته د ابو جهل، عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، وليد بن عتبه، اميه بن خلف او عقبه بن ابي معيط چاره ور ورکړې. ابن مسعود (رضي الله عنه) وايي اووم نوم يې هم ياد کړ خو زما په ياد ندی. ابن مسعود بيا وايي: قسم په خدای دا ټول کسان چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې نومونه واخيستل د بدر په ورځ مې وليدل چې ټول مړه او مردار پراته او په کنده کې غورځيدلي وو[١].

اميه بن خلف به چې کله رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد نو استهزاء به يې وريپورې کوله، اشارې او سترګکونه به يې کول، نو د ده په هکله الله تعالی دا آيت را نازل کړ: ((**وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ**) (الهمزة: ١)

ابن هشام وايي: ((همزه)) هغه سړي ته ويل کيږي چې په ښکاره سره بل سړی کنځي، په سترګکونو او اشارو سره ملنډې ورباندې وهي، او ((لمزه)) هغه ته وايي چې په پټه سره د خلکو بد وايي او اذيت ورسوي.[٢]

د اميه ورور ابي بن خلف د عقبه بن ابي معيط ډير نژدې ملګری و، يو ځل عقبه د رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې کيناست او څه خبرې يې ورنه واوريدې، خو کله چې ابي بن خلف ورباندې خبر شو، نو عقبه يې ډير بې زړه وباله، زيات يې تهديد کړ، او غوښتنه يې ورنه وکړه چې لاړ شي او رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورتف کړي. هغه خبيث هم همداسې وکړل، او ده

---

[١]. صحيح البخاري، كتاب الوضوء ،باب اذا القي علي المصلي قذر او جيفة. ٣٧/١.

[٢]. ابن هشام ١/ ٣٥٢ - ٣٥٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخپله یعنې ابي بن خلف یو وروست شوی هډوکی راواخیست، میده یې کړ او د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په طرف یې ور پوکړ.[1]

اخنس بن شریق الثقفي به هم رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته زیات تکلیف او اذیت رساوه. قرآنکریم د نوموړي نهه هغه ناوړه صفتونه کړیدي چې دده حقیقي بڼه لوڅوي او فرمایي: (وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ (١٠) هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ (١١) مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ (١٢) عُتُلٍّ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ)) (القلم: ١٠- ١٣) [نو ته خبره مه منه د هر ډیر قسم خوړونکي سپک عجیب ویونکي، تلونکي په چغلۍ سره، منع کوونکي د خیر، له حده تیریدونکي (په ظلم کې) ډیر ګنهګار بدخوی، سخت ویونکي، وروسته له دې ټولو عیبو حرام زاده.]

ابو جهل به کله نا کله د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې حاضریده او قرآنکریم به یې ورنه اوریده، خو ایمان به یې نه راوړ، نه به یې اطاعت کاوه، او نه به یې په زړه کې خوف او ویره پیدا کیدله، بلکه رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به یې هر ډول زیان او تکلیف رساوه، خلک به یې د خدای له دین څخه منع کول، او بیا به یې پخپل دې باطل او ناروا کار فخر او ویاړ هم کاوه. قرآنکریم دده (ابوجهل) په هکله فرمایي:

(فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّى) (القیامة:٣١)[2] [بیا یې یقین ونکړ (په مومن باندې) او نه یې لمونځ وکړ.]

ابو جهل به تل ددې کوښښ کاوه چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له لمانځه نه منع کړي، یوه ورځ یې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولید چې له مقام ابراهیم (علیه السلام) سره لمونځ کوي نو ورته ویې ویل: اې محمده! (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آیا ته مې لدې کاره نه یې منع کړی؟ لدې سره یې اخطارونه او تهدیدونه هم شروع کړل. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم وربانديې په غوصه شو او کلک ځواب یې ورکړ، نو ده ورته وویل: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په څه مې ویروې؟ پدې منطقه کې هیڅوک هم له ما نه زیات زور او ځواک نلري. پدې پسې الله تعالی دا آیت را نازل کړ: (فَلْيَدْعُ نَادِيَه) (العلق:١٧) [1] [پس را دې بولي اهل د مجلس خپل.]

---

[1]. ابن هشام ١/ ٣٢١ - ٣٢٢.

[2]. في ظلال القران ٢٩ / ٢١٢.

[1]. في ظلال القرآن ٢٠٨/٣٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روايت کې راځي چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابو جهل تر غاړه راونيو او خو ځاوه را خوځاوه يې او ورته فرمايل يې: ((أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى (٣٤) ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى)) (القيامة: ٣٤-٣٥) [وړ ده تا ته (اې کافر انسانه! هغه شی (چې بد يې بولې سختي د مرګ) پس وړ ده (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د قبر ده) بياوړ ده تا لره هغه شی چې بد يې بولې (چې سختي د ورځې د قيامت ده) پس وړ ده (تا لره هغه شی چې بد يې بولې چې هميشه عذابيدل ستا په دوزخ کې).

دلته د خدای دښمن (ابوجهل) ورته وويل: اې محمده! (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) آيا ته ما ويروې؟ قسم په خدای چې ته او ستا رب زما هيڅ هم نه شي کولئ، زه ددې سيمې تر ټولو غوره او عزيز اوسيدونکی يم.[٢]

په هر ترتيب ابو جهل له خپل رذالت او خباثت نه لاس وانخيست، بلکه لا پسې بدبخت شو. مسلم شريف له ابو هريره (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: ابو جهل يو ځل د قريشو سردارانو ته وويل: آيا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په وړاندې خپل مخ په خاورو کې ږدي؟ دوی ورته وويل: هو، نو ده وويل: په لات او عزی قسم يادوم که ما هغه پداسې حال (سجده) کې وليد، نو په غاړه به يې پل ورکيږدم او مخ به يې په خاورو ولړم. بيا وروسته کله چې ابو جهل وليد رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لمونځ ادا کوي هغه وروان شو او غوښتل يې چې پر مبارکه غاړه يې پل ورکيږدي، خو خلکو کتل چې بيرته په شا را روان دی او لاسونه يې داسې مخې ته نيولي چې ته به وايې له څه شي نه د ځان دفاع کوي، خلکو ورته وويل: ابو الحکمه! څه خبره ده؟ ده وويل: زما او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر منځ د اور يوه کنده ده، او هغه وزرې لرونکي! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايي: (لو دنا منی لاختطفته الملائکة عضوًا عضوًا). [که چېرې ابو جهل ماته را نژدې شوی وای، نو ملائکو به ټوټه ټوټه کړی وای.][٣] دا هغه ظلمونه وو چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حق کې ترسره کيدل، هغه رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې د ټولو په وړاندې عزيز او قدرمن و، او د ابو طالب چې د مکې ډير محترم او مخور شخصيت و تاييد او ملاتړ هم ورسره و، نو ويلی شو هغه ظلمونه چې مشرکانو په نورو اصحابو (رضي الله عنهم) خصوصا هغو

(2). في ظلال القرآن ٢٩ /٣١٢.

(٣). رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې وزله او بې كسه كسانو باندې راوستلې ؤ لدې نه ځو چنده سخت او دردوونكي وو.
د هرې قبيلې مشركانو به د خپلې قبيلې مسلمان غړي په ډول ډول عذابونو تعذيبول، او كه څوک داسې مسلمان به پيدا شو چې دلته به يې خپل خپلوان نه درلودل بې كسه او بې وطنه به و، نو د قريشو سردارانو به داسې ظلمونه وربانديې كول چې وجدان يې له ياد نه شرميږي.
ابو جهل به چې خبر شو فلانی سړی مسلمان شويدی، نو كه هغه به د مقام او شرف خاوند و د تهديد او اخطار لاره به يې ورسره نيوله، او پدې به يې ويراوه كه له اسلام نه وانه وړې نو د ځاني او مالي زيان انتظار دې باسې، او كه به دا نوی مسلمان كمزوری او بې وسه و، نو بيا به يې تر متروكو لاندې نيوه او واهه به يې، او د وهلو ټكولو له لاری به يې د هغه د بې لاری او ارتداد كوښښ او هڅې كولې[1]. او همدا راز نور خلک به يې هم د هغه په خلاف را پاڅول.
د حضرت عثمان بن عفان (رضي الله عنه) تره به هغه د كجورو په پوزي كې نغښت او بيا به يې له لاندې نه دويه ور پسې لګوله دودونه (لوګي) به يې ورته جوړول.[2]
د مصعب بن عمير (رضي الله عنه) مور چې كله د خپل زوی له اسلام راوړلو نه خبريږي، نو خپل هغه نازولی او په نعمتونو كې پټ زوی له كوره شړي او دومره لوږه او تنده وربانديې راولي چې هغه نرمه څرمن يې وچيږي، درز، درز چوي، او بدن يې لكه د مار په شان پټوكي (پوستكي) اچوي.[3]
بلال بن رباح (رضي الله عنه) چې د اميه بن خلف الجمحي غلام و كله چې په اسلام مشرف شو، نو اميه بن خلف به يې په غاړه كې پړی وراچاوه او هلكانو ته به يې په لاس وركړ چې د مكې په غرونو كې يې تاو راتاو كړي. پړي به يې غاړه ووهله، اميه به په ډير شدت سره راكاږه او په لرګي به يې واهه، سره لمرته به يې كيناوه، سخته لوږه به يې وربانديې راوستله، او په ټكنده غرمه كې به يې په سرو شګو كې څملاوه او په سينه به يې لويه تيږه ورايښودله او ورته ويل به يې: قسم په الله چې همداسې به پروت وې تر څو يا ومرې اويا په محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې كافرشې او د لات او عزی عبادت وكړې خو بلال (رضي الله عنه) به په همدې سخت حالت كې ويل: احد ، احد (الله يو دی، الله يو دی) تر څو يوه ورځ ابوبكر (رضي الله عنه) تيريده او بلال (رضي الله عنه) يې په همدې حالت كې وليد ، نو يې هغه په يوه تور غلام، او

---

[1]. ابن هشام ١/ ٣٢٠.
[2]. رحمة للعالمين ١/ ٥٧.
(3). رحمة للعالمين ١/ ٥٨. تلقيح فهوم اهل الاثر ص ٢٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روایت د سپینو زرو په اوو یا پنځو اوقیو یعنې دوه سوه اتیا درهمه چې له یو کیلو نه زیات سپین زر کیږي او په بل روایت په دوه سوه درهمه چې (۷۳۵) ګرامه سپین زر کیږي، ورنه واخیست او آزاد یې کړ.[۱]

عمار بن یاسر (رضي الله عنهما) چې د بني مخزوم غلام و، ده، مور او پلاریې چې کله ایمان راوړ، نو مشرکانو خصوصاً ابو جهل به هغوی په ټکنده غرمه کې له کوره ایستل او په سرو شګو به یې تعذیبول. یوه ورځ رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تیریده او دوی هملته په عذاب او ځور کې وو، نو د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: ((**صبرا آل یاسر! فإن موعدکم الجنة**)) اې د یاسر اولادې صبر کوئ، ستاسې ځای جنت دی. یاسر د همدې تعذیبونو په نتیجه کې مړ شو، سمیه (د عمار مور) هم د ابو جهل له خوا په فرج کې په نیزه ووهل شوه او په شهادت ورسیده، پدې ترتیب سره نوموړې د اسلام لومړنۍ شهیده شمیرل کیږي. په عمار یې تکلیفونه او عذابونه نور هم زیات کړل، کله به یې سره لمر ته دراوه، او کله به یې پر سینه سرې تیږې وراېښودلې او کله به یې په اوبو کې اچاوه او ورته ویل به یې تر هغې دې نه پریږدو تر څو محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته بد ونه وایې، او د لات او عزی ستاینه او په غوره والې یې اعتراف ونکړې! عمار (رضي الله عنه) مجبور شو چې په خوله دا ورسره ومني، خو وروسته په ژړا د رسول کریم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او عذرونه یې ورته وړاندې کول، نو الله تعالی دا آیت شریف را نازل کړ.[۲]

((**مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلاَّ مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالإِيمَانِ...**)) (النحل: ۱۰۶)

[هر څوک چې کافر شو پر الله وروسته له ایمان راوړلو (نو پرې غضب دی د الله) مګر هغه څوک چې زور پرې وکړی شو (او مجبوراً یې د کفر کلمه وویله) حال دا چې زړه دده آرام نیوونکی دی په ایمان سره.]

ابو فکیهه چې نوم یې افلح و د بني عبدالدار غلام و، هغوی به یې پښه په رسۍ تړله او بیا به یې په ځمکه راکشاوه.[۱]

---

[1]. رحمة للعالمین ۱/ ۵۷. تلقیح الفهوم ص ۲۱. ابن هشام ۱/ ۳۱۷ - ۳۱۸.

(2). ابن هشام ۳۱۹/۱ - ۳۲۰، فقه السیرة لمحمد الغزالي ص ۸۲، همدا راز عوفي هم له ابن عباس نه ددې یوه برخه روایت کړیده. د الشیخ عبدالله مختصر السیرة ص (۵۳) ته مراجعه وکړه.

[1]. رحمة للعالمین ۵۷/۱. من اعجاز التنزیل ص ۵۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خباب بن الارت چې د انمار بنت سباع الخزاعيه غلام و هم د مشرکينو له خوا په ډول ډول ربړونو ربړولی شويدی، د سر له وېښتانو به يې رانيوه او راکشاوه به يې، ورمېږ به يې ورتاواوه ډېر ځله به يې په سرو سکروټو څملاوه او د پاسه به يې تيږې ورباندې ايښودلې چې راپورته نه شي.[۲]

زنيره، نهديه او لور يې او ام عبيس هغه وينځې وې چې اسلام يې راوړی و، او د اسلام پخاطر يې د مشرکينو له خوا ډېر زيات تکليفونه او ربړونه ګاللي دي. د بني عدي قبيلې د بني مومل کورنۍ يوې وينځې اسلام راوړ، نو عمر (رضي الله عنه) چې هغه وخت مشرک و همغه وينځه تر هغې ووهله چې ښه ستړی شو او ويې ويل: که ستړی شوی نه وای، نو وهله به مې پسې[۳]. بيا ابوبکر صديق (رضي الله عنه) دغه وينځې واخيستلې او آزادې يې کړې، لکه څرنګه يې چې بلال او عامر بن فهيره اخستي او آزاد کړي وو.[۴]

مشرکينو به ځينې اصحاب (رضي الله عنهم) د اوښ او يا غوايه په څرمنه کې نغښتل او بيا به يې سره لمر ته اچول، ځينې نورو ته به يې د اوسپنې زغرې وراغوستې او پر سرو تيږو به يې څملول.[۵]

هغه کسان چې د الله تعالی په لار کې ربړيدلي او ځوريدلي ډېر دي، خو په لنډه توګه دا ويلی شو هر چا به چې ايمان راوړ که مشرکان به ورباندې خبر شول، نو په ارام به يې نه پرېښود او ډېر عذابونه به يې ورباندې راوستل.

دارالارقم (د ارقم کور)

د مشرکينو ددې شکنجو او فشارونو په مقابل کې د حکمت تقاضا او غوښتنه دا وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته هدايت ورکړي خپل اسلام پټ وساتي. همدا راز له هغوی سره خپل ليده کاته هم په پټه تر سره کړي، ځکه هغه پدې پوهيده که چېرې په ښکاره توګه سره غونډ شي نو

(۲). نفس المصدر ۱/۵۷. تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۲۰.
(۳). رحمة للعالمين ۱/۵۷، ابن هشام ۱/۳۱۹
(٤). ابن هشام ۱/۳۱۸ - ۳۱۹.
(٥) رحمة للعالمين ۱/۵۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکان به مخالفت کوي او پرې به نږدې چې د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب وروزي، د الله کتاب او حکم ورزده کړي.
او دا هم کیدای شواې چې دا ښکاره غونډې د دواړو ډلو تر منځ د تصادم او ټکر سبب شوی وای، لکه څرنګه چې د نبوت په څلورم کال همداسې یوه پیښه وشوه. پیښه داسې وه چې اصحاب (رضي الله عنهم) به په یوه خوړ کې سره راټولیدل او هلته به یې په پټه لمونځونه کول، یوه ورځ مشرکینو ولیدل نو بد رد یې ورته وویل او بالاخره یې ترمنځ جګړه ونښته، سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) یو سړی وواهه او وینې یې پرې راماتې کړې او دا په اسلامي تاریخ کې لومړۍ پیښه وه چې وینې پکې تویې شوې.(۱)
څرګنده ده که چېرې دغه ډول ټکرونه په پرله پسې او مکرر ډول پیښ شوي وای نو دا به حتماً د مسلمانانو د ورکې او تباهۍ سبب کیدل. نو د حکمت غوښتنه دا وه چې اصحاب (رضي الله عنهم) خپل اسلام، عبادت، دعوت او غونډې پټې وساتي.
خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به پخپله عبادت په ډاګه تر سره کاوه، او خپل دعوت به یې هم په ښکاره توګه مشرکینو ته اعلانوه، که څه هم له اصحابو (رضي الله عنهم) سره به یې لیده کاته په پټه و، او دا هم د اسلام او مسلمانانو د مصلحت پخاطر.
او څرنګه چې د ارقم بن ارقم المخزومي کور د صفا پر غونډۍ او د مشرکینو له نظر نه ګوښه پروت و، نو رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدغه ځای له مسلمانانو سره د غونډو لپاره مناسب وباله او د نبوت له پنځم کال نه یې همدا کور د خپل دعوت مرکز وټاکه.(۲)

حبشې ته لومړنی هجرت

په مسلمانانو باندې د مشرکینو ظلمونه د نبوت د څلورم کال په منځنۍ او یا آخرینۍ برخه کې پیل شول، دغه ظلمونه په لومړي سر کې لږ خو ورځ په ورځ مخ په زیاتیدو وو تر څو چې د پنځم کال په نیمایي کې خپل اوج ته ورسیدل. مسلمانان دومره په تنګ شول چې نور یې په مکه کې تیکان نه شوی کولی، او پدې فکر کې وو چې لدې عذاب

(1). ابن هشام ۱/ ۲۲۳. مختصر سیرة الرسول لمحمد بن عبدالوهاب ص ۲۰.
(2). نفس الصدر الاخیر ص ۲۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه څه ډول ځانونه خلاص کړي. په همدې سختو شپو او ورځو کې د کهف سورت رانازل شو، دې سورت د مشرکینو هغه پوښتنې ځواب کړې چې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې کړې وې، خو ددې تر څنګ یې دری داسې کیسې هم بیان کړې چې په هره یوه کې د مسلمانانو لپاره ښکاره هدایات او لارښوونې دي. د اصحاب الکهف کیسه دا په ګوته کوي چې کله مسلمانان د دین له پلوه له خطر سره مخ شي نو باید په الله باندې په توکل سره د کفر او ظلم له مرکز نه د امن ځای ته هجرت وکړي، الله تعالی فرمایي:

((وَإِذْ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلاَّ اللَّهَ فَأْوُوا إِلَى الْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرفَقاً)) (الکهف: ١٦) [او کله چې په تنګ شوئ تاسې له دغو مشرکانو او له هغو (بتانو) چې عبادت یې کوي دوی بې له الله نه، نو ځای ونیسئ هغه غارته (او دیره شئ پکې) خپور به کړي تاسې ته رب د تاسې له رحمته خپل او تیار به کړي تاسې ته له کار ستاسې اسباب د ګزران (او خوشالی).]

د حضرت خضر او موسی (علیه السلام) کیسه دا ښیي چې د حالاتو او واقعاتو نتیجه او پای تل داسې نه وي لکه څرنګه چې په ظاهره معلومیږي، بلکه ډیر ځله داسې کیږي چې د پیښو او حالاتو نتیجه د ظاهري شکل بالکل مخالفه او بر عکس وي، او دا دې ته اشاره کوي چې دا د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ پیل شوې جګړه به بالکل د اوسنی ظاهري بڼې په خلاف وي، پدې معنی چې همدا مشرکین او ظالمان به چې اوس یې د مسلمانانو په خلاف جګړه پیل کړې، که چیرې اسلام را نه وړي، حتماً به د همدې مظلومو مسلمانانو په وړاندې له ماتې او رسوایی سره مخ کیږي.

د ذوالقرنین کیسه دا ثابتوي چې ځمکه د الله تعالی ده هر چا ته چې وغواړي همغه ته یې په میراث ورکوي، او همدا راز دا په ګوته کوي چې بری او نیکبختي په ایمان کې ده، نه په کفر کې، او بله دا چې الله تعالی همیشه د خپلو مظلومو بندګانو د مرستې او د زمانې د یاجوج او ماجوج له شرنه د هغوی د نجات لپاره خپل ځنې بندګان رالیږي. دا کیسه دا هم ښیي چې د ځمکې د واکدارۍ تر ټولو مستحق خلک د الله تعالی صالح بندګان دي.

پدې پسې بیا د ((الزمر)) سورت را نازل شول، دا سورت د هجرت پلوته اشاره کوي او دا اعلانوي چې د الله تعالی ځمکه ډیره پراخه ده، قرآنکریم فرمایي: ((لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ)) (الزمر: ١٠). [شته هغوکسانو ته چې نیکي یې کړیده په دغه دنیا کې (په طاعت سره)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیکي (په آخرت کې چې جنت او رضوان دی) او ځمکه د الله ارته ده، بیشکه همدا خبره ده پوره ورکولی شي صابرانو ته اجر (ثواب) د دوی بې حسابه (ډیر زیات).]
رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبر و چې د حبشې پاچا اصحمه (النجاشي) یو عادل سړی دی، او په پاچاهۍ کې یې ظلم او زیاتی نشته، نو یې مسلمانانو ته امر وکړ چې حبشې ته هجرت وکړي.
پدې ترتیب سره د نبوت په پنځم کال د رجب په میاشت کې د اصحابو (رضي الله عنهم) لومړنۍ ډلې چې دوولس سړي او څلور ښځې پکې وې د عثمان بن عفان (رضي الله عنه) تر مشرۍ لاندې حبشې ته هجرت وکړ. له عثمان (رضي الله عنه) سره یې بي بي چې د رسول کریم (صلی الله علیه وسلم) لور وه او حضرت رقیه (رضي الله عنها) نومیدله هم ملګرې وه. رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) ددې دواړو په هکله فرمایلي:
((إنهما أول بيت هاجر في سبيل الله بعد إبراهيم و لوط (عليهما السلام))[1].
یعنی: له ابراهیم او لوط (علیهما السلام) وروسته دوی دواړه (عثمان او رقیه رضي الله عنهما) لومړنۍ کورنۍ ده چې د الله په لاره کې هجرت کوي.
نوموړي مهاجرین ددې پخاطر چې قریش ورباندې خبر نشي د شپې په تیاره کې په پټه سره له مکې نه ووتل او د الشعیبه نومې بندرګاه په لور لاړل، هلته ورته خدای دوې تجارتی کښتۍ برابرې کړې او حبشې ته یې یوړل. قریش چې ورباندې خبر شول ورپسې ووتل، خو هغه وخت بندر ته ورسیدل چې هغوی مخکې په خیر او سلامتۍ سره تللي وو. پدې ډول سره نوموړي مسلمانان حبشې ته لاړل او هلته یې د امن ژوند پیل کړ.[2]
د همدې کال د رمضان په میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حرم ته لاړ، چېرته چې د قریشو یو زیات شمیر مشران او لویان موجود وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پاڅید او په ناڅاپې توګه یې د (النجم) سورت تلاوت کړ، پداسې حال کې چې دې کفارو مخکې لدینه د الله تعالی کلام نه و اوریدلی، ځکه د هغوی اسلوب او لاره داسې وه چې قرآنکریم ته به یې غوږ نه نیوه، او یو بل ته به یې توصیه کوله چې د الله تعالی کلام وانه وري، قرآنکریم د دوی دې کارته اشاره کوي او فرمایي: ((وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ

[1]. مختصر سیرة الرسول للشیخ عبدالله النجدي ص ۹۲ - ۹۳. زاد المعاد ۱/ ۲۴. رحمة للعالمین ۱/ ۲۱.
(2). رحمة للعالمين ۲۱/۱. زاد المعاد ۲۴/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ)) (فصلت: ٢٦) [او وايي هغه کسان چې کافران شويدي (په وخت د قرائت (د قرآن) چې مه اورئ دغه قرآن (چې محمد يې لولي) او شور ما شور واچوئ (په وخت د لوستلو د) ده کې ښايي چې تاسې غالب شئ (پرې اوله تبليغه يې ساکت کړئ).]

خو دلته چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قرآنکريم دا سورت ورته تلاوت کړ، او د الله تعالی هغه اوچت، ښکلی او عظيم کلام يې ور واوراوه چې انساني ذهن او ژبه يې له بيان نه عاجز دي، نو د مشرکينو حالت يو ځل بدل شو، پخواني وصيتونه يې هير کړل، ټولو په ډير دقت قرآن کريم اوريدو، يوازې همدې ته غوږ وو، نور هر څه ورنه هير شول، تر دې چې ددې سورت وروستي آيتونه يې ورته تلاوت کړل هغه چې لهجه يې دومره تنده او سخته ده چې زړونه ويلې کوي، او کله يې چې دا آيت ((فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا)) (النجم: ٦٢) [پس سجده کوئ تاسې (خاص) الله ته او عبادت کوئ د هم دغه (الله (جل جلاله) نه د نورو)] تلاوت کړ او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سجده وکړه، نو يو ځل ټول په سجده پريوتل، ځکه د حق قوت د هغوی عناد، کبر او باطل له مينځه يووړ او ټول د خدای په وړاندې سر په سجده شول.[1] خو کله چې متوجه شول چې د الله تعالی کلام د هغوی حالت بدل کړی، او هغه څه يې پخپله وکړل چې د له مينځه وړلو پخاطر يې خپل ټول توان په کار اچولی و، او ددې تر څنګ هغو مشرکينو چې پدې مجلس کې حاضر نه وو دغه سجده کوونکي مشرکين ډير ورټل، پړه او ملامتي يې ورباندې اچوله، نو له همدې ځايه وه چې هغوی په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پورې دروغ وتړل او داسې افتراء يې جوړه کړه چې ګويا رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغوی د بتانو ستاينه وکړه او داسې يې وويل: ((تلك الغرانيق العلی، و إن شفاعتهن لترتجی)) [دا اوچت ديوان دي، چې د شفاعت هيله او اميد يې کيږي]. دوی دا دروغ او افتراء ددې پخاطر جوړ کړل تر څو خپله هغه سجده توجيه کړي چې له رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يو ځای يې کړې وه او تر څو دا د هغې په هکله د عذر او دليل په توګه وړاندې کړي. او دا څه نوې او عجيبه خبره نه وه چې هغوی کړې وه

[1]. امام بخاري ددې سجدې کيسه په لنډه توګه له ابن مسعود او ابن عباس (رضي الله عنهم) نه روايت کړې. د معلوماتو لپاره د باب سجدة النجم او باب سجود المسلمين و المشرکين ١/ ١٤٢ او باب ما لقي النبي (صلی الله عليه وسلم) و اصحابه من المشرکين بمکة. ١/ ٥٤٣ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه هغوی به تل همداسې دروغ او افتراګانې جوړولې.[۱]

دغه خبر په نيمګړې توګه په حبشه کې مهاجرينو ته ورسيد، د پيښې له واقعيت او حقيقت نه پوره خبر نه وو، داسې يې واوريدل چې ګويا قريشو اسلام راوړی، نو د همدې کال د شوال په مياشت کې بيرته مکې ته راستانه شول، خو کله چې مکې ته را لنډ شول او د موضوع په حقيقت خبر شول نو ځنې يې بيرته حبشې ته ورګرځيدل، او نور يې يا په پټه توګه او يا د کوم چا په ضمانت او تړون مکې ته ننوتل.[۲]

حبشې ته دوهم هجرت

وروسته قريشو په همدوی (له حبشې نه بيرته راغليو) او ټولو مسلمانانو باندې خپل ظلمونه څو چنده کړل. مشرکينو دا هم نه شوای زغملای چې مسلمانان دې د نجاشي په پاچاهۍ کې د امن ژوند ولري، دا ډيره سخته ورباندې تماميدله. او چې پر مسلمانانو يې ظلمونه زيات شول نو رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لازمه وليده چې يو ځل بيا خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته حبشې ته د هجرت امر وکړي، خو دا دوهم هجرت مشکل و، ځکه قريش ورته بيدار او تيار وو کوښښ يې وکړ چې دا هجرت ناکام کړي، خو الله تعالی مسلمانانو ته لاره اواره کړه او د نجاشي وطن ته ورسيدل.

دا ځل مهاجرين دري اتيا (۸۳) سړي (که عمار هم ورسره وشميرل شي، ځکه پدې هکله اختلاف دی چې آيا عمار هم ورسره واو که نه) اتلس (۱۸) يا (۱۹) نولس ښځې وې. [۳]

علامه محمد سليمان منصور پوري لومړنۍ شميره تاييدوي او په ټينګار سره وايي چې پدې هجرت کې د ښځو شميره اتلس وه.[1]

په حبشه کې د مهاجرينو په خلاف د قريشو توطئه

---

[۱]. تفهيم القرآن ۵/ ۱۸۸. محدثين هم همدا توجيه تاييدوي.

[۲]. نفس الصدر (تفهيم القران) ۱۸۸/۵. زاد المعاد ۲۴/۱، ۲/ ۴۴. ابن هشام ۳۶۴/۱.

[۳]. زاد المعاد ۲۴/۱. رحمة للعالمين ۶۱/۱.

[1]. نفس المصدر الاخير (رحمة للعالمين).

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکینو دا نشوای زغملای چې مسلمانان دې په امن ژوند وکړي، او هلته حبشه کې دې همداسې په امن پاتې شي، نو يې عمرو بن العاص او عبدالله بن ابي ربيعه چې دواړه ډېر پوه او ځيرک سړي وو حبشي ته واستول. د نجاشي او د هغه د درباريانو لپاره يې ډېرې قيمتي تحفې هم ورکړې. نوموړو د نجاشي درباريانو ته هغه تحفې وړاندې کړې او ټول هغه دلايل يې وروښوول چې بايد مسلمانان ورباندې وشړل شي.
او کله چې درباريان پدې راضي شول چې نجاشي ته به د مسلمانانو د شړلو مشوره ورکوي، نو دوی دواړه نجاشي ته وروړاندې شول، تحفې يې ورکړې او ورته ويې ويل:
اې پاچا! ستا وطن ته داسې څو کم عقله ځوانان راغلي دي، چې د خپل قوم دين يې پرېښی او ستا دين يې هم ندی منلی، د ځان لپاره يې يو نوی دين غوره کړی، دا داسې يو دين دی چې نه يې مونږ پيژنو او نه تاسې، نو اوس د هغوی پلرونو، ترونو، خپلوانو او د قوم مشرانو مونږ تا ته راليږلي يو چې هغوی بيرته ورواستوی (لدې ځای نه يې وباسې)، ځکه هغوی د دوی په احوال ښه خبر دي، د دوی عيبونه ښه ورته معلوم دي او پدې هکله يې ملامت کړي او رټلي هم دي.
درباريانو هم ورته وويل: زمونږ پاچا! دوی ربښتيا وايي، هغوی (مهاجرين) دې دواړو ته وسپاره تر څو خپل وطن او قوم ته يې بوزي.
خو نجاشي وغوښتل چې د مسئلې په ټولو اړخونو ځان پوه کړي او له دواړو خواوو نه دلايل واوري. مسلمانان يې راوغوښتل، هغوی پدې اتفاق کړی و چې ربښتيا به وايي نور که هر څه پيښيږي پيښ دې شي. او کله چې دربار ته راغلل، نجاشي ورته وويل:
دا کوم دين دی چې په هغه سره مو خپل قوم پرې ايښی، زما او يا لدې موجوده اديانو نه بل کوم دين مو هم ندی منلی؟
په ځواب کې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) د مسلمانانو په نمايندګۍ وويل: اې پاچا! مونږ د جاهليت په تيارو کې ژوند کاوه، د بتانو عبادت به مو کاوه او مردارې به مو خوړلې، فساد او فحشاء عموميت درلود د خپلوۍ اړيکې به مو شلولې، د ګاونډيتوب حقوق مو نه مراعاتول، د زور خاوندانو به د بې وزله خلکو وينې زبيښلې.
مونږ په همداسې يوه حالت کې وو چې الله تعالی زمونږ له مينځ نه رسول راته راواستاوه، داسې رسول چې مونږ يې د توحيد او د يوه خدای د عبادت په لور دعوت کړو، او دا يې راته وښوول چې د توحيد لاره غوره کړو، د تيږو او بتانو عبادت چې مونږ او زمونږ پلرونو به کاوه پرېږدو. نوموړی (رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)) مونږ ته دا امر کړی چې ربښتيا به وايو، امانت به ساتو، د خپلوۍ اړيکې به ټينګې او مضبوطه وو، له ګاونډيانو سره به نيکي کوو، له وينې تويولو او محارمو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ځان ساتو. له هر ډول فساد او فحشاء، دروغو، د يتيم له مال خوړلو، په پاک لمنو ښځو پسې له تور او تهمت ويلو نه يې په کلکه منع کړي يو. او دا امر يې راته کړی چې يوازې د يوه الله عبادت به کوو، له هغه سره به شريک نه نيسو. د لمانځه او روژې امر يې راته کړی، او داسې نور اسلامي امور يې ورته ياد کړل زياته يې کړه :

نو مونږ هم د هغه خبره ومنله او ايمان مو ورباندې راوړ، او هغه دين مو ومانه چې د الله تعالی له لوري نه يې راته راوړی دی. د يوه الله عبادت مو پيل کړ، هيڅ شريک نه ورسره نيسو، څه يې چې حرام کړي هغه حرام او څه يې چې روا بللي هغه روا شميرو.

او همدا وجه وه چې زمونږ قوم پر مونږ ظلمونه پيل کړل، ډير يې وکړولو تر څو د الله تعالی له عبادت نه مو واړوي، او بيرته د بتانو عبادت پيل کړو او بيرته هماغه خباثت او جاهليت ته وګرځو. هغوی په مونږ هر ډول ظلمونه وکړل، مونږ يې نه پرېښودو چې خپل ديني شعائر ادا کړو، مونږ يې له خپل دين نه منعې کولو، نو مجبور شو چې خپل وطن پرېږدو او ستا وطن ته راشو، مونږ ته غوره کړئ يې، او ستا ګاونډيتوب مو اختيار کړئ، او دا هيله لرو چې ستا په پاچاهۍ کې په مونږ ظلم ونشي.

نجاشي ورته وويل له هغه څه نه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی له لوري راوړي، څه شی درسره شته؟

جعفر (رضي الله عنه) ورته وويل: هو. نجاشي ورته وويل: نو راته ويې لوله. جعفر (رضي الله عنه) د (کهيعص) د پيل څو آيتونه ورته تلاوت کړل. نجاشي دومره وژړل چې ږيره يې لمده شوه، اساقفه (ديني عالمانو) هم د قرآنکريم په اوريدو سره وژړل. بيا نجاشي ورته وويل: قسم په خدای چې دا او هغه څه چې حضرت عيسی (عليه السلام) راوړي دواړه له يوې منبعې نه سر چينه اخلي. بيا يې عمرو بن العاص او عبدالله بن ابي ربيعه ته په خطاب سره وويل: چې لاړ شئ قسم په خدای چې دوی به تاسې ته ونه سپارم. نو هغوی دواړه له نجاشي نه راووتل. بيا عمرو بن العاص خپل ملګري عبدالله بن ابي ربيعه ته وويل: سبا به زه ورسره ګورم، داسې کار به پرې وکړم چې دوی به هم حيران شي بيخې به يې ورباندې ورک کړم. عبدالله بن ربيعه ورته وويل: نه، داسې مه کوه، ځکه هغوی هم خپلوان لري، که څه هم له مونږ سره مخالف دي. خو عمرو بن العاص پخپل نظر ټينګار کاوه او د عبدالله خبره يې ونه منله.

په سبا يې نجاشي ته وويل: اې پاچا! آيا ته خبر يې چې دا خلک (مهاجرين) دعيسی (عليه السلام) په هکله څه وايي؟ نجاشي هغوی راوغوښتل چې پوښتنه ورنه وکړي چې د عيسی (عليه السلام) په هکله څه عقيده لري؟ هغوی لومړی وويريدل خو بيا يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په رښتیا ویلو اتفاق وکړ، او دربار ته ورغلل. نجاشي ورنه پوښتنه وکړه. جعفر (رضي الله عنه) ورته وویل: مونږ د عیسی (علیه السلام) په هکله هغه څه وایو چې زمونږ نبي (علیه السلام) راته راوړي دي، مونږ وایو چې عیسی (علیه السلام) د الله بنده، د الله رسول او د الله روح او هغه کلمه ده چې پاک لمنې او پیغلې مریمې ته یې القاء کړې وه.
ددې خبرې په اوریدو سره نجاشي له ځمکې نه یو ډکی را اوچت کړ او ویې ویل: قسم په خدای چې عیسی (علیه السلام) لدینه چې تاسې وویل ددې ډکي په اندازه هم اخوا دیخوا ندی. درباریان یې وپښیدل او وځمبیدل، نجاشي ورته وویل: که تاسې هر څو وپښیږئ خبره همداسې ده.
بیا یې مسلمانانو ته وویل: ځئ، تاسې زما په ملک کې په امن یې، که چا درته بد وویل، جریمه به شي، دری ځله یې دا خبره وکړه، زیاته یې کړه، که څوک راته د سرو زرو غرونه هم راکړي له تاسو نه کوم یوه ته به تکلیف او اذیت رسولو ته زړه ښه نکړم.
بیا یې خپلو کسانو ته امر وکړ چې ددې دواړو تحفې بیرته ورکړې، زه ورته څه اړه نلرم، قسم په خدای، الله تعالی چې کله ماته خپله پاچایي بیرته راکړې نو رشوت یې ندی رانه اخیستی، تر څو زه پدې لاره کې رشوت واخلم، همدارنګه الله تعالی زما په هکله د خلکو خبرې ندي منلې چې اوس زه د الله تعالی په هکله د خلکو خبرې ومنم.
ددې کیسی روایت کوونکې ام سلمه (رضي الله عنها) وایي: هغوی دواړه له خپلو تحفو سره په ډیر شرم او خجالت سره راووتل، او مونږ هملته په همغه غوره ځای او له غوره ګاونډي سره پاتې شوو.[١]
دا د ابن اسحاق روایت دی نور وایي چې عمرو بن العاص نجاشي ته له بدر نه وروسته ورغلی و، ځنې نور وایي چې عمرو بن العاص دوه ځله حبشې ته ورغلی و.[٢]
خو هغه روایتونه چې وایي عمرو بن العاص دوه ځله حبشې ته ورغلی و، دوی په دوهم ځل ورتګ کې تقریباً هماغه سوال او ځواب رانقلوي کوم چې په لومړي ځل کې د جعفر (رضي الله عنه) او نجاشي تر مینځه شوی او ابن اسحاق رانقل کړی دی. او بله دا چې د همدې سوال او ځواب موضوع او مطلب پدې دلالت کوي چې دا مناقشه د نجاشي په وړاندې په لومړنۍ مرافعه کې تر سره شوې وه.
د مشرکینو دا توطئه شنډه شوه، مکر او فریب یې ونه چلیده، او پدې پوه شول چې د خپلو پولو نه اخوا د دوی مکرونه اغیزه نلري، نو په بل فکر کې شول، او بالاخره دې نتیجې ته ورسیدل چې ددې مشکل حل دا دی چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و

---

[١]. ابن هشام (لنډیز) ١/ ٣٨۴ تر ٣٣٨.
[٢]. مختصر سیرة الرسول للشیخ عبدالله النجدي ص ٩٢ - ٩٨.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) له خپل دعوت نه واړوي او که نه اعدام يې کړي، خو پدې لاره کې ستر خنډ ابو طالب و ځکه هغه د خپل وراره ترخوا ولاړ و او د مشرکينو له ظلمونو نه يې خوندي ساته، نو مشرکينو تصميم ونيو چې پدې هکله له ابو طالب سره مقابله وکړي.

قريش ابو طالب تهديدوي

د قريشو مشران او مخور خلک ابو طالب ته ورغلل او ورته ويې ويل: اې ابو طالبه! ته زمونږ يو شريف مشر يې، په ډير اهميت درته قايل يو، مونږ درنه غوښتي و چې خپل وراره لدې دعوت نه منع کړې خو تا هغه منع نکړ، نو مونږ نور دا نه شو زغملای چې زمونږ پلرونو ته دې بد رد وويل شي، زمونږ په عقلونو پورې دې ملنډې ووهل شي، او زمونږ معبودان دې توهين او ورټل شي او خبرې دې وريسې وشي، ستا خوښه وراره دې لدې کارنه اړوې او يا زمونږ سره مخامخ جګړه اعلانوې تر څو چې يو طرف تباه او مسئله هواره شي.

په ابو طالب باندې دا تهديد او اخطار سخت تمام شو، خپل وراره حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې راوغوښت او ورته ويې ويل: وراره! ستا د قوم خلک راته راغلي وو، داسې خبرې يې راته وکړې، نو لږ زما او د خپل ژوند خيال وساته، او ما په داسې څه مه مجبوره وه چې له وسه مې اوچت وي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ګومان وکړ لکه چې تره يې هم د ده مرسته پريښوده نور کومک نه ورسره کوي، نو ويې فرمايل: ((**يا عم، و الله لو وضعوا الشمس في يميني و القمر في يساري على أن أترك هذا الامر – حتى يظهره الله أو أهلك فيه ما تركته**)

اې تره! قسم په خدای که هغوی لمر راته په ښي لاس او سپوږمۍ راته په چپ لاس کې راکړي چې دا کار پريږدم، خو زه به دا کار (دعوت) تر هغې پورې پرې نه ږدم چې يا يې الله تعالی برياليی کړي او يا يې زه په لاره کې ووژل شم. دا خبره يې وکړه له سترګو يې اوښکې روانې شوې او پاڅيد. ابو طالب غږ پسې وکړ، هغه مخ ورته راواړوه، نو ده ورته وويل: وراره! ورځه څه دې چې زړه وي هماغه وايه، قسم په الله چې له مرستې به دې لاس وانخلم او نه به دې چاته پريږدم[1]. او بيايې دا شعر ووايه:

والله لن يصلوا إليك بجمعهم   حتى أوسد في التراب دفينا

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۲۲۵ - ۲۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاصدع بأمرك ما عليك غضاضة وابشر و قربذلك منك عيونا(۲)

[قسم په خدای که هغوی له خپلو ډلو ټوليو سره تر هغې تا ته در ورسيدی شي، تر څو زه په خاورو کې ښخ شوی نه يم. خپله خبره په ډاګه کوه په تا هيڅ اعتراض نشته، خوشاله اوسه او سترګې دې پدې سره روښانه.]

قريش د دوهم ځل لپاره د ابو طالب په وړاندې

کله چې قريشو وليدل رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل دعوت په مخ بيايي، ابو طالب هم د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مرسته نه پريږدي، او پدې لاره کې د قريشو دښمنۍ او مقابلې ته تيار دی. نو مشرکان سره راټول شول او عماره بن وليد بن مغيره يې ابو طالب ته ورووست او ورته ويې ويل: ابو طالبه! دا د قريشو تر ټولو غيرتي، پوه او ښکلی ځوان دی، ته دا واخله له عقل او قوت نه يې ګټه اخله، او د ځان لپاره يې زوی ونيسه په بدل کې يې خپل هغه وراره مونږ ته راکړه کوم چې ستا او ستا د پلرونو له دين نه اوړيدلی، په قوم کې يې بې اتفاقي اچولې، تر څو مړ يې کړو، سړی به دې په سړي وي نور څه غواړې؟

ابو طالب ورته وويل: دا ستاسې ډيره غلطه فيصله ده او دا څومره خرابه سودا ده چې له ماسره يې کوئ. تاسې خپل زوی ددې لپاره ماته راکوئ چې درته لوی او چاغ يې کړم او له مانه غواړئ خپل زوی درته وسپارم چې مړ يې کړئ. قسم په الله چې هيڅکله به هم داسې ونشي. پدې وخت کې مطعم بن عدي بن نوفل بن عبد مناف وويل: ابو طالبه! دې خلکو د انصاف خبره درته وکړه، هغوی له خپله طرف ډيرې هلې ځلې وکړې او څه چې نه خوښوي له هغه نه د خلاصون هڅې يې هم وکړې، خو ته نه غواړې چې د دوی پيشنهادونه ومنې! ابو طالب ورته وويل: قسم په خدای که دا انصاف وي، تاسو بالکل د انصاف خبره نده کړې، تا زما د ذلت پريکړه کړيده، او لدې قوم سره زما په خلاف دريدلی يې، نو هر څه چې کوې کوه يې.[۱]

تاريخي مصادرو ددې دواړو ليدنو او يا په بل عبارت ابو طالب ته د قريشو ددې پيشنهادونو وخت او نيټه نده ښوولې، خو د قرائنو او شواهدو له ليدو او پلټلو وروسته دا په ډاګه کيږي چې دا دواړه پيښې د نبوت د شپږم کال په منځنۍ برخه کې

(2). مختصر سيرة الرسول للشيخ محمد بن عبدالوهاب النجدي ص ۷۸.

(1). ابن هشام ۱/ ۲۶۶ – ۲۶۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقع شوې، او د دواړو لیدنو تر مینځ ډیره کمه موده وه.

د رسول اکرم (ﷺ) د مرګ توطئه

کله چې د مشرکینو دا چلونه ټول ناکام شول او لدې لارې نه یې څه تر لاسه نشوای کړی، نو یې بیرته هماغه د ظلم او زیاتي پخوانۍ لاره ونیوه، خپل ظلمونه او وحشتونه یې څو چنده کړل، او پدې لټه کې شول چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له کومې لارې په شهادت ورسوي. خو د دوی دا فریب او چل هم بیرته د دوی په زیان او د مسلمانانو په ګټه تمام شو، او د قریشو د همدې ظلمونو او همدې توطئې په نتیجه کې د مکې دوه قهرمانان حمزه بن عبدالمطلب او عمر بن الخطاب (رضي الله عنهما) په اسلام مشرف شول.

د قریشو لدې وحشتونو او ظلمونو نه دلته څو د مثال په توګه وړاندې کوو: یوه ورځ عتیبه بن ابي لهب رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی او ورته ویې ویل: زه په ((**وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَى**)) کافر یم، او((**دَنَا فَتَدَلَّى**)) نه منم. وروسته یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کمیس ورڅیرې کړ، په مخ یې ورتف کړل خو لاړې یې ورباندې ونه لګیدې. پدې وخت کې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښیره ورته وکړه او ویې فرمایل: (**اللهم سلط علیه کلبا من کلابك**) اې خدایه! له خپلو سپیو نه یو سپی ورباندې و ګماره. الله تعالی د خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا دعا قبوله کړه، څه وخت وروسته عتیبه بن ابي لهب د قریشو له یوې ډلې سره په سفر لاړ او کله یې چې د شام په (زرقا) نومې ځای کې واړول، په همدې شپه یو زمری راغی، عتیبه چې ولید نو ویې ویل: افسوس اې وروره! قسم په خدای چې دا زمری به ما خوري، لکه څرنګه چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښیره راته کړیده، اوس هغه په مکه کې دی خو زه یې دلته (په شام کې) ووژلم. زمري ورباندې ور ټوپ کړ، له سر نه یې راونیو دانګې دانګې یې کړ.[1]

ویل کیږي چې یو ځل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله په حضور کې سر په سجده ایښی و چې عقبه بن ابي معیط راغی او د الله د رسول پر مبارکه

---

[1]. تفهیم القران ۲/ ۵۲۲ ، الاستیعاب، الاصابة، دلائل النبوة، الروض الانف، مختصر سیرة الرسول للشیخ عبدالله النجدي ص ۱۳۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړه يې پښه ورکېښوده او دومره زور يې ورباندې وکړ چې نژدې وه د رسول کريم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارکې سترګې راووزي.[۲]

دا چې د قريشو طاغوتيانو غوښتل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي، ددې خبرې د صحت او اثبات لپاره د ابن اسحاق هغه اوږد روايت کافي دی چې وايي:

ابو جهل وويل: اې قريشو، وينئ چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زمونږ دين عيبجن کوي، عيوب يې بيانوي، زمونږ پلرونو ته بد وايي، زمونږ په عقلونو پورې خاندي، زمونږ معبودان هم کنځي، نو زه له خدای سره عهد کوم چې يوه دومره لويه تيږه به اخلم چې پورته کولی يې شم او کله چې هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سجده وکړه نو په ده سره به يې وروولم چې ککره يې ميده ميده شي. تاسې بيا ما و ساتئ او دفاع رانه وکړئ، بيا دې د بنو عبد مناف لاس خلاص وي څه چې کړی شي ويې دې کړي. قريشو ورته وويل: قسم په خدای که دې هيڅا ته هم ورکړو، ته خپل کار وکړه، مونږ درسره يوو.

سبا سهار ابو جهل همداسې يوه تيږه واخيسته او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په انتظار کيناست. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپل عادت سره سم راغی او په عبادت يې پيل وکړ، قريش هم ټول راغلي وو او پخپلو ځايونو ناست وو، کتل يې چې ابو جهل څه کوي. کله چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په سجده پريوت، ابو جهل هغه تيږه راپورته کړه او د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خوا ور روان شو، خو چې ور نژدې شو په ويره سره په شا راغی بڼه يې الوتې وه، دومره ويرې اخيستی و چې تيږه يې له لاسونو خطا شوه او پر ځمکه ولويده. د قريشو مشرکان ورپورته شول او ورته ويې ويل: څه درباندې وشول اې ابا الحکمه؟ ده ورته وويل: زه ور روان شوم تر څو لکه پرون مې چې تاسې ته ويلی و هغه تيږه يې په سر ورووولم، خو کله چې ورلنډ شوم يو داسې اوښ مې مخې ته راغی چې ډير لوی سر او لوی لوی غاښونه او اوږده غاړه يې درلوده او ما پخپل ژوند کې داسې اوښ ندی ليدلی غوښتل يې ما وخوري.

ابن اسحاق وايي: اوريدلي مې دي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي: ((**ذلك جبريل (عليه السلام) لو دنا لأخذه**)) هغه جبريل (عليه السلام) و

---

(2).مختصر سيرة الرسول لعبد الله النجدي ص ۱۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نژدې شوی وای نو را نیولی به یې وای.[۱]
ورپسې ابو جهل له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره هغه څه وکړل چې د حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) د اسلام راوړلو سبب شول او په راتلونکیر کې به ورنه یادونه وکړو.
د قریشو طاغوتیانو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه په خپلو زړونو کې ښه پخه کړې وه. ابن اسحاق له عبدالله بن عمرو بن العاص نه روایت کوي چې وایي: قریش د کعبې تر خوا غونډ ناست وو، زه هم ورغلم او له دوی سره کیناستم. د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله یې خبرې پیل کړې او ویل یې مونږ لدې سړي سره له دومره صبر او حوصلې نه کار واخیست چې بل هیچا ته مو هم دومره صبر ندی کړی. دوی همدا خبرې کولی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راښکاره شوه، راغی حجر اسود یې مچې کړ د بیت الله طواف یې پیل کړ او کله چې د طواف په ضمن کې له قریشو نه تیر شو، نو دوی ځنې بدې خبرې ورته وکړې، طعنې یې ورکړی. ما د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارک مخ کې ددې خبرو اثر ولید. دوهم ځل چې بیا ورنه تیر شو بیایې همغسې بدې خبرې ورته وکړې، بیا مې هم ددې خبرو اثر دده په مبارک مخ کې ولید. دریم ځل چې بیا ورنه تیر شو، بیا یې همداسې خبرې ورته وکړې، نو رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ودرید او ویې فرمایل: **(أتسمعون یا معشر قریش، أما والذي نفسی بیده، لقد جئتکم بالذبح)** [اې قریشو! واورئ، قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په واک کې دی چې ما تاسې ته ستاسې د قتل او ذبحې حکم راوړی دی.] د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دې ارشاد خلک تر خپل تاثیر لاندې راوستل، او داسې چوپ او آرام کیناستل تا به ویل چې د هر یوه په سر مرغه ناست دی، تر دې چې د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مقابل کې تر ټولو شدید او سخت سړي به هم ډیر نرم الفاظ او خوږې خبرې کولې او پدې سره به یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د رحمت سوالونه کول او ورته ویل به یې، اې ابو القاسمه بیرته لاړشه، قسم په خدای ته کله هم نادان نه وې!
په سبا باندې بیا پداسې حال کې چې هغوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله خبرې کولی هغه مبارک تشریف راوړ، چې هغوی ولید یو ځل ټول

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۲۹۸ - ۲۹۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورپاڅېدل او د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې راګیر کړ.
عبدالله بن عمرو بن العاص وايي: ما ولیدل چې یوه سړي رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر چادر کلک رانیولی و، ابوبکر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خواته ولاړ دی او پداسې حال کې چې ژاړي وايي: آیا تاسو هغه څوک وژنئ چې وايي: الله زما رب دی؟ وروسته بیا قریشو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پرېښود، راوي وايي: تر کومه چې ما لیدلي دا په رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې د قریشو تر ټولو ستر ظلم و.[1]
امام بخاري له عروه بن الزبیر نه روایت کوي وايي: ابن عمرو بن العاص ته مې وویل چې پر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې د قریشو د تر ټولو ستر ظلم په هکله معلومات راکړه. هغه راته وویل: پداسې حال کې چې نبي اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کعبې سره خوا کې په عبادت بوخت و عقبه بن ابي معیط راغی او خپل چادر یې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په غاړه کې وروااچاوه او دومره یې تاوکړ چې نژدې و زندۍ شي، پدې وخت کې ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) راغی هغه یې ټینګ راونیو او له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې ایسته ټېل واهه او ویې ویل: آیا هغه څوک وژنې چې وايي الله مې رب دی؟[2]
او په هغه حدیث کې چې اسماء (رضي الله عنها) روایت کړی راځي: یو چا ابوبکر (رضي الله عنه) ته چیغه وکړه چې هله د ملګري کومک ته دې ورشه! نو ابوبکر (رضي الله عنه) په منډه ور ووت، دغه وخت چې له کوره ووت د سر وېښتان یې څلورکوڅۍ وو او ویل یې: آیا تاسې هغه څوک وژنئ چې وايي: الله مې رب دی؟ یعنی یوازې پدې ګناه یې وژنئ چې وايي الله زما رب دی؟ پدې وخت کې مشرکینو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پرېښود او په ابوبکر (رضي الله عنه) ورټول شول، او کله چې بیرته کورته راغی نو په سر یې یو وېښته هم نه و کوڅۍ یې ټولې ورباندې شکولې وې، او که کوم یو وېښته پاته و، نو هغه زمونږ له لاسونو سره تويې شو.[1]

حمزه (رضي الله عنه) د ایمان په لار

[1]. ابن هشام ۱/۲۸۹ - ۲۹۰
[2]. صحیح البخاري - باب ذکر مالقي النبي (صلی الله علیه وسلم) و اصحابه من المشرکین بمکة ۱/ ۵۴۴.
[1]. مختصر سیرة الرسول (ص) للشیخ النجدي ص ۱۱۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پداسې حال کې چې د مکې فضا د ظلم او طغيان تورو تيارو نيولې وه، د حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) په ايمان راوړلو سره د مومنانو زړونو ته نويو هيلو او آرزوګانو لاره ومونده. حمزه (رضي الله عنه) د نبوت د شپږم کال په وروستيو په غالب ګمان د ذي الحجې په مياشت کې ايمان راوړی دی.

د حمزه (رضي الله عنه) د ايمان راوړلو کيسه داسې ده: يوه ورځ ابو جهل د صفا له غونډۍ سره رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته اذيت ورساوه، بدې خبرې يې ورته وکړې، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چوپ و هيڅ يې هم نه ورته ويل: بيا ابو جهل پورته شو او رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په يوه تيږه وواهه، مبارک سر يې ورمات کړ او وينې ترې روانې شوې، بيا ابو جهل ورنه روان شو اود کعبې تر خوا له قريشو سره کيناست. د عبدالله بن جدعان يوې وينځې چې د صفا پر غونډۍ پخپل کورکې وه دا صحنه وليده، پدې وخت کې حمزه (رضي الله عنه) له ښکار نه راغی، ليندۍ يې په لاس کې وه. نوموړې وينځې د ابو جهل د دې ناروا کيسه ورته وکړه. حمزه (رضي الله عنه) چې د قريشو تر ټولو زړور او غيرتي ځوان و يو ځل په قهر او جوش راغی، روان شو تر څو ابو جهل ووينې او حمله ورباندې وکړي، مسجد ته ننووت د ابو جهل سرته ودريد، او ورته وې ويل: (يا مصفراسته) ـځکه چې ابوجهل په مقعد کې په پيس مرض اخته وـ اې بې غيرته! ته زما هغه وراره ته کنځلې کوې چې زه يې په دين يم؟ بيا يې په ليندۍ يو کلک ګوزار ورباندې وکړ او سر يې ورمات کړ. پدې وخت کې د ابو جهل د کورنۍ (بني مخزوم) او د حمزه (رضي الله عنه) د کورنۍ (بنو هاشم) خلک سره راپورته شول، خو ابو جهل وويل: ابو عماره (حمزه) پريږدئ ما يې وراره ته ډيرې بدې خبرې کړيدي.[٢]

د حمزه (رضي الله عنه) ايمان راوړل په لومړي سر کې د يوه ننګ او غيرت له امله وو پدې ننګ کې ګير راغلی و چې وراره ته يې چا په سپکه سترګه کتلي وو، اذيت يې ور رسولی و، خو وروسته يې الله تعالی سينه پراخه کړه، او په اسلام ټينګ ودريد[١]. او د حمزه (رضي الله عنه) ايمان هغه حمزه چې په غيرت او شجاعت کې يې ساری نه درلود د مسلمانانو لپاره د ډير عزت او قوت سبب شو.

---

[٢]. مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ محمد بن عبدالوهاب ص ٧٢. رحمة للعالمين ١/ ٦٨. ابن هشام ١/٢٩١، ٢٩٢.

[١].پدې باندې هغه روايت دلالت کوي کوم چې الشيخ عبدالله النجدي پخپل مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه وسلم) ص (١٠١) کې روايت کړيدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) د مومنانو په لیکو کې

په همدې وخت کې چې مکه د کفر او طغیان وریځو تیاره کړې وه، د الله تعالی له پلوه مسلمانانو ته یو بل د امید ځراغ بل شو یعنی عمر (رضي الله عنه) د مومنانو په ډله ورګډ شو. عمر (رضي الله عنه) د حمزه (رضي الله عنه) له اسلام منلو نه دری ورځې وروسته[2] د نبوت د شپږم کال د ذي الحجې په میاشت کې په اسلام مشرف شو[3].

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له الله تعالی نه د هغه د اسلام سوال کړی و. ترمذي له ابن عمر (رضي الله عنه) او طبراني له ابن مسعود (رضي الله عنه) نه روایت کوي چې رسول الله (علیه السلام) فرمایلي: ((**اللهم أعز الإسلام بأحب الرجلين إليك: بعمر بن الخطاب أو بأبي جهل بن هشام**)). یعنې اې خدایه! ته اسلام ته په عمربن الخطاب او یا ابو جهل بن هشام هر یو چې تا ته ګران وي عزت او قوت ورکړې. الله تعالی ته عمر (رضي الله عنه) منظور و او همدی په اسلام مشرف شو[4].

که ټولو هغو روایتونو ته کوم چې د عمر (رضي الله عنه) د اسلام راوړلو په هکله راغلي دي نظر واچوو، نو دا به راته په ډاګه شي چې اسلام د عمر (رضي الله عنه) زړه ته په تدریجي توګه لاره موندلې ده، خو مخکې لدینه چې ددې روایتونو لنډیز وړاندې کړو، لازمه وینم چې د عمر (رضي الله عنه) د احساساتو او عاطفې په هکله څه خبره وکړم:

عمر (رضي الله عنه) په شجاعت او غیرت مشهور و، حساس او تندخوی یې درلود، له لاسه یې مسلمانانو ډیر کړاوونه لیدلي دي، خو په ذهن کې به یې تل کشمکش او مقابله وه، له یوې خوا یې د پلرونو او اجدادو عاداتو او تقالیدو ته زیات احترام درلود، له لهو او لعب او شرابو سره روږدی او عادت شوی و، خو له بلې خوا به دېته هم په تعجب کې و چې مسلمانان د خپلې عقیدې په لار کې دا دومره تکلیفونه او ستونزې څه ډول ګالي؟! د مسلمانانو له غیرت او ثبات نه ډیر متاثر شوی و، او کله کله به یې په زړه کې دا هم راګرزیدل چې کیدای شي اسلام له نورو نه پاک او اوچت وي. لکه غزالي چې وایي[1]: دده په ذهن کې د همدغه متناقضو نظریاتو له امله وه کله

---

۲ . پدې هکله به یو روایت په راتلونکې کې راشي.

۳ . تاریخ عمر بن الخطاب لابن الجوزي ص ۱۱.

۴ . الترمذي، ابواب المناقب، مناقب ابي حفص عمر بن الخطاب ۲۰۹/۲.

(1). فقه السیرة لمحمد الغزالي ص ۹۲، ۹۳.

به چې احساساتي شو نو ډېر ژر به بیرته نرم او آرام شو.

د عمر (رضي الله عنه) د اسلام په هکله د مختلفو روایاتو جمع او لنډیز

یوه شپه عمر (رضي الله عنه) له کور نه د باندې ویده کیدو په نیت راووت، حرم شریف ته لاړ او د کعبې شریفې تر پوښ لاندې ننوت، دا په داسې حال کې چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لمانځه ولاړ دی او د (الحاقه) سورت لولي. عمر (رضي الله عنه) قرآنکریم ته غوږ ونیو، ډیر ورته په تعجب کې شو. عمر (رضي الله عنه) وایي: له ځان سره مې وویل: لکه قریش چې وایي محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شاعر دی، وایي په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا آیت تلاوت کړ ((إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً مَا تُؤْمِنُونَ)) (الحاقة: ٤٠ –٤١) [بیشکه دا (قرآن) خبره د رسول مکرم عزتمن ده او نه ده دا خبره د کوم شاعر، بیخي لږ ایمان راوړئ تاسې (بلکه نه مومنان کیږئ).

وایي: بیا مې وویل: دا کاهن دی، نو هغه دا آیت تلاوت کړ: ((وَلاَ بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلاً مَا تَذَكَّرُونَ (٤٢) تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٤٣) د سورت تر پایه، [او نه ده دا خبره د کاهن (تیروتي لکه چې تاسو ګومان کوئ) لږ پند اخلئ تاسې (بلکه نه یې اخلئ).]

وایي: نو پدې وخت کې مې اسلام پر زړه اغیزه وکړه.[۲]

دا د عمر (رضي الله عنه) پر زړه د اسلام لومړنۍ اغیزه وه، خو جاهلي عادات او د پتو سترګو تقلید دومره وربانديې زورور وو چې نه یې پرېښود حق ته سلامي شي، هماغه د جاهلیت په لار روان و او د اسلام په خلاف یې خپلو هلو ځلو ته ادامه ورکوله.

له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې زیاته کینه او دښمني درلوده، یوه ورځ یې توره واخیسته او پدې نیت له کوره ووت چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به په شهادت رسوي. د لارې په اوږدو کې له نعیم بن

(2). تاریخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) لابن الجوزي ص: ۲. دې ورته یو روایت ابن اسحاق له عطاء او مجاهد نه هم را نقل کړیدی. که څه هم د هغه پای لدې سره څه اختلاف لري . ابن هشام ۱/ ۳۴۲ تر ۳۴۸ ته مراجعه وکړه. او همدې ته ورته هغه روایت دی چې ابن الجوزی له جابر نه رانقل کړیدی خو د هغه آخرینۍ برخه هم لدې روایت سره اختلاف لري، تاریخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ص ۹ – ۱۰ وګورئ..

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله النحام العدوي سره مخ شو[۱]. څوک وايي د بني زهره قبيلې له کوم سړي [۲] او په بل روايت د بني مخزوم قبيلې[۳] له کوم کس سره مخامخ شو. هغه ورته وويل: اې عمره! چيرته روان يې؟ ده وويل: ځم چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ووژنم. هغه ورته وويل: بيا به له بني هاشم او بني زهره نه څنګه ځان خلاصوې؟ عمر (رضي الله عنه) په ځواب کې ورته وويل: داسې ښکاري لکه چې ته هم له خپل دين نه اوړيدلی يې؟ هغه ورته وويل: عمره! له يوې عجيبې پيښې نه دې خبر نکړم؟ هغه دا چې ستا خور او ستا د خور خاوند دواړه ستا له دين نه اوړيدلي دي. عمر (رضي الله عنه) بيرته راوګرځيد او خپلې خور او د هغې خاوند ته ورغی، د هغوی په کور کې خباب بن الارت (رضي الله عنه) و او يوه صحيفه (پاڼه) هم ورسره وه چې د (طه) سورت ورباندې ليکل شوی و، او دوی دواړو ته يې ورزده کاوه. خباب (رضي الله عنه) چې کله پوه شو عمر (رضي الله عنه) راغی نو ژر پټ شو، او د عمر خور فاطمې (رضي الله عنهما) هغه صحيفه هم پټه کړه، خو عمر (رضي الله عنه) د خباب (رضي الله عنه) غږ اوريدلی و چې دوی ته يې قرآنکريم تلاوت کاوه، کله چې کورته ور دننه شو ويې ويل: دا څه و چې ما واوريدل؟ هغوی ورته وويل: مونږ پخپل منځ کې خبرې کولې، نور څه خو نه وو. ده ورته وويل: دا څه و چې ما واوريدل؟ هغوی بيا ورته وويل: مونږ پخپل مينځ کې خبرې کولی، نور څه خو نه و. ده ورته وويل: لکه چې له خپل دين نه ګرزيدلي يئ؟ د خور خاوند يې ورته وويل: اې عمره! که حق ستا له دين نه پرته په بل څه کې وي، نو بيا؟ عمر (رضي الله عنه) ورباندې ورټوپ کړ او په ځمکه يې راچپه کړ، خور يې راغله او عمر (رضي الله عنهم) يې له خپل ميړه نه راپورته کړ، نو هغې ته يې هم داسې يوه څپيړه ورکړه چې پر مخ يې وينې را رواني شوې. ابن اسحاق وايي هغه يې هم ووهله او سر يې ورمات کړ. نوموړې (رضي الله عنها) پداسې حال کې چې غوسې اخيستې وه ورته وويل: اې عمره! پداسې حال کې چې حق ستا له دين نه پرته په بل څه کې دی، نو زه شاهدي وايم چې: له يوه الله پرته بل څوک د عبادت وړ نشته او شاهدي وايم چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی رسول دی (**أشهد أن لا إله إلا الله و أشهد أن محمدا رسول الله**).

نو کله چې عمر (رضي الله عنه) نا اميده شو، او دا چې د خور وينې يې وليدې، خفه او

---

(1). دا د ابن اسحاق روايت دی ابن هشام ۱/ ۳۴۴ وګورئ.

(2). دا انس بن مالك (رضي الله عنه) روايت کړی، تاريخ عمر بن الخطاب ص ۱۰ او مختصر سيرة الرسول للشيخ النجدي ص ۱۰۳ وګوره.

۳ . دا د ابن عباس (رض) روايت دی، الصدر الاخير ص ۱۰۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپلو کړو پښېمانه شو، او ویی ویل: دا کتاب چې درسره و، راکړئ چې ویې لولم. خور یې ورته وویل: ته نجس او ناپاک یې او دا کتاب نا پاکان نه شي اخیستئ (نه یې شي لمس کولئ)، ولاړ شه، غسل وکړه. هغه هم پاڅید او غسل یې وکړ، او بیا یې هغه صحیفه واخیستله او ((**بسم الله الرحمن الرحیم**)) یې تلاوت کړه ویې ویل: پاک او سپیڅلي نومونه، بیا یې (طه) تر ((**إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمْ الصَّلاةَ لِذِكْرِي (١٤)**). پورې تلاوت کړ.

[بیشکه زه چې یم هم دا زه الله یم، نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دا زه یم پس عبادت کوه زما او سم دروه (ادا کوه) لمونځ د پاره د ذکر (یادولو) زما.]

او ویې ویل: دا څومره ښکلی او اوچت کلام دی، ما ته محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راوښایاست. خباب (رضي الله عنه) چې کله د عمر (رضي الله عنه) دا خبرې واوریدې راووت او ویې ویل: زیری مې درباندې اې عمره! هیله ده چې د پنجشنبې په شپه د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دعا ستا لپاره وي، هغه دعا چې فرمایلي یې وو ((**اللهم أعز الإسلام بعمر بن الخطاب أو بأبي جهل بن هشام**)) او رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوس د صفا سره په دارالارقم کې تشریف لري.

نو عمر (رضي الله عنه) خپله توره له تیکې راوایستله او له کوره ووت تر څو دارالارقم ته ورسید، دروازه یې وټکوله یو صحابي (رضي الله عنه) راپاڅید او د دروازې له چولو یې وکتل چې عمر (رضي الله عنه) توره په لاس ولاړ دی، ژر یې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر ورکړ. موجود خلک سره راټول شول، حمزه (رضي الله عنه) ورته وویل: څه خبره ده؟ دوی ورته وویل: عمر (رضي الله عنه) دی. ده وویل: دروازه ورته خلاصه کړئ، که چیرته په خیر او ښه نیت راغلي وي، مرسته به یې وکړو، او که چیرې د شر پخاطر راغلي وي، نو پخپله توره به یې ووژنو. پدې وخت کې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ننه و وحي ورته کیدله، وروسته راووت او عمر (رضي الله عنه) یې په کوټه کې وموند، هغه یې له جامو او د تورې له بند نه راونیو، په شدت سره یې راکش کړ او ورته ویې فرمایل: (**أما أنت منتهيًا يا عمر حتى ينزل الله بك من الخزى والنكال ما نزل بالوليد بن المغيرة؟ الله م، هذا عمر بن الخطاب، اللهم أعز الإسلام بعمر بن الخطاب**) [عمره! آیا ته تر هغې له خپلې لارې نه

نه ګرزې تر څو چې الله تعالى د وليد بن المغيره په شان سپکاوی او عذاب دربانديې نازل کړي؟ دا عمر بن الخطاب دی، يا خدايه! ته اسلام ته په عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) باندې عزت او قوت ورکړې.] همدا وه چې عمر (رضي الله عنه) وويل: ((أشهد أن لا إله إلا الله و أنك رسول الله)) او پدې ترتيب سره هغه هم په اسلام مشرف شو. کله چې عمر (رضي الله عنه) د شهادت کلمه وويله په دار الارقم کې په يوه آواز سره د تکبير چيغه او چته شوه چې ټولو خلکو واوريده.[۱]

عمر (رضي الله عنه) د بې ساري غيرت او شجاعت درلودونکی و، او دده اسلام راوړل د مشرکينو لپاره د ذلت او سپکاوي او د مسلمانانو لپاره د عزت او قوت پيغام و.

ابن اسحاق په خپل سند سره له عمر (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: کله مې چې اسلام راووړ نو فکر مې وکړ چې په مکه کې څوک له رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره ډيره کينه او دښمني لري؟ ومې ويل: دا ابو جهل دی، نو کورته يې ورغلم دروازه مې ورو ټکوله، هغه راووت، او راته ويې ويل: په خير راغلې، خيريت دی، څنګه راغلی يې؟ ما ورته وويل: ددې لپاره راغلم چې پدې دې خبر کړم چې ما په الله او د الله په رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ايمان راوړ، او ټول هغه څه مې ومنل چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) راوړي دي. وايي: نو ابو جهل دروازه ورپسې بنده کړه او ويې ويل: خدای دې تا او هغه څه چې راوړي دې دي خراب او برباد کړي.[۲]

ابن جوزي وايي چې عمر (رضي الله عنه) ويلې: کله به چې چا اسلام راوړ، نو خلکو به هغه نه پرېښود، جګړې به يې ورسره کولې، هغوی به هغه او هغه به دوی وهل، خو کله چې زه په اسلام مشرف شوم، نو خپل ماما (عاصي بن هاشم) ته ورغلم او له پيښې مې خبر کړ هغه په خونه ننوت. وايي: بيا د قريشو يوه بل مشر لکه چې ابوجهل وي ته ورغلم ورته ومې ويل چې زه مسلمان شوم هغه هم پخپل کور رانه ننوت[۱].

ابن هشام او همدا راز ابن جوزي په لنډه توګه دا روايت رانقل کړيدی: کله چې عمر (رضي الله عنه) ايمان راوړ نو جميل بن معمر الجمحي ته ورغی، نوموړي به د قريشو خبرونه يو بل ته وړل راوړل. معمر ته مې وويل چې زه په اسلام مشرف شوم، جميل بن معمر لاړ او په لوړ آواز چيغه کړه چې اې خلکو: عمر (رضي الله عنه) له دين نه

---

[1]. تاريخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ص ۷- ۱۰ – ۱۱ مختصر سيرة الرسول (صلى الله عليه وسلم) للشيخ عبدالله ص ۱۰۲ – ۱۰۳ . ابن هشام ۱/ ۳۴۳ – ۳۴۲.

[۲]. ابن هشام ۱/ ۳۴۹ – ۳۵۰.

[۱]. تاريخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) لابن الجوزي ص ۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوريدلی دی. عمر (رضي الله عنه) چې ورپسې و وويل: دروغ وايي، بلکه ما اسلام راوړی دی. يو ځل مشرکين ورباندې راټول شول او وهل ټکول شروع شول تر څو چې لمر ښه رابره شو، عمر (رضي الله عنه) ډير ستړی شو نو کيناست هغوی يې په سر ور کيناستل، ده ورته ويل: کوئ څه چې کولئ شئ، قسم په خدای که مونږ دری سوه کسه وای، نو بيا به يا مونږ دا وطن پريښودو او يا تاسو.[۲]

لدينه وروسته مشرکينو د عمر (رضي الله عنه) په کور حمله وروړه او غوښتل يې هغه په شهادت ورسوي. بخاري شريف له عبدالله بن عمر (رضي الله عنهما) نه روايت کوي وايي: پداسې حال کې چې عمر (رضي الله عنه) په کور کې و او ويرې اخيستی و، چې عاص بن وائل السهمي (ابو عمرو) ورته راغی، ښکلې ليکه داره چپنه او وريښمين کميس يې اغوستې وُ. نوموړی له بني سهم قبيلې څخه وُ، په جاهليت کې زمونږ او هغوی تر مينځ تړون هم وُ، ورته ويې ويل:څه پيښه ده؟ ده ورته وويل: قوم دې غواړي ما ووژني ځکه ما اسلام راوړی. عاص ورته ويې وويل: په تا هيڅوک هم لاس نه شي پورته کولی، کله يې چې دا خبره وکړه، مونږ ډاډه شوو. بيا عاص بيرته ووت، هلته ګوري چې خوږ خلکو په سر اخيستې، ورته ويې ويل: چيرته ځئ؟ هغوی وويل: دا د خطاب زوی عمر (رضي الله عنه) له خپل دين نه اوريدلی، هغه پسې ورځو. ده ورته وويل: هغه ته څوک څه نه شي ويلی، نو يو ځل خلک په شاشول. او د ابن اسحاق په روايت کې راځي چې داسې شول لکه دمه چې ورنه ختلې وي.

دا خو د مشرکينو دريځ او حال وُ، د مسلمانانو په هکله، مجاهد له ابن عباس (رضي الله عنهم) نه روايت کوي وايي: له عمر (رضي الله عنه) نه مې وپوښتل، تا ته ولې الفاروق ويل کيږي؟ ده وويل: حمزه (رضي الله عنه) له مانه دری ورځې مخکې ايمان راوړی وُ، بيا يې د خپل اسلام راوړلو کيسه راته تيره کړه، او د کيسې په پای کې يې وويل: کله مې چې اسلام ومانه نو ومې ويل: اې د الله رسوله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! آيا مونږ په حقه نه يو که مړه شو او يا ژوندي وو؟! هغه راته وفرمايل: (بلی، والذي نفسي بيده، إنكم على الحق وإن متم وإن حييتم). [هو، مونږ په حقه يو، قسم په هغه ذات چې زما ځان د هغه په واک کې دی چې تاسې په حقه ياست که مړ شئ او که ژوندي وئ.] عمر (رضي الله عنه) وايي نو ما ورته وويل: چې د اسې ده نو دا پټه څه معنی لري؟ قسم په هغه ذات چې ته يې په حق مبعوث کړی يې مونږ به خوا

---

[۲]. تاريخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ص ۸. ابن هشام ۱/ ۳۴۸ - ۳۴۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخوا د باندې وزو. پدې ترتيب سره مونږ په دوو صفونو (ليكو) كې له رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يو ځای د باندې راووتلو، په يوه صف كې حمزه ؤ او په بل كې زه (عمر رضي الله عنهما) وم، زمونږ له پښو سره لكه د اوړو د ګرد په شان ګرد هم اوچتيده تر څو مسجد حرام ته ننوتو. عمر (رضي الله عنه) وايي كله چې قريشو زه او حمزه (رضي الله عنهما) وليدو نو پداسې غم غمجن شول چې كله يې هم دومره لوی غم نه و ليدلی، او په همدغه ورځ رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ما ته د الفاروق لقب راكړ.[1]

ابن مسعود (رضي الله عنه) وايي: مونږ تر هغې پورې له كعبې شريفې سره لمونځ نشو كولی تر څو عمر (رضي الله عنه) اسلام راوړ.[2]

صهيب بن سنان رومي (رضي الله عنه) وايي: كله چې عمر (رضي الله عنه) ايمان راوړ، نو اسلام ښكاره شو دعوت هم په ښكاره ډول كيده، مونږ د كعبې تر څنګ حلقه ووهله، طواف مو وكړ، او هغه چا چې ظلمونه راباندې كړي وو له هغوی نه مو څه ناڅه انتقام واخيست او حساب مو ورسره وكړ.[3]

عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) وايي: له كومې ورځې نه چې عمر (رضي الله عنه) په اسلام مشرف شوی مونږ عزتمن او سر لوړي يوو.[4]

د قريشو استازی د رسول (ﷺ) په حضور كې

كله چې د مكې هغه دواړه قهرمانان حمزه بن عبدالمطلب او عمر بن الخطاب (رضي الله عنهما) په اسلام مشرف شول، نو د قريشو په زړونو كې ماتې ګډه شوه، د مكې له آسمان نه د ظلم تورې وريځې مخ په شاكيدو شوې، مشركان له خپلې مستۍ نه لږ په هوش راغلل، پوه شول چې نور ځورول او رنځول څه ګټه نلري، نو يې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د سازش او سولې لاره ونيوه او ددې پخاطر چې د الله تعالی رسول يې له خپل دعوت نه منع كړی وي تشويقونكي وړانديزونه يې ورته وړاندې كړل، خو هغوی لدينه بې خبر وو چې دا ټوله دنيا د هغه د دعوت په مقابل كې د ماشې د يوه وزر په اندازه هم ارزښت نلري، نو ځكه د دوی دا هيلې هم له

---

[1]. تاريخ عمر بن الخطاب لابن الجوزي ص ۶-۷

(2). مختصر سيرة الرسول (صلى الله عليه وسلم) للشيخ عبدالله النجدي ص ۱۰۳

[3]. تاريخ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) لابن الجوزی ص ۱۳.

[4]. صحيح البخاري، باب اسلام عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) ۵۴۵/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاورو سره خاورې شوې.

ابن اسحاق وایي: یزید بن زیاد له محمد بن کعب قرظي نه راته روایت کوي وایي: راته ویل شوي چې د قریشو مشر عتبه بن ربیعه یوه ورځ د قریشو په دیره کې ناست وُ، او رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هلته په جومات کې یوازې تشریف درلود، عتبه وویل: اې قریشو، خوښه مو نده چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورشم، خبرې ورسره وکړم، څه وړاندیزونه ورته وکړم کیدای شي څه ومني، او چې مونږ یې شرط پوره کړو بیا به هغه هم له مونږ نه لاس واخلي. دا داسې وخت وُ چې حمزه (رضي الله عنه) هم ایمان راوړی و او دوی لیدل چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اصحابو شمیره مخ په زیاتیدو ده. قریشو ورته وویل: سیي ده ورشه اې ابو ولیده او خبرې ورسره وکړه! عتبه پاڅید او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې کیناست او ورته وې ویل: وراره، ته خو زمونږ په مینځ کې د اوچتې او قدرمنې کورنۍ، محترم او لوړ نسب خاوند یې، او تا خپل قوم ته یوه لویه مساله راوړې، او پدې سره دې هغوی بې اتفاقه کړې د هغوی دین او معبودان دې عیبجن او توهینوې، د هغوی د پلرونو دین او عادات دې پریښې، نو اوس واوره، زه څو پیشنهادونه درته کوم، فکر پکې وکړه، کیدای شي کوم یو یې ومنې. راوي وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وویل: (**قل یا أبا الولید أسمع**).وایه، ابو الولیده څه وایې اورم ؟ **هغه وویل**: وراره! که غواړې او هدف دې دا وي پدې دعوت چې شروع کړی دې دی، مال او دارایي لاسته راوړې، نو مونږ به درته دومره مال او دارایي راټوله کړو چې له ټولو نه به زیات مالدار شې، او که لدې لارې مشري غواړې، نو مونږ به دې خپل مشر وټاکو، او هیڅ فیصله به ستا له مشورې پرته نه کوو، او که پاچایي غواړې نو پاچا به دې کړو، او که چیرته دا څه چې درته راځي جن یا پیری وي چې ته یې وینې او ځان نه شې ورنه خلاصولی، نو مونږ به دې پخپلو پیسو علاج او تداوي وکړو تر څو جوړ شې ځکه کله کله داسې پیښیږي چې جن پر انسان غلبه مومي او بیا د هغه د علاج ضرورت پیدا کیږي. عتبه چې خبرې پای ته ورسولی، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**أقد فرغت یا أبا الولید؟**). [ابو الولیده، خبرې دې خلاصې شوې؟] **هغه وویل**: هو، ده ورته وفرمایل: (**فاسمع مني**).اوس ماته غوږ شه، **هغه وویل**: وایه غوږ مې دی، نو رسول اکرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبرې داسې پیل کړې:

((حم (١) تَنزِيلٌ مِنْ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (٢) كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآناً عَرَبِيّاً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ(٣) بَشِيراً وَنَذِيراً فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لا يَسْمَعُونَ (٤) وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ...)) (فصلت : ١_٥) [(دغه قرآن) را لیږلی شوی دی (له هغه الله) نه چې خورا مهربان، ډیر رحم والا دی، داسې کتاب دی چې په تفصیل سره بیان شویدي آیتونه دده، پدې حال چې لوستلی شوی دی په عربي ژبه د پاره د هغه قوم چې پوهیږي. زیری ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ویروونکی دی دا کتاب (کفارو لره له دوزخ نه)، پس مخ وګرځاوه زیاترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په اوریدلو د قبول سره)، او وایي (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کې دي له (فهم) د هغه څیزه چې بولې ته موږ هغه ته (چې توحیدیا قرآن دی).]

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قرآنکریم تلاوت کوي او عتبه چوپ ورته ناست دی، غوږ یې ورته اینبې دی، لاسونه یې شاته اینبي او تکیه یې ورباندې کړې ده، تر څو رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سجدې آیت تلاوت کړ او سجده یې وکړه او بیا یې وویل: ابو الولیده وا دې وریدل، اوس پخپله فکر وکړه، ته پوه شه او کار دې! ابو الولید پاڅید او خپلو ملګرو ته ور روان شو. هلته هغوی سره ویل چې قسم په خدای د ابو الولید بڼه بدله شویده، کله چې هغه راغی او کیناست، دوی ورته وویل: څه کیسه ده؟ ده وویل، خبره خو دا ده، چې اوس ما داسې خبرې واوریدې چې قسم په خدای که مې په ټول عمر کې اوریدلې وي، قسم په خدای چې هغه نه شعر وو، نه سحر وو، نه جادو ګري او مداري ګري وه، اې قریشو زما خبره ومنئ او مسئولیت یې هم زما په غاړه، دا سړی یعنې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پریږدئ، قسم په خدای چې دا خبرې مې چې ورنه واوریدې پدې دلالت کوي چې هغه د لوی خیر خاوند دی، او کومه لویه پیښه به رامنځته کوي، تاسې هغه پریږدئ که چیرې عربو له مینځه یووړ، نو تاسې به ورنه بې غمه شئ، او که چیرته هغه پر عربو بریالی شو، نو بیا خو د هغه پاچایي ستاسې پاچایي ده، د هغه عزت ستاسې عزت دی. دوی ورته وویل: لکه چې سحر یې درباندې کړی اې ابو الولیده! ده ورته وویل: چې د هغه په هکله زما نظر همدا دی، د تاسې خپله خوښه څه مو چې زړه وي هماغه وکړئ.[1]

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۲۹۳ - ۲۹۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روایت کې راځي چې عتبه همداسې غوږ ورته ایښی ؤ تر څو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا آیت تلاوت کړ ((فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ))(فصلت:١٣))

[پس که چیرې مخ وګرځاوه (دغه کفارو له حقه) پس ووایه (اې محمده! دوی ته) چې ویروم زه تاسې له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عادیانو (لکه باد د صرصر) او ثمودیانو (لکه چیغه دجبریل) .]

عتبه یو ځل وار خطا شو پاڅید او خپل لاس یې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مبارکه خوله ور کیښود او ورته ویل یې : د خدای پخاطر رحم راباندې وکړه! دا ځکه چې وویرید هسې نه الهي عذاب یې راګیر نکړي، بیا خپلو ملګرو ته ورغی او هغوی ته یې خپل نظر بیان کړ .[٢]

ابوطالب له بني هاشم او بني عبدالمطلب سره غونډه کوي

که څه هم وضعې او حالاتو بدلون موندلی ؤ، خو ابو طالب ویریده چې هسې نه مشرکین بې واره حضرت محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته څه زیان ورسوي. د هغه په ذهن کې هغه پخوانۍ پیښې ترسیمدلې او دا یې ښه په یاد ؤ چې قریشو یو ځل د جګړې اخطار ورکړی ؤ، دا یې هم له یاده نه و ایستلې چې قریشو عماره بن الولید ورته راوستلی ؤ چې دا واخله او خپل وراره مونږ ته راکړه چې مړ یې کړو، دا به یې تل په سترګو کې ګرزیدل چې ابو جهل څنګه هغه لویه تیږه واخیستله چې دده خوږ وراره (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورباندې ووژني ، مبارک سر یې پرې میده کړي، او هغه چې عقبه بن ابي معیط د ده زړه ته ډیر نژدې او د الله تعالی مختار رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر چا در نیولی ؤ او نژدې ؤ چې زندۍ یې کړي، عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) توره را ایستلې وه چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي، دا ټولې پیښې به د ابو طالب د دماغ په پرده تلې راتلې، ډیر یې ځوراوه او پدې فکر کې به ؤ چې دا پیښې هسې عادي پیښې ندي، لدینه د لوی شر بوی راځي، مشرکین غواړي ددة ترون مات کړي او وراره (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې په شهادت ورسوي،

(2). تفسیر ابن اکثیر ٢/ ١٥٩ - ١٢٠- ١٢١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چيرې کوم مشرک په ناڅاپي توګه په محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حمله وکړي، نو بيا به حمزه او عمر (رضي الله عنهما) څه وکړي؟
ابو طالب پدې ښه متيقن ؤ، او واقعيت هم همداسې ؤ، مشرکينو پدې اتفاق کړی ؤ چې رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به په ښکاره توګه وژني، د دوی دې ګډ تصميم ته قرآنکريم داسې اشاره کوي: ((أَمْ أَبْرَمُوا أَمْراً فَإِنَّا مُبْرِمُونَ)) (الزخرف: ۷۹) [بلکه محکم کړيدی (کفارو په خلاف د انبياوو) يو کار، پس بيشکه مونږ هم محکم کوونکي يوو (د تدبير خپل).]
نو پداسې حالت کې ابو طالب څه بايد وکړي؟کله چې ده د خپل وراره په خلاف د قريشو دا دريز او پلان وليد، نو خپل خپلوان يعنې د بني هاشم او بني عبدالمطلب خلک يې را ټول کړل، او له هغوی نه يې دا وغوښتل چې دده د وراره (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دفاع او ملاتړ کې له ده سره ودريږي. هغوی ټول ورسره ودريدل، مسلمانانو د ايمان او کافرو د قومي تعصب په اساس خپل ملاتړ ورنه څرګند کړ، خو يوازې ابو لهب (د ابو طالب ورور) دا خبره ورسره ونه منله، او لاړ د قريشو په خوا کې ودريد.[1]

[1]. ابن هشام ۲۲۹/۱. مختصر سيرة الرسول (صلی الله عليه وسلم) للشيخ عبدالله بن محمد النجدي ص ۱۰۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي پريکون

په ځلورو هفتو يا لدې نه هم کمه موده کې مشرکين له ځلورو لويو پيښو سره مخ شول: حمزه (رضي الله عنه) اسلام راوړ، وروسته عمر (رضي الله عنه) په اسلام مشرف شو، بيا رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو سازشونه او پيشنهادونه رد کړل، بيا پسې بني المطلب او بني هاشم ټول له يوه سره مسلمان وو او که کافر پدې متفق شول چې له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه به دفاع او ملاتړ کوي. پدې پيښو پسې قريش هک پک او حيران ودريدل، او د هغوی حيرانتيا بې ځايه ځکه نه وه چې پدې ښه پوه شوي وو که چيرې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسوي، نو په مکه کې به د وينو لښتي روان شي، او يا کيدای شي د هغوی د کاملې تباهۍ او بربادۍ سبب وګرزي، نو له همدې امله وه چې د قتل منصوبه يې پريښوده او ديوه بل داسې ظلم فيصله يې وکړه چې تر مخکې ياد شويو ټولو ظلمونو نه زيات او سخت و.

د ظلم او عدوان تړون

مشرکين د محصب په وادي د بني کنانه په خيف کې سره راغونډ شول، او د بني هاشم او بني المطلب په خلاف يې يو ظالمانه تړون وکړ، او داسې پريکړه يې وکړه چې: نور به څوک له دې دوو کورنيو (بني هاشم او بني مطلب) سره نه دوستي او خپلوي (واده او نکاح) کوي، نه به ورسره بيع (اخيستل او پلورل) کيږي، نه به ورسره ناسته ولاړه کيږي، نه به څوک د دوی کورونو ته ورځي، يعنې حتی خبرې ورسره منع دي. لنډه دا چې له هغوی سره به تر هغې دا عمومي او بشپړ پريکون دوام لري تر څو يې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مشرکينو ته نه وي سپارلی.

دوی ددې تړون لپاره يوه صحيفه (ليک يا خط) وليکه. په دې صحيفه کې يې پدې خبره تړون او اتفاق کړی و ((د بني هاشم د سولې وړانديزونه به هيڅکله هم نه مني او نه به ورسره کوم ډول همدردي او مرسته کوي تر څو محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قتل لپاره ورته تسليم کړي)). ابن القيم وايي: ويل کيږي دا خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

منصور بن عکرمه بن عامر بن هاشم لیکلی ؤ، او دا هم ویل شوي چې ددې صحیفې لیکونکی نضر بن الحارث ؤ، خو سیې خبره او روایت دا دی چې دا صحیفه بغیض بن عامر بن هاشم لیکلې وه چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته ښیره وکړه او لاس یې شل شو.[١]

تړون وشو، او دا صحیفه د کعبې شریفې په مینځ کې راوځړول شوه، او ددې په نتیجه کې له ابو لهب پرته د بني هاشم او بني المطلب ټول غړي مسلمان وو او که کافر، ټول یو ځای د ابو طالب په شعب (دره یا خوړ) کې محاصره شول. دا د نبوت د اووم کال د محرم د میاشتې د لومړنۍ شپې واقعه ده.

دری کلنه محاصره

محاصره او کلا بندي سخته شوه، په محاصره شویو مظلومانو باندې غله، د خوراک او څښاک ټول شیان بند شول ځکه مکې ته به چې څه خوراکي مواد او یا نور د اخیستلو او پیرودلو شیان راتلل، نو فوراً به مشرکینو اخیستل. پدې ترتیب سره د محاصره شویو کسانو وضعه ډیره خرابه شوه د خوراک لپاره یې څه نه درلودل او له ډیرې مجبورۍ به یې پاڼې او پوستکي خوړل. له لوږې نه به د ماشومانو او ښځو د ژړا آوازونه له دې درې نه د باندې هم اوریدل کیدل، په پټه به که لږ څه ور ورسیدل خو ښه به وو او که نه نورې ټولې لارې وربانديې بندې وې د خپلو اړتیاوو د پوره کولو او ضروري شیانو د اخیستلو لپاره یوازې په حرمت لرونکو میاشتو (الاشهر الحرام) کې له شعب (خوړ) نه روانی شوای او بس. او پدې موده کې به یې له باندې نه راغلیو کاروانونو نه مواد اخیستل، خو مشرکینو پدې کې هم داو وربانديې واهه او د موادو بیه به یې دومره زیاتوله چې د دوی وس به نه ورته رسیده. حکیم بن حزام به کله کله په پټه سره خپلې ترور (عمې) خدیجې (رضي الله عنها) ته په غالب ګومان سره غنم وروړل، یو ځل ابو جهل په مخه ورغی او قصد یې وکړ چې حکیم منع کړي، خو ابو بختري مداخله وکړه او حکیم یې پریښود چې غنم خپلې ترور (عمه) ته ورسوي.

ابو طالب په رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې ډیر ویریده، او دده امنیت ته یې ډیره پاملرنه درلوده کله به چې خلک ویده کیدل، نو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به یې وویل چې پخپل ځای دې ویده شه، دا د دې پخاطر و که چیرې څوک د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قتل

---

[1]. زاد المعاد ٢/ ٤٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيت لري او ځ ا رنـه كـوي چې وګوري هغه چيرته ويده شو، خو كله به چې خلك ويده شول، نو بيا به يې خپل كوم زوى، يا ورور، يا د تره زوى ته وويل چې لاړ شه او د رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځاى ويده شه، او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته به يې ويل چې راشي او د هغه پر ځاى ويده شي.

د حج په دوران كې به رسول اكرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او نور مسلمانان له شعب نه د باندې وتل، خلكو ته به ورتلل او هغوى به يې اسلام ته رابلل او دا چې ابو لهب به څه كول هغه ته خو مو مخكې اشاره كړې ده.

تړون مات شو

پوره درې كاله تير شول، خو حالات همداسې وو، تر څو د بعثت په لسم كال د محرم په مياشت كې[1] صحيفه نقض او تړون مات شو. ددې تړون د ماتيدو سبب هم دا وُ چې ځنې قريش له پيل نه پدې تړون نه وو خوښ، او همدې نا خوښو كسانو د تړون د ماتولو لپاره هلې ځلې كولې تر څو مات شو.

د تړون ماتولو اصلي محرك د بني عامر بن لوئ كورنۍ غړى هشام بن عمرو وُ، نوموړي به د شپې له خوا بني هاشم ته خواړه استول، يو ځل هشام د ابو طالب خوريي زهير بن ابي اميه المخزومي ته ورغى ـ د زهير مور عاتكه د عبدالمطلب لور وه – او ورتـه ويې ويل: اې زهيره! پداسې حال كې چې ته خورې او څښې، نو څنګه پدې راضي يې چې د ماما خيلو دې هسې حال وي؟ زهير وويل: افسوس، افسوس، زه په يو سر څه كولاى شم؟ قسم په الله كه يو بل كس راسره ملګرى واى، نو ددې تړون د ماتولو لپاره به راپورته كيدم ! هشام ورته وويل: څه، يو بل كس هم درسره دى، ده ورته وويل: هغه به څوك وي؟ هشام ورته وويل: هغه زه يم. زهير وويل: اوس دريم كس راګوره.

پدې پسې هشام، مطعم بن عدي ته ورغى، هغه ته يې د بني عبد مناف له اولادې

---

[1]. ددې خبرې دليل دادى چې ابو طالب د صحيفې له نقض نه شپږ مياشتې وروسته وفات شويدى. او سيې روايت دا دى چې ابو طالب د رجب په مياشت كې وفات شويدى، او هغه كسان چې وايي ابو طالب د رمضان په مياشت كې وفات شوى، نو د دوى په نظر ابو طالب د صحيفې له نقض نه اَته مياشتې او څو ورځې وروسته وفات شوى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(بني هاشم، بني المطلب) سره د ده د دوستۍ او نژدې نسبي اړیکو یادونه وکړه، ملامتي او پړه یې وربانديې واچوله چې ته ولې پدې ظالمانه تړون او عهد کې د قریشو خوا ته ولاړ یې! مطعم ورته وویل: افسوس، نو زه څه وکړم؟ زه یو تن یم! هشام ورته وویل: دویم هم درسره دی، ده ورته وویل: هغه څوک دی؟ ده ورته وویل: هغه زه یم. نو مطعم ورته وویل:اوس دریم راګوره ، هشام وویل: دریم کس مې هم پیدا کړی، هغه ورته وویل څوک دی؟ ده ورته وویل: هغه زهیر بن ابي امیه دی. مطعم وویل: اوس څلورم را ګوره. بیا هشام ابي البختري بن هشام ته ورغی، هغه ته یې هم داسې خبرې وکړې لکه مطعم ته یې چې کړې وې، نو ابو البختري ورته وویل: آیا داسې څوک به وي چې پدې هکله مرستې ته حاضر شي؟ هشام بن عمرو ورته وویل: هو، شته، هغه وویل: څوک دي؟ ده ورته وویل: زهیر بن ابي امیه، مطعم بن عدي او زه هم درسره بیا هغه ورته وویل: اوس پنځم کس راګوره.

بیا زمعه بن اسود بن المطلب بن اسد ته ورغی، پدې هکله یې خبرې ورسره وکړې، او له بني عبد مناف سره دده د قرابت (خپلولۍ) او د هغوی د حقوقو یادونه یې ورته وکړه. زمعه ورته وویل: کوم څوک داسې شته چې ستا ددې نظر او پیشنهاد تایید او ملاتړ وکړي؟ هشام بن عمرو ورته وویل هو، پدې هکله فلانی او فلانی او... ټول نوموړي یې ورته واخیستل کلک ولاړ دي، بالاخره ټول له حجون سره راټول شول، او ددې صحیفې د نقض او تړون د ماتولو عزم او پریکړه یې وکړه، زهیر وویل: د کار پیل به له ما نه وي، یعنی لومړی به زه پدې هکله خبرې کوم.

سهار شو، خلک ټول خپلو خپلو مجلس ځایونو ته راغلل، زهیر هم پداسې کې چې ښکلې جامې یې اغوستې وې راغی، له بیت الله شریف نه یې اوه ځله طواف وکړ، بیا یې خلکو ته مخ کړ او ورته ویې ویل: اې د مکې خلکو! مونږ دې خورو او څښو، خو بني هاشم دې له لوږې نه مري، نه دې څه ورنه اخیستل کیږي او نه دې څه ورباندې پلورل کیږي؟ قسم په الله، زه به تر هغې کښینم تر څو دا ظالمانه تړون مات شوی نه وي او تر څو دا صحیفه نقض او څیرې شوې نه وي.

ابو جهل چې د مسجد حرام په کوم کنج کې ناست ؤ وویل: دروغ دې وویل، قسم په الله، دا صحیفه به څیرې نه شي! پدې وخت کې زمعه بن اسود وویل: قسم په الله چې ته ډیر دروغ وایې، پدې صحیفه د لیکلو په وخت کې هم مونږ راضي نه وو، ابو البختري هم غږ وکړ او ویې ویل: زمعه رښتیا وایي پدې صحیفه کې چې څه لیکل شوي مونږ نه ورباندې خوښ یوو او نه یې ملاتړ کوو.

مطعم بن عدي هم وویل: تاسې رښتیا وویل، او څوک چې بل څه وایي هغه دروغجن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، مونږ لدې صحیفې او له هغه څه نه چې پکې لیکل شوي خپل براءت اعلانوو. بیا هشام بن عمرو هم دې ته ورته څه خبرې وکړې.

ابوجهل وویل: ددې خبرې تړون د شپې شویدی، او پدې هکله مشوره چیرته بل ځای شویده. پدې وخت کې ابو طالب هم د مسجد حرام په کومه ګوښه کې ناست ؤ، د هغه د راتګ سبب هم دا ؤ چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د صحیفې په هکله خبر ورکړی ؤ چې الله تعالی ورباندې وینه (پویه) مقرره کړې چې د الله له نامه پرته ټولې د ظلم، زیاتي او دښمنۍ کلمې یې خوړلې دي. رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا خبره خپل تره ته وکړه، نو ابو طالب هم قریشو ته راغی او ورته وویل چې وراره مې داسې وايي که چیرې دروغ یې ویلي ؤ نو بیا تاسې پوهیږئ او هغه، او که چیرې پدې ادعا کې ریښتونی ؤ نو بیا لدې ظلم نه لاس واخلئ او زمونږ محاصره ختمه کړئ. هغوی ورته وویل: دا د انصاف خبره ده. او کله چې د ابوجهل او دې نورو تر مینځ دا خبرې تبادله شوې، نو مطعم پاڅید چې هغه صحیفه څیرې کړي، صحیفه یې چې رواخستله ګوري چې د صحیفې ټول ټکي وینه خوړلي او یوازې (باسمک اللهم) او هر چیرته چې د الله نوم ؤ هغه پاتې دی، نور ټول خوړل شوي هیڅ هم نه ؤ پاتې.

نو صحیفه نقض شوه، تړون مات شو، او رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له ټولو محاصره شویو کسانو له شعب نه راووتل. مشرکینو د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نبوت یوه عظیمه نښانه او معجزه د سر په سترګو ولیدله، خو لدې سره هم د هغوی رویه داسې وه لکه چې دا آیت ورته اشاره کوی:

((وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ)) (القمر: ۲) [او که ویني دغه (کفار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنګ به شي دوی (مخ به واړوي) ترې او وایي به دوی (دغه) سحر کوډې دي قوي، چې له پخوا راهیسې راځي.]

هوکې، مشرکینو لدې نښانې او معجزې نه هم مخ واړاوه، اعراض یې وکړ، او پخپل کفر او ګمراهۍ کې لا پسې وړاندې لاړل.[1]

---

[1]. ددې عمومي پریکون تفصیلات مو لدې مراجعو نه اخیستی دي: صحیح البخاري، باب نزول النبي (صلی الله علیه وسلم) بمکة ۱/ ۲۱۲، او باب تقاسم المشرکین علی النبي (صلی الله علیه وسلم) ۱/ ۵۴۸. زاد المعاد ۲/ ۴۶. ابن هشام ۱/ ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷. رحمة للعالمین ۱/ ۶۹. ۷۰ مختصر سیرة الرسول (صلی الله علیه وسلم) للشیخ عبدالله النجدي ص ۱۰۶- ۱۰۷- ۱۰۸ – ۱۰۹- ۱۱۰. مختصر السیرة للشیخ محمد بن

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو طالب ته د قریشو وروستۍ جرګه

رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابو طالب له خوږ (درې) نه په راوتو سره د دعوت او تبلیغ کارته د پخوا په شان ادامه ورکوله قریشو که څه هم په ظاهر کې دا محاصره او بایکاټ ختم کړی وُ، خو په حقیقت کې یې پر مسلمانانو باندې خپل ظلمونه او فشاورنه همداسې جاري ساتل، او خلک یې د الله تعالی له دین نه منع کول. ابو طالب هم د پخوا په شان د خپل وراره تر شا ټینګ ولاړ و خو عمر یې له اتیا کلونو نه اوښتی وُ، او ددې څو کلونو سختیو او دردوونکو پیښو خصوصاً درې کلنې محاصرې ډیر کمزوری او ملا ماتی کړی وُ. له محاصرې نه د خلاصون لا څومیاشتې نه وې تیرې شوې چې ابو طالب ناروغ شو، بیماري یې زیاته شوه. دغه وخت مشرکینو وویل که ابو طالب مړ شي او بیا مونږ دده له وراره سره ظلم او زیاتی کوو، نو دا به زمونږ لپاره لویه بدنامي وي، د همدې بدنامۍ له ویرې نه هغوی یو ځل بیا د خبرو اترو لاره ونیوه، او نیت یې وکړ چې د ابو طالب په وړاندې له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د خبرو له لارې معامله وکړي، او دا ځل د داسې شیانو په ورکړه هم راضي شول چې مخکې یې هغه نه ورکول، نو همدا وه چې ابو طالب ته یې خپله وروستۍ جرګه ور واستوله.

ابن اسحاق او نور وایي: کله چې ابو طالب بیمار شو، او قریش پوه شول چې حالت یې مخ په خرابیدو دی، نو پخپل منځ کې یې سره وویل: عمر او حمزه (رضي الله عنهما) په اسلام مشرف شول، د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دین د قریشو په ټولو کورنیو کې خور شویدی، راځئ ابو طالب ته ورشو، تر څو هغه خپل وراره زمونږ په اړه د کومې خبرې پابند کړي او زمونږ نه هم په دې اړه عهد او وعده واخلي، قسم په خدای ویریږو چې خلک به بیا زمونږ له ادارې او کنترول نه ووزي. په بل روایت کې داسې راځي: ویریږو چې که دا بوډا مړ شي او بیا پر محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کوم ظلم او زیاتی وشي نو بیا به عرب مونږ ته دا طعنه را کوي چې وګورئ دوی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پرې ایښی وُ او د هغه په مقابل کې یې د ظلم او زیاتي جرات نه درلود، خو کله یې چې تره وفات شو نو را

عبدالوهاب النجدي ص ۲۸ – ۲۹- ۷۰-۷۱- ۷۲-۷۳. د موضوع په هکله نوموړی مصادر څه کم شانته اختلاف سره لري، خو مونږ د قرائنو له څېړلو وروسته زمونږ په نظر له ټولو نه قوي نظریه اخیستې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي؛ نيو او ظلمونه يې ورباندې شروع کړل! د قريشو دا وفد ابو طالب ته ورغی، د وفد (هيئت) غړي د قريشو اشراف او مخور خلک وو لکه عتبه بن ربيعه، شيبه بن ربيعه، ابو جهل بن هشام، اميه بن خلف، ابو سفيان بن حرب او د قريشو نور اشرافيان چې د ټولو شمير (۲۵) کسانو ته رسيده.

د هيئت غړو له ابو طالب سره خبرې اترې وکړې او داسې يې ورته وويل: ته چې زمونږ په مينځ کې کوم مقام او منزلت لرې هغه ښه درته معلوم دی، په کوم حال کې چې اوس قرار لرې هغه هم وينې، زمونږ ويره ده چې دا ستا آخري شپې ورځې دي، زمونږ او ستا د وراره تر مينځ چې کوم کشمکش روان دی په هغه هم ښه خبر ياست، نو لازمه ده چې ته هغه راوغواړې او زمونږ نه د هغه لپاره، او له هغه نه زمونږ لپاره قول او تړون واخلې يعنې داسې چې هغه له مونږ نه لاس واخلي او مونږ له ده نه، مونږ دې پريږدي چې پخپل دين و اوسو، او هغه به پريږدو چې پخپل دين وي. ابو طالب خپل وراره حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راوغوښت، هغه راغی، ابو طالب ورته وويل: وراره! دا ستا د قوم مشران او مخور درته راغلي دي، غواړي چې د څه شيانو قول او وعده درنه واخلي او د څه شيانو قول او وعده دوی درکړي. بيا يې د هغوی وړانديزونه ورته واورول او دا يې ورته وويل چې غواړي داسې تړون سره وکړئ چې نور به يو پر بل غرض نه سره لرئ.

رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرو په ځواب کې د هيئت غړو ته مخ ور واړاوه او داسې يې ورته وفرمايل: (**أرأيتم إن أعطيتكم كلمة تكلمتم بها، ملكتم بها العرب، ودانت لكم بها العجم**). [دا راته ووايئ که زه داسې کلمه او خبره درته وړاندې کړم چې د هغې په ويلو سره به تاسې د عربو پاچايان شئ، عجم به ټول درته سلامي شي، نو تاسې څه نظر لرئ؟] په ځينو روايتونو کې راځي چې رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابو طالب ته وفرمايل: (**إني أريدهم على كلمة واحدة يقولونها تدين لهم بها العرب، وتؤدى إليهم بها العجم الجزية**) [زه له دوی نه د داسې يوې خبرې غوښتونکی يم چې که چيرې هغه ووايي نو عربان به ټول ورته تسليم شي او عجم به ورته جزيه ورکوي.] په بل روايت کې راځي چې خپل تره ته يې وفرمايل: (**أي عم، أفلا أدعوهم إلى ما هو خير لهم؟**) [کاکا جانه! ته ولې هغوی داسې يوې کلمې ته نه رابولې چې هغه د دوی لپاره غوره او بهتره ده؟] ابو طالب ورته وويل: ته هغوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه شي ته رابولې؟ ده ورته وفرمايل: (**أدعوهم إلى أن يتكلموا بكلمة تدين لهم بها العرب، ويملكون بها العجم**) [زه غواړم هغوی داسې يوې کلمې ته راوبولم چې د هغې په ويلو سره به دوی د ټولو عربو مشري وکړي او په عجمو باندې به يې پاچايي قايمه شي.]

د ابن اسحاق يو روايت داسې دی: رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(**کلمة واحدة تعطونها تملکون بها العرب، وتدين لکم بها العجم**). [تاسې زما يوازې يوه خبره ومنئ، هغه داسې خبره ده چې په ويلو سره به يې د عربو پاچايان او عجم به ټول درته سلامي شي.]

په هر حال کله چې رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا خبره وکړه دوی ټول چوپ او حيران شول چې څنګه کيدای شي تر دې حده يوه ګټوره خبره رد کړي؟ بالاخره ابو جهل ورته وويل: دا کومه خبره ده؟ ستا په پلار قسم، ووايه داسې يوه خبره څه لس خبرې خو وکړه مونږ يې منلو ته تيار يو. رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: تاسې دا وواياست چې: ((**لا إله إلا الله ، وتخلعون ما تعبدون من دونه**))[**له الله پرته بل حق معبود نشته، او پرته له يوه الله نه د بل هر څه عبادت پريږدئ**]. ددې خبرې په اوريدو سره دوی لاسونه سره ووهل او وې ويل: اې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته غواړې چې ددې ټولو خدايانو په ځای يوازې يو خدای ونيسو؟ په رښتيا چې ستا دا معامله ډيره عجيبه او غريبه ده، بيا يې يو بل ته سره وويل: قسم په الله چې دا سړی ستاسې هيڅ خبره هم نه مني، ځئ چې ځو، او د خپلو پلرونو په دين به ټينګ اوسو تر څو الله تعالی زمونږ او ده تر مينځ فيصله وکړي، پدې ترتيب سره هغوی هر يو پخپله لار لاړ.

او د همدې خلکو په باره کې د قرآنکريم دا آيتونه رانازل شول:

((**ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ (١) بَلْ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ (٢) كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَلاتَ حِينَ مَنَاصٍ (٣) وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ (٤) أَجَعَلَ الآلِهَةَ إِلَهاً وَاحِداً إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ (٥) وَانطَلَقَ الْمَلأُ مِنْهُمْ أَنْ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ (٦) مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلاَّ اخْتِلاقٌ (٧)** (ص: ١ ـ ٧)[1]

---

[1]. ابن هشام ۴۱۷/۱ - ۴۱۸- ۴۱۹ . تفهيم القران ۴/ ۳۱۲ - ۳۱۷ - ۳۱۸. مختصر السيرة للشيخ عبدالله النجدي ص ۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[ص، قسم دی په قرآن چې څښتن د پند، ذکر، بیان، شرف، شهرت، عظمت دی (داسې ندي چې کفار د معبودانو په نسبت وایي) بلکه هغه کسان چې کافران شویدي په کبر، سر کشۍ کې دي (له قبوله د حق) او په مخالفت کې دي (له مسلمانۍ سره)، (نه ګوري منکران چې) څومره ډېر هلاک کړیدي مونږ پخوا له دې څخه له اهل د زمانې پس نارې به یې وهلې (عند نزول العذاب) حال دا چې نه به و هغه وخت د خلاصیدلو (او د تښتیدلو) او تعجب کوي (کفار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ویروونکی له دوی نه او وایي دا کافران چې دغه (ویروونکی نبي) ساحر کوډګر دی دروغجن آیا ده ګرځولي دي دغه (۳۶۰) معبودان الله یو معبود؟ بیشکه دغه (ګرځول د ډېرو معبودانو یوه ته چې تاسې نور معبودان پرېږدئ او د یو الله عبادت کوئ) خوامخواه یو څیز ډېر عجیب دی (چې مثل نلري) او لاړل په تلوار سره مشران له دوی نه (له مجلسه چې سره ویونکي وو یو بل ته) چې ځئ (پاڅئ له دې ځایه) او صبروکړئ (او محکم اوسئ) پر(عبادت د) معبودانو خپلو، بیشکه دغه شی (توحید) خوامخواه یوشی دی چې اراده یې کړې شوې ده (له مونږ څخه)، ندی اوریدلی مونږ دغه (توحید، و حدانیت په دین وروستني (عیسوی کې) نه دی دغه (توحید) مګر له خپله ځانه جوړ کړې شوې دروغ دي.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غم کال

د ابو طالب وفات

د ابو طالب ناروغي سخته شوه بالاخره د بعثت په لسم کال د رجب[1] په میاشت کې وفات شو. دغه وخت د اقتصادي محاصرې له ماتیدو نه یوازې شپږ میاشتې تیرې شوې وې.[2] په بل روایت سره ابو طالب د خدیجې (رضي الله عنها) له وفات نه درې ورځې مخکې د رمضان په میاشت کې وفات شویدی.

په صحیح البخاري کې له مسیب (رضي الله عنه) نه روایت شوی: کله چې د ابو طالب ځنکدن و، ابو جهل ورسره ناست و، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم ورغی او ورته ویې وفرمایل: (أي عم، قل: لا إله إلا الله ، كلمة أحاج لك بها عند الله). [کاکا جانه! د (لا اله الا الله) کلمه ووایه، یوازې همدا یوه کلمه تر څو د الله تعالی په وړاندې یې ستا لپاره د حجت او دلیل په توګه وړاندې کړی شم.]

دلته ابوجهل او عبدالله بن ابي امیه ورته وویل: ابو طالبه! آیا د عبدالمطلب له دین نه ګرزې؟ دوی دواړو همداسې خبرې ورته کولې تر څو له خلکو سره د ابو طالب وروستۍ خبره دا شوه چې ویې ویل: د عبدالمطلب په ملت (دین) یم. نو بیا رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (لأستغفرن لك ما لم أنه عنــــه) [تر هغې به له الله تعالی نه درته ښښنه غواړم تر څو لدینه منع کړی شوی نه وم.] پدې پسې دا آیت شریف را نازل شو[3]:((مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ))

---

(1). تاریخ اسلام للشاه اکبر النجیب آبادي ۱/ ۱۲۰. تاریخي مصادر پدې هکله چې ابو طالب په کومه میاشت کې وفات شویدی، زیات اختلاف سره لري خو مونږ د رجب میاشت ځکه غوره کړې چې زیاتره مصادر پدې اتفاق لري چې ابو طالب له شعب نه له راوتلو نه شپږ میاشتې وروسته وفات شوی، اقتصادي محاصره درې کاله وه، او پیل یې د بعثت د اووم کال د محرم له لومړۍ شپې نه و،نو پد ېحساب سره دده د مرګ نیټه د نبوت د لسم کال د رجب میاشت راځي.

(2). مختصر السیرة للشیخ عبدالله النجدي ص ۱۱۱.

۳- صحیح البخاري باب قصة ابي طالب ۱/ ۵۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(التوبة: ۱۱۳) [نه دي لايق او (روا) نبي ته او (نه دي لايق او روا) هغو کسانو ته چې ايمان لرونکي دي دغه چې مغفرت وغواړي دوی د پاره د مشرکانو او اګر که وي دا (مشرکان) خاوندان د خپلولۍ وروسته له دې خبرې چې ښکاره شي دوی ته چې بیشکه دوی صاحبان دي د دوزخ (او په کفر مړه دي).]

او دا آیت هم را نازل شو: ((إِنَّكَ لا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ...)). (القصص: ٥٦)[بیشکه ته (اې محمده) نشي ښوولی (لاره حقه) هغه چا ته چې خوښ وي ستا.]

دلته ددې ضرورت نه وینو چې ووایو ابو طالب څومره او څه ډول د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حفاظت او ملاتړ کړی وٍ، ابو طالب د مکې د جاهلو او لویانو د حملو په وړاندې د اسلامي دعوت لپاره د یوې پخې او اوچتې کلا حیثیت درلود، خو هغه د خپلو پلرونو او مشرانو په ملت او دین مړ شو، نو څکه یې پوره او کامله کامیابي او رستګاري په برخه نه شوه.

په بخاري شریف کې له عباس بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) نه روایت دی وایي: حضرت عباس (رضي الله عنه) رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وفرمایل: ته خپل تره ته څه کولی شې؟ پداسې حال کې چې هغه به ستا ساتنه کوله او د تا په سر به یې له نورو سره شخړې او جګړې کولی او د تا پخاطر به په نورو غوصه کیده؟ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل:

(هو في ضَحْضَاح من نار، ولو لا أنا لكان في الدرك الأسفل من النار).

[هغه د دوزخ په باندینۍ برخه یا څنډه کې دی، او که چیرته زه نه وی، نو هغه به د دوزخ په له ټولو نه ژوره کنده کې وای.][1]

ابو سعید الخدري (رضي الله عنه) وایي چې: یو ځل د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې دده د تره (ابو طالب) یادونه وشوه نو ده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:

(لعله تنفعه شفاعتي يوم القيامة، فيجعل في ضحضاح من النار تبلغ كعبيه).

[کیدای شي د قیامت په ورځ زما شفاعت ګټه ور ورسوي، او د دوزخ په باندینۍ برخه (څنډه)کې یې ځای شي چې اور به یې یوازې تر ښنګریو پورې ورسیږي.]

(1). صحیح البخاري باب قصه ابي طالب ۱/ ۵۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدیجه (رضي الله عنها) د عقبی په لور

د ابو طالب له وفات نه دوی میاشتې او یا یوازې درې ورځې وروسته د روایتونو د اختلاف په اساس د بعثت په لسم کال د رمضان په میاشت کې ام المؤمنین حضرت خدیجه الکبری (رضي الله عنها) د (۶۵) کلنۍ په عمر کې له دې فاني دنیا نه سترګې پټې کړې او دغه وخت د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مبارک عمر پنځوسم کال وُ.[1]

حضرت خدیجه (رضي الله عنها) د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لپاره د الله تعالی له خوا لوی او ډیر ګرانبها نعمت و، پنځه ویشت کاله یې یو ځای سره تیر کړل. خدیجه (رضي الله عنها) د غم او خفګان په وخت د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لپاره خوشالي او ډاډ ګیرنه وه، په سختیو کې به یې خوا ته ولاړه وه، د رسالت د تبلیغ په لاره کې به یې مرسته ورسره کوله، د جهاد کړاوونه او سختۍ به یې ورسره ګاللې، په ځان او مال سره به یې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره غمشریکي کوله. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ام المؤمنین خدیجې (رضي الله عنها) په هکله فرمايي: (**آمنت بي حین کفر بي الناس و صدقتني حین کذبني الناس،و اشرکتنی في مالها حین حرمني الناس، ورزقني الله ولدها، و حرم ولد غیرها**)) [2] [خدیجې (رضي الله عنها) هغه وخت ېي په ما ایمان راوړ چې خلک راباندې کافر وو، او هغه وخت یې زما تصدیق وکړ چې خلکو تکذیبولم او هغه وخت یې زه پخپل مال کې شریک کړم چې خلکو زه محروم کړی وم او الله تعالی ما ته له هغې نه اولاد راکړ او له نورو نه یې اولاد رانکړ.]

بخاري شریف له ابو هریره (رضي الله عنه) نه روایت کوی وایي:(**اتی جبریل (علیه السلام) النبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فقال:یا رسول الله هذه خدیجة (رضي الله عنها) قد اتت، معها اناء فیه ادام او طعام او شراب فاذا هي اتتك فاقرا علیها السلام من ربها، و بشرها ببیت في الجنة من قصب لا خصب فیه ولانصب**)[3]

---

(1). ابن جوزي او علامه منصور پوري وايي خدیجه (رضي الله عنها) د رمضان په میاشت کې وفات شویده: تلقیح الفهوم ص ۷، رحمة للعالمین ۱۶۴/۲

(2). رواه الامام احمد في مسنده ۱۱۸/۲

(3). صحیح البخاری باب تزویج النبي (صلی الله علیه وسلم) خدیجة و فضلها ۱/ ۵۳۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنی جبریل (علیه السلام) د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته تشریف راوړ او ورته وې‌ی فرمایل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا ده خدیجه (رضي الله عنها) تشریف راوړي او ورسره یو لوښی دی چې پکې څه کتغ (سالن) خواړه یا څه د څښلو شی (مشروب) دی او کله چې هغه تا ته راورسیده نو ته ددې د رب له طرفه ورته سلام ورسوه، او په جنت کې د زمردو او یاقوتو د داسې یوه کور زیری ورکړه چې هلته به نه ځوږ او شور وي او نه ستوماني او درماندګي.

د غمونو لړی

دا دواړه ډیرې دردوونکې پیښې وې، چې په ډیره کمه موده کې یوه په بله پسې پیښې شوې، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ډیر ودرداوه او زړه یې ډیر غمجن او خفه شو، او په همدې پسې د نورو غمونو ورته مخه شوه. د ابو طالب له وفات وروسته مشرکین وربانديې ور روږدي شول او جرات یې وموند، رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې په ښکاره اذیت رساوه او ظلمونه یې وربانديې کول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دومره غمونو واخیست، او زړه یې دومره ودریده چې نور یې لدې خلکو امید قطع شو او پدې هیله یې د طائف لاره ونیوه چې کیدای شي هلته یې څوک دعوت ومني، پناه ورکړي او د خپل قوم په مقابل کې مرسته ورسره وکړي، خو هلته هم چا د الله تعالی د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دعوت ونه مانه، پناه یې ور نکړه ، هیڅ ډول مرسته یې ورسره ونکړه، او د هغه ځای خلکو د نیکۍ په ځای دومره بدي ورسره وکړه چې په مکه کې چا نه وه ورسره کړې.

څومره چې په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مکې د مشرکینو ظلمونه زیات شول، هومره په اصحابو (رضي الله عنهم) هم ظلمونه او ربړونه ډیر شول، تر دې چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نژدې ملګری ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) هم مجبور شو د حبشې په لور د هجرت لار ونیسي، له کوره ووت او تر برک الغماد پورې ورسید ، خو هلته ابن الدغنه ولید بیرته یې پخپل جوار او پناه کې مکې ته راووست.[۱]

---

[1]. شاه اکبر خان نجیب آبادي وایي چې دا واقعه په همدې کال شویده تاریخ اسلام ۱/ ۱۲۰ وګوره، دا اړده کیسه په ابن هشام ۱/ ۳۷۲، ۳۷۴ او صحیح البخاري ۱/ ۵۵۲، ۵۵۳ کې هم رانقل شویده.

ابن اسحاق وايي: د ابو طالب له وفات نه وروسته قريشو په رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې داسې ظلمونه وکړل چې د ابو طالب په ژوند کې يې تصور قدرې هم نه شوی کولی، ان تر دې چې د قريشو يوه ګمراه او جاهل يوه ورځ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پر مبارک سر خاورې ور واچولې، او د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همداسې ګردجن او په خاورو لړلي سر کور ته تشريف يووړ، هلته يې يوه لور ورپاڅيده او د خپل ګرانقدر پلار (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک سر يې ومينځه، خاورې يې ورنه پاکولې او ژړل يې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:

(**لا تبكي يابنية، فإن الله مانع أباك**). لورې! ته ژاړه مه، الله تعالی ستا د پلار ساتنه او حفاظت کوي. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا هم وفرمايل: (**ما نالت منى قريش شيئًا أكرهه حتى مات أبو طالب**).

[تر څو چې ابو طالب ژوندی و قريشو زما په هکله هسې کار نه شوای کولی چې زما نه خوښيده، يعنې اذيت يې نه شوای رارسولئ.] .(۱)

او څرنګه چې پدې کال کې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته يو په بل پسې غمونه او دردونه پيښيدل نو دا کال يې د عام الحزن (د غم کال) په نامه ونوماوه، او په همدې نامه په تاريخ کې شهرت لري.

له حضرت سوده (رضي الله عنها) سره واده

په همدې کال يعنی د بعثت په لسم کال د شوال په مياشت کې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حضرت سوده (رضي الله عنه) سره واده وکړ. حضرت سوده (رضي الله عنها) په اسلام مشرفه شوې وه او په دوهم ځل هجرت کې يې حبشې ته هجرت کړی و.

لومړنی ميړه يې سکران بن عمرو نوميده هغه هم مسلمان ؤ او له دې سره يې يو ځای هجرت کړی ؤ خو هملته حبشه کې وفات شو، يا دا چې مکې ته راستون شو او وفات شو. او کله چې د سوده (رضي الله عنها) عدت پوره شو، نو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خطبه (کوزده) ورسره وکړه او بيا يې نکاح کړه.

---

(۱). ابن هشام ۴۱۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سوده (رضي الله عنها) لومړنۍ بـي بي ده چې د خديجې (رضي الله عنها) له وفات نه وروسته رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نکاح ورسره کړې ده. وروسته په مدينه منوره کې سوده (رضي الله عنها) د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د خوشالۍ پخاطر خپل نوبت حضرت عائشې (رضي الله عنها) ته هبه کړی (ببنبلی) وُ[1].

[1]. رحمة للعالمين ۲/ ۱۱۵. تلقيح فهوم الاثر ص ۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړنيو مسلمانانو
د
صبر او ثبات عوامل

دلته د ډېر پیاوړي عقل او غټ زړه خاوندان هم له حیرت نه ګوته په غاښ دريږي، او د لوی علم او پوهې خاوندان هم دا پوښتنه کوي چې هغه کوم عوامل او اسباب وو کوم چې د مسلمانانو د دومره عظيم صبر او ثبات سبب شويدي؟ هغوی د داسې ظلمونو په وړاندې چې تش په اوريدو يې ويښتان په غوني نيغ دريږي او له ياد نه يې زړونه په لړزه راځي، څنګه او څه ډول ټينګ ولاړ وو؟ او دا کوم زور ورسره ؤ چې داسې ظلمونه او کړاوونه يې ګاللی شوی؟ نو ددې پخاطر چې دا ډول پوښتنې ځواب شوې وي، لازمه وينو چې د لومړنيو مسلمانانو د صبر او ثبات ځنې عوامل تر نظر تير کړو:

۱. ددې ثبات او مقاومت لومړنی او اساسي عامل او سبب په واحد الله (جل جلاله) باندې ټينګ ايمان، او د هغه حقيقي پيژندنه او درست معرفت دی. ځکه يو ځل چې زړه د ايمان په نور منور شي، او د ايمان شمعه په زړه کې بله شي، نو بيا هغه له غرونو نه هم ټينګ وي او هم دروند، او د داسې ايمان خاوند د دنيا ټول مشکلات او کړاوونه که هر څومره ډېر او خطرناک وي په هيڅ شميري، او هغه ټول د خپل ايمان په مقابل کې لکه د اوبو ځګ او يا لکه د يوه طوفاني او نړوونکي سيلاب په مخ کې د شګو بند شميري. هغه د ايماني لذت او خپل اعتقادي راحت او طراوت په وړاندې هيڅ مشکل ته مشکل نه وايي، او د ايمان په لاره کې د هيڅ کړاو پروا هم نه ساتي: ((...فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الأَمْثَالَ)) (الرعد: ۱۷) [نو هر څه ځګ او خيرى نو لاړ به شي په دغه حال کې چې پريوتى وي له نظره (او بې نفعې به وي) او هر څه هغه څيز چې نفع رسوي خلکو ته، نو پاتې کيږي په ځمکه کې (د ګټې پخاطر).

دا اساسي علت او سبب نورې ځانګې هم لري چې هر يوه يې د ثبات او صبر په لاره کې د بيل بيل اهميت درلودونکې ده او هغه دا دي:

۲. داسې قيادت او مشرتابه چې په زړونو حکومت کوي، رسول الله (صلى الله عليه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

اله و صحبه و سلم) چې نه یوازې د اسلامي امت بلکه د ټول بشریت قائد او لاربنود دی د داسې جسماني جمال، نفساني کمال، کریمانه او نیکو اخلاقو، عظیم کردار او ډېرو غوره عاداتو او خصائلو درلودونکی وُ چې زړونه به پخپله ورته تسلیمېدل، او خلک به ورته ځاریدل ځکه هغه کمالات او ښېګڼې چې خلک ځانونه ورته قربانوي رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته له هغو نه دومره برخه ورکړل شوې وه چې بل هیڅ بني بشر ته هم دومره لویه برخه نده ورکړل شوې. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شرف، عظمت، فضل او کمال تر ټولو لوړ او اوچت څلی وُ، د هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په عفت، امانتدارۍ، صدق، رېښتینولۍ، او نورو ټولو ښېګڼو باندې له دوستانو وړاندې دښمنانو هم اعتراف کاوه. هره خبره به چې د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارکې خولې وتله حتی ډېر غټ دښمنان به هم د هغې په صدق باندې پوره متیقن وو ډېرې داسې پېښې او شواهد وجود لري چې زمونږ د مخکې تېرې شوې خبرې تصدیق او تایید کوي. یو ځل له قریشو نه درې کسان سره راټول شول، دوی هر یو بېل، بېل او په پټه توګه قرآنکریم اوریدلی وُ لومړی یو له بل نه خبر نه وو خو بالاخره یې راز فاش او یو په بل خبر شول، لدې دریو نه یو ابو جهل وُ، کله چې درې واړه سره راټول شول نو یوه یې له ابو جهل نه وپوښتل چې ووایه د هغه څه په هکله چې له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه دې اوریدلي ستا نظر څه دی؟ ابو جهل په ځواب کې ورته وویل: ما څه اوریدلي؟ اصلي خبره دا ده چې په شرف او عظمت کې زمونږ او بنو عبدمناف تر مینځ مقابله او مسابقه وه، هغوی غریبانو ته خواړه ورکول مونږ هم ورکول، هغوی خلکو ته د سپرلۍ بند وبست کاوه مونږ هم ورته سپرلۍ برابرولې، هغوی خلکو ته مرستې ورکولې، مونږ هم ورسره کومکونه کول، یعنی څه به چې هغوی کول مونږ به هم همداسې کول تر څو دواړه سره بالکل برابر شوو، مونږ او هغوی لکه په یوه مسابقه کې دشرط دوه آسان داسې شولو چې هر یو دا کوښښ کوي له بل نه مخکې شي، خو اوس بنو عبدمناف وایي چې زمونږ په مینځ کې داسې نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی چې له آسمانه وحي ورته راځي، نو اوس ووایئ مونږ به کله دې ته ورسیدی شو؟ قسم په خدای، مونږ به کله هم پدې سړي ایمان را نه وړو، او کله به یې هم تصدیق ونکړو.[1]

---

[1]. ابن هشام ۳۱۲/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز ابو جهل به دا هم ویل: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ تا دروغجن نه بولو، خو هغه څه تکذیبوو چې تا راوړي دي، نو الله تعالی دا آیت شریف را نازل کړ:((فَإِنَّهُمْ لا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ))[1] (الانعام: ۳۳). [نو بیشکه دوی نه کوي تکذیب ستا (په واقع کې) و لیکن دا ظالمان په ایتونو د الله انکار (مسخرې) کوي.]

دا کیسه خو مخکې تیره شوه چې یوه ورځ کفارو رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته درې ځله طعنې ورکړې، او په دریم ځل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: اې قریشو! ما تاسې ته قتل او ذبح راوړې ده، یعنی دا یو ډول تهدید ؤ چې هغوی ته یې ویل ما درته ستاسې د قتل خبر راوړی دی. دې خبرې په هغوی باندې دومره اغیزه وکړه چې په هغه مجلس کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له ټولو نه د زیات عداوت او دښمنۍ درلودونکي هم په ډیره نرمه لهجه او خوږو کلماتو د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رضا او خوښۍ حاصلولو کوښښ کاوه.

دا مو هم مخکې وویل چې یوه ورځ رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لمانځه ولاړ ؤ کله یې چې سر په سجده کیښود کفارو د اوښ لرې او کولمې ورباندې وراچولې، خو کله چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له سجدې نه سر راپورته کړ، نو دوی ته یې ښیره وکړه، یو ځل د مشرکینو خنداګانې په خولو کې ور وچې شوې، غم او ویرې واخیستل او پدې باوري شول چې حتماً به هلاکیږی نور یې نجات نشته.

دا کیسه هم مخکې تیره شوې چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابو لهب زوی عتیبه ته ښیرې وکړې، عتیبه پدې پوره یقین درلود چې دا ښیرې به حتماً ورته لګیږي، او کله یې چې په شام کې زمری ولید نو ویې ویل: قسم په خدای چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زه پداسې حال کې ووژلم چې پخپله په مکه کې ناست دی.

همدا راز ابي بن خلف به تل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته د قتل اخطارونه ورکول، یو ځل رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دده په ځواب کې ورته وفرمایل: (بل أنا أقتلك إن شاء الله) [چې ته نه، بلکه زه به تا وژنم (ان شاء الله).] او کله چې د احد په غزا کې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و

[1]. رواه الترمذي في تفسیر سورةالانعام ۱۳۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) د ابي بن خلف په غاړه د نیزې ګوزار وکړ، که څه هم هغه معمولي ټپي شوی وُ، خو داسې يې ویل: محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ما ته په مکه کې دا ویلی وُ چې زه به تا وژنم، قسم په خدای که هغه ما ته لاړې هم را تو کړي نو زما روح به له کالبد نه وزي (ددې پیښې تفصیل به په راتلونکو پاڼو کې راشي).[۱]

همدارنګه یو ځل سعد بن معاذ په مکه کې امیه بن خلف ته وویل: ما له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه اوریدلي چې فرمایل يې: (إنهم — أي المسلمين — قاتلوك) چې ته (امیه) به د مسلمانانو په لاس وژل کیږې. ددې خبرې په اوریدو سره د امیه زړه ولوید ویرې واخیست او له ځان سره يې دا عهد وکړ چې له مکې نه به د باندې نه وځي، او د بدر د غزا په وخت کې چې د ابو جهل د ډیر اصرار په وجه مجبور شو له مکې نه ووځي، نو يو ډير تند او تیز اوښ يې واخیست تر څو د خطر په وخت کې يې ژر له صحنې راوایستلی شي، پدې وخت کې چې امیه له مکې نه د مدینې په لور تګ ته تیار شو، نو ښځې يې ورته وویل: اې ابو صفوانه! تا د هغه یثربي ورور خبره هیره کړیده؟ ابو صفوان په ځواب کې ورته وویل: نه، نه مې ده هیره شوې، خو قسم په خدای چې له هغوی سره تر دې نژدې ځایه پورې ځمه.[۲]

دا وُ د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دښمنانو حال، خو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یاران او اصحاب (رضي الله عنهم) دومره د خپل عظیم لاربنود په مینه کې ډوب وو چې مرګ او ژوند يې په همغه پورې تړلی وُ هغه يې د سترګو تور او د زړه سر وُ، زړونه يې داسې ورپورې نښتي وو لکه اوسپنه په آهن ربا پورې.

فصورته هیولی کل جسم و مغناطیس افئدة الرجل

[یعنی د هغه صورت د هر جسم هیولی او وجود يې د خلکو د زړونو آهن ربا (مقناطیس) وه.] د همدې مینې، محبت، فـدا کـاری او ځان قربانولو نتیجه دا وه چې اصحابو کرامو (رضي الله عنهم) به خپل ځانونه مرګ ته ورکول خو دا يې نه شوی زغملی چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نوک دې پټ شي او یا يې دې په ګوته کې اغزی لاړ شي.

یوه ورځ په مکه کې ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) ډیر زیات ووهل شو، خلکو تر لغتو

---

(1). ابن هشام ۲/ ۸۴

(2). صحیح بخاري ۲/۵۲۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې اچولی و، عتبه بن ربیعه په دوو پیوند شویو څپلیو واهه، په مخ یې ډېر ګوزارونه ورکول بیا یې په خیټه ور وخوت، دومره وټکول شو چې مخ او پزه یې سره یو شول، وروسته د بنو تیم خلکو په یوه ټکه کې ونغښت او کور ته یې یوور، چا هم دا ګومان نه کاوه چې ژوندی به پاتې شي، خو د ورځې په وروستۍ برخه کې په حال شو خبرې یې وکړې او داسې یې وویل: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ پدې خبره د قوم خلک ورباندې په غوسه شول، پړه او ملامتي یې ورباندې وویله، بیا پاڅیدل او دده مور ام الخیر ته یې وویل: څه ورکړه چې ویې خوري او یا څه وروڅښه. او کله یې چې مور ورسره ګوښې پاتې شوه ډېر اصرار یې ورباندې وکړ چې څه وخوري او یا څه وڅښي، خو ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) به همدا ویل چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ نو مور یې ورته وویل: قسم په خدای زه د تا د ملګري په حال نه یم خبره. ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وویل: لاړه شه او له ام جمیل بنت الخطاب نه د هغه په هکله پوښتنه وکړه، موریې ووتله او ام جمیل ته ورغله او ورته وې ویل: زما زوی ابوبکر (رضي الله عنه) د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله له تا نه معلومات غواړي چې هغه څنګه دی؟ ام جمیل (رضي الله عنها) ورته وویل: زه نه ابوبکر (رضي الله عنه) پیژنم او نه محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)، خو که ته غواړې چې زه ستا زوی ته درسره لاړه شم نو ځه چې ځو، دواړه راووتلې او کور ته راغلې که ګوري چې د ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) حال بل دی، د چا خبره له ډېرو وهلو څلور زره پروت دی. ام جمیل ور لنډه شوه او چیغه یې کړه، قسم په خدای دا خلک چې ته یې دې حال ته راوستی یې فاسقان او کافران دي، له الله تعالی نه دا غواړم چې ستا غچ او انتقام ورنه واخلي. ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وویل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ ام جمیل ورته وویل: دلته خو ستا مور ده هغه خو زمونږ خبرې اوري! ده ورته وویل: له هغې نه مه ویریږه، نو ام جمیل ورته وویل: رسول الله (ص جوړ او روغ دی، ده ورته وویل: اوس چیرته دی؟ دې ورته وویل: هغه اوس په دار الارقم کې تشریف لري بیا ابوبکر (رضي الله عنه) وویل: له خدای تعالی سره دا عهد کوم چې تر هغې به نه څه وخورم او نه به څه وڅښم تر څو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خدمت کې حاضر شوی نه وم، مور او ام اجمیل ورته وویل: اوس صبر وکړه، تر څو لږ آرامي شوه خلک کورونو ته لاړل، تګ راتګ بند شو بیا هغوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ملاقات پخاطر ووتل، ابوبکر (رضي الله عنه) پداسې حال کې چې په ام الخیر او ام جمیل باندې یې تکیه کوله د رسول اکرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو.[۱]
له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د اصحابو (رضي الله عنهم) د مينې اوله ده نه د ځان قربانولو نورې اهمې او نادرې پیښې به هم په راتلونکو پاڼو کې سره ولولو، خصوصا د احد د غزا پیښې او د خبیب (رضي الله عنه) او نورو اصحابو (رضي الله عنهم) تاریخي واقعې.

۳. د مسئولیت احساس – اصحابو (رضي الله عنهم) دا ښه درک کړې وه چې د بشریت په هکله د دوی په غاړه د مسئولیت څومره دروند پیټی پروت دی. هغوی د خپل انساني مسئولیت پوره احساس درلود، او پدې باوري وو چېددې مسئولیت ادا کول حتمي او لازمي دي، او لدینه غاړه غړول او اوږه خالي کول، لدې اوسنیو کړاوونو او ظلمونو نه ډېر خطرناک او ضررناک عواقب لري، او ددې عظیم مسئولیت له ادا نه سرغړول د دوی او ټول بشریت لپاره دومره بدبختي او زیانونه راوړي چې له هغو تکلیفونو نه چې ددې دندې د ترسره کولو په لاره کې یې ګالي څو چنده زیات او دردونکي بلکه له هغې سره بالکل د مقایسې وړ ندي.

۴. په آخرت باندې ایمان – په آخرت باندې ایمان د دوی په زړونو کې د مسئولیت احساس نور هم پیاوړی کاوه هغوی پدې ټینګه عقیده درلوده چې له مرګ نه وروسته به بیا راژوندي کیږي، الله تعالی به د ټولو وړو او لویو پټو او ښکاره عملونو حساب ورسره کوي، بیا به د تل لپاره یا جنت ته ځي او یا به د جهنم په سوزیدونکو لمبو کې وي. ژوند یې د خوف (ویرې) او رجاء (تمې او هیلې) تر مینځ و. یعنی د الله تعالی رحمت او مهربانۍ ته هیلمن وو او له عذاب نه یې ویریدل، د هغوی حالت داسې و لکه دا مبارک آیت چې ورته اشاره کوي:

((وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ)) (المومنون:٦٠) [او هغه کسان چې ورکوي هر هغه چې ورکوي (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چې زړونه د دوی ویریدونکي دي (له عدم قبوله څکه چې) بیشکه دوی رب خپل ته ورتلونکي دي.] هغوی پدې پوخ باور درلود چې دا ټوله دنیا د آخرت په مقابل کې د مچ او ماشې د یوه وزر قدرې ارزښت هم نلري نو همدا ټینګه عقیده او درست معرفت و چې د دنیا هر مشکل یې ورته آسانه کړی و، هر ډول کړاو او درد یې زغملی شوی، له ټولو نه ستر ستر مشکلات او کړاوونه یې هم د هدف په لار کې خنډ او مانع نه شوی ګرزیدلی.

---

[1]. البدایة و النهایة ۳/ ۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. قرآنکريم ـ مشکلاتو او کړاوونو پدې له ټولو نه سخت وخت کې د قرانکريم هغه سورتونه او اياتونه رانازليدل چې د اسلام د اساسي اصولو او مبادئو لپاره يې په زړه راښکونکي انداز او قاطعانه لهجه دلايل او براهين قائم کړيدي. دغه وخت اسلامي دعوت د همدې اصولو په محور چورليده، او دې آيتونو مسلمانانو ته هغه بنيادي او اساسي امور او مسايل په ګوته کول کوم چې الله تعالی د بشريت له ټولو نه اوچتې او سپيڅلې ټولنې (اسلامي ټولنې) جوړښت په همغو امورو پورې تړلی دی. همدا راز دې آيتونو مسلمانانو ته د زغم او صبر، ثبات او پايمردۍ درس هم ورکاوه، پدې هکله يې مثالونه ورته راوړل او پدې کې نغښتې حکمتونه يې ورته بيانول:

((أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ)). (البقرة: ۲۱۴) [بلکه آيا ګومان کوئ تاسي (اې مؤمنانو) چې ننه به وځئ تاسې جنت ته حال دا چې راغلې به نه وي په تاسې باندې په مثل (دسختيو) د هغو کسانو چې تير شويدي پخوا له تاسې نه چې رسيدلې وه دوی ته سختې (لکه فقر او مرض) او ګرځول شوي وو دوی (په سختيو سره) تر هغه پورې چې ويل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چې ايمان يې راوړی ؤ سره له ده چې کله به وي نصرت د الله؟ خبردار شئ! چې بيشکه نصرت د الله نژدې دی (مؤمنانو) ته.]

((الم (۱) أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لا يُفْتَنُونَ (۲) وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ)) (العنکبوت: ۱-۳).

[آيا ګومان کوي دا خلک ددې چې پرې به ښودی شي دوی (په هم دې قدر) چې ووايي دوی چې ايمان راوړی دی مونږ حال دا چې دوی به ونه ازمويل شي، او خوامخواه په تحقيق ازمويلي ؤ مونږ هغه کسان چې له دوی نه ړومبی وو پس هرومرو معلوم به کړي الله (په علم ظاهري سره هم) هغه کسان چې رينښتيني دي (په دعوی د ايمان کې) او خوامخوا معلوم به کړي الله (هغه) دروغجن (په علم ظاهري هم).]

ددې تر څنګ دغه وخت داسې آيتونه هم نازليدل چې کفارو او ټولو معاندينو او مخالفينو ته به يې غاښ ماتوونکي ځوابونه ورکول، د هغوی ټولې حيلې به يې ورماتولې او هيڅ بهانه مانه به يې نه ورته پريښوده. او په پوره څرګنده او صريحه توګه به يې دا ورته اعلانول چې که هغوی حق ته غاړه تيته نکړي او همداسې ګمراه او بې لارې پاتې شي نو پای او عاقبت به يې ډير خراب او زيانمن وي، پدې هکله به يې د پخوانيو قومونو کيسې او نور داسې تاريخي شواهد ورته وړاندې کول چې دا به ورنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومیده چې د مسلمانانو او کافرانو په هکله د الله تعالی سنت او فیصله څه ده، خو لدې تهدید او ویرې سره سره داسې آیتونه هم رانازلیدل چې له کرم او مهربانۍ نه به ډک وو، لهجه یې نرمه وه د افهام او تفهیم، و عظ او اراشاد خوا به یې نیولې وه تر څو ګمراهان له خپلې ګمراهۍ او ضلالت نه حق او هدایت ته واوړي.

قرانکریم په حقیقت کې مسلمانانو ته یوه بله دنیا او بیل جهان جوړکړی وُ، لدې خاورینې دنیا نه یې اوچت کړي وو هلته یې د کائناتو مشاهد، د ربوبیت جمال او کمال، د الوهیت عظمت او رفعت، او د رحمت، رضا او مهربانۍ داسې صحنې ورښودلې چې په لیدو سره به یې هغوی دومره پیاوړي کیدل چې بیا به ورته د کړاوونو او مشکلاتو غرونه لکه د یوه طوفاني سیلاب په وړاندې د شګو بندونه داسې وو.

دې آیتونو به مسلمانانو ته د الله تعالی له طرفه د رحمت، رضا، او له همیشنیو نعمتونو نه ډک جنت زیري هم ورکول، او د دوی د ظالمو او کافرو دښمنانو هغه حالت به یې هم ورته تمثیل او ترسیماوه، چې د قیامت په ورځ به د الهي عدالت محکمې ته راوستل کیږي، محاسبه به ورسره کیږي او بالاخره به پړمخې په دوزخ کې اچول کیږي چې ځئ اوس د اور خوند وګورئ.

۶. <u>د بري زیري</u> ـ ددې ټولو تر څنګ مسلمانان له کله نه چې له کړاوونو سره مخ شول بلکه له هغې نه هم وړاندې پدې ښه پوهیدل چې اسلام قبلول او مسلمان کیدل یوازې دا معنی نلري چې تل به دردونه، ظلمونه او کړاونه ګالي، بلکه د اسلامي دعوت هدف دا دی چې د جاهلیت دا توري تیارې ختمې کړي، او دا د ظلم ماڼۍ را نسکوره او په ځای یې د عدل ځلی ودروي. همدا راز ددې دعوت دا غوښتنه ده چې د نړۍ په سیاسي ډګر کې له نورو نه مخکې شي هلته خپل نفوذ او حاکمیت قایم کړي تر څو اسلامي امت او ټول بشریت د بندګانو له عبادت نه آزاد او یوازې د یوه الله عبادت ته یې بوزي او الهي رضا یې په برخه شي.

قرآنکریم به مسلمانانو ته کله په صریحه لهجه او کله په کنایه سره دا ډول زیري ورکول، پدې سختو شپو او ورځو کې چې تر مسلمانانو لاندې ځمکه سور اور ګرځیدلې وه، له هرې خوا راګیر وو نژدې وو چې له غمه یې زړونه وچوي، په همدې غمجنو حالاتو کې به قرآنکریم د پخوانیو انبیاوو (علیهم السلام) او د دوی د مشرکو اقوامو حالات او واقعات بیانول، او دې آیتونو به د هغو حالاتو او واقعاتو کیسې کولې چې د مکې د مسلمانانو او کفارو له حالاتو سره به یې ډیر ورته والی او شباهت درلود. او پدې ترتیب سره به یې مسلمانانو ته د پخوانۍ زمانې د حق او باطل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې هغه نقشه په مخ کې ایښودله چې دوی به اوس د سر په سترګو لیدله، بیا به یې ددې جګړې نتیجه هم ورته اعلانوله او دا به یې ورته ښووله چې الله تعالی کافران او ظالمان څه ډول هلاک او برباد کړي او د ځمکې حاکمیت یې خپلو نیکو بندګانو ته سپارلی وي. له دې ډول کیسو نه دا په ډاګه کیدله چې د مکې مشرکان به په ډیر نژدې وخت کې له شرمیدونکې ماتې سره مخ کیږي، مسلمانان به بری مومي او اسلامي دعوت به خپل منزل ته رسیږي.

له هغو آیتونو څخه چې د دعوت پدې مرحله کې نازل شوي او د مسلمانانو د بري او فتحې زیری ورکوي ځنې دا دي:

((وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ (١٧١) إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنصُورُونَ (١٧٢) وَإِنَّ جُندَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ (١٧٣) فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ (١٧٤) وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ (١٧٥) أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ (١٧٦) فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنذَرِينَ)) (الصافات: ١٧١ –١٧٧) [په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم زموږ د پاره د مرسلینو بندګانو زموږ، چې بیشکه دوی له هم دوی سره مدد کړی شوی دی، او بیشکه لښکرې زموږ خوامخواه هم دوی کامیاب دي (په کافرو) پس مخ وګرځوه ته (اې محمده) له دوی نه تر یوه وخته پورې، اوګوره ته دوی ته پس ژر ده چې وبه ویني دوی (عاقبت خپل)، آیا پس (په راتلو) د عذاب زموږ تلوار کوي دوی، پس کله چې نازل شي (عذاب) په میدان (غولي) د دوی پس بد به وي سبا د ویرولیو شویو.]

((سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ)) (القمر: ٤٥) [ژر ده چې ماته به کړه شي جمع (د دوی) او وبه ګرزوي دوی شاوې خپلې (مسلمانانو ته له جنګه). ((جُندٌ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ)) (ص: ١١) [دوی خو یو لښکر ګوتې دی په دغه ځای کې چې ماتې ورکړی شوې له هغو ډیرو لښکرو څخه دي.

د هغو اصحابو (رضي الله عنهم) په هکله چې حبشې ته یې هجرت کړی وُ د الله تعالی دا قول را نازل شویدی:

((وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ)) (النحل: ٤١). [او هغه کسان چې هجرت یې کړی دی په (لیاره د) الله کې وروسته له هغه چې ظلم پرې وکړی شو، نو خوا مخواه ځای به ورکړوموږ دوی ته په دنیا کې ښه (ځای) او خوامخواه اجر (بدل) ثواب د آخرت ډیر لوی دی که وئ دغه (کفار) چې پوهیدئ (په ثواب د هجرت....)]

(c) ketabton.com: The Digital Library

كفارو له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د يوسف (عليه السلام) د كيسې پوښتنه وكړه، نو په ځواب كې الله تعالى داسې ورته وفرمايل: ((لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ)) (يوسف:٧) [په تحقيق چې وُ په (كيسې د) يوسف او وروڼو دده كې دلائل (د قدرت د الله او نبوت ستا) لپاره د پوښتونكو] يعنى دا چې د مكې مشركين د يوسف (عليه السلام) د كيسې پوښتنه كوي نو دوى به هم لكه د يوسف (عليه السلام) د وروڼو په شان له ناكامۍ سره مخامخ كيږي، او آخر به دوى هم لكه د هغوى په شان د تسليمۍ سر پر ځمكه ږدي.

بل ځاى قرآنكريم له رسولانو نه يادونه كوي فرمايي: ((وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ (١٣) وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ)) (ابراهيم: ١٣. ١٤) [او وويل هغو كسانو چې كافران شوي وو رسولانو خپلو ته چې خوامخواه و به باسو مونږ تاسې هرو مرو له ځمكې خپلې يا به خوامخواه وګرځئ تاسې خوامخواه په دين زمونږ كې پس وحي وكړه دوى ته رب د دوى چې هرومرو هلاک به كړو مونږ ظالمان او خوامخواه به و اوسوو مونږ تاسې په ځمكه د دوى كې وروسته (د هلاكت) د دوى، دغه (اهلاک او اسكان حق دى) د پاره د هغه چا چې ويريږي له دريدلو په مخ زما كې او ويريږي له وعدې (د عذاب زما).]

هغه وخت چې د فارسيانو او روميانو تر مينځ جګړه ګرمه وه د كفارو دا هيله وه چې فارسيان برى ومومي ځكه هغوى هم مشركين وو، خو د مسلمانانو اميد دا وُ چې برى د روميانو په برخه شي ځكه روميانو هم په الله، رسولانو، وحي، كتاب او آخرت باندې ايمان درلود، خو دا ځل برى د فارسيانو په برخه شو، خو په همدې وخت كې الله تعالى مسلمانانو ته زيرى وركوي چې پدې څو لنډو كلونو كې به روميان پر فارسيانو غلبه ومومي، او د دې زيري تر څنګ يې د مسلمانانو د فتحې او برې زيرى هم وركړ، الله تعالى فرمايي : ((...وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ (٤) بِنَصْرِ اللَّهِ...)) (الروم: ٤. ٥) [او په دغه ورځ (د غلبې د روم په فارس) خوشاله به شي مؤمنان په نصرت د الله (له كتابيانو سره په مجوسيانو).

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به پخپله هم وخت په وخت دا ډول زيري وركول، د حج په وخت كې به يې چې په عكاظ، ذي المجاز، او مجنه كې خلک د الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین ته رابلل، نو نه یوازې دا چې مؤمنانو ته به یې د جنت زیرې ورکول بلکه په ډاګه سره به یې دا هم فرمایل : اې خلکو (لا اله الا الله) ووایئ، تر څو بریالی شئ، او تر څو په همدې کلمې سره عربان لاندې کړئ او عجم هم تر خپلې قبضې لاندې راولئ، او که پدې لاره کې ومرئ نو په جنت کې به پاچایان وئ. د حدیث شریف متن دا دی: ((یا ایها الناس قولوا لا اله الا الله تفلحوا، تملکوا بها العرب، و تدین لکم بها العجم، فاذا متم کنتم ملوکا في الجنة)).(۱)

مخکې مو دا هم ولوستل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عتبه بن ربیعه ته چې غوښتل یې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د دینوي هیلو او غوښتنو په سر سودا او سازش وکړي څه ډول ځواب ورکړی وُ، او عتبه د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خبرو نه څنګه پدې پوه شوی و او دا یې ویلي و چې بالاخره رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او دین به یې غلبه او بری مومي. رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو طالب ته د قریشو وروستي هیئت ته هم په صریحو ټکو کې فرمایلي وو چې زه له تاسې نه یوه خبره غواړم چې راسره ویې منئ او هغه داسې خبره ده چې په منلو سره به یې د عربو او عجمو ټولو پاچایي ستاسې وي.

خباب بن الارت (رضي الله عنه) وایي: ((اتیت النبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وهو متوسد برده، و هو في ظل الکعبة، و قد لقینا من المشرکین شدة، فقلت: الا تدعوالله، فقعد و هو محمر وجهه، فقال لقد کان من قبلکم لیمشط بمشاط الحدید مادون عظامه من لحم و عصب ما یصرفه ذلک عن دینه ولیتمن الله هذا الامر حتی یسیر الراکب من صنعاء الی حضرموت ما یخاف الا الله – زاد بیان الراوي – و الذئب علی غنمه (۱) وفي روایة ولکنکم تستعجلون))(۲)

[ترجمه: یو ځل زه د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خدمت کې حاضر شوم، رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کعبې شریفې سیوري ته په یوه چادر تکیه وهلې وه. دغه وخت مونږ د کفارو له لاسه ډیر په عذاب وو، ما ورته وویل: اې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) !الله تعالی ته سوال او

(1). رواه الترمذي

(۱). صحیح البخاري ۵۴۳/۱

(۲). صحیح البخاري ۵۱۰/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعا نه کوې؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرې په اوریدو سره را کیناست مبارک مخ یې تک سور شو او ویې فرمایل: هغه خلک چې له تاسې نه مخکې تیر شویدي، غوښې، رګونه او اعصاب به یې تر هډوکو پورې د اوسپنې په ږومنځو توږل کیدل، خو پدې سختیو سره به هم هغوی له خپل دین نه اوړیدل، او بیا یې وفرمایل: الله تعالی به دا دین مکمل، غالب او بریالی کوي تر دې چې سپور به له صنعاء نه تر حضرموت پورې سفر کوي او له الله نه پرته به د بل څه ویره ورسره نه وي ـ راوي زیاتوي ـ او میږو ته به د لیوه خطره او ویره هم ور سره وي. په بل روایت کې دا هم راځي خو تاسې عجله او بیړه کوئ.

دا هم باید وویل شي چې د فتحې دا زیري څه پټ او مخفي نه وو بلکه دا د مسلمانانو او کفارو ټولو غوږونو ته رسیدلي وو، وایي چې اسود بن المطلب او ملګرو به یې چې کله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) ولیدل، نو د استهزاء او ریشخند له مخې به یې ویل: دا دي د ځمکې پاچایان راغلل وګورئ دوی به په کسری او قیصر باندې بریالي کیږي!! بیا به یې شپیلي کول، چک چک او لاسونه به یې سره پړکول.[٣]

همدا د څلانده مستقبل، او بالاخره په جنت کې د ابدي او دایمي ژوند زیري او امیدونه وو چې مسلمانانو ته یې د هغه لویو دردونو او سختو ظلمونو ګالل او زغمل آسانه کړي وو، او هغوی یې پدې باوري کړي وو چې دا تیارې به حتماً روښانه کیږي، او دا د غم دور به خاتمه مومي نور به بیا خوشالي وي او سعادت.

ددې تر څنګ به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تل هغوی ته روحي غذا هم ورکوله، د هغوی زړونه او دماغونه به یې د ایمان په وړانګو روښانه کول، د قرآنکریم او حکمت (احادیثو) په واسطه به یې د هغوی نفساني تزکیه کوله، په ایمان او عقیده به یې روزل، د روحاني اوچتوالي، قلبي سپیڅلتیا، غوره او لوړو اخلاقو، له مادیاتو او شهواتو نه د آزادۍ او یوازې له یوه خدای ج سره د مینې او د یوه الله ج د بندګۍ لور ته به یې بلل، په زړونو کې به یې د واقعیت او حقیقت شعلې را اوچتولې، له تیارو نه یې روښنايۍ ته را ایستل، د زغم، صبر او حوصلې درس به یې ورکاوه، نو ددې لارښوونو او هدایاتو نتیجه دا شوه چې د هغوی په زړونو کې دین او ایمان کلک ځای ونیو، له مادیاتو او شهواتو سره یې اړیکې وشلیدلې، د الله تعالی

(٣). فقه السیرة ص ٨۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ج) د رضا د حصول په خاطر هر ډول قربانۍ ته آماده وو، د جنت په تمه او هيله اوسيدل، علمي تنده يې لا پسې زياته شوه، له نفس سره د محاسبې روح او احساس يې پياوړی شو، خپل اعصاب، احساسات او عواطف يې تر ادارې او کنټرول لاندې ساتل، د صبر، سکون، عزت او وقار په وسيله يې د هر مشکل مقابله کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه مرحله

اسلامي دعوت له مکې نه د باندې

رسول الله (ﷺ) په طايف کې

د نبوت په لسم کال د شوال په مياشت کې چې د ۶۱۹م کاله د مې مياشتې له وروستيو او د جون له لومړيو سره سمون خوري[۱]، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د طائف په لور روان شو.

طائف له مکې نه تقريباً شپيته ميله ليرې دی، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا ټوله مسافه تګ او راتګ په پښو ووهله. پدې سفر کې دده آزاد کړی شوی غلام زيد بن حارثه هم ورسره ملګری ؤ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې هرې قبيلې ته ورسيد، د اسلام بلنه به يې ورکوله خو هيڅا يې هم دعوت ونه مانه. طائف ته له رسيدو وروسته د ثقيف له قبيلې نه دريو ورونو ته چې دری واړه يې رئيسان يا مشران وو او نومونه يې عبدياليل، مسعود او حبيب او د پلار نوم يې عمرو بن عمير الثقفي ؤ، ورغی. د الله تعالی لورته يې راوبلل، د اسلام د تاييد او ملاتړ غوښتنه يې ورنه وکړه، نو له هغوی نه يوه ورته وويل: که الله تعالی ته رسول راليږلی وې نو زه به د کعبې پردې (پوښ) څيرې کړم. بل ورته وويل: الله تعالی له تا نه پرته بل څوک ندي پيدا کړي چې ته يې رسول راليږلی يې! دريم ورته وويل: قسم په خدای که زه له تاسره خبرې وکړم، ځکه که چيرې ته په رښتيا سره رسول وې، نو بيا ستا خبرې ردول او نه منل زيات خطر لري او که چيرې ريښتونی رسول نه وې او په الله پورې دروغ تړې، نو بيا ددې وړ نه يې چې خبرې درسره وکړم. لدې ځواب نه وروسته رسول الله ورنه پاڅيد يوازې دومره يې ورته وفرمايل: تاسې چې وکړل، هغه مو وکړل خو ګورئ دا خبره او راز به پټ ساتئ.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لس ورځې په طائف کې پاتې شو، ددې ځای ټولو مشرانو او سردارانو ته ورغی او د اسلام بلنه يې ورکړه، خو هيڅا هم ونه منله او ټولو په يو ځای ورته وويل: زمونږ له وطن نه ووزه. دې خلکو نه

[۱]. دا د تاريخ اسلام د مولف نجيب آبادي خبره ده او زما په نظر همدا سيې ده تاريخ اسلام ۱۲۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوازې دا چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دعوت یې ونه مانه بلکه خپلو اوباشانو او بدماشانو ته یې امر وکړ چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته اذیت ورسوي. همغه وه کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بیرته ستنیدو اراده وکړه هغه جاهل او ګمراه خلک ورباندې راټول شول لیکې لیکې ورپسې روان وو، نارې او سورې یې جوړې کړې وې، کنځلې به یې ورته کولې، له بدو ردو سره سره به یې په ډبرو هم ویشته. او له مبارکو پښو یې دومره وینې وبهیدلې چې دواړه څپلۍ (پایزار) یې په وینو لمدې شوې. زید بن حارثه (رضي الله عنه) به لکه ډال داسې دفاع ورنه کوله ځان به یې ګوزار ته وړاندې کاوه تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورنه په امن پاتې شي. بالاخره د زید (رضي الله عنه) سر هم مات شو. دا احمقان او جاهلان همداسې ورپسې وو تر څو له طائف نه دري میله لیرې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې مجبور شو چې د ربیعه د زامنو عتبه او شیبه باغ ته پناه یوسي، او همدلته بیا هغه ظالمان احمقان ورنه وګرځیدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د انګورو تر سیوره لاندې یوه دیوال ته تکیه وکړه، او کله یې چې دمه جوړه شوه نو یې هغه دعا وکړه چې د مستضعفینو د دعا په نامه مشهوره ده. ددې دعا له هرې فقرې نه دا څرګندیږي چې د طائف د خلکو ددې ظلم، بدسلوکۍ او لدې انکار نه چې هیڅا هم اسلام ونه مانه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زړه څومره ځوریدلی او دردمند شوی و او لدې دعا نه دا معلومیږي چې هغه وخت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څومره خفه، غمجن او دردیلی ؤ هغه دعا داسې ده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:

((اللهم إليك أشكو ضَعْف قُوَّتي، وقلة حيلتي، وهواني على الناس، يا أرحم الراحمين، أنت رب المستضعفين، وأنت ربي، إلى من تَكِلُني؟ إلى بعيد يَتَجَهَّمُني؟ أم إلى عدو ملكته أمري؟ إن لم يكن بك عليّ غضب فلا أبالي، ولكن عافيتك هي أوسع لي، أعوذ بنور وجهك الذي أشرقت له الظلمات، وصلح عليه أمر الدنيا والآخرة من أن تنزل بي غضبك، أو يحل علي سَخَطُك، لك العُتْبَى حتى ترضى، ولا حول ولا قوة إلا بك)). [اې خدایه، زه د خپلې کمزورۍ، بې بسۍ او د خلکو په وړاندې د خپلې بې قدرۍ شکایت تا ته کوم، اې له ټولو نه رحیم او مهربان خدایه! ته د بې وزلانو رب یې او ته زما رب یې، ته مې چا ته سپارې؟ پردي او بیګانه ته مې سپارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ظلم او زياتی راسره وکړي؟ او يا مې کوم داسې دښمن ته سپارې چې زما معامله دې هغه ته سپارلې ده؟ که ته را ته په غضب او قهر نه وې نو زما هيڅ پروا هم نشته، خو ستا عافيت ما ته ډير وسيع او پراخه دی، زه ستا د وجه (مخ) په هغه نور پناه غواړم کوم چې تيارې يې رڼا کړيدي او هغه چې دنيا او آخرت ورباندې جوړ شوی او برابر شويدی ستا له غضب نه پناه غواړم او پناه غواړم چې ستا د عتاب مورد ونګرځم، ستا رضا غواړم تر څو ته راضي شې او پرته له تا نه بل د زور او قوت خاوند وجود نلري.]

کله چې د ربيعه زامنو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد زړه يې پرې وسوو، خپل غلام يې چې عداس نوميده او نصراني ؤ راوغوښت او ورته ويې ويل: دا يو وړی انګور واخله او هغه سړي ته يې وروړه. کله چې عداس انګور د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مخکې کيښودل، رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) (بسم الله) وويله لاس يې وراوږد کړ او انګور يې وخوړل. عداس ورته وويل: ددې وطن خلک خو دا خبره يعنی (بسم الله) نه وايي! رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (من أي البلاد أنت؟ وما دينك؟) ته د کوم ځای يې او د کوم دين پيروي کوې؟ عداس وويل: زه په دين نصراني او د((نينوی)) اوسيدونکي يم. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: ((من قرية الرجل الصالح يونس بن مَتَّى)) ښه، ته د صالح سړي يونس بن متی (عليه السلام) کليوال يې! عداس ورته وويل: ته يونس بن متی (عليه السلام) له کومه پيژنې؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: ((ذاك أخي، كان نبيًا وأنا نبي)).زما ورور ؤ هغه نبي ؤ او زه هم نبي يم. نو عداس يو ځل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په سر، لاسونو او پښنو ورپريوت او مچې کول يې. هلته د ربيعه زوی خپل ورور ته وويل: غلام خو يې درته بې لارې کړ. عداس چې بيرته راغی دوی ورته وويل: دا څه کيسه وه اې عداسه؟ عداس ورته وويل: باداره! پدې ټوله دنيا کې لدې سړي نه غوره شخص وجود نلري ما ته يې داسې معلومات راکړل چې په هغې له نبي پرته بل څوک نه پوهيږي. دوی ورته وويل: عداسه! ګوره چې تا له خپل دين نه وانهړوي، ستا دين د هغه له دينه غوره دی.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له باغ نه راووت او پداسې حال کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې په لور روان شو چې زړه يې له حسرتونو او غمونو ډک وُ، او کله چې قرن المنازل ته ورسيد نو الله تعالی جبريل (عليه السلام) ورته راوليږه له هغه سره د غرونو فرښته هم ملګرې وه، هغوی ورته وويل: که غواړې نو امر راته وکړه چې د مکې په خلکو د اخشبين دواړه غرونه راچپه کړو.

بخاري شريف دا کيسه په مفصله توګه له عروه بن زبير نه روايت کړيده وايي عائشې (رضي الله عنها) راته ويلي چې:

((انها قالت للنبي (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم): هل اتى عليك يوم كان اشد عليك من يوم احد؟ قال: لقيت من قومك ما لقيت، وكان اشد ما لقيت منهم يوم العقبة، اذ عرضت نفسي على ابن عبد يا ليل بن عبد كلال، فلم يجبني الى ما اردت، فانطلقت و انا مهموم، على وجهي، فلم استفق الا و انا بقرن الثعالب، و هو المسمى بقرن المنازل، فرفعت راسي فاذا انا بسحابة قد اظلتني، فنظرت فاذا فيها جبريل، فناداني، فقال ان الله قد سمع قول قومك لك، ما ردوا عليك، و قد بعث الله اليك ملك الجبال لتامره بما شئت فيهم فناداني ملك الجبال، فسلم علي ثم قال: يا محمد، ذلك، فما شئت، ان شئت ان اطبق عليهم الاخشبين اي لفعلت، و الاخشبان: هما جبلا مكة، ابو قيس و الذي يقابله و هو قعيقعان. قال النبي (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم): بل ارجو ان يخرج الله (عزوجل) من اصلابهم من يعبد الله (عزوجل) وحده لا يشرك به شيئا).(۱)

[حضرت عائشه (رضي الله عنها) وايي: يو ځل ما له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه پوښتنه وکړه چې آيا په تا باندې د احد له ورځې نه هم کومه سخته ورځ راغلې ده؟ رسول اکرم (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: هو! ستا د قوم له لاسه مې چې څه ناکردې ليدلې هغه مې ليدلې خو له ټولو نه زيات او سخت مصيبت هغه وُ چې د عقبې په ورځ ورسره مخ شوم هغه وخت چې د عبدياليل بن عبد کلال زوی ته ورغلم، دعوت مې ورکړ، خو هغه زما خبره او بلنه ونه منله نو زه پداسې حال کې چې غمونو او حسرتونو اخيستې وم بيرته را روان شوم، هيڅ په ځان نه وم خبر، تر څو قرن ثعالب ته چې قرن المنازل ورته ويل کيږي راورسيدم

---

(1) صحيح البخاري: كتاب بدء الخلق ۴۵۸/۱. مسلم: باب ما لقي النبي (صلى الله عليه وسلم) من اذى المشركين و المنافقين ۱۰۹/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته متوجه شوم، پورته مې وکتل که ګورم یوه ټوټه وریځ مې په سر روانه ده او سیوره راباندې کوي په ځیر مې ورته وکتل که ګورم چې جبریل (علیه السلام) پکې دی، آواز یې راته وکړ او راته وېې فرمایل: ستا قوم چې څه خبرې درته وکړې الله تعالی هغه واوریدې، نو اوس الله تعالی د غرونو فرښته درته رالیږلې ده، ستا خوښه چې څه امر ورته کوې هغه به همداسې کوي، پدې پسې د غرونو فرښتې غږ راته وکړ سلام یې راباندې واچاوه او راته وېې ویل: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستا خوښه څه امر راته کوې؟ که امر راته کوې چې دا دواړه غرونه (ابو قیس او قعیقعان چې اخشبین ورته وایي) ورباندې راچپه کړم، نو همداسې به وکړم، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: نه، زما هیله دا ده چې الله تعالی له هغوی نه داسې زوزاده (نسل) پیدا کړي چې یوازې د یوه الله تعالی عبادت به کوي او هیڅ شریک به نه ورسره نیسي.]

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لدې ځواب نه دده د شخصیت، عظمت، او دده د مبارکو اخلاقو رفعت او اوچتوالی ښه څرګندیږي، او ددې ځواب په اوریدو سره سلیم عقل دا حکم کوي چې رښتیا هم رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دومره عظیم شخصیت او لوړو اخلاقو درلودونکی ؤ چې انساني عقل یې له ادراک نه عاجز دی.

لنډه دا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې الهي او غیبي نصرت او کومک چې الله تعالی له آسمانه ورته رالیږلی ؤ، ډیر ډاډه او مطمئن شو، غمونه او حسرتونه یې له زړه نه ووتل او په پوره ډاډ سره د مکې په خوا مخکې لاړ تر څو وادي نخله ته ورسید، هلته څو ورځې پاتې شو. هغه وخت پدې ځای کې یوازې د السیل الکبیر او الزیمه دوې سیمې د اوسیدو وړ وې ځکه هلته اوبه او شنه بوټي وو، خو مونږ له تاریخي مصادرو نه دا معلومه نه شوای کړی چې رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دلته په کومه یوه سیمه کې اوسیدلی ؤ.

په همدې موده او همدې ځای کې الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یوه ډله پیریان هم راولیږل، قرآنکریم دوه ځایه لدې پیریانو نه یادونه کوي او فرمایي: ((وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَراً مِنْ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ (۲۹) قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَاباً أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ (۳۰) يَا

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ (٣١) (الاحقاف: ٢٩ – ٣١)

[او یاد کړه (هغه وخت اې محمده!) کله چې وګرزول مونږ تا ته یو ټولی له پیریانو څخه چې غوږ به یې ایښوده قرآن ته پس کله چې حاضر شول دوی (دې قرآن ته) وویل دوی پخپل منځ کې چپ شئ تاسې اې پیریانو بیا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وګرځیدل قوم خپل ته ویروونکي (له عذابه که همغسې کافران پاتې شي) وویل دوی اې قومه زمونږ بیشکه مونږ واوریده داسې یو کتاب چې نازل کړی شویدی وروسته له موسی پداسې حال کې چې تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو. لیاره ښیي حق دین ته او لیارې سمې ته، اې قومه زمونږ! قبول کړئ تاسې قول د بلونکي د الله او ایمان راوړئ په ده باندې چې مغفرت درته وکړی (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او خلاص به کړي (الله) تاسې له عذاب دردناک څخه.]

بل ځای د جن په سورت کې داسې فرمایي:

((قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنْ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآناً عَجَباً (١) يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَداً (٢))) (الجن: ١–٢)

[ووایه (اې محمده! دوی ته) وحي راغلې ماته چې بیشکه شان دا دی چې واوریده (قرائت زما) یوه ټولي له پیریانو نه، نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چې بیرته ورغلل چې) بیشکه مونږ واوریده یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چې هدایت کوي رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راوړ مونږ پر هغه (قرآن) او هر ګز به شریک نه کړو (پس له دې ورځې) له رب خپل سره بل هیڅوک.]

ددې آیتونو له سیاق او همداراز ددې پیښې په هکله له رانقل شویو روایتونو نه دا څرګندیږي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر هغې پورې د پیریانو ددې ډلې په راتګ نه وُ خبر تر څو الله تعالی د همدې آیتونو په ذریعه خبر ورکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته دا د پیریانو لومړی ځل راتګ و او له احادیثو نه دا په ډاګه کیږي چې پدې پسې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته د پیریانو تګ راتګ څو ځله تکرار شویدی.

د پیریانو دا راتګ او د هغوی اسلام منل په حقیقت کې یو بل غیبي کومک وُ چې الله تعالی د خپل غیب مکنون له خزانې نه د هغو لښکرو په واسطه له رسول اکرم (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره وکړ کوم چې له الله تعالی (ج) نه پرته بل څوکورباندې خبر ندي. او بل دا چې ددې پیښې په هکله را نازل شویو آیتونو د رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دعوت د بري زيری هم ورکاوه او دا يې په ډاګه اعلانوله چې د ځمکې پر مخ هيڅ قوت هم ددې دعوت مخه نه شي نيولی او نه يې له خپل منزل نه په شا کولی شي لکه چې فرمايي:

((وَمَنْ لا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَولِيَاءُ أُوْلَئِكَ فِي ضَلالٍ مُبِينٍ)) (الاحقاف: ۳۲)

[او هغه څوک چې ونه مني (بلنه د) بلونکي پس نه به وي عاجز کوونکی (د الله، په تيښته سره) په ځمکه کې (بلکه هيچيرې) او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) څخه دوستان مددګارانو دغه کسان په ګمراهۍ ښکاره کې دي.]

((وَأَنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نُعجِزَ اللَّهَ فِي الأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَباً)) (الجن: ۱۲) [او بيشکه مونږ يقين کاوه چې له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کې (چې ترې پټ او خلاص شو) او له سره به نه عاجز کوو دغه (الله) په تيښتې سره (که ترې وتښتو).]

د الله تعالی پدې بشارتونو، او کومکونو سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له زړه او دماغ نه غمونو او تشويشونو کوچ وکړ، هغه پداسې حال کې له طائف نه راوتلی ؤ چې په سينه کې يې د نورو غمونو ځای نه ؤ، ناهيلي او نا اميدي يې سترګو ته کيدله، خلکو نه يوازې چې خبره يې نه وه منلې بلکه له خپلې سيمې يې راشړلی وو، خو د لارې په اوږدو کې الله تعالی داسې زيري او غيبي کومکونه ورسره وکړل چې غمونه او دردونه يې ټول هير شول، په ټينګ عزم سره د مکې په لور وخوځيد، تر څو هلته له نوي عزم، او نوې روحيې سره خپل دعوت مخکې بوزي او خلکو ته د الله تعالی دين ورسوي.

پدې وخت کې زيد بن حارثه (رضي الله عنه) ورته وايي: جنابه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ته څنګه بيا مکې ته ننوزې پداسې حال کې چې د مکې خلکو (قريشو) ددې ځای پريښودو ته اړ کړی يې؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**يا زيد، إن الله جاعل لما ترى فرجًا ومخرجًا، وإن الله ناصر دينه، ومظهر نبيه**). [اې زيده(رضي الله عنه)! دا حالات چې ته ګورې، الله تعالی به خوامخوا مونږ ته پکې د نجات او خلاصون لاره پيدا کوي، الله تعالی حتماً د خپل دين مرسته کوي او خپل نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته بری ور په برخه کوي.]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وخوځيد تر څو د حراء لمنې ته ورسيد هلته معطل (تم) شو، او له هغه ځای نه يې د خزاعه کورنۍ يو کس اخنس بن شريق ته احوال واستاوه او له هغه نه يې د پناه غوښتنه وکړه، خو هغه معذرت و غوښت او ويې ويل چې زه پخپله د مکې د اوسيدونکو حليف يم (د تړون او عهد خاونديم) او حليف خو چا ته چې ملګرې قبيلې شړلی وي د پناه ورکولو حق او صلاحيت نلري. نو بيا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سهيل بن عمرو ته پيغام وروليږه چې ده ته پناه ورکړي، خو سهيل په ځواب کې ورته وويل: چې بني عامر د بني کعب په مقابل کې چا ته پناه نه شي ورکولی. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مطعم بن عدي ته د پناه غوښتنې پيغام واستاوه، په ځواب کې مطعم ورته وويل: هو زه ستا پناه په غاړه اخلم، نور يې خپله وسله راواخيسته، زامن او د قوم خلک يې راوغوښتل ورته ويې ويل خپلې وسلې را واخلئ او د کعبې شريفې سره شا او خوا کې ودريږئ، ځکه ما محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پناه ورکړيده.

بيا يې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پيغام واستاوه چې اوس راځه، مکې ته را دننه شه، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم پداسې حال کې چې زيد بن حارثه (رضي الله عنه) هم ورسره ؤ مکې ته ننوت مسجد حرام ته يې تشريف يووړ پدې وخت کې مطعم بن عدي په خپله سپرلۍ ودريد او اعلان يې وکړ اې قريشو! ما محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پناه ورکړيده، نور به هيڅوک ورسره غرض نلري. هلته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حجر اسود ته ورغی، مچې يې کړه، دوه رکعته لمونځ يې وکړ بيا خپل کورته روان شو، مطعم او زامن او نور د قوم خلک يې همداسې مسلح تر شا و خوا روان وو تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل کور ته تشريف يووړ.

ويل کيږي چې ابو جهل له مطعم بن عدي نه پوښتنه وکړه: چې تا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پناه ورکړه او که د هغه دين دې ومانه او د هغه پيرو شوې؟ مطعم ورته وويل: ما پناه ورکړه، نو ابو جهل ورته وويل: چا ته چې تا پناه ورکړيده مونږ هم پناه ورکوو.[1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مطعم بن عدي دا نيکي کله هم نده هيره کړې، هلته د بدر په ورځ چې مسلمانانو يو شمير مشرکان په اسارت نيولي وو،

---

[1]. د طائف د سفر تفصيلات مو له دې کتابونو نه اخيستي دي: ابن هشام ۴۱۹/۱- ۴۲۲ . زاد المعاد ۴۶/۲_۴۷. مختصر سيرة الرسول (ص) للشيخ عبد الله النجدي ۱۴۱_۱۴۳.رحمة للعالمين ۷۲/۱ . تاريخ اسلام للنجيب آبادي ۱۲۳/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جبير بن مطعم د ځينو بنديانو (اسيرانو) د آزادولو پخاطر د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلی ؤ، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې فرمايلي وو:

((لو كان المطعم بن عدى حيًا ثم كلمنى في هؤلاء النتنى لتركتهم له))[1] **[يعنى كه** چيرې مطعم بن عدي ژوندی وای او ددې بوينو په هکله يې راته خبره کړې وای، نو ما به دده پخاطر دوی ټول آزاد کړي وو.**]**

[1]. صحيح البخاري ۵۷۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو خلکو او قبايلو ته د اسلام بلنه

د بعثت په لسم کال د ذي القعدې په مياشت کې چې د ۶۱۹م کال د جون د وروستيو او يا جولای له لومړيو سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له طائف نه مکې ته راستون شو او دلته يې بيا خلک، او قبيلې د اسلام لور ته رابللې. او څرنګه چې د حج وخت راتلونکی ؤ نو خلک له هر ليرې او نژدې ځای نه د حج پخاطر سواره او پياده مکې ته راتلل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به لدې موقع نه په استفادې سره هرې قبيلې ته بيل بيل ورته د اسلام بلنه به يې ورکوله او د ملاتړ غوښتنه يې ورنه کوله او پدې سره يې د نبوت له څلورم کال نه پيل شوې لړۍ يو ځل بيا را ژوندۍ کړه.

هغه قبيلې چې اسلام ته رابللې شوې وې

امام زهري (رحمه الله) وايي: له هغه قبيلو نه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغوی ته تشريف وروړی او اسلام ته يې را دعوت کړې وې ځنې دا وې: بنو عامر بن صعصعه، محارب بن خصفه، فزاره، غسان، مره، حنيفه، سليم، عبس، بنونصر، بنوالبکاء، کلب، حارثه بن کعب، عذره، حضارمه، خو لدې ټولو نه يوه قبيله هم په اسلام مشرفه نه شوه.[۱]

يادونه بايد وکړو دا قبيلې چې امام زهري يې نومونه ياد کړيدي ټولې په يوه کال يا د حج په يوه موسم کې اسلام ته ندي رابللې شوې بلکه دا د نبوت له څلورم کال نه تر هجرته مخکې وروستني حج پورې په لس کلنه موده کې اسلام ته رابللې شويدي.[۲]

او دا نشو ويلای چې فلانۍ قبيله په فلاني کال اسلام ته رابلل شويده، که څه هم علامه منصور پوري د ځينو قبيلو نومونه اخستي او دا يې ويلي دي چې دا قبيلې د بعثت په لسم کال اسلام ته رادعوت شويدي. ابن اسحاق اسلام ته د ځينو قبايلو د

---

[1]. ترمذي – مختصر السيرة للشيخ عبدالله ۱۴۹

(2). رحمة للعالمين ۷۴/۱ وګوره. تاريخ اسلام ۱/ ۱۳۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابللو کيفيت او د هغوی ځوابونه بيان کړيدي چې مونږ يې لنډيز په لاندې ډول وړاندې کوو:

١- **بنوکلب**- رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې قبيلې يوې ښنې ته چې بنو عبدالله نوميده ورغی، د الله تعالی لور ته يې راوبلل، د ملاتړ غوښتنه يې ورنه وکړه او دا يې ورته وويل چې دی (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ځان سره بوزي، د خپلو خبرو په ترڅ کې يې دا هم ورته وفرمايل: ((**يا بني عبدالله ان الله قد احسن اسم ابيكم**)). [اې د عبدالله اولادې! الله تعالی ستاسې نيکه ته ډېر غوره نوم ورکړی دی] خو نوموړې قبيلې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دعوت و نه مانه.

٢- **بنوحنيفه**: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغوی ديرې ته ورغی د الله تعالی لور ته يې راوبلل، د اسلام غوښتنه يې ورنه وکړه، او له دوی سره يې د تګ خبره ورته وکړه، خو ددې قبيلې خلکو په ټولو عربو کې ډېر خراب او ناوړه ځواب ورکړ.

٣- **بني عامر بن صعصعه**- رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دې قبيلې ته هم ورغی، د الله تعالی دين ته يې راوبلل او له دوی سره د تګ هيله يې ورته څرګنده کړه. په ځواب کې له دوی نه يوه کس چې بحيره بن فراس نوميده داسې ورته وويل: قسم په خدای که زه دا ځوان له قريشو نه خپل کړم، نو ټول عرب به ورباندې وخورم يعنی ټول عرب به د ځان کړم، بيا يې رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: ښه دا راته ووايه که چيرته مونږ ستا په دې دين بيعت درسره وکړو، بيا الله تعالی پر دښمنانو غلبه او بری در په برخه کړي، نو هغه وخت به بيا د کارونو واګې (واکداري) مونږ ته راکوې او که څنګه؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: د کارونو واک او اختيار له الله تعالی سره دی، هغه چاته يې ورکوي چې خوښه يې وي. بيا هغه سړي ورته وويل: ته دا غواړې چې مونږ له عربو نه ستا د دفاع په لار کې خپل سرونه قربان کړو، خو کله چې الله بری در کړي، نو بيا دې واک او قدرت له بل چاسره وي، نو مونږ ستا دې دين ته اړتيا نلرو. پدې ترتيب سره دې قبيلې هم اسلام ونه مانه.

خو کله چې ددې قبيلې خلک له حج نه وروسته بيرته خپل وطن ته ستانه شول هلته يې خپل مشر ته چې د کمزورۍ او زړښت له وجې حج ته نه و راغلی دا کيسه واورله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ورته وېې ويل: د قريشو د بني عبدالمطلب کورنۍ يو ځوان چې د نبوت دعوى يې کوله مونږ ته راغی او دا يې رانه وغوښتل چې مونږ يې ملاتړ وکړو ورسره ودرېږو او هغه خپلې سيمې ته راولو. بوډا چې دا خبرې واورېدې غبرګ لاسونه يې په سر کېښودل او ويې ويل: اې د عامر اولادې! آيا ستاسې دا خطا جبران کېدای شي؟ آيا دا له لاسه وتلی مرغه بيرته لاسته راتلی شي؟ قسم په هغه ذات چې د فلاني نفس د هغه په اختيار کې دی چې اسماعيلي کله هم په دروغو د نبوت دعوه نده کړې، يقيناً چې دا حق دی، هغه وخت ستاسې عقل چيرته وُ؟[1]

د ايمان وړانګې له مکې نه د باندې

لکه څرنګه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) قبيلې، پلاوي او هيئتونه اسلام ته رابلل، همدا راز يې ځينې افراد او وګړي هم د الله تعالى دين ته رادعوت کړل، چې د ځينو عکس العمل هم ښه وُ، او لدې موسم نه څه موده وروسته يو شمير افراد په اسلام مشرف هم شول. راځئ ددې کسانو او پيښو په هکله لانديني څرګندونې سره ولولو.

۱- سويد بن صامت: د يثرب اوسيدونکی، ډير زيرک او ذکي شاعر وُ، او د خپلې سنجيدګۍ، شاعرۍ شرف او نسب له امله په کامل سره مشهور وُ. مکې ته د حج يا عمرې لپاره راغلی وُ، رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) د اسلام بلنه ورکړه، نو ده ورته وويل: کيدای شي دا کوم څه چې له تاسره دي داسې وي لکه زما سره چې دي. رسول اکرم (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: (**وما الذي معك؟**). له تاسره څه دي؟ سويد ورته وويل: **قال: حکمة لقمـــان.** له ماسره د لقمان حکمت (علم) دی. رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: **قال: (اعرضها عليَّ).** ما ته يې وړاندې کړه، نو هغه له دې حکمت نه څه ورته تير کړل. بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل:).**فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: (إن هذا لكلام حسن، والذي معي أفضل من هذا؛ قرآن أنزله الله تعالى عليّ، هو هدى ونور).** دا غوره کلام (خبرې) دي، خو هغه څه چې له ما سره

[1]. ابن هشام ۱/۴۲۴، ۴۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي لدینه غوره او افضل دي، هغه قرآنکریم دی چې الله تعالی پر ما را نازل کړی دی، هغه رڼا ده او هدایت دی. بیا یې یو څو آیتونه ورته تلاوت کړل او اسلام ته یې راوباله، نو سوید هم بلنه ومنله او په اسلام مشرف شو او ویې ویل: دا له ټولو نه غوره قول دی. نوموړی چې بیرته مدینې ته ستون شو هلته د بعاث په جګړه کې ووژل شو[۱] سوید د نبوت د یوولسم کال په پیل کې په اسلام مشرف شوی و.[۲]

۲- ایاس بن معاذ- د یثرب اوسیدونکی ؤ، نوموړی نوی رسیدلی ځوان ؤ چې د اوس قبیلې له یوه هیئت (پلاوي) سره مکې ته راغلی ؤ. دا د نبوت د یوولسم کال پیل او د بعاث له جګړې نه مخکې پیښه وه. نوموړی وفد پدې نیت مکې ته راغلی ؤ چې د خزرج په مقابل کې له قریشو سره حلف او تړون وکړي، هغه وخت د اوس او خزرج تر مینځ د دښمنۍ اور تود ؤ، د اوس قبیلې شمیره هم کمه وه.رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) چې له نوموړي وفد نه خبر شو تشریف یې وروړ او ورته ویې فرمایل: تاسې چې د کوم مقصد لپاره دلته راغلی یاست آیا له هغه نه غوره څیز قبلوئ؟ دوی ورته وویل: هغه به څه وي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمایل: زه د الله تعالی رسول یم، خلکو ته یې رالیږلی یم، زه انسانان دي ته رابولم چې یوازې د یوه الله عبادت وکړي، هیڅ شریک ورسره ونه نیسي، الله تعالی پر ما کتاب هم رانازل کړیدی، بیا یې د اسلام یادونه ورته وکړه، قرآنکریم یې ورته تلاوت کړ. نو ایاس بن معاذ وویل: اې قومه! قسم په الله تعالی دا له هغه څه چې تاسې ورپسې راغلی یئ ډیر غوره دی، پدې وخت کې د وفد له غړو نه یوه کس چې ابو الحیسر انس بن رافع نومیده یو موټی خاوري راواخیستې او د ایاس مخ ته یې وروشیندلې او ورته ویې ویل: زما په عمر قسم چې مونږ ددې لپاره نه یو راغلي، زمونږ د راتلو مقصد بل څه دی. ایاس چوپ شو او رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هم پاڅید، وفد هم وروسته لدې چې له قریشو سره په تړون او عهد کولو کې ناکام شو بیرته مدینې ته ستون شو.

مدینې ته له رسیدو وروسته ایاس مړ شو، خو د ځنکندن په وخت کې یې (لا اله الا الله، الله اکبر، الحمدلله، سبحان الله) په ژبه جاري وو، نو بیشکه چې هغه مسلمان مړ

---

[۱]. ابن هشام ۴۲۵/۱- ۴۲۲-۴۲۷ رحمة للعالمین ۷۴/۱

[۲]. تاریخ اسلام للنجیب آبادي ۱۲۵/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شویدی.[۳]

۳- ابوذر الغفاري : د یثرب د شاو خوا سیمو اوسیدونکی وُ. کله چې د سوید بن صامت او ایاس بن معاذ پواسطه د رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د بعثت خبر په مدینه کې خپور شو، نو ابوذر (رضي الله عنه) غوږ ته هم ورسید او همدایې د اسلام راوړلو سبب شو.

امام بخاري له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روایت کوي وایي: **قال ابوذر: کنت رجلا من غفار، فبلغنا ان رجلا قد خرج بمکة یزعم انه نبي، فقلت: لاخي انطلق الی هذا الرجل و کلمه و اءتني بخبره، فانطلق، فلقیه ثم رجع، فقلت: ما عندك؟ فقال: و الله لقد رایت رجلا یامر بالخیر و ینهي عن الشر، فقلت له: لم تشفني من الخبر، فاخذت جرابا و عصا، ثم اقبلت الی مکة، فجعلت لا اعرفه، و اکره ان اسال عنه، و اشرب من ماء زمزم و اکون في المسجد، قال: فمر بي علي فقال: کاَن الرجل غریب؟ قال: قلت: نعم. فقال: فانطلق الی المنزل، فانطلقت معه، لا یسالني عن شي و لا اساله و لا اخبره. فلما اصبحت غدوت الی المسجد لا اسال عنه و لیس احد یخبرني عنه بشئ. قال: فمر بي علي، فقال: اما زال للرجل یعرف منزله بعد؟ قال: قلت: لا. قال: فانطلق معي، قال: فقال: ما امرك؟ وما اقدمك هذه البلدة؟ قال: قلت له: ان کتمت علي اخبرتك، قال: فاني افعل. قال: قلت له: بلغنا انه قد خرج ههنا رجل یزعم انه نبي الله، فارسلت اخي یکلمه، فرجع و لم یشفني من الخبر، فاردت ان القاه. فقال له: اما انك قد رشدت، هذا وجهي الیه، ادخل حیث ادخل، فانی ان رایت احدا اخافه علیك قمت الی الحائط کانی اصلح نعلي و امض انت. فمضی، مضیت معه حتی دخل و دخلت معه علي النبي (صلی الله علیه و آله وصحبه وسلم) فقلت له: اعرض علي الاسلام، فعرضه، فاسلمت مکاني. فقال لي: یا اباذر، اکتم هذا الامر، وارجع الی بلدك، فاذا بلغك ظهورنا فاقبل، فقلت: والذي بعثك بالحق لاصرخن بها بین اظهرهم، فجئت الی المسجد و قریش فیه! فقلت: یا**

---

[۳]. ابن هشام ۱/۴۲۷- ۴۲۸. تاریخ اسلام للنجیب آبادي ۱/۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

معشر قريش. اني اشهد ان لا اله الا الله، و اشهد ان محمدا عبده و رسوله. فقالوا: قوموا الى هذا الصابئ. فقاموا، فضربت لاموت، فادركني العباس فاكب علـــي، ثم اقبل عليهم فقال: ويلكم تقتلون رجلا من غفار؟ و متجركم و ممركم على غفـــار فاقلعوا عني، فلما ان اصبحت الغد، رجعت فقلت مثل ماقلت بـــالامس، فقـــالوا: قوموا الى هذا الصابئ فصنع بي ما صنع بالامس، فادركني العباس، فاكب علي وقال مثل مقالته بالامس.))[1]

يعنى: ابوذر (رضي الله عنه) فرمايي: زه د بني غفار قبيلې يو كس وم، خبر شوم چې په مكه كې يو داسې څوک پيدا شوى چې ځان نبي بولي، ما خپـل وروړتـه وويـل: تـه دې كس ته ورشه، خبرې ورسره وكړه او ما ته يې احوال راوړه، هغه لاړ، ملاقات يې ورسره وكړ او بيرته راغى، ما پوښتنه ورنه وكړه چې څه خبر دې راوړى؟ ده راتـه وويـل: پـه الله قسم چې ما يو داسې شخصيت وليد چې پـه نيكۍ امر او لـه بدۍ نـه نهي كـوي. مـا ورتـه وويـل: پـوره خبر دې نـدې راوړى، زړه مې پرې ډاډه نـه شـو، نـو بيـا مـې د تـوښې توبره او همسا راواخيسته او د مكې پـه لـور روان شـوم، (مكې تـه ورسيدم) خـو رسـول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) مې نـه پيژانـده، او دا هـم ښـه نـه راتـه ښكاريـده چې له چا نه يې پوښتنه وكړم، د زمزم اوبه به مې څښلې او په مسجد حرام كې به وم، بالاخره علي (رضي الله عنه) راغى راته وې ويل: بيګانه معلوميږې! مـا ورتـه وويـل: هو، ده راته وويـل: نو راځه زما سره كورته لاړ شه، زه هم ورسره لاړم، خو نه هغه رانـه د څه پوښتنه كوله او نه ما ورنه پوښتل او نه مې څه ورته ويل.كلـه چې سـهار شـو نـو بيـا مسجد حرام ته لاړم تر څو د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) پـه هكلـه څـه معلومات حاصل كړم خو هيڅوک هم نه وُ چې د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) پـه هكلـه يـې معلومـات راكړي واى، بيـا علـي (رضـي الله عنـه) راتـه راغـى ويـې ليدم، راته وې ويل: دې سړي تر اوسه خپـل ځاى (كـور) نـدى پيژندلىٔ؟ ما ورتـه وويـل: نه، ده راته وويل: ښه، نو راځه زما سره لاړ شه، بيـا يـې راتـه وويـل دا راتـه ووايـه سـتا كار څه دى؟ او د څه پخاطر دې ښارته راغلى يې؟ ما ورته وويل: كـه تـه زمـا راز سـاتې نو درته وبه وايم: هغه راته وويل: سيي ده، (راز دې ساتم) نو مـا ورتـه وويـل: خبـر شـوى يم چې دلته يو داسې كس پيدا شويدى چې ځان د الله تعالى نبي (صلى الله عليـه و الـه

---

[1]. صحيح البخاري باب قصة زمزم ۴۹۹/۱ - ۵۰۰ و باب اسلام ابي ذر ۱/ ۵۴۴ - ۵۴۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وصحبه وسلم) بولي، ما خپل ورور دلته را استولی ؤ چې راشي خبرې ورسره وکړي، هغه بيرته تـه راستون شو، خو څه اطميناني او تسلي بخش خبر يې نه ؤ راوړی، نو تصميم مې ونيو چې زه بايد پخپله لدې شخص سره وګورم. حضرت علي (کرم الله وجهه) راته وويل ته سيي ځای ته رارسيدلی يې، ګوره زه د همغه په طرف روان يم، په کومه چې زه تلم په همغه لار راپسې راځه او که د لارې په اوږدوکې لـه داسې چا سره مخامخ شوو چې ستا لپاره خطرناک ؤ، نو زه به د ديوال خوا تـه پدې بهانه دريږم چې ګويا زه خپلې څپلۍ جوړوم، خو ته به تيرېږې او خپله لار به وهې، بيا علي (کرم الله وجهه) روان شو، زه ورپسې وم تر څو هغه ننوت او زه هم ورپسې د رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) حضور ته ور ورسيدم او عرض مې ورتـه وکړ چې اسلام راتـه را وړاندې کړه! رسول اکرم(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) اسلام راتـه بيـان کـړ، نـو زه په همغه ځای مسلمان شوم، بيا رسول الله(صلی الله عليـه و الـه وصحبه وسلم) راتـه وويـل: (**يا أبا ذر، اكتم هذا الأمر، وارجع إلى بلدك، فإذا بلغك ظهورنا فأقبل**).ابـو ذره! دا خبره پټه ساته او بيرته خپـل وطن تـه لاړ شـه، او کلـه چې زمونږ د بـري خبر در ورسيد نو بيا راشه. ما ورته وويل: په هغه ذات قسم چې ته يې په حقه راليږلی يې، زه به د دوی په مينځ کې دا په ډاګه اعلانوم. بيا مسجد حرام ته راغلم، قريش ناست وو، ما ورته وويل: اې قريشـو! واورئ : (**اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا عبده و رسوله**)، زه شاهدي ورکوم چې لـه الله تعـالی پرتـه بـل د عبـادت وړ څوک نشـته، او زه شـاهدي ورکـوم چې محمـد(صـلی الله عليـه و الـه وصـحبه وسـلم) د الله تعـالی بنـده او رسول دی.

دوی وويل: دا بې دين راونيسئ، يو ځل خلک را پاڅيدل او په مرګ يې ووهلم، تر څو عباس (رضي الله عنه) راغی پر ما يې ځان را واچاوه بيا يې قريشـو تـه مخ وراوړه او ورتـه ويې ويـل: تبـاه شـئ، تاسې د غفـار قبيلې سړی وژنـئ؟ پداسې حـال کـې چې ستاسې تجارت او ستاسې لار په غفار قبيله باندې ده! نو پدې سره خلکو زه پريښـودم او رانه لاړل. سبا سهار بيـا هملتـه ورغلم او همـاغـه پرونۍ خبره مې بيـا اعـلان کـړه، خلکو بيا وويل: دا بې دينه ونيسئ، او بيايې همغه پرونۍ معامله راسره وکړه (ډير يې ووهلـم) دا ځـل بيـا حضرت عبـاس (رضـي الله عنـه) ورنـه خـلاص کـړم، پـر مـايې ځـان راواچاوه او هماغه پرونۍ خبره يې ورته وکړه.

۴- طفيل بن عمرو الدَوسي: دا يو شريف انسـان، د عقـل او پوهې خاوند ، زيرک

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او د خپل قوم مشر وځ. دده قبیلې (دوس) د یمن پر ځینو برخو پوره حاکمیت او یا څه نا څه تسلط درلود. نوموړی د نبوت په یوولسم کال مکې ته راغی. د مکې خلکو یې ډیر تود هرکلی وکړ، ډیر قدر او عزت یې ورکړ، او دا یې ورته وویل: طفیله! تا زمونږ ښار ته تشریف راوړی، او دا شخص چې زمونږ په مینځ کې پیدا شوی زمونږ لپاره د ډیرو مشکلاتو سبب شویدی، زمونږ اتحاد ته یې صدمه رسولی، زمونږ یووالی یې ختم کړیدی، خبرې یې لکه د سحر او جادو په شان اثر او اغیزه لري، د پلار او زوی، وروڼو، میړه او ښځې تر مینځ بیلتون راولي، مونږ ویریږو دا مشکلات چې مونږ ورسره مخ یو، ته او ستا قوم هم ورسره لاس او ګریوان شي، نو ته به ورسره هیڅ خبرې نه کوې او له هغه نه هیڅ هم باید وا نه وري.

حضرت طفیل (رضي الله عنه) وایي: دې خلکو ماته همدا خبرې کولی تر دې چې ما کلکه اراده وکړه چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره به نه خبرې کوم او نه به څه ورنه اورم، ان تر دې چې کله سهار مسجد حرام ته لاړم، نو په غوږونو کې مې مالوچ کیښودل چې هسې نه د رسول الله(صلی الله علیه و آله وصحبه وسلم) کومه خبره مې تر غوږو شي، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له کعبې سره لمونځ کاوه او زه خوا کې ورسره ودریدم او څرنګه چې د الله تعالی اراده داسې وه چې زه به د رسول اکرم (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) څه خبرې اورم، نو همداسې وشول ما ورنه ډیره غوره خبره واوریدله، بیا مې په زړه کې وویل: مور دې رابانديې بوره شي! زه یوه زیرک او پوه شاعر یم، ښه او بد پیژنم، نو بیا ولې ددې شخص خبرې نه اورم؟ که یې خبرې ښې او سیې وې وبه یې منم او که خرابې وې، نو نه به یې قبلوم، دا سوچ مې وکړ او همدلته پاتې شوم تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) کورته روان شو، نو زه هم ورپسې شوم او کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) کورته ننوت زه ورپسې وم او هلته مې د خپل راتګ، د خلکو د خبرو، په غوږونوکې د مالوچو ایښوولو او لدې سره سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ځینو خبرو اوریدلو ټول تفصیلات ورته بیان کړل، بیا مې عرض ورته وکړ چې ته خپلې خبرې راته واوروه! رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) اسلام راته بیان کړ او قرآنکریم یې راته ولوست، الله شاهد دی چې ما کله هم لدې نه غوره قول او لدې نه د زیات عدل او انصاف خبرې نه وې اوریدلې، نو همدا وه چې هملته په اسلام مشرف شوم او د حق شهادت مې ادا کړ یعنی د شهادت کلمه مې وویله. بیا مې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته عرض وکړ چې زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوم زما خبرې مني، زه بيرته ورځم او هغوی اسلام ته رابولم، نو ته الله تعالی ته سوال وکړه چې ماته څه نښانې راکړي! رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته دعا وکړه. حضرت طفيل (رضي الله عنه) ته چې کومه نښه ورکړل شوې وه هغه دا وه چې کله هغه خپلې قبيلې ته ورلنډ شو، نو الله تعالی يې په مخ کې لکه ډيوه داسې رڼا پيدا کړه، ده پدې وخت کې دعا وکړه او وېې ويل: يا الله! د مخ په ځای دا رڼا په کوم بل ځای کې پيدا کړه، هسې نه چې خلک ووايي چې مُثله دی، نو دعايې قبوله شوه او دا رڼا يې همسا يا متروکې ته لاړه. بيا يې خپل پلار او خپله ښځه اسلام ته راوبلل او هغوی دواړه مسلمان شول، خو قوم يې ژر اسلام رانه وړ. طفيل (رضي الله عنه) خپل دعوت جاري وساته تر څو د خندق له غزا نه وروسته هغه پداسې حال کې هجرت وکړ چې د خپل قوم (۷۰) يا (۸۰) کورنۍ ورسره وې. حضرت طفيل (رضي الله عنه) د اسلام لپاره ډيره خدمتونه سرته رسولي دي او له ډيرو هلو ځلو وروسته د يمامه په جګړه کې په شهادت رسيدلی دی.

۵- ضِماد الازدي- نوموړی د يمن اوسيدونکې او د ازد شنوءه، قبيلې غړی وُ، دم او چوپ يې وظيفه وه. مکې ته راغی هلته يې د سيمې له جاهلانو نه واوريدل چې محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ليونی دی. ضماد وويل: زه دې سړي ته ورځم، کيدای شي الله تعالی يې زما په دم جوړ کړي. ورغی او له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره يې ملاقات وکړ او ورته وېې ويل: اې محمده (ص)! زه د مرضونو او دې باد دم او چوپ کوم څنګه ته دم او چوپ ته ضرورت لرې؟ رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په ځواب کې ورته وفرمايل:

(**إن الحمد لله نحمده ونستعينه، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلله فلا هادى له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله. أما بعد**). يعنی: ټول ثنا او صفت خاص د الله تعالی لپاره دی، مونږ د هغه حمد او ثنا وايو، او له همده نه مرسته غواړو چا ته چې الله تعالی هدايت وکړي، نو هيڅوک هم هغه نه شي بې لارې کولی، او الله تعالی چې څوک بې لارې کړي، نو هيڅوک هم هغه ته هدايت نه شي کولی، او زه شاهدي وايم چې له الله پرته هيڅ بل معبود نشته، هغه واحد دی هيڅ شريک نلري، او زه شاهدي وايم چې محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی بنده او رسول دی. اما بعد.

ضماد ورته وويل: دا خبرې يو ځل بيا راته واوروه! رسول الله(صلی الله عليه و اله

(c) ketabton.com: The Digital Library

وصحبه وسلم) دا خبرې درې ځله ورته تکرار کړې. بیا ضماد وویل: ما د کاهنانو، جادوګرانو او شاعرانو خبرې اوریدلې دي، خو کله مې هم ستا د خبرو په شان خبرې ندي اوریدلې، دا د سمندر تل ته رسیدلی خبرې دي، راوړه، لاس دې را اوږد کړه تر څو بیعت درسره وکړم. پدې ترتیب سره په اسلام مشرف شو او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره یې د اسلام بیعت وکړ.[١]

د مدینې منورې شپږ نیکبخته کسان

د نبوت په یوولسم کال د حج په موسم کې چې د (۶۲۰م) کال د جولای له میاشتې سره سمون خوري اسلامي بلنې داسې نیالګي وموندل چې ډیر ژر په داسې لویو ونو بدل شول چې په کلونو کلونو ستړیو او ظلم ځپلیو مسلمانانو یې تر یخې سیورې لاندې د امن او راحت ژوند پیل کړ.

د مکې مشرکنیو د رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د تکذیب او له اسلام نه د خلکو د منع کولو لپاره چې کومې لارې چارې او هلې ځلې په کار اچولې وې، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د هغوی د دې کوښښونو د ناکامولو پخاطر دا لاره نیولې وه او دا حکمت یې په کار اچولې ؤ چې د شپې په تیاره کې به قبایلو ته د دعوت لپاره ورته، تر څو د مکې مشرکینو څه موانع ورته ایجاد نه کړای شي[٢].

یوه شپه رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د دعوت په منظور ووت ابوبکر او علي (رضي الله عنهما) هم ورسره ملګري وو د بنو ذهل او بنو شیبان بن ثعلبه هستوګنځي ته ورغلل او د اسلام په هکله یې خبرې ورته وکړې، هغوی که څه هم نیک او هیله من کوونکی ځواب ورکړ خو في الحاله یې اسلام قبول نکړ. پدې وخت کې د حضرت ابوبکر (رضي الله عنه) او بنو ذهل د یوه کس تر مینځ د نسب د شجرې په هکله ډیر په زړه پورې سوال او ځواب هم وشو ځکه دوی دواړه نسب پوهان وو.[٣]

بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په منی کې له عقبې نه تیریده چې د

---

(1). صحیح مسلم، مشکاة المصابیح باب علامات النبوة ۵۲۵/۲

(2). تاریخ اسلام للنجیب آبادي ۱۲۹/۱

(3). مختصر السیرة للشیخ عبدالله ص ۱۵۰ - ۱۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو خبرې یې تر غوږو شوې، نو د هغوی په طرف ور روان شو او ورغی دا له یثرب نه راغلي شپږ ځوانان وو، چې ټول د خزرج له قبیلې څخه وو او نومونه یې دا دي:

۱. اسعد بن زراره (له بني النجار قبیلې څخه)
۲. عوف بن الحارث بن رفاعه بن عفراء (له بني النجار قبیلې څخه)
۳. رافع بن مالک بن العجلان (له بني زریق قبیلې څخه)
۴. قطبه بن عامر بن حدیده (له بني سلمه قبیلې څخه)
۵. عقبه بن عامر بن نابي (له بني حرام بن کعب قبیلې څخه)
۶. جابر بن عبدالله بن رئاب (له بني عبید بن غنم قبیلې څخه)

د مدینې د خلکو یوه نیکبختي دا هم وه چې هغوی به د خپلو حلیفانو یعنی د مدینې له یهودانو نه دا اوریدل چې ویل به یې پدې زمانه کې یو نبي مبعوث کیدونکې دی، ډیر ژر به را ښکاره شي، مونږ به یې متابعت او پیروي وکړو او د هغه په ملګرتیا به تاسې لکه د عاد او ارم په شان ووژنو.[۱]

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هغوی ته ور ورسید پوښتنه یې ورنه وکړه چې تاسې څوک یاست؟ هغوی ورته وویل: مونږ د خزرج قبیلې غړي یوو. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمایل: د یهودانو حلیفان؟ دوی وویل: هو. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمایل: نو تاسې کینئ چې څه خبرې درسره وکړم! هغوی کیناستل، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د اسلام حقیقت ورته بیان کړ، د الله تعالی لور ته یې راوبلل، او قرآنکریم یې ورته تلاوت کړ، هغوی پخپل مینځ کې سره وویل: داسې ښکاري چې دا همغه نبي(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وي کوم چې یهودان یې یادونه کوي او په همدې سره تاسې ویروي او اخطارونه درکوي، نو په کار ده چې یهود درنه مخکې نه شي. پدې پسې هغوی د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دعوت ومانه او په اسلام مشرف شول.

دا د یثرب پوه او زیرک خلک وو، هغوی خپل مینځي جګړو چې اورونه یې لا بل وو ډیر ستړي کړي وو، نو له همدې امله دا هیله ورسره پیدا شوه چې کیدای شي د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دا دعوت جګړې او جنګونه پای ته ورسوي. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته یې داسې وویل: مونږ خپل قوم پداسې حال کې پریښی دی چې بل څوک به د دوی په شان په عداوت او بدبختۍ نه وي

[1]. زاد المعاد ۲/ ۵۰. ابن هشام ۱/ ۴۲۹ - ۵۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختـه، هيله ده چې الله تعالی هغوی ستا په برکت سره يو کړي، مونږ ورځو او خلک ستا دعوت ته رابولو، او دا دين چې مونږ ومانه هغوی ته يې هم ور وړاندې کوو، که الله تعالی ستا په واسطه هغوی سره متحد کړل، نو بيا ستا په شان عزيز او معزز کس نشته. او کله چې دا خلک مديني ته ستانه شول، لـه ځان سره يې د اسلام پيغام هم يوور، او د همدوی په واسطه د مديني په هر کور کې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يادونه پيل شوه.[١]

له حضرت عائشې (رضي الله عنها) سره د رسول الله(ﷺ) نکاح

په همدې کال يعنی د نبوت د يوولسم کال په شوال مياشت کې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له حضرت عائشې (رضي الله عنها) سره نکاح وکړه. دغه وخت د عائشې (رضي الله عنها) عمر شپږ کاله وُ، او واده يې په مدينه کې د هجرت په لومړي کال د شوال په مياشت کې تر سره شو چې هغه وخت عائشه (رضي الله عنها) نهه (٩) کلنه وه.[٢]

---

[١]. ابن هشام ١/ ٤٢٨ – ٤٢٩ - ٤٣٠

[٢]. تلقيح فهوم اهل الاثر ص ١٠، صحيح البخاري ١/ ٥٥١

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسراء او معراج

پداسي حال کي چي د رسول اکرم(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) دعوت او تبليغ د ظلم او ستم په مينځ کې د بري لار وهله، او د فتحې د افق په ليرو څنډو کې د برلاسی او غلبې د ستورو تته شانته رڼا تر سترګو کيدله، په همدې وخت کې د اسراء او معراج پيښنه وشوه.

ددې پيښې د نيټې په هکله اهل سير (تاريخ پوهان) مختلف نظرونه لري:

١ـ ويل کيږي په کوم کال چي رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) په نبوت مشرف شو په هماغه کال د اسراء پيښنه وشوه (دا د طبري قول دی).

٢ـ له بعثت نه پنځه کاله وروسته دا پيښنه شوې ده (امام نووي او امام قرطبي دا قول راجح بولي).

٣ـ د نبوت د لسم کال د رجب مياشتي په اوه ويشتمه د اسراء او معراج واقعه پيښنه شويده، (دا قول علامه منصور پوري غوره کړيدى).

۴ـ ويل کيږى چي دا پيښنه د بعثت د دوولسم کال د رمضان په مياشت يعنى له هجرت نه شپاړس مياشتې مخکې واقع شويده.

۵ـ ويل شوي چي دا پيښنه له هجرت نه يو کال او دوې مياشتې مخکې يعنى د نبوت د ديارلسم کال د محرم په مياشت کې واقع شوې ده.

۶ـ يو روايت دا هم دى چي دا پيښنه له هجرت نه يو کال مخکې يعنى د نبوت د ديارلسم کال د ربيع الاول په مياشت کې واقع شوې ده.

لدې اقوالو نه درى لومړني قولونه ځکه سيي نه شميرل کيږي چي خديجه (رضي الله عنها) د نبوت د لسم کال د رمضان په مياشت کې وفات شويده، او دا خو ثابته ده چي نمونځونه له فرضيت نه مخکې وفات شوې، او دا هم ثابته ده چي د پنځګونو لمونځونو ادا کول د اسراء په شپه فرض شويدي[1].

خو د دريو وروستيو روايتونو په هکله هم ما داسې څه ونه موندل چي له هغو نه

---

[1]. دديگ اقوالو په هکله دا کتابونه وکگوره. زاد المعاد ۴۹/۲. مختصر سيرةالرسول للشيخ عبدالله النجدي ص ۱۴۸ - ۱۴۹ رحمة للعالمين ۷۲/۱، تاريخ الاسلام للنجيب آبادي ۱۲۴/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم يو ورباندې غوره او راجح وبولم، يوازې دومره ويلی شم چې د اسراء سورت له سياق نه دا څرګنديږي چې اسراء او معراج ډير وروسته واقع شويدی.

حديث پوهانو ددې پيښې ټول تفصيلات رانقل کړيدي، مونږ ورنه په لاندې توګه لنډه غونډې يادونه کوو:

ابن القيم وايي: د صحيح روايت مطابق رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) جسماً پداسې حال کې چې په براق سپور او جبريل (عليه السلام) ورسره ملګری ؤ له مسجد الحرام نه بيت المقدس ته بوتلی شو، هلته کوز شو، براق يې د جومات د دروازې له يوې کړۍ سره وتاړه او نبيانو (عليهم السلام) ته يې لمونځ ورکړ. بيا په همدې شپه کې له بيت المقدس نه د دنيا تر آسمان پورې پورته يووړل شو، هلته جبريل (عليه السلام) د دروازې خلاصولو (ننوتلو) اجازه ورته وغوښتله، دروازه ورته بيرته شوه او هملته يې آدم (عليه السلام) وليد سلام يې ورباندې واچاوه، هغه هم د سلام ځواب ورکړ او ښه راغلاست يې ورته ووايه او د رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په نبوت يې اقرار وکړ. او هملته الله تعالی خپل رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته د هغه (آدم "عليه السلام") ښی خوا نه د شهيدانو او په کيڼې خوا ته يې د بدبختانو ارواوې ورښودلې.

وروسته دوهم آسمان ته وخيژول شو، د ننوتلو اجازه ورته واخيستله شوه، رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) هلته يحيی بن زکريا او عيسی بن مريم (عليهم السلام) وکتل، سلام يې ورکړ هغوی دواړو د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته وويل او دده په نبوت يې اقرار وکړ.

بيا دريم آسمان ته هسک کړی شو، هلته يې له يوسف (عليه السلام) سره ملاقات وشو سلام يې ورکړ، هغه د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته وويل او دده په نبوت يې اقرار وکړ.

پدې پسې څلورم آسمان ته بوتلل شو، هلته له ادريس (عليه السلام) سره مخامخ شو، سلام يې ورباندې واچاوه، هغه د سلام ځواب ورکړ، مرحبا يې ورته ووېل او دده په نبوت يې اقرار وکړ.

بيا پنځم آسمان ته وخيژول شو، هلته يې هارون بن عمران (عليه السلام) وليد، سلام يې ورکړ، هغه د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته وويل او دده په نبوت يې اقرار وکړ.

بيا شپږم آسمان ته وخيژل شو، هلته يې له موسی بن عمران (عليه السلام) سره ملاقات وشو، سلام يې ورکړ، د هغه د سلام ځواب او هرکلی ورته ووايه او دده په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبوت يې اقرار وکړ، خو کله چې محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مخ په وړاندې روان شو، موسی (عليه السلام) وژړل، پوښتنه ورنه وشوه چې ولې ژاړې؟ ده په ځواب کې ورته وويل: لدې امله ژاړم چې له ما نه وروسته يو داسې ځوان په نبوت مشرف شويدی چې زما د امتيانو په نسبت به دده د امت زيات شمير خلک جنت ته داخليږي.

وروسته محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) اووم آسمان ته هسک کړی شو، هلته يې له ابراهيم (عليه السلام) سره ملاقات وشو، سلام يې ورباندې واچاوه، هغه د سلام ځواب او ښه راغلاست ورته ووايه او دده په نبوت يې اقرار وکړ.

بيا سدره المنتهی ته وخيژول شو، وروسته محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته بيت المعمور وښودل شوه، بيا د جبار خدای (جل جلاله) حضور ته يوووړل شو، او رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) خپل رب (جل جلاله) ته دومره ورلنډ شو چې د دوو ليندیو د لرګي په اندازه او يا له دې نه هم کمه فاصله پاتې وه. همدلته الله تعالی خپل رسول (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته هغه څه وحي کړل چې وحي يې کړل، او پنځوس لمونځونه يې ورباندې فرض کړل. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) بيرته راستون شو تر څو موسی (عليه السلام) ته ورسيد، هغه وپوښته چې الله تعالی په څه مامور کړې؟ محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په ځواب کې ورته وويل: الله تعالی د پنځوسو لمونځونو امر راته وکړ. موسی (عليه السلام) ورته وويل: ستا امت د پنځوسو لمونځونو توان نلري، بيرته خپل رب ته ورشه او د خپل امت لپاره د تخفيف سوال ورنه وکړه.

رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) جبريل (عليه السلام) ته پداسې انداز کې وکتل لکه چې مشوره ورنه غواړي. هغه ورته وويل: سيي ده که ستا خوښه وي، نو همدا وه چې جبريل (عليه السلام) بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی حضور ته حاضر کړ، او هغه پخپل ځای وُ ــ په ځينو طريقو (رواياتو) کې او دا د بخاري شريف لفظ دی- الله تعالی لس لمونځونه ورنه کم کړل، بيا محمد (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) راکوز شو او موسی (عليه السلام) ته يې لدې نه خبر ورکړ. موسی (عليه السلام) ورته وويل: بيرته د خپل رب حضور ته ورشه او د نور تخفيف سوال ورنه وکړه. پدې ډول سره رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د الله تعالی او موسی (عليه السلام) تر مينځ تر هغې پورې تله، راتله تر څو الله تعالی يوازې پنځه لمونځونه فرض پريښودل. بيا هم موسی (عليه السلام) ورته وويل: بيرته خپل رب ته ورشه او د نور تخفيف (آسانۍ) سوال ورنه وکړه، خو محمد (صلی الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

عليه و اله وصحبه وسلم) ورتـه وويـل: **[قد اسـتحييت مـن ربي، ولكـني أرضـى وأسلم]**نور له الله تعالى نه شرم او حيا راځي، زه ورنه راضي او ورته تسليم يم. او كله چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) لږ ليرې لاړ، نو آواز وشو چې ما خپله فريضه نافذه كړه او پخپلو بندګانو مې تخفيف او آساني وكړه.[١]

پدې پسې ابن القيم ددې خبرې په هكله اختلاف ذكر كړی چې آيا رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) الله تعالى ليدلی او كه نه؟ بيا يې د ابن تيميه تحقيق رانقل كړی چې د هغه لنډيز داسې دی: په سترګو سره د الله تعالى ليدل ثابت ندي شوي او نه هم كوم صحابي (رضي الله عنه) پدې قول قايل دی، او دا چې له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه په يوه روايت مطلق ليدل او په بل روايت د زړه ليدل را نقل شويدي، نو دا لومړنی روايت (مطلق ليدل) د دوهم روايت (زړه ليدلو) منافي ندي.

ابن قيم بيا وايي: ((د الله تعالى دا قول چې فرمايي: ((**ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى**)) (النجم: ٨) [بيا نژدې شو (جبريل، محمد ته) پس ښه نژدې شو] د اسراء په كيسه كې ذكر شوی نژديوالی پدې آيت شريف كې له ذكر شوي نژديوالي سره توپير لري، ځكه د نجم سورت پدې پورته ذكر شوي آيت كې نژديوالی د جبريل (عليه السلام) له نژديوالي او تدلي څخه عبارت دی، لكه څرنګه چې حضرت عائشې او حضرت ابن مسعود (رضي الله عنهما) فرمايلي او همدا راز د جملې سياق هم په همدې دلالت كوی، او هلته د اسراء په حديث كې نقل شوی نژديوالی په صريحه د الله تعالى له نژديوالي او تدلي څخه عبارت دی، پدې هكله هيڅ اشكال نشته او د نجم په سورت كې دې ته اشاره نده شوې بلكه هلته داسې ويل شوي چې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) هغه د دوهم ځل لپاره له سدره المنتهى سره وليد او دا جبريل (عليه السلام) وُ چې رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) دوه ځله پخپل اصلي شكل كې ليدلی، يو ځل يې په ځمكه كې ليدلی او بل ځل يې هلته له سدره المنتهى سره ليدلی دی.[٢] (الله تعالى له هر چانه ښه پوهيږي).

په همدې ځل د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) د مباركې سينې د

---

[1]. زاد المعاد ٢/٤٧ - ٤٨

[٢]. زاد المعاد ٢/٤٧ –٤٨ صحيح البخاري: ١/ ٥٠، ٤٥٥. ٤٥٦. ٤٧٠. ٤٧١. ٤٨١. ٥٤٨. ٥٤٩. ٥٥٠. ٢/ ٦٨٤. صحيح مسلم : ١/ ٩١/ ٩٢/ ٩٣/ ٩٤/ ٩٥/ ٩٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیرولو پیښنه هم شوې ده، او په همدې سفر کې رسول الله(صلی الله علیه واله وصحبه وسلم) ډیر شیان لیدلي دي.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته شیدې او شراب وړاندې شول هغه جناب(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) شیدې غوره کړې، نو ورته وویل شول: د فطرت لاره درته ښودل شویده، یا دا چې فطرت دې غوره کړ، او په یاد ولره که چیرې دې شراب غوره کړي وای، نو امت به دې بې لارې شوی وای.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په جنت کې څلور رودونه ولیدل چې دوه یې ظاهري او دوه نور یې باطني وو، ظاهري یې د نیل او فرات رودونه وُو او ددې معنی دا ده چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) رسالت به د نیل او فرات په حاصلخیزه ځمکو کې خورېږي، او د هغه ځای خلک به پشت په پشت د اسلام پیروان وي، او ددې معنی دا نده چې ګویا ددې دواړو رودونو اوبه له جنت نه راوزي.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مالک د دوزخ خازن هم ولید، هغه نه خندل او نه یې په مخ کې د خوشالۍ او خوښۍ څه نښې نښانې ښکاریدې. همدا راز د الله تعالی رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) جنت او دوزخ هم ولیدل. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هغه کسان هم ولیدل چې په ظلم او ناحقه د یتیمانو مالونه خوري، هغوی د اوښانو په شان شونډې لرلې، د تیږو په شان د اور سکروټې به یې په خوله کولې چې بیرته به یې د مقعد له لارې وتلې.

سود خواره یې هم ولیدل چې دومره لویې، لویې خیټې یې وې چې له ځایه به نه شوای خوځیدای او کله به چې آل فرعون (د فرعون لښکرې یا پیروان) د دوزخ په لور بیول کیدل، نو پدې سود خورو به د پاسه تیریدل او تر پښو لاندې کول به یې.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هلته زنا کاران هم ولیدل چې مخې ته یې ښه پاکه، تازه او چاغه غوښه ایښې وه او خوا ته یې نوره خوسا، وچه او بد بویه غوښه وه، هغوی به دا پاکه او تازه غوښه پرېښوله او هغه مرداره او خوسا غوښه به یې خوړله.

هلته رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هغه ښځې هم ولیدلې چې په خپلو میړونو پسې د بل چا اولاد تړي (پدې معنی چې له بل چا سره زنا کوي او له زنا نه حمل اخلي، او بیا په بې خبرۍ کې دا اولاد د هغې د میړه شمیرل کیږي) رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دا ډول ښځې ولیدلې چې د آسمان او ځمکې تر مینځ په تیو (سینو) راځړوندې شوې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا راز رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په تګ راتګ کې د لارې په سر د مکې د خلکو یوه قافله هم ولیدله، او هغوی ته یې هغه اوښ هم وروښود کوم چې ورنه تښتیدلی او ورک شوی ؤ. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ددې کاروان له یوه سر پټې لوښي نه اوبه هم وڅښلې، د کاروان خلک ټول ویده وو، او د هغه لوښي سر یې همداسې پټ پریښود، او همدغه خبره د اسراء د شپې په سهار د رسول الله (ص)، د صدق او ریښتینولی یو د لیل هم شو.[1]

ابن قیم وایي: کله چې سهار شو، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خپل قوم ته د هغه لویو، لویو نښنو نښانو خبر ورکړ کومې چې الله تعالی ده ته ورښوولې وې. قوم یې دا خبرې ونه منلې، د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) تکذیب یې وکړ، او دده په خلاف یې ظلمونه او جبرونه لا پسې زیات کړل، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) نه یې وغوښتل چې دوی ته د بیت المقدس کیفیت بیان کړي، نو پدې وخت کې الله تعالی خپل رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته بیت المقدس را ښکاره کړ، د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سترګو ته ودرید ورته کتل یې او خپل قوم ته یې د هغه نښې او نښانې ویلې، هغوی ونه شوای کولای چې دده مبارک کومه خبره رد کړي. همدا راز رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) قریشو ته د دوی د هغه کاروان خبره هم وکړه کوم چې دده معراج ته د تګ او راتګ په وخت کې لیدلی ؤ، او دوی ته یې د نوموړي کاروان د راتګ نیټه هم وښودله، او د هغه اوښ نښې یې هم ورته وویلې کوم چې د کاروان په سرکې روان ؤ. وروسته څرګنده شوه چې حقیقت همداسې ؤ لکه څرنګه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) بیان کړی ؤ، خو لدې ټولو سره سره هغوی حق و نه مانه بلکه لا پسې بې لارې شول او د خپل کفر او انکار له امله یې هیڅ ډول حقیقت ته غاړه نه ایښوده.[2]

ویل کیږي چې ابوبکر (رضي الله عنه) ته په همدې وخت کې د صدیق لقب ورکړ شو، ځکه نوموړي پداسې وخت کې ددې پیښې (اسراء او معراج) تصدیق وکړ چې نورو خلکو یې تکذیب کاوه.[1]

د اسراء او معراج د سفر د ګټو او علتونو د بیانولو په هکله تر ټولو نه لویه او تر ټولو

---

(1) مخکې یاد شوي مصادر. ابن هشام ۱/ ۳۹۷، ۴۰۲ _ تر _ ۴۰۲

(2) زاد المعاد ۴۸/۱. صحیح البخاري ۲/ ۲۸۴. صحیح مسلم ۹۲/۱. ابن هشام ۴۰۲/۱. ۴۰۳

(1) ابن هشام ۳۹۹/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه لنډه خبره د الله تعالی دا قول دی چې فرمایي: ((لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا)) (الاسراء : ۱) [چې (هلته وښیو مونږ دغه (محمد) ته ځینې له دلایلو (د قدرت) خپل.] د انبیاؤ (علیهم السلام) په هکله د الله تعالی سنت همدادی، فرمایي: ((وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنْ الْمُوقِنِينَ)) (الانعام: ۷۵) [او (لکه مو وښوده ابراهیم ته دده د قوم د ګمراهۍ قبحه) هم دا رنګه ښیو مونږ ابراهیم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکې (دپاره ددې چې دلیل ونیسي په وحدانیت زما) او له پاره ددې چې شي له یقین کوونکو (عیاناً هم لکه چې ؤ بیاناً).]

بل ځای حضرت موسی (علیه السلام) ته خطاب کوي او فرمایي: ((لِنُرِيَكَ مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى)) (طه: ۲۳). [دپاره ددې چې وښیو تاته ځینې له هغو معجزاتو چې ډیرې لوې دي.

الله تعالی ددې نښو نښانو د ښوولو هدف او مقصد ته اشاره کوي فرمایي: ((وَلِيَكُونَ مِنْ الْمُوقِنِينَ)) [تر څو له یقین کوونکو څخه شي.] او کله چې د انبیاء (علیهم السلام) علومو ته د داسې مشاهداتو لیدنه او کتنه هم ورزیاته شي، نو ورته د عین الیقین هغه درجه حاصلیږي چې اندازه کول یې ممکن ندي، په فارسی کې یو متل دی وایي ((شنیدن کی بود مانند دیدن)). او همدا وجه ده چې انبیاوو (علیهم السلام) د الله تعالی په لار کې داسې مشکلات او کړاوونه ګاللي چې د بل چا له وسه نه وو پوره، او د همدې عین الیقین په برکت د دنیا ټولو قوتونو د دوی په وړاندې د ماشې د یوه وزرقدرې ارزښت هم نه درلود، او له همدې امله وه چې هغوی د هیڅ کړاو او عذاب پروا نه ساتله.

دا چې د معراج ددې عظیم سفر تر شا نور کوم حکمتونه او اسرار پراته دي د هغې د بیانولو اصلي ځای د شریعت د اسرارو کتابونه دي، خو څه داسې حقایق هم شته چې له دې مبارک سفر نه سرچینه اخلي او د نبوي سیرت د ګلشن په لور امتداد مومي، نو دې ډول حقایقو ته داسې اشاره کوو:

ګورو چې الله تعالی د اسراء سورت یوازې په یوه آیت کې د اسراء کیسه یاد کړیده او بیا یې د یهودانو جرائم بیان کړي او د هغوی له جنایاتو یې پرده اوچته کړیده، وروسته یې هغوی دیته متوجه کړیدي چې دا قرآن تر ټولو نه نیغې او سمې لارې ته هدایت او لارښوونه کوي. کیدای شي چې د قرآنکریم تلاوت کوونکي ددې آیتونو په تلاوت سره داسې وانګیري چې د دواړو خبرو او مسئلو تر مینځ څه ارتباط او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړاو نشته، خو حقیقت داسې ندی، بلکه الله تعالی پدې اسلوب سره دې ته اشاره کوي چې دا سفر (اسراء) د بیت المقدس په خوا او له همغه ځای نه ترسره شویدی، او دا هم ځکه چې یهودان به نور د انساني امت له قیادت او مشرتابه نه لیرې کیږي، ځکه دوی داسې جرائم او جنایتونه کړیدي چې نور ددې وړ ندي چې د بشریت رهبري وکړي شي، نو الله تعالی اوس دا منصب خپل رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته سپاري، او د ابراهیمي دعوت دواړه مرکزونه (مکه – بیت المقدس) دده تر امر لاندې راولي، اوس هغه وخت رارسیدلی دی چې معنوي مشرتابه او قیادت له یوه امت نه بل امت ته وسپارل شي. په بل عبارت اوس ددې وخت دی چې دا معنوي قیادت له هغه امت نه واخستل شي کوم چې تاریخ یې ټول له غدر، خیانت، ظلم او بدکاریو نه ډک دی، او داسې یوه امت ته وسپارل شي چې نیکي او صلاح یې شعار، او رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) یې له ټولو نه نیغې لارې ته د لارښوونکي قرآن په وحي مشرف دی.

خو خبره دا ده چې دا قیادت به څه ډول انتقال مومي، پداسې حال کې چې ددې امت رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د خلکو د ظلم له لاسه د مکې په غرونو کې لالهانده ګرزي؟ دا سوال له یوه بل حقیقت نه پرده اوچتوي او هغه دادی چې د اسلامي دعوت دا پړاو نور سرته رسیدلی، اوس به بل نوی پړاو پیلیږي او له همدې امله ده چې قرآنکریم په صریحه او شدیده لهجه مشرکین تهدیدوي لکه چې فرمایي:

((وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَـدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيراً)) (الاسراء: ۱۷) [او کله چې اراده وفرمایو مونږ ددې چې هلاک کړو کوم کلی (ښار) نو امر وکړو مونږ غټانو (او متمولانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره) نو فسق وکړي دوی په هغه کې نو حق (او ثابت) شي پر (ذمه د اوسیدونکو) هغه خبره (د عذاب) نو هلاکوو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره له ګډولو کلیو او ښارونو د دوی).]

((وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيراً بَصِـيراً)) (الاسراء: ۱۷)

[او ډیر هلاک کړیدي مونږ له (اهل د) قرنونو پس له نوح (لکه عادیان او ثمودیان) او کافي دی رب ستا په ګناهونو د بندګانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی(عالم په ټولو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره وئ).]
او ددې وعید لرونکو آیتونو تر څنګ داسې آیتونه هم راغلي چې مسلمانانو ته د هغه تمدن اصول او قواعد ور په ګوته کوي په کوم سره چې د دوی اسلامي ټولنه ودانیږي، داسې ښیي لکه چې دوی په کوم ځای کې میشته شوي، ټول کارونه د دوی په لاس کې دي او یو له بل سره د یووالي پداسې مزي تړل شویدي چې ټولنه د همغې په محور را څرخي، نو پدې آیتونو کې دې ته اشاره ده او یا دا په ګوته کوي چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) به ډیر ژر داسې یوه پناه ګاه او مېنــــه ومومي چې هلته به یې دین استقرار پیدا کړي، او همدا نوی مېنــه به یې په ټوله دنیا کې د دعوت د خوریدو مرکز وي. دا و د اسراء او معراج د مبارک سفر له پټو حکمتونو او اسرارو نه هغه حکمت او راز چې زمونږ له بحث او موضوع سره یې پیوند درلود او له همدې کبله مو دلته ورنه یادونه وکړه.
پدې ترتیب سره دې حکمت او دې ته ورته نورو حکمتونو ته له نظر کولو وروسته ویلی شو چې اسراء او معراج یا له بیعت عقبه اولی نه مخکې او یا د دواړو بیعتونو تر مینځ واقع شویدی. (والله اعلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عَقَبه لومړنی بیعت

مخکې مو وویل چې د نبوت د یوولسم کال د حج په موسم کې د یثرب له خلکو نه شپږو کسانو ایمان راوړ، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره یې ژمنه وکړه چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) رسالت به خپل قوم ته رسوي. ددې نتیجه دا شوه چې په راتلونکې کال یعنی د نبوت د دوولسم کال د حج په موسم کې چې د ۶۲۱م کال د جولای له میاشتې سره سمون خوري دوولس کسان د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) حضور ته راغلل، له دې جملې نه پنځه کسان هماغه وو کوم چې تیر کال حاضر شوي وو، او جابر بن عبدالله بن رئاب د هغوی شپږم وُ چې پدې کال نه وُ راغلی، او ددې دوولسو کسانو د پاتې اوو کسانو نومونه دا دي:

١. معاذ بن الحارث بن عفراء له بني النجار کورنۍ نه (خزرج)
٢. ذکوان بن عبدالقیس له بني زریق کورنۍ نه (خزرج)
٣. عباده بن الصامت له بني غنم کورنۍ نه (خزرج)
۴. یزید بن ثعلبه د بني غنم له ملګرو (حلیفانو) نه (خزرج)
۵. عباس بن عباده بن نضله له بني سالم کورنۍ نه (خزرج)
۶. ابو الهیثم بن التیهان له بني عبدالاشهل کورنۍ نه (اوس)
٧. عویم بن ساعده له بني عمرو بن عوف کورنۍ نه (اوس)

لدې کسانو نه یوازې دوه وروستي له اوس قبیلې څخه وو، نور ټول د خزرج قبیلې غړي وو.[1]

دې کسانو په منی کې له عقبې سره خوا کې له رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره ملاقات وکړ، او له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره یې د داسې خبرو بیعت وکړ، چې بیا وروسته یعنی د مکې د فتحې په وخت کې له ښځو نه د همغه خبرو بیعت واخیستل شو، او دې بیعت ته بیعه النساء (د ښځو بیعت) ځکه وایي چې د بیعت بندونه (مادې) لکه د ښځو د بیعت د بندونو او مادو په شان وې.

---

[1]. رحمة للعالمین ۸۵/١. ابن هشام ١/ ۴۳١_ ۴۳۲_۴۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام بخاري له عباده بن صامت نه روايت کوی وايي: رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمايل: **[تعالوا بايعوني على ألا تشركوا بالله شيئًا، ولا تسرقوا، ولا تزنوا، ولا تقتلوا أولادكم، ولا تأتوا ببهتان تفترونه بين أيديكم وأرجلكم، ولا تعصوني في معروف، فمن وفي منكم فأجره على الله ، ومن أصاب من ذلك شيئًا فعوقب به في الدنيا، فهو له كفارة، ومن أصاب من ذلك شيئًا فستره الله ، فأمره إلى الله ؛ إن شاء عاقبه، وإن شاء عفا عنه]. قال: فبايعته ــ وفي نسخة: فبايعناه ــ على ذلك.**

[راشئ له ماسره پدې بيعت وکړئ چې : له الله تعالی سره به هيڅ شريک نه نيسئ، غلا به نه کوئ، زنا به نه کوئ، خپل اولادونه به نه وژنئ، بهتان به نه کوئ، په ښو کارونو کې به زما نافرماني نه کوئ، چا چې پدې خبرو پوره عمل وکړ نو اجر يې په خدای دی، او که څوک لدې امورو نه د کوم يوه مرتکب شو يعنی پدې هکله يې په کوم څه کې زما له امر نه سرغړونه وکړه او بيا يې په دنيا کې د همغه عمل جزا وليده، نو همدا دده لپاره کفاره ده، او که چا پدې امورو کې کوم يو تر سره کړ يعنی لـه دې کارونونه د يوه کار مرتکب شو، بيا الله تعالی د هغه پرده وکړه، نو دده معامله له الله تعالی سره ده که د جزا اراده يې وکړه نو جزا به ورکړي، او که يې د عفوې اراده وکړه، نو عفوه به ورته وکړي. عباده بن صامت وايي نو پدې شيانو مې بيعت ورسره وکړ، او په بل نسخه کې د جمعې په صيغه راغلي يعنې: نو په همدې شيانو مو بيعت ورسره وکړ.[1]]

د اسلام سفير په مدينه کې

کله چې بيعت سرته ورسيد او د حج موسم هم تير شو، نو رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له هغو خلکو سره مدينې ته خپل لومړنی سفير واستاوه، تر څو مسلمانانوته د اسلام احکام او هدايات ور زده کړي او د مشرکينو په مينځ کې د اسلام تبليغ وکړي. رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ددې دندې لپاره د سابقين اولين له جملې نه يو ځوان انتخاب کړ چې نوم يې مصعب بن عمير عبدري (رضي الله عنه) وُ.

---

[1]. صحيح البخاري، باب علامة الايمان، حب الانصار ۱ /۷، باب و فود الانصار ۱/ ۵۵۰، ۵۵۱ دلته را نقل شوی لفظ له همدې باب نه دی). باب قوله تعالی: (اذا جاءك المؤمنات) ۷۲۷/۲ باب الحدود، کفارة ۱۰۰۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويه کاميابي

کله چې مصعب بن عمير يثرب ته ورسيد نو د اسعد بن زراره (رضي الله عنهما) په کورکې يې واړول، دوی دواړو په ډيره مينه او جوش او خروش سره د اسلام تبليغ کاوه، مصعب بن عمير (رضي الله عنه) د مقرئ په نامه مشهور شو.(مقرئ يعنی ويونکی هغه وخت به يې استاذ او معلم ته مقرئ ويل).

د دعوت او تبليغ په ډګر کې د مصعب (رضي الله عنه) له سترو کاميابيو څخه يوه دا ده چې يو ځل اسعد بن زراره (رضي الله عنه) هغه د بني عبدالاشهل او بني ظفر ځای ته ور ووست، هلته د بني ظفر د يوه باغ په د ننه کې له مرق نومي څاه سره کيناستل. څه شمير مسلمانان ورته راټول شول، هغه وخت د بني عبدالاشهل دواړه سرداران سعد بن معاذ او اسيد بن حضير مشرکان وو او لا تر اوسه په اسلام نه وو مشرف شوي. دوی دواړه چې کله لدينه خبر شول، نو سعد د بني عبدالاشهل بل سردار اسيد ته وويل: لاړ شه او دغه دواړه (مصعب او اسعد (رضي الله عنهما) ښه تهديد کړه او زمونږ ځای ته له راتلو نه يې منع کړه ځکه دوی دواړه راغلي تر څو زمونږ کمزوري کسان بې لارې او خراب کړي، او که چيرې اسعد بن زراره (رضي الله عنه) زما د خاله (ترور) زوی نه وای نو دا کار ما پخپله کاوه.

پدې سره اسيد خپله نيزه واخيسته او د دوی په لور ور روان شو، او کله چې د اسعد (رضي الله عنه) سترې ورباندې ولګيدلې نو مصعب (رضي الله عنه) ته يې وويل: دا دی د خپل قوم سردار را روان دی، دده په هکله له الله تعالی سره رېښتينولي غوره کړه. مصعب (رضي الله عنه) ورته وويل: که کيناست نو خبرې به ورسره وکړم. اسيد راغی، دوی ته ودريد او سختې سختې خبرې يې ورته وکړې ورته ويې ويل: تاسې د څه پخاطر دلته راغلي يئ؟ راغلي يئ تر څو زمونږ کمزوري کسان احمقان جوړ کړئ؟ که خپل ژوند درته ګران وي، نو له مونږ ته ليرې شئ! مصعب (رضي الله عنه) ورته وويل: بده به نه وي که لږ څه کينې او زما خبرې واورې، که دې کومه خبره خوښه شوه، نو قبوله به يې کړې او که دې خوښه نه شوه، نو مه يې منه. حضرت اسيد ورته وويل: د انصاف خبره دې وکړه، خپله نيزه يې ودروله او کيناست. مصعب (رضي الله عنه) د اسلام خبره ورته وکړه او قرآنکريم يې ورته ولوست، هغه وايي: قسم په خدای مخکې لدينه چې حضرت اسيد خبرې وکړي مونږ يې په مخ کې د اسلام رڼا وليدله، بيا يې وويل: دا څومره ښکلی او خوږ کلام دی؟ دا راته ووايئ چې که څوک پدې دين کې شامليدل وغواړي، نو څه به کوي؟

هغوی ورته وويل: لومړی غسل وکړه، پاکې جامې واغونده، بيا د حق او شهادت کلمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووایه، او دوه رکعته لمونځ ادا کړه. حضرت اسید پاڅید غسل یې وکړ، جامې یې پاکې کړې، د شهادت کلمه یې وویله او دوه رکعته لمونځ یې وکړ، پدې پسې یې دا خبره وکړه: ما پسې یو بل شخص هم دی، که چیرې هغه ستاسې متابعت غوره کړ، نو د هغه قوم به ټول په تاسې پسې روان شي او له دوی نه به هیڅوک هم ستاسې مخالفت ونکړي، زه اوس هغه تاسې ته رالیږم. سعد بن معاذ ته اشاره ده.

بیا حضرت اسید (رضي الله عنه) خپله نیزه واخیستله او سعد بن معاذ ته ورغی، هغه له خپل قوم سره په دیره کې ناست و، سعد چې کله هغه ولید نو وې ویل: قسم په خدای دا چې په کوم مخ تللی و په هغه بیرته نه دی راغلی. حضرت اسید (رضي الله عنه) راورسید، نو سعد بن معاذ وپوښته چې څه دې وکړل؟

ده ورته وویل: ما له هغو دواړو سره خبرې وکړې، خو قسم په خدای چې څه مشکل مې پکې ونه لید، ما هغوی منع کړل، او دوی راته وویل څه چې ستا خوښه وي هغه به کوو. او بله دا چې زه خبر شوم بني حارثه راوتلي تر څو اسعد بن زراره ووژني، او دا پدې خاطر چې هغوی پدې خبر دي اسعد ستا د ترور زوی دی او غواړي پدې ډول له تا سره خپل تړون مات کړي. سعد بن معاذ چې دا خبرې واوریدلې، قهر او غوسې په سر واخیست فوراً راپاڅید، خپله نیزه یې راواخیستله او د هغوی دواړو په خوا ورغی، خو کله یې چې هغوی ډاډه ولیدل پوه شو چې پدې خبره سره اسید غوښتل چې هغه (سعد) د دوی خبرې واوري، او کله چې ښه ورلنډ شو ورته ودرید او دوی دواړو ته یې ډیرې سپورې ستوغې و ا و رول ې بیایې اسعد بن زراره (رضي الله عنه) ته وویل: اې ابو امامه! قسم په الله که زما او ستا تر مینځ خپلوي نه وای، نو بیا به تا له مانه دا طمعه او امید نه وُ کړی، ته راځې او زمونږ په کلي او کور کې داسې کارونه کوې چې زمونږ نه خوښیږي؟

لدینه مخکې حضرت سعد، حضرت مصعب (رضي الله عنهما) ته ویلي وُ: دا دی داسې سردار درته را روان دی چې تر شا یې ټول قوم ولاړ دی که چیرې ده ستا پیروي غوره کړه ټول قوم به یې ستا پیروان ګرزي. همدلته وه چې مصعب (رضي الله عنه) ورته وویل: مهرباني وکړه لږ کینه او زما څو خبرې واوره، که د کومه خبره خوښه شوه قبوله به یې کړې، او که د خوښه نه وه نو مه یې منه! سعد بن معاذ په ځواب کې ورته وویل: د انصاف خبره دې وکړه، بیا یې خپله نیزه ودروله او کیناست. حضرت مصعب (رضي الله عنه) اسلام ورته بیان کړ او د قرآنکریم تلاوت یې ورته وکړ. وایې: قسم په خدای مخکې لدینه چې څه ووایي مونږ یې په مخ کې د اسلام رڼا ولیدله، بیا یې راته وویل: کله چې اسلام منئ نو څه کوئ؟ دوی دواړو ورته وویل: ته لومړی غسل وکړه، خپلې جامې پاکې کړه، بیا د حق او شهادت کلمه ووایه او ورپسې دوه رکعته

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمونځ ادا کړه. حضرت سعد بن معاذ (رضي الله عنه) هم پاڅید او دا ټول کارونه یې تر سره کړل. بیا یې خپله نیزه واخیستله او د خپل قوم په لور ور روان شو، هغوی چې ولید یو بل ته یې وویل: قسم په خدای په کوم مخ چې تللی ؤ په هغه بیرته نه دی راغلی، او چې مجلس ته را ورسید نو وې ویل: اې بني عبدالاشهل! ستاسې په مینځ کې زما مقام او معامله څنګه ده؟ دوی ورته وویل: ته زمونږ سردار یې، او له مونږ ټولو نه د پاخه نظر خاوند، او له مونږ ټولو نه برکتي او زمونږ نماینده او سرپرست یې. نو ده ورته وویل: ښه واورئ، ستاسې ټولو (نارینه او ښځو) سره تر هغې زما خبرې حرامې دي تر څو مو په الله تعالی او د هغه په رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ایمان نه وي راوړی. د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) ددې خبرې اثر دا ؤ چې تر ماښامه پورې دده ټول قوم نر او ښځې په اسلام مشرف شول، یوازې یوه کس چې (اصیرم) نومیده اسلام رانه ووړ هغه هم بیا وروسته د احد په جګړه کې مسلمان شو د الله په لار کې یې جګړه وکړه او پداسې حال کې په شهادت ورسید چې الله تعالی ته یې یوه سجده هم نه وه کړې. رسول اکرم(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دده په هکله فرمایلي: ((عمل قلیلا و اجر کثیرا)) یعنی نوموړی عمل کم کړی، خو اجر یې زیات تر لاسه کړ.حضرت مصعب (رضي الله عنه) تر هغې پورې د اسعد بن زراره (رضي الله عنه) په کور کې ؤ او د اسلام تبلیغ یې کاوه تر څو په انصارو کې داسې کورنۍ پاتې نه شوه چې څو کسان (نر او ښځې) نه وي پکې مسلمان شوي، یوازې د بني امیه بن زید او خطمه او وایل کورنۍ داسې وې چې څوک نه وو ورنه مسلمان شوي، او دا هم ځکه چې مشهور شاعر قیس بن اسلت د دوی له أ ل ی نه ؤ او دوی به دده خبره په کلکه سره منله، او همدې شاعر دوی د خندق تر غزا (پنځم هجري کال) پورې له اسلام نه بیل او لیرې ساتلي وو. حضرت مصعب بن عمیر (رضي الله عنه) د بعثت د دیارلسم کال د د حج له موسم نه مخکې مکې مکرمې ته ستون شو او هلته یې خپل عظیم لاربنود حضرت محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته د فتحې زیرې وارول، او هغه یې د یثرب د خلکو له حال احوال، د دوی له جنګي او دفاعي صلاحیتونو او نورو ښو ښو استعدادونو نه خبر کړ.[1]

---

[1]. ابن هشام ۴۳۵/۱. ۲۳۲، ۴۳۷. ۴۳۸، ۲ / ۹۰ زاد المعاد ۵۱/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عَقَبه دوهم بيعت

د نبوت د ديارلسم کال د حج په موسم يعنی د (۶۲۲م) کال د جون په مياشت کې د مدينې منورې له اوسيدونکو نه له اوياوو نه زيات مسلمانان د خپل قوم له مشرکانو سره يو ځای د حج ادا کولو پخاطر مکې ته ورسيدل. دا مسلمانان لا په مدينه او يا د مکې په لاره وو چې دا خبره يې سره ياده کړه ترکومه به رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د مکې په غرونو کې لا لهانده او له غمونو او مشکلاتو سره لاس او ګريوان پاتې وي؟

دوی مکې ته له رسيدو نه وروسته په پټه له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره تماس ونيو او پدې سره سلا شول چې د ذي الحجې په دولسمه شپه به په منی او د جمره عقبه خوا کې سره غونډيږي.

اوس راځئ کعب بن مالک الانصاري (رضي الله عنه) ته غوږ شو چې ددې تاريخي غونډې په هکله کومې چې د کفر او اسلام د جګړې مخه يې بدله کړه څه وايي:

((حج ته لاړو، او له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره مو د تشريق منځنۍ ورځ وعده وټاکله، بالاخره ټاکل شوې شپه را ورسيده، مونږ دا خبره د خپل قوم له مشرکينو نه پټه ساتله، خو يوازې له عبدالله بن عمرو بن حرام سره مو پدې هکله څه خبرې وکړې، نوموړی زمونږ له مشرانو او شريفو خلکو نه شميرل کيده. مونږ ورته وويل: ابو جابره! ته زمونږ له مشرانو او شريفانو نه يې، مونږ نه غواړو چې د دوزخ په اور کې وسوځې، بيا مو اسلام ته راوباله، او له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره له کړې وعدې نه مو خبر کړ، کعب وايي: نو هغه هم په اسلام مشرف شو او د عقبې په بيعت کې يې ګډون وکړ او د خپل قوم نقيب (استازی) وټاکل شو)).

کعب وايي: ((د نوموړې شپې په سر کې له خپل قوم سره يو ځای پخپله مېنه کې ويده شوو، خو د شپې د دريمې بـــرخې له تيريدو نه وروسته راپاڅيدو او په پټه سره د ټاکل شوي ځای په خوا وخوځيدو تر څو د عقبې خوا کې سره غونډ شوو. زمونږ شميره دري اويا سړي او دوه ښځې چې يوه يې د بني مازن بن النجار نسيبه د کعب لور (ام عماره) او بله يې د بني سلمه قبيلې اسماء د عمرو لور (ام منيع) وه)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

هملته ټول سره راټول شوو، او د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) د راتلو انتظار مو يوست، تر څو تشريف يې راوړ، له ده سره يې تره عباس (رضي الله عنه) هم وۀ، نوموړى هغه وخت لا مسلمان شوى نه وۀ خو دا يې غوښتل چې د خپل وراره پدې معامله کې برخه ولري او ټينګ عهد ورته واخلي، او ددې غونډې لومړنى خبرې کوونکى هم عباس (رضي الله عنه) وۀ.[١]

د خبرو پيل او د عباس (رضي الله عنه) له پلوه د مسئلې په اهميت رڼا اچول

کله چې د مجلس غړي پوره شول، نو د ديني او عسکري تړون په اړوند خبرې پيل شوې، له ټولو نه مخکې عباس (رضي الله عنه) په پوره صراحت سره د مسئلې د ارزښت او د دوى د مسئوليت د درونداوالي په هکله خبرې وکړې او ويې ويل:

((اې خزرجيانو! -د هغه وخت عربو ټول انصارو يعنى اوس او خزرج دواړو ته خزرجيان ويل – تاسې زمونږ په مينځ کې د محمد (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) مقام او منزل وينئ، مونږ هغه د خپل قوم له مونږ سره په عقيده کې شريکوخلکو نه په امن ساتلى، هغه پخپل قوم کې د عزت خاوند دى، او دلته پخپل وطن کې زمونږ له ملاتړ او حمايې نه برخمن دى، خو هغه غواړي تاسې ته درشي، ستاسې لوري ته ميلان لري، نو اوس که چيرې تاسې له ده سره په کړې وعده وفا کوئ، او له مخالفينو نه يې ساتئ، نو سيي ده، تاسې پوه شئ او مسئوليت مو، خو که ستاسې خيال دا وي چې له دې ځاى نه له وتو وروسته يې ملاتړ پريږدئ، نو سر له اوس نه يې پريږدئ، ځکه پخپل وطن کې د عزت خاوند او زمونږ له ملاتړ نه برخمن دى)).

کعب وايي: مونږ په ځواب کې ورته وويل: مونږ ستا خبرې واوريدې، نو اوس ته خبرې وکړه يا رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم)! او د خپل ځان او رب لپاره پخپله خوښه عهد او تړون واخله.[٢] د انصارو له دې ځواب نه دا ښه په ډاګه کيږي چې هغوى د دې عظيم مسئوليت په ادا کولو کې څومره مخلص او ټينګ ولاړ وو، او پدې لاره کې يې د هر راز مشکلاتو زغملو ته په پوره ايماندارۍ سره اوږه ورکوله. پدې پسې رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) خپلې خبرې وکړې، او بيعت

---

[١]. ابن هشام ١/ ٤٤٠ - ٤٤١

[٢]. ابن هشام ١/٤٤١ - ٤٤٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره وشو.

د بیعت بندونه

امام مالک پدې هکله د جابر روايت په مفصله توګه رانقل کړيدی. جابر وايي: مونږ رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: په څه شي بيعت درسره وکړو؟ ويې فرمايل: پدې بيعت راسره وکړئ چې: **[على السمع والطاعة في النشاط والكسل. وعلى النفقة في العسر واليسر. وعلى الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر. وعلى أن تقوموا في الله ، لا تأخذكم في الله لومة لائم.وعلى أن تنصروني إذا قدمت إليكم، وتمنعوني مما تمنعون منه أنفسكم وأزواجكم وأبناءكم، ولكم الجنة]**.

۱_ په هر حالت، سستۍ او چالاکۍ (کمزورۍ او پياوړتيا) کې به زما خبرې اورئ او منئ به يې يعنې اطاعت به مې کوئ.

۲_ په فقر اوشتمنۍ دواړو يا نيستۍ اوهستۍ کې به مال خرڅوئ او مصرفوئ.

۳_ په نيکۍ به امر او له بدۍ نه به نهي کوئ.

۴_ د خدای د دين په خاطر راپورته شئ، او پدې لاره کې د هيچا پروا ونه ساتئ.

۵_ کله چې زه درغلم نو ملاتړ به مې کوئ، او د خپلو ځانونو، ښځو او اولادونو په شان به زما دفاع هم کوئ، او ددې ټولو په بدله کې زه د جنت وعده درکوم.[1]

د کعب په هغه روايت کې چې ابن اسحاق راوړی دی يوازې وروستی بند ذکر شويدی او هغه داسې دی چې: کعب وايي: نو بيا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خبرې وکړې، د قرآنکريم له تلاوت، د الله لور ته له بلنې او اسلام ته له ترغيب او هڅونې وروسته يې وفرمايل: **[أبايعكم على أن تمنعوني مما تمنعون منه نسائكم وأبناءكم]**.پدې بيعت درنه اخلم چې زما داسې دفاع او ملاتړ وکړئ لکه څرنګه چې دخپلو ښځو او اولادونو دفاع کوئ. نو براء بن معرور په خپل لاس دده مبارک لاس ونيو او وې ويل: قسم په هغه ذات چې ته يې په حقه نبي را استولی يې چې د خپلو اولادونو په شان به دفاع درنه کوو، له مونږ نه بيعت واخله اې د الله رسوله ! مونږ د جنګ بچيان يو، وسله زمونږ سينګار ده، دا مونږ ته له پلرونو نه په ميراث را پاتې ده.

---

[1]. امام احمد دا په حسن اسناد را نقل کړيدی، حاکم او ابن حبان دا روايت صحيح بللی دی، د عبدالله النجدي مختصر سيره الرسول نومی کتاب ۱۰۵ مخ هم وګګوره، ابن اسحاق هم له عباده بن الصامت نه دې ته ورته روايت راوړی خو په هغه کيګ دا ماده زياته ده چيګ وايي: د حکومت پخاطر به له حاکمانو سره مخالفت نه کوو. ابن هشام ۱/ ۴۵۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوي وايي: ابو الهيثم بن التيهان د براء خبرې ور پرې کړې او وې ويل: اې رسول الله (ص)! زمونږ او يهودو تر منځ اوس ښې اړيکې دي، خو زمونږ هغه غوڅوو، هسې نه چې اوس مونږ دا اړيکې هم غوڅې کړو، بيا ته له فتحې او برې نه وروسته مونږ په ډاګ پرېږدې او بېرته خپل قوم ته راشې؟ رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) تبسم وکړ او ويې فرمايل: **[بل الدَّمُ الدَّمُ، والهَدْمُ الْهَدْمُ، أنا منكم وأنتم منى، أحارب من حاربتم، وأسالم من سالمتم]**. نه، داسې نده ستاسې وينه زما وينه، او ستاسې تباهي زما تباهي ده، زه د ستاسې او تاسې زما يئ، له چا سره چې تاسې جګړه کوئ زه هم ورسره جنګېږم، او له چاسره چې سوله کوئ نو زه هم ورسره سوله کوم.(1)

د بيعت په هکله نور ټينګار

وروسته له دې چې د بيعت د شرطونو په هکله خبرې وشوې او خلکو يې د تړون اراده وکړه. د لومړۍ ډلې مسلمانانو له جملې نه دوه هغه کسان چې د نبوت په (۱۱) او (۱۲) کال يې اسلام راوړی وُ يو په بل پسې پاڅېدل تر څو خپل قوم ددې بيعت له اهميت او خطر نه يو ځل بيا خبر کړي، چې هغوی له بيعت کولو نه مخکې ښه پوه شي، او په پټو سترګو او ناپوهۍ کې دا مسئوليت په غاړه وانخلي او تر څو دا معلومه کړي چې قوم يې پدې لاره کې څومره قربانۍ ورکولو ته تيار دی.

ابن اسحاق وايي: کله چې خلکو د بيعت کولو اراده وکړه عباس بن عباده بن نضله وويل: اې خلکو آيا تاسې پوهېږئ چې لدې سړي سره د څه بيعت کوئ؟ دوی وويل: هو. ده ورته وويل: تاسې ددې بيعت ورسره کوئ چې له ټولو خلکو سور پوټکو او تور پوټکو سره به جنګېږئ نو که ستاسې دا خيال وي چې د خپلو مالونو له مکملې تباهۍ او د مشرانو له وژلو نه وروسته د هغه ملاتړ پرېږدئ، نو همدا اوس يې پرېږدئ، ځکه هغه وخت دده له ملاتړ نه لاس اخيستل د دنيا او آخرت تباهي او رسوايي ده، او که دا اراده لرئ چې د مالونو له تباهۍ او سردارانو له مرګ سره سره به له ده سره پخپل تړون وفا کوئ، نو بيا يې له ځان سره واخلئ، ټينګ يې کړئ ځکه دا د دنيا او آخرت خير او ګټه ده.

(1). ابن هشام ۴۴۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی وويل: پدې لاره کې مونږ د مالونو د تباهۍ مشرانو او رهبرانو د مرګ ژوبلې خطر په ځان منو، يا رسول الله (ص)! دا راته ووايه که مونږ پدې وفا وکړو، نو ددې په بدله کې به زمونږ لپاره څه وي؟ ده وفرمايل: ددې په بدله کې د تاسې لپاره جنت دی. دوی وويل: لاس دې را اوږد کړه، ده(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) خپل مبارک لاس ور اوږد کړ او دوی بيعت ورسره وکړ.[١]

او د جابر په روايت کې راځي (وايې ويل): پاځيدو تر څو بيعت ورسره وکړو کله يې چې اسعد بن زراره لاس ونيو، نومووړی تر ټولو کشر وٴ او وې ويل: لږ تم شئ اې د يثرب خلکو، مونږ دده حضور ته د حاضرۍ پخاطر دا اوږد سفر لدې يقين او باور سره کړی چې بيشکه هغه د الله رسول دی، نن ورځ دده وتل له ټولو عربو سره د مقاطعې او دښمنۍ معنی لري، دا ستاسې د سردارانو د مرګ او تورو چلولو غوښتنه کوي که تاسې دې قربانۍ ته تيار وئ، نو درسره واې خلئ، خدای به اجر درکوي، او که چيرې تاسې پخپلو ځانونو ويرېږئ نو بيا يې پرېږدئ او دا به د الله په وړاندې ستاسې څه نا څه مقبول عذر وي.[٢]

د بيعت تړون

د بيعت په شرطونو او بندونو له موافقې او له ياد شوي تاکيد وروسته د بيعت سلسله په مصافحې (لاس ورکولو) سره پيل شوه. جابر د اسعد بن زراره د خبرو له روايت نه وروسته وايي: نو هغوی وويل: اې اسعده! لاس دې ليرې کړه، قسم په خدای چې مونږ دا بيعت حتماً کوو او بيا يې نه ماتوو[٣]. پدې سره اسعد پوه شو چې قوم يې پدې لاره کې څومره قربانۍ ورکولو ته تيار دی، دی له دې پلوه ډاډه او مطمئن شو، نومووړی د بيعت کوونکو ديني رئيس وٴ ځکه د مصعب بن عمير ملګری داعي وٴ او له ټولو نه لومړی همده بيعت وکړ. ابن اسحاق وايي: بنو النجار دا ګومان کوي چې ابو امامه اسعد بن زراره لومړنی کس وٴ چې له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره يې د بيعت لاس ورکړ.[۴]

ورپسې عام بيعت پيل شو، جابر وايي: مونږ يو يو ورپاڅيدو او بيعت به مو کاوه، په

---

(1). ابن هشام ۴۴۲/۱

(2). د امام احمد له خوا د جابر په روايت نقل شوی حديث

(3). پخوانی مصدر

(4).ابن اسحاق وايي: بنو عبدالاشهل وايي: چيګ لومؤنی بيعت کونکی ابو الهيثم بن التيهان دی او کعب بن مالك وايي: لومؤنی کس چی بيعت يی وکړ براء بن معرور وٴ (ابن هشام ۱/ ۴۴۷) خو زه وايم: شايد دوی به د بيعت کوونکو او رسول الله (ص) تر مينحګ تيری شوی خبريګ بيعت کګنګي، خو سييګ دا ده چيګ لومؤنی بيعت کوونکی اسعد بن زراره دی. و الله اعلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقابل کې به يې د جنت وعده راکوله.[1]
خو د هغو دوو ښځو چې هلته موجودې وې بيعت يوازې زباني وُ ځکه رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له پردۍ ښځې سره کله هم لاس ندی ورکړی.[2]

د دوولسو مشرانو (استازيو) ټاکل

د بيعت له تکميل نه وروسته رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د دوولسو کسانو د انتخاب غوښتنه وکړه، دا کسان به د خپل قوم مشري او د بيعت د بندونو د تطبيق او تنفيذ مسئوليت په غاړه لري. دوی ته يې وفرمايل: تاسې له خپل مينځ نه دوولس کسه وټاکئ چې دوی به د خپل قوم استازي او د هغوی له طرفه مسئول وي، نو فوراً دا دوولس کسه وټاکل شول، چې نه (۹) يې د خزرج او (۳) د اوس قبيلې څخه وو.

د خزرج نقيبان (استازي):

۱ـ اسعد بن زراره بن عدس.
۲ـ سعد بن الربيع بن عمرو.
۳ـ عبدالله بن رواحه بن ثعلبه.
۴ـ رافع بن مالک بن العجلان.
۵ـ البراء بن معرور بن صخر.
۶ـ عبدالله بن عمرو بن حرام.
۷ـ عباده بن الصامت بن قيس.
۸ـ سعد بن عباده بن دليم.
۹ـ المنذر بن عمرو بن خنيس.

د اوس قبيلې نماينده ګان:

۱ـ اسيد بن حضير بن سماک.
۲ـ سعد بن خيثمه بن الحارث.

---

[1] مسند امام حمد.
[2] صحيح مسلم باب کيفية بيعة النساء ۱۳۱/۲ مخ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ رفاعه بن عبدالمنذز بن زبير.[۳]
دا هم ويل کيږي چې دا وس دريم نماينده ابو الهيثم بن التيهان وُ. کله چې دا دوولس کسه وټاکل شول، نو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له دوی نه د رئيسانو او مسئولينو په حيثيت يو بل تړون هم واخيست، او داسې يې ورته وفرمايل: **[أنتم على قومكم بما فيهم كفلاء، ككفالـــة الحواريين لعيسى ابن مريم، وأنا كفيل على قومي]** تاسې د خپل قوم داسې استازي او کفيلان يئ لکه څرنګه چې حواريون د عيسی (عليه السلام) کفيلان وو، او زه د خپل امت يعنی مسلمانانو کفيل يم. دوی وويل: هو، سيي ده.[۱]

شيطان د تړون راز افشا کوي

تړون او بيعت ترسره شو، خلک د خوريدو په حالت کې وو، په همدې وخت کې يوه شيطان د تړون او بيعت راز افشا کړ، خو څرنګه چې غونډه تقريباً پای ته رسيدلې وه او دا ممکنه نه وه چې د قريشو مشران په پټه سره خبر کړي تر څو بيعت ته حاضر شوي کسان په نابېره توګه راګير کړي، نو دا شيطان په يوه هسک ځای ودريد او په ډير لوړ آواز يې چيغه کړه، اې خلکو! اې ددې کورونو اوسيدونکو! محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ورسره بې دينان – له خپل دين نه اوړيدلي – کسان وګورئ، چې ستاسې سره د جګړې پخاطر راټول شويدي.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وفرمايل: **[هذا أزَبُّ العقبة، أما والله يا عدو الله لأتفرغن لك. ثم أمرهم أن ينفضوا إلى رحالهم]**. (دا ددې عقبې شيطان دی، اې د الله دښمنه! واوره، زه اوس درته وزګاريږم) بيا يې حاضرو کسانو ته امر وکړ چې خپلو مېنو ته لاړ شي.[۲]

له قريشو سره د مقـــابـلې لپاره د انصارو تياري

د شيطان ددې آواز په اوريدو سره عباس بن عباده بن نضله وويل: ((قسم په هغه ذات

---

[۳]. زبير په ب سره ، که څګه هم حګينو په ن يعنی زنير ذکر کؤيدی، او يو شمير مور خينو د رفاعه په حګای د ابوالهيثم بن تيهان نوم راوؤی دی.
[۱]. زاد ابن هشام ۱/۴۴۳ –۴۴۴- ۴۴۲
[۲] زاد المعاد ۲/۵۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ته يې په حقه رسول رالېږلی يې، که ته وغواړې نو مونږ به سبا د منی پر اوسيدونکو د تورو حمله وکړو)).

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمايل: **[لم نؤمر بذلك، ولكن ارجعوا إلى رحالكم]** تر اوسه ددې اجازه نه ده راکړل شوې، خپلو مېنو ته ستانه شئ. بيا دوی هم ستانه او هملته خپلو ځايونو کې ويده شول.[1]

قريش د يثرب مشرانو ته خپل احتجاج رسوي

دې آواز د قريشو غم او غصه راوپاروله، ځکه دوی ښه پوهېدل چې پردوی او د دوی پر مالونو به د داسې يوه بيعت اغيزه او اثر څه وي، نو کله چې سهار شو د قريشو له مشرانو نه يوه لويه ډله خلک د يثربيانو مېنې ته ورغلل تر څو هغوی ددې بيعت په هکله له خپل عکس العمل او احتجاج نه خبر کړي، او داسې يې ورته ووېل: ((خزرجيانو! مونږ خبر شوي يو چې تاسې راغلي يئ تر څو زمونږ ملګری لدې ځای نه وباسئ او له مونږ سره د جګړې بيعت مو هم ورسره کړيدی، خو قسم په خدای چې مونږ د ټولو عربي قبيلو په نسبت ستاسې سره جګړه بده ګڼو)).[2]

خو څرنګه چې دخزرج مشرکان لدې مسئلې څخه نه وو خبر، ځکه دا بيعت د شپې په تياره کې په ډېره پټه ترسره شوی وُ، يو ځل راپورته شول، قسمونه يې خوړل چې هيڅ داسې پيښه په مينځ کې نشته او مونږ لدې نه هيڅ خبر نه لرو. بالاخره د قريشو وفد عبدالله بن ابي بن سلول ته ورغی، هغه هم ورته ووېل: چې دا خبره دروغ ده، داسې څه ندي تر سره شوي، او دا هم امکان نلري چې زما قوم دې له مانه پټ داسې کار وکړي، که هلته مدينه کې هم وم، زما قوم زما له مشورې پرته داسې کار نه کوي. مسلمانانو هم يو بل ته وکتل، او چپ ناست وو پدې هکله يې هيڅ هم ونه ويل: قريشو هم د مشرکانو خبره ومنله، او بې فايدې ستانه شول.

د بيعت د خبر په هکله د قريشو باور او د يثربيانو تعقيبول

د قريشو مشران د دوی له مېنې نه پداسې حالت کې ستانه شول، چې د بيعت د خبر

---

[1]. ابن هشام ۴۸۸/۱

[2]. ابن هشام ۱/ ۴۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دروغوالي څه نا څه يقيني شوي وو، خو سر بيره پر دې پدې لټه کې وو چې سيې معلومات لاسته راوړي او پدې هکله يې خپله پلټنه جاري وساتله. بالاخره پدې باوري شول چې د بيعت خبر سيي دی، خو دا داسې وخت ؤ چې حاجيان ټول د خپلو وطنونو په لور خوځيدلي وو. په هر ترتيب د قريشو سپاره په يثربيانو پسې ووتل، مخکې لاړل تر څو سعد بن عباده او منذر بن عمرو يې وليدل، تعقيب يې کړل منذر ورنه وتښتيد، خو سعد يې ونيو، لاسونه يې له ورميږه سره دده د کجاوې په رسۍ وتړل، تر وهلو او ټکولو لاندې يې ونيو ويښتان يې کشول او په کښولو کښولو يې مکې ته ورساوه. هلته مطعم بن عدي او حارث بن حرب بن اميه وليد او د دوی له بنده يې آزاد کړ، ځکه سعد به په مدينه کې د دوی له قافلو نه ملاتړ کاوه. انصار چې پوه شول سعد ورنه پاتې شويدی، نو پدې سره سلا شول چې بيرته ورپسې ورشي، خو دوی لا خوځيدلي نه وو چې هغه ورته راورسيد، او ټول يو ځای مدينې ته ورسيدل.[1]

دا و د عقبې دويم بيعت چې د لوی بيعت په نامه يادېږي، دا بيعت پداسې حالت کې ترسره شو چې د مسلمانانو زړونه يو له بل سره له مينې او محبت نه ډک وو، او پدې لاره کې په پوره همت او ميړانه سره هر راز قربانۍ ورکولو ته چمتو وو. د مدينې مسلمان په مکه کې پخپل مسلمان ورور باندې شفقت کوي، زړه ورباندې سيځي، غم شريکي ورسره کوي، د هغه چا په وړاندې چې د مکې پر مسلمان ظلم کوي خپل قهر او غوسه څرګندوي، لنډه دا چې د خپل ديني ورور سره په هر څه کې ځان ګډ او شريک بولي. دا مينه او محبت هسې هم نه و چې د وخت په تيريدو سره له مينځه لاړ شي، ځکه ددې مينې سبب او مصدر پر الله، رسولانو او کتابونو باندې ايمان ؤ، داسې ايمان چې هيڅ ظالم او جابر يې د مينځه وړلو توان او قدرت نلري. دا داسې ايمان ؤ چې د عمل او عقيدې په ډګر کې به يې داسې کارنامې ترسره کولې چې د عادي بشر له وسه ندي پوره او پدې ايمان سره د هغه وخت مسلمانانو داسې کارونه او قهرمانۍ ترسره کړې چې نه يې اوس مثال شته، نه پخوا او نه به يې هم په راتلونکې کې مثال وليدل شي.

---

[1]. زاد المعاد ۵۱/۲. ابن هشام ۴۴۸/۱-۴۴۹_۴۵۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هجرت پيل

وروسته له هغې چې د عقبې دويم بيعت ترسره شو، او اسلام وتوانيد له كفر او جهالت نه ډكې بيديا كې د ځان لپاره مېنه ومومي او د فتحې په درشل پښه كېږدي. -په رښتيا چې دا د دعوت له پيل نه د اسلام لويه سوبه او لاسته راوړنه وه ـ رسول الله (صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) مسلمانانو ته د هجرت كولو اجازه وركړه.

دغه وخت د هجرت معنى د ځان د احتمالي نجات او خلاصون پخاطر د ټولو ګټو او مصلحتونو تر پښو لاندې كول، او هر راز مالي قرباني په ځان منل وۀ. هر هجرت كوونكى به پدې ښه پوهيده چې سر يې هم په باوري توګه په امن ندى، كيداى شي د لارې په سر او يا پاى كې ووژل شي، راتلونكې يې هم مجهول او نامعلوم دى، خداى خبر چې سبا به له څه ډول مشكلاتو او كړاوونو سره مخ كيږي.

مسلمانانو د هجرت سفر پيل كړ، دا ټول تكليفونه يې په ځان ومنل، مشركينو هم د خطر په درك كولو سره زيار ايسته د دوى د هجرت مخه ونيسي، راځئ پدې اړه لاندې خبرې واورو:

١. لومړنى مهاجر ابو سلمه وۀ- ابن اسحاق وايي: نوموړي د عقبې له دويم بيعت نه يو كال وړاندې هجرت كړى وۀ – كله چې ده د هجرت اراده وكړه، نو خپله ښځه او زوى هم يې له ځان سره روان كړل، خو خسرګنۍ يې ورته وويل: د خپل ځان په هكله څه نه شو درته ويلى، خو دا ستا ښځه چې زمونږ خپله ده، څنګه يې درسره پريږدو چې ليرې وطن ته يې بوزې؟ همدا وه چې ښځه يې ورنه ستنه كړه. پدې وخت كې د ابو سلمه كورنۍ په غوسه شوه او ويې ويل: مونږ هم خپل ماشوم نه پريږدو چې له مور سره يې ستاسې سره وي. د دواړو قبيلو خلكو ماشوم ونيو يو له بل نه يې را كاږه تر څو د ماشوم لاس ووت او بيا د ابو سلمه كورنۍ واخيست، او ابو سلمه يوازې د هجرت لاره ونيوه لاړ. ښځه به يې هر سهار له كوره وته او ابطح نومې ځاى ته به تلله او ترماښامه به يې هلته ژړل، پوره يو كال يې همداسې بده ورځه وه. بالاخره يې د خپلوانو له جملې نه ديوه تن زړه ورباندې وسوځيده او نورو ته يې وويل: دا مسكينه پريږدئ، له زوى او ميړه نه مو جدا كړيده! نو دوى ورته وويل: كه غواړې خپل ميړه ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورشي، تلی شي، لاړه شه، همغه وه چې دې خپل زوی د مېړه له پلرګنۍ نه بېرته راواخيست، او د مدينې په لور وخوځېده. هو، دې اوږد سفر ته يې چې تقريباً پنځه سوه کيلو متره اوږد و په يوازې صورت ملا وتړله. لاړه پسې لاړه تر څو تنعيم ته ورسيده هلته عثمان بن طلحه بن ابي طلحه وليده، د حال احوال له پوښتنې وروسته ورسره روان شو تر څو قباء ته ورسيدل هلته يې ورته وويل: مېړه دې دلته دی، ورشه ، او دی پخپله بېرته مکې ته روان شو.(۱)

۲- هغه وخت چې صهيب د هجرت نيت وکړ، د قريشو کفارو ورته وويل: ته چې کله دلته را غلې يو حقير او ناداره سړی وې، همدلته د مال او شتمنۍ خاوند شوې، اوس غواړې دلته ګټلی مال له ځان سره يوسې، دا کله هم نه شي کېدلی. صهيب په ځواب کې ورته وويل: که زه خپل مال تاسې ته درکړم، نو بيا مې پرېږدئ چې ولاړ شم؟ دوی وويل: هو. ده ورته وويل: ځه زما مال ستاسې شو. دا خبره رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته ورسيده نو ويې فرمايل: صهيب ګټه کړې، صهيب ګټه کړې.(۲)

۳- عمر بن الخطاب، عياش بن ابي ربيعه او هشام بن العاصي بن وائل يو ځای سره وټاکه چې سهار به هملته سره غونډېږي بيا به مدينې ته هجرت کوي، خو سهار عمر او عياش راغلل او هشام ورنه وګرزول شو. او کله چې دوی دواړه قباء ته ورسيدل ابوجهل او ورور يې حارث راغلل او عياش ته يې وويل: مور دې قسم خوړلئ چې تر هغې به نه سر مږمنځوی او نه به سيورې ته کيني تر څو يې ته نه وې ليدلی، نو د عياش زړه پرې وسوځېد ورته خفه شو.- د دوی دری واړو مور يوه وه - پدې وخت کې عمر (رضي الله عنه) ورته وويل: عياشه! دوی غواړي تا له خپل دين نه واړوي، متوجه اوسه، مور دې که له سپږو نه په عذاب شي حتماً به خپل سر ږومنځ کړي، او که ګرمي يې پسې واخلي خوامخوا به سيورې ته ځي. خو عياش تصميم ونيو چې له دوی سره بېرته مکې ته لاړ شي، تر څو د خپلې مور قسم رېښتونی کړي، نو عمر ورته وويل: اوس چې دا اراده لرې، نو دا زما اوښه درسره بوزه، دا ډېره ښه ارامه او چټکه اوښه ده، مه ورنه کوزېږه که چېرې دې د خلکو له طرف نه څه شکمن حرکت وليد فوراً را تښته. بيا دری واړه روان شول، په لاره کې ابو جهل ورته وويل: قسم په خدای چې دا زما اوښه سرکشه ده، څه کېږي که زه هم ستا سره سپور شم؟ عياش وويل: سيې ده، اوښې يې و د رول ې بيا يې چو کړې، په همدې وخت کې دواړو (ابوجهل او حارث)

---

(1). ابن هشام ۱/ ۴۲۸ – ۴۲۹ - ۴۷۰

(2). ابن هشام ۱/ ۴۷۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناڅاپي حمله وربانديې وکړه راویې نیو، ټینګ یې وتاړه، او مکې ته یې یوړ، هلته یې خلکو ته وویل: تاسې هم له خپلو بې عقلانو سره داسې چلن وکړئ لکه څرنګه چې مونږ له خپل دې جاهل سره وکړ.[۱]

دا ډول ځ له هجرت کوونکو سره د مشرکینو چلن، خو سربیره پردې هم مسلمانان یو په بل پسې له مکې نه ووتل او د عقبې له دویم بیعت نه یوازې دوی میاشتې او څو ورځې تیرې شوې وې چې په مکه کې له رسول الله (صلی الله علیه واله وصحبه وسلم)، ابوبکر، علي او له هغو مسلمانانو نه پرته چې مشرکینو په زور نیولي وو، بل مسلمان نه ځ پاتې شوی. ابوبکر او علي (رضي الله عنهما) د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په امر دلته پاته شوي وو، رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) د سفر تیاري نیولې وه، خو پدې انتظار ځ چې کله به ورته د وتو امر کیږي.[۲]

امام بخاري له حضرت عایشي (رضي الله عنها) نه روایت کوی فرمایي: رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مسلمانانو ته وویل: **[أني أريت دار هجرتكم، ذات نخل بين لابَتَيْن]** ما ته ستاسې د هجرت ځای رابنودل شویدی، د لارې د دوو غرونو تر مینځ یوه نخلستاني علاقه ده. پدې پسې مسلمانانو مدینې ته هجرت وکړ، د حبشې مهاجرین هم ټول مدینې ته راغلل، ابوبکر (رضي الله عنه) هم مدینې ته د سفر تیاري ونیوله، خو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمایل: **[على رِسْلِك، فأني أرجو أن يؤذن لي]**. لږ څه صبر وکړه، هیله ده ما ته هم د هجرت اجازه راکړل شي. نو ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وویل: زما پلار له تا قربان، آیا ته ددې امید لرې؟ رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: **[نعم]** هو زه امید لرم. نو ابوبکر (رضي الله عنه) هم پاتې شو تر څو له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره ملګری شي. ده دوې اوښې هم برابرې کړې وې او پوره څلور میاشتې یې د سمر ونې پاڼې ورکړې او ښې یې وساتلې.[۳]

---

(1). هشام او عیاش همداسې د کفارو په قید کې وو تر څو رسول الله (ص) هجرت وکړ، یوه ورځ یې وفرمایل: څوک به هشام او عیاش راخلاص کړي؟ د ولید زوی ولید وویل: زه یې درته راخلاصوم یا رسول الله (ص)! همدا وه چې ولید په پټه مکې ته لاړ، هلته یې یوه ښځه ولیده چې دوی ته خواړه وروړي په دې سره یې د دوی د اوسیدو ځای معلوم کړ او دا بو بې چته کور و، مانښام په دیوال وروا وښت ، دواړه یې را خلاص کړل او له ځان سره یې مدینې ته بوتلل ابن هشام ۱/۴۷۴- ۴۷۲.عمر له ۲۰ نورو کسانو سره یو ځای مدینې ته تللی وُ بخاري ۱/ ۵۵۸

(2). زاد المعاد ۲/۵۲

(3). صحیح بخاري باب هجرة النبي (صلی الله علیه وسلم) و اصحابه ۱/۵۵۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دارالندوه یا د قریشو د پارلمان غونډه

کله چې قریشو ولیدل د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) اصحاب مهاجر شول، اولادونه او څه اندازه مالونه یې د مدینې اوس او خزرج ته یووړل، نو یو ځل یې په زړونو کې بې ساري غم او غوبه را وپاریده. اور ورباندې بل شو، خپل دیني او اقتصادي وجود یې په خطر کې ولید، ځکه دوی محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ښه پېژانده او پوهېدل چې هغه څومره عظیم او موثر لارښود دی. پدې هم پوه وو چې اصحاب (رضي الله عنهم) څومره د صبر، استقامت خاوندان او قرباني ته تیار کسان دي، د اوس او خزرج قوت او زور یې هم لیده او پدې هم پوره باوري وو چې ددې دواړو قبیلو مشران او د عقل خاوندان ددې توان او استعداد لري چې خپل مینځي دښمنۍ ختمې کړي او یو بل ته د ورورۍ او همکارۍ لاس ورکړي.

د مدینې استراتیژیک موقعیت یې هم له سترګو پټ نه ؤ، او پدې خبر وو چې دا علاقه د هغه تجارتي لارې لپاره د څومره اهمیت درلودونکې ده کومه چې د سرې بحیرې په غاړه له یمن نه تر شام پورې غزیدلې ده. د مکې خلکو به هر کال شام ته د (۲۵۰) زرو طلایي دینارونو په بیه تجارت درلود د طائف او نورو ځایونو د اوسیدونکو تجارت لدینه جدا ؤ، او ښکاره ده چې ددې لارې امن او آرامې د دوی د تجارت لپاره ډیره ضروري وه. خو دا هم باید ووایو چې قریشو په مدینه کې د اسلامي دعوت له ځای په ځای کیدو او د دوی په مقابل کې د هغه ځای د خلکو له راپاریدو نه هم غټ خطر احساساوه، دا ټول خطرونه یو ځای د قریشو سترګو ته ودریدل، نو پدې لټه کې شول چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په لاس را پیدا شوی خطر بالکل او په پوره توګه له مینځه یوسي.

د عقبې له دویم بیعت نه تقریباً دوې نیمې میاشتې وروسته د پنجشنبې په سهار د نبوت د څوارلسم کال د صفر میاشتې په (۲۶) مه چې د (۶۲۲)م کال د سپتمبر میاشتې له (۱۲) مې سره سمون خوري[1] د قریشو پارلمان (دارالندوه) پخپل تاریخ

---

[1]. دا نیتګه مو د هغه تحقیقاتو له خګیړنې وروسته غوره کړه کوم چېګ علامه محمد سلیمان منصور پوري په رحمه للعالمین نومیګ کتاب کیګ لیکلي دي ۱/ ۹۵ –۹۷_ ۱۰۲، ۲/ ۴۷۱.

کې له ټولو نه خطرناکه غونډه پرانيستله[1]، پدې غونډه کې د قريشو د ټولو قبيلو استازو برخه واخيسته، تر څو د اسلامي دعوت د ستر لاربنود د له مينځه وړو او اسلامي ډيوي د وژلو لپاره لارې چارې ولټوي او پدې هکله پريکنده فيصله وکړي.
پدې غونډه کې د قريشو له استازو نه لاندنيو مشهورو کسانو برخه اخيستې وه:
١ـ ابو جهل بن هشام د بني مخزوم له قبيلې نه.
٢ـ جبير بن مطعم، طعيمه بن عدي، او حارث بن عامر د بني نوفل بن عبد مناف نه.
٣ـ د ربيعه زامن شيبه او عتبه، او ابو سفيان بن حرب له بني عبد شمس بن عبد مناف قبيلې نه.
۴ـ نضر بن حارث له بني عبدالدار قبيلې نه، دا همغه سړی دی کوم چې پر رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) يې د اوښې پريوان وراچولې وُ.
۵ـ ابو بختري بن هشام، زمعه بن اسود او حکيم بن حزام له بني اسد بن العزی قبيلې نه.
۶ـ د حجاج زامن نبيه او منبه له بني سهم قبيلې نه.
٧ـ اميه بن خلف له بني جمح قبيلې نه.
ټول د وعدې سره سم راغلل، که ګوري چې شيطان د يوه مخور مشر په شکل کې په دروازه کې ولاړ دی، قيمتي چپنه يې اغوستې، دوی ورته وويل: دا مشر څوک دی؟ ده ورته وويل: زه د نجد قبيلې يو مشر يم ستاسې د غونډې خبر مې واوريد، راغلم تر څو ستاسې خبرې واورم، او کيدای شي پدې هکله ښه مشوره درکړم. دوی ورته وويل: ډير ښه، راځه، او پدې ترتيب هغه هم په غونډه کې شريک شو.

له مناقشې وروسته د رسول الله(ﷺ) د وژلو پريکړه

د پارلمان غړي ټول حاضر شول، خبرې او مناقشې پيل شوې، هر چا خپله طرحه وړاندې کوله، ابو اسود وويل: راځئ محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له خپل وطن نه وشړو، هر چيرته چې ځي لاړ دې شي، زمونږ څه کار ورسره نشته، خو دده په اخراج به زمونږ مشکل حل شي او اړيکې به مو بيرته سره ټينګې او وحدت به مو

[1]. ابن اسحاق روايت کوی چېګ جبريل (عليه السلام) رسول الله (صلی الله عليه وسلم) ته ددېګ غونأيګ په هکله خبر ورکؤ او د هجرت اجازه يېګ ورکؤه. او پديګ هکله بل دليل د عايشی (رضي الله عنها) روايت دی چېګ وروسته به يېګ سره ولولو.

قائم شي.

خو نجدي سپين ږيري وويل: نه دا سيي نظر ندی، تاسې نه ګورئ چې محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) څومره بليغ او منطقي شخصيت دی، د هغه زړه وړونکې او خوږې خبرې نه وينئ، او دا نه ګورئ چې هغه د نورو زړونه څه ډول ځانته راکاږي، نو ددې ويره موجوده ده چې هغه يوی بلې عربي قبيلې ته لاړ شي، او هغوی د ځان پيروان وګرزوي، بيا به پر تاسې حمله وکړي او دلته پخپل وطن کې به مو تس او نس کړي او بيا به خپله رايه درباندې تحميل کړي، بهتره دا ده چې پدې هکله نور فکر وکړئ او بل پلان جوړ کړئ.

ابو البختري وويل: هغه د ا وسپنې په پنجرو کې بند کړئ، تر څو د پخوانيو شاعرانو زهير او نابغه په څير مړ شي. د نجد مشر بيا وويل: نه دا هم چندان سيي نظريه نده، ځکه که تاسې هغه بند هم کړئ، هغه به خپل ارشادات خپلو اصحابو ته رسوي، کيدای شي هغوی حمله وکړي او له قيد نه يې آزاد کړي، بيا به يې پيروان ډير شي او پر تاسې به برلاسي ومومي، نو يوه بله لاره وګورئ.

پارلمان دا دواړه پيشنهادونه رد کړل، خو دا ځل د مشرکانو مشر او د مکې غټ مجرم ابو جهل داسې ظالمانه وړانديز وکړ چې ټولو ورسره موافقه وکړه. او هغه داسې ؤ چې ابو جهل وويل: زه دده په هکله داسې نظر لرم چې تاسې يو به يې هم نلرئ، دوی ورته وويل: وايه ستا څه نظر دی؟ ده وويل: چې مونږ بايد له هرې قبيلې نه يو يو غښتلی، تکړه او د ښه نسب خاوند ځوان غوره کړو، دوی ټولو ته توري ورکړو او دده (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د مرګ لپاره يې ورواستوو، ټول به يو ځای درباندې ګوزار وکړي او په قتل به يې ورسوي، نو مونږ به ورنه بيغمه شو، که داسې وکړو خون به يې په ټولو قبيلو وويشل شي او عبدمناف به هم ددې وس ونلري چې له ټولو قبيلو سره جګړه وکړي، نو مجبور به شي ديت اخيستل ومني او مونږ به يې ديت ورکړو. نجدي مشر وويل: ددې سړي خبره او نظريه د منلو وړ ده، زما نظر هم دا دی[1]. نو د پارلمان ټولو غړو دا نظريه او وړانديز ومانه، او تصميم يې ونيو چې دا طرحه به ژر او فوراً عملي کوي، او په همدې سره غونډه پای ته ورسيده.

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله(ﷺ) هجرت

کله چې قريشو د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د وژلو ظالمانه فيصله وکړه، نو جبريل (عليه السلام) وحي راوړه، رسول (عليه السلام) يې د قريشو لدې توطئې نه خبر کړ، او د ا يې ورته وويل چې الله تعالی د هجرت اجازه درکړيده، د هجرت کولو وخت يې ورته وټاکه او داسې يې ورته وويل: نن پخپل ځای مه ويده کيږه.[1]

نو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په همدې غرمه کې د ابوبکر (رضي الله عنه) کورته ورغی تر څو د هجرت په هکله پلان جوړ کړي. عائشه (رضي الله عنها) وايي: ټکنده غرمه وه مونږ د ابوبکر (رضي الله عنه) په کور کې ناست وو، چې يو کس آواز وکړ، دا دی رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) راغی سر يې پټ کړيدی. دا داسې وخت و چې عادتاً به هغه(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پدې وخت کې زمونږ کره نه راته. ابوبکر وويل: زما مور او پلار دې ورنه قربان شي، قسم په خدای چې د کوم مهم کار لپاره راغلی دی.

عائشه (رضي الله عنها) وايي: رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) راغی او له اجازې وروسته کور ته را ننوت، ابوبکر ته يې وويل: **[أخــرج مَــنْ عنــدك]**. دا حاضرين وباسه. ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وويل: زما پلار له تا قربان يا رسول الله (صلی الله عليه وسلم)! دا خو ټول ستا اهل دی. ده وفرمايل: **[فــأني قــد أذن لي في الخروج]**. ما ته د هجرت اجازه شويده، نو ابوبکر ورته وويل: اې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پلار مې درنه قربان، آيا ما درسره ملګری کوې، زما لپاره به د ملګرتيا شرف وي؟ رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وفرمايل: هو.[2]

د هجرت له پلان جوړولو وروسته رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) بيرته خپل کورته لاړ، او د شپې انتظار يې يوست.

---

[1]. ابن هشام ۴۸۲/۱، زاد المعاد ۵۲/۲

(2). صحيح بخاري، باب هجرة النبي (ص) و اصحابه ۵۵۳/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) د کور محاصره

د قریشو مجرمانو مشرانو ټوله ورځ پدې تیره کړه چې د مکې پارلمان (دارالندوه) پریکړه به څنګه عملي کوي، او له تیارۍ وروسته یې ددې کار د عملي کولو لپاره یوولس مشران وټاکل چې نومونه یې دا دي:

۱- ابو جهل بن هشام. ۲- حکم بن ابي العاص.۳- عقبه بن ابي معیط.۴- نضر بن حارث.۵- امیه بن خلف.۶- زمعه بن اسود.۷- طعیمه بن عدي. ۸- ابو لهب. ۹- ابي بن خلف.۱۰- نبیه بن حجاج.۱۱- منبه بن حجاج.[۱]

ابن اسحاق وايي: کله چې د شپې تیاره خوره شوه، هغوی ټول د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) تر کور راتاو شول او ددې انتظار یې یوست چې هغه ویده شي او دوی حمله ورباندې وکړي.[۲]

مشرکانو پوره باور درلود چې د دوی دا توطئه به حتما کامیابیږي، تر دې حده چې ابو جهل د کبر او غرور په حالت کې خپلو ملګرو ته مخ کوي او وايي: محمد(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وايي که تاسې دده پیروي وکړئ نو د عربو او عجمو پاچایان به شئ، او بیا به له مرګ نه وروسته بیا راژوندي شئ، او هلته به د اردن د باغونو په شان باغونه درکړل شي، او که داسې مو ونه کړل- دده دین مو ونه مانه – نو بیا به دده له لاسه ستاسې په مینځ کې قتل و قتال وشي، او چې بیا را ژوندي کړی شي، نو بیا به په اور کې سوځئ[۳]!!

د توطئې د پلي کولو وخت نیمه شپه ټاکل شوی و، هغوی ټول بیدار او ویښ ولاړ وو، د ټاکل شوي وخت انتظار یې یوست، خو الله تعالی تر ټولو لوی او غالب ذات دی، د ځمکې او آسمان پاچایي له ده سره ده څه یې چې اراده وي همغه کوي، هغه پناه ورکوونکې دی، چا ته چې پناه ورکړي هیڅوک هغه ته ضرر نه شي رسولی، او که وغواړي څوک را ګیر کړي، نو بیا د هغه خلاصون نشته. پدې ترتیب سره غالب الله تعالی خپل رسول وساته، د قرآنکریم لاندینی آیت چې لدې پیښې وروسته را نازل شوی دا موقف داسې تشریح کوي:

((وَ إِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ

---

(۱). زاد المعاد ۵۲/۲

(۲). ابن هشام ۴۸۲/۱

(۳). ابن هشام ۴۸۳/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ)). (الانفال: ۳۰)

[او یاد کړه (اې محمده) هغه وخت چې مکر فریب به کاوه له تا سره کافرانو لپاره د دې چې بندي کړي تا یا ووژني تا، یا وباسي تا (له مکې نه) او پټ فریب کوي دوی (له تا سره) او جزا د قریب ورکوي الله (دوی ته) او الله بهتر د جزا ورکوونکو د مکر دی.]

رسول الله (ﷺ) خپل کور پرېږدي

سره لدې چې قریشو د خپل وحشیانه پلان د تطبیق لپاره پوره تیاري نیولې وه، خو بیا هم له فاحشې ناکامۍ سره مخ شول. په همدې سخت او مشکل وخت کې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ابو طالب زوی علي (رضي الله عنه) ته وویل: ته نن شپه زما په بستره کې ویده شه، او دا زما شین حضرمي چادر دربانديې واچوه[۱] ویده شه تا ته به د هغوی له لاسه هیڅ ضرر در و نه رسیږي. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) به په همدې چادر کې ویده کیده.[۲]

بیا رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ووت، د دوی له مینځه تیر شو، او یو موټی شګلنه خاوره یې واخیسته او د دوی پر سرونو یې ووروشنله، الله تعالی د هغوی سترګې ورباندې ړندې کړې او ویې نه لیده او ده مبارک دا آیت تلات کاوه: ((وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدّاً وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدّاً فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لا يُبْصِرُونَ)) (یس: ۹). [او ګرځولی مو دی په مخ د دوی کې سد (دیوال) او له وروسته د دوی دیوال، پس پټې کړې مو دي (سترګې د دوی) پس دوی هیڅ نه ویني.]

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ټولو مشرکانو پر سرونو خاوره واچوله، او سیخ د ابوبکر (رضي الله عنه) کورته ورغی، له هغه ځای نه دواړه د شپې له مخې د یوې کړکۍ له لارې ووتل د یمن په طرف روان شول ترڅو غار ثور ته ورسیدل[۳]. هلته محاصره کوونکي د ټاکل شوي وخت د رارسیدو انتظار باسي، خو د وخت له رارسیدو لږ شیبه مخکې پخپله نامرادۍ او ناکامۍ پوه شول. یو سړی ورته راغی او

---

[۱]. په حضرموت (جنوبیګ یمن) کیګ جوړ شوی ځګادر په حضرمي چادر شهرت لري.

(2). ابن هشام ۴۸۲/۱ - ۴۸۳

(3). ابن هشام ۴۸۳/۱- زاد المعاد ۵۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته وې ویل: د څه انتظار باسئ؟ دوی ورته وویل: د محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) انتظار باسو. ده ورته وویل: نامراده شوئ، ناکام شوئ، هغه خو در نه تللی، او ستاسې پر سرونو یې خاورې در اچولې، هغه پخپله لار تللی. دوی وویل: قسم په خدای مونږ خو ندی لیدلی، سرونو ته یې لاس کړ او خاورې یې ورنه پاکې کړې.

خو د دروازې له چاک نه یې د ننه وکتل، که ګوري چې علي (رضي الله عنه) ویده دی، دوی وویل: قسم په خدای هغه دی محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) تر اوسه لا ویده دی. هغوی تر سهاره منتظر وو تر څو سهار شو او علي (رضي الله عنه) له ځایه پاڅید، دوی هغه را ونیو او د محمد (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په هکله یې معلومات ورنه وغوښتل. ده ورته وویل: زه د هغه په هکله هیڅ معلومات نلرم.[١]

له کور نه تر غاره

رسول (صلی الله علیه وسلم) د نبوت د څوارلسم کال د صفر میاشتې په (٢٧) مه شپه چې د (٦٢٢م) کال د سپتمبر میاشتې له ١٢/ ١٣[٢] سره سمون خوري له خپل کور نه ووت، د ابوبکر (رضي الله عنه) کورته ورغی، او له هغه ځای نه دواړه د کور له وروستۍ کړکۍ نه لدې ویرې نه چې ورباندې سهار نه شي په ډیره چټکۍ ووتل.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پدې پوهیده چې مشرکین به یې په لټه پسې را وزي او لومړنۍ لار چې دوی به یې نیسي هغه دشمال خوا ته د مدینې لویه لاره ده، نو ده پخپل حکمت سره ددې مقابله یعنی د جنوب لاره ونیوله، دا لاره یمن ته تللې وه، تقریباً پنځه میله مخکې لاړل تر څو د ثور غره ته ورسیدل. دا ډیر لوړ، سخت او د لویو لویو تیږو درلودونکې غر دی.

د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دواړه پښې لوڅې وې بلکه دا هم ویل کیږي چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د پښو په سرو (ګوتو) تله تر

---

[١]. ابن هشام – زاد المعاد

[٢]. رحمة للعالمین ٩٥/١. که د دې کلونوپیل له محرم میاشتی نه فرض کؤو نو دا میاشت (صفر) د نبوت د خگوارلسم کال میاشت راحگي او که د کلونو پیل د بعثت له میاشتی نه فرض کؤو نو بیا دا د نبوت دیارلسم کال میاشت راحگي.
او د سیرت زیات لیکونکیگ کله لومؤنی او کله هم دوهمه فرضیه سییگ ککنگي او همدا وجه ده چیگ د حوادثو په ترتیب کیگ خگه غلطی هم ورنه وشي، نو مونږ ددیگ شیانو په پام کیگ نیولو سره دا غوره ککنگو چیگ د کلونو پیل د محرم له میاشتیگ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو د پلونو اثر يې پاتې نه شي او پدې سره يې پښې زخمې شوې. په هر حال ابوبکر (رضي الله عنه) د غره له لمنې نه د غره په څوکه کې تر واقع غار پورې چې په تاريخ کې د ثور غار په نامه يادېږي رسول(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په بېړه، بېړه په خپله شا يووړ. [۱]

په غار کې

کله چې غار ته ورسيدل ابوبکر (رضي الله عنه) وويل: يا رسول الله (صلی الله علیه وسلم)! ته به تر هغې پورې غار ته نه ننوزې تر څو زه پکې ننوتلی نه وم او کتلی مې نه وي، ځکه که هلته څه مضر شی وي، نو لومړی به زه ورسره مخامخ شم. ابوبکر (رضي الله عنه) غار ته ننوت او جارو يې کړ، ټول سوري يې د خپل لنګ په ټوټو پټ کړل، يوازې دوه سوري (سوړې) پاتې شول چې هغه يې هم پخپلو پښو بند کړل پښې يې پکې کېښودلې بيا يې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: مهرباني وکړه غار ته را ننوزه. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) غار ته تشريف يووړ او هلته يې د ابوبکر (رضي الله عنه) په غېږ کې سر کېښود او ويده شو. ابوبکر (رضي الله عنه) له يوه سوري نه په پښه څه شي وچيچه، او ددې له ويرې چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) راويښ نه شي هيڅ ونه خوځېد، خو اوښکې يې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پر مبارک مخ را توې شوې هغه را ويښ شو او ورته وې فرمايل:څه خبره ده ابوبکره؟ ده ورته وويل: څه شي وچيچلم زما مور او پلار له تا قربان شه! نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په هغه ځای خپلې مبارکې لاړې (زېړې) واچولې او پدې سره د ابوبکر (رضي الله عنه) درد ورک او آرام شو. [۲]

دوی دواړه درې شپې يعنی د جمعې، هفتې او يکشنبې شپې په غار کې پټ وو[۳].

د ابوبکر زوی عبدالله (رضي الله عنهما) به د شپې له دوی سره ويده کېده. عائشه (رضي الله عنها) وايي: عبدالله (رضي الله عنه) تنکی، پوه او زيرک ځوان ؤ سهار د

---

[1]. رحمة للعالمين ۹۵/۱. مختصر سيرةالرسول للشيخ عبدالله النجدي ص ۱۲۷

[2]. دا روايت رزين له عمر (رضي الله عنه) نه هم روايت کړی خو په هغه کيګ دا هم شته چيګ دديګ زهرو اثر د ابوبکر (رضي الله عنه) د مرکګ په وخت کيګ بيرته را شګکاره شو او همدا زهر ييګ د مرکګ سبب شول، مشکاة المصابيح باب مناقب ابيګ بکر ۵۵۲/۲

(3). فتح الباري ۷/ ۳۳۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخته به له دوی نه راووت، او داسې وخت به مکې ته رارسيده چې ګومان به کيده شپه يې همدلته تيره کړيده.

او قريشو به چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په خلاف کومې خبرې کولې، ټولې به يې اوريدلې ځان به يې وربانديې پوهاوه او بيا به د شپې په تياره کې دوی ته ورتله او دا خبرې به يې ورسولې. د ابوبکر (رضي الله عنه) غلام (عامر بن فهيره) به رمه پووله، او کله به چې شپه پخه شوه، نو رمه به يې د غار خولې ته راوستله، او د غار دواړو ملګرو به شيدې څښلې او ارام به ويده کيدل، او عامر به بيا سهار وختي رمه بيرته بيوله. هغه دا درې واړه شپې همداسې کول[1] او د سهار له خوا به يې رمه په هغه لاره بيوله په کومه به چې عبدالله بن ابوبکر (رضي الله عنهما) تللی ؤ تر څو د هغه پلونه رنګ کړي اثر او نښه يې پاتې نه شي.[2]

د قريشو منډې ترړې

هلته د توطئې د تطبيق د شپې په سهار قريش له خپلې ناکامۍ او د رسول(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له نجات نه باوري شول نژدې وو چې ليونيان شي، لاره ورنه ورک شوه، لومړی خو يې علي (رضي الله عنه) راونيوه ښه يې وواهه، کعبې ته يې يووړ او هلته يې بندي کړ تر څو د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په هکله معلومات ورنه واخلي.[3] او کله يې چې له علي (رضي الله عنه) نه څه بود (تر لاسه) نکړل، نو د ابوبکر (رضي الله عنه) کور ته ورغلل دروازه يې ور وټکوله د ابوبکر لور اسماء (رضي الله عنها) راووته، دوی ورته وويل: پلار دې چيرته دی؟ دې ځواب ورکړ، والله که خبره وم چې پلار مې چيرته دی. پدې ځواب سره خبيث ابوجهل داسې کلکه څپيړه ورکړه چې د غوږ لښتۍ يې ايسته ولويده.[4]

قريشو د يوې عاجلې او فوق العاده غونډې په نتيجه کې فيصله وکړه چې بايد د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ملګري د نيولو لپاره يې ټول وسايل او امکانات په کار واچول شي، نو فوراً يې له مکې نه د باندې وتلې ټولې لارې تر کلکې وسله والې څارنې لاندې ونيولې، او اعلان يې وکړ هر چا که هغوی دواړه مړه يا

---

[1]. صحيح البخاري ۵۵۳/۱ . ۵۵۴

[2] ابن هشام ۴۸۲/۱

[3]. رحمة للعالمين ۹۲/۱

[4]. ابن هشام ۱/ ۴۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندي دوی ته راوستل، نو دوی به د هريوه په بدل کې سل اوښان جائزه ورکړي.[۱]
ددې لويې جائزې له اعلان نه وروسته ټولو خپلې هڅې ګړندۍ کړې، پلي او سپاره او پل پيژوندونکې يوې خوا بلې خوا ته خواره شول، غرونه، دښتې، خوړونه او درې يې پلټلې، خو ټول نامراده وو او هيڅ يې په لاس نه ورتلل.
څنې پلټونکي ان د غار خولې ته ورغلل، خو الله پخپل کار کې غالب او برلاسی دی.
امام بخاري له انس او هغه له ابوبکر (رضي الله عنه) نه روايت کوي وايي: زه له نبي(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره په غار کې وم، کله مې چې سر راپورته کړ که ګورم چې د خلکو پښې راته ښکاريږي، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته مې وويل: که د هغوی کوم يو هسې لاندې وګوري نو مونږ به ويني. ده وفرمايل: **[اسكت يا أبا بكر، اثنان، الله ثالثهما]**، وفي لفظ: **[ما ظنك يا أبا بكر باثنين الله ثالثهما]**. چپ يا ابوبکره! مونږ دوه يو دريم مو الله دی، او په بل لفظ کې راځي: ابوبکره! د هغو دوو کسانو په هکله څه ګومان کوې چې دريم يې الله دی.[۳]
دا يوه معجزه وه چې الله تعالی خپل رسول پرې مشرف کړ، پلټونکي بيرته نا مراده ورنه وګرځيدل پداسې حال کې چې دده(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او هغوی تر مينځ يوازې څو قدمه فاصله وه او بس.

د مدينې په لار

کله چې د لټې او پلټنې هلې ځلې غلې شوې، او قريش له دريو ورځو مسلسلو خو بې نتيجې منډو، ترړو نه وروسته څه نا څه آرام شول. نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ملګري يې له غار نه د وتو تياري ونيوله.
دوی له مخکې نه له عبدالله بن اريقط الليثي سره چې په صحرايي لارو پيژندنه کې يې خاص مهارت درلود د پيسو په مقابل کې مدينې ته د رسولو خبره کړې وه.

---

[۱]. صحیح البخاري ۱/۵۵۴

(3). صحیح البخاري ۱/۵۱۲ – ۵۵۸. د ابوبکر (رض) ويره د خپل حګان پخاطر نه وه، بلکه د ويرې سبب ييګ دا وْلکه چيګ په يوه روايت کيګ راحګي ده چيګ کله هغوی وليدل نو د رسول الله (ص) په هکله أير غمجن شو او ويی ويل: که زه ووژل شم نو يو سؤي يم پروا ميګ نشته، خو که ته ووژل شی يا رسول الله !نو تګول امت هلاك شو ، پديګ وخت کيګ رسول الله (ص) ورته وويل:مه خفه کيإه الله زمونإ سره دی، مختصر سيرة الرسول (صلی الله علیه وسلم) ۱۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومـوړی هغـه وخـت لا مشـرک وؤ، خـو دوی تـه د اعتمـاد وړ ؤ خـپلې اوښـې يـې ورتـه سپارلې وې او دا وعده يې ورسره کړې وه چې درې ورځې وروسته بـه د غـار خـولې تـه راځي. همدا وه چې عبدالله بن اريقط د دوشنبې په شپه د هجرت د لومړي کـال د ربيـع الاول پـه لومړۍ نيټه چې د (۶۲۲م) کـال د سپـتمبر لـه (۱۶) مې سره سمون خوري اوښې د غار خولې ته راوستې. ابوبکر (رضي الله عنه) رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: پلار مې له تا قربان شه يا رسول الله! لـه دې دوو اوښـو نـه يوه د تا ، او هغه بهتره اوښه يې ور وړاندې کړه. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وويل سيې ده خو په بيه.

پدې وخت کې اسماء بنت ابي بکر (رضي الله عنهما) ورتـه د لارې توښـه راوړه، خـو ددې د تړلـو لپـاره يـې څـه نـه ؤ ورسره راوړي، او کلـه چې دوی د سفر اراده وکړه اسمـاء (رضي الله عنها) څه پيدا نکړل چې هغه توښه پکې وتړي، نـو فـوراً يې د خـپلې مـلا کمربند دوه ځايه کړ، په يوه ټوټه يې خوراک وتاړه او بله يـې تـر مـلا کـړه او پـه دې سـره ذات النطاقين وبلله شوه.[1]

بيا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنـه) روان شـول، عـامر بـن فهيـره هـم ورسـره ؤ او لارې پيژنـدونکيـ عبـدالله بـن اريقـط د بحـر د غـاړې (ساحل) لاره غوره کړه او همداسې مخکې لاړل.کلـه چې لـه غـار نـه ووتـل لومـړی د جنوب پلو ته د يمن په لور لاړل، بيـا د بحـر د غـاړې پـه خـوا د غـرب (لويـديز) لـوري تـه راوګرځيـدل او مخکـې لاړل تـر څـو داسـې لارې تـه ورسيـدل چې عـام خلـک بـه نـه ورباندې تلل، بيا د شمال لوري ته وګرځيدل او د سرې بحيرې غاړې ته نژدې په داسې لار روان شول چې له کوم يوه سړي پرته بل هيڅوک هم نه ورباندې تلل.

ابن اسحاق د هغو ځايونو نومونه ذکـر کړيدي لـه کومـو نـه چې رسـول الله(صلی الله عليـه و الـه وصحبه وسلم) پـه دې سفر کـې تيـر شـويدی. هغـه وايـي: لارې پيژنـدونکي لومړی هغوی د مکې په لانديني برخه کې بوتلـل، بيـا د سـاحل پـه لاره روان شـول او د عسفان په لانديني برخه کې يې لاره غوڅه کړه، بيا د امج پـه لاندينـي برخـه کـې روان وو او کله چې له قديد نـه تيـر شـول،نو بيـا يـې لاره غوڅـه کـړه، همداسـې مخکـې د خرار په لاره لاړل بيا په ثنيه المره او وروسې په لقفا او بيا د لقف له بيابان نه تير شول، وروسې يې د مجاح بيابان (دښته) ونيوه، بيا د مجاح له ګرزندي (موړ) نه پورې وتل او د ذي الغضوين ګرزندی يې ونيو په ذي کشر ورننوتل او داسې په جداجد بيا پـه اجرد،

---

[1]. صحيح بخاري ۵۵۳/۱ – ۵۵۵. ابن هشام ۴۸۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذاسلم او د اعداء لـه لارې د تعهـن پـه دښتـه او مخکې پـه عبابيـد او داسې پـه فاجـه بالاخره په عرج راکوز شول، بيا د رکوبه په ښئ خوا کې له ثنيه العائر نـه تيـر شـول، او د رئم په وادئ کې راکوز شول او مخکې د قبا[۱] په لور لاړل.

اوس راځئ د لارې په دوران کې واقع شوې ځنې پيښې تر نظر تيرې کړو:

۱- بخاري روايت کوي چې ابوبکر الصديق (رضي الله عنه) وايي: کله چې د شپې (له غاره ووتلو) نو دا ټوله شپه او سبا ورځ تر غرمې مو مزل وکړ، دغـه وخت لاره بالکل خالي وه هيڅ لاروی هم نه ليدل کيده، کـه ګـورو چې يـوه لويـه پرښـه ده او پـه سيوره يـې تـر اوسـه لا لمـر نـه ؤ راغلی، مونـږ همدلتـه واړول. مـا پخپـل لاس رسـول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) تـه ځـای برابـر کـړ، او يـو پوستين مې ورباندې اوار کړ او ورته ومې ويل: دلته ويده شه يا رسول الله (ص)! زه به د شا او خـوا څارنـه او مراقبت کوم. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ويده شو او ما څارنه کوله، پدې وخت کې مې يو شپـون وليـد چې رمـه يې د پـــرښـې پـه خـوا را روانـه کړيـده، غواړي زمونږ په شان دلته واړوي، ما ورته وويل: ته د چا يې؟ هغه د مکې يا د مـدينې د کوم سړي نوم واخيست. ورته ومې ويل: ميږې دې شيدې لري؟ ده وويـل: هـو. ورتـه و مې ويل : آيا لـوشې يې؟ و يې ويل: هو، يوه ميږه يې راونيوه تر څو ويې لوشي. ما ورته وويل: دا تی يې له خاورو، ويښتـانو او نـورو شيـانو نـه پـاک کـړه، بيـا يې پـه يـوه لوښي کې شيدې را ولـوشلې. له ما سره يوه چرمې بدنۍ وه چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) بـه اوبـه ورنـه څښلې او اودس بـه يې ورباندې کـاوه. بيـا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته راغلم، خو مناسبه مې ونـه ليـده چې راويښ يې کړم، همدلتـه ورتـه ولاړم تر څو راويـښ شـو، نـو فـورا مې پـه شيدو لـږ اوبـه وروا چولې تر څو لاندينۍ برخه يې يخه شوه او ورتـه ومې ويـل: مهربـاني وکـړه شيدې وڅښـه يـا رسـول الله (صلی الله عليـه وسلم)! رسـول الله(صلی الله عليـه و الـه وصحبه وسلم) دومره شيدې وڅښلې چې زه ډير پرې خوښ شوم، بيـا يې وفرمايـل: د حرکت وخت ندی؟ ما ځواب ورکړ: هو د تګ وخت دی، بيا روان شوو.[۲]

۲- پدې سفر کې د ابوبکر (رضي الله عنـه) عـادت دا ؤ چې پـه رسـول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پسې به وروسته په اوښـه سپور ؤ. او څرنګـه چې لـه عمـره

---

(1). ابن هشام ۱/۴۹۱ - ۴۹۲

(2). صحيح بګخاري ۱/۵۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوخ ښکاريده نو د خلکو توجه به هم همده ته وه، او د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په څېره کې د ځوانۍ نښې ډيرې وې، نو د خلکو زياته توجه به نه وه ورته. او همدا وجه وه چې کله به له چاسره مخامخ شول نو لومړی به يې له ابوبکر (رضي الله عنه) نه پوښتنه کوله چې دا سړی څوک دی؟ ابوبکر (رضي الله عنه) به يې په ځواب کې ويل: دا زما لارښود دی، اوريدونکي به داسې ګومان کاوه چې دا لار ښيي په کومه چې روان دي، خو دده مراد به هغه د خير او دين لاره وه.[1]

۳- <u>سراقه بن مالک</u> چې د هغوی په لټه پسې وتلی ؤ وايي: زه د خپل قوم بني مدلج له خلکو سره ناست وم چې له دوی نه يو سړی راغی راته ودريده او ويې ويل: اې سراقه! ما همدا اوس له ساحل سره څو کسان وليدل، فکر کوم چې هغه محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ملګري يې دي. سراقه وايي: زه پوه شوم چې دا کسان همدوی دي، خو ده ته مې وويل: دا هغوی نه شي کيدلای، او دا تا چې څوک ليدلي هغه فلانی او فلانی دي چې زمونږ له مخې تير شول، بيا څه وخت همدلته مجلس کې پاتې شوم، وروسته پاڅيدم او کور ته لاړم. خپلې وينځې ته مې امر وکړ، چې آس وباسي او هلته د غونډۍ شا کې راته انتظار وکړي. ما خپله نيزه راواخيسته او د کور له وروستنۍ دروازې نه پداسې حال کې ووتلم چې د نيزې څوکه مې په ځمکه لګوله او پورتنۍ خوا مې يې هم کښته نيولې وه، آس ته ورغلم ورباندې سپور شوم او پوه شوم چې هغه مې د معمول په شان په منډو منډو مخکې وړي ان تر دې چې دوی ته ورلنډ شوم، دلته مې آس بودري وکړه او زه ورنه راپريوتم، بيا راپورته شوم توبرې ته مې لاس کړ او د فال غشي مې ورنه راوايستل، فال مې ورباندې واچوه چې آيا دوی ته زيان ور ورسوم او که نه؟ نو هغه غشي راووت چې زما خوښ نه ؤ، خو ددې غشي پروا مې ونکړه، په آس سپور شوم او په چټکۍ سره يې دوی ته دومره ورلنډ کړم چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د قرائت آواز مې واوريد. هغه خپل قرائت کاوه هيڅ بل طرف ته يې التفات نه کاوه، خو ابوبکر (رضي الله عنه) ډير يوې خوا بلې خواته کتل، پدې وخت کې زما د آس پښې ان ترګونډو په ځمکه کې خښې شوې زه هم ورنه ولويدم، بيا مې آس وواهه او هغه په ډير مشکل سره خپلې پښې راوايستلې کله چې نيغ ودريد، نو د پښو له نښانو نه يې د دود په شان ګرد پورته شو، دلته مې بيا په غشو فال واچوه، بيا هغه غشی راووت چې زما نه ؤ خوښ، نو د امان غږ مې وربانديې وکړ.

---

[1]. صحيح بخاري له انس (رضي الله عنه نه ۱/ ۵۵۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی راته ودريدل، ما په آس پښه ورواړوله او ورغلم او هغه وخت چې زه له دوی نه منع کړی شوی وم، نو دا خبره مې په زړه کې پخه شوې وه چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) به غالب او امر به يې برلاسی کيږي، ورته ومې وويل: ستا قوم ستا په سر جايزه ټاکلې ده، او لدينه مې هم خبر کړ چې خلک دده په هکله څه نيت او اراده لري، او خپل زاد او توښه مې ور وړاندې کړه، خو هغوی څه ورنه وانخستل نه يې تکليف راکړ او نه يې د څه سوال رانه وکړ، يوازې دومره يې راته وويل: چې حال پټ ساته. ما ورته وويل: د امن خط راته وليکه، نو عامر بن فهيره ته يې د خط ليکلو امر وکړ، هغه د پوستکي په يوه ټوټه خط وليکه، بيا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مخ په وړاندې لاړ.[1]

پدې هکله له ابوبکر (رضي الله عنه) نه هم يو روايت را نقل شويدی هغه وايي: مونږ روان شوو، او خلک زمونږ په لټه کې وو، خو له سراقه پرته هيچا هم و نه موندو، او کله چې د سراقه آس را لنډ شو ما وويل: يا رسول الله! دا دی دا پلټونکی راورسيده ده وفرمايل: (**لا تحزن ان الله معنا**)[2]

سراقه بيرته مکې ته ستون شو او خلک لا په تپ او تلاش کې وو، ده ورته وويل: ما مکمل او پوره احوال درته راوړی، نور دلته ستاسې هلې ځلې بې ګټې دي، پدې خوا کې چې څه لازم ؤ هغه وشول. (او پدې سره يې خلک راستانه کړل، نوموړی د ورځې په پيل کې د هغوی په لټه پسې وتلی ؤ،خو د همدې ورځې په پای کې د هغوی نګهبان او ساتونکی ګرزيدلی ؤ.[3]

۴- <u>پدې سفر کې</u> يې د خزاعيه کورنۍ د ام معبد نومې ښځې په دوو خيمو هم ګذر وشو. نوموړې مشهوره او تکړه ښځه وه، زياتره به څرخ په لاس د خيمې په خوله کې ناسته وه، او چې څوک به ورتلل نو د خوراک او څښاک بند وبست به يې ورته کاوه. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ملګري يې د څه شي غوښتنه ورنه وکړه، دې ورته وويل: قسم په خدای که مو څه درلودلی نو ستاسې په ميزبانۍ کې به مو کوتاهي نه وای کړې، زمونږ ميږې هم ډيرې ليرې دي. دغه کال هم ډير وچ ؤ.

---

(1). نفس المصدر ۵۵۴/۱. د بني مدلج مېنه رابغ ته نژدې وه، سراقه هغه وخت ورپسيې ووت چې دوی له قديد نه بر ختلي وو. په غالب ګومان سره سراقه د دوی د سفر په دريمه ورځ ورپسې وتلی و.

(2). صحيح البخاري ۵۱۲/۱

(3). زاد المعاد ۵۳/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وکتل او د خیمې په کنج یې یوه میږه ولیده، نو یې وفرمایل: [ما هذه الشاة یا أم معبد؟]دا څه ډول میږه ده؟ اې ام معبد! دې وویل: دا د ډیرې کمزورۍ له امله له رمې پاتې شویده. هغه (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: [هل بها من لبن؟]شیدې کوي؟ دې وویل: دا له پښنو لویدلې او شیدې؟! ده ورته وفرمایل: [أتأذنین لی أن أحلبها؟] اجازه راکوې چې ویې لوشم؟ دې وویل: مور او پلار مې له تا قربان، که لازم وینې نو ویې لوشه!

نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پخپل مبارک لاس د هغې غولانځه مسحه کړه، بسم الله یې وکړه او دعا یې ولوستله، یو ځل یې غولانځه ډکه شوه، او پښې یې سره لیرې کړې، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ام معبد هغه لوی لوښی وغوښت کوم چې د یوه ټولګي لپاره بس وُ، میږه یې پکې ولوشله تر څو په مورګو یې ځګ ودرید ، بیا یې ام معبد ته شیدې وروڅښلې تر څو ښه مړه شوه، بیایې خپل ملګري ماړه کړل په پای کې یې پخپله وڅښلې، او وروسته یې میږه بیا ولوشله تر څو لوښی ښه ډک شو او له دې سره یې پریښود او دوی وخوځیدل.

لږ ساعت وروسته ابو معبد له خپلو کمزوریو، سستو او ډنګرو وزو سره راورسید ، او کله یې چې شیدې ولیدلې، حیران شو، خپلې ښځې ته یې وویل: دا شیدې له کومه شوې؟ رمه خو لیرې ده، او په کور کې هم شیدې ورکوونکې میږه نشته. دې ورته وویل: قسم په خدای همدا اوس یو ډیر مبارک سړی رانه رخصت شو، چې دا او داسې خبرې یې وې، او حال یې داسې او داسې وُ. ده وویل: هو فکر کوم دا هغه څوک دی چې قریش یې لټوي، نو اې ام معبد راته معرفي یې کړه او ښې یې راته ووایه! دې هم پخپله بلیغه ژبه د هغه عظیم صفات داسې ورته بیان کړل که ته به وایې همدا اوس یې په مخ کې ولاړ دی، د کتاب په پای کې به دا بیان رانقلوو. ابو معبد وویل: قسم په خدای چې دا د قریشو هماغه ملګری دی د کوم په هکله چې دوی مختلفې خبرې کوي، زه د هغه د ملګرتیا اراده لرم، او د امکان په صورت کې به حتماً دا کار سرته رسوم.

له بلې خوا هلته مکه کې یو داسې آواز پورته شو چې ټول خلک یې اوري، خو ویونکی یې نه ښکاري دا آواز داسې وُ:

جزی الله رب العرش خیر جزائه — رفقین حــلا خیمـــتي ام معبد

هـــما نـــزلا بالبر و ارتحـــلا به — و افلـــح من امسی رفیق محمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

فيــا لقصـــي ما زوی الله عنكم به من فعال لا يجازی و سؤدد

ليهـــن بني كعـــب مـــكان فتاهم و مقعـــدها للمـــؤمنين بمرصد

سلـــوا اختـــكم عن شاهّا و انائها فانكم ان تســـالوا الشاة تشهد

[ترجمه: د عرش مالک الله دې دوو هغو ملګريو ته بهترينه جزا او بدله ورکړي کوم چې د ام معبد خيمې ته راغلي وو، دوی دواړه هلته په خير او نيکۍ راغلي وو او بيرته په خير او نيکۍ سره ولاړل، او بريالي دي هغه څوک چې د محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ملګرتيا کوي، اې قصي! الله تعالی له هغه سره څومره بې مثاله کارنامې او سرداری له تاسې نه يووړه (او يا: مبارکې دې وي تا قصي ته چې الله (جل جلاله) د محمد(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په واسطه له تاسې نه يې ساري سرداري وانه خستله). بنو کعب ته دې د دوی د سياه سرې کور او د مؤمنانو د نګهداشت ځای مبارک وی، تاسې له خپلې خور نه ددې د ميږې او لوښي په هکله پوښتنه وکړئ، که تاسې له هغه ميږې نه هم وپوښتئ نو هغه به هم شاهدي ووايي.]

اسماء (رضي الله عنها) وايي: مونږ نه و خبر چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) کومې خوا ته تللی، تر څو د مکې له لاندينۍ برخی نه يو جن (پيری) راغی او دا پورتني ابيات يې وويل، خلک ورپسې ورغلل او ورپسې ورتلل آواز يې اوريده خو هغه يې ليده نه، تر څو هغه د مکې له پورتنۍ برخې نه ووت. اسماء (رضي الله عنها) وايي: کله مو چې دا خبرې واوريدلې نو پوه شوو چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د مدينې لوري ته تللی دی.[1]

۵- رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د لارې په اوږدو کې له بريده بن حصيب اسلمي سره هم مخامخ شوی وُ. نوموړی د خپل قوم مشر وُ او د قريشو له طرفه د اعلان شوې لويې جايزې ګټلو په طمعه د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) په لټه پسې وتلی وُ، خو کله چې له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) سره مخ شو او د هغه مبارکې خبرې يې واوريدې، نو په همغه ځای د خپل قوم له اويا کسانو سره يو ځای په اسلام مشرف شو، بيايې خپله پګړۍ را خلاصه کړه او د بيرغ په څير يې د نيزې په څوکه کې ټينګه کړه، پدې سره يې دا اعلانول غوښتل چې دا دی د امن او سلامتيا پاچا را روان دی تر څو دا دنيا په

(1). زاد المعاد ۵۳/۲ - ۵۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

عدل او انصاف سره ودانه کړي.[۲]

وعن عبد الله بن بريدة أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يتفاءل ولا يتطير، فركب بريدة في سبعين راكبًا من أهل بيته من بني سهم، فلقي النبي صلى الله عليه وسلم، فقال له: [ممن أنت؟] قال: من أسلم، فقال: لأبي بكر: سلمنا، ثم قال: [مِمَّنْ بني مَنْ؟] قال: من بني سهم. قال: [خرج سهمك].

له عبد الله بن بريده نه روايت دی چې رسول (صلى الله عليه وسلم) به بد شګوني نه کوله هر څه يې په نيک فال نيول، د خپل قوم بني سهم له اويا سپرو کسانو سره ووت، کله چې له رسول (صلى الله عليه وسلم) سره مخ شو، پوښتنه يې ترې وکړه: له کوم قوم نه يې؟ ده وويل: له اسلم نه. رسول (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل: په امن شوو. بيا يې وفرمايل: له کومې کورنۍ نه. ده وويل: له بني سهم نه. رسول (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل: برخه دې ووته.

۶- د <u>هجرت په لاره زبير</u> (رضي الله عنه) هم د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) په ملاقات مشرف شو، زبير (رضي الله عنه) چې له يوې ډلې مسلمانو تاجرانو سره له شام نه راګرزيدلی ؤ، رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) ته يو يو جوړ سپينې جامې هديه کړې.[۱]

قبا ته د رسول الله(ﷺ) تشريف راوړل

د د وشنبې په ورځ د نبوت د څوارلسم او د هجرت لومړني کال د ربيع الاول په اتمه چې د (۶۲۲م) کال د سپتمبر له (۲۳) مې سره سمون خوري رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) قبا ته ورسيد.[۲]

عروه بن الزبير وايي: په مدينه کې مسلمانانو له مکې نه د رسول الله(صلى الله عليه و اله وصحبه وسلم) د روانيدو خبر اوريدلی ؤ، نو هر سهار وختي به د حره (ډاګ) په خوا

---

(2). رحمة للعالمين ۱۰۱/۱

[۱]. دا له عروة بن الزبير نه د امام بخاري روايت دی ۵۵۴/۱

[۲]. رحمۍ للعالمين ۱۰۲/۱. پدې ورځ د رسول الله (ص) عمر پوره ۵۳ کاله ؤ او که د نبوت پيل دعام الفيل د (۴۱) کال د ربيع الاول له ۹ نه ومنو، نو پدې ورځ د نبوت پوره ديارلس کاله تير شوي وؤ او که د هغوکسانو رايه ومنو چې وايي رسول الله (ص) د عام الفيل په (۴۱) کال د رمضان په مياشت کې په نبوت مشرف شوی ؤ، نو پدې ورځ (قباء ته رسيدو په ورځ) د نبوت (۱۲) کاله پنځه مياشتې (۱۸) يا (۲۲) ورځې تيرې شوې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوتل او هلته به يې تر ټکنده غرمې پورې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) انتظار يوست. يوه ورځ هغوی له ډير انتظار وروسته بيرته کورونو ته ستانه شول، پدې وخت کې يو يهودی د کوم شي د کتلو لپاره خپل برج ته ختلی ؤ که ګوري چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ملګري يې په سپينو جامو کې چې د سپوږمۍ په شان ښکاري کوي را روان دي، نو يو ځل يې له خولې نه په لوړ آواز داسې الفاظ ووتل: اې عربو! دا دی ستاسې هغه پلار چې تاسې يې په انتظار کې وئ! ددې آواز په اوريدو سره مسلمانان ټول راپورته شول خپلې وسلې يې واخيستې او د خپل رهبر استقبال ته ور روان شول.[1]

ابن قيم وايي: په همدې وخت کې په بني عمرو بن عوف (د قبا اوسيدونکي وو) کې هم د تکبير آوازونه اوچت شول. مسلمانانو له ډيرې خوشالۍ نه په لوړ آواز تکبيرونه ويل او دده مبارک استقبال ته ور روان وو، تر څو حضور ته ورسيدل او د نبوت په تحيه (سلام) سره يې دده استقبال وکړ او لکه د بوراګانو په شان له خپل لاربنود نه راتاو وو، او رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د وقار او عظمت د لوی غر په شان د دوی په مينځ کې تشريف درلود او د الله تعالی له خوا نه دا آيت وربانديې نازل شو[2] :

((...فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ)) (التحريم-٤) [نو بيشکه الله همغه مدد ګار دی د هغه (نبي) او جبريل او صالح د مومنانو (يې هم مدد ګاران دي) او ملائکې (يې هم) وروسته له دغه (مددګارۍ نه) مددګاراني دي.]

عروه بن الزبير وايي: له خلکو سره له ليدو کتو وروسته رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له خلکو سره يو ځای ښي طرف ته لاړ او د بني عمرو بن عوف په مېنه کې يې واړول. دا د ربيع الاول مياشت او د دوشنبې ورځ وه.

دلته ابوبکر (رضي الله عنه) د خلکو د هرکلي لپاره ودريد او رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) چوپ ناست ؤ او هغه انصار (رضي الله عنهم) چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) يې مخکې نه ؤ ليدلی هغوی به د سلام او ښه راغلاست پخاطر مستقيما ابوبکر (رضي الله عنه) ته ورتلل، تر څو په رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) لمر راغی، نو ابوبکر (رضي الله عنه) خپل څادر

---

[1]. صحيح البخاري ٥٥٥/١
[2]. زاد المعاد ٥٤/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

و اخیست او په رسول (صلی الله علیه وسلم) یې سیوره جوړه کړه، پس لدینه خلکو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وپیژانده.[١]

مدینه د استقبال او هرکلي پخاطر ټوله شور او زوږ اخیستې وه، او داسې یوه ورځ وه چې د مدینې په تاریخ یې ساری نه موندل کیږي. پدې ورځ یهودانو هم د نبي حبقوق (علیه السلام) د هغه زیري ربښتینوالی په سترګو لیده چې ویل به یې: الله د جنوب تیمان له لوري او هغه چې قدوس دی د فاران د غرونو له خوا راغلی.[٢]

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په قبا کې د کلثوم بن هدم او په بل روایت د سعد بن خیثمه په کور کې واړول، خو لومړنی قول راجح دی.

علي (رضي الله عنه) درې ورځې نور په مکه کې پاتې شو، تر څو یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره د خلکو ایښودل شوي امانتونه یې ټول خپلو خاوندانو ته تسلیم کړل. بیا یې په پلیو پښو د هجرت لار ونیوه، له مکې مکرمې نه د مدینې منورې په لور وخوځید تر څو په قبا کې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) سره د کلثوم بن الهدم په کور کې یو ځای شو.[٣]

رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په قبا کې څلور ورځې (دوشنبه، سه شنبه، چارشنبه، پنجشنبه)[۴] تیرې کړې او دلته یې د قباء جومات جوړ کړ او لمونځ یې پکې ادا کړ. دا دده له نبوت نه وروسته لومړنی جومات دی چې تهداب یې په تقوی سره ایښودل شویدی، تر څو په پنځمه یعنی د جمعې په ورځ د الله تعالی د امر مطابق په خپله سپرلۍ چې ابوبکر یې ردیف (ملګری) ؤ سپور شو، خپلو ماما خیلو (بني نجار) ته یې اطلاع ورکړه، هغوی له تورو سره ورته راغلل او بیا د مدینې په لور ورسره روان شول. او کله چې بني سالم بن عوف ته ورسیدل، نو د جمعې د لمانځه وخت شو، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د بطن وادي په هغه ځای کې د

(1). صحیح البخاري ۵۵۵/۱

(2). صحیفی حبقوق بایبل (۳: ۳)

(3). زاد المعاد ۵۴/۲. ابن هشام ۴۹۳/۱. رحمت للعالمین ۱۰۲/۱

(٤). دا د ابن اسحاق روایت دی. ابن هشام ۴۹۴/۱وګوره، علامه منصور پوري هم همداروایت غوره ګڼلی دی. رحمۍللعالمین ۱۰۲/۱ وګوره، په بخاري کې راځي چې رسول الله (ص) په قبا کې (۲۴) ورځې تم شوی ؤ (۱-۶۱) په بل روایت له لسو ورځو نه څو شپې زیاته موده (۵۵۵/۱) او په دریم روایت (۱۴) ورځې پاتی شوی ؤ، ابن قیم دا (۱۴) ورځې غوره ګڼی او پخپله وایي چې رسول الله (ص) په دوشنبه قباته رسیدلی او د جمعی په ورځ ورنه روان شویدی. (زاد المعاد ۵۴/۲-۵۵) او ښکاره ده چې د دوشنبي او جمعی تر مینځ له لسو ورځو زیاتی نه وی بیله دې چې د وتو او رسیدو دوی ورځې ورسره حساب کړو او پدې سره هم له (۱۲) ورځو نه شی زیاتیدای البته په دوو هفتو کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمعې لمونځ ادا کړ چیرته چې اوس یو جومات ورباندې جوړ شویدی، او ددې لمونځ کوونکو شمیره سلو تنو ته رسیده[1].

رسول الله(ﷺ) په مدینه کې

د جمعې له لمانځه وروسته رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدینې ته تشریف یوړ، او له همدې ورځې نه د یثرب نوم مدینه الرسول شو، او اوس د اختصار په توګه مدینه ورته ویل کیږي. دا یوه تاریخي او بې ساري ورځ وه، د مدینې ټولې لارې او کوڅې د تکبیر، تحمید او تقدیس نارو په سر اخیستې وې.
او د انصارو لوڼو له ډیرې خوشالۍ نه دا ابیات ویل:

طلع البـــدر علینا	من ثنیات الوداع
وجب الشکر علینا	مـــا دعا لله داع
ایهـــا المبعوث فینا	جئت بالامر المطاع

[ترجمه: د جنوبي لوري له غرو (ثنیات وداع) نه په مونږ باندې د څوارلسمې سپوږمۍ راوختله. په مونږ تر هغې د الله شکر واجب دی، تر څو بلونکی د خدای لورته بلنه کوي. اې مونږ ته رالیږلی شویه! دا ستا د حکم اطاعت فرض دی.][2]
انصار (رضي الله عنهم) که څه هم د زیاتې سرمایې خاوندان نه وو، خو هر یوه یې دا هیله او آرزو درلوده چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) یې میلمه شي، او دده په کورکې واړوي، نو په هر یوه کور به چې تیریده د کور مالک به یې د اوښې واګې نیولې او ورته ویل به یې: تشریف راوړئ دلته زیات تعداد ډیر ساز او سامان،

[1].صحیح البخاري ۱/۵۵_۵۶۰. زاد المعاد ۲/۵۵. ابن هشام ۱/۴۹۴. رحمۍ للعالمین ۱/۱۰۲.
[2]. ابن قیم لیکي چې دا اشعار له تبوک نه د رسول الله (ص) د راستنیدو په وخت کې ویل شویدی او وایي څوک چې ګمان کوي دا اشعار مدینې ته د رسول الله (ص) د داخلیدو په وخت کې ویل شوي هسې بې اساسه خبره کوي (زاد المعاد ۳/۱/۱۰ خو ابن قیم پدې هکله څه قوي دلیل ندی وړاندې کړی. او دده په خلاف منصور پوري دا خبره ثابته او راجحه بولي چې وایي دا اشعار مدینې ته د داخلیدو په وخت کې ویل شویدي او له ده سره د خپلې خبرې د اثبات لپاره کافي او معقول دلایل هم موجود دي چې ردول یې ممکن ندي . رحمۍ للعالمین ۱/۱۰۶ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسله او حفاظت ستاسي په خدمت کي دي. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) به ورته فرمایل: [خلوا سبيلها فإنها مأمورة]اوښه پریږدئ دا مامورہ شویده! او ښه روانه وه تر څو د مسجد نبوي ځای ته ورسیده او هلته چو شوه، خو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورنه کوز نه شو، اوښه پاڅیده لږ وړاندې لاړه، بیایې یوې خوا بـلې خواته وکتل بیرته راوګرځیده او پخپل لومړني ځای چو شوه. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورنه کوز شو. دا د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ماما خیلو بني النجار ځای ؤ، او دا د الله له لوري اوښې ته توفیق ؤ ځکه ده غوښتل چې د خپلو ماما خیلو د عزت او احترام پخاطر له دوی سره واړوي، پدې وخت کې خلکو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته له دوی سره د تلو پیشنهادونه کول، خو ابو ایوب الانصاري (رضي الله عنه) وار ړومبی کړ او د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) بار او کجاوه یې خپل کورته یووړه، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: [المرء مع رحله]. مسافر له خپل بار او کجاوې سره وي. او اسعد بن زراره راغی او د اوښې پړی یې ونیوه او له ځان سره یې بوتلله او له همده سره وه.[1]

امام بخاري له انس نه روایت کوي وایي: رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) وفرمایل: [أي بيوت أهلنا أقرب؟] . زمونږ د خلکو نه دکوم یوه سړي کور ډیر نژدې دی؟ ابو ایوب ورته وویل: فقال أبو أيوب: أنا يا رسول الله ، هذه دارى، وهذا بأبي، زما کور ډیر نژدې دی یا رسول الله ! دا مې کور او دا یې دروازه ده. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وفرمایل: قال: [فانطلق فهيئ لنا مقيلًا] درځه، او زمونږ لپاره د قیلولی (د غرمې په وخت د خوب) ځای برابر کړه. هغه عرض وکړ: قال: قوما على بركة الله تاسي دواړه مهرباني وکړئ د الله په برکت سره[2].

څو ورځې وروسته د رسول (صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) بي بي ام المؤمنين سوده او دواړه لوڼې یې فاطمه او ام کلثوم، او اسامه بن زید او ام ایمن له عبدالله بن ابوبکر چې عائشه او د ابوبکر نوره کورنۍ یې را ایستلی وه را ورسیدل (رضي الله

---

[1]. رحمة للعالمين ۱۰۲/۱ زاد المعاد ۵۵/۲

[2]. صحيح البخاري ۵۵۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنهم اجمعين) خو حضرت زينب (رضي الله عنها) هملته په مکه کې له ابو العاص سره پاتې شوه ځکه هغه اجازه نه ورکوله، تر څو له بدر وروسته را مهاجره شوه.[۳]

عائشه (رضي الله عنها) وايي: کله چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته ورسيد، هلته ابوبکر او بلال (رضي الله عنه) سختې تبې ونيوله، زه ورغلم او ورته ومې ويل: پلار جانه څنګه يې؟ او بلاله ته څنګه يې؟ دا وايي چې ابوبکر (رضي الله عنه) به د تبې په وخت کې داشعر وايه:

کل امرئ مصبح في اهله　　و الموت ادنی من شراك نعله

هر چا ته پخپل کور کې سهار په خير (صبح بخير) ويل کيږي، پداسې حال کې چې مرګی يې د څپلۍ له تسمې نه هم ورلنډ دی. او وايي کله به چې د بلال حالت لږ غوندې ښه شو نو پخپل ښکلي آواز سره به يې داسې ويل:

الا ليت شعري هل ابيتن　　بواد و حولي اذخر و جليل

وهل اردن يوما مياه مجنة　　وهل يبدون لي شامة و طفيل

[کاشکي خبر وای چې کومه شپه په وادي (مکه) کې تيرولی شم او شا او خوا مې اذخر او جليل بوټي وای او آيا کومه ورځ به مې د مجنی په چينه ګذر شي، او آيا د شامې او طفيل غرونه به بيا ووينم.] عائشه (رضي الله عنها) وايي: زه بيا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته ورغلم او لدې حال نه مې خبر کړ. نو رسول (صلی الله عليه وسلم) د اسې وفرمايل: [اللهم العن شيبة بن ربيعة، وعتبة بن ربيعة، وأمية بن خلف، كما أخرجونا من أرضنا إلى أرض الوباء].

خدايه! په شيبه بن ربيعه او عتبه بن ربيعه، او اميه بن خلف لعنت وکړې، هغوی مونږ له خپل وطن نه د رنځونو ځمکې ته راوشړلو. ثم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: [اللهم حبب إلينا المدينة كحبنا مكة أو أشد، وصححها، وبارك في صاعها ومدها، وانقل حماها فاجعلها بالجُحْفَة]. يا الله ته زمونږ په زړونو کې د مکې د محبت په شان او يا له هغې نه هم زيات د مدينې محبت واچوې، اې خدايه! ته د مدينې فضا او هوا صحيح او صحت ورکوونکې وګرزوې، او ددې ځای د غله جاتو په پيمانو کې برکت واچوې، او ددې

---

[۳]. زاد المعاد ۲/۵۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

Comment:

ځای تبه له دې ځايه اوچته کړې او په جحفه کې يې و ګرځوې [1].
الله تعالی د رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دعا قبوله کړه د مدينې حالات يې بدل کړل. دلته د دعوت مکي دور پای ته ورسيد ، او د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د ژوند د لومړۍ برخې حالات او واقعات مو هم همدلته تر نظر تير کړل.

---

١. صحيح البخاري ١/٥٨٨ - ٥٨٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدينې ژوند

مدني دور په دريو مختلفو مرحلو ويشلای شو:

۱- لومړۍ مرحله چې مختلف مشکلات او فتنې پکې راولاړې شوې وې، له يوې خوا کورني خنډونه بې شميره وو، له بلې خوا دښمنانو له بهر نه د مدينې د ختمولو کوښښونه کول. دا مرحله د حديبيې په سوله يعنی د شپږم هجري کال د ذي القعدې په مياشت کې پای مومي.

۲- له شرک او بت پرستانو سره د اوربند، او اسلام ته د پاچايانو د رابللو مرحله، چې د مکې په فتحه يعنی د اتم هجري کال د رمضان په مياشت کې پای ته رسيږي.

۳- د الله په دين کې د ډلو ډلو خلکو داخليدلو، او مدينې ته د بيلابيلو اقوامو او قبايلو د راتګ مرحله، او دا د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د ژوند تر پايه يعنی د يوولسم هجري کال تر ربيع الاول پورې ادامه مومي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنۍ مرحله

د هجرت په وخت کې د مدينې حالات

هجرت يوازې له شر، فتنې او ملنډو نه د نجات په معنی نه ؤ، بلکه ددې تر څنګ هجرت په نوي او آرام وطن کې د يوې نوې ټولنې د جوړېدو ګډ کوښښ او پيغام هم ؤ. او همدا وجه وه چې په هر مسلمان باندې دا فرض شول چې د خپل توان په اندازه ددې نوي وطن په جوړېدو کې برخه واخلي، او ددې وطن په ترقۍ، آرامۍ او دفاع کې خپل ټول زور او توان په کار واچوي.

بيشکه چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ددې نوې ټولنې يوازينی امام، مشر، او لارښود و، او د ټولو امورو او کارونو واګې په بشپړه توګه د همده په لاس کې وې.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) په مدينه کې له دريو مختلفو او بېلا بېلو داسې قومونو سره مخامخ ؤ چې حالاتو يې يو له بل سره ډېر توپير درلود، مسائل او مشکلات يې هم سره بېل او ګوښي وو، دا درې قومونه عبارت وو له:

١_ نيک، مکرم او غوره اصحاب (رضي الله عنهم).

٢_ د مدينې هغه اصلي اوسېدونکي چې لا تر اوسه يې له شرک نه نجات نه ؤ موندلی.

٣_ يهود.

الف: د اصحابو (رضي الله عنهم) له هغه مسايلو نه چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورسره مخ ؤ، يوه هم دا مسئله وه چې دلته د مدينې حالات د مکې له حالاتو نه بالکل جدا او بېل وو، ځکه هغوی په مکه کې که څه هم د يوې کلمې او يوه هدف درلودونکي وو، خو په بېلابېلو کورونو کې ويشل شوي، رټل شوي، غم ځپلي او مظلومان وو، د هيڅ شي واک او اختيار يې نه درلود، ټول کارونه د دوی د دښمنانو په لاس کې وو، هغوی هلته ددې وس او توان نه درلود چې د ځانګړيو موادو او اصولو درلودونکې داسې يوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي چې له همغو اصولو پر ته په نړۍ کې هيڅ يوه انساني ټولنه په پښو نه شي درېدای، او همدا علت دی چې مکي سورتونه يوازې اسلامي اصول او مبادئ په ګوته کوي، داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امرونه نه کوي چې هر څوک په ګوښې توګه عمل وربانديې کولی شي، او ورسره د نيکو اخلاقو، خير او نيکۍ لورته بلنه او له رذائلو او بد اخلاقيو نه منع کوي.

خو په مدينه کې وضعه بدله وه، دلته له لومړنۍ ورځې نه مسلمانان د خپل واک او اختيار خاوندان وو، هيچا وربانديې تسلط او واکمني نه درلوده. نو اوس ددې وخت وُ چې هغوی نور بايد د ترقۍ، آبادۍ، اقتصاد، سياست، حکومت، سولې، جنګ، او نورو ژوندينو امورو په هکله فکر وکړي، او نور دا په کار وه چې دوی ته حلال، حرام، عبادت ، اخلاق او نور مسايل په مفصله توګه بيان او توضيح کړای شي.

اوس ددې وخت رارسيدلی وُ چې هغوی يوه بيله ټولنه جوړه کړي، داسې اسلامي ټولنه چې په هر څه کې له جاهلي ټولنې نه مختلفه، او د بشري نړۍ له هرې بلې ټولنې نه اوچته او ځانګړې وي.او د هغه اسلامي دعوت ممثله او نماينده ټولنه وي د کوم په لار کې چې مسلمانانو پوره لس کاله ډول ډول کړاونه او تکليفونه ګاللي وو.

او دا خو څرګنده ده چې ددې ډول يوې ټولنې جوړول د ورځې، مياشتې او کال خبره نده، بلکه دا اوږد وخت په کار لري تر څو تشريع او قانون جوړول له تربيې، تعليم او عملي تمرين سره خوا په خوا په تدريجي توګه د تکامل پړاو ووهي. الله تعالی پخپله ددې تشريع کفيل وُ، او د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وظيفه ددې قانون تنفيذ او تطبيق او دې لور ته لارښوونه او په همدې قانون سره سم د مسلمانانو روزنه وه: ((هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمْ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ)) (الجمعة: ٢) [دغه (الله) هغه ذات دی چې پورته کړی (ليږلی يې دی) په ايمانو ناپوهانو کې يو رسول (محمد (صلی الله عليه وسلم) له دوی څخه چې لولي پر دوی باندې آيتونه ددې (قرآن) او پاکوي دوی (له شرکه له نورو رذيله (اخلاقو) او ښيي دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن)...]

د اصحابو (رضي الله عنهم) زړونه پخپل رهبر او قانون پورې تړلي وو، د هغه احکام به يې په ډيره خوشالۍ سره پلي کول ((وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا)) (الانفال: ٢) [او کله چې ولوستی شي پر دوی باندې آيتونه (کلام) د الله نو زياتوي (پياوړی کوي) دغه (آيتونه) دوی لره ايمان.]

او څرنګه چې دا مسائل زمونږ د بحث موضوع نده، نو ځکه يوازې هغو امورو ته اشاره کووچې يادول يې ضروري بولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال دا د مسلمانانو له هغو لويو مسايلو نه يوه مساله ده چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورسره مخ وُ، او په حقيقت کې دا په پراخه پيمانه سره د محمدي رسالت او اسلامي دعوت هدف او مقصد هم وُ. خو دا مساله عاجله نه بلکه مستقله او دايمي مساله وه، هلته داسې نور مسايل هم وو چې عاجل او فوري حل او اقدام ته يې اړه درلوده.

په مدينه کې د مسلمانانو ټولګی له دوه ډوله خلکو نه جوړ شوی وُ:

يوه ډله انصار وو چې د خپلې ځمکې وطن او مال خاوندان وو، او پدې هکله د دوی فکر او غم د هغه چا د فکر او غم په اندازه وُ چې له خپل عيال او اولاد سره يو ځای د امن په کور کې شپې او ورځې تيروي، خو دومره وه چې د دوی تر مينځ ډيره زړه او کلکه دښمني موجوده وه. بله ډله هغه مهاجرين وو چې هيڅ يې هم نه درلودل ټول يې له لاسه وتلي وو، يوازې ځانونه يې مدينې ته رارسولي وو او بس، دلته يې نه ځای و نه ځايګی، نه د کار او کسب درک وُ، او نه يې دومره څه درلودل چې خپل ژوند ورباندې روان کړي. ددې مهاجرينو تعداد هم ډير وُ، او ورځ په ورځ پسې ډيريده، ځکه دا اعلان شوی و چې هر مسلمان بايد مکه پريږدي او مدينې ته هجرت وکړي. او دا هم په ډاګه ده چې د مدينې اقتصادي بنسټ هم دومره پياوړی نه وُ چې دا ډول مشکلات وزغملی شي، نو همدا وه چې يو ځل يې اقتصادي حالت مخ په خرابيدو شو، او په همدې سختو شرايطو کې اسلام دښمنه ځواکونو له بهر نه له مدينې سره د اقتصادي پريکون (بنديز) او ديته ورته لار او پاليسي غوره کړه او پدې سره د وارداتو اندازه کمه او مشکلات نور پسې زيات او حالات کړکيچن شول.

ب: دوهم قوم يعنی د مدينې اصلي اوسيدونکې مشرکان – دوی پر مسلمانانو څه واک او حاکميت نه درلود، ځنې يې داسې وو چې له شکوکو سره مخ وو او د پلرنې دين پريښودو ته يې زړه نه شوی ښه کولی، خو له مسلمانانو او اسلام سره يې کينه او دښمني هم نه درلوده، بالاخره لږ وخت وروسته په اسلام مشرف شول.

په مشرکينو کې ځنې داسې هم وو چې زړونه يې له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) او مسلمانانو سره له بغض او دښمنۍ نه ډک وو، خو په عين وخت کې يې ددې جرات او همت هم نه درلود چې مخامخ مقابله ورسره وکړي، او دې حالاتو ديته مجبور کړي وو چې له مسلمانانو سره د مينې او خلوص ښکارونه وکړي، ددې ډلې مشرکانو مشر عبدالله بن ابي وُ. اوس او خزرج چې د هيچا په مشرۍ نه وو راضي شوی د بعاث له جنګ نه وروسته يې پدې اتفاق کړی وُ چې نوموړی به خپل مشر ټاکي. او عملاً يې دده د پاچايی لپاره تياري پيل کړې وه، قيمتي مرۍ او غمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې راټول کړي وو تر څو تاج ورته جوړ کړي او په تخت یې کینوي، خو یو ځل رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدینې ته تشریف راوړ او ټول قوم د هغه په خوا ورمات شو، نو له عبدالله بن ابي سره دا عقیده پیدا شوه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دده تخت او پاچایي په لغته ووهله. او له همدې امله یې سخته کینه ورسره درلوده، خو کله چې پوه شو نور شرک دده په ګټه ندی او حالات داسې دي چې د شرک په واسطه یې ډیرې دنیوي ګټې له لاسه وزي، مجبور شو چې د بدر له غزا نه وروسته په خوله اسلام راوړي، خو زړه یې هماغسې له کفر او شرک نه ډک وُ. او هر کله به یې چې لاس بر شو نو د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او مسلمانانو په خلاف به یې له هیڅ ډول فریب او غدر نه ډډه نه کوله. له ده سره هغه کسان هم ملګري ووکوم چې دده په ناجوړه شوې پاچایۍ کې لوی لوی منصبونه ورته په نظر کې نیول شوي وو. هغوی به دده د شیطاني پلانونو او توطئو په پلي کولو کې مرسته ورسره کوله، او کله کله به یې له ځینو واقعاتو او پیښو او حتی له ځینو کمزورو او کم عقلو مسلمانانو نه هم د خپلو شومو اهدافو د تحقق په لاره کې ګټه اوچتوله.

ج: دریم قوم (یهودان): هغه چې د آشوریانو او رومیانو له ظلم نه حجاز ته راغلي وو. دوی اصلا عبرانیان وو، خو دلته په حجاز کې له میشته کیدو وروسته یې ژبه، عادات، د افرادو او قبایلو نومونه عربي شوي وو له عربانو سره یې د خپلوۍ اړیکې هم ټینګې کړې وې، خو له دې ټولو سره سره یې خپل ملی هویت ساتلی وُ او په پوره توګه په عربي ټولنه کې نه وو منحل شوي، بلکه پخپل یهودي ملیت (اسرائیلیت) یې فخر او ویاړ کاوه. عربان یې ډیر زیات تحقیر او سپکول ان تر دې چې هغوی ته به یې امیین یعنی چارپایان، مرتجعین او رذیلان ویل، د عربو مالونه یې د ځان لپاره مباح بلل، او کله به یې چې لاس پرې بر شو نو خوړل به یې ((قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ)) (آل عمران: ۷۵). [وویل (کتابیانو) نشته پر مونږ باندې په (حق) ددې امیانو کې هیڅ ګناه (چې مالونه یې وخورو).]

هغوی د خپل دین په نشر او ترویج کې ډیر فعال نه وو، او د دوی ټول دین په دم، چپ ، فال، سحر او جادو کې خلاصه کیده. او یوازې په همدې سره یې ځانونه د پوهې، روحانیت، قیادت او صلاحیت خاوندان ګڼل. هغوی په کسب او کار، مال ګټلو او لاسته راوړلو کې خاص مهارت درلود، د غلې دانې، خرما، شرابو او ټوکر تجارت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدوی سره وځ. ټوکر، غلې داني او شراب به يې راوړل او په مقابل کې به يې خرما صادروله، او د تجارت تر څنګ يې نور کسبونه هم کول، له عربانو نه به يې څو چنده ګټه اخيستله پدې يې هم اکتفا نه کوله بلکه د سود بازار يې هم ښه تود کړی وځ. د عربانو مشايخو او مشرانو ته به يې قرضونه ورکول، هغوی به دا پيسې بې مطلبه او بې ځايه په مداحانو، شاعرانو او ځان ښوونه او ستاينه کې خرڅولې. يهودانو به لوړې ددې قرضونو په بدل کې د دوی ځمکې، باغونه او پټي ګرو کړل، خو څو کاله وروسته به يې د ملکيت قبضه ورباندې ولګوله. دوی په فتنو، فساد، توطئو او دسيسو کې له هر چانه مخکې وو، په دې مکر او چالاکۍ سره به يې شا او خوا پرتې عربي قبيلې يو بل کې سره اچولې، او تر مينځ به يې د اوږدو جګړو اور بلاوه او په ډيره مرموزه توګه به يې ددې اور لمبې غوړې ساتلې. عربان به سره جنګيدل او دوی به ورته د خير په غونډۍ ناست وو، خو که به د کوم طرف پيسې کمې شوې، نو دوی به په سود باندې ډير قرض ورکاوه تر څو د پيسو د کمي له امله جګړه بنده نه شي. يهودانو به پدې سره دوه ګټې کولې يعنې په يوه غشي به يې دوه مرغۍ ويشتلې يو به يې خپل يهودي موجوديت، شخصيت او هويت ژوندی ساته او له بل پلوه به يې د سود بازار ښه ګرم ساته، ډيرې پيسې او سرمايې به يې ګټلې.

<u>په مدينه کې د يهودانو درې مشهورې قبيلې اوسيدلې:</u>

١. بنو قينقاع، دې قبيلې له خزرج سره تړون درلود او کورونه يې په مدينه کې د ننه وو.

٢. بنو نضير.

٣. بنو قريظه. دوی دواړو له اوس سره تړون درلود، او د مدينې په شا او خوا برخو کې اوسيدل.

همدې قبيلو به له ډير پخوا نه د اوس او خزرج تر مينځ د جګړو اور بلاوه، د بعاث په جګړه کې خو پخپله دوی هم هره يوه له خپل حليف سره په جنګ کې شريکه وه.

طبيعي وه چې يهودو به له اسلام او مسلمانانو سره کينه او عداوت کاوه، له هغوی نه د خير طمعه بې ځايه وه ځکه رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له دوی څخه نه و تر څو د دوی نژادي او توکمي عصبيت ته چې په ذهن او زړه يې حاکم وُ سکون او اطمينان حاصل شي. او بله دا چې اسلامي دعوت د سولې او يووالي داسې يو پيغام او آواز و چې مات زړونه يې سره پيوندول، د کينې او دښمنۍ اورونه يې مړه کول، په ټولو کارونو کې د امانت او امانتدارۍ غوښتونکی وُ، او په هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه کې يې یوازې د پاک او حلال څیز د خوړلو اجازه ورکوله او ددې لازمي معنی دا وه چې نور به په مدینه کې میشتې عربي قبیلې سره یوکیږي او پدې سره به د یهودانو له خبیثو پنجو نه آزادي مومي، چې په نتیجه کې به د یهودانو تجارت زیانمن کیږي او د سود له هغو ګټو به بې برخې کیږي چې د دوی دکار و بار او شتمنیو اساس ورباندې ولاړ وُ.

او دا هم کیدای شوای چې دا عربي قبیلې متوجه شي او هغو مالونو ته يې فکر شي کوم چې یهودانو په سود کې ورنه اخیستي وو، او له یهودانو نه په سود کې د تللو ځمکو، باغونو او پټیو د بیرته اخیستلو هڅې وکړي.

یهودانو دا ټول حساب کړی و، او له کومې ورځې نه چې پوه شول اسلام په مدینه کې میشته کیدل غواړي نو دا ټول شیان يې د ذهن پر پرده تیر را تیر شول، او له همدې امله يې مدینې ته د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له تشریف آوری سره سم له اسلام او رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره دښمني پیل کړه، خو دا دښمني يې څه موده پټه وه چې وروسته يې ښکاره او په ډاګه کړه.

ددې موضوع ښه تصویر او تفسیر د ابن اسحاق هغه روایت کولی شي کوم چې له حضرت صفیه (رضي الله عنها) نه يې رانقل کړیدی، ابن اسحاق وایي:

له صفیه بنت حیي بن اخطب نه روایت دی چې وایي: زه مې په پلار او تره (ابو یاسر) له ټولو اولادونو نه زیاته ګرانه وم، او هر کله به چې د دوی له بل کوم یوه اولاد سره زه ورسره مخامخ شوم، نو حتماً به يې زه اخیستلم.

وایي: خو کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدینې ته را روان و او په قبا کې يې له بني عمرو بن عوف سره واړول، پلار مې (حیي بن اخطب) او تره مې (ابو یا سر بن اخطب) سهار وختي ورغلل، او ان له لمر لویدو سره بیرته راستانه شول، وایي: داسې سست پست، له ښنو لویدلي، کشال کشال را روان وو. وایي: زه د خپل عادت سره سم ورپه منډو شوم، خو قسم په خدای هغوی دومره غم اخیستي وو چې یوه يې هم زما خوا ته التفات او توجه ونکړه.

وایي: وا مې وریدل چې تره مې (ابو یاسر) پلار ته وایي: ایا ته يې ښه سیي پیژنې؟ ده وویل: بالکل ښه يې پیژنم. تره مې بیا ورته وویل: نو ته د هغه په هکله څه نظر لرې؟ پلار مې ورته وویل: دښمني، قسم په خدای تر مرګه به ورسره دښمني کوم.[1]

[1]. ابن هشام ۱/ ۵۱۸- ۵۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې خبرې تایید د بخاري هغه روایت هم کوي کوم چې د عبدالله بن سلام (رضي الله عنه) د اسلام راوړلو په هکله يې را نقل کړيدی.

 نوموړی د یهودانو لوی او عظیم عالم و، کله چې خبر شو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته د بني النجار مېنې ته تشریف راوړی، نو په بيړه سره د هغه(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) حضور ته ورغی، او داسې پوښتنې يې ورنه وکړې چې ځواب يې يوازې نبي ويلی شي. او څنګه يې چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ځوابونه واوريدل نو فوراً په هماغه ځای په اسلام مشرف شو.
بیا یې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته وویل: یهودان خبرې جوړونکي او بهتان کوونکي خلک دي که هغوی مخکې لدینه چې ته ورنه زما په هکله پوښتنه وکړې پدې خبر شي چې زه په اسلام مشرف شوی یم، نو بهتانونه به راپسې وتړي. همدا وه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) یهودان راوغوښتل، هغوی راغلل، عبدالله بن سلام په کور کې د ننه ناست و، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وویل: عبدالله بن سلام څنګه سړی دی؟ او ستاسې په مینځ کې د کوم مقام خاوند دی؟
دوی وویل: هغه د لوی عالم زوی او له مونږ ټولو نه د زیات علم څښتن دی او له مونږ ټولو نه غوره او د ډیر غوره سړي زوی دی. په بل روایت کې راځي چې وایي: هغه زمونږ مشر او زمونږ د مشر زوی دی، او په بل لفظ – هغه له مونږ ټولو نه بهتر او د بهترین سړي زوی دی، او په بل لفظ هغه زمونږ افضل او د افضل سړي زوی دی.
رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ورته وویل: ښه، نو اوس دا راته ووایاست که هغه اسلام راوړ نو بیا؟ یهودانو دوه، دری ځله وویل: الله دې هغه لدینه وساتي!
همدلته عبدالله بن سلام راووت او ويې ويل: ((**اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله**)) نو دوی یو ځل خپلې ژبې بدلې کړې او ويې ويل: دا زمونږ په مینځ کې تر ټولو زیات شریر او د شریر زوی دی او داسې نورې خبرې یې وریسې وکړې. ده (عبدالله) په ځواب کې ورته وویل: یهودانو! له خدای نه ووېرېږئ، قسم په هغه ذات چې له ده پرته بل د عبادت مستحق نشته تاسې پدې ښه پوهیږئ چې دا د الله رسول دی، او په حقه راغلی دی. دوی ورته وویل دروغ دې وويل.[1]
دا وه په مدینه کې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ژوند په لومړنۍ ورځ له یهودانو سره لومړنۍ تجربه.

---

(1). صحيح البخاري ۴۵۹/۱- ۵۵۲-۵۲۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وو د مدينې داخلي حالات، او له مدينې نه د باندې د اسلام تر ټولو ستر او سخت دښمن قريش وو. قريشو پوره لس کاله د مسلمانانو په خلاف له هر ډول، ظلم، زياتي، تهديد او جبر نه کار اخيستی و، د مظلومو مسلمانانو د ځورولو او ځپلو پخاطر يې د وړې کولو او اقتصادي بنديزونه سياست خپل کړی ؤ او د مصيبتونو او کړاوونو تر څنگ يې د هغوی په خلاف ستړی کوونکی عصبي، نفسياتي او تبليغاتي جنگ هم پيل کړی و. او کله چې مسلمانانو مدينې ته هجرت پيل کړ، نو دوی به يې ځمکې او مالونه مصادره کول، او هغوی به يې له خپلو ښځو او اولادونو نه بيلول، او که به يې په چا لاس ورسيده، نو ښه به يې تعذيباوه. دا خو لا څه هغوی د دعوت د لاربښود (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د مرگ او وژلو اراده او فيصله وکړه، او ددې توطئې د عملي کولو لپاره يې ډيرې منډې ترړې هم وکړې. او له دې نه اخوا هغه وخت چې مسلمانان مدينې ته ورسيدل او د دوی له ظلمونو نه يې نجات وموند، او له دوی نه (۵۰۰) کيلو متره ليرې لاړل، نو دوی (قريش) دلته هم په آرام کيناستل. او څرنگه چې دوی د حرم اوسيدونکي او د بيت الله ګاونډيان وو، نو د عربو په مينځ کې يې په ديني او دنيوي لحاظ اوچت او د قدر وړ مقام درلود، نو دلته يې له خپل همدې اثر او رسوخ نه په استفادې سره يو سياسي رول لوبول وغوښتل، پاڅيدل او د عربې جزيرې نور مشرکان يې د مدينې د اوسيدونکو په خلاف راوپارول او مدينه يې له اقتصادي بحران سره لاس او گريوان کړه. نژدې وه تر بشپړې اقتصادي محاصرې لاندې راشي، واردات يې ډير کم شول، دا هم پداسې حال کې چې د مهاجرينو شمير ورځ په ورځ مخ په زياتيدو و. حقيقت دا دی چې د مکې د مشرکينو او مسلمانانو تر منځ د اسلام په نوی مېنه (مدينه) کې د جنگ حالات او اسباب برابر شوي وو، او دا به ډيره بې عقلي او بې انصافي وي چې ددې جګړو او دښمنيو پړه پر مسلمانانو ور واچول شي.[٢]

مسلمانانو حق درلود چې د خپلو مصادره شويو مالونو په بدل کې د قريشو مالونه مصادره کړي او حق يې درلود چې د دوی د ظلم ځواب ورکړي. او د دوی د ژوند د قافلې په وړاندې داسې خنډونه را پيدا کړي لکه چې دوی د مسلمانانو د ژوند په مخه کې پيدا کړيدي. او حق يې درلود د خپل ځان او هويت دفاع وکړي او د دوی ټولې هغه توطئې شنډې کړي چې هدف يې د اسلام ختمول و.

(2). دا وروستۍ خبره د محمد الغزالي خبره ده، فقه السيرة ص ١٢٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ا وو هغه مشکلات او مسائل چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته د رسول، رهبر، امام او لاربښوونکي په صفت له رسيدو نه وروسته ورسره لاس او ګريوان و.

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په مدينه کې د رسول او رهبر په څير معامله کوله، له هر چا او هر قوم سره يې د هغه د مقام او اهليت سره برابر عمل کاوه، څوک چې د رحم او کرم وړ وو د هغوی په سر يې د رحمت او شفقت لاس راکاږه، او که د چا چاره او علاج به يوازې شدت او سختي وه، نو د هغه دوا او علاج به يې په سختۍ سره کاوه، خو دا بايد له ياده ونه باسو چې د رحمت او شفقت پله يې ډيره درنده وه. او د همدې حکيمانه قيادت په برکت په څو لنډو کلونو کې ټول کارونه د اسلام او مسلمانانو لاس ته ورغلل، لوستونکي ته به راتلونکو پاڼو کې پدې هکله پوره معلومات وړاندې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوي ټولنې جوړول

مخکې مو وويل چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د جمعې په ورځ د هجرت د لومړي کال د ربيع الاول په (۱۲) مه چې د (۶۲۲م) کال د سپتمبر له (۲۷) مې سره سمون خوري په مدينه کې د بني النجار مـــينې ته تشريف يووړ، د ابو ايوب د کور مخې ته يې واړول او ويې فرمايل: همدلته زمونږ منزل دی (ان شاء الله) بيا د ابو ايوب کور ته منتقل شو.

د نبوي مسجد ودانول

لدينه وروسته د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) لومړنی کار د نبوي مسجد جوړول وُ. د مسجد لپاره يې هغه ځای وټاکه په کوم کې يې چې اوښه چو شوې وه، دغه ځمکه د دوو يتيمانو وه، چې په بيه يې ورنه واخيستله. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) پخپله د مسجد په جوړولو کې فعاله ونډه درلوده، خښتې او تيږې به يې رانقلولې او داسې به يې فرمايل:

اللهم لا عيش الا عيش الاخرة فاغفر للانصار و المهاجرة

[اې خدايه زندګي او ژوند خو يوازې د آخرت ژوند دی، نو ته انصارو او مهاجرينو ته بخشش وکړه.]
او دا شعر به يې هم زمزمه کاوه:

هذا الحمال لاحمال خيبر هذا ابر ربنا و اطهر

[دا بار د خيبر بار ندی دا زمونږ د رب پاک او سپيڅلی بار دی]
د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) کار به د اصحابو (رضي الله عنهم) نشاط او فعاليت نور هم زياتوه، او يوه صحابي به د کار په وخت کې داسې ويل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لئن قعدنا والنبي يعمل لذاك منا العمل المضلل

[که چیرته مونږ کېنو او نبي(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) کار کوي، نو دا به زمونږ د ګمراهۍ او بې لارۍ کار وي.]

پدې ځای کې د مشرکینو یو شمیر قبرونه، خرابه، د غرقد او خرما څه ونې هم وې، رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) امر وکړ چې قبرونه را لوټ او پاک شي، دا خرابه هوار کړی شي، ونې یې ووهل او لرګي یې د قبلې لور ته واچول شي (هغه وخت قبله بیت المقدس ؤ).

د دروازې دواړه پایې (څنګدرۍ) یې له تیږو جوړې کړې، دیوالونه یې د خښتو او خټو وو، چت یې د خرما په تنو ، ښاخونو او پاڼو پټ کړ، په غولي کې یې ریګ او شګې اوارې کړې، ټول جومات ته یې درې دروازې ورکړې وې. د قبلې د دیواله او د مخامخ دیوال اوږده سل ګزه، او د څنګ دواړو نورو دیوالونو اندازه یې هم تقریبا همدومره وه، تهداب یې نژدې درې ګزه راته.

د جومات له خوا سره یې د خټو او تیږو څو خونې هم جوړې کړې، چتونه یې د خرما په تنو او شاخونو پټ کړل، دا د امهات المؤمنین (رض) خونې وې. او کله چې تکمیلې شوې، نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د ابو ایوب (رضي الله عنه) له کورنه ور منتقل شو.[1]

دغه جومات یوازې د لمانځه ځای نه ؤ، بلکه د یوه داسې پوهنتون حیثیت یې درلود چې مسلمانانو به پکې خپل دین زده کاوه، او داسې یو غونډ ځای ؤ چې پخپل زړه کې به یې په ډېره مینه او محبت سره هغه کسان سره راغونډول چې کلونه کلونه د جاهلیت او عداوت لمبو سیځلي وو.

او همدا جومات د داسې یوه عمومي مرکز په شان ؤ چې د مسلمانانو ټول کارونه له همدې ځایه اداره کیدل، د هر څه قومانده له همدې ځایه وه او په ننني ژبه دا یو داسې پارلمان ؤ چې ټول مشورتي او تنفیذي (اجرایوي) مجلسونه به همدلته ترسره کیدل. او ددې تر څنګ دا جومات د هغو فقیرانو مهاجرینو کور هم ؤ کوم چې نه یې کور درلود، نه مال او نه خپل او خپلوان.

د هجرت په لومړیو کې د آذان حکم هم وشو. آذان دا آسماني آواز چې هره ورځ پنځه ځلې د ځمکې او آسمان تر مینځ انګازې کوي، او ټول عالم په لړزه راولي.

پدې هکله د عبدالله بن زید بن عبد ربه د خوب کیسه مشهوره ده، چې تفصیلات

---

[1]. صحیح البخاري ۱/ ۷۱-۵۵۵-۵۲۰. زاد المعاد ۵۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پدې کتابونو جامع الترمذي، سنن ابي داود، مسند احمد او صحيح ابن خزيمه کې روايت شوي او کولی شو هملته يې ولولو .[١]

د مسلمانانو تر مينځ وروروګلوي

لکه څرنګه چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د نبوي جومات په جوړولو سره د غونډېدو او يو کېدو يو عظيم مرکز مينځ ته راوړ همدا ډول يې د انصارو او مهاجرينو په ورورۍ سره په انساني تاريخ کې يوه بل نه هېرېدونکې او ښې ساري کارنامه تر سره کړه. ابن قيم وايي: بيا رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د انس بن مالک په کور کې (٩٠) کسه چې نيم يې انصار او نيم نور يې مهاجرين وو سره ورونه کړل ، ددې وروروګلوۍ اصل او اساس دا و چې دا ورونه به يو له بل سره همدردي او غمشريکي کوي، او د نسبي خپلولۍ په ځای به دوی يو د بل ميراث وړي. دا حکم د بدر غزا تر وخته باقي پاتې و،تر څو د الله تعالی دا حکم رانازل شو: ((وَأُوْلُوا الأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ)) (٨-٧٥). [او خاوندان د خپلوۍ ځينې د دوی غوره دي (د ميراث په وړلو سره) په ځينو نورو...]

دې آيت د ديني ورونو تر مينځ د ميراث وړلو حکم لغوه کړ، خو د ورورۍ عقد او پيمان همداسې باقي پاتې دی. ويل کيږي چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دويم ځل د مهاجرينو تر مينځ وروروګلوي ټينګه کړې وه، خو دا خبره کمزورې غونډې برېښي، ځکه مهاجرين چې يو له بل سره يې ديني، وطني، نژادي او نسبي ورورې او خپلوي درلوده د ورورۍ دې ډول عقد او تړون ته اړ نه وو، په داسې حال کې چې د انصارو او مهاجرينو خبره او معامله بيا دغه ډول نه وه[٢].

لکه چې محمد غزالي وايي ددې ورورۍ معنی دا وه چې جاهلي تعصب او عصبيت له مينځه يوسي، ننګ، حميت او غيرت که وي، نو بايد يوازې د اسلام پخاطر وي او بس، د رنګ، نسل، وطن او نسب په بناء د برترۍ او امتياز دور نور ختم دی، ځکه د بلندۍ او پستۍ يوازينی معيار انسانيت، مروت او تقوی ده نه بل څه.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) دا ورورې يوازې تر ژبې او کلماتو پورې محدوده نه وه ساتلې، بلکه دې تړون ته يې د عمل داسې جامه وراغوستې وه چې له

(1). بلوغ المرام د ابن حجر عسقلاني ليکنه ص ١٥ وګوره.
(2). زاد المعاد ٥٢/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله يې دا ژمنه تر وينې او مال پورې تړلې وه. دا تړون د ژبې او الفاظو له دايرې نه وتلی د قربانۍ، همدردۍ، او غمشريکۍ په ډګر کې داسې پلی شوی و، چې دې نوې ټولنې ته يې تر ټولو لوړ مثالونه وړاندې کول او دا وروروليې له نسبي ورورولۍ نه زياته په مينه او خلوص ولاړه وه.[1]

بخاري روايت کوي، کله چې مهاجرين مدينې ته راغلل، رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) عبدالرحمن بن عوف له سعد بن الربيع سره د ورورۍ په مزي وتاړه. سعد خپل ورور عبدالرحمن ته وويل: زه په انصارو کې د ډېر مال او دارايۍ خاوند يم، ته زما مال دوې برخې کړه، (نيم يې ستا) همدا راز زه دوې ښځې لرم، وګوره کومه يوه دې چې خوښه وي ما ته ووايه، زه هغه طلاقوم، او چې عدت يې پوره شو، نو ته يې په نکاح کړه. ده (عبدالرحمن) ورته وويل: خدای دې ستا په مال او اولاد کې برکت واچوي، ما ته بازار راوښيه. هغوی د بنو قينقاع بازار وروښود، هغه بازار ته لاړ او کله چې بيرته راوګرځيد، نو يوه اندازه غوړي او کروت يې هم له ځان سره راوړل. په همدې ترتيب هغه هره ورځ بازار ته تلو او ګټه يې کوله څه وخت وروسته داسې ورځ راغله، چې د څه زيړوالي اثر وربانديې ښکاريده. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ورته وويل: دا څه دي؟ ده ورته وويل: واده مې کړی. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وفرمايل: څومره مهر دې ورکړ؟ ده وويل: تقريباً پاو باندې يوه توله سره زر (تقريبا ۱۵ ګرامه)[2].

له ابو هريره (رضي الله عنه) نه روايت دی وايي: انصارو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ته وويل: ته زمونږ د خرما باغونه زمونږ او زمونږ د وروڼو (مهاجرينو) تر منځ وويشه! ده وفرمايل: نه. نو دوی وويل: نو تاسې (مهاجرين) زمونږ سره کار وکړئ او مونږ به تاسې په ميوو کې را سره شريک کړو، دوی (مهاجرينو) وويل: دا بالکل سيې او مقبوله ده.[3]

لدينه دا ښه په ډاګه کيږي چې انصارو د خپلو مهاجرينو وروڼو د عزت او احترام، همکارۍ او همدردۍ پخاطر له څومره زيات اخلاص، قربانۍ، مينې او محبت نه کار اخيسته. او لدينه دا هم څرګنديږي چې مهاجرينو د دوی د عزت او همکارۍ، احسان او کرم څومره قدر او پاس درلود، او د دوی له همکارۍ او اخلاص نه يې يوازې دومره ګټه اخيستله چې خپل مات او ګوډ ژوند يې وربانديې روانولی شوای.

---

[1]. فقه السيرة ص ۱۴۰ - ۱۴۱

[2]. صحيح البخاري، باب اخاء النبي (ص) بين المهاجرين و الانصار ۵۵۳/۱

[3]. صحيح البخاري - باب اذا قال: اکفني مئونة النخل ۱-۳۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیشکه چې دا ورورولي لویه وه او دا یو عظیم حکمت، پوخ، عاقلانه سیاست، او د مسلمانانو د زیات شمیر یاد شویو مشکلاتو لپاره کافي او شامل حل و.

د اسلامي یووالي تړون

لکه څرنګه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مؤمنان د ورورلۍ په ټینګ مزي سره وتړل، همدا ډول یې یو بل داسې عهد او تړون هم ترسره کړ چې د هغه پواسطه یې د جاهلیت ټول کشمکشونه، ناروا قومي او قبیلوي عصبیتونه له هر ډول جاهلانه رسم او رواج سره یو ځای له مینځه یو وړل. دا دی لاندې ددې تاریخي تړون مادې په لنډه توګه وړاندې کوو:

دا د محمد رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له خوا لیک دی د قریشي ، یثربي او نورو هغو مؤمنانو او مسلمانانو ترمنځ چې د دوی پیروي وکړي، ورسره یو ځای شي او یو ځای جهاد ورسره وکړي:

۱ـ دوی ټول له دوی نه پرته ټولو انسانانو نه جدا یو امت دی.

۲ـ قریشي مهاجرین به د خپلو پخوانیو روایاتو مطابق یو بل ته دیت او د مؤمنانو په مینځ کې به په نیکۍ او انصاف سره د خپلو بندیانو فدیه ورکوي. د انصارو ټولې قبیلې به هم د پخوا په شان یو بل ته دیت ورکوي، او د دوی هره ډله او طایفه به د مؤمنانو په مینځ کې په نیکۍ او انصاف سره د خپلو بندیانو فدیه ورکوي.

۳ـ مؤمنان به د فدیې او دیت په معامله کې خپل بې وسه او بې کسه له خپلې نیکې ورکړې او سخا نه بې برخې کوي.

۴ـ ټول رینښتیني مؤمنان به یو موټی د هر هغه چا مقابلې ته دریږي چې پر دوی ظلم کوي، یا غواړي د مؤمنانو تر مینځ ظلم، ګناه، تیری او فساد خور کړي.

۵ـ دوی (مؤمنان) به ټول یو لاس د دا ډول کس په خلاف وي، که څه هم هغه د دوی د کوم یوه زوی وي.

۶ـ هیڅ مؤمن به د کافر په بدل کې بل مؤمن نه وژني.

۷ـ او نه به د مؤمن په مقابل کې د کوم کافر ملاتړ کوي.

۸ـ د الله ذمه (عهد) یوه ده، تر ټولو بې وسه مسلمان هر چا ته چې وغواړي پناه ورکولی شي د یوه معمولي انسان له خوا ورکړل شوې ذمه (ژمنه) پر ټولو مسلمانانو لازمه او واجب ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹_ هغه یهودان چې زمونږ پیروي غوره کړي، نو د هغوی مدد او کومک به کیږي، نه به ظلم وربانديې کیږي، او نه به د دوی په خلاف د چا ملاتړ کیږي.

۱۰_ د ټولو مسلمانانو سوله یوه ده، هیڅ مسلمان له بل مسلمان پرته د خدای په لار کې په جنګ او جګړه کې سوله او جوړه نه کوي، بلکه ټول به یو ځای د عدل او برابرۍ په بناء کوم عهد او تړون سرته رسوي. (د مسلمانانو سوله به د ټولو په موافقه وي، فردي سوله نشي کولی).

۱۱_ مسلمانان په هغه خون (وینه) کې یو له بل سره برابر دي، کومه چې څوک یې د خدای په لار کې تویوي.

۱۲_ هیڅ مشرک به قریشو ته د ځان یا مال پناه نه ورکوي، او نه به د هغوی د ساتنې پخاطر د مسلمان په وړاندې دریږي.

۱۳_ که هر چا کوم مومن بې موجبه وواژه، او قتل په شاهدۍ او دلیل سره وربانديې ثابت شو، نو هغه (قاتل) به قصاص کیږي، خو که د مقتول ولي راضي شو بیا به نه وژل کیږي.

۱۴_ دا ټول مؤمنان به د هغه په خلاف راپورته کیږي، او پرته لدې چې د هغه په خلاف ودریږي په بل څه یې نه مسئولیت ادا کیږي او نه بل څه ورته روا دي.

۱۵_ هیڅ یوه مسلمان ته ندي روا چې د کوم مشکلات را پیدا کوونکي یا بدعتي مرسته وکړي، او یا پناه ورکړي، او که څوک یې مرسته کوي یا پناه ورکوي، نو پر هغه به د قیامت په ورځ د الله تعالی لعنت او غضب وي، او د هغه به هیڅ هم نه قبلیږي یعنی نه به یې فرض قبلیږي او نه نفل.

۱۶_ تاسې که په هر کار کې له اختلاف سره مخ شوئ، نو هغه باید یوازې الله او محمد(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته راجع کړئ.[1]

[1]. ابن هشام ۱/۵۰۲-۵۰۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ټولنه د معنوياتو اغيزه

په دومره عظيم حکمت او زيرکۍ سره رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) ددې نوې ټولنې تهداب کيښود، خو د ټولنې دا ظاهري ښه د هغو معنوياتو اثر او تصوير ؤ چې د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د صحبت او ملګرتيا په برکت ددې عظيمو پرګنو په برخه شوی ؤ. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) به هميشه د هغوی د ښوونې او روزنې، تزکيې او نيکو اخلاقو باندې د آراسته کولو زيار يوست، او هغوی به يې په مينه، ورورۍ، عزت، شرف، عبادت او اطاعت سره روزل.

يوه صحابي له رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) نه وپوښتل: کوم ډول اسلام ډير غوره دی؟ (يعنی په اسلام کې کوم يو عمل ډير بهتر دی؟)

رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه وسلم) ورته وفرمايل: **[تطعم الطعام، وتقرئ السلام على من عرفت ومن لم تعرف]**.[١] خلکو ته خواړه ورکوه، په ټولو پيژندګلو او نا پيژندګلو سلام اچوه .

عبدالله بن سلام وايي: **لما قدم النبي صلى الله عليه وسلم المدينة جئت، فلما تبينت وجهه، عرفت أن وجهه ليس بوجه كذاب، فكان أول ما قال: [يا أيها الناس، أفشوا السلام، وأطعموا الطعام، وصلوا الأرحام، وصلوا بالليل والناس نيام، تدخلوا الجنة بسلام]**. رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) چې مدينې ته تشريف راوړ، زه ورغلم، او کله مې چې د مبارک مخ وليد، نو پوه شوم چې دا د کوم دروغجن مخ نه شي کيدای. او د رسول (صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) لومړنۍ خبره دا وه چې ويې فرمايل: اې خلکو سلام خور کړئ، خواړه ورکړئ، صله رحمي کوئ (د خپلوۍ اړيکې ټينګې ساتئ) د شپې هغه وخت لمونځ کوئ چې خلک ويده وي، نو په سلام او سلامتۍ سره به جنت ته داخليږئ.[٢]

---

[١]. صحيح بخاري ١/ ٦-٩

[٢]. رواه الترمذي، ابن ماجة، الدارمي. مشكاة المصابيح ٢٨/١

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) فرمايي: **[لا يدخل الجنة من لا يأمن جاره بوائقه]**. هغه څوک به جنت ته داخل نه شي چې ګاونډيان يې له شر او زيان نه په امن نه وي.[٣]

همدا راز فرمايي: **المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده]**. کامل مسلمان هغه دی چې نور مسلمانان يې د ژبې او لاس له شر نه په امن وي.[۴]

بل ځای فرمايي: **[لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفســـه]**. له تاسې نه هيڅوک ترهغې کامل مؤمن نه شي کيدای تر څو يې د خپل ورور لپاره هغه څه نه وي خوښ کړي کوم چې د خپل ځان لپاره يې خوښوي.[١]

او فرمايي: **[المؤمنون كرجل واحد، إن اشتكى عينه اشتكى كله، وإن اشتكى رأسه اشتكى كله]**. ټول مؤمنان د يوه سړي په شان دي، که سترګه يې په درد شي، نو ټول جسد يې په درد راځي، او که يې سر وخوږيږي، نو ټول بدن يې دردمند کيږي.[٢]

او فرمايي:**[المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضاً]** مؤمن بل مؤمن ته د عمارت او تعمير حيثيت لري چې پخپل مينځ کې يو بل سره مضبوط او پياوړی کوي.[٣]

او فرمايي: **[لا تباغضوا، ولا تحاسدون، ولا تدابروا، وكونوا عباد الله إخوانـــاً، ولا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاثة أيام]**. يو له بل سره بغض، کينه او حسد مه کوئ، يو بل ته شامه اړوئ (يو له بل نه نفرت مه کوئ) د الله بندګان او يو د بل وروڼه اوسئ، هيڅ مسلمان ته نده روا چې له خپل مسلمان ورور نه له دريو ورځو نه زيات مرور و اوسي.[۴]

فرمايي: **[المسلم أخو المسلم لا يظلمه ولا يسلمه، ومن كان في حاجة أخيه كان الله في حاجته، ومن فرج عن مسلم كربة فرج الله عنه كربة من كربات يوم القيامـــة، ومن ستر مسلماً ستره الله يوم القيامة]** مسلمان د مسلمان ورور دی، نه پر هغه ظلم

---

[٣]. مسلم، مشكاة المصابيح ۱/ ۴۲۲

[٤]. صحيح بخاري ۱/۲

(1). بخاري ۱/۲

(2). مسلم، مشكاة ۲/۴۲۲

(3).متفق عليه، مشكاة۲/۴۲۲

(4). صحيح بخاري ۲/۸۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او نه به يې دښمن ته سپاري، څوک چې د خپل ورور د حاجت او ضرورت پوره کولو زيار باسي، الله تعالی به د هغه ضرورتونه رفع کوي، او هغه څوک چې د کوم مسلمان غم او درد دوا کړي، الله تعالی به له هغه نه د قيامت د ورځې له غمونو او دردونونه کوم غم ليرې کړي، او څوک چې د مسلمان پرده کوي الله تعالی به قيامت په ورځ د هغه پرده کوي.[۵]

فرمايي: **[ارحموا من في الأرض يرحمكم من في السماء]**. د ځمکې پر اوسيدونکو رحم وکړئ تر څو هغه ذات رحم درباندې وکړي چې په آسمان کې دی.[۶]

فرمايي: **[ليس المؤمن بالذي يشبع وجاره جائع إلى جانبه]**. هغه څوک کامل مؤمن ندی چې پخپله موړ او په خوا کې ګاونډی يې وږی وي.[۱]

فرمايي: **[سِباب المؤمن فسوق، وقتاله كفر]**. د مسلمان کنځل فسق او جګړه ورسره کفر ده.[۲]

په همدې ترتيب سره رسول (صلى الله عليه وسلم) له لارې نه د ضررې څيزونو ليرې کول صدقه بولي، او دا د ايمان له ښاخونو نه يو ښاخ شميري.[۳]

اصحاب يې خيرات او صدقې ورکولو ته هڅول، او د صدقې دومره فضائل يې ورته بيانول چې زړونه به پخپله ورماتيدل. فرمايل به يې: **[الصدقة تطفئ الخطايا كما يطفئ الماء النار]**. صدقه ګناهونه داسې له مينځه وړي لکه اوبه چې اور وژني.[۴]

همدا راز فرمايي: **[أيما مسلم كسا مسلماً ثوباً على عُرى كساه الله من خُضر الجنة، وأيما مسلم أطعم مسلماً على جوع أطعمه الله من ثمار الجنة، وأيما مسلم سقى مسلماً على ظمأ سقاه الله من الرحيم المختوم]** کوم مسلمان چې بل لوڅ مسلمان په جامو پټ کړي، الله تعالی به هغه ته د جنت شنې جامې ورواغوندي. او کوم مسلمان چې بل مسلمان ته د لوږې په حال کې خواړه ورکړي الله تعالی به هغه ته د جنت ميوه وروخوري. او کوم مسلمان چې بل تږي مسلمان ته اوبه ورکړي، الله به هغه ته د جنت

---

(5). متفق عليه – مشكاة ۴۲۲/۲

(6). سنن ابيګ داوٗد ۳۳۵/۲. الترمذی ۱۴/۲

(۱). البيهقي، مشكاه: ۴۲۴/۲

(۲). بخاري ۸۹۳/۲

(۳). پدې هکله حديث په بخاري او مسلم کې روايت شويدی. مشكاة ۱۲/۱-۱۲۵

(٤). احمد ، ترمذي، ابن ماجة، مشكاة ۱۴/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهر شوي پاک شراب وروڅښي.[۵]

فرمايي: [اتقوا الناء ولو بشق تمرة، فإن لم تجد فبكلمة طيبة]له اور نه ځان وساتئ، که څه هم د خرما د يوې ټوټې په صدقه کولو سره وي، او که دا هم نلرئ، نو په نيکې خبرې سره.[۶]

او ددې تر څنګ يې له سوال نه د ځان ساتلو کلک امر هم کاوه، د صبر اوقناعت فضائل يې بيانول، او سوال کول يې د سوال کوونکي لپاره د مخ داغ، درز او زخم باله،[۱]خو لدينه هغه فقير او محتاج مستثنی دی چې له سوال نه پرته بله هيڅ چاره ونلري.

رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) به د عبادتونو فضائل، اجر او ثواب هم بيانوه. او مسلمانان به يې پر ده (صلی الله عليه وسلم) باندې له آسمان نه را نازلې شوې وحي سره ټينګ تړل. وحي به يې دوی ته لوستله، او هغوی به پخپله هم لوستله، او تکراروله تر څو پدې کار سره له پوهې او تدبر نه علاوه د هغوی په زړونو کې د دعوت د حقوقو او رسالت د مسئوليتونو احساس ښه پوخ او ژوندی شي. پدې ترتيب سره رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) د اصحابو معنويات او روحيات اوچت کړل، د هغوی استعدادونو ته يې نيکه وده ورکړه، هغوی يې د فضل او کمال هغې درجې ته وخيژول چې په انساني تاريخ کې يې له انبياوو (ع) پرته مثال نه ليدل کيږي.

عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) وايي: څوک که په چا پسې اقتداء کوي يا کومه لاره غوره کول غواړي، نو ورته ښايي، د مخکې تلليو خلکو په لار پل کيږدي، ځکه د ژونديو په هکله د فتنې احتمالات شته، خو هغه مخکيني خلک د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) اصحاب وو، هغوی ددې امت غوره او افضله ډله وه. له ټولو نه د نيکو او صافو سپېڅلو زړونو، زيات او ژور علم او د ډير کم تکلف خاوندان وو. الله تعالی هغوی د خپل نبي (ع) د صحبت، او خپل دين د قيام او حاکميت لپاره غوره کړي وو، نو د هغوی فضل او مقام و پيژنئ، متابعت او پيروي يې وکړئ، او د امکان تر اندازې د هغوی اخلاق او سيرت خپل کړئ، ځکه هغوی د هدايت په نيغه لار برابر خلک وو.[۲]

---

[۵]. ابو داود، الترمذي، مشكاة

[۶]. بخاري ۱۹۰/۱، ۸۹۰/۲

[۱]. ابو داوٗد، ترمذي، نسائي، ابن ماجة، دارمي، مشكوة ۱۶۳/۱ وګګوره

[۲]. د رزين روايت – مشكوة ۳۲/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

بله دا چې زمونږ عظيم رسول او لارښود(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پخپله د دومره اوچتو معنوي او ظاهري صفاتو، مجد، عظمت، فضل او نيکو اخلاقو، غوره کردار او بې ساري عمل درلودونکی ؤ چې زړونه به ورپورې نښتل، ځانونه او نفسونه به ورنه قربانيدل. او کله به يې چې له مبارکې خولې نه کوم امر صادريده، نو اصحابو (رضي الله عنهم) به فورا هغه ته د عمل جامه وراغوستله او که به يې د کومې نيکۍ او هدايت خبره کوله نو هغوی به فوراً خپل ځانونه په هغې سره سينګارول.

پدې ډول کوښښونو او هلو ځلو سره رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) پدې وتوانيد چې په مدينه کې يوه نوې ټولنه جوړه کړي. داسې ټولنه چې په ټول تاريخ کې له ټولو نه اوچته او د زيات شرف درلودونکې ټولنه وه. او ددې ټولنې مشکلاتو ته يې داسې يو حکيمانه حل راويوست چې له اوږدو زمانو په تورو تيارو کې ستړي انسانيت پکې د اطمينان او آرامۍ ساه وکښله.

ددې نوې ټولنې عناصرو او اجزاوو پدې ډول لوړو ارشاداتو او معنوياتو سره د تکامل داسې پړاو وواهه، چې نور د زمانې هر ډول مقابلې ته تيار ؤ، په پوره ځوانمردۍ يې د حالاتو مقابله کوله. بالاخره يې د زمانې مخه او د تاريخ تګلاره بدله او په نيغه برابر کړه.

له يهودانو سره معاهده

کله چې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) مدينې ته له هجرت نه وروسته د نظام، سياست او عقيدې د يووالي په واسطه د نوې اسلامي ټولنې تهدابونه ټينګ کړل، نو يې خپله توجه له نامسلمانو قوتونو سره د اړيکو ټينګولو خواته واړوله. د رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) هيله او هدف دا ؤ چې ټول انسانان د امن، نيکبختۍ، خير او آرامۍ تر سيورې لاندې ژوند وکړي. او دا يې غوښتل چې مدينه او شا و خوا سيمې تر يوې ادارې لاندې سره راټولې کړي، د زغم، عفوې او ګذشت داسې قوانين يې جوړ کړل چې د هغه وخت له تعصب او افراط نه ډکې دنيا کې يې تصور غوندې هم نه شوای کيدای.

د مدينې تر ټولو نژدې ګاونډيان يهودان وو، هغوی که څه هم په زړه کې له مسلمانانو سره دښمني درلوده خو په خوله يې لا تر اوسه ددې دښمنۍ اظهار نه ؤ کړی. نو رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) له هغوی سره داسې يو تړون لاسليک کړ چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په رڼا کې يهودانو ته د دين او مال پوره آزادي ورکړل شوې وه، او له دوی سره د دښمنۍ، مال او جائيداد ضبطولو او اخراج يا شړلو له سياست نه بالکل ډډه شوې وه. دا تړون د مسلمانانو د خپل مينځي تړون – کوم چې مخکې تير شو – په ضمن کې ترسره شوې و، دا دی ددې تړون ځنې مهم ټکي:

د معاهدې مادې

۱- د بني عوف يهودان له مسلمانانو سره يو دي، يهودان به پخپل او مسلمانان به په خپل دين عمل کوي. دا د دوی او د دوی د پيروانو او غلامانو حق دی. له بني عوف نه علاوه د نورو يهودانو هم همدا حقوق دي.

۲- مسلمانان او يهودان هره ډله بيله بيله د خپلو مصارفو او لګښتونو مسئوليت او ضمانت په غاړه لري.

۳- هر څوک چې ددې تړون د کوم طرف په خلاف جګړه اعلان کړي، د تړون ټول اطراف به د هغه په خلاف دريږي.

۴- ددې معاهدې د تړون کوونکو اړيکې به د خير خواهۍ، نصيحت او ګټې رسولو پر بنا ولاړې وي نه د ګناه پر اساس.

۵- هيڅوک هم د خپل حليف د جرم په وجه مجرم نه شميرل کيږي.

۶- له مظلوم سره به مرسته او مدد کيږي.

۷- تر څو چې جګړه روانه وي تر هغې پورې به يهودان له مسلمانانو سره د جنګ په خرڅ او مصرف کې پوره ونډه اخلي.

۸- د معاهدې په ټولو اړخونو باندې په مدينه کې فتنه او فساد راولاړول او وينه تويول حرام دي.

۹- که د معاهدې د اړخونو تر مينځ کومه داسې منازعه او اختلاف را پيدا شي چې د خطر او فساد احساس ورنه کيږي، نو د هغه فيصله به الله او محمد رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) کوي.

۱۰- قريشو او د دوی همکارانو ته به پناه نه ورکول کيږي.

۱۱- هر څوک که په مدينه حمله وکړي، نو د معاهدې ټول اطراف به د هغوی په خلاف يو ځای جګړه کوي او هر څوک به د خپل طرف دفاع او ساتنه کوي.

۱۲- دا تړون د ظالم او مجرم لپاره پناه او د نجات سبب نه شي کيدلی[1].

---

[1]. ابن هشام ۵۰۳/۱، ۵۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې تړون سره مدينه او شا و خوا سيمې د يوه فدرالي حکومت تر ادارې لاندې راټولې شوې. ددې حکومت مرکز مدينه او رئيس يې رسول الله(صلی الله عليه و اله وصحبه وسلم) وُ چې واک او خبره د مسلمانانو پکې چليده، او پدې سره مدينه واقعاً د مسلمانانو او اسلام مرکز وګرزيد.

په ټوله سيمه کې د امن او آرامۍ د ټينګښت پخاطر له نورو قبايلو سره هم د حالاتو او واقعاتو مطابق معاهدې وشوې چې په راتلونکو پاڼو کې به ورنه يادونه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسله واله مبارزه

له هجرت نه وروسته د مسلمانانو په خلاف د قریشو فتنې او له عبدالله بن ابي سره یې تماسونه

مخکې مو ولوستل چې د مکې کفارو پر مسلمانانو څه ډول ظلم او زیاتی کاوه، او د هجرت په وخت کې یې څه ډول وحشیانه معامله ورسره کوله، نو د دا ډول ظلمونو او تیریو له امله کفار ددې مستحق وو چې مالونه یې ضبط او د جنګ لاره ورسره ونیوله شي. هغوی په سد نه راتلل، ظلم او وحشت یې نه پرېښوده، بلکه د مسلمانانو په خلاف یې غوسه او کینه هغه وخت نوره هم پسې زیاته شوه کله چې مسلمانانو د دوی له ظلم نه نجات وموند او په مدینه کې د امن د کور خاوندان شول. همغه وه چې عبدالله بن ابي بن سلول ته یې چې هغه وخت لا مشرک ؤ لیک واستاوه. نوموړی له هجرت نه وړاندې د انصارو رئیس ؤ که رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) هجرت نه وی کړی او انصارو وړباندې ایمان نه وی راوړی، نو عبدالله بن ابي به یې خپل پاچا ټاکلی وای. قریشونوموړي او مشرکانو ملګروته یې ډېر توند لیک ولیکه چې پکې راغلي وو:

تاسې زمونږ ملګري ته پناه ورکړې، قسم په خدای چې یا به ورسره جنګیږئ او یا به یې له وطن نه شړئ، او که نه نو مونږ ټول درځو تر څو ستاسو ټول جنګیالي ووژنو، او د ښځو عزت او حرمت موتر پښو لاندې کړو.[1] د لیک له رسیدو سره سم عبدالله بن ابي د خپلو مشرکینو ورونو د امر د تنفیذ او پلي کولو پخاطر متیی ر ا ونغښتلې. دده زړه له مخکې نه رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته ډک ؤ ځکه ګومان یې کاوه چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) یې پاچایي ورخرابه کړه. عبدالرحمن بن کعب وایي: کله چې عبدالله بن ابي او ورسره مشرکو ملګرو ته یې د قریشو دا خبر ورسید ، نو له رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) سره د جګړې لپاره راټول شول، خو کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له

---

[1]. ابو داوُد باب خبر النضیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضوع نه خبر شو، ورغی او ویې فرمایل: (**لقد بلغ وعید قریش منکم المبالغ، ما کانت تکیدکم بأکثر ما تریدون أن تکیدوا به أنفسکم، تریدون أن تقاتلوا أبناءکم وإخوانکم**).د قریشو اخطار او تهدید پر تاسې ډېره ژوره اغیزه کړېده، خو تاسې پخپله خپل ځانونه دومره زیانمن کوئ چې قریش درته دومره لوی زیان او ضرر نه شي رسولی، آیا تاسې غواړئ له خپلو زامنو او ورونو سره جګړه وکړئ؟! مشرکینو چې د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) دا خبرې واورېدې، نو بېرته سره خواره شول.[۱]

پدې سره عبدالله بن ابي د جنګ اراده پرېښوده، ځکه ویې لیدل چې ملګري یې وترېېدل او یا دا چې په خبره پوه شول او سد یې سر ته راغی. خو دا ښکاره وه چې نوموړي له قریشو سره سر خوځاوه، او کله به یې چې مناسب فرصت موند، نو د مسلمانانو او مشرکانو تر منځ به یې د شر او فتنې اور بلاوه. له ده سره د یهودو همکاري هم وه، خو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) به تل د دوی د شر او فتنې په اور د خپل حکمت یخې اوبه اچولې او فساد به یې سر اوچتولو ته نه پرېښوده.[۲]

د مسلمانانو په مخ د مسجد حرام د دروازې تړلو اعلان

څه وخت وروسته سعد بن معاذ (رضي الله عنه) د عمرې ادا کولو پخاطر مکې ته لاړ. هلته د امیه بن خلف میلمه شو او امیه ته یې وویل: داسې مناسب او د فرصت وخت راته ګوره چې طواف وکړم. هغه غرمې ته نژدې وخت کې حرم شریف ته بوته، هلته ابو جهل ورسره مخامخ شو او امیه ته یې وویل: ابو صفوانه ! دا څوک دی ؟ امیه ورته وویل: دا سعد دی. ابو جهل ورته وویل: ته ګوره دلته مکه کې په امن او آرام سره طواف کوې، خو هلته مدینه کې مو زمونږ بې دینانو ته پناه ورکړېده او دا مو هم پتیلې ده چې د دوی مرسته او مدد به کوئ، قسم په خدای که ته له ابو صفوان سره نه وای، نو بېرته به ژوندی نه وای رانه تللی! سعد په لوړ آواز ځواب ورکړ ورته ویې ویل: قسم په خدای که ته ما لدینه (طواف) منع کړې، زه به دې له هغه څه نه منع کړم

---

[۱]. نفس المصدر

[۲]. صحیح البخاري۲/ ۲۵۵، ۲۵۷، ۹۱۲، ۹۲۴ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې تـا تـه لـه دینـه ډېر سخت او درونـد دی، یعنـی لـه مـدینې نـه تیـره شـوې ستاسـې (تجارتي) لار به ستاسې په مخ بنده کړم.[۱]

مهاجرینو ته د قریشو ګواښ

بیا قریشو مسلمانانو ته داسې اخطار او تهدید ولیږه: ګورئ پـدې غـره نـه شـئ چې مدینې ته رانـه ولاړئ، مونږ در پسې درځو، او هملتـه مـو تـس، نـس کـوو.[۲] دا هسـې لفظي تهدید او اخطار نه وُ. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) د قریشـو لـه فتنو او فاسدو ارادو نه ښه خبر وُ، نو ځکه به یې ټوله شپه په رڼو سترګو تیرولـه او یـا به د اصحابو (رضي الله عنهم) تر پیرې لاندې ویده کیـده. مسـلم لـه عائشـې (رضـي الله عنها) نه روایت کوي وایي: رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) مـدینې تـه لـه راتګ نه وروسته یوه شپه همداسې ویښ ناست وُ، او ویې فرمایـل: (**ليت رجلاً صالحاً من أصحابي يحرسني الليلة**)، **قالت: فبينما نحن كذلك سمعنا خشخشة سلاح، فقال: (من هذا ؟) قال: سعد بن أبي وقاص، فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: (ما جاء بك؟) فقال: وقع في نفسي خوف على رسول الله صلى الله عليه وسلم، فجئت أحرسه، فدعا له رسول الله صلى الله عليه وسلم، ثم نام.** کاشکي له اصحابو نـه مې یوه صالح سړي نن شپه پیره راباندې کړې وای. عائشه وایي: مونږ په همدې حالت کې وو چې د وسلې کړپ کړوپ مو واورید، رسول الله(صلی الله علیه و الـه وصـحبه وسـلم) وفرمایل: څوک دې؟ هغه وویل: سعد بن ابي وقاص یم، نو رسول الله(صلی الله علیـه و اله وصحبه وسلم) ورته وویل: ولې راغلی یې؟ ده وویل: هسې په زړه کې مې د رسـول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) په هکله ویره را پیـدا شـوه، نـو راغلـم چې پیـره ورباندې وکړم. بیـا رسـول الله(صـلی الله علیـه و الـه وصـحبه وسلم) دعـا ورتـه وکـړه او ویده شو.[۳]

دا پیره او بیداري د کومې یوې دوو شپو خبره نه وه، بلکـه د رسـول الله(صـلی الله علیـه و اله وصحبه وسلم) همدا حال وُ. له عائشې نه روایت دی فرمـایي: پـه رسـول الله(صـلی الله علیـه و اله وصحبه وسلم) باندې بـه د شـپې پیـره کیدلـه تـر څـو دا آیت را نـازل شـو:

---

(1) صحیح بخاري کتاب المغازي ۵۲۳/۲

(2). رحمة للعالمین ۱۱۲/۱

(3). مسلم باب فضل سعد بن ابي وقاص ۲۸۰/۲ . البخاري ۴۰۴/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

((وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنْ النَّاسِ)) (المائدة:٦٧) [الله تعالی تا له خلکو نه ساتي.]
نو رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) خپل مبارک سر له قبې نه را ویوست او ویې فرمایل: (یا أیها الناس، انصرفوا عني فقد عصمني الله عز وجل). اې خلکو! ورځئ لاړ شئ الله تعالی زما حفاظت کوي.[1]
داسې هم نه وه چې دا خطر یوازې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ته متوجه وي، بلکه ټول مسلمانان تر ویرې او خطر لاندې وو. ابي بن کعب روایت کوي وايي: کله چې رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) او اصحاب یې مدینې ته راغلل، انصارو پناه ورکړه، ټول عرب د دوی په خلاف سره یو موټی شول، نو مسلمانان به د شپې او ورځې له مخې بې وسلې نه ګرزیدل.

مسلمانانو ته د جنګ اجازه

پدې حساسو او خطرناکو حالاتو کې چې د مسلمانانو وجود تر خطر لاندې و، او داسې ښکاریده چې قریش په سد نه راځي، او په هیڅ قیمت هم خپل کبر او ظلم نه پریږدي. په همدې وخت کې الله تعالی مسلمانانو ته د جنګ اجازه ورکوي، خو دا جنګ ورباندې فرض کوي نه بلکه ورته فرمایي: ((أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ)) (الحج: ٣٩). [حکم ورکړی شویدی (د قتال) هغو کسانو ته چې قتال ورسره کاوه شي (د کفارو له خوا) پدې سبب چې بیشکه په دوی ظلم شویدی، او بیشکه چې الله په مرسته د دوی ښه قادر دی.]
دا آیت له هغو آیاتونو سره رانازل شو چې مسلمانان یې پدې پوهول چې ددې اجازی هدف جنګ د جنګ پخاطر نه بلکه ددې اصلي هدف دا دی چې باطل له مینځه یوورل شي او د الله احکام او شعائر په ځای شي. الله فرمایي: ((الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنْ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الأُمُورِ)). (الحج: ٤١) [دغه مهاجر مظلومان، هغه کسان دي چې که چیرې قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه کې (په دښمن باندې دغلبې په اعتبار) نو قائموي دوی (سم ادا کوي له سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوي به زکات، او امر (حکم) به کوي

[1]. جامع الترمذي ابواب التفسیر ١٣٠/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خلکو ته) په معروف (نیک شرعي کار) سره او منع کوي به (خلک) له بد کار څخه او د کارونو پایله له الله سره ده.]
سیي خبره دا ده چې د جنګ دا اجازه له هجرت نه وروسته په مدینه کې نازله شویده، خو دا مو و نه شوای کړی چې د نزول معین او دقیق تاریخ یې وټاکو.
د جنګ اجازه خو وشوه، خو پداسې حالاتو کې چې د قریشو زور او زیاتی ښه په جوش کې و. د حکمت تقاضا دا وه چې مسلمانان د مکې او شام تر مینځ د قریشو تجارتي لارې تر خپلې ولکې لاندې راولي. رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) ددې هدف د تحقق لپاره دوې لارې غوره کړې:
۱- د مکې او شام تر مینځ د لارې په سر او یا ددې لارې او مدینې تر مینځ پرتو قبیلو سره د همکارۍ او یا یو پر بل د عدم تجاوز او نه تیري تړونونه ترسره کول. مخکې مو له یهودو سره د رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له معاهدې نه یادونه وکړه. له وسلې والې مبارزې نه مخکې همدې ته ورته یو تړون له جهینه قبیلې سره هم شوی و. ددې قبیلې مېنی له مدینې نه د دریو مزلونو یا تقریبا ۴۰- ۵۰ میله په مسافه کې پرتې وي. همدا راز رسول الله(صلی الله علیه و اله وصحبه وسلم) له نورو قبایلو سره هم د خپلو عسکري عملیاتو په وخت کې تړونونه لاسلیک کړیدي چې په راتلونکې کې به ورنه یادونه وکړو.
۲- دی لارې نه د ګزمې او ګشتي ګروپونو استول. ددې تفصیل به په راتلونکو پاڼو کې راشي:

له بدر نه مخکې سریې او غزا ګانې[۱]

د جنګ د اجازې له نزول نه وروسته مسلمانانو د پورته یادو شوو دواړو پلانونو د تطبیق پخاطر عملاً په عسکري تحرکاتو لاس پورې کړ.
شا و خوا ته به یې د کشف او ګزمې ګروپونه استول تر څو له یوې خوا د مدینې تر څنګ له پرتو برخو نه مکې ته غزیدلې لارې څانته معلومې کړي، او له بلې خوا دلته له پرتو قبایلو سره د همکارۍ تړونونه لاسلیک کړي او د مدینې مشرکینو، یهودانو او نورو اعرابو (کوچیانو) ته دا وښیي، چې نور مسلمانان د پخوا په شان کمزوري ندي

[1]. مؤرخین هغې پوځي اقدام ته چې پخپله رسول الله (صلی الله علیه وسلم) پکې وتلی دی، جګړه یې کړې ده که نه غزوه وایي، او په کومو عملیاتو کې یې چې پخپله ګډون ندی کړی کوم بل قوماندان یې استولی وي هغې ته سر یه وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه اوس د قوي ځواک او زیات قدرت خاوندان ګرځیدلي.
ددې عسکري تحرکاتو بل هدف دا هم ؤ چې قریش وویروي، سد یې سر ته راولي ترڅو د کبر او غرور له نیلي نه راکوز شي، او د خپل اقتصاد او مهمو ژوندینو لارو په هکله د خطر احساس وکړي او د سولې لاره غوره کړي، له مسلمانانو سره د جنګ اراده پرېږدي، د الله په لاره کې نور خنډونه را پیدا نکړي، په مکه کې د مسلمانانو له تعذیب او ځورولو نه لاس واخلي او مسلمانان پرېږدي په پوره آزادۍ سره په عربي جزیره کې د الله پیغام خپور کړي.

راځئ اوس په لنډه توګه لدې سرایاوو نه یادونه وکړو:

۱- د سیف البحر سریه: د هجرت د لومړي کال د رمضان په میاشت کې چې د (۶۲۳م) کال د مارچ له میاشتې سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مهاجرینو یو دیرش کسیز ګروپ چې مشري یې د حمزه (رضي الله عنه) په غاړه وه، پدې وګوماره چې د قریشو د هغې درې سوه کسیزې قافلې مخه ونیسي کومه چې ابو جهل هم پکې ؤ او له شام نه را روانه وه. مسلمانان چې کله د عیص[1] له خوا د سیف البحر منطقې ته ورسیدل او هملته له مشرکینو سره مخامخ شول. دواړو طرفونو د جنګ تیاري ونیوله، خو مجدي بن عمرو الجهني چې له دواړو لوریو یعنې مسلمانانو او مشرکینو سره یې تړون درلود راغی، منځګړیتوب یې وکړ او هغوی یې له جنګ نه واړول.
د حمزه (رضي الله عنه) بیرغ لومړنی بیرغ ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پورته کړ یا یې وتاړه، رنګ یې سپین او وړونکی یې ابو مرثد کناز بن حصین الغنوي(رضي الله عنه) ؤ.

۲- د رابغ سریه: د هجرت د لومړي کال د شوال په میاشت کې چې د ۶۲۳م کال د اپریل له میاشتې سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عبیده بن الحارث بن المطلب (رضي الله عنه) په مشرۍ د مهاجرینو یو شپیته کسیزه ګروپ تیار کړ او ویې لیږه. دا ګروپ د ابو سفیان په مشرۍ د قریشو له دوه سوه کسیز کاروان سره د رابغ په سیمه کې مخامخ شو، په یو بل یې غشي و ورول، خو لاس په

[1]. عیص: دع په زبر سره د ینبع او مروه چې له سرې بحیرې سره واقع دی په مینځ کې د یوې سیمې نوم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس جګړه ونه شوه. پدې سریه کې د مشرکینو له لښکر نه دوه کسه مقداد بن عمرو البهراني او عتبه بن غزوان المازني له مسلمانانو سره یو ځای شول. دوی دواړه له مخکې نه په اسلام مشرف شوي وو او له مشرکینو سره پدې خاطر راوتلي وو، تر څو ځانونه مسلمانانو ته ور رسولی شي. د عبیده بیرغ سپین او وړونکی یې مسطح بن اثاثه بن المطلب بن عبد مناف ؤ.

۳- د خرار سریه [۱]: د لومړي هجري کال د ذي القعدې په میاشت کې چې د ۶۲۳م کال د مې له میاشتې سره سمون خوري رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سعد بن ابي وقاص تر مشرۍ لاندې د سپرو یوه شل کسیز ګروپ ته امر وکړ چې د قریشو د کاروان مخې ته ورشي، خو دا یې ورته وویل چې د خرار له سیمې نه به اخوا نه تیریږي. دوی پیاده حرکت وکړ، د شپې یې مزل کاوه او د ورځې به چیرته غلي کیدل تر څو د پنځمې ورځ په سهار خرار ته ورسیدل. او هلته خبر شول چې کاروان پرون لدې سیمې نه تیر شویدی.د سعد (رضي الله عنه) بیرغ سپین او علمبردار یې مقداد بن عمرو ؤ.

۴- د ابواء یا ودان غزا :[۲] د دویم هجري کال د صفر په میاشت کې چې د۶۲۳م کال د اګست له میاشتې سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله له او یا کسو مهاجرینو سره ووت. سعد بن عباده یې په مدینه کې خلیفه وټاکه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) غوښتل د قریشو د کاروان مخه ونیسي، مخکې تر ودان پورې ورسید، خو له کوم خطر سره مخامخ نه شو. پدې غزا کې یې د بني ضمره له رئیس عمرو بن مخشي الضمري سره د تعاون تړون وکړ ددې تړون متن دا دی: (**هذا كتاب من محمد رسول الله لبني ضمره، فإنهم آمنون على أموالهم وأنفسهم، وإن لهم النصر على من رامهم إلا أن يحاربوا دين الله ن ما بل بحر صوفة وأن النبي إذا دعاهم لنصره أجابوه**).

[دا بني ضمره ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک دی، د دوی

---

[۱]. خرار – دخ په زور او د را په تشدید له جعفی سره نژدې د یوه ځای نوم دی

[۲]. ودان – د واو په زور او د دال په تشدید سره ویل کیږي دا د مکې او مدینې ترمنځ د یوې سیمې نوم دی، ددې ځای او رابغ ترمنځ (۲۹) میله مسافه ده . او ابواء د ودان تر خوا یوه بله منطقه ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرونه او مالونه په امن دي که چا وربانديې حمله وکړه، نو مرسته به یې کیږي، خو که هغوی د الله د دین په خلاف جګړه وکړي نو بیا ورسره کومک او مرسته نشته.] (دا معاهده) تر هغه وخته د اعتبار وړ ده تر څو د سمندر اوبه وجود لري. یعنی د همیشه لپاره معتبره ګڼلی شي. او هر کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دوی نه مرسته وغواړي، نو دوی به يې مرستې ته ور دانګي[1]. دا د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لومړنۍ غزا وه، ده مبارک (۱۵) ورځې له مدينې نه د باندې تيرې کړې، بيرغ يې سپين او وړونکی يې حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) وُ.

۵- د بواط غزا: د دويم هجري کال د ربيع الاول په میاشت کې چې د ۶۲۳م کال د سپتمبر له میاشتې سره سمون خوري رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دوه سوه اصحابو (رضي الله عنهم) سره د قریشو د کاروان مخې ته ورغی. پدې کاروان کې امیه بن خلف الجمحي، او د قریشو سل نور کسان او دوه زره پنځه سوه اوښان وُو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخکې لاړ تر څو د رضوی له طرفه بواط ته ورسید، خو له څه واقعې سره مخامخ نه شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دې غزا کې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) په مدینه کې خپل خلیفه ټاکلی وُ. ددې غزا بیرغ سپین او وړونکی یې سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) وُ. (بواط او رضوی د جهینه د غرونو د لړۍ دوه فرعي غرونه دي چې له مکې نه د شام د لارې پر غاړه پراته دي او له مدينې نه ۴۸ میله مسافه لري.)

۶- د سفوان غزا: د دويم هجري کال د ربيع الاول په میاشت کې چې د ۶۲۳م کال له سپتمبر سره سمون خوري، د جابر الفهري زوی کرز له یو شمیر مشرکانو سره د مدينې په څڅ ځایونو یا ورشو حمله وکړه او څه شمیر څاروي یې بوتلل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له اویا کسه اصحابو (رضي الله عنه) سره ورپسې ووت او د بدر له طرفه د سفوان سیمې ته ورسید. خو کرز یې له لاسه وتلی وُ او بیرته بې جګړې راستون شو. دا غزا د بدر د لومړنۍ غزا په نامه یادیږي.دا ځل یې زید بن حارثه (رضي الله عنه) په مدینه کې خلیفه وټاکه، بیرغ یې سپین او وړونکی یې علي

[1]. المواهب اللدنية ۱/۷۵ و شرحه للزرقاني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بن ابي طالب (رضي الله عنه) ؤ.

۷- د ذي العشيرة[5] غزا: د هجرت د دويم کال د جمادي الاولی او جمادي الاخر په مياشت کې چې د ۶۲۳م کال له نومبر او ديسمبر سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له (۱۵۰) يا (۲۰۰) کسو مهاجرينو سره ووت. هيڅوک يې له ځان سره په زور نه ؤ بوولي، ټول په خپله رضا او خوښه روان شول. له دوی سره يوازې ديرش اوښان ؤ چې په نوبت به وربانديې سپريدل. هدف يې د هغې کاروان نيول ؤ چې له مکې نه شام ته روان و؛ داسې خبر راغلی ؤ د قريشو په خاص او قيمتي مالونو بار کاروان له مکې نه روان شويدی، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخکې لاړ تر څو د ذي العشيرې سيمې ته ورسيد، هلته خبر شو چې کاروان څو ورځې مخکې تير شويدی. او دا همغه کاروان دی چې له شام نه د بيرته ستنيدو په وخت کې يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيا مخې ته ورغلی ؤ کاروان نجات وموند خو د بدر لويه غزا پيښه شوه.

د ابن اسحاق په خوله دا ځل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د جمادي الاولی په وروستيو کې وتلی او د جمادي الاخر په لومړيو ورځو کې بيرته راستون شوی ؤ.کيداې شي همدا د مورخينو تر مينځ د دې غزا د نيټې په هکله د اختلاف سبب وي.پدې غزا کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له بني مدلج او د دوی له حليفانو سره د عدم تجاوز تړون هم لاس ليک کړ.ابو سلمه بن عبدالاسد المخزومي يې په مدينه کې خپل خليفه پرې ايښی ؤ، بيرغ سپين او وړونکی يې حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) ؤ.

۸- د نخله سريه: د دوهم هجري کال د رجب په مياشت کې چې د ۶۲۴م کال د جنوري له مياشتې سره سمون خوري رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عبدالله بن جحش اسدي تر مشرۍ لاندې د مهاجرينو يو دوولس کسيز ګروپ د نخلې سيمې ته واستاوه. له دوی سره شپږ اوښان وو چې په نوبت به وربانديې سپريدل.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ګروپ قوماندان ته يو خط ليکلی ؤ او امر يې ورته کړی ؤ چې ليک به له دوو ورځو مزل نه وروسته ګوري. عبدالله دوه

---

[5]. ذي العشيرة په تصغير سره، ځينو يې نوم العشيراء او العسيرة هم بللی دی چې د ينبع خواته د يوې سيمې نوم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځې مزل وکړ بيايې ليک ولوست چې داسې پکې ليکل شوي وُ: (إذا نظرت في كتابي هذا فامض حتى تنزل نخلة بين مكة والطائف، فترصد بها عير قريش وتعلم لنا من أخبارهم). [کله دې چې زما دا ليک ولوست، نو مخکې لاړ شه د مکې او طائف تر مينځ پرتې نخلې سيمې کې واړوه، هلته د کاروان لاره څاره او مونږ ته خبر راکوه].
خط يې چې ولوست ويې ويل: امر په سترګو قبول دی، خپل ملګري يې خبر کړل، خو دا يې ورته وويل: چې زه تاسې نه مجبوروم، څوک که شهادت غواړي نو راسره ځي دي او که د چا مرګ نه وي خوښ، نو بيرته دی وګرځي، زه به ځم. ملګري يې ورسره موافق شول، ټول وخوځيدل، د لارې په اوږدو کې سعد بن ابي وقاص او ملګري يې عتبه بن غزوان خپل اوښ ورک کړ چې په لټه کې يې له ګروپ نه پاتې شول.
عبدالله بن جحش مخکې لاړ او نخلې ته ورسيد، چې ګوري د قريشو يو کاروان چې مميز، څرمن‌ې او نور تجارتي سامان يې نقلاوه لدې ځای نه تيريږي. له کاروان سره عمرو بن الحضرمي، د عبدالله بن المغيره دوه زامن، عثمان او نوفل او د بني مغيره مولی (غلام) حکم بن کيسان يې ملګري وو. مسلمانانو په خپل مينځ کې سلا او مشوره وکړه چې څه بايد وکړو نن د رجب وروستۍ شپه ده، که اوس ورسره جنګيږو، نو د شهر حرام بې حرمتي کيږي او که يې نن پريږدو، نو بيا د حرم حدودو ته داخليږي! بالاخره فيصله پدې وشوه چې همدا نن مقابله ورسره وکړي او له دوی نه کوم يوه عمرو بن الحضرمي وويشت او مړ يې کړ، عثمان او حکم يې اسيران کړل، نوفل ورنه وتښتيد. بيايې کاروان له اسيرانو سره يو ځای مدينې ته راوست، لدې مال نه يې خمس بيل کړ دا په اسلام کې لومړنی خمس او لومړنی مړی او لومړني اسيران وو.
رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا کار وغانده، او ورته ويې فرمايل: (ما أمرتكم بقتال في الشهر الحرام) [ما خو په شهر حرام کې د قتال امر او اجازه نه وه درکړې.] د کاروان او اسيرانو په هکله يې خپله فيصله محفوظه وساتله، او فعلاً يې هر ډول تصرف پکې متوقف کړ.
پدې پيښې سره مشرکينو ته فرصت په لاس ورغی چې د مسلمانانو په خلاف خپل زهرجن تبليغات لا پسې زيات کړي. هغوی دا پروپاګند شروع کړ چې مسلمانان د شهر حرام احترام نه ساتي، او د الله تعالی له خوا حرام شوي شيان حلال ګرزوي. پدې هکله يې ډير څه ويل، تر څو د قرآن کريم آيتونه نازل شول او دا مسئله يې حل کړه، په ډاګه يې کړه چې د مسلمانانو ددې کار په انډول د مشرکينو جرم او ګناه ډيره لويه ده...

(c) ketabton.com: The Digital Library

((يَسْأَلُونَكَ عَنْ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنْ الْقَتْلِ...)) (البقرة: ۲۱۷). [پوښتنه کوي خلک له تا نه (اې محمده) له مياشتې حرامې څخه له جنګ کولو پدې کې (چې روا دی که ناروا؟) ووايه (اې محمده) دغه (سائلينو ته) چې جنګ کول پدې (اشهر الحرام) کې (عمدا) لويه ګناه ده، او منع کول له لارې (دين) د الله څخه او کافر کيدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام او ايستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (ګناه) ډيره لويه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهر الحرام کې) او فتنه (له دين څخه د خلکو ايستل) ډير لويه (ګناه) ده له جنګ څخه.]

قرآنکريم پدې سره دا په ډاګه کړه چې د مسلمانو جنګياليو د سيرت او اخلاقو په هکله چې مشرکينو دا نارې سورې په کار اچولې دې ټولې بې ځايه او بې بنياده دې، ځکه قريشو له اسلام سره په دښمنۍ او پر مسلمانانو باندې په ظلم زياتې سره ټول حرمتونه تر پښو لاندې کړيدې. آيا قريشو له هجرت نه وروسته د مسلمانانو د مالونو د ضبط او غصب، او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قتل او وژلو فيصله په همدې حرم (مکه) کې نه وه کړې؟ اوس څه وشول چې د دوی له خوا تر پښو لاندې شوی حرمت بيرته را پيدا شو او څه وشول چې اوس ددې شيانو د حرمت ماتول د شرم او عيب خبره وګرزيده؟ بې شکه د مشرکانو له خوا د ناروا او بې بنياده پرو پاګند د د دوی د بې شرمۍ او بې حيايۍ يوه نمونه ده. لدينه وروسته رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دواړه اسيران خوشي کړل، او د وژل شوي کس خپلوانو ته يې د هغه ديت ورکړ.[1]

دا وې له بدر نه مخکې پيښې شوې غزا ګانې او سريې، پدې ټولو کې تر هغې د مالونو لوټ او د خلکو وژلو ته خبره نه وه رسيدلې، تر څو پورې چې مشرکينو د کرز بن جابر فهري تر مشرۍ لاندې د مسلمانانو څاروي نه وو لوټ کړې. بناءً ددې شروع هم د مشرکينو له خوا شوې ده، دا خو پريږده چې لدينه مخکې يې څه کړې وي. د عبدالله بن جحش له سريې نه وروسته د مشرکينو په زړه کې ريښتينې ويرې ځای ونيو، لوی خطر يې سترګو ته ودريد، او د څه ويره يې چې درلوده همغه وشول. او پدې

-(1). ددې غزاګانو او سراياوو تفصيلات مو لدې کتابونو اخيستې دي!. زاد المعاد ۸۳/۲. ۸۴. ۸۵ ابن هشام / ۵۶۱ تر ۶۰۵، رحمة للعالمين ۱۱۵/۱، ۱۱۶، ۲۱۵/۲، ۲۱۶، ۴۶۹، ۴۷۰. دا مراجع د غزواتو او سراياوو د ترتيب او ګډون کوونکو د شميرې په هکله اختلاف لري خو مونږ د ابن قيم او علامه منصور پوري په تحقيق تکيه کړيده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باوري شول چې د مدینې قیادت ویښ، او با حکمته قیادت دی، د دوی ټول تجارتي حرکات یې تر کلکې څارنې لاندې نیولي. اوس مسلمانان ددې توان لري چې ان درې سوه میله مخکې لاړ شي، او بیا هلته مشرکان ووژني یا یې اسیران کړي او مالونه یې له ځان سره یوسي او پخپله روغ رمټ مدینې ته ستانه شي. مشرکین پدې پوه شول چې نور شام ته د دوی تجارت تر دایمي خطر لاندې دی، خو لدې ټولو سره سره هغوی، خپله د کبر او حماقت لاره نه پریښوده، او په ځای ددې چې د بني ضمره او جهینه په شان د سولې او اخلاص لاره ونیسي، کینه او دښمني یې نوره هم په ځوښ راغله. مشران یې د خپلو تهدیدونو او اخطارونو د پلي کولو لپاره میدان ته راوړاندې شول، او اراده یې وکړه چې د مسلمانانو پر وطن حمله وکړي او هملته خپل وطن کې یې تصفیه کړي. د مسلمانانو وینو ته د دوی همدا تنده وه چې هغوی یې د بدر تر میدانه را ورسول.

د عبدالله بن جحش له سریې وروسته یعنې د دویم هجري کال د شعبان په میاشت کې په مسلمانانو باندې جنګ او قتال فرض شو، او پدې هکله دا څرګند آیتونه را نازل شول: ((وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (١٩٠) وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (١٩١) فَإِنِ انتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٩٢) وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انتَهَوْا فَلا عُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِينَ)). (البقرة: ١٩٠ – ١٩٣)

ترجمه: [او جنګ کوئ (اې مؤمنانو) په لاره دالله کې له هغو کسانو سره چې جنګ کوي له تاسې سره، او مه کوئ زیادت (پر هیڅچا باندې) بیشکه چې الله نه خوښوي تیریدونکي له حده. او وژنئ دوی په هر ځای کې چې مومئ دوی او وباسئ دوی له هغه ځایه چې ایستلي وئ دوی تاسې او فتنه (شرک او له دین څخه اړول) ډیر سخت دي له وژلو څخه. او جنګ مه کوئ له دوی سره په نزد د مسجد الحرام کې تر هغه پورې چې وجنګیږي دوی له تاسې سره په دغه (حرم) کې پس که جنګ وکړي دوی له تاسې سره نو وژنئ دوی هم داسې. (لکه تیرې شوې جزا) جزا ده د کافرانو. پس که منع راوړي (له شرکه نو الله به یې وبښي) نو بیشکه الله ډیر بښونکی پوره رحم لرونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او جنګ کوئ تاسي له دوی سره تر هغه پورې چې پاتې نشي فتنه (شرک او فساد) او شي دین (حکم) خاص الله لره، پس که چیرې وګرځیدل (دوی له شرکه نو تاسې تجاوز مه کوئ پر دوی باندې) نو نشته هیڅ تیرې مګر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندې.]

پدې پسې لږ وخت وروسته الله تعالی بل ډول آیتونه نازل کړل چې په هغې کې یې د جنګ طریقه ښوولې او مسلمانان یې د جنګ لور ته هڅول او پدې هکله یې څه احکام ورته بیانول هغه مبارک آیتونه دا دي: ((فَإِذا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّى إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَكِنْ لِيَبْلُوَ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ * سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ * وَيُدْخِلُهُمْ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ)).(۱) (محمد: ٤ – ٧)

ترجمه: [نو کله چې مخامخ شوئ (په جنګ کې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شویدي نو ووهئ وهل د ورمیږونو (د هغو) تر هغه پورې چې ښه ډیر مو ووژل دوی او پرې غالب شوئ نو (وتړئ دوی) بیا سخت محکم کړی تړل (د دوی چې ورڅخه خلاص نشي) پس بیا احسان ورسره وکړئ احسان کول وروسته (له بندي کولو او تړلو نه یې) او یا تاسې فدیه کړئ دوی فدیه کول (په عوض کې یې مال واخلې یا مسلمانان بندیان را خلاص کړئ) (جنګ) ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کیږدي (جنګیالیان د) جنګ وسلې خپلې دغه (حکم الله په دوی کې) دی او که اراده فرمایلی وی الله (د بدل اخیستلو) نوخوا مخواه به بدل اخیستی وٴ الله له دوی څخه (بی له جنګه) او لیکن (امر یې درته وکړ په جهاد له دوی سره) لپاره ددې چې ازموینه وکړي الله د ځینو ستاسو په ځینو نورو (په جنګ کې) او هغه کسان چې وژلی شویدي په لیار د الله کې پس له سره به ضایع نکړي (الله) عملونه د دوی ژر به سمه لیاره وښیي دوی ته (الله په دنیا او آخرت کې) او ښه به کړي حال د دوی (په دارینو کې) او داخل به کړي (الله) دوی په جنت کې چې معلوم کړیدی (الله) دغه (جنت) دوی ته. اې هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنی اې موٴمنانو) که مددګاري وکړئ تاسی (له دین (الله او رسول) د الله سره نو مدد به وکړي (الله) تاسې سره (په غلبه پر (دښمن) او ثابت به کړي قدمونه ستاسې (په

(1). استاذ سید ابو الاعلی مودودي له مدلـلې څیړنې وروسته وایي چې د محمد سورت د بدر له غزا وروسته نازل شویدی.تفهیم القرآن ۱۱/۵-۱۲ ته مراجعه وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای د جنګ کې).]

پدې پسې الله تعالی د هغې خلکو مذمت وکړ او ویې غندل کوم چې د جنګ د حکم په اوریدو سره ویرې اخیستي وو، او له ډیر خوف نه یې زړونه رپیدل. الله تعالی فرمایې:

((وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأَوْلَى لَهُمْ)).(محمد: ۲۰) [نو پس کله چې نازل کړ شي یو سورت محکم او یاد کړی شي په هغه کې جنګ نو وینې به ته هغه کسان چې وي په زړونو د دوی کې ناروغي (د نفاق) ګوري تا ته لکه کتنه د هغه چا چې بیخودي راغلې وي پر هغه باندې له ویرې د مرګ نه، هلاکت دې وي دوی لره.]

حقیقت دادې چې د جنګ فرضیت، او جنګ ته د تیاری امر او دې لور ته هڅونه د هغه وخت د حالاتو او شرایطو له غوښتنې سره بالکل مطابقه او برابره خبره وه. که له حالاتو خبر او زیرک کوم قوماندان هم وای، نو هغه به هم خپل لښکر ته ددې فوق العاده او عاجلو حوادثو او حالاتو د مقابلې لپاره خپل پوځ ته د نمبر اول احضاراتو او آماده باش حکم صادراوه، نو په هر څه عالم او له هر څه لوړ خدای به ولې له حالاتو سره برابر حکم نه کاوه. دا واقعیت دی چې حالاتو د حق او باطل تر مینځ د یوې سرنوشت ټاکونکې او فیصله کونکې جګړې غوښتنه کوله. خصوصاً د عبدالله بن جحش له سریې وروسته کومه چې د مشرکینو په غیرت او حمیت لوی او ملاماتونکی ګذار ؤ او کومه چې ټول مشرکان یې په سرو سکروټو کینولي وو.

د جنګ د آیتونو له سیاق او سباق نه دا څرګندیده چې نور د داسې خونړیو جګړو وخت را لنډ شویدی چې بری او برلاسي به پکې د مؤمنانو وي. ګوره الله تعالی مسلمانانو ته څه ډول حکم کوي چې مشرکان له هغه ځایه وباسئ له کوم نه یې چې تاسې ایستلې یې، بیا هغوی ته د فاتح لښکر په حیث څه ډول د اسیرانو د تړلو، نیولو او د دښمنانو تر مکملې خاتمې پورې د جګړې کولو ښوونه کوي. دا ټول دې لوري ته اشاره وه چې وروستی بری د مسلمانانو دی. خو دا خبره یې همداسې د اشارو تر پردو لاندې پټه وساتله، تر څو هر مسلمان د الله په لار کې د خپلی جذبې عملي ښکارونه هم وکړی شي.

په همدې ورځو یعنې د دوهم هجري کال د شعبان په میاشت کې چې د ۶۲۴م میلادي کال د فبروري له میاشتې سره سمون خوري الله تعالی د بیت المقدس په ځای کعبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريفه د مسلمانانو قبله اعلان کړه. ددې فايده دا شوه چې هغه کمزوري او منافق يهودان چې يوازې د شر او فتنې را ولاړولو پخاطر مسلمان شوي وو، بيرته خپل حالت ته وګرزيدل، له مسلمانانو نه بيل شول او پدې سره د مسلمانانو ليکې له ډيرو غدارانو او فساد کارانونه پاکې شوې.

د قبلې بدلولو ديته هم اشاره کوله چې اوس يوه نوې داسې مرحله شروع کيدونکې ده چې پر قبله باندې د مسلمانانو تر تسلط او حاکميت نه مخکې پاې نه مومي. ځکه دا د ډير حيرت او تعجب خبره ده چې د کوم قوم قبله دې د هغوی د دښمنانو ترولکې لاندې وي، او که فرضاً د هغوی تر قبضې لاندې وي، نو بايد حتماً د هغوی له سلطې نه آزاده کړی شي.

لدې اوامرو او اشاراتو وروسته د مسلمانانو حرکت او نشاط زيات شو، د خدای په لار کې يې د جهاد جذبې په مستۍ راغلې او له دښمن سره د پريکندې جګړې لپاره ليوال شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر لویه غزا
د اسلام لومړنۍ پریکنده جګړه

د غزا سبب: د عشیرې په غزا کې مو وویل چې د قریشو یو کاروان چې له مکې نه شام ته روان وُ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له لاسه ووت، خو کله چې همدا کاروان له شام نه بیرته راستنیده، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) طلحه بن عبیدالله او سعید بن زید د کاروان د خبر راوړلو پخاطر د شمال لوري ته واستول. دوی تر حوراء پورې لاړل او هملته پاتې شول تر څو د ابو سفیان کاروان ورباندې تیر شو، دوی په منډه ځانونه مدینې ته ورسول او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې له احوال نه خبر کړ.

پدې کاروان کې د قریشو ډېر مالونه وو یعنې زر اوښان چې د پنځوس زره طلایي دینارونو (دوه سوه دوه شپیته نیم کیلو سره زر) په اندازه سامان ورباندې بار وُ، او یوازې څلویښت ساتونکي ورسره وو.

دا د مدینې د خلکو لپاره طلایي موقع وه، خو د مکې د مشرکینو لپاره لدې دومره ډېر مال نه محرومیدل ملاماتونکې نظامي، سیاسي او اقتصادي ضربه وه. همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مسلمانانو ته وفرمایل:(**هذه عیر قریش فیها أموالهم، فاخرجوا إلیها لعل الله ینفلكموها**). [دا د قریشو په مال او سامان بار کاروان دی، مخې ته یې ورشئ کیدای شي الله تعالی هغه تاسې ته د غنیمت په ډول درکړي.]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کاروان مخې ته ورتلل په هیچا لازمي نکړل، ټول یې خپلې خوښې ته پریښودل، ځکه پدې وخت کې دا ګومان نه کیده چې د قافلې په ځای به د بدر په میدان کې له مشرکینو سره یوه پریکنده جګړه صورت ومومي. له همدې امله ډېر اصحاب (رضي الله عنهم) په مدینه کې پاتې شول ځکه هغوی فکر کاوه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا عملیات به له پخوانیو عملیاتو سره څه توپیر ونلري. او په همدې سبب له جګړې نه پاتې شویو کسانو باندې څه عتاب او ملامتیا هم نه شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي لښکر شمیره او په ګروپونو ویشل

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د روانیدو لپاره تیار شو، (۳۱۳ یا ۳۱۴ یا ۳۱۷) کسان ورسره وو، له دې جملې نه ۸۲ یا ۸۳ یا ۸۶ مهاجرین، نور انصار چې (۶۱) له اوس او (۱۷۰) له خزرج قبیلې څخه وو. دې لښکر د جګړې څه انتظام نه ؤ کړی او نه يې پوره تیاري نیولې وه، په ټول لښکر کې یوازې دوه آسان چې یو يې د زبیر بن عوام او بل يې د مقداد بن اسود کندي ؤ. او د پاتې کسانو د هرو دوو یا دریو په سر یو اوښ رسیده ځکه ټول ایله اویا اوښان ورسره وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او علي او مرثد بن ابي مرثد غنوي درې واړه په یوه اوښ په نوبت سره سپریدل.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لومړی د مدینې د ادارې او لمانځه ادا کولو لپاره ابن ام مکتوم خپل خلیفه وټاکه، خو کله چې روحاء ته ورسید، نو ابو لبابه بن عبد المنذر يې په مدینه کې د خلیفه په حیث ور ولیږه.

د لښکر عمومي بیرغ سپین او علمبردار يې مصعب بن عمیر قرشي عبدري ؤ. لښکر يې په دوو برخو یا غونډونو وویشه:

۱- د مهاجرینو غونډ چې بیرغ يې له علي (رضي الله عنه) سره ؤ.

۲- د انصارو غونډ او علمبردار يې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) ؤ.

د میمنې (ښي اړخ) قوماندانې يې زبیر بن عوام، او د میسرې قوماندانې يې مقداد بن عمرو او د ساقې مشرې يې قیس بن ابي صعصعه ته سپارلې وه، او د لښکر عمومي قومانده رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د لښکر د عمومي قوماندان په توګه پخپل لاس کې اخیستې وه.

د بدر په لور د لښکر روانیدل

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دې غیر مجهز لښکر سره روان شو، له مدینې نه ووت او مکې ته غزیدلې عمومي لاره يې ونیوه مخکې د روحاء تر کوهي پورې ورسید. او کله چې له هغه ځای نه وخوځید نو د مکې لاره يې خپلې چپې خوا ته پریښوده او ښی خواته وګرزید، نازیې ته ورسید، د بدر په لور د نازیې له یوې برخې تیر شو او د صفراء د تنګي او نازیې تر مینځ پرته رحقان نومې وادي يې ووهله بیا له تنګي تیر، او د صفراء په خوا مخکې لاړ، له هغه ځای نه يې د جهینه قبیلې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسه بسيس بن عمرو او عدي بن ابي الزغبا جهيني د کاروان په هکله د معلوماتو راټولولو پخاطر د بدر لور ته واستول.

په مکه کې د خطر اعلان

له بل پلوه د کاروان مشر ابو سفيان په ډير احتياط سره د حالاتو څارنه کوله، ځکه هغه پوهيده چې د مکې لاره له ډيرو خطرونو سره مخامخ ده، هر وخت يې په اوضاع ځان پوهاوو او له نورو کاروانونو نه يې د لارې په هکله معلومات اخيستل. بالاخره پدې خبر شو چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب پر قافلې باندې د حملې لپاره تيار کړيدي، نو فورا يې ضمضم بن عمرو غفاري ته پيسې ورکړې او مکې ته يې واستاوه تر څو قريشو د کاروان د نجات او مرستې لپاره راوبولي. ضمضم په ډيره بيړه ځان مکې ته ورساوه، او هلته يې د عربو د عاداتو سره سم د اوښ پزه او خپل کميس څيرې کړ، کجاوه يې چپه کړه او پاس پر اوښ ودريد او په لوړ آواز يې نارې کړې اې قريشو! قافله.... قافله...... محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې له ابو سفيان سره ستاسې پر مالونو حمله کوي، فکر نه کوم چې په لاس به درشي، کومک... کومک.....

د مکې خلک د جنګ تياري نيسي

ددې اواز په اوريدو سره د مکې ټول مشرکين په حرکت راغلل، او ويې ويل: آيا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې فکر کوي چې دا هم د ابن حضرمي کاروان دی؟ قسم په خدای چې ژر به پوه شي چې زمونږ معامله بل ډول ده ټول پدې سلا شول چې يا به هر څوک پخپله ځي او يا به خپل عوض ليږي، خو زياترو جنګ ته تلل غوښتل خصوصا مشرانو او رئيسانو. پدې سره له ابو لهب پرته نور ټول مشران جنګ ته تيار شول ابو لهب د ځان په عوض خپل پوره وړی واستاوه. قريشو شاو خوا عربي قبيلې هم له ځان سره ملګرې کړې او له بني عدي پرته چې يو کس يې هم جنګ ته ونه ووت نورې ټولې قريشي قبيلې جګړې ته روانې شوې.

د مکې لښکر شميره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روانيدو په وخت کې ددې لښکر شميره يو زر او درى سوه (۱۳۰۰) جنګيالو ته رسيده چې ورسره سل آسان (۶۰۰) زغرې او بې شميره اوښان چې دقيقه شميره يې نده معلومه. عمومي قومندان يې ابو جهل ؤ او د قريشو (۹) مشرانو د لښکر لوژستيکي امور، تمويل او رسد په غاړه اخيستى ؤ، دوى به هره ورځ (۹) او کله (۱۰) اوښان حلالول.

د بني بکر قبيلو لانجه

کله چې لښکر د تلو تياري ونيوله، نو قريشو ته يو ځل له بني بکر سره خپله دښمني او لانجه ورپه ياد شوه، او وويريدل چې هسې نه هغوى د شا له خوا ورباندې حمله وکړي چې پدې سره به دوى له دوو خواو نه راګير شي! نژدې ؤ چې دا تشويش يې له مخکې تګ نه پښېمانه کړي، په همدې وخت کې شيطان د بني کنانه د مشر سراقه بن مالک بن جعشم المدلجي په شکل کې ورته راغى او ورته ويې ويل: زه ستاسې ملګرى يم او ضمانت درکوم چې کنانه به د شا له خوا ستاسې په حق کې داسې څه نه کوي چې تاسې يې نه خوښوئ.

د مکي لښکر روانيدل

لدې اطمينان او ډاډ ګيرنې وروسته د مشرکينو لښکر په ډېر کبر او غرور سره له مکې نه روان شو. قرآنکريم د دوى حالت ته اشاره کوي فرمايي:((بَطَراً وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ)) (الانفال: ۴۷).ترجمه :[په ډېر کبر، خيال او خلکو ته ځان ښودنې په حالت (روان دي) او د خداى له لارې نه منع کوي]

او لکه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايي له خپل زور او وسلې سره پداسې حال کې چې له الله تعالى او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې د دښمنۍ بيرغ اوچت کړى ؤ د مدينې په لور وخوځيدل ((وَغَدَوْا عَلَى حَرْدٍ قَادِرِينَ)) (القلم: ۲۵) [ترجمه: سهار مهال پداسې حال کې دخپل کښت د ريبلو لپاره ووتل (چې فقيرانو ته د نه ورکولو نيت يې درلود) او ځانونه يې توانمند شميرل.]

د ټولو زړونه له کينې، غوسې او غضب نه په جوش راغلې وو تر څو له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو نه ددې انتقام او پور واخلي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی څنګه او په کوم جرات سره د دوی په کاروان کې سترګې خښې کړیدي؟
لنډه دا چې په ډیره بیړه د شمال په لور د بدر خوا ته لاړل، د عسفان له وادي، قدید او جحفی نه تیر شول او هلته یې د ابو سفیان له طرفه داسې خبر تر لاسه کړ چې ورته وایې: تاسې د خپلو مالونو، کاروان، او افرادو د ساتلو پخاطر راوتلي یئ، الله تعالی هغه ټول وساتل، نجات یې ورکړ، نو بیرته ستانه شئ.

کاروان نجات وموند

هلته ابو سفیان په ډیر احتیاط او تدبیر سره په عمومي لار روان وُ، د څارنې او کشف عملیات یې څو چنده کړي وو، خو کله چې بدر ته را لنډ شول خپله د قافلې تر مخ شو وړاندې لاړ او مجدي بن عمرو یې ولید د مدینې د لښکر په هکله یې معلومات ورنه وغوښتل. هغه ورته وویل: ما خو څه نا آشنا څوک ندي لیدلي، یوازې دوه سواره وو دلته راغلل له هغه غونډۍ سره یې اوښان چو کړل، ژي یې له اوبو ډک کړل او بیرته لاړل. ابو سفیان فورا دې ځای ته ورغی او د اوښانو پچې یې راواخیستې، ماتې یې کړې که ګوري چې د خرما مندکې (زړي) دي پکې، نو ویې ویل: قسم په خدای چې دا د مدینې واښه دي. بیا په بیړه خپل کاروان ته ورغی عمومي لاره یې چې په بدر ورغلې وه چپې خوا ته پریښوده، او په لویدیځ کې د ساحل په لور روان شو، او پدې سره یې قافله د مدینې له لښکر نه خلاصه کړه او د مکې مشرانو ته یې هغه پیغام ورواستوه چې هغوی ته په جحفه کې ورسید.

مکي لښکر د بیرته ستنیدو له ارادې وروسته سوړه کوي

د ابو سفیان د پیغام له رسیدو نه وروسته د مکې لښکر د بیرته ستنیدو تکل وکړ، خو ابو جهل په ډیر کبر او غرور سره وویل: نه والله که تر هغه ستانه شو تر څو بدر ته نه وو تللي او هلته مو درې شپې نه وي تیرې کړي. هلته به څو اوښان حلالوو، خلکو ته به ډوډۍ ورکوو، د شرابو څښلو ګرم محفلونه به د ډمانو په آوازونو او سندرو لا پسې ګرموو، تر څو عربان زمونږ د راتګ دبدبې او غونډیدو خبر واوري، او د تل لپاره زمونږ رعب ورباندې کیني.
خو اخنس بن شریق د ابو جهل لدې خبرې سره سره د بیرته ستنیدو خبره وکړه، مګر چا وا نه وریده. بالاخره یوازې هغه د بني زهره له تقریبا درې سوه کسانو سره بیرته ستون

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. ابن شریق د بنو زهره حلیف او پدې وخت کې د دوی قوماندان وُ. د بدر په غزا کې د بنو زهره قبیلې یوه فرد هم ګډون ونکړ، د اخنس پدې نظریه او عمل د بنو زهره خلک له حده زیات خوشاله وو، او همیشه یې ده ته خاص احترام او اطاعت درلود.
د بنو هاشم خلکو هم د بیرته ستنیدو اراده وکړه، خو ابو جهل په ډیره سخته او تونده لهجه ورته وویل:تاسې به له مونږ څخه نه جدا کیږئ، او تر هغه به راسره وئ تر څو مونږ ټول نه وو ستانه شوي. د بنو زهره له جدا کیدو وروسته د مکې لښکر پاتې تقریبا زر کسان د بدر په لور روان شول مخکې لاړل، او د هغه غونډۍ شا ته یې واړول چې د بدر په وادي کې د ننه له جنوبي خولې (العدوه القصوی) سره پرته ده.

د اسلامي لښکر لپاره د حالاتو حساسیت او نزاکت

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لا د لارې په اوږدو کې د ذفران له سیمې سره وُ چې استخباراتو ورته د کاروان او مکې د لښکر خبرونه راوړل. ده مبارک ته پدې خبرونو کې له غور او څیړنې وروسته دا ثابته شوه چې بې له جګړې بله چاره نشته او اوس داسې یوه جراتمندانه، غیرتي او مدبرانه اقدام ته ضرورت دی چې د شرک د لښکر دا غرور ورمات کړي. واقعیت دا دی که چیرې قریش همداسې پریښودل شوي وای چې پدې سیمه کې د غرور او فساد نیلې وزغلوي، نو پدې سره به په عسکري ډګر کې د هغوی لاس نور هم مضبوط او په سیاسي میدان کې به یې نفوذ او اثر زیات شوی وای. او ددې په مقابل کې به د مسلمانانو شان او عظمت زیانمن کیده، بلکه اسلامي حرکت به د یوه بې روحه کالبد حیثیت غوره کاوه او د اسلام دښمنانو ته به نوره دا آسانه وه چې پر مسلمانانو باندې د حملې او تیرې جرات وکړي.
بله مهمه خبره دا چې مسلمانانو ته ددې ضمانت چا ورکاوه چې د مکې لښکر به د مدینې په لور وړاندې نه ځي، او هملته به پردوی حمله او تیری نه کوي؟! هیچا هم دا ضمانت نه شوی ورکولی، که پدې حساس وخت کې مسلمانانو ابتکار له لاسه ورکړی وی، نو د خلکو په مینځ کې به د دوی هیبت او عظمت ډیر زیانمن شوی وای.

د شورې غونډه

پدې خطرناک، او ناڅاپه رامخ ته شوي وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مشورتي شورې غونډه دایره کړه. ده پخپله په حالاتو رڼا واچوله، او له اصحابو سره یې پدې هکله نظریات تبادله کړل. ځنې خلک داسې هم وو چې په حالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خبريدو وروسته ويرې واخيستل، زړونه يې په رپيدو راغلل او دا همغه کسان دي چې الله تعالی يې په هکله فرمايي:

((كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقاً مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ (٥) يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ)). (الانفال: ٥-٦)

ترجمه: [همداسې لکه چې ستا رب ته له خپل کور نه له حق سره راويستې، او يوې ډلې مسلمانانو ته دا کار سخت ښکاريده، او د همدې حق (جګړې) په هکله يې له معلوماتو وروسته په همدې حق کې له تا سره مناقشه کوله او داسې ښکاريدل لکه چې په رڼو سترګو مرګ نه بووول کيږي.]

خو د لښکر د قوماندانانو موقف بل ډول و، ابوبکر (رضي الله عنه) پاڅيد او ډيرې ښې خبرې يې وکړې، ورپسې عمر (رضي الله عنه) پاڅيد دې ته ورته نيکې خبرې يې وکړې. بيا مقداد بن عمرو (رضي الله عنه) وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! مونږ درسره يو هغه وکړه چې الله يې امر کړی، قسم په خدای مونږ به کله هم د بنو اسرائيلو په شان درته و نه وايو چې ته او ستا رب جنګ ته لاړ شئ، او مونږ به دلته ناست وو، بلکه مونږ داسې درته وايو: ته او ستارب جنګ ته لاړ شئ، مونږ هم په جګړه کې درسره يو، قسم په خدای که امر راته وکړې چې تر برک الغماد پورې درسره لاړ شو، نو تر همغه ځايه به له تاسره اوږه په اوږه جګړې ته ادامه ورکوو.رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مننه ورنه وکړه او دعا يې ورته وفرمايله.

دا درې واړه مشران مهاجرين وو، او څرنګه چې پدې لښکر کې د مهاجرينو تعداد لږ و، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غوښتل د انصارو رايه هم معلومه کړي، ځکه له يوې خوا په جګړه کې د هغوی رول اساسي و، او له بلې خوا د عقبې د معاهدې په اساس هغوی پدې نه وو مجبور چې له مدينې نه د باندې جګړې ته داخل شي، نو همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغوی درې واړو د خبرو له اوريدو نه وروسته وفرمايل: اې خلکو ستاسې رايه څه ده؟ مقصد يې انصار وو. د انصارو مشر او علمبردار سعد بن معاذ (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مطلب پوه شو او ويې فرمايل: لکه چې د تا اشاره زمونږ خوا ته ده يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ده

وفرمايل: هو. سعد (رضي الله عنه) وويل: مونږ ايمان درباندې راوړی، او ستا تصديق مو کړی، او ددې شاهدي مو ورکړې څه چې تا راوړي هغه ټول حق دي، او پدې مو د اطاعت او پيروۍ عهد او پيمان درسره کړئ، يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! څه چې غواړې همغه وکړه، قسم په هغه خدای چې ته يې په حق راليږلی يې، که وغواړې پدې بحر کې ځانونه واچوو، نو مونږ به ټول له تاسره يو ځای ځانونه په بحر کې ور لاهو کړو، ددې پروا نلرو چې سبا مو له دښمن سره مخامخ کړې، مونږ په جګړو کې د ډير صبر او د مقابلې په وخت کې د ځوانمردۍ او پايمردۍ خاوندان يو، کيدای شي الله تعالی زمونږ هغه جوهردروښيي چې د تا مبارکې سترګې پرې يخې او رڼې شي، نو د خدای په برکت سره حرکت وکړه.

په يوه بل روايت کې راځي چې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: فکر کوم چې ته لدينه ويريږې چې انصار به يوازې پخپل وطن کې ځانونه ستا په دفاع ملزم ګڼي! زه د انصارو خبره کوم او د هغوی ځواب وايم، لاړ شه چيرته دې چې زړه وي، پوره واک لرې چې له خپلې خوښې سره سم د هر چا سره اړيکې ټينګې کړې، او که غواړې چې له چا سره اړيکې وشلوې، نو ويې شلوه. زمونږ له مالونو نه د خپلې خوښې په اندازه واخله، او څه چې دې زړه وي همغه راکړه او مونږ ته هغه مال چې ته يې رانه اخلې د هغه په نسبت ډير غوره دي چې راته پرې يې ږدې. او په څه چې ته امر کوې هغه مونږ ته منظوره ده. والله که تر برک الغماد پورې لاړ شې، مونږ به هم درسره روان وو او که وغواړې پدې بحر کې به له تاسره يو ځای ځانونه لاهو کړو.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د سعد (رضي الله عنه) له خبرو نه ډير ډاډه او راضي شو، بيا يې وفرمايل: (سيروا وأبشروا، **فإن الله تعالى قد وعدني إحدى الطائفتين، والله لكأني الآن أنظر إلى مصارع القوم**). [حرکت وکړئ، او زيری واورئ، الله تعالی له ماسره له دې دوو شيانو (کاروان يا لښکر) نه د يوه وعده کړې ده قسم په خدای دا دی لکه چې زه همدا اوس ددې خلکو (مشرکينو) د وژلو ځايونه وينم.]

اسلامي لښکر مخ په وړاندې درومي

بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ذفران نه وخوځيد، د اصافر غرونه يې ووهل او (الديه) نومې باندې ته کوز شو وريسې يې حنان نومې غونډۍ ښۍ خوا ته پريښوده مخکې لاړ او له بدر سره نژدې يې واړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) له خوا د کشف او څارنې عملیات

په همدې ځای کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل ملګري ابوبکر (رضي الله عنه) سره یو ځای د کشف او څارنې لپاره ووت، د قریشو د لښکرو په شاو خوا سیمو کې یې یو عربي سپین ږیری ولید. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: د قریشو او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله څه معلومات لرې؟- د راز پټ ساتلو پخاطر یې د دواړو لښکرو پوښتنه ورنه وکړه – هغه بوډا ورته وویل: لومړی دا راته ووایئ چې تاسې څوک یئ؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وویل: (إذا أخبرتنا أخبرناك). لومړی ته خبر راته ووایه، بیا به مونږ ځانونه در معرفي کړو. بوډا وویل: سمه ده دا پدې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: هو. بوډا وویل: خبر شوی یم چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب یې په فلانۍ ورځ راخوځیدلي دي، که دا خبر رښتیا وي، نو نن به محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په فلانۍ سیمه کې وي. همغه ځای یې ښوولی ؤ په کوم کې چې د مدینې لښکر پروت ؤ- او د مکې د لښکر په هکله خبر راکړل شوی چې هغوی په فلانۍ ورځ حرکت کړی، که خبر ورکوونکی ریښتونی وي نو هغوی به نن په فلاني ځای کې وي- او همغه ځای یې ښوولی ؤ کوم ته چې قریش را رسیدلي وو. او کله یې چې خبره خلاصه کړه، نو دوی ته یې وویل: تاسې څوک یئ (تاسې له چا نه یئ؟) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: مونږ له ماء (اوبو) څخه یو. دا یې وویل او روان شو. بوډا له ځان سره وایي: د کومو اوبو؟ آیا د عراق له اوبو؟

د مکي لښکر په هکله د مهمو معلوماتو لاسته راوړل

د همدې ورځې په ماښام رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مهاجرینو دری سرداران علي بن ابي طالب، زبیر بن عوام او سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنهم) له یو شمیر نورو اصحابو (رضي الله عنهم) سره پدې مکلف کړل چې لاړ شي او د دښمن په هکله تازه معلومات راوړي. هغوی د بدر اوبو ته ورغلل هلته د مکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکر دوه کسه وو چې لښکر ته یې اوبه وړې. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عسکرو هغوی دواړه ونیول او له ځان سره یې راوستل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه وخت لمونځ ادا کاوه، نو اصحابو (رضي الله عنهم) ورنه تحقیقات شروع کړل. بندیانو ورته ویل: مونږ د قریشو سقاوان یو اوبو پسې راغلي وو. اصحابو (رضي الله عنهم) دا نه منل او ګومان یې کاوه چې دا به د ابو سفیان د کاروان خلک وي، ځکه هغوی لا تر اوسه په کاروان باندې د قبضې هیله او طمعه درلودله. په دواړو یې د وهلو شروع وکړه تر هغه یې ووهل تر څو دې ته اړ شول چې ووایي مونږ د ابوسفیان کسان یوو، نو بیایې پرېښودل. کله چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لمونځ خلاص کړ، اصحابو ته یې په تهدید آمیزه لهجه وفرمایل: (**إذا صدقاکم ضربتموهما، وإذا کذباکم ترکتموهما، صدقا والله، إنهما لقریش**). [کله یې چې رښتیا درته ویل نو وهل مو، خو کله یې چې دروغ درته وویل، نو پرې مو ښوول، دوی رښتیا وایي دا دواړه د قریشو کسان دي.]

بیا یې هغو دواړو ځوانانو ته مخ ورواړاوه او ورته ویې فرمایل: (**أخبراني عن قریش**) د قریشو په هکله معلومات راکړئ! دوی ورته وویل: هغوی ددې وادي په وروستۍ خوله کې پرتې غونډۍ شاته دي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**کم القوم؟**) شمیر یې څومره دی؟ دوی وویل: ډیر زیات دی. ده وفرمایل: (**ما عدتهم؟**) څومره؟ دوی وویل: په دقیق شمیر یې نه پوهیږو. ده وفرمایل: (**کم ینحرون کل یوم؟**) د ورځې څو اوښان حلالوي؟ دوی وویل: یوه ورځ نهه او یوه ورځ لس. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**القوم فیما بین التسعمائة إلی الألف**) د دوی تعداد د (۹۰۰) او (۱۰۰۰) تر مینځ اټکل کیدای شي.

بیایې بندیانو ته وفرمایل: (**فمن فیهم من أشراف قریش؟**) له دوی سره کوم مشران راغلي دي؟ دوی وویل: له دوی سره د ربیعه زامن عتبه او شیبه، ابو البختري بن هشام، حکیم بن حزام، نوفل بن خویلد، حارث بن عامر، طعیمه بن عدي، نضر بن حارث، زمعه بن اسود، ابو جهل بن هشام، امیه بن خلف او نور....

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته مخ کړ او ویې فرمایل: (**هذه مکة قد ألقت إلیکم أفلاذ کبدها**). مکې د خپل زړه کترې (د جګر ټوټې) درته رالیږلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رحمت باران

الله تعالی په همدې شپه ښه باران وکړ. همدا باران د مشرکینو لپاره عذاب او وبال ؤ هغوی یې له وړاندې تګ نه منع کړل، او د مسلمانانو لپاره رحمت ؤ د هغوی زړونه او بدنونه یې ورباندې پاک کړل ځمکه یې ورته برابره کړه، تر پښو لاندې یې ریګ کلک شو، حالات برابر او زړونه مضبوط شول.

اسلامي لښکر د مهمو عسکري مرکزونو په لور وړاندې ځي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر ته د وړاندې تګ قومانده ورکړه، تر څو له مشرکینو نه مخکې د بدر اوبو ته ورسیږي او هغوی ته اجازه ورنکړي چې پر اوبو ولکه ولګوي.

لښکر مخکې لاړ او لماسختن یې د بدر له ټولو نه نژدې چینې سره واړول. په دې وخت کې حباب بن منذر لکه د نظامي امورو د متخصص په حیث رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وویل: آیــا الله تعالی پدې ځای کې د اړولو امر درته کړیدی؟ او مونږ همدلته تم کیدو باندې مامور یو د مخکې او وروسته تګ اجازه نلرو؟ او که نه تا خپله د جنګي حکمت او تدبیر په اساس دا ځای غوره کړیدی؟

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**بل هو الرأي والحرب والمكيدة**). دا زما نظر او یو جنګي تاکتیک دی. نو ده ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! دا مناسب ځای ندی، لښکر ته امر وکړه چې قریشو ته تر ټولو نه لنډې چینې باندې واړوي، هلته به بیا مونږ نورې ټولې چینې پټوو او پخپله چینه به حوض جوړوو او له قریشو سره به په جګړه لاس پورې کوو، نو هغه وخت به له مونږ سره اوبه وي او دوی به له اوبو نه محروم وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لقد أشرت بالرأي**). تا ډیره ښه مشوره راکړه.

وروسته یې لښکر ته د وړاندې تګ امر وکړ، او په نیمایي شپه کې یې دښمن ته له ټولو نه نژدې چینه باندې واړول، هلته یې د اوبو ډنډونه جوړ کړل، او نورې ټولې چینې یې پټې کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قيادت مرکز

وروسته له هغه چې مسلمانان ځای په ځای شول، سعد بن معاذ (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وړانديز وکړ چې بايد د خاصو او عاجلو حالاتو سره د مقابلې او احتمالي ماتې د جبران لپاره د قيادت لپاره يو خاص مرکز جوړ شي. خپل وړانديز يې داسې وړاندې کړ: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! خوښه دې نده چې ستاسې لپاره يوه څپره جوړه کړو ته به پکې تشريف لرې، او ستاسې سورلي به هم هملته تياره درته ولاړه وي، مونږ به له دښمن سره د جګړې ډګر ته ننوزو که چيرته الله عزت راکړ او پر دښمن يې بر لاسي کړو، نو دا به هغه څه وي چې مونږ يې غواړو، او که داسې ونه شول نو بيا به ته پخپله سپرلۍ سپور او له مونږ نه پاتې شوو کسانو سره به يو ځای شې. يا نبي الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! زمونږ له قوم نه هغه کسان وروسته پاتې دي چې مونږ له تاسره له هغوی نه ډيره مينه نلرو، که چيرې هغوی خبر وای چې ته به له دښمن سره مخامخ کيږې، نو چيرې به هم نه وای پاتې شوي، الله تعالی به د هغوی په واسطه د تا ساتنه کوي، هغوی به ستا خير غواړي او په جهاد کې به ستا ملګري وي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د سعد (رضي الله عنه) ستاينه وکړه او د خير دعا يې ورته وفرمايله.مسلمانانو خپل عظيم قائد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د جګړې د ميدان شمال ختيځې خوا ته د غونډۍ په سر په يوه حاکمه نقطه کې څپره جوړه کړه.او د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) تر مشرۍ لاندې د انصارو ځوانانو يو ګروپ پدې موظف شو چې د قيادت د مرکز يعنې د لښکر د عمومي قوماندانۍ ساتنه او حفاظت وکړي.

د لښکر ترتيب او د شپې سبا کول

بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لښکر ترتيب او تنظيم کړ[1]. د جګړې په ميدان کې وګرزيد او پخپل مبارک لاس سره به يې اشاره کوله. چې دا سبا د فلاني د وژل کيدو ځای دی (ان شاء الله)[2] او دا د فلاني. وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هلته د يوې ونې سره لمونځ کاوه، مسلمانانو ټولو په ډاډ او

---

(1). جامع الترمذي ابواب الجهاد، باب ما جاء في الصف والتعبئة ۲۰۱/۱.
(2). مسلم له انس نه روايت کړی، مشکاة المصابيح ۵۴۳/۲ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راحت سره شپه سبا کړه، زړونه يې له سکون او هيلو نه مالا مال وو او ددې طمعه يې درلوده چې سبا د خپل رب رحمت او کرم د سر په سترګو ويني ((**إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الأَقْدَامَ**)) (الانفال-۱۱).[ياد کړه هغه وخت چې د الله له لوري د امن پخاطر خوب درباندې راغی، او له آسمان نه يې اوبه درباندې نازلې کړې تر څو تاسې درباندې پاک کړي او د شيطان پليتي درنه ليرې کړي، او زړونه مو سره وتړي او قدمونه درباندې استوار او ثابت وګرزوي.]

دا شپه د جمعې مبارکې شپه وه چې د دوهم هجري کال د رمضان مياشتې له اوولسمې سره سمون خوري او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د همدې مياشتې په ۸ يا ۱۲ له مدينې نه راخوځېدلی وُ.

د جنګ په ميدان کې د مکي لښکر اختلاف

قريشو هلته العدوه القصوي (ليرې خوا)کې شپه سبا کړه، او سهار ټول له غونډۍ نه راکوز او د بدر په لور روان شول، يو څو کسان يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حوض په خوا راغلل، چې اوبه وڅښي. رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: پرې يې ږدئ. وروسته له حکيم بن حزام پرته نور ټول چې لدې حوض نه يې اوبه څښلې وې په همدې جګړه کې مړه شول، حکيم وروسته په اسلام مشرف شو، او کله به يې چې کلک قسم کاوه، نو ويل به يې: قسم په هغه ذات چې ماته يې د بدر په ورځ نجات راکړی.

کله چې قريش ډاډه شول، نو عمير بن وهب الجمحي ته يې وظيفه ورکړه چې لاړ شي او د مدينې د لښکر په قوت او اندازه ځان پوه کړي. عمير په خپل آس سپور او د اسلامي لښکر له قرار ګاه نه راتاو شو، بيا قريشو ته ورغی ويې ويل: دوی څه کم يا څه زيات درې سوه کسان دي، خو اجازه راکړئ وګورم چې هغوی خو کوم کمين او يا نور کومک نلري؟ آس يې د وادي په مينځ کې تر ډيره وزغلوه خو هيڅ يې هم ونه ليدل، بيرته راغی او ورته ويې ويل: ماڅه ونه ليدل، خو اې قريشو! داسې بلاوې مې وليدلې چې د مرګ پيغام يې درلود، د مدينې اوښانو خالص مرګ راوړی دی، دا داسې خلک دي چې له تورو پرته هيڅ ملجا د تيښتې ځای او پناه ګاه نلري، د قوت راز يې هم په تورو کې دی، زه قسم خورم چې له هغوی نه هيڅوک تر هغې نه مري تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو يې له تاسې نه څوک نه وي وژلي، نو که چيرې هغوی ستاسې د سرکسان ووژني، نو بيا به د ژوند خوند او ارزښت څه وي؟ درته وايم چې ښه فکر وکړئ.

دلته د ابوجهل په خلاف يو بل مخالفت راولاړ شو، چې غوښتل يې د ابو جهل د نظر بر عکس بې له جګړې بيرته مکې ته ستانه شي. حکيم بن حزام پدې هکله د خلکو په مينځ کې فعاليت شروع کړ، عتبه بن ربيعه ته ورغی او ورته ويې ويل: ابو الوليده! ته د قريشو مشر او سردار يې ټول ستا خبرې اوري، نو ته ولې يو داسې نيک کار نکوې چې تر قيامته د نوم ښه پرې ياديږې؟! ده وويل: حکيمه دا به کوم کار وي؟ ده ورته وويل: هغه دا چې دا خلک بيرته ستانه کړې، او په سريه نخله کې د وژل شوي عمرو بن الحضرمي چې ستا حليف وُ معامله ته پخپله غاړه واخلې! عتبه وويل: سيې ده، دا خبره زما قبوله ده، ته زما له خوا ددې ضامن يې، هغه زما حليف وُ زه يې د ديت او ټول ضايع شوي مال ضامن او ذمه وار يم. بيا عتبه ورته وويل: لاړ شه حکيمه بن حنظليه ته ورشه - حنظليه د ابو جهل مور وه - ځکه زه د خلکو په معاملاتو کې له ده پرته له بل چا نه د مخالفت او مشاجرې تشويش نلرم. بيا عتبه بن ربيعه پاڅيد او خلکو ته په خطاب سره يې وويل: اې قريشو! تاسې له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو سره يې له جګړې نه څه نه شئ ګټلئ او نه پدې سره کومه خاصه کارنامه تر سره کولای شئ که چيرې تاسې هغه ووژنئ هم، نو داسې مخونه به ووينئ چې ليدل يې نه خوښوئ، ځکه هر چا به يا د تره زوی، يا د ماما زوی او يا بل خپلوان وژلی وي، نو بيرته ستانه شئ او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له نورو عربو سره پريږدئ، وګورئ که عربانو هغه وواژه، نو ستاسې هيله به پوره شوې وي، او که داسې ونه شول نو بيا به هم تاسې پداسې حالت کې ورسره مخامخ کيږئ چې له ده سره به مو هغه څه نه وي کړي چې کړل مو يې غوښتل.

حکيم بن حزام ابوجهل ته ورغی، هغه خپله زغره برابروله او ورته ويې ويل: ابو الحکمه! عتبه دا پيغام درته را استولی دی. ابو جهل ددې خبرې په اوريدو سره وغوړمبيد او ويې ويل: د محمد او اصحابو په ليدو سره د عتبه سينه پړسيدلې ده، يعنې ويرې اخيستې دی، دا نه منو، قسم په خدای تر هغې به ستانه نه شو تر څو الله زمونږ او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر مينځ فيصله نه وي کړې. عتبه دا خبره ځکه کړې چې فکر کوي محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب يې اوښ خوړونکي دي. او بله دا چې زوی يې حذيفه چې مخکې مسلمان او مهاجر شوی وُ هم له دوی سره دی. او له همدې کبله تاسې له هغوی نه ويروي. کله چې عتبه د ابو جهل په خبرو خبر شو نو ويې ويل: ابو جهل ويرې اخيستئ، دا په کوناټې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشبويي وهونکی به پوه شي چې د چا سينه له ويرې نه پړسيدلې ده، ډارن زه يم او که هغه؟ ابو جهل لدې ويرې چې هسې نه دا مخالفت زور و نه نيسي، په حرکت راغی او ژر يې په سريه نخله کې د وژل شوي عمرو ورور عامر بن الحضرمي ته احوال وليږه چې وګوره ستا حليف (عتبه) غواړي خلک بيرته ستانه کړي، تا خو خپل انتقام پخپلو سترګو ليدلی، پاڅه او خلک له خپل مظلوميت او د ورور د مرګ له انتقام نه خبر کړه. پدې پسې عامر پاڅيد خپل کوناټی يې لوڅ کړ او چيغه يې کړه، واعمراه! و اعمراه! خلک يو ځل را سره شول، معامله سخته او د جنګ اراده پخه شوه، د عتبه د عقل مندی خبره هيره شوه، او پدې ترتيب سره جوش پر هوش يعنې جذبه پر عقل بر لاسې شوه او دا مخالفت هم ختم شو.

دواړه لښکرې يو بل ته مخامخ

کله چې مشرکين را ښکاره شول، او دواړه لښکر يو بل ته مخامخ ودريدل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اللهم هذه قريش قد أقبلت بخُيَلائها وفَخْرِها تُحَادُّك وتكذب رسولك، اللهم فنصرك الذي وعدتني، اللهم أحْنِهُم [الغداة]**). يا الله! دا قريش چې په ډير کبر او غرور سره دلته پداسې حالت کې راغلي چې ستا سره دښمني کوي او ستا رسول تکذيبوي، يا الله! ستا مدد... هغه چې تا يې وعده راسره کړيده، يا الله! ته نن د دوی ملا ورماته کړې! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې کله عتبه بن ربيعه وليد چې په يوه سره اوښ سپور دی، نو ويې فرمايل: (**إن يكن في أحد من القوم خير فعند صاحب الجمل الأحمر، إن يطيعوه يَرْشُدُوا**).که چيرې پدې خلکو کې له چا سره خير وي، نو هغه د سره اوښ له خاوند سره دی، که خلک دده خبره ومني، نو په نيغه لار به تللي وي. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مسلمانانو ليکې برابرول پيل کړل، په همدې وخت کې يوه عجيبه پيښه وشوه، هغه داسې چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يو غشی ؤ چې خلک به يې پرې برابرول، همدا غشی يې د سواد بن غزيه چې له صف نه لږ وتلی ؤ په خيټه ور چوخ کړ او ورته ويې فرمايل: (**استو يا سواد**) سواده! برابر شه. سواد وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زه خو

دي خوړ کړم، بدله غواړم! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله مبارکه خيټه ورته لوڅه کړه او ويې فرمايل: (**استقد**) بدله دي واخله. سواد يو ځل ورنه تاو شو او مبارکه خيټه يې ورته مچي کړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:(**ما حملك على هذا يا سواد؟**).ولې دې داسې وکړل؟ سواد عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! حالات خو وينی چې څه ډول دي، ما وغوښتل چې له تاسره مې آخري معامله دا وي چې زما پوستکی ستا له مبارک جلد سره ولګيږي. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته د خير دعا وفرمايله. کله يې چې صفونه برابر کړل نو ورته ويې فرمايل: تر هغې به جنګ نه شروع کوئ تر څو زما آخرينۍ قومانده نه وي صادره شوې، بيايې د جنګ په هکله خصوصي لارښوونه ورته وکړه او ويې فرمايل: (**إذا أكثبوكم ــ يعنى اقتربوا منكم ــ فارموهم، واستبقوا نبلكم، ولا تسلوا السيوف حتى يغشوكم**).کله چې د قريشو ټولي درته را لنډ شول، نو د غشو باران ورباندې وکړئ، د غشو ساتلو خيال کوئ يعنې هسې بې فايدې غشې مه ولئ.[1] او تر هغه پورې تورې مه وهئ تر څو دوی درنه را تاو شوي نه وي[2] بيايې له ابوبکر سره څپرې ته تشريف يووړ، او سعد بن معاذ د ساتنې له ګروپ سره د څپرې په خوله کې ولاړ و.

د مشرکينو له مينځه ابو جهل پدې ورځ د فتحې دعا وکړه او ويې ويل: اې خدايه! زمونږ نه هغه ډله ماته او ټوټې ټوټې کړه چې د خپلوۍ د مزي شلوونکې وي، او هغه څوک مات کړې چې موږ ته يې داسې څه راوړي چې مونږ يې نه پيژنو. اې خدايه! هر څوک چې تاته ډيره ګران او نژدې وي هغه نن بريالی کړه. الله تعالی دې ته په اشارې سره فرمايي:

((**إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئاً وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ**)). (**الانفال:١٩**) [که تاسو د فتحې او فيصلې غوښتنه کوئ، نو فيصله خو در وشوه ، اوس که منع شئ نو همدا ستاسې لپاره ډيره ښه ده او که بيا وګرځئ او هماغه حماقت تکرار کړئ نو مونږ به هماغه سزا تکرار کړو او ستاسې ډله که هر څومره زياته هم وي ستاسې په درد به هيڅ ونه شي خوړ لای، الله د مؤمنانو ملګري

---

(1). صحيح البخاري ٥٦٨/٢

(2). سنن ابي داود باب في سل السيوف عند اللقاء ١٣/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی.]

د صفر ګړۍ او د جګړې لومړۍ قرباني

ددې جګړې لومړنۍ قرباني اسود بن عبدالاسد المخزومي وُ. دا ډېر شریر او بد اخلاق انسان وُ پدې وخت کې د لښکر له مینځ نه راووت او ویې ویل: په خدای مې دې قسم وي چې یا به د دوی له حوض نه اوبه څښم، یا به یې ړنګوم او یا به همدلته مرم. مقابلې ته یې حمزه (رضي الله عنه) راووت او له حوض سره خوا کې یې د توري داسې ګوزار پرې وکړ چې پښه یې په پنډۍ کې بوټه ور پرې کړه او د شا په تخته ولوید، خو هغه پداسې حال کې چې له پښې نه یې وینو دارې وهلې په ځیږړو ځیږړو حوض ته ځان ورساوه او غوښتل یې حوض ړنګ او خپل قسم پوره کړي، خو حمزه (رضي الله عنه) بل ګوزار ورباندې وکړ او همدلته حوض کې د ننه په وینو کې خولم شو.

مقابله

دا لومړنی فتل وُ چې د جګړې اور ورباندې بل شو، پدې پسې د قریشو د سردارانو د یوې کورنۍ درې غړي د ربیعه زامن عتبه او شیبه، او ولید بن عتبه میدان ته را وړاندې شول او د مقابلې چیلنج یې ورکړ. په ځواب کې یې د انصارو درې ځوانان د حارث او عفراء زامن عوف او معوذ، او عبدالله بن رواحه میدان ته ور ووتل. مشرکانو ورته وویل: تاسې څوک یئ؟ دوی ځواب ورکړ، مونږ انصار یو. هغوی وویل: تاسې قدرمن سیالان یئ، مونږ له تاسې سره غرض نلرو، مونږ خپل تربرونه غواړو. بیایې غږ اوچت کړ اې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! مونږ ته له خپل قوم نه زمونږ سیالان رامخکې کړه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ او ویې فرمایل: عبیده بن حارث، حمزه اوعلي (رضي الله عنه) راووزئ. هغوی را مخکې شول او کله چې مشرکینو ته ورنژدې شول، ورته ویې ویل: تاسې څوک یې؟ دوی ځانونه وروپیژندل.

مشرکینو وویل: تاسې قدرمن سیالان یئ. مقابله پیل شوه. عبیده چې له ټولو نه مشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ؤ د عتبه بن ربيعه او حمزه د شيبه او علي د وليد مقابلې ته ودريد.[1] حمزه او علي (رضي الله عنه) په دير لږ وخت کې خپل حريفان د مرګ په خوله ورکړل، خو د عبيده او مقابل لوري تر مينځ د تورو ګوزارونه تبادله شول او دواړه سخت ټپيان شول، پدې وخت کې حمزه او علي (رضي الله عنهما) په عتبه ورتاو شول او ويې واژه. عبيده يې له ځان سره يوورړ. د هغه پښه غوڅه شوې وه او له خبرو لويدلې ؤ، بالاخره د جنګ په څلورمه يا پنځمه ورځ کله چې مسلمانان د مدينې په لور روان وو د صفرا په سيمه کې وفات شو. علي (رضي الله عنه) به قسم يا داوه او ويل به يې چې دا لاندينی آيت د دوی په حق کې نازل شويدی ((هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ)) (الحج :١٩) [دا دواړه مخالفان دي چې د الله په خاطر يې مخالفت سره کړی.]

عمومي يرغل

ددې مقابلې پای د مشرکينو لپاره د يوې لويې غميزې پيلامه وه، هغوی په يو ځل د درې تکړه او پياوړي مشران له لاسه ورکړل. ټول يو ځل له قهراو غوسې نه په جوش راغلل او په مسلمانانو يې ور ودانګل. مسلمانان پداسې حال کې چې له خپل رب نه يې په پوره عجز او زاريو د مرستې او نصرت سوالونه کول، پخپلو ځايونو ټينګ ولاړ وو، ژبې يې د احد احد په ويلو لمدې وې، کلکه دفاع يې کوله او مشرکينو ته يې ډير زيانونه ور واړول.

رسول الله (ﷺ) خپل رب ته د سوال لاس اوږدوي

له کله نه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) صفونه برابر کړل او څپرې ته راغی له همغه وخت نه يې خپل پروردګار ته د سوال لاسونه پورته کړې وو او د کړې وعدې د پوره کيدو غوښتنه يې ورنه کوله، داسې يې فرمايل: (**اللهم أنجز لي ما وعدتني، اللهم إني أنشدك عهدك ووعدك**) ((اې خدايه! له ماسره خپله وعده پوره کړه، خدايه! زه له تانه ستا د عهد او وعدې سوال کوم)). کله چې جګړه ښه ګرمه شوه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا دعا فرمايله: (**اللهم إن تهلك هذه**

---

[1]. دا د ابن اسحاق خبره ده. د احمد او ابو داود په روايت کې راځي چې عبيده د وليد، علي د شيبة او حمزة د عتبة مقابلې ته ودريد. مشكاة المصابيح ٢/٣٤٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

العصابة اليوم لا تعبد، اللهم إن شئت لم تعبد بعد اليوم أبدًا. ((اې پروردګاره! که نن دا ډله هلاکه شوه، نو بیا به ستا عبادت ونشي، خدایه! که ستا اراده وي نو له ننه وروسته به هیڅکله هم ستا عبادت ونشي)). ده مبارک دومره خشوع او خضوع کوله چې ان چادر یې له مبارکو اوږو نه ولوید، ابوبکر (رضي الله عنه) هغه بیرته ورسم کړ او ورته ویې ویل: بس کړه یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تا له خپل رب نه په ډیر اصرار سوال وکړ. الله تعالی هم خپلوملائکو ته وحي وفرمایله :((**أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ**)) (الانفال:۱۲) [زه له تاسې سره یم مؤمنانو ته ثبات ورکړئ او زه به د مشرکینو په زړونوکې ویره اچوم.] او خپل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې داسې وفرمایل:((**أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلائِكَةِ مُرْدِفِينَ**)) .(الانفال:۹) [ترجمه : زه مو په زرو فرښتو سره چې یو په بل پسې وي مرسته کوم.]

د ملائکو نزول (را کوزیدل)

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یوه لحظه پرمخې پریوت، ژر یې خپل سر را پورته کړ او ویې فرمایل: (**أبشر يا أبا بكر، هذا جبريل على ثَنَاياه النَّقْعُ**) [**أي الغبار**] **وفي رواية ابن إسحاق: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (أبشر يا أبا بكر، أتاك نصر الله، هذا جبريل آخذ بعنان فرسه يقوده، وعلى ثناياه النقع)**. زیری مې درباندې ابوبکره! دا دی جبریل له مخې سره یې ګرد او غبار را ولاړ شویدی.

د محمد بن اسحاق په روایت کې راغلي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: ابوبکره! خوشاله اوسه، د الله تعالی کومک درته راورسید، دا دی جبریل (ع) پداسې حال کې چې د آس قیزه یې نیولې او له مخې سره یې ګرد او دوړې اوچتې شوې را روان دی. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له څپرې نه پداسې حال کې راووت چې زغره یې اغوستې او دا خبرې یې په خوله وې: ((**سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ**)) (القمر: ٤٥)) ترجمه :[ژر به د دښمن ټولي ماتې وخوري او په تېښته به شي].

په ډیر جوش او هیبت سره روان و، یو موټی شګې یې واخیستې د قریشو خوا ته یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ واړاوه او ويې فرمايل: ((**شاهت الوجوه**)) (ورک دي دا مخونه شي) او شګې يې ددوی په طرف وروشيندلې، دا شګې د ټولو مشرکينو په سترګو، سږمو، او خولو کې ولګيدې. الله تعالی پدې هکله فرمايي: ((**وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى**)) (الانفال:۱۷) **[حقيقت دادی چې تا و نه ويشتې بلکه الله وويشتلې.]**

ځوابي بريد

په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر ته د ځوابي يرغل قومانده ورکړه او ورته ويې فرمايل: (**شدوا**) يعنی پرې ور ودانګئ. بيا يې جنګ ته وهڅول ويې فرمايل: (**والذي نفس محمد بيده، لا يقاتلهم اليوم رجل فيقتل صابرًا محتسبًا مقبلًا غير مدبر، إلا أدخله الله الجنة**).په هغه ذات مې دې قسم وي چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نفس دده په واک دی، هر څوک چې نن له دښمنانو سره جګړه کوي، بيا پداسې حال کې ووژل شي چې د جګړې په ميدان کې دښمن ته مخامخ د ثواب په نيت ټينګ او صابر ولاړ او له ميدان نه تښتيدلي نه وي، الله تعالی به يې جنت ته داخلوي. د خپل لښکر حماسې راپاروي او ورته فرمايي: (**قوموا إلى جنة عرضها السموات والأرض**).پاڅئ د هغه جنت په لور پاڅئ چې د ځمکې او آسمانونو په اندازه پراخه دی. پدې وخت کې عُمَيْر بن الحُمَام وويل: بَخْ بَخْ. (واه، واه څومره ښه). رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وويل: (**ما يحملك على قولك: بخ بخ؟**) ولې دې بخ، بخ وويل؟ ده ورته وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا مې يوازې پدې هيله او اميد وويل چې زه هم دې جنت ته له داخليدونکو نه شم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**فإنك من أهلها**). ته جنتي يې. وروسته هغه له خپلې توبرې نه څوداني خرماوې را وايستلې او خوړلی يې، بيا يې وويل: که زه دومره ژوندی پاتې شم چې دا خرماوې وخورم، نو دا به هم ډير اوږد ژوند وي، نو ژر يې پاتې خرماوې وغورځولې او په مشرکينو ورګډ شو، تر هغې وجنګيد تر څو شهيد شو.[1] همدا راز د مشهورې ښځې عفرا زوی عوف بن حارث له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه پوښتنه وکړه: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! الله تعالی د

[1]. مسلم ۱۳۹/۲. مشكاة المصابيح ۳۳۱/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنده په کوم کار دومره خوښيږي چې وخاندي؟ ده ورته وفرمايل: (**غَمْسُه يده في العَدُوّ حاسرًا**).الله تعالی پدې سره ډېر خوښيږي چې بنده بې له زغرې او ډال نه خپل لاس په دښمن کې ور د ننه کړي، يعنی په دښمنانو وردانګي. نو عوف خپله زغره وايسته او توره په لاس د دښمن په ليکو ورګډ شو تر هغې وجنګيد تر څو د شهيدانو له کاروان سره يوځای شو.

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ځوابي حملې قومانده ورکړه هغه وخت د دښمن څو حملې تيرې شوې وې، د هغوی جوش او خروش مخ په سړيدو و، نو دا يو داسې با حکمته تاکتيک و چې د مسلمانانو د موقف په ټينګولو کې يې ژوره اغيزه درلوده، ځکه هغوی ته پداسې وخت کې د حملې او يرغل امر ورکړ شوی و چې د دوی د جهاد روحيه ځوانه او په پوره زور کې وه. همدا وه چې پر مشرکينو يې داسې سخته او پريکنده حمله وکړه چې ليکی يې ورماتې او ډيرې ککرۍ يې پر ځمکه راوغورځولې. د اسلام د سپاهيانو جوش او خروش هغه وخت لا پسې ډېر شو کله چې دوی خپل عظيم رهبر پداسې حال کې وليد چې زغره يې په تن ده په ډېر کلک عزم او لوړ همت را روان دی او فرمايي: ((**سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ**)) **[دا لښکر به ماتې خوري او شا به را اړوي، تښتي به.]**

مسلمانانو ډيره سخته جګړه وکړه، ملائکو يې هم مرسته کوله. ابن سعد له عکرمه نه په يوه روايت کې وايي: پدې ورځ به موږ کټل چې د سړي سر پرې کيږي خو دا نه معلوميږي چې چا وواهه او د بل سړي به لاس پرې کيده او دا به نه معلوميده چې چا وواهه. ابن عباس وايي: يوه مسلمان د جنګ په ميدان کې يو کافر تعقيباوه او ورپسې و، پدې وخت کې ناڅاپه پر مشرک باندې د درې (متروکې) د ګوزار آواز واوريدل شو او د يوه سواره غږ پورته شو چې ويل يې:((**اقدم حيزوم**)) حيزومه! وړاندې ځه، مسلمان هغه مشرک وليد چې په شا راولويد، ورته راوګرزيد که ګوري چې پزه يې زخمي او مخ يې داسې څيرې شويدی لکه چې په متروکه وهل شوی وي، دا ټول زخمونه يې نوي او تازه وو، دا انصاري مسلمان راغی او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې ټوله کيسه بيان کړه، نو ده ورته وفرمايل: (**صدقت، ذلك من مدد السماء الثالثة**). ته رښتيا وايې دا د دريم آسمان کومک او مدد ؤ.[1]

[1]. مسلم ۹۳/۲ او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو داود مازني وايي: زه په يوه مشرک پسې وم چې ويې وهم، خو مخکې لدينه چې زما توره وروړسيږي د هغه سر راپريوت، نو زه پوه شوم چې بل چا وواژه. يوه انصاري حضرت عباس (رضي الله عنه) اسير کړی او له ځان سره يې راووست. عباس (رضي الله عنه) وويل والله که زه دې سړي اسير کړی وم، زه يوه داسې سړي اسير کړم چې په سر يې ويښتان نه وو، ښکلی او روڼ مخ او په يوه تور و سپين آس سپور وُ، زه اوس هغه دلته نه وينم. انصاري وويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا ما اسير کړيدی. ده ورته وفرمايل: (اسكت فقد أيدك الله بملك كريم). چپ شه، الله تعالی د کريمې ملکې په واسطه ستا مرسته کړيده.

ابليس د جنګ له ډګر نه پښې سپکوي

ابليس چې د سراقه بن مالک بن جعشم مدلجي په شکل کې له قريشو سره راغلی وُ، تر هغې پورې له دوی سره حاضر وُ تر څو يې ملائکې وليدلې چې پر مشرکينو باندې حملې کوي، نو پدې وخت کې يې شا واړوله او د تيښتې لاره يې ونيوه. دلته حارث بن هشام هغه راونيو ځکه ګومان يې کاوه چې سراقه دی، خو ابليس ټټر کې داسې ګوزار ورکړ چې ايسته يې ورغوځاوه او په تيښته له ميدان نه ووت. مشرکينو ورته وويل: سراقه چيرته ځې تا خو ويلي وُ چې زه به تر پايه درسره ولاړ اوملګری وم؟ ده ورته وويل: زه هغه څه وينم چې تاسې يې نه وينئ، زه له خدايه ويريږم، الله تعالی شديد عذاب ورکوونکی دی، بيا همداسې تښتيده تر څو ځان يې په بحر کې لاهو کړ.

بشپړه ماتې

د مشرکينو په مينځ کې ماتې ګډه شوه، ټول ويرې او پريشانۍ ونيول. د مسلمانانو د ملاماتوونکو ګوزارونو په وړاندې يې قوت او مقاومت ختم شو، جګړه د ختميدو حالت ته نژدې کيده. مشرکينو د جګړې له ډګر نه د تيښتې کوښښونه کول، مسلمانان ور پسې وو څوک به يې ورنه وژل او نور به يې ژوندي رانيول، پدې ترتيب سره د کفر او شرک لښکر له پريکنده او کاملې ماتې سره مخ شو.

د ابو جهل مقاومت

ابو جهل چې کله پخپل لښکر کې د ماتې نښې او آثار وليدل، نو هڅه يې کوله چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې عظیم طوفان مخې ته بند واچوي، خپلو عسکرو ته یې په ډېر کبر او غرور سره آواز وکړ: ګورئ د سراقه ماتې او تیښته ستاسې د ماتې سبب نه شي، هغه له مخکې نه له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره سازش کړی وُ. او ګورئ د عتبه، شیبه او ولید په وژل کیدو خپل همت له لاسه ورنکړئ، هغوی بیځایه بیړه وکړه، په لات او عزی مې دې قسم وي چې تر هغې به بیرته ستانه نه شو تر څو مو هغوی په رسیو نه وي تړلي، تاسې د هغوی د وژلو کوښښ مه کوئ، بلکه هغوی ژوندي رانیسئ تر څو د خپلو کړو مزه وروڅکو.

خو ډېر ژر ده ته د خپل کبر او بې ځایه غرور حقیقت څرګند شو، د لښکر لیکې یې د مسلمانانو د حملو په وړاندې دړې وړې، تیت او پرک شوې.د ابو جهل شا و خوا یو ګروپ پاتې وُ چې تر ده یې د تورو او نیزو کلا راتاو کړې وه، خو د مسلمانانو د ایمان او تورې زور د شرک دا کلا هم ونړوله او ستر طاغوت په آس سپور د مسلمانانو مخې ته راښکاره شو، دا هغه وخت وُ چې مرګی هم ورته رارسیدلی وُ او ددې انتظار یې یوست چې دوه انصار ځوانان دده سر پرې کړي او مرګی یې وینې وڅښي.

د ابو جهل وژل کیدل

عبدالرحمن بن عوف وایي: زه د بدر په ورځ په صف کې د ننه وم، که ګورم چې ښی او چپې خوا ته مې دوه تنکي ځوانان دي، زه د دوی په لیدو حیران شوم. په همدې وخت کې له دوی نه کوم یوه پټ راته وویل: تره! ابو جهل راوښیه. ما ورته وویل: وراره! په ابوجهل څه کوې؟ ده وویل زه خبر شوی یم چې هغه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حق کې نا مناسبه ژبه استعمالوي، او خپلو خبرو ته یې ادامه ورکړه ویې ویل: قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په لاس کې دی، که زه ابو جهل ووینم نو تر هغې به یې پرې نه ږدم تر څو چې له مونږ دواړو نه هغه یو مړ شوی نه وي کوم ته چې مرګ مخکې لیکل شوی دی. عبدالرحمن زیاتوي: زه د ځوان دې خبرو ته ډېر تعجب شوم، بیا وایي: دلته یې هغه دوهم ځوان هم په پټه همدا ډول خبرې راته وکړې، لږ درنګ وروسته مې ابوجهل ولید چې د خلکو په مینځ کې کارته پورته کیږي. نو دوی دواړو ته مې وویل: نه وینئ؟ هغه دی هغه څوک چې تاسې یې پوښتنه کوئ.

عبدالرحمن وایي: دوی دواړو ورمنډه کړه او د تورو ګوزارونه یې پرې وکړل او ویې واژه. بیا دواړه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته ورغلل، ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبارک پوښتنه ورنه وکړه چې: (**أيکما قتله؟**) له تاسې دواړو نه کوم يوه وواژه؟ دوی هر يوه ويل ما وواژه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**هل مسحتما سيفيکما؟**)آيا تاسې خپلې تورې پاکې کړيدي؟ دوی وويل: نه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې تورې وکتلې او ويې فرمايل: (**کلاکما قتله**). تاسو دواړو وژلی دی، خو د ابو جهل مال او سامان يې معاذ بن عمرو بن جموح ته ورکړ. دا دواړه تنکي ځوانان ورونه د يوه نوم معاذ بن عمرو بن جموح او د بل نوم يې مُعَوِّذ بن عفراء و[1].

ابن اسحاق وايي: معاذ بن عمرو بن جموح ويل: ما له مشرکينو نه واوريدل چې وايي: ابو الحکم ته څوک نه شي ورسيدی، ځکه هغه دغه وخت د خپلو سپاهيانو د تورو او نيزو پداسې يوه دايره کې د ننه ؤ چې مشرکينو له هغې ونې سره تشبيه کاوه چې رسيدل ورته ممکن نه وي. وايي: ما چې دا واوريدل: نو خپل هدف مې په نښه کړ، ځان مې ورته برابر کړ او کله چې موقع په لاس راغله، نو حمله مې ورباندې وکړه او داسې ګوزار مې ورکړ چې پښه يې په پنډۍ کې بوټه ماته شوه او ايسته پريوته، پښه يې داسې والوته لکه چې کوم زړی د زړيو ماتوونکي د سوټې له ګوزار نه والوزي. معاذ وايي: پدې وخت کې يې زوی عکرمه ګوزار راباندې وکړ او زما لاس يې بوټې پرې کړ، لاس مې تش په پوستکي ځوړند ؤ، خو څرنګه چې زه په جنګ بوخت وم ډير فکر مې ورته نه ؤ ټوله ورځ مې جګړه وکړه او لاس مې همداسې راپسې ځړيده، خو کله يې چې درد زيات شو، نو پښه مې ورباندې کيښوده، کش مې کړ او ايسته مې واچاوه[2]، بيا معوذ ورغی او په ابوجهل يې چې دغه وخت ما زخمي کړی ؤ يو داسې ګوزار وکړ چې همله‌ته پريوت، خو نفس لا پکې چليده، او معوذ تر هغې وجنګيده تر څو شهيد شو. او کله چې جګړه پای ته ورسيده نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**من ينظر ما صنع أبو جهل؟**).څوک به وګوري چې ابوجهل څه کړيدي؟ خلک ورپسې لاړل،ګوري يې، دا دی چې عبدالله بن مسعود ورباندې ور برابر شو او هغه آخرينۍ سلګۍ وهي، عبدالله بن مسعود يې په غاړه پښه ورکيښوده، تر ږيره يې راونيو چې سر يې ورپرې کړي او ورته ويې ويل: د خدای دښمنه! خدای

(1). صحيح بخاري ۴۴۴/۱، ۵۶۸/۲. مشکاة المصابيح ۴۵۲/۲. د ابو جهل مال يې ځکه يوه ته ورکړ چې هماغه بل په همدې غزا کې شهيد وی ؤ. خو د ابو جهل توره يې عبدالله بن مسعود ته ورکړه ځکه هغه د ابو جهل سر غوڅ کړی ؤ. سنن ابو داود ۳۷۳/۲.

(2). همدا معاذ د عثمان (رضي الله عنه) تر وخته ژوندی ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه سپک کړي؟ ده ورته وويل: څه يې سپک کړم؟ آيا له هغه چا غوره څوک شته چې ستاسې په لاس وژل شوی وي؟ يعنې دا څه سپکاوی ندی چې څوک د خپل قوم له لاسه ووژل شي. بيا يې وويل: کاشکې د بزګر په ځای بل چا وژلی وای؟ زياته يې کړه: وايه چې نن برى د چا دى؟ عبدالله بن مسعود ورته وويل: برى د الله او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دى. بيا يې ابن مسعود ته چې دده پر غاړه يې پښه ايښې وه وويل: شپونکيه! نن ډير لوړ او خطرناک ځای ته پورته شوى يې. (عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) به په مکه کې رمه پووله).لدې خبرو نه وروسته عبدالله بن مسعود (رضي الله عنه) د ابوجهل سر پرې کړ او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته يې وړاندې کړ، او عرض يې ورته وکړ: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دا دى د الله د دښمن ابوجهل سر. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) درى ځله داسې وفرمايل: **الله الذي لا اله الا هو)** بيا يې وويل: (**الله أكبر، الحمد لله الذي صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده، انطلق أرنيه**). الله اکبر، ثنا او صفت دى هغه خدای لره چې خپله وعده يې رښتونې کړه، د خپل بنده مرسته يې وکړه، او يوازې (الله) ټولو مشرکينو ته ماتې ورکړه. بيا يې ابن مسعود ته وويل: راځه راو يې ښيه. هغه وايي: بيا لاړو او د هغه جسد مې ور وربښود ، هلته يې وفرمايل:(**هذا فرعون هذه الأمة**).دا د دې امت فرعون ؤ.

پدې جګړه کې د ايماني عظمت څو ښبانې

مخکې مو د عمير بن حمام او عوف بن حارث دوى مثالي کارنامې تر نظر تيرې کړې. پدې غزا کې نورې هم ډيرې داسې پيښې شويدې چې د عقيدې قوت او د مبدا عظمت له ورايه پکې ښکاري. پدې جګړه کې زوى د پلار، ورور د ورور په ضد سنګر نيولى ؤ د عقيدې او اصولو د اختلاف له وجې يو بل ته تورې له تکيو راووتې، او فيصله د تورې وه. او په همدې جګړه کې مظلومان د ظالمانو مخې ته ودريدل او خپل زړونه يې ښه ورباندې يخ کړل.

١- ابن اسحاق له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روايت کړى چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحابو ته وفرمايل: (**إني قد عرفت أن رجالًا من بني هاشم وغيرهم قد أخرجوا كرهًا، لا حاجة لهم بقتالنا، فمن لقى أحدًا من بني هاشم**

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلا يقتله، ومن لقى أبا البَخْتَرِيّ بن هشام فلا يقتله، ومن لقى العباس بن عبد المطلب فلا يقتله، فإنه إنما أخرج مستكرهًا)، فقال أبو حذيفة بن عتبة: أنقتل آباءنا وأبناءنا وإخواننا وعشيرتنا ونترك العباس، والله لئن لقيته لألحمنه ـــ أو لألجمنه ـــ بالسيف، فبلغت رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال لعمر بن الخطاب: (يا أبا حفص، أيضرب وجه عم رسول الله صلى الله عليه وسلم بالسيف)، فقال عمر: يا رسول الله، دعني فلأضرب عنقه بالسيف، فوالله لقد نافق. زه پوه يم چې بني هاشم او څه نور خلک دلته په راتلو باندې مجبور شويدي، هغوی زمونږ سره جګړې ته اړتيا نلري، نو که هر چا ته د بني هاشم کوم کس په لاس ورغی نه يې دې وژني، او که چا ته ابو البختري بن هشام په مخه ورغی هغه دې هم نه وژني، او که چا ته عباس بن عبدالمطلب په مخه ورغی هغه دې نه وژني، ځکه هغه په زور او جبر راوستل شويدی.

نو ابو حذيفه بن عتبه وويل: مونږ به خپل پلرونه، زامن، ورونه او نور خپلوان وژنو او عباس به پريږدو، قسم په خدای که هغه زما مخې ته راغی نو په توره به يې ووژنم او يا به يې سوری کړم. دا خبره رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورسيده هغه مبارک (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) عمر (رضي الله عنه) ته وفرمايل: ابو حفصه! آيا د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تره مخ په توره وهي؟ عمر (رضي الله عنه) ورته وويل: اجازه راکړه چې سر يې په توره غوڅ کړم، والله چې هغه منافق شويدی. وروسته ابو حذيفه (ض) وويل: زه له هغې خبرې نه آرام او مطمئن نه يم کومه مې چې هغه ورځ (د بدر په ورځ) کړې وه، او لا تر اوسه ورنه په ويره او خوف کې يم، خو يوازې دومره ويلی شم چې کيدای شي شهادت زما د هغې خبرې کفاره شي. وروسته نوموړی د يمامه په جګړه کې په شهادت ورسيد.

۲- <u>د ابو البختري</u> له وژلو نه پدې خاطر منع شوې وه، چې نوموړی له هغو کسانو څخه وُ چې په مکه کې يې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته زيان او ضرر نه رساوه، نه يې په لاس ضرر ورساوه، او نه يې په ژبه. او دا هماغه کس دی چې د بنو هاشم او بنو مطلب په خلاف ليکل شوې ظالمانه معاهدې په ماتولو کې يې مهم رول لوبولی دی. خو ابو البختري په همدې جګړه کې ووژل شو، او دا داسې چې په جګړه کې مجذر بن زياد البلوي ورباندې برابر شو له ابو بختري سره دده يو ملګري هم وُ، دواړو يو ځای جګړه کوله، مجذر ورته وويل: ابو البختري! رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ ستا له وژلو نه منع کړي يوو، ده وويل: او زما د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګري له وژلو هم؟ مجذر ورته وویل: نه د ملګري خلاصون دې نشته. ده وویل: نو چې داسې ده اوس به مونږ داوړه یو ځای مرو، بیایې جګړه پیل کړه، نو مجذر مجبور شو چې ویې وژني.

۳- عبدالرحمن بن عوف او امیه بن خلف په مکه کې د جاهلیت د دوران کلک ملګري وو. د بدر په ورځ عبدالرحمن د خپل ملګري امیه چې د خپل زوی علي لاس یې نیولی او ولاړ دی، خواته تیر شو، له عبدالرحمن سره د غنیمت څو زغرې وې چې له ځان سره یې وړلې، امیه چې هغه ولید، نو ورته یې ویل: آیا ما ته د څه حاجت نشته؟ زه درته لدې زغرو نه غوره او بهتر یم، ما کله هم داسې بده ورځ نده لیدلې، آیا تاسې شیدو ته ضرورت نلرئ؟ یعنې که زه چا اسیر ونیولم، نو په فدیه کې به ښې شیدې ورکوونکې اوښانې ورکړم- عبدالرحمن زغرې ورغوځولې، اودوی دواړه یې اسیران او له ځان سره یې روان کړل. عبدالرحمن وایي: پداسې حال کې چې زه د امیه او د هغه د زوی تر منځ روان وم، را ته ویې ویل: عبدالرحمانه! دا چې په سینه کې یې د فیل مرغ بڼکه ټومبلې ده څوک دی؟ ما ورته وویل: هغه حمزه بن عبدالمطلب دی. ده وویل: همدغه په مونږ باندې ناتار جوړ کړی ؤ، او همدغه مونږ تباه کړو. عبدالرحمن زیاتوي: ما دوې دواړه بوول چې د بلال سترګې پرې ولګیدې، امیه خو همغه کس ؤ چې پر بلال یې په مکه کې ډیر ظلمونه کړي ؤ، دلته بلال وویل: د کفر مشر امیه بن خلف! اوس به یا زه ژوندی وم یا هغه! ما ورته وویل: بلاله! دا زما اسیر دی. ده وویل: نن به یا زه مرم او یا دی. ما وویل. د تورې زویه زما خبره نه اورې. ده وویل: یا به زه ژوندی پاته کیږم او یا دی، بیایې په لوړ آواز چیغه کړه: یا انصار الله! دا د کفر سر لښکر امیه بن خلف، نن به یا زه مرم او یا دی. عبدالرحمن وایي: یو ځل خلک راباندې راټول شول مونږ یې محاصره کړو، زه له امیه نه دفاع کوم، خو یو چا توره را تیره کړه او د امیه زوی یې په ده پښه وواهه هغه په ځمکه پریوت پدې وخت کې امیه داسې یوه چیغه وکړه چې پخپل ژوند کې مې داسې هولناکه چیغه نه وه اوریدلې. عبدالرحمن وایي: ما امیه ته وویل: اوس د ځان چاره پخپله کوه، لکه چې د نجات لاره دې نه وي زه اوس هیڅ هم نه شم کولی، همدا وه چې خلکو تورې ترې تیرې کړې او د دواړو کار یې تمام کړ. عبدالرحمن به وروسته ویل: الله دې په بلال رحم وکړي، زما زغرې هم لاړې، او په بندي یې هم وځورلم. په زاد المعاد کې راځي چې عبدالرحمن بن عوف، امیه ته وویل: څمله، هغه څملاست، او عبدالرحمن پاس ځان ورباندې ورواچاوه، نورو خلکو هغه له لاندې نه تر هغې په تورو وواهه تر څو مړ شو، پدې وخت کې د عبدالرحمن پښه هم څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زخمي شوې وه.[۱]

۴- په همدې ورځ عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) خپل ماما عاص بن هشام بن مغيره وواژه.

۵- ابوبکر (رضي الله عنه) خپل زوی عبدالرحمن ته چې هغه وخت لا مشرک وُ غږ وکړ، اې خبيثه زما مال او دارايي چيرې ده؟ عبدالرحمن ورته وويل:

لم يبق غير شكة و يعبوب و صارم يقتل ضلال الشيب

[له وسلې، تيز رفتار آس او له هغې تورې پرته بل هيڅ هم ندي پاته، کومه چې زړه ګمراهي د مرګ کندې ته اچوي.]

۶- کله چې مسلمانانو د مشرکينو نيول او بندول پيل کړل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په څپره کې تشريف درلود او سعد بن معاذ (رضي الله عنه) توره په لاس پيره ورباندې کوله. رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خلکو د کړو له امله د سعد په مخ کې د ناخوښۍ آثار وکتل، ورته ويې فرمايل: سعده! لکه چې د مسلمانانو دا کار دې خوښ نه شو؟ ځه خفه غوندې ښکارې؟ ده عرض وکړ: هو، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)، له مشرکينو سره دا لومړنۍ جګړه او لومړنۍ موقه وه چې الله تعالی مونږ ته په لاس راکړې، زه دې دوی له ژوندي پاته کيدو نه د دوی په وژل کيدو او تباهۍ ډير خوښ يم.

۷- په همدې ورځ د عکاشه بن محصن الاسدي توره ماته شوه، او کله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی نو هغه ورته يو لرګی ورکړ او ورته ويې فرمايل: (قاتل بهٰذا يا عكاشة). عکاشه! ځه پدې سره جنګيږه. عکاشه دا لرګی واخيست او ويې غورځاوه که ګوري په يوه اوږده، مضبوطه او تکه سپينه توره بدل شويدی. او په همدې تورې سره تر هغې پورې وجنګيد تر څو الله تعالی مسلمانانو ته بری ورپه برخه کړ. دغه توره په العون مشهوره وه، عکاشه به هرې جګړې ته له همدې تورې سره تله. تر څو د ردت په جګړه کې پداسې حال کې شهيد شو چې همدا توره يې په لاس کې وه.

۸- د جګړې له ختميدو وروسته مصعب بن عمير العبدري خپل ورور ابي عزيز بن عمير وليد، نوموړی د مسلمانانو په خلاف له جګړې نه وروسته اسير شوی وُ، يوه انصاري يې لاسونه ورتړل، مصعب هغه انصاري ته وويل: ددې سړي په واسطه خپل لاسونه مضبوط کړه، دده مور مالداره ده، کيدای شي په بدل کې يې ښه فديه درکړي.

---

[1]. زاد المعاد ۸۹/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو عزیز خپل ورور مصعب ته وویل: زما په باب دې همدا وصیت او سفارش دی؟ مصعب په ځواب کې ورته وویل: ستا په ځای دا انصاري زما ورور دی.

۹- کله چې امر وشو د مشرکینو جسدونه دې په کنده کې واچول شي، او عتبه بن ربیعه د کندې په لور کشول کیده، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عتبه د زوی ابو حذیفه مخ ته وکتل، ویې لیده چې غمګین او خفه ښکاري، بڼه یې اوښتې ده، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**یا أبا حذیفة، لعلك قد دخلك من شأن أبیك شيء؟**) ابو حذیفه! لکه چې د پلار په هکله دې په زړه کې څه ګرزي؟ ده وویل: نه، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! والله که مې په زړه کې د پلار او د هغه د مرګ په هکله څه غم او تشویش وي، خو خبره داده چې زما پلار یو پوه، دور اندیشه، حلیم او د فضل خاوند وُ او زما هیله دا وه چې ددې پوهې او نورو ښو خصلتونو په برکت به په اسلام مشرف شي، خو اوس مې چې دده دا حال ولید، او زما د هیلې په خلاف کافر له دنیا تیر شو، نو ربنتیا هم چې غمجن شوم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حذیفه ته د خیر دعا وفرمایله او نیکې او خوږې خبرې یې ورته وکړې.

د دوارو ډلو مړي

جګړه د مشرکینو په پوره او کاملې ناکامۍ او د مسلمانانو په پریکنده بري سره پای ته ورسیده. پدې غزا کې له مسلمانانو نه (۱۴) کسه چې (۶) مهاجر او (۸) یې انصار وو په شهادت ورسیدل.خو مشرکینو ته ډیر زیان ور واښتی وُ، اویا تنه ورڅخه وژل شوي، اویا نور یې ژوندي نیول شوي وو، د مړیو او اسیرانو زیاتره برخه یې مشران او مخور خلک وو.

کله چې د جګړې اور مړ شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ، د مشرکینو مړیو ته ودرید او ویې فرمایل: (**بئس العشيرة كنتم لنبيكم؛ كذبتموني وصدقني الناس، وخذلتموني ونصرني الناس، وأخرجتموني وآواني الناس**). تاسې زما له ټولو نه بد او خراب خپلوان وئ، تاسو زه تکذیب کړم پداسې حال کې چې نورو خلکو زه رینښتینی وبللم، تاسو یوازې پریښودم او نورو خلکو زما مرسته وکړه، تاسو له خپل کور نه وایستلم، خو نورو خلکو ځای او پناه راکړه. بیا یې امر وکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بدر په يوه کنده کې دې واچول شي.
له ابو طلحه نه روايت دی چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په امر د بدر په ورځ د قريشو (۲۴) مشران او سرداران د بدر په يوه مرداره او خبيثه کنده کې واچول شول. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا عادت وُ چې کله به په کوم قوم بريالی او برلاسی شو يعني جګړه به يې ورنه وګټله، نو درې ورځې به هملته د جګړې په ميدان کې پاتې کېده.
د بدر د غزا چې دريمه ورځ شوه نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د امر سره سم سواري تياره شوه زين او کجاوه پرې کېښودله شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې پياده روان شو، اصحاب (رضي الله عنهم) وروسته ورپسې روان وو مخکې لاړ او د هغې کندې په څنډه ودريد، چې د کفارو مړي پکې اچول شوي وو (مړيو) ته يې د هر يوه نوم او د پلار نوم اخيسته فرمايل يې:
(يا فلان بن فلان، يا فلان بن فلان، أيسركم أنكم أطعتم الله ورسوله؟ فإنا قد وجدنا ما وعدنا ربنا حقًا، فهل وجدتم ما وعد ربكم حقًا؟) فقال عمر: يا رسول الله، ما تكلم من أجساد لا أرواح لها؟ قال النبي صلى الله عليه وسلم: (والذي نفس محمد بيده، ما أنتم بأسمع لما أقول منهم) وفي رواية: (ما أنتم بأسمع منهم، ولكن لا يجيبون). [آيا پدې خوشالېدئ چې د الله او د هغه د رسول اطاعت مو کړی وئ؟ څکه زمونږ رب له مونږ سره کړې وعده پوره کړه او د څه يې چې وعده راسره کړې وه هغه مو تر لاسه کړل، آيا تاسې هغه څه په حق سره وليدل کوم چې ستاسې رب يې وعده درسره کړې وه؟ دلته عمر (رضي الله عنه) ورته وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! آيا ته له بې روحه جسدونو سره خبرې کوې؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: قسم په هغه ذات چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نفس يې په لاس کې دی، تاسې زما خبرې له دوی نه ښې نه اورئ. او په بل روايت کې راځي چې تاسې له هغوی نه ښه اوريدونکي نه يئ، خو دا خلک ځواب نه شي ورکولی].[1]

د مشرکينو د ماتې خبر مکې ته رسيږي

[1]. متفق عليه، مشکاة المصابيح ۲/۳٤٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر له میدان نه مشرکین هرې خوا ته وتښتېدل، هر څوک د ځان په غم کې وُ، په کومه یې چې مخه وه په همغه وتښتید ، په خوړونو او درو کې تیت پرک شول، د ټولو وروستی منزل مکه وه، خو له شرم او خجالت نه لاره ورنه ورکه وه چې څه ډول مکې ته داخل شي.

ابن اسحاق وایي: لومړی کس چې مکې ته یې د قریشو د ماتې خبر راوړ حیسمان بن عبدالله خزاعي وُ. هغه چې ورغی خلکو ورته وویل: څه خبر دې راوړئ؟ ده وویل: د عتبه، شیبه، ابو الحکم، امیه بن خلف او نورو سردارانو د مرګ خبر مې راوړی. ده چې د قریشو د سردارانو نومونه اخیستل صفوان بن امیه چې په حجر (حطیم) کې ناست وُ، وویل: قسم په خدای که دا په هوش کې وي، تاسې زما په هکله پوښتنه ورنه وکړئ! دوې ورته وویل: په صفوان بن امیه څه وشول؟ ده وویل: هغه خو دا دی په حطیم کې ناست دی، قسم په خدای چې ما یې پلار او ورور ولیدل چې ووژل شول.

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مولی (آزاد شوی غلام) ابو رافع وایي: زه د عباس (رضي الله عنه) غلام وم، اسلام زمونږ کورنۍ ته داخل شوی وُ، ما ، عباس او میرمنې یې (ام الفضل) ټولو اسلام راوړی و، خو عباس (رضي الله عنه) خپل دین پټ ساته. ابو لهب بدر ته نه وُ تللی او کله یې چې د ماتې خبر واورید، نو الله تعالی ډیر خوار او ذلیل کړ، خو مونږ د قوت او عزت احساس وکړ. زه یو کمزوری سړی وم، د زمزم په حجره کې به مې غشي جوړول، قسم په خدای چې زه ناست وم او غشي مې جوړول، ام الفضل هم دلته ناسته وه، مونږ ددې خبر په اوریدو سره ډیر خوشاله وو، چې یو ځل ابو لهب راغی پښې یې ورپسې څښیدلې، د حجرې په یوه څنډه کې کیناست شا یې زما شا ته وه، هغه لا همدلته ناست وُ چې غږ وشو: ابو سفیان بن حارث بن عبدالمطلب راغی، ابو لهب ورته وویل: دلته راشه، تا به حتماً خبر راوړی وي. ابو رافع وایي، ابو سفیان راغی او له ابو لهب سره کیناست نور خلک ټول ورته ولاړ دي، ابو لهب ورته وویل: وراره! وایه د خلکو څه حال وُ؟ ده ورته وویل: څه حال وُ، خبره دا ده چې مونږ له داسې یوه قوم سره مخامخ شوي وو، چې په مقابل کې یې زمونږ زور وتلی وُ، مونږ خپل ځانونه دوی ته حواله کړي وو، خوښه د دوی وه چې څنګه مو وژني او څنګه مو بندیانوي، خو قسم په خدای زه لدې ټولو سره سره خپل خلک نه ملامتوم، ځکه مونږ له داسې سپینو خلکو سره مخامخ شوي وو، چې د ځمکې او آسمان تر منځ په تورو و سپینو آسونو سپاره وو، والله چې هغوی نه څه پریښودل او نه یې څوک مخې ته ټینګیدی شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

. ابو رافع وايي: ما د خيمې څنډه پورته کړه او ومې ويل: والله، چې دا ملائکې دي، زياتوي: ابو لهب لاس پورته کړ او په ده مخ يې يوه کلکه څپېړه راکړه، زه هم ورپاڅېدم او ورسره په جګړه شوم، خو څرنګه چې زه کمزوری وم، نو پورته يې کړم او پر ځمکه يې راوويشتم او د پاسه رابانديې کيناست او وهلم يې، پدې وخت کې ام الفضل پاڅېده او د خيمې يوه ستنې يې راواخيسته او ابولهب ته يې په ده سر داسې يوکلک ګوزار ورکړ چې سر يې ډېر زيات مات شو، بيايې ورته وويل: دا چې مالک يې نشته، نو کمزوری دې وليد! پدې ګوزار پسې ابو لهب ذليل او سپک پاڅېد ، قسم په خدای چې لدينه وروسته يوازې اوه ورځې نور ژوندی وُ، الله تعالی په عدسه مبتلا کړ، (عدسه يو قسم دانه يا يو قسم طاعون دی چې عرب يې په بدفال نيسي) او له همدې عدسې نه مړ شو. له مرګ نه وروسته دری ورځې همداسې پروت وُ، زامنو يې لاس نه وروور، نه يې څوک خوا ته ورنژدې کيدل او نه يې چا د ښخولو فکر کاوه، خو کله يې چې زامن د خلکو له شرم او عار نه ووېريدل او فکر يې وکړ که يې همداسې پريږدي، نو خلک به خبرې ورپسې وکړي، مجبور شول چې يوه کنده ورته وکيندي، بيايې له ليرې ، نه په يوه لرګي سره پدې کنده کې ورواچاوه، او له ليرې ، نه يې تيږې وربانديې وروغورځولې او پټ يې کړ.

پدې ترتيب سره د بدر په ميدان کې د مشرکينو د رسوا ماتې خبر مکې ته ورسيد ، دې خبر د مکې په اوسيدونکو ډېر بد اثر وکړ، ان تر دې چې هغوی په مړيو باندې ژړا منع اعلان کړه، دا پدې خاطر چې د مدينې خلک د دوی په ژړا نور پسې خوشاله نه شي.

يوه په زړه پورې واقعه دا هم ده چې پدې غزا کې د اسود بن مطلب دری زامن وژل شوي وو. نوموړی په سترګو ړوند وُ او زړه يې غوښتل چې د زامنو په مرګ ښه په چيغو چيغو وژاړي، يوه شپه يې د يوې ښځې د ژړا آواز واوريد ، فورا يې خپل غلام واستاوه او ورته ويې ويل: وګوره چې په مړيو د ژړلو اجازه ورکړل شويده او که څنګه؟ آيا قريش پخپلو مړيو ژاړي؟ چې زه پخپل زوی ابو حکيمه وژاړم، زما سينه خو له ډېره غمه په چاوديدو ده.

غلام يې لاړ او کله چې بيرته راغی ورته ويې ويل: دا د هغې ښځې د ژړا آواز دی چې پخپل ورک شوي اوښ پسې ژاړي. دلته اسود له کنترول نه ووت او په خوله يې دا شعرونه جاري شول:

اتبکي ان يضـــــل لها بعير و يمنعها من النوم السـهود

فلا تبــکی علی بکر و لکن علی بدر تقاصرت الجدود

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی بـــدر سراة بني هصيص   و مخزوم و رهط ابي الوليد

وبكي ان بكيـــت علی عقيل   و بكي حارثا اسد الاسود

و بكيهم، ولا تســـمي جميعا   ومـــا لابي حكيمة من نديد

الا قد ســـاد بعـــدهم رجال   ولولا يوم بـــدر لم يسودوا

[آيا دا پدې ژاړي چې اوښ يې ورک شويدي؟ او پر هغه باندې بې خوابۍ يې خوب ورک کړيدی. په اوښ مه ژاړه، بلکه په بدر وژاړه چيرته چې قسمتونه ايرې شويدي،هو په بدر وژاړه چيرته چې بني هصيص، بني مخزوم او ابوالوليد د قبيلې سرداران دي، که ژاړې نو په عقيل وژاړه په هغه حارث وژاړه چې د زمريانو زمری وۀ نو په هغو خلکو وژاړه او د ټولو نومونه مه اخله، او د ابو حکيمه خو هيڅ مثل او سيال نه وۀ، وګوره، له هغوی نه وروسته داسې خلک سرداران شول، که د بدر ورځ نه وای، نو کله به هم نه وو سرداران شوي.]

په مدينه کې د فـتحې زيری

کله چې د مسلمانانو فتحه او بری په برخه شو، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مدينې اوسيدونکو ته د عاجل زيري لپاره دوه کسان عبدالله بن رواحه د مدينې د پاسنۍ برخې اوسيدونکو ته او زيد بن حارثه د مدينې د لاندينۍ برخې اوسيدونکو ته د زيري لپاره واستول.

هلته مدينه کې يهودانو او منافقانو پخپلو دروغو خبرونو او پروپاګند سره بده ورځ جوړه کړې وه ان تر دې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مرګ خبر يې هم خپور کړی وۀ. او کله چې يوه منافق زيد بن حارثه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په اوښه (قصواء) باندې سپور وليد، نو ويې ويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وژل شوی دی، او دا يې اوښه ده، مونږ خو يې پيژنو، دا هم زيد بن حارثه دی چې راتښتيدلی دی او له ډيرې ويرې يې هيڅ هم تر خوله نه خيژي. په هر حال دواړه زيري وړونکي مدينې ورسيدل، مسلمانان ورنه تاو شول، او خبرو ته يې غوږ شول، بالاخره پدې باوري شول چې د مسلمانانو فتحه او بری په برخه شويدی.

په مدينه کې هرې خوا ته خوښي او خوشالي خوره شوه، د تکبير او لا اله الا الله نارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوچتې شوې، مدينه ټوله له خوښۍ نه په حرکت راغله. مسلمان مشران يې د بدر لارې ته ورغلل تر څو خپل عظيم رهبر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ددې لويې فتحې مبارکي ووايي. اسامه بن زيد وايي: مونږ ته د فتحې خبر هغه وخت راورسيد چې مونږ په مدينه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لور رقيه (رضي الله عنها) باندې چې د عثمان (رضي الله عنه) په نکاح کې وه خاورې اړولې وې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زه هم د رقيې (رضي الله عنها) د خدمت لپاره له عثمان (رضي الله عنه) سره په مدينه کې پرې ايښی وم.

د غنيمت مسئله

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له جګړې نه وروسته درې ورځې نور هم د بدر په ميدان کې پاتې شو، او لدې ځای نه لا نه وْ خوځيدلی چې د غنيمت د مالونو په سر د مسلمانانو تر مينځ اختلاف پيدا شو. او کله چې دا مخالفت او اختلاف زيات شو، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې ټول کسان دې د غنيمت مالونه ده ته وسپاري. سپاهيانو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر عملي کړ او ټول شيان يې ورته تسليم کړل، وروسته وحي راغله او دا مشکل يې حل کړ.

له عباده بن صامت (رضي الله عنه) نه روايت دې وايي: له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره له مدينې نه ووتلو، تر څو بدر ته ورسيدو له خلکو (مشرکانو) سره جګړه وشوه، الله تعالی دښمنانو ته ماتې ورکړه ، له مونږ يوه ډله خلک داسې وو چې کافران يې پسې اخستي وو او وژل به يې، خو بله ډله داسې وه چې په غنيمتونو پسې شوي وو راټولول او جمع کول به يې، يوه بله ډله خلک په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راټول شوي وو ويريدل چې هسې نه دښمن په فريب او چل سره څه ضرر ورورسوي، نو هغوی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ساتنه کوله، خو کله چې شپه شوه خلک سره راغونډ شول، هغو کسانو چې د غنيمت مالونه يې راوړي وو وويل: مونږ دا مالونه راټول کړيدي، د هيڅ چا برخه نشته پکې، او هغو کسانو چې په دښمنانو پسې تللي وو ويل: پدې مالونو کې ستاسې برخه زمونږ له برخې نه ډيره نده، ځکه دا مونږ وو چې دښمنان مو مات کړل او لدې مالونو نه مو ليرې ، وساتل. او هغو کسانو چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ساتنه يې کړې وه ويل: مونږ خو لدې ويرې نه چې دښمنان په پټه او چل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته زيان و نه رسوي د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ساتنه او دفاع مشغول وو. پدې ترتيب سره دا مشکل را پيدا شو تر څو وحي را نازله شوه او پدې هکله يې داسې فيصله وکړه:

((يَسْأَلُونَكَ عَنْ الأَنْفَالِ قُلْ الأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ)) (الانفال:١)

[ترجمه: پوښتنه کوي دوی له تانه (اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له (حکمه) د غنائمو څخه ووايه دوی ته چې دا اموال د غنيمتونو خاص الله لره دي او رسول (د الله) لره دي (چې تقسيم يې کړي سم له شرعي اصولو سره) پس ووېرېږئ تاسې له الله نه او اصلاح وکړئ تاسې د هغه حال چې په مينځ ستاسې کې دی (يعنې په خپلو مينځونو کې سره دوستي وکړئ او نزاع پرېږدئ) او حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ تاسې) د رسول د الله که يئ تاسې مؤمنان (په حقه سره).] او لدينه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غنيمت مال د مسلمانانو تر مينځ وويشه.[1]

اسلامي لښکر د مدينې په لار

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په بدر کې له درې ورځې اقامت نه وروسته د مدينې په لور وخوځيد. مشرکان بنديان او د غنيمت مالونه هم ورسره وؤ او ددې نګرانی يې عبدالله بن کعب (رضي الله عنه) ته سپارلې وه. کله چې د صفراء درې له تنګي نه ووت، ددې تنګي او نازيه سيمې تر مينځ پرتې يوې غونډۍ باندې يې واړول او د غنيمت له مال نه يې خمس (پنځمه برخه) جدا کړه او نور پاته يې په مساويانه ډول پر مسلمانانو باندې وويشه.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صفراء په دره کې د نضر بن حارث د وژلو حکم صادر کړ. نوموړی د بدر په ورځ د مشرکينو علمبردار و د هغوی بيرغ يې اوچت کړی ؤ او د قريشو له هغو لويو مجرمينو او اسلام دښمنه عناصرو څخه شميرل کېده چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې زيان او تکليف رساوه. همغه وه چې علي (رضي الله عنه) يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و

[1]. احمد ٥/٣٢٣-٣٢٤. الحاکم ٢/ ٣٢٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) په امر سر وواهه.
لدينه وروسته کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عرق الظبيه ته ورسيد هلته يې د عقبه بن ابي معيط د وژلو فرمان صادر کړ. دا هغه کس ؤ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې ډير تکليفونه رسولي ؤ، او مونږ مخکې څه دا ډول پيښنو ته اشاره هم کړيده. دا هماغه رذيل ؤ کوم چې د لمانځه په وخت کې يې پر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) باندې د اوښ پريوان ور اچولی ؤ، او دا هماغه شيطان ؤ چې پخپل چادر سره يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د زندی کولو کوښښ کړی ؤ او که ابوبکر (رضي الله عنه) نه وای راغلی، نو نژدې وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مړ کړي. کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغه (عقبه) د وژلو امر وکړ، نو ده ورته وويل: يا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! زما د ماشومانو لپاره به څوک وي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: اور.[1] ويل کيږي چې دده سر عاصم بن ثابت انصاري او په بل روايت علي بن ابي طالب (رضي الله عنه) وواهه.
د جنګی تاکتيک او استراتيژۍ له مخې ددې دوو رذيلانو وژل ځکه ضروري ؤ، چې دا دواړه نه يوازې جنګي اسيران بلکه په نننۍ ژبه جنګي مجرمان هم وو.

د مبارکۍ وفدونه (پلاوي)

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) روحاء ته ورسيد د مسلمانانو هغه مشران يې استقبال او مبارکۍ ته حاضر شول چې له مدينې نه د همدې غرض پخاطر راوتلي وو. پدې وخت کې سلمه بن سلامه مبارکي ويونکو مسلمانانو ته وويل: تاسې مونږ ته د څه مبارکي راکوئ؟ قسم په خدای مونږ د اوښانو په شان له زړو بوډاګانو ګنجيانو سره مخ شوي وو. پدې خبرې سره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تبسم وکړ او ويې فرمايل: وراره! هغوی د قوم مشران وو.
اسيد بن حضير عرض وکړ: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! حمد او ثنا دې وي هغه خدای لره چې ته يې برلاسی او بريالی کړی او ستا سترګې يې رڼې او يخې کړې، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! قسم په خدای زه له بدر نه پدې ګومان نه يم پاتې شوې چې ته به له دښمن سره جګړه کوې، زما خيال خو دا وو

[1]. دا حديث په صحاح کتابونو کې روايت شويدی سنن ابو داود د هغه له شرحې عون المعبود سره وګوره ۱۲/۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یوازې د کاروان خبره ده، که زه خبر وای چې له دښمن سره مقابله ده، نو کله به هم نه وای درنه پاتې شوی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: ته رښتیا وایې. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې مدینې منورې ته سر لوړی، کامیاب او منصور ننوت چې پر دښمنانو یې په مدینه کې د ننه وو که د باندې ویره او هیبت لویدلی و. ددې عظیمې فتحې په نتیجه کې د مدینې ډیر خلک په اسلام مشرف شول، عبدالله بن ابي بن سلول او ملګري یې هم په همدې وخت په ظاهري توګه د مسلمانانو لیکو ته داخل شول.

مدینې ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له تشریف راوړلو نه یوه ورځ وروسته بندیان هم راورسیدل. هغوی یې پخپلو اصحابو (رضي الله عنهم) وویشل، امر یې ورته وکړ چې له بندیانو سره ښه او نیکه معامله وکړي. اصحابو (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر د تعمیل پخاطر له بندیانو سره دومره نیکي کوله چې پخپله به یې خرما خوړلې، خو بندیانو ته به یې ډوډۍ ورکوله (هغه وخت په مدینه کې خرماوې له ټولو نه ارزانه او بې ارزښته وې، خو ډوډۍ ډیره قیمته او مهمه بلل کیدله).

د بندیانو مسئله

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینې ته ورسید، نو د بندیانو په هکله یې له اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه چې څه ورسره وشي؟ ابو بکر (رضي الله عنه) وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! دوی (بندیان) زمونږ وروڼه، د تره زامن او خپلوان (تربرونه) دي، زما رایه خو دا ده چې فدیه ورنه واخلې، ځکه دا به له یوې خوا د مشرکینو په مقابل کې زمونږ لپاره مالي او اقتصادي تقویه او کومک وي، او له بلې خوا کیدای شي الله تعالی دوی ته هم د نیکۍ هدایت وکړي او زمونږ مرستندویان شي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: ته څه وایې یا ابن خطابه! عمر(رضي الله عنه) وایي ما وویل: زه د ابوبکر (رضي الله عنه) نظریه نه تاییدوم، بلکه زه دا وایم چې ما ته فلانی – نوموړی د عمر (رضي الله عنه) خپلوان وُ، په لاس راکړئ چې سر یې ووهم، او علي (رضي الله عنه) ته عقیل بن ابي طالب وسپارئ چې سر یې غوځ کړي، او فلانی چې د حمزه (رضي الله عنه) ورور وُ حمزه (رضي الله عنه) ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړئ چې مړی یې وړیړې کړي، تر څو الله تعالی ووینې چې زمونږ په زړونو کې د کفارو او مشرکینو لپاره رحم او مهرباني ځای نلري، دوی (اسیران) خو د مشرکانو، سرداران او مشران دي.

عمر (رضي الله عنه) وایي رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابوبکر (رضي الله عنه) رایه غوره کړه او زما نظر یې و نه ما نه، فیصله یې وکړه چې له بندیانو نه فدیه واخلي. عمر (رضي الله عنه) وایي سبا سهار رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او ابوبکر ته ورغلم، که ګورم دواړه ژاړي، ما ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولې؟ ته او ملګری دې په څه ژاړي؟ پوه مې کړه که د ژړا وجه راته ښکاره شوه، زه به هم درسره وژاړم، او که د ژړا وجه نه وه، نو ستاسې حضراتو په ژړا به وژاړم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**أبکی للذي عرض علی أصحابك من أخذهم الفداء، فقد عرض عليّ عذابهم أدنى من هذه الشجرة**) په هغه څه ژاړم چې د فدیې قبلولو له امله ستا ملګرو ته پیښ شویدي، ما ته د دوی عذاب له دې ونې نه – یوې نژدې ونې ته یې اشاره وکړه[1] هم لنډ رانبوودل شویدی. الله تعالی دا آیتونه رانازل کړیدي: ((**مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٦٧) لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ**)) (الانفال: ٦٧– ٦٨)

[نه ښایي نبي لره دا چې وي ده لره بندیان (چې ترې فدیه واخلي) تر هغه وخته چې قوي شي په ځمکه کې (د مشرکینو د ډیر قتل او جرحې په سبب) آماده کوئ تاسې (اې مؤمنانو) اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیې سره) او الله اراده لري (تاسې لره ثواب) د آخرت (د مشرکینو د قتل په سبب) او الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو، ښه حکمت والا دی چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي. او که نه وی ازلي حکم له جانبه د الله چې وړومبی لیکل شویدی (په لوح محفوظ کې) نو خوامخاه رسیدلی به وٶ تاسې ته په عوض د) هغې (فدیې) کې چې اخیستی ده تاسې عذاب ډیر لوی.]

او هغه کتاب (نوشته) چې د الله له لوري یې سبقت کړی وٶ دا وٶ چې ((**فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً**)) (محمد:٤) [یعنې چې یا احسان ورباندې وکړئ او یا یې د فدیې په بدل کې خوشې کړئ.]

[1]. تاریخ عمر بن الخطاب لابن الجوزي ص ۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا آيت د بنديانو په مقابل کې د فديې اخيستلو اجازه ورکوي، او همدا وجه وه چې اصحاب (رضي الله عنهم) د فديې قبلولو په وجه په عذاب نه شول، بلکه يوازې عتاب او سر زنش ورباندې رانازل شو هغه هم پدې خاطر چې دوی مشرکين له ښو ځپلو او ډير وژلو نه مخکې اسيران کړل. او بله دا چې هغوی له داسې خلکو نه فديه واخيستله چې نه يوازې جنګي بنديان وو بلکه جنګي لوی لوی مجرمان هم وو، داسې جنګي مجرمان چې د جنګ ننني قانون يې هم بې له محاکمې نه خوشې کوي او څرګنده ده چې په دا ډول مجرمينو به يا د اعدام حکم کيږي او يا به په دايمي بند محکوميږي.

په هر حال د ابوبکر (رضي الله عنه) د مشورې سره سم له بنديانو نه فديه واخيستله شوه، د فديې اندازه څلور زره او درې زره درهمه او يو زر درهمه ټاکل شوې وه. او څرنګه چې د مکې خلک په ليک لوست پوهيدل او د مدينې خلک لدې نعمت نه محروم وو، نو دا فيصله هم وشوه هغه بنديان چې د فديې ادا کولو وس نلري هغوی دې د مدينې لسو هلکانو ته ليک لوست ور زده کړي او هر کله چې دې هلکانو ليک لوست ښه زده کړ، نو همدا ددې بندي فديه شوه.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځينو بنديانو ځانګړی احسان او منت هم کيښود، هغوی يې بيله فديې آزاد کړل. له دې جملې نه مطلب بن حنطب، صيفي بن ابي رفاعه، او ابو عزه الجمحي وو دا وروستی بيا د احد په غزا کې اسير او ووژل شو (د پيښې تفصيل وروسته راځي).

همدا راز رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل زوم ابي العاص هم احسان وکړ، خوشې يې کړ، خو دا شرط يې ورباندې کيښود چې د زينب (رضي الله عنها) مخه به نه نيسي يعنی اجازه به ورکوي چې هجرت وکړي. ددې وجه دا وه چې زينب (رضي الله عنها) د خپل ميړه ابي العاص د خوشې کيدو او فديې ادا کولو پخاطر څه اندازه مال را استولی وُ، پدې شيانو کې يو اميل هم وُ، دغه اميل په اصل کې د خديجې (رضي الله عنها) وُ، چې خپلې لور زينب (رضي الله عنها) ته يې د ابو العاص کور ته د رخصتيدو په وخت ورکړی وُ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې دا آميل وليد زړه يې ډير نرم شو، اصحابو (رضي الله عنهم) نه يې د ابو العاص د خوشې کيدو خبره وکړه. اصحابو (رضي الله عنهم) قبوله کړه، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ابو العاص دا شرط کيښود چې زينب (رضي الله عنها) ته به اجازه ورکوي چې مدينې ته راشي. ابو العاص په خپل شرط وفا وکړه او زينب (رضي الله عنها) مدينې ته مهاجره شوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) زید بن حارثه او یو انصاري ته وظیفه ورکړه امر يې ورتـه وفـرمـایـه : (کونا ببطن یَأجَج حتى تمر بکما زینب فتصحباها). چې لاړ شي او د یاجج په دره کې تر هغې انتظار وباسي تر څو زینب درباندې راشي او بیایې له ځان سره راولئ. هغوی لاړل او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لور یې راوستله، ددې د هجرت کیسه ډیر اوږده او له حده نه زیاته دردونکې ده.

د بندیانو په ډله کې مشهور او تیز ژبانه خطیب سهیل بن عمرو هم وُ. عمر (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته عرض وکړ چې دده د مخې دواړه غاښونه ورمات کړه، بیا به یې ژبه بنده بنده غوندی کیږي، او هیڅرته به هم ستا په خلاف مغرضانه خطبې نه شي ویلی، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عمر (رضي الله عنه) دا وړاندیز رد کړ، ځکه دا د مثلې په حکم کې راځي او پدې ډول عمل سره د قیامت په ورځ د الله د ګرفت ویره هم ده.

سعد بن نعمان (رضي الله عنه) د عمرې ادا کولو لپاره مکې ته لاړ، هلته ابو سفیان بندي کړ د ابو سفیان زوی عمرو هم د بندیانو په ډله کې وُ، نو هغه یې خپل پلار ابو سفیان ته ورولیږه چې هغه یې په بدل کې سعد بن نعمان را خوشی کړ.

ددې غزا په هکله د قرآنکریم تبصره

ددې غزا په هکله د انفال سورت نازل شو، او که چیرې دا تعبیر درست وبلل شي، نو ویلی شو چې دا سورت په حقیقت کې پدې غزا باندې یوه الهي تبصره وه، خو دا داسې تبصره ده چې له هغو تبصرو سره ډیر توپیر لري کومې چې پاچایان او د لښکر قوماندانان یې له فتحې وروسته خلکو ته اوروي.

الله تعالی په پیل کې د مسلمانانو نظر د هغو تقصیراتو او اخلاقي کمزوریو په لور راوګرزاوه، کومې چې لا تر اوسه له دوی سره موجودې وې، او ځینی خو یې په همدې وخت کې له دوی نه پیښې شوې وې دا هم پدې خاطر چې مسلمانان ځانونه لدې نقایصو نه پاک کړي، د کمال او عظمت لوړ مقام ته پورته شي.

پدې پسې یې له مسلمانانو سره د الله تعالی له نصرت او غیبي کومک نه یادونه وکړه، ددې هدف دا وُ چې مسلمانان په خپل قوت او شجاعت غره نه شي، کبر او غرور یې زړونو ته لار پیدا نکړي. هغوی باید تل په الله توکل ولري، د الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې تسلیم او فرمانبردار و اوسي.وروسته یې هغو لوړو او غوره اهدافو ته اشاره وفرمایله د کومو لپاره چې رسول الله (صلی الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

عليه و اله و صحبه و سلم) دې خونړۍ جګړې ته ننوتی وُ، او هغه صفات او اخلاق يې په ګوته کړل د کومو په وجه چې دوی ته فتحه او بری ور په برخه شوی وُ او يا چې د هغې پذريعه جنګونه ګټل کيدای شي. بيا يې مشرکينو، منافقينو، يهودو او جنګي بنديانو ته خطاب فرمايلی، ډېر فصيح او بليغ نصيحت يې ورته کړی تر څو هغوی د حق په وړاندې تسليم شي او په حقيقت اعتراف وکړي. وروسته يې مسلمانان مخاطب ګرزولي او د غنيمت په هکله يې اساسي او څرګند اصول او قوانين ورته بيان کړيدي.
پدې پسې يې د جنګ او سولې هغه قوانين او اصول توضيح او تشريع کړي کوم چې پدې وخت کې اسلامي دعوت ورته اړتيا درلوده. دا ددې لپاره چې د مسلمانانو جنګ بايد د جاهليت له جنګ نه بيل او اوچت وي، او مسلمانان بايد په اخلاقي، عملي او ټولو نورو اړخونو کې له نورو نه مخکې او وړاندې وي. او دنيا بايد پدې پوه شي چې اسلام خالي نظريه نده، بلکه اسلام خپل پيروان په ټولو هغه اصولو او مقرراتو به عملي توګه سينګاروي د کومو چې دغه دين غوښتونکی دی او نور خلک ورته رابولي.
بيا يې د اسلامي حکومت د قانون او دستور د ځينو موادو يادونه کړيده. او له هغه نه دا په ډاګه کيږي چې د اسلامي حکومت په حدودو کې د ننه او له پولو نه د باندې اوسيدونکو مسلمانانو تر مينځ څه توپير وجود لري.

ځنې نورې پيښې

د دوهم هجري کال د رمضان په مياشت کې د رمضان روژه، او د فطر صدقه فرض شوه. د زکات د مختلفو نصابونو تفصيل او بيان هم راغی، د فطر صدقې او زکات د نصاب په فرضيت او بيان سره د هغو فقيرانو او بې وسه مهاجرينو ډېر مشکلات او ستونزې حل شوې کومو چې د سفر او کار توان او قدرت نه درلود.
له ټولو نه د خوشحالۍ خبره او ډېر نيک تصادف دا وُ چې مسلمانان لومړنی عيد چې د دوهم هجري کال د شوال په لومړۍ ورځ وُ هغه وخت ولمانځه چې د بدر په ميدان کې يې لويه فتحه او کاميابی هم تر لاسه کړې وه. څومره بختور وُ دغه عيد چې الله مسلمانانو ته د برې او عزت له تاج ور په سر کولو نه وروسته راوستې وُ، څومره زړه راښکونکی وه د هغه لمانځه صحنه چې مسلمانان له خپلو کورونو نه پداسې حال کې ورته راوتلي وو چې په ژبو يې د توحيد، تکبير او تحميد کلمې جاري وې. هو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان پداسې حال کې د لومړني عيد لمونځ په هغه ميدان کې ادا کوي چې د تکبير نارې يې آسمان ته اوچتې شوې، زړونه يې د الله له مينې ډک وو، او په ژبو يې د الله د نعمتونو او مهربانيو له امله شکرانې او شکرونه ايستل، د عجز سرونه يې ورته ټيټول او سترګې يې د خپل رب د لا زيات رحمت او رضا په لور کړې وې. الله تعالى خپلو دې نعمتونو ته اشاره کوي فرمايي: ((وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمْ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنْ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ)).(الانفال: ٢٦) [او ياد کړئ تاسې هغه وخت چې تاسې لږ ضعيفان (مغلوبان کړی شوي وئ په ځمکه کې، ويريدئ تاسې له دې نه چې وبه تښتوي په تيزۍ سره تاسې خلق ((يعنى مغلوب به کړي تاسې قريش يا فارس يا روم)) نو ځای درکړ ((الله)) تاسې ته او قوت يې درکړ تاسې ته په کومک (مدد) سره او روزي يې درکړه تاسې ته له طبياتو (پاکو شيانو لکه غنائم)) لپاره ددې چې تاسې شکر وباسئ.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر او احد تر مينځ پوځي عمليات

بدر د مسلمانانو او مشركانو تر مينځ لومړنۍ پريكنده وسله واله نښته وه. پدې غزوه كې فتح او برى د مسلمانانو په برخه شو. ددې جګړې له نتائجو نه دوې ډلې خلک ډير غمجن او نا آرامه وو، لومړنۍ ډله هغه مشركين وو چې په جګړه كې مستقيماً زيانمن شوي وو د مال او سر ډير تاوان وراوښتی و. او دوهمه ډله يهودان وو ځكه دوى د مسلمانانو عزت او كاميابي خپل ديني او اقتصادي موجوديت ته لوى خطر او ملاماتونكې ګوزار باله، نو د دوى ټولو په زړونو اور بل شوى ؤ او له ډير غم او غوسې نه په ځان نه پوهيدل ((لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا)) (المائدة:۸۲) [له مسلمانانو سره تر ټولو زياته دښمني د يهودانو او مشركانو ده.]

په مدينه كې داسې كسان هم وو چې په ښكاره خو يې له مجبوريت نه او د خپل وقار ساتلو پخاطر اسلام راوړى ؤ، خو په پټه او واقعيت كې له مشركينو او يهودانو سره ملګري وو. دا د عبدالله بن ابي بن سلول ډله وه، دې دريمې ډلې هم له مسلمانانو سره لكه د دوو نورو ډلو په شان زياته كينه او عداوت درلود.

څلورمه ډله خلک هم وو، هغوى د مدينې شاو خوا ميشته بدويان او كوچيان وو، دوى ته كفر او اسلام اهميت نه درلود، ژوند يې په غلا او چور روان ؤ، د مسلمانانو لدې فتحى او بري نه ډير په تشويش كې شول، ځكه فكر يې كاوه كه چيرې په مدينه كې يو پياوړى حكومت قايم شي، نو بيا خو به حتماً له چور او چپاول نه د دوى لاسونه ورلنډوي پداسې حال كې چې د دوى د روزۍ ګټلو طريقه او لاره همدا ده، نو د دوى زړونه هم د مسلمانانو له دښمنۍ او عداوت نه ډک شول.

پدې ترتيب سره مسلمانان له ټولو خواو نه له خطرونو او تهديدونو سره مخ شول، خو مخكې يادوشويو ډلو له مسلمانانو سره د معاملې بيلې بيلې لارې ونيوې. هرې ډلې هغه طريقه غوره كړه چې د خپلو اهدافو د تحقق لپاره يې مناسبه بلله. د مدينې او شاو خوا برخو هغو خلكو چې په ښكاره يې ځانونه اسلام ته منسوبول د مسلمانانو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف د فتنو، دسیسو، توطئو او نورو مشکلاتو راولاړولو لاره خپله کړې وه.
د یهودانو یوه ډله داسې وه چې له مسلمانانو سره یې د ښکاره او علني دښمنۍ لاره نیولې وه. هلته د مکې مشرکینو د انتقام او غچ اخیستلو لپاره متې رانغښتلې او د حملې تیاري یې نیوله، او لکه چې مکې مسلمانانو ته د حال په ژبه داسې پیغام ورلیږلی وئ:

و لابد من یوم اغر محجل یطول استماعي بعده للنوادب

[داسې یوه رڼا او ځلانده ورځ ډېره ضروري ده چې له هغې نه وروسته تره ډېره وخته په مړو د ژړېدونکو ژړا واورم.]

وروسته همداسې وشول، یو کال وروسته د مکې مشرکینو د مدینې په پولو کې د احد په نامه مشهوره جګړه توده کړه کوم چې د مسلمانانو په هیبت او منزلت یې ډېر منفي اثر واچاوه. خو مسلمانان ددې ټولو خطرونو مقابلې ته ودریدل او ددې خطرونو په خنثی کولو کې یې داسې رول ولوباوه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قیادت، عظمت، ویښتابه، د خطرونو په پوره پیژندنه او ادراک د خطرونو د له مینځه وړلو پخاطر په حکیمانه تدبیر او تخطیط دلا لت کوي، چې په راتلونکو پاڼو کې به ورته لنډه غوندې اشاره هم وکړو.

د کدر په سیمه کې د بني سلیم غزا

د بدر له غزا نه وروسته د مدینې استخباراتو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته لومړی دا خبر راوړ چې د غطفان قبیلې یوه څانګه (بني سلیم) په مدینه باندې د حملې تیاري نیسي، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دوو سوو کسانو سره په ناڅاپه توګه د دوی مقابلې ته ور روان شو، او د کدر [1] تر سیمې مخکې ورغی. بنو سلیم په ځان کې د مقابلې توان ونه لید، وتښتیدل او پنځه سوه اوښان یې دلته په ځای پریښودل، چې مسلمانانو راونیو او وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خمس اخیستلو نه وروسته پر لښکر باندې وویشل، هر چا ته دوه دوه اوښان ورسیدل، پدې وخت کې یې ده (یسار) په نامه یو غلام هم ونیو، چې بیا یې آزاد کړ.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دلته له دریو ورځو تم کیدو نه وروسته

[1]. کدر داسې یو مرغه دی چې په رنګ کې یې څه خړوالی دی، او کدر د مکې او شام په تجارتي لاره د نجد په سیمه کې د بنو سلیم یو اوبه خور هم وُ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیرته مدینې ته ستون شو. دا غزا له بدر نه له راستنیدو نه اوه ورځې وروسته یعنې د دوهم هجري کال د شوال په میاشت کې پیښه شوې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې غزا کې سباع بن عرفطه او په بل روایت ابن ام مکتوم[1] په مدینه کې خپل خلیفه ټاکلی ؤ.

۲- د رسول الله (ﷺ) د قتل توطئه

د بدر په غزا کې د ماتې له امله مشرکین ټول په لړزه راغلي وو، اور پرې بل ؤ او مکه له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له دښمنۍ او کینې نه د جوش کټوې په شان خوټکیده. بالاخره دوه قهرمانان یا غښتلي ځوانان فیصله کوي او تصمیم نیسي چې د دوی په ګومان د دوی د اختلاف او بدبختۍ، ذلت او سپکاوي اصلي عامل یعنی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مینځه یوسي. له بدر نه کمه موده وروسته عمیر بن وهب جمحي له صفوان بن امیه سره په حطیم کې ناست ؤ، عمیر خو د مکې هغه شیطان ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو ته یې ډیر تکلیف رساوه، او زوی یې وهب په بدر کې اسیر شوی ؤ. دلته یې په بدر کې د وژل شویو مشرکینو (اصحاب قلیب) کیسه وکړه، نو صفوان ورته وویل: لدینه وروسته په ژوند کې خیر او مزه نشته. عمیر ورته وویل: رښتیا دې وویل، قسم په خدای که دا قرض راباندې نه وای چې وجه یې هم نه ورته لرم، او دا اولاد مې نه وای چې له مرګ نه وروستهورباندې ویریږم، نو همدا اوس به په اوښ ورسپریدم او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به مې واژه، زما بهانه هم جوړه ده زوی مې ور سره بندي دی.
صفوان دا فرصت غنیمت وګاڼه ورته ویې ویل: قرض دې په ما، زه یې ادا کوم، ستا اولاد به هم زما له اولاد سره یو ځای وي، یعنی لکه زما د خپل اولاد په شان به وي، او تر څو چې ژوندي دي کفالت او سرپرستي به یې کوم. او داسې به پیښه نه شي چې زه څه ولرم او دوی ته یې ورنه کړم. عمیر ورته وویل: سیې ده خو دا راز پټ ساته. صفوان وویل: بې غمه اوسه. بیا عمیر لاړ توره یې تیره او زهرجنه کړه او مدینې ته روان شو. کله چې هلته ورسید او د مسجد له دروازې سره یې خپله اوښه چو کوله پدې وخت کې

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۹۰ ابن هشام ۲/ ۴۳- ۴۴ مختصر سیره الرسول ص ۲۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) چې له مسلمانانو سره یې د بدر په غزا کې د الله تعالی له کرم او نصرت نه خبرې کولې، متوجه شو او سترګې یې په عمیر ولګیدې، ویې ویل: دا سپی، دا د الله دښمن، د څه شر او فتنې لپاره راغلی دی؟! فورا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی او ورته ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! د خدای دښمن عمیر توره په لاس راغلی دی. رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: **قال: (فأدخله علي)**. رایې ولئ. عمر (رضي الله عنه) راغی او عمیر یې له غاړې سره دده د تورې له پړي نه ونیو، څو کسه انصارو ته یې وویل: لاړ شئ له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره کینئ، ددې خبیث (عمیر) خواته متوجه اوسئ ځکه دا باوري او مطمئن سړی ندی. بیا یې عمیر د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وړاندې کړ. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولید، نو ویې فرمایل: **ال: (أرسله یا عمر، ادن یا عمیر)**. عمره! دا پریږده او عمیره! ته را لنډ شه. هغه ورغی او ورته ویې ویل: سهار په خیر! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: **(قد أکرمنا الله بتحیة خیر من تحیتك یا عمیر، بالسلام تحیة أهل الجنة)**. عمیره! الله تعالی ستاسې له تحیې نه غوره تحیه چې د اهل جنت تحیه ده راکړې او هغه (سلام) دی. بیایې ورته وویل:**(ما جاء بك یا عمیر ؟)**. عمیره ولې راغلی یې؟ ده وویل: له تاسې سره دې بندي راوستې یم، نیکي ورسره وکړئ! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:**(فما بال السیف في عنقك؟)**. نو دا توره دې ولی په غاړه کې اچولې ده؟ عمیر وویل: خدای دې دا تورې په بلا ووهي، ددې تورو مونږ ته څه ګټه راورسیده؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وویل: **(اصدقني، ما الذي جئت له ؟)**. رښتیا وایه د څه لپاره راغلی یې؟ ده وویل: زه صرف د همدې غرض لپاره راغلی یم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: **قال: (بل قعدتَ أنت وصفوان بن أمیة في الحِجْر، فذکرتما أصحاب القلیب من قریش، ثم قلت: لولا دین علي وعیال عندي لخرجت حتی أقتل محمداً، فتحمل صفوان بدینك وعیالك علی أن تقتلني، والله حائل بینك وبین ذلك)**.نه داسې نده، ته او صفوان چې په حطیم کې سره ناست وئ، د قریشو د قلیب (کندې) خاوندان (هغه چې په بدر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووژل شول) مو ياد کړل، بيا تا وويل: که زما د قرضدارۍ او اولاد غم نه وای، نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مرګ لپاره به ورغلی وم، بيا صفوان ستا قرض او اولاد پخپله غاړه واخيستل، تر څو ته ما ووژنې، خو الله تعالی ستا دا شوم هدف نه ترسره کوي. ددې په اوريدو سره عمير وويل: زه شاهدي وايم چې ته د الله رسول يې، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! کله به چې تا د وحي او آسمان خبر راوړ، نو مونږ به نه مانه، خو دا خبره چې له ما او صفوان نه پرته بل هيڅا هم نده اوريدلې، قسم په خدای چې ته الله تعالی ورباندې خبر کړی يې، ثنا او صفت دی هغه خدای لره چې د اسلام په لور يې زما لارښوونه وکړه، او دې ځای ته يې راوستم. ورپسې يې د شهادت کلمه وويله، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحابو ته وفرمايل: وسلم: (فقهوا أخاكم في دينه، وأقرئوه القرآن، وأطلقوا له أسيره). خپل ورور ته دين ورزده کړئ، قرآن ورته ولولئ او بندي يې ورته آزاد کړئ. هلته په مکه کې به صفوان خلکو ته ويل: صبر وکړئ ډير ژر به د داسې پيښې زيری واورئ چې د بدر غم به مو ورباندې هير شي. او تل به يې له خلکو نه د عمير په هکله پوښتنې کولې، بالاخره يوه سواره لدينه خبر کړ چې عمير مسلمان شويدی، نو صفوان قسم ياد کړ چې نور به نه ورسره خبرې وکړي او نه به ورته څه ګټه ورسوي. عمير بيا مکې ته راستون شو او هملته ديره شو، خلک يې اسلام ته رابلل او د همده په لاس ډير کسان په اسلام مشرف شول.(۱)

۳-د بني قينقاع غزا

په تيرو پاڼو کې مو له يهودانو سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د معاهدې يادونه وکړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل ټول وس سره ددې معاهدې د تطبيق کوښښ کاوه د عملي کولو هيله يې درلوده. او د تطبيق په ميدان کې له يوه مسلمان نه هم داسې کوم کار ندی صادر شوی چې د نوموړې معاهدې له کوم بند او مادې سره دې تناقض ولري، خو يهودانو چې تاريخ يې ټول له غدر، خيانت، بی وفايۍ، جفا او عهد شکنۍ نه ډک دی، دا ځل هم وفا ونه شوی کړی، ډير ژر خپل پخواني حالت ته واوښتل د مسلمانانو په مينځ کې يې د توطئو،

(1) ابن هشام ۱/ ۶۶۱- ۶۶۲- ۶۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتنو، پریشانیو او سازشونو راولاړولو لپاره هڅې پیل کړې. راځئ د یهودانو ددې ډول مکاریو او توطئو یو مثال هم تر نظر تیر کړو:

د یهودانو د مکر او فریب یوه نمونه

ابن اسحاق وایي:یو ځل یهودي شاس بن قیس چې ډیر بوډا ، غټ کافر او د مسلمانانو له ټولو نه لوی دښمن ؤ د اصحابو (رضي الله عنهم) په یوه مجلس تیریده، که ګوري چې هلته د اوس او خزرج خلک ګډ سره ناست دي یو له بل سره خبرې اترې کوي. یهودي چې دا حالت ولید چې اسلام هغه د جاهلیت په دوران کې سره دښمنې قبیلې څه ډول سره یو کړیدي، د مینې او محبت په مزې یې سره تړلې دي، نو په زړه کې یې د عداوت او حسد د اور لمبې بلې شوې، ویې ویل: دلته د بنو قیله سرداران سره یو شوی دي، قسم په خدای د دوی له اتحاد او یووالي نه وروسته دلته زمونږ ټیکان او ګذران ډیر ګران دی، دا فکر یې وکړ او هغه یهودي ځوان ته یې چې ور سره ملګری ؤ وویل: د دوی مجلس ته ورشه ورسره کینه د بعاث د جګړې او له هغه نه مخکې حالاتو یادونه وکړه او هغه اشعار ورته ووایه کوم چې دواړو طرفونو (اوس – خزرج) پدې هکله ویلي وو. هغه ځوان لاړ او همداسې یې وکړل، نو اوس او خزرج خبرې او مناقشې پیل کړې، یو په بل یې د فخر او ویاړ څرګندونه کوله، سره مخالف شول تر څو له دوی نه دوه کسان راپورته شول، یو د بل په خلاف یې خبرې وکړې، بالاخره یوه بل ته وویل: که غواړې، نو همدا اوس به بیا د هغې خپل منځي جګړې اور بیا راتازه کړو! دواړه قبیلې په غوسه شوې او سره ویې ویل: سیې ده نو راځئ د حره میدان ته چې سره معلومه یې کړو! نارې یې وکړې وسله راوړئ ، ټول راووتل او نژدې وه چې د جګړې اور بل شي.

دا خبر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسید ، هغه مبارک له یو شمیر مهاجرینو سره یو ځای تشریف راوړ او ویې فرمایل: (**يا معشر المسلمين، الله الله، أبدعوي الجاهلية وأنا بين أظهركم بعد أن هداكم الله للإسلام، وأكرمكم به، وقطع به عنكم أمر الجاهلية، واستنقذكم به من الكفر وألف بين قلوبكم**).اې مسلمانانو! الله در په یاد کړئ، خدای ته وګورئ، بیا د جاهلیت ناره او دعوه، هغه هم پداسې حال کې چې زه ستاسې په مینځ کې یم او وروسته له هغې چې الله تعالی په اسلام مشرف کړئ، له جاهلیت نه یې را بیل او له کفر نه یې نجات درکړ، او په زړونو کې یې درته یو د بل مینه او الفت واچاوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا وه چې دوی (اوس او خزرج) پوه شول چې دا یو شیطاني حرکت، وسواس او د دښمنانو چل او فریب وُ، ژر په حقیقت پوه شول، له سترګو یې اوښکې روانې شوې، یو بل یې په غیږ کې ونیوه او بیا له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره په پوره اخلاص او اطاعت او داسې حال کې روان شول چې الله تعالی ورته د اسلام د دښمن شاس بن قیس له مکر او فریب نه نجات ورپه برخه کړی و.[۱].

دا د مسلمانانو په مینځ کې د یهودانو د توطئو او فتنو یوه وړه نمونه وه او د هغې سلسلې یوه کړۍ وه کومه چې یهودانو د اسلامي دعوت د مخنیوي لپاره په کار اچولې وه. هغوی ددې شوم هدف او مقصد لپاره مختلفې لارې او ډیرې منصوبې جوړې کړې وې، بې اساسه او دروغجن تبلیغات به یې کول، سهار به یې ایمان راوړ او ماښام به بیرته کفر ته اوړیدل دا ددې پخاطر چې له کمزورو مسلمانانو سره د اسلام په هکله شکوک او شبهې را پیدا شي.

او پر هغو مسلمانانو به یې اقتصادي فشار راوړ، ژوند به یې وربانديې تنګاوه له کومو سره به یې چې مالي معامله درلوده. که قرض به یې وربانديې وُ ، نو سهار، ماښام به یې دروازې ته ولاړ او د قرض د ادا غوښتنه به یې ورنه کوله او که د مسلمان قرض به پر دوی و، نو نه به یې ورکاوه، په ظلم او زیاتي سره به یې ورنه خواړه او ورته ویل به یې: ستا قرض خو هغه وخت راباندی وُ چې ته پخپل پلرني دین وې، اوس چې تاسو خپل دین پرې ایښی، نو زمونږ او ستاسې څه معامله نشته.[۲]

دا باید په یاد ولرو چې یهودانو دا ډول کارونه او فتنې له بدر نه مخکې شروع کړې وې، دا سره لدې چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې معاهده هم درلوده.

د یهودانو ددې ناوړه اعمالو په وړاندې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو له صبر او زغم نه کار اخیست، او دا طمعه یې درلوده چې کیدای شي هغوی د هدایت او حقیقت لاره غوره کړي. او بله دا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) غوښتل په سیمه کې امن او آرامي حاکمه وي.

---

[1]. ابن هشام ۱/۵۵۵ - ۵۵۶

[۲]. مفسرینو د ال عمران او نورو سورتونو په تفسیر کې د یهودو له دې ډول اعمالو نه یادونه کړېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قینقاع له خوا د تړون ماتول

کله چې یهودو ولیدل الله تعالی د بدر په میدان کې د مسلمانانو بې کچه مرسته وکړه، عزت او شوکت یې ور په برخه کړاو د هر چا لیږي. دی که نژدې پر زړه د اسلام او مسلمانانو د هیبت او عظمت اثر پریوت، نو د دوی په زړونو کې د دښمنۍ او حسد اور په لمبو شو، نور یې خپل عداوت پټ نه شوای کړی په ښکاره یې د بغاوت بیرغ اوچت کړ او د مخامخ مقابلې میدان ته راووتل.

په یهودانو کې له ټولو نه لوی کینه ناک او ډیر شریر انسان کعب بن اشرف ؤ چې وروسته به ورنه خبرې وکړو، او له ټولو نه زیاته شریره ډله او طایفه د بني قینقاع قبیله وه. دا قبیله په مدینه کې د ننه اوسیدله، کلی یې په همدې نامه یادیده. زیاتره خلک یې یا زرګران وو یا آهنګران او یا لوښي جوړونکي کلالان، او د همدې کسب و کار له برکته له هر یوه سره د جنګ ساز و سامان هم ؤ. دوی اوه سوه جنګیالان درلودل په غیرت کې هم له نورو یهودانو نه وړاندې وو، او همدوی له ټولو نه ړومبی عهد او تړون مات کړ.

وروسته له هغې چې الله تعالی مسلمانان په بدر کې بریالي او برلاسي کړل، نو ددې یهودانو طغیان او سرکشي زیاته شوه د مسلمانانو په خلاف یې خپل شرارتونه او خباثتونه زیات کړل. له هیڅ ډول ګډوډۍ نه یې لاس نه نیوه، هر مسلمان به چې د دوی بازار ته ورتله ملنډې او مسخرې به یې ورپورې کولې او تکلیف به یې ورساوه، ان تردې چې ددې خبیثانو له شر نه مسلمانې ښځې هم په امن نه وې. او کله چې د دوی سرکشي او شرارتونه له حده نه زیات شول، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راټول کړل، وعظ او نصیحت یې ورته وکړ، د حق او هدایت لور ته یې راوبلل، د ظلم او بغاوت له بد انجام نه یې وویرول، خو هغوی له خپل شر او تکبر نه لاس وانه خیست او خپله بد معاشي یې جاري وساتله. ابو داود او نور له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه روایت کوي چې وایي: کله چې د بدر په ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قریشو ته ماتې ورکړه، او بیا مدینې ته راغی، یهودان یې د بني قینقاع په بازار کې راټول کړل او ورته ویې ویل: (**یا معشر یهود، أسلموا قبل أن یصیبکم مثل ما أصاب قریشاً**). یهودانو! مخکې لدینه چې د قریشو له سرنوشت سره مخامخ شئ اسلام راوړئ. دوی ورته وویل: اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ګوره دا دې په غوره کې نکړي او په دې غره نشي چې یو څو له جګړو سره نا اشنا قریشان دې ووژل، ته که له مونږ سره د جګړې ډګر ته ووزې، نو پوه به شې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مونږ څوک یوو، او باور به دې راشي چې مخکې زمونږ په شان خلکو سره نه یې مخ شوی. نو پدې هکله الله تعالی دا آیتونه رانازل کړل:

((قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ (١٢) قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ)) [1].

(آل عمران: ١٢، ١٣)

[ووایه (اې محمده!) هغو کسانو ته چې کافران شویدي ژر به مغلوب کړی شئ تاسې په وژلو یا شړلو سره په دنیا کې او جمع به کړی شئ ((شړلی به شئ په عقبی کې)) طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنی دی ((دغه دوزخ)) په تحقیق سره دی تاسې ته لوی عبرت (نمونه اې ناظرینو!)) په هغو دوو فرقو کې چې سره مخامخ شولی (په ((بدر)) کې له پاره د جنګ) یوه فرقه چې جنګ یې کاوه په لاره د الله کې او بله فرقه وه چې کافره وه، لیدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په لیدلو د سترګو سره او الله قوت ورکوي په نصرت مرسته خپله سره هرچا ته چې اراده وکړي (د نصرت) بیشکه په دې ((لا زیات او کم لیدلو)) کې خامخاه عبرت (پند) دی له پاره د خاوندانو د بصیرت.]

څرګنده ده چې د بنو قینقاع ددې ځواب معنی په حقیقت کې د جنګ اعلان وُ، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو له صبر او زغم نه کار واخیست، او د فرصت انتظار یې کاوه.

پدې سره د بني قینقاع یهودان نور هم سپین سترګي شول، او په ډیره لږ موده کې یې په مدینه کې داسې یوه فتنه راولاړه کړه چې لومړی یې همدوی وخوړل او پخپلو لاسونو یې ځانونه د مرګ او ورکې خولې ته ورټیل وهل.

ابن هشام له ابي عون نه روایت کوي وایي: یوې عربي ښځې څه سامان د خرڅلاو لپاره د بني قینقاع بازار ته راوړ او د یوه زرګر له دکان سره کیناستله. یهودانو د فتنې پخاطر غوښتل مخ یې لوڅ کړي، خو نوموړې خپل مخ نه لوڅاوه، نو همدا وه چې زرګر پاڅید او په پټه سره یې ددې ښځې د کالیو (کمیس) وروستۍ برخه په شا پورې وروتړله، دا نه وه پرې خبره، او کله چې پاڅیده نو بې پردې شوه. د یهودانو له

[1]. سنن ابي داود مع شرحه عون المعبود ٣/ ١١٥، ابن هشام ٥٥٢/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خنداګانو نه خولې وازې شوې. ښځې چيغه وکړه، يوه مسلمان چې دا چيغه واوريدله فورا راغی او هغه يهودی زرګر يې وواژه. ورپسې يهودان راټول شول او دا مسلمان يې وواژه، بيا د مسلمان خپلوانو نورو مسلمانانو ته د يهودانو په مقابل کې د فرياد چيغه وکړه، او نتيجه دا شوه چې د مسلمانانو او بني قينقاع يهودانو تر مينځ شر او جګړه جوړه شوه.[۱]

محاصره بيا تسليميدل او له وطن نه شړل

نور نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صبر او زغم کاسه په ډکيدو شوه. ابو لبابه بن عبدالمنذر يې د مدينې خليفه وټاکه، د لښکر بيرغ يې حمزه بن عبدالمطلب ته ورکړ او د بني قينقاع په لور وخوځيد.د دوهم هجري کال د شوال له نيمايي نه يې چې د هفتې ورځ وه د هغوی محاصره پيل کړه. دا محاصره ترذي القعدې پورې يعنی پوره پنځلس ورځې اوږده شوه. بالاخره الله تعالی د يهودانو په زړونو کې ويره او ترهه واچوله ټول تسليم شول، ځانونه، مالونه او اولادونه يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر او فيصلې ته وړاندې کړل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فوراً د يهودانو د تړلو امر صادر کړ او پدې ترتيب سره ټول وتړل شول.

پدې وخت کې د منافقانو مشر عبدالله بن ابي بن سلول را وړاندې شو او په ډير اصرار سره يې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د هغوی د عفوې او خوشي کولو غوښتنه وکړه او ورته ويې ويل: اې محمده(صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! زما له حليفانو سره نيکي وکړه! ځکه بنو قينقاع له خزرج قبيلې سره د دوستۍ تړون درلود. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ځواب ورنکړ، هغه (منافق عبدالله) خپله غوښتنه بيا تکرار کړه، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ ورنه واړاوه، منافق پدې هم نه شو بلکه را وړاندې شو او خپل لاسونه يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ګريوان کې ورواچول. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير په غوسه شو او ويې فرمايل: پرې مې ږده، خوار شې، پرې مې ږده! خو منافق په پوره سپين سترګۍ خپله غوښتنه تکراروله او ويل يې: تر هغې دې نه پريږدم تر څو زما دوستان معاف نکړې، دا درې سوه زغره لرونکي او څلور سوه بې زغرو ځوانان چې زه يې له سرو او تودو نه ساتلی يم

---

[1]، ابن هشام ۴۷/۲ - ۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه ورځ وژني؟ قسم په خدای چې زه د زمانې له ګردشونو نه ویره لرم.
په پای کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نوموړي منافق سره چې د اسلام ښکارولو نه یې تقریباً یوه میاشت تیره شوې وه د نرمۍ او بخښنې معامله وکړه او دده په مخ یې ټول یهودانو وبښل، خو دایې ورته وویل: چې په مدینه او شاو خوا سیمو کې د اوسیدو اجازه نلري. پدې ډول سره هغوی له مدینې نه ووتل او د شام په اذرعات نومي ځای کې یې واړول، چې یو زیات شمیر یې ځه موده وروسته په هلاکت ورسیدل.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغوی مالونه او جایدادونه ضبط کړل، او له هغې جملې نه یې درې لیندی، درې زغرې، درې تورې او درې نیزې د ځان لپاره خوښې کړې، نور غنیمتونه یې چې د محمد بن مسلمه په واسطه راټول شوي وو د خمس (پنځمې) له بیلولو نه وروسته په حساب برابر وویشل.

۴- د سویق غزا

پداسې حال کې چې صفوان بن امیه، یهودان او منافقان د اسلام په خلاف په توطئو او هلو ځلو بوخت وو، ابو سفیان د یوه داسې تحرک او عمل په لټه کې ؤ چې خطر او تکلیف یې کم، خو اثر او نوم یې ډیر وي، تر څو له یوې خوا د خپل قوم حیثیت او منزلت بیا را ژوندی کړي او له بل پلوه د دوی د زور او توان ښکارندوی شي. قسم یې خوړلی ؤ نذر یې ایښې ؤ چې تر هغې به له جنابته ځان نه مینځي تر څو یې پر محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حمله نه وي کړې. همدا وه چې په خپل قسم د وفا په اساس له دوو سوو سپرو سره روان شو او د قناه نومې سیمې په برنۍ خوا کې پراته نیب نومي غره په لمن کې یې چې له مدینې نه تقریباً دولس میله لیرې پروت و واړول، خو څرنګه چې پر مدینه باندې د ښکاره او مخامخ حملې توان او جرات یې نه درلود، نو د یوه غلچکي او تروریستي پلان د عملي کولو په لټه کې شو. د شپې په تیاره کې مدینې ته ننوت، د یهودانو د مشر حیي بن اخطب کور ته ورغی، خو هغه له ویرې نه دروازه ورته خلاصه نکړه، نو د بني نضیر قبیلې د یوه بل مشر او خزانه دار سلام بن مشکم دروازه یې ورټکوله، هغه کور ته د ننه کړ، ښه مهماني یې ورکړه، شراب یې ورباندې وڅښل او د خلکو پټ ښکاره حالات یې ورته بیان کړل. بیا ابو سفیان د شپې په وروستۍ برخه کې خپلو ملګرو ته ورغی او له هغه ځای نه یې یوه ډله

(c) ketabton.com: The Digital Library

راولیږله، هغوی د مدینې عریض نومې سیمې ته ننوتل او هلته یې د خرما څنې ونې غوځې کړې څنې نورو ته یې اور ورته کړ، او یو انصاري یې چې له خپل حلیف (ملګري) سره یې په فصل (پټیو) کې کار کاوه ووژه او وروسته بیرته د مکې په لور وتښتیدل.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له پیښې خبر شو، نو په چټکۍ سره ورپسې ووت، خو ابو سفیان او ملګري یې ډیر ګړندي تښتیدلي وو. او پدې خاطر چې ځانونه خلاص او بار سپک کړي د خپلې توښې او خوراک زیاته برخه د سویق (د غنمو یا اوربشو ډیر میده اوړو) توبرې یې په لاره غورځولی وې.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې په لټه پسې ان تر قرقره الکدر پورې وړاندې لاړ، خو هغوی په تیښته بریالي شوي وو. مسلمانانو د هغوی د اوړو توبرې راټولی کړې او بیرته مدینې ته راستانه شول. او د سویق (میده اوړو) د همدې توبرو له امله دا غزا د سویق د غزا په نامه ونومول شوه، چې د بدر له غزا نه دوې میاشتې وروسته یعنې د دوهم هجري کال د ذي الحجې په میاشت کې پیښه شویده.

او دا ځل هم رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مدینې لپاره ابو لبابه (رضي الله عنه) خپل خلیفه ټاکلی وٴ.[1]

۵- د ذي امر غزا

دا غزا چې د دریم هجري کال د محرم په میاشت کې واقع شویده له احد نه مخکې او له بدر نه وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر مشرۍ لاندې له ټولو نه لویه عسکري حمله وه.

ددې غزا سبب څه داسې وٴ: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبر تر لاسه کړ چې د بنو ثعلبه او محارب زیات شمیر کسان پر مدینه باندې د حملې لپاره تیاری نیسي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبر له اوریدو سره سم څلور نیم سوه سواره او پیاده له ځان سره کړل، عثمان بن عفان (رضي الله عنه) یې په مدینه کې د خلیفه په توګه پریښود او پخپله د دښمن په لور وخوځید.

د لارې په اوږدو کې اصحابو (رضي الله عنهم) د بني ثعلبه قبیلې جبار نومی شخص ونیو او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته یې راووست.

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۹۰ – ۹۱. ابن هشام ۲/ ۴۴ - ۴۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اسلام بلنه ورکړه او هغه په اسلام مشرف شو. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه د بلال (رضي الله عنه) په لاس ورکړ تر څو د دښمن تر سیمې پورې مسلمانانو ته لار وښيي.
هلته دښمنانو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د راتګ د خبر له اوریدو سره سم خپل ځایونه پرېښودل او شاو خوا غرونو ته وتښتېدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخکې لاړ او تر ذي امر نومې چینې (اوبه خوړ) پورې چې دښمنانو د غونډېدو لپاره ټاکلې وه ورسید او هلته یې واړول. او ددې پخاطر چې د غلیم په زړه کې نوره ویره هم واچوي، د خپل زور او توان اندازه وروښيي، پوره یوه میاشت یعنې د دریم هجري کال صفر ټوله میاشت یې هملته تیره کړه او وروسته بیا مدینې ته ستون شو.[۱]

۶- د کعب بن اشرف ترور

کعب بن اشرف هغه یهودي وُ چې له هر چا نه یې له اسلام او مسلمانانو سره زیاته دښمني او کینه درلوده او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته په ژبه او آزار رسولو کې تر ټولو وړاندې و. د نوموړي مور له بني نضیر او پخپله د طيي قبیلې له بني نبهان کورنۍ څخه وُ، ډیر مالدار او د آرام ژوند خاوند وُ، د عربو په مینځ کې یې په شاعرۍ سربیره په حسن او ښکلا کې هم شهرت درلود، کلا یې د بنو نضیر د آبادۍ تر شا د مدینې د جنوبي برخې په ختیځ کې پرته وه.
کله یې چې د بدر په غزا کې د مسلمانانو د بري او قریشي سردارانو د ماتې او سردارانو دمړینې خبر واورید، نو ویې ویل: آیا دا خبره ریښتیا ده، هغه د عربانو مشران او د خلکو پاچایان ووژل شول؟! که دا رښتیا وي چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغوی مات کړي او وژلي دي نو بیا خو مرګ له ژوند نه غوره دی.
او کله چې له پیښې نه ښه باوري شو، نو ژبه یې راویستله، په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو پسې یې بد رد ویل او د مشرکینو ستاینه یې کوله او هغوی یې غچ او انتقام اخیستلو ته هڅول. پدې یې هم زړه یخ نه شو، سپور شو مکې ته لاړ او هلته د ابي وداعه السهمي د زوی مطلب میلمه شو. د قریشو په

(1). ابن هشام ۴۶/۲ .زاد المعاد ۹۱/۲ .ویل کیږي چې دعثور یا غورث محاربي په همدې غزا کې د رسول الله (ص) ترور هڅه کړې وه، خو صحیح قول دا دی چې هغه توطئه پدې غزا کې نه وه .صحیح البخاري : ۹۳/۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مړيو يې ډېر وژړل او په غم کې يې اوږده شعرونه وويل. زيار يې ايست چې د مشرکينو په زړونو کې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دښمنۍ اور نور هم تازه کړي. په همدې وخت کې ابو سفيان او نورو مشرکانو ورنه وپوښتل چې زموږ دين دې خوښ دې او که د محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دين؟ او له زموږ نه کوم يو طرف په حق بولې؟ ده په ځواب کې ورته وويل: تاسې له محمده (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه غوره او حق په جانب یاست! همدا وه چې الله تعالى دا آيتونه را نازل کړل: ((أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيباً مِنْ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلاءِ أَهْدَى مِنْ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلاً))
(النساء: ٥١)

[ترجمه: ایا ندي کتلي تا هغو کسانو ته چې ورکړی شویده دوی ته برخه له کتاب څخه ایمان راوړی دوی په بت او په شیطان او وايي دوی په حق د هغو کسانو کې چې کافران شویدي، دا (مشرکین) ښه لاره موندونکي دي له هغو کسانو څخه چې مؤمنان دي له جهته د لوري.]

کعب بن اشرف دا ټول په مکه کې ترسره کړل بيا مدينې ته ستون شو، او هلته يې خپله اوږده ژبه په مسلمانانو پسې راوایسته ان تردې چې د اصحابو (رضي الله عنهم) په پاک لمنو پسې يې قصيدې او غزلې و ويلې او هغوی يې له حده زيات په تنګ کړل.

په همدې حالاتو کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (من لكعب بن الأشرف ؟ فإنه آذى الله ورسوله). د کعب بن اشرف له شر نه به مو څوک خلاص کړي؟ او لدې غم نه به مو څوک آرام کړي؟ ځکه نوموړي الله تعالى او د الله رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته آزار او اذيت رسولی دی! په ځواب کې محمد بن مسلمه، عباد بن بشر، د کعب رضاعي ورور ابو نائله چې نوم يې سلکان بن سلامه و، حارث بن اوس، او ابو عبس بن حبر دې کار ته خپله آمادګي څرګنده کړه، او همدې ټولګي د محمد بن مسلمه تر مشرۍ لاندې د کعب د ترور لپاره کار پيل کړ.

نور روايات وايي: کله چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وويل: (من لكعب بن الأشرف ؟ فإنه قد آذى الله ورسوله) قام محمد بن مسلمة فقال: أنا يا رسول الله، أتحب أن أقتله ؟ قال: (نعم). قال: فائذن لي أن أقول شيئاً. قال: (قل).څوک به مو د کعب له شر نه وژغوري؟ ځکه ده الله او د هغه رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته اذيت رسولی دی؟ نو محمد بن مسلمه پاڅيد او ويې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل: دا کار به زه کوم یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! او زیاته یې کړه: غواړې چې ویې وژنم؟ ده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: هو. محمد بن مسلمه ورته وویل: د پلان د تطبیق پخاطر د څو خبرو اجازه راکړه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: څه هر څه چې وایې ورسره ویې وایه.

بیا محمد بن مسلمه د کعب بن اشرف کور ته ورغی او ورته ویې ویل: دا سړی (اشاره یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته وه، له مونږ نه صدقه غواړي او که ربښتیا درته ووایم مونږ یې ډېر ستومانه او په جنجال اخته کړي یوو. کعب ورته وایي: دا به مو نور هم تر ستونیه کړي. محمد بن مسلمه په ځواب کې ورته وایي: اوس څه وکړو، اوس خو دا شویدي او د هغه پیروي مو منلې ده مناسبه به نه وي چې لاره ورنه بیله کړو، اوس به ورسره یوو او ګورو به چې د کار نتیجه یې څه خیژي، اوس راغلی یو تر څو یو او یا دوه وسقه غله پور راکړې، (یو وسق ۶۰ صاعه یا تقریباً ۱۵۰ کیلو ګرامه کېږي).

کعب ورته وویل: سیي ده خو څه شی راته ګرو کړئ! ابن مسلمه ورته وویل: څه غواړې؟ هغه ورته وویل: ښځې راته ګرو کړئ. محمد بن مسلمه په ځواب کې ورته وایي: پداسې حال کې چې ته په عربو کې له ټولو نه ښایسته ځواني لرې، ښځې به څنګه درسره ګرو کړای شو؟! کعب ورته وایي: نو بیا مو بچیان راسره ګرو کړئ! ابن مسلمه وایي: بچیان به څنګه درته ګرو کړو، سبا به خلک پیغور ورکوي چې دا په یوه، دوو وسقه غله ګرو شوي وو دا خو ستر عیب او ننګ دی، څه مونږ به خپله وسله درته ګرو کړو. کعب پدې سلا شو دواړو نیته سره وټاکله چې محمد بن مسلمه به وسله ورته راوړي.

ابو نائله هم د محمد بن مسلمه په شان پلان جوړ کړی ؤ. کعب ته ورغی څه وخت یې له یو ځای بل ځای نه شعرونه سره واورول، بیایې ورته وویل: یاره! زه خو د یوې ډېرې مهمې خبرې او ضرورت په خاطر درته راغلی یم او پدې شرط یې درته وایم چې پټه یې وساتې! کعب ورسره ومنله او ډاډ یې ورکړ چې وایه راز دې نه افشا کوم.

ابو نائله ورته وویل: ددې سړي (اشاره یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ده) راتګ خو زمونږ لپاره غم او مصیبت شو، ټول عربان مو دښمنان شول، ټولو په یوه خوله او یوه لاس زمونږ په خلاف کاره وایي وکړه، لارې راباندې وتړل شوې، دومره سختې راباندې راغله چې ځان او اولاد مو په خطر کې دی، بربادي ده او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تباهي. دا ډول خبرې وشوې او په پای کې یې دا هم ورته وویل: زما یو څو نور ملګري هم دي او بالکل زما په شان رایه او نظریه لري، غواړم هغوی هم درته راولم تر څو څه شی ورباندې خرڅ او په مونږ خپل احسان وکړې. پدې ترتیب محمد بن مسلمه او ابو نائله وکولای شوای کعب پخپل دام کې راګیر کړي، اوس که هغوی له وسلې او ملګرو سره ورځي، نو کعب به یې بد نه ګڼي.

بالاخره د دریم هجري کال د ربیع الاول په څوارلسمه شپه دا ټولګی د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو، او د سپوږمۍ په سپینه رڼا کې رسول مبارک (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله تر بقیع غرقد پورې ورسره لاړ او پدې مبارک قول سره یې رخصت کړل: (**انطلقوا علی اسم الله، اللهم أعنهم**).د الله په نامه حرکت وکړئ، اې خدایه ته د دوی مرستندوی شې. بیا خپل کورته راستون شو او هلته یې په لمانځه او دعا شروع وکړه تر څو الله هغوی پخپل هدف کې بریالي کړي.

نوموړي مجاهدین د کعب کلا ته ورغلل، ابو نائله غږ پرې وکړ چې راووزه! کعب راپورته شو چې د باندې راووزي، ښځې چې نوی یې واده ورسره کړی و ورته وویل: پدې وخت کې چیرته وزې، دا آواز ما ته خطرناک ښکاره شو؟! کعب ورته وایي: مه ویریږه دا زما ورور محمد بن مسلمه او بل مې رضاعي ورور ابو نائله دی، بله دا چې مرد که د تورې ګوزار ته هم وغوښتل شي ورځي او پښه په شا نه ږدي، دا خبره یې وکړه او د باندې پداسې حال کې راووت چې فضا یې په خوشبویۍ اخیستې وه.

هلته ابو نائله خپلو ملګرو ته ویلي وُ، کله چې کعب راشي، نو زه به یې د سر بویولو په بهانه ویښتان رانیسم او کله مې چې پدې بهانه ټینګ راونیو، نو تاسې به ورباندې ګوزارونه وکړئ. کعب راغی څه وخت یې خبرې اترې سره وکړې، ابو نائله ورته وویل: خوښه مو نده عجوز نومی درۍ (خوړ) ته لاړ شو، د شپې دا پاته برخه به هلته تیره کړو. ده وویل: سمه ده، نو روان شول. د لارې په اوږدو کې ابو نائله وایي: په ژوند کې مې دا ډول اعلی او بهترینه خوشبویي نده لیدلې! کعب ته دې خبرې ډیر خوند ورکړ او وې ویل: زه د عربو له ټولو نه زیاته خوشبویه ښځه لرم. ابو نائله ورته وویل: اجازه دې ده سر دې یو ځل بوی کړم. کعب اجازه ورکړه، نو ده یې لاس په ویښتانو کې ننه ایست پخپله یې بوی کړ او ملګرو ته یې هم وربوی کړ.

لږ ساعت وروسته یې بیا دده په اجازه همدا کار تکرار کړ، تر څو کعب ښه ډاډه شو او دوی لږ نور هم مخکې لاړل، نو بیا یې اجازه ورنه غوښتله، کعب اجازه ورکړه، نو لاس یې په ویښتانو کې وربند کړ، ټینګ یې راونیو او خپلو ملګرو ته یې وویل: وهئ دا د خدای دښمن! هغوی د تورو څو ګوزارونه پرې وکړل، خو تورې سره تیرې بیرې شوې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو یې هم کاري واقع نه شو. پدې وخت کې محمد بن مسلمه خپل کلنګ ته لاس کړ او له نامه نه لاندې یې داسې کلک ګوزار ورباندې وکړ چې شا ته ورنه وخوت او د خدای دښمن داسې یوه چیغه وکړه چې هر چا واوریدله او همدلته ځای په ځای شو.

د مسلمانانو لدې ټولي نه یو تن حارث بن اوس د خپلو ملګرو د تورو په څوکو زخمي شوی ؤ او وینې ترې روانې وې. نور ملګري یې روان شول او کله چې د عریض ډاګ ته ورسیدل پام یې شو چې حارث خو ورسره نشته، څه وخت ورته ودریدل چې هغه هم ورپسې راورسید، نو دوی هغه اوچت کړ او روان شول او کله چې بقیع غرقد ته ورسیدل په لوړ آواز یې د تکبیر ناره اوچته کړه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا ناره واوریدله او پوه شو چې هغه د خدای دښمن یې وژلی دی، نو پخپله یې هم تکبیر ووایه، او کله چې دوی ورته راورسیدل ورته ویې فرمایل: (**أفلحت الوجوه**). بریالی اوسئ.

دوی په ځواب کې ورته وویل: او ته هم بریالی اوسې یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! او د کعب سر یې مبارک حضور ته وړاندې کړ، ده د خدای شکرانې په ځای کړې، د حارث په زخم (ټپ) یې خپلې مبارکې لاړې پورې کړې هغه فوراً جوړ او روغ شو بیایې هیڅ درد و نه لید.[١]

د کعب ترور او وژلو د یهودانو په زړونو کې ویره او ډار واچولو. ټول پدې پوه شول چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امن دښمنان، عهد ماتونکي او فتنه اچونکي نه پریږدي چې په مدینه کې فساد خور کړي، لومړې ورته نصیحت کوي او که نصیحت اغیزه ونکړي، نو بیا یې په اوسپنیز سوک برابروي.

یهودان دومره وویریدل چې د خپل دې سرکش مشر په وژلو نه یوازې چپ او آرام کیناستل بلکه زیار یې ویوست ځانونه په عهد او تړون پابند وښیي. پدې ډول سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر یوه وخته پورې د مدینې له داخلي مشکلاتو او ستونزو نه بې غمه شو او د ډیرو هغو خطراتو مخه ونیول شوه چې په مدینه کې یې د پیښېدو امکانات ډیر زیات وو.

اوس رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرصت درلود چې له بهرنیو مشکلاتو او خطرونو سره مقابله وکړي.

---

[1].. ابن هشام ۱/ ۵۱ – ۵۷ بخاري ۱/ ۳۴۱ – ۴۲۵. سنن ابي داود ۲/ ۴۲ – ۴۳. زاد المعاد ۲/ ۹۱

۷- د بحران غزا

دا یو لوی عسکري تحرک یا ګزمه وه هغه داسې چې د دریم هجري کال د ربیع الاخر په میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د درې سوو کسانو په مشرۍ بحران نومې سیمې ته وتلی وُ. دا سیمه د حجاز په فرع نومي ځای کې یو معدنیاتي مقام دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې کال ربیع الاخر او جمادي الاولی میاشتې همدلته تیرې کړې او بیا مخکې لدینه چې جګړه وشي مدینې ته ستون شو.[1]

۸- د زید بن حارثه (رضي الله عنه) سریه

دا له احد نه مخکې د مسلمانانو وروستی نظامي تحرک وُ چې د دریم هجري کال په جمادي الاخره کې واقع شویدی او تفصیل یې داسې دی:

قریش د بدر له غزا وروسته ډېر پریشانه او بد حاله وو، د اوړي په رارسیدو چې شام ته د دوی د کډې او کوچ وخت وُ نور هم پریشانه شول. ددې کال د تجارتي قافلې مشر صفوان بن امیه قریشو ته وویل: محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو یې زمونږ تجارتي لاره بنده کړیده، نه پوهیږو څه ورسره وکړو، ساحل خو د همدوی تر کنترول لاندې دی، دوی همدلته وجود لري، او ددې منطقې (سرې بحیرې د ساحل) اوسیدونکو هم سوله او تړون ورسره کړیدی، نه پوهیږو په کومه لار لاړ شو؟ که دلته په مکه کې پاتې کیږو نو څه چې لرو هغه به وخورو، بیا به څه کړو؟ زمونږ ژوند خو په اوړي کې شام او ژمي کې حبشې ته تجارت باندې ولاړ دی.قریشو په دې هکله مشورې کولې اسود بن عبدالمطلب وویل: صفوانه! د ساحل لاره پریږده، بلکه له نجد نه تیریدونکې د عراق اوږده او سخته لاره ونیسه. دغه لار چې د مدینې په ختیځ کې تیره شوې وه قریشو ته نه وه معلومه، نو اسود پیشنهاد وکړ چې د بني بکر بن وائل قبیلې فرات بن حیان د لاروي په حیث ورسره بوزي.

د قریشو دا تجارتي کاروان د صفوان په مشرۍ په همدې نوې لاره روان شو، خو راز یې پټ پاته نه شو او خبره مدینې ته داسې ورسیده، چې مسلمان شوی سلیط بن

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۵۰ زاد المعاد ۹۱/۲ .ددې غزا د سبب په هکله ځنې وایي چې رسول الله (ص) ته خبر راغی چې بني سلیم پر مدینه باندې د حملې لپاره ډېر قوتونه راټول کړیدي، او نور مصادر لکه ابن هشام وایي چې رسول الله (ص) د قریشو په لټه پسې ووت، ابن القیم همدا قول غوره کړیدی او دا سیي هم ښکاري ځکه د بني سلیم مېنه په نجد کې له فرع نومي ځای نه ډېره لیرې پرته وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمان د شرابو څښنلو په يوه مجلس کې (دغه وخت شراب لانه ؤ حرام شوي) له نعيم بن مسعود اشجعي سره يو ځای شو، کله چې نعيم مست او خمار شو نو د تجارتي کاروان او نوې لارې ټوله کيسه يې وکړه. سليط په ډيره چټکۍ سره د مدينې لاره ونيوه تر څو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له قضيې خبر کړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خبر له اوريدو سره سم د زيد بن حارثه الکلبي په مشرۍ يوه سل (۱۰۰) کسيزه ډله تياره کړه او د کاروان مخې ته يې ورولېږله. زيد وخوځيد او د نجد په سيمه کې له قرده نومې چينې (اوبه خور) سره يې په کاروان ناڅاپي حمله وکړه، ټول مالونه يې ونيول، صفوان او ملګرو يې پښې سپکې کړې او د تيښتې لاره يې ونيوه. مسلمانانو د قافلې لاروی او په بل روايت دوه نور کسان هم ژوندي ونيول، او تقريباً د سلو زرو په قيمت غنيمتونه يې چې لوښي او سپين زر پکې وو له ځان سره راوړل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خمس ورنه بيل کړ او نور يې د سريه (ګروپ) په غړو وويشل، او هغه لاروی فرات بن حيان په اسلام مشرف شو.[1]

له بدر وروسته د قريشو لپاره دا يو بل لوی غم او مصيبت ؤ حالت يې ډير خراب شو له هرې خوا ورباندې غم او خفګان راغی. اوس يې په وړاندې يوازې دوې لارې پاته وې لومړې دا چې نور د کبر او غرور له نيلي نه را کوز شي او له مسلمانانو سره د سولې او مصالحت لاره غوره کړي، بله دا وه چې د داسې يوې جګړې اور بل کړي چې د مسلمانانو قوت او زور ويلې کړي، د هستۍ له صحنې يې وباسي، ترڅو د دوی (قريشو) له لاسه تللی مجد او دبدبه بيرته راژوندۍ کړي. د قريشو سرکشانو همدا دوهمه لاره غوره وبلله، د انتقام او غچ ناره يې پورته کړه او له مسلمانانو سره د پريکنده جګړې تياري يې پيل کړه. دا او لدينه مخکې پيښې د احد غزا لپاره تمهيد او سبب شوې.

[1]. ابن هشام ۵۰/۲ فقه السيره ص ۱۹۰ رحمه للعلمين ۲۱۹/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احد غزا

د انتقامي جګړې لپاره د قريشو تياري

د بدر په ډګر کې د قريشو ماتې او هملته د دوی د مخورو مشرانو مړينې د مکې د مشرکينو په زړونو کې اور بل کړی ؤ، د هر يوه په سر د انتقام او غچ اخيستلو لمبې سرې وې، خو ددې پخاطر چې غم له مسلمانانو نه پټ وساتي، نو په ښکاره يې پخپلو مړو ژړا ګانې بندې کړې وې او د خپلو بنديانو فديه يې هم ځنډوله.

ټول پدې سره سلا شوي وو چې په مسلمانانو به خپل زړونه يخوي او د يوې خونړۍ جګړې اور به ورباندې بلوي.د همداسې يوې عامې جګړې لپاره يې تيارياني پيل کړې وې، داسې يوې جګړې ته خو د دوی هر يو تږی ؤ، خو عکرمه بن ابو جهل، صفوان بن اميه، ابو سفيان بن حرب او عبدالله بن ابي ربيعه غوندې سرداران پدې کار کې له ټولو نه مخکې وو.

جګړې ته د تيارۍ په سلسله کې د قريشو د مشرانو لومړنی دا کار ؤ چې هغه تجارتي کاروان يې پخپل لاس کې ونيو کوم چې د بدر د غزا سبب شوی ؤ هغه چې د ابو سفيان په مشرۍ له شام نه سلامت راستون شوی ؤ. په دغه کاروان کې زر اوښان او د پنځوس زره دينارونو په بيه نور مالونه وؤ د مالونو خاوندانو ته يې وويل: تاسو ته معلومه ده چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خومره زيان دراواړاوه، سرداران يې در ووژل، نوددې مالونو په ذريعه دده په خلاف جګړه کې زمونږ مرسته وکړئ، کيدای شي انتقام ورنه واخلو! هغوی هم ورسره ومنله او دا ټول مالونه د جنګ لپاره تخصيص شول. الله تعالی پدې اړه دا آيت را نازل کړ: ((إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ)). (الانفال: ٣٦)

[بيشکه هغه کسان چې کافران شويدي نفقه کوي (لګوي) دوی مالونه خپل، د پاره ددې چې منع کړي دوی (خلک) له لارې د الله ځخه نو ژر به نور هم ولګوي دغه مالونه بيا به شي (دغه انفاق) پر دوی حسرت (پښيماني چې مال يې ځي او مطلب يې نه پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصليږي) بيا به په آخر کې مغلوب شي.]

په دوهم قدم کې يې احابيش، کنانه او د تهامه خلک خپلې خوشګۍ ته پرېښودل چې د مسلمانانو په خلاف جګړه کې په څومره اندازه برخه اخلي، خو هغوی ټول يې په مختلفو طريقو سره دې لور ته هڅول، ان تردې پورې چې صفوان بن اميه د عربو هغه شاعر باتې (غره) کړ کوم چې د بدر په غزا کې اسير شوی ؤ او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) بې فديې پدې شرط آزاد کړی ؤ چې بيا به د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف کوم اقدام نه کوي. صفوان هغه ته هوا ورکړه تر څو عربي قبيلې د مسلمانانو په خلاف را پورته کړي، او ددې کار په بدل کې يې وعده ورکړه که له جګړې نه ژوندی راغلې نو دومره څه به درکړم چې ما لا مال به شې او که مړ شوې نو د لوڼو کفالت او سرپرستي دې زما په غاړه. نو دې شاعر (ابو عزه) له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خپل شرط مات کړ او شروع يې وکړه عربان يې په شعرونو سره د اسلام مقابلې ته رابلل او په زړونو کې يې د انتقام او دښمنۍ اورونه را تازه کول. مشرکانو د همدې کار لپاره يو بل شاعر چې نوم يې مسافع بن عبد مناف جمحي ؤ هم ګمارلی ؤ.

ابو سفيان هغه وخت د مسلمانانو په خلاف نور هم زيات سوريدلی او پاريدلی ؤ کله چې د سويق له جګړې نه نامراده راوګرزيد او نه يوازې دا چې خپل هدف يې تر لاسه نکړ بلکه خپل ډير امکانات يې هم له لاسه ورکړل. ددې تر څنګ د زيد بن حارثه ناڅاپي حملې او په همدې سريه کې قريشو ته زيات ځاني او مالي ور اوښتي تاوان خبره نوره سخته کړه، له ډيره غمه د مشرکينو زړونه په چاوديدو شول. همدا وه چې په ډيره بيړه او بې صبرۍ يې د فيصله کن (پريکنده) جنګ تياري ونيوله.

د قريشو د لښکر شميره او مشرتابه

د يوه کال په تيريدو سره د قريشو او د دوی د ملګرو او احابيشو پوره درې زره کسان جګړې ته تيار شوي وو.مشرانو دا مناسبه وبلله چې د جنګياليو د تشويق او د جنګ په ډګر کې له ناموس نه د ساتنې د حماسو راپارولو پخاطر يو شمير ښځې هم له ځان سره بوزي، نو پدې حساب سره پنځلس ښځې ورسره رواني شوې.

لدې لښکر سره درې زره اوښان، دوه سوه جنګي آسونه[1] چې ټوله لار څوک ورباندې

---

[1]. زاد المعاد ۹۲/۲. په فتح الباري کې د آسونو شميره سل ښودل شويده ۷/ ۳۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپاره نه شول او اوه سوه زغرې وې. د جګړې عمومي قومانده د ابو سفيان په لاس کې وه، د سپرو مشر خالد بن وليد معاون يې عکرمه بن ابو جهل او بيرغ له بنو عبدالدار سره ؤ.

د مکې لښکر وخوځيد

د مکې لښکر پداسې حال کې د مدينې په لور وخوځيد چې په زړونو کې يې د انتقام او دښمنۍ اور لمبې وهلې، او د يوې شديدې خونړۍ جګړې نه يې خبرې کولې.

د رسول (ﷺ) استخبارات د دښمن د تحرکاتو خبر راوړي

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره عباس (رضي الله عنه) د قريشو ټول نظامي تحرکات او تيارۍ په ډير غور سره تر نظر تيرولې او کله چې د دوی لښکر د مدينې په لور وخوځيد، نو په ډير بيړه سره يې پدې هکله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته خبر واستاوه. د عباس (رضي الله عنه) ډاکي (ليک وړونکي) له مکې نه تر مدينې پورې تقريباً پنځه سوه کيلو متره اوږده فاصله په دريو ورځو کې ووهله او ځان يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته چې هغه وخت د قبا په جومات کې ؤ ورساوه، د عباس (رضي الله عنه) ليک يې ورکړ، چې ابي بن کعب ورته ولوست. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې دا خبره پټه وساتي او پخپله په بيړه مدينې ته ستون شو تر څو پدې هکله د انصارو او مهاجرينو له مشرانو سره مشوره وکړي.

د فوق العاده او اضطراري حالاتو لپاره د مسلمانانو تياري

مدينه د فوق العاده او اضطراري حالت په اساس د پوره تيارسۍ په حال کې شوه، ته به وايې نمبر اول احضارات نيول شوي، مسلمانانو ان د لمانځه په وخت کې هم وسله له ځانه نه ليرې کوله.

د انصارو يوې ډلې او له هغې جملې نه سعد بن معاذ، اسيد بن حضير او سعد بن عباده به ټوله شپه وسله په لاس د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دروازه په پيره ولاړ وو. نور ګروپونه مدينې ته د راتلونکو لارو او بندرونو ساتلو لپاره په پيره ګمارل شوي وو تر څو دښمن په ناڅاپي توګه حمله ونکړي. همدا راز د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغو لارو د ځارلو لپاره هم ګزمې ټاکل شوې وې کومې چې د دښمن د راتګ او حملې احتمال ورنه موجود ؤ.

د مکې لښکر د مدينې په پولو کې

د مکې لښکر په لويديځه عمومي لار د مدينې خواته روان ؤ، او کله چې د ابواء سيمې ته ورسيد، نو د ابو سفيان ښځې هند بنت عتبه پيشنهاد وکړ چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قدرمنې مور قبر را لوڅ کړي، خو د لښکر مشرانو ددې کار له بدو عواقبو نه د ځان ساتلو پخاطر دا خبره و نه منله. لښکرې وړاندې د مدينې پولو ته ډيرې را نژدې شوې کله چې له عقيق نومې درې نه تيرې شوې نو لږ ښی خوا ته کږی شوي او همداسې مخکې لاړې تر څو د احد غره ته نژدې د مدينې د شمالي درې په څنډه کې پـرتې قناه نومې سيمې د ښوره زارې په مينځ کې پراته عينين نومي ځای کې يې واړول، دغه وخت د جمعې ورځ د دريم هجري کال د شوال شپږمه نيټه وه.

په مدينه کې دفاعي مشورتي غونډه

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) استخباراتو د مکې لښکرو د تحرکاتو خبرونه وخت په وخت مدينې ته راوړل اخرينې خبر يې دا ؤ چې مشرکينو د احد تر خوا واړول. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نظامي مشورتي شوری دايره کړه تر څو لازمي دفاعي فيصلې وکړي. په غونډه کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل خوب هم بيان کړ او داسې يې وفرمايل: (**إني قد رأيت والله خيراً، رأيت بقراً يذبح، ورأيت في ذُبَاب سيفي ثُلْماً، ورأيت أني أدخلت يدي في درع حصينة**).قسم په خدای چې ما ډير ښه خوب ليدلی دی، خوب مې ليده چې يو غويی حلال شي، د تورې د تيغ په څوکه کې مې درز وي او لاس په يوه کلکه زغره کې ورکړم. بيا يې غويي د څو کسه اصحابو (رضي الله عنهم) او د تورې درز يې د خپلې کورنۍ د کوم غړي په شهادت، او زغره يې په مدينه تعبير کړه، او حاضرينو ته يې وويل: زما رايه خو داده چې همدلته مدينه کې پاتې شو او سنګرونه ونيسو، که مشرکان پخپل ځای کې پاتې شي نو هيڅ ګټه به ونکړي او دا به

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته له ټولو خراب ځای ثابت شي، او که فرضاً مدینې ته را ننوزي نو مسلمانان به ورسره په ټولو لارو، کوڅو کې مقابله وکړي او ښځې به یې د بامونو له سرونو نه ولي. او همدا په حقیقت کې تر ټولو معقوله او ګټوره رایه وه.

د منافقانو رئیس عبدالله بن ابي بن سلول چې د خزرج قبیلې د مشرانو په ډله کې غونډې ته راغلی وُ د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له رایې سره موافقه وکړه او همدا رایه یې غوره وبلله. کیدای شي د نوموړي موافقه پدې خاطر وي چې پداسې یوه طریقه ځان له جنګ نه وساتي چې څوک ورباندې پوه نه شي، او داسې به نه وه چې ګویا ده د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نظریه د جنګي تاکتیک او استراتیژۍ له پلوه غوره بللی وي. په هر حال الله تعالی غوښتل د منافقینو له مخې نه چادر پورته کړي تر څو کفر او نفاق یې ټولو ته څرګند او بربنډ شي.

ځینو قدرمنو خصوصاً هغو اصحابو (رضي الله عنهم) چې د بدر له فیض او شرفه بې برخې پاتې شوي وو دا غوښتل چې مسلمانان باید له مدینې نه د باندې د دښمن مقابله وکړي. له هغوی نه ځینو په ډیر اصرار سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته داسې عرض کاوه: مونږ خو داسې ورځ له خدایه په سوال غوښتله دادی اوس یې دلته لنډه راوستې ده، ورځو به او د مدینې نه د باندې به له دښمن سره جنګیږو تر څو ونه وایې چې مونږ مخه ورنه واړوله. ددې په ځوښ راغلیو اصحابو (رضي الله عنهم) په سر کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تره حمزه (رضي الله عنه) وُ. ده ته د خپل ایمان قوت او د بدر په غزا کې د خپلې تورې د خرپ او شرنګ اندازه لګیدلې وه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې وویل: قسم په هغه ذات چې کتاب یې درباندې نازل کړیدی، چې زه به تر هغې پورې څه ونه خورم تر څو مې له مدینې ته د باندې له دښمنانو سره وسله واله مقابله نه وي کړې.[1] نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د اکثریت په وړاندې له خپلې رایې نه تیر شو، او فیصله پدې شوه چې له مدینې نه د باندې به د دښمن مقابله کوي.

د اسلامي لښکر ګروپ بندي او د جګړې ډګر ته روانیدل

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جمعې لمونځ ادا کړ، خلکو ته یې د وعظ او نصیحت په ضمن کې د زیات زیار او کوښښ امر وکړ او ورته ویې فرمایل چې

(1). السيرة الحلبية ٢/ ١٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

بری یوازې په صبر او حوصله تر لاسه کیدای شي. بیایې له دښمن سره د مقابلې لپاره د تیارۍ حکم صادر کړ. خلک د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ارشاداتو په اوریدو سره خوشاله او مطمئن شول. په همدې ورځ یې د لمازدیګر لمونځ هم په مدینه کې وکړ. خلک راټول شوي وو، او د عوالي نومې سیمې اوسیدونکي هم راغلي وو، په لمانځه پسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپلو یارانو ابوبکر او عمر (رضي الله عنهما) سره یو ځای کور ته ننوت هغوی پګړۍ ور په سر کړه جامې یې ورواغوستې، ځان یې ښه مسلح کړ، دوې زغرې یې واچولې او توره په لاس راووت.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کور ته ننوت، نو سعد بن معاذ او اسید بن حضیر خلکو ته وویل: تاسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مدینې نه وتلو باندې مجبور کړ، خبره بیرته ده ته وسپارئ! دوی هم پخپل اصرار پښېمانه شول، او کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راووت دوی ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! مونږ ته لازمه نه وه چې ستاسې د رایې مخالفت وکړو، اوس خوښه ستا، که غواړې په مدینه کې د ننه سنګرونه ونیسو نو زمونږ خوښه او رضا ده. په ځواب کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ما ینبغي لنبي إذا لبس لأْمَتَه ـــ وهي الدرع ـــ أن یضعها حتی یحکم الله بینه وبین عدوه**). دا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له شان سره نه ښایي چې یو ځل وسله را واخلي یا زغره واغوندي او بیا مخکې لدینه چې الله تعالی دده او دښمن تر مینځ فیصله وکړي بیرته کښیني.[1]

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لښکر په دریو ټولیو وویشه:

۱ـ د مهاجرینو ټولی او بیرغ یې مصعب بن عمیر عبدري ته ورکړ.

۲ـ د انصارو د اوس قبیلې ټولی او بیرغ یې اسید بن حضیر ته ورکړ.

۳ـ د انصارو د خزرج قبیلې ټولی او بیرغ یې حباب بن المنذر ته ورکړ.

د ټول لښکر شمیره زر کسان و چې سل یې زغره لرونکي او پنځوس یې سواره وو، که

---

[1]. رواه احمد، نسائي، حاکم، ابن اسحق.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه هم ځنې روایات وایي چې پدې غزا کې له مسلمانانو سره آسونه نه وو[۲]. په مدینه کې پاتې کیدونکو لپاره یې عبدالله بن ام مکتوم د لمانځه امام وټاکه، او د جګړې د ډګر په لور د خوځیدو اجازه یې وکړه. پدې ترتیب سره اسلامي لښکر پداسې حال کې د شمال په لور وخوځید چې دواړه سعدان (سعد بن معاذ او سعد بن عباده) وسله په لاس او زغره په ځان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر مخ مخ روان وو.

کله چې اسلامي لښکر له ثنیه الوداع نه تیر شو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سترګې په یوه وسله بند ټولي ولګیدې چې له نور لښکر نه جدا روان دی، پوښتنه یې وکړه چې دا څوک دي؟ په ځواب کې ورته وویل شول دا د خزرج دوستان یهودان دي[۱]، غواړي د مشرکینو خلاف جګړه کې برخه واخلي. رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وپوښتل آیا دوی مسلمان شویدي؟ په ځواب کې ورته وویل شول: نه اسلام خو یې ندی راوړی، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغوی د بیرته ستنیدو امر وکړ او خوښه یې نه شوه چې د مشرکینو په خلاف جګړه کې له کفارو نه مرسته وغواړي.

د لښکر معاینه

شیخان نومي ځای ته په رسیدو سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر معاینه پیل کړه، او هغه کسان یې له لښکر نه بیل کړل کوم چې عمر یې کم او د جګړې توان یې نه درلود.

پدې ډله کې عبدالله بن عمر، اسامه بن زید، اسید بن ظهیر، زید بن ثابت، زید بن ارقم، عرابه بن اوس، عمرو بن حزم، ابو سعید الخدري، زید بن حارثه الانصاري، او سعد بن حبه (رضي الله عنهم) شامل وو. که څه هم د براء بن عازب نوم هم پدې ډله کې اخستل کیږي، خو د بخاري هغه روایت چې له براء نه یې نقل کړی پدې دلالت کوي چې نوموړي په دې غزا کې برخه اخیستې وه.

د کشرانو او کم عمره ځوانانو له جملې نه یې یوازې رافع بن خدیج او سمره بن جندب

(2). د پنځوسو آسونوخبره ابن القیم په الهدی ۹۲/۲ کې نقل کړیده، خو ابن حجر وایي چې دا خبره بالکل غلطه ده. او موسی بن عقبه په تائید سره وایي چې په احد کې له مسلمانانو سره یو آس هم نه ؤ، واقدي وایي چې په احد کې یو آس د رسول الله (ص) او بل د ابو برده ؤ (فتح الباری ۷/ ۳۵۰)

[۱]. دا د ابن سعد روایت دی، او وایي چې دا یهودان د بني قینقاع له قبیلې څخه وو (طبقات ۳۴/۲) پداسې حال کې چې دا قبیله مخکې له مدینې نه شړل شوې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اجازه ورکړه چې په جګړه کې برخه واخلي، او دا هم ځکه چې رافع یو ډېر ماهر غشي ویشتونکی و، نو په همدې سبب په جګړه کې د اشتراک اجازه ورکړه شوه، پدې وخت کې سمره وویل: ماته هم اجازه را کړه ځکه زه خو له رافع نه زیات قوي او پیاوړی یم او هغه راڅملولی شم! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: راځئ په غیږو ورشئ چې کوم یو ډېر پیاوړی دی. په مقابله کې سمره بریالی شو او رافع یې راچپه کړ، په دې ترتیب ده ته هم په جنګ کې د اشتراک اجازه ورکړل شوه.

د مدینې او احد تر مینځ یوه شپه

په همدې ځای کې ورباندې شپه شوه د ماښام ورپسې د ماسختن لمونځونه یې ادا کړل او بیا همدلته ویده شو. پنځوس کسان یې د محمد بن مسلمه تر مشرۍ لاندې د پیرې لپاره وټاکل، ددې ګروپ اتل کعب بن اشرف و او ذکوان بن عبد قیس په خاصه توګه په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې پیره کوله.

د عبدالله بن ابي بغاوت

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له سپیده داغ نه لږ څه د مخه حرکت وکړ، د سهار لمونځ یې په شوط نومي ځای کې ادا کړ او دغه وخت دښمن ته دومره ور لنډ شوی و چې یو بل یې ښه لیدل. په همدې حساسو شیبو کې د منافقانو مشر له خپلو درې سوه ملګریو سره بغاوت وکړ، دا خبره یې بهانه ونیوله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زما رایه ونه منله، نو اوس ولې او د څه لپاره ځانونه ووژنو؟

دوی ټول بیرته له لارې وګرزیدل. څرګنده ده چې د دوی د بغاوت او بیرته ګرزیدو سبب همغه نه و کوم چې دوی عنواناوه، که رښتیا دوی په همدې خفه شوي وای، نو بیا تر دې ځایه ولې راتلل؟! اصلاً د دوی هدف دا و چې دلته د دښمن سره نژدې مسلمانانو کې هله ګوله راولاړه کړي، په لښکر کې ماتې ګډه کړي تر څو دښمنان نور ورباندې را تیز او زړور شي او په دې ترتیب سره به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مخلصو اصحابو (رضي الله عنهم) د له مینځ وړلو امکانات ډېر زیات

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او که دا وشول نو میدان به بیادې منافق ته خالي وي چې بیا به يې راج چلیږي.
نژدې وه چې منافقان پخپل دې شوم هدف کې بریالي شي. له اوس نه بني حارثه او له خزرج نه د بنو سلمه پښې سستی شوې، د په شاتګ په هڅه کې شول، خو د میدان پرېښودو په وخت کې الله تعالی د هغوی زړونه را تکیه کړل او په الهي مدد سره ددې جوګه شول چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته په میړانه ودریږي. الله تعالی دې حالت ته اشاره کوي او فرمايي:

((إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلْ الْمُؤْمِنُونَ)) (آل عمران: ۱۲۲)

[ترجمه: کله چې قصد وکړ دوو طائفو له تاسې نه ددې خبرې چې بې زړه شي دوی (له جنګه) حال دا چې الله ولي (مددګار) د دوی ؤ او خاص پر الله دې نو توکل وکړي مؤمنان.]

د جابر پلار عبدالله بن حرام (رضي الله عنهما) ډیره هڅه وکړه منافقان خپلې دندې ته متوجه کړي. ورپسې ورغی، بیرته راتګ ته يې هڅول او ورته ویل يې: راشئ، بیرته راوګرزئ د خدای په لاره کې وجنګیږئ او یا دفاع وکړئ!

منافقانو په ځواب کې ورته ویل: که مونږ پدې باوري وای چې تاسې جنګیږئ، نو مونږ به بیرته نه ګرزیدو.

پدې سره عبدالله بن حرام (رضي الله عنه) ورنه راستون شو او داسې يې ویل: خدای مو له مونږ نه ورک کړه اې د خدای دښمنانو! خدای به خپل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تاسې ته نه اړ باسي.

قرآنکریم دې منافقینو ته په اشاره کولو سره فرمايي:

((وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالاً لاتَّبَعْنَاكُمْ هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلإِيمَانِ يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ)) (آل عمران– ۱٦۷)

[ترجمه: او (بل) له پاره ددې ؤ چې معلوم (ښکاره) کړي (الله) هغه کسان چې نفاق يې کړی ؤ او وویلی شو دغو (بیرته تلونکو منافقانو) ته چې راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له مشرکینو سره) په لاره د الله کې یا مدافعه وکړئ ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!) نو وویل دې (منافقانو) که مونږ پوهیدئ په جنګ، نو هرومرو (خامخا) به مونږ متابعت کړی ؤ ستاسې. دوی کفر ته په دغې ورځې کې (چې دغه خبره يې کوله) ډیر نژدې وو، له دوی نه په نسبت د ایمان، وايي دوی (منافقان) په خولو خپلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره هغه (خبره) چې نشته (پرې تصديق) په زړونو د دوی کې، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چې پټوي يې دوی (په زړونو خپلو کې له حسد او کفره).]

اسلامي لښکر د احد په لور

د عبدالله بن ابي له ماتې او په شاتګ وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پاتې لښکر چې اوه سوه تنه وُ د احد په لور روان کړ، خو څرنګه چې د دښمن سپايان په څو ځايونو کې احد ته غزيدلې لاره کې پراته وو، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: داسې څوک به وي چې مونږ په يوه لنډه خو داسې لاره بوزي چې پر دوی (مشرکانو) ورنه شو؟ په ځواب کې ابو خيثمه وويل: زه تيار يم يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! بيا يې د مشرکينو د لښکرو لويديځې خوا ته د بني حارثه په بيديا او کښتونو کې غزيدلې لنډه لار ونيوله. او کله چې اسلامي لښکر د يوه منافق (مربع بن قيظي) چې په سترګو هم ړوند وُ په باغ تيريده، هغه منافق راپاڅيد، مسلمانانوته يې خاورې ورشيندلې او ويل يې : که ته د خدای رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وې، نو باغ ته د ننوتلو اجازه نه درکوم! ځينې کسان ورتاو شول چې ويې وژني، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:

(**لا تقتلوه، فهذا الأعْمَى أعمى القلب أعمى البصر**). مه يې وژنئ، دا په سترګو او زړه دواړو ړوند دی.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې مخکې لاړ تر څو د درې خوا ته د احد غره په يوه خوړ کې داسې ځای په ځای شو چې مخ يې د مدينې او شا يې د احد د پوښتو خوا ته وه. او پدې ترتيب سره د دښمنانو لښکر د مدينې او اسلامي لښکر تر مينځ واقع شوی وُ.

دفاعي پلان

په همدې ځای کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر د جګړې لپاره تيار او په منظمو ليکو برابر کړ. د عبدالله بن جبير بن نعمان انصاري اوسي بدري په مشرۍ يې پنځوسو ماهرو غشو ويشتونکو ته وظيفه ورکړه چې د قناه د درې په جنوبي څنډه کې د پراته غره په غاښي کې سنګر ونيسي. دغه غر چې وروسته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبل الرماه په نوم یاد شو د اسلامي لښکر جنوب لویدیځ لور ته د قوماندانۍ له مرکز نه (۱۵۰) متره لیرې پروت وُ.
ددې پنځوس کسیز ګروپ قوماندان ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لارښوونې په هغه کنډو کې د دوی د توظیفولو هدف او غرض ښه په ګوته کوي، ورته فرمایي: (**انضح الخيل عنا بالنبل، لا يأتونا من خلفنا، إن كانت لنا أو علينا فاثبت مكانك، لا نؤتين من قبلك**). په خپلو غشو سره د دښمن آسونه له مونږ نه منع کړه، مه پرېږده چې د شا له خوا راباندې راشي،که هر څه وُ مونږ بریالي شوو او یا دوی، خپل ځای مه پرېږده، ګوره چې ستاسې له پلوه دښمن راباندې رانشي.(۱)
بیا یې غشي ویشتونکو ته د اسې امر وکړ: (**احموا ظهورنا، فإن رأيتمونا نقتل فلا تنصرونا، وإن رأيتمونا قد غنمنا فلا تشركونا**). تاسې به خپله خوا ټینګه ساتئ، خپل سنګر به نه پرېږدئ، که مونږ ټول وژل کیدلو هم تاسې به مو مرستې ته نه راځئ، او که مو ولیدل چې مونږ غنیمتونه راټولوو بیا به هم د غنیمت لپاره نه راځئ(۲).
د بخاري په روایت کې راغي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**إن رأيتمونا تخطفنا الطير فلا تبرحوا مكانكم هذا حتى أرسل إليكم، وإن رأيتمونا هزمنا القوم ووطأناهم فلا تبرحوا حتى أرسل إليكم**).که مو ولیدل چې مرغان زمونږ غوښې ورې بیا به هم خپل ځای نه خوشی کوئ، او تر هغې به نه راځئ تر څو ما نه وئ راغوښتي، او که مو ولیدل دښمن ته مو ماتې ورکړه، دړې وړې مو کړ بیا به هم تاسې له خپل سنګر نه تر هغې نه پورته کیږئ تر څو پورې ما احوال نه وي درلیږلی.(۳)
هغه یوازینۍ لار چې دښمن کولی شوای د شا له خوا ورباندې را تاو شي او مسلمانان محاصره کړي د همدغه کنډو لاره وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پکې دا پنځوس کسیز ګروپ وټاکه او داسې کلکې، څرګندې عسکري لارښوونې یې ورته وکړې چې هغوی باید هملته په سنګر کې وي تر څو دا لار د دښمن په مخ همداسې بنده پاته وي.
نور لښکر یې داسې برابر کړ: منذر بن عمرو یې په میمنه، زبیر بن عوام چې مقداد بن اسود یې معاونت کاوه په میسره وټاکه. ددې تر څنګ زبیر بن عوام دا دنده هم لرله

(1). ابن هشام ۲/۶۵-۶۶
(2). دا له ابن عباس نه د احمد، طبراني او حاکم روایت دی، فتح الباري ۷/ ۳۵۰ وګوره.
(۳). صحیح البخاري کتاب الجهاد ۱/ ۴۲۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د مشرکانو د سپرو چې خالد بن ولید یې مشري کوله مخه هم ونیسي، او د لښکر په لومړۍ لیکه کې یې داسې کسان ځای په ځای کړل چې په غیرت او میړانه کې یو په زر شمیرل کیده.
د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) جنګي پلان او برنامه دومره دقیقه او بشپړه وه چې د بل هیڅ یوه مشر او عسکري قوماندان له وسه نه ده پوره داسې یو پلان او برنامه طرحه کړي. او دا پخپله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قیادت په عظمت او عسکري امورو په ښه پوهه دلالت کوي. سره لدې چې د جګړې میدان ته له دښمن نه وروسته راغی، خو د لښکر لپاره یې تر ټولو غوره او مهم ځای اشغال کړ او هغه داسې چې وروستنۍ او ښۍ خوا ته یې غر واقع ؤ، چپه او وروستۍ خوا یې په غشو ویشتونکو حمایه او وساتله، او په عمومي توګه دا ځای لوړ او هسک ؤ، چې د احتمالي ماتې په وخت کې ښه حمایه کیدی شوای او مسلمانانو د تیښتې په ځای دلته ځان ټینګولی او له اسارت نه ژغورلی شوای، او که دښمن د دوی د سنګرونو د نیولو کوښښ کړی وای، نو په ډیرو تلفاتو به یې هم دا کار نه وی ترسره کړی. ددې بر عکس دښمن یې داسې یوه ځای ته ایسار کړی ؤ، چې که بریالی شوی هم وی، نو د فتحې ګټې لکه غنیمتونه، اسیران او نور یې نه شوی تر لاسه کولای، او که مسلمانان ورباندې برلاسي کیدی نو بیا یې د خلاصون او تیښتې لار نه وه. همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر د شمیر کمښت په لومړۍ لیکه کې د هغو مشهورو میړنو په ځای کولوسره جبیره کړ.
پدې ترتیب سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر د دریم هجري کال د شوال په اوومه د هفتې په ورځ د دښمن مقابلې ته تیار او برابر کړ.

رسول (ﷺ) د سپاهیانو په زړونو کې د غیرت روح پوکي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې تر هغې به جګړه نه پیل کوي تر څو ده ورته امر نه وي کړی. او پداسې حال کې چې دوې زغرې یې اغوستې وې سپاهیانو ته یې د جګړې په ډګر کې د خیر او ثبات لارښوونه کوله او د دوی په زړونو کې یې د همت او میړانې روح پوکوله. یوه ډیره تیره توره یې راوایستله او اصحابو ته یې وفرمایل: (من یأخذ هذا السیف بحقه؟). دا توره څوک پدې شرط اخلي چې حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ادا کړي؟ څو کسان لکه علي بن ابي طالب، زبير بن العوام او عمر بن الخطاب ورپاڅيدل چې توره ورنه واخلي، پدې ضمن کې أبو دُجَانة سِمَاك بن خَرَشَة ورپاڅيد او ويې ويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې تورې حق څه دی؟ ده ورته وفرمايل: (أن تضرب به وجوه العدو حتى ينحني). ددې تورى حق دادې چې پر دښمنانو تر هغې پورې ګزارونه پرې وکړې تر څو ښه کږه وږه شي. ابودجانه عرض وکړ قبوله مې ده، زه به يې همدا حق په ځای کړم. بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) توره همده ته ورکړه.

ابو دجانه ډير زړور سړی وُ د جګړې په وخت کې به په ډير غرور او خيال روان وُ، يوه سره پګړۍ يې درلوده کله به يې چې وتړله نو خلک به پوه شول چې اوس به تر مرګه جنګيږي او کله يې چې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه توره واخيستله نو هغه پګړۍ يې وتړله او د لښکر په مينځ کې په خيال او غرور روان شو. پدې وخت کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (إنها لمشية يبغضها الله إلا في مثل هذا الموطن).دا هغه رفتار دی چې الله تعالى يې له دا ډول حالت نه (له دښمن سره د مقابلې له وخت نه) پرته بالکل نه خوښوي.

د مکي لښکر تنظيم

مشرکانو خپل لښکر د ليکو په حساب برابر کړ، عمومي قومانده له ابو سفيان صخر بن حرب سره وه چې د لښکر په قلب (زړه) کې يې ځای نيولی وُ، په ميمنه يې خالد بن وليد او ميسره يې عکرمه بن ابي جهل ټاکلی وُ پداسې حال کې چې د پليو (پياده) قواوو مشر صفوان بن اميه او د غشو ويشتونکو مشر عبدالله بن ابي ربيعه وُ.

بيرغ د بني عبدالدار له يوې ډلې سره وُ، او دا منصب دوی ته ان د قصي بن کلاب له وخت نه په ميراث پاتې و، هيچا دا حق نه درلود پدې هکله جنجال ورسره وکړي، خو د جګړې عمومي قوماندان (ابو سفيان) د بدر په غزا کې د قريشو بده ورځ او د بيرغ وړونکي (نضر بن حارث) اسارت ور په يادوي او ددې پخاطر چې بني عبدالدار په غيرت راولي ورته وايي: تاسې د بدر په ورځ هم د بيرغ وړونکی وئ او و مو وليدل چې په څه حال ګرفتار شولو! جنګيالي خلک هميشه د بيرغ له پلوه ضربه ويني، يعنې کله يې چې بيرغ پريوزي، دوی هم تباه کيږي، نو اوس به يا بيرغ ښه په ميړانه اوچت ساتئ، او که دا نه شئ کولئ نو مونږ ته يې راکړئ چې د ساتنې ضمانت يې درکړو.

ابو سفيان پدې خبره سره خپل هدف تر لاسه کړ، بنو عبدالدار دده په خبرو راوپاريدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ډېره غوسه يې ورته وويل: بيرغ تا ته درکړو؟! سبا به ګورې چې مونږ څه کوو او رښتيا چې هغوی د جګړې په ډګر کې تر هغې وجنګيدل تر څو ټول ختم او تباه شول.

د قريشو سياسي چلبازي

د جګړې له پيل نه مخکې قريشو هڅه وکړه پخپلې چلبازۍ سره د مسلمانانو تر مينځ درز او نفاق پيدا کړي. ابو سفيان انصارو ته داسې احوال ورولیږه چې: مونږ او زمونږ د تره زوی محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره پريږدئ، تاسې غرض مه لرئ مونږ له تاسې سره د جګړې ضرورت نه وينو. خو انصارو پخپل فولادين ايمان سره د دوی دا توطئه له خاورو سره خاورې کړه او ابو سفيان ته يې داسې څه ور واورول چې ښه پرې خفه شو.

د جګړې اور په بليدو وُ، دواړه لښکرې يو بل ته ورلنډې شوې، په دې وخت کې قريشو د مسلمانانو په منځ کې د نفاق اچولو يوه بله ناکامه هڅه وکړه.

او هغه داسې چې د جاهليت په زمانه کې د اوس قبيلې يو خائن او مزدور مشر چې نوم يې عبد عمرو بن صيفي وُ او په ابو عامر راهب سره يې شهرت درلود او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فاسق نوم ورباندې ايښی وُ را ميدان ته شو. نوموړي له اسلام او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره ښکاره دښمني درلوده او کله چې اسلام راغی، نو هغه ونه شوای زغملی، له مدينې نه ووت، قريش يې د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مقابلې ته راټولول او تشويقول او دا خبره يې ورته کوله چې که زما قوم ما ووينې، نو اطاعت به مې وکړي او زما خوا ته به ودريږي. نوموړی فاسق لومړنی کس وُ چې د احد په غزا کې يې له احابيشو او د مکې د خلکو له غلامانو سره د مسلمانانو مقابلې ته راودانګل. د احد په ميدان کې را وړاندې شو خپل قوم ته يې ځان داسې وروښود، اې د اوس خلکو! زه ابو عامر يم! دوی په ځواب کې ورته وويل: خدای دې مه ښادوه، نامراد اوسې اې فاسقه! ده چې دا واوريدل ويې ويل: له ما نه وروسته زما قوم په شر او بدۍ اخته شويدی. او کله چې جګړه ونښتله نو له خپل قوم سره سخت جنګيده او مسلمانان يې په تيږو ويشتل.

پدې ترتيب سره د قريشو دوهمه توطئه هم خنثی شوه. دا سياسي چل ول او ناکامې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توطئې پدې دلالت کوي چې د هغوی په زړونوکې د مسلمانانو ویره او هیبت پروت وُ، او د سپاېانو د شمیر او وسلو ډیروالي يې هم زړونه نه وو ډاډه کړي.

د قریشو ښځې د جنګیالانو حوصلې لوړوي

د قریشو ښځو هم په جګړه کې خپل رول ولوباوه، دغه ډله ښځې چې د ابو سفیان ښځې هند بنت عتبه يې مشري کوله د لښکر په مینځ کې ګرزیدې، ډولکې او دایرې يې وهلې، خلک يې په غیرت راوستل جنګ ته يې هیڅول، د قهرمانانو حماسې يې راپارولې، د نیزه بازانو، تورزنو، او غشو ویشونکو احساسات يې په جوش راوستل، کله به يې بیرغ وړونکو ته داسې ویل:

ویها بني عبدالدار ویها حماة الادبار

ضربا بکل بتار

اې د عبدالدار زامنو! اې د لښکر د وروستیو لیکو ساتونکو! پخپلو تیرو تورو ښه میړني ګوزارونه وکړئ. کله به يې د خپل قوم حماسې داسې راپارولې:

ان تقبـــلوا نعانق و نفرش النمارق

او تدبروا نفارق فراق غیر وامـــق

که دښمن ته ورمخکې شوی نو غیږ په غیږ به شو او قالینچې به درته وغوړوو، او که مو شا کړه ورته نو بیا مو درسره جدایې ده نه په خلا کیدونکې جدایي.

د جګړې لومړنۍ لمبې

دواړه لښکري نورې هم یو بل ته ورلنډې شوې، د جګړې نغارې وډنګیدې.د مشرکانو بیرغ وړونکی طلحه بن ابي طلحه العبدري لومړنی کس وُ چې د جنګ اور ته يې پلته ورته کړه. دا یو ډیر زړور او غیرتي انسان وُ مسلمانانو ورته د لښکر ګډ (پسه) وایه پداسې حال کې چې په اوښ سپور وُ را مخکې شو او د مقابلې ټټر يې وواهه، هیچا يې هم مقابلې ته زړه نه شو ښه کولی، خو زبیر بن العوام (رضي الله عنه) د زمري په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان ورپاڅيد ورټوپ يې کړ په اوږ ور سپور شو او سمدستي يې په ځمکه رانسکور کړ او سر يې په توره ورنه بېل کړ.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې دا ميړنۍ مقابله وليدله، د تکبير چيغه يې پورته کړه مسلمانانو هم ورسره تکبير ووايه او د زبير (رضي الله عنه) ستاينه يې وکړه ويې فرمايل: ((ان لکل نبي حواريا، وحواري الزبير)) هر نبي يو خاص دوست او ملګری لري، زما دوست او ملګری زبير دی . (السيرة الحلبية ١٨/٢)

د بيرغ شاو خوا سختې جګړې او د علمبردارانو له مينځه وړل

پدې ترتيب سره د جګړې اور هرې خوا ته خور شو، خو ډېر زور يې د مشرکينو د بيرغ شاو خوا ؤ چې د دوی علمبردار او د بني عبدالدار مشر طلحه بن ابي طلحه ووژل شو.

ورور يې عثمان را وړاندی شو بيرغ يې اوچت کړ او دا شعر يې ووايه:

ان علی اهل اللواء حقا ان تخضب الصعدة او تندقا

د علمبردارانو وظيفه داده چې نيزې يې ښې په وينو سرې شي او يا هم بوټې ماتې شي.

په همدې وخت کې حمزه (رضي الله عنه) پرې ورټوپ کړ او په مټ يې داسې ګوزار ورباندې وکړ چې لاس يې ورنه بيل او ان تر نامه پورې څيرې شو، سږې يې راښکاره شول، ولويد. بيرغ ابو سعد بن ابي طلحه پورته کړ، چې سعد بن ابي وقاص په ستوني کې په غشي وويشت ژبه يې تر خوله راووتله او ځای په ځای ستړی شو. او بل روايت داسې دی چې ابو سعد ميدان ته رامخکې شو، مسلمانانو ته يې د مقابلې بلنه ورکړه علي (رضي الله عنه) ورمخکې شو توري يې سره تيرې بيرې کړې ترڅو علي (رضي الله عنه) پخپل مرګوني ګوزار سره پر مځکه رانسکور کړ. نو وراره يې مسافع بن طلحه بن ابي طلحه توغ پورته کړ، خو هغه هم د عاصم بن ثابت بن ابي الاقلح په غشي ووژل شو. بيايې ورور کلاب بن طلحه بيرغ ته لاس کړ جګړه يې پيل کړه تر څو زبير بن عوام ورمخې ته شو او ويې واژه. بيا بيرغ د دوی دواړو ورور جلاس بن طلحه واخيست، خو طلحه بن عبيدالله ده ته هم ډير وخت ورنکړ او په يوه ګوزار يې نسکور کړ، او په بل روايت سره دا هم د عصام بن ثابت په غشي سره ووژل شو.

دا شپږ واړه د ابو طلحه عبدالله بن عثمان بن عبدالدار له کورنۍ څخه وو چې ټول د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرکينو د توغ او بيرغ نه د دفاع په ميدان کې ووژل شول. بيا د همدې کورنۍ (بنو عبدالدار) ارطاه بن شرحبيل توغ پورته کړ تر څو هغه هم دعلي (رضي الله عنه) او يا حمزه (رضي الله عنه) په ګوزار سره ستۍ شو. بيا شريح بن قارظ بيرغ اوچت کړ هغه هم د يوه منافق چې قزمان نوميده او د تعصب په اساس جنګ ته راغلی و په لاس ووژل شو. بيا ابو زيد عمرو ابن عبد مناف العبدري د شرک بيرغ په لاس کې واخيست هغه هم د قزمان په لاس مړ شو.

په ده پسې د شرحبيل بن هاشم العبدري زوی بيرغ پورته کړ، خو هغه هم د همدې قزمان په ګوزار ووژل شو. پدې ترتيب سره د بنو عبدالدار پوره لس علمبرداران په همدې ډګر کې ستۍ شول، نور له دوی نه څوک نه و پاتې چې بيرغ اوچت وساتي، همدا وه چې د دوی يو حبشي غلام (مريې) چې صواب نوميده بيرغ پورته کړ او له خپلو بادارانو نه په زياته ميړانه تر هغې وجنګيد تر څو دواړه لاسونه يې غوڅ شول، خو بيا يې هم زيار ايست چې پخپله غاړه او سينه سره بيرغ اوچت وساتي او په همدې حالت کې يې دا خبره په خوله وه چې اې خدايه اوس خو به مې عذر درته مقبول وي او په هلاکت ورسيد.

د صواب له وژل کيدو وروسته بيرغ په ځمکه راپريووت او بيا چا و نه شوای کولای د کفر دا نسکور بيرغ اوچت کړي.

د جګړې نورې صحنې

پداسې حال کې چې د جګړې زيات زور د مشرکينو د بيرغ شاو خواته و، د احد ډګر په نورو برخو کې هم جګړې روانې وې. مسلمانان د ايمان په وسله سنبال او د اسلام په مينه مست د يوه داسې سيل په شان چې ډير کلک بندونه هم نشي ورته ټينګيدی د کفر په لښکر ورګډ شول او هر يوه يې د احد غزا شعار اَمِت، اَمِت (يعنې مړ کړه، مړ کړه) زمزمه کاوه.

ابو دجانه چې تر سر يې سره پټۍ تاوکړې وه او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توره يې پدې نيت په لاس کې نيولې وه چې حق يې ادا کړي را وړاندې شو وجنګيد د مشرکينو په ليکو کې ورننوت هر مشرک يې چې مخې نه راغی ځای په ځای يې وواژه، د کفر لښکر يې تار په تار کړ. زبير (رضي الله عنه) وايي هغه وخت چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توره ابو دجانه ته ورکړه او ما ته يې رانکړه، ما پخپل زړه کې وويل: زه يې د عمه (صفيې) زوی او د قريشو مهم غړی وم ورغلم توره مې ترې وغوښتله، خو هغه ابو دجانه ته ورکړه، ګورم به چې ابو دجانه څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي؟ څاره مې، که ګورم چې سر يې په سره پټۍ وتاړه، پدې وخت کې انصارو وويل ابو دجانه د مرګ پټۍ راوايستله، راوړاندې شو او دا شعر يې زمزمه کړ:

انا الـــذي عاهـــدني خليلي	و نحن بالسفح لدى النخيل
ان لا اقوم الدهر في الكيول	اضرب بسيف الله و الرسول

زه هغه چې خليل (دوست) مې د غره په لمن او د خرماوو له باغ سره عهد راسره کړی چې هميشه به د لښکر په مخ کې وم او هيڅکله به د لښکر شا ته نه جنګيږم، او د خدای او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په توره به پر دښمنانو ګوزارونه کوم.

ابو دجانه همداسې مخکې روان ؤ هر مشرک به يې چې مخې ته راته نو سمدلاسه به يې رانسکوراوه. زبير (رضي الله عنه) وايي: د مشرکينو په ډله کې يو کس داسې ؤ چې زخميان به يې لټول او وژل به يې، ما پدې وخت کې خدای ته سوال وکړ چې ابو دجانه پدې کافر ور برابر کړي. همدا وه چې دوی دواړه سره مخامخ شول يو پر بل يې ګوزارونه وکړل خو سره تير او بير شول، دې مشرک بل ګوزار ورباندې وکړ خو ابو دجانه پخپل ډال سره ځان ورنه وساته توره يې په ډال کې بنده شو، په ځواب کې ابودجانه داسې ګوزار ورباندې وکړ چې کافر ځای په ځای شو.(۱)

ابو دجانه مخ په وړاندې روان ؤ د کفر ليکې يې څيرولې ترڅو د مشرکينو د ښځو قومندانۍ ته ور ورسيد، لومړی يې نه پيژندله چې دا ښځه ده، پدې هکله (ابو دجانه) وايي: يو څوک مې وليد چې په خلکو ډير کلک کلک ګوزارونه کوي، زه ور مخې ته شوم خو کله مې چې توره ورباندې پورته کړه چې ګوزار پرې وکړم چيغه يې وکړه پوه شوم چې ښځه ده، لاس مې ونيو او زړه مې ونه منله چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په توره ښځه ووژنم، دا ښځه هند بنت عتبه وه. زبير (رضي الله عنه) وايي ما ليدل چې ابو دجانه پر هندې توره پورته کړه، خو بيا يې لاس ورنه ونيو په دغه وخت کې ما وويل: بيشکه چې الله او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له بل هر چا نه ښه پوهيږي.(۲)

---

(1). ابن هشام ۲/۶۸-۶۹ .

(2). ابن هشام ۲/ ۶۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمزه (رضي الله عنه) هم د سوريدلي زمري په شان جنگيده، په ډيره ميړانه او بې باکۍ سره يې د شرک د لښکر زړه ته ځان ورساوه او د کافرانو هغه ډير زړور جنگيالان يې هم داسې په مخکې لويدل لکه د توپان په مخکې چې پاڼې توئيږي. حمزه (رضي الله عنه) نه يوازې د مشرکينو څو تنه علمبرداران له پښو وغورځول بلکه د دوی نور ډير ميړني يې هم رانسکور کړل، خو په پای کې پداسې حال کې چې په ډيره ميړانه يې د کافرانو مقابله کوله، په يوه غلچکي، او د يوه نامرد په مکارانه گوزار سره په شهادت ورسيد.

د اسدالله حمزه (رضي الله عنه) شهادت

د حمزه (رضي الله عنه) قاتل وحشي بن حرب پدې هکله وايي: زه د جبير بن مطعم غلام (مريې) وم. په بدر کې دده تره طعيمه بن عدي هم وژل شوی و، او کله چې قريش د احد په لور روان شول، نو بادار مې راته وويل: که زما د تره په بدل کې دې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تره حمزه (رضي الله عنه) وواژه نو ته آزاد يې. وحشي زياتوي:

زه په همدې طمعه له خلکو سره روان شوم، زه يو حبشي ماهر نيزه ويشتونکی وم، نښه به مې ډيره کمه خطا کيده. کله چې دواړه خواوې سره ونښتلې زه د حمزه په لټه کې شوم که گورم چې د خاکستري (خړ) اوښ په شان د خلکو ليکې ماتوي هيڅوک يې مخې ته نه شي دريدی، په خدای قسم چې زما سترگې په همده کې خښې وې، ځان مې ورته برابراوه، او پدې خاطر چې را لنډ شي د ونې يا کومې تيږې شا ته به پټيدم. پدې وخت کې سباع بن عبدالعزی له ما نه مخکې ور وړاندې شو او کله چې د حمزه (رضي الله عنه) سترگې پرې ولگيدې نو ورته ويې ويل: را وړاندې شه د سنت کونکې مور زويه! پرې را تاو شو او په يو گوزار يې سر ورنه بوټ قلم کړ. دلته ما خپله نيزه برابره کړه او ښه نښه مې ورباندې ونيوله او پرې ورخوشې مې کړه، په خيټه يې داسې وربرابره شوه چې له شا نه يې ووتله، هڅه يې وکړه چې زما خوا ته راشي خو و نه توانيد، په همدې حالت مې پريښود تر څو مړ شو. وروسته ورغلم او نيزه مې ورنه وايستله، بيرته لښکر ته راغلم او آرام کيناستم، ځکه له بل چا سره مې کار نه و، حمزه (رضي الله عنه) مې پدې خاطر وواژه چې آزاد شم، او کله چې مکې ته ورسيدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو آزاد شوم.[۱]

په جګړه کې د مسلمانانو برلاسي

سره لدې چې د حمزه (رضي الله عنه) شهادت د مسلمانانو لپاره نه جبران کيدونکې خساره وه، خو بيا هم د جګړې په ميدان کې بر لاسي د همدوی وه. ابوبکر، عمر، علي، زبير، مصعب بن عمير، طلحه بن عبيدالله، عبدالله بن جحش، سعد بن معاذ، سعد بن عباده، سعد بن الربيع، انس ابن النضر او نور (رضي الله عنهم اجمعين) داسې په ميړانه جنګيدل چې مشرکان يې تار او مار کړل. د مشرکانو مورال دومره لويدلی وؤ چې نور د ټينګيدو نه وو.

د ښځې له غيږې نه د تورو تر ميدانه

ددې ورځې له قهرمانو سرتيرو نه يو هم حنظله غسيل وؤ. دا د هغه ابو عامر راهب زوی وؤ چې په فاسق مشهور شوی وؤ او څو صفحې مخکې يې يادونه شويده.

حنظله نوی واده کړی وؤ، او پداسې حال کې يې د جنګ آواز واوريد چې له خپلې ښځې سره پروت وؤ سمدستي يې د ښځې غيږه پريښوده او د جګړې ډګر ته روان شو. هلته چې له مشرکينو سره مخامخ شو، ناتار يې ورباندې جوړ کړ په لښکر ورننوت او ابو سفيان ته يې ځان ورساوه، نژدې وه چې ابو سفيان را نسکور کړي، خو شداد بن اسود وار ورباندې رومبی کړ او حنظله يې په شهادت ورساوه.

په جګړه کې د غشو ويشتونکو رول او ونډه

د هغو غشو ويشتونکو ډلې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الرماه غره په کنډو کې ځای په ځای کړې وه، په جګړه کې ډير مهم رول درلود او حالات يې د مسلمانانو په ګټه ساتلي وو. د مشرکينو سپرو د خالد بن الوليد په

---

[۱]. ابن هشام ۲/ ۶۹ – ۷۲ صحيح بخاري ۲/ ۵۸۳. همدا وحشي بيا د طائف له غزا وروسته مسلمان شو او په همدې نيزه سره يې مسيلمه الکذاب وواژه، او د روم په خلاف مشهوره جګړه (برموک) کې يې هم برخه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرى چې ابو عامر الفاسق يې مرسته کوله درې ځله هڅې وکړې چې د اسلامي لښکر چپ وزر مات کړي تر څو د مسلمانانو شا لوري ته لار ومومي او ناتار ورباندې ګډ کړي، خو غشو ويشتونکو د غشو باران پرې جوړ کړ او درى واړه حملې يې ورناکامې کړې.[۱]

مشرکان ماتې خوري

خونړۍ جګړه روانه وه، کم شمير اسلامي لښکر حالات تر خپل کنترول لاندې راوستې وو. په مشرکينو کې له هرې خوا ماتې ګډه شوه، داسې وارخطا وو لکه چې درى زره کسيزه لښکر يې له ديرش زره مسلمانانو سره مخ وي. مسلمانان د شمير او وسلې له کمښت سره سره په پوره ميړانه او پايمردۍ جنګيدل.
قريشو ډېر زور وواهه چې د مسلمانانو مخه ونيسي حمله يې دفع کړي خو هيڅ يې هم ونه شوى کړاى بې وسې شول، ارادې يې ماتې او پښې يې سستى شوې، زړونه يې ولويدل او په يوه کې يې هم دومره متره نه وه چې د صواب له لاس نه لويدلى بيرغ راپورته کړي. همدا وه چې د تيښتې لار يې ونيوله، ترپ يې له خرپ نه غوره وګڼه. هغه د غچ انتقام، عزت او دبدبې، دا او هغه ټولې باتې، لاپې يې هيرې شوې له جګړې نه په منډه شول. ابن اسحاق وايي: الله تعالى مسلمانانو ته برى ور په برخه کړ، مشرکين يې د تورې په څوکه له ډګر نه وايستل، حتمي ماتې يې ورباندې ګډه کړه. عبدالله د خپل پلار زبير (رضي الله عنهما) له خولې وايي: قسم په خداى چې ما هنده او نورې ښځې ليدلې چې جامې يې له پنډيو نه ورپورته کړې او د تيښتې په حالت کې وې، هيڅ څوک هم نه وو ورسره چې له اسارت او نيولو نه يې وژغوري.[۱]
بخاري له براء بن عازب نه روايت کوي وايي: کله چې له مشرکينو سره مخامخ شوو، مات مو کړل او وتښتيدل، ليدل مې چې ښځې يې په ډېره بيړه تښتي او خپلې جامې يې دومره وربډ وهلې چې پايزيبونه يې ښه ښکاريدل.[۲] مسلمانان ورپسې وو، مشرکين يې په تورو وهل او ورنه پاتې غنيمتونه يې راټولول.

---

[1]. فتح الباري ۷/ ۳۴۶
[۱]. ابن هشام ۲/۷۷
[۲]. بخاري ۲/ ۵۷۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غشو ویشتونکو ستره غلطي

پداسې حال کې چې اسلامي لښکر د بدر په شان د یوه بل عظیم او بې نظیر بري او فتحې په درشل ولاړ وو، د هغه پنځوس کسیزې غشي ویشتونکې ډلې اکثریت یوه داسې غلطي کوي چې وضع او حالات پوره بدلوي مسلمانانو ته ډېر تاوان اړوي، او د بدر په ډګر کې ګټل شوی هیبت او منزلت یې زیانمنوي. او تردې نه لویه دا چې نژدې وه همدا غلطي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شهادت سبب شي.
لکه مخکې مو چې یادونه کړیده رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دې غشو ویشتونکو ته په ډېرو کلکو الفاظو امر کړی ؤ چې خپل سنګر به نه پرېږدي، د فتحې او ناکامۍ په دواړو حالاتو کې به پخپل ځای ټینګ پاته کیږي.
خو لدې جدي امر سره سره کله چې دوی ولیدل مسلمانان د غنیمت مالونه راټولوي یو ځل یې په زړونو کې د دنیا مینه راښکاره شوه، یو بل ته یې وویل: غنیمت دی، غنیمت، راځئ مسلمانان بریالي شول نور د څه انتظار کوئ؟
خو قوماندان یې (عبدالله بن جبیر) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوامر ور په یادوي او ورته وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوامر مو هیر کړل؟ خو زیات شمیر یې دې یادونې ته غوږ نه ایښود او ویل یې نور مونږ ورځو تر څو خپله برخه غنیمت په لاس راوړو.[1] همدا وه چې څلویښت کسان غشي ویشتونکي له کنډو نه کوز شول او په نور لښکر ورګډ شول تر څو غنیمتونه را ټول کړي. اوس د مسلمانانو شا خالي وه یوازې عبدالله بن جبیر له خپلو نهو ملګرو سره په ټینګ عزم پخپل ځای وو، او دا یې اراده وه چې تر هغې پورې به همدلته وي تر څو پورې ټول مړه شوي نه وي او یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راغوښتي نه وي.

خالد بن الولید د اسلامي لښکر د محاصرې په تکل

خالد بن ولید لدې طلایي موقع نه پوره ګټه پورته کړه، په ډېره چټکۍ سره په مسلمانانو را تاو شو عبدالله بن جبیر او ملګري یې له مینځه یوړل او په نورو

[1]. بخاري ۴۲۶/۱

مسلمانانو يې د شا له خوا برید وکړ. آسونه يې داسې وشیشنیدل چې مشرکان پوه شول حالات بدل شویدي، نو هغوی هم په مسلمانانو مخ راوړاوه د علقمه الحارثیه لور عمره په ډیره چټکۍ د بیرغ خوا ته ورغله، له خاورو نه يې را پورته کړ. یو ځل مشرکین ورنه تاو شول، یو بل ته يې نارې کړې، راغونډ شول، او پدې ترتیب سره مسلمانان له شا او مخې نه د مشرکینو تر محاصرې لاندې راغلل.

د محاصرې په وخت کې د رسول الله (ﷺ) میړنی دریځ

پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له یوه نهه کسیز[۱] ګروپ سره د لښکر په وروستۍ برخه کې و[۲]، جګړه يې څارله او کتل يې چې مسلمانانو مشرکین په مخه کړي دي، خو یو ناڅاپه د خالد سپرو برید پرې وکړ، نو اوس يې یوازې دوې لارې په مخه کې وې لومړۍ دا چې په بیړه له خپل ګروپ سره کوم محفوظ ځای ته ځان وباسي او لښکر خپل قسمت او تقدیر ته پریږدي، دویمه لار دا وه چې ژوند په خطر کې واچوي همدې ځای ته خپل اصحاب راوبولي یوه قوي جبهه ورنه جوړه کړي تر څو محاصره ماته او لښکر د احد غره ته وباسي.

همدلته یو ځل بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بې مثله میړانه او عظمت څرګندیږي، خپلو اصحابو، ته چیغه کوي: (**إلي عباد الله**). اې د خدای بندګانو! زما خوا ته راشئ! دا پداسې وخت کې چې ښه پوهیده چې دا نارې به له مسلمانانو مخکې مشرکین اوري، خو ددې پروا يې ونکړه ځان يې خطر ته ورکړ، خپل اصحاب يې راوبلل، او د همدی غږ په اوریدو سره مخکې لدینه چې مسلمانان راورسیږي مشرکین متوجه شول او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته يې ځانونه ورسول.

د مسلمانانو ماتې

کله چې مسلمانان د دښمن تر محاصرې لاندې راغلل، نو یو شمیر دومره وارخطا او بې واره شول چې له ځان نه پرته هر څه ورنه هیر شول، د جګړې میدان يې پریښود د تیښتې لاره يې ونیوه. ځنې مدینې ته ورسیدل نور يې د غره څوکې ته وختل، یو شمیر نور بیرته شاته راوګرځیدل او له مشرکانو سره داسې ګډ شول چې کافر له مسلمان

---

(۱). صحیح مسلم ۱۰۷/۲.: رسول الله (ص) د احد په ورځ له (۷) انصارو او (۲) قریشو سره ګوښی پاتې شوی و..

(۲). پدې د الله تعالی دا قول دلالت کوي ((الرسول بدعوکم في اخراکم)) (ال عمران/ ۱۵۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه نه پیژندل کیده تردې حده چې مسلمانانو یو بل سره ووژل. بخاري له عایشې (رضي الله عنها) نه روایت کوي وایي: د احد په ورځ لومړی مشرکانو ماتې وخوړه، په همدې وخت کې شیطان چیغه وکړه اې د خدای بندګانو شا ته متوجه اوسئ یعنې له دیخوا نه ځانونه وساتئ، همدا وه چې د ړومبنۍ لیکې کسان را وګرځیدل او له وروستۍ لیکې سره په جګړه شول. حذیفه کتل چې پلار یې د مسلمانانو تر حملو لاندې دی چیغه یې وکړه اې د الله بندګانو دا زما پلار دی! دا زما پلار دی! خو چا وا نه وریدل او هغه مسکین یې وواژه. حذیفه وویل: خدای دې تاسې و ښښي.[1]
عروه وایي: په خدای قسم چې په حذیفه کې تر مرګ ورځې خیر موجود ؤ. ددې ډلې په مینځ کې یو ډول هرج و مرج را پیدا شو، خلک یې بې نظمه شول، له ډیرو نه لاره ورکه شوه نه پوهیدل په کومه خوا ولاړ شي. په همدې وخت کې یو چا په لوړ آواز غږ وکړ چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسید. همدا وه چې هغه پاتې نور هم له خوده ووتل، مورال یې مات شو، زړونه یې ولویدل، ډیرو له بې وسۍ او سستۍ نه وسله وغورځوله جنګ یې بند کړ د ځینو په زړونو کې دا وګرزیدل چې لاړ شي له عبدالله بن ابي سره یو ځای شي تر څو هغه ورته له ابو سفیان نه امان واخلي.
انس بن النضر راغی او دا کسان یې ولیدل ورته ویې ویل د څه انتظار کوئ؟ دوی ورته وویل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شهادت رسیدلی، (حیران یو څه وکړو)! ده ورته وویل: نو اوس ژوندون څه کوئ، پورته شئ او په هغه څه ځانونه ووژنئ په کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځان په شهادت ورساوه. او زیاته یې کړه: اې خدایه! زه ددې مسلمانانو له کړو نه عذر او ښښنه غواړم، او د مشرکانو له کړو نه برائت اعلانوم. بیا مخکې لاړ تر څو د سعد بن معاذ سترګې پرې ولګیدی غږ یې پرې وکړ چیرته یا ابو عمره؟ انس ورته وویل: آه دا د جنت بوی چې د احد له خوا راځي، بیا همداسې وړاندې لاړ او تر هغې وجنګید تر څو په شهادت ورسید. او دومره ګوزارونه یې خوړلي وو چې د جګړې په پای کې نه پیژندل کیده، خو خور یې د ګوتو له بندونو نه وپیژانده، په بدن يې له اتیاوو نه زیات د

---

[1]. بخاري ۱/ ۵۳۹ – ۲/ ۵۸۱ او نور روایتونه وایي چې رسول الله (ص) وغوښتل حذیفه ته دده پلار دیت ورکړي خو حذیفه په ځواب کې ورته وویل: دا دیت دې زما له خوا د مسلمانانو لپاره صدقه شي، نو رسول الله (ص) نور هم ورنه راضي شو، سیره الرسول للشیخ النجدي ص ۲۴۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيزې، تورې، او غشي تېپونه وو.[۲]

همدا راز ثابت بن دحداح هم خپل قوم ته غږ وکړ چې اې انصارو! که چيرې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وژل شوی وي، نو خدای خو حي (ژوندي) دی او نه مري، پورته شئ په دين وجنګيږئ، الله مو حامي او ناصر دی. همدا وه چې يوه ډله انصار ور پورته شول او په ګډه يې د خالد بن وليد په ګروپ حمله وروړه او تر هغې ورسره و جنګيدل تر څو خالد بن وليد هغه په نيزه سره په شهادت ورساوه او نور ملګري يې هم ټول ورسره شهيدان شول.[۱]

له مهاجرينو نه يو کس وليدل چې يو انصاري پخپلو وينو کې لت و پت پروت دی، مهاجر ورته وويل: فلانيه! خبر يې چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په قتل رسيدلی دی؟ انصاري ځواب ورکړ او ويې ويل: که محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وژل شوی وي، نو خپل مسووليت يې ادا کړ، اوس تاسې پخپل دين ننګ وکړئ او وجنګيږئ.[۲]

همدا بې مثاله ميړانه او ډاډ ګيرنه ددې سبب شوه چې يو ځل بيا د مسلمانانو زړونه پورته شي په خود راشي، عقل يې بيرته سر ته ورشي. نور يې له منافقينو سره د يو ځای کيدو فکرونه پريښوول خپلې وسلې يې بيرته راپورته کړې او په مشرکينو يې ورودانګل. پدې وخت کې پدې هم پوه شول چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مرګ خبر دروغ دی، پدې نور هم تقويه او زړه ور شول، په مشرکينو ورولويدل، ډير سخت وجنګيدل او په پای کې پدې بريالي شول چې له محاصرې نه ووزي او د قيادت مرکز ته ځان ورسوي.

د مسلمانانو دريمه ډله داسې وه چې يوازې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په غم کې وه او په هيڅ شي کې يې فکر نه کاوه، ان د محاصرې له پيل نه يې ځانونه خپل لاربنود (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورسول. ددې ډلې په سر کې ابوبکر، عمر، علي او نور (رضي الله عنهم) وو، دوی د جګړې په لومړۍ کرښه کې وو، خو کله چې پوه شول د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ژوند په خطر کې دی نو سمدستي ورنه راتاو شول او له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د دفاع په خط کې ودريدل.

---

(2). زاد المعاد ۲/ ۹۳ – ۹۶ . بخاري ۲/ ۵۷۹

[۱]. السيرة الحلبية ۲/ ۲۲

[۲]. زاد المعاد ۲/ ۹٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) په شاو خوا کې سخته جګړه

پداسې حال کې چې تر اسلامي لښکر د محاصرې کړۍ راتاویده او مسلمانان د مشرکینو د حملو تر مینځ داسې واقع شوي وو لکه د ژرندې د دوو پلو تر مینځ، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شا و خوا ته سخته جګړه روانه وه. او لکه مخکې مو چې وویل د محاصرې په پیل کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یوازې (۹) کسان موجود وو، خو کله یې چې مسلمانانو ته غږ وکړ او ویې فرمایل: (**هلموا إلي، أنا رسول الله**). زما خوا ته راشئ، زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم!

مشرکانو دا غږ واورید رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې وپیژانده ورباندې را تاو شول (ځکه د دوی تر مینځ ډیره کمه فاصله وه) حمله یې وربانداې وکړه او مخکې لدینه چې نور مسلمانان راورسیږي مشرکینو خپل ټول زور په کار واچاوه تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ځان ورسوي. همدلته له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره موجود نهه کسان په ډیره میړانه او غیرت دفاع کوي او د مشرکینو په وړاندې دومره کلک مقاومت کوي چې د مینې، سرښندنې او میړانې په میدان کې یې مثال نه لیدل کیږي.

مسلم له انس بن مالک (رضي الله عنه) نه روایت کوي چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د احد په ورځ یوازې اوه کسان انصار او دوه قریش پاتې وو. کله چې جګړې ډیره سخته شوه او مشرکین را لنډ شول، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**من یردهم عنا وله الجنة ؟ أو هو رفیقي في الجنة ؟**). څوک به د دوی (مشرکینو) مخه ونیسي که دا کار چا وکړ د هغه لپاره جنت دی؟ او یا هغه به په جنت کې زما ملګری وي؟ د همدې خبرې په اوریدو سره یو انصاري را مخکې شو او تر هغې وجنګید تر څو په شهادت ورسید. جګړه لا پسې تودیده او مشرکین د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته را لنډیدل، یو، یو انصاري (رضي الله عنهم) په شهادت رسیده تر څو اوه واړه شهیدان شول پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغو دوو قریشیانو

ته وفرمايل: (**ما أنصفنا أصحابنا**). مونږ له خپلو يارانو سره انصاف و نه شواى کړى.[1]
د هغو اوو انصارو (رضي الله عنهم) آخرينى کس عماره بن يزيد بن السکن ؤ چې دومره وجنګيد تر څو ډېرزخمي زخمي شو او په ځمکه راپريوت.[2]

د رسول الله (ﷺ) په ژوند کې تر ټولو سخته ګړۍ

د ابن السکن له لويدو نه وروسته له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يوازې دوه تنه قريشيان پاتې وو. په بخاري او مسلم کې له ابو عثمان نه روايت دى وايي: د جګړې پدې ورځو کې يوه ورځ له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يوازې طلحه بن عبيدالله او سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) پاتې وو [1].
دا د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند تر ټولو سخته ګړۍ وه، او همدا د مشرکينو لپاره يو طلايي چانس هم ؤ. هغوى ټول زور په کار واچاوه تر څو لدې فرصت نه ګټه اوچته کړي ټولو د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لوري حمله راوړه او کوښښ يې کاوه هغه مبارک له مينځه يوسي. عتبه بن ابي وقاص تيږه پورته کړه او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې د مبارک مخ په يوه طرف وويشت او لاندينى ښى رباعي غاښ يې مات شو او لاندينۍ مبارکه شونډه يې هم زخمي شوه. عبدالله بن شهاب زهري ورمخکې شو او رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په مبارکه تنده زخمي کړ. په همدې وخت کې يو بل بدبخت عبدالله بن قمئه چې په آس سپور راغى د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مبارکه اوږه يې د توري دومره سخت ګوزار وکړ چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پوره يوه مياشت شکايت ورنه درلود، خو بيا هم د تورې په ګوزار دده مبارک غبرګې زغرې پرې نه شوې، هغه بدبخت دشمن ورپسې بل د تورې همدومره کلک ګوزار وکړ او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مبارک مخ سترګې ته نژدې برابر شو او د زغره والې خولۍ دوې کړۍ يې د غومبورې په هډوکي کې ننوتې، هغه بدبخت له ګوزار سره دا هم وويل: دا درواخله زه د قمئه زوى يم. په ځواب کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې

---

(1). صحيح مسلم، باب غزوه احد ۲/ ۱۰۷

(2). له لږ ځنډ وروسته د مسلمانانو يوه ډله د رسول الله (ص) خواته راورسيده، مشرکين يې له عماره (رضي الله عنه) نه په شا کړل او عماره يې د رسول الله (ص) خواته راووړ، رسول الله (ص) هغه ته خپلې مبارکې پښې تکيه کړې او پداسې حال کې په شهادت ورسيد چې مخ يې د رسول الله (ص) په مبارکه پښه ايښى ؤ (ابن هشام ۲/ ۸۱)

[1] . صحيح البخاري ۱/ ۲،۵۲۷/ ۵۸۱.

حال کې چې وینې یې له مبارک مخ نه پاکولې ورته وفرمایل: الله تعالی دې ټوټې ټوټې کړه.[۲]

په بخاري کې روایت دی چې پدې غزا کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رباعي غاښ په شهادت ورسید، مبارک سر یې زخمي شو، وینې ورنه روانې وې او ده مبارک (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایل: (**کیف یفلح قوم شجوا وجه نبیهم، وکسروا رباعیته، وهو یدعوهم إلی الله**). هغه قوم به څنګه کامیاب شي چې د خپل نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخ یې زخمي کړ او رباعي غاښ یې ورمات کړ، پداسې حال کې چې نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغوی د الله لوري ته رابولي، نو الله تعالی دا آیت را نازل کړ: ((**لَيْسَ لَكَ مِنْ الأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ**)) (آل عمران: ۱۲۸) . [ترجمه: نشته تا لره له امره هیڅ شی (بلکه الله اختیار لري (د هر شي) یا به رجوع وکړي (الله په قبلولو د توبې سره) په دوی باندې یا به عذابوي (الله) دوی پس بیشکه دوی ظالمان دي.]

طبراني روایت کوي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې ورځ وفرمایل: (**اشتد غضب الله علی قوم دموا وجه رسوله**). په هغه قوم دې الله (جل جلاله) لوې عذاب نازل کړي کوم چې د خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخ یې زخمي کړ، بیا څه وخت چپ پاتې شو ورپسې یې وفرمایل: (**اللهم اغفر لقومي فانهم لا یعلمون**).[۱] اې خدایه زما قوم ته ببښنه وکړه ځکه دوی نه پوهیږي.

همدا راز په صحیح مسلم کې روایت دی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایل: (**رب اغفر لقومي فانهم لا یعلمون**)[۲] اې خدایه زما قوم ته مغفرت وکړه ځکه دوی ته پوهیږي. د قاضي عیاض په الشفاء نومي کتاب کې راځي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**اللهم اهد قومي فانهم لا**

---

[۲]. الله تعالی د رسول الله (ص) دا دعا قبوله کړه ابن عائذ روایت کوي چې وروسته لدې چې ابن قمئه له جنګ نه کور ته راستون شو، د خپلې رمی لیدو ته ورغی او هغه یې د غره په څوکه کې پیدا کړه او پکې ګډ شو په همدې وخت کې یوه ښکرور وزګوړي حمله ورباندې وکړه او په ښکرو یې وواهه او د غره نه یې د لاندې ورغورځاوه او ټوټې ټوټې شو (فتح الباری: ۷/ ۳۷۳). د طبراني روایت وایي چې الله تعالی یو غرڅه ورباندې مسلط کړ او تر هغې یې په ښکرو واهه تر څو ټوټې ټوټې شو (فتح الباری: ۷ / ۳۶۶ .

[۱]. فتح الباري ۷/ ۳۷۳

[۲]. صحیح مسلم باب غزوة احد ۱/۸۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعلمون)[٣]. خدايه! زما قوم ته هدايت وکړې ځکه دوی نه پوهيږي.

پدې کې هيڅ شک نشته چې مشرکينو کلکه اراده کړې وه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي، خو هغه دوه قريشيان سعد بن ابي وقاص او طلحه بن عبيد الله په دومره ميړانه، همت او غيرت وجنګيدل چې د مشرکينو دا شوم هدف يې له خاورو سره خاورې کړ. هغوی دواړه د عربو مشهور غشي ويشتونکي وو او پداسې ميړانه يې مقابله کوله چې په غشو سره يې حمله کوونکي مشرکين له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه په شاتګ ته اړ ايستل. سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) ته خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله د غشو توبره خلاصه کړه او ورته ويې فرمايل: (**ارم فداك أبي وأمي**). وله زما مور او پلار له تا قربان! له همدې قول نه د سعد (رضي الله عنه) د مقام، اهليت او صلاحيت اندازه ښه څرګنديږي ځکه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بل هيچا ته هم داسې ندې ويلي چې زما مور او پلار دواړه له تا قربان.[١]

د طلحه بن عبيدالله (رضي الله عنه) په هکله نسائي له جابر نه، پر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو ددې حملې او ورسره د څو انصارو د موجوديت په يادونې سره روايت کوي وايي: مشرکين رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته را ورسيدل، نو ده وفرمايل:(**من للقوم ؟**) څوک به د دوی مقابله وکړي؟ طلحه وويل: زه. جابر زياتوي: انصار ور وړاندې شول او لکه مخکې مو چې د مسلم شريف په روايت کې وليدل يو په بل پسې په شهادت ورسيدل کله چې انصار ټول شهيدان شول، نو طلحه ور مخکې شو. جابر وايي: بيا طلحه د يوولسو کسانو په شان جنګيده په همدې وخت کې په لاس ولګيد ،ګوتې يې پرې شوی او له خولې نه يې د حس يا آه آواز ووت. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**لو قلت: بسم الله، لرفعتك الملائكة والناس ينظرون**).که د بسم الله ويلې وای نو خلکو به درته کتل او ته به ملائکو اوچتولې. راوي وايي: بيا الله تعالی مشرکين په شا کړل[٢] حاکم په اکليل کې روايت کوي وايي چې طلحه (رضي الله عنه) د احد په ورځ (**٣٩**) يا پنځه ديرش ټپه خوړلي وو او د شهادت او لمنځۍ ګوتې يې شلې شوې وې.[٣]

بخاري له قيس بن ابي حازم نه روايت کوي وايي: ما وليدل چې د طلحه (رضي الله

---

٣. كتاب الشفاء بتعريف حقوق المصطفى ١/ ٨١.

(١). صحيح البخاري ١/ ٤٠٧ - ٢/ ٥٨٠ - ٥٨١

(٢). فتح الباري ٧/ ٣٦١. سنن النسائي ٢/ ٥٢ - ٥٣

(٣). نفس المصدر الاول ٧/ ٣٦١

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنه) لاس شل شوی ؤ، او په همدې لاس سره يې د احد په ورځ له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه دفاع کړې وه.[۴]
ترمذي روايت کوي چې پدې ورځ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د طلحه په هکله فرمايلي: (**من أحب أن ينظر إلى شهيد يمشي على وجه الأرض فلينظر إلى طلحة بن عبيد الله**). که څوک غواړي چې داسې شهيد ته وګوري چې ژوندی د ځمکې پر مخ ګرزي نو طلحه بن عبيدالله ته دې وګوري.[۱]
ابو داود الطيالسي له عائشې (رضي الله عنها) نه روايت کوي چې وايي: ابوبکر (رضي الله عنه) به چې کله د احد ورځ يادوله نو فرمايل به يې چې دا ورځ ټوله د طلحه ورځ ده.[۲]
همدارنګه ابوبکر دده په هکله ويلي:

يا طلحة بن عبيدالله قد وجبت　　　لك الجنان و بوات المها العينا[۳]

[اې د عبيدالله زويه طلحه تا ته جنت واجب شو او له حورو سره دې کور جوړ کړ.]
په همدې سخته ګړۍ کې الله تعالی له غيبه خپل نصر را نازل کړ. په بخاري او مسلم کې له سعد نه روايت دی وايي: د احد په ورځ مې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد چې دوه داسې کسان ورنه دفاع کوي چې سپين کالي يې اغوستي او ډير په ميړانه جنګيږي، ما هغه کسان نه مخکې ليدلي وو او نه مې وروسته وليدل. او په بل روايت کې راځي چې هغه دوه کسان جبريل او ميکائيل(عليهما السلام) وو.[۴]

د رسول (ﷺ) شاو خوا ته د اصحابو (رضي الله عنهم) راټوليدل

دا ټولې پيښې په ډيره چټکۍ او ناڅاپي توګه د سترګو په رپ کې ترسره شوې او که نه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غوره جنګيالي اصحاب (رضي الله عنهم) چې د جګړې په لومړۍ کرښه کې وو د جګړې د حالت له بدليدلو او د رسول الله

---

(۴). صحيح البخاري ۱/۵۲۷، ۲/۵۸۱.
(۱). مشکاه المصابيح ۲/ ۵۶۶. ابن هشام ۲ /۸۶
(۲). فتح الباري ۷/ ۳۶۱
(۳). مختصر تاريخ دمشق ۷/ ۸۲ (من هامش شرح شذور الذهب ص ۱۱۴)
(۴). صحيح البخاري ۲/ ۵۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د آواز له اوریدو سره سم د خپل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لور په ډیر بیړه راو ګرزیدل تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له څه نا ګواره پیښې سره مخ نه شي. خو دوی پداسې حال کې راورسیدل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زخمي شوی ؤ شپږ تنه انصار په شهادت رسیدلي او اووم په ځمکه زخمي پروت ؤ، سعد او طلحه په ډیره میړانه دفاع ورنه کوله او په جګړه بوخت وو، نو ټول له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه تاو شول خپل ځانونه او وسلې یې دده مبارک نه د دفاع پخاطر لکه دیوال داسې ورنه تاو کړې، د دښمن ګوزارونو ته یې ځانونه ډال کړل، حملې یې په شا وتمبولې. ابوبکر د غار ملګری یې لومړي شخص ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې ځان راورساوه.

ابن حبان له عائشه (رضي الله عنها) نه روایت کوي چې وایي: ابو بکر (رضي الله عنه) وویل: د احد په ورځ خلک ټول له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه لیرې شوي وو، زه لومړنی کس وم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته بیرته راوګرزیدم، هلته مې ولیدل چې یو شخص دفاع ورنه کوي په جګړه بوخت دی، په زړه کې مې وویل چې دا به طلحه وي، مور او پلار مې ورنه قربان، په همدې وخت کې ابو عبیده بن الجراح را پسې راورسید هغه لکه د مرغه په شان تیز را روان ؤ، دواړو ځانونه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسول که ګورو چې طلحه یې په مخکې لویدلې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راته وفرمایل: (**دونكم أخاكم، فقد أوجب**). د خپل ورور غم وخورئ ده ځانته جنت واجب کړ. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک مخ هم زخمي شوی ؤ د اوسپنیزې خولۍ دوې کړۍ یې په غومبوري کې ښخې شوې وې. ابوبکر (رضي الله عنه) وایي ما وغوښتل چې دا کړۍ یې له مبارک غومبوري نه راوباسم، خو ابو عبیده (رضي الله عنه) راته وویل: د خدای په روی ما پریږده چې دا کړۍ زه ورنه راوباسم! او پدې ترتیب هغه یوه کړۍ په خوله ټینګه ونیوله او ورو ورو یې را ایستله تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په تکلیف نه شي، بالاخره یې یوه راوایستله خو پدې کوشش کې د ابو عبیده له ثنایا غاښونو نه یو غاښ هم ووت. ابوبکر وایي: بیا زه ورغلم چې هغه بله زه راوباسم، ابو عبیده بیا راته وویل: د خدای په روی ما پریږده چې راویې باسم، نو دوهمه یې هم په خوله راونیوله او ورو ورو یې راوایستله خو دا ځل یې بل غاښ هم ووت. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: د خپل ورور غم وخورئ ده ته جنت واجب شو یا یې جنت ځانته واجب کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوبکر وایي: بیا مو طلحه ته مخه کړه او درملنه مو یې پیل کړ له دیارلسو نه یې زیات زخمونه خوړلي وُ[1].

دا پدې ورځ په جګړه کې د طلحه د غیرت او شجاعت، همت او استعداد یو بل دلیل دی.

په همدې سخته شیبه کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر شاو خوا یو شمیر قهرمان اصحاب راغونډ شول، په دې ډله کې ابودجانه، مصعب بن عمیر، علي بن ابي طالب، سهل بن حنیف، مالک بن سنان (د ابو سعید الخدري پلار)، ام عماره نسیبه بنت کعب المازنیه، قتاده بن النعمان، عمر بن الخطاب، حاطب بن ابي بلتعه او ابو طلحه (رضي الله عنهم) شامل وو.

د مشرکینو حملې تندې شوې

دلته د مشرکینو شمیر لحظه په لحظه زیاتیده او حملې یې تندې دې. په مسلمانانو فشار دومره زیات شو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له هغو کندو نه په یوه کنده کې ولوید کومې چې ابو عامر الفاسق د همدې شرارت لپاره کیندلې وې، په مبارکه ګونډه کې یې وبرینبدل علي (رضي الله عنه) لاس ورکړ او طلحه بن عبیدالله په غیږ کې راونیو تر څو راپورته شو او ودرید. نافع بن جبیر وایي: له مهاجرینو نه یوه کس به ویل: د احد په ورځ مې لیدل چې غشي له هر لوري را وریدل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مینځ کې وُ خو ټول به ورنه چپیدل (یعنې اصحابو به ورنه دفع کول) او په همدې ورځ مې عبدالله بن شهاب الزهري ولید چې ویل یې: محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راوښایاست، اوس به یا زه ژوندی پاتې کیږم او یا هغه (صلی الله علیه وسلم)! دا پداسې حال کې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې بالکل خوا ته وُ او هیڅوک هم نه وُ ورسره، خو هغه ورنه تیر شو، صفوان وربانديې په قهر شو (چې ولې ورنه تیر شوې) هغه په ځواب کې ورته وویل: قسم په خدای که مې لیدلی وي، قسم په خدای لکه چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مونږ نه ساتل شویدی. په دې پسې مونږ څلور کسانو عهد وکړ او د عبدالله په مرګ پسې ورمخکې شوو خو ونه توانیدو چې ویې

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۹۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژنو.(۲)

بې مثاله قربانۍ او اتلولۍ

په دې ورځ مسلمانانو د قربانۍ او فدا کارۍ، میړانې، اتلولۍ او سربازۍ په ډګر کې داسې قهرمانۍ او کارنامې وکړې چې په تاریخ کې یې مثال نه لیدل کیږي. ابو طلحه (رضي الله عنه) ځان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته لکه سپر داسې نیولی ؤ په خپله سینه یې د دښمن غشي ور نه دفع کول. انس (رضي الله عنه) وایي: د احد په ورځ خلک د ماتې په حال کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه بیل شول، خو ابو طلحه په داسې حال کې چې یو ډال ورسره ؤ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته ولاړ ؤ، هغه ډیر ماهر غشي ویشتونکی ؤ په ډیر زور سره یې غشي ویشتل، په دې ورځ یې دوې یا درې لیندۍ ماتې کړې. دلته له مسلمانانو نه یو سړی چې د غشو توبره ورسره وه تیریده رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (انثرها لأبي طلحة).غشي دې ابو طلحه ته واچوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې کله سر پورته کړ چې خلک ووینې ابو طلحه به ورته ویل: مور او پلار مې درنه قربان سر مه اوچتوه هسې نه د دښمن کوم غشی درباندې برابر نه شي، زما غاړه ستا له غاړې قربان.(۱)

همدا راز انس (رضي الله عنه) روایت کوي چې ابو طلحه او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دواړو په یوه ډال له ځان نه دفاع کوله. ابو طلحه ډیر ښه غشي ویشتل او کله به یې چې غشی وویشته نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به سر اوچت کړ او کتل به یې چې غشی یې چیرته ولګیده.(۲)

ابو دجانه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته ودرید خپله شا یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ډال کړه، غشي به راتلل او وربانديې لګیدل به، خو دی به له ځایه نه خوځیده.

حاطب بن ابي بلتعه په عتبه بن ابي وقاص هغه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک غاښ یې شهید کړی ؤ پسې شو، تعقیب یې کړ او د تورې داسې

(2). زاد المعاد ۲/ ۹۷
(1). صحیح البخاری ۲/ ۵۸۱
(2). نفس المصدر ۱/ ۴۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوزار یې ورباندې وکړ چې سر یې بوټ ورباندې قلم کړ، آس او توره یې ورنه را واخیستل. سعد بن ابي وقاص ډیر کوښښ وکړ چې خپل ورور عتبه ووژني، خو حاطب ورنه مخکې شو او د هغه کار یې ورجوړ کړ.

سهل بن حنیف یو میړنی غشي ویشتونکی ؤ، له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې د مرګ بیعت وکړ او په ډیره میړانه یې د مشرکینو په وړاندې مقابله کوله.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله هم غشي ویشتل. قتاده بن النعمان روایت کوي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپلې لیندۍ نه دومره غشي وویشتل چې دا یوه څنډه یې بالکل نرۍ او یا ماته شوې وه، بیا همدا لیندۍ قتاده ورنه واخیستله او له همده سره وه. په همدې ورځ د قتاده سترګه ولګیده پوچه راووتله په مخ یې څړیدله، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل مبارک لاس بیرته ور په ځای کړه جوړه روغه شوه ان تر دې چې همدا سترګه یې له بلې سترګې نه هم ګلالۍ وه او هم د تیز نظر درلودونکې.

عبدالرحمن بن عوف ډیر په میړانه جنګیده په خوله ولګید او د مخې غاښ یې مات شو، له شلو نه زیات ټپونه یې وخوړل په پښه هم کلک ولګید او له همدې نه بیا ګوډ شو. د ابو سعید الخدري پلار مالک بن سنان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مبارک مخ له زخم نه وینې په خوله زبیښلې او تر هغې یې څټلې تر څو پاکې شوې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (مُجَّه).تو یې کړه. ده وویل قسم په خدای که یې تو کړم. بیا یې جګړې ته مخه کړه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**من أراد أن ینظر إلی رجل من أهل الجنة فلینظر إلی هذا**).څوک غواړي جنتي ته وګوري، نو ده ته دې وګوري. او هغه تر هغې پورې وجنګید تر څو په شهادت ورسید.

ام عماره هم په ډیر لوړ همت جنګیده، د مسلمانانو له یوه ګروپ سره ابن قمئه ته ور مخکې شوه، ابن قمئه ورباندې د تورې ګوزار وکړ او اوږه یې ډیره ژوره ور زخمي کړه، دې هم پر ابن قمئه باندې څو مسلسل ګوزارونه وکړل، خو هغه دوې زغرې اغوستې وې، ژوندی پاتې شو، ام عماره همداسې په میړانه جنګیده تر څو دولس ټپونه یې وخوړل.

مصعب بن عمیر په ډیره میړانه سربازي کوله له رسول الله (صلی الله علیه و اله و

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) نه يې د ابن قمئه او نورو مشركينو حملې په شا كولې او ځان يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مخكې ډال جوړ كړی وُ، له ده سره د اسلامي لښكر بيرغ هم وُ. مشركينو حمله وربانديې وكړه او ښی لاس يې ور پرې كړ، ده فورا بيرغ په چپ لاس كې ونيو او د مشركينو مقابلې ته لكه غر داسې ولاړ وُ، بالاخره يې چپ لاس هم پرې شو، خو بيا يې هم نه غوښتل بيرغ په ځمكه پريوزي ځان يې وربانديې ورواچاوه په سينې او غاړې سره يې اوچت ساته تر څو په شهادت ورسيد. دده قاتل هم ابن قمئه وُ او داسې ګمان كاوه چې دا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی، ځكه مصعب (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ډير ورته وُ او كله يې چې مصعب (رضي الله عنه) په شهادت ورساوه، نو ابن قمئه مشركينو ته مخ كړ او چيغه يې وكړه چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسيد.[1]

د رسول الله (ﷺ)د شهادت خبر او پر جګړه يې اغيزې

د ابن قمئه لدې چيغې سره د مشركينو او مسلمانانو په مينځ كې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شهادت خبر خور شو. د ا ډيرې حساسې شيبې وې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه بيل او د مشركينو له خوا محاصره شوي اصحاب (رضي الله عنهم) ډير وارخطا شول، ارادې يې كمزورې شوې، ګډوډې او بی نظمي پكې ګډه شوه، غمجن او پريشانه شول، خو پدې چيغې سره دا هم وشول چې د مشركينو حملې څه نا څه كمې شوې، فشار يې څه كم غوندې شو، ځكه دوی دا وپتييله چې نور خپل هدف ته ورسيدل، يو شمير مشركينو خو جګړه پريښوده او د شهيدانو په مثله كولو لګيا شول.

رسول الله (ﷺ) جګړې ته ادامه وركوي او حالات كنترولوي

كله چې مصعب (رضي الله عنه) په شهادت ورسيد رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بيرغ علي (رضي الله عنه) ته وسپاره. علي (رضي الله عنه) او نور موجود اصحاب (رضي الله عنهم) ډير په ميړانه جنګيدل، دفاع يې كوله او په دښمن يې

[1]. ابن هشام ۲/ ۷۳- ۸۴. زاد المعاد ۲/ ۱۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګوني ګوزارونه کول.

په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وتوانید محاصره ماته کړي او خپل محاصره شوي لښکر ته لار وباسي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر خوا ته ورغی لومړی د کعب بن مالک سترګې پرې ولګیدې ویې پیژانده او په لوړ آواز یې چیغه کړه: اې مسلمانانو! زیری مې درباندې، دا دی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم). رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اشاره ورته وکړه چې چوپ شه. او دا هم پدې خاطر تر څو مشرکانو ته دده مبارک د موجودیت او ځای معلومات ونه شي، خو د کعب دا چیغه د مسلمانانو غوږونو ته ورسیده ټول ورته راتاو شول او تقریباً دیرش کسان یې شاو خواته راټول شول.

کله چې یو شمیر اصحاب راټول شول، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ډیره منظمه توګه د غره د درې خوا ته په شاتګ پیل کړ. او څرنګه چې لدې شاتګ نه هدف د محاصرې ماتول وُ، نو مشرکینو په ټول زور سره خپلې حملې جاري ساتلې او زیار یې یوست چې د مسلمانانو د شاتګ مخه ونیسي خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مشرکینو حمله کوونکو په مینځ کې خپله لاره وایستله او مشرکین د اسلام د زمریانو په وړاندې بې بسه شول.

پدې وخت کې د مشرکینو یو سپور عثمان بن عبدالله بن مغیره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خوا را مخکې شو او ویل یې: یا به زه ژوندی پاتې کیږم او یا هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د مقابلې لپاره مخې ته ودرید، خو د مقابلې نوبت را نغی ځکه د هغه مشرک آس په یوه کنده کې ولوید او فوراً حارث بن الصمه ورته راورسید او په پښه یې د تورې ګوزار پرې کړ ځای په ځای یې کیناوه او بیا یې هملته ستی کړ وسله یې ورنه را واخیستله او ځان یې بیرته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه. پدې وخت کې د مشرکینو له لښکر نه یو بل سپور عبدالله بن جابر په حارث بن الصمه حمله وروړه په مټ یې په توره وواهه او کلک زخمي شو چې بیا مسلمانانو پورته کړ او یو یې ووړ. پدې وخت کې ابو دجانه هغه چې سره پټی یې په سر تړلی او له مرګ سره لوبیده راغی او د تورې په یوه وار سره یې د مشرک عبدالله بن جابر سر قلم کړ.

د خونړۍ جګړې پدې سختو شیبو کې په مسلمانانو د خوب غوټې هم راتللې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څرنګه چې قرآنکريم فرمايي دا خوب د الله له طرفه مسلمانانو ته امن او اطمينان ؤ. ابو طلحه وايي: زه د احد په ورځ له هغه کسانو نه يو وم چې خوب ورباندې راته او داسې به خوب راباندې غالب شو چې څو ځله مې توره له لاس نه پريوته، بيرته به مې واخيسته، بيا به ولويده او وابه مې خيسته.[1]

په همدې قربانۍ او سربازۍ سره د مسلمانانو دا ګروپ په منظمه توګه د غره درې ته ورسيد او د نور لښکر لپاره يې د امن ځای ته لاره پرانيستله. پاته لښکر هم ورسره يو ځای شو او د خالد عسکري تدبير د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عسکري تدبير په وړاندې ماتې وخوړه.

د ابي بن خلف وژل

ابن اسحاق وايي: کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غره دې درې ته تشريف يووړ، ابي بن خلف راغی او ويل يې: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چيرته دی؟ اوس به يا زه ژوندی پاتې کيږم او يا هغه! اصحابو وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)، اجازه راکوې کوم يو حمله ورباندې وکړو؟

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: پرې يې ږدئ، کله چې رانژدې شو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له حارث بن الصمه نه يوه وړه نيزه واخيسته. کله يې چې نيزه واخيستله، نو په ډير زور سره راپورته شو او خلک داسې يوې بلې خوا ته ولويدل لکه چې اوښ ځان وخوځوي او د شا ويښتان يې ورنه باد شي. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغه مخې ته ورغی د زغرې او خوز (اوسپنيزې خولۍ) تر مينځ د ورمېږ يوه برخه يې په نظر ورغله او په همدې ځای يې د نيزې داسې وار ورباندې وکړ چې څو ځله له آس نه را ونښوئيد. او کله چې نوموړی بيرته د قريشومشرکينو ته ورغی په غاړه يې لږ غوندې زخم و، وينه يې بنده شوې وه خو ويل يې: په خدای قسم چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ووژلم! مشرکينو ورته وويل: زړه دې اچولی، ته خو څه زيات نه يې ټپي شوی! ده ورته وويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ماته په مکه کې ويلي ؤ چې زه دې

[1]. صحيح البخاري ۲/ ۵۸۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژنم،[۲] قسم په خدای که هغه را تو کړي نو هم وژني مې.
او همداسې وشوه نوموړی د خدای دښمن مکې ته د بیرته تلو په وخت په سرف نومي ځای کې مړ شو.[۱]
او له عروة نه د ابو الاسود په روایت کې راځي: نوموړی (ابي) به لکه غويي داسې بغیده او ویل به یې: قسم په هغه ذات چې زما نفس يې په لاس کې دی که دا تکلیف (رنځ) چې په ما دی د ذي المجاز په ټولو اوسیدونکو لګیدلی وای، نو ټول به مړه شوي وو[۲].

طلحه (رضي الله عنه) رسول الله (ﷺ) راپورته کوي

غره ته د شاتګ په دوران کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته یوه لویه پرښه راغله، اراده یې وکړه چې ورباندې وخیژي، خو و نه توانید ځکه دغه وخت یې وزن هم څه زیات وُ، زغرې یې هم دوې اغوستې وې او سخت زخمي شوی هم وُ، نو طلحه بن عبید الله (رضي الله عنه) ورته ټیټ شو لاندې ورته کیناست او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په پرښه ورهسک شو او ویې فرمایل: (أَوْجَبَ طَلحَةُ) [۳] طلحه جنت واجب کړ.

د مشرکانو وروستۍ حمله

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د غره په دره کې د قیادت او مشرتابه په مرکز کې ځای په ځای شو مشرکانو پخپلې وروستۍ حملې لاس پورې کړ تر څو مسلمانانو ته نور زیان هم ورواړوي. ابن اسحاق وایي: هغه وخت چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دره کې وُ د قریشو یو ګروپ د ابو سفیان او خالد بن ولید په مشرۍ غره ته راوخوت، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و

---

(2). دا کیسه داسې ده همدغه ابي به چې په مکه کی له رسول الله (ص) مخامخ شو نو ورته ویل به یې: اې محمده (ص) ما عود نومی یو آس ساتلې او هره ورځ (۷،۵۰) کیلو ګرامه دانه (جوار) ورکوم او په همدې آس به سپور وم او تا به وژنم، رسول الله (ص) به ورته فرمایل: بلکه زه به تا وژنم (ان شاء الله).

(۱). ابن هشام ۲/ ۸۳ . زاد المعاد ۹۷/۲.

۲ . مختصر سیرة الرسول (ص) للشیخ عبدالله النجدي ص ۲۵۰.

(۳). ابن هشام ۲/ ۸۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) دعا وکړه او ویې فرمایل: یا خدایه! دوی له مونږ نه مه هسکوې، نه ښایي دوی له مونږ نه اوچت وي. په همدې سره عمر (رضي الله عنه) او یو ټولی مهاجرین مقابلې ته ورغلل او هغوی یې له غره نه کوز کړل.[۴]

په مغازي اموي کې روایت دی چې: مشرکان غره ته وختل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سعد ته وویل: ارادې یې ور خاورې کړه. یعني کوز یې کړه مخه یې ونیسه! سعد وویل: په یوه ځان یې څنګه مخه ونیسم او څنګه یې حوصلې ورټیټی کړم؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله خبره درې ځله تکرار کړه، نو سعد له خپلې توبرې نه یو غشی راواخیست یو سړی یې پرې وویشت او ویې واژه. سعد وایي: بیا مې همغه غشي راواخیست ښه مې پیژانده بل کس مې ورباندې وویشت هغه مې هم ستې کړ، دریم ځل مې بیا همغه غشی راواخیست ښه مې پیژانده او دریم کس مې ورباندې وواژه، نور مشرکان ټول له غره نه کوز شول، نو ما له ځان سره وویل: چې دا مبارک غشی دی، همغه مې پخپله توبره کې واچاوه.

سعد (رضي الله عنه) همدا غشی د مرګ تر ورځې له ځان سره ساته او له ده وروسته یې له زامنو سره وُ. [۱]

د شهیدانو مثله کول

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف دا د مشرکینو وروستی حمله وه. د هغوی ګمان دا وُ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شهادت رسیدلی، نو خپل مرکز ته ورغونډ شول او مکې ته د تګ تیاري یې پیل کړه. ځنې مشرکین او ورسره مشرکې ښځې د شهیدانو په مثله کولو بوخت شول، د هغوی غوږونه، پزې، او تناسلي غړي یې ورنه پرې کول، خېټې یې څیرلې. هند بنت عتبه د حمزه (رضي الله عنه) سینه څیره کړه ینه یې را پرې کړه او په خوله یې کړه، خو تیره یې نه شوی کړی بیرته یې تو کړه، او مشرکینو ښځو لدې پرې شویو غوږونو او پزو نه آمیلونه او پازیبونه جوړ کړل.[۲]

قهرمان مسلمانان تر پایه د جګړې تیاري لري

---

[۴]. نفس المصدر.

[۱]. زاد المعاد ۲/ ۹۵

[۲]. ابن هشام ۲/ ۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جګړې په وروستيو شيبو کې دوې داسې پيښې وشوې چې د مسلمانانو همت او قهرماني په ګوته کوي او دا ښيي چې هغوی د خدای په لار کې هر ډول قربانۍ ته آماده وو:

۱- کعب بن مالک (رضي الله عنه) وايي: زه له هغو مسلمانانو نه يو وم کوم چې د غره له درې نه راووتلو، کله مې چې وليدل مشرکين لګيا دي مسلمان شهيدان مثله کوي، نو ودريدم او بيا روان شوم که ګورم چې يو مشرک چې زغره يې اغوستې په مسلمانانو شهيدانو تيريږي او وايي: دوی خو لکه د ذبح شويو پسونو په شان ټوټې ټوټې ډيرې پراته دي!! او يو مسلمان چې زغره يې په ځان کې ده دده لاره څاري انتظار يې کوي، زه وړيسې ورغلم او بيا مې دواړو مسلمان او کافر ته په ځير وکتل چې کوم يې قوي او کوم يې کمزوری دی او دا مې وپتييله چې دا کافر د وسلې او ساز و سامان له پلوه ورنه مخکې دی، خو همداسې ورته ګورم تر څو دواړه سره ونښتل، مسلمان داسې يو ګوزار ورباندې وکړ چې دوه شقه يې کړ له سر نه تر پښو پورې دوې ټوټې شو او بيا همدې قهرمان مسلمان خپل مخ لوڅ کړ او راته ويې ويل: څنګه ګوزار و اې کعبه؟ زه ابو دجانه (رضي الله عنه) يم.[1]

۲- د جګړې په پای کې يو شمير مسلمانې ښځې د جنګ ميدان ته راغلې. انس (رضي الله عنه) وايي ما عائشه بنت ابی بکر او ام سليم (رضي الله عنهم) وليدلې چې بډې يې وهلې او د پښو پازيبونه يې ښکاري، پخپلو اوږو د اوبو مشکونه راوړې او د خلکو په خولو کې يې ورخالي کوي، بيا ځي او بيرته يې را ډکوي، راوړي يې او د خلکو په خولو کې يې ورخالي کوي[2]. عمر (رضي الله عنه) وايي: ام سليط (رضي الله عنها) به د احد په ورځ زمونږ لپاره ډک ډک مشکونه راوړل[3].

او لدې مسلمانو ښځو نه يوه هم ام ايمن وه کله يې چې ځنې ماتې خوړلې مسلمانان وليدل چې د مدينې په لور روان دي، مخونو ته يې خاورې وروشيندلې او ځينو ته به يې ويل: واخله دا د سنيو څرخ واخله او توره دې ماته راکړه! بيا ام ايمن په ډيره بيړه د جګړې ميدان ته لاړه او زخميانو ته يې اوبه ورکولې چې حبان بن ابي العرقه په غشي وويشتله ولويده او بې پردې شوه، د خدای دښمن ورته په خندا شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته دا ډيره سخته ښکاره شوه سعد بن ابي وقاص ته يې

---

(۱). البداية والنهاية ۱۷/٤.
۲ . صحيح البخاري ۱/٤۰۳، ۲/٥۸۱.
۳ . نفس المصدر ۱/٤۰۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو داسې غشی ورکړ چې نوک یې هم نه ؤ او ورته ویې فرمایل: (ارم به). وله! سعد غشی ورخوشی کړ او د حبان په غاړه ولګید، د شا په تخته ولوید او بې ستره شو، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې وخندل چې ان نواجذ (ژامې) غاښ یې ښکاره شول او ویې فرمایل: (استقاد لها سعد، أجاب الله دعوته). سعد د ام ایمن انتقام او پور واخیست، الله تعالی یې دې سوال قبول کړې.[1]

په دره کې له ځای په ځای کېدو وروسته

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دره کې د ننه پخپل مرکز کې ځای په ځای شو، نو علي بن ابي طالب (رضي الله عنه) لاړ او خپل ډال یې له مهراس نه ډک کړ (ځنې وايي مهراس په احد کې د یوې چینې نوم دی او ځنې نور وايي مهراس داسې یوې پرښې ته وايي چې مینځ یې ژور وي او ډېرې اوبه پکې غونډېږي) په هر حال هغه خپل ډال له اوبو نه را ډک کړ او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې راوړ تر څو اوبه ورنه وڅښي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې اوبه ولیدې یو ډول بوی یې درلود، نو ویې نه څښلې خو خپل مبارک مخ یې ورباندې ومینځلو، پاکې وینې یې ورنه پاکې کړې او یوه اندازه یې په مبارک سر واچولې او فرمایل یې: (اشتد غضب الله علی من دَمَّی وجه نبیه).

د الله تعالی لوی عذاب دې پر هغه چا وي چې د الله د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخ یې وینې کړ.[2]

سهل (رضي الله عنه) وايي: قسم په خدای چې زه هغه کسان ښه پیژنم چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زخمونه یې ومینځل په سر یې اوبه ور واچولې او دا ښه راته معلومه ده چې په څه شي دده مبارک تداوي وشوه؟ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لور فاطمې (رضي الله عنها) یې سر مینځه او علي (رضي الله عنه) له ډال نه اوبه ورباندې اچولې، کله چې فاطمې (رضي الله عنها) ولیدل چې په اوبو سره وینه نه درېږي همداسې روانه ده، نو د پوزي (بوریا) یوه ټوټه یې وسیځله او په زخم یې ور واچوله او په همدې سره یې وینه ودریده.[3]

محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ډېرې پاکې او خوږې اوبه راوړې، رسول الله (صلی

---

(۱). السیرة الحلبیة ۲/ ۲۲
(۲). ابن هشام ۲/ ۸۵
(۳). صحیح البخاري ۲/ ۵۸٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله علیه و اله و صحبه و سلم) وښتل ی او د خیر دعا یې ورته وکړه[۴].
رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د زخمونو له امله د ماسپښین لمونځ په ناستې وکړ او مسلمانانو هم په ناسته لمونځ ورپسې ادا کړ.[۱]

د ابو سفیان پسخند او له عمر (رضي الله عنه) سره خبرې

وروسته لدې چې مشرکینو د بیرته تګ تیاري مکمله کړه ابو سفیان غره ته پورته شو او چیغه یې کړه: آیا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په مینځ کې شته؟ مسلمانانو ځواب ورنکړ. بیا یې چیغه کړه: ابن ابي قحافه شته؟ مسلمانانو ځواب ورنکړ. بیایې چیغه کړه: عمر بن الخطاب شته؟ مسلمانانو بیا هم ځواب ورنکړ، ځکه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغوی له ځواب ورکولو نه منع کړي وو. ابو سفیان له دوی دریو پرته د بل چا پوښتنه ونکړه، ځکه هغه پوهیده چې د اسلام قیام په همدې دریو پورې تړلی دی. پدې پسې ابو سفیان وویل: ځه له دې دریو نه خو خلاص شوو. دلته عمر (رضي الله عنه) صبر ونه شوای کړی او په ځواب کې یې ورته وویل: اې د الله دښمنه دا درې واړه چې تا یاد کړل ژوندي دي، او الله هغه څه پرې ایښي دي چې ستا د خفګان او رسوایۍ سبب به کیږي! ابو سفیان وویل: ستاسې مړي مثله شوي، خو ما ددې نه امر کړی او نه مې دا کار غندلی او بد ګڼلی دی. او زیاته یې کړه: (اعلی هبل) یعنی هبل لوړ دی. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل:(ألا تجیبونه؟). ځواب یې نه ورکوئ؟ اصحابو (رضي الله عنهم) وویل: څه ورته ووایو؟ ده وفرمایل: (قولوا: الله أعلی وأجل). ووایئ: الله تعالی له ټولو نه لوړ او لوی دی.ابو سفیان بیا وویل: مونږ عزی لرو او تاسې یې نلرئ.رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (ألا تجیبونه؟). آیا ځواب یې نه ورکوئ؟ اصحابو (رضي الله عنهم) عرض وکړ څه ورته ووایو؟ ده وفرمایل: (قولوا:الله مولانا، ولا مولی لکم). ووایئ: الله زمونږ مولی دی او تاسې مولی نلرئ.

ابو سفیان وویل: ښومره ښه کار وشو، نن ورځ د بدر د ورځې بدله ده، په جنګ کې خو

(٤). السیره الحلبیه ۲/ ۳۰
(۱). ابن هشام ۲/ ۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله مــاتې او کله برى حتمي دى. عمر (رضي الله عنه) په ځواب کې ورته وايي: نه، برابر ندي، زمونږ مړي په جنت کې دي او ستاسې مړي په دوزخ کې.
پدې پسې ابو سفيان زياته کړه: اې عمره (رضي الله عنه)! راشه ما ته لنډ راشه. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (ائته فانظر ما شأنه؟). ورشه وګوره چې څه وايي؟ عمر (رضي الله عنه) ورغی. ابوسفيان ورته وويل: د خدای په روی راته ووايه چې محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مو وژلی دی که نه؟ عمر (رضي الله عنه) ورته وويل: نه، والله نه، هغه همدا اوس ستا خبرې اوري. ابو سفيان ورته وويل: ته زما په نزد له ابن قَمِئَة نه ډير رښتينی او غوره يې.[1]

د بدر په ميدان کې د يوې بلې مقابلې وعده

ابن اسحاق وايي: کله چې ابو سفيان او لښکر بيرته تلل نو داسې يې وويل: په راتلونکي کال کې مو د بدر په ميدان کې د يوې بلې مقابلې وعده ده درسره. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يوه صحابي ته وويل: (**قل: نعم، هو بيننا وبينك موعد**).ورته ووايه سيي ده، دا به زمونږ او ستاسې تر مينځ وعده وي.[2]

د مشرکانو د دريځ او پلان په هکله تحقيق

بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله و سلم) علي (رضي الله عنه) ته امر ورکړ چې: (**اخرج في آثار القوم فانظر ماذا يصنعون؟ وما يريدون؟ فإن كانوا قد جَنَبُوا الخيل، وامْتَطُوا الإبل، فإنهم يريدون مكة، وإن كانوا قد ركبوا الخيل وساقوا الإبل فإنهم يريدون المدينة. والذي نفسي بيده، لئن أرادوها لأسيرن إليهم فيها، ثم لأناجزنهم**).
لاړ شه وګوره مشرکين څه کوي؟ څه اراده لري؟ [وګوره که دې وليدل په اوښانو سپاره دي او آسان يې همداسې ورسره روان کړيدي، نو پوه شه چې د مکې لورته روان دي او که په آسانو سپاره وو او اوښان يې همداسې ورسره روان کړي وو، نو بيا پوه شه چې دوی د مدينې په لور روان دي، قسم په هغه ذات چې زما مرګ او ژوند دده په واک کې دی که د مدينې اراده يې وکړه ورپسې ورځم به او دړې وړې کوم به يې.] علي

(1). ابن هشام ۲/ ۹۳ – ۹۴ ، زاد المعاد ۲/ ۹۴ صحيح البخاري ۲/ ۵۷۹
(2). ابن هشام ۲/ ۹۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنه) وايي: زه وريسې ورغلم تر څو په حالاتو ځان خبر کړم هلته مې وليدل چې په اوښانو سپاره او آسان يې همداسې ورسره د مکې په لور روان کړي وو.[۳]

د شهيدانو او زخميانو کتل

د مشرکينو له ستنيدو وروسته مسلمانانو ته ددې فرصت په لاس ورغی چې د خپلو شهيدانو او زخميانو خبر واخلي. زيد بن ثابت (رضي الله عنه) وايي: د احد په ورځ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليږلم تر څو سعد بن الربيع (رضي الله عنه) ولټوم او امر يې راته وکړ: (**إن رأيته فأقرئه مني السلام، وقل له: يقول لك رسول الله صلى الله عليه وسلم: كيف تجدك؟**).که د سعد وليد، نو سلام مې ورته وايه او پس له سلام دا ورته ووايه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) درته وايي چې څنګه يې؟ زيد (رضي الله عنه) زياتوي زه لاړم او د شهيدانو په مينځ کې ګرزيدم تر څو سعد ته ورسيدم که ګورم چې هغه خپل آخريني نفسونه باسي، د ځنکدن په حال کې دی، د تورو، غشو او نيزو اويا ګوزارونه يې خوړلي. ورته مې ويل: سعده! رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سلام درباندې وايي او پوښتنه دې کوي چې څنګه يې؟ ده راته وويل: په رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې سلامونه وي او زما له خوا نه ورته عرض کړه چې يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! د جنت خوشبويي مو تر سږمو کيږي، او زما قوم انصارو ته ووايه: که د تاسې يو کس هم ژوندی وي او دښمن پدې وتوانيږي چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ځان ورسوي، نو د خدای په وړاندې به عذر ونلرئ! په همدې وخت کې يې روح له مبارک بدن نه ووته او له فاني دنيا نه يې سترګی پټې کړې.[۱]

خلکو د زخميانو په مينځ کې اصيرم (عمرو بن ثابت) هم وموند لدينه مخکې به يې چې هغه ته د اسلام بلنه ورکوله ده به نه منله او اسلام به يې نه قبلاوه. له همدې امله خلک حيران شول چې اصيرم دلته څه کوي او څنګه راغلی؟ هغه خو په اسلام نه ؤ مشرف شوی، پوښتنه يې ورنه وکړه: څنګه او ولې دلته راغلی يې؟ له خپل قوم نه د دفاع پخاطر راغلی يې او که له اسلام سره د مينې په اساس؟ ده په ځواب کې ورته

(3). ابن هشام ۲/ ۹۴ به فتح الباري کې روايت دی چې سعد بن ابي وقاص (رضي الله عنه) د قريشو د احوال معلومولو په خاطر وريسې ورغلی ؤ ۷/ ۳۴۷.

(1). زاد المعاد ۲/ ۹۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

وویل: زه له اسلام سره د میني پخاطر دلته راغلی یم، ما په الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ایمان راوړی او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د دفاع پخاطر دومره وجنګیدم چې حالت مې تاسې ګورئ، په همدې خبره یې سترګې پټې شوې. هغوی دا خبره بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسوله، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**هو من أهل الجنة**).هغه جنتي دی. ابو هریره (رضي الله عنه) وایي: دا پداسې حال کې چې یو لمونځ یې هم نه وُ کړی.[1]

د زخمیانو په ډله کې **قُزْمَان** هم وُ چې د زمري په شان جنګیدلی وُ اوه یا اته تنه مشرکان یې وژلي وو، خو اوس د زخمونو له وجې پروت وُ مسلمانانو را اوچت کړ او د بني ظفر محلې ته یې یووړ او زیري یې ورکول خو ده ورته وویل: قسم په خدای چې زه صرف د خپل قوم د ناموس پخاطر جنګیدلی یم او که دا نه وای نو هیڅ جګړه به مې نه وی کړې! او کله یې چې د زخمونو دردونه زیات شول نو ځان یې پخپله حلال کړ او خودکشي یې وکړه.

کله به یې چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې یادونه وشوه، نو فرمایل به یې: (**إنه من أهل النار**).؛ هغه دوزخي دی.[2]

او دا د هر هغه چا جزا او سزا ده چې د قوم او یا بل کوم دنیوي غرض په خاطر جنګیږي او وژل کیږي. هر څوک چې د الله له رضا نه پرته بل هدف ولري که څه هم د مسلمانانو په لښکر کې ومري او ان که د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لښکر او د اصحابو په مینځ کې هم وي جزا یې همغه ده چې د قزمان وه.

ددې په خلاف د شهیدانو په مینځ کې د بني ثعلبه د یهودانو یو کس هم وُ، کله چې د جګړې خبرې کیدلې هغه خپل قوم ته ویلي وُ: اې یهودانو! قسم په خدای چې تاسې ښه پوهیږئ چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرسته او مدد په تاسې فرض دی. دوی ورته وویل: نن خو د هفتې ورځ ده. ده ورته وویل: د تاسې لپاره کومه هفته نشته، بیایې خپله توره او وسله واخیسته او ویې ویل: که زه مړ شوم، نو مال مې ټول د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی، هر څنګه یې چې زړه وي هغسې دې وکړي. بیا د جګړې ډګر ته ننوت او تر هغې پورې وجنګید تر څو ووژل شو،

---

[1]. نفس المصدر ۲/ ۹۴. ابن هشام ۲/ ۹۰

[2]. نفس المصدر الاول ۲/ ۹۷ – ۹۸ ابن هشام ۲/ ۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**مُخَيرِيق خير يهود**).مخيريق غوره يهودی و.[۳]

د شهيدانو را غونډول او د فن کول

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله د شهيدانو ليدلو ته ورغی او ويې فرمايل: (**أنا شهيد على هؤلاء، إنه ما من جريح يُجْرَح في الله إلا والله يبعثه يوم القيامة، يَدْمَي جُرْحُه، اللون لون الدم، والريح ريح المِسْك**).زه د دوی شاهد يم. حقيقت دا دی هر څوک چې د خدای په لار کې زخمي کيږي، الله تعالی يې د قيامت په ورځ پداسې حال کې بيرته را ژوندی کوي چې له زخم نه به يې وينې روانې وي رنګ به يې د وينو وي، خو بوی به يې د مشکو بوی وی.][۱]

ځينو اصحابو (رضي الله عنهم) خپل شهيدان مدينې ته وړي وو. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې هغوی بيرته راوړي او د شهادت په ځای کې دې دفن شي، غسل دې نه ورکوي او له خپلو جامو سره دې خاورو ته وسپارل شي، خو ا وسپنې او پوستي شيان دې ورنه ليرې کړی شي. دا شهيدان به دوه دوه او يا درې درې په يوه قبر کې دفن کيدل او دوه دوه شهيدان به يې په يوه جامه کې سره پټول او فرمايل به يې: (**أيهم أكثر أَخْذًا للقرآن؟**).کوم يو يې ډير په قرآن پوه وُ؟ خلکو به چې هر يوه ته اشاره وکړه همغه به يې په لحد کې له هغه بل نه مخکې کړ او فرمايل به يې: (**أنا شهيد على هؤلاء يوم القيامة**).د قيامت په ورځ به زه د دوی شاهد وم. عبدالله بن عمرو بن حرام او عمرو بن الجموح (رضي الله عنهما) چې دواړه سره دوستان وو په يوه قبر کې دفن شول.[۲]

پدې وخت کې د حنظله (رضي الله عنه) مبارک جسد نه و مسلمانان ورپسې وګرزيدل که ګوري چې يو ځای په ځمکه اينبودل شوی او اوبه ورنه څاخي. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته وفرمايل چې دا دې ملائکې ده (حنظله) ته غسل ورکوي. او بيا يې وفرمايل: (**سلوا أهله ما شأنه؟**). دده

---

[۳]. ابن هشام ۲/ ۸۸ - ۸۹
(1). نفس المصدر ۲/ ۹۸
(2) . زاد المعاد ۲/ ۹۸ صحيح البخاري ۲/ ۵۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کورنۍ نه پوښتنه وکړئ چې څه خبره ده؟هغوی یې له ښځې نه پوښتنه وکړه. هغې کیسه ورته وکړه، او له همدې ځایه حنظله په غسیل الملائکه مشهور شو.[۳]
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې کله د خپل تره او رضاعي ورووره حمزه (رضي الله عنه) حال ولید بې حده زیات خفه شو، ترورې یې صفیه (رضي الله عنها) هم راغله چې خپل شهید ورور حمزه (رضي الله عنه) وګوري، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم یې زوی زبیر (رضي الله عنه) ته وویل چې مور دې بیرته بوزه تر څو خپل ورور حمزه (رضي الله عنه) پدې حالت و نه ګوري! خو صفیه (رضي الله عنها) ویل آخر ولې څه وجه ده چې ما د خپل ورور لیدو ته نه پرېږدئ؟ زه خبره شوې یم چې ورور مې مثله شویدی، خو څرنګه چې دا د الله تعالی په لار کې دی، نو مونږ وربانديې راضي یوو، زه دا ثواب شمیرم او ان شاء الله صبر به کوم. بیا راغله او حمزه (رضي الله عنه) یې ولید، دعا یې ورته وکړه، انا لله وانا الیه راجعون یې وویل او له الله تعالی نه یې د مغفرت سوال وکړ. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې حمزه (رضي الله عنه) له خپل خوریي او رضاعي ورور عبدالله بن جحش (رضي الله عنه) سره په یوه قبر کې دفن کړي.
ابن مسعود (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې په حمزه (رضي الله عنه) څومره وژړل مونږ کله هم دده مبارک دومره ژړا نده لیدلې، د حمزه جنازه یې د قبلې لور ته کېښوده بیا ورته ودرید په ژړا شو او دومره یې وژړل چې د ژړا آواز یې لوړ او په سلګو شو.[۱]
د شهیدانو منظر ډېر دروونکی او غمونکی وُ، زړونه یې چاودول. خباب (رضي الله عنه) وایي د حمزه (رضي الله عنه) کفن نه وُ، یو تور لیکدار چادر وُ چې سر به یې پرې پټ شو نو پښې به یې لوڅې شوې او چې پښې به یې وربانديې پټې شوې نو سر به یې لوڅ شو، بالاخره یې سر پرې پټ شو او په پښو یې د اذخر واښه ورواچول شول.[۲]
عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) وایي: مصعب بن عمیر (رضي الله عنه) شهید شو، هغه له ما نه غوره وُ او پداسې یوه چادر کې په کفن شو چې سر به یې پرې پټ شو پښې به یې لوڅې وې او چې پښې به یې پټې شوې نو سر به یې لوڅېده. همدې ته ورته یو روایت له خباب بن ارت (رضي الله عنه) نه هم روایت شویدی چې پکې راځي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راته وفرمایل: سر یې پدې چادر پټ

---

3). زاد المعاد ۲/ ۹۴
[۱]. رواه ابن شاذان، مختصر سیره الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) للشیخ عبدالله النجدي ص ۲۵۵
[۲]. رواه احمد، مشکاه المصابیح ۱/ ۱۴۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړئ او په پښو کې اذخر واچوئ.[۳]

رسول الله (ﷺ) د خپل رب ثنا وايي او سوالونه ورنه کوي

امام احمد روايت کوي چې د احد په ورځ وروسته له دې چې مشرکان بيرته ستانه شول، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(استووا حتى أثني على ربي عز وجل)، فصاروا خلفه صفوفاً، فقال: (اللهم لك الحمد كله، اللهم لا قابض لما بسطت، ولا باسط لما قبضت، ولا هادي لمن أضللت، ولا مضل لمن هديت، ولا معطي لما منعت، ولا مانع لما أعطيت، ولا مقرب لما باعدت، ولا مبعد لما قربت. اللهم ابسط علينا من بركاتك ورحمتك وفضلك ورزقك).

(اللهم إني أسألك النعيم المقيم، الذي لا يحُول ولا يزول. اللهم إني أسألك العون يوم العيلة، والأمن يوم الخوف. اللهم إني عائذ بك من شر ما أعطيتنا وشر ما منعتنا. اللهم حبب إلينا الإيمان وزينه في قلوبنا، وكره إلينا الكفر والفسوق والعصيان، واجعلنا من الراشدين. اللهم توفنا مسلمين، وأحينا مسلمين، وألحقنا بالصالحين، غير خزايا ولا مفتونين. اللهم قاتل الكفرة الذين يكذبون رسلك، ويصدون عن سبيلك، واجعل عليهم رجزك وعذابك. اللهم قاتل الكفرة الذين أوتوا الكتاب، إله الحق).

تيار شئ چې زه مې د خپل رب حمد او ثنا ووايم. اصحاب (رضي الله عنهم) ټول ورپسې صفونه صفونه ودريدل، نو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:

اې خدايه! ټول حمد او ثنا ستا لپاره ده، اې خدايه! څه شی چې تا پراخه کړي هغه هيڅوک نه شي تنګولی او څه چې تا تنګ کړي هغه هيڅوک نه شي پراخولی، او څوک چې تا ګمراه او بې لارې کړي وي هغه ته هيڅوک هدايت نه شي کولی، او چا ته چې تا هدايت کړيدی هغه څوک نه شي ګمراه کولی، او څه چې تا بند کړي هغه هيڅوک نه شي ورکولی، او څه چې تا ورکړي هغه هيڅوک نه شي بندولی، او څه چې تا ليرې

[۳]. صحيح البخاري ۲/ ۵۷۹ - ۵۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي هغه څوک لنډولی نه شي او څه دې چې لنډ کړي هغه څوک لیرې کولی نه شي، اې خدایه! پر مونږ خپل رحمتونه برکتونه، فضل او رزق را نازل کړه.
اې خدایه! زه درنه د دایمي نعمت سوال کوم، هغه نعمت چې نه وروسته کیږي او نه له مینځه ځي، اې خدایه! زه د بې وسۍ په ورځ د کومک او د ویرې په ورځ د امن او امان سوال کوم، اې خدایه! زه د هغه څه د شر نه چې را کړي دې دي او د هغه چې نه دې دي را کړي له شر نه په تا باندې پناه غواړم. اې خدایه! له ایمان سره مو مینه پیدا کړه او زمونږ په زړونو کې یې ښایسته کړې، له کفر، فسق او نافرمانۍ نه مو وساته، او مونږ د راشدینو (هدایت کړی شویو) له ډلې نه وګرزوه، اې خدایه! مسلمان مو له دنیا تیر کړه او له ایمان سره مو راژوندي کړه، او له رسوایۍ او فتنو څخه مو په امن کړه د صالحینو (نیکانو) په ډله ورګډ کړه، اې خدایه! هغه کافران ووژنې چې ستا د رسولانو تکذیب کوي او ستا له لارې نه خلک منع کوي، خدایه! دوی پخپل عذاب اخته کړې، اې خدایه! هغه کافران هم ووژنې چې کتاب ورکړ شویدی. یا اله الحق.[1]

مدینې ته ستنیدل، د مینې او فداکارۍ څو نمونې

وروسته له دې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شهیدانو له تدفین، د الله تعالی له حمد او ثنا، دعا او زاریو نه فارغ شو نو د مدینې په لور یې مخه کړه. د لارې په اوږدو کې مؤمنو صحابیاتو (رضي الله عنهن) د مینې سر ښندنې او فدا کارۍ داسې مثالونه وړاندې کړل لکه څرنګه چې مؤمنو اصحابو (رضي الله عنهم) د جګړې په میدان کې وړاندې کړي وؤ.
په لار کې حمنه بنت جحش (رضي الله عنها) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته ورغله، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د ورور عبدالله بن جحش په شهادت خبره کړه او غمرازي یې ورسره وکړه، دې **انا لله و انا الیه راجعون** وویل، خپل ورور ته یې له الله تعالی نه د مغفرت سوال وکړ. بیا یې د ماما حمزه بن عبدالمطلب (رضي الله عنه) د شهادت خبر ورکړ او غمشریکی یې ورسره وکړه. دې **انا لله و انا الیه راجعون** وویل او د مغفرت دعا یې ورته وکړه. بیا یې دخاوند مصعب بن عمیر (رضي الله عنه) د شهادت خبر ورکړ پدې سره حمنه یو ځل په چیغو شوه په ترمو ترمو یې وژړل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)

---

(1). رواه البخاري في الادب المفرد، امام احمد في مسنده ۳/ ۴۲۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمایل: (إن زوج المرأة منها لبِمَكان).میړه د ښځې په وړاندې خاص مقام لري.[۲]
همدا راز له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د بني دینار د یوی داسې ښځې ملاقات وشو چې میړه، ورور او پلار یې په احد کې شهیدان شوي وو. اصحابو (رضي الله عنهم) د هغوی د شهادت خبر ورکړ او د غمشریکۍ څرګندونه یې ورسره وکړه. نوموړې مؤمنې وویل: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه حال دی؟ دوی ورته وویل: هغه په خیر او سلامت دی یا ام فلان، الحمدلله همغسې په خیر دی لکه ته یې چې غواړې! دې وویل: ما ته یې راوښیئ چې ورته وګورم! هغوی په اشارې سره رسول (صلی الله علیه وسلم) وروښود ،دې ولید او ویې ویل: (**كل مصيبة بعدك جلل** – له تا نه پرته بل هر غم او مصیبت کم دی) [۱] (ستا له غمه پرته بل غم، غم ندی).
همدا راز د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) مور په منډو منډو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته راغله، سعد بن معاذ (رضي الله عنه) چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د آس قیزه یې نیولې وه عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه زما مور ده! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: په خیر راغله او ورته ودرید، چې را نژدې شوه د زوی عمرو بن معاذ (رضي الله عنه) په شهادت يې غمشریکي ورسره وکړه. دې وویل: دا چې ته مې روغ ولیدې، نور غم راباندې سپک شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د احد د شهیدانو خپلوانو ته دعا وکړه او ویې فرمایل: (**يا أم سعد، أبشري وبشري أهلهم أن قتلاهم ترافقوا في الجنة جميعاً، وقد شفعوا في أهلهم جميعاً**).

[اې د سعد مورې! خوشاله اوسه او د نورو شهیدانو خپلوانو ته هم د خوشالۍ زیری ورکړه او ورته ووایه چې ټول شهیدان یو ځای په جنت کې دي او د ټولو خپلوانو په هکله یې شفاعت کړیدی.] دې عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ راضي یو، څوک به لدې وروسته ورباندې ژاړي؟ بیا یې عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شهیدانو پسمانده ګانو ته دعا وکړه! رسول

(2). ابن هشام ۲/ ۹۸
(1). نفس المصدر ۲/ ۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اللهم أذهب حزن قلوبهم، واجبر مصيبتهم، وأحسن الخَلفَ على من خُلِّفُوا**).اې خدايه د دوی له زړونو نه غم وباسه، د مصيبتونو بدله يې ورکړه، او د دوی سبب ساز شې.[۲]

رسول الله (ﷺ) په مدينه کې

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دريم هجري کال د شوال په اوومه د شنبې په ماښام مدينې ته ورسيد، کله يې چې کورته تشريف يووړ خپله توره يې فاطمی (رضي الله عنها) ته ورکړه او ورته ويې فرمايل: (**اغسلي عن هذا دمه يا بنية، فوالله لقد صدقني اليوم**). [لورې دا وينې ورنه ومينځه، قسم په خدای چې دا توره ډيره راسره رېښتونې او سيي وه.]

علي (رضي الله عنه) هم خپله توره ورکړه او ورته وېې ويل دا هم ومينځه په خدای قسم چې ډيره رېښتونې وه راسره. نو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**لئن كنت صدقت القتال، لقد صدق معك سهل بن حُنَيف وأبو دُجَانة**).

که ته په سيي او رېښتونې توګه جنګيدلی يې، نو سهل بن حنيف او ابو دجانه هم رېښتني جنګيدلي دي.[۱]

د دواړو ډلو مړي

زياتره روايات پدې اتفاق لري چې د مسلمانانو د شهيدانو شمير اويا تنه ؤ چې زياتره يې له انصارو څخه وو. د انصارو پنځه شپيته (۶۵) تنه په شهادت رسيدلي وو، يو څلويښت يې د خزرج قبيلې او څلور ويشت نور له اوس قبيلې څخه وو. يو يهودی هم مړ شوی ؤ او له مهاجرينو نه يوازې څلور کسان په شهادت رسيدلي وو.

د مشرکانو د مړيو په هکله ابن اسحاق وايي چې: له دوی نه دوه ويشت کسان وژل شوي وو، خو که ددې غزا په هکله د مغازي د ليکونکو او اهل السير هغو روايتونو ته چې د جګړې په مختلفو مراحلو کې د مشرکينو د مړيو په هکله روايت شوي دقيق نظر وکړو نو دا به راته په ډاګه شي چې له مشرکينو نه دوه ويشت

(2). السيرة الحلبية ۲/ ۴۷

(۱). ابن هشام ۲/ ۱۰۰

نــه ، بــلــکــه اوه ديرش کسه وژل شوي وو[۲]. (والله اعلم)

په مدينه کې فوق العاده حالت

مسلمانانو د يــکشنبې شپه د دريم هجري کال (د شوال مياشتې اتمه) په مدينه کې پداسې حال کې تيره کړه چې حالات فوق العاده (اِضطراري) وو، ټول تيارسۍ وو. که څه هم ډير ستومانه وو، خو د مدينې ټولې لارې او دروازې يې څارلې، پخپل رهبر حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې خاصه پيره کوله ځکه له هرې خوا يې ويره درلوده او په زړونو کې يې شکونه او شبهې راولاړيدې.

د حمراء الاسد غزا

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دغه شپه ټوله د جګړې او له جګړې نه د راپيدا شويو حالاتو په هکله په فکر او سوچ کې سبا کړه لدې نه يې تشويش درلود هسې نه مشرکين دا فکر وکړي چې د جګړې په ميدان کې له برلاسۍ سره سره مو څه خاصه ګټه ونکړه، پښېمانه نه شي او له لارې نه بيرته د مدينې په لور حمله رانه وړي، نو ددې تشويش د دفع کولو پخاطر يې تصميم ونيو چې د مکې لښکر تعقيب کړي وريسې ووځي.

اهل مغازي (سيرت ليکونکي) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د احد د غزا په سبا يعنې د دريم هجري کال د شوال په اتمه د يکشنبې په ورځ اعلان وکړ چې:(**لا يخرج معنا إلا من شهد القتال**). د دښمن مقابلې ته ورځو، تيار اوسئ، او يوازې هغه کسان به راسره ځي چې د احد په غزا کې يې برخه اخيستې ده. عبدالله بن ابي ورته وويل: زه هم درسره ځم. ده ورته وفرمايل: نه، ته مه ځه. مسلمانان که څه هم ټپيان وو او زړونه يې له غمونو او ويرې ډک وو، خو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د امر تطبيق ته تيار شول، ويې ويل: د سر په سترګو آماده يوو. جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و

[۲]. ابن هشام ۲/ ۱۲۲ تر ۱۲۹. فتح الباري ۷/ ۳۵۱. غزوة احد لمحمد احمد باشميل ص ۲۷۸ تر ۲۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) زما دا هیله ده چې په هره جګړه کې درسره وم خو څرنګه چې پدې غزا کې پلار پدې مکلف کړی وم چې د خپلو خویندو سر پرستي او کفالت وکړم، نو کور کې پاته شوی وم، خو اوس د تلو اجازه غواړم! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اجازه ورکړه، نو ورسره روان شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل لښکر سره روان شو او له مدینې نه اته میله لیرې په حمراء الاسد نومي ځای کې مستقر شو، په همدې ځای کې معبد بن ابي معبد الخزاعي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ملاقات ته راغی اسلام یې راوړ. او ځنې وایي چې په اسلام نه ؤ مشرف شوی، خو له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې خوا خوږي درلوده ځکه د بني خزاعه او بني هاشم تر مینځ د تعاون تړون شوی ؤ راغی او عرض یې وکړ: یا محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تا ته او ستا اصحابو (رضي الله عنهم) ته چې کوم تکلیف رسیدلی مونږ ډیر پرې خفه یو، ډیره سخته راباندې تمامه شوې، زمونږ دا هیله ده چې الله تعالی دې عافیت په برخه لره. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر ورته وکړ چې لاړ شه او د ابو سفیان حوصله شکني وکړه، روحیات یې ور کمزوري کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې د مشرکینو د بیرته را تاویدو او پر مدینې د حملې کوم تشویش درلود هغه رښتیا ؤ. کله چې مشرکین له مدینې نه ۲۶ میله لیرې روحاء نومي ځای کې دمه شول یو په بل یې پړه اچوله یو بل ته یې ویل: هیڅ مو ونکړل، د مسلمانانو شان او شوکت مو ورمات کړ نور مو همداسې پریښودل د هغوی مشران مو پریښودل چې بیا به خلک درته راغونډوي او مشکلات به درته راولاړوي، راځئ بیرته ورتاو شو او له ریښو نه یې راوباسو.

داسې ښکاري چې دا یوه عادي او سطحي رایه وه او هغو کسانو وړاندې کړې وه چې د دواړو ډلو د قوت او روحیاتو سیي اندازه یې نه وه لګولې. او همدا وجه وه چې یو مسوول مشر صفوان بن امیه مخالفت کوي او وایي: اې خلکو! دا کار مه کوئ، زه ویریږم که دا ځل ورتاو شئ نو هغه مسلمانان به هم ستاسې خلاف را ټول شي کوم چې د احد غزا ته نه وو راغلي، ځئ مکې ته ځئ، بری ستاسې دی، او که بیرته ورو ګرځیدئ نو هسې نه چې حالات ستاسې په خلاف بدل شي او د ماتې سیلۍ درباندې راتاو شي! خو د صفوان رایه ونه منل شوه ځکه زیاترو بیرته مدینې ته ستنیدل غوښتل او فیصله وشوه چې د مدینې په لور به حمله وروړي خو مخکې لدینه چې ابو سفیان خپل لښکر د مدینې په لور مرش کړي، معبد بن ابي معبد را ورسید ابو سفیان لدې نه خبر ندی چې هغه په اسلام مشرف شوی، پوښتنه یې ورنه وکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معبده وایه څه خبر دې راوړی؟ معبد د ابو سفیان په خلاف د عصبي او تبلیغاتي جنګ له اسلوب نه کار واخیست او ورته ویې ویل: خبر خو دا دی چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له یو زیات شمیر لښکر سره په تاسې پسې راوتلی دی، دومره کسان ورسره دي چې ما کله هم دومره زیات لښکر ندی لیدلې، ټول له ډیرې غصې درته شنه دي، هغه کسان هم ورسره راوتلي کوم چې د احد په ورځ نه وو موجود ، او څه یې چې له لاسه ورکړي سخت وربانديې پښېمانه دي، تاسې ته یې زړونه دومره ډک دي چې ما یې مثال ندی لیدلی! ابو سفیان ورته وویل: خوار شې، دا څه وایې؟ معبد وویل: والله چې زما ګمان خو دا دی چې مخکې لدینه چې ته حرکت وکړې د آسانو ټنډې به ووینې او د دوی د لښکر لومړنی ګروپ به لدې غونډۍ نه راښکاره شي. ابو سفیان وویل: قسم په خدای مونږ خو وربانديې د بیا حملې فیصله کړې تر څو ریښې یې له بیخه وباسو! معبد ورته وایي: دا کار مه کوه، زه نصیحت درته کوم، زه دې خیر غواړم.

په همدې سره د مکي لښکر روحیات کمزورې شول، حوصلې یې ماتې شوې، ویرې او ډار واخیستل خیر یې پدې کې ولید چې د مکې په لور شاتګ ته ادامه و رکړي، خو ابو سفیان ددې پخاطر چې له اسلامي لښکر سره د بل ټکر مخه ونیسي او پرې نه ږدي چې نور هم د دوی لښکر تعقیب کړی د مسلمانانو په خلاف یې یوه تبلیغاتي حمله وکړه او هغه داسې چې د عبدالقیس یو کاروان مدینې ته روان ؤ او لدې ځایه تیریده ابو سفیان ورته وویل اې خلکو زما یو پیغام محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته رسوئ؟ او زه وعده در کوم کله چې مکې ته راغلئ نو ددې کار په بدل کې به د عکاظ په بازار کې دومره ممیز درکړم چې ستاسې اوښان یې وړی شي. دوی ورته وویل: هو، رسوو یې. ابو سفیان وویل: محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ووایئ چې مونږ دده او د اصحابو (رضي الله عنهم) په خلاف د بیا حملې فیصله کړی او اراده لرو چې دا ځل یې ریښې له بیخه راوباسو.

دا کاروان حمراء الاسد ته ورسید چیرته چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل لښکر سره اړولي وو، د ابو سفیان خبره یې ورته وکړه او زیاته یې کړه: مشرکین درته راټول شوي، ورنه وویریږئ، خو د دوی دې خبرې د مسلمانانو په زړونو کې د غیرت څپې راوپارولې، ایما یې نور هم پیاوړی شو ((**الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَاناً وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ**

الْوَكِيلُ (١٧٣) فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ (١٧٤) (آل عمران: **١٧٣-١٧٤**).

[هغه (مومنان) چې خلکو ورته وويل خلك درته راټول شويدي ورنه ووېرېږئ، (پدې سره د دوی ايمان لاپسې پيا وړی شواو وويل دوی بس دی مونږ ته الله او ښومره ښه وکيل (کار جوړونکی) دی الله. نو بيرته راوګرځيدل (دا مؤمنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل (احسان او رحمت سره له الله نه) چی ونه رسيده دوی ته هيڅ بدي (نه زخم نه قتل نه هزيمت) او تابعان شول دوی د رضامندی د الله او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان رحمت) ډير لوی دی.]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دلته حمراء الاسد ته د يکشنبې په ورځ راغلی ؤ دوشنبه، سه شنبه او چار شنبه د شوال ٩ - ١٠- ١١ يې همدلته تيره کړه او بيا د مدينې په لور ستون شو. مدينې ته له ستنيدو نه مخکې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ابو عزه الجمحي په ګوتو ورغی او دا هغه کافر ؤ چې د بدر په غزا کې اسير شوی ؤ، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ډير فقر او زياتو لوڼو درلودلو (د هغوی د کفالت) پخاطر پدې شرط خوشی کړی ؤ چې بيا به د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف څه نه وايي او پخپل شعر سره به خلک د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف نه تشويقوي. خو هغه خپل عهد مات کړ، غدر او خيانت يې وکړ خلک يې پخپل شعر سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مقابلې ته هڅول او د مقابلې لپاره يې د احد ميدان ته راغی. کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ونيو، نو عرض يې وکړ: اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ما وبښه پر ما احسان وکړه، او د لوڼو پخاطر مې پريږده، هغوی بل څوک نلري، وعده درکوم چې بيا به داسې ونکړم! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**لا تمسح عارضيك بمكة بعدها وتقول: خدعت محمداً مرتين، لا يلدغ المؤمن من جحر مرتين**).اوس به داسې و نه شي چې بيرته مکې ته لاړ شې پخپل مخ به لاس راکاږې او وايې به: دوه ځله مې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته بازي ورکړه، مؤمن له يوه غار نه دو ځله نه چيچل کيږي. بيا يې زبير (رضي الله عنه) او يا عاصم بن ثابت (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې وي وژني، نو هغه يې سر ورنه قلم کړ.

همدا راز د مکې له جاسوسانو په يوه جاسوس هم د اعدام حکم تطبيق شو. دا جاسوس

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاویه بن المغیره بن ابي العاص ؤ چې د عبدالملک بن مروان د مور له پلوه بابا کیده. کله چې مشرکین له احد نه ستانه شول نوموړی (معاویه) د خپل تره زوی عثمان بن عفان (رضي الله عنه) ته راغی، عثمان (رضي الله عنه) دده لپاره له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه امن وغوښت، او هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې شرط امن ورکړ چې له دریو ورځو نه به زیات نه پاتې کیږي او که پاتې شو، نو وژل کیږی به. او کله چې اسلامي لښکر له مدینې نه ووت نو ده د قریشو لپاره جاسوسي پیل کړه او له دریو ورځو نه زیات پاتې شو، خو کله چې اسلام لښکر بیرته راستون شو، معاویه هڅه وکړه وتښتي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زید بن حارثه او عمار بن یاسر (رضي الله عنهما) ورپسې واستول هغوی تعقیب کړ او ویې واژه.(۱)

حقیقت دا دی چې حمراء الاسد بیله او مستقله غزا نده بلکه دا د احد غزا تکمله او یوه صحنه ده.

د احد په غزا کې بری او ماتې

دا وه د احد غزا سره له ټولو تفصیلاتو او مختلفو مراحلو. محققینو ددې غزا د پای په هکله زیات بحثونه کړیدي چې آیا دا د مسلمانانو ماتې وه او که نه؟ خو پدې کې شک نشته چې د جګړې په دوهم پړاو کې مشرکان له عسکري پلوه برلاسي وو او د جنګ په ډګر دوی مسلط وو، مسلمانانو ته د سر زیات تاوان ورواښتی ؤ، بیشکه یوه ډله مسلمانان له ماتې سره مخ شوي وو، جګړه د مشرکینو په ګټه روانه وه، خوځنې داسې دلایل شته چې د هغې په اساس د مشرکینو دې برلاسی ته فتح او کامیابي نه شو ویلی.

یو دا چې د مکې لښکر ونه شوای کړی د مسلمانانو مرکز ونیسي، او د مدینې د لښکر زیات شمیر کسانو خپل مقاومت ته دوام ورکړ، د تیښتې لاره یې ونه نیوه که څه هم ګډوډي او ویره پرې ګډه شوې وه، خو په پوره میړانه یې د جګړې په ډګر کې مقابله کوله او بالاخره له خپل قیادت نه شاوخوا راټول شول، او دومره هم نه وو کمزوري شوي چې مشرکین یې تعقیب کړي او ویې ځغلوي. د مسلمانانو له لښکر نه

(1). د احد غزا او حمراء الاسد تفصیلات مو له ابن هشام ۲/ ۶۰ – ۱۲۹ – زاد المعاد ۲/ ۹۱ – ۱۰۸ فتح الباري ۷/ ۳۴۵ – ۳۷۷. صحیح البخاري مختصر سیره الرسول (ص) ۲۴۲ – ۲۵۷. او نورو یاد شویو مصادرو نه اخیستي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو کس هم د مشرکینو په لاس اسیر نه شو، همدا راز مشرکینو ته د مسلمانانو له مالونو نه هم هیڅ شی په لاس ورنه غلل. او بل دا چې که څه هم مسلمانان هملته خپل مرکز کې موجود وو، خو مشرکینو د جګړې دریم پړاو ته زړه ښه نه کړ، او نه داسې وشول چې مشرکین لکه د هغه وخت د فاتحانو په شان د جګړې په میدان کې یوه، دوې یا درې ورځې پاتې شي او خپله فتحه ونمانځي، بلکه هغوی په ډېره بیړه په شا شول او له مسلمانانو نه مخکې یې د جګړې میدان پرېښود. او دا جرات یې هم ونه شوای کړی چې مدینې ته وورننوزي او د اوسیدونکو اولادونه یې اسیران او مالونه یې لوټ کړي دا سره لدې چې مدینه ډېره ورته لنډه هم وه او هم له سر تیرو نه خالي وه.

نو پدې اساس ویلی شو چې قریشو د جګړې په میدان کې یوازې دا وکړای شوی چې مسلمانانو ته د سر زیات تاوان ور واړوي، خو پدې کې پاتې راغلل چې له محاصرې نه وروسته مسلمانان بالکل وځپي ټول له مینځه یوسي. ډېر ځله فاتحان همداسې تاوانونه ګالي لکه دلته چې مسلمانانو وګالل، خو په هیڅصورت سیي نده چې د قریشو دا عمل فتحه، برى او نصر وبولو. بلکه د ابو سفیان په بیړه په شاتګ دا په ګوته کوي چې هغه لدینه ویره درلوده که چیرې د جګړې دریم پړاو شروع شي نو لښکر به یې له ماتې او تباهۍ سره مخ کیږي. نو ځکه یې بیړه وکړه او بیرته ستون شو او دا خبره هغه وخت لا زیاته پخیږي کله چې د حمراء الاسد د غزا په هکله د ابو سفیان رایه تر نظر تیره کړو.

نو اوس ویلی شو چې دا جګړه یوه داسې جګړه وه چې فاتح یې نه درلود، دواړو طرفونو هر یو پخپله اندازه په یوه برخه کې برى تر لاسه کړ او په بل طرف کې له ماتې سره مخ شو. او هر یوه یې پداسې حال کې له جګړې نه لاس واخیست چې نه له میدانه وتښتید او نه یې خپل مرکز دښمن ته پرېښود چې قبضه ورباندې وکړي، همدې مطلب ته قرآنکریم داسې اشاره فرمایي:

((وَلا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيماً حَكِيماً)) (النساء: ١٠٤)

[او سستي (بې همتي اې! مؤمنانو) مه کوئ په طلب (تعقیب او جنګ) د قوم د کفارو کې، که یئ تاسې چې دردمن کیږئ، نو بیشکه دوی (هم) دردمن کیږي همغسې چې تاسې دردمن کیږي! او هیله (امید) لرئ تاسې له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چې نه لري دوی (کفار) امید (یې) او الله علیم او حکیم دی.]

دلته قرآنکریم دواړه ډلې په درد کې سره تشبیه کړیدي، ورته یې بللې او ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطلب دا دی چې د دواړو حالت او موقف یو و او دواړه پداسې حال کې له جګړې نه په شا شول چې یو یې هم فاتح او غالب نه ؤ.

قرآنکریم ددې غزا په هکله فرمايي:

بیا د قرانکریم آیتونه رانازل شول او ددې غزا په مهمو مراحلو یې رڼا واچوله، یوه یوه یې وڅیړله، تبصرې یې ورباندې وکړې. او هغه اسباب یې په ګوته کړل کوم چې ددې زیات تاوان سبب شوي وو، او پداسې حساسو او خطرناکو حالاتو کې یې د مسلمانانوځنې کمزورۍ په ګوته کړې، د خپل مسوولیت د ادا په هکله یې د دوی غفلت او کوتاهي څرګنده کړه او د هغو لوړو اهدافو د تحقق په لار کې یې د دوی سستې په ګوته کړه د کوم لپاره چې دا وسط امت جوړ شویدی.

همدا راز قرآنکریم د منافقینو د دریځ او موقف په هکله هم خبرې وکړې، له هغوی نه یې پردې اوچتې کړې ټولو ته یې وروپېژندل، له الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې د دوی دښمني څرګنده کړه، او ددې تر څنګ یې د ځینو کمزوریو مسلمانانو په زړونو کې موجود هغه شکوک او شبهات هم لیرې کړل چې منافقانو او یهودانو ورته پیدا کړي وو.

او هغه اهداف او حکمتونه یې په ګوته کړل کوم چې لدې غزا نه په لاس راغي. د احد د غزا په هکله د آل عمران سورت شپېته (۶۰) آیتونه نازل شول چې پیل یې د جګړې د لومړني پړاو په هکله دی او فرمايي: ((وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)) (آل عمران: ۱۲۱)

[او (یاد کړه اې محمده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! چې راووتې ته په اول د ورځې کې له کوره خپله چې تیارول دې مؤمنانو ته (په احد کې) ځایونه له پاره د جنګ او الله اوریدونکی علیم دی.]

او په پای کې د جګړې نتایجو اوحکمتونو ته اشاره کوي فرمايي: ((مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ)) (آل عمران: ۱۷۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

[نه دی الله چې پریږدي مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چې یئ تاسې (اې خلکو!) پر هغه تر څو چې جلا کړي (الله) ناپاکه له پاکه څینی او نه دی الله چې خبر کاندي تاسې په غیب باندې (چې د منافقانو تمیز دی له مخلصانو څخه)، لکن الله غوره کوي له رسولانو خپلو څخه چې اراده وفرمایي (د غوره کولو يې)، نو ایمان ولرئ تاسې اې مؤمنانو! پر الله او پر رسولانو د الله، او په ایمان قایم پاتې اوسئ! او پرهیز ګاري وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسې ته اجر ډیر لوی.]

ددې غزا ګټې او حکمتونه

ابن قیم پدې هکله مفصل بحث کړیدی.[1] ابن حجر وایي: علماء وایي: د احد په غزا او مسلمانانو ته او ښتـي تاوان کې ډیرې ګټې او الهي لوی حکمتونه وو چې څنې يې عبارت دي له: مسلمانانو ته د معصیت او نافرمانۍ د جزا او نتیجې ښوول، هغوی د منهیاتو د ارتکاب په ضرر پوهول. او هغه هم هلته چې غشو ویشتونکو خپل هغه سنګر پریښود چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې د نه پریښودلو امر ورته کړی و، خو کله چې دوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له امر نه سر غړونه کوي او هغه څه کوي چې ورنه منع شویدي، نو جزا يې هم دا ده چې ټولو ولیده.

ددې غزا بل حکمت دا دی چې د رسولانو د اسې وي چې وخت نا وخت له مختلفو ابتلا آتو او ازمیښتونو سره مخامخ کیږي، خو پای بیا د همدوی وي. او که دا ازمیښتونه نه وای او دوی تل فاتح او غالب وای، نو د مسلمانانو په مینځ کې به داسې کسانو هم ځای نیولی وای چې اصلاً به يې ایمان نه درلود. او که دا امتحان نه وای نو ریښتوني به له دروغجنو نه څنګه بیلیدل او څرنګه به پیژندل کیدل؟ او که همیشه ناکام او مات وای، نو بیا خو د نبوت اهداف او مقاصد نه ترسره کیدل. نو د الهي حکمت تقاضا هم همدا وه چې کله ماتې او کله بری وي تر څو دروغجن له ریښتوني نه بیل شي، ځکه تر دې وخته منافقان پټ وو چا نه پیژندل خو کله چې دا پیښه وشوه نو منافقانو له خپلو مخونو نه پردې پورته کړې، په ژبه او عمل سره يې د خپل نفاق اعلان وکړ. او مسلمانان پوه شول چې په کور کې د ننه هم دښمنان لري نور د لستوڼي دې مارانو ته متوجه شول او لازم اقدامات يې وکړل.

بل حکمت يې دا دی چې په څنې ځایونو کې د بري او فتحې ځنډیدل د انساني نفس

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۹۹ – ۱۰۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرور وژني د کبر ملا ماتوي او په انسان کې خاکساري او تواضع پيدا کوي. او کله چې مسلمانان له دې امتحان سره مخامخ شول نو د صبر لمن يې ونيوه خو منافقانو چيغې ګډې کړې او په واويلا شول.

بل حکمت يې دا دی چې الله تعالی خپلو مؤمنو بندګانو ته د خپل کرامت په کور (جنت) کې داسې درجې او مقامات تيار کړيدي چې په عمل سره هلته رسيدل ممکن ندي، نو پدې خاطر هغوی له داسې ازميښتونو او مصيبتونو سره مخ کوي تر څو همغه اوچتې درجې يې په برخه شي. او بل دا چې شهادت د اولياؤ له ټولو نه لوړه درجه ده، نو الله تعالی دا مرتبه د دوی په برخه کړه. او همدا راز الله تعالی غوښتل خپل دښمنان په هلاکت ورسوي، نو د دوی د هلاکت اسباب لکه کفر، سرکشي، طغيان او مسلمانانو ته ضرر رسول يې هم ورته برابر کړل او په همدې سره يې د مسلمانانو ګناوې وبښلی اوکافران يې هلاک او برباد کړل.[1]

---

(1). فتح الباري ۷/ ۳۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

له احد نه وروسته نظامي عملیات

د احد غمیزې د مسلمانانو لپاره منفي اغیزې درلودې. د هغوی شهرت ته یې زیان ورساوه، زور یې مات شو، د خلکو په زړونو کې یې هیبت او شوکت کم شو، له ډیرو داخلي او بهرنیو مشکلاتو سره لاس او ګریوان شول. مدینه منوره له هر لوري تر تهدید او خطر لاندې راغله، یهودانو، منافقانو او اعرابو (بدویانو – صحرایانو) خپله دښمني په ډاګه کړه. هرې یوې ډلې زیار یوست مسلمانانو ته زیان ورسوي او ختم یې کړي، بالکل یې له مینځه یوسي او له جرړو یې وباسي.

ددې غزا لا دوی میاشتې نه وې پوره شوې چې بنو اسد پر مدینه باندې د حملې تیاري ونیوله. او د څلورم هجري کال د صفر په میاشت کې عضل او قاره قبیلو د مسلمانانو په خلاف توطئه جوړه کړه، لس کسه اصحاب (رضي الله عنهم) یې په شهادت ورسول. او په همدې میاشت کې د بنو عامر قبیلې پداسې یوې توطئې لاس پورې کړ چې پوره اویا کسه اصحاب (رضي الله عنهم) پکې شهیدان شول او دا پیښه د بئر معونه په نامه شهرت لري. د یهودانو بنو نضیر قبیلې هم خپله دښمني په ډاګه کړه او دڅلورم هجري کال د ربیع الاول په میاشت کې یې یوه لویه توطئه جوړه کړه، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د په شهادت رسولو کوښښ یې وکړ. بنو غطفان هم جرات وکړ او د څلورم هجري کال په جمادي الاولی کې یې پر مدینه منوره د حملې پلان جوړکړ.

څرنګه چې د احد په غزا کې مسلمانانو ته تاوان اوښتی او زور یې ختلی وۀ نو له همدې امله تر یوه وخته له خطراتو او تهدیدونو سره مخ وو، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل حکمت او تدبر سره د پیښنو مخه بدله کړه د مسلمانانو شان شوکت، هیبت او عظمت یې بیرته را ژوندی کړ.او پدې لار کې یې لومړنی ګام د حمراء الاسد په لور حرکت او د مشرکینو ځغلول وُو پدې مدبرانه عمل سره یې د خپل لښکر شهرت او عظمت ژوندی وساته، شان او هیبت یې اعاده او خوندي کړ، یهودان او منافقان یې وویرول. وروسته یې پداسې عملیاتو لاس پورې کړ چې نه یوازې د مسلمانانو تیر عظمت یې را ژوندی کړ بلکه د هغوی شان و شوکت یې نور هم پسې اوچت کړ، په راتلونکو صفحاتوکې به ددې عملیاتو تفصیلات سره ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

١- د ابي سلمه سريه

د احد له غزا نه وروسته تر ټولو لومړی بنو اسد بن خزيمه د مسلمانانو په خلاف راپورته شول. د مدينې منورې استخباراتو خبر تر لاسه کړ چې د خويلد زامن طلحه او سلمه له خپل قوم او نورو پيروانو سره راپورته شوي او بني اسد بن خزيمه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف جګړې ته رابولي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فوراً يو ګروپ چې شميره يې يو سل او پنځوس انصار او مهاجرين جنګيالان وو د مقابلې لپاره ورواستاوه. ابو سلمه يې ددې ګروپ امير وټاکه .بيرغ يې ورته وتاړه. او مخکې لدينه چې بنو اسد بن خزيمه په اقدام لاس پورې کړي ابو سلمه (رضي الله عنه) ورباندې حمله وکړه، کفار دومره وارخطا شول چې تيت او پرک شول، يوې خوا بلې خوا ته وتښتيدل. مسلمانانو ته ډير اوښان او پسونه په لاس ورغلل او سالمين غانمين، جوړ، روغ او له غنيمتونو سره يو ځای مدينې ته ستانه شول او خبره جګړې ته ونه رسيده.

دا سريه د څلورم هجري کال د محرم په لومړۍ نيټه واقع شوې، او له بيرته راستنيدو وروسته د ابو سلمه (رضي الله عنه) هغه زخم چې په احد کې خوړلې ؤ وبليد په بد واوښت او لږه موده وروسته وفات شو.[١]

٢- د عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) سريه

د څلورم هجري کال د محرم په پنځمه د مدينې استخباراتو خبر تر لاسه کړ چې خالد بن سفيان الهذلي له مسلمانانو سره د جګړې پخاطر تياري نيسي خلک راټولوي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې لاړ شي او هغه له مينځه يوسي.

عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) اتلس ورځې له مدينې نه غائب ؤ او د هفتې په ورځ چې د محرم مياشتې اوه ورځې پاتې وې بيرته مدينې ته پداسې حال کې راستون شو چې د خالد سر يې له ځان سره راوړی ؤ او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مخکې يې کيښود.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په دی وخت کې ده ته يوه لکړه ورکړه او ورته ويې فرمايل: (**هذه آية بيني وبينك يوم القيامة**).دا به د قيامت په ورځ زما او

---

(1). زاد المعاد ١٠٨/٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا تر مينځ نښه وي. او کله چې د عبدالله بن انيس (رضي الله عنه) ځنکدن شو وصيت يې وکړ چې هغه لکړه يې په کفن کې ورسره کېښودله شي.[1]

۳- د رجيع حادثه

د همدې څلورم هجري کال د صفر په مياشت کې د عضل او قاره قبيلو څو کسان رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته راغلل او عرض يې وکړ چې د دوی ځنې کسان په اسلام مشرف شوي کـه څوک ورسره واستوې تر څو د دين ښوونه ورته وکړي او قرآنکريم ورزده کړي! نو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ابن اسحاق په روايت شپږ کسان او د بخاري په روايت لس کسان ورسره واستول او د ابن اسحاق د يوه روايت په اساس يې مرثد بن ابي مرثد الغنوي مشر ورته وټاکه. او د بخاري او ابن اسحاق د بل روايت له مخې ددې ډلې مشر عاصم بن ثابت د عاصم بن عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) نيکه و. اصحاب (رضي الله عنهم) ورسره روان شول او کله چې د رابغ او جدې تر مينځ د هذيل قبيلې رجيع نومې چينې ته ورسيدل، د عضل او قاره قبيلو نوموړو کسانو د هذيل قبيلې بنو لحيان څانگه ورباندې را وپاروله، تقريباً سل کسه غشي ويشتونکی ورپسې راووتل د هغوی پل يې پسې واخيست او بالاخره ور ورسيدل محاصره يې کړل. نوموړی اصحاب (رضي الله عنهم) يوې غونډۍ ته ختلي وو، مشرکينو ورته وويل: زمونږ له پلوه د تاسې لپاره عهد او پيمان دی که راکوز شوئ، نو نه مو وژنو! عاصم (رضي الله عنه) له راکوزيدو نه انکار وکړ او له خپلو ملگريو سره يې د مشرکينو په خلاف جگړه پيل کړه اوه کسان يې د مشرکينو په غشو په شهادت ورسيدل او يوازې درې تنه حضرت خبيب، زيد بن دثنه او يو بل صحابي (رضي الله عنهم) ژوندي پاتې شول. مشرکينو يو ځل بيا د تړون او عهد يادونه ورته وکړه، نو دوی درې واړه ورته راکوز شول، خو کفارو خپل عهدمات کړ غدر يې وکړ او درې واړه يې د خپلو ليندیو په تارونو وتړل.

پدې وخت کې هغه دريم صحابي (رضي الله عنه) وويل: دا د دوی لومړنی غدر دی، نو له دوی سره له تگ نه يې انکار وکړ، هغوی کش کړ او کوښښ يې وکړ له ځان سره يې بوزي، خو ورسره لاړ نه شو نو بيا يې په شهادت ورساوه. خبيب او زيد (رضي الله عنهما) يې له ځان سره بوتلل او په مکه کې يې خرڅ کړل. دوی دواړو د بدر په غزا کې د مشرکينو مشران وژلي وو. خبيب (رضي الله عنه) څه وخت په مکه کې بندي پاتې شو

---

[1]. نفس المصدر ۲/ ۱۰۹ ابن هشام ۲/ ۶۱۹- ۶۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بالاخره يې مشرکينو د وژلو فيصله وکړه او له حرم نه يې تنعيم ته بوته. او کله يې چې په دار خيژاوه نو خبيب (رضي الله عنه) ورته وويل: لږ مې پرېږدئ چې دوه رکعته لمونځ وکړم. مشرکينو پرېښوده، دوه رکعته لمونځ يې وکړ او کله يې چې سلام وګرزاوه ويې ويل: که تاسو دا نه ويلئ چې له مرګ نه ډارېږي، نو لمونځ به مې اوږداوه، بيا يې دعا وکړه او ويې ويل اې خدايه! ته دوی يو يو له منځه يوسې، يو، يو يې کړې بيا ټول هلاک کړې، يوه ته هم نجات ورنکړې. او وروسته يې دا شعرونه وويل:

لقد اجمع الاحزاب حولي و البوا قبائلهم واستجمعوا كل مجمع

خلک ډلې ډلې رانه تاو دي او خپلې قبيلې يې راباندې را ټولې کړيدي او ټولې ډلې يې راجمع کړيدي.

و قد قربوا ابناء هم و نساء هم و قربت من جذع طويل ممنع

خپل اولادونه او ښځې يې هم راوستلې دي او زه د خرما يوې اوږدې او مضبوطې تنې ته نژدی کړی شوی يم.

الى الله اشكو غربتي بعد كربتي و ما جمع الاحزاب لي عند مضجعي

د خپلې بې کسۍ بې وطنۍ او غم، او د خپلې قتل ګاه شا و خوا ته ددې ډلو د راغونډيدو نه الله ته فرياد کوم.

فذا العرش صبرني على مايراد بي فقد بضعوا لحمي و قد بؤس مطعمي

اې د عرش مالکه! دښمن چې زما په خلاف کومه اراده لري په هغه باندې صبر راکړه، دوی خو زه بوټي بوټي کړی يم او خوراک مې يې خراب کړيدی.

و قد خيروني الكفر و الموت دونه فقد ذرفت عيناي من غير مدمع

هغوی د کفر او مرګ تر منځ اختيار را کړئ خو مرګ له کفر نه ډېر راته آسانه دی، سترګې مې له اوښکو پرته ډکې ډکې کيږي.

ولست ابالي حين اقتل مسلما على اي شق كان في الله مضجعي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې مسلمان ومرم نو پروا مې نشته چې د الله په لار کې په کومه ډډه ووژل شوم.

وذلك في ذات الاله و ان يشاء يبارك على اوصال شلو ممزع

دا د الله لپاره دي او که د هغه اراده وشوه نو په بوټي بوټي او ټوټه ټوټه اندامونو کې به هم برکت واچوي.

پدې مهال ابو سفيان ورته وويل: آيا پدې خوښيږي چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دلته له مونږ سره وي مونږ يې غاړه ووهو او ته پخپل کور کې وې؟

خبيب (رضي الله عنه) وويل: نه قسم په خدای پدې هم نه يم خوښ چې زه دې پخپل کور کې وم او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې هلته وي چيرته چې تشريف لري او يو اغيزی دې تکليف ور ورسوي. بيا مشرکانو په دار و خيژاوه او چاته يې وظيفه ورکړه چې په جسد يې همدلته پيره وکړي. خو عمرو بن اميه الضمري (رضي الله عنه) د شپې له خوا په يوه چل د هغه مبارک جسد لدې ځای نه اوچت کړ او خاورو ته يې وسپاره.

خبيب (رضي الله عنه) د عقبه بن الحارث په لاس شهيد کړی شو ځکه د بدر په غزا کې خبيب (رضي الله عنه) د نوموړي پلار حارث وژلی و.

په صحيح بخاري کې روايت دی چې خبيب (رضي الله عنه) لومړنی شخص دی چې دمرګ په وخت کې يې د دوه رکعته لمانځه طريقه پريښې ده. او کله چې خبيب (رضي الله عنه) له مشرکينو سره اسير و نو پداسې حال کې ليدل شوی چې د انګورو وږی يې په لاس او انګور ورنه خوري او دا پداسې وخت او موسم کې چې په مکه کې حتی خرما هم نه موندل کيده انګور خو لا پريږده.

او زيد بن الدثنه (رضي الله عنه) صفوان بن اميه واخيست او د خپل پلار په بدل کې يې په شهادت ورساوه.

همدا راز قريشو څه کسان واستول تر څو د عاصم (رضي الله عنه) د بدن کومه داسې ټوټه راوړي چې دوی يې ورباندې وپيژني چې همدا هغه عاصم دی کوم چې د بدر په ورځ يې د مشرکانو يو لوی او مهم مشر په هلاکت رسولی و. خو الله تعالی د هغه په جسد يو سيل غومبسې مقرري کړې او مشرکين يې پرې نه ښودل جسد ته يې لاس وروړي. حضرت عاصم (رضي الله عنه) له الله تعالی سره دا عهد کړی و چې نه به کوم مشرک هغه ته لاس وروړي او نه به دی پخپله مشرک ته لاس ورنژدې کوي. او کله چې دا خبر عمر (رضي الله عنه) ته ورسيده نو ويل به يې: الله تعالی خپل مؤمن بنده پس له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګه همداسې ساتي لکه څنګه يې چې په ژوندون ساتنه کوي.[۱]

۴- د بـئـر مـعـونـة غـمـيـزه

په همدې مياشت کې د الرجيع له غميزې نه وروسته يوه بله لويه او ډېره دردناکه غميزه وشوه چې د بئرمعونه په غميزې سره شهرت لري.

ددې پيښې لنډه کيسه څه داسې ده: ابو براء عامر بن مالک چې په نيزه باز سره مشهور وُ په مدينه منوره کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغی. رسول الله (ص اسلام ته راوباله، خو نوموړی نه په اسلام مشرف شو او نه يې بالکل رد کړ، عرض يې وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! که څو تنه اصحاب (رضي الله عنهم) د اهل نجد د دعوت لپاره واستوې کيدای شي هغوی دعوت ومني او ستا دين قبول کړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إني أخاف عليهم أهل نجد**).زه پخپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ويرېږم هسې نه د نجد خلک څه زيان ور ورسوي. ابو براء وويل: زه يې ملاتړ کوم، زه پناه ورکوم، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ابن اسحاق په روايت (۴۰) او د بخاري په روايت (۷۰) کسان د بني ساعده قبيلې د منذر بن عمرو په مشرۍ چې په المعتق ليموت (مرګ ته آزاد کړی شوي) باندې يې شهرت درلود واستول.

نوموړي اصحاب (رضي الله عنهم) له غوره، مخورو او له ټولو نه په قرآنکريم پوهو کسانو څخه وو. دوی (رضي الله عنهم) چې ورسره روان شول، نو د ورځې به يې خس او لرګي راټولول خرڅول به يې او اصحاب صفه ته به يې غله ورباندې اخيسته، قرآنکريم به يې تلاوت او تدريس کاوه او د شپې به يې د الله تعالی عبادت کاوه. پدې ترتيب سره د بئر معونه منطقې ته ورسيدل، معونه د يوه کوهي نوم وُ چې د بني عامر او حره بني سليم (د بني سليم د ډاګ) تر مينځ پرتې ځمکه کې واقع وُ. دوی همدلته واړول بيا يې دام سليم ورور حرام بن ملحان ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ليک ورکړ چې د خدای دښمن عامر بن الطفيل ته يې ورسوي. هغه چې کله خط وروړ،کافر عامر خط ته هيڅ ونه کتل ويې نه لوست او يوه کس ته يې اشاره

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۱۶۹ – ۱۷۹ زاد المعاد ۲/ ۱۰۹ صحيح البخاري ۲/ ۵۶۸- ۵۷۰، ۵۸۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه هغه د شا له خوا د نيزې وار پرې وکړ نيزه ترې ووته، وينې ورنه رواني شوې حرام چيغه کړه الله اکبر، د کعبې په رب قسم چې بريالی شوم.
ورپسې سمدلاسه د الله تعالی دښمن (عامر) په نورو اصحابو (رضي الله عنهم) باندې د حملې پخاطر خپله قبيله راوپاروله، خو هغوی د ابو براء د پناه ورکولو د احترام پخاطر د عامر خبره ونه منله. د خدای دښمن بني سليم ته ورغی او د پاتې اصحابو (رضي الله عنهم) په خلاف يې د حملې غوښتنه ورنه وکړه. د بني سليم دريو کورنيو عصيه، رعل او ذکوان دا غوښتنه ومنله راغلل او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) يې محاصره کړل. جګړه ونښته اصحاب (رضي الله عنهم) تر هغې پورې وجنګيدل تر څو ټول په شهادت ورسيدل يوازې کعب بن زيد بن النجار ژوندی پاتې وُ چې زخمي د شهيدانو په مينځ کې پروت وُ او بيا د خندق په غزا کې په شهادت ورسيد.
هلته عمرو بن اميه الضمري او منذر بن عقبه بن عامر اوښان پوول ويې ليدل چې د پيښې په ځای مرغان ګرزي، راغلل او ويې ليدل چې جګړه روانه ده. منذر (رضي الله عنه) په جګړه ورګډ شو او له خپلو ملګرو (رضي الله عنهم) سره يو ځای په شهادت ورسيد، خو عمرو بن اميه الضمری (رضي الله عنه) د مشرکينو په لاس اسير شو خو کله يې چې ورته وويل زه له مضر قبيلې نه يم، نو عامر يې د تندې څه ويښتان پرې کړل او د خپلې مور له طرفه يې چې د يوه غلام آزادول ورباندې نذر وُ، آزاد کړ. بيا عمرو بن اميه الضمري (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او دا درد ونکی يعنې د اويا غوره کسانو د شهادت خبر يې ورته واوراوه. دغې غميزې د احد غم را تازه کاوه، خو په دومره فرق سره چې په احد کې مخامخ جګړه وه مسلمانان د جګړې په ډګر کې شهيدان شوي وو او دلته په غدر او خيانت سره په شهادت رسيدلي وو.
کله چې عمرو بن اميه الضمري (رضي الله عنه) مدينې ته روان وُ او د قناه وادي په سر کې قرقره نومي ځای ته ورسيد تر يوې ونې لاندې يې دمه وکړه. دلته د بني کلاب قبيلې دوه کسان هم راغلل او تر همدې ونې لاندې ويده شول. عمرو (رضي الله عنه) په دې نيت چې د خپلو ملګرو انتقام واخلي دواړه په خوب ويده ووژل، خو حقيقت دا وُ چې لدې دواړو سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پيمان او عهد موجود وُ چې عمرو (رضي الله عنه) نه وُ پرې خبر. کله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسيد کيسه يې ورته وکړه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**لقد قتلت قتيلين لأدِيَنَّهما**).تا دوه داسې کسان وژلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې زه به يې حتماً ديت ورکوم، او شروع يې وکړه د دوی دواړو ديت يې له مسلمانانو او د دوی له حليفانو يهودانو نه راټولاوه. (۱) او همدا پيښه بيا د بني نضير د غزا سبب شوه.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې غمجنه پيښه او د رجيع په غميزه ډير زيات غمجن شو، دواړه په څو ورځو کې پيښې شوې(۲).

په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) غم او درد دومره غالب شو چې په خائنو او غدارو خلکو پسې يې ښيرې شروع کړې[۳].

بخاري روايت کوي چې انس (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په هغو کسانو پسې چې دده اصحاب (رضي الله عنهم) يې په بئر معونه کې په شهادت رسولي وو، پوره ديرش ورځې ښيرې کولې، د سهار په لمانځه کې به يې ورته بد دعايي کوله. رعل، ذکوان ، عصيه او لحيان ته به يې ښيرې کولې فرمايل به يې:

(عُصَيَة عَصَتْ الله ورسوله)، فأنزل الله تعالی علی نبيه قرآناً قرأناه حتی نسخ بعد: (بلغوا عنا قومنا أنا لقينا ربنا فرضي عنا ورضينا عنه) فترك رسول الله صلی الله عليه وسلم قُنُوتَه .

[عصيه د الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له امر نه عصيان او سرکشي وکړه، تر څو الله تعالی پدې هکله په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې آيتونه رانازل کړل چې مونږ لوستل او وروسته منسوخ شول او دا آيتونه داسې وو: "زمونږ له خوا زمونږ قوم ته خبر ورکړئ چې مونږ له خپل رب سر ملاقي شوو هغه له مونږ نه او مونږ له ده نه راضي يوو". لدې نه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا قنوت پريښود].(۴)

---

(1). ابن هشام ۲/ ۱۸۳- ۱۸۸ زاد المعاد ۲/ ۱۰۹- ۱۱۹، صحيح البخاري ۲/ ۵۶۴ - ۵۸۶

(2). واقدی وايي چې د دوادو پيښو خبر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته په يوه شپه کې ورسيد.

[۳]. ابن سعد له انس نه روايت کړی وايي: رسول (ص) مې نه دی ليدلی چې د بئر معونة اصحابو له غم نه په بل چا زيات غمجن شوی وي، مختصر سيرة الرسول للشيخ عبد الله النجدي ص ۲۶۰ وګوره.

(٤). بخاري ۲/ ۵۸۶ - ۵۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- د بني نضير غزا

مخکې مو وويل چې د يهودانو په زړونو کې له اسلام او مسلمانانو سره د دښمنۍ اور لمبې وهلې، خو څرنګه چې هغوی د ميدان ميړونه نه وو، نو تل يې له غدر، چل، فريب او دسيسو نه کار اخيست. کينې او دښمنۍ يې زړونه سيځل، ډول ډول فتنې او توطيې يې په کار اچولې. او د مخامخ جګړې په ځای يې مسلمانانو ته د چل او فريب له لارې تکليفونه رسول. او سره لدې چې له مسلمانانو سره يې پيمان او عهد هم درلود خو بيا يې هم د دوی په لار کې راز راز مشکلات راولاړول. لکن د بني قينقاع له غزا او د کعب بن اشرف له ترور نه وروسته غلي شول، ووېرېدل، او څه نا څه آرام شول.

د احد له غزا نه وروسته يو ځل بيا زړور شول، وخوځېدل، دښمنۍ او کينې يې راپورته شوې. د مسلمانانو په خلاف يې له منافقانو او د مکې له مشرکانو سره پټې اړيکې جوړې کړې او د اسلام په ضد يې خپله دښمني يو ځل بيا را ښکاره کړه.[1]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا کړه ليدل، خو بيايې هم له صبر او زغم نه کار اخيست. مګر د رجيع او بئر معونه له پيښو نه وروسته يهودان نور هم سپين سترګي شول او ان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه يې جوړه کړه. د دې تفصيل داسې دی: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له څو تنو اصحابو (رضي الله عنهم) سره د بني نضير مېنې ته ورغی تر څو هغوی د کلاب قبيلې د هغو دوو کسانو په ديت کې له معاهدې سره سم مرسته وکړي کوم چې عمرو بن اميه الضمري وژلي وو. يهودانو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: سمې ده يا ابا القاسم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! دلته تشريف کېږده تر څو ستا غوښتنه پوره کړو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د يوه ديوال خوا ته د دوی د وعدې په انتظار ناست ؤ، ابوبکر، عمر، علي او نور اصحاب (رضي الله عنهم) هم ورسره موجود وو.

يهودان سره ګوښه شول، شيطان تير ايستل او د هغې بدبختۍ خوا ته يې وبلل چې ورته ليکل شوې وه د رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه يې جوړه کړه، يو بل ته يې وويل څوک به دا د ژرندې پل اوچت کړي چې د رسول الله

---

[1]. ابو داود باب خبر النضير ۳/ ۱۱۶ – ۱۱۷. عون المعبود شرح سنن ابي داود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په سر یې ور واچوي او له مینځه یې یوسي؟ خدای وهلي او بدبخت عمرو بن جحاش وویل دا کار زه کوم. پدې وخت کې سلام بن مشکم ورته وویل: ګورئ دا کار مه کوئ قسم په خدای چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ددې توطئې خبر ورکول کیږي، او دا خو د هغه تړون مخالفت هم دی کوم چې مونږ ورسره امضاء کړیدی. خو نورو یهودانو دې خبرې ته غوږ ونه نیو او د خپلې توطئې عملي کول یې پیل کړل.

په همدې شیبو کې رب العالمین جبریل امین (علیه السلام) ته امر وکړ چې ورشه او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یهودانو له توطئې نه خبر کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فوراً له خپل ځایه پاڅید او د مدینې په لور روان شو. اصحاب (رضي الله عنهم) وروپسې ورغلل او عرض یې وکړ، تا تشریف راوړ مونږ پوه نه شوو! ده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یهودانو له توطئې نه خبر کړل.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینې ته له رسیدو سره سم محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې بني نضیر ته ورشه او ورته ووایه:(**اخرجوا من المدینة ولا تساکنوني بها، وقد أجلتکم عشراً، فمن وجدت بعد ذلك بها ضربت عنقه**). له مدینې نه ووزئ، نور دلته د اوسیدو حق نلرئ، لس ورځې مهلت درکوم، لدې نه اخوا که هر څوک په ګوتو راغلل سر یې قلموم. یهودان مجبور شول د وتو تیاري یې پیل کړه خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي خبر ورکړ چې مه وزئ، همدلته پاتې شئ مقاومت وکړئ، زه دوه زره کسان درلیږم چې له تاسې سره یو ځای ستاسی په کلا ګانو کې، تر مرګه درنه دفاع وکړي. قرآنکریم دې مطلب ته اشاره کوي فرمایي:

((لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَداً أَبَداً وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ)) (الحشر: ۱۱)

[که خامخا وایستل شئ تاسې (له مدینې څخه) نو خامخا وبه وځو مونږ مونږ هرو مرو له تاسې سره او نه به منو مونږ (په ضرر د تاسې کې) د هیچا هیڅکله او که چیرې جنګ شروع کړ شي له تاسې سره نو خامخا مدد به وکړو مونږ هرو مرو له تاسې سره.]

منافق دا هم ورته وویل: لدې نه علاوه ستاسې حلیفان غطفان اوقریظه به هم ستاسې مرسته کوي. په همدې سره یهودانو زړه پیدا کړ، د مقاومت او مقابلې نیت یې وکړ. مشر یې حیي بن اخطب د منافقانو د مشر خبره ومنله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې داسې ځواب ولیږه: مونږ له خپل وطنه نه وځو څه چې کوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس دې آزاد!
ښکاره خبره ده چې دا حالت د مسلمانانو لپاره زيات خطرناک ؤ، پداسې حساسو شيبو کې له دښمن سره مقابله آسانه نه وه. هلته ټول مشرکين عرب د دوی په خلاف را پاڅيدلي وو د دوی له هيئتونو او پلاويو سره يې لوی ظلم او غدر کړی و، برسيره پر دې د بنو نضير يهودان خپله هم د زور او ځواک خاوندان وو تسليميدل يې ممکن نه برېښيدل، نو له هغوی سره جګړه ډير خطرناکه او له بدو عواقبو نه خالي نه وه. خو د رجيع او بئر معونه غميزې مسلمانان ډير حساس کړي وو د غدارانو په خلاف يې په زړونو کې د انتقام او غچ لمبې بلې وې، نو ځکه يې فيصله وکړه چې له دې غدارانو سره به چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د قتل توطئه يې جوړه کړې وه، مقابله او جګړه کوي نتيجې يې که هر څه وي.
کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د يهودانو د مشر حيي بن اخطب ځواب ورسيد، الله اکبر يې وويل اصحابو (رضي الله عنهم) هم د تکبير ناره وکړه او د مقابلې لپاره راپورته شول. عبد الله بن ام مکتوم يې په مدينه کې خپل قائم مقام وټاکه او خپله د بنو نضير په لور روان شو. علي (رضي الله عنه) بيرغ وړه او پدې ترتيب سره يې يهودان پخپلو کورونو کې محاصره کړل، هغوی خپلو کلا ګانو ته ننوتل او له هغه ځای نه يې مسلمانان په تيرو او غشو ويشتل. د خرما ونې او نور باغونه هم د دوی په ګټه وو او جنګي استفاده يې ورنه کوله، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ونو او باغونو د پرې کولو او سيځلو امر صادر کړ، حسان (رضي الله عنه) دا مطلب داسې بيانوي:

و هان على سراة بني لوْئ حريق بالبويرة مستطير

د بني لويي د سردارانو لپاره دا آسانه خبره وه چې په بويره کې د اور لمبې ګډې شي.
بويره د بنو نضير د خرما د باغونو نوم ؤ، الله تعالی پدې هکله فرمايي:
((مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ)) (الحشر: ٥)
[هغه چې پرې کوئ تاسې له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماوو څخه يا يې پرېږدئ هغه ولاړې په بيخونو خپلو باندې نو دغه (ټول) په اذن (حکم) د الله سره دی.]
په هر حال کله چې بنو نضير محاصره شول نو بنو قريظه يې مرستې ته رانغلل، عبدالله بن ابي او بنو غطفان هم نامردي ورسره وکړه د هيچا خير ور ونه رسيد، هيڅوک يې دفاع ته راپورته نه شول. او همدا وجه ده چې الله تعالی د دوی دا کيسه لدې حالت سره تشبيه کړيده او فرمايي: ((كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بَرِيءٌ مِنْكَ)). (الحشر: ١٦)
[(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدې کې) لکه مثل (کيسه) د شيطان داسې ده کله چې وايي انسان ته چې کافر شه نو کله چې (انسان) کافر شي وايي (شيطان) زه بيزار جلا (جدا) يم له تا څخه.]
محاصره يوازې شپږ شپې او په بل روايت (١٥) ورځې اوږده شوه، الله تعالى د يهودانو په زړونو کې ويره واچوله، حوصلې يې تنګې او ارادې يې ماتې شوې د سلامې کيدو او وسلې کيښودو فيصله يې وکړه. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې احوال وليږه: مونږ له مدينې څخه وځو. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا غوښتنه ومنله او موافقه يې وکړه چې دوی کولې شي له خپلو اولادونو سره له مدينې نه په امن ووزي او کولی شي له وسلې پرته نور دومره سامان او کالي چې په اوښانو يې وړئ شي له ځان سره يوسي.
يهودان تسليم شول وسلې يې کيښودې او پدې شرايطو سره له مدينې نه وتل او خپل کورونه يې پخپله ړنګول. ورونه، کړکۍ حتى څنګ درۍ ، دستک او تيرونه يې هم له ځان سره وړل، ماشومان او ښځې ټول يې له ځان سره بوتلل د شپږ سوه اوښانو يوه قافله ورنه جوړه شوه او له مدينې نه په کډه شول.ځنې مشران يې لکه حيي بن اخطب او سلام بن ابي الحقيق خيبر ته لاړل، ځنې نور شام ته کډه شول يوازې دوو کسانو ورنه ايمان راوړ او هغه يامين بن عمرو او ابو سعد بن وهب وُ چې په اسلام سره يې خپل مالونه هم وساتل. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بني نضير وسله را ټوله کړه، مځکې، کورونه او جايدادونه يې قبضه کړل، په وسله کې پنځوس زغرې، پنځوس اوسپنيزې خولۍ او درې سوه څلويښت تورې شاملې وې.
د بنو نضير ځمکې، مالونه او باغونه ټول خاص د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حق وُ او صلاحيت يې درلود چې هر ډول تصرف پکې وکړي ځانته يې پريږدي او يا يې په نورو ويشي.
رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدې مالونو نه خمس (پنځه حصه) بيله نکړه ځکه دا غنيمت نه وُ بلکه في وُ ځکه مسلمانانو د تورې په زور نه وُ نيولی بلکه بيله جګړې د دوی لاس ته ورغلی وُ، نو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا مالونه او ځمکې په لومړنيو مهاجرينو وويشلې او د انصارو له ډلې نه يې يوازې ابو دجانه او سهل بن حنيف ته چې فقيران وو برخه پکې ورکړه. او يوه ټوټه

ځمکه يې د ځان لپاره وساتله چې د خپل مبارک کور کلنی خرڅ به يې ترې پوره کاوه او که نور څه به ورنه پاتې شول هغه به يې د جهاد په لار کې مصرفول وسله او يا آسونه به يې ورباندې تيارول.

د بنو نضير غزا د څلورم هجري کال د ربيع الاول په مياشت (۶۲۵ م اګست) کې واقع شويده. الله تعالی د حشر مبارک سورت ټول د همدې غزا په هکله را نازل کړيدی او په همدې سورت سره يې د يهودانو شړل، بيان کړي. له منافقانو نه يې پردې اوچتې کړی، هغوی يې افشا کړي، د في احکام يې ښوولي، د انصارو او مهاجرينو ستاينه يې کړی. او د جنګي اهدافو پخاطر يې د ونو او باغونو پرې کول او سيځل جائز بللي او مسلمانانو ته يې د تقوی او آخرت ته د تيارۍ امر کړی، او په پای کې يې خپله ثنا بيان کړی، حمد او صفت يې ويلی او خپل مبارک نومونه او صفات يې ياد کړيدي. ابن عباس (رضي الله عنهما) به د حشر سورت ته د بنو نضير سورت هم وايه.[1]

۶- د نجد غزا

د بنو نضير په غزا کې له قربانۍ او سخت کړاو نه پرته د مسلمانانو په دې لوی بري سره په مدينه کې د اسلام حکم نور هم مضبوط شو. واکمني يې نوره هم کلکه شوه. منافقان وويريدل، ذليل شول د ښکاره دښمنۍ توان ورنه لاړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ددې فرصت په لاس ورغی چې د هغو اعرابو (بدويانو) د تصفيې لپاره اقدام وکړي کوم چې له احد نه وروسته يې مسلمانانو ته تکليفونه رسول، د اسلام داعيان يې په ډېره نامردۍ او ظالمانه طريقې سره په شهادت رسولي وو او داسې زړه ور شوي وو چې ان پر مدينه باندې يې د حملې سوچونه کول[2].

مخکې لدينه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې غدارانو او عهد ماتونکو د تاديب او غوږ تاوولو لپاره کوم عملي اقدام وکړي د مدينې استخباراتو خبر ورکړ چې د بنو غطفان قبيلې دوې کورنۍ بني محارب او بنو ثعلبه د جګړې لپاره تياري نيسي. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فيصله وکړه چې د نجد بدويانو او اعرابو ته د عبرت درس ورکړي، روان شو او د نجد په صحراګانو کې تر ليرې ، ليرې ، پورې لاړ تر څو ددې سخت زړو، عهد ماتوونکو بدويانو په مينځ کې ويره واچوي او داسې يې وډار کړي چې بيا د تير په شان د عهد ماتولو، غدر او خيانت

---

(1). ابن هشام ۲/ ۱۹۰-۱۹۲. زاد المعاد ۲/ ۷۱ – ۱۱۰. صحيح البخاري ۲. ۵۷۴. ۵۷۵.

[2]. دا د محمد الغزالي خبرې دي فقه السيرة ص ۲۱٤.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو جرات شانته هم ونکړي.
د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې ناڅاپي حملې د خبر په اوريدو سره هغه اعراب چې د قتل او غارت، غلا او لوټمار لپاره يې تيارۍ نيولې ټول وتبنتيدل او د غرو په څوکو کې پټ شول. پدې ترتيب سره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا غداران او لوټماران وويرول او خپله بيرته په امن او سلامتۍ سره مدينې ته راستون شو.
اهل السير (سيرت ليکونکو) په دې سلسله کې د ذات الرقاع په نامه يوه غزا ياد کړيده چې د څلورم هجري کال د ربيع الثاني او يا جمادي الاولی په مياشت کې په نجد کې شويده. پدې کې هيڅ شک نشته چې په دې وخت کې دې دا غزا شوې وي، ځکه د مدينې د شرائطو تقاضا هم دا وه چې بايد په دی وخت کې اعرابو ته درس ورکړی شوی وای ځکه د ابو سفيان سره د وعدې په اساس د بدر د راتلونکې غزا وخت رارسيدونکی وٶ.
او مخکې لدينه چې د اعرابو (بدويانو) غوړونه تاو شي زور يې مات شي او وويرول شي د مشرکانو مقابلې ته وتل او مدينه همداسې خوشې پريښودل د کاميابۍ جنګي ستراتيژۍ خلاف وه او لازمه وه چې لومړی بايد ددې لوټمارانو لاس ورلنډ شي او بيا د ابو سفيان د لښکر مقابلې ته ووزي. خو د دوی (سيرت ليکونکو) دا خبره سيې نده چې د څلورم هجري کال په ربيع الثاني او يا جمادي الاولی کې پيښه شوې غزا د ذات الرقاع غزا ده، ځکه د ذات الرقاع په غزا کې ابو هريره او ابو موسی اشعري (رضي الله عنهما) هم برخه درلودله او ابو هريره (رضي الله عنه) خو د خيبر غزا نه څو ورځې مخکې ايمان راوړی همدا راز ابو موسی اشعري (رضي الله عنه) په يمن کې په اسلام مشرف شو، بيا په کښتۍ کې سپور شو چې کښتۍ يې د حبشې په ساحل کې ودريده او بيا له حبشې نه هغه وخت راغی کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خيبر کې تشريف درلود. نو پدې اساس د ذات الرقاع غزا له خيبر نه وروسته پيښه شويده.
او پدې هکله بل دليل دا دی چې د ذات الرقاع غزا په وخت رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خوف (ويرې) لمونځ ادا کړيدی او د خوف لمونځ د لومړي ځل لپاره د عسفان د غزا په وخت روا شويدی او دا ثابته ده چې د عسفان غزا له خندق غزا نه وروسته وه او د خندق غزا خود پنځم هجري کال په وروستيو کې پيښه شويده، نو پدې اساس د ذات الرقاع غزا په څلورم هجري کال کې نه ده واقع شوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د بدر دوهمه غزا

وروسته لدې چې مسلمانانو د بدويانو (کوچيانو) لوټمارانو غرور مات کړ، غوړونه يې ورتاو کړل او د دوی له شرنه يې ځانونه ډاډه کړل، نو له خپل لوی دښمن (قريشو) سره يې د مقابلې تياري شروع کړه ځکه کال مخ په پوره کېدو وُ او د احد په ميدان کې له مشرکينو سره د شوې وعدې ورځې رارسيدونکې وې. او دا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) حق وُ چې د ابو سفيان د لښکر مخې ته ورووزي او د داسې يوې جګړې ميدان ته ودانګي چې ګټه به يې د هغه چا وي چې د بقاء وړ او له مقابل لوري نه د اهليت او هدايت له پلوه وړاندې وي.

په همدې اساس د څلورم هجري کال د شعبان چې د (۶۲۶م) کال له جنوري سره سمون خوري، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له (۱۵۰۰) کسانو سره چې لس آسان هم ورسره وو د جنګ په لور روان شو. (علم) بيرغ يې علي (رضي الله عنه) ته ورکړ، عبدالله بن رواحه يې په مدينه کې خپل قائم مقام وټاکه، او مخکې لاړ تر څو بدر ته ورسيد هملته يې واړول او د مشرکانو د راتګ انتظار يې يوست. ابو سفيان زړه نا زړه له دوو زرو کسانو او پنځوسو آسونو سره له مکې نه را روان شو او له مکې نه يو براو ليرې مرالظهران وادي ته ورسيد او له مجنه چينې سره يې واړول.

ابو سفيان ان په مکه کې سوچونو اخيستی وُ له مسلمانانو سره د مقابلې انجام ته انديښمن وُ، زړه يې درزيده، ويرې اخيستی وُ، خو مر الظهران ته له رسيدو وروسته نور هم وېدار شو، اراده يې کمزورې شوه، زړه يې ولويد، د په شا تګ بهانې يې جوړې کړې خپلو ملګرو ته يې وويل: اې قريشو! جنګ هغه وخت ښه دی چې آبادي او پريماني وي مالونه مو هم ماړه وي او تاسو ته هم شيدې در رسيږي، دا کال خو وچ کال دی هيڅ هم نشته، نو زه خو بيرته ګرځم راځئ تاسې هم په شا تاو شئ.

داسې ښکاري لکه چې د نور لښکر په زړونو کې هم ويره موجوده وه ځکه ددې رايې په اوريدو سره ټول وګرځيدل هيچا هم مخالفت ونکړ او چا هم له مسلمانانو سره د مقابلې په خبره تاکيد ونکړ.

مسلمانان اته ورځې د بدر په ميدان کې وو د دښمن د راتګ انتظار يې يوست، خپل تجارتي مالونه يې په ښه ګټه يو په دوه خرڅ کړل او بيا مدينې ته پداسې حال کې روان شول چې يو ځل يې بيا برلاسي په برخه شوې، حالات يې تر کنټرول لاندې راوستې او هيبت يې د خلکو په زړونو کې بيا ځای نيولی او په اوضاع مسلط شوي دي. دا غزا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدر موعد، دوهم بدر، بدر الاخره، او بدر الصغری په نومونو شهرت لري.[۱]

۸- د دومة الجندل غزا

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له بدر نه تشريف راوړ هرې خوا ته امن او آرامي وه، د اسلامي دولت په ټولو برخو کې پوره ډاډ او اطمينان حاکم ؤ. همدا وه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) توجه د عربو د ليرې ليرې پولو خواته واوښته، اراده يې وکړه هلته هم بايد د مسلمانانو غلبه وي، تر څو دوستان او دښمنان ټول د دوی په وجود اعتراف وکړي. له بدر صغری نه وروسته شپږ مياشتې په مدينه کې پاتې شو، پدې وخت کې خبر راغی چې د دومه الجندل شا و خوا ته پرتې قبيلې لارې شو کوي او خلک لوټي، زيات شمير کسان يې راټول کړي او پر مدينه د حملې تياري نيسي. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مدينه کې سباع بن عرفطه الغفاري خپل قائم مقام وټاکه او پخپله له زرو کسانو سره، د پنځم هجري کال د ربيع الاول په ۲۵ د دومه الجندل په لور وخوځيد د بني عذره قبيلې مذکور نامی يو کس يې لاروي ونيو او روان شو.

پدې غزا کې به رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د شپې مزل کاوه او د ورځې به يې پدې خاطر دمه کوله چې دښمن اغفال او ناڅاپي حمله ورباندې وکړي. کله چې ورنږدې شو نو معلومه شوه چې د لارې شوکونکي لدې ځايه تللي، نو د هغوی په رمو او شپنو يې حمله وکړه، ځنې يې ورنه ونيول او نور وتښتيدل. د دومه الجندل اوسيدونکي ټول يوې خوا بلې خوا ته وتښتيدل او کله چې مسلمانان ورغلل نو هيڅوک هم په ګوته ورنه غلل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څو ورځې دلته پاتې شو جنګي ګروپونه يې يوې خوا بلې خوا ته واستول خو بيا هم څوک په لاس ورنه غلل، بالاخره بيرته مدينې ته ستون شو. په دې غزا کې يې له عيينه بن حصن سره سوله او مصالحه هم وکړه. دومه الجندل د – دال په پيښ – د شام په پولو کې يوه سيمه ده چې له دمشق نه د پنځو شپو مزل او له مدينې نه د ۱۵ شپو په اندازه ليرې پرته ده.

پدې چټکو او ناڅاپي حملو او دې حکيمانه او مدبرانه پلان او سياست سره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وتوانيد هرې خوا ته امن او آرامي خوره کړي،

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۲۰۹ – ۲۱۰ زاد المعاد ۱۱۲/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

حالات په قابو کې وساتي. او د زمانې مخه د مسلمانانو په ګټه بدله کړي، داخلي او خارجي مشکلات چې له هرې خوا ورنه را تاو وو یو په بل پسې له مينځه يوسي، د منافقانو کړې خولې ورسمې کړي، غږ يې غلی کړي. همدا راز يې د يهودانو يوې کورنۍ (بنو نضير) نه د هغوی د کړو سزا ورکړه له مدينې نه يې وشړله او نورې يې داسې پاتې شوې چې د تړون او عهد پابندې وې د ګاونډيتوب حقوق يې مراعاتول. همدا راز بدويان، کوچيان او اعراب هم ډير وډار شول ارادې يې کمزورې شوې، غرور يې مات شو، قريشو په مسلمانانو د حملې فکرونه له زړه نه وايستل، او مسلمانانو ته دا فرصت په لاس ورغی چې خلک د الله تعالی دين ته راوبولي او د اسلام رڼا تورو زړونو ته ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احزاب غزا

له یو کال نه اوږدو جګړو او نظامي عملیاتو نه وروسته امن او آرامي شوه، په عربي جزیره کې امنیت قائم شو، خو یهودان چې د غدر، خیانت، توطئو او سازشونو په نتیجه کې ډیر رسوا، سپک او ذلیل شوي وو لا اوس هم له مستۍنه نه وو لویدلي عقل یې سرته نه ؤ راغلی له غدر او خیانت څخه نه وو اوښتي. خیبر ته له شړلو وروسته د مسلمانانو او مشرکانو تر مینځ د روانې جګړې نتیجې ته منتظر وو، خو کله چې حالات د مسلمانانو په ګټه وڅرخیدل او د وخت په تیریدو سره د اسلامي حکومت دائره نوره هم پراخه شوه په منطقه کې د اسلام حاکمیت لاپسې ټینګ شو، نو د یهودانو په زړونو اور بل شو او د مسلمانانو په خلاف یې نوې توطئې جوړې کړې او د داسې یوه سازش پلان یې جوړ کړ چې د مسلمانانو وجود بالکل له مینځه یوسي. او لدې امله چې له مسلمانانو سره یې د مخامخ مقابلې توان او جرات نه درلود، نو د نفاق او توطئې لار یې خپله کړه.

د بنو نضیر قبیلې شل مشران یهودان د مکې قریشو ته ورغلل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف یې یوې لویې حملې ته راوبلل له خپل طرف نه یې د پوره مرستې وعده ورکړه. قریشو دا خبره ومنله جګړې ته تیار شول او څرنګه چې دوی د احد له غزا نه وروسته له مسلمانانو سره د بدر په میدان کې د بلې مقابلې وعده کړې وه او بیا یې ددې وعدې مخالفت کړی ؤ، د مسلمانانو مقابلې ته نه وو راوتلي نو دغه فرصت یې د ځان په ګټه وباله او غوښتل یې پدې جګړې سره له لاسه تللی حیثیت بیرته را ژوندی کړي او خپله وعده پوره کړي.

د یهودانو همدغه هیئت بیا بنو غطفان ته ورغی هغوی یې هم د قریشو په شان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف جګړې ته راوبلل دوی هم دا پیشنهاد ومانه، جنګ ته تیار شول. بیا همدغه یهودان نورو عربي قبیلو ته ورغلل او پدې جګړه کې د برخه اخیستو بلنه یې ورکړه چې ډیرو جنګ ته خپله آمادګي څرګنده کړه. پدې ترتیب سره یهودي مشران پدې وتوانیدل چې د کفر لښکرې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو په خلاف راغونډې او د اسلام په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف یې یوې لوې حملې ته تیارې کړې.

پدې پسې له جوړ شوي پلان سره سم د جنوب له خوا قریش، کنانه او په تهامه کې له اوسیدونکو قبیلو نه د دوی نور ملګري او حلیفان چې ټول څلور زره کسان وو د ابو سفیان په مشرۍ د مدینې په لور روان شول او مر الظهران ته له رسیدو وروسته بنو سلیم هم ورسره ملګري شول. او د شرق له لوري د غطفان قبیلې لکه بنو فزاره د عیینه بن حصن په مشرۍ او بنومره د حارث بن عوف په مشرۍ او بنو اشجع د مسعر بن رخیله په مشرۍ او ورسره د بنو اسد او نورې قبیلې هم د مدینې په لور وخوځیدې.

د کفر دا لښکرې له پلان سره سم په ټاکلي وخت د مدینې په لوري وخوځیدې او په څو ورځو کې د مدینې په شا و خوا کې له لس زره کسانو نه جوړ شوی لوی لښکر راغونډ شو چې دا شمیره په مدینه کې د ټولو اوسیدونکو ځوانانو، بوډاګانو، ماشومانو او ښځو له شمیرې نه زیاته وه. که چیرې دا لښکرې د ناخبرۍ په حالت او نابېره توګه د مدینې پولو ته رسیدلی وای نو بې شکه چې د مسلمانانو لپاره به یوه نه جبران کیدونکې خساره وه او دا هم ممکنه وه چې د مسلمانانو ریښې یې له بیخه ایستلې وی او د هستۍ له میدان نه یې نابود کړې وای، خو د مدینې قیادت ویښ او د پیښو مقابلې ته تیار او له پیښو نه با خبر قیادت وُ حالا ت به یې کتل او د وضعې مطابق اقدام به یې کاوه.

د احزابو لښکرې لا خوځیدلې نه وې چې د مدینې استخباراتو خپل قیادت ته پدې اړه مکمل راپور ورکړ. د همدې خبر له رسیدو سره سم رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لوړه مشورتي غونډه راوغوښتله، او له مدینې نه د دفاع په مساله غور پیل شو. د قیادت او شورۍ د نورو غړو تر مینځ له خبرو او مناقشاتو وروسته د رایو په اتفاق سره د قدرمن صحابي حضرت سلمان الفارسي (رضي الله عنه) وړاندیز ومنل شو، او په همغه فیصله وشوه. سلمان (رضي الله عنه) عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! مونږ به چې کله په فارس کې محاصره کیدلو، نو شا و خوا به مو خندقونه ایستل، راځئ دلته هم له مدینې چارپیره خندق (کنده) وباسو. دا ډیر عاقلانه وړاندیز وُ، عربان مخکې لدینه له دې ډول دفاعي سیستم نه خبر هم نه وو.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شورۍ فیصله فورا د عمل په ډګر کې پـلـې کړه، هرو لسو کسانو ته یې وظیفه ورکړه چې څلویښت ګزه کنده (خندق) وباسي. اصحابو (رضي الله عنهم) په ډیره مینه او رغبت سره د خندق په کیندلو پیل وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به نه یوازې تشویقول بلکه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملي توګه يې هم د دوی مرسته کوله، او پخپل مبارک لاس به يې خندق کيندلو. بخاري (رح) له سهل بن سعد (رضي الله عنه) نه روايت کوي چې وايي: مونږ د خندق کيندلو په وخت کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره وو، مونږ کار کولو او خاورې به مو په خپلو اوږو سره وړلې، په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايل:

اللهم لا عيش الا عيش الاخرة فاغفر للمهاجرين و الانصار [1]

[اې خدايه! ژوند خو يوازې د آخرت ژوند دی، نو مهاجرينو او انصارو ته مغفرت وفرمايې.**]**

انس (رضي الله عنه) روايت کوي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې خندق ته تشريف راوړ چې مهاجرينو او انصارو په ساړه سهار کې خندق کيندلو، هغوی مزدوران نه درلودل چې دا کار يې ورته کړی وای. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې د دوی ستړيا او لوږه وليدله نو ويې فرمايل:

اللهم ان العيش عيش الاخرة فاغفر للانصار و المهاجرة

[لويه خدايه! ژوند خو يوازې د آخرت ژوند دی، نو ته انصارو او مهاجرينو ته بښنه وکړه.**]**

اصحابو (رضي الله عنهم) د خپل محبوب رهبر په ځواب کې عرض وکړ او ويې ويل:

نحن الذين بايعوا محمدا على الجهاد ما بقينا ابدا[2]

[مونږ هغه کسان يوو چې د ژوند تر پايه مو له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د جهاد ژمنه او بيعت کړېدی.**]**

همدا راز بخاري له براء بن عازب نه په روايت سره وايي: ما رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وليد چې د خندق خاورې يې وړلې او دومره په دوړو کې پټ ؤ چې د مبارکې خېټې پوستکی يې نه ښکاريده، او په مبارک بدن يې ډېر ويښتان وو. ما ورنه اوريدل چې په همدې وخت کې چې خاورې يې وړلې د عبدالله بن رواحه

(1). صحيح بخاري د خندق غزا باب ۲/ ۵۸۸

(2). صحيح بخاري ۲/ ۵۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنه) دغه کلمات يې زمزمه کول:

اللهم لو لا انت ما اهتدينا ولا تصدقنا و لا صلينا

فانزلن ســــــکينة علينا و ثبت الاقدام ان لاقينا

ان الاولى رغـــبوا علينا و ان ارادوا فتنة ابينا

[اې الله! که ته نه وای نو مونږ به د هدايت لاره نه وای موندلی، نه به مو خيرات ورکړي وی او نه به مو لمونځ ادا کړی وای، نو اوس پر مونږ سکينت (استقامت) رانازل کړه، او که مقابله پيښه شوه نو پښې مو ټينګې کړه (ثبات مو په برخه کړه) هغوی زمونږ په خلاف خلک راپارولي دي او که لويه فتنه يې وغوښتله نو مونږ به يې کله هم و نه منو.]

حضرت براء (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به ددې شعر وروستي لفظونه اوږدول. او په بل روايت کې ددې شعر وروستی فرد داسې راغلی دی:

ان الاولى قد بغوا علينا و ان ارادوا فتنة ابينا(۱)

[هغوی زمونږ په خلاف ظالمانه بغاوت کړی او که هغوی وغواړي مونږ په فتنه کې واچوي نو کله به يې هم ورسره قبوله نکړو.]

مسلمانانو له يوې خوا په پوره مينه او ولوله خندق کيندلو، خو له بلې خوا داسې لوږه ورباندې راغلې وه چې زړونه يې چول. انس (رضي الله عنه) وايي چې خندق ايستونکو ته به دوه لپې اوربشې راوړل شوې او په بوينو زړو غوړيو کې به ورته پخې شوې، بيا به د خوړلو لپاره ور وړاندې شوې، هغوی به دومره لوږې اخيستي وو چې همدا بد بوی لرونکي خواړه به يې چې له ستوني تيريدل يې هم ګران وو، خوړل.(۲)

ابو طلحه (رضي الله عنه) وايي: مونږ له خپلې لوږې نه رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته شکايت وکړ، او ور ومو ښودل چې مونږ هر يوه پخپله خيټه يوه يوه تيږه تړلې ده، نو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) راوښودله چې پخپله مبارکه خيټه پورې يې دوې تيږې تړلې دي.(۳)

په همدې وخت يعنې د خندق کيندلو په جريان کې د نبوت ډيرې نښانې ليدل شوې. جابر بن عبدالله (رضي الله عنه) وليدل چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و

---

(۱). صحيح البخاري ۲/ ۵۸۹

(۲). بخاري ۲/ ۵۸۸

(۳). ترمذي – مشکاه المصابيح ۲/ ۴۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلم) ډیر وږی شویدی، نو یوه بیزه (وزه) یې حلاله کړه او میرمنې یې یوه صاع یا پیمانه (دوه نیم کیلو) اوربشې اوړه کړې، بیا یې په پټه سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وویل چې له یو څو محدودو اصحابو (رضي الله عنهم) سره دده کورته تشریف وروړي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرو په اوریدو سره پاڅید او د خندق ټول کار کوونکي یې چې زر کسه وو له ځان سره ملګري کړل، ټول لاړل او د جابر (رضي الله عنه) ډوډۍ یې وخوړه، ټول ماړه شول، د غوښې دیګ همداسې ډک پاتې ؤ، اوړه همداسې پخپل حالت وو هیڅ شی هم نه وو کم شوي.[١]

د نعمان بن بشیر (رضي الله عنه) خور خندق ته راغله او یوه لپه خرما ورسره وه، غوښتل یې خپل پلار، او ماما ته یې ورکړي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسیده، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل خرما دلته راوړه! خرما یې ورنه واخیستله او په چادر یې واچوله، بیا یې د خندق کار کوونکي راوبلل، ټول راغلل او دا خرماوې یې وخوړلې، خرماوې همداسې زیاتیدلې، ټول ماړه شول، خو خرماوې دومره زیاتې پاتې وې چې د څادر له څنډو نه وتلې.[٢]

په همدې ورځو کې له دې دوو پیښو نه یوه بله لویه پیښه هم واقع شویده. بخاري له جابر (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: مونږ په خندق کیندلو بوخت وو چې یوه سخته کلکه پربڼه مخې ته راغله، اصحاب (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغلل او ورته ویې ویل: په خندق کې سخته کلکه پربڼه را پیدا شویده! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: پریږدئ زه پخپله ورکوزیږم، بیا پداسې حال کې پاڅید چې په خیټه یې تیږه تړلې وه، او دا داسې وخت ؤ چې مونږ دری ورځې په څه شي څک هم نه ؤ وهلی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کلنګ واخیست او په پربڼه یې وار وکړ، په همدې ګوزار سره هغه سخته پربڼه لکه ریګ داسې داني داني شوه.[٣]

حضرت براء (رضي الله عنه) وایي: د خندق ایستلو په دوران کې یوه داسې پربڼه مخې ته راغله چې کلنګونو هیڅ اثر نه پرې کاوه، ورغلو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و

---

[١]. صحیح البخاري ٢/ ٥٨٨ - ٥٨٩

[٢]. ابن هشام ٢/ ٢١٨

[٣]. صحیح بخاري ٢/ ٥٨٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) ته مو شکایت وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راغی کلنګ یې واخیست او ویې فرمایل: بسم الله او ګوزار یې وکړ، بیایې وفرمایل: (الله أكبر، أعطيت مفاتيح الشام، والله إني لأنظر قصورها الحمر الساعة). الله اکبر د شام د فتحې کلیانی راکړې شوې، دا دی زه همدا اوس د هغه ځای سرې ماڼۍ وینم. بیا یې دوهم ګوزار وکړ، پربنه یې ماته کړه او ویې فرمایل: (الله أكبر، أعطيت فارس، والله إني لأبصر قصر المدائن الأبيض الآن). الله اکبر د فارس واک هم راکړل شو، قسم په خدای چې اوس د مدائن سپین قصر وینم. بیایې په بسم الله سره دریم ګوزار ورباندې وکړ او پربنه ټوله میده شوه، ویې فرمایل: (الله أكبر، أعطيت مفاتيح اليمن، والله إني لأبصر أبواب صنعاء من مكاني).الله اکبر د یمن د فتحې کلیانې راکړل شوې، قسم په خدای چې له همدې ځای نه د صنعاء دروازې ګورم.[۱]

ابن اسحاق همدې ته ورته روایت له سلمان الفارسي (رضي الله عنه) نه رانقل کړیدی.[۲]

د مدینې موقعیت څه داسې و چې له شمالي لوري پرته نورو ټولو خواوو ته یې د خرماوو باغونه، غرونه او ریګستاني پوښتې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یوه عسکري متخصص په حیث پدې ښه پوهیده چې د مشرکینو دا لوی لښکر پر مدینه باندې یوازې له شمالي لوري نه حمله کولی شي، او له همدې خوا نه ورباندې راتلی شي، په همدې اساس یې خندق د مدینې په شمالي خوا کې وکینده. مسلمانانو خندق کیندلو ته ادامه ورکړه، ټوله ورځ به یې کار کاوه ماښام به کورونو ته ستنیدل او مخکې لدینه چې د مشرکینو لوی او بې شمیره لښکر مدینې ته را لنډ شي دوی د خندق کار بشپړ کړی و.[۳]

د قریشو څلور زره کسیز لښکر د مدینې پولو ته راورسید، د رومه سیمې زعابه او جرف په مینځ کې یې په مجتمع الاسیال (د سیلابي اوبو د یو ځای کیدو په محل)کې واړول. د غطفان، نجد او ملګرو یې شپږ زره پوځیان هم راغلل د احد په شرقي خوا کې یې په ذنب نقمي سیمه کې خیمې ودرولې. ((وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلاَّ إِيمَاناً وَتَسْلِيماً)) (الاحزاب:۲۲) [او کله چې ولیدلې مؤمنانو لښکرې (د مشرکینو) نو وویل

---

[۱]، سنن النسائي ۲/ ۵۶، احمد فی مسنده لفظ د نسائی ندی، په هغه کې راغلی: وعن رجل من الصحابه.

[۲]. ابن هشام ۲/ ۲۱۹

[۳] ابن هشام ۲/ ۳۳۰ - ۳۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مؤمنانو) دا هغه دی چې وعده کړې ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت او ربنتیا ویلي و الله او رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددغه (الله په وعده کې) او زیات نکړ دغو (لښکرو) د مشرکینو) مؤمنانو ته مګر ایمان او تسلیم (احکامو د الله ته).]

خو د منافقانو او کمزوري ایمان د خاوندانو حالت بیا بل څه وُ، هغوی ددې لښکرو په لیدو سره ویرې واخیستل، الله تعالی د دوی حالت ته اشاره کوي فرمایي:

((وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً)) (الاحزاب: ۲۲)

[او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل: (ابن ابي، ابن قشر او نورو) منافقانو او (وویل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) و چې نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول ددغه (الله په فتح د شام، یمن، پارس) مګر په غرور، تیر ایستلو سره.]

له مشرکینو سره د مقابلې پخاطر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له درې زره اصحابو (رضي الله عنهم) سره له مدینې نه راغی، شا یې د سلع غره ته وګرزوله او هملته یې سنګر ونیو خندق د دوی او مشرکینو تر منځ واقع وُ شعار او شفر یې ((حم – لا ینصرون)) و.

ابن ام مکتوم یې په مدینه کې خلیفه وټاکه، ښځې او ماشومان یې د مدینې په کلاګانو او برجونو کې سره ټول کړل. کله چې مشرکینو پر مسلمانانو او مدینې باندې د یرغل تکل وکړ، ویې لیدل چې ډیر ژور او سورور خندق یې مخې ته دی، بله چاره یې ونه لیده د مسلمانانو د محاصرې په فکر کې شول. دا پداسې حال کې چې له مکې نه د روانیدو په وخت کې ورسره د محاصرې فکر او پلان نه وُ. دوی دې ډول یوه اقدام ته تیاري نه درلوده، بلکه د دوی پخپله خبره دا خندق داسې یو چل او تاکتیک وُ چې عربانو نه پیژانده او نه پرې پوهیدل، اصلاً یې د خندق فکر ذهن ته راغلی هم نه وُ.

مشرکان به په ډیره غوسه د خندق په غاړه تاویدل، او هلته به یې د کمزورۍ او ضعف د نقطو پلټنه کوله، تر څو له همغې نه په استفادې سره اخوا تیر شي. مسلمانانو حالات څارل مشرکین یې تر کـلـکې څ ا رنې لاندې نیولي وو، هغوی به یې په غشو ویشتل تر څو له خندق نه د تیریدو جرات ونکړي، نه به یې پریښودل خندق ته ورلنډ شي، ځانونه پکې واچوي او یا یې په خاورو سره د ډکولو هڅه وکړي او ځانته لاره پکې جوړه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قريشو ځينو جنګياليو دا نه شواى زغملى چې د محاصرې نتيجې او پايلې ته انتظار وباسي، او بې فايد د خندق په څنډو ولاړ وي، دا د دوی لپاره د زغم نه وه. همدا وه چې يوه ډله چې عمرو بن عبد ود، عکرمه بن ابي جهل، ضرار بن الخطاب او نور پکې وو راووتل، د خندق يوه تنګه نقطه يې انتخاب کړه او ورداخل شول، آسونه يې له خندق نه تير شول د خندق او سلع غره تر مينځ پدې ساحه کې يې وځغلول. حضرت علي (رضي الله عنه) له يو شمير مسلمانانو سره د دوی مقابلې ته را ووت او همغه ځای يې ورته ونيو له کوم نه چې دوی راتير شوي وو.

پدې وخت کې عمرو غږ وکړ چې څوک مقابلې ته تيار دي؟ حضرت علي (رضي الله عنه) ور وړاندې شو او داسې يوه خبره يې ورته وکړه چې عمرو له ډيرې غوسې نه له آس نه ورکوز شو، د آس پښې يې پرې کړې او پر مخ يې هم ګوزارونه ورباندې وکړل. عمرو د قريشو له ډيرو مشهورو غيرتي جنګياليو څخه شميرل کيده، دواړه سره مخامخ شول، يو پر بل يې د ګوزارونو هڅې کولې. بالاخره علي (رضي الله عنه) وتوانيد چې خپل دښمن (عمرو) له پښو وغورځوي او په هلاکت يې ورسوي، نورو مشرکينو د تيښتې لاره ونيوله او داسې ويرې اخيستي وو چې له عکرمه نه خپله نيزه هم پاتې شوې وه او له ميدان نه يې منډې وهلې.

څو ځله داسې هم شوي چې مشرکينو له خندق نه د تيريدلو سخت کوششونه کړيدي، ډيرې هڅې به يې کولی چې ځانته پکې لاره ومومي، لکن مسلمانانو په ډيره ميړانه مقابله کوله په غشو به يې ويشتل او کلکه دفاع به يې کوله. د مسلمانانو د همت او شجاعت له برکته د مشرکينو ټولې هڅې ناکامې او شنډې شوې. مسلمانان په داسې کلکه او مسلسله مقابله بوخت وو چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) نه څو لمونځونه هم قضا شول. په بخاري او مسلم کې له جابر (رضي الله عنه) نه روايت دی وايي: د خندق د غزا په ورځ عمر (رضي الله عنه) راغی او مشرکينو ته يې بد رد ويل، بيا يې وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ! نن مې په ډير مشکل سره د لمازديګر لمونځ د لمر پريوتو په وخت کې ادا کړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: قسم په الله چې ما لا تر اوسه هم لمونځ ندی ادا کړی.

جابر (رضي الله عنه) زياتوي: بيا مونږ له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره بطحان ته کوز شوو، هلته يې اودس وکړ مونږ هم اودسونه وکړل، بيا يې د لمازديګر لمونځ پداسې وخت کې راکړ چې لمر لويدلی ؤ، ورپسې يې د ماښام لمونځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادا کړ[۱] .

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د لمانځه د قضا کیدو له امله دومره خفه شو چې د مشرکینو لپاره یې ښیرې وکړې. بخاري له علي (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خندق په ورځ وفرمایل:(**ملأ الله علیهم بیوتهم وقبورهم ناراً، کما شغلونا عن الصلاة الوسطي حتی غابت الشمس**).الله تعالی دې د مشرکینو کورونه او قبرونه له اور نه ډک کړي، هغه چې مونږ یې داسې مصروف وساتلو چې د لمازدیگر لمونځ مو دومره ناوخته شو چې له لمر پریوتو نه وروسته مو ادا کړ.[۲]

په مسند امام احمد او امام شافعي کې روایت دی چې مشرکانو داسې سختې حملې کولې او مسلمانان یې دومره مصروف ساتلي وو چې د ماسپښین، لمازدیگر، ماښام او لماسختن ټول لمونځونه ورنه قضا شول، بیا وروسته یې ټول یو ځای ادا کړل. امام نووي وایي: ددې روایتونو تر مینځ جمع داسې کیدی شي چې خندق غزا څو ورځې وه، کیدای شي یوه ورځ یو لمونځ ورنه قضا شوی وي، او په بله ورځ ټول قضا شوي وي.[۳]

لدینه دا خبره ثابتیږي چې مشرکینو څو ورځې مسلسل هڅه کوله له خندق نه تیر شي، او مسلمانان هم په مسلسله توگه په کلکه دفاع او مقابله بوخت وو. او څرنگه چې خندق د دواړو لوریو تر مینځ حایل و، نو مخامخ جگړه او خونړۍ نښته نده شوې، بلکه دواړو لوریو یو پر بل غشي ویشتل او له لیرې نه مقابله روانه وه. د غشو ویشتلو په نتیجه کې له دواړو لښکرو نه څو کسه ووژل شول، پدې جمله کې شپږ مسلمانان شهیدان شول او لس مشرکین په هلاکت ورسیدل. پداسې حال کې چې یوازې یو او یا دوه کسان په توره وژل شوي دي.

همدا راز پدې دوران کې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) هم په غشي ولگید او د مټ لوی رگ یې پرې شو. نوموړی د قریشو د یوه تن چې حبان بن العرقه نومیده په غشي ولگید. پدې وخت کې سعد (رضي الله عنه) دعا وکړه خدایه! ته ښه عالم یې، چې زه له ټولو نه زیات له هغو کسانو سره جگړه خوښوم کوم چې ستا د رسول (صلی الله علیه

(1). صحیح بخاري ۲/ ۵۹۰
(2). همدا مصدر
(3). مختصر سیره الرسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) للشیخ عبدالله النجدي ص ۲۸۷ شرح مسلم للنووي / ۲۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

و اله و صحبه و سلم) تکذیب یې کړی او هغه یې له خپل کور نه په هجرت کولو مجبور کړی، اې الله! داسې ښکاري لکه چې زمونږ او دوی تر مینځ جګړه وروستي پړاو ته رسیدلې وي، که چیرې له قریشو سره زمونږ د جګړې څه وخت پاته وي، نو خدایه، ما ورته ژوندی پریږده، تر څو زه ستا په لاره کې جهاد ورسره وکړم، او که له دوی سره جګړه دې پای ته رسولې وي، نو بیا دا زخم وشړوه او مرګ مې له همدې ټپ نه وګرزوه،[١]. د دعا په پای کې یې وویل:اې خدایه! تر هغې پورې مې مه وژنه تر څو مې په بنو قریظه زړه نه وي یخ شوی.[٢]

پداسې حال کې چې مسلمانان د جګړې په ډګر کې له دا ډول ستونزو سره لاس او ګریوان وو، د فریب او غدر لښکر لکه د زهرجنو مارانو په شان اوړیدل را اوړیدل، او زیار یې یوست چې مسلمانانو ته زیان ورسوي.

د بنو نضیر مشر او لوی مجرم روان شو، د بني قریظه ٢٣٥ ته ورغی، هلته یې له کعب بن اسد قرظي سره چې د بني قریظه مشر ؤ ولیدل. بني قریظه له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دا عهد کړی ؤ چې که جنګ پیښیږي نو دوی به د مسلمانانو څنګ ته دریږي او مرسته به یې کوي. حیي ورغی د کعب دروازه یې وټکوله، کعب دروازه نه ورته پرانیستله، خو هغه اصرار کاوه تر څو چې دروازه یې ورته خلاصه کړله. حیي ورته وویل: ما تا ته همیشنی عزت او بې شمیره لښکرې راوستې دي، قریش، د هغوی مشران او مخور ټول مې درته راوستلي دي، هغوی اوس د رومه په مجمع الاسیال کې دي، ما غطفان او د هغوی مشران او رهبران ټول درته راوستلي دي، هغوی د احد په خوا په ذنب نقمي کې اړولي دي، دوې ټولو له مونږ سره دا عهد کړیدی چې تر هغې به په شا نه ځي تر څو یې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) له مینځه نه وي وړي.

کعب ورته وویل: قسم په خدای چې تا عزت نه، بلکه ذلت راته راوړی، او داسې یو لښکر دې راوستلئ چې هغه وریځې ته ورته دی چې هیڅ اوبه نه وي پکې پاتې. هغه وریځ چې رعد او برق یې وي خو د باران درک یې نه وي، اې حیي! ستا په حال افسوس، ما پریږده، ما له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه له رښتیا او وفاء نه پرته بل څه ندي لیدلي.

خو حیي همداسې لګیا وو په یوه او بله لار یې د کعب د قانع کولو کوښښ کاوه، تر څو دا عهد یې ورکړ ورته ویې ویل: د خدای په نامه دا عهد درسره کوم که چیرې

(1). صحیح بخاري ٣/ ٥٩١
(2)ابن هشام ٢/ ٣٣٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

قريش او غطفان پدې ونه توانيدل چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مينځه يوسي، او بيرته مکې ته ستانه شول، نو پدې صورت کې به زه ستا سره يو ځای ستاسې په کلا کې پاتې کيږم، او څه چې پر تا راځي هغه دې په ما هم راشي، پدې سره کعب بن اسد له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خپل تړون مات کړ، او له مسلمانانو نه يې د دوستۍ پيمان بيرته واخيست، او د هغوی په خلاف د مشرکينو په خوا کې ودريدل.[1]

همدا وه چې د بني قريظه يهودو عملاً د مسلمانانو په خلاف جنګي عمليات پيل کړل.

ابن اسحاق وايي: صفيه بنت عبدالمطلب (رضي الله عنها) د حسان بن ثابت (رضي الله عنه) په فارع نومي کلا کې وه، هلته له حسان سره د مدينې ماشومان او ښځې هم وې. صفيه (رضي الله عنها) وايي: يو يهودی زمونږ کوټې ته راغی، تر کلا شاو خوا تاويده، دا هغه وخت ؤ چې بنو قريظه له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خپل تړون مات کړی ؤ او د مسلمانانو په خلاف جګړې ته داخل شوي وو. له مونږ سره هيڅوک هم نه وو چې دفاع رانه وکړي، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانان له دښمنانو سره په مقابله بوخت وو، که مونږ ته څه مشکل پيدا کيدلې، هغوی مو مرستې ته نه شوای راتللی. صفيه (رضي الله عنها) زياتوي: حسان ته مې وويل: حسانه! دا يهودی خو وينې چې له کلا نه د باندې ګرزي، قسم په خدای زه فکر کوم چې غواړي زمونږ خبر نورو يهودانو ته يوسي، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) خو هلته مشغول دي، ته ورشه او دا يهودی ووژنه. حسان وويل: ته خو ښه پوهيږې، چې زه ددې کار لپاره تيار او مناسب نه يم. صفيه (رضي الله عنها) وايي: همدا وه چې ما خپله ملا وتړله او يو کوتک مې راسره واخيست، ورکوزه شوم پر هغه کوتک يا ستنه چې راسره وه يو سخت ګوزار مې پرې وکړ او يهودی مې وواژه، بيرته کلاته راغلم. حسان ته مې وويل: اوس ورشه او له هغه نه يې وسله را واخله، ځکه ما لاس ورنه ووړ. حسان (رضي الله عنه) راته وويل: زه دده وسلې او سامان ته هيڅ اړتيا نلرم.[2]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۲۲۰ - ۲۲۱

[2]. ابن هشام ۲۲۸/۲ . لدې حديث نه داسې معلوميږي چې حسان (رضي الله عنه) بې زړه او ډارن و، خو يو شمير علماوو ددې ځواب ويلی او دا حديث يې منکر بللی ځکه سند يې منقطع دی، او که حديث صحيح وي، نو د حسان هجوه ورنه څرګنديږي، پدې صورت کې ځواب دا دی چې کيدای شي هغه ورځ به حسان ناروغ و. زه دا تر ټولو غوره تاويل بولم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې ډول سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عمه حضرت صفيې (رضي الله عنها) داسې يوه عظيمه کارنامه تر سره کړه چې د مسلمانانو د ميرمنو او اولادونو د ساتنې سبب شوه، يهودانو داسې ګمان وکړ چې ګويا يو شمير مسلمانان لدې کلاګانو او برجونو نه ساتنه کوي. پداسې حال کې چې اصلاً دا ټول خالي وو، هيڅوک هم دلته موجود نه وو. همدا يو جراتمندانه اقدام ددې سبب شو چې يهودانو بيا دې ډول اقدام ته زړه ښه نه شواى کړى. خو په عملي توګه يې له مشرکانو سره مرسته کوله کومکي مواد يې ور استول، او له همدې کومکي موادو نه مسلمانانو يو ځل شل اوښان ونيول.

کله چې دا خبر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو ته ورسيد، نو د خبر د تحقيق او د بني قريظه د دريځ معلومولو پخاطر يې سعد بن معاذ، سعد بن عباده، عبدالله بن رواحه، او خوات بن جبير (رضي الله عنهم) هغوى ته واستول او ورته يې فرمايل: (**انطلقوا حتى تنظروا أحق ما بلغنا عن هؤلاء القوم أم لا ؟ فإن كان حقاً فالحنوا لي لحناً أعرفه، ولا تَفُتُّوا في أعضاد الناس، وإن كانوا على الوفاء فاجهروا به للناس**). لاړ شئ او وګورئ چې دا خبر رښتيا دى او که نه؟ که فرضاً خبره رښتيا وه يعني هغوى له مونږ سره خپل تړون مات کړى او له قريشو سره يې تړون کړى وُ نو خبره په رموز کې وکړئ، داسې څه راته ووايئ چې يوازې زه پرې پوه شم، خبره ټولو خلکو ته مه اعلانوئ، او که فرضا هغوى تر اوسه پورې له مونږ سره وفادار پاتې شوي وو، عهد يې نه و مات کړئ، نو بيا يې ټولو خلکو ته اعلان کړئ. پلاوى چې ورلنډ شو نو له يهودو نه يې دومره بده معامله وليده چې ګمان يې هم نه کيده. فوراً يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په شان کې ګستاخي وکړه د هغه پلاوي ته يې بد رد وويل. په ډيره بې شرمۍ سره يې ورته وويل: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څوک دى؟ زمونږ او محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تر مينځ هيڅ تړون نشته. ځئ بيرته لاړ شئ. هيئت همداسې ورنه روان شو او کله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسيدل، نو په شفر کې يې ورته وويل: (عضل و قاره) يعنې بنو قريظه هم داسې غدر کړيدى لکه څرنګه چې د عضل او قاره خلکو له اصحاب الرجيع سره کړى وُ.

که څه هم کوشش وشو چې خبره پټه وساتل شي، خو اصحاب (رضي الله عنهم) په حقيقت پوه شول او د لوى خطر احساس يې وکړ. دا د مسلمانانو لپاره تر ټولو سخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيبه وه، د دوی او بنو قريظه تر مينځ هيڅ حايل نه وُ، هغوی هر وخت کولی شوای پر مسلمانانو د شا له خوا نه بريد وکړي. دا هم په داسې وخت کې چې مخې ته يې د مشرکينو داسې يو لوی لښکر پروت وُ چې يوه لحظه يې هم له سترګو نه شوای پناه کولی. د مسلمانانو پر ماشومانو او ميرمنو د يهودو د بريد د مخنيوي لپاره څوک نه وو، ټول مسلمانان ډېر غمجن وو، د دوی دغه حالت قرانکريم داسې تر سيموي او فرمايي: ((وَإِذْ زَاغَتْ الأَبْصَارُ وَبَلَغَتْ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا (١٠) هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيداً)) (الاحزاب: ١٠- ١١)

[او کله چې کږې خړې شوې سترګې (له ډيرې ويرې) او ورسيدل زړونه بيخونو د مريو ته (له ډيره خوفه) او ګمانونه وکړل تاسو پر الله راز راز ګمانونه، پدې وخت کې وازمويل شول مؤمنان (له منافقانو څخه) او وخوځول شول په خوځولو سختو سره (له ډيرې ويرې).]

دلته يو ځل بيا د ځينو منافقينو نفاق څرګند شو او ويې ويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ ته د کسرې او قيصر د خزانو وعده راکوي، خو نن مونږ حتی نه شو کولی د قضاء حاجت لپاره د باندې ووزو! ځينې منافقين خو راغلل او دروغ بهانې يې جوړې کړې چې زمونږ په کورونو کې څوک نشته، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ ته اجازه راکړه چې خپلو کورونو ته لاړ شو! زمونږ کورونه له مدينې نه د باندې واقع دي، تر زيات خطر لاندې دي! په بنو سلمه کې هم بالکل ماتې ګډه شوه، د همدوی په هکله الله تعالی دا آيتونه نازل کړل: ((وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً (١٢) وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلاَّ فِرَاراً)) (الاحزاب : ١٢- ١٣)

[او (ياد کړه هغه وخت) کله چې وويل (ابن ابي، ابن قيشر او نورو) منافقانو او (وويل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) و چې نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول ددغه (الله په فتح د شام، يمن، پارس) مګر په غرور، تير ايستلو سره. او کله چې وويل يوې طايفې له دغو (منافقانو) چې اې اهل د يثربه (مدينې) نشته ځای (د هستوګنې) تاسې ته پس بيرته وګرځئ او اذن (د بيرته تللو) غواړي يو فريق ډله له دوی له نبي نه وايي (بنو حارثه او بنو سلمه) چې بيشکه کورونه زمونږ تش پراته دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(له سرېو) حال دا چې ندي تش پراته کورونه د دوی نه لري اراده دوی (په دغه تګ سره) مګر د تیښتې (له جنګه).]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته چې د بنو قریظه د غدر خبر راغی، نو خپل مبارک سر او مخ یې په چادر کې پټ کړ وغزید، څه ځنډ یې وکړ. اصحابو (رضي الله عنهم) چې دا حالت ولید نور هم پریشانه شول. په همدې وخت کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې د هیلې او امید نوې څپه راغله، را پاڅید د الله اکبر ناره یې وکړه، ویې وفرمایل: (الله أکبر، أبشروا یا معشر المسلمین بفتح الله ونصره).مسلمانانو! د الله تعالی له لوري د بري او فتحې مبارکي درکوم. بیا یې پیل وکړ له حالاتو سره د مقابلې په فکر کې شو، په عملي اقداماتو یې لاس پوری کړ، یوه جامعه طرحه یې جوړه کړه. د همدې طرحې په اساس به یې یوه ډله وسله وال کسان مدینې ته ولیږل تر څو په ماشومانو او کورونو برید ونه شي. د وخت غوښتنه دا وه چې باید یو داسې اقدام وشي چې د مشرکانو لیکې درې ورې کړي. د همدې غرض پخاطر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه د غطفان قبیلې له مشرانو عیینه بن حصن او حارث بن عوف سره مصالحه وکړي. هغوی ته یې وړاندیز وکړ چې که دوی بیرته ستانه شي او خپل قوم له ځان سره بوزي، نو په بدل کې به ورته د مدینې د میوې دریمه برخه ورکړل شي. دوی ته دا وړاندیز وشو چې تاسو لاړ شئ، قریش یوازې پریږدئ تر څو مونږ حساب ورسره وکړو. پدې وړاندیز څه خبرې وشوې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له سعدینو (سعد بن معاذ او سعد بن عباده (رضي الله عنهما)) سره مشوره وکړه. هغوی دواړو ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که چیرې الله تعالی دا امر درته کړی وي، نو په سترګو مو منلی، او که دا ستا له خوا زمونږ د نجات لپاره یوه هڅه وي، نو بیا عرض دا دی چې د جاهلیت او بت پرستۍ په زمانه کې هم هغوی په زور سره زمونږ میوې ندي خوړلې، هغه وخت یې د مدینې یوازې هغه میوې خوړلې دي چې یا یې اخیستې او یا چا په میلمستیا کې ورکړې دي، اوس چې الله په اسلام مشرف کړو، هدایت یې راته وکړ، او د ستاسو په وجود سره یې عزت راوبښلو، نو بیا ولې دا میوې ورکړو؟ قسم په الله چې له تورې پرته به هیڅ ورنکړو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم د دوی رایه غوره وبلله او ورته ویې فرمایل: (إنما هو شيء أصنعه لکم لما رأیت العرب قد رمتکم عن قوس واحدة).دا زما طرحه وه ما ددې پخاطر وړاندې کړې وه چې له خطر نه مو وژغورم ځکه ما لیدل چې عرب ټول ستاسې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاف دريدلي دي. بيا الله تعالی د خپل رحمت له مخې داسې کار برابر کړ چې د دښمنانو د ماتې، رسوايی او بيلتون سبب شو، غرور يې مات او مستي يې له مينځه لاړه. او دا کار داسې وشو چې د غطفان قبيلې يو شخص چې نعيم بن مسعود بن عامر الاشجعی (رضي الله عنه) نوميده رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته راغی عرض يې وکړ: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! زه مسلمان شوی يم، خو قوم مې راباندې خبر ندی، امر راته کوه څه وکړم؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:((**انما انت رجل واحد،فخذل عنا ما استطعت فان الحرب خدعة**)). ته يو کس يې، دښمن چې په هرې طريقې سره له مونږ نه دفع کولی شې، هغه وکړه، ځکه جګړه چل دی. نعيم فوراً بني قريظه ته ورغی، له دوی سره يې له پخوا نه ښې اړيکې درلودې، ورغی او ورته ويې ويل: تاسو خو پدې پوهيږئ چې زه له تاسو سره څومره مينه لرم، زمونږ او ستاسې اړيکې ډيرې نژدې دي. دوی ورته وويل: پدې کې خو شک نشته. ده ورته وويل: ګورئ قريش خو ستاسې په شان ندي، دا وطن ستاسې دی، ستاسې مالونه ، ښځې، اولادونه او ټول شيان همدلته دي، دا خو امکان نلري چې دا ټول پريږدئ او بل ځای ته کوچ وکړئ ، قريش او غطفان چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د جګړې په نيت راغلي، دا دی تاسې له هغوی سره مرسته کوئ، د هغوی اولادونه، مالونه او ښځې ټول پخپل وطن کې دي که فرصت ورته برابر شو بريالي شول نو ښه، او که نه نو ولاړ به شي، تاسې به محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يوازې پريږدي! دوی ورته وويل: نو څه کول په کار دي يا نعيم! ده ورته وويل: تر هغې پورې په جګړه کې مرسته مه ورسره کوئ تر څو مو ورنه څه کسان ګرو نه وي اخيستې. دوی دده رايه خو ښه کړه او ويې ويل: ښه مشوره دې راکړه.

بيا نعيم سيخ قريشو ته ورغی او ورته ويې ويل: پدې خو پوه ياستئ چې زه ستاسې سره ډيره مينه او همدردي لرم. دوی وويل: بيشکه ته زمونږ دوست يې، ده وويل: د بني قريظه يهود له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره پخپل عهد او تړون ماتولو پښيمانه شوي، هغوی له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره بيا رابطه ټينګه کړې، او دا وعده يې ورسره کړيده چې دوی به له تاسې نه ځينې کسان ګرو اخلي او بيا به يې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته سپاري، او پدې سره به له هغه سره خپله دوستي ټينګوي، که فرضاً يهودو له تاسو نه د څه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کسانو د ګرو کولو غوښتنه وکړه، نو مه يې منئ او ګروګان مه ورکوئ. بيا له دوی نه لاړ او غطفان ته ورغی، هغوی ته يې هم همداسې خبره وکړه. کله چې د پنځم هجري کال د شوال مياشتې د هفتې ورځ را ورسيدله، قريشو بني قريظه ته احوال وليږه، چې مونږ خو دلته مسافر يوو، پخپل وطن کې نه يوو، اوښان او آسونه مو مري، راځئ زمونږ مرسته وکړئ تر څو په محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بريد وکړو. يهودو ځواب ورواستاوه چې نن خو د هفتې ورځ ده، تاسې خو خبر يئ چې پدې ورځ زمونږ د شريعت له حکم نه سرغړوونکو ته کومه سزا ورکړل شوې ده، په هر حال مونږ تر هغې پورې ستاسې په ګټه په جګړه کې برخه نه اخلو تر څو پورې مو مونږ ته څو کسان د يرغمال په توګه نه وي را کړي. د قريشو قاصد چې دا خبر راوړ، قريشو او غطفان يو بل ته وويل چې قسم په الله نعيم رښتيا ويلي وو. فوراً يې يهودو ته خبر وليږه چې قسم په خدای که يو کس هم يرغمال درکړو، راځئ چې په ګډه پر محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حمله وکړو. قريظه ددې خبر په اوريدو سره وويل: نعيم رښتيا راته ويلي او په همدې طريقې سره د يهودو او مشرکينو تر مينځ بې اتفاقي او نفاق را مينځته شو، ارادې يې سستې او حوصلې يې ټيټې شوې. مسلمانانو خپل رب ته زارۍ او سوالونه کول او ويل به يې: (**اللهم استر عوراتنا وآمن روعاتنا**).اې الله! ته زمونږ پرده وکړې، له خطراتو نه مو په امن وساتې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو په حق کې ښيرې کولې، او له الله (جل جلاله) نه يې د هغوی د ماتې سوالونه کول فرمايل يې:(**اللهم منزل الكتاب، سريع الحساب، اهزم الأحزاب، اللهم اهزمهم وزلزلهم**).اې د قرآنکريم نازلونکيه ربه! اې په چټکۍ سره حساب کونکيه! ته د مشرکينو دا ټولی مات کړې، خدايه دوی ته شکست او ماتې ورکړې او ويې لړزوې.[1]

الله تعالی د خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو سوالونه قبول کړل، وروسته له هغې چې د مشرکينو، يهودو او مشرکينو تر مينځ نفاق او درز پيدا شو، الله تعالی داسې باد ورباندې مسلط کړ چې خيمې يې ورته پورته کړې، ديګونه يې ورته چپه کړل، د خيمو تناوونه يې له بيخه راوايستل، هيڅ شی يې په امن نه وو. همدا راز الله تعالی د ملايکو لښکر هم ورواستاوه، مشرکين يې ولړزول او په زړونو کې يې ويره او رعب ور واچاوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)

---

(1). صحيح البخاري، كتاب الجهاد ١/ ٤١١. كتاب المغازي ٢/ ٥٩٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

په همدې سخته سړه شپه کې حذیفه بن الیمان د مشرکینو میځ ته ورواستاوه تر څو د هغوی په هکله معلومات راوړي. حذیفه (رضي الله عنه) ورغی او ویې لیدل چې د مشرکینو هر څه په بل مخ چپه دي ټولو د بیرته تلو تیاري پیل کړې. همدا احوال یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وړاندې کړ. او چې سهار شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولیدل چې الله (جل جلاله) یې دښمنانو ته ماتې ورکړې، او پداسې حال کې بیرته تللي چې د الله تعالی له قهر او غضب نه پرته یې هیڅ هم لاسته ندي راوړي. او په همدې سره الله تعالی خپله وعده رېښتونې کړه، خپل لښکر (مسلمانانو) ته یې عزت ورکړ، د خپل بنده (محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)) مرسته یې وکړه، او ټولو مشرکینو ته یې ماتې ورکړه، په پای کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بریالی مدینې ته ستون شو.

د خندق غزا په صحیح روایت سره د هجرت په پنځم کال د شوال په میاشت کې وه. مشرکینو تقریباً یوه میاشت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) محاصره کړي وو. له روایاتو داسې ښکاري چې د محاصرې پیل د شوال په میاشت او په ذي القعدې کې پای ته رسیدلی وُ. ابن سعد وایي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خندق نه د چارشنبې په ورځ چې د ذي القعدې یوازې اوه ورځې پاتې وې مدینې ته ستون شو.

د خندق غزا د تلفاتو جګړه نه وه، بلکه دا د اعصابو جنګ وُ، که څه هم پدې غزا کې سختې نښتې ندي شوې، خو بیا هم د اسلامي تاریخ له پریکنده جګړو څخه شمیرل کیږي. پدې جګړه کې مشرکینو ماتې وخوړه، حوصلې یې پریوتې. ددې غزا په ترڅ کې دا په اثبات ورسیدله چې د عربو هیڅ ځواک هم ددې توان نلري چې په مدینه کې مخ په وده وړوکی قوت له مینځه یوسي. ځکه ټولو ولیده چې عربان ټول په پوره شور او ځواک سره راغلي وو، خو هیڅ یې هم ونه شوای کړی، همدا وجه وه کله چې احزاب د الله تعالی په امر له مدینې نه ستانه شول، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: اوس به مونږ ورباندې حملې کوو، نور به دوی راباندې حملې نه کوي، مونږ به ورپسې ورځو.[1]

[1]. صحیح بخاري ۲/ ۵۹۰

د بني قريظه غزا

په هماغه ورځ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بیرته مدینې ته تشریف راوړ، ماسپښېن جبریل (علیه السلام) پداسې حال کې ورته راغی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ام سلمه (رضي الله عنها) په کور کې غسل کاوه، ورته ویې ویل: ایا تا خپله وسله ايښې ده؟ ملایکو خو تر اوسه وسلې ندي ایښې او زه همدا اوس د دوی (مشرکانو) له تعقیب نه راوګرځیدم، لاړ شه له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره د بني قریظه په لور لاړشه، زه له تا نه مخکې ور روان یم، کلا ګانې یې ورباندې لړزوم، په زړونو کې یې ویره اچوم . ورپسې جبریل (علیه السلام) له ملایکو سره روان شو.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې ټولو ته دا اعلان وشي: څوک چې امر قبلونکی وي باید د لمازدیګر لمونځ بني قریظه ته ورسوي. عبدالله بن ام مکتوم یې د مدینې والي وټاکه، بیرغ یې علي (رضي الله عنه) ته ورکړ، او د بني قریظه په لور یې واستاوه. علي (رضي الله عنه) لاړ او کله چې د بني قریظه کلا ګانو ته ورلنډ شو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله یې له یهودو نه نا مناسبې خبرې واوریدلې.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د انصارو او مهاجرینو (رضي الله عنهم) له یوه ټولي سره روان شو، مخکې لاړ او د بني قریظه له (انا) نومې ځاه سره تم شو. مسلمانانو ټولو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر تعمیل وکړ، فوراً روان شول، دوی په لاره کې وو چې د لمازدیګر د لمانځه وخت را ورسید، ځینو وویل: امر راته شوی چې لمونځ باید په بني قریظه کې وکړو، له همدې ډلې نه ځینو د لمازدیګر لمونځ ان له ماسختن نه وروسته ادا کړ، نورو اصحابو (رضي الله عنهم) وویل چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هدف دا ؤ چې په بیړه لاړ شو نه دا چې لمونځ له هغه ځای پرته بل ځای ادا نکړو، نو هغوی همدلته د لارې په اوږدو کې لمونځ وکړ. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یوې ډلې ته هم عتاب ونکړ او ملامتي یې وربانديې ونه ویله (ځکه دواړو د خپل اجتهاد پیروي کړې وه). پدې ډول مسلمانان ډلې ډلې د بني قریظه په لور لاړل، ټول له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یو ځای شول. د ټولو شمیره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دری زره وه، ورسره ډيرش آسانونه هم وو. لاړل د بني قريظه له کلا ګانو نه راتاو شول او محاصره يې کړل، کله چې د محاصرې کړۍ تنګه شوه، کعب بن اسد چې د بني قريظه رئيس وُ، خپل قوم ته دری وړانديزونه وړاندې کړل او ورته ويې ويل:

اې زما قومه! يا اسلام راوړئ او د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دين ومنئ تر څو مالونه، وينې، اولادونه او ښځې ټول مو په امن شي، او زياته يې کړه: قسم په الله چې ښه درته څرګنده او ثابته شويده چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی، او تاسې پخپل کتاب کې دده ذکر ليدلی دی.

دوهم وړانديز دا دی، که ايمان نه راوړئ نو لومړی خپل اولادونه او ښځې ټول ووژنئ، بيا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مقابلې ته ووزئ او تر هغې ورسره وجنګيږئ تر څو يا وربانديې برلاسي شئ، او يا ټول له مينځه لاړ شئ.

او دريم دا چې د هفتې په ورځ ټول پر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) يې حمله وکړی، دا ځکه چې د هفتې په ورځ به هغوی دا فکر کوي چې يهود خو نن بريد نه کوي، پدې ورځ جګړه نه راسره کوي، اغفال به شي. بنو قريظه د خپل مشر يوه خبره هم ونه منله، دری واړه يې رد کړې، نو کعب بن اسد په ډير قهر او غوسه ورته وويل: په تاسې کې د فيصلې او پريکنده خبرې سړی نشته، کله مو هم د عقل مندۍ کار ندی کړئ.

وروسته له هغې چې بنې قريظه د سعد دری واړه وړانديزونه ونه منل، نو مجبور وو چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر ته يې غاړه ايښې وئ، خو دا يې غوره وګڼله چې لومړی بايد له هغو مسلمانانو نه چې د دوی ملګري دي پدې هکله پوښتنه وکړي، تر څو پوه شي که د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر ته غاړې کيږدي نو څه به ورسره کيږي؟ هماغه وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې خبر وليږه چې ابو لبابه راته راوليږه تر څو مشوره ورسره وکړو! ابو لبابه له دوی سره تړون درلود، کورنۍ او مالونه يې د دوی په سيمه کې وو. کله چې ابو لبابه ورغی، ټول ورته راپاڅيدل، ښځو او ماشومانو ژړل، ددې حالت په ليدو سره د ابو لبابه زړه پرې وسوځيد. ټولو يهودانو ورته وويل: ابو لبابه! آيا دا مشوره را کوې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته تسليم شو؟ ده ورته وويل: هو: خو لاس يې په غاړه راکش کړ، مطلب يې دا وُ که تسليم شي نو مړۍ به مو پرې شي، حلال به کړی شئ. په همدې حالت کې متوجه او پوه شو چې پدې عمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د الله (جل جلاله) او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حق کې د خیانت مرتکب شویدی، فورا روان شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته هم ورنغی، سیخ نبوي جومات ته لاړ، ځان یې په یوې ستنې پورې وتاړه، او قسم یې یاد کړ تر څو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل لاس نه وي خلاص کړئ، ځان به خوشی نکړي، همداسې به تړلی وي. او بله دا ژمنه وکړه چې بیا به تر ابده د بني قریظه سیمې ته نه ورځي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبر شو، نو ویې فرمایل: (**أما إنه لو جاءني لاستغفرت له، أما إذ قد فعل ما فعل فما أنا بالذي أطلقه من مكانه حتى يتوب الله عليه**).که ابو لبابه ماته راغلی وای، نو مغفرت به مې ورته غوښتی وای، خو اوس یې چې ځان تړلئ، نو تر هغې پورې یې نه خلاصوم تر څو یې چې الله تعالی توبه نه وي قبوله کړې.

د ابو لبابه له دغه مشورې سره سره بني قریظه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر ته تسلیم او سلامي شول. یهودو د اوږدې محاصرې تاب او توان هم درلود ځکه ښه ډیر خوراکي مواد، اوبه هر څه ورسره وو، کلا ګانې یې ښه مضبوطې وې، په مقابل کې مسلمانان په خالی میدان کې وو، له لوږې او یخنۍ سره مخ وو، ستړیا خو یې دومره وه چې اندازه یې ګرانه ده. خو دا جګړه هم د اعصابو جګړه وه، الله تعالی د یهودو په زړونو کې ویره واچوله، حوصلې یې ټیټې شوې. په همدې وخت کې علي (رضي الله عنه) او زبیر (رضي الله عنه) ورمخکې شول، علي (رضي الله عنه) چیغه وکړه: اې د ایمان لښکره! قسم په خدای چې یا به د حمزه (رضي الله عنه) په شان شهید شم او یا به دا کلا فتحه کړم. د همدې آواز له اوریدو سره یهود د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې سلامي شول.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې نارینه یهودان دې بندیان شي، د همدې امر په اساس د محمد بن مسلمه انصاري (رضي الله عنه) تر مراقبت لاندې د هغوی په لاسونو کې زولنې واچول شوې، ښځې او ماشومان بیل ځای ته یووړل شول. د اوس قبیلې خلک رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغلل عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تا زمونږ د ورونو خزرج له حلیفانو (بني قینقاع) سره هسې ښه معامله وکړه، دا بني قریظه زمونږ حلیفان او دوستان دي له دوی سره هم ښه وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وویل:(**ألا ترضون أن يحكم فيهم رجل منكم؟) قالوا: بلي. قال: (فذاك إلى سعد بن معاذ**). آیا تاسې پدې خوښ یاستئ چې ستاسې یو شخص د دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله فیصله وکړي؟ دوي وویل: هو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: دا فیصله دې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) وکړي. دوی وویل: بالکل سمه ده. ټول پرې راضي یو.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینې ته خبر ولیږه چې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) دې را حاضر شي. نوموړی د احزاب په غزاکې ټپي شوی او د مټ رګ یې پرې شوی وُ، او له همدې امله په مدینه کې پاتې وُ. کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبر ورسید، نو په خره باندې سپور شو او پداسې حال کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لور روان شو چې د قوم خلک یې یوې او بلې خوا ته روان وو ورته ویل یې: سعده! له خپلو حلیفانو سره ښه وکړه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ددې لپاره حکم ګرزولی یې چې د دوی په هکله نرمه او غوره فیصله وکړې! سعد (رضي الله عنه) د دوی خبرې اوریدلې، څه یې نه ویل، خو کله چې دوی ډیر اصرار وکړ نو ده ورته وویل: اوس هغه وخت رارسیدلی دی چې سعد د الله (جل جلاله) پخاطر د هیچا پروا ونه ساتي. خلکو چې دا خبره واوریده یو شمیر له همدې ځایه ورنه وګرځیدل، یو له بل سره یې غمشریکي وکړه او خفګان یې څرګند کړ.

کله چې سعد (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورلنډ شو، اصحابو ته یې امر وکړ چې: (**قوموا إلى سيدكم**). خپل مشر ته پاڅیږئ! خلک پاڅیدل او سعد (رضي الله عنه) یې له خره نه راکوز کړ او ورته ویې ویل: سعده! بني قریظه ستا حکم او فیصلې ته تسلیم شوي. ده وویل: آیا زما فیصله پر دوی نافذه ده؟ دوی ورته وویل: هو. ده وویل: آیا مسلمانان به هم زما حکم مني؟ دوی ورته وویل: ولې نه. بیایې ویل: ایا زما فیصله هغه چاته هم د منلو وړ ده چې دلته تشریف لري؟ او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته یې د تکریم او تعظیم په دود اشاره وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**نعم، وعلي**). هو. زه هم ستا فیصله منم. سعد وویل: نو زما فیصله دا ده چې نارینه یې باید ووژل شي، اولادونه او ښځې زوزاده یې دې اسیران کړی شي او مالونه یې دې وویشل شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې فیصلې په اوریدو سره وفرمایل: (**لقد حكمت فيهم بحكم الله من فوق سبع سموات**). تا د دوی په هکله هغه فیصله وکړه کومه چې الله تعالی له اوو آسمانو پاس کړې وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قريظه په هکله د سعد (رضي الله عنه) حکم ډېر عادلانه او په انصاف ولاړ و، ځکه دوی نه يوازې له مسلمانانو سره غدر او خيانت کړی وُ بلکه د مسلمانانو د له مينځه وړلو لپاره يې ۱۵۰۰ تورې، دوه زره نيزې، ۳۰۰ زغرې او ۵۰۰ ډالونه هم تيارکړي وو او دا ټول شيان له فتحې وروسته مسلمانانو غنيمت کړل.

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په امر سره د بني قريظه ټول افراد د بني النجار قبيلې د بنت الحارث نومې ښځې په کور کې بنديان شول هلته د مدينې په بازار کې ورته کندې وايستل شوې، وروسته دوی ډلې، ډلې ورته راوستل کيدل او هملته به يې سرونه پرې کيدل. په همدې حالت کې يوه يهودي خپل مشر کعب بن اسد ته وويل: څه فکر کوې له مونږ سره به څه معامله کيږي؟ ده ورته وويل: تاسې هيچرته هم له عقل نه کار نه اخلئ،نه ګورئ چې بلونکي نه درېږي؟ او څوک چې ځي بيرته نه راستنيږي، قسم په خدای چې زمونږ سرنوشت (برخليک) مرګ دی. پدې ترتيب سره د بني قريظه د شپږ يا اوه سوه کسانو سرونه قلم شول.

ددې فيصلې په تنفيذ سره د غدر او خيانت جرړې له بيخه ووتلې، او هغه خاينان پخپله سزا ورسيدل کوم چې تړون يې مات کړی و، او په ډېر سخت وخت کې يې د مسلمانانو د تباهۍ په نيت له مشرکينو سره لاس يو کړی و، او پدې عمل او کړو سره د هغو جنګي مجرمينو په ډله ورګډ شوي وو کوم چې د محاکمې او اعدام وړ دي.

دلته له دوی سره د بني نضير قبيلې لوی شيطان او د احزاب جګړې لوی مجرم حيي بن اخطب هم ووژل شو نوموړی د ام المؤمنين صفيه (رضي الله عنها) پلار وُ. هغه وخت چې قريش او غطفان د جګړې له ډګر نه په شا شول، نو حيي راغی او له بني قريظه سره يو ځای پاتی شو، خپله هغه وعده يې پوره کړه چې د جګړې په دوران کې يې له کعب بن اسد سره کړې وه. ده هغه وخت کعب ديته اړ ايستلی وُ چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خپل تړون مات کړي او له مشرکينو سره يو ځای د هغه په خلاف په جګړه کې برخه واخلي او په مقابل کې يې دا ورته ويلي و چې زه به تر آخره درسره وم. همداسې يې وکړل له بني قريظه سره يو ځای اسير شو، او کله چې د وژلو لپاره راوستل شو، چپنه يې په غاړه وه خو سورې سورې کړې يې وه تر څو څوک ورنه ګټه وانخلي، راوستل شو لاسونه يې له غاړې سره تړل شوي وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې وويل: ستا سره په دښمنۍ پښيمانه نه يم، خو بری او غلبه د خدای په لاس کې ده، بيا يې زياته کړه: اې خلکو! همدا به د الله امر وُ، همدا به ليکل شوي او همدا مو تقدير و، الله تعالی بني اسرائيلو ته وژل مقرر کړي وُ، وريسې کيناست او همدلته يې سر پرې شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې پيښه کې له يهودو نه يوازې يوه ښځه ووژل شوه، هغه هم پدې دليل چې نوموړې پر خلاد بن سويد (رضي الله عنه) باندې د ميچنۍ تيږه ورغورځولې وه او هغه يې وژلی وُ، نو ددې په بدل کې دغه ښځه هم ووژل شوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر کړی وُ چې يوازې هغه کسان دې ووژل شي چې ږيرې يې راغلې وي او د چا چې ږيره نه وي راغلې، نه دې وژل کيږي. پدې ډله کې عطيه القرظي هم وُ چې هغه وخت يې ږيره نه وه راغلې، نو ژوندی پاتې شو اسلام يې ومانه او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صحبت شرف يې وګاټه.

ثابت بن قيس (رضي الله عنه) له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه سوال وکړ چې زبير بن باطا، مال او کورنۍ يې ده ته وروبښي! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه وروبښل. زبير له ثابت (رضي الله عنه) سره نيکي کړې وه، او د همدې نيکۍ په بدل کې يې هغه ته وويل: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ما ته راوبښلې، ستا مال او اولاد يې راوباښه، اوس دا ټول بيرته ستا. زبير چې د خپل قوم له مرګ نه خبر شو، نو ثابت (رضي الله عنه) ته يې وويل: زه د خپلې نيکۍ په نامه له تا نه ددې سوال کوم چې ما هم له خپلو دوستانو سره يو ځای کړه، يعنې ما هم ووژنه، نو بيايې دده سر هم پرې کړ او په نورو يهودانو پسې يې ورولېږه. ثابت د زبير زوی عبدالرحمن ژوندی وساته، عبدالرحمن په اسلام مشرف شو او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) صحبت يې وګاټه.

همدا راز ام المنذر سلمی بنت قيس النجاريه له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه هيله وکړه چې رفاعه بن سموال القرظي ورته وروبښي! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې غوښتنه ومنله، او هغه يې وروباښه. رفاعه ژوندی پاتې شو ايمان يې راوړ او د اصحابو (رضي الله عنهم) په ډله کې شامل شو.

د تسليمۍ په شپه هم يو شمير يهودانو ايمان راوړ، او په همدې اساس د هغوی ژوند او مال په امن پاتې شول. په همدې شپه عمرو چې له خپل قوم بني قريظه سره په غدر او خيانت کې شريک نه و، له خپل کور نه د باندې راووت، د نبوي لښکر د پاسدارانو مشر محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) وليد، خو څه يې ورته ونه ويل، لاره يې ورکړه، او معلومه نه شوه چې هغه به چيرته تللی وي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بني قريظه له مالونو نه خمس بيل کړ او نور مالونه يې په مسلمانانو باندې وويشل، سواره ته يې درې برخې، دوې برخې يې د آس او يوه د سواره، او د پياده (پلي) لپاره يې يوه برخه وټاکله. وينځې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې د سعد بن زيد الانصاري تر سرپرستۍ لاندې نجد ته واستولې، هلته يې وسله او آسونه ورباندې راونيول. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وينځو له ډلې نه ريحانه بنت عمرو بن خناقه د خپل ځان لپاره خوښه کړه، او د ژوند تر پايه ورسره وه، دا د ابن اسحاق روايت دی.(1) خو کلبي وايي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه (ريحانه) آزاده کړه او په شپږم هجري کال يې په نکاح سره واخيستله، چې له حجه الوداع نه له راستنيدو وروسته وفات شوه او په بقيع کې خاورو ته ورسپارل شوه.(2)

وروسته له هغې چې د بني قريظه مساله ختمه شوه، الله تعالی د خپل صالح بنده سعد بن معاذ (رضي الله عنه) هغه سوال قبول کړ چې مخکې يې يادونه شويده. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د سعد (رضي الله عنه) لپاره په جومات کې خيمه درولې وه تر څو هملته يې عيادت وکولی شي. د بني قريظه له فتحې وروسته د سعد (رضي الله عنه) ټپ خلاص شو او په بد واوښت. عائشه (رضي الله عنها) وايي: د سعد (رضي الله عنه) له ټپ نه وينې روانې شوې، په جومات کې د بنو غفار څو خيمې هم وې ټولو د سعد (رضي الله عنه) وينې ولیدلې ځکه ډيرې زياتې بهيدلې وې، د وينو په ليدو سره هغوی چيغه کړه اې د خيمو خلکو! دا څه دي چې ستاسې له لورې زمونږ خوا ته را روان دي؟ ټولو وکتل چې د سعد (رضي الله عنه) له زخم نه وينې را روانې دي او په پای کې له همدې کبله وفات شو.(3)

په بخاري او مسلم کې له جابر (رضي الله عنه) نه روايت دی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي: **(اهتز عرش الرحمن لموت سعد بن معاذ)**. د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) په مرګ د الله تعالی عرش ولړزيد(4).

همدا راز ترمذي له انس (رضي الله عنه) نه په روايت سره وايي: **قال: لما حملت جنازة سعد بن معاذ قال المنافقون: ما أخف جنازته، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: (إن الملائكة كانت تحمله)**.کله چې د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) جنازه پورته شوه، منافقانو وويل: دا څومره سپکه جنازه وه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: دا ځکه چې ملائکو وړله يعنې د هغه (سعد بن معاذ (رضي الله

(1). ابن هشام ۲/ ۲۴۵
(2). تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۱۲
(3).صحيح البخاري ۲/ ۵۹۱
(4) . صحيح البخاري ۱/ ۵۳۶. صحيح مسلم ۲/ ۲۹۴ جامع الترمذي ۲/ ۲۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

عنه) جنازه ملائکو وړله.[1]

د بني قریظه د محاصرې په دوران کې له مسلمانانو نه یو تن (خلاد بن سوید) په شهادت ورسید، یوې یهودۍ ښځې د میچنې تیږه ورباندې وروغورځوله او مړ شو. همدا راز پدې ترڅ کې د عکاشه ورور ابو سنان بن محصن هم مړ شو.

ابو لبابه همدلته مسجد کې شپږ ورځې تړلی و د لمانځه په وخت کې به یې ښځه ورته راتلله خلاصاوه به یې او له لمانځه نه وروسته به بیرته په ستنې پورې تړل کیده، تر څو یوه ورځ سهار وختي یې الله تعالی توبه قبوله کړه او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې چې د ام سلمه (رضي الله عنها) په کور کې و خبر ورکړل شو. ابو لبابه (رضي الله عنه) وایي ام سلمه (رضي الله عنها) د خپلې حجرې په دروازه کې ودریده او راته وېې ویل: ابو لبابه! مبارک شه، الله تعالی دې توبه قبوله کړه! ددې خبرې په اوریدو سره په جومات کې ناست اصحاب (رضي الله عنهم) را پاڅیدل تر څو خلاص یې کړي، خو ابو لبابه وویل: نه، تر څو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله تشریف نه وي راوړئ او زه یې نه وم خلاص کړئ بل څوک به مې نه خلاصوي. او کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سهار لمانځه ته تشریف راوړ په ابو لبابه تیریده ورغی او خوشی یې کړ.

دا غزا (بني قریظه) د هجرت د پنځم کال د ذي القعدې په میاشت کې شوې وه، او د بني قریظه کلا بندۍ **۲۵** ورځې دوام کړی و.[2]

الله تعالی د احزاب او بني قریظه غزا ګانو په اړه د احزاب سورت څو آیتونه نازل کړيدي. او په هغې کې یې د مؤمنانو او منافقانو د حال او احوال په هکله څرګندونې کړي، د مشرکینو ماتې ته یې اشاره فرمایلې، او د اهل کتابو د غدر او خیانت نتایج او پایلې یې په ګوته کړیدي.

---

[1]. جامع الترمذي ۲/۲۲۵

[2]. ابن هشام ۲/ ۲۳۷. ۲۳۸. صحیح البخاري ۲/ ۵۹۰، ۵۹۱. زاد المعاد ۲/ ۷۲-۷۴ ۰مختصر سیری الرسول للشیخ النجدي ص ۲۸۷ تر ۲۹۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بني قريظه غزا نه وروسته پوځي عمليات

۱- د سلام بن ابي الحقيق وژل

سلام بن ابي الحقيق چې کنيه نوم يې ابو رافع ؤ، هغه لوی يهودي مجرم ؤ چې د مسلمانانو په خلاف يې د مشرکينو ډېرې لښکرې راوپارولې او زياته اندازه مال او پيسې يې ورکړې، بې حسابه مرستې يې ورسره وکړې.[۱]

دې مجرم به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته هم زيات اذيت او ضرر رساوه، کله چې مسلمانانو د بني قريظه مشکل حل کړ، خزرج قبيلې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د ابو رافع د وژلو اجازه وغوښتله، ځکه لدينه مخکې اوس قبيلې کعب بن اشرف وژلی ؤ. اوس خزرج غوښتل چې دوی هم هغوی ته ورته يو وياړ وګټي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی غوښتنه ومنله او اجازه يې ورکړه چې ابو رافع ووژني، خو پدې امر يې تاکيد وکړ چې بايد ښځې او ماشومان ونه وژل شي او هغوی ته خطر متوجه نه شي. خزرج ددې وظيفې د انجام لپاره پنځه کسيز ګروپ جوړ کړ، د ګروپ ټول غړي له بنو سلمه کورنۍ څخه وو او مشر يې عبدالله بن عتيک نوميده. دغه ګروپ د خيبر په لور روان شو، چيرته چې د ابو رافع کلا وه، ماښام ورورسيدل، خلک ټول خپلو کورونو ته راغلي وو. عبدالله بن عتيک خپلو ملګرو ته وويل تاسې ټول همدلته کېنئ، زه ځم او له دروازه وان سره خبرې کوم، غواړم د هغه زړه په لاس راوړم، کيدای شي له همدې لارې نه کلا ته ورد ننه شم. لاړ او دروازې ته لنډ يو ځای داسې کيناست چې خپل چادر يې په سر واچاوه او داسې يې ښودله چې ګويا د قضاء حاجت لپاره ناست دی. خلک ننوتل، دروازه وان غږ پرې وکړ اې د خدای بنده! که غواړې چې ننوزې،نو زر داخل شه زه دروازه بندوم.

عبدالله بن عتيک کيسه کوي وايي: په همدې خبرې سره لاړم ، کلا ته د ننه شوم، او د ننه پټ شوم کله چې خلک ټول داخل شول، دروازه وتړل شوه، پيره دار کلیانې ټولې له

---

[۱]. فتح الباري ۷/ ۳۴۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروازې سره خوا کې په څنګ درې وځړولې. زیاتوي وروسته زه ورغلم او دا کلیانې مې راواخستلې، راتلونکي دروازه مې خلاصه کړه، ابو رافع په بالاخانه کې ؤ هملته یې مجلس ښه ګرم ؤ ما څاره، کله چې د مجلس او کیسو خلک ورنه لاړل، زه وروختلم، هره دروازه به مې چې پرانیستله، نو بیرته به مې له ننه خوا نه تړله، او له ځان سره مې ویل که چیرې خلک دربانديې خبر شي نو مخکې لدینه چې هغوی ما ته راورسیږي زه به ابو رافع ووژنم. ابو رافع ته ورورسیدم، کوټه یې تیاره وه او له خپلې کورنۍ سره ؤ نه پوهیدم چې ځای یې چیرته دی؟ غږ مې وکړ ابو رافع! ده وویل: څوک یې؟ په غږ پسې لاړم او پداسې حال کې مې د توري ګوزار پرې وکړ چې ویرې اخیستی وم، پدې ګوزار هیڅ هم ونه شول هغه چیغې کړې. زه یې له کور نه راووتلم او لږ انتظار مې وکړ، بیا بیرته ورغلم، ورته ومې ویل: دا څه غږ دی اې ابو رافع! ده وویل: مور دې بوره شه، همدا اوس یوه سړي د توري ګوزار راباندې وکړ. ابو رافع زیاتوي: همدلته مې یو قوي ګوزار پرې وکړ، سخت ټپي شو، خو مړ نه شو، بیا مې د توري څوکه د هغه په خیټه کیښوده او زور مې ورکړ تر څو له شا یې ووتله او پوه شوم چې مړ شو، نور د باندې راووتلم دروازې مې یو په بل پسې خلاصولې، په یوه زینه کې راکوزیدم فکر مې کاوه چې پښه مې ځمکې ته رسیدلې خو داسې نه وه د لاندې ولویدم، سپوږمۍ ښه رڼا کوله، پښه مې ماته شوه خپل پټکی (پګړی) مې را خلاص کړ او پښه مې ورباندې وتړله، روان شوم او له دروازې سره کیناستم. له ځان سره مې فیصله وکړه چې تر هغې پورې به نه ځم تر څو یې له مرګ نه ښه مطمئن شوی نه وم، چرګ غږ چرګانو آذانونه وکړل، او د کلا په چار دیوالۍ هم غږ وشو د حجاز د تاجر د مرګ خبر اعلانوم. دا مې چې واوریدل راغلم او خپلو ملګرو ته مې وویل: چې ځئ، الله تعالی ابو رافع وواژه. راغلو او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته حاضر شوو، خبر مې ورته تیر کړ. ده راته وفرمایل: پښه دې وغزوه، پښه مې اوږده کړه هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل مبارک لاس ورباندې راتیر کړ او داسې جوړه شوه لکه چې بالکل ماته شوې نه وي.[1]

دا د بخاري شریف روایت دی. ابن اسحاق وایي چې د هغه ګروپ ټول غړي کلا ته ورد ننه شوي وو او ټولو په ګډه ابو رافع وژلی و، او هغه څوک چې توره یې د ابو رافع په خیټه کې د ننه کړې وه د تورې وار یې پرې کړی و د هغه نوم عبدالله بن انیس

---

[1]. صحیح البخاري ۲/ ۵۷۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنه) وُ. په دې روایت کې دا هم راغلي کله چې دوی هغه وواژه، او د شپې د عبدالله بن عتیک پښه ماته شوه، ملګرو یې هغه پورته کړ او ټول له کلا سره خوا کې د یهودو په یوه چینه کې پټ شول، یهودانو اورونه بل کړل، یوې خوا بلې خوا یې پلټنې پیل کړې، بالاخره مایوس او نامراده د خپل مشر سر ته ورغلل، په همدې وخت کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) روان شول او مدینې ته لاړل.[1]

دغه سریه د پنځم هجري کال د ذي القعدې او یا ذي الحجې په میاشت کې وه.[2]

پدې وخت کې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مشرکینو،کفارو او یهودو، او نورو جنګي مجرمینو له مشکل نه فارغ شو، د هغوی حساب یې تصفیه کړ، نو د نورو مشرکو قبایلو او اعرابو (کوچیانو) په خلاف یې د یو لړ تادیبي بریدونو امر ورکړ، ځکه دا هغه کفار وو چې بې له زوره یې له خپلو شرارتونو او اذیتونو لاس نه اخیست، امنیت یې خراباوه، نو د دوی د شر او بې امنۍ له مینځه وړل یو ضرورت وُ چې باید تر سره شوی وای.

۲- د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) سریه

له احزاب او قریظه غزا نه وروسته لومړنۍ سریه د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ده. پدې سریه کې (۳۰) سواره وو، دغه ډله اصحاب (رضي الله عنهم) د نجد د بکرات سیمې د ضریه څنډې قرطاء ته لاړل، د ضریه او مدینې تر مینځ د اوو ورځو لار وه. دوی د شپږم هجري کال د محرم میاشتې په شلمه د بني بکر بن کلاب مېنې ته ور روان شول، کله یې چې حمله ورباندې وکړه، خلک یې ټول وښتیتدل، مسلمانانو یې ټول څاروي (مېږې او پسونه) ونیول، او ورپسې پداسې حال کې چې د محرم میاشتې یوه ورځ پاتې وه بیرته مدینې ته ورسیدل.

له مشرکینو سره ثمامه بن اثال الحنفي د بني حنیفه قبیلې مشر هم وُ، نوموړی په پټه سره د مسیلمه الکذاب په امر د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ترور لپاره وتلی وُ،[3] چې مسلمانانو ونیو رایې ووست جومات ته یې بوته او هلته یې په یوه ستنې پورې وتاړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف ورووړ او ویې فرمایل: ثمامه څه دي درسره؟ ده وویل: له ما سره خیر دی یا محمد

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۲۷۴ - ۲۷۵

[2]. رحمه للعالمین ۲/۲۲۳ – ابن هشام ۲/۲۳۷ – ۲۳۸ صحیح البخاري ۲/ ۵۹۰ – ۵۹۱ زاد المعاد ۹۱

[3]. السیره الحلبیه ۲/ ۲۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که مې ووژنې نو یو وینه لرونکی به دې وژلی وي او که احسان راباندې وکړې، نو په یوه قدر دان او احسان منونکي به دې احسان کړی وي، او که چیرته مال او پیسې غواړې، نو څومره چې غواړې همدومره به درکړم!
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هیڅ ورته ونه ویل همداسې ورنه لاړ، بیا ورته راغی او هماغه خبره یې ورته تکرار کړه. د ثمامه ځواب هم هماغه وؤ. دریم ځل یې بیا تشریف راوړ او د همغې خبرې له تکرار نه وروسته یې وفرمایل: ثمامه خوشی کړئ، اصحابو (رضي الله عنهم) خوشی کړ. هغه لاړ او له جومات سره نژدې د خرما یوه باغ ته ورغی، غسل یې وکړ او بیرته راغی په اسلام مشرف شو او ویې ویل:
یا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! قسم په الله د ځمکې پر مخ مې له تا نه زیاته دښمني له بل چا سره نه درلوده، خو اوس له ټولو نه زیاته مینه درسره لرم، قسم په خدای له ټولو نه مې ستا له دین نه ډیر نفرت درلود، خو اوس له ټولو ادیانو نه ستا دین راته ګران دی، ستا اصحابو هغه وخت ونیولم چې ما د عمرې نیت کړی وؤ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیری ورکړ او ورته ویې فرمایل: لاړ شه عمره وکړه.
ثمامه چې کله مکې ته ورسید نو قریشو ورته وویل: بې دینه او ګمراه شوې یا ثمامه! ده وویل: نه قسم په الله زه نه یم بې لارې شوی، بلکه زه د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دین مشرف شوم، اې قریشو دا هم واورئ چې لدینه وروسته به تر هغې پورې له یمامه نه یوه دانه غنم هم درته رانشي تر څو یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اجازه نه وي کړې. یمامه هغه وخت د مکې لپاره د ځمکې او پټې حیثیت درلود. ثمامه عمره ادا کړه او خپل کورته ستون شو.
مکې ته یې غله استول بند کړل، قریش ډیر په تکلیف شول، او مجبور شول رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خط ولیکي او د خپلې خپلوۍ په روی یې ورنه وغوښتل چې ثمامه ته امر وکړي غله او غنم مکې ته خوشي کړي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی غوښتنه ومنله او ثمامه ته یې ولیکل چې مکې ته خوراکي مواد لیږل بیرته پیل کړي.[1]

۳- د بني لحیان غزا

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۱۹ز مختصر سیره الرسول للشیخ النجدي ص ۲۹۲- ۲۹۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنو لحيان هغه قبيله ده چې د رجيع په سيمه کې يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) سره غدر او خيانت کړی ؤ، لس تنه يې په شهادت رسولي وو، او دوه نور يې د مکې په مشرکينو پلورلي وو. د بنو لحيان مېنه د مکې له پولو سره او په حجاز کې د ننه وه. هغه وخت د مسلمانانو او قريشو او نورو اعرابو تر مينځ سخت کشمکش روان و، نو پداسې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مناسبه نه ګڼله چې د لوی دښمن سره خوا کې په کوم جنګي اقدام لاس پورې کړي، خو کله چې د احزاب په غزا کې مشرکينو ماتې وخوړه، ارادې يې کمزورې او حوصلې يې تر ډيره حده پريوتې، نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه چې له بني لحيان نه د رجيع په پيښه کې د شهيد شويو اصحابو (رضي الله عنهم) غچ واخلي.

همدا وه چې د شپږم هجري کال د ربيع الاول او يا جمادي الاولی په مياشت کې په بنو لحيان د حملې په نيت ووت، عبدالله بن ام مکتوم يې په مدينه کې خليفه وټاکه، خلکو ته يې داسې وښوله چې ګويا د شام په لور روان دی. مخکې لاړ د امج او عسفان تر مينځ د غران نومې وادۍ مينځ ته ورسيد. دا هغه ځای ؤ چيرته چې درسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) په شهادت رسيدلي وو، د هغوی لپاره يې دعا وکړه. بنو لحيان چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ خبر واوريد، ټول وتښتيدل، د غرونو سرونو ته لاړل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دوې ورځې همدلته پاتې شو، خو يو کس هم په لاس ورنغی، يوې خوا بلې خوا ته يې جنګي ګروپونه وليږل خو بنو لحيان ترې تښتيدلي وو. وروسته د عسفان په لور ورغی لس سواره يې کراع الغميم ته وليږل تر څو قريش هم دده په راتګ خبر شي، بالاخره له ۱۴ شپو وروسته بيرته مدينې ته ستون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرايااوو او جنګي ګروپونو استول

لدينه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مختلفې سريې او جنګي ګروپونه واستول، چې ددې پېښو لنډيز دا دی:

۱- د عکاشه بن محصن (رضي الله عنه) **سريه:** دا د ۶ هجري کال د ربيع الاول يا ربيع الاخر په مياشت کې وه. عکاشه د ۴۰ کسيز ګروپ په مشرۍ د غمر سيمې ته روان شو. الغمر د بني اسد قبيلې يوه چينه وه مخکې لدينه چې عکاشه ورورسيږي د هغه ځای مشرکين وتښتيدل، مسلمانان ورغلل، دوه سوه اوښان يې ونيول او مدينې ته يې راوستل.

۲- د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) **سريه:** دا هم د شپږم هجري کال د ربيع الاول يا ربيع الاخر په مياشت کې وه. محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) له لسو کسانو سره د بني ثعلبه په سيمه کې د ذي القصه په لور روان شو، هلته د دښمن سلو کسانو کمين ورته نيولی ؤ، کله چې مسلمانان ويده شول هغوی حمله ورباندې وکړه او له محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) نه پرته ټول يې شهيدان کړ، يوازې محمد په ټپي حالت کې ورنه خلاص شو.

۳- د ابو عبيده بن الجراح (رضي الله عنه) **سريه:** دا هم د ۶ هجري کال د ربيع الاخر په مياشت کې د ذي القصه په لور وه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) د ملګرو له شهادت نه وروسته ابو عبيده (رضي الله عنه) ته وظيفه ورکړه چې د بني ثعلبه مقابلې ته لاړ شي. هغه له ۴۰ کسانو سره د اصحابو (رضي الله عنهم) د شهادت ځای ته ورغی، د شپې يې پياده سفر وکړ او سهار وختي يې پر بني ثعلبه بريد وکړ، خو هغوی بيا هم ورنه وتښتيدل، يوازې يو کس په لاس ورغی هغه هم اسلام راوړ. مسلمانانو يو شمير څاروي او پسونه په غنيمت ونيول.

۴- د زيد بن حارثه (رضي الله عنه) **سريه:** د ۶ هجري کال د ربيع الاخر په مياشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې وه. دا د مرالظهران په سيمه کې د بني سليم په يوه چينه کې چې جموم نوميده پيښنه شويده. زيد (رضي الله عنه) لاړ او هلته يې د مزينه قبيلې يوه ښځه چې حليمه نوميده ونيوله، دې ښځې د بني سليم يوه محله وروښوده چيرته چې مسلمانانو ډير پسونه، څاروي او بنديان ونيول. کله چې زيد (رضي الله عنه) بيرته راستون شو او غنيمتونه يې له ځان سره راوړل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نوموړې ښځې ته ددې خپل ځان او ميړه دواړه وروبښل يعني دواړه يې آزاد کړل.

۵- عيص ته د زيد بن حارثه (رضي الله عنه) **سريه:** دا د ۶ هجري کال په جمادي الاولی کې وه. زيد له ۱۷۰ سوارو سره د عيص په لور وخوځيد، هلته يې د قريشو هغه قافله په لاس کې پريوته چې مشر يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زوم ابو العاص وؤ. ابو العاص پخپله نجات وموند، لاړ، سيده مدينې ته راغی او له زينب (رضي الله عنها) نه يې پناه وغوښتله، او ورته ويې ويل چې له خپل مهربان پلار (حضرت محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)) نه سوال وکړي چې ددې قافلې مالونه بيرته ده ته ورکړي. زينب (رضي الله عنها) همداسې وکړل، له خپل پلار (صلی الله عليه وسلم) نه يې همدا سوال وکړ! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خلکو ته وويل، که مو خوښه وي نو دا مالونه بيرته ورکړئ! اصحابو (رضي الله عنهم) ټولو په خپله خوښه هر څه بيرته ورکړل. ابو العاص له خپلو مالونو سره مکې ته ستون شو، ټول شيان يې خپلو خاوندانو ته وسپارل بيا يې ايمان راوړ او مدينې ته يې هجرت وکړ، او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله لور زينب (رضي الله عنها) چې تقريباً درې نيم کال مخکې يې هجرت کړی ؤ بيرته په هماغه لومړنۍ نکاح سره ابو العاص ته ورکړه او دا خبره په صحيح حديث سره ثابته ده[1]. او په اولنۍ نکاح يې ځکه بيرته ورکړه چې هغه وخت له مشرکينو سره د مسلمانو ښځو د نکاح د تحريم آيت شريف نه و نازل شوی. او هغه حديث او روايت صحيح ندی چې وايي رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) زينب په نوې نکاح سره ابو العاص ته ورکړه او يا يې شپږ کاله وروسته ورکړه. دا د معنی او سند دواړو له لارې سيي ندی.[(۲)]

تعجب دی هغو کسانو ته چې پدې ضعيف حديث استناد کوي او وايي: ابو العاص د

---

۱ . سنن ابي داود مع شرحه عون المعبود باب الی متی ترد عليه المراة اذا اسلم بعدها.

(۲). تحفه الاحوذي ۱۹۵/۲ - ۱۹۶ ته مراجعه وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې له فتحې نه مخکې د اتم هجري کال په وروستیو کې ایمان راوړی، بیا د همدې خبرې مخالفه خبره کوي او وایي: زینب (رضي الله عنها) د اتم هجري کال په لومړیو کې وفات شویده. پدې هکله مو پر بلوغ المرام باندې پخپل تعلیق کې مفصلې خبرې کړې، موسی بن عقبه عقیده لري چې دغه پېښه د ابي بصیر او ملګرو له خوا یې په اووم هجري کال کې پیښه شویده، خو دا خبره نه له صحیح او نه هم له ضعیف حدیث سره تطابق لري.

۶- د زید (رضي الله عنه) **سریه:** دا هم د ۶ هجري کال په جمادي الاخره میاشت کې وه. زید (رضي الله عنه) له ۱۵ کسانو سره د بني ثعلبه په لور ووت، طرف یا طرق نومې سیمې ته ورغی، اعراب ورنه وتښتیدل او فکر یې کاوه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله پر دوی باندې د برید په نیت راوتلی دی. زید او ملګرو یې له مشرکینو نه شل اوښان په غنیمت ونیول، اوڅلور ورځې له مدینې نه غایب ؤ.

۷- بیا هم وادي القری ته د زید (رضي الله عنه) **سریه:** زید د ۶ هجري کال د رجب په میاشت کې له ۱۲ کسانو سره د قری په وادي کې د دښمن د تحرکاتو د معلومولو پخاطر ووت. هلته د قری اوسیدونکو حمله ورباندې وکړه، ۹ کسان یې ورنه شهیدان کړل او د زید په شمول درې نور ژوندي پاتې شول.[1]

۸- د خبط سریه: دا د آتم هجري کال په رجب میاشت کې وه، خو د پیښې له بهیر نه داسې ښکاري چې دا باید له صلح حدیبیه نه مخکې واقع شوې وي. جابر (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ درې کسانو ته چې مشر مو ابو عبیده بن الجراح ؤ امر وکړ چې لاړ شو او د قریشو د کاروان څارنه وکړو، په لاره کې سخت وږي شوو له ډیرې لوږې مو خبط (یو ډول بوټی دی) وخوړل، او له همدې وجې دغه لښکر ته د خبط لښکر نوم ورکړل شو.
وروسته یوه سړي درې اوښان راته حلال کړل، بیایې درې نور راته حلال کړل، دریم ځل یې بیا درې اوښان راته حلال کړل، بیا ابو عبیده (رضي الله عنه) هغه لدې کار نه منع

(1). رحمه للعالمین ۲/ ۲۲۶.زاد المعاد ۲/۱۲۰ – ۱۲۲. حواشي تلقیح فهوم اهل الاثر ص ۲۸،۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړ. پدې وخت کې له بحر نه يو ماهي چې عنبر ورته ويل کيده راته را واچول شو او هغه مو پوره نيمه مياشت خواړه، غوړي مو يې هم استعمالول، تر څو بيرته په پښو ودريدو او خپل اولني حالته ورسيدو. ابو عبيده ددې ماهي د پوښتيو يو هډوکی واخيست، بيا يې په لښکر کې تر ټولو دنګ سړي ته وويل چې په تر ټولو لوړ اوښ باندې سپور شي، بيا همدا دواړه تر دې هډوکي لاندې تير شول. مطلب دا چې د ماهي د پوښتۍ هډوکی ډير اوږد وٶ. جابر (رضي الله عنه) زياتوي مونږ ددې ماهي له غوښې نه يوه اندازه د توښې په دود راسره واخيستله او کله چې مدينې ته ورسيدو، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته مو دا کيسه تيره کړه، هغه وفرمايل: (**هو رزق أخرجه الله لكم، فهل معكم من لحمة شيء تطعمونا؟**).دا د الله تعالى له لوري د ستاسې رزق او روزي وه، ايا له هغې غوښې نه څه اندازه درسره شته چې مونږ ته يې را کړئ؟ نو مونږ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته له هغې غوښې نه يوه اندازه ورولیږله.[1]

مونږ مخکې وويل چې د کيسې سياق پدې دلالت کوي چې دا سريه بايد له صلح حديبيه نه مخکې واقع شوې وي، ځکه چې له حديبيې نه وروسته خو مسلمانان د قريشو د کاروانو مخې ته نه ورتلل، او پر هغوی يې حمله نه کوله.

---

[1]. صحيح البخاري ۲/ ۶۲۵. صحيح مسلم ۲/ ۱۴۵ - ۱۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني المصطلق او يا مريسيع غزا

۶ هجري کال، د شعبان مياشت

دغه غزا که څه هم له عسکري پلوه دومره لويه او مهمه غزا نده، خو پدې دوران کې داسې پيښې شوې دي چې په اسلامي ټولنه کې يې داسې اړ دوړ او جنجالونه راولاړ کړل چې په ترڅ کې يې د منافقانو له مخ نه پردې پورته شوې، او داسې تعزيراتي قوانين رانازل شول چې اسلامي ټولنې ته يې د عظمت، سپيڅلتيا، کرامت او پاک نفسۍ نوی رنګ ورکړ. مونږ به لومړی د غزا په هکله خبرې وکړو، وروسې به له نورو بيښنو نه وغږيږو.

د صحيح روايت په اساس سره ويلی شو چې دغه غزا د شپږم هجري کال د شعبان په مياشت کې وه.[1] ددې غزا سبب هم دا وۀ: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راغی چې د بني مصطلق رئيس حارث بن ابي ضرار له خپل قوم او نورو

---

[1]. دليل يې دا دی چې د افک په حديث شريف کې دا ثابته ده چې دغه پيښه د حجاب د حکم له نازليدو نه وروسته وه د حجاب آيت خو د زينب (رضي الله عنها) په هکله نازل شوی وۀ، او زينب (رضي الله عنها) خو دغه وخت يعنې د حجاب د حکم د نزول په وخت کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په نکاح کې وه ځکه له زينب (رضي الله عنها) سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) واده د پنځم هجري کال په ذي القعده او يا ذي الحجه کې شوی و، او دغه غزا خو د شعبان په مياشت کې وه نو دا به د ۶ هجري کال شعبان وي نه د پنځم کال او د افک له پيښې وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عايشې په هکله پوښتنه ترې وکړې وه چې دې ورته وويل: زه خپلې سترګې او غوږونه ساتم، حضرت عايشه (رضي الله عنها) فرمايي: چې زينب (رضي الله عنها) يوازينی بی بی وه چې له ما سره يې سيالي کوله.

بناء دا د شپږم کال د شعبان مياشت شوه. او دا روايت چې وايي سعد بن معاذ او سعد بن عباده (رضي الله عنهما) د افک د اصحابو په هکله يو له بل سره مناقشه او منازعه وکړه، يعنې دا چې دا غزا بايد د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) له وفات نه مخکې پيښه شوې وی، معلومه ده چې سعد بن معاذ (رضي الله عنه) د ۵ هجري کال په اخرو کې له بني قريظه غزا نه وروسته وفات شويدی، نو پدې اساس د بني مصطلق غزا هم بايد په پنځم هجري کال کې شوی وي، ددې اشکال صحيح ځواب دا دی چې ددې روايت راوي سهوه شوی او سهوا يې له سعد بن عباده (رضي الله عنه) سره د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) نوم راوړی دی، ابن اسحاق له زهري له عبيدالله بن عبدالله بن عتبه او هغه له عائشه (رضي الله عنها) نه روايت کړی او په هغه روايت کې د سعد بن معاذ (رضي الله عنه) نوم نشته بلکه هلته دا سيد بن حضير نوم راغلی دی ابو محمد بن حزم وايي چې همدا خبره صحيح ده. (زاد المعاد ۱۱۵/۲) پدې هکله د محمد الغزالي خبره هم د حيرانتيا وړ ده هغه ابن قيم ته دا خبره منسوبوي چې ګويا هغه هم وايي دغه غزا په پنځم هجري کال کې شويده (فقه السيره ص ۲۲۳). حال دا چې په الهدي (۱۱۵/۲) کې چې هغه څه ويلي هغه بالکل ددې خبرې مخالف دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عربانو سره له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د جګړې لپاره راوتلی دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبر په اوریدو سره بریده بن حصیب اسلمي ته امر وکړ چې لاړ شي او د خبر تحقیق وکړي. هغه لاړ او له حارث بن ابي ضرار سره یې خبرې وکړې، او بیا یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راوړ.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې د خبر له صحت نه ډاډه شو، نو اصحابو (رضي الله عنهم) ته یې د تلو قومانده ورکړه او په بیړه سره روان شو. دغه وخت د شعبان د میاشتې دوې ورځې پاتې وې، له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دا ځل یو شمیر هغه منافقین هم روان شول چې په مخکینو غزا ګانو کې یې برخه نه وه اخیستې.

دا ځل یې زید بن حارثه (رضي الله عنه) او په بل روایت ابوذر (رضي الله عنه) او په دریم روایت سره نمیله بن عبدالله لیثي (رضي الله عنه) په مدینه کې خلیفه وټاکه.

حارث بن ابي ضرار هم یوه جاسوس ته وظیفه ورکړې وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د لښکر څارنه وکړي، مسلمانانو هغه جاسوس ونیو او ویې واژه.

کله چې حارث ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د راتګ او د خپل جاسوس د ژولو خبر ورسید ډیر وویرید ، ملګري یې هم وارخطا شول، یو شمیر عربان ورنه لاړل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بحر ساحل ته نژدې د قدید خوا ته د دوی یوې چینې ته چې مریسیع نومیده ورسید. هغوی هم د جنګ تیاري ونیوله. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب (رضي الله عنهم) په لیکو برابر کړل، بیرغ له ابوبکر (رضي الله عنه) سره وُ، د انصارو جنډه یې سعد بن عباده (رضي الله عنه) ته ورکړې وه. دواړه لښکرې سره مخامخ شولې، څه وخت یې یو بل په غشو سره وویشتل، بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د برید امر ورکړ، ټولو اصحابو (رضي الله عنهم) په یوه حرکت حمله وکړه، دښمن ته یې ماتې ورکړه او بریالي شول. یو شمیر مشرکین ووژل شول، ښځې او اولادونه یې د مسلمانانو په اسارت کې ولویدل، ډیر پسونه او څاروي یې هم په غنیمت ونیول له مسلمانانو نه یوازې یو کس شهید شو، هغه هم سهوا د یوه انصاري له لاسه مړ شو، هغه و نه پیژانده د دښمن ګمان یې ورباندې وکړ او ویې واژه.

دا د اهل مغازي او اهل السیر رایه ده. ابن قیم وایي چې دا ګمان او وهم دی، ځکه حقیقت دا دی چې پدې غزا کې جګړه نده پیښه شوې، مسلمانانو پر دوی حمله وکړه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې اولادونه او مالونه یې ورنه ونیول. په بخاري کې راځي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بني مصطلق غافلګیر کړل یعنې ناڅاپي برید یې ورباندې وکړ.[۱]

په اسارت نیول شویو ښځو کې جویریه بنت حارث هم وه، لومړی هغه د ثابت بن قیس په برخه ورسیده، هغه ورسره مکاتبه وکړه یعنې د یوه اندازه مال په بدل کې یې د آزادۍ وعده وکړه، دواړه پدې راضي شول چې جویریه په څه پیسې ورکوي او هغه به یې آزادوي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدغه ټاکلی مبلغ ابن قیس ته ورکړ او جویریه یې پخپله نکاح کړه. جویریه (رضي الله عنها) د قوم د رئیس حارث لور وه، او کله چې دې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نکاح شرف تر لاسه کړ نو اصحابو (رضي الله عنهم) ټولو خپل غلامان او وینځې آزادې کړې، ځکه دوی ویل چې دا قوم خو اوس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خسرګنۍ ده، نو باید قدر یې وشي. همدا وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپلوۍ د احترام په دود کې یې هغوی ټول آزاد کړل، هغوی هم له آزادۍ نه وروسته ټولو چې سل کورنۍ وو ایمان راوړ او په اسلام مشرف شول.[۲]

پدې غزا کې د ټولو پیښو اصلي او اساسي عامل د منافقینو رئیس عبدالله بن ابي وُ، نو مخکې لدینه چې ددې پیښو په اړه څه ووایو، غوره ګڼو لومړی د منافقینو د رول او په اسلامي ټولنه کې د دوی د منفي کړو وړو په هکله هم څه خبرې وکړو.

له بني مصطلق غزا نه مخکې د منافقینو رول او دریځ

څو ځله مو دا خبره کړیده چې عبدالله بن ابي له اسلام او مسلمانانو په ځانګړې توګه له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره سخته کینه او دښمني لرله ځکه اوس او خزرج دده په مشرۍ سلا شوي وو، لګیا وو ده ته یې تاج جوړاوه، مرۍ او غمي یې ورته برابرول. په همدې حال کې هلته د اسلام لمر راوخوت، اوس او خزرج یې دده له پاچایۍ نه بلې خوا ته واړول، او له همدې ځایه عبدالله بن ابي دا فکر کاوه چې دده پاچایي رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورانه او خاورې کړه.

له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د عبدالله بن ابي دښمني د

(1). صحیح بخاري ۱/ ۳۴۵. فتح الباري ۷/ ۴۳۱

(2). زاد المعاد ۲/۱۱۲، ۱۱۳، ابن هشام ۲/ ۲۸۹_۲۹۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هجرت له پیل نه څرګنده وه، یوه ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خره سپور د سعد بن عباده (رضي الله عنه) پوښتنې ته ور روان و او په هغه مجلس ورغی چې عبدالله بن ابي هم پکې ؤ کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ور ورسید د منافقینو رئیس خپله پزه پټه کړه او ویې ویل دلته دوړې مه راته کوئ! بیا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قرآنکریم آیتونه تلاوت کړل ده ورته وویل: په کور کې دې کینه، زمونږ مجلس مه را خرابوه.[1]

دا د هغه وخت خبره ده چې عبدالله بن ابي لا په اسلام سره تظاهر نه ؤ کړی، او کله یې چې له بدر نه وروسته په اسلام تظاهر هم وکړ خپله دښمني یې پرې نښودله، له الله (جل جلاله) او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې خپلې دښمنۍ ته ادامه ورکړه، تل یې هڅه کوله چې د مسلمانانو تر منځ نفاق واچوي.

د اسلام د ذلت کوشش یې کاوه، له مشرکینو سره یې مرستې کولې، د بني قینقاع په پېښه کې یې چې کوم رول ادا کړی هغه خو مو مخکې ذکر کړی. همدا راز د احد په غزا کې یې مسلمانانو ته لوی غم، شر او مصیبت راولاړ کړ، د هغوی په منځ کې یې ګډوډي، نفاق او خلاف واچاوه.

دغه منافق د مسلمانانو په حق کې له بې حده مکر و فریب نه کار اخیست، وروسته له هغه چې په اسلام سره یې تظاهر وکړ، هره جمعه به چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خطبې ویلو لپاره کیناسته نو هغه به پاڅید او خلکو ته به یې ویل: اې خلکو! دا دی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په وړاندې تشریف لري، الله تعالی پده سره تاسو ته عزت او منزلت در په برخه کړ، نو تاسې دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرسته وکړئ. خبرې یې واورئ او اطاعت یې وکړئ، بیا به کیناست، ورپسې به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پاڅید او خطبه به یې وویله.

د منافقینو دغه رئیس دومره سپین سترګی و چې سره لدې چې د احد په غزا کې یې هغه غدر او خیانت وکړ، خو له غزا وروسته د لومړۍ جمعې په ورځ پاڅید او غوښتل یې هماغه څه ووایي کوم چې هره جمعه به یې له خطبې نه مخکې ویل، خو دا ځل مسلمانانو له جامو راونیو او ورته ویې ویل: د خدای دښمنه! کینه، ته ددې وړ نه یې چې دا خبرې وکړې، تا چې څه وکړل هغه ټولو ولیدل. پدې خبرو سره هغه خفه شو او له جومات نه روان شو، د خلکو له غاړو نه یې قدمونه اوچتول او په وتو وتو کې یې ویل:

---

[1]. ابن هشام ۱/ ۵۸۴ - ۵۸۷ بخاري ۲/ ۹۲۴ ، مسلم ۱۰۹/۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خو ددې جناب د ملاتړ لپاره پورته شوی وم، خو داسې ښکاري لکه چې ما کومه د جرم خبره کړې وي! له دروازې سره یو انصاري مخې ته ورته راغی او ورته ویې ویل: هلاک شې، بیرته وګرزه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به درته د مغفرت دعا وکړي. ده وویل: زه نه غواړم چې هغه راته د مغفرت دعا وکړي.[۱]

همدا راز عبدالله بن ابي له بنو نضیر سره مسلسله رابطه درلوده، له دوی سره په ګډه یې د مسلمانانو په خلاف توطیې جوړولې، ان تر دې چې ورته ویلي یې وو چې: که چیرې تاسې د مسلمانانو خلاف جګړې ته راووتئ نو مونږ به هم درسره وو، او که ستاسې په خلاف جګړه وشوه نو مونږ به ستاسې مرسته کوو.

همدا راز د احزاب په غزا کې ددې منافق او ملګرو کار یې دا ؤ چې د مسلمانانوپه مینځ کې ویره، پریشاني او ګډوډي را پیدا کړي، الله تعالی همدې مطلب ته د احزاب په سورت کې داسې اشاره فرمایې: ((وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُوراً)) (الاحزاب: ۱۲).تر دې ایته ‌‌چې فرمایې: ((يَحْسَبُونَ الأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلاَّ قَلِيلاً)) (الاحزاب: ۲۰)

[او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل (ابن ابي، ابن قیشر او نورو) منافقانو او (وویل) هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) و چې نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او رسول ددغه (الله په فتح د شام، یمن، فارس) مګر په غرور او تیرایستو سره.]

[هغوی (له ویرې) داسې ګمان کوي چې د کفر لښکرې ندي تللې که چیرته بیا راشي لښکر د (مشرکینو جنګ ته) نو دوست ګڼي (منافقان) دا چې کاشکې دوی اوسیدونکي وی په (لیرو کلیو د) اعرابو کې (له ښاره) چې پوښتنې به یې کولې (له لیرې) له (احوالو) خبرو ستاسې او که چیرې وی (دغه منافقان) په تاسې کې نو جنګ به یې نه وو کړی دوی مګر لږ (د پاره د ریاء).]

پداسې حال کې چې د یهودو، منافقینو او مشرکینو په شمول ټول دښمنان پدې ښه پوهیدل چې د اسلام د بري او غلبې راز مادي تفوق، د وسلو، عسکرو او وسایلو ډیرښت ندی بلکه ددې بري راز هغه اخلاق او معنوي پیاوړتیا ده چې مسلمانان پرې سینګار شویدي. او دا هم ټولو ته په ډاګه وه چې ددې عظمت او کرامت منبع هغه

[1]. ابن هشام ۲/ ۱۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دې چې په نیکۍ، معنوي او اخلاقي لوړتیا او سپیڅلتیا کې تر ټولو لوړ مثال او قدوه دی. همدا راز ټول پدې ښه متیقن شوي وو او د پنځه کلنو جګړو په دوران کې ټولو ته ثابته شوې وه چې د وسلې په زور سره پر اسلام او مسلمانانو باندې غلبه نامکنه ده. همدا وه چې دوی د اسلام او مسلمانانو په خلاف د ساړه یا تبلیغاتي جنګ فیصله کړې وه، دوی هڅه کوله د عاداتو، اخلاقو او کړو وړو له مخې د مسلمانانو په خلاف تشویشونه راولاړ کړي، پدې تبلیغاتي جګړه کې د مشرکینو لومړنی هدف پخپله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ؤ.

څرنګه چې منافقین په مدینه کې د ننه اسلامي ټولنه کې اوسیدل او دا ورته آسانه وه چې د مسلمانانو احساسات راوپاروي، او له هغوی سره له تماس نه په استفادې سره د دوی په زړونو کې کار وکړي، نو د اسلام په خلاف په تبلیغاتي جنګ کې زیات مهم رول د همدې منافقانو او د دوی د رئیس عبدالله بن ابي و.

د دوی دغه توطئه او پلان له احزاب غزا نه وروسته په ډاګه شو، کله چې حضرت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له زینب بنت جحش (رضي الله عنها) سره چې زید طلاقه کړې وه نکاح وکړه. منافقینو همدا پیښه د حربې یا تبلیغاتي وسیلې په شکل استعمال کړه. ځکه د عربانو عادت او رواج دا ؤ چې هغوی به خپل فرزندي اولاد هم لکه خپل اصلي اولاد داسې باله، او د دا ډول زوی طلاقه شوې ښځه به یې د هغه چا لپاره ناروا بلله کوم چې دغه کس به یې خپل زوی نیولی و.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له زینب (رضي الله عنها) سره واده وکړ، نو منافقینو ګمان وکړ لکه چې اوس دوی ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف د پروپاګند او تهمت ښه دلایل په لاس ورغلي دي او پدې هکله یې دوه ټکي د ځان په ګټه بلل:

لومړې دا چې دا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پنځم واده ؤ، او قرآنکریم خو له څلورو نه د زیاتو ودونو د جواز حکم نلري، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په کوم دلیل دا پنځم واده وکړ؟

دوهم دا چې زینب (رضي الله عنها) خو د زید (رضي الله عنه) ښځه وه او زید خو هغه څوک ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل زوی نیولی ؤ، او د خپل زوی (فرزندي) له ښځې سره خو نکاح د عربو په نزد یوه لویه ګناه وه. منافقینو پدې هکله ډیر تبلیغات وکړل له ځانه یې ډیرې کیسې او دروغ جوړ کړل. ددې دروغو په ترڅ کې به یې ویل چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو ځل زینب

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنها) په ناڅاپي توګه ولیده خوښه یې شوه، د هغې حسن ښکلا زړه یووړ، ډیره مینه یې ورسره پیدا شوه او کله چې دده زوی زید (رضي الله عنه) پدې پوه شو، نو زینب یې دده لپاره خوشې کړه. دغه پروپاګند دومره عام او پداسې طریقې سره خور شو چې تر نن ورځې پورې یې د تفسیر او احادیثو په کتابو کې آثار تر سترګوکیږي. څرګنده ده چې دې تبلیغاتو به حتماً په کمزوریو زړونو اثر او اغیزه هم درلوده، همدا وه چې د الله تعالی له لوري د قرآنکریم شفا ورکوونکي آیتونه نازل شول، او په غوڅه توګه یې د منافقینو د دروغو او پوچو تبلیغاتو بطلان اعلان کړ. الله تعالی د احزاب سورت په لومړي آیت کې فرمایي:

((يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلا تُطِعْ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيماً حَكِيماً)). (الاحزاب: ١)

[اې نبي (محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! وویریږه (تل) له الله څخه او مه منه (حکم) د کافرانو او (نه) د منافقانو، بیشکه چې الله دی ښه عالم پر هر شي ښه حکمت والا.]

دا له بني مصطلق غزا نه مخکې د منافقینو د توطئو او منفي دریزونو یو څو وړې نمونې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په پوره صبر او حوصلې سره ددې حالاتو مقابله کوله. د منافقینو دا ټول حالات یې ښه لیدل خو بیایې هم له دوی سره له مهربانۍ او نرمۍ نه ډک معامله کوله. همدا راز نورو مسلمانانو هم دا کوشش کاوه چې د منافقینو له شر نه ځان وساتي، او د هغوی په وړاندې یې له ډیرې حوصلې نه کار اخیست ځکه لیدل یې چې د منافقینو فتنه یوه نده، هغوی هره ورځ نوې نوې فتنې راولاړوي نو باید له زغم او صبر نه کار واخستل شي.
الله تعالی دې مطلب ته اشاره کوي فرمایي:

((أَوَلا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لا يَتُوبُونَ وَلا هُمْ يَذَّكَّرُونَ)) (التوبة: ١٢٦)

[آیا (فکر نه کوي) او نه ګوري دوی چې بیشکه دوی مبتلا کولی شي (په ډول ډول) قسم قسم مصائبو په هر یوه کال کې یو کرت یا دوه کرته بیا له سره هغوی نه کوي توبه (له نفاقه) او نه دوی پند اخلي (په دې ابتلاء).]

په بني مصطلق غزا کې د منافقينو رول

د بنې مصطلق په غزا کې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د منافقينو ګډون د الله تعالی ددې قول عملي مصداق دی چې فرمايي: ((لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلاَّ خَبَالاً وَلأَوْضَعُوا خِلالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ)) (التوبة: ٤٧)

[نو که وتلي وی دغه (منافقان) په (لښکر د) تاسې کې نو نه به و زيات کړی دوی تاسې ته (هيڅ شی) مګر شر، خرابي، فساد او چغلي اوخامخاه چابکي به کړې وه دوی په منځ ستاسې کې (په چغلۍ او نورو بديو کې) حال دا چې غوښتله به دوی تاسې ته فتنه (ستاسې په منځ کې د دښمنۍ په اچولو او له کافرانو څخه ستاسې په ويرولو کې).]

د نفاق لښکرو همدلته له خپل شر او شيطنت نه ښه ګټه پورته کړه. او دوه داسې فرصتونه په لاس ورغلل چې له امله يې پدې وتوانيدل د مسلمانانو په ليکو کې درز او تشويش پيدا کړي. او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف دومره لوی تهمت جوړ کړي چې ځواب يې پخپله الله تعالی ووايه. ددې دواړو پيښو تفصيل دا ډول دی:

١- له مدينې نه د ذليل سړي شړلو خبره:

د منافقينو دا قول چې ويل به يې: ((لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الأَعَزُّ مِنْهَا الأَذَلَّ)) . (المنافقون: ٨)

[که چيرې بيرته وګرځو مونږ طرف د مدينې ته نو خامخا به وباسي ډير عزتمن (کافر خلک له دغه مدينې نه) ډير خوار کمزور خلک.]

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له غزا نه وروسته له مريسيع چينې سره تشريف درلود او هملته يې اړولي و، خلک لاړل تر څو له چينې نه او به راوړي، د عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) يو غلام يا مزدور ؤ چې جهجاه الغفاري نوميده، دده او سنان بن وبر جهني تر مينځ د اوبو په سر جنجال او جنګ پيښ شو. جهني چيغه وکړه اې انصارو او جهجاه مهاجرينو ته غږ کړ. په همدې وخت کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (أبدعوي الجاهلية وأنا بين أظهركم؟ دعوها فإنها مُنْتِنَة). پداسې حال کې چې زه ستاسې په مينځ کې وجود لرم تاسې د جاهليت نارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وهئ؟ دا د جاهليت ناري پريږدئ، دا ډيري بدبويه ناري دي! عبدالله بن ابي بن سلول ته چې دا خبره ورسيده ډير په غوسه شو، له ده سره يې د قوم يوه ډله خلک هم وو. زيد بن ارقم چې دغه وخت کشر ځوان ؤ هم پدې ځای کې موجود و، عبدالله بن ابي وويل: آيا دوی همداسې وکړل، دوی زموږ سيمې ته راغلل اوس ځانونه له موږ سره په تله کې اچوي او مقابله راسره کوي! قسم په خدای پر موږ او دوی دا متل صدق کوي چې وايي: سپی دې چې چاغ کړ، نو خوري به دې! قسم په الله چې مدينې ته له رسيدو وروسته به د هغه ځای عزيز او سرلوړي خلک دغه ذليل او خوار خلک له مدينې نه باسي. بيا يې خپلو ملګرو ته مخ کړ او ورته ويې ويل: دا ټول ستاسې له خپله لاسه، تاسې پخپل وطن کې ځای ورکړ، خپل مالونه مو ورسره وويشل، که تاسې دوی ته څه نه وای ورکړي نو چيرته بلې سيمې ته به تللي وای.

زيد بن ارقم (رضي الله عنه) دا خبر خپل تره ته ورساوه، تره يې لاړ او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې چې عمر (رضي الله عنه) هم ورسره ؤ له واقعې خبر کړ. عمر (رضي الله عنه) وويل: عباد بن بشر (رضي الله عنه) ته امر وکړه چې دا منافق (عبدالله بن ابي) ووژني. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(**فكيف يا عمر إذا تحدث الناس أن محمداً يقتل أصحابه؟ لا ولكن أَذِّنْ بالرحيل**). اې عمره! که داسې وکړم نو بيا به خلک وايي چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل اصحاب وژني، نه داسې نه کوم، خلکو ته د تللو امر وکړه. دا داسې ساعت او وخت ؤ چې عادتاً به رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)، پکې کوچ نه کاوه. په هر حال حکم وشو، خلک روان شول، اسيد بن حضير (رضي الله عنه) له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ شو له سلام نه وروسته يې عرض وکړ چې په نا مناسب وخت کې دې د تګ او کوچ امر وکړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې ورته وويل:(**أو ما بلغك ما قال صاحبكم؟**). ته نه يې خبر چې ستاسې آشنا (عبدالله بن ابي) څه ويلي دي؟ ده وويل: نه زه نه يم خبر، څه يې ويلي دي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:(**زعم أنه إن رجع إلى المدينة ليخرجن الأعز منها الأذل**). هغه دا ګمان او خيال کړی چې مدينې ته له رسيدو نه وروسته به د عزت خاوندان پاڅيږي او هغه ذليل او خوار کسان به له مدينې نه شړي! اسيد (رضي الله عنه) عرض وکړ، که وغواړې نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به هغه له مديني نه شړي، قسم په الله چي ته عزيز او هغه ذليل دی. او زياته يې کړه: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! له هغه (عبدالله بن ابي) سره ډيره نرمي وکړه، ته الله مونږ ته پداسي حال کي را وستی چي د هغه قوم دده لپاره مری او غمي برابرول تر څو تاج ورته جوړ کړي او پاچا يې وټاکي، هغه اوس دا ګمان کوي چي پاچايي يې تا ور نه اخيستې ده!

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دغه ورځ ان تر لماسختن پورې او ورپسې ټوله شپه مسلسل سفر وکړ، سهار هم روان و تر څو لمر ښه ګرم شو خلک يې په تکليف کړل، نو يو ځای يې واړول. خلک ټول ډير ستړي شوي وو څنګه چي ځمکې ته ورسيدل فوراً ټول ويده شول. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا کار او دا دومره اوږد مزل ددې پخاطر وکړ تر څو د خلکو توجه بلې خواته واړوي، او له خبرو نه يې په بل څه مصروف کړي.

د منافقانو مشر (ابن ابي) چي کله خبر شو چي زيد بن ارقم دده خبره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته رسولې ده، نو فوراً د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو، قسم يې ياد کړ چي ما دا ډول خبري ندي کړي، او نه مي ديخوا ته اشاره کړيده. موجودو انصارو هم وويل يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کيدای شي هغه هلک زيد (رضي الله عنه) په خبره نه وي پوه شوی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دده خبره ومنله. زيد (رضي الله عنه) وايي: قسم په خدای پدې سره زه دومره خفه شوم چي په ټول ژوند کې دومره نه وم خفه شوی، لاړم په کور کې کيناستم. تر څو الله تعالی دا ايتونه رانازل کړل.

((إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ)) تر دې پورې چې فرمايي: (هُمْ الَّذِينَ يَقُولُونَ لا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا)) (المنافقون:۷) [دوی (منافقان هغه کسان دي چې وايي د رسول الله په ملګرو مصرف مه کوئ (مرسته مه ورسره کوئ) تر څو تيت او ورنه جدا شي] ((لَيُخْرِجَنَّ الأَعَزُّ مِنْهَا الأَذَلَّ)) (المنافقون:۸) [د عزت خاوندان به ذليل او خوار کسان له مدينې نه وباسي]

زيد وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څوک راپسې راوليږل ورغلم او همدا آيتونه يې راته ولوستل او ويې فرمايل: زيده! (إن الله قد صدقك). الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رینښتونی کړي.[۱]
د منافق عبدالله بن ابي زوی چې هغه هم عبد الله نومیده، یو صالح او غوره صحابي وُ له خپل پلار نه يې برائت اعلان کړ، لاړ او د مدینې په دروازه کې د خپل پلار مخې ته ودرید، توره يې په لاس کې وه او کله يې چې پلار راغی غږ يې ورته وکړ ودریږه! قسم په الله تر هغې پورې به لدې ځاې نه مخکې لاړ نه شې تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اجازه نه وي درته کړې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عزیز او ته ذلیل يې. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ د تلو اجازه يې ورکړه، نو هغه هم پرېښود چې مدینې ته داخل شي. عبدالله بن عبدالله بن ابي (رضي الله عنه) دا هم ویلي و، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که غواړې پلارمې ووژنې نو امر راته وکړه قسم په الله چې سر به يې درته حاضر کړم.[۱]

۲- د افک پیښه

د افک (تور) پیښه په همدې غزا کې واقع شویده، ددې پیښې لنډیز داسې دی: پدې غزا کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپلو بیبیانو (رضي الله عنهن) نه د پچې په اساس حضرت عائشه (رضي الله عنها) له ځان سره بوولې وه. له غزا نه د بیرته ستنیدو په دوران کې یو ځای تم شول، حضرت عائشه (رضي الله عنها) د حاجت رفع کولو پخاطر ووتله، هلته هغه امیل ورنه ورک شو کوم چې له خپلې خور نه يې په عاریت اخیستې وُ، بیرته ورپسې ورغله او په هغه ځای کې يې لټاوه چیرته چې ورنه ورک شوی وُ. په همدې وخت کې د تللو امر وشو، هغه کسان چې ددې کجاوه يې باروله راغلل، فکر يې کاوه چې عائشه (رضي الله عنها) پکې شته، کجاوه يې پورته کړه، په اوښ يې بار کړه، پوه نه شول چې په کجاوه کې عائشه (رضي الله عنها) نشته.
عائشې (رضي الله عنها) خپل امیل ومونډ او بیرته خپل ځای ته راغله، خو هلته هیڅوک هم نه وو پاتې شوي ټول تللي وو، هملته ځای په ځای کیناستله. فکر يې وکړ چې دوی به بیرته ورپسې راوګرزي.

---

[۱]. صحیح بخاري ۱/ ۴۹۹. ۲/۷۲۷-۷۲۹ ابن هشام ۲/ ۲۹۰ - ۲۹۲
[۱]. ابن هشام . مختصر سیره الرسول ص ۲۷۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی د واک خاوند دی، څه یې چې اراده وي همغه کیږي. عائشه (رضي الله عنها) همدلته خوب یووړه ویده شوه. یو وخت د صفوان بن معطل په دې آواز سره راویښه شوه چې ویې ویل: ((انا لله و انا الیه راجعون)) دا خو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بي بي ده؟ صفوان له لښکر نه وروسته پاتې شوی وُ، ځکه هغه ډیر خوب درلود او کله یې چې عائشه (رضي الله عنها) ولیده، ویې پیژندله ځکه د حجاب له حکم نه مخکې یې لیدلې وه، (انا لله . . . . .) یې وویل اوښه یې چو کړه پدې وخت کې عائشه (رضي الله عنها) راویښه شوه، نو صفوان خپله اوښه ورلنډه کړه او عائشه (رضي الله عنها) ورباندې سپره شوه. صفوان یوه کلمه خبره هم ورسره ونکړه، او له (انا لله و انا الیه راجعون) نه پرته يې بل حرف هم ورنه وانه وریده. صفوان د اوښې تر مخ روان شو مخکې لاړ او لښکر ته چې د غرمې په وخت کې یې لنګر اچولی و ورسید. خلکو چې دا حالت ولید هر یوه له خپل شان او حال سره برابر یو څه وویل. خو د خدای دښمن د منافقانو رئیس عبدالله بن ابي د خپلې دښمنۍ، کینې او خبث د اظهارولو لپاره ښه فرصت وموند، د افک (تور یا تهمت) کیسه یې جوړه کړه. پیل یې وکړ همدا یې خورول په یوه او بله لاره یې زیار یوست دا تهمت د هر چا غوږونو ته ورسوي. ډله یې ټوله ورنه راټوله وه، همدا خبرې یې سره زمزمه کولې. او کله چې مدینې ته ولاړل افک (تهمت) جوړونکو کیسه اوږده کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چپ او ساکت و هیڅ یې نه ویل. خو کله چې پدې هکله وحي وځنډیده، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عائشه (رضي الله عنها) د سرنوشت په هکله له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه، علي (رضي الله عنه) اشارتاً داسې مشوره ورکړه چې عائشه (رضي الله عنها) پریږدي یعنې طلاق ورکړي، د اسامه (رضي الله عنه) او نورو مشوره دا وه چې پدې هکله د دښمنانو خبرو ته اهمیت ورنکړي او عائشه (رضي الله عنها) له ځان سره وساتي. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) منبر ته پورته شو او له عبدالله بن ابي او دده له اذیتونو نه یې شکایت وکړ. په همدې وخت کې د اوس مشر اسید بن حضیر خپله تیاري څرګنده کړه او ویې ویل که اجازه وي زه دا منافق وژنم. سعد بن عباده (رضي الله عنه) چې د خزرج قبیلې سردار وُ په احساساتو راغی د خپل قوم پلوي یې وکړه، په همدې سره دده او اسید (رضي الله عنه) تر مینځ خبرې هسکې تیتې شوې، په نتیجه کې دواړه قبیلې پخپل منځ کې سره ببرې شوې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ډیر مشکل سره هغوی آرام کړل او پخپله هم چپ شو.

عائشه (رضي الله عنها) مدینې ته له ستنیدو وروسته پوره یوه میاشت رنځوره وه، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افک (تهمت) له کیسې نه خبره نه وه، خو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه مهرباني یې نه لیدله کومه چې پخوا به یې د بیمارۍ او مرض په وخت کې وربانديې درلوده. کله چې جوړه شوه یوه شپه له ام مسطح سره د قضاء حاجت لپاره بیرون ته ووتله. د ام مسطح پښه په ټکري کې بنده شوه ولویده او په همدې وخت کې یې خپل زوی ته ښیره وکړه. عائشې (رضي الله عنها) پدې ښیرو سره هغې ته وویل دا کار دې سیې ندی! ام مسطح په ځواب کې عائشې (رضي الله عنها) له پېښې نه خبره کړه ورته وویل: چې زما زوی هم پدې تهمت کې شریک دی چې په تا پسې ویل شویدی. کیسه یې ورته وکړه. عائشه (رضي الله عنها) کورته راغله او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې اجازه وغوښتله چې د خپل پلار کورته لاړه شي تر څو له پیښې نه پوره ځان خبر کړي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اجازه ورکړه او هغه د خپل مور و پلار کره لاړه هلته یې د کیسې په تفصیلاتو ځان خبر کړ او کله چې په خبر پوه شوه نو ډیر زیات یې وژړل، دوې شپې او یوه ورځ یې مسلسل ژړل. خوب یې ورک شو، اوښکې یې همداسې روانې وې، نژدې وه چې له ډیرې ژړا نه یې زړه وچوي. په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ، د شهادت کلمه یې ولوستله او ویې فرمایل: (**أما بعد یا عائشة، فإنه قد بلغني عنك كذا وكذا، فإن كنت بريئة فسيبرئك الله، وإن كنت ألممت بذنب فاستغفري الله وتوبي إليه، فإن العبد إذا اعترف بذنبه، ثم تاب إلى الله تاب الله عليه**). اې عائشې (رضي الله عنها)! ستا په هکله دا او هغه خبرې راته شویدي، که چیرې ته بې ګناه او پاکه وې، نو الله (ج) به ستا برائت او پاکي اعلانوي، او که خدای نا خواسته ګناه درنه شوې وي نو توبه وباسه، ځکه بنده چې پخپله ګناه اعتراف وکړي او توبه وباسي، الله تعالی یې توبه قبلوي.

همدلته د عائشې (رضي الله عنها) اوښکې وچې شوې، خپل مور و پلار ته یې مخ واړاوه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ځواب ووایي. خو هغوی حیران وو چې څه ووایي؟ نو عائشې (رضي الله عنها) پخپله وویل: قسم په الله دی چې تاسې زما په هکله دا خبرې اوریدلې دي او ستاسې زړه هم منلې ده، هغه مو رښتیا بللې که زه درته ووایم چې زه بري او پاکه یم، الله تعالی خبر دی چې زه بري یم. تاسې زما دا خبره نه منئ او که زه په هغه څه اقرار وکړم چې الله تعالی پرې عالم دی چې زه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورنه بري يم، نو تاسې به يې ومنئ، زه دلته د ځان او تاسې لپاره د يوسف (عليه السلام) د پلار دا قول وايم چې فرمايي: ((فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ)) (يوسف: ١٨). [نو كار زما صبر جميل دى (چې پكې هيڅ شكايت ونكړم خلكو ته) او (له هم دغه) الله څخه مدد غوښتلى شي په (تحمل د) هغې (خبرې) كې چې تاسې يې بيانوئ (له هلاكه د يوسف).]

دا خبره يې وكړه بلې خوا ته لاړه او څملاسته، په همدغه وخت كې همدلته پر رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله تعالى له لوري وحې رانازله شوه. كله چې د وحي كيفيت ختم شو، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خندا شو او لومړنۍ كلمه يې دا وه: (يا عائشة، أما الله فقد برأك). [يا عائشه (رضي الله عنها)! قسم په الله چې الله تعالى ستا برائت اعلان كړ.]

مور يې ورته وويل: پاځه د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورشه، شكر يې په ځاى كړه. عائشې (رضي الله عنها) پداسې حال كې چې له خپل برائت او د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له محبت او اعتماد نه به بې حده خوشاله شوې او مطمئنه وه په ناز سره وويل: زه رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته نه ورځم، زه يوازې د الله تعالى حمد او شكرانه وايم.

الله تعالى د افک د حادثې په هكله لس آيتونه نازل كړي چې په پيل كې يې فرمايي: ((إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ)) (النور: ١١تر ٢٠) [بيشكه هغه كسان چې راوړي يې دې غټ دروغ (په شان د عائشې (رضي الله عنها) كې) يو ټولى دى له تاسې (مسلمانانو نه).]

پدې تهمت او جرم كې له شريكو كسانو نه مسطح بن اثاثه، حسان بن ثابت او حمنه بنت جحش (رضي الله عنهم) اتيا اتيا درې (متروكې) ووهل شول، خو ددې جرم لوى مجرم او د منافقينو رئيس عبدالله بن ابي ته جزا ورنكړل شوه، حد وربانديې جاري نه شو. دا هم ځكه چې حد خو د مجرمينو لپاره يو ډول تخفيف دى، دغه منافق خو د تخفيف مستحق ندى، الله تعالى هغه ته په آخرت كې د سخت عذاب وعيد كړيدى. او يا كيداى شي چې د هغه مصلحت پخاطر حد نه وي وربانديې جاري شوى د كوم پخاطر چې هغه وژل شوى نه وي.[1]

پدې ترتيب سره له يوې مياشتې پريشانۍ وروسته له مدينې نه د شک، پريشانۍ او

---

(1). صحيح بخاري ١/ ٢/٦٩٦-٦٩٨ .. زاد المعاد ٢/ ١١٣- ١١٥. ابن هشام ٢/ ٢٩٧- ٣٠٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشویشونو وریځې والوتلې. د منافقانو رئیس داسې وشرمید چې نور یې هسک نه شوی کتلی. ابن اسحاق وایي: لدې پیښې نه وروسته عبدالله بن ابي دومره سپک او رسوا شو چې که کومه خبره او پیښه به یې جوړه هم کړه، نو تر ټولو لومړی به یې خپل قوم خبره ردوله، ورباندې به غوسه کیدل به، او راټه به یې.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر (رضي الله عنه) ته وفرمایل: (**كيف ترى يا عمر؟ أما والله لوقتلته يوم قلت لي: اقتله، لأرعدت له آنف، ولو أمرتها اليوم بقتله لقتلته**). {څه فکر کوې یا عمره! که هغه ورځ دې وژلی وئ، په کومه ورځ دې چې ماته وویل چې اجازه را کړه ویې وژنم، نو که هغه وخت دې وژلی وئ ډیر همدردان او ملاتړي به یې پیدا کړي وو، خو که نن یې همغوی ته د وژلو حکم وشي، نو و به یې وژني.}

عمر (رضي الله عنه) عرض وکړ: زه پوه شوم چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر او معامله زما له کار او معاملې نه ډیره برکتي او غوره ده.[1]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۲۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مریسیع غزا وروسته پوځي عملیات

۱- د عبدالرحمن بن عوف سریه:

د شپږم هجري کال د شعبان په میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) په دومه الجندل کې میشته بني کلب ته واستاوه، له خوځیدو نه مخکې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ور ته وویل: راځه دلته زما مخ ته کینه. هغه راغی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې ته کیناست، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل مبارک لاس لنګۍ ور وتړله، او د جګړې په هکله یې په زړه پورې لارښوونې وکړې، ورته ویې فرمایل: (**إن أطاعوك فتزوج ابنة ملكهم**).که هغوی ستا امر ومانه، نو د پاچا د لور سره یې واده وکړه. عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) لاړ او درې ورځې یې هغه قوم اسلام ته راباله، تر څو هغوی په اسلام مشرف شول، بیا عبدالرحمن بن عوف د قبیلې د سردار یا پاچا (اصبغ) له لور (تماضر) سره واده وکړ. او همدا تماضر په ام ابي سلمه سره شهرت لري.

۲- د علي بن ابي طالب سریه: په ۶ هجري کال د شعبان په میاشت کې وه، هدف یې په فدک کې میشته د بني سعد بن بکر قبیله وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راغی چې دلته څه کسان له یهودانو سره د مرستې لپاره راټول شویدي، نو فوراً یې علي (رضي الله عنه) د دوه سوه کسیز لښکر په مشرۍ هغه سیمې ته واستاوه. علي (رضي الله عنه) به د شپې سفر کاوه او د ورځې له مخې به یې چیرته کمین نیوه، یوه ورځ یې د مشرکینو یو جاسوس ونیو هغه اقرار وکړ چې د بني سعد قبیلې له خوا یې د خیبر یهودانو ته دا خبر رسولی و که یهودان دوی ته د خیبر خرماوې ورکړي، نو دوی به ورسره مرسته وکړي. همدې جاسوس د بني سعد د غونډیدو ځای هم په ګوته کړ. علي (رضي الله عنه) پر هماغه ځای یرغل وکړ، پنځه سوه اوښان، او دوه زره پسونه یې په غنیمت ونیول. بنو سعد له خپلو ښځو، اولادونو او له خپل مشر وبر بن علیم سره یو ځای وتښتیدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) په بل روایت د زید بن حارثه (رضي الله عنه) سریه: د ۶ هجري کال د رمضان په میاشت کې د وادي القری په سیمه کې پیښه شوې وه. فزاره قبیلې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ترور نیت کړی وُ، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې د مقابلې لپاره ابوبکر الصدیق (رضي الله عنه) ورولیږه. سلمه بن اکوع وایي: زه هم ورسره وم او کله مو چې د سهار لمونځ ادا کړ، امر راته وشو، برید مو پرې وکړ، د هغوی د اوبو چینې ته ورسیدو یو شمیر مو ورنه ووژل. ما له دوی نه یوه ډله ولیده چې ښځې او ماشومان هم پکې وو، وویریدم هسې نه له مانه مخکې غره ته ورسیږي، ورپسې ورغلم د دوی او غره تر مینځ مې د غشي وار وکړ کله چې دوی غشی ولید، ودریدل، پدې ډله کې ام قرفه نومې یوه ښځه هم وه چې یو زوړ پوستین یې اغوستی وُ له دې سره یې لور چې د زیاتې ښکلا درلودونکې وه هم ملګرې وه، ما ټول ونیول او د ابوبکر (رضي الله عنه) حضور ته مې راوستل. هغه همد ا ښکلې نجلۍ ما ته حواله کړه، ما د هغې جامې هم نه وې پرانیستې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رانه وغوښتله، مکې ته یې ولیږله او په بدل کې یې د مسلمانانو ډیر اسیران ورباندې را خوشي کړل.[1]

ام قرفه یوه شیطان صفته ښځه وه، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د په شهادت رسولو لپاره یې ډیرې توطئې جوړولې، او د همدې هدف لپاره یې د خپلې کورنۍ دیرش کسه تیار کړي هم وو، او بالاخره هغه پخپله سزا ورسیده اوپوره دیرش کسان یې ووژل شول.

۴- د کرز بن جابر الفهري سریه: دا هماغه صحابي دی چې له بدر نه وړاندې یې د سفوان په غزا کې د مدینې په پنډ غالي حمله کړې وه، وروسته په اسلام مشرف شو او د مکې د فتحې په غزا کې په شهادت ورسید.

کیسه داسې وه چې د عکل او عرینه یوې ډلې (چې رنځوران وو) په ظاهره اسلام راوړ، په مدینه کې میشته شول، خو ددې ځای هوا د دوی لپاره مناسبه نه وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغوی له یوه څړ ځای او هلته له څارویو نه د دفاع پخاطر واستول، امر یې ورته وکړ چې ددې څارویو (اوښانو) ساتنه به کوئ او د هغې شیدې او متیازې به څښئ. کله چې دغه خلک له ناروغۍ نه جوړ شول، نو د

---

[1]. صحیح مسلم ۸۹/۲ ویل کیږي دغه سریه په اووم هجري کال وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شپون یې وواژه، اوښان یې له ځان سره وتښتول او بیرته مرتد او کافر شول. بناء رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ۶ هجري کال په شوال میاشت کې کرز بن جابر (رضي الله عنه) له یوه ګروپ سره په هغوی پسې ورولیږه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې وخت کې دا دعا هم وکړه: (اللّهم أعم علیهم الطریق، واجعلها علیهم أضیق من مَسَك).اې خدایه! ته په عرنیینو لاره بنده کړې، لاره یې له وښې نه هم زیاته ورته تنګه کړې. الله تعالی همدا دعا قبوله کړه، له هغوی نه لاره ورکه شوه او ټول د مسلمانانو په اسارت کې ولویدل. بیا د خپل جرم (قتل او شوکو) په بدل کې حد ورباندې جاري شو، لاسونه او پښې یې پرې شوې، سترګې یې ورنه وایستلې شوې، او بیا هملته یو ځای وغورځول شول او ټول مړه شول[1]. دا کیسه په صحیح بخاري کې له انس (رضي الله عنه) نه هم روایت شویده[2].

سیرت لیکونکي پدې سریه پسې له سلمه بن ابي سلمه سره د عمرو بن امیه الضمري د سریې ذکر هم کوي. دا هم د ۶ هجري کال په شوال کې وه. کیسه یې داسې ده چې نوموړی د ابوسفیان د ترور لپاره مکې ته لاړ ځکه ابو سفیان لدې نه مخکې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ترور لپاره یو کوچی مدینې ته رالیږلی وُ، خو دا یو هم پخپل هدف کې بریالی نه شو. داسې روایت هم شته چې عمرو د لارې په اوږدو کې درې کسان وژلي وو، او بل روایت وایې چې عمرو په همدې سفر کې د شهید خبیب (رضي الله عنه) جسد هم له ځان سره اخیستې وُ. مشهوره خو دا ده چې خبیب له رجیع حادثې نه څو ورځې یا میاشتې وروسته شهید شوی دې. د رجیع پیښه په څلورم هجري کال د صفر په میاشت کې وه، نه پوهیږم تاریخ لیکونکي سهوه شویدي او که همدا دواړه پیښې په یوه سفر او څلورم هجري کال کې شویدي! علامه منصور پوري دا نه مني چې پدې سریه کې دې جګړه او مقابله شوې وي. والله اعلم.

دا له احزاب او بني قریظه غزا ګانو نه وروسته پیښې شوې سریې دي چې په یوه کې یې هم سخته جګړه نده شوې، نو پدې اساس ویلی شو چې دا ټول یو ډول اکتشافي ګزمې او عملیات وو چې هدف یې د هغو اعرابو ویرول او آرامول وو چې لا تر اوسه یې سد سرته نه وُ ورغلی. که پیښو ته ژوره کتنه وشي نو داسې ښکاري چې له احزاب غزا نه وروسته د پیښو مسیر بدل شوی او دښمنان د ماتې په لور روان وو، حوصلې یې ټیټې شوې، د اسلامي حکومت او ځواک له ماتولو نه بالکل مایوسه او نا امیده

---

(1). زاد المعاد ۱۲۲/۲

۲. صحیح البخاري ۶۰۲/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي وو. دا حقیقت هغه وخت ښه څرګند شو کله چې د حدیبیې سوله وشوه، او پدې سولې سره مشرکینو د اسلام په ځواک او عظمت اعتراف وکړ، او اسلام یې د یوه ځواک په توګه په عربي جزیره کې ومانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديبيې صلح

شپږم هجري کال د ذي القعدې مياشت

د حديبيې عمرې سبب:

وروسته له هغې چې په عربي جزيره کې حالات تر ډيره حده د مسلمانانو په ګټه شول، د اسلامي بلنې د بري رڼا ورو ورو را ښکاره کيدله، او په مسجد حرام چې پوره شپږ کاله د مشرکانو له خوا د مسلمانانو په مخ تړل شوی و، اوس د مسلمانان د عبادت په حق د اعتراف مقدمه پيل کيدونکې وه.

رسول رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مدينه منوره کې خوب وليد چې دی او اصحاب (رضي الله عنهم) يې مسجد حرام ته داخل شوي د کعبې شريفې کليانې يې اخيستې او ټولو طواف او عمره ادا کړې، وروسته ځينو د سر ويښتان کم او نورو بالکل پاک خرييلي دي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل دا خوب اصحابو (رضي الله عنهم) ته ووايه، هغوی ډير خوشاله شول، ګمان يې وکړ چې دوې به همدا کال مکې ته داخليږي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا هم ورته وويل چې زه به عمره ادا کوم، نو همدا وه چې اصحابو (رضي الله عنهم) د سفر تياري ونيوله.

مسلمانانو ته د سفر امر

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مدينې او شا و خوا سيمو اوسيدونکو ته اعلان وکړ چې له ده مبارک سره د سفر لپاره تيار شي. ډيرو اعرابو (کوچيانو) سستي کوله، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله خپلې مينځل شوې جامې واغوستلې، عبدالله بن ام مکتوم او په بل روايت نميله ليثي يې د مدينې خليفه وټاکه، او په خپله قصواء نومې اوښه سپور شو.

د ۶ هجري کال د ذي القعدې په لومړۍ نيټه د دوشنبې په ورځ يې له مدينې نه حرکت وکړ، ام المؤمنين ام سلمه (رضي الله عنها) هم ورسره ملګرې وه. د لښکر شميره يې ۱۴۰۰ او په بل روايت ۱۵۰۰ کسانو ته رسيده. پدې سفر کې له رسول الله (صلی الله

عليه و اله و صحبه و سلم) او لښکر سره يې له تورو پرته چې هغه هم په تکيو کې وې نوره هيڅ ډول وسله نه وه.

مسلمانان د مکې په لور خوځيږي

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او ورسره اصحاب (رضي الله عنهم) د مکې په لور روان شول.کله چې ذي الحليفه سيمې ته ورسيدل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلې هدی (د قربانۍ ځارويو،ميږو او پسونو) ته قلادې ور واچولې، ا وښې يې په بوکام کې څيرې او په نښه کړې. د عمرې لپاره يې احرام وتاړه تر څو خلک پدې پوه شي چې د جنګ اراده نلري. يو کس ته يې وظيفه ورکړه چې لاړ شي او د قريشو حال احوال ورته راوړي، او کله چې عسفان ته نژدې کيده همدا ځاری ورته راغی، عرض يې وکړ چې کعب بن لوئ خپل حليف قبائل (احابيش) راغونډ کړي او ستا سره د مقابلې نيت لري، نور خلک يې هم د جګړې لپاره راټول کړيدي، تصميم يې نيولی تاسو ته اجازه درنکړي مکې ته داخل شئ! پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه او ويې فرمايل: (**أترون نميل إلى ذراري هؤلاء الذين أعانوهم فنصيبهم؟ فإن قعدوا قعدوا موتورين محزونين، وإن نجوا يكن عنق قطعها الله، أم تريدون أن نؤم هذا البيت فمن صدنا عنه قاتلناه؟**). تاسې پدې کې څه نظر لرئ چې لاړ شو او د هغو خلکو په کورونو حمله وکړو کوم چې له قريشو سره د مرستې لپاره وتلي دي؟ او د هغوی پر هر څه قبضه وکړو، وروسته که هغوی غلي کيني، نو دا به داسې وخت وي چې د جنګ خوند به يې څکلی وي، لوی غم به ورباندې راغلی وي، او که راځي نو دا به هم پداسې حالت کې وي چې الله به يې ورميږونه ورمات کړي وي، او که نه دا غواړئ چې د بيت الله شريف په لور مخ په وړاندې لاړ شو، که څوک مو مخې ته ودريدل جګړه به ورسره کوو؟ په ځواب کې ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وويل: الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه ښه پوهيږي، مونږ خو د عمرې په نيت راغلي يوو. له هيچا سره د جګړې نيت نلرو، خو که څوک زمونږ او بيت الله تر مينځ حايل واقع کيږي يعنې مونږ ته د عمرې اجازه نه راکوي، نو له هغوی سره به حتماً جنګيږو. پدې پسې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي: (فروحوا). ځئ، روان شئ، همدا وه چي ټول د مکې په لور وخوځيدل.

قريش هڅه کوي مسلمانان له بيت الله شريف نه منع کړي

قريشو چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ خبر واوريد، غونډه يې وکړه او ټول پدې سره متفق شول چې په هيڅصورت کې به رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته مکې ته د داخليدو اجازه نه ورکوي. پداسې حال کې چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له احابيشو نه په څنګ کې تير شوى وُ، د بني کعب يوه سړي خبر ورته راوړ چې قريش ذي طوى ته راغلي او د کراع الغميم په سيمه کې د خالد بن وليد په مشرۍ دوه سوه سواره ځاې په ځاى شويدي. کراع الغميم د مکې په عمومي لاره واقع يوه سيمه وه، خالد د مسلمانانو د منع کولو هڅه کوله او خپل لښکر يې پداسې ځاى کې اچولی و چې دواړو لښکرو (مسلمانانو او مشرکينو) يو بل سره ليدل. مسلمانان چې د ماسپښين په لمانځه وو، چې خالد وليدل ورته پام يې شو چې رکوع او سجده کوي، نو له ځان سره يې وويل دوى خو پدې وخت کې ښه مصروف وو، مونږ ته يې پام نه وو که حمله مو ورباندې کړې واى، نو ښه تاوان به مو ور اړولى واى، بيا يې فيصله وکړه چې د مازديګر د لمانځه په وخت کې ناڅاپي حمله ورباندې وکړي. نو په همدې وخت کې الله تعالى د ويرې د لمانځه (صلاه خوف) حکم نازل کړ او د خالد پلان شنډ شو.

د لارې بدلول او له خونړۍ جګړې نه ډډه کول

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د کراع الغميم لاره پريښوده او د درو په مينځ کې يې يوه بله سخته لاره ونيوله، ښۍ خوا ته له حمش نه تيره شوې لاره کومه چې ثنيه المرار ته وتله، باندې روان وو. او له ثنيه المرار نه ښکته خوا د مکې لانديني برخه کې يې د حديبيې له سيمې نه تيره شوې لاره ونيوله، هغه عمومي لاره يې خوشې کړه کومه چې په تنعيم باندې حرم شريف ته وتله. هغه لار يې چپې خواته پريښوده. او کله چې خالد د اسلامي لښکر د پښو ګرد وليد او پوه شو چې پردوى باندې ورغلى لاره يې بدله کړيده، نو فوراً يې قريشو ته خبر وليږه.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې مخکې روان و تر څو ثنيه المرار ته ورسيد هملته يې اوښه چو شوه. خلک په هـ، هـ سره کوشش کاوه اوښه پاڅيږي خو نه پاڅيدله، نو دوى سره وويل چې قصواء ودريده، نوره د تګ نده! رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې وفرمايل: (ما خلأت القصواء، وما

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذاك لها بخلق، ولكن حبسها حابس الفيل). قصواء نده دريدلې او نه يې دا عادت دی، خو دلته هغه چا ايساره کړه کوم چې د ابرهه فيل يې ايسار کړی وُ. بيا يې زياته کړه: (**والذي نفسي بيده لا يسألوني خطة يعظمون فيها حرمـات الله إلا أعطيتـهم إياها**). قسم په هغه ذات چې زما نفس يې په واک کې دی چې د قريشو ټول هغه وړانديزونه به منم کوم چې د الله تعالی د حرماتو احترام او درناوی وي پکې. بيا يې اوښه په زور سره اوچته کړه، روانه شوه لاره يې بدله کړه او هلته د حديبيه په سر کې يې له هغې چينې سره واړول چې لږ کمې اوبه يې لرلې. خلکو لږ لږ اوبه ورنه اخيستلې او په لږ ساعت کې هغه اوبه هم وچې شوې، لاړل او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې له تندې نه شکايت وکړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خپلې توبرې نه يو غشی راويوست، اصحابو (رضي الله عنهم) ته يې امر وکړ چې دا غشی په هغه چينه کې کېږدي. هغوی چې کله غشی په چينه کې واچاوه، فوراً اوبه ورنه را په خوټيدو شوې، ټولو وچښلې او ماړه شول.

بديل د رسول الله (ﷺ) او قريشو تر مينځ مينځګړيتوب کوي

وروسته له هغه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مطمئن او ډاډه شو د خزاعه قبيلې بديل بن ورقاء له څو کسانو سره ورته راغی. د تهامه په اوسيدونکو کې خزاعه قبيله يوازينۍ قبيله وه چې د مسلمانانو او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خير يې غوښت او له دوی سره يې همدردي درلوده. بديل عرض وکړ چې کعب بن لوئ د حديبيې له زياتو اوبو سره خوا کې اړولي دي، ښځې او اولادونه يې هم ورسره دي، له ستا سره د جګړې او له بيت الله شريف نه د منع کولو اراده يې کړيده. په ځواب کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إنـا لم نجئ لقتال أحد، ولكنا جئنا معتمرين، وإن قريشاً قد نهكتهم الحرب وأضرت بهـم، فإن شاءوا ماددتهم، ويخلوا بيني وبين الناس، وإن شاءوا أن يدخلوا فيما دخل فيـه الناس فعلوا، وإلا فقد جَمُّوا ، وإن هم أبوا إلا القتال فوالذي نفسي بيده لأقاتلنهم على أمري هذا حتى تنفرد سالفتي، أو لينفذن الله أمره**).مونږ د عمرې په نيت راغلي يوو، له هيچا سره د جګړې اراده نلرو، قريش خو جګړو تباه کړي له جګړو نه زيات

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیانمن شویدي، که غواړي نو تر یوه وخته دې زما او نورو خلکو تر مینځ غرض نلري، څه وخت به ورکړم، مونږ او نور دې سره پرېږدي، وروسته که خلک زما امر ته تسلیم شول، نو دوی هم همدا کار کولی شي او زما اطاعت غوره کولی شي. او که بیا یې نه غوښتل ما ته تسلیم شي، نو تر هغې پورې به یې یو څه دمه کړې وي، لېږ په حال به راغلي وي، خو که دوی یوازې په جګړه اصرار کوي، نو قسم په الله چې د خپل دین په لار کې به تر هغې پورې ورسره جنګیږم تر څو مې سر نه وي پرې شوی او یا د الله تعالی امر نه وي نافذ شوی.

بدیل وویل: زه به ستا خبره قریشو ته ورسوم. روان شو قریشو ته ورغی او ورته ویې ویل: اې قریشو زه د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له طرفه درته راغلی یم، هغه څه خبره راته کړیده که خوښه مو وي درته و به یې کړم؟ ځینو کم عقلانو وویل: نه، مونږ د هغه خبرو ته اړتیا نلرو، خو هوښیارانو یې وویل: وایه هغه څه یې درته ویلي دي؟ بدیل د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره ورته وکړه، نو قریشو مکرز بن حفص ور واستاوه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې کله مکرز ولید نو ویې وفرمایل دغه یو غدار او خائن سړی دی. په هر حال مکرز راغی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همغه خبره ورته وکړه کومه یې چې بدیل ته کړې وه، او مکرز بیرته قریشو ته ورغی.

د قریشو سفیران

هلته د کنانه قبیلې حلیس بن علقمه نومي سړي وویل: اجازه راکړئ چې زه هم محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورشم. هغوی ورته وویل: ورشه، کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورلنډ شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**هذا فلان، وهو من قوم يعظمون البدن، فابعثوهـا**).دا د فلانی قبیلې غړی دی، د دوی خلک له حج نه وروسته قربانۍ ته د ځانګړیو شویو څارویو (بدن) قدر او درناوی کوي. بیا یې اصحابو (رضي الله عنهم) ته امر وکړ چې د قربانۍ خپل څاروي ددې سړي مخې ته واستوي تر څو هغه یې وګوري. اصحابو (رضي الله عنهم) همداسې وکړل او له هغه نه یې پداسې حال کې استقبال وکړ چې ټولو تلبیه ویله.

حلیس چې دا حالت ولید نو ویې ویل: سبحان الله! دا خلک خو باید له بیت الله شریف

نه منع نه کړای شي. بیرته خپل قوم ته ورغی او ورته ویې ویل: چې ما د قربانۍ لپاره تیار شوي څاروي ولیدل، لازمه نده چې دا خلک (مسلمانان) له مکې نه منع کړای شي.

دلته دده او قریشو تر مینځ داسې خبرې وشوی چې حلیس یې وپاراوه، عروه بن مسعود ثقفي وویل: دې سړي د عقلمندۍ خبره وکړه، اجازه راکړئ زه هم یو ځل محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورشم. قریشو اجازه ورکړه، هغه لاړ او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې خبرې پیل کړې.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همغه خبرې ته نژدې یوه خبره ورته وکړه کومه یې چې بدیل ته کړې وه. پدې وخت کې عروه ورته وویل: یا محمده! (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) که چیرې ته خپل وځپې او ټول له مینځه یوسې نو څه به تر لاسه کړې؟ او راته ووایه چې آیا تا تر اوسه داسې اوریدلي دي چې په عربو کې دې له تا پرته بل چا خپل ټول قوم له مینځه وړی وي؟ او که حالت بدل وي جګړه ستا په ګټه نه وي، نو زه دلته داسې اوباش کسان او مخونه وینم چې بیا به تا پریږدي او درنه تښتي به. ددې خبرې په اوریدو سره ابوبکر (رضي الله عنه) ورته وویل: د لات عورت وخورې! فکر کوې مونږ به له خپل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څخه تښتو؟ عروه وویل: دا څوک دی؟ ځواب ورکړ شو چې دا ابوبکر (رضي الله عنه) دی.

عروه وویل: که چیرې دې هغه احسان نه وی راباندې کوم چې ما یې لا تر اوسه بدله نه درکړې، نو حتما به م ې ددې خبرې ځواب درکاوه. په هر حال عروه له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خپلو خبرو ته ادامه ورکړه، هر ځل به یې چې خبره کوله، نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارکه ږیره به یې رانیوله.

مغیره بن شعبه مغیره چ ې د عروه وراره ؤ.د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر و لاړ ؤ په لاس کې یې توره او په سر یې خول ؤ. کله به چې عروه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارکې ږیرې ته لاس اوږد کړ ، نو مغیره به د تورې په لاستي د هغه لاس وواهه او ورته ویل به یې: لاس دې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ږیرې نه لیرې کړه. عروه سر پورته کړ او ویې ویل: دا څوک دی؟ دوې ورته وویل: دا مغیره دی. ده وویل: دا څه حالت دی؟ دا څه خیانت دی؟ اې غداره! آیا دا زه تر اوسه پورې ستا د غدر له لاسه منډې نه وهم؟ ستا پخاطر هلې ځلې نه کوم؟ آیا ستا د جرم له امله مې دیت نه و ورکړی؟ مغیره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جاهليت په دوران کې له څو کسانو سره ملګرې شوی ؤ، بيا يې هغوی وژلي او مالونه يې ورنه اخيستي وو، له هغې نه وروسته راغلی او په اسلام مشرف شوی ؤ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته فرمايلي و: (أما الإسلام فأقبلُ، وأما المـال فلست منـه فـي شـيء). اسلام دې منم، خو له مال سره دې څه کار نلرم، دا مسئوليت نه منم.

عروه کتل او له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې د اصحابو (رضي الله عنهم) اړيکې او معامله څارله، بيا قريشو ته ستون شو او ورته ويې ويل: اې زما قومه! قسم په خدای چې زه د ډيرو پاچايانو دربار ته ورغلی يم، قيصر، کسری، نجاشي او نور مې ليدلي، قسم په خدای چې هيڅ يو هم د خپلو افرادو په وړاندې د دومره قدر درلودونکی ندی لکه محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې چې د خپل قوم په وړاندې لري، د هغه اصحاب (رضي الله عنهم) له ده سره دومره مينه لري چې يو رعيت يې هم له خپل پاچا سره نه لري. اصحاب (رضي الله عنهم) له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره تر دې حده مينه لري چې هغه که پزه هم سغ کړي، نو د پزې اوبه يې هم ځمکې ته نه پريږدي يو کس يې اخلي پخپل مخ او بدن يې موښي، کله چې امر وکړي ټول يې تعميل ته ولاړيږي، کله چې اودس کوي نو د اوداسه په اوبو يې سره جنګ وي هر يو هڅه کوي هغه واخلي، او کله چې هغه خبرې کوي ټول چپ شي، د ډير احترام له وجې پورته هم نه ورته ګوري، هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير معقول وړانديز کړيدی ويې منئ.

هغه ذات چې د دوی لاسونه يې له تاسې نه لنډ کړل

کله چې د قريشو مستو، احساساتي او جنګ ته تږو ځوانانو وليدل چې مشران يې سوله غواړي، نو د داسې يوه پلان جوړولو په فکر کې شول چې د سولې هڅې ورباندې شنډې کړي. فيصله يې وکړه چې د شپې له خوا د مسلمانانو پر مرکز بريد وکړي، او داسې څه ترسره کړي چې د جګړې سبب شي. دا پلان يې جوړ او د عمل په ډګر کې يې پلی کړ ۷۰ يا ۸۰ ځوانان د تنعيم له غره نه د شپې روان شول غوښتل يې د مسلمانانو مرکز ته لار پيدا کړي، خو هلته د مسلمانانو د امنيتي چارو قوماندان محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ټول اسيران کړل. وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه او د سولې پخاطر يې ټول پريښودل. پدې اړه دا آيت شريف نازل شو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ)).(الفتح- ٢٤)

[او دغه الله هغه (ذات دی) چې بند یې کړل لاسونه د هغو (مشرکینو) له تاسې څخه او لاسونه ستاسې له هغوی څخه په منځ د مکې کې پس له هغې څخه چې غالب یې کړئ تاسې په هغوی باندې.]

عثمان بن عفان (رضي الله عنه) قریشو ته د مسلمانانو د سفیر په توګه

پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فیصله وکړه چې د خپل دریځ او له سفر نه د هدف د توضیح او څرګندولو پخاطر قریشو ته یو استازی واستوي. لومړی یې عمر (رضي الله عنه) ته وویل چې ته لاړ شه او قریشو ته زمونږ دریځ او هدف بیان کړه. عمر (رضي الله عنه) خپل عذر داسې وړاندې کړ: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! په مکه کې د بني کعب له کورنۍ نه داسې څوک نشته چې که ما ته څه زیان او ضرر راورسیږي، هغه مې ملاتړ وکړي، غوره دا ده چې عثمان (رضي الله عنه) واستول شي، ځکه دده قوم هملته مکه کې دی، هغه به ستا خبره په سیې توګه ورسوي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په عثمان (رضي الله عنه) پسې احوال ولیږه، هغه راغی او قریشو ته یې د خپل استازي په توګه واستاوه او ورته ویې فرمایل: قریشو ته ووایه چې مونږ د جګړې په نیت نه یوو راغلي، مونږ عمره ادا کول غواړو. هغوی ته د اسلام بلنه هم ورکړه، او بیا لاړ شه په مکه کې میشته مسلمانانو (ښځو او نارینه) ټولو ته د فتحې او بري زیری ورکړه، او ورته ووایه چې الله تعالی به حتماً خپل دین ته غلبه ورکوي، او داسې وخت راتلونکی دی چې اسلام به غالب وي او مسلمانان به هغه وخت خپل دین نه پټوي.

عثمان (رضي الله عنه) روان شو او په بلدح نومې سیمه کې له قریشو سره مخامخ شو، قریشو ورته وویل: چیرته ځې؟ ده په ځواب کې ورته وویل: زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرې لپاره رالیږلی یم، او د هغه خبره یې ورته وکړه. قریشو وویل: مونږ ستا خبرې واوریدلې، ځه لاړ شه خپله وظیفه اجرا کړه. ابان بن سعید بن العاص ورپاڅید، هر کلی یې ورته ووایه. خپل آس یې زین کړ، عثمان (رضي الله عنه) یې له ځان سره سپور کړ او پخپله پناه کې یې مکې ته یووړ. هلته یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیغام د قریشو مشرانو ته ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قریشو ورته وویل: لاړ شه د بیت الله شریف طواف وکړه. عثمان (رضي الله عنه) دا وړاندیز ونه مانه او ویې ویل: تر څو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) طواف نه وي کړی زه طواف نه کوم.

د عثمان (رضي الله عنه) د شهادت خبر او د رضوان بیعت

قریشو عثمان (رضي الله عنه) له ځان سره ایسار کړ، کیدای شي دوی به د حالاتو په اړه پخپلو کې سلا او مشوره کوله او د فیصلې کوشش به یې کاوه، بیا به یې همدا فیصله د عثمان (رضي الله عنه) په لاس رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته لیږله. عثمان (رضي الله عنه) پدې ترتیب سره وځنډید، د مسلمانانو په مینځ کې دا شایعه خوره شوه چې هغه شهید کړی شویدی. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته دا خبره ورسیده، نو ویې فرمایل: (**لا نبرح حتی نناجز القوم**).اوس به تر هغې پورې نه ځو تر څو مو له قریشو سره جګړه نه وي کړې. بیا یې اصحاب (رضي الله عنهم) د بیعت لپاره راټول کړل.
ټول راغلل او پدې خبره یې بیعت ورسره کاوه چې له جګړې نه به تیښته نه کوي. یوې ډلې د مرګ بیعت هم ورسره وکړه. لومړنی صحابي (رضي الله عنه) چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې بیعت وکړ ابو سنان اسدي ؤ. سلمه بن اکوع (رضي الله عنه) درې ځله په مرګ بیعت ورسره وکړ، یو ځل د بیعت په شروع کې بیا په مینځ کې او دریم ځل په آخر کې. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لاس په بل لاس کې ونیو او ویې فرمایل: (**هذه عن عثمـــان**). دا د عثمان (رضي الله عنه) لپاره. او کله چې بیعت پای ته ورسید، عثمان (رضي الله عنه) هم راورسید او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې بیعت وکړ. ټولو اصحابو (رضي الله عنهم) بیعت وکړ، یوازې یو منافق چې جد بن قیس نومیده بیعت ته حاضر نه شو.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه بیعت تر یوې ونې لاندې واخیست. عمر (رضي الله عنه) یې مبارک لاس نیولی ؤ او معقل بن یسار د ونې شاخونه ورنه پورته نیولي وو. همدا د رضوان بیعت دی، او د همدې رضوان بیعت په هکله دا آیت شریف نازل شویدی:

((**لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ**)) (الفتح: ۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خامخا راضي او خوښ شوی دی الله تعالی له مؤمنانو نه هغه وخت چې بيعت يې کاوه له تا سره د لاندې د ونې.]

د سولې تړون

قريشو د وضعې حساسيت درک کړ، فوراً يې سهيل بن عمرو د سولې لپاره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وليږه، خو دا يې ورته په ډاګه کړه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) به سږ کال بيرته مدينې ته ستنيږي. ځکه مونږ نه غواړو چې نور عرب داسې څه خبرې وکړي چې ګويا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په زور مکې ته داخل شو. سهيل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضورته ورسيد او کله يې چې سترګې مبارکې پرې ولګيدلې نو ويې فرمايل: (**قد سهل لکم أمرکم**).کار مو آسانه شو، دوی (قريشو) چې دا شخص راليږلئ، نو حتماً سوله غواړي. سهيل راغی، اوږدې خبرې يې وکړې، تر څو دواړه په سوله راضي شول، او پدې ټکو يې تړون سره لاسليک کړ:

۱- رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به سږ کال بيرته ستنيږي او مکې ته به نه داخليږي. په راتلونکي کال کې به مسلمانان راځي او درې ورځې به په مکه کې پاتې کيږي، له دوی سره به يوازې يوه يوه توره يعنې د هغه وخت د عادي سواره وسله وي، تورې به هم په تيکيو کې د ننه وي. او دوی ته به هيڅ ډول ضرر او اذيت نه رسول کيږي.

۲- د دواړو لوريو تر مينځ به لس کال اور بند وي، پدې موده کې به خلک په امن وي، او يو پر بل به د تعرض هڅه نه کيږي.

۳- هر څوک کولی شي پخپله خوښه له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره او يا هم له قريشو سره د دوستۍ تړون وکړي. هر هغه قبيله چې له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او يا قريشو سره يې عهد وکړ، نو دا د همغه طرف يوه برخه شميرل کيږي، او پر هغې باندې بريد او تعرض د عهد لرونکي په خلاف تعرض بلل کيږي. ددې مطلب دا چې قبايل آزاد دي چې له چا سره د دوستۍ تړون کوي، کولی يې شي . او که فرضا يوې قبيلې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره د دوستۍ تړون وکړ، بيا قريشو پر همدې قبيله باندې حمله وکړه نو دا حمله

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حقیقت پر مسلمانانو حمله بلل کیږي. او همداسې د قریشو په هکله هم همدا خبره نافذه ده.
۴- که څوک له قریشو نه د خپل ولي له اجازې پرته راوتښتیدل او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راغلل، نو هغه به یې بیرته قریشو ته سپاري او که له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه څوک قریشو ته وروتښتیدل، نو قریش به یې بیرته محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته نه سپاري.
کله چې د تړون په موادو اتفاق وشو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) راوغوښت، امر یې ورته وکړ چې د تړون متن ولیکي او ورته ویې فرمایل ولیکه: ((**بسم الله الرحمن الرحیم**)) پدې وخت کې سهیل وویل: الرحمن خو مونږ نه پیژنو؟ داسې ولیکه: **باسمك اللهم**. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې همداسې ولیکي. بیا یې ورته وویل: ولیکه چې: (**هذا ما صالح علیه محمد رسول الله**). دا هغه څه دي چې محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سوله او مصالحه ورباندې کړې ده. سهیل بیا وویل: که مونږ پدې باور او ایمان درلودلئ چې ته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې، نو بیا به مو نه له بیت الله شریف څخه منع کړی وای، او نه به مو جګړې درسره کولی، نو داسې ولیکه چې محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم). رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إني رســـول الله وإن کذبتموني**). زه د الله (جل جلاله) رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم که څه هم تاسې مې نه منئ، علي (رضي الله عنه) ته یې امر وکړ چې همداسې ولیکي (محمد بن عبدالله) او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لفظ حذف کړي. علي (رضي الله عنه) وویل زه خو دا نه شم حذفولی او زړه مې دا نه مني چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لفظ حذف کړم. بیا محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل لاس سره هغه لفظ حذف کړ. او پدې ترتیب سره د تړون متن ولیکل شو.
د تړون له لاسلیک نه وروسته خزاعه قبیله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته ودریده او تړون یې ورسره وکړ. خزاعه له مخکې نه ان د عبدالمطلب له زمانې نه د بني هاشم حلیفه وه او له هغوی سره یې تړون درلود. له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دا تړون د هماغه پخواني تړون تجدید او تاکید وُ. او د بنوبکر قبیلې له قریشو سره تړون وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابو جندل بيرته سپارل

پداسې حال کې چې د تړون ليکل لا پای ته نه وو رسيدلي، د سهيل زوی ابو جندل چې زولنې يې راکشولې راورسيد. له مکې نه راتښتيدلی ؤ، راغی او ځان يې مسلمانانو ته راورساوه. پدې وخت کې سهيل وويل: دا به لومړنی کس وي چې په اړه به يې معامله درسره کوم، ته به دغه شخص بيرته راته سپارې! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إنا لم نقض الكتاب بعد**). مونږ خو تر اوسه ليکل ندي تکميل کړي. سهيل وويل: قسم په خدای که دا نه منې، نو هيڅ د سولې معامله نه درسره کوم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**فأجزه لي**). نو دا زما پخاطر پريږده. ده ورته وويل: نه تا ته يې هم نه درکوم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**بلى فافعل**).پريږده، دا زما لپاره پريږده، ما ته يې راکړه. سهيل وايي، نه، تا ته يې هم نه درکوم. سهيل پاڅيد ابو جندل يې په مخ وواهه، له جاغې نه يې راونيو کش يې کړ تر څو مشرکينو ته يې وسپاري. ابو جندل په چيغو، چيغو سره ويل: اې مسلمانانو! آيا بيرته ددې پخاطر مشرکينو ته سپارل کيږم چې هغوی مې دين ته زيان ورسوي؟ له فتنې او امتحان سره مې مخ کړي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**يا أبا جندل، اصبر واحتسب، فإن الله جاعل لك ولمن معك من المستضعفين فرجاً ومخرجا، إنا قد عقدنا بيننا وبين القوم صلحاً، وأعطيناهم على ذلك، وأعطونا عهد الله فلا نغدر بهم**). ابا جندله!، صبرکوه، له خدايه اجر غواړه، الله تعالی به تا او ستا په شان نورو بې وسه کسانو ته لاره برابروي، مخه به مو آزاده وي، مونږ له دوی (قريشو) سره تړون کړی، همدا مو ورسره منلي، هغوی د الله په نامه وعده او عهد راسره کړې، خيانت نه شو ورسره کولی .

عمر (رضي الله عنه) پاڅيد د ابو جندل خوا ته ورغی، خوا خوا کې ورسره روان ؤ او ورته ويل يې: صبر کوه اې ابو جندله! دوی خو مشرکين دي، د مشرک وينې خو لکه د سپي داسې دي، همدا ورته وايي او د خپلې تورې لاستی هم ورنژدې کوي. عمر (رضي الله عنه) وايي: هيله مې دا وه چې ابو جندل به زما توره واخلي او خپل پلار به ورباندې ووهي، خو هغه د خپل پلار په هکله له بخل نه کار واخيست يعنې ويې نه غوښتل ويې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وژني. همدا وه چې د سولې تړون نافذ شو.

له عمرې نه د خلاصون لپاره قرباني او د ویښتانو خریيل

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تړون له لیکلو فارغ شو ویې فرمایل: (قوموا فانحروا). پاڅئ، او قرباني وکړئ (د قربانۍ څاروي مو ذبح کړئ)! خو اصحاب (رضي الله عنهم) یو هم نه پاڅید. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله خبره درې ځله تکرار کړه، خو ټول پخپلو ځایونو ناست وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې دا عکس العمل ولید، روان شو او ام سلمه (رضي الله عنها) ته ورغی، دا کیسه یې ورته وکړه. هغې ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! که ته همدا غواړې چې هغوی لاړ شي او قرباني وکړي، نو لاړشه، له هیچا سره خبرې مه کوه خپله قرباني پخپله وکړه او خپل نایي راوغواړه او مبارک سر دې کل کړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خبرې په اوریدو سره پاڅید، هیچا ته یې هم څه نه ویل. خپل د قربانۍ څاروي یې حلال کړ، نایي یې راوغوښت او خپل مبارک سر یې کل کړ. اصحابو (رضي الله عنهم) چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولید، ټول پاڅیدل خپل څاروي یې حلال کړل، وروسته یې یو د بل سرونه سره کل کړل، او داسې ازدحام جوړ شو او په دومره بیړه یې خپل سرونه کلول چې نژدې وه یو بل سره ووژني (یعنې یو د بل سرونه او غاړې په چړو پرې کړي). اصحابو (رضي الله عنهم) په هرو اوو کسانو سره یوه اوښه حلاله کړه، همدا راز غوا هم په اوو کسانو یوه وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله هغه اوښه حلاله کړه چې یو وخت له ابوجهل سره وه، او په پزه کې یې د سپینو زرو یوه حلقه هم وه، لدې کار نه یې هدف دا ؤ چې مشرکین ورباندې وځوروي. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغو کسانو لپاره چې سرونه یې پوره کل کړي وو درې ځله دعا وکړه او د هغه چا لپاره چې ویښتان یې لنډ کړي وو یوځل د عا وفرمایله. په همدې سفر کې الله تعالی د کعب بن عجره په هکله هغه آیت شریف را نازل کړ چې حکم یې دا دی: که چا عذر درلود او د احرام په دوران کې یې سر کل کړ، نو کولی شي فدیه یې ورکړي، فدیه یې یا صدقه ده او یا روژه او یا هم قرباني (د څاروي حلالول).

مهاجرې میرمنې بیرته نه سپارل کیږي

پدې پسې یو شمیر مهاجرې میرمنې راغلی، وروسته یې خپلوان او مشران راغلل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو ته يې وويل چې د شوي تړون په اساس دا مسلمانې مؤمنې مهاجرينې بيرته دوی ته وسپاري. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مشرکينو دا غوښتنه رد کړه ځکه په تړون کې داسې ليکل شوي وو: ((هغه نارينه چې زمونږ له خوا تا ته درځي که څه هم هغه ستا په دين وي بيرته به يې راته سپاري[1])) دلته پدې ماده کې د ښځې ذکر نشته او پدې حکم کې ندي شاملې. په همدې رابطه الله تعالی دا آيت نازل کړ: ((يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ)) تر دې قول پورې چې فرمايي: ((بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ)) (الممتحنة: ١٠)

[اې مؤمنانو کله چې راشي تاسې ته مؤمنانې (ښځې) هجرت کوونکې نو واې ازمويئ تاسې هغوی، الله ته ښه معلوم دی ايمان د دوی، نو که وپيژنئ تاسې دوې (په قسم سره) مؤمنانې نو بيرته مه ليږئ هغوی طرف د مشرکينو ته، نه دي دغه (مؤمنانې ښځې) حلالې هغو (کفارو سړيو) لره او نه دي هغه (کافران) حلال (دې ښځو مؤمنانو) لره. او ورکړئ تاسې (هغوی کافرانو) (ته چې خاوندان د هغو ښځو دي) هغه څه چې لګولي يې دي له (مهره) او نشته هيڅ ګناه پر تاسې باندې چې نکاح وتړئ تاسې له دې ښځو سره په شرطددې کله چې ورکړئ تاسې هغه ښځو ته مهرونه د دوی، او منګولې مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (په نکاح يې مه اخلئ).]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به دا ډول مؤمني ميرمنې د الله تعالی پدې ارشاد سره ازمويلې چې فرمايي: ((يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئاً)) الاية:(الممتحنة:١٢) [اې نبي کله چې راشي تا ته مؤمنانې ښځې چې بيعت کوي له تا سره پردې شرط چې نه به شريکوي دوی له الله سره هيڅ شی . . . . .]

چا به چې په همدې شرايطو اعتراف او اقرار وکړ، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به ورته وفرمايل: ځه همدا دې بيعت دی، په همدې تکو مې بيعت درنه واخيست. او بيا به يې دا ډول ميرمنې مشرکينو ته نه سپارلې. او د همدې حکم په اساس مسلمانانو خپلې کافرې ښځې طلاقې کړې. په همدې ورځ عمر (رضي الله عنه) خپلې دوې ښځې چې د شرک له زمانې ورسره وې طلاقې کړې، بيا وروسته له يوې سره معاويه واده وکړه او بلې يې صفوان بن اميه نکاح کړه.

---

[1]. صحيح بخاري ١/ ٣٨٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې تړون پـایـلې

که د حدیبیې د سولې د تړون په هکله ژور فکر وشي، نتائجو او لاسته راوړنو ته یې په ځیر وکتل شي، نو دا به په ډاګه شي چې ربښتیا هم دغه تړون د مسلمانانو لپاره لویه فتحه وه. لدینه وړاندې قریشو د مسلمانانو په وجود اعتراف نه درلود، همیشه یې د دوی د کاملې تباهۍ او لـه مینځه وړلو هڅـګې کـولې او د هغې ورځې راتلو تـه منتظر وو چې مسلمانان پکې بالکل ختم شوي وي. لـه اسلامي دعـوت سره یې د سختې مقابلې لاره نیولې وه، اجازه یې نه ورکوله د اسلامي بلنې غږ د عربانو غوږونو ته ورسیږي. او نـه یې غوښتل اسلامي دعـوت پـه عربي جزیره کې د دیني او دنیـوي مشرتابه په حیث تبارز وکړي.

له مسلمانانو سره د سولې د تړون لاسلیکول پـه حقیقت کې د مسلمانانو پـه وجود او ځواک اعتراف دی. او دې تړون ته غاړه ایښودل یعنې دا چې قریش نور لدې اسلامي ځواک سره د مقابلې توان نلري. او د تړون دریمه ماده پدې دلالت کوي چې قریشو نور له خپل دنیوي او دیني مشرتابه نه لاس مینځلی دی. هغوی نور پدې فکر کې ندي، له دوی سره یوازې د خپل ژوند فکر دی، نور عربان او نوري قبیلې کـه ټولې هم اسلام راوړي، د دوی ورسره کار نشته، دوی لدینـه وروسته پـدې مسـایلو کې مداخله نـه کوي، دوی یوازې د ځان خیر غواړي او بس، نو آیا دا د قریشو لپاره ځرګنده ماتې نده؟ او آیا همدا د مسلمانانو لپاره لویه فتحه نده؟ د مسلمانانو او مشرکینو تر مینځ چې ځومره خونړۍ جګړې شوې وې له هغو نه د مسلمانانو هدف دا نـه و چې د خلکو مالونه واخلي او سرونه یې قلم کړي، او یا په زور خلک په اسلام راوړلو مجبور کړي، بلکه لدې جګړو نه د مسلمانانو هدف دا و چې د خلکو لپاره ددین او عقیدې په هکله پوره آزادي وي. ددې جنګونو هدف د انسان مکمله آزادي وه، او هدف یې دا و چې هر ځوک پخپله خوښه خپله لاره وټاکي او د ځان لپاره خپل دین پخپله غوره کړي.

الله تعالی فرمایي:

((فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ)). (الکهف:۲۹). ترجمه: [د چـا چې زړه وي ایمان دې راوړي او د چا چې خوښه وي کافر دې شي.]

ددې سولې او تړون پواسطه همدغه هدف لاسته راغی، او همدا هیله پداسې شکل سره سرته ورسیده چې کیدای شوای د ډیرو جګړو له لارې هم نه وای ترسره شوې. خلکو تـه پوره آزادي ورکړل شوه چې خپـل دیـن پخپلـه غـوره کـړي، او د همدې آزادۍ لـه برکتـه مسلمانانو ته ډیرې ګټې ورسیدې. اسلامي دعوت ډیر بریالیتوبونـه تر لاسه کړل، له

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ترون نه مخکې د مسلمانانو شمیره درې زره تنو ته رسیده خو دوه کاله وروسته د مکې د فتحې په کال همدا شمیره لس زرو ته پورته شوه.
دوهمه ماده د لویې فتحې دوهمه برخه ده، د جګړې پیل د مسلمانانو له خوا و نه شو بلکه لومړی قریشو د جنګ اور بل کړ، الله تعالی فرمايي: ((وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ)).(التوبة:۱۳)[لومړی هغوی جګړه پیل کړه.]
د مسلمانانو له جنګي تحرکاتو او ګزمو نه هدف دا و چې قریش لږ له کبر او غرور نه راکوز کړي، او له هغوی سره د عدالت او تساوي په بناء معامله وکړي، دواړه خواوې پخپل حال آزادې پریښودل شي. د لسو کلو لپاره ډزبندي او اوربند یعنې د قریشو د کبر ماتول، د هغوی له غرور سره ټکر او مقابله کول. او د اور بند بله معنې دا وه هغه چا چې لومړی جنګ پیل کړی اوس دې مرحلې ته رارسیدلي چې نور د جګړې توان نلري، هغوی اوس کمزوري شوي مجبور دي اوربند ته غاړه کیږدي، او که بې وسي او کمزوري نه وای نو ولې پخپل لاس پیل شوی جنګ ودروي؟ د ترون لومړنۍ مادې پر مسجد حرام د قریشو واکمنې پای ته ورسوله، دا د دوی یوه بله ناکامي وه، ځکه هغوی خو مسلمانان له مسجد حرام نه منع کول غوښتل، خو پدې مادې سره له یوه کال پرته نور هغوی ددې حق نلري چې مسلمانان د مسجد حرام له زیارت نه منع کړي، کیدای شي د هغوی زړونه په همدې یوه کال منع کولو سره تسکین شوي وي.
پدې ترون قریشو مسلمانانو ته دا دری پورته یاد شوي امتیازات ورکړل، په مقابل کې یې له مسلمانانو څخه یوازې یو امتیاز لاسته راوړ، کوم چې په څلورمه ماده کې ذکر شویدی. (وعلى أنه لا يأتيك منا رجل، وإن كان على دينك إلا رددته علينا). دا هم ډیر مهم امتیاز ځکه ندی چې د مسلمانانو لپاره یې هیڅ ډول زیان نه درلود ، څرګنده ده چې مؤمن له الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څخه تیښته نه کوي، هغه د اسلام ښار او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینه نه پریږدي، او تر څو یې چې دین نه وي بدل کړی، مرتد شوی نه وي تر هغې پورې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه تیښتې ته زړه نه ښه کوي. او که چیرې کوم مسلمان له خپل دین نه اوړي، نو بیا خو مسلمانان ورته هیڅ ضرورت نلري، او له اسلامي ټولنې نه یې تیښته له بقا نه غوره ده. همدې مطلب ته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اشاره کړې او فرمایلي یې دي: (إنه من

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذهب منا إليهم فأبعده الله[1]). څوک چې له مونږ نه لاړل په حقیقت کې الله تعالی هغوی له مونږ نه لیرې کړل. خو هغه کسان چې په مکه کې اسلام راوړي، که څه هم ددې مادې په اساس مدینې ته د هجرت اجازه نلري، خو د الله تعالی ځمکه پراخه ده، کولی شي بل کوم ځای ته هجرت وکړي، لکه چې له مدینې نه مخکې مسلمانانو حبشې ته هجرت کړی و.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدې مسئلې ته په اشارې سره فرمايي: (**ومن جاءنا منهم سيجعل الله له فرجاً ومخرجاً**[2]). (څوک چې له دوی نه مونږ ته راتلل غواړي، الله تعالی ورته لاره برابروي او مخه يې خلاصوي.))

دا تحفظات او شرط که څه هم په ظاهر کې د قریشو په ویاړ او عزت دلالت کوي، خو په حقیقت کې داهم د دوی د معنوي ماتې، ویرې او پریشانۍ لوی دلیل دی. د دوی زړونه دې ویرې اخیستي وو چې هسې نه جاهلي او په شرک ولاړه ټولنه یې نوره ختمه نه شي. او لکه چې پوهیدلي به وو چې دوې او ټولنه یې د نیستۍ او فنا کید و په څنډه ولاړ دي، او له حتمي سقوط نه د ژغورنې پخاطر يې همدا ډول ضمانتونو ته پناه وړله. او دا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا اجازه ورکوي چې قریش به هغه کسان بیرته نه ورته سپاري کوم چې له مدینې نه مکې ته تښتي، دا پدې دلالت کوي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپلې ټولنې په قوت او عظمت پوره باوري دی، د سقوط او له مینځه تللو ویره یې ورسره نشته.

د مسلمانانو خفګان او له رسول (ﷺ) سره د عمر (رضي الله عنه) مناقشه

ددې سولې حقیقت دا ؤ چې مخکې بیان شو. خو هلته دوه داسې ټکي هم وو چې د مسلمانانو د غم او خفګان سبب شول. لومړی دا چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مدینه کې ورته ویلي و چې ځو به او د بیت الله شریف طواف به کوو. پداسې حال کې چې دا خبر یې ورکړی ؤ نو اوس ولې له طواف نه مخکې او بیله دې چې عمره ادا کړي بیرته مدینې ته ستنیږي؟ دوهمه خبره دا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خو په حق دی، د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی. الله تعالی خو د خپل دین د غلبې وعده هم کړیده، نو رسول الله (صلی الله

(1). صحیح مسلم باب صلح الحدیبیة ۲/ ۱۰۵
(2). صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علیه و اله و صحبه و سلم) ولې د قریشو فشار قبلوي؟ او ولې په داسې څه راضي کیږي چې دده د عزت له مقام سره مناسب ندي؟
په همدې دوو خبرو مسلمانان خفه وو، تشویشونه او شبهات ورسره پیدا شوي وو. ډیر ځوریدل تر دې حده چې د سولې د تړون د موادو او نتایجو په هکله ورسره زیاتې پوښتنې پیدا شوې. کیداې شي چې عمر (رضي الله عنه) له ټولو نه زیات خفه شوی وي، صبر یې ونه شو راغی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! آیا مونږ په حق او هغوی په باطل ندي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**بلـــی**). هو، مونږ په حقه او هغوی په ناروا دي. عمر (رضي الله عنه) وویل: آیا زمونږ مړي به په جنت کې او د دوی مړي به په دوزخ کې نه وي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (بلی). هو زمونږ د مړیو ځای جنت او د دوی د مړیو ځای دوزخ دی. عمر (رضي الله عنه) وویل: نو ولې دا ذلت ورسره منو، او ولې بیرته ګرځو؟ تر اوسه خو الله تعالی زمونږ ترمینځ د ماتې او برې فیصله نده کړې، نو ولې بیرته ستنیږو؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**یـــا ابـــن الخطاب، إني رسول الله ولست أعصيه، وهو ناصري ولن يضيعني أبداً**).اې د خطاب زویه! زه د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم، هیڅ نافرماني نه کوم، الله زما مددګار دی، هغه مې بې اسرې نه پریږدي. عمر (رضي الله عنه) ورته وایي: آیا تا نه و راته ویلي چې ځو او د بیت الله طواف کوو؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایي: هو ما دا خبره کړې وه. (**فأخبرتك أنا نأتيه العـــام؟**) خو آیا دا مې درته ویلي وو چې همدا سږ کال به طواف کوو؟ عمر (رضي الله عنه) وایي: نه، دا کال خو دي نه و یاد کړی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایې: (**فإنك آتيه ومطوف به**).نو چې داسې ده زما خبره سیې ده، ته به حتماً بیت الله ته ځې او طواف به یې کوې. پدې خبره عمر (رضي الله عنه) پاڅید، همداسې د غوسې په حالت کې ابوبکر (رضي الله عنه) ته ورغی، او هغه ته یې هغه خبرې وکړې کومې یې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته کړې وې. او د ابوبکر (رضي الله عنه) ځوابونه هم لکه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ځوابونو په شان وو. یوازې دا خبره یې ورته زیاته کړې وه چې عمره! تر مرګه د رسول

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره ټینګه نیسه، قسم په خدای چې هغه په حق دی. وروسته دا آیتونه را نازل شول: ((إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحاً مُبِيناً)) (الفتح: ۱) [مونږ تاته څرګند بری در په برخه کړ.] رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر (رضي الله عنه) را وغوښت او همدا مبارک آیتونه یې ورته تلاوت کړل، کله یې چې دا واوریدل نو ویې ویل: آیا همدا فتحه ده؟ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: هو همدا فتحه ده. پدې خبرې سره یې زړه خوشاله شو، طبیعت یې وغوړید او لاړ.

وروسته عمر (رضي الله عنه) له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره پدې مناقشه سخت پښیمانه و. عمر (رضي الله عنه) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مقابل کې د همدې تفریط او سختې مناقشې پخاطر مې ډیر کارونه وکړل، ددې سهوې د جبیره کولو پخاطر تر اوسه پورې روژه نیسم، نفلونه کوم، صدقه ورکوم، او غلامان آزادوم، د همدې غلطۍ د کفارې پخاطر مې ډیرې نیکۍ کړې، هیله لرم چې اوس به خدای خیر راکړي.[1]

د بیوزلانو د کشالې پای

وروسته لدینه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مدینې ته ورسید، او هلته ځای په ځای شو، له مکې نه یو مسلمان له مشرکینو نه خوشی شو، د هغوی له بند او شکنجو نه یې نجات وموند او مدینې ته راغی. ددغه صحابي نوم ابو بصیر وُ، نوموړی د قریشو له حلیفي قبیلې ثقیف څخه وُ. هغوی دده په لټه پسې دوه کسان مدینې ته واستول، او هلته یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وویل چې تړون باید مات نه شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو بصیر همدې دوو کسانو ته وسپاره.

هغوی روان شول او کله چې ذو الحلیفه ته ورسیدل، دمه یې جوړوله، کیناستل خرماوې یې خوړلې، ابو بصیر له دوی نه یوه ته وویل: اې فلانیه څه ښه توره لرې! هغه توره پورته کړه او ویې ویل، هو ډیره ښه توره مې ده، دا مې ډیر ځایه په کار راغلې. ابو بصیر ورته وویل ته یې راکړه چې ویې ګورم! هغه توره ورکړه، ابو بصیر توره

(1). ددې غزا او سولې د زیات تفصیل لپاره فتح الباري۷/۴۳۹تر۴۵۸، صحیح بخاري ۱/۳۷۸تر۲،۷۱۷/۳۸۱،۶۰۰،۵۹۸، صحیح مسلم۲/۱۰۴_۱۰۶، ابن هشام ۲/۳۰۸تر۳۲۲ زاد المعاد ۲/۱۲۲تر۱۲۷، مختصر سیرة الرسول ۲۰۷تر ۳۰۵،تاریخ عمر بن الخطاب ۳۹_۴۰وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واخسته او په یوه کلک ګوزار سره یې هغه مړ کړ، دوهم کس وتښتید مدینې ته یې ځان ورساوه، په منډه مسجد ته داخل شو. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولید ویې فرمایل: (لقد رأى هذا ذعراً). دا سړې ویریدلی دی. او چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسید ویې ویل: زما ملګری یې وواژه، ما هم وژني. په همدې وخت کې ابو بصیر هم راغی عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! الله تعالی خو ستا غاړه خلاصه کړه، تا خپله وعده پوره کړه، زه دې ورته وسپارلم، اوس الله تعالی زه ورنه وژغورلم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (ویل أمه، مِسْعَرِ حَرْبٍ لو كان له أحد). مور یې بوره شه، که دې سړي څوک درلودی، نو د جنګ اورونه به یې بل کړي وای. ابو بصیر چې دا خبره واوریدله پوه شو چې بیرته مشرکینو ته سپارل کیږي، همدا وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حضور نه لاړ او له مدینې نه هم ووت، ځان یې د بحر ساحلي برخې ته ورساوه.

هلته ابو جندل هم له قریشو نه په تیښته بریالی کیږي، او ابو بصیر ته ځان رارسوي. په همدې ترتیب سره د مکې مسلمانان یو په بل پسې له قریشو نه راتښتي او ابو بصیر ته راځي، چې پدې ترتیب له دوی نه یو ښه ګروپ جوړ شو او هر کله به چې خبر شول د قریشو کاروان شام ته روان دی، ورتلل به حمله به یې وربانده‌ې کوله، خلک به یې وژل او مالونه به یې ورنه اخیستل.

بالاخره قریش مجبور شول چې له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د مرستې او مهربانۍ سوال وکړي، او پدې راضي شول چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ووایي د خدای لپاره هغه کسان چې تا ته راځي، مونږ ته یې مه سپاره له ځان سره یې وساته. هغوی ته پناه ورکړه. پدې ترتیب سره قریشو پخپله دا ومنله چې هغه مسلمانان چې مدینې ته لاړل هغوی نور په امن دي، له همدې موافقې نه وروسته رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو بصیر او ملګرو (رضي الله عنهم) ته یې احوال ولیږه چې مدینې ته راشي، هغوی هم راغلل او په مدینه کې میشته شول.[1]

---

[1] مخکیني مصدرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قریشو د اتلانو اسلام

د اووم هجري کال په لومړیو کې په همدې ترڅ کې عمرو بن العاص، خالد بن ولید، عثمان بن طلحه (رضي الله عنهم) په اسلام مشرف شول. هغوی چې کله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (إن مكـــة قد ألقت إلينا أفلاذ كبـــدها).مکې مونږ ته د خپل زړه کټرې رالیږلې دي[1].

که څه هم ددې دریو قهرمانانو د اسلام راوړلو د تاریخ په هکله څه اختلاف شته، خو ثابته دا ده چې دوی په اووم هجري کال کې مسلمان شویدي.

[1]. د اسماء الرجال عام کتابونه وایي چې دې اتلانو په آتم هجري کال ایمان راوړی دی، خو د نجاشي په وړاندې د عمرو بن العاص د اسلام کیسه مشهوره ده. خالد او عثمان بن طلحه هغه وخت اسلام راوړې چې عمرو بن العاص له نجاشي نه بیرته راستون شو. او د مدینې په لور روان و چې دوی دواړه ورسره یو ځاې شول، او پدې ترتیب سره درې واړه یو ځای د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته حاضر شول او اسلام یې راوړ او دا پدې دلالت کوي چې دوی د اووم هجري کال په لومړیو کې مسلمان شویدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه مرحله

نوى بدلون

د حديبيې تړون په اسلامي تاريخ کې د نوي بدلون پيلامه وه. قريش د اسلام او مسلمانانو تر ټولو سخت دښمنان وو د جګړې له ډګر نه ددې لوى دښمن په شا تګ سره د مسلمانانو د مخالف مثلث (قريش، غطفان، يهود) يو مهم وزر مات شو. او څرنګه چې قريش د بت پرستانو او مشرکانو مشران او نمايندګان وو، د دوى پدې شا تګ سره د ټولو مشرکانو احساسات مړاوي او روحيات يې کمزوري شول، حوصلې يې پريوتى. ګورو چې لدينه وروسته د بنو غطفان قبيلې د اسلام په مقابل کې هيڅ د توجه وړ اقدام ندى کړى، او که څه يې کړي هم دي، هغه يې د يهودانو د تحريک او لمسونې په سبب کړيدي.

يهودانو له مدينې نه له شړلو وروسته خيبر خپل مرکز وټاکه، همدلته يې د اسلام په خلاف توطئې کولې. خيبر د يهودي مکر او فتنې په اډه بدل شوى ؤ، يهودانو نه يوازې پخپله د مسلمانانو په خلاف توطئې کولې بلکه نور عربان يې هم د هغوى په خلاف هڅول. زيار يې يوست مسلمانان له مينځه يوسي او زيان ور واړوي. همدا وجه وه چې له حديبيې نه وروسته د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) لومړنى کار د يهودي مرکز او د فساد دا اډه له مينځه وړل و. د حديبيې له تړون نه وروسته مسلمانانو دا فرصت وموند چې خلکو ته د اسلام دعوت ورسوي، دعوتي پروګرام يې لا پسې ګړندى او پياوړي شو، او پدې مرحله کې د دوى دعوتي پروګرام د پوځي پروګرام په نسبت مخکې و. په همدې اساس دغه مرحله په دوو برخو ويشلى شو:

١- د دعوت او بلنې پروګرام يا مشرانو او پاچايانو ته ليکونه استول.

٢- پوځي تحرکات.

مخکې لدينه چې پدې مرحله کې له پوځي تحرکاتو او عملياتو نه خبرې وکړو، غواړو مشرانو او پاچايانو ته د ليکونو استولو په اړه معلومات وړاندې کړو، ځکه دعوت او بلنه د اوليت حق لري. او همدا دعوت او بلنه هغه هدف دى چې مسلمانانو يې په لار کې ډيرې ستونزې ليدلى او راز راز کړاوونه يې ګاللي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرانو او پاچايانو ته ليکونه

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هجرت په شپږم کال کې له حديبيې نه راستون شو، مختلفو مشرانو او پاچايانو ته يې ليکونه واستول، او هغوی يې اسلام ته راوبلل.
کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه پاچايانو ته ليکونه واستوي ورته وويل شول چې د پاچايانو عادت دا دی چې بې مهره ليکونه نه مني.
همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ځان لپاره د سپينو زرو يو مهر جوړ کړ او پرې وليکل شول ((محمد رسول الله)) دغه مبارکه کلمه په دريو کرښو کې ليکل شوې وه، له لاندې خوا نه لومړۍ کرښه ((محمد))، دوهمه ((رسول)) او دريمه ((الله)) وه.[1]
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) نه يو څو هوښيار او با تجربه اصحاب (رضي الله عنهم) انتخاب کړل، پاچايانو او مشرانو ته يې واستول. علامه منصور پوري وايي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل استازي خيبر ته له تللو نه څو ورځې مخکې د (۷) هجري کال د محرم په لومړۍ ورځ ليږلي دي.[2]
راځئ اوس ځينې دا ليکونه وګورو او د پايلو په هکله يې خبرې وکړو.

۱- د حبشې پاچا نجاشي ته ليک

ددغه نجاشي نوم اصحمه بن ابجر ؤ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شپږم هجري کال په وروستيو او يا د اووم هجري کال په محرم مياشت کې د عمرو بن

(1). صحيح بخاري ۲/ ۸۷۲ - ۸۷۳
(2). رحمه للعالمين ۱۷۱/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیه الضمري په لاس لیک ورواستاوه. طبري ددې لیک متن رانقل کړیدی، خو که دقت وشي نو دا په ډاګه کیږي چې دا هماغه لیک ندی کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حدیبیې نه وروسته ورته لیکلی دی. کیدای شي دا د هغه لیک متن وي کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به له مکې نه د جعفر (رضي الله عنه) په لاس حبشې ته د هجرت په وخت استولی وي، ددې لیک په وروستۍ برخه کې حبشې ته د مهاجرینو ذکر داسې راغلی دی: (**وقد بعثت إليكم ابن عمي جعفراً ومعه نفر من المسلمين، فإذا جاءك فأقرهم ودع التجبر**).

[تا ته مې خپل د تره زوی جعفر در واستاوه، له ده سره یو شمیر نور مسلمانان هم ملګري دي، کله چې دوی در ورسیدل نو درناوی یې وکړه او زیاتی مه ورسره کوه].

بیهقي له ابن اسحاق نه د هغه لیک متن رانقل کړیدی کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نجاشي ته استولی ؤ او د هغه متن دادی: (**بسم الله الرحمن الرحيم. هذا كتاب من محمد رسول الله إلى النجاشي، الأصحم عظيم الحبشة، سلام على من اتبع الهدي، وآمن بالله ورسوله، وشهد أن لا إله إلاالله وحده لا شريك له، لم يتخذ صاحبه ولا ولداً، وأن محمدًا عبده ورسوله، وأدعوك بدعاية الإسلام، فإني أنا رسوله فأسلم تسلم، {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ} فإن أبيت فعليك إثم النصارى من قومك**).((بسم الله الرحمن الرحيم، دا لیک د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د حبشې مشر نجاشي اصحمه ته دی. په هغه چا دې سلام وي چې د هدایت لاره یې نیولې، په الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ایمان راوړی، شاهدي وایم چې له الله پرته بل د عبادت مستحق نشته، الله واحد دی، شریک نلري، ښځه او اولاد نلري، محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله بنده او رسول دی، زه تا ته بلنه درکوم چې اسلام ومنې، زه د الله رسول یم، ایمان راوړه او ځان خوندي وساته، [اې د کتاب خاوندانو! راځئ هغه خبره ومنئ چې زمونږ او تاسې تر مینځ شریکه ده، راځئ دا ومنو چې له یوه الله تعالی پرته د بل چا عبادت نه کوو، له هغه سره به شریک نه نیسو، یو بل به خدایی نه نیسو، که دا خبره یې ونه منله، نو ورته ووایئ چې مونږ مسلمانان یو] که تا دا بلنه قبوله نکړه نو د خپل قوم د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نصرانیانو ګناه ستا پر غاړه ده.))
لوی او مشهور څېړونکي دکتور حمید الله پدې وروستیو کې د همدې لیک اصلي متن لاسته راوړی دی، دغه متن هغه ته ورته دی کوم چې ابن قیم رانقل کړیدی. دوکتور حمیدالله د لیک د متن په توضیح، تحقیق او برابرولو کې زیات کوشش کړیدی، له نویو وسایلو نه یې ګټه اخیستې ده، او د لیک متن دا دی:

(بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى النجاشي عظيم الحبشة، سلام على من اتبع الهدى، أما بعد: فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن، وأشهد أن عيسي بن مريم روح الله وكلمته ألقاها إلى مريم البتول الطيبة الحصينة، فحملت بعيسى من روحه ونفخه، كما خلق آدم بيده، وإني أدعو إلى الله وحده لا شريك له، والموالاة على طاعته، وأن تتبعني، وتؤمن بالذي جاءني، فإني رسول الله صلى الله عليه وسلم، وإني أدعوك وجنودك إلى الله عز وجل، وقد بلغت ونصحت، فاقبل نصيحتي، والسلام على من اتبع الهدى).

[د محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د حبشې مشر نجاشي ته! په هغه چا دې سلام وي چې د هدایت لاره یې نیولې ده. زه د هغه الله ثنا وایم چې له هغه پرته بل الله نشته، هغه الملک، القدوس، السلام، المؤمن، المهمین دی او شاهدي وایم چې عیسی بن مریم د الله تعالی روح او هغه کلمه ده چې سپېڅلې، پاک لمنې او بتول (پیغلې) مریم ته یې القاء کړې یا اچولې ده. د همدې روح او القاء له امله (عیسی (علیه السلام) د مریم په نس شو او الله تعالی هغه داسې پیدا کړ لکه څرنګه یې چې آدم پخپل لاس سره پیدا کړیدی. زه د هغه یوه الله تعالی لوري ته بلنه کوم چې هیڅ شریک نلري. زه بلنه درکوم چې د الله تعالی په اطاعت سره دوستي وکړو. زه بلنه درکوم چې زما اطاعت او پیروي وکړئ، او په هغه الله ایمان راوړئ چې زه یې غوره کړی یم. زه د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم. زه تا او ستا لښکرې ټول د الله لور ته رابولم ما خپله خبره درته وکړه، نصیحت مې

(c) ketabton.com: The Digital Library

در ورساوه، زما نصيحت قبول کړه. په هغه چا دې سلام وي چې په حق روان دی.][1]

دوکتور حميدالله وايي چې دا د هغه ليک متن دی چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له حديبيې نه وروسته نجاشي ته استولی دی. پدې کې هيڅ شک نشته چې دا متن بالکل سيي دی، خو دا ثابته نده چې دا دې حتماً د همغه ليک متن وي چې له حديبيې نه وروسته ليکل شويدی. بيهقي چې له ابن اسحاق نه کوم متن رانقل کړيدی، له هغه ليکونو سره ورته والی لري کوم چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له حديبيې نه وروسته پاچايانو او مشرانو ته استولي دي. پدې ليک کې دا آيت شريف ليکل شوی: ((يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ))الايــة. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عادت همدا وٌ چې پدې ليکونو کې يې همدا آيت شريف ليکه. په همدې ليک کې د اصحمه نوم هم ليکل شويدی، خو هغه متن چې دوکتور حميدالله راوړی دی فکر کوم چې دا د هغه ليک متن وي کوم چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحمه له مرګ نه وروسته د هغه قايم مقام ته ليکلی وٌ همدا وجه ده چې پدې متن کې د اصحمه نوم هم ندی راغلی.

د ليکونو د ترتيب په هکله هم څه دليل نلرم، يوازې د ليکونو له محتوی نه دا راته ښکاره شويده چې کيدای شي په همدې ترتيب سره استول شوي وي. د تعجب خبره خو دا ده چې دکتور حميدالله د هغه ليک په هکله چې بيهقي رانقل کړيدی وايي چې دا د هغه ليک متن دی کوم چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحمه له مرګ نه وروسته د هغه خليفه ته استولی دی، پداسې حال کې چې پدې متن کې د اصحمه نوم ليکل شويدی.[1] و الله اعلم

کله چې عمرو بن اميه الضمري (رضي الله عنه) نجاشي ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ليک وسپاره، نجاشي ليک واخيست په سترګو يې ومونښه، له خپل تخت نه راکوز شو، د جعفر بن ابي طالب په لاس يې ايمان راوړ او په اسلام مشرف شو، او په ځواب کې يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته دا ليک وليکه: **بسم الله الرحمن الرحيم**، د نجاشي اصحمه له خوا د محمد رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته! **سلام عليك يا نبي الله من الله و رحمة**

---

(۱) . رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کې سياسي زندګي ص ۱۰۸_۱۰۹_۱۲۲_۱۲۳_۱۲۴_۱۲۵.
په زاد المعاد کې د والسلام على من اتبع الهدى په ځای اسلم انت جمله راغلې ده ۳/ ۶۰.

[1]. رسول اکرم کې سياسي زندګي ص ۱۰۸ تر ۱۱۴ او ۱۲۱ تر ۱۳۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله و برکاته، و الله الذي لا الله الا هو، اما بعد:اې د الله رسوله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستا لیک راورسید، تاسو د عیسی (علیه السلام) یادونه کړې وه، د ځمکې او آسمان په رب مې دې قسم وي چې عیسی (علیه السلام) له هغه څه سره چې تا ورنه یادونه کړې د یوه ویښته په اندازه هم توپیر نلري. څه دې چې مونږ ته رالیږلي وو په هغه پوه شوو، ستا د تره د زوی او ستا د نورو اصحابو (رضي الله عنهم) قدر او عزت مو وکړ. زه شاهدي وایم چې ته په رښتیا سره د الله تعالی رسول یې، ما له تا سره بیعت وکړ، ستا د تره له زوی سره مې بیعت وکړ. او دده په لاس مې د الله تعالی دین ومانه او په اسلام مشرف شوم.[١]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له نجاشي نه دا غوښتنه کړې وه چې جعفر او په حبشه کې میشته نور مهاجرین ده ته ورواستوي، نجاشي د همدې غوښتنې په اساس ټول مهاجرین په دوو کښتیو کې له عمرو بن امیه الضمري سره ورولیږل.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خیبر کې تشریف درلود چې دا مهاجرین ور ورسیدل.[٢] همدغه نجاشي په نهم هجري کال کې له تبوک غزا نه وروسته وفات شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې د وفات په ورځ خپله خواشیني څرګنده کړه او په غیابت کې يې د جنازې لمونځ ادا کړ.

د اصحمه له وفات نه وروسته بل څوک دده په ځای وټاکل شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه ته هم لیک ولیږه او د اسلام بلنه یې ورکړه، خو دا ثابته نده چې دې نجاشي یا پاچا ایمان راوړی ؤ او که نه.[٣]

٢- د مصر پاچا مقوقس ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مصر او اسکندریې پاچا چې د منصور پوري په قول یې نوم جریج بن متی او د داکتر حمید الله په قول یې نوم مقوقس ؤ لیک واستاوه. ددغه مبارک لیک متن په لاندې ډول دی:

(بسم الله الرحمن الرحیم من محمد عبد الله ورسوله إلی المقوقس عظیم القبط، سلام

---

(1). زاد المعاد ٣/ ٦١

(2). ابن هشام ٢/ ٣٥٩

(3). مسلم ٢/ ٩٩

على من اتبع الهدى، أما بعد، فإني أدعوك بدعاية الإسلام، أسلم تسلم، وأسلم يؤتك الله أجرك مرتين، فإن توليت فإن عليك إثم أهل القبط، {يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ}.

د الله د بنده او رسول محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د قبطیاتو (مصر) مشر مقوقس ته. په هغه چا دې سلام وي چې د هدایت په لار روان دی. اما بعد: زه دې اسلام ته رابولم. اسلام راوړه تر څو په امن وې، ایمان راوړه الله تعالی به دوه اجرونه درکړي، که دې زما بلنه ونه منله نو د قبطیانو ګناه به هم ستا پر غاړه وي، [ووایه اې محمده! چې اې اهل کتابو راځئ تاسې په طرف د یوې کلمې (خبرې) چې برابره ده په منځ زمونږ او ستاسې کې (او هغه دا ده) چې عبادت به نه کوو مګر یوازې د الله او شریک به نه نیسو په الله پورې هیڅ شی او نه به نیسي ځینې زمونږ ځینې نور خدایان غیر له الله (جل جلاله) (لکه چې تاسې کتابیان احبار او رهبان نیسئ) نو که وګرځېدل دوی (له توحیده) او اسلامي احکامو ته یې شا واړوله پس ووایئ تاسې (اې مؤمنانو کتابیانو ته چې) شاهدان یئ تاسې پدې چې په تحقیق مونږ مسلمانان یوو (او تاسې نه یئ).] [1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه لیک حاطب بن ابي بلتعه ته ورکړ، هغه چې کله مقوقس ته ورغی ورته ویې ویل: له تانه مخکې دلته مصرکې یوه سړي د خدایی دعوه کړې وه او ځانته یې لوی رب وایه. خو الله تعالی هغه ته په دنیا او اخرت کې سخته سزا ورکړه، انتقام یې ورنه واخیست. ته له نورو نه پند واخله، هسې نه چې نور بیا له تا نه پند واخلي.

په ځواب کې مقوقس ورته وویل چې مونږ دین لرو او یوازې هغه وخت به یې بدلوو چې لدینه غوره دین ومومو. حاطب ورته وویل: مونږ تا د هغه دین قبلولو ته رابولو کوم چې الله تعالی غوره کړیدی، او د نورو ټولو ادیانو په ځای یې خپلو بندګانو ته انتخاب کړیدی، د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول خلک اسلام ته رابللي، ډیر کلک مخالفت یې له قریشو نه لیدلی، او تر ټولو نه زیاته دښمني یهودانو

[1] . دا د زادالمعاد عبارت دی ٣/٦١، خو دکتور حمیدالله چې کوم عبارت ذکر کړی هغه د هغه لیک متن دی چې پدې وروستیو کې تر لاسه شوی او ځنې کلمې یې لدې متن سره توپیر لري، په هغه متن کې لیکل شوي: "فاسلم تسلم یؤتک الله" همدا راز په هغه کې د "اثم القبط" لفظ د اثم اهل القبط په عوض راغلی، رسول اکرم کې سیاسي زندګي ص ١٣٧،١٣٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره کړیده، له دوی ټولو نه نصرانیان ورته لنډ دي، قسم په خدای چې موسی (علیه السلام) د عیسی (علیه السلام) په هکله داسې زیری ورکړی دی لکه څرنګه چې عیسې (علیه السلام) د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله ورکړی دی، مونږ تا د قرآنکریم لور ته رابولو لکه څرنګه چې تاسې د تورات خاوندان د انجیل لوري ته رابولئ، هر نبي (علیه السلام) چې له هر قوم سره ژوند کوي هغه یې امت وي، د خلکو مسؤولیت دا دی چې په همدې نبي (علیه السلام) ایمان راوړي، تاسې هم د همدې نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زمانه کې ژوند کوئ، د مسیح (علیه السلام) له دین نه دې هم نه منع کوو، بلکه په همغه دین د عمل او منلو امر درته کوو.

مقوقس وویل: ما ددې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله فکر وکړ، دې نتیجې ته ورسیدم چې په کم ارزښته څیز امر نه کوي، له ښه او ګټور کار نه نهي هم نه کوي، ګمراه او شاعر هم ندی، کاهن او دروغجن هم ندی، د هغه د نبوت نښانې مې هم لیدلې هغه د پټو شیانو ښودنه کوي، او د پټو او ځانګړیو خبرو په هکله هم معلومات ورکوي، خو پدې هکله نور فکر هم کوم.

بیا مقوقس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک واخیست او په صندوق کې یې چې د فیل له غاښ نه جوړ شوی و کیښود، مهر یې پرې ولګاوه او یوې خادمې ته یې ورکړ. ورپسې یې یو کاتب چې عربي یې زده وه راوغوښت او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې داسې ولیکل:

بسم الله الرحمن الرحیم. د مصر د مشر مقوقس له خوا محمد بن عبدالله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته! سلام علیک اما بعد ستا لیک مې ولوست، په مطلب یې پوه شوم. پوه شوم چې کومې خوا ته مې بولې. پدې هم خبر وم چې یو نبي (علیه السلام) پاتې دی، ما ګمان کاوه چې دغه نبي (علیه السلام) به په شام کې ظهور کوي، ما ستا د قاصد درناوی وکړ، او تا ته مې دوې خادمانې درولیږلې. دا دواړه زمونږ په وړاندې د ډیر قدر درلودونکې دي، تا ته مې یوه جوړه جامې هم دراستولې، همدا راز یوه قاطره (قچره) مې هم درته اهداء کړه، و السلام علیک. یوازې همدا یې ولیکل، خو ایمان یې را نهووړ، او دغه دوې خادمانې یوه ماریه نومیده او بله سیرین، او د قاطرې نوم دلدل ؤ. او همدا قاطره د معاویه (رضي الله عنه) د خلافت تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمانې ژوندۍ وه.[١]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ماریه خپل ځان سره وساتله او له همدې نه يې ابراهيم نومی زوی پيدا شو، او سيرين يې حسان بن ثابت (رضي الله عنه) ته ورکړه.

۳- د فارس پاچا کسری ته ليک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د فارس پاچا کسری ته داسې ليک واستاوه: **(بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى كسرى عظيم فارس، سلام على من اتبع الهدى، وآمن بالله ورسوله، وشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأن محمداً عبده و رسوله، وأدعوك بدعاية الله، فإني أنا رسول الله إلى الناس كافة، لينذر من كان حياً ويحق القول على الكافرين، فأسلم تسلم، فإن أبيت فإن إثم المجوس عليك).** **بسم الله الرحمن الرحيم**، د محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د فارس مشر کسری ته په هغه چا دې سلام وي چې د هدايت په لار روان، په الله او رسول يې ايمان راوړی وي، او دا شاهدي وايي چې له يوه الله پرته بل (د عبادت وړ) نشته. الله شريک نلري، او محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله بنده او رسول دی. زه تا د الله لوري ته رابولم، زه د ټولو خلکو لپاره رسول راليږل شوی يم، تر څو ژوندي کسان له بد انجام نه ووېرول شي، او په کفارو حقه خبره دليل وګرځي. اسلام راوړه تر څو په امن شې، که دې اسلام رانه ووړ نو د فارسيانو ګناه به هم پر تا وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې ليک د وړلو دنده عبدالله بن حذافه السهمي ته وسپارله. سهمي لاړ او دغه ليک يې د بحرين مشر ته وسپاره، معلومه نده چې د بحرين مشر د بل چا په لاس دا ليک وليږه او که خپله عبدالله سهمي يووړ. په هر حال کله چې ليک کسری ته ورسيد او ورته ولوستل شو، نو هغه ليک څيرې کړ او په ډير کبر سره يې وويل: زما د رعيت يو عادي او حقير شخص خپل نوم زما له نامه نه مخکې ليکي!! کله چې دغه خبره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسيده نو ويې فرمايل: **(مزق الله ملكه)**. الله تعالی د هغه پاچايي خرابه کړه. او همداسې وشول لکه څرنګه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي و. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ليک نه

---

[1]. زاد المعاد ۳/ ۶۱

وروسته کسری د یمن والي باذان ته ولیکل: دغه شخص ته چې په حجاز کې دی دوه چالاک سړي ولیږه تر څو ما ته یې راولي. باذان هم دوه کسان غوره کړل او له یوه لیک سره یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته ولیږل، په لیک کې یې دا ورته لیکلي و چې لدې کسانو سره کسری ته ورشه. دا کسان چې کله مدینې ته ورسیدل او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې ملاقات وکړ، یوه یې ویل: باذان پاچا د کسری شاهنشاه په امر مونږ تا ته رالېږلي یوو چې تا له ځان سره کسری ته بوزو، پدې ترڅ کې یې څه ګواښ هم وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: چې سبا بیا له ما سره وګورئ.

په همدې وخت کې د کسرې په کور کې د ننه کودتا شوې وه. دا وروسته له هغه چې لښکرو یې د قیصر د سپایانو په وړاندې رسوا ماتې خوړلې وه، د کسری زوی شیرویه پاڅیدلی وُ، خپل پلار یې وژلی وُ او پخپله یې پاچایي اعلان کړې وه. دا کودتا د اووم هجري کال د سه شنبې په شپه د جمادي الاولی په لسمه شوې وه[۱].

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د وحې له لارې پدې پېښه خبر شو، سهار یې چې تشریف راوړ، د باذان عسکرو ته یې کیسه وکړه، هغوی ورته وویل: ته پوهیږې چې څه وایې؟ مونږ خو لدینه په وړه خبره باندې درته په غصه یوو، آیا ستا دا خبرې هم ولیکو او پاچا ته یې ولیږو؟ ده ورته وفرمایل: (**نعم أخبراه ذلك عني، وقولا له: إن ديني وسلطاني سيبلغ ما بلغ كسرى ! وينتهي إلى منتهي الخف والحافر، وقولا له: إن أسلمت أعطيتك ما تحت يدك، وملكتك على قومك من الأبناء**).

هو، ویې لیکئ او پرې خبر یې کړئ، او دا هم ورته ورسوئ چې زما دین او واکمني به تر هغه ځایه پورې رسیږي چیرته چې اوس د کسری واکمني ده، او زما واکمني به تر هغه ځایه رسیږي چیرته چې ستاسې د آس او اوښه پښه هلته نه شي رسیدلی، دا هم ورته ورسوي چې: که اسلام دې راوړ نو ستا واکمني به تا ته وسپارم، او د خپل قوم مشر به دې غوره کړم.

دا دواړه کسان روان شول او خبر یې باذان ته یووړ. په همدې وخت کې لږ شیبه وروسته باذان ته دا خبر هم راورسید چې شیرویه خپل پلار کسری وژلی دی، په همدې لیک

---

[۱]. فتح الباري ۸/ ۱۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې شیرویه باذان ته لیکلي وُ: د هغه کس د هڅونې هڅه مه کوه کوم چې په هکله یې زما پلار درته لیکلي و اوس تر دوهم امر پورې انتظار باسه. همدا کار ددې سبب شو چې باذان او په یمن کې میشته ټول فارسیان په اسلام مشرف شي.[2]

۴- د روم پاچا (قیصر) ته لیک

امام بخاري د یوه اوږده حدیث د را نقلولو په ترځ کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغه لیک متن راوړی دی کوم چې د روم پاچا هرقل ته یې لیږلی وُ، ددغه لیک متن څه داسې دی:

(بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد عبد الله ورسوله إلى هرقل عظيم الروم، سلام على من اتبع الهدى، أسلم تسلم، أسلم يؤتك الله أجرك مرتين، فإن توليت فإن عليك إثم الأريسيين { يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْاْ إِلَى كَلَمَةٍ سَوَاء بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلاَّ نَعْبُدَ إِلاَّ اللّهَ وَلاَ نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللّهِ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَقُولُواْ اشْهَدُواْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ}) [آل عمران: ٦٤][1].

[د محمد بن عبدالله چې د الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او بنده دی له خوا د روم واکمن هر قل ته. په هغه چا دې سلام وي چې د هدایت په لاره روان وي، اسلام راوړه تر څو په امن شې، په اسلام مشرف شه، الله تعالی به دوه اجرونه درکړي، که د اسلام رانه ووړ نو د ټولو اریسیونو (پیروانو) گناه به ستا په غاړه وي (د ایت ترجمه مخکې شویده).]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه لیک د دحیه بن خلیفه الکلبي په لاس ولیږه او امر یې ورته وکړ چې لیک د بصری مشر ته وسپاري تر څو هغه یې قیصر ته ورسوي. بخاري له ابن عباس (رضي الله عنهما) نه په روایت سره وایي چې ابو سفیان بن حرب وایي: هر قل د قریشو له یو شمیر مشرانو سره وغوښتلم، مونږ شام ته د تجارت لپاره تللي وو. دا هغه وخت وُ چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د حدیبیې تړون لاسلیک شوی وُ. ابو سفیان وایي: مونږ هرقل ته ورغللو هغه په ایلیاء (بیت المقدس) کې وُ[2] خپل دربار ته یې وبللو. ورسره د روم

---

(2). محاضرات تاریخ الامم – ۱/ ۱۴۷. فتح الباري ۸/ ۱۲۷، ۱۲۸

[1]. صحيح البخاري ٥٠٤/١.

(۲). دغه وخت قیصر له حمص نه بیت المقدس ته راغلی و، تر څو د الله تعالی د هغه احسان شکرانه ادا کړي چې پر دوی یې کړی و او فارسیانو ته یې ماتې ورکړې وه (صحیح مسلم : ۲/ ۹۹). فارسیانو خپل مشر خسرو پرویز وژلی وُ او له رومیانو سره یې سوله کړې وه او دایې منلې وه چې د روم اشغال شوې ځمکې به بیرته رومیانو ته سپاري، او هغه صلیب یې هم ورسپارلی و

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران هم ناست وو ترجمان یې راوباله او راته ویې ویل له تاسې نه کوم یو له دې شخص سره چې د نبوت دعوه یې کړېده نسبي نژدیوالی لري؟ کوم یو یې ډېر نژدې خپل دی؟ ابو سفیان وایي: ما ورته وویل: زه ډېر ورلنډ یم. هرقل وویل: دا سړی او ملګري یې زما خوا ته رالنډ کړئ، ملګري یې دده شاته کېنوئ، بیا یې خپل ترجمان ته وویل: زه لدې سړي نه د نبوت د مدعي یعنې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله پوښتنې کوم، زما ملګرو ته یې وویل که دې سړي دروغ راته وویل، نو تاسې یې راته په ګوته کړئ. ابو سفیان وایي که له خپلو ملګرو څخه نه وی شرمیدلی چې بیا به وایي دروغجن دی، نو په محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسې به مې دروغ ویلي وای.

ابو سفیان زیاتوي، د هرقل لومړنی سوال دا وُ چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نسب په هکله څه وايې؟ ما ورته وویل: هغه د ډېر لوړ او شریف نسب خاوند دی. بیا یې وویل: له ده نه مخکې له تاسو نه چا دا ډول خبره او دعوه کړېده؟ ورته ومې ویل: نه. راته ویې ویل: له پلرونو نه یې کوم یو د واک او قدرت خاوند وُ؟ ومې ویل: نه. پوښتنه یې وکړه چې اوس یې پیروان کمزوري خلک دي او که د مال او واک خاوندان؟ ورته ومې ویل: کمزوري خلک یې ملګري دي. ویې ویل: د پیروانو شمیره یې زیاتیږي که کمیږي؟ ما ورته وویل: شمیره خو یې مخ په زیاتیدو ده. سوال یې وکړ چې له پیروانو نه یې څوک له خپل دین نه د کرکې له امله بیرته له خپل دین نه ګرزي (مرتد کیږي) ؟ ومې ویل: نه. راته ویې ویل: د نبوت له دعوی نه مخکې مو له هغه نه دروغ اوریدلي؟ ومې ویل: نه. ویې ویل: ایا غدر او خیانت کوي؟ ومې ویل: نه، خو اوس مو ورسره یو تړون کړیدی وګورو چې څه کوي؟ ابو سفیان وایي لدې خبرې پرته ما ته بل هیڅ داسې مجال په لاس رانغی چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هکله له ځانه څه ووایم. بیایې راته وویل: ایا تاسو جګړه ورسره کړېده؟ ومې ویل: هو. ویې ویل: د جګړو نتیجې یې څه ډول وې؟ ورته ومې ویل: جنګ زمونږ او ده تر منځ داسې وُ چې کله به مونږ او کله به هغه برلاسی و. پوښتنه یې وکړه چې په کومو څیزونو امر درته کوي؟ ورته ومې ویل: راته وایي: د یوه الله عبادت وکړئ، هیڅ شریک مه ورسره نیسئ، د خپلو پلرونو خبرې پریږدئ، همدا راز د لمانځه، رښتیا، خپلوۍ، دوستۍ او پاکۍ امر راته کوي.

چې نصرانیان ګومان کوي چې عیسې (ع) وربانديې اعدام شوی و، قیصر په ۶۲۹م (۷هـ) کال بیت المقدس ته راغی چې صلیب پخپل ځای کیږدي او ددې برې شکر په ځای کړي.

بيايې خپل ترجمان ته وويل: دې قريشي ته ووايه چې د نسب په هکله مې پوښتنه درنه وکړه تا وويل هغه د شريف نسب درلودونکی دی، رسولان همداسې وي هغوی د نسب له پلوه هم له نورو نه لوړ وي. پوښتنه مې درنه وکړه چې له ده نه مخکې يې د قوم کوم فرد دا ډول دعوه کړيده ؟ تا راته وويل: نه، که داسې وای چې لدينه وړاندې کوم شخص داسې دعوه کړې وای، نو ما به ويل چې کيدی شي ده به د هغه په پيروی سره دا ډول دعوه کړې وي. درته ومې ويل چې له پلرونو نه يې کوم يو واکمن او پاچا وٓ؟ تا وويل: نه ، که فرضاً له پلرونو نه يې کوم يو پاچا او مشر تير شوی وای، نو ما به ويل چې د خپل پلار پاچايي غواړي. دا مې درته وويل چې له نبوت نه مخکې مو دروغ ورنه اوريدلي؟ تا وويل نه، نو زه په يقين سره دا ويلی شم داسې نه شي کيدای چې څوک دې انسانانو ته دروغ نه وايي خو په الله پسې دې دروغو ته زړه ښه کړې. بله مې دا خبره درته وکړه چې پيروان يې کمزوري خلک دي او که د مال او مقام خاوندان؟ تا راته وويل: چې کمزوري خلک يې پيروان دي، حقيقت هم همداسې دی چې د رسولانو (عليهم السلام) پيروان کمزوري خلک وي. دده د پيروانو د شمير په هکله مې پوښتنه درنه وکړه، تا راته وويل چې د پيروانو شميره يې مخ په زياتيدو ده، د ايمان خاوندان همداسې وي. درته ومې ويل چې څوک چې يو ځل مسلمان شي آيا بيا بيرته له خپل دين نه د کرکې له امله له دين نه ګرزي؟ تا وويل: نه. همداسې ده ايمان چې يو ځل په زړه کې ځای ونيسي بيا په زور هم نه شي ورنه ايستل کيدلی. پوښتنه مې درنه وکړه چې آيا هغه غدر او خيانت کوي؟ تا وويل: نه غدر نه کوي، رسولان (عليهم السلام) همداسې وي غدر او خيانت نه کوي. ددې پوښتنه مې وکړه چې په څه امر درته کوي؟ تا راته وويل: هغه امر راتـه کـوي چې د يـوه الله عبادت وکړو، شريک ورسره ونه نيسو، او د بتانو له عبادت نه مو منع کوي، د لمانځه، رښتيا ويلو او پاکۍ امر راته کوي. که دا ستا خبرې رښتيا وي نو همدا پيغمبر (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به ان دا زما تر پښو لاندې ځای هم نيسي، زه خبر وم چې هغه به په همدې وخت کې مبعوثيږي، خو پدې نه پوهيدم چې هغه به له تاسې څخه وي، که زه پدې پوهيدلی چې ده ته ورسيدی شم نو د ليدلو تکليف به مې يې ګاللی وای. او که زه دده په حضور کې وای، نو دواړه پښې به مې يې ور مينځلې وای. بيا يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کتاب(ليک) راوغوښت او ويې ولوست. کله چې د ليک له لوستلو نه فارغ شو، ګڼه ګوڼه جوړه شوه خلکو شورکاوه، نو مونږ ته د وتلو امر وشو. ابو سفيان وايي کله چې مونږ ته د بيرون وتلو امر وشو، ما خپلو ملګرو ته وويل: د ابو کبشه (محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د زوی کار جوړ شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ده نه خو د روميانو (ژیړ پوټکو) پاچا هم ویریږي. لدې نه وروسته زما پوخ یقین وُ چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دین به حتماً بریالی کیږي، په همدې فکر کې وم تر څو په اسلام مشرف شوم.[1]

په قیصر باندې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د لیک دا اثر خو ابو سفیان ولید. پر هغه باندې ددې خط بل اثر دا وُ چې قیصر د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قاصد دحیه کلبي ته جامې او تحفې ورکړې، خو کله چې دحیه بیرته مدینې ته روان وُ په حسمی نومې سیمه کې د جذام قبیلې څو کسانو ډاکه ورباندې واچوله او ټول شیان یې ورنه یووړل، مدینې ته له رسیدو وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو د خپل سفر راپور یې ورکړ. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زید بن حارثه (رضي الله عنه) حسمی ته واستاوه، چې ورسره پنځه سوه وسله وال نور هم وو، لاړ او په حسمی کې یې چې د وادي قری شا ته پرته وه په جذام قبیله برید وکړ، ډیر کسان یې ورنه ووژل، سل ښځې او ماشومان یې اسیران کړل، زر اوښان او پنځه زره پسونه یې هم په غنیمت ونیول. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او جذام قبیلې تر منځ اور بند هم شوی وُ لدې پیښې نه وروسته د جذام یوه مشر زید بن رافعه راغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې احتجاج وکړ. نوموړې په اسلام مشرف شوی وُ، له دحیه سره یې مرسته هم کړې وه، په همدې اساس رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دده احتجاج قبول کړ او امر یې وکړ چې اولادونه، ښځې او مالونه یې بیرته ورکړل شي.

زیاتره سیرت لیکونکي دا سریه له حدیبیې نه مخکې ذکر کوي، پداسې حال کې چې دا سیي نده ځکه قیصر ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک له حدیبیې نه وروسته استول شوی وُ. ابن قیم هم وایي دغه سریه له حدیبیې نه وروسته واقع شویده.[2]

۵- منذر بن ساوی ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بحرین والي یا پاچا منذر بن ساوی

---

(1). صحیح بخاري ۴/۱. صحیح مسلم ۲/ ۹۸ - ۹۹

(2). زاد المعاد ۲/ ۱۲۲. حاشیة تلقیح فهوم الاثر ص ۲۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته لیک ولیکه، او د علاء بن الحضرمي په لاس یې ورولیږه. منذر یې اسلام ته را دعوت کړ. په ځواب کې منذر ورته ولیکل: اما بعد، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستاسې لیک مې ولوست، خپل قوم ته مې واوراوه، ځینې داسې وو چې اسلام یې خوښ کړ، او ځینو نورو اسلام و نه مانه، زما په ملک کې یهود او مجوس هم اوسیږي، پدې هکله لارښوونه راته وکړه. د همدې په ځواب کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته ولیکل: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى المنذر بن ساوي، سلام عليك، فإني أحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله، أما بعد، فإني أذكرك الله عز وجل، فإنه من ينصح فإنما ينصح لنفسه، وإنه من يطيع رسلي ويتبع أمرهم فقد أطاعني، ومن نصح لهم فقد نصح لي، وإن رسلي قد أثنوا عليك خيراً، وإني قد شفعتك في قومك، فاترك للمسلمين ما أسلموا عليه، وعفوت عن أهل الذنوب، فاقبل منهم، وإنك مهما تصلح فلم نعزلك عن عملك. ومن أقام على يهودية أو مجوسية فعليه الجزية**).

[**بسم الله الرحمن الرحيم**، له محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه منذر بن ساوی ته! سلام علیک. زه د هغه الله حمد او ثنا وایم چې له هغه پرته بل د عبادت وړ څوک نشته، شاهدي وایم چې محمد د الله بنده او رسول دی. اما بعد زه الله تعالی دریادوم، څوک چې نیکي کوي، خیر غواړي هغه یې په خپله گټه دی، څوک چې زما د قاصدانو اطاعت وکړي، امر یې ومنې هغوی په حقیقت کې زما اطاعت کړیدی، چا که زما له رسولانو سره نیکي وکړه دا نیکي یې له ما سره ده. زما قاصدانو ستا صفت وکړ، ما ستا د قوم په رابطه ستا شفاعت قبول کړ، مسلمانان په خپل حال پریږده کنهگارانو ته مې عفوه وکړه، عفوه یې قبوله کړه، او تر څو پورې چې ته په صلاح او خیر وې له چوکۍ څخه دې نه عزل کوو، که څوک په یهودیت او مجوسیت باندې قایم پاتې کیږي پر هغه جزیه ده، جزیه ورنه اخله.[1]]

۶- د یمامه پاچا هوذه بن علي ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یمامه مشر هوذه بن علي ته پدې

---

[1]. زاد المعاد ۳/ ٦١. دکتور حمید الله چې کوم عبارت راوړی په هغه کې د [لا اله الا هو] په ځای [لا اله غیره] لیکل شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

متن يو ليک وليږه: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى هــوذة بــن علي، سلام على من اتبع الهدى، واعلم أن ديني سيظهر إلى منتهى الخف والحــافر، فأسلم تسلم، وأجعل لك ما تحت يديك**).

[**بسم الله الرحمن الرحيم**، د الله د رسول محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا هوذه بن علي ته! سلام دې په هغه چا وي چې د هدايت په لار روان وي، پوه شه چې زما دين به پر ټولو هغو سيمو برلاسی کيږي چيرته چې پياده او سپور رسيدلی شي، اسلام راوړه تر څو په امن شې، که په اسلام مشرف شوې چوکۍ به دې درسره پاتې وي.

دا ليک سليط بن عمرو العامري يووړ.]

کله چې سليط هوذه ته ورغی، هغه هرکلی ورته ووايه، عزت يې ورکړ، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته يې داسې وليکل: رښتيا هم چې تاسې ډير غوره شي ته بلنه کوئ، همدا راز زما د پاچايۍ رعب هم په عربانو پروت دی. ما پخپل امرکې درسره شريک کړه تر څو پيروي دې وکړم. سليط ته يې جايزه او په هجرکې جوړې شوې جامې هم ورکړې.

سليط ټولې تحفې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وړاندې کړې، او د خپل سفر راپور يې هم ورکړ.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هوذه خط ولوست او ويې ويل: (**لو سألني قطعة من الأرض ما فعلت، باد، وباد ما في يديــه**). که يوه ټوټه ځمکه رانه وغواړي هم وربه يې نکړم، هغه هم تباه شو او څه چې ورسره دي هغه هم تباه شول.

او کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مکې له فتحې نه راستون شو جبريل (علیه السلام) خبر ورکړ چې هوذه مړ شو. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل:

(**أما إن اليمامة سيخرج بها كذاب يتنبي، يقتل بعدي**).په يمامه کې به داسې کذاب پيدا کيږي چې د نبوت دعوه به وکړي، خو له ما نه وروسته به ووژل شي.

چا سوال وکړ چې قاتل به يې څوک وي يا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)؟ ده وفرمايل: (**أنت وأصــحابك**).ته او ستا ملګري به يې وژني. وروسته بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې وشول.[۱]

۷- د دمشق مشر حارث بن ابي شمر غساني ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې لیک ورته لیکلی و: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى الحارث بن أبي شمر، سلام على من اتبع الهدى، وآمن بالله وصدق، وإني أدعوك إلى أن تؤمن بالله وحده لا شريك له، يبقي لك ملكك**).

[**بسم الله الرحمن الرحيم**، د الله درسول محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا حارث بن ابي شمر ته. په هغه چا دې سلام وي چې په حقه لار روان وي، په حق يې ایمان راوړې وي، ریښتونی وي. زه بلنه درکوم چې په یوه الله ایمان راوړې، شریک ورسره ونه نیسې که داسې وکړې نو پاچايي به دې درسره وي.]

دا لیک یې د شجاع بن وهب چې له بني اسد قبیلې څخه ؤ په لاس ولیږه. کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خط ور ورسید نو ویې ویل: څوک به زما نه پاچايي اخلي؟ زه ورپسې ورځم. پدې توګه مسلمان نه شو.[۱]

۸- د عمان پاچا ته لیک

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عمان پاچا جیفر بن جلندي او ورور ته یې چې عبد نومیده داسې لیک ولیکه: (**بسم الله الرحمن الرحيم. من محمد رسول الله إلى جيفر وعبد ابني الجلندي، سلام على من اتبع الهدي، أما بعد:**

فإني أدعوكما بدعاية الإسلام، أسلما تسلما، فإني رسول الله صلى الله عليه وسلم إلى الناس كافة، لأنذر من كان حياً ويحق القول على الكافرين، فإنكما إن أقررتما بالإسلام وليتكما، وإن أبيتما [أن تقرا بالإسلام] فإن ملككما زائل، وخيلي تحل

---

[۱]. زاد المعاد ۳/ ۶۳

[۱]. زاد المعاد ۳/ ۶۳. محاضرات تاریخ الامم الاسلامیة : ۱/۱۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

بساحتکما، وتظهر نبوتي علی ملککما).

بسم الله الرحمن الرحیم، د الله تعالی د رسول محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د جلندي زامنو جیفر او عبد ته! په هدایت او نیغه لار برابرو باندې دې سلام وي. اما بعد زه مو اسلام ته رابولم، اسلام راوړئ تر څو دواړه په امن شئ. زه د الله تعالی له لوري ټولو انسانانو ته رسول رالیږل شوی یم. زه خلک د کفر او بدۍ له عواقبو نه ویروم، حق ورته بیانوم تر څو په کفارو باندې دلیل قایم شي. که تاسې اسلام ومانه، همدلته به مو پخپله چوکۍ پریږدم، او که اسلام و نه منۍ نو پاچایي مو ختمیدونکې ده، ستاسې په پاچایۍ به زما د آسونو برید او یلغار جوړ شي، زما نبوت به حتماً ستاسې پر پاچایۍ غلبه مومي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دغه لیک د عمرو بن العاص (رضي الله عنه) په لاس ولیږه. عمرو وایي: روان شوم تر څو عمان ته ورسیدم، لومړی عبد ته ورغلم، هغه یې له ورور نه زیات هوښیار او نرم سړی ؤ ورته ومې ویل چې زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تاسې ته رالیږلی یم. ده راته وویل: ورور مې د عمر او مقام له پلوه له ما نه مخکې دی، راځه زه به دې هغه ته ورولم تر څو ستا لیک ولولي. او بیا یې زیاته کړه: ته څه غواړې؟ ما ورته وویل: زه د یوه الله لور ته بلنه درکوم. له الله نه پرته د نورو ټولو عبادت پریږده، پدې سره شاهدي ووایه چې محمد د الله بنده او رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی. عبد وویل: اې عمرو! ته د خپل قوم د سردار زوی یې، دا راته ووایه چې ستا پلار پدې هکله څه کړي؟ د هغه عقیده څه وه؟ هغه زمونږ لپاره نمونه دی.

ما ورته وویل: پلار مې پداسې حال کې مړ شو چې په محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ایمان نه درلود. زما هیله دا وه چې هغه په اسلام مشرف شي، او د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تصدیق وکړي. زه هم لکه پلار مې مشرک وم تر څو الله تعالی د اسلام لارښوونه راته وکړه. عبد راته وویل: څومره وخت کیږي چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پیروي دې غوره کړیده؟ ځواب مې ورکړ، لږ وخت کیږي چې په اسلام مشرف شوی یم.

راته ویې ویل چیرته مسلمان شوې؟ ما ورته وویل: په حبشه کې د نجاشي په وړاندې. او دا مې هم ورته وویل چې نجاشي پخپله هم په اسلام مشرف شویدی. عبد راته وویل نو رعیت یې څه ورسره وکړل؟ ما ورته وویل: هغوی یې امر ومانه او پیروي یې کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویې ویل: آیا دیني او مذهبي مشرانو یې هم پیروي وکړه؟ ما ورته وویل: هو. عبد راته وویل: اې عمرو! پوه شه چې دروغ سړی ډېر ژر رسوا کوي. ما ورته وویل:زه خو دورغ نه وایم، زمونږ دین د دروغ ویلو اجازه نه ورکوي. بیا یې وویل: فکر کوم چې هرقل به د نجاشي په اسلام نه وي خبر؟ ما ورته وویل: نه، هرقل پدې ښه خبر دی چې نجاشي اسلام راوړیدی. ده راته وویل: ته پدې خبر څنګه خبر شوی؟ ما وویل: نجاشي به هرقل ته خراج ورکاوه، خو کله چې په اسلام مشرف شو، نو ویې ویل قسم په خدای که لدینه وروسته یو درهم هم ورکړم. او کله چې هرقل پدې کیسه خبر شو، نو ورور یې چې نیاق نومیده ورته وویل: آیا خپل هغه غلام همداسې پریږدې چې خراج ورنکړي؟ او دا اجازه ورکوې چې د بل چا دین ومني؟ هرقل ورته وویل: دا یو شخص دی چې د ځان لپاره یې یو دین غوره کړیدی، نو زه څه ورسره کولی شم؟ په خدای قسم که د پاچایۍ غم نه وای راسره نو ما به هم لکه نجاشي دا دین مانه.

عبد وویل: اې عمرو! دا ته څه وایې؟ ما ورته وویل: قسم په خدای چې زه رښتیا وایم .

هغه راته وویل: ښه، اوس دا راته ووایه چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په څه شیانو امر او له کومو شیانو څخه نهي کوي؟ په ځواب کې مې ورته وویل: هغه امر کوي چې مونږ د الله تعالی اطاعت وکړو، او نافرماني یې ونکړو. هغه د صله رحمۍ امر کوي، او له هر ډول ظلم، زنا، شرابو، بت پرستۍ نه نهي کوي. عبد وویل: دا څومره ښه او غوره خبره ده، څومره غوره شیانو ته بلنه کوي. که زما ورور زما خبره ومني نو مونږ به ټول سواره درسره روان شو او د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته به حاضر شو، ایمان به ورباندې راوړو، او تصدیق به یې کړو، خو ورور مې په پاچایۍ ډېر ویریږي، د واک ډېر حریص دی، هغه خپلواک نه شي پریښودئ، هغه ته ګرانه ده چې د بل چا پیروي وکړي.

ما ورته وویل: که هغه اسلام راوړي، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به یې بیرته د خپل قوم مشر وټاکي. د هغه دنده به بیا دا وي چې له بډایانو نه صدقې واخلي او په غریبانو یې وویشي. عبد وویل: دا هم څومره نیک عمل دی، بیا یې وویل: صدقه څه ته وایې؟ شروع مې وکړه هغه ته مې صدقه او زکات تشریح کړ، د هر شي د زکات اندازه مې ورته بیان کړه او په اوښانو مې ورته خلاصه کړه. راته ویې ویل: یا عمرو! هغه حیوانات چې د باندې څري ونې او بوټې خوري او اوبه څښي آیا پدې ډول څارویو کې هم صدقه شته؟ په ځواب کې مې وویل: هو. هغه وویل: فکر نکوم چې زما قوم به د وطن لدې لیرې والي او شمیرې له زیاتوالي سره دې خبرې ته غاړه کیږدي. عمرو وایي څو ورځې هملته ورته انتظار وم. عبد به زما خبرې خپل ورور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسولې. تر څو يوه ورځ يې زه وغوښتلم. ورد ننه شوم پيره دارانو له متهو نه ونيـولم، ده ورته وويل: خوشې يې کړئ. خوشې يې کړم، ما غوښتـل چې کېنم. پيـره دارانـو د کيناستلو اجازه رانکړه پاچا ته مې وکتل. هغه راته وويـل: وايـه څه ويـل غـواړې؟ مـا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مهر شوی ليک ور وړاندې کړ، مهر يې مات کړ، ليک يې پرانيست او تر پايه يې ولوست. بيايې خپل ورور تـه ورکړ، هغـه هم ولوست. خو ما ليدل چې ورور يې له ده نه نرم دی، بيا يې راته وويل: وايه د قريشو دريځ څه دی؟ مـا ورتـه وويـل: هغـوی د محمـد (صلی الله علیـه و الـه و صحبه و سلم) پيروي غوره کړېده. ځينې لـه زړه نـه او لـه ديـن سره د مينې پـه بنـاء پـه اسلام مشرف شـويدي، او ځيـنې نـور بيـا پـه زور سره مغلوب شوي. پاچـا راتـه وويـل: نـور څـوک لـه محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دي؟

ما وويل: خلکو دا دين خوښ کړيدی، هغوی د الله تعالی په فضـل سره دا درک کړيـده چې دوی په ګمرا ه ی کې وو او اوس حق ته راغلي دي. فکر کوم دلته لـه تـا نـه پرتـه نـور څوک ګمراه ندي پاتې. که ته هم نن اسلام رانه وړې او پيـروي يـې ونکـړې، نـو لښکرې درپسې راځی له رينښو نه به دې باسي هر څه به دې ختميږي، نو اسلام راوړه تـر څـو پـه امن شی، که اسلام راوړې نو محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بـه دې بيرتـه د خپل قوم مشر وټاکي، هيڅوک پلي او سواره به نـه درتـه راځي. هغـه راتـه وويـل: يـوه ورځ مهلت راکړه. ته سبا بيا راشه.

زه لاړم او ورور ته يې ورغلم. هغه راته وويل: يا عمرو! هيله من يم چې ايمـان راوړي او د واکمنۍ حرص پريږدي. سهار ورغلم، خو اجازه يې را نکړه چې ورسره وګـورم. ورور ته يې ورغلم ورته ومې ويل چې ما ته خو له پاچا سره د ليدو اجازه رانکړل شوه. هغـه وروستلم. پاچا راته وويل ستا په خبرو کې مې فکر وکړ، که زه اوس پاچـايي داسې چـا ته پريږدم چې شهسواران يې لا تر اوسه دلته ندي رارسيدلي، نـو دا زمـا لپـاره مناسبه نه ده او عربان به مې ډير کمزوری وشميري، او که د هغه سواره دلتـه راورسيدل نـو لـه داسې يوه مقاومت سره به مخ شي چې مخکې به يې ليدلی هم نه وي.

په ځواب کې مې ورته وويل: ستا خوښه، زه نو سبا بيرته روانيږم. کله چې هغـه زمـا لـه ستنيدو نه ډاډه شو، نو خپل ورور يې ګوښه کړ او ورتـه ويـې ويـل: دغـه پيغمبـر (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې په کومو خلک غـالب او بريالی شوی، مونږ د هغوی په نسبت په هيڅ حساب يوو، ده چې هر چا ته پيغام استولی، ټولو يې دعوت منلی.

په همدې اسـاس يـې بـل سـهار زه ورغـوښتلم، او همـلتـه پاچـا او ورور يـې دواړو اسلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړ او د رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تصدیق یې اعلان کړ. دواړه په اسلام مشرف شول، او ما ته یې اجازه راکړه چې له خلکو نه صدقې راټولې کړم او په غریبانو یې وویشم او د خلکو تر مینځ فیصلې وکړم. که چا به مخالفت راسره وکړ هغوی دواړو به مې عملي مرسته کوله.[۱]

ددې پیښې له سیاق نه داسې ښکاري چې دغه لیک د نورو په نسبت وروسته استول شوی، او ګمان کیږي چې د مکې له فتحې نه وروسته لیکل او استول شوی وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې لیکونو سره خپل دعوت د هغه وخت زیاترو پاچایانو ته ورساوه. په ځواب کې ځینې پاچایان په اسلام مشرف شول او یو شمیر همداسې کافر پاتې شول. خو دومره خبره ده چې د هغو کفارو توجه هم همدې خوا ته را واوښتله. او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارک نامه او اسلام سره څه نا څه آشنا شول.

---

[1]. زاد المعاد ۳/ ۶۲- ۶۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حديبيه صلحې نه وروسته پوځي تحركات

د غابه يا ذي قرد غزا

د بني فزاره قبيلې يوې ډلې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خلاف د يوه اقدام په نتيجه كې د مسلمانانو په يو شمير څارويو ډاكه واچوله، غلا يې كړل. همدې ډاكوانو ته د سزا وركولو پخاطر دا غزا پيښه شوې وه. له حديبيې نه وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لومړنۍ غزا همدا وه، كه څه هم ځينې روايتونه وايي چې لومړنۍ غزا يې خيبر وه. امام بخاري ددې باب په مقدمه كې وايي چې د غابه غزا له خيبر نه درې ورځې مخكې واقع شويده. مسلم هم همدا خبره له سلمه بن اكوع نه په روايت سره نقل كړيده. د سيرت ليكونكو زياترو دا ويلي چې دغه غزا له حديبيه سولې نه مخكې وه، خو د بخاري روايت د تاريخ ليكونو له قول نه زيات صحيح دی.[1]

ددې غزا قهرمان سلمه بن اكوع دی. سيرت ليكونكي روايتونه ټول له ده نه نقلوي او وايي چې: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلې شيدې وركونكې اوښانې له خپل شپانه او غلام رباح سره څر ځای ته ليږلې وې، سلمه وايي زه هم ورسره وم او د طلحه آس مې له ځان سره بوولی و، سهار ناڅاپه عبدالرحمن فزاري پر اوښانو حمله وكړه، ټول يې وتښتول، شپون يې په قتل ورساوه. ما رباح ته وويل چې لاړ شه، دا آس طلحه ته ورسوه، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له پيښې خبر كړه. زه په يوه هسک ځای ودريدم مخ مې د مدينې په لور كړ او درې ځلې مې په لوړ آواز چيغه وكړه يا صباحاه!! بيا په غلو پسې روان شوم، په غشو مې ويشتل

[1]. صحيح البخاري باب غزوه ذات قرد ۲/ ۶۰۳ . صحيح مسلم باب غزوه ذي قرد ۱۱۳/۲تر ۱۱۵. فتح الباري ۴۶۰/۷ تر ۴۶۳، زاد المعاد ۲/ ۱۲۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا شعر مې زمزمه کاوه:

انــا ابــن الاکــوع والیــوم یــوم الرضــع

زه د اکوع زوی یم، نن ورځ د شیدو رودلو ورځ ده. یعنې نن به معلوم شي چې چا د خپلې مور شیدې رودلې دي.

ابن اکوع وایي ما په مسلسله توګه کفار په غشو ویشتل، که له هغوی نه به یو راپسې راغی نو زه به د ونې بیخ ته ورته کیناستلم او له همغه ځای نه به مې وویشت او ټپي به شو، تر څو هغوی د غرونو په منځ کې تنګې درې ته ننوتل. زه غره ته وختلم او د غره له سر نه مې تیږې پرې راغورځولې همداسې په هغوی پسې وم، تر څو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول اوښان مې شاته پاتې شول. هغوی دا ټول را ته خوشي کړل او لاړل. که څه هم هغوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ټول اوښان راته خوشي کړل، خو بیا هم زه ورپسې وم په غشو مې ویشتل، چې مجبور شول دیرش چادر او دیرش نیزې ورغورځوي، دا د دې پخاطر چې بار یې سپک شي. دوی به چې هر څه پرېښودل ما به د نښانې په توګه تیږې ورباندې اچولې تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحاب (رضي الله عنهم) ورته متوجه شي او ویې پیژني. زه ورپسې وم هغوی د یوې غونډۍ په یوه تنګه لاره کې د غرمې ډوډۍ ته کیناستل، زه له دوی نه پاس وختلم او ورته ګورم له دوی نه څلور کسان ماته راوختل. ما ورته وویل: آیا ما پیژنئ چې زه څوک یم؟ دوی دومره را لنډ شوي وو چې زما غږ یې ښه اوریده، ما ورته وویل زه سلمه بن اکوع یم، زه چې په چا پسې روان شوم هغه به حتماً رانیسم، او که څوک ما پسې شي او زما د نیولو هڅه وکړي نو کله به مې هم ونه نیسي، هغوی چې زما خبرې واوریدلې څلور واړه بیرته ستانه شول.

زه پخپل ځای ناست وم، په همدې وخت کې مې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پوځیان ولیدل چې د ونو په مینځ کې راروان دي، مخکې یې اخرم روان وُ، ورپسې ابو قتاده، ورپسې مقداد بن اسود وُ. حضرت اخرم له عبدالرحمن سره مخامخ شو، سره ونښتل د عبدالرحمن آس زخمي شو، خو عبدالرحمن وتوانید اخرم په شهادت ورسوي ، بیا یې آس ورنه واخیست ورباندې سپور شو، خو قتاده ورپسې راورسید او عبدالرحمن یې همدلته وواژه، نو مشرکین په تیښته شول. زه هم ورپسې په منډه شوم، لمانښام ته نژدې هغوی ډیر وږي وو غوښتل یې لږ اوبه وڅښي خو ما اجازه ورنکړه چې له چینې نه اوبه وڅښي، یو څاڅکی یې هم ترخولې نکړ. رسول الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

(صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او لښکر يې لماسختن راپسې راورسيد ما عرض وکړ يا رسول الله ! دا خلک تږي دي، که له ماسره سل کسان وليږې ،نو زه به د دوی ټول آسونه ورنه واخلم، او دوی به هم ټول لاس تړلي درته راولم. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: : (**يا بن الأكوع. ملكت فأسجح**). اې د اکوع زويه! برلاسى شوې يې، نو لږ نرمي وکړه. بيايې وفرمايل: (**إنهم ليقرون الآن في غطفان**). چې اوس دوی ته په بنو غطفان کې ميلمستيا کيږي يعنې دوی به اوس د هغوی ميلمانه وي.

بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**خير فرساننا اليوم أبو قتادة، وخير رجالتنا سلمة**). نن ورځ زمونږ تر ټولو غوره شهسوار ابو قتاده دی، او له ټولو نه غوره پلی مو سلمه دی. سلمه وايي چې بيا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) دوې برخې راته راکړې يوه برخه د پلي او بله د سواره، او بيا يې زه پخپله عضباء نومې اوښه ورسره سپوره کړم او مدينې ته راستانه شوو. پدې غزا کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ابن ام مکتوم خليفه ټاکلی ؤ، او د غزا بيرغ يې مقداد بن عمرو ته ورکړی ؤ.[1]

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۲۰. او دوه وروستي مصدرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبر غزا

د ۷ کال د محرم میاشت

خیبر لوی ښار وُ، ښه فصلونه او مضبوط برجونه یې درلودل، د مدینې منورې شمال ته ۶۰ یا ۸۰ میله لیرې پروت وُ، اوس د یوه کلي حیثیت لري، هوا یې هم ډیره ښه نده.

د خیبر غزا سبب

د حدیبیې له سولې نه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مخالف مثلث له لوی قوت (قریشو) نه بې غمه شو، د هغوی له اړخه یې زړه جمع شو، نو نیت یې وکړ چې ددې مثلث له دوو نورو اضلاعو یا برخو سره حساب تصفیه کړي. او دایې ضروري وګڼله چې په سیمه کې د امن او امنیت ټینګولو پخاطر د یهودو او نجد د نورو قبایلو خطر هم له مینځه یووړل شي، ترڅو مسلمانانو له جګړې نه فارغ او د الهي دین دعوت ته وزګار شي.
څرنګه چې خیبر د مسلمانانو په خلاف د ټولو توطئو، او سازشونو داسې مرکز وُ چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ضد ټول جنګونه او فعالیتونه له همدې ځایه تنظیمیدل نو مسلمانانو ته په کار وه چې لومړی همدا شیطاني ځاله ورانه کړي.
د یادونې وړ ده چې د خیبر یهودانو د احزاب په غزا کې د مسلمانانو په خلاف ټول ی عربي قبیلې راوپارلې، بني قریظه یې دیته اړ کړل چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره غدر او خیانت وکړي. هغوی پدې هم بسنه ونکړه بلکه په مدینه کې د ننه یې هم له منافقینو سره اړیکې ټینګې کړې، له غطفان او په صحرا کې میشته کوچیانو سره یې تماسونه ونیول، پخپله یې هم د جګړې تیاري نیوله، په همدې اساس مسلمانان له سختو مشکلاتو سره مخ وو. یهودانو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ترور توطئه جوړه کړه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مجبور شو ددې شرارتونو د مخنیوي پخاطر پوځي تحرکات ولري، او د یهودي لښکر ځینې شیطان مشران لکه سلام بن ابي حقیق، او اسیر بن رزام له مینځه یوسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو خبره پدې هم پای ته نه رسیدله، د یهودانو خطر لوی ؤ، او ددې خطر له مینځه وړلو یوه لوی او جدي اقدام ته ضرورت درلود. مسلمانانو تر هغې پورې ددې فرصت نه درلود چې له یهودانو سره مقابله وکړي تر څو پورې یې چې له لوی دښمن (قریشو) سره د سولې تړون نه ؤ کړی، او کله چې مسلمانان د قریشو له شر نه بې غمه شول نو د یهودانو مقابلې ته یې وخت وموند.

د خیبر په لور

ابن اسحاق وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حدیبیې نه راستون شو، ذي الحجه او د محرم میاشتې څو ورځې یې همدلته مدینه کې تېرې کړې، او بیا په همدې محرم میاشت کې د خیبر په لور روان شو. مفسرین وایي چې خیبر هغه وعده وه چې الله تعالی پدې آیت کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره کړې وه:

((وَعَدَكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَذِهِ)) (الفتح: ۲۰)

[الله تعالی له تاسو سره د ډیرو غنائمو او ولجو وعده کړیده چې وا به یې خلئ تاسې، نو الله تعالی ژر درکړل دا غنائم.]

اسلامي لښکر

منافقان او د کمزوري ایمان خاوندان د حدیبیې په غزا کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره نه وو تللي، سستي يې کړې وه، الله تعالی د دوی په هکله خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته داسې امر وفرمایه:

((سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلامَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا بَلْ كَانُوا لا يَفْقَهُونَ إِلاَّ قَلِيلاً)) (۴۸:۱۵)

[ژر به ووایي (تاته وروسته پاتې کیدونکي (خلک) کله چې روان شئ تاسې غنیمتونو (د خیبر ته) د پاره ددې) چې واخلئ تاسې هغه غنائم، پرېږدئ مونږ چې په تاسې پسې درشو اراده لري دوی چې بدل کړي حکم د الله. ووایه اې محمده! چې له سره به متابعت ونکړئ تاسې زمونږ، همداسې فرمایلي وو الله پخوا بیا به ووایي چې کینه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوئ ستاسې له مونږ سره بلکه دوی نه پوهیدل مګر لږ.]

همدا وه کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خیبر په لور روانیده، نو اعلان یې وکړ چې یوازې هغه کسان به ورسره ځي چې په جهاد کې برخه اخیستل غواړي. پدې ترتیب سره له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یوازې تر ونې لاندې بیعت کوونکي چې شمیره یې ۱۴۰۰ تنه وو روان شول.

په مدینه کې یې سباع بن عرفطه غفاري خلیفه وټاکه. ابن اسحاق وایي چې نمیله بن عبدالله لیثي یې خلیفه ټاکلی وُ، خو محققین وایي چې لومړنی روایت قوي دی.[1]

په همدې وخت کې ابوهریره (رضي الله عنه) پداسې حال کې مدینې ته هجرت وکړ چې په اسلام مشرف شوی وُ، د سهار په لمانځه کې یې په سباع بن عرفطه پسې اقتدا وکړه. او کله چې له لمانځه نه فارغ شو سباع ته ورغی، هغه څه توښه ورکړه او روان شو په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسې ور ورسید.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې په هکله له مسلمانانو سره خبره وکړه او هغوی پخپلو غنیمتونو کې هغه (ابو هریره) او ملګري یې ورسره شریک کړل.

له یهودانو سره د منافقانو تماس

منافقانو د یهودانو په ګټه کار کاوه، د منافقانو رئیس عبدالله بن ابي بن سلول د خیبر یهودانو ته احوال ولیږه چې متوجه اوسئ محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په لور در روان شویدی، متوجه اوسئ، خپل تدابیر ونیسئ، ګورئ همت له لاسه ورنکړئ، ورنه ونه ویریږئ، تاسې د شمیر او وسایلو له پلوه له هغه نه پیاوړي یاست، د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قوم ډیر لږ دی، هغوی تش لاسي هم دي، وسلې نلري.

یهودانو ته چې د ابن ابي خبر ورسید کنانه بن ابي حقیق او هوذه بن قیس یې غطفان قبیلې ته واستول او د کمک غوښتنه یې ورنه وکړه.

بني غطفان قبیله د یهودانو ملګرې وه او د مسلمانانو په خلاف یې له دوی سره مرسته کوله. پدې غوښتنې سره یهودانو دا وړاندیز هم وکړ که دوی پر مسلمانانو بریالي شول نو د خیبر د میوو نیمه برخه به بنو غطفان ته ورکوي.

---

[1]. فتح الباري ۷/ ۴۶۵. زاد المعاد ۲/ ۱۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خيبر لار

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خيبر ته د رسيدو پخاطر لومړی د عصر نومي غره په لور لاړ، بيا له صهباء نومې سيمې نه تير شو، وروسې رجيع ته ورسيد هغه چې له غطفان نه يې د يوې شپې، ورځې مزل درلود. د غطفان قبيلې خلکو تياري نيولې وه او د خيبر په لور وخوځيدل تر څو د يهودانو مرسته وکړي، دوی لا خيبر ته نه وو رسيدلي چې له شا نه يې شور او ځوږ تر غوږو شو، ګمان يې وکړ لکه چې مسلمانانو يې پر اولادونو او مالونو حمله کړې، همدا وه چې بيرته ستانه شول، او د خيبر يهودان يې يوازې پريښودل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه دوه لارښوونکې راوغوښتل کوم چې مسلمانانو ته يې لاره ښووله، له دوی نه د يوه نوم حسيل وُ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل چې داسې لار راوښيئ چې خيبر ته د شمال يعنې شام له لوري ورتاو شو، تر څو شام ته د يهودانو د تيښتې لاره بند کړو، او همدا راز د دوی او غطفان تر مينځ لاره هم غوڅه شي.

له لارښوونکو نه يوه وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا لار زه درته ښيم! روان شو تر څو يوې څلور لارې ته ورسيد هلته يې عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! له دې ټولو لارو نه خپل مقصد ته رسيدلی شو، اوس ستا خوښه په کومه لاړ شو؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر ورته وکړ چې د هرې يوې لارې نوم ورته واخلي. هغه وويل: دا لار حزن نوميږي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: دا دې وي، پدې نه ځو. هغه بيا وويل ددې بلې لارې نوم شاش دی. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا هم خوښه نه شوه. هغه وويل دريمه لار د حاطب په نامه يادېږي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه هم خوښه نکړه. پدې وخت کې حسيل وويل: چې اوس يوازې يوه لاره پاتې ده: عمر (رضي الله عنه) وويل: د هغې نوم څه دی؟ هغه وويل: نوم يې مرحب دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په همدې مرحب نومې لار باندې تګ خوښ کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لارې په اوږدو کې واقع شوې ځنې پیښې

۱- سلمه بن اکوع (رضي الله عنه) وايي: له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د خیبر په لور روان وو، د شپې مو مزل کاوه چې یوه کس عامر ته وویل: څه خو راته واوروه، عامر شاعر وُ، راکوز شو پیل یې وکړ داسې بدلې یې بللې:

اللهم لولا انت ما اهتدینا و لا تصـــدقنا ولا صلینا

فاغفر فداء لـــك ما اتقینا و ثبت الاقدام ان لاقینا

والـــقین ســـــكینة علینا انا اذا صیح بنـــــا ابینا

و بالصـــیاح عـــولوا علینا

[اې الله! که ته نه وای نو مونږ به هدایت نه وای موندلی، نه به مو صدقه ورکړی وای او نه به مو لمونځ ادا کړی وای، خدایه! مونږ له تا قربان، ښښنه راته وکړې، چې تقوی غوره کړو او که له دښمن سره مخامخ شوو ثبات را په برخه کړې او سکون راباندې نازل کړې مونږ ته چې آواز وشي نو مونږ ځواب نه وایو، غرور کوو، او د چیغو په ډگر کې خلک باور راباندې لري.]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د آواز په اوریدو سره وویل : (من هذا السائق). دا آواز ویونکی څوک دی؟ ورته وویل شول چې دا عامر بن اکوع دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (یرحمه الله).[الله تعالی دې رحم پرې وکړي.]

له اصحابو (رضي الله عنهم) نه یوه کس وویل: ستاسو دعا د هغه په حق کې لازمه شوه، اوس د هغه شهادت واجب شو، تاسو ولې مونږ د هغه له وجود نه لا زیات نه برخمن کولو؟! یعنې کاشکې د عمر د اوږدوالي دعا مو ورته کړې وای[6].

اصحاب (رضي الله عنهم) پدې پوهیدل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جنگ په وخت کې چاته په ځانگړې توگه دعا وکړي نو هغه حتماً په شهادت رسیدونکی دی.[(۲)]

د خیبر په غزا کې هم همداسې وشول او حضرت عامر (رضي الله عنه) شهید شو. همدا وجه وه چې اصحابو (رضي الله عنهم) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)

---

6. صحیح بخاري باب غزوه خیبر۲/۶۰۳. صحیح مسلم باب غزوه دي قرد و غیرها ۲/ ۱۱۵.

(2). صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته عرض وکړ چې ولې يې هغه ته د اوږده عمر دعا ونکړه تر څو دوی له ده نه نور هم مستفيد شوی وای.

۲- رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خيبر سره نژدې د صهباء په وادي کې د لمازديگر لمونځ ادا کړ. بيا يې توښې راوغوښتلې، ټولو خپلې خپلې توښې راوړې چې ټول ميده شوي غنم وو، امر يې وکړ چې ټول دلته واچوي، واچول شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) ورنه وخوړل. بيا د ماښام لمانځه ته پورته شو، مبارکه خوله يې ومينځله، اصحابو (رضي الله عنهم) هم خپلې خولې ومينځلې او په زاړه اوداسه يې لمونځ ادا کړ، وروسته يې د ماخستن لمونځ هم وکړ.[1]

اسلامي لښکر د خيبر په لمنو کې

هغه شپه چې په سهار يې جګړه پيل شوه مسلمانانو خيبر ته نژدې تيره کړه، يهودان نه وو ورباندې خبر. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عادت ؤ چې کوم قوم ته به د شپې ورسيد، نو تر سهاره به نه ورنژدې کيده، حمله به يې نه ورباندې کوله، دا شپه يې هم همداسې وکړل. سهار وختي پاڅيد د سهار لمونځ يې په تياره کې ادا کړ مسلمانان روان شول د خيبر په لور يې مخه کړه، هلته يهودان د ناخبرۍ په حالت کې له بيلچو، ټسکورو او تبرونو سره د خپلو ځمکو او پټيو په لور روان وو، کله يې چې اسلامې لښکر وليد ويې ويل: قسم په خدای چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راغلی، منډې يې کړل بيرته خپل ښارته ننوتل. په همدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**الله أكبر، خربت خيبر، الله أكبر، خربت خيبر، إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنـــذرين**). الله اکبر، خيبر وران شو، الله اکبر خيبر وران شو، مونږ چې د کوم قوم ساحې ته ورشو نو د ګواښل شويو خلکو سهار خراب وي.[2]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل لښکر لپاره يو ځای غوره کړ. حباب بن منذر (رضي الله عنه) ورته راغی عرض يې وکړ: يا رسول الله (صلی الله علیه

---

[1]. مغازي الواقدي غزوه خيبر ص ۱۱۲..

[2]. صحيح بخاري باب غزوه خيبر۲/ ۶۰۳- ۶۰۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و اله و صحبه و سلم) دا ځای دې د الله په امر غوره کړیدی، او که تا خپله د جنګي تاکتیک په توګه انتخاب کړیدی؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: دا زما شخصي نظر دی. منذر ورته وویل: دغه ځای له نطاه برجونو سره ډیر نژدې دی د یهودانو ټول جنګیالي په همدې برج کې دي، هغوی زمونږ په احوال خبر دي، مونږ ګوري، پداسې حال کې چې مونږ نه دوی وینو او نه یې په هکله پوره معلومات لرو. د هغوی غشي مونږ ته رارسیږي، خو زمونږ غشي دوی ته نه رسیږي، دلته مونږ د هغوی له شبخون نه هم په امن نه یو. بله دا چې دا ځای د خرما د ونو په منځ کې واقع دی، ژور هم دی، ځمکه یې هم خرابه ده، غوره به وي چې بل مناسب ځای وټاکې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: سیي خبره دې وکړه، وریسې یې د لښکر لپاره بل ځای غوره کړ.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خیبر ته نژدی شو ویې فرمایل: (قفوا). فوقف الجیش، فقال: (اللهم رب السموات السبع وما أظللن، ورب الأرضین السبع وما أقللن، ورب الشیاطین وما أضللن، ورب الریاح وما أذرین، فإنا نسألك خیر هذه القریة، وخیر أهلها، وخیر ما فیها، ونعوذ بك من شر هذه القریة، وشر أهلها، وشر ما فیها، أقدموا، بسم الله). ودریږئ، ټول لښکر ودرید، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: اې د اوو آسمانونو او تر آسمانو لاندې د ټولو مخلوقاتو لویه ربه! اې د اوو ځمکو او پکې د ټولو موجوداتو ربه! اې د شیطانانو او د دوی له خوا د ګمراه شویو ربه! مونږ له تا نه ددې کلي خیر غواړو، ددې کلي د اوسیدونکو او ټولو له شر نه تا ته پناه در وړو. بیا یې وفرمایل: روان شئ، مخ په وړاندې د خدای په نامه سره.[1]

د جنګ تیاري او د خیبر برجونه

پر خیبر له حملې نه مخکې شپه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (لأعطین الرایة غدًا رجلاً یحب الله ورسوله ویحبه الله ورسوله، [یفتح الله علی یدیه]) فلما أصبح الناس غدوا علی رسول الله صلی الله علیه وسلم، کلهم یرجو أن یعطاها، فقال: (أین علي بن أبي طالب؟) فقالوا: یا رسول الله، هو یشتکي

---

(1). ابن هشام ۲/ ۳۲۹.

عينيه، قال: (فأرسلوا إليه)، فأتي به فبصق رسول الله صلى الله عليه وسلم في عينيه، ودعا له، فبرئ، كأن لم يكن به وجع، فأعطاه الراية، فقال: يا رسول الله، أقاتلهم حتى يكونوا مثلنا، قال: (انفذ على رسلك، حتى تنزل بساحتهم، ثم ادعهم إلى الإسلام، وأخبرهم بما يجب عليهم من حق الله فيه، فوالله، لأن يهدي الله بك رجلا واحدًا خير لك من أن يكون لك حمر النعم).

سهار به بیرغ داسې شخص ته ورکوم چې لـه الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره محبت لري، الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم ورسره مینه لري. کله چې سهار شو، اصحاب (رضي الله عنهم) ټول د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورتلل هر یوه دا تمه لرله چې بیرغ به ده ته ورکړل شي. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: علي (رضي الله عنه) چیرته دی؟ اصحابو (رضي الله عنهم) ورته وویل: هغه خو د سترګو تکلیف لري.[1] ویې فرمایل: را ویې غواړئ. څوک لاړل او علي (رضي الله عنه) یې راووست. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې سترګې پخپلو مبارکو لاړو ورلمدې کړې، دعا یې ورته وکړه او سترګې یې داسې جوړې شوې لکه چې هیڅ مرض نه وو پکې، بیایې بیرغ ورکړ. علي (رضي الله عنه) عرض وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تر هغې پورې به ورسره جنګیږم تر څو هغوی زمونږ په شان مسلمانان شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: په اطمینان سره لاړ شه تر څو د دوی ساحې ته ورسیږې، هلته هغوی ته د اسلام بلنه ورکړه، د الله تعالی حقوق ورته بیان کړه، قسم په خدای که الله تعالی ستا په لاس یوه سړي ته هدایت وکړي، نو دا له سرو اوښانو نه درته غوره دی.[2]

خیبر په دوو برخو ویشل شوی و

<u>په لومړنۍ برخه کې یې دا پنځه برجونه وو:</u>

---

[1]. د همدې رنځ له کبله علي (رضي الله عنه) په سر کې لـه لښکر نـه پاتې شوی و، خو وروسته ورپسې راغلی ؤ.

[2]. صحیح بخاري ۲/ ۵۰۵-۶۰۶. ځینې روایات وایي چې علي (رضي الله عنه) ته بیرغ د برجونو د فتحې لپاره د څو هڅو له ناکامۍ نه وروسته ورکړل شو، خو د محققینو رایه هغه ده کومه چې مونږ ذکر کړیده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د ناعم برج. ۲- د صعب بن معاذ برج. ۳- د قلعه زبير برج. ۴- د ابي برج. ۵- د نزار برج.
لومړي درى برجونه په نطاه نومې سيمه او دوه نور په شق نومې سيمه کې پراته وو.
د خيبر په دوهمه برخه کې چې په کتيبه سره يې شهرت درلود درى برجونه پراته وو چې نومونه يې دا دي:
۱- د قموص برج دا د بني نضير د مشر ابي حقيق برج ؤ. ۲- د وطيح برج. ۳ – د سلالم برج. په خيبر کې لدې آتو برجونو نه علاوه نور برجونه او کلا ګانې هم وې، خو هغه نورې ددې آتو په شان لويې او مضبوطې نه وې.
د جګړې زيات شدت د خيبر په لومړنۍ برخه کې ؤ، دوهمه برخه که څه هم جنګيالان پکې ډير وو خو ټول بيله جګړې تسليم شول.

د جګړې پيل او د ناعم برج فتح کيدل

مسلمانانو لومړى پر ناعم برج حمله وکړه، همدلته د يهودو لومړنۍ دفاعي کربنه هم وه. دې برج که له يوې خوا زيات استراتيژيک اهميت درلود له بل پلوه د يهودانو مشهور قهرمان مرحب هغه چې په زرو شمار ؤ هم همدلته اوسيده.
علي (رضي الله عنه) مسلمانان د همدې برج په لوري مرش کړل، هلته يې يهودانو ته د اسلام بلنه ورکړه خو هغوى اسلام و نه مانه، د خپل مشر مرحب تر مشرۍ لاندې د مسلمانانو مقابلې ته راووتل. مرحب را وړاندې شو او مسلمانانو ته يې د مقابلې چيلنج ورکړ. سلمه بن اکوع وايي: په خيبر کې د هغوى مشر مرحب د جګړې ميدان ته راوړاندې شو، توره يې په لاس کې وه او دا شعر يې وايه:

قد علمت خيبر اني مرحب شاكي السلاح بطل مجرب
اذا الحروب اقبلت تلهب

[د خيبر خلک پدې پوه دي چې زه مرحب يم، مسلح يم، د جنګ او جګړې په دوران کې تجربه کار اتل يم.
سلمه وايي دده مقابلې ته زما تره (عامر) ورووت او ويې ويل:

قد علمت خيبر اني عامر شاكي السلاح بطل مغامر

(c) ketabton.com: The Digital Library

[خيبر وال پدې خبر دي چې زه عامر يم، بيباکه، وسله په لاس اتل يم.]
دواړو يو پر بل د ګوزار هڅه وکړه، د مرحب توره زما د تره عامر په ډال ولګيده، عامر هڅه وکړه چې له لاندې نه په مرحب ګوزار وکړي، خو توره يې لنډه وه، که څه هم غوښتل يې د يهودي په پنډۍ ګوزار وکړي خو توره يې پخپله ګونډه برابره شوه، سخت زخمي شو، او بيا له همدې ټپ نه وفات شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دده په هکله فرمايلي: (إن له لأجرين ــ وجمع بين إصبعيه ــ إنه لجَاهِدٌ مُجَاهِد، قَلَّ عربي مَشَي بها مِثْلَه). دده (عامر) لپاره دوه اجرونه دي او پخپلو دوو مبارکو ګوتو يې اشاره وکړه، ده داسې جهاد وکړ چې په عربو کې به دده په شان مجاهد کم موندل شي[1].
داسې ښکاري چې مرحب به بيا د مقابلې غږ کړی وي، او هماغه خپل شعر به يې وايه او په ميدان کې به تاويده. همدا وه چې دا ځل يې د مقابلې لپاره علي (رضي الله عنه) ووت، او دا شعر يې وو ايه:

انا الذي سمتني امي حيدره كليث غابات كريه المنظره

اوفيهم بالصاع كيل السندره

[زه هغه څوک يم چې مور مې حيدر (زمری) نوم راباندې ايښی دی، زه لکه د ځنګل د پاچا (زمري) په شان هيبتناک يم. زه د ټولو د نيزو پوره حساب ورکوم.]
علي (رضي الله عنه) دا شعر زمزمه کړ او په مرحب يې داسې ګوزار وکړ چې ځای په ځای يې نسکور کړ، ورپسې د همده په لاس خيبر فتح شو.[2]
کله چې علي (رضي الله عنه) د يهودانو برجونو ته ورلنډ شو، يوه يهودي له برج نه راوکتل او ويې ويل: ته څوک يې؟ ده ځواب ورکړ چې زه علي بن ابي طالب (کرم الله وجهه) يم. يهودي وويل: قسم په هغه کتاب چې پر موسی (عليه السلام) نازل شويدی چې تاسې برلاسي شوئ. بيا د مرحب ورور ياسر راووت او ويې ويل: څوک راسره مقابله کوي؟ له مسلمانانو نه زبير (رضي الله عنه) مقابلې ته ور وړاندې شو، مور يې صفيه (رضي الله عنها) وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! هسې نه چې زوی مې مړ نه شي؟ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)

[1]. مسلم باب غزوه خيبر ۱۲۲/۲،باب غزوه دي قرد ۱۱۵/۲ . صحيح البخاري باب غزوه خيبر ۶۰۳/۲
[2]. د مرحب د قاتل، د قتل د نېټې او د دغه برج د فتحې په اړه د مصادرو تر منځ لوی اختلاف وجود لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمایل: (**بل ابنك یقتله**).نه، بلکه ستا زوی به هغه وژني. همغه وه چې زبیر (رضي الله عنه) پدې وتوانید چې یهودی (یاسر) ووژني.
د ناعم برج په شاو خوا کې سختې جګړې وشوې، یو شمیر وتلي یهودان پکې مړه شول، د نورو یهودانو روحیات کمزوري شول، د مسلمانانو د مقابلې توان یې له لاسه ورکړ. ځینې مصادر وایي چې دا جګړه څو ورځې روانه وه، مسلمانان له سخت مقاومت سره مخ وو، په پای کې یهودان بې وسه شول، د مقابلې توان یې بایلود، او له همدې برج نه صعب نومي برج ته واوښتل، او مسلمانانو د ناعم برج فتحه کړ.

د صعب بن معاذ د برج فتحه کول

په ناعم نومي برج پسې دوهم مهم برج د صعب په نامه یادیده. پر دې برج د برید قومانده د حباب بن منذر انصاري په غاړه وه، مسلمانانو برج درې ورځې کلا بند کړ، په دریمه ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې برج د فتحې لپاره خاصه دعا وکړه.
ابن اسحاق روایت کوي چې د اسلم قبیلې بني سهم کورنۍ مسلمانان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل عرض یې وکړ: مونږ ستړي شوي یوو، هیڅ مو په لاس کې نشته. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**اللهم إنك قد عرفت حالهم، وأن لیست بهم قوة، وأن لیس بیدي شيء أعطیهم إیاه، فافتح علیهم أعظم حصونها عنهم غَنَاء، وأكثرها طعامًا ووَدَكًا**).خدایه ته د دوی په حال خبر یې، دوی وس نلري، زه هم څه نلرم چې ورېې کړم، خدایه! ته د دوی په لاس تر ټولو لوی برج فتحه کړې تر څو څه شی یې لاسته ورشي، هغه برج د دوی په لاس فتح کړې چې ډېره غله او ډېر غوړي وي پکې. کله چې سهار شو، الله تعالی د دوی په لاس د صعب بن معاذ برج فتحه کړ. او پدې برج کې له ټولو برجو نه زیات خواړه او وازدې یعنې غوړي وو.[1]
کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصحاب (رضي الله عنهم) پر برج باندې د حملې لپاره استول، نو د بني اسلم قبیلې کسان له نورو نه مخکې وو. د برج مخې ته مقابله او جګړه وشوه، په پای کې په همدې ورځ له لمر لویدو نه مخکې برج فتحه شو. مسلمانانو پدې لوی برج کې د هغه زمانې یو شمیر توپونه او ټانکونه

[1]. ابن هشام ۲/ ۳۳۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم په غنیمت ونیول.

د ابن اسحاق په روایت پدې ورځو کې مسلمانان له سختې لوږې سره مخ شوي وو، او له ډیرې لوږې یې خره ذبح کړي وو او د همدې خرو غوښې یې په دیګونو کې بار کړې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې له مسئلې خبر شو د اهلي خره د غوښې له خوړولو نه یې نهې وکړه، او دادیګونه واړول شول.

د زبیر د کلا فتح

د ناعم او صعب برجونو له فتح کولو وروسته یهودان ټول د زبیر کلا ته لاړل. دغه یوه ډیره مضبوط کلا وه، موقعیت یې هم داسې و چې آسونه او پیاده ځواکونه نه شوای ورباندې ورختلی. همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) محاصره کړه، محاصره دری ورځې اوږده شوه. یو یهودي راغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې عرض وکړ چې یا ابا القاسم! که ته یوه میاشت هم محاصرې ته ادامه ورکړې یهودانو ته څه مشکل نشته ځکه چې له دوی سره خواړه شته د اوبو مشکل یې هم نشته، د شپې له خوا د خپل ضرورت وړ اوبه اخلي او بیرته پخپله کلا کې ځای نیسي، خو که تا اوبه ورباندې بندې کړې، نو دوی به مجبور شي چې بیرون ته راووزي. همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوبه ورباندې بندې کړې، دوی راووتل او سخته جګړه یې وکړه. یو شمیر مسلمانان شهیدان شول، لس کسه یهودان هم ولګیدل، بالاخره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بریالی شو او دا کلا یې هم فتحه کړه.

د اُبي د کلا فتحه

کله چې د زبیر کلا هم د مسلمانانو په لاس فتحه شوه، یهودان د ابي کلا ته لاړل او هلته یې سنګر ونیو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا کلا هم محاصره کړه، د محاصرې په دوران کې دوه یهودي اتلان یو په بل پسې راووتل او د مقابلې ټېر یې وواهه. مقابله وشوه دواړه د مسلمانانو په لاس ووژل شول. لدې دوو یهودی جنګیالیو نه یو د مشهور مسلمان اتل د سرې لنګۍ خاوند ابو دجانه سماک بن خرشه انصاري په لاس ووژل شو. کله چې ابو دجانه دغه یهودی وواژه نو د کلا په لور یې مخه کړه، مسلمانان هم ورپسې ورغلل ګرمه جګړه ونښته، مسلمانان کلا ته ورد ننه شول، یهودان په تیښته بریالي شول او ځانونه یې د نزار برج ته ورسول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نزار برج فتحه

د خیبر پدې برخه کې نزار تر ټولو زیات مضبوط برج وُ، یهودانو باور درلود چې مسلمانان به په هیڅصورت کې هم دغه برج ونه شي نیولی، دوی پدې برج دومره زړه تړلی و چې خپل اولادونه او ښځې یې هم همدلته ورسره ساتلي وو.
مسلمانانو هم دغه برج کلک کلا بند کړ، په یهودو یې سخت فشار راووست، خو څرنګه چې برج د غره په څوکه کې پروت وُ، ورننوتل ګران وو. یهودانو هم دا جرائت نه درلود چې له برج نه د باندې راووزي، خو د برج له درز نه یې د غشو او ډبرو په ویشتلو سره سخت مقاومت وکړ. کله چې د نزار برج محاصره اوږده شوه، مسلمانان ونه توانیدل برج ونیسي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې د هغه وخت توپونه ورته نصب شي، داسې ښکاري چې مسلمانانو به هم د توپ څه ډزې کړې وي او په همدې ګولیو سره یې د برج په دیوالونو کې درزونه پیدا کړل، او له همدې لارې نه د ننه ور داخل شول. په برج کې د ننه سخته جګړه ونښته چې په نتیجه کې یې یهودانو ماتې وخوړه، ډیر تلفات یې ورکړل پدې هم ونه توانیدل چې د پخوا په شان بل برج ته پناه یوسي، بلکه څوک چې په تیښته بریالي شول هغوی خپل اولادونه او ښځې مسلمانانو ته پریښودلی. او پدې ترتیب او ددې برج په فتحې سره د خیبر د لومړۍ برخې (نطاه او شق) ټول برجونه فتحه شول، که څه هم پدې برخه کې یو شمیر نور واړه برجونه هم وو، خو د نزار برج له سقوط نه وروسته یهودانو پخپله هغه واړه برجونه خوشي کړل او ټول د خیبر دوهمې برخې ته منتقل شول.

د خیبر د دوهمې برخې فتحه

د نطاه او شق له فتحې نه وروسته، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بني نضیر قبیلې د نورو برجونو چې په کتیبه کې پراته او وطیح، قموص او سلالم نومیدل، په لور توجه وکړه، چیرته چې ټول یهودان راټول شوي وو.
سیرت لیکونکي پدې برجونو کې د جګړې د پیښیدو په هکله اختلاف لري. د ابن اسحاق له روایت نه داسې ښکاري چې د قموص برج د فتح کیدو په وخت کې جګړه شوې وي، او دا برج په جګړې سره فتحه شوی نه د خبرو له لارې[1].
واقدي وایي چې: د خیبر دغه برخه د خبرو له لارې فتحه شوې، خو دا هم کیدای شي

[1]. ابن هشام ۲/ ۳۳۱- ۳۳۶- ۳۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د قموص برج په شاو خوا کې لومړی جګړه شوې وي او بیا د خبرو له لارې تسلیم شوې وي. او پاتـه دوه نـور برجونـه بیلـه جګړې تسلیم شـویدي. پـه هـر حـال رسـول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دې برخې (کتیبه) ته له راتګ نـه وروسته یهـودان کلا بند کړل، چې پوره ۱۴ ورځې محاصره وو. په پای کې رسول الله (صلی الله علیـه و اله و صحبه و سلم) اراده وکړه چې دا برجونه هم په توپونو وولـي، خو کله چې یهـودان پوه شول چې نور وژل کیږي نو د سولې او خبرو وړاندیز یې وکړ.

خبرې او مذاکرات

ابن ابي حقیق د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ځوک واستول او ورته ویې ویل: آیا خوښه دې ده چې خبرې سره وکړو؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا وړاندیز ومانه، هغه راغی خبرې پیل شوې، او پدې سره جوړ شول چې په برجونو کې موجود یهودي جنګیالان به ټول په امن وي، د یهودانو اولادونه به د دوی وي، اسیران کیږي به نه، خو هغوی به ټول له خیبر نه وزي، خپلې ځمکې، مالونه، سره او سپین به ټول رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته سپاري، خپل آسونه، وسلې، نیزې او نور ټول به پریږدي، یوازې هغه څه به ورسره وړی شي چې په غاړه یې وي لکه جامې. خو د ابو داود په یوه روایت کې راځي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا ورسره ومنله چې یهودان به له خیبر نه د وتلو په وخت د دومره مال د وړلو اجازه لري چې اوښ یې وړی شي.[۱] په همدې اتفاق وشو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وویل: (**وبرئت منکم ذمة الله وذمة رسوله إن کتمتموني شیئا**)[۲].

که څه مو پټ کړل، نو الله ته به یې ځواب ورکوئ. د الله او رسول الله (صلی الله علیـه و الـه و صـحبه و سـلم) ذمـه درنـه خلاصـه ده. پـدې ترتیـب سـره تـړون وشـو او خیبـر د مسلمانانو په لاس فتحه شو. او برجونه ورته وسپارل شول.

د ابي حقیق د دوو زامنو وژل کیدل

سره لدې چې دا تړون وشو، خو د حقیق زامنو ډیر مالونه پټ کړل، هغـه ژې یـې هـم پـټ

---
[۱] . سنن ابي داؤد، باب ما جاء في حکم خیبر ۷٦/۲.
[۲] . زاد المعاد ۱۳٦/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړل چې د حیي بن اخطب بې شمیره دارایي او ګاڼې وې پکې کومې چې د بني نضیر د شړلو په وخت یې له ځان سره خیبر ته راوړې وې.
ابن اسحاق روایت کوي: کنانه بن ابي حقیق (الربیع) چې د بني نضیر خزانې وې ورسره، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راوستل شو، پوښتنه یې ورنه وکړه چې د بنو نضیر خزانې چیرته دي؟ ده سره لدې چې د خزانې ساتونکی ؤ انکار وکړ، پدې وخت کې یو بل یهودی راغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې وویل چې ما به هر سهار کنانه لیده چې دغې مخروبې ځمکې ته به راته. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کنانه ته وویل: (أرأیت إن وجدناه عندك أأقتلك؟)ګوره که چیرته دغه خزانه له تاسره پیدا شوه نو آیا بیا دې ووژنو؟ کنانه وویل: هو، که له ما سره وموندل شوه نو ومې وژنئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې دغه خرابه وکیندل شي. له کیندلو وروسته څه اندازه مالونه لاسته راغلل، بیا له کنانه نه پوښتنه وشوه چې نور مالونه چیرته دي؟ هغه بیا هم انکار وکړ، همدا وه چې زبیر (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړل شوه چې کنانه تعذیب کړي تر څو د خزانې ځای په ګوته کړي.
زبیر (رضي الله عنه) په چقماق باندې په سینه سینه کې واهه تر څو مرګ حال شو، وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) محمد بن مسلمه (رضي الله عنه) ته وسپاره، او هغه یې د خپل ورور محمود په بدل کې سر پرې کړ. (محمود د مسلمه زوی چې د محمد ورور ؤ د ناعم برج تر څنګ ناست ؤ چې یهودانو د میچنې تیږه ورباندې غورځولې او په شهادت یې رسولی ؤ.)
ابن قیم وایي چې: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابي حقیق د دواړو زامنو د وژلو امرکړی ؤ، او په دوی باندې د کنانه د تره زوی شاهدي ویلې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د حیي بن اخطب لور صفیه هم په اسارت ونیوله، صفیه پدغه وخت کې د کنانه بن ابي حقیق په نکاح کې وه.

د غنیمتونو ویش

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فیصله وکړه چې یهودان له خیبر نه وشړي، خو هغوی ورته راغلل عرض یې وکړ چې مونږ ددې ځمکې په هکله له تاسې نه زیات معلومات او تجربه لرو، مونږ همدلته پریږدئ دا ځمکې به درته کاله کوو. له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) سره نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره وخت او فرصت و او نه هم دومره كسان وو ورسره چې دلته په ځمكه كار وكړي، همدا وه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) فيصله وكړه چې يهودان به پدې ځمكو كار كوي په بدل كې به يې د ټولو حاصلاتو او ميوو نيمه برخه دوی ته وركول كيږي. او دا فيصله به تر هغې پورې عملي وي تر څو پورې چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوښه وي. يهودان همدلته پاتې شول او عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) به د حاصلاتو په اړه د تخمين په اساس فيصله كوله يعني تخميني اندازه به يې معلوموله. همدا راز رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خيبر ځمكې په ۳۶ برخو وويشلې، بيا هره برخه په سلو برخو مشتمله وه پدې حساب سره ټولې درې زره شپږ سوه برخې وې. د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو حصه نيمه يعنی ۱۸۰۰ برخې وې، شخصاً د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يوه برخه وه او هغه هم لكه د بل هر مسلمان د برخې په اندازه، او پاتې نيمه بله برخه چې (۱۸۰۰) نورې برخې كيدلې هغه يې د خاصو حالاتو، ځان او مسلمانانو د مشكلاتو يا ټولنيزو ستونزو لپاره وساتله. او دا نيمه برخه ځمكه يې لدې امله په ۱۸۰۰ برخو وويشله چې دا په حقيقت كې د الله له طرفه د حديبيې د ټولو غازيانو حاضر وو كه غائب لپاره يو نعمت، روزي او بدله وه. د حديبيې غازيان ۱۴۰۰كسان وو، دوه سوه آسونه هم ورسره وو، د هر آس لپاره دوې برخې وې، پدې حساب ټولې برخې يو زر اته سوه شوې چې د سواره لپاره درې او د پلي لپاره يوازې يوه برخه وه.[۱]

د خيبر غنيمتونه بې حسابه وو، بخاري له ابن عمر (رضي الله عنهما) نه روايت كوي چې وايي: د خيبر تر فتحې پورې مونږ په نس نه وو ماړه شوي، همدا راز عائشه (رضي الله عنها) وايي: كله چې خيبر فتحه شو نو مونږ ووېل اوس به په خرماوو ماړه شو.[۲]

او كله چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خيبر نه بيرته مدينې ته تشريف راوړ، نو ټولو مهاجرينو هغه باغونه بيرته خپلو انصارو وروڼو ته وركړل چې دوی ته يې د مرستې په دود وركړي وو، ځكه اوس خو مهاجرين هم په خيبر كې د مال، باغ اوخرما خاوندان شوي وو.[۳]

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۳۷ – ۱۳۸.

[2]. ، صحيح بخاري ۲/ ۶۰۹.

[3]. زاد المعاد ۲/ ۱۳۷، صحيح مسلم ۲/ ۹۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جعفر بن ابي طالب او اشعريانو(رضي الله عنهم) راتګ

د خيبر د غزا په دوران کې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تره زوی جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) او ملګري يې له ابو موسی اشعري او ملګرو سره يې راورسيدل. ابو موسی (رضي الله عنه) وايي: مونږ په يمن کې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وتلو خبر واوريد، همدا وه چې زه او دوه ورونه مې له څو پنځوس کسانو سره يو ځای د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لور د هجرت سفر پيل کړ، په کښتۍ کې سپاره شوو، خو کښتۍ د حبشې په لور يووړو، هلته مو له جعفر او ملګرو سره يې ملاقات وشو، هغوی راته وويل: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مونږ دلته راليږلي يوو او همدلته يې د پاتې کيدو امر راته کړيدی، تاسی هم راسره پاتې شئ، نو ورسره پاتې شوو. تر څو وروسته روان شوو او پداسې وخت کې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسيدو چې خيبر يې فتحه کړی و، مونږ چې ور ورسيدو نو مونږ ته يې هم په غنيمت کې برخه راکړه. غايبانو ته يې(هغه چې په غزا کې نه وو ورسره) د خيبر له غنيمتونو نه څه ورنکړل، يوازې مونږ د جعفر ملګرو ته يې برخه راکړه او بس [1].

کله چې جعفر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورسيد هرکلی يې ورته ووايه، ښکل يې کړ او ويې فرمايل: (والله ما أدري بأيهما أفرح؟ بفتح خيبر أم بقدوم جعفر). والله که پوهيږم په کومه خوشالي‌خوښي وکړم، د خيبر په فتحه او که د جعفر په راتګ[2]؟

جعفر (رضي الله عنه) او ملګري يې وروسته له هغې راغلي وو چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نجاشي ته عمرو بن اميه الضمري ليږلئ او د مسلمانانو د بيرته ليږلو خبره يې ورته کړې وه، نو نجاشي هغوی په دوو کښتيو کې ورواستول. د جعفر (رضي الله عنه) ملګري ۱۶ نارينه وو، ښځې او اولادونه يې هم ورسره وو. او نور مسلمانان مخکې له حبشې نه مدينې ته راغلي وو.[3]

---

(1). صحيح بخاري ۱/ ۴۴۳. فتح الباري ۴۸۴/۷تر ۴۸۷.

(2). زاد المعاد ۲/ ۱۳۹ .

(3). محاضرات تاريخ الامم الاسلاميه للخضري ۱۲۸/۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له صفیه (رضي الله عنها) سره د رسول الله (ﷺ) واده

مخکې مو وویل چې د صفیه (رضي الله عنها) میړه کنانه بن ابي حقیق د غدر په سزا کې ووژل شو، نو صفیه (رضي الله عنها) په اسارت ونیول شوه. کله چې اسیرانې ښځې ټولې راغونډې شوې، دحیه بن خلیفه کلبي راغی او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې د یوې وینځې سوال وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: لاړ شه او له اسیرو ښځو نه یوه واخله. دحیه لاړ او په صفیه بنت حیي یې لاس کیښود، پدې وخت کې یو صحابي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او ورته ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تا دحیه ته د بنو نضیر او بنو قریظه قبیلې سرداره یعنی صفیه ورکړه! دغه میرمن خویوازې ستاسې له شان سره ښایي! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: احوال ورکړئ چې هغه راولي. دحیه سره له صفیې راغی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وکتل او ویې ویل: ددې په بدل کې بله اسیره واخله. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صفیه (رضي الله عنها) اسلام ته راوبلله، هغې اسلام ومانه، په اسلام مشرف شوه، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) آزاده کړه او په نکاح یې کړه، او مهر یې همدا آزادي وه. د مدینې په لار چې د سد صهباء سیمې ته ورسیدل صفیه (رضي الله عنها) له حیض نه پاکه شوه، نو ام سلیم ورته جوړه کړه، د شپې یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته واستوله، او پدې ترتیب سره دا واده تر سره شو. سهار یې د خرما، میده شویو اوړو او غوړیو نه تیاره شوې شوروا ولیمه ورکړه، درې ورځې یې د لارې په اوږدو کې د واده د شپو په توګه ورسره تیرې کړې.[1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د صفیه (رضي الله عنها) په مخ کې شین والی ولید ورته ویې ویل چې دا څه دي؟ دې وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ما ستا له راتګ نه مخکې خوب ولید چې سپوږمۍ له خپل ځای نه بیځایه شوه او زما په غیږ کې راولویده. پدې وخت کې م ی ستا په هکله هیڅ معلومات نه درلودل، دغه کیسه او خوب مې خپل میړه ته ووایه، هغه په مخ ووهلم او راته ویې ویل لکه چې د هغه پاچا هیله لرې چې په مدینه کې دی.[2]

---

[1]. صحیح بخاري ۱/ ۲،۵۴/۶۰۴_۶۰۶، زاد المعاد ۲/ ۱۳۷.

[2]. ابن هشام ۲/ ۲۳۶، زاد المعاد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زهرو ککړ پسه

د خيبر له فتحې نه وروسته پداسې حال کې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د فاتح لاربنود په حيث دلته ځای په ځای شوی وُ د سلام بن مشکم ښځې زينب بنت حارث يو کباب شوی پسه ورته راوړ. نوموړې پوښتنه کړې وه چې د پسه کوم غړی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير خوښيږي، ورته ويلی شوي وُ چې لاس يا ځکينۍ پښې. نو په همدې پښه کې يې ډير زهر ورته واچول بيا يې ټول پسه په زهروککړکړ، بيا يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته راووړ او مخې ته يې ورته کيښود. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همدا پښه چې ډير زهر پکې وُ راونيوله، غوښه يې ورنه بيله کړه ويې ژووله خو تيره يې نه شوه، بيرته يې تپ کړه. ويې فرمايل: (إن هذا العظم ليخبرني أنه مســـموم).دا هډوکی راته وايي چې زهر پـــکې گډ شويدي. بيا يې هغه ښځه راوغوښتله ،ورته وويې ويل : (ما حملك على ذلـــك؟) ولې دې دا کار کړئ؟ ښځې اعـتراف وکړ ويې ويل: ما ويل که محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پاچا وي، نو پدې سره به ورنه بې غمه شو، او که رسول وي، نو حتماً به خبر ورکړل شي او دا غوښه به ونه خوري. وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه. د غوښې خوړلو په وخت کې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره بشر بن البراء بن معرور هم وُ هغه يوه اندازه غوښه وخوړله چې له امله يې مړ شو.

دې ښځې ته د عفوې په اړه مختلف روايتونه رانقل شويدي، ځينې وايي عفوه ورته وشوه او نور وايي چې ووژل شوه، خو اتفاق بيا پدې شويدی چې لومړی رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه، خو کله چې بشر مړ شو، نو دغه ښځه يې ورباندې قصاص کړه.[1]

د خيبر په غزا کې د شهيدانو او مشرکينو د مړيو شميره

په خيبر غزا کې ۱۶ مسلمانان په شهادت ورسيدل، څلور قريشان، يو له اشجع قبيلې، يو له اسلم قبيلې يو د خيبر له خلکو او نور انصار (رضي الله عنهم) وو.

بل روايت وايي چې ددې غزا د شهيدانو شميره ۱۸ تنه وه. منصور پوري دغه شمير

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۳۹ . فتح الباري: ۷/ ۴۹۷. اصله کيسه په بخاري ۱/۴٤۹، ۲/۸٦۰، ٦۲۰ او ابن هشام ۲/۳۳۷_۳۳۸ کې ذکر شويده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹ تنه ښوودلی او وایي : سیرت لیکونکو د خیبر شهیدانو شمیره پنځلس ښودلې ده، خو ما له ډیرې څیړنې وروسته ۲۳ نومونه موندلي، چې یو نوم رنیف بن حبیب یوازې په طبري کې، بل رنیف بن وائله یوازې په واقدي کې راغلی دی، یو (بشر بن براء) په زهرو لړلې پسه له امله مړ شو، یو بل کس (بشر بن عبدالمنذر) داسې دی چې ځنې وایي په خیبر کې شهید شوی او نور وایي چې په بدر کې په شهادت رسیدلی دی، خو صحیح روایت دا دی چې په بدر کې شهید شویدی.[1] له یهودانو نه پدې غزا کې۹۳ کسه وژل شویدي.

فدک

خیبر ته له رسیدو نه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) محیصه بن مسعود (رضي الله عنه) د فدک یهودانو ته واستاوه، تر څو هغوی اسلام ته راوبولي، خو هغوی خبره اوریده کړه.

خو کله چې خیبر فتح شو، نو الله تعالی یې په زړونو کې رعب واچاوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې د سولې وړاندیز وکړ او ویې ویل چې: د خیبر د یهودانو په شان دوی هم د فدک په نیمایي حاصلاتو سره سولې ته تیار دي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی وړاندیز ومانه، د فدک سیمه ټوله خاص د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لپاره وه. ځکه دلته مسلمانانو هیڅ ډول جنګ او جدل نه و کړی.[2]

وادي القرى

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خیبر له فتحې نه فارغ شو، نو د وادي القری په لور یې مخه کړه، هلته یو شمیر یهودان چې څه عربان هم ورسره وو اوسیدل.

دې سیمې ته له رسیدو سره سم د یهودانو له لوري پر مسلمانانو د غشو باران وشو، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو غلام (مدعم) هم ووژل شو. خلکو وویل: جنت یې دې مبارک وي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)

---

[1]. رحمه للعالمین ۲/ ۲۶۸ تر ۲۷۰.
[2]. ابن هشام ۲/ ۳۳۷ - ۳۵۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفرمایل: (كلا، والذي نفسي بيده، إن الشَّمْلَة التي أخذها يوم خيبر من المغـانم، لم تصبها المقاسم، لتشتعل عليه نارًا)، فلما سمع بذلك الناس جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم بشِرَاك أو شراكين، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: (شراك من نار أو شراكان من نار). نه داسې نده، قسم په هغه ذات چې زما ژوند يې په واک کې دی، هغه شمله (یو ډول پراخه جامه ده) به چې له ویش نه مخکې یې د خیبر له ولجو نه اخیستې وه په ده باندې اور بلوي. اصحابو (رضي الله عنهم) چې دا خبره واوریدله، نو هر یو لاړ چا یوه او چا به دوې تسمې رانیولې وې راوړلې به یې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایل: د اور یوه تسمه د اور دوې تسمې.[1]

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لښکر د مقابلې لپاره تیار کړ، په لیکو یې برابر کړل، عمومي بیرغ یې سعد بن عباده ته ورکړ. یو جنډه یې حباب بن منذر، بله یې سهل بن حنیف، دریمه یې عباد بن بشر ته ورکړه. ورپسې یې یهودانو ته د اسلام بلنه ورکړه خو هغوی اسلام ونه مانه، یو کس یې مقابلې ته راووت، مخې ته زبیر بن عوام ورغی او هغه یې رانسکور کړ. ورپسې بل راوړاندې شو هغه یې هم وواژه. ورپسې دریم د مقابلې میدان ته راغی، د مسلمانانو له اړخه علي (رضي الله عنه) ورمخې ته شو او هغه یې ځای په ځای کړ. پدې ترتیب سره مقابله روانه وه تر څو له یهودانو نه ۱۱ تنه ووژل شول. هر کله به چې یو ورنه وژل کیده نور به اسلام ته رابلل کیدل. پدې ورځ به د لمانځه په وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لمونځ په جماعت ادا کړ، بیا به یې یهودانو ته د اسلام بلنه ورکوله، هغوی به اسلام نه مانه، پدې ترتیب سره تر لماښتن پورې جګړه روانه وه، ورپسې سهار شو، لمر د نیزې په اندازه هسک شوی ؤ چې یهودان په زور سره تسلیم شول مالونه یې ټول ولجه شول. مسلمانانو ته ډیر مالونه او سامانونه په لاس ورغلل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدلته د قری په وادي (سیمه) کې څلور ورځې پاتې شو، غنیمتونه یې په اصحابو وویشل، خو ونې، ځمکې او باغونه یې لکه د خیبر د ځمکو په شان له یهودانو سره پریښودل.[2]

---

[1]. صحیح بخاري ۲/ ۶۰۸

[2].زاد المعاد ۲/ ۱۴۶ . ۱۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

تيماء

د تيماء يهودان چې د خيبر، فدک او وادي قرى له فتحې نه خبر شول، فورا يې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د سولې وړانديز وکړ. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم د دوی وړانديز ومانه سوله يې ورسره وکړه، او خپل مالونه يې همدوی ته پرېښودل[1].

او داسې تړون يې ورسره وليکه: دا د بني عاديا لپاره د محمد رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) تړون دی، دوی به محفوظ او خوندي وي، جزيه به ورکوي، دښمني به نه ورسره کيږي او نه به له خپلې خاورې نه شړل کيږي، دا تړون به هميشنی وي. تړون ليک د خالد بن سعيد په لاس وليکل شو[2].

د مدينې په لور

پدې پسې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مدينې په لور روان شو. د سفر په جريان کې خلک يوې درې ته ورسيدل په لوړ آواز يې الله الکبر، الله اکبر، لا اله الا الله، ويل، رسول (صلى الله عليه وسلم) ورته وفرمايل: **(أربعوا علـــى أنفســـكم، إنكــم لا تدعون أصَمَّ ولا غائبا، إنكم تدعون سميعا قريبا).**

[له ځان سره لږ نرمي وکړئ، تاسو خو کوم کاڼه يا غائب ته دعا نه کوئ، بلکه تاسو هغه ذات ته فرياد کوئ چې اوريدونکی او نژدې دی.]

يوه شپه يې مزل وکړ، د شپې په وروستۍ برخه کې يې د لارې په اوږدو کې واړول، ويده شو، خو له ويده کيدو نه مخکې يې بلال ته وويل: بيدار اوسه، چې د سهار لمانځه ته مو راويښ کړې.

بلال (رضي الله عنه) خپل پيتي ته ډډه وهلې او خوب وړی و. او کله چې لمر ښه تود شو، راويښ شول. لومړی او تر ټولو د مخه رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) راويښ شو. بيا لدې وادي (درې) نه ووت، لږ مخکې لاړ، او هلته يې د سهار لمونځ په جماعت سره ادا کړ. په بل روايت کې راغلي چې دغه کيسه په بل سفر کې

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۴۷.

[2].ابن سعد ۲۷۹/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیښنه شوې وه.[۳]
د خیبر غزا له حوادثو نه دا څرګندیږي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ۷ هـ کال د صفر په وروستۍ برخه او یا ربیع الاول په میاشت کې مدینې ته ستون شویدی.

د ابان بن سعید سریه

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یوه ماهر قوماندان په حیث پدې ښه پوهیده چې له حرامو میاشتو نه اخوا د مدینې خوشې او خالي پریښودل په ځای عمل ندی، ځکه د مدینې شا و خوا پراته اعراب د مناسب فرصت انتظار باسي، او پدې تمه دي چې په غلچکي برید سره مسلمانانو ته زیان واړوي مالونه یې لوټ او غلا کړي.
همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابان بن سعید په مشرۍ یوه سریه نجد ته ولیږله تر څو اعراب وویروي. ددې سریې سره همزمان خپله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خیبر په لور روان شو. ابان بن سعید د خپلې دندې له سرته رسولو نه وروسته بیرته راستون، او په خیبر کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره پداسې وخت کې یو ځای شو چې خیبر فتحه شوی و. موثق روایت دا دی چې دغه سریه د ۷ هـ کال د صفر په میاشت کې وه، ددې سریې کیسه بخاري هم رانقل کړیده.[۱]
ابن حجر وایي: زه ددې سریې په هکله معلومات نلرم.[۲]

---

[۳]. ابن هشام ۲/ ۳۴۰. زاد المعاد ۱۴۷/۲.
(1). صحیح البخاري ۲/ ۶۰۸ -۶۰۹.
(2). فتح الباري ۷/ ۴۹۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اووم هجري کال کې

د ذات الرقاع غزا

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې وتوانید د کفر د مثلث دوې (ضلعې) برخې دړې وړې کړي، نو د دریمې برخې ماتولو ته یې پام شو. دغه دریمه ډله د نجد په دښتو او میرو کې پراته سخت زړي اعراب او کوچیان وو چې وخت نا وخت به یې شوکې او ډاکې اچولې. څرنګه چې دا کوچیان په کوم ښار یا کلي کې نه اوسیدل، د کلاګانو او برجونو خاوندان نه وو چې کلا بند، او له مینځه یووړل شي بلکه په پراخو سیمو کې تیت او پرک پراته وو، نو برې وربانډې ګران وُ. د دوی مشکل د مکې او خیبر له خلکو نه ډیر لوی وُ، د دې ډول شر او فساد په وړاندې یوازې تادیبي عملیات کیدلی شوای او بس.

پرکوچیانو باندې د فشار اچولو، او د مدینې په شاو خوا کې د برید لپاره راټولو شویو اعرابو د ماتولو په نیت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دیو لړ تادیبي پوځي عملیاتو پیل وکړ، غزا ته لاړ، او دغه غزا په تاریخ کې د ذات الرقاع په نوم شهرت لري.

زیاتره سیرت لیکونکي عقیده لري چې دغه غزا په څلورم هجري کال کې پیښه شویده، خو د ابو موسیٰ اشعري او ابو هریره (رضي الله عنهما) ګډون پکې دا څرګندوي چې باید دا غزا د خیبر له فتحې نه وروسته شوې وي، همدا وجه ده چې سیي روایت دا ښیي چې دغه غزا د ۷ هـ کال په ربیع الاول کې شویده.

ددې غزا کیسه داسې ده: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته خبر راغی چې د غطفان قبیلې د انمار یا بني ثعلبه او بني محارب کورنۍ پر مدینه د برید لپاره راټولې شویدي، نو د دوی د مقابلې لپاره د ۴۰۰ یا ۷۰۰ کسه غازیانو په ملګرتیا له مدینې نه ووت.

ابوذر (رضي الله عنه) او په بل روایت یې عثمان بن عفان (رضي الله عنه) په مدینه کې خپل خلیفه وټاکه، مخکې لاړ، او له مدینې نه د دوو ورځو په مزل لیرې نخل نومې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیمې ته ورسید ، هلته د غطفان قبیلې له یو شمیر کسانو سره مخ شو خو جګړه ونه شوه، مګر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همدې ورځ د خوف لمونځ ادا کړ.

امام بخاري له ابو موسی اشعري (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: مونږ له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره په یوه غزا کې روان وو، مونږ ۶ کسان وو چې په نوبت سره به په یوه اوښ سپریدو. پښې مو ټپاکې او زخمي شوې، وېرسیدې، زما پښې هم زخمي شوې نوکان مې ولویدل، نو مونږ به خپلې پښې په ټوټو کې پټولې، او له همدې وجې نه دې غزا ته ذات الرقاع یعنی د ټوټو او پیوندونو جګړه ویل کیږي.[۱]

بخاري بل روایت له جابر (رضي الله عنه) نه رانقل کړی وایي: په ذات الرقاع غزا کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره ملګري وو، هر چیرته به چې ښه سیوره لرونکې ونه راغله هغه به مو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته پریښوده. یو ځل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تر ونې لاندې تشریف کیښود ، نور اصحاب (رضي الله عنهم) په اغزي لرونکو ونو کې سره تیت شول هر چا ځانته سیوره لټوله، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله توره په ونه کې راوځړوله. جابر (رضي الله عنه) وایي: مونږ ټول ویده شو، په همدې وخت کې یو مشرک راغی، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) توره یې واخیستله په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې غږ وکړ چې اوس رانه ویریږې که نه؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (لا) نه. هغه ورته وویل: نو څوک به دې رانه خلاص کړي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وویل: (الله). الله به مې ساتي.

جابر زیاتوي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مونږ ته آواز وکړ، ورغلو که وینو چې یو اعرابي ورسره ناست دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راته وفرمایل: (**إن هذا اخترط سيفي وأنا نائم، فاستيقظت وهو في يده صَلْتًا. فقال لي: من يمنعك مني؟ قلت: الله، فها هو ذا جالس**). زه ویده وم او دې سړي مې توره اخیستې وه، زه پداسې حال کې راویښ شوم چې توره یې په لاس کې راته نیولې وه، راته ویې ویل: څوک به دې رانه ژغوري؟ ما ورته وویل: الله تعالی. دا دی تاسې

[۱]. صحیح البخاري ۲/ ۵۹۲. مسلم ۲/ ۱۱۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وینئ چې اوس له ما سره ناست دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه اعرابي ته هیڅ هم ونه ویل، معاف يې کړ.

په بل روایت کې راځي چې: لمونځ ادا شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یوې ډلې اصحابو (رضي الله عنهم) ته دوه رکعته لمونځ ورکړ، بیا دا ډله لاړه، نور پاتې اصحاب (رضي الله عنهم) راغلل او دوه رکعته پاتې لمونځ يې وروسته ادا کړ، او پدې ترتیب رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله څلور رکعته لمونځ ادا کړ، خو اصحابو دوه دوه رکعته لمونځ وروسته وکړ.[1]

د اعرابي کیسه ابو عوانه هم راوړیده په هغې کې راځي چې: توره د اعرابي له لاسه پریوته. او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) واخیسته ورته ويې فرمایل: (من يمنعك مني؟) څوک به دې رانه ژغوري؟ اعرابي ورته وویل: تر ټولو غوره نیونکی اوسه، رحم راباندې وکړه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (تشهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله؟) د شهادت کلمه ووایه. اعرابي وویل: عهد درسره کوم چې په خلاف به دې جګړه ونکړم، او نه به له هغه قوم سره ملګرتیا وکړم چې ستا په خلاف جنګیږي. راوي وایي: نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عفوه ورته وکړه او پرې يې ښود، هغه لاړ خپل قوم ته ورغی او ورته يې ویل: زه تاسې ته له ټولو انسانانو نه د غوره شخصیت له لوري راغلی یم.[2]

بخاري وایي چې مسدد له ابو عوانه هغه له ابي بشر نه روایت کوي چې: ددغه اعرابي نوم غورث بن حارث و[3]. ابن حجر وایي: د واقدي د روایت په اساس د دغه اعرابي نوم دعثور و او اسلام يې هم راوړی و، خو داسې ښکاري لکه چې دا دواړه دوې بیلې بیلې کیسې وي چې په دوو غزاګانو کې واقع شویدي.[4]

له دې غزا نه د بیرته ستنیدو په وخت کې د مشرکانو یوه ښځه د مسلمانانو په اسارت کې راغله، ددې ښځې میړه قسم وکړ چې تر هغې پورې به بیرته نه ګرزي تر څو يې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) نه د کوم چا وینه نه وي تویې کړې، په همدې اساس د شپې له مخې راغی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوو کسانو ته د پیرې امر کړی و، دا دواړه چې یو يې عباد

---

(1). صحیح بخاري ۱/ ۴۰۷-۴۰۸، ۲/ ۵۹۳
(2). مختصر سیره الرسول. ۲/ ۲۶۴ . فتح الباري ۴۱۶/۷.
(3). صحیح بخاري ۲/ ۵۹۳.
(4). فتح الباري ۷/ ۴۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بن بشر او بل يې عمار بن ياسر ؤ د پيرې په دوران کې هغه وخت د نوموړې مشرک تر بريد لاندې راغلل چې عباد لمونځ کاوه په لمانځه ولاړ ؤ، مشرک په غشي وويشت. هغه غشی له بدن نه ويوست خو لمونځ يې پرې نه ښود بيا يې په دريو نورو غشو وويشت، خو بيا يې هم لمونځ پرې نه ښود ، کله يې چې پای ته ورساوه سلام يې وګرزاوه خپل ملګری يې راويښ کړ، هغه چې دده دا حالت وليد ورته ويې ويل: سبحان الله، ولې دې زه نه راويښولم؟ عباد ورته وويل: ما داسې سورت تلاوت کاوه، چې زړه مې ونه منله تلاوت نيمګړی پريږدم.[1]

ددې غزا له برکته د سخت زړو عربانو په زړونو کې ويره وليده، او لدينه وروسته د غطفان قبيلې دغه کورنيو د سر پورته کولو جرات ونکړ، وروز ورو يې ځواک اوبه کيده تر څو ټولې سلامې شوې او افراد يې ټول په اسلام مشر شول. ځينو خو يې بيا د مکې په فتحه کې برخه درلوده د حنين په غزا کې شريک وو، او د غنيمت له مالونو نه يې خپله برخه تر لاسه کړه. د مکې له فتحې نه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ځينو کورنيو ته زکات راټولونکي واستول، دوی ورته زکاتونه ورکړل، پدې ډول سره د کفر مثلث مات شو، او په ټوله سيمه کې امن او آرامې حاکمه شوه، نور مسلمانانو دا توان درلود چې يو ځای بل ځای له پيښيدونکو وړو مشکلاتو سره په ډيره اسانی مقابله وکړی شي. ويلی شو چې ددې غزا په نتيجه کې د لويو لويو ښارونو او سيمو فتحه کيدلو ته لاره اواره شوه.

د همدې کال نور عسکري عمليات

له غزا نه وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اووم هجري کال تر شوال مياشتې پورې په مدينه کې پاتې شو پدې مدت کې يې دا عسکري عمليات تر سره کړيدي:

۱-د غالب بن عبدالله ليثي سريه: د ۷ هجري کال د صفر يا ربيع الاول په مياشت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غالب په قديد سيمه کې د بني ملوح مقابلې ته وليږه. ځکه دې قوم د بشير بن سويد ملګري په شهادت رسولي وو. نو دغه ډله اصحاب يې له هغوی نه د انتقام پخاطر ور واستول. هغوی ورغلل د

---

[1]. زاد المعاد ۲/۱۱۲. د تفصيلاتو لپاره ابن هشام ۲/ ۲۰۳ – ۲۰۹ ، زاد المعاد ۲/ ۱۱۰ او فتح الباري ۷/ ۴۱۷ تر ۴۲۸ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپې لـه مخې یې برید وربانـدې وکړ، یـو شـمیر یې ورنـه ووژل او ځـاروي یـې ورنـه راوستل. پدې وخت کې د دښمن زیات شمیر لښکر ورپسې راغی، او پداسې حال کې چې مسلمانانو ته ډیر ورلنډ شوی ؤ باران وشو او لـوی سیل راغـی د دواړو لښکرو تر مینځ حایل واقع شو، او مسلمانان وتوانیدل په بریالیتوب سره شاتګ وکړي.

۲- د ۷ هـ کـال پـه جمـادي الثانیـه کـې د حسـمی سـریه: ددې پـیښې تفصیلات مخکې پاچایانو ته د لیکونو په فصل کې تیر شویدي.

۳- د ۷ هـ کال د شعبان په میاشت کې تربـه تـه د عمر بن خطاب (رضي الله عنه) سریه: پدې سریه کې له عمر (رضي الله عنه) سره ۳۰ مجاهدین وو، د شپې به یې مزل کاوه او د ورځې له خوا به پټیدل، خو بیا هم د هوازن قبیلې خلک ورباندې خبر شول او د د دوی له رسیدو نه مخکې وتښتیدل، کله چې عمر (رضي الله عنـه) ورغـی هیڅوک هم په ګوتو ورنه غلل.

۴- د ۷ هـ کال د شعبان په میاشت کې د بشیر بن سعد انصاري سریه: ده ته وظیفه ورکړل شوه چې د فدک سره خوا کې بني مره باندې حمله وکړي. لـه ده سره هم (۳۰) کسان وو، ورغی له برید نه وروسته یې یو شمیر ځاروي او پسونه او نـور ورنـه ولجه کړل بیرته را روان شول، خو د دښمن له خوا تعقیب او تر برید لاندې ونیول شول، جګړه وشوه تر څو د بشیر او ملګرو یې ټول غشـي تمـام شـول، او پـدې ترتیـب سره لـه بشیر نه پرته ټول اصحاب (رضي الله عنهم) په شهادت ورسیدل، بشیر پخپلـه پـه ټپـي حالت کې فدک ته ځان ویوست او هلته ترهغې پورې لـه یهودانـو سره پـاتې شـو تـر څـو زخمونه یې جوړ شول بیا مدینې ته ستون شو.

۵- د ۷ هـ کال په رمضان میاشت کې د غالب بن عبدالله لیثي سریه: دا سریه د بني عوال، او په میفعه کې د بني عبد بن ثعلبه په خلاف وه. یو بل روایت وایـي چې دا د جهینه قبیلې د حرقات کورنۍ په خلاف وه. پدې سریه کې لـه اسـامه بـن زیـد (رضـي الله عنهما) سره یو سل دیرش مجاهدین وو، د دښمن له افرادو نه یې څوکسـان ووژل او یو شمیر ځاروي یې ورنه په غنیمت ونیول. پـه همـدې سریه کې اسامه (رضي الله عنـه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو تن چې نوم یې نهیک بن مرداس ؤ وروسته له هغې وواژه چې په خوله یې لا اله الا الله کلمه وویله. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اسامه ته وویل: (**أقتلته بعد ما قال: لا إله إلا الله؟**) آیا د لا اله الا الله ویلو وروسته دې وواژه؟! اسامه وویل: کلمه یې د ځان ژغورلو په خاطر وویله! رسول (صلی الله علیه وسلم) ورته وفرمایل:(**فهلا شققت عن قلبه فتعلم أصادق هو أم کاذب؟**).آیا تا یې سینه چاک کړې وه چې رښتیا او دروغ یې درته څرګند شوي وي.

۶- د عبدالله بن رواحه سریه: نوموړی له ۳۰ کسانو سره د ۷ هـ کال د شوال په میاشت کې د خیبر په لور واستول شو. سبب یې دا ؤ چې اسیر او یا بشیر بن رزام د غطفان قبیلې خلک د مسلمانانو په خلاف راټولول، مسلمانانو اسیر له دیرشو کسانو سره راویوست او دا تمه یې ورکړه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د خیبر ولایت ده ته ورکوي، هماغه وه چې هغه له ۳۰ ملګرو سره راووت او ورسره روان شو، خو کله چې د قرقره نیار سیمې ته ورسیدل د دواړو ډلو تر مینځ سوء تفاهم را مینځته شو او په نتیجه کې اسیر سره له ټولو ملګرو یې ووژل شو.

۷ - د بشیر بن سعد انصاري سریه: د ۷ هـ کال په شوال میاشت کې په یمن او جبار کې د میشته اعرابو په خلاف چې د غطفان قبیلې سیمه وه ۳۰۰ مسلمانان واستول شول. ددې لښکر وظیفه دا وه چې له هغې ډلې سره مقابله وکړي کومه چې د مدینې پر څنډو یې د حملې لپاره تیاري نیوله. مسلمانانو به د شپې مزل کاوه د ورځې به یې کمین نیوه، کله چې مشرکین د بشیر له راتګ نه خبر شول وتښتیدل، مسلمانانو ډیرې ولجې ونیولې، دوه کسان یې هم ورنه اسیران کړل، مدینې ته یې راوستل، او هلته دواړو اسلام راوړ.

۸- د ابي حدرد اسلمي سریه: ابن قیم وایي چې دا په اووم هجري کال له عمره القضاء نه مخکې کې وه. لنډیز یې داسې دی چې د جشم بن معاویه قبیلې یو سړی له ډیر شمیر لښکرو سره غابه ته راغی او غوښتل یې قیس قبیله د مسلمانانو په خلاف راوپاروي. همدا وه چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې مقابلې ته ابو حدرد واستاوه، له ده سره دوه کسان وو. ابو حدرد له ډیرې حکیمانه استراتیژۍ نه کار واخیست، دښمن ته کلکه ماتې ورکړه، ډیر اوښان او پسونه یې ورنه ولجه کړل.[1]

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۴۹ – ۱۵۰ (تفصیل لپاره رحمه للعالمین، زاد المعاد، تلقیح فهوم الاثر او مختصر سیره الرسول وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قضاء عمره

حاکم وایي: دا خبره په تواتر سره ثابته ده چې کله د ذي القعدې میاشت رابره شوه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته امر وکړ چې د قضاء شوې عمرې د ادا لپاره ځانونه تیار کړي، چا چې په حدیبیه کې برخه درلوده هغه ټول به ځي. همدا وه چې ټول روان شول، په حدیبیې کې له ګډون کوونکو سربیره څه نور اصحاب هم د عمرې په نیت ووتل، د ټولو شمیره په ښځو او ماشومانو سربیره دوه زره کسان وو.[١]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مدینه کې عویف ابا رهم غفاري خلیفه وټاکه. شپیته څاروي یې ورسره روان کړل او ناجیه بن جندب اسلمی یې پدې وګماره چې ددې اوښانو پالنه او ساتنه وکړي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ذي الحلیفه نه احرام وتاړه، تلبیه یې ویله، مسلمانانو هم دده مبارک پیروي کوله، تلبیه ویونکي ورپسې روان وو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جګړې لپاره تیاري نیولې وه، وسله یې ورسره اخیستې وه، ځکه د قریشو له خیانت نه یې ویره درلوده، خو کله چې یاجج نومې سیمې ته ورسید ټولې وسلې لکه ډالونه،نیزې، غشي یې همدلته کېښودل، د اوس بن خولي انصاري تر مشرۍ لاندې یوه دوه سوه کسیزه ډله یې د وسلو په ساتنه مکلفه کړه او خپله له نورو مسلمانانو سره چې یوازې تورې ورسره وې هغه هم په تیکیو کې مخ په وړاندې لاړ.[٢]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مکې ته د داخلیدو په وخت کې په خپله قصواء نومې اوښه سپور و، مسلمانان تورې په لاس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) شاو خوا ته روان وو، ټولو تلبیه ویله او مکې ته داخل شول.

مکې ته د مسلمانانو د داخلیدو په وخت کې مشرکان د کعبې شریفې شمال ته پراته قعیقعان نومي غره ته لاړل او له هغه ځای نه یې مسلمانانو ته کتل، یو بل ته یې

---

(1). فتح الباري ٧/ ٧٠٠.

(2) .نفس المصدر، زاد المعاد ١٥١/٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویل چې: اوس به داسې کسان راځي چې د یثرب تبو یې زور ایستلی دی. همدا وجه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مخکې نه خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته امر کړی وُ چې د طواف په لومړیو دریو دورو کې به اوږې اچوي، د قوت مظاهره دې وکړي او په چستۍ او چالاکۍ سره دې طواف ادا کړي. ددې امر حکمت دا وُ تر څو مشرکان وګوري چې مسلمانان د دوی د تصور خلاف زور او قوت لري[1]. همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر کړی وُ چې د احرام په دوران کې ټول بنۍ اوږې لوڅې پرېږدي او د څادر دواړه خواوې په چپې اوږې واچوي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مکې ته له هغه کنډو نه داخل شو چې لار یې حجون ته رسیده. مشرکان په لیکو ولاړ وو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې کتل، چې تلبیه یې ویله راغی پخپلې نیزې سره یې حجر اسود لمس کړه، طواف یې وکړ، مسلمانانو هم طواف کاوه، عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) پداسې حال کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخې مخې ته روان وُ چې توره یې په لاس کې وه او لاندیني اشعار یې زمزمه کول:

خلوا بني المشركين عن سبيله — خلوا فكل الخير في رسوله
قد انزل الرحمن في تنزيله — في صحف تتلى على رسوله
يا رب اني مؤمن بقيله — اني رايت الحق في قبوله
بان خير القتل في سبيله — اليوم نضربكم على تنزيله
ضربا يزيل الهام عن مقيله — و يذهل الخليل عن خليله [2]

[اې د مشرکینو زوزاته! دده لاره پرېږدئ، لاره یې پرېږدئ چې ټول خیر د الله په رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کې دی. رحمن رب پخپل کتاب کې نازل کړی، پداسې صحیفو کې چې دده پر رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې تلاوت کیږي. اې ربه! زه د هغه په قول ایمان لرم، او ددې خبرې منل حق بولم، چې بهترین مرګ هغه دی چې د الله په لار کې وي. نن به مونږ په تاسو د هغه کتاب مطابق ګوزارونه کوو، داسې ګوزار چې ککرۍ پرې کوي او داسې ګوزار چې دوست له دوست نه غافل او بې خبر ګرزوي.**]**

[1] صحیح البخاري ۱/ ۲۱۸- ۲/ ۶۱۱، ۶۱۰. صحیح مسلم ۱/ ۴۱۲

[2]. د اشعارو ترتیب مونږ پدې ترتیب برابر کړیدی، خو په کتابونو کې په مختلف ډول راوړل شویدی..

(c) ketabton.com: The Digital Library

د انس (رضي الله عنه) په روايت کې راځي چې عمر (رضي الله عنه) وويل: اې ابن رواحه! د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې او په حرم شريف کې شعر وايې؟ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**خَلِّ عنه يا عمر، فلهو أسرع فيهم من نضح النبل**).پرېږده اې عمره! پر مشرکينو ددې شعر اغيزه تر غشو هم زياته ده.[۱]

د طواف په درېو لومړيو دورو کې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو په قوت او چالاکۍ سره اوږې اچولې، کله چې مشرکينو پدې حالت کې وليدل نو يو بل ته يې وويل: زمونږ خو ګمان و چې دا خلک به تبې وهلي او کمزوري شوي به وي، ګورئ دوی له هر چا نه پياوړي او چالاک دي!![۲]

په طواف پسې يې د صفا او مروه تر منځ سعي وکړه، بيا يې هغه ځای ته وکتل چيرته چې د ذبحې اوښان درول شوي وو، ويې فرمايل: (**هذا المنحر، وكل فجاج مكة منحر**). دا د نحر (قربانۍ) ځای دی، د مکې هره کنده د نحر ځای دی. په همدې ترتيب سره يې له مروه سره خوا کې قرباني وکړه او هملته يې سر وخراوه. مسلمانانو هم د خپل رهبر پوره متابعت او پيروي کوله. بيايې يوه ډله خلک ياجج ته وليږل تر څو هلته د وسلې ساتنه وکړي، او په هغه ځای کې توظيف شوي خلک مکې ته راشي او خپل د عمرې مناسک ادا کړي.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) درې ورځې په مکه کې پاتې شو، په څلورمه ورځ سهار مشرکين ورته راغلل، او اصحابو (رضي الله عنهم) ته يې وويل: خپل رهبر ته ووایاست چې وخت مو پوره شوی. همدا وه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مکې نه وخوځيد او لاړ په سرف نومې سيمه کې يې واړول.

هغه وخت چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مکې نه روان شو د حمزه (رضي الله عنه) لور وروسته را روانه شوه چيغې يې پسې وهلې اې زما کاکا! اې کاکا! علي (رضي الله عنه) په غيږ کې راونيوله. بيا د علي، جعفر او زيد (رضي الله عنهم) تر مينځ ورباندې دعوه شوه، هر يوه غوښتل چې له ځان سره يې بوزي او کفالت بې په غاړه واخلي، خو رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې فيصله او

---

[1]. الترمذي، ابواب الاستئذان والادب، باب ما جاء في انشاد الشعر ۱۰۷/۲.

(2). مسلم ۱/ ۴۱۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امر یې وکړ چې دا نجلۍ به له جعفر (رضي الله عنه) سره وي ځکه چې نجلۍ خاله د جعفر (رضي الله عنه) ښځه وه.

په همدې سفر کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له میمونه بنت حارث عامریه (رضي الله عنها) سره واده وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مکې ته له داخلیدو نه مخکې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) حضرت میمونه (رضي الله عنها) ته ورلیږلی ؤ، هغې خپل صلاحیت او اختیار عباس (رضي الله عنه) ته سپارلی ؤ، ځکه خور یې ام الفضل (رضي الله عنها) د حضرت عباس (رضي الله عنه) ښځه وه. عباس (رضي الله عنه) فیصله وکړه چې میمونه (رضي الله عنها) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته نکاح کړي. او کله چې له مکې نه روان شو نو ابو رافع ته یې وظیفه ورکړه چې میمونه (رضي الله عنها) ورته راولي، همدا وه چې نکاح وشوه او په سرف سیمه کې مبارک واده تر سره شو[١].

دغې عمرې ته ځکه د قضاء عمره وایي چې دا د حدیبیې د عمرې قضاء و او یا دا چې دا عمره د حدیبیې د سولې د تړون او مصالحې چې په عربي کې ورته قضا او مقاضاه ویل کیږي، مطابق ترسره شوه، زیاترو همدا دوهمه وجه تایید کړیده[٢] ددې عمرې څلور نومونه دي: قضاء، قضیه، قصاص او صلح[٣].

لدې عمرې نه وروسته څو نورې سریې

١- د ابن ابي عوجاء سریه: د ٧ ه کال په ذي الحجه میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابن ابي عوجاء د **٥٠** کسانو په مشرۍ بني سلیم ته ولیږه، تر څو هغوی اسلام ته راوبولي. هغوی په ځواب کې ورته وویل: مونږ اسلام ته ضرورت نلرو، په نتیجه کې سخته جګړه وشوه، ابو عوجاء ټپي شو، او له دښمن نه دوه کسان په اسارت ونیول شول.

٢- د غالب بن عبدالله سریه: د ٧ هجري کال په صفر میاشت کې غالب بن عبدالله د ٢٠٠ کسانو په مشرۍ د فدک هغې سیمې ته واستول شو چیرته چې د بشیر

---

[١]. زاد المعاد ٢/ ١٥٢ .

[٢]. زاد المعاد – ١/ ١٧٢ فتح الباری ٧/ ٥٠٠ .

[٣]. فتح الباري ٥٠٠/٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـن سـعد ملګـري پـه شـهادت رسـيدلي وو. دوی د دښمـن څـه افـراد ووژل او يـو شـمير حيوانات يې ورنه ولجه کړل.

۳- د ذات اطلـح سـريه: د آتـم هجـري پـه ربيـع الاول مياشـت کې بنـو قضـاعه پـر مسلمانانو د بريد لپاره زيات شمير کسان راغونډ کړي وو. رسـول الله (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) د کعـب بـن عميـر انصـاري پـه مشـری (**۱۵**) کسـان ورواسـتول. هغوی له دښمن سره له مخامخ کيدو وروسته لومړی د اسلام بلنه ورکړه، خو هغـوی د دوی دعوت ونه مانه، جګړه پيل شوه په نتيجه کې ټول مسلمانان په شهادت ورسيدل، يوازې يو کس د شهيدانو له مينځ نه ژوندی راووت او يا را وايستل شو او بس.[۱]

۴- د ذات عرق سريه: د ۸ هـ کال په ربيع الاول مياشت کې د بنو هـوازن پـه خلاف وه. بني هوازن به وخت نا وخت د مسلمانانو له دښمنانو سره مـرسـتې کـولې، همـدا وه چې رسول الله (صلی الله عليه و الـه و صـحبه و سـلم) شـجاع بـن وهـب اسـدي لـه **۲۵** کسانو سره د دوی مقابلې ته واستاوه، هغوی لاړل او له دښمنانو نـه يـې زيـات څـاروي ولجه کړل او سالم بيرته راستانه شول.[۲]

---

(1). رحمه للعالمين ۲۳۱/۲

(2). رحمه للعالمين، تلقيح فهوم اهل الاثر لابن الجوزي ص ۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

د موئته جګړه

د موئته جګړه تر ټولو سخته او خونړۍ جګړه ده چې مسلمانانو د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ژوند کې کړېده. همدا جګړه د نصرانيانو د سيمو او هيوادونو د فتحې او نيولو پيلامه وه. داجګړه د ۸ هـ کال په جمادي الاولی چې د ۶۲۹ کال د سپتمبر يا اګست مياشتې سره سمون خوري واقع شويده.
موئته چې د ميم په پيښ او همزه په سکون ويل کيږي د شام په لاندينۍ برخه بلقاء کې پرته يوه سيمه ده چې له بيت المقدس نه ډيره فاصله نلري تقريبا دوه منزله ورنه ليرې ده.

د جګړې سبب

ددې جګړې سبب دا دی چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حارث بن عمير ازدي په لاس د بصرى واکمن ته ليک واستاوه. د لارې په اوږدو کې د قيصر له لوري د شام د بلقاء حاکم شرحبيل بن عمرو غساني لاره ورته ونيوه، هغه يې ونيو او بيا يې په شهادت ورساوه.
د سفيرانو وژل نه يوازې ډ ير لوی جرم بلکه د جنګ د اعلان په معنی وُ. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې سره ډير په غوسه شو فوراً يې درې زره کسيز لښکر تيار کړ.[1] چې له احزاب غزا نه پرته په هيڅ يوه غزا کې همدومره زيات شمير غازيانو برخه نه ده اخيستې.

د لښکر مشران او د رسول الله (ﷺ) لارښوونې

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې لښکر مشري زيد بن حارثه (رضي الله عنه) ته وسپارله، او ويې فرمايل : (**إن قتل زيد فجعفر، وإن قتل جعفر فعبد الله**

[1] زاد المعاد ۲. ۱۵۵ فتح الباري ۷ / ۵۱۱ .

بن رواحة). كه زيد شهيد شو، نو په ځای به يې جعفر (رضي الله عنه) قوماندان وي، كه هغه هم شهيد شو، نو عبدالله بن رواحه به دغه دنده په غاړه اخلي[1]. دوی ته يې سپينه جنډه ورکړه چې زيد بن حارثه ته يې وسپارله.[2]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لښكر او مشرانو ته يې هدايت وكړ چې لومړی به د حارث بن عمير د شهادت ځای ته ورشي، له همغه ځای نه به خلک اسلام ته راوبولي، كه اسلام يې راوړ نو ښه او كه نه نو د الله په توكل سره به بريد وربانديې وكړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**اغزوا بسم الله، في سبيل الله، مَنْ كفر بالله، لا تغدروا، ولا تغلوا، ولا تقتلوا وليداً ولا امرأة، ولا كبيراً فانياً، ولا منعزلاً بصومعة، ولا تقطعوا نخلاً ولا شجرة، ولا تهدموا بناء**). د الله په نامه سره د الله په لار كې د كفارو په خلاف وجنګيږئ، غدر او خيانت مه كوئ، عهد مه ماتوئ، واړه، ښځې، زاړه او په عبادت بوخت راهبان مه وژنئ، ونې او بوټي مه پرې كوئ، كلي او كورونه مه ورانوئ. [3]

له لښكر سره په مخه ښه او د عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) ژړا

لښكر تيار شو، خلک راټول شول، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خوا ټاكل شويو قوماندانانو سره يې په مخه ښه وكړه. پدې وخت كې عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) خپلی اوښکې كنترول نه شوای کړی، په ژړا شو. سوال ورنه وشو ولې ژاړې؟ عبدالله وويل: قسم په خدای په دنيا پسې نه ژاړم، له تاسې نه د جدايي په سبب هم ژړا نه كوم. د ژړا سبب مې دا دی چې ما له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه د قرآنكريم تلاوت اوريدلی چې په يوه آيت كې يې د دوزخ ياد راغلی او داسې فرمايي: ((**وَإِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْماً مَقْضِيّاً**)) (مريم: ٧١) [د تاسې هر يو به دوزخ ته داخليږي، دا د الله حكم او فيصله ده.] نه پوهيږم چې يو ځل دې اورته داخل شم بيا به څنګه ور نه وزم؟ مسلمانانو ورته وويل: الله تعالی مو مل شه. الله مو ساتندوی شه، الله مو بيرته سالم او غانم راوله. په ځواب

[1]. صحيح البخاري باب غزوه موته من ارض الشام ٢/ ٦١١ .
[2]. مختصر سيره الرسول للشيخ عبد الله النجدي ص ٣٢٧ .
[3].نفس المصدر، رحمه للعالمين ٢/ ٢٧١ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) دا شعر ووايه.

لکنني اســـال الرحمن مغفرة وضربة ذات فرغ تقذف الزبدا
او طعنة بيدي حران مجهزة بحربة تنفذ الاحشاء و الکبدا
حتی يقال اذا مروا علی جدثي ارشده الله من غاز و قد رشدا

[خو زه له رحمن رب نه د مغفرت سوال کوم، ورنه غواړم چې هډوکي ماتونکی او ماغزه شيندونکی ګوزار مې په برخه کړي، يا د داسې نيزه باز د لاس ګوزار غواړم چې ينه او کوڼې مې پرې کړي، تر څو چې کله مې خلک په قبر تيريږي نو وايي دا د هغه غازي قبر دی چې الله هدايت ورته کړی او په نيغه لاره برابر وُ.

پدې پسې لښکر روان شو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله تر وداع نـــومې غونډۍ پورې ورسره ملګرې وُ هلته ودريد او په مخه ښه يې ورته وويله.[1]

اسلامي لښکر او ترينګلي حالات

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اصحابو (رضي الله عنهم) دا لښکر روان شو، د شمال په لور تر معان پورې مخکې لاړ، دغه سيمه له شمالي حجاز سره خوا کې پرته ده. هلته استخباراتو خبر ورته راوړ چې هرقل د بلقاء په مآب نومې منطقه کې له يو لک لښکر سره ځای په ځای شويدی، او يو لک نور کسان د نورو قبايلو لکه لخم، جذام، بلقين، بهراء او يلي هم ورسره يو ځای شويدی.

په معان کې مشورتي غونډه

مسلمانانو له دومره لوی لښکر سره د مقابلې لپاره تياري نه درلوده، هغوی ته دا حالت ناڅاپي او نابېره پيښ شوی وُ حيران وو چې دا درې زره کسيز لښکر به څه ډول پر دوه لکه لښکر باندې حمله کوي؟ دوه ورځې په معان کې پاتې شول، مشورې يې کولې، يو ځل يې وويل: راځئ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ليک وليږو د دښمن د لښکر په هکله خبر ورکړو، هغه به يا نور کسان راوليږي، او يا به بل څه هدايت راکړي چې مونږ به يې عملي کړو.

---

[1]. ابن هشام ۳۷۳/۲ ، ۳۷۴ . زادالمعاد ۱۵۶/۲. مختصر سيره الرسول للشيخ النجدي ص ۳۲۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) ددې نظرېې مخالفت وکړ، خلک يې وهڅول ويې ويل: اې ملګرو! تاسې چې له څه نه ويره لرئ هغه هماغه شهادت دی چې په لټه کې يې تردې ځايه راغلي ياست، جګړه خو د افرادو په ډېربښت او قوت نده، مونږ خو له دښمنانو سره په ځواک او ډېربښت نه جنګيږو بلکه مونږ په هغه دين ورسره جنګيږو چې الله تعالی عزت پرې راکړئ، توکل په خدای وکړئ، ملاوې وتړئ، يا به بريالي شئ او يا به مو شهادت په برخه شي! په پای کې ټولو همدا د عبدالله (رضي الله عنه) رايه ومنله او د مقابلې فيصله يې وکړه.

اسلامي لښکر پر دښمن ناتار جوړوي

اسلامي لښکر دوې ورځې په معان کې پاتې شو، وروسته د دښمن په لور وخوځيد، او د بلقاء سيمې په مشارف نومي کلي کې د هرقل له سپايانو سره مخ شو. دښمن مخکې راغی، مسلمانان د موته خوا ته کاږه شول او هلته يې سنګر ونيو، د جګړې تياري يې ونيوله، د ميمنې (ښي اړخ) مشري يې قطبه بن قتاده عذري او د کيڼې خوا قومانده يې عباده بن مالک انصاري ته ورکړه.

د جګړې پيل او اتلو مجاهدينو شهادت

په موته کې دواړې لښکرې سره مخامخ شوې، سخت جنګ ونښت، درې زره مسلمانانو د دوه لکو جګړه مارانو مقابله کوله. عجيبه صحنه او سخته جګړه وه، خو د ايمان قوت تاريخونه جوړوي جنډه د زيد بن حارثه (رضي الله عنه) په لاس کې وه، په ډېره ميړانه جنګيده، تر هغې پورې يې پر دښمن حملې کولې تر څو د دښمن په نيزو سره سوری سوری شو او د شهادت جام يې په سر واړاوه.

پده پسې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) جنډه پورته کړه، په بې ساري توګه جنګيده، کله چې جګړه ډېره تنده شوه، ستړی شو، نو له خپل سره تور بخون آس نه کوز شو د هغه پښې يې ووهلې جګړې ته يې ادامه ورکړه تر څو ښی لاس يې پرې شو، جنډه يې په چپ لاس کې ونيوه، همداسې جنګيده تر څو چپ لاس يې هم پرې شو، بيا يې جنډه په دواړو متو په غيږ کې ونيوه او همداسې اوچته يې نيولې وه تر څو په شهادت ورسيد. په يوه روايت کې راځي چې يوه رومي داسې ګوزار پرې وکړ چې په نيمايي سره دوې ټوټې شو. الله تعالی دده د دواړو لاسونو په بدل کې په جنت کې دوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزرونه ورکړل، چيرته يې چې زړه وې هلته پرې الوزي او همدا وجه ده چې په جعفر طيار يا جعفر ذي جناحين سره شهرت لري. امام بخاري له نافع نه روايت کوي چې ابن عمر (رضي الله عنهما) ورته ويلي چې د جعفر (رضي الله عنه) له شهادت نه وروسته زه دده جسد ته ودريدم، پنځوس د نيزو، تورو او غشو ټپونه يې خوړلي وُو، يو ټپ يې هم په شا نه وُ لګيدلی ټول يې په مخ او سينه خوړلي وو.[1]

په بل روايت کې راځي چې ابن عمر (رضي الله عنهما) وايي: زه پدې غزا کې حاضر وم، د جعفر (رضي الله عنه) په لټون کې وو چې د شهيدانو په مينځ کې مو وموند ،ومو ليدل چې له نوي (٩٠) نه زيات د تورې، نيزې او غشو ګوزارونه يې خوړلي دي.[2]

او له نافع نه د العمري په روايت کې دا هم شته چې دا ټول ټپونه يې په سينه وو.[3]

کله چې جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) لدې بې ساري او اتلانه جګړې نه وروسته په شهادت ورسيد، نو جنډه عبدالله بن رواحه (رضي الله عنه) پورته کړه، پخپل آس سپور وُ، د دښمن په لور ورغی. د حملې تياري يې کوله پدې وخت کې څه متردد غوندې شو، آس يې لږ کوږ هم شو، خو فوراً يې دا شعر ووايه:

اقســمت يـــا نفس لتنزلنه   كـــارهة او لتـــطاوعنه

ان اجلب الناس وشدوا الرنه   مالي اراك تكرهين الجنه

[اې نفسه! قسم دی چې حتماً به مقابلې ته وردانګې، په خفګان وې که په خوشالۍ دا به کيږي، که خلکو جنګ پيل کړی او نيزې يې نيولې دي نو زه ولې تا له جنت نه په تيښته کې وينم؟]

بيايې د مقابلې ميدان ته وردانګل، پدې وخت کې يې د تره زوی يو له غوښې ډک هډوکی ورته راوړ، ورته ويې ويل دا واخله او ځان څه ناڅه ورباندې تقويه کړه، دا څو ورځې خو ډير کړيدلی يې! ورنه وايې خيست يو کپ يې ورنه وکړ نور يې ايسته واچاوه، توره يې واخيستله په جګړه يې پيل وکړ او د ژوند تر وروستۍ لحظې پورې په پوره ميړانه وجنګيد ترڅو په شهادت ورسيد.

---

(1). بخاري ٢ / ٦١١

(2). بخاري ٢/ ٦١١

(3). فتح الباري ٥١٢/٧ . لدې احاديثو نه په ظاهر دا معلوميږي چې دواړه يې د ټپونو په هکله اختلاف لر، خو دا داسې جمع کيدلی شي چې د ټپونو زياتوالی يې د غشو د لګيدو له امله ياد شويدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي جنډه د سيف الله په لاس کې

پدې وخت کې د بني عجلان قبيلې يو کس چې ثابت بن ارقم نوميده رامخې ته شو، جنډه يې پورته کړه، غږ يې وکړ، اې مسلمانانو! يو کس خپل مشر وټاکئ. دوی ورته وويل: همدا ته مو مشر. ده وويل نه، زه دا کار نه کوم، بالاخره ټول په خالد بن وليد (رضي الله عنه) باندې راضي او سلا شول. خالد (رضي الله عنه) جنډه پورته کړه سخته جګړه يې وکړه. بخاري ورنه روايت کوي چې وايي: د موته په ورځ زما په لاس کې نهه (۹) تورې ماتې شوې، په پاي کې يوازې يوه يماني وړه غونډې توره راسره پاتې شوه. په بل لفظ کې راځي چې وايي: د موته په ورځ مې نهه (۹) تورې په لاس کې کړې شوې يوازې زما يمني توري تاب راوړ او راسره پاتې شوه.[۱]

د موته په ورځ مخکې لدينه چې څه خبر راشي رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د وحي په واسطه خبر ورکړ شو او هغه داسې وفرمايل: (**أخذ الراية زيد فأصيب، ثم أخذ جعفر فأصيب، ثم أخذ ابن رواحة فأصيب ــ وعيناه تذرفان ــ حتى أخذ الراية سيف من سيوف الله، حتى فتح الله عليهم**).د جګړې په ميدان کې زيد په شهادت ورسيد، بيا جنډه جعفر پورته کړه هغه هم شهيد شو، بيا عبدالله بن رواحه جنډه پورته کړه هغه هم په شهادت ورسيد. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا خبرې کولې او له مبارکو سترګو نه يې اوښکې روانې وې، زياته يې کړه بيا جنډه سيف الله پورته کړه او د همده په لاس د مسلمانانو برى په برخه شو.[۲]

د جګړې پای

که څه هم مسلمانانو بې ساري مقاومت کاوه، او په بې ساري ميړانه جنګيدل، خو بيا هم دا تصور کمزوری ښکاريده چې برى به هم د دوی په برخه وي، ځکه د دښمن په مقابله کې د دوی شمير ډير کم او وسايل يې هم لږ وو، خو خالد بن وليد (رضي الله عنه) خپل مهارت او حکمت په کار واچاوه او مسلمانانو ته يې نجات ورکړ.

---

[1]. صحيح بخاري باب غزوه موته من ارض الشام۲/ ۶۱۱

[2]. صحيح بخاري ۲/ ۶۱۱ -۳. نفس المصدر ٦١١/٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې جګړې د پايلې په اړه مختلف روايتونه راغلي دي، له صحيح روايتو نه دا ثرګندېږي چې خالد (رضي الله عنه) ټوله ورځ د دښمن مقابله وکړه، خو دا يې ضروري ګڼله چې بايد له يوې کاميابې استراتيژۍ نه ګټه واخيستله شي تر څو مسلمانان نجات ومومي او مشرکين داسې وويرول شي چې د مسلمانانو د تعقيب جرات ونه شي کړی، ځکه هغه پوهيده که چيرې مسلمانان د عقب نشينۍ په وخت کې د دوی تر ګوزار لاندې راشي نو بيا به يې ژغورل ممکن نه وي. همدا وه چې د جګړې په دوهمه ورځ يې جنګي استراتيژي بدله کړه، د لښکر ترتيب يې بدل کړ، له سره يې ځايونه ورته وټاکل، مقدمه يې د ساقې په ځای ودروله او ميمنه يې د ميسرې په ځای او ميسره د ميمنې په ځای توظيف کړه،کله چې د دښمن له لښکرو سره مخامخ شول نو دکفارو ټوليو هر يوه له خپل مخ سره نوي کسان وليدل، فکر وکړ لکه چيګ مدد او کومک ورته راغلی دی، يو ځل يې په زړونو کې ويره پيدا شوه، دښمنان د ويرې او تشويش په حالت کې وو چې خالد (رضي الله عنه) د ورو ورو عقب نشينۍ يا په شاتګ امر وکړ. دوی داسې په شاتګ کاوه چې د لښکر په تنظيم کې هيڅ بدلون نه ليدل کيده روميان هم نه ورپسې راتلل ځکه هغوی دا ګمان کاوه لکه چې مسلمانان چل ورسره کوي غواړي روميان د صحرا په لوري بوزي او هلته يې حساب تصفيه کړي.
پدې ترتيب سره دښمن په شا شو، او د مسلمانانو په تعقيب پسې يې هيڅ هڅه ونکړه، او مسلمانان پدې وتوانيدل چې روغ رمټ مدينې ته ستانه شي.[1]

د دواړو خواوو مړي

پدې جګړه کې ۱۲ مسلمانان په شهادت ورسيدل، د کفارو د مړيو شميره پوره نده معلومه خو داسې ښکاري چې له هغوی نه به زيات کسان وژل شوي وي.

د جګړې اغيزې

که څه هم مسلمانانو لدې جګړې نه مطلوب هدف تر لاسه نه شوای کړای او خپل کسات يې وا نه شوی اخيستلی، خو بيا يې هم د دوی لپاره ګټورې اغيزې درلودې. پدې سره ټول عرب ويرې او ډار ونيول، د مسلمانانو رعب پرې ولويد، هغه وخت روميان زبر ځواک وو او عربانو ګمان کاوه چې لدوی سره ټکر يعنې بربادي او خودکشي، نو پدې جګړې سره دا ګمان هم غلط ثابت شو.

---

[1]. فتح الباري ۷/ ۵۱۳. زاد المعاد ۲/ ۱۵۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه دوه لکـه عسـکرو سـره د درې زره مسـلمانو سـپایانو مقابلـه داسـې یـوه بـې سـاري مقابلـه وه چـې د تـاریخ لـه عجـایبو نـه شـمیرل کیـږي. دې جګـړې دا ثابتـه کـړه چـې مسلمانان هسې ندي لکه څرنګه چې عربانو او رومیانو تصور کاوه، له دوی سره د الله تعالی مرستې دي. همدا وجه وه چې ددې جګړې نه وروسته ډیرې سر کشې قبیلې اسلام ته سلامي شوې، بنو سلیم، اشجع، غطفان، فزاره او ذبیان قبیلې په اسلام مشرفې شوې.

همدغه جګړه له بـلې خوا له رومیانو سره د لویو خونړیو جګړو پیلامه وه، او په پای کې د همدې جګړې له برکته د رومیانو ډیر ښارونه فتح شول.

د ذات السلاسل سریه

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شام په غاړو کې د پرتو عربي قبایلو په اهدافو او دریځ پوه شو او ویې لیدل چې دغه قبیلې په جګړه کې د مسلمانانو په خلاف د رومیانو خواته ودریدلې، نو دا ضروري ورته ښکاره شوه چې د رومیانو او دې عربانو تر مینځ بیلتون راوستل شي تر څو په راتلونکې کې د مسلمانانو په خلاف دومره لوی ائتلاف جوړ نه شي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې کار د عملي کولو لپاره عمرو بن العاص غوره کړ، ځکه د ده انا یعنې د پلار مور له "بلي" قبیلې ښځه وه. د ۸ هـ کال په جمادي الاخره کې یې دوی ته واستاوه تر څو همکاري یې ترلاسه کړي. په یوه روایت کې خو لا دا راځي چې دوی ته خبر را ورسید چې د قضاعه قبیلې خلک راټول شوي او د مدینې په لور راتلل غواړي، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمرو ته وظیفه ورکړه چې هغوی ته ورشي او خبرې ورسره وکړي. کیدای شي همدا دواړه سببونه سره یو ځای شوي وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمرو بن العاص (رضي الله عنه) ته سپینه جنډه ورکړه، یوه بله یې توره هم ورسره ورکړه، درې سوه مخور مهاجرین او انصار یې دده تر قوماندې لاندې ورکړل. له دوی سره دیرش آسونه هم وو. امر یې ورته وکړ چې له بلي، عذره او بلقین قبیلو نه مرسته وغواړي. عمرو (رضي الله عنه) روان شو د شپې به یې مزل کاوه او د ورځې له مخې به یې چیرته کمین نیوه، او کله چې هغوی ته ورلنډ شو نو خبر شو چې د دښمن شمیره ډیره زیاته ده. رسول الله (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته يې د رافع بن مکيث جهيني په لاس احوال ولېږه، او د نورې مرستې غوښتنه يې ورنه وکړه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې ابو عبيده بن الجراح (رضي الله عنه) له دوو سوو کسانو سره د هغه مرستې ته ورولېږه، جنډه يې ورکړه. پدې ډله کې مشهور اصحاب لکه ابوبکر او عمر هم شامل وو، دوی ته يې امر وکړ چې لاړ شي او له عمرو سره يو ځای شي. دواړه به يو موټی وي، اختلاف به نه کوي. کله چې دوی هلته ورسيدل ابو عبيده اراده وکړه چې په لمانځه کې د خلکو امامت وکړي، خو عمرو (رضي الله عنه) ورته وويل: چې امير زه يم، ته خو مې مرستې ته راغلی يې. همدا وه چې ابو عبيده (رضي الله عنه) هم دده خبر ومنله، اطاعت يې ورنه وکړ، او عمرو به په لمانځه کې د خلکو امامت کاوه. اسلامي لښکر د قضاعه تر سيمې پورې مخکې لاړ، د هغوی د سيمې ليرې ليرې ځايونو ته ورغلل، هلته له يو شمير کسانو سره مخ شول، بريد يې ورباندې وکړ خو د دښمن ټول افراد وتښتيدل او تيت و پرک شول. وروسته عمرو بن العاص عوف بن مالک اشجعي له خپل اړخه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته له مکمل احوال سره ولېږه، او هغه يې پخپل بري او په ټولو تفصيلاتو آګاه کړ.

ذات السلاسل د لومړني سين په پيښې يا زور سره لوستل کيږي، دا د يوې سيمې نوم دی چې د قری وادي شا ته او له مدينې نه د لسو ورځو مزل په اندازه ليرې پرته ده. ابن اسحاق وايي چې مسلمانانو د جذام په سيمه کې له سلسل نومې چينې سره واړول او له همدې کبله دې جګړې ته ذات السلاسل وايي.[1]

د ابو قتاده سريه

دا د ۸ هـ کال د شعبان په مياشت کې وه، سبب يې دا وُ چې بني غطفان په خضره نومې سيمه کې چې په نجد کې پرته او په محارب قبيلې پورې مربوطه وه را ټول شوي وو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هغوی مقابلې ته اباقتاده (رضي الله عنه) له (۱۵) کسانو سره واستاوه. دوی لاړل له دښمن نه يې يو شمير کسان ووژل، څه يې ورنه اسيران کړل، ولجې يې لاسته راوړلې. او له پنځلسو ورځو سفر نه وروسته بيرته ستانه شول.[2]

---

[1] ابن هشام ۲/ ۶۲۳ تر ۲۲۶ – زاد المعاد ۲/ ۱۵۷

[2]. رحمه للعالمين ۲/ ۲۴۴. تلقيح فهوم اهل الاثر ص ۳۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مکې فتحه

ابن قیم وایي: د مکې فتحه هغه لویه سوبه ده چې الله تعالی د خپل دین، رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مؤمنو بندګانو د عزت او له کفارو او مشرکانو نه د خپلې خونې او وطن د آزادۍ سبب وګرزوله. دا هغه سوبه ده چې د آسمان اوسیدونکي پرې خوښ شول، د عزت د څلي څوکه يې پاس له آسمان سره ولګيده، له برکته یې ډلې ډلې، خلک په اسلام مشرف شول، او د ځمکې مخ یې په نور روښانه او سوکاله کړ.[۱]

د غزا سبب

مخکې مو وویل چې د حدیبیې د سولې یوه ماده دا وه چې عربي قبایل اجازه لري، کولې شي پخپله خوښه له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او یا قریشو سره تړون او ائتلاف وکړي، له تړون نه وروسته همدا قبیله د همغه اړخ یوه برخه بلل کیږي، او تیری وربانديې د سولې له تړون نه مخالفت او پر همغه بله ډله تیری شمیرل کیږي.د همدې مادې په اساس خزاعه له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او بنوبکر له قریشو سره تړون او ائتلاف لاسلیک کړ، او پدې ترتیب دا دواړه قبیلې یوه د بلې له تیري او جګړې نه په امن شوه. د دوی تر منځ زړه دښمني وه چې د اسلام له برکته يې تر مینځ اوربند وشو. پدې وخت کې بنوبکر یو ځل بیا د کسات په فکر کې شول. د ۸ هـ کال د شعبان په میاشت کې نوفل بن معاویه د یلي د بنوبکر له یو شمیر کسانو سره د شپې له مخې پر خزاعه باندې شبخون وکړ، له "وتیر" نومې چينې سره یې د هغوی یو شمیر کسان ورووژل، او پدې ترتیب د جګړې اوربل شو. د جګړې په جریان کې قریشو له بنوبکر سره مرسته وکړه، وسلې یې ورکړې، د شپې یې څه جنګیالان هم ور واستول په نتیجه کې بنو خزاعه مجبور شول حرم ته پناه یوسي.

هلته د بنوبکر خلکو نوفل ته وویل: دا دی مونږ حرم ته داخل شوو، د خدای روی ومنه، د خپل رب حرمت وساته وویریږه! خو نوفل ډیره غټه او د کفر خبره وکړه ویې

---

[1]. زاد المعاد ۲/ ۱۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويل: اې بنوبکر! نن اله "خدای" نشته، خپل وار او کسات واخلئ، قسم چې تاسې په حرم کې د ننه غلا کوئ، نو خپل انتقام ولې نه پکې اخلئ؟
خزاعه چی مکې ته پناه يووړه هلته يې د بديل بن ورقاء خزاعي او خپل مولی (ملګري) رافع کورته مخه کړه، هلته ننوتل. عمرو بن سالم خزاعي په منډه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی، مدينې ته له رسيدو وروسته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې ودريد، هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له اصحابو (رضي الله عنهم) سره په جومات کې تشريف درلود، عمرو دا شعرونه ورته وويل:

يــا رب اني ناشــد محمدا حلفنا و حــلف ابيه الاتلدا
قدکنتم ولدا و کــنا والدا ثــمة اسلمنا ولم نــترغ يدا
فانصر هداك الله نصرا ايدا وادع عبــادالله يــاتوا مددا
فيــهم رسول الله قد تجردا ابيض مثل البدر يسمو صعدا
ان سيم خسفا وجهه تر بدا في فيلق کالبحريجري مزبــدا
ان قريشــا اخلفوك الموعدا و نقضــوا ميثاقــك الموکدا
و جعلوا لي في کداء رصدا و زعموا ان لست ادعو احدا
و هم اذل، و اقــل عددا هم بيــتونا بالــوتير هــجدا
و قتلــونا رکعــا و ســجدا

[اې ربه! زه محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته دده عهد او دده د پلار پخوانی عهد وريادوم، تاسې اولادونه وئ او مونږ پلرونه وو (دا ځکه د قصي ښځه چې د عبد مناف مور وه او حبی نوميدله له بنو خزاعه قبيلې ځخه وه نو بنو خزاعه د بني مطلب ماماخيل کيدل). بيا مونږ ستاسې اطاعت وکړ او هيڅ سرغړونه مو نده کړې، الله دې تاسې ته هدايت وکړي، کلک مدد مو وکړئ، خلک هم مدد او مرستې ته راوغواړه هغوی مرستې ته راځي د دوی په مينځ کې وسله په لاس د سپوږمۍ په شان سپين او ګلالی رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی چې د کمال په لور

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوچتيږي. که پر هغوی ظلم وشي په سپکه ورته وکتل شي نو د مخ يې رنګ يې بدل شي، او د خروشان سمندر په شان د لښکر په منځ کې تشريف راوړي، په رښتيا سره چې قريشو ستاسې د عهد مخالفت کړيدی، او کلک تړون يې مات کړيدی هغوی ما ته په کداء کې کنده او کمين نيولی و، او ګمان يې کاوه چې زه به څوک خبر نه شم کړای پداسې حال کې چې هغوی ډير کم، ذليل او خوار دي. هغوی "وتير" کې پر مونږ حمله وکړه او مونږ يې د رکوع او سجدې په حالت کې ووژلو.]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ځواب کې ورته وفرمايل: (**نصرت يا عمرو بن سالم**). اې عمرو بن سالم! ستا سره مرسته وشوه. پدې پسې په آسمان کې يوه ټوکره وريځ راښکاره شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إن هذه السحابة لتستهل بنصر بني كعب**). دې وريځې د بنو کعب د برې زيرى راوړى. بيا بديل بن ورقاء خزاعی د خپلې قبيلې له څو کسانو سره ووت، روان شو او ځان يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه، له حالاتو يې خبر کړ، دا يې ورته وويل چې له دوی نه څو کسان مړه شوي او قريشو پدې جګړه کې د بنو بکر مرسته کړې، دا احوال يې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه او بيرته مکې ته ستون شو.

ابوسفيان د تړون د تجديد هڅه کوي

قريشو چې څه وکړل هغه له تړون نه څرګنده خلاف ورزي، لوی غدر او خيانت وُ، ددې خيانت لپاره يې هيڅ دليل او بهانه نه درلوده. همدا وه چې هغوې هم ډير ژر پخپل غدر پوه شول. د وضعې نزاکت يې درک کړ، مشورتي شورى يې راوبلله. غونډې فيصله وکړه چې ابو سفيان مدينې ته لاړ شي او هلته له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره تړون نوی او تجديد کړي.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مخکې نه خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته ويلي وو چې قريش به له خپل غدر او خيانت نه وروسته څه ډول اقدام کوي؟ هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي وو: (**كأنكم بأبي سفيان قد جاءكم ليشد العَقْدَ، ويزيد في المدة**). کيدای شي ابو سفيان د تړون د نوي کيدو او مودې د تمديد لپاره درته راشي. ابو سفيان د قريشو د فيصلې مطابق روان شو، په عسفان سيمه کې له بديل بن ورقاء سره مخ شو چې له مدينې نه مکې ته روان وُ. ګمان يې وکړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چې رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغلی، نو ورته ویې ویل: بدیله! له کوم ځای نه ر ا غلی ؟ هغه ورته وویل: له خزاعه سره پدې دره او دې ساحل کې وګرزیدم. ابو سفیان ورته وویل: د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته نه وې ورغلی؟ ده ورته وویل: نه. بدیل چې مکې ته لاړ ابو سفیان وویل: که مدینې ته تللی وي نو اوښې ته به یې (نوی) یعنې د خرما د دانو کنجاړه ورکړې وي، لاړ او د بدیل د ا وښې ځای یې وکوت، پچه یې راوخیستله او ماته یې کړه ویې لیدل چې د خرماوو د دانو اثار پکې شته، دا یې چې ولیده نو ویې ویل قسم په خدای چې بدیل د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغلی دی.

په هر حال ابوسفیان مدینې ته ورسید ، د خپلې لور ام حبیبه (رضي الله عنها) کورته ورغی، هلته یې اراده وکړه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په فرش کینې، خو ام حبیبه (رضي الله عنها) هغه فرش ورنه ټول کړ. ده ورته وویل: لورې! دا فرش دې زما لپاره مناسب و نه باله، او که دې زه ددې وړ ونه بللم چې ورباندې کینم؟ دې وفرمایل: دا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرش دی، ته مشرک یې او ددې وړ نه یې چې وربادې کینې. ده ورته وویل: قسم په خدای چې له ما نه وروسته په شر او بدۍ اخته شوې یې. بیا ابوسفیان ووت او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغی، خبرې یې ورته وکړې، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هیڅ ځواب ورنکړ. ورپسې ابوبکر (رضي الله عنه) ته ورغی هغه ته یې وویل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې شفاعت وکړې. ابوبکر (رضي الله عنه) د نه ځواب ورکړ. بیا عمر (رضي الله عنه) ته ورغی، او همدا غوښتنه یې ورنه وکړه. هغه ورته وویل: زه به رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ستاسې شفاعت کوم؟ قسم په خدای که له وړو لرګیو پرته بل هیڅ ونلرم هم له تاسې سره به جهاد کوم. بیا د علي (رضي الله عنه) کره ورغی، هلته فاطمه (رضي الله عنها) هم وه، حسن (رضي الله عنه) وړوکی ؤ او د دوی په غېږ کې لوبیده. ابو سفیان وویل: یا علي (رضي الله عنه)! ته له نورو نه د نسب او خپلوۍ له پلوه ډیر را نژدې یې، زه د یوه ضرورت پخاطر راغلی یم، نه غواړم تش لاس او نامراده بیرته ستون شم، هیله ده رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته زما شفاعت وکړې! ده ورته وویل: افسوس ستا په حال اې ابو سفیانه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اوس داسې فیصله کړیده، چې مونږ نه شو کولی پدې رابطه خبرې ورسره وکړو. ابو سفیان د فـــا طم ې (رضي الله عنها) لوري ته وکتل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته ويې ويل: کيداى شي چې خپل زوى حسن ته امر وکړې چې هغه د خلکو په مينځ کې مونږ ته د پناه راکولو غږ وکړي، هغه به پدې سره تر پايه د عربانو سردار وي؟ فاطمي (رضي الله عنها) وويل: زما زوى اوس پدې موقف کې ندى چې چا ته پناه ورکړي، هغه به څوک وي چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې چا ته پناه ورکړاى شي ؟! يعنې هيڅوک د هغه د ارادې خلاف چا ته پناه نه ورکوي.

ددې خبرو په اوريدو سره د ابو سفيان په سترګو تياره شوه، علي (رضي الله عنه) ته يې په ډيره مايوسۍ، ناهيلۍ او خفګان کې وويل: فکر کوم چې حالات ډير راباندې تنګ شول، مشکل زيات شو، اوس مشوره راکړه څه وکړم؟علي (رضي الله عنه) ورته وويل: زما په فکر خو هيڅ چاره نه ده درته پاتې، خو څرنګه چې ته د بني کنانه مشر يې، نو لاړ شه د خلکو په مينځ کې پناه وغواړه، او بيا لاړ شه خپل کور ته ستون شه. ابو سفيان وويل: دا به مې څه په درد وخوري؟ علي (رضي الله عنه) وويل: فکر نه کوم چې ګټه درته ولري، خو بله چاره نشته. همدا وه چې ابو سفيان جومات ته لاړ، هلته ودريد ويې ويل: اې خلکو! ما تاسې ته پناه راوړې ده، دا خبره يې وکړه لاړ او پخپل اوښ سپور شو. هلته چې قريشو ته ورسيد هغوى ورته وويل: څه دې راوړي؟ ده وويل: لاړم له محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره مې خبرې وکړې، خو هغه هيڅ ځواب را نکړ، بيا ابوبکر ته ورغلم له هغه نه مې هم خير و نه ليد. بيا عمر ته ورغلم د هغه موقف خو ډير تند ؤ، بيا علي (رضي الله عنه) ته ورغلم هغه مې له ټولو نه نرم وموند، بيا يې څه مشوره راکړه هغه مې عملي کړه، خو نه پوهيږم چې څه ګټه به ولري او که نه؟ دوى ورته وويل: د څه مشوره يې درکړه؟ ده وويل: راته ويې ويل چې د خلکو په وړاندې پناه غوښتنه اعلان کړم، ما همداسې وکړل. دوى وويل: آيا محمد (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ستا پناه قبوله کړه؟ ده وويل: نه. دوى ورته وويل: علي (رضي الله عنه) خو ملنډې درباندې وهلې دي. ده وويل نه: بله هيڅ چاره نه وه، همدا يوازينۍ لاره او چاره وه.

د جګړې تياري

د طبراني د روايت په اساس مخکې لدينه چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د قريشو له خوا د تړون د ماتيدو خبر راشي، رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) عائشې (رضي الله عنها) ته امر کړى ؤ چې د سفر تياري ونيسي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سامان يې ورته برابر کړي، هيڅوک هم نه وو خبر. ابوبکر (رضي الله عنه) يوه ورځ د عائشه (رضي الله عنها) کورته ورغی ورته ويې ويل دا څه سامان دی تيار کړی زما لوري! دې ورته وويل: و الله که خبره يم. ابوبکر وويل: " دا وخت خو له روميانو سره د جګړې هم ندی، نه پوهيږم رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کومې خوا ته ځي؟ عائشې وويل: زه هم نه يم خبره. له همدې نه درې ورځې وروسته سهار عمرو بن سالم خزاعي له ۴۰ سپرو کسانو سره راورسيد ، او هغه مخکې تير شوي اشعار يې وويل. همدلته خلک پوه شول چې قريشو عهدمات کړيدی، په عمرو پسې بديل بيا ابو سفيان راغی، نو اصحاب پوه شول، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تيارۍ امر ورته وکړ، او پدې يې خبر کړل چې د مکې په لور روانيږي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا دعا هم وکړه: **(اللّهم خذ العيون والأخبار عن قريش حتى نبغتها في بلادها)**. اې ربه! ته د قريشو سترګې پټې کړې، جاسوسان يې غافل کړې تر هغې پورې خبر مه ورکوې تر څو مونږ ناڅاپي بريد ورباندې وکړو.

ددې لپاره چې خبر يې پټ ساتلی وي رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ۸ هـ کال د روژې په لومړۍنيټه د ابو قتاده بن ربعي په مشرۍ يو آته کسيز ګروپ د اضم درې ته واستاوه. دغه سيمه له مدينې نه ۳۶ ميله ليرې د ذي خشب او ذي مروه تر مينځ پرته وه. دا ددې لپاره تر څو خلک داسې ګمان وکړي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دې خوا ته حرکت کوي. دا ګروپ لاړ تر ټاکل شوي نقطې پورې ورسيد او همدلته مکې ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له تګ نه خبر شول، او مکې ته وريسې ورغلل. دا ګروپ له عامر بن اضبط سره مخامخ شو، هغه د مسلمانۍ سلام ورباندې واچاوه، خو محلم بن جثامه چې له پخوا نه يې څه ستونزه ورسره درلوده هغه وواژه اوښ او سامان يې ورنه واخيستل، همغه وه چې الله تعالی دا آيت را نازل کړ: **(ولا تقولوا لمن القى اليكم السلام لست مومنا)) الايـــه**. [مه وايئ هغه چاته چې سلام يې درباندې واچاوه چې مومن نه يې] بيا يې محلم د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضورته وړاندې کړ چې مغفرت ورته وغواړي ، خو کله چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په وړاندې ودريد ، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: خدايه! محلم مه بښې ! ببنـه مه ورته کوې! دا دعا يې درې ځله تکرار کړه. محلم ورنه روان شو او اوښکې يې په څادر يا کميس پاکولې. ابن اسحاق وايي: د محلم قوم ګمان کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې وروسته رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مغفرت ورته وغوښت. (زاد المعاد ۲/ ۱۵۰ ابن هشام ۲/ ۶۲۶ تر ۶۲۸).

 پدې وخت کې حاطب بن ابي بلتعه یو لیک ولیکه قریشو ته یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تیارۍ او ارادې په هکله خبر پکې لیکلی وٴ یوې ښځې ته یې ورکړ تر څو د اجرت په بدل کې یې قریشو ته ورسوي. نوموړې ښځې دغه لیک پخپلو کوڅیو کې پټ کړ او روانه شوه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته غیبي خبر ورکړ شو چې حاطب لیک لیږلی دی، فوراً یې علي او مقداد (رضي الله عنهما) ته وظیفه ورکړه چې پدې ښځې پسې ورشي، امر یې ورته وکړ: (**انطلقوا حتى تأتوا رَوْضَةَ خَاخ، فإن بها ظعينة معها كتاب إلى قريش**). لاړ شئ د روضه خاخ سیمې ته ورشئ هلته یوه مسافره ده او ورسره د قریشو لپاره یو لیک دی. هغوی په ډیره بیړه ورپسې ورغلل، آسونه یې ځغلول چې په هماغه ځای کې یې همغه ښځه ولیده، ورته ویې ویل: له تا سره یو لیک دی؟ دې ورته وویل: نه، له ماسره لیک نشته. دوی یې بار تلاشي کړ، خو لیک په لاس ور نه غی.

علي (رضي الله عنه) ورته وویل: په خدای قسم رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دروغ نه وایي، مونږ هم دروغ نه وایو، یا به لیک راکوې او یا به دې جامې هم تلاشي کوو لوڅوو به دې!! ښځې چې دا حالت او جدیت ولید، نو ویې ویل: لرې اخوا شئ، هغوی بلې خوا ته لاړل، دې خپلې کوڅۍ خلاصې کړې،لیک یې ورنه راویوست او دوی ته یې ورکړ. هغوی بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته راوړ. پدې لیک کې داسې لیکل شوي و: د حاطب بن ابي بلتعه له خوا قریشو! ته وروسته پکې لیکل شوي و چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ستاسې په لور دروانیږي، خبر اوسئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حاطب راوغوښت ورته ویې ویل چې دا ولې؟ ده وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! حوصله وکړه، زه مسلمان یم، نه مرتد شوی یم او نه مې دین بدل کړی دی، څرنګه چې زه قریشي نه یم، خو ورسره تړلی یم، زما اولادونه او کورنۍ هلته له دوی سره دي، ورسره داسې اړیکې او خپلوي هم نلرم چې زما د اولادونو حمایت وکړي، د نورو اصحابو خو هلته خپلوان شته چې دفاع ورنه وکړي، په همدې خاطر ما وغوښتل چې د دوی داسې ملاتړ حاصل کړم چې زما د اهل او اولاد ساتنه وکړي. عمر (رضي الله عنه) وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! اجازه راکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سر يې غوڅ کړم، ده له الله او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خيانت کړيدی، دا منافق شويدی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (إنه قد شهد بدراً، وما يدريك يا عمر لعل الله قد اطلع على أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم). نه يې خبر چې حاطب په بدر غزا کې برخه اخيستې ده، او نه يې خبر اې عمره! چې الله تعالی د بدر ټولو غازيانو ته خبر ورکړيدی فرمايلي يې دي: هر څه چې کوئ ويې کړئ، ما (الله تعالی) عفوه درته کړې ده. ددې فرمودې په اوريدو سره د عمر (رضي الله عنه) له سترګو اوښکې روانې شوې، او ويې ويل الله او رسول ښه پوهيږي[7].
پدې ترتيب سره الله تعالی د مسلمانانو راز پټ وساته، د قريشو غوږونه کاڼه او سترګې يې پټې شوې، جاوسوسان ټول غافل شول او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د جنګي تيا رۍ په هکله هيڅ خبر نه شول.

اسلامي لښکر د مکې په لور

د آتم هجري کال د روژې په لسمه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مدينه د مکې په نيت پريښوده، لس زره اصحاب (رضي الله عنهم) ورسره ملګري وو، ابو رهم غفاري يې د مدينې خليفه وټاکه او پخپله مکې ته روان شو.
د لارې په اوږدو کې په جحفه يا لږ اخوا سيمه کې يې تره عباس (رضي الله عنه) په مخه ورته راغی، هغه له اسلام راوړلو نه وروسته له خپل اهل و عيال سره د هجرت لاره نيولې وه چې همدلته له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې ابواء ته ورسيد د تره زوی يې ابو سفيان بن حارث او د عمه زوی يې عبدالله بن ابي اميه هم په مخه ورته راغلل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ ترې واړاوه ځکه له دوی نه يې ډير تکليفونه او اذيتونه ليدلي وو. ام سلمه (رضي الله عنها) ورته وويل: دا نه ښايي چې د تره او ترور زوی دې د ستا په حضور کې تر ټولو بدبخت وي. علي (رضي الله عنه) ابو سفيان بن حارث ته وويل: ځان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ ته ورسوه او هغه خبره ورته وکړه چې د يوسف (عليه السلام) ورونو يوسف

[7] صحيح البخاري ۲/ ۴۲۲- ۲/ ۶۱۲۱۶۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(عليه السلام) تـه کړې وه ((قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ)) (يوسف: ۹۱)[قسم خورو چې الله تا ته پر مونږ فضيلت در کړيدی. او مونږ پـه غلطه او خطا کاران وو.]

ځکه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نـه خوښوي څوک لـه ده نـه زياتـه غوره خبره وکړي، هيڅوک هـم لـه ده نـه زيات د ښـې خبرې خاوند ندی. ابو سفيان همـد اسې وکړل د رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) مخې ته ورغی او همدا خبره يې ورتـه وکړه. پـه ځواب کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل:

((لا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ)) (يوسف: ۹۲)

[ترجمه: نن هيڅ ملامتيا نشته درباندې، الله بـه ښـنـه درتـه کوي او هغه لـه ټولو نـه زيات مهربان دی.]

بيا ابو سفيان دا شعرونه وويل:

لعمـــرك اني حين احمل راية — لتغلب خيل اللات خيل محمد

لكالمـــدلج الحيران اظلم ليله — فهذا اواني حين اهدى فاهتدي

هداني هاد غير نفسي و دلني — على الله من طــردته كل مطرد

[ستا په عمر قسم! هغه وخت چې ما ددې لپاره جنډه پورته کړې وه چې د لات لښکرې به د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پر لښکرو غلبه مومي، زما مثال د هغـه مسافر ؤ چې د شپې پـه تيـاره کې حيـران او سرګردان وي، خـو اوس هغـه وخت راغلی دی چې د هدايت لاره ومومم او پـه سمه روان شم، مـا تـه يوه لارښود هدايت وکړ، همدې هادي د الله لور ته بوتلم، که څه هم مـا هغـه تـه ډير تکليف رسولی او لـه ځان نه مې شړلی ؤ.]

پدې سره رسول الله (صلی الله عليه و الـه و صحبه و سلم) هغـه پـه سينه وواهـه او ورتـه ويې فرمايل: (أنتَ طَرَّدْتَنِي كل مُطَرَّدٍ؟)[1]. [تا زه له ځان او وطن نه شړلی وم].

ابو سفيان ښه مسلمان شو، او ويل شوي پخپـل ژوند کې يې د حيا لـه مخې د رسـول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پـه وړاندې سر پورتـه نکړ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم مينه ورسره لرله د جنت زيرى يې ورکړی و، او فرمايل بـه يې: هيله لرم د حمزه خليفه شي. کله چې د ابوسفيان ځنکدن ؤ خلکو ورباندې ژړل.

---

[1]. زاد المعاد ۲/۱۶۲_۱۶۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ویل: مه ژاړئ قسم په خدای چې له اسلام نه وروسته مې هیڅ د ګناه خبره په ژبه نده راوړې.

اسلامي لښکر له مرالظهران سره اړوي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره روان ؤ، ټولو روژه نیولې وه، مخکې لاړل تر څو د عسفان او قدید تر مینځ پرتې کدید نومې چینې ته ورسیدل، هلته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) روژه ماته کړه، مسلمانانو هم دده اطاعت وکړ، ټولو روژه ماته کړه[1].

بیا روان شول، ماښام یې په مرالظهران (وادي فاطمه) کې یې واړول. اصحابو ته یې امر وکړ هغوی ټولو اورونه بل کړل، لس زره اورونه بل شول. عمر (رضي الله عنه) ته یې وظیفه ورکړه چې د پیرې د امورو مشري په غاړه واخلي.

ابو سفیان د رسول الله (ﷺ) په حضور کې

عباس (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په سپینه قاطره (کچره) سپور شو، لاړ کتل یې تر څو کوم بوټوه او یا بل څوک پیدا کړي چې قریشو ته خبر یوسي او ورته ووایي چې راشي او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه مکې ته له داخلیدو نه مخکې د امن سوال وکړي. ځکه د الله په کرم سره قریش هیڅ خبر نه وو د ویرې او خوف په حالت کې وو. ابو سفیان به له مکې نه د باندې ووت حالات او لارې به یې څارلې. پدې ورځ هم چې حکیم بن حزام او بدیل بن ورقاء هم ورسره ملګري وو راوتلی و خبرونه یې تعقیبول. عباس (رضي الله عنه) وایي: زه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قاطره سپور وم چې د ابو سفیان آواز مې واورید، له بدیل سره یې خبرې کولې.دواړه د بیرته ستنیدو په حال کې وو. ابوسفیان ورته وایي: ما د نننۍ شپې په شان دومره زیات اورونه او لښکرې کله هم ندي لیدلې. بدیل ورته ویل: کیدای شي دا به د خزاعه قبیلې خلک وي، چې جګړې سورولي دي. ابو سفیان ورته وایي: خزاعه لدینه ډیرکم او کمزوري دي، هغوی دومره عسکر له کومه کړل چې دومره اورونه بل کړي! عباس (رضي الله عنه) زیاتوي: ما غږ

[1] . صحیح البخاري ۶۱۳/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربانديې وکړ اې ابو حنظله! ابو سفیان وپیژندلم ویې ویل: ابو الفضل يې؟ ما وویل: هو. ده راته وویل: مور او پلار مې درنه جار، څه کوې؟ ما ورته وویل: دا دی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل لښکر سره راغلی، سهار دې قریشو ته خیر وي، د قریشو تباهي ده. ابو سفیان وویل: وایه، چاره څه ده؟ مور او پلار مې له تا قربان؟ ما ورته وویل: قسم په خدای که د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لاس دربانديې بر شو نو سر به دې قلم کړي، راځه له ما سره پدې قاطره سپور شه تر څو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته دې ورولم او امن درته وغواړم. ابو سفیان راغی او را سره سپور شو، او دواړه نور ملګري یې بېرته ستانه شول.

عباس وايي: ابو سفیان مې چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راوست، له هر اور ځای نه به چې تیریدو هغوی به راته ویل چې دا څوک دی؟ خو کله به یې چې زه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پر قاطره ولیدم، نو یو بل ته به یې وویل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تره دی. همداسې روان وو تر څو د عمر (رضي الله عنه) ځای ته ورسیدو، مونږ یې چې ولیدو، را پاڅید ویل یې دا څوک دی؟ راغی او چې ابوسفیان یې له ما سره ولید ویې ویل: دا د خدای دښمن ابو سفیان. الحمد لله چې بې له کوم تړون او عهد نه په لاس راغی، بیا په منډه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لور روان شو، ما قاطره ورپسې وځغلوله، ترینه مخکې شوم، هلته له قاطرې نه کوز شوم فوراً د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورغلم، عمر (رضي الله عنه) هم راغی ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو سفیان راغلی، اجازه راکړه چې سر یې پرې کړم. عباس وايي: ما ورته وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ما هغه ته پناه ورکړیده. بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته کیناستم خبرې مې ورسره پیل کړې او له ځ ا ن سر ه مې ویل چې نن شپه به له ما پرته بل څوک ورسره مجلس ونکړي. عمر (رضي الله عنه) چې ډیر اصرار وکړ نو ما ورته وویل: عمره! لږ حوصله وکړه. که ابو سفیان ستا له قبیلې بني عدي بن کعب څخه وای، نو بیا به دې دا خبرې نه کولې. عمر وویل: پریږده عباسه! قسم په خدای چې ستا په اسلام د خپل پلار خطاب له اسلام نه زیات خوشاله شوم، دا ځکه چې زه پوهیږم چې ستا په اسلام راوړلو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خطاب له مسلمانیدو نه زیات خوشاله دی. پدې پسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (اذهب به یا عباس إلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحلك، **فإذا أصبحت فأتني به**). اې عباسه! ابوسفيان خپلې مېنې ته درسره بوزه، سهار يې راته راوله. سهار مې ورووست. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**ويحك يا أبا سفيان، ألم يأن لك أن تعلم أن لا إله إلا الله؟**) افسوس ستا په حال اې ابو سفيانه، آيا اوس هم پدې اعتراف نه کوې چې الله يو دى، او نه غواړې ووايې: لا اله الا الله. ابو سفيان وويل: مور او پلار مې له تا قربان. ته څومره مهربان، کريم او نژدې دوست يې. زه فکر کوم که له الله (جل جلاله) پرته بل خداى موجود واى نو زما به يې څه مدد کړى واى! رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**ويحك يا أبا سفيان، ألم يأن لك أن تعلم أني رسول الله؟**)افسوس ستا په حال اې ابو سفيانه! آيا اوس پدې باور نلرې چې زه (محمد) د الله رسول (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) يم؟ ابو سفيان وويل: مور او پلار مې درنه قربان، ته بې حده زيات مهربان، کريم او نژدې دوست يې، پدې اړه (ستا د رسالت) مې لا تر اوسه په زړه کې څه خو شته. عباس ورته وويل: خوار شې، اسلام راوړه او د شهادت کلمه ووايه، مخکې لدينه چې سر دې قلم شي د (**لا اله الا الله محمد رسول الله**) مبارکه کلمه ووايه. همغه وه چې ابو سفيان په اسلام مشرف شو او د شهادت کلمه يې وويله. عباس وويل: يا رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ابو سفيان داسې شخص دى چې فخر او وياړ يې ډير خوښيږي ده ته يو څه ورکړه! رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**نعم، من دخل دار أبي سفيان فهو آمن، ومن أغلق عليه بابه فهو آمن، ومن دخل المسجد الحرام فهو آمن**).څوک چې د ابو سفيان کور ته داخل شو هغه په امن دى، چا چې د خپل کور دروازه ورپسې بنده کړه هغه هم په امن دى، څوک چې مسجد حرام ته داخل شو هغه هم په امن دى. يعنې دا درى ډوله خلک په امن دي.

اسلامي لښکر له مرالظهران نه د مکې په لور

د اتم هجري کال د رمضان مياشتې په اوولسمه د سه شنبې ورځې په سهار رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم)، مرالظهران د مکې په لور پريښود. عباس (رضي الله عنه) ته يې امر وکړ چې ابو سفيان د درې په تنګۍ کې د غره له پزې سره ودروي تر څو د الله تعالى لښکرې پخپلو سترګو وګوري. عباس (رضي الله عنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداسې وکړل د درې په تنګه برخه کې یې ابو سفیان ودراوه، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لښکرې تیریدلې، هرې قبیلې بیل بیرغ درلود، هر یوه به چې لدې ځای نه تیریدله ابو سفیان به پوښتنه کوله دا څوک دي؟ عباس (رضي الله عنه) به ورته معرفي کوله مثلاً ورته ویل به یې چې دا سلیم قبیله ده. ابو سفیان به ویل چې: له سلیم سره زما څه کار. بیا به یې بله ورته معرفي کوله چې دا مزینه قبیله ده، ده به همدغه خبره کوله چې له دوی سره زما څه. تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل شنه ګروپ سره راښکاره شو، انصار او مهاجرین ورسره ملګري وو، ټول وسله بند وو ابو سفیان چې دا مؤمن لښکر ولید پوښتنه یې وکړه ویې ویل سبحان الله، دا څوک دي اې عباسه ؟ عباس (رضي الله عنه) ورته وویل: دا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی چې د انصارو او مهاجرینو په منځ کې روان دی. ابو سفیان وویل: هیڅوک هم د دوی مقابله نه شي کولی، او زیاته یې کړه، ابو فضله! ستا د وراره پاچایي ډیره لویه شوه. ابو الفضل عباس ورته وویل: دا نبوت دی زما وراره د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دی. ابو سفیان وویل بې شکه چې دا عظمت د نبوت دی، اوس همدا ویل سیې دی. د انصارو جنډه له سعد بن عباده (رضي الله عنه) سره وه، کله چې له ابو سفیان سره مخ شو ورته ویې ویل: نن د جنګ ورځ ده، نن به دا حرمت له مینځه ځي، الله به نن قریش خوار او ذلیل کړي.

خو کله چې ابو سفیان له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ شو عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! آیا د سعد خبره دې واوریدله؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: څه یې وویل. خبره یې ورته وکړه، پدې ترځ کې عثمان او عبدالرحمن بن عوف وویل: مونږ هم ویره لرو هسې نه سعد په قریشو کې څه مرګ ژوبله ونکړي! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**بل اليوم يوم تُعَظَّم فيه الكعبة، اليوم يوم أعز الله فيه قريشاً**). نن د کعبې د درناوي او احترام ورځ ده، نن د قریشو د عزت او سر لوړۍ ورځ ده. بیا یې له سعد (رضي الله عنه) نه د جنډې اخستلو حکم وکړ، او دده زوی قیس بن سعد (رضي الله عنه) ته یې وسپارله. ددې معنی دا ده چې ګویا جنډه له سعد نه وانه خستله شوه ځکه قومانده ورسره پاتې شوه. او په بل روایت سره جنډه زبیر (رضي الله عنه) ته ورکړل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قریش په ناڅاپي توګه د اسلامي لښکر په وړاندې

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ابو سفیان د دریدو له ځای نه تیر شو، نو عباس (رضي الله عنه) ورته وویل: ابو سفیانه! زرکوه خپل قوم ته نجات ورکړه، ویې ژغوره. ابو سفیان په منډه ځان مکې ته ورساوه او په لوړ آواز سره یې چیغه وکړه: اې قریشو! دا دی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راورسید، له هغه سره دومره لښکر دی چې هیڅوک یې هم مقابله نه شي کولی، واورئ! څوک چې د ابوسفیان کور ته داخل شو هغه په امن دی. ددې خبرې په اوریدو سره یې ښځه هند بنت عتبه راغلله او خپل میړه (ابوسفیان) یې له بریتونو راونیو او ویې ویل: مړ کړئ دا له غوړیو نه ډک ژی، مړ کړئ دا د نریو پنډیو خاوند، بدې دې وي دې مخکښ خبر راوړونکي ته. ابو سفیان بیا وویل: افسوس ستاسې په حال، دا به هیڅ ستاسې په درد و نه خوري، ګورئ غره نه شئ دا ښځه مو تیر نه باسي له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره دومره لښکر دی چې حساب یې نشته، څوک چې د ابو سفیان کورته داخل شو هغه په امن دی. قریشو ورته وویل: الله دې خوار کړه، ستا کور به مونږ ته څه ګټه راورسوي؟ ده ورته وویل: څوک چې پخپل کور ننوزي او دروازه ورپسې بنده کړي هغه هم په امن دی، چا چې جومات ته پناه یووړه هغه هم په امن دی. همدا وه چې خلک تیت شول څوک خپلو کورونو او څوک جوماتونو ته ننوتل، خو ځینې اوباشان یې وهڅول، او د مقابلې خبره یې ورته وکړه، ویل یې که دوی غالب شول نو مونږ به ورسره وو، او که ووژل شول، نو څه چې غواړي هغه به ورکړو. پدې ترتیب سره یو شمیر جاهل او لیونې خلک، له عکرمه بن ابي جهل سره راغونډ شول، له دوی سره صفوان بن امیه او سهیل بن عمرو هم وو، په خندمه کې یې له مسلمانانو سره د مقابلې لپاره سنګر ونیو. پدې ډله کې د بني بکر قبیلې یو کس چې حماس بن قیس نومیده هم ملګری وُ، ده چې کله وسلې برابرولې ښځې یې ورته وویل: دا وسلې د څه لپاره تیاروې؟ ده وویل: له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو سره د مقابلې لپاره. ښځې یې وویل: قسم په خدای چې هیڅوک د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مقابله نه شي کولی. ده ورته وویل: زه غواړم چې د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځینې ملګري ستا خادمان کړم بیا یې دا شعر ووایه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ان يقبلوا اليوم فما لي علة هذا سلاح كامل و اله

و ذو غرارين سريع السله

[که هغوی نن مقابلې ته راغلل نو زه به هیڅ عذر ونلرم، ټوله وسله، نیزې، او دوه تیغه لرونکې توري هر څه پوره دي، یعني بالکل مقابلې ته تیاریم.]

په خندمه نومي ځای کې مقابلې ته راټولو شویو کسانوکې همدغه کس هم و چې له محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د جګړې لپاره راغلی و.

اسلامي لښکر په ذي طوی کې

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مخکې روان ؤ تر څو ذي طوی ته ورسید، د الهي لوی نعمت یعنی مکې د فتحې د شکرانې په دود یې خپل مبارک سر د الله تعالی د عظمت، رحمت او کرم په وړاندې له ډیرې تواضع نه دومره خم کړی ؤ چې د مبارکې ږیرې ویښتان یې نږدې د اوښې له ځل سره لګیدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همدې ځای کې خپل لښکر تقسیم کړ: خالد بن ولید (رضي الله عنه) ته یې د ښي اړخ قومانده وسپارله پدې طرف کې د اسلم، سلیم، غفار، مزینه، جهینه او ځینې نورې عربي قبیلې وې. هغه ته یې امر وکړ چې د مکې له لاندینۍ برخې نه داخل شي، او ورته ویې ویل: (إن عرض لکم أحد من قريش فاحصدوهم حصداً، حتى توافوني على الصفا). ((که څوک مو مخې او مقابلې ته راغلل نو له مینځه یې یوسئ او پدې ترتیب سره به صفا کې له ما سره یوځای شئ)). د کیڼې خوا قومانده له زبیر بن عوام (رضي الله عنه) سره وه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بیرغ هم له ده سره ؤ. هغه یې مامور کړ چې د مکې له پورتنۍ برخې (کداء) نه داخل شي، او په حجون کې دې له خپل بیرغ سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رسیدو انتظار کوي. ابو عبیده (رضي الله عنه) له پلیو او بې وسلې سپایانو سره وؤ هغه ته یې امر وکړ چې د مکې وسطي لار په مخکې ونیسي او له همغې لارې نه په مکه کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته حاضر شي.

اسلامي لښکر په مکه مکرمه کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول لښکر روان و، هر ګروپ په ټاکل شوي لار د مکې په لور وخوځېد. خالد (رضي الله عنه) له خپلو ملګریو سره مخکې لاړ ځوک یې چې مخې ته ودرید له مینځه یې یوړ، دده له ملګرو نه هم دوه کسان کرز بن جابر فهري او خنیس بن خالد بن ربیعه په شهادت ورسیدل. دوی دواړه له لښکر نه ګوښې په بیله لار روان وو چې د مشرکینو تر برید لاندې راغلل او شهیدان شول.

خالد (رضي الله عنه) په خندمه کې د مشرکینو له اوباشانو او کم عقلانو سره مخ شو، څه نښته وشوه چې په ترڅ کې یې ۱۲ تنه مشرکین ووژل شول او نور وتښتیدل. حماس بن قیس هغه چې له ډیر پخوا نه یې مقابلې ته وسلې تیا رولې هم له جګړې نه وتښتید، کور ته لاړ او خپلې ښځې ته یې وویل: دروازه راپسې بنده کړه. ښځې یې ورته وویل: هغه ستا غورې څه شوې؟!، ده په ځواب کې دا شعر ورته ووایه:

انك لوشهـــدت يوم الخندمه اذ فر صفوان و فر عكرمه

و استقبلتنا بالسيوف المسلمه يقطعن كل ساعد و جمجمه

ضربا فلا يسمع الا غـــمغمه لـــهم نهيت خلفنا و همهمه

لم تنـــطقي في اللوم ادنى كلمه

[که تا د خندمه صحنه لیـــدلې وای چې صفوان او عکرمه وتښتیدل، مونږ ته د (مسلمانانو) له خوا نه په تورو سره هرکلی وویل شو داسې تورې چې سرونه او پښې یې ریـبلې، د تورې ګوزارونه به یې کول او د زمریانو په شان آوازونه به یې کول په مونږ پسې وو، که تا دا لیدلي وای نو د ملامتیا یوه خبره به دې هم نه وای کړې.]

خالد (رضي الله عنه) مکې ته داخل شو او ځان یې په صفا کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورساوه. زبیر (رضي الله عنه) هم مخکې لاړ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بیرغ یې په حجون کې له فتح جومات سره پورته کړ، او ورباندې یې د پوستکي (چرم) یوه خیمه ودروله او هملته انتظار ئ تر څو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راوړ.

رسول الله (ﷺ) مسجد حرام ته داخلیږي او بتان نسکوروي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حرکت وکړ مهاجرین او انصار چار چاپیر ورنه روان وو مسجد حرام ته یې تشریف یووړ حجر اسود ته ورغی لمس یې کړه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

طواف يې وکړ، نيزه يې په لاس کې وه، پدې وخت کې په بيت الله او شاو خوا کې (۳۶۰) بتان وو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به بتان پخپله نيزه وهل او فرمايل به يې: ((وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقاً)) (الاسراء: ۸۱) [ووايه چې حق راغی او باطل له مينځه لاړ، بيشکه باطل له مينځه تلونکی دی.] ((قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ)) (سبا: ۴۹) [ووايه حق راغی باطل نه د نوي کار توان لري او نه تير شوی کار بيرته را ګرځولی شي.] رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا ويل او بتان به پړمخې رانسکوريدل.

بتان ټول نسکور شول

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله اوښه سپور ؤ طواف يې کاوه، احرام يې هم نه و تړلی، کله يې چې طواف وکړ، نو عثمان بن طلحه يې راوغوښت د کعبې شريفې کلياني يې ورنه واخيستلې امر يې وکړ چې دروازه دې خلاصه شي. دروازه خلاصه شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ور داخل شو هلته يې عکسونه وليدل، د عکسونو په منځ کې يې د ابراهيم (عليه السلام) او اسماعيل (عليه السلام) عکسونه هم وليدل چې دواړه په غشو څه سره ويشي. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**قاتلهم الله، والله ما استقسما بها قط**). ((الله تعالی دې مشرکان خوار او تباه کړي، قسم په خدای ابراهيم او اسماعيل (عليهما السلام) کله هم به غشو سره تقسيم ندی کړی)). هلته له لرګي نه جوړه شوې يوه کوتره هم وه هغه يې پخپل مبارک لاس ماته کړه او امر يې وفرمايه چې دلته موجود ټول عکسونه دې له مينځه يوړل شي.

رسول (ﷺ) په کعبه کې لمونځ کوي او قريشو ته خطبه اوروي

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کعبې شريفې ته له داخليدو نه وروسته دروازه ورپسې بنده کړه، اسامه او بلال (رضي الله عنهما) هم ورسره وو. د دروازې ديوال ته مخامخ ودريد، په داسې ځای کې ولاړ ؤ چې له ديوال نه يې درې ګزه فاصله درلوده، دوې ستنې يې چپې او يوه ستنه يې ښۍ خوا ته او درې ستنې يې شا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته وي. هغه وخت د کعبې شریفې چت په شپږو ستنو ولاړ ؤ، بیا یې هملته لمونځ ادا کړ. ورپسې په بیت الله کې وګرزید، تکبیر یې وایه، د توحید نعره یې په ژبه وه، دروازه یې پرانیستله، قریش په زیات شمیر کې جومات ته راغلي وو، لیکې لیکې ناست وو، انتظار یې یوست چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به څه معامله ورسره کوي؟ پداسې حال کې چې قریش ټول د لاندې ناست وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کعبې د دروازې دواړه څنګ درې ونیولې ویې فرمایل: (**لا إله إلا الله وحده لا شريك له، صدق وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده، ألا كل مأثُرَة أو مال أو دم فهو تحت قدمي هاتين، إلا سِدَانَة البيت وسِقاية الحاج، ألاوقتيل الخطأ شبه العمد ــ السوط والعصا ــ ففيه الدية مغلظة، مائة من الإبل أربعون منها في بطونها أولاد.**

يا معشر قريش إن الله قد أذهب عنكم نخوة الجاهلية وتعظمها بالآباء، الناس من آدم، وآدم من تراب ثم تلا هذه الآية: {يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا إن أكرمكم عند الله أتقاكم إن الله عليم خبير}(الحجرات : ۱۳). له یوه الله پرته بل څوک د عبادت وړ ندي، الله یو دی شریک نلري، الله خپله وعده ریښتونې کړه، له خپل بنده سره یې مرسته وکړه، ټولو احزابو ته یې ماتې ورکړه، واورئ! د بیت الله شریفې د کلیانو له ساتنې، او حاجیانو ته له اوبو ورکولو نه پرته نورې ټولې ویاړنې، کمالات، خون او مال ټول زما تر پښو لاندې دي، یعنې دا ټول ملغی اعلانوم، واورئ! په سهوه سره قتل، شبه عمد چې په متروکه (دره) یا ډنډه سره وي، پدې ډول قتل سره مغلظ یا سخت دیت لازمیږي ددې دیت اندازه سل اوښان دي چې څلوېښت به یې حمل (بار لرونکې) اوښانې وي.
اې قریشو! الله تعالی له تاسې نه د جاهلیت د زمانې بیځایه غیرت، غرور په پلار او نیکونو ویاړ له مینځه یووړ، ټول انسانان له آدم (علیه السلام) نه او آدم (علیه السلام) له خاورو نه پیدا شویدی.
[اې خلکو تاسې مو له یوه نارینه او ښځې نه پیدا کړي یاست، بیا مو په څانګو او قبیلو ددې پخاطر سره ویشلي یاستئ چې یو بل سره وپیژنئ، د الله په نزد تر ټولو زیات د قدر او منزلت خاوند هغه دی چې د زیاتې تقوی خاوند وي، الله تعالی په هرڅه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالم او خبر دی.]

نن په تاسې ملامتیا نشته

بیایې زیاته کړه: (یا معشر قریش ما ترون أني فاعل بکم؟) قالوا: خیرًا، أخ کـریم وابن أخ کریم، قال: (فإني أقول لکم کما قال یوسف لإخوته: {لاَ تَثْرَيبَ عَلَيْكُمُ} اذهبوا فأنتم الطلقاء).اې قریشو! څه فکر کوئ زه به څه ډول معامله درسره وکړم؟ دوی وویل: حتماً به ښه معامله راسره کوې، ته مهربان ورور او مهربان وراره یې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: زه نن هغه خبره درته کوم کومه چې یوسف (علیه السلام) خپلو وروڼو ته کړی وه [نن په تاسې باندې ملامتیا نشته] ورځئ تاسې آزاد یاست.

د بیت الله شریف کلیاني بیرته خپل اهل ته سپارل

پدې پسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په جومات کې کیناست، علي (رضي الله عنه) ورغی د بیت الله کلیانۍ یې په لاس کې وې، ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! حجاجو ته د اوبو ورکولو له دندې سره د حجابت (کلیانو ساتلو) دنده هم راوسپاره. په بل روایت کې راځي چې دا خبره عباس (رضي الله عنه) ورته کړې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (أین عثمان بن طلحة؟). عثمان بن طلحه چیرته دی؟ هغه راوغوښتل شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (هاك مفتاحـك یـا عثمان، الیوم یوم بر ووفـاء). واخله عثمانه دا کلیانۍ بیرته واخله، نن د وفا او نیکۍ ورځ ده. ابن سعد په طبقات کې روایت کوي چې د کلیانو ورکولو په وخت کې یې داسې ورته وفرمایل: (خذوها خالدة تالدة، لا ینزعها منکم إلا ظالم، یا عثمان إن الله استأمنکم علی بیته، فکلوا مما یصل إلیکم من هذا البیت بـالمعروف).واخلئ دا کلیانې واخلئ، د تل لپاره یې واخلئ، دا به له ظالم نه پرته بل څوک نه درنه اخلي، اې عثمانه! الله تعالی خپله خونه تاسې ته امانت در کړیده، د الله تعالی لدې خونې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه په لاس درځي له هغې نه په حلاله او شرعي توګه استفاده وکړئ.

بلال (رضي الله عنه) د کعبې معظمې په بام آذان کوي

د لمانځه وخت شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل مؤذن بلال (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې د کعبې بام ته وخيژي او آذان وکړي. پدې وخت کې ابو سفيان بن حرب، عتاب بن اسيد او حارث بن هشام د کعبې په صحن کې ناست وو، عتاب وويل: زما پلار اسيد بختور ؤ چې دا حالت يې ونه ليد، ددې شخص آواز يې وانه وريد او هغه څه يې وا نه وريدل چې د غوسې سبب يې کيدل.حارث وويل: که زه پدې پوه شم چې محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حق دی، نو حتماً به يې پيروي کوم. ابو سفيان ورته وايي: زه خو هيڅ نه وايم، ځکه که هر څه ووايم دا شګې به راباندې شاهدي ووايي، دغه کاڼي به مې احوال افشا کړي. همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشريف راوړ ورته ويې فرمايل: زه پوه شوم چې تاسې څه ويلي، او دوی چې څه ويلي وو هماغه خبرې يې ورته تکرار کړې. حارث او عتاب وويل: مونږ شاهدي وايو چې ته د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې، قسم په خدای که زمونږ خبرې هيچا هم اوريدلې وي، يعنې هيڅوک داسې نه وو چې مونږ ووايو هغه به درته دا خبرې رسولې وي.

د فتحې يا شکرانې لمونځ

په همدې ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ام هانئ بنت ابي طالب (رضي الله عنها) کور ته تشريف يووړ، غسل يې وکړ او هملته يې اته رکعته لمونځ ادا کړ، دا د ضحی (غرمې) وخت ؤ.

ځينې ګمان کوي چې دغه لمونځ د څاښت(ضحی) لمونځ ؤ، خو صحيح دا ده چې دا د څاښت نه، بلکه د فتحې يا شکرانې لمونځ ؤ. ام هانئ په خپل کور کې خپلو دوو ليورو ته پناه ورکړې وه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**قد أجرنا من أجرت يا أم هانئ**).چا ته چې تا پناه ورکړيده زمونږ قبوله ده، مونږ هم پناه ورکوو يا ام هانئ! که څه هم علي (رضي الله عنه) غوښتل چې هغه دواړه ووژني، خو ام هانئ دروازه ورپسې بنده کړه، او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه يې دا وغوښتل چې ددې پناه قبوله کړي، چې هغه همداسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړل.

د څو لویو مجرمینو د وژلو حکم

د فتحې په ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نهو لویو مجرمینو د قتل امر صادر کړ، هغوی یې مباح الدم و بلل او امر یې وکړ چې که د کعبې تر پردو لاندې هم په لاس راشي باید ووژل شي. ددغه مجرمینو نومونه دا وو: عبدالعزی بن خطل، عبدالله بن ابي سرح، عکرمه بن ابي جهل، حارث بن نفیل بن وهب، مقیس بن صبابه، هبار بن اسود، د ابن خطل دوې ډمانی چې دواړو به تل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هجوه کوله، ساره چې د بني مطلب خادمه وه دا همغه ښځه ده چې قریشو ته یې د حاطب لیک راوړه او ورسره ونیول شو.

ابن ابي سرح خو نجات وموند ځکه عثمان (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راووست، د هغه شفاعت یې وکړ تر څو چې اسلام یې ومنل شو، لومړی رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه شیبه پدې خاطر سکوت غوره کړ چې ګوندې اصحاب ورپاڅیږي او ابن ابي سرح ووژني، خو داسې و نه شول نو عفوه یې ورته وکړه، او له مرګ نه وژغورل شو. ابن ابي سرح مخکې اسلام راوړی او هجرت یې کړی وُ، خو بیا بیرته مرتد شوی او مکې ته ستون شوی وُ.

عکرمه یمن ته وتښتید، ښځې یې دده لپاره له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه امن وغوښت، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امن ورته اعلان کړ. ښځه یې ورپسې ورغله راېې ووست په اسلام مشرف او ښه مسلمان شو. ابن خطل د کعبې په پردو کې پټ شوی وُ، ځان یې ورپورې نښلولی و، پدې وخت کې یو صحابي (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او خبر یې ورکړ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل مړ یې کړئ، هغه لاړ او همله یې وواژه.

مقیس بن صبابه د نمیله بن عبدالله له لاسه ووژل شو. مقیس مخکې اسلام راوړی وُ، مدینې ته تللی او هلته یې یو انصاري وژلی وو بیا بیرته مرتد شوی او مکې ته راستون شوی وُ. حارث چې په مکه کې به یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ډیر زیان او اذیت رساوه د علي (رضي الله عنه) په لاس جهنم ته واستول شو.

هبار بن اسود هغه څوک وُ چې د زینب (رضي الله عنها) د هجرت په وخت کې یې د هغې اوښه تریولې وه چې په نتیجه کې زینب (رضي الله عنها) له اوښ نه پر یوه تیږه لویدلې او خپل ماشوم یې ضایع کړی وُ. همدغه هبار چې مباح الدم اعلان شوی وُ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتحې په ورځ وتښتيد وروسته په اسلام مشرف شو او رېښتونی مسلمان ورنه جوړ شو. هغه دوې وينځې دمانې چې د وژلو امر يې شوی ؤ يوه يې ووژل شوه او بلې ته يې امن وغوښتل شو، پناه ورکړل شوه په اسلام مشرفه او نجات يې وموند. همدا راز ساره هم مسلمانه شوه او امان ورکړل شو.

ابن حجر وايي: ابو معشر وايي: د مباح الدم اعلان شويو په ډله کې حارث بن طلاطل خزاعي هم شامل ؤ چې د علي (رضي الله عنه) په لاس په هلاکت ورسيد. حاکم په همدې ډله کې د کعب بن زهير نوم هم راوړی دی. دده کيسه مشهوره ده، خو هغه وروسته راغی، اسلام يې راوړ. او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډيره مدحه يې وکړه. همدا راز حاکم پدې جمله کې د وحشي بن حرب، هند بنت عتبه چې د ابو سفيان ښځه وه او مسلمانه شوه، ارنب چې د ابن خطل وينځه وه او ووژل شوه او ام اسعد چې هغه هم په قتل ورسيده نومونه هم راوړيدي. (لدې جملې نه يوازې دوې وروستۍ ښځې (ارنب – ام سعد) وژل شوې دي دا د ابن اسحاق روايت دی) او پدې ترتيب هغه کسان چې د وژلو حکم يې شوی و ۱۴ تنه وو چې ۸ يې نارينه او ۶ يې ښځې وې امکان لري چې ام سعد او ارنب هماغه د ابن خطل وينځې وي، په نومونو، او يا لقبونو او کنيه نومونو کې به يې اختلاف پيدا شوی وي.[1]

صفوان بن اميه او فضاله بن عمير اسلام راوړي

که څه هم رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د صفوان د وژلو حکم نه ؤ کړی او هغه يې مباح الدم نه ؤ بللی، خو څرنګه چې د قريشو د مخورو مشرانو له ډلې څخه و، ووېريد او له مکې نه وتښتيد.

عمير بن وهب جمحي له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه امن ورته وغوښت، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې غوښتنه ومنله، امن يې ورکړ او خپله هغه مبارکه لنګۍ (دستار) يې ورولېږله چې مکې ته ورسره راغلی و.

عمير ورپسې ورغی هغه په جده کې ؤ پداسې حال کې يې ونيو چې په کښتۍ کې د يمن په لور روانيدونکی ؤ، د امن خبر يې ور ورساوه او بيرته يې راوګرځاوه. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او ورته ويې ويل: دوې مياشتې مهلت راکړه چې په مسئله کې ښه غور وکړم. رسول الله (صلی الله عليه و اله

[1]. فتح الباري ۸/ ۱۱_۱۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**أنت بالخيار أربعة أشهر**). څلور میاشتې مهلت درکوم.

هماغه وه چې وروسته صفوان په اسلام مشرف شو، ښځه یې له ده نه مخکې مسلمانه شوی وه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په هماغه زړه نکاح دوی ته د ګډ ژوند اجازه ورکړه. فضاله چې ډېر میړنی شخص ؤ، کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) طواف کاوه، هغه راغی نیت یې درلود رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په قتل ورسوي، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه ته دده د بدې ارادې په هکله خبر ورکړ، پدې ترتیب سره هغه هم په ایمان مشرف شو.

د فتحې په دوهمه ورځ د رسول الله (ﷺ) خطبه

د فتحې په دوهمه ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خطبې لپاره پورته شو، خلک ورته ناست وو. خطبه یې په حمد او ثنا سره پیل کړه ویې فرمایل: (**أيها الناس، إن الله حرم مكة يوم خلق السموات والأرض، فهي حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة، فلا يحل لامرئ يؤمن بالله واليوم الآخر أن يسفك فيها دماً، أو يعضد بها شجرة، فإن أحد ترخص لقتال رسول الله صلى الله عليه وسلم فقولوا: إن الله أذن لرسولة ولم يأذن لكم، وإنما حلت لي ساعة من نهار، وقد عادت حرمتها اليوم كحرمتها بالأمس، فليبلغ الشاهد الغائب**).

اې خلکو! الله تعالی له هغې ورځې نه چې ځمکه او آسمان یې پیدا کړيدي مکې ته حرمت ورکړیدی او تر قیامته پورې د الله تعالی په حکم د همدې حرمت درلودونکې ده، هیڅ مؤمن ته هغه چې په الله او آخرت ایمان لري نده روا چې په مکه کې د چا وینه تویې کړي، یا د مکې ونه پرې کړي. که چا په مکه کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په جنګ استدلال کاوه، نو ورته ووایئ چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته اجازه ورکړې وه خو تاسې ته یې اجازه نده درکړې، ما ته د ورځې یوه برخه حلاله وګرزول شوه، خو نن بیرته د پرون په شان د مکې حرمت اعاده شو. موجود کسان دې دغه لارښوونې غایبینو ته ورسوي. په بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

روایت کې راځي چې ويې فرمايل: (**لا يعضد شوكه، ولا ينفر صيده ولا تلتقط ساقطته إلا من عرفها، ولا يختلى خلاه**)، **فقال العباس: يا رسول الله، إلا الإذخر، فإنه لقينهم وبيوتهم، فقال:** (إلا الإذخر). د مکې اغزي پرې کول هم ندي روا، ښکار يې له ځايه نه پورته کول کېږي، په ځمکه پراته بې مالکه شيان يې نه اخيستل کېږي، يعنې چا ته نده روا چې په لارو کې موندل شوي شيان واخلي، خو هغه کسان چې دا شيان و پيژني يعنې خپل يې وي او يا يې مالک ته ورسولی شي نو بيا ورته روا ده چې پورته يې کړي. او نه ده روا چې څوک ددې ځای واښه پرې کړي يعنې د وښو پرې کول هم جواز نلري. عباس (رضي الله عنه) عرض وکړ يا رسول الله! له اذخر (يو ډول بوټی دی) پرته ځکه دا يې د کورونو او وينځو لپاره دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: بيله اذخر څخه. مطلب دا چې دا بوټی مستثنی شو، پرې کول يې جواز لري.

پدې ورځ خزاعه قبيلې له بني ليث قبيلې نه يو کس د خپل مړي په بدل کې چې د جاهليت په دوران کې بني ليث وژلی ؤ وواژه. پدې هکله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) داسې وفرمايل: (**يا معشر خزاعة، ارفعو أيديكم عن القتل، فلقد كثر القتل إن نفع، ولقد قتلتم قتيلا لأدينه، فمن قتل بعد مقامي هذا فأهله بخير النظرين، إن شاءوا فدم قاتله، وإن شاءوا فعقله**).

اې خزاعه والو! له وژلو نه ډډه وکړئ که په وژلو کې ګټه وي، نو بس دي ډير مو وژلي دي، تاسې داسې څوک وواژه چې بايد زه يې ديت ورکړم که چا لدينه وروسته څوک ووژل، نو د مقتول کورنۍ کولی شي په خپله خوښه يا قاتل ووژني (قصاص شي) او يا دا چې د مقتول ديت تر لاسه کړي. په بل روايت کې راغلي، د يمن يو اوسيدونکی چې ابو شاه نوميده پورته شو او عرض يې وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ماته څه وليکه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اكتبوا لابي شاه**). ابو شاه ته وليکئ[1].

د انصارو انديښنه

[1]. صحيح البخاري ١/٢٢، ٢١٦_٢٤٧_٣٢٨_٣٢٩+٢/٦١٥_٦١٧. صحيح مسلم١/٤٣٧_٤٣٩. ابن هشام ٢/٤١٥تر ٤١٦. ابو داود ١/٢٧٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا مکه مکرمه فتحه شوه، هغه مکه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کور، وطن، اصلي ټاټوبی ؤ. انصارو پخپل مینځ کې سره وويل: اوس چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مکې په فتحې سره ونازاوه، او خپل ټاټوبی يې ورته فتح کړ، نو آيا فکر نه کوئ چې دې به همدلته پاتې شي؟! دا خبرې يې پداسې وخت کې کولې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په صفا ولاړ ؤ لاسونه يې په دعا پورته نيولي و. کله چې له دعا نه فارغ شو، انصارو ته يې وويل: **(ماذا قلتم؟)** څه مو سره وويل؟ دوی ځواب ورکړ هيڅ مو هم ندي ويلي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) اصرار وکړ تر څو هغوی خپله خبره ورته وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: **(معاذ الله، المحيا محياكم، والممات مماتكم)**. الله ته پناه وړم، مرګ به مې له تاسې سره وي، او ژوند به مې هم له تاسې سره وي.

بیعت

وروسته له هغې چې د الله په کرم سره مکه فتحه شوه، د مکې خلکو ته حقيقت څرګند شو، په حق پوه شول باوري شول چې له اسلام پرته بله د نجات او برې لاره نشته، نو په اسلام مشرف شول او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د بيعت لپاره راټول شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په صفا ناست و خلک ورته راتلل او بيعت يې ورسره کاوه، عمر (رضي الله عنه) لاندې ولاړ ؤ خلک يې تنظيمول. خلکو ټول پدې بيعت ورسره وکړ چې د توان په اندازه به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر مني او پيروي به يې کوي.

په تفسير مدارک کې راځي[1]: وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د نارينه وو له بيعت نه فارغ شو، نو ښځو ورسره بيعت پيل کړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) همدلته صفا کې تشريف درلود عمر لاندې ورنه ناست و. ښځې به راتللې او عمر به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په امر بيعت ورنه اخيست، او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خبره به يې ورته رسوله. په همدې وخت هند بنت عتبه راغله ځان يې پيچلی او

[1]. تفسير المدارک د بيعت آيت ته دې مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټ کړی وْ، له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه ویریدله چې ویې نه پیژني ځکه له حمزه (رضي الله عنه) سره یې ډیر ظلم کړی وْ، همدا وجه وه چې پداسې حال کې بیعت ته راغله چې ځان یې ښه پیچلی وْ.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښځو ته وفرمایل: (**أبایعکن علـــی ألا تشرکن بالله شیئا**).

پدې بیعت درنه اخلم چې له الله تعالی سره به هیڅ شریک نه نیسئ، عمر (رضي الله عنه) په همدې سره چې له الله سره به شریک نه نیسئ له ښځو نه بیعت واخیست. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ولا تسرقن**) پدې به بیعت کوئ چې غلا به نه کوئ، پدې وخت کې هندې وویل: ابو سفیان ډیر سخت او بخیل سړی دی، که فرضا زه د هغه له مال نه څه اندازه واخلم، نو آیا دا هم غلا شمیرل کیږي؟ ابو سفیان وویل: ځه، څه دې چې زما له مال نه واخیستل یا دې اخیستي هغه درته حلال دي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وخندل، هنده یې وپیژندله او ویې فرمایل: (**وإنك لهند؟**) ته هنده یې؟ دې وویل: هو، زه هنده یم عفوه راته وکړه، یا نبي الله، الله تعالی دې تا ته عفوه وکړي!

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ولا یـــزنین**). پدې به بیعت کوئ چې زنا به نه کوئ، هند وویل: آیا اصیله ښځه هم زنا کوي؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ولا یقتلن أولادهـــن**). د بیعت بل ټکی به دا وي چې خپل اولاد به نه وژنئ. هند وویل: مونږ خو هغوی واړه لوی کړل، خو تاسو راته ووژل، تاسې پوه شه او دوی، د بدر په ورځ ددې زوی حنظله بن ابي سفیان وژل شوی وْ. پدې سره عمر (رضي الله عنه) دومره وخندل چې پریوت، او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم مسکی شو. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ولا یأتین ببهتان**) پدې به بیعت کوئ چې بهتان به نه کوئ، هند وویل: بهتان ډیر بد کار دی، یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستا ټول امرونه ډیر نیک او غوره دي.

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ولا یعصـــینك في معروف**) پدې به بیعت راسره کوئ چې په نیکۍ کې به سرغړونه نه کوئ، همیشه به

(c) ketabton.com: The Digital Library

مې امر منئ، هند وويل: دلته چې درته راغلي يوو، نو دا مو په زړه کې نشته چې بيا به دې نافرماني کوو. هند چې کله ستنه شوه، د خپل بت په ماتولو يې شروع وکړه او ويل يې مونږ په تا غوليدلي او تيروتلي وو.

په مکه کې د رسول الله (ﷺ)هستوګنه

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نولس (۱۹) ورځې په مکه کې پاتې شو، خلک يې اسلام ته رابلل، د هدايت او تقوی لارښوونې يې ورته کولې. په همدې ورځو کې يې اسيد خزاعي ته وظيفه ورکړه چې د حرم شريف پولې تازه او نوې کړي، نوي بريدونه يې ورته کيښودل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اسلامي بلنې لپاره يوه خوا بله خوا دعوتي ګروپونه واستول، دې ګروپونو ته يې همدارنګه امر کړی وُ چې د مکې په شاو خوا کې موجود بتان مات کړي. همدا وه چې ټول بتان مات شول. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له اړخه په مکه کې اعلان وشو: څوک چې په الله او آخرت ايمان لري بايد پخپل کور کې بت ونه ساتي که له چاسره بت وي بايد فوراً يې مات کړي.

جنګي ګروپونه او پلاوي

۱- له فتحې نه وروسته چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډاډه شو، د آتم هجري کال د رمضان په **۲۵** مه يې خالد بن وليد (رضي الله عنه) ته وظيفه ورکړه چې عزی نومي بت ته ورشي او دړې وړې يې کړي. دغه بت په نخله نومه سيمه کې وُ دا د قريشو او ټولو بني کنانه تر ټولو لوی معبود وُ، منجوري يې له بني شيبان قبيلې سره وه. خالد له **۳۰** سپرلو سره ورغی او دړې وړې يې کړ. کله چې بيرته راغی رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پوښتنه ورنه وکړه : **(هل رأيت شيئا؟) قال : لا قال: (فإنك لم تهدمها فارجع إليها فاهدمها) فرجع خالد متغيظًا قد جرد سيفه فخرجت إليه امرأة عريانة سوداء ناشرة الرأس فجعل السادن يصيح بها، فضربها خالد فجزلها باثنتين، ثم رجع إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم فأخبره، فقال: (نعم، تلك العزى، وقد أيست أن تعبد في بلادكم أبدا)**څه دې وليدل؟ ده وويل: هيڅ مې هم و نه ليدل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: نو بيا دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مات کړې ندی، ورشه او مات یې کړه.
خالد (رضي الله عنه) بیا ور روان شو ښه په غوسه ؤ توره یې په لاس کې نیولې وه، که ګوري چې یوه لوڅه لغړه توره ببر سرې ښځه یې مخې ته راووتله، منجور چیغې پسې و هلې، خو خالد د تورې په ګوزار سره دوې ټوټې کړه بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو او کیسه یې ورته وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: هو، همدا ښځه عزی بت ؤ، هغه به نور تر قیامته دلته ونه نمانځل شي.

۲- پـه همدې میاشت کې یې عمرو بن عاص (رضي الله عنـه) تـه وظیفه ورکړه چې لاړ شي او سواع نومی بت ونړوي. دغه بت لـه مکې نـه درې میلـه لیـرې د رهـاط پـه سیمه کې ؤ او هذیل قبیلې به یې عبـادت کـاوه. کلـه چې عمـرو هلتـه ور ورسید منجـور یې ورته وویل: څه غواړې؟ ده وویل: رسول الله (صلی الله علیـه و الـه و صحبه و سلـم) امر راته کړی چې دغه بت ونړوم. منجور ورتـه وویـل: دا کـار نـه شې کـولی. ده ورتـه وویـل: ولې؟ هغه وویل: ددې کار اجازه نه درکول کیږي، یعنې لاس به دې نیول کیـږي. عمـرو ورته وویل: ته لا تر اوسه هم په غلطه روان یې، ستا په حال صد افسـوس، آیـا دغـه بت ویني او اوري؟ چې ته یې په هکله دا تصور لرې؟ بیا ورنږدې شـو او بت یـې ټوټې کـړ، خپلو ملګرو ته یې امر وکړ چې د بت د خزانو کـوټې هم ونړوي، هغه یې ړنګې کړې خو هیڅ یې پکې ونه موندل، بیا یې منجور ته وویل: ودې لیدل څنګه شو؟ هغه وویـل: الله ته تسلیم یم.

۳- پـه همدې میاشت کې یې سعد بن زید اشهلي (رضي الله عنه) ته امر وکړ چې لـه ۲۰ سپرو سره لاړ شي او منات بت ړنګ کړي. دغه بت پـه مشـلل سیمه کې لـه قدیـد سره نژدې پروت و ؤ اوس، خزرج او غسان قبیلو به یـې عبـادت کـاوه. کلـه چې سعد ورغـی منجور یې ورته وویل: څه غواړې؟ ده ورته وویل: منات نړوم. ده ورتـه وویـل: دا تـه او دا منـات. سعد ورخکې شـو، دلتـه هـم یـوه تـوره بربنډه ببرسـرې ښځـه راووتلـه، ښیـرې او نالې کوي، سینه ډبوي، منجور ورته وویل: اې مناته! پام دا له تا نه باغیان دي، نیسه یې! سعد ګوزار پرې وکړ او ویې وژله. بیا بت ته ورغی دړې وړې یې کـړ، دلتـه یـې هم په خزانه کې هیڅ و نه موندل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- خالد چې د عزی له ماتولو نه بیرته راستون شو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې کال په شعبان میاشت کې بني جذیمه ته ولیږه تر څو هغوی اسلام ته رادعوت کړي. همدا وه چې له (۳۵۰) مهاجرو او انصارو او د بني سلیم له کسانو سره روان شو ورغی هغه خلک یې اسلام ته راوبلل. دوی ددې پر ځای چې ووایي اسلمنا یعنې اسلام مو راوړیدی ویې ویل صبانا، صبانا یعني دین موبدل کړ، دین موبدل کړ، پدې خبرې سره خالد پیل وربانديې وکړ وژل یې او نیول یې، دومره اسیران یې ورنه ونیول چې یې هر کس ته یې یو اسیر ورکړ، یوه ورځ یې بیاخپلو ملګرو ته امر وکړ چې هر څوک دې خپل اسیر ووژني، ابن عمر او ملګرو یې دا امر ونه مانه. او کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل دا کیسه یې ورته وکړه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل لاسونه پورته کړل او ویې فرمایل: (**اللهم إني أبرأ إليك مما صنع خالدًا**). اې ربه! زه د خالد له کړو نه برائت اعلانوم، دا خبره یې دوه ځله تکرار کړه.[1]

د خالد له ملګرو نه یوازې د بني سلیم کسانو خپل بندیان وژلي وو، مهاجرینو او انصارو دا امر نه و منلی. پدې پسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) واستاوه تر څو د هغې قبیلې د مړیو دیت ورکړي او د تاوان معاوضه یې ادا کړي. ددې پیښې په اړه د خالد او عبدالرحمن بن عوف تر مینځ سخت جنال را پیدا شوی وُ، خبره ان رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورسیده چې بیایې خالد ته وفرمایل: (**مهلا يا خالد، دع عنك أصحابي، فوالله لو كان أحد ذهبا، ثم أنفقته في سبيل الله ما أدركت غدوة رجل من أصحابي ولا روحته**). پام کوه خالده! زما له اصحابو سره غرض مه لره، قسم په خدای که د احد غره په اندازه سره زر د خدای په لار کې خیرات ورکړې، زما د یوه صحابي د سهار او یا ماښام قدرې اجر به هم ونه مومې.[2]

دا وه د مکې فتحه، همدا سرنوشت ټاکونکې غزا او لویه سوبه وه، په همدې سوبې سره شرک له منځه لاړ، له عربي جزیره نه د شرک ټغر ټول شو. مخکې زیاترو قبیلو د اسلام او کفر تر منځ د جګړې پایلې او نتیجې ته انتظار یوست. دوی دا باور

---

[1]. صحیح بخاري ۱/ ۴۵۰ . ۲/ ۶۲۲

(2). ددې غزا تفصیلات مو لدې کتابونو څخه اخستی دي: ابن هشام ۲/ ۲۸۹ تر۴۳۷. بخاري (کتاب الجهاد و كتاب المناسك او ۲/۶۱۲ تر ۶۲۲، فتح الباري ۸/۳تر ۲۷، مسلم۱/۴۳۷_۴۳۹، ۲/۱۰۲_۱۰۳_۱۳۰ زاد المعاد۲/۱۶۰تر۱۶۸، مختصره سیره الرسول۳۲۲_۳۵۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود چې په حرم شريف کې به حتماً د حق غلبه وي. دوی ته دا باور هغه وخت پيدا شوی ؤ او ورنه په اثبات رسيدلی و چې نيمه پيړۍ مخکې اصحاب الفيل مات او هلاک شوي وو، و ﻳﻲ نه شوای کړای بيت الله شريف او حرم ونيسي. دوی ايمان درلود چې په حرم به د حق حاکميت وي. د حديبيې تړون ددې لوﻳﻲ فتحې سريزه او پيلامه وه. د هغه تړون له برکته خلک په امن شول يو له بل سره يې د اسلام په هکله مناقشې وکړې، په مکه کې پټ مسلمانان را ښکاره شول، او له همدې امله ډير خلک په اسلام مشرف شول، ومو ليدل چې د فتحې په ورځ د اسلامي لښکر شميره لس زرو ته رسيدلې وه.

د مکې په فتحې سره له ټولو حقايقو نه پردې پورته شوې، په ټوله عربي جزيره کې د اسلام او مسلمانانو سياسي او ديني حاکميت ثابت شو، په ديني او د نيوي لحاظ دواړو سره مشرتابه د دوی په لاس کې ولويده حالاتو د مسلمانانو په ګټه بدلون وموند، روښانه او ځلانده سوبه وشوه، پدې پسې نور حالات له هر پلوه د مسلمانانو په ګټه څرخيدل. هر څه د دوی په واک کې وو. نورو اقوامو او قبايلو بله چاره نه درلوده، مجبور وو ټول د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شي پخپله په اسلام مشرف او نور خلک ورته راوبولي. په دې ډول سره په دوو راتلونکو کلونو کې ټول خلک د اسلام دعوت منلو او نورو ته رسولو لپاره تيار او چمتو شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه مرحله

دا مرحله د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ژوند وروستنۍ مرحله ده په همدې دوره کې د اسلامي دعوت ونې بار راوړ جهاد او کړاونو نتیجه ورکړه. او عربي جزیرې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او مسلمانانو د نه ستړې‌یدونکو هلو ځلو، منډو ترړو او مشکلاتو په نتیجه کې پخه شوې میوه وخوړه. د مکې فتحه هغه لویه کامیابي او ګټاوې چې په لاسته راوړو سره یې د تاریخ مسیر بدل شو، په دغه سوبې سره ماضي له راتلونکې نه بیله شوه، د جاهلیت په زمانه کې قریش د دیني زعامت د سمبول په حیث پیژندل کیدل، خلکو ټولو هغوی د دین انصار بلل، ټولو د دوی دیني زعامت منلی وې، خو اوس د همدې دیني مشرانو (قریشو) تسلیمي او له اسلام نه پیروي په حقیقت کې په ټوله عربي جزیره کې د بت پرستۍ د له مینځ تللو په معنی وه، حقیقت هم همداسې وې په همدې فتحې سره له جزیرې نه د بت پرستۍ تغر ټول شو.

دا مرحله په دوو برخو ویشلی شو:

۱- د جهاد او قتال برخه.

۲- اسلام ته د ولسونو او قبایلو تسلیمي.

دا دواړه برخې یو له بل سره اوبدل شوې، یو له بل سره تړل شوې او یو په بل کې ننوتلې دي، خو مونږ زیار ایستلی هره برخه بیله تر نظر تیره کړو، څرنګه چې جهاد او قتال په مخکینې دور پورې ډیر تړلی دی، نو ځکه مو لومړی د جهاد او قتال برخې ته ځای ورکړیدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حنین غزا

مکه مکرمه د ناڅاپي او داسې حملې په ترځ کې فتحه شوه چې عربان یې حیران کړل، شاو خوا پرتې قبیلې له فتحې نه وروسته د داسې واقعیت په وړاندې ولاړې وې چې د بدلون او تغییر وس یې نه درلود. همدا وجه وه چې له ځو زورورو، شریرو او کبرجنو پرته نورې ټولې قبیلې په اسلام مشرفې شوې. له هغې جملې نه چې کبر او سرکشي یې وکړه د هوازن او ثقیف قبیلې وې. دوی اسلام و نه مانه د مقابلې لاره یې خپله کړه، ورسره د قیس عیلان قبیلې ځینې کورنۍ لکه نصر، جشم، سعد بن بکر او د بني هلال ځینې کسان هم ملګري وو. دوی د ځان لپاره دا مناسبه و نه بلله چې اسلام ته سر کیږدي، فیصله یې وکړه چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره به ټکر کوي. لاړل خپل مشر مالک بن عوف نضري ته ورغلل له هغه نه راټول شول او د جګړې لپاره یې ملا وتړله.

د دښمن لښکرې په اوطاس کې

د دښمن ځواکونو عمومي قوماندان مالک بن عوف له خپلو لښکرو سره روان شو، له ټولو سره یې اولادونه ښځې او مالونه هم وو، مخکې تر اوطاس پورې ورسیدل. اوطاس حنین ته نژدې د هوازن قبیلې یوه دره وه. حنین او اوطاس دوې بیلې بیلې درې دي، حنین د ذي مجاز خوا ته پرته ده چې ددې ځای او عرفات د غره تر مینځ څه باندې لس میله مسافه ده .[1]

د پوځي امورو ماهر بوډا د خپل مشر غلطي په ګوته کوي

کله چې مالک بن عوف په اوطاس کې واړول. د خلکو په مینځ کې درید بن صمه هم و، نوموړی ډیر زوړ، خو غیرتي، په جنګي امورو کې ماهر او تجربه کار سپین ږیری و. درید له خپلو ملګرو نه پوښتنه وکړه اوس مونږ په کومه دره کې پراته یوو؟ دوی

---

[1]. فتح الباري ۸/ ۲۷ - ۴۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته وويل: په اوطاس دره کې يوو. دغه زاړه تجربه کار جنګي ماهر وويل: دا د آسونو د جنګ لپاره ډيره مناسبه دره ده، نه تيرې شته پکې نه ډيره نشيبه او ځوړه ده، نه ډيره کلکه ده او نه ډيره نرمه، ښه آس ځغلولو ته برابره ده.
بيا يې وويل دا څه دي د اوښ آواز مې تر غوږو شو، د خرو او پسونو آوازونه هم اوريدل کيږي، د ماشومانو ژړاګانې هم اورم دا څه دي؟ خلکو ورته وويل چې مالک بن عوف امر کړی چې ټول خلک بايد له ځان سره ښځې، اولادونه او مالونه ټول راولي. مالک يې راوغوښت او ددې کار د علت په هکله يې پوښتنه ترې وکړه. مالک ورته وويل زما هدف دا دی چې له خلکو سره چې مالونه او اولادونه وي، نو دوی به سخته جګړه او مقاومت وکړي، له خپل اولاد او مال نه د دفاع پخاطر به هر څه کوي. دريد ورته وويل: رښتيا چې شپون يې يعنې د مشرتابه وړ نه يې، څوک چې يو ځل ماتې وخوري بيا يې څه شی راټينګولی شي؟! که بری ستا وي نو يوازې وسله وال کسان به دې په درد وخوري او که ماتې درباندې ګډه شوه نو د مال، اولاد او ښځو تاوان به هم در اوښتی وي، رسوا او شرميدلی به وې. بيا يې د ځينو سردارانو او قبيلو نه پوښتنه وکړه بيا يې ورته وويل: اې مالکه! تا د بني هوازن ماشومان او ښځې د سپرو تورزنو مقابلې ته راوستلې دي، دا مناسب کار ندی. دوی محفوظو، خوندي او د قوم هسکو مينو ته وليږه، د دوی له ليږلو نه وروسته په آسونو پښه واړوئ او له بې دينانو سره وجنګيږئ، که بريالي شوئ نو وروسته پاتې شوي به درسره يو ځای شي، او که ماتې مو وخوړه، نو ستاسې اولاد، ښځې او مالونه خو به خوندي پاتې شوي وي! مالک ددې زاړه خبره ونه منله، د هغه نصيحت ته يې غوږ ونه نيو، او ويې ويل: زه داسې نه شم کولی ته زوړ شوی يې، عقل دې هم زوړ شويدی، قسم په خدای چې هوازن به يا زما اطاعت کوي او يا به دا توره پخپله خيټه منډم تر څو له شا مې ووزي. حقيقت دا دی چې اصلاً مالک نه غوښتل د دريد نوم لوړ شي، او پدې جګړه کې دده رول وي، پدې خبرې سره د هوازن خلکو وويل: مونږ ستا پيروي کوو. دريد وويل چې: دا داسې جګړه ده چې نه پوره ونډه پکې لرم او نه پوره ورنه بيل يم بيا يې دا شعر ووايه:

يا ليتني فيها جذع اخب فيها و اضع

اقود وطفاء الدمع كانها شاة صدع

[کاشکی زه پدې ورځ ځوان وای، بريد، حمله او منډه تره مې کولی، هغه آس مې ځغلولی چې د متوسط يا برابر پسه په شان اوږده ويښتان لري.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دښمن جاسوسان

په همدې وخت کې هغه جاسوسان هم بيرته راورسيدل کوم چې مالک د مسلمانانو د حالاتو معلومولو پخاطر ليږلي وو. هغوی په ډير بد حالت کې راغلي وو، ټوک ټوک وو، روحيات يې لويدلي وو، مالک ورته وويل: خوار شئ دا څه دربانديې شوي؟ هغوی ورته وويل: مونږ وليدل چې سپين سپين خلک په تور بخونو آسونو سپاره دي، ددې منظر په ليدو سره له واکه ووتلو نور ټينګ نه شوو او پدې حالت ګرفتار شو.

د رسول الله (ﷺ) استخبارات

وروسته له هغې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دښمن ځواکونو له تحرکاتو نه خبر شو، ابو حدرد اسلمي ته يې وظيفه ورکړه چې لاړ شي د دښمن په مينځ کې ځای ونيسي او مکمل احوال يې راوړي.

رسول الله (ﷺ) د حنين په لور

د آتم هجري کال د شوال په شپږمه د شنبې په ورځ مکې ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ په نولسمه ورځ، اسلامي لښکر چې شميره يې دولس زره تنه وه له مکې نه د حنين په لور روان شو. په اسلامي لښکر کې لس زره هغه مسلمانان وو چې د مکې په فتحه کې يې برخه درلوده او پاتې دوه زره نور د مکې خلک وو چې زياتره يې تازه په اسلام مشرف شوي وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عتاب بن اسيد په مکه کې خليفه وټاکه، له صفوان بن اميه نه يې چې لا مشرک ؤ سل زغرې عاريت واخيستلې او روان شو.

د شپې له خوا يو سپور راغی خبر يې راوړ چې: زه فلانی غره ته تللی وم، ومې ليدل چې هوازن قبيله ټوله له اولادونو، ښځو او مالونو سره راوتلې ده. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تبسم وکړ او ويې فرمايل: (**تلك غنيمة المسلمين غدًا إن شاء اللّه**). ان شاء الله سبا ته به دا ټول شيان د مسلمانانو له خوا ولجه نيول کيږي. په همغه شپه انس بن ابي مرثد غنوي[1] په رضا کارانه توګه پيره کوله.

[1]. سنن ابي داود و شرحه عون المعبود ۲/ ۳۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانانو د لارې په اوږدو کې یوه لویه شنه ونه ولیدله چې ذات انواط بلل کېدله. عربانو به په هغې باندې خپلې وسلې را ځړولې او همله به یې ذبحه کوله او څه وخت به ورسره پاتې کېدل. له مسلمانانو نه هم ځینو وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! مونږ ته هم لکه د مشرکینو په شان یوه ذات انواط جوړه کړه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**الله أکبر، قلتم والذي نفس محمد بیده کما قال قوم موسي: اجعل لنا إلها کما لهم آلهة، قال: إنکم قوم تجهلون، إنها السَّنَنُ، لترکبن سُنَنَ من کان قبلکم**)[1].

الله اکبر، تاسې خو داسې خبره وکړه لکه څرنګه چې د موسی قوم موسی (علیه السلام) ته کړې وه. ورته ویلي یې وو، مونږ ته هم د دوی د خدایانو په شان خدای جوړ کړه! په ځواب کې موسی (علیه السلام) ورته ویلي وو چې تاسې نه پوهیږئ، رښتیا ده چې دا هماغه طریقه ده تاسې به حتما د پخوانیو قومونو لارې او طریقې تعقیبوئ.

ځینو مسلمانانو چې د لښکر دا دومره زیات شمیر لیدلی وُ نو ویل یې نن خو به بالکل ماتې ونه خورو، خو دا خبره په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیره سخته تمامه شوې وه.

اسلامي لښکر تر غلچکي برید لاندې

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لښکر د چارشنبې په شپه د شوال په لسمه حنین ته ورسید. خو مالک بن عوف له مسلمانانو نه مخکې هلته رسیدلی وُ، خپل عسکر یې د درې په مهمو ځایونو، لارو او تنګیو کې ځای په ځای کړي وو، امر یې ورته کړی و چې دې ځای ته د مسلمانانو په رسیدو سره سم باید برید ورباندې وشي او په غشو وویشتل شي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سهار وختي خپل لښکر تیار کړ، جنډې او بیرغونه یې وتړل په مسلمانانو یې وویشل، او په دره کې مخ په وړاندې روان شول. په همدې وخت کې په کمین کې ناست دښمن د غشو باران پرې جوړ کړ، سخته حمله یې ورباندې وکړه، مسلمانان مجبور شول شا تګ وکړي، خو منظم شاتګ نه، بلکه ماتې ورباندې ګډه شوه هر چا خپله مخه ونیوه، یو په بل خبر نه و، ابو سفیان

---

[1] . ۲- الترمذي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې نوی مسلمان شوی ؤ ددې حالت په لیدو سره وویل اوس یې والله که څوک په سره بحیره کې هم راتینګ کړای شي!
جبله یا کلده چې د جنید زوی ؤ وویل: خبردار! دا دی نن جادو او سحر باطل او مات شو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښي طرف ته مخ واړاوه او فرمایل یې: (**هَلُمُّوا إلى أيها الناس، أنا رسول الله، أنا محمد بن عبد اللّه**) اې خلکو! زما خوا ته راشئ، زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یم، زه محمد بن عبدالله یم. پدې شیبو کې یوازې کم شمیره مهاجرین او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کورنۍ غړي ورسره پاتې وو. همدلته یو ځل بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بې مثله غیرت او میړانه په اثبات ورسیدله په پوره جرات او شجاعت سره یې مقابله کوله او فرمایل به یې: (**أنـــا النبي لا كَذِبْ ** أنا ابـــن عبد المطلب**) زه رینښتونی پیغمبر یم، زه د عبدالمطلب زوی یم.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د غره په شان ولاړ ؤ ابو سفیان بن حارث یې د قاطرې واګې نیولې وې، عباس (رضي الله عنه) یې رکاب ته ولاړ ؤ د جګړې په همدې سختو لحظاتو کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راکوز شو او له خپل رب نه یې د برې سوال وکړ، ویې ویل: (**اللّهم أنزل نصرك**). یا ربه! برى راکړې، نصرت را په برخه کړې!

مسلمانان بیرته راګرځي

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل تره عباس (رضي الله عنه) ته چې ښه لوړ غږ یې درلود امر وکړ چې خلکو ته چیغه وکړي. عباس (رضي الله عنه) وایي: ما په لوړ آواز غږ وکړ: چیرته دي د بیعه الرضوان یاران؟ وایي: ددې آواز په اوریده سره هغوی داسې را تاو شول او دومره په بیړه راغلل لکه چې غوا پخپل خوسي پسې ورځي، ټولو وویل: لبیک، لبیک[1]. ځینو به کوشش کاوه چې د خپل اوښ مخه راواړوي خو نه به یې شوای کولی، نو له اوښ نه به راکوزیده، هغه به یې پریښود، له خپلې زغرې او تورې سره به د آواز په لور راته، پدې ترتیب سره تقریبا سل تنه راټول شول او په دښمن یې ورودانګل.

[1] .صحیح مسلم ۱۰۰/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيايې انصارو ته بلنه ورکړه، غږ يې وکړ اې انصارو! اې انصارو! بيا يې يوه يوه قبيله يادوله پدې ترتيب سره خبره بني حارث بن خزرج ته ورسيده.

مسلمانان ټول يو په بل پسې راتلل، ټول ګروپ ګروپ بيرته د جګړې ميدان ته راغلل، سخته جګړه پيل شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې د جګړې حالت وليد ويې فرمايل:

(الآنَ حَمِيَ الوَطِيسُ) اوس د جګړې تنور ګرم شو.

بيا يې يو موټی خاورې واخيستلې او د مشرکانو پر مخونو يې وروشيندلې او ويې فرمايل (شاهت الوجوه) [بد دې وي دا مخونه.] دا خاورې د مشرکينو په سترګو کې ولويدلې د ټولو سترګې ډکې شوې او په همدې ډول ورو ورو د کفر په لښکر کې ماتې ګډه شوه او د مقابلې توان يې له لاسه ورکړ.

د دښمن ماتې

د همدې يو موټي خاورو له شيندلو نه لږ وروسته په دښمنانو کې ماتې ګډه شوه، يوازې له ثقيف قبيلې نه ۷۰ تنه ووژل شول. مسلمانانو د هغوی مال، وسله، اهل اولاد ټول غنيمت کړل.

دې حالت ته الله تعالی داسې اشاره فرمايي:

((لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ (۲۵) ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ)) (التوبة: ۲۵ – ۲۶)

[الله تعالی له تاسې سره په ډېرو ځايونو کې مدد کړيدی، او خصوصا د حنين په ورځ چې غره کړی تاسې ډېروالي ستاسې، دغه ډيروالي ستاسې هيڅ درد دوا نه کړ، له ويرې نه دا ارته ځمکه دربانديې تنګه شوه، بيا مو شا کړه دښمن ته بيا الله خپل تسکين نازل کړ پر رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او مؤمنانو باندې، او داسې لښکرې يې راوليږلې چې نه وې ليدلې تاسې او کافرانو ته يې عذاب او جزا ورکړه، د کافرانو سزا همدا ده.]

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسلمانان په دښمنانو پسې

دښمن ماتې وخوړه، ځینې یې طائف، نور یې نخله او یوه ډله یې اوطاس ته وتښتیدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ابو عامر اشعري د یوه ګروپ په مشرۍ اوطاس ته ولیږه. هلته څه کمه جګړه وشوه مشرکینو بیا ماتې وخوړه، خو ابو عامر (رضي الله عنه) هم په شهادت ورسید.

د سپرو مسلمانانو یو بل ګروپ په هغو مشرکینو پسې ورغی چې نخلې ته تښتیدلي وو. هلته ربیعه بن رفیع هغه زوړ درید بن صمه وواژه. زیات شمیر مشرکان طائف ته وتښتیدل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د غنیمتونو له ټولولو وروسته هلته ورپسې ورغی.

غنیمتونه یا ولجې

ددې غزا ولجې ډیرې زیاتې وې، پدې ولجو کې ۶۰۰۰ اسیرانې (وینځې) ۲۴۰۰۰ اوښان، له څلوېښت زرو نه زیات پسونه، ۴۰۰۰ اوقیه نقره یا سپین زر(اوقیه هغه وخت د زرو د اندازې یو مقیاس ؤ چې تقریبا له ۷ مثقالو سره برابره ده) چې ټول ۱۶۰ زره درهم کیدل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې ټول غنیمتونه په جعرانه کې راټول شي، مسعود بن عمرو غفاري ته یې وظیفه ورکړه چې د هغې ساتنه وکړي، او د طائف له غزا نه مخکې یې د ویشلو حکم نه وکړی.

د اسیرو ښځو په ډله کې شیماء بنت حارث السعدیه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رضاعي خور کیدله هم وه کله چې هغه راوستل شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل چادر ورته وغوړاوه، شیماء وربانديې کیناستله، نیکي یې ورسره وکړه او خپل قوم ته یې ولیږله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طائف غزا

د طائف غزا په حقیقت کې د حنین د غزا ادامه ده، ځکه د هوازن او ثقیف ماتې خوړلې لښکرې له خپل قوماندان مالک بن عوف نضري سره يو ځای لاړې، او ټول په طائف کې میشته شول، هملته يې په کلاګانو کې ځایونه ونیول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې په جعرانه کې د ولجو له ټولولو نه فارغ شو د همدې آتم کال په شوال میاشت کې د طائف په لور وخوځید.

خالد (رضي الله عنه) يې له زرو مخکښانو سره مخکې ولیږه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم ورپسې روان شو له نخله یماني، قرن المنازل ورپسې له لیه نه تیر شو، هلته د مالک یوه کلا وه هغه يې ړنګه کړه، مخکې لاړ طائف ته له رسیدو سره سم يې د طائف کلا محاصره کړه، نژدې يې سنګر ورته ونیو. ددغه کلابندۍموده لنډه نه وه. مسلم له انس (رضي الله عنه) نه په روایت سره دا موده څلویښت (۴۰) ورځې ښودلې ده، خو سیرت لیکونکو دغه موده د روایاتو په خلاف سره شل ورځې، یا ۱۸ ورځې او یا ۱۵ ورځې ښودلې ده.[۱]

د محاصرې په دوران کې دواړو خواوو یو پر بل د تیرو او غشو وارونه کول، په لومړي سر کې مسلمانان د محاصره شویو کفارو له خوا د غشو تر سخت برید لاندې راغلل. یو شمیر ورنه ټپیان او ۱۲ تنه شهیدان شول، په پاې کې مجبور شول خپل سنګر بدل کړي او په هغه ځای کې يې نوې قرارګاه جوړه کړه چیرته چې اوس د طائف جومات دی.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) منجنیق یا د هغه وخت توپ نصب کړ په مشرکینو يې ګوزارونه وکړل، کلا درز وکړ، او څو تنو مسلمانانو د هغه وخت له ټانک نه په استفادې سره له همدې درز نه کلا ته د ننوتلو هڅه وکړه ترڅو اور ورته کړي، خو کفارو په اور سرې شوې اوسپنې پرې واچولې، هغوی له ټانګونو نه راووتل او کفارو په غشو سره څو تنه ورنه په شهادت ورسول.[۲]

---

(1). فتح الباري ۴۵/۸ .

(2). د هغه وخت ټانک د اوسني وخت د ټانک په شان نه و، بلکه دا به له لرګي نه جوړیده خلک به پکې ننوتل، بیا به د کلا بیخ ته ورتیل وهل کیده چې هلته پیداسې حال کې چې پکې ناست کسان دیوال سورى کړي او یا له شته سوریو نه کلا ته د ننه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له نوي جنګي تاکتيک نه کارواخيست او داسې اقدام يې وکړ چې کفار دې ته اړ باسي تسليم شي. پدې لړ کې يې د هغوی د انګورو د ونو او تاکونو قطع کولو او سيځلو امر وکړ، تاکونه پرې او وسوځول شول، همدا وه چې ثقيف غوښتنه وکړه چې د خدای پخاطر او د خپلوۍ په اساس دغه سلسله نوره بنده کړئ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د دوی غوښتنه ومنله. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خوا آواز وشو هر غلام چې له کلا نه راووزي او زمونږ لوري ته راشي هغه آزاد دی. پدې اعلان پسې ۲۳ تنه راغلل[1]. پدې ډله کې يو هم ابوبکره ؤ، هغه د طائف له کلا نه راکوز شوی ؤ، او د لاندې د يوه څاه په څرخ باندې ناست ؤ پښې يې ځوړندې کړې وې، له همدې امله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ابو بکره نوم ورباندې کيښود. دا ټول غلامان يې آزاد کړل، هر يو يې يوه يوه مسلمان ته وسپاره تر څو د دوی خرڅ و خوراک ورکړي، پدې کار سره کفار په غوسه شول، او دا ډير سخت ورباندې تمام شو.

محاصره اوږده شوه، د کلا فتحه کول سخت او مشکل ؤ، د کفارو په غشو او سرو شويو اوسپنو سره يو شمير مسلمانان زخميان او شهيدان شول، په کلا کې د ننه له کفارو سره د يوه کال آذوقه هم وه، له بيرون نه هم لاره موندل ورته ګران و. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له نوفل بن معاويه سره مشوره وکړه، نوفل ورته وويل: هغوی لکه ګيدړې په غارونو کې د ننه دي، که همدلته انتظار وباسې نو وبه يې نيسې، او که خوشې يې کړې نو زيان نه شي در رسولئ. همدا وه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د محاصرې پای ته رسولو فيصله وکړه، عمر (رضي الله عنه) ته يې امر وکړ چې خلکو ته غږ وکړي چې: ((ان شاء الله سبا به روانيږو)). دا اعلان مسلمانانو ته عجيب ښکاره شو، سخت ورباندې تمام شو، ويې ويل: ځو به خو مخکې لدينه چې دا کلا فتحه کړو!! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**اغدوا على القتال**).ځئ، سبا هم جنګ وکړئ.

مسلمانان سهار جنګ ته لاړل، يو شمير ورنه ټپيان شول. بيا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله اعلان وکړ: (**إنا قافلون غداً إن شاء اللّه**).[ان شاء الله سبا به ستنيږو] مسلمانان دا ځل خوښ شول او ټول روان شول. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تبسم کاوه، او کله يې چې کوچ کاوه امر يې وکړ چې داسې وايي :

---

[1] . بخاري۲/۶۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(آيبون تائبون عابدون، لربنا حامدون). يعنې په داسې حال کې بيرته ځو چې توبه ګار يوو، عبادت کوونکي او د خپل رب ثنا ويونکي يوو. چا عرض وکړ يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ثقيف ته ښيرې وفرمايه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (اللّهم اهد ثقيفا، وائت بهـم).اې ربه ثقيف ته هدايت وکړې، او زما حضور ته يې راولې.

په جعرانه کې د ولجو ويشل

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له طائف نه ستون شو او څه د پاسه لس ورځې په جعرانه کې پاتې شو، غنيمت شوي مالونه يې نه ويشل انتظار يې يوست چې کيدای شي د هوازن نمايندګان راشي او خپل مالونه بيرته ور وسپاري، خو څوک را معلوم نه شول. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د غنيمتونو ويشل پيل کړل، تر څو د مکې مشران د قبايلو سرداران او نور مخور چې ډير حريص وو، پدې مالونو سره خوښ چوپ او قانع کړي. لومړی يې هغو کسانو ته چې نوي مسلمان شوي وو او ددې ضرورت ليدل کيده چې زړونه يې راجلب شي، تشويق او ترغيب شي، ښه برخه وركړه ، دې ډول خلکو ته مؤلفت القلوب ويل کيږي، همدوی ته يې له نورو نه مخکې ښه لويه برخه وربيله کړه.

ابو سفيان ته يې څلوېښت اوقيې نقره (سپين زر) او سل اوښان ورکړل، خو لدې سره هم ابو سفيان وويل: زوی مې يزيد ؟ يعنې زوی ته مې هم برخه ورکړه! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې زوی ته هم همدومره برخه ورکړه. ابو سفيان بيا وويل: هغه بل زوی مې معاويه؟ هغه ته هم څه ورکړه! هغه ته يې همدومره برخه ورکړه. وروسته يې حکيم بن حزام ته سل اوښان ورکړل، هغه د نورې برخې سوال وکړ، نور هم همدومره اوښان ورکړل شول. صفوان بن اميه ته يې هم درې ځله سل، سل، اوښان يعنې ټول ۳۰۰ اوښان ورکړل. دا په شفاء نومي کتاب کې راغلي[1].

او حارث بن کلده ته يې هم سل اوښان ورکړل، همدا راز د قريشو او نورو قبايلو سردارانو ته يې سل، سل اوښان ورکړل، نورو ته يې پنځوس، پنځوس اوښان، وروسته څلوېښت، څلوېښت اوښان ورکول، خلکو به ويل محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دومره بخشش ورکوي لکه چې له فقر نه بالکل ويره نلري.

په همدې وخت کې کوچيانو يو ځل چور جوړ کړ، په رسول الله (صلی الله عليه و اله و

[1] . الشفاء بتعريف حقوق المصطفى للقاضي عياض ٨٦/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) ورټول شول هر يوه مال ورنه غوښت، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجبور شو د يوی ونې خوا ته ودريد ، چادر يې په زور ورنه کش شو، ويې فرمايل: (**أيها الناس، ردوا علي ردائي، فو الذي نفسي بيده لو كـــان عنـــدي عدد شجر تهامة نعماً لقسمته عليكم، ثم ما ألفيتموني بخيلاً ولا جباناً ولا كـــذاباً**).

[اې خلکو! چادر مې پريږدئ، چادر مې راکړئ، قسم په هغه ذات چې زما مرګ او ژوند يې په لاس کې دی، که د تهامې د ونو په اندازه څاروي مې لرلئ ټول به مې درباندې ويشلي وای، بله دا چې تاسې خو زه کله هم بخيل، ډارن او دروغجن نه يم ليدلئ.]

ورپسې د خپلې اوښې خوا ته ودريد ، له بوکام نه يې يو ويښته راويوست په ګوتو کې يې نيولی و فرمايل يې:(**أيها الناس، والله مالي من فيئكم ولا هذه الوبرة إلا الخمس، والخمس مردود عليكم**).

[اې خلکو! په خدای قسم که مې لدې غنيمتونو نه ددې ويښتـه په اندازه هم څه شی اخيستي وي، يوازې خمس (پنځمه برخه) زما حق ده، ګورئ چې هغه هم بيرته تاسې ته درکول کيږي.]

مؤلفه القلوب ته لدې لويو لويو برخو ورکولو نه وروسته يې زيد بن ثابت ته امر وکړ چې غنيمتونه او خلک را حاضر کړي، ټول مالونه يې وويشل، چې هر پلي کس ته څلور اوښان، څلويښت پسونه ورسيدل، د سپرو برخه دوولس اوښان او ۱۲۰ پسونه وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ډيره حکيمانه توګه دا مالونه وويشل، ځکه ډير داسې کسان شته چې د خيټې له لارې اسلام ته راوستل کيدی شي، يعنې له مادي لارو نه د حق په لور رابلل کيدی شي، لدې ډول کسانو سره عقل او منطق کارنه کوي، لومړی به يې خيټه ور ډکوې بيا به يې حق ته رابولې، دا کسان هغو څارويو ته پاتې کيږي چې په شنو وښو يا شفتلې سره يې په لاره بوولی شې، دا ډله انسانان هم همداسې مادي تشويقونو او اسبابو ته ضرورت لري تر څو ورو ورو له اسلام سره الفت او مينه پيدا کړي او په حق اعتراف وکړي.[1]

---

[1]. فقه السيره ص ۲۹۸ – ۲۹۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) لدې ویش نه د انصارو خفګان

په پیل کې اصحاب (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې حکیمانه ویش او مدبرانه سیاست په راز او ګټو پوه نه شول ددې ویش تر شا پټ اهداف یې درک نه شوای کړی، نو همدا وه چې ځینې اعتراضونه او انتقادات راولاړ شول. پدې ویش کې انصارو د زیات تاوان احساس کاوه، ځکه هغوی ته د حنین له بخششونو نه هیڅ ونه رسیدل. دوی خو هغه کسان وو چې د سختۍ او ماتې په وخت غر پرې وشو او دوی په ډیره بیړه دجګړې ډګر ته راودانګل، جهاد یې کاوه او له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه کلکه دفاع وکړه. او د همدوی دمقاومت له برکته ماتې په بري بدله شوه، خو اوس چې د ولجو د ویشلو وخت شو د همغو فراریانو او له جګړې نه په شا شویو کسانو لاسونه ډک دي، ډیر بخششونه ورکړل شول، خو دوی (انصارو) ته هیڅ هم په برخه ونه رسیدل.[۲] دا تصور ددې سبب شو چې ناراضه شي.

ابن اسحاق له ابو سعید خدري (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا بخششونه په قریشو او نورو عربي قبیلو وویشل، او انصارو ته یې هیڅ برخه ورنکړه، دوی خفه شول او پدې هکله خبرې او پوښتنې راولاړې شوې. ځینو وویل: اوس خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپل قوم سره یو ځای شو. سعد بن عباده (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورغی او عرض یې وکړ: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ستا لدې ویش نه انصار خفه شویدي، تا بخششونه خپل قوم ته ورکړل، نورو عربانو ته دې هم لویې برخې ورکړې، خو انصارو ته دې هیڅ ورنکړل! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل :

(**فأين أنت من ذلك يا سعد؟**) ستا څه نظر دی اې سعده! ده وویل: زه خو هم د همدې قوم یو غړی یم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**فاجمع لي قومك في هذه الحظيرة**). لاړ شه او خپل قوم دې پدې پنډغالي کې را ته راغونډ کړه. سعد لاړ او انصار یې په یوه پنډغالي کې راټول کړل، یو شمیر مهاجرین

---

(2). فقه السیره ص ۲۹۸_۲۹۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم راغلل هغوی ته یې اجازه ورکړه ورسره کیناستل، وریسې نور راغلل، خو هغوی ته یې اجازه ورنکړه. کله چې ټول راغونډ شول، سعد ورغی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې وویل چې انصار را ټول شویدي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف راووړ حمد او ثنا یې وویله بیایې وفرمایل: (یا معشر الأنصار، ما قَالَةٌ بلغتني عنكم، وَجِدَةٌ وجدتموها علی في أنفسكم؟ ألم آتكم ضلالاً فهداكم اللّه؟ وعالة فأغناكم اللّه؟ وأعداء فألف اللّه بين قلوبكم؟) قالـوا: بلـی، اللّه ورسولـه أَمَنُّ وأفْضَلُ . اې انصارو! ستاسې یوه خبره راته رارسیدلې ده، لکه چې تاسې له ما خفه شوي یاستئ؟ آیا داسې نده چې زه تاسې ته پداسې حالت کې درغلم چې تاسې ګمراهان وئ الله تعالی هدایت درته وکړ، تاسې بې وسه وئ الله تعالی وس او دارایي در کړه، یو د بل دښمنان وئ الله تعالی سره دوستان کړئ؟ انصارو وویل هو همداسې ده، پر مونږ باندې د الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیاته مهرباني او کرم دی او لـه هر څه نه راته غوره دي. بیا یې زیاته کړه: (ألا تجيبوني يا معشر الأنصار؟) اې انصارو ولې ځواب نه را کوئ؟ دوی وویل: د څه ځواب در کړو یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)؟! پر مونږ د الله او رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لوی فضل شویدی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (أما واللّه لو شئتم لقلتم، فصَدَقْتُمْ ولصُدِّقْتُمْ: أتيتنا مُكَذَّبًا فصدقناك، ومخذولاً فنصرناك، وطريداً فآويناك، وعائلاً فآسَيْنَاك).

قسم په الله که غواړئ چې ووایئ او که ووایئ ریښتوني به هم وئ، ووایئ چې یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! تـه مونږ تـه پداسې حالت کې راغلې چې خلکو دروغ در پورې تړل او مونږ دې تصدیق وکړ، چا مرسته نه درسره کوله مونږ دې مدد وکړ، چا ځای نه درکاوه او مونږ ځای درکړ، محتاج وې مونږ دې مرسته وکړه. بیا یې زیاته کړه: (أوَجَدْتُمْ يا معشر الأنصار في أنفسـكم في لَعَاعَةٍ من الدنيا تَألَّفْتُ بها قوماً ليُسْلِمُوا، ووَكَلْتُكم إلى إسلامكم؟ ألا ترضـون يـا معشر الأنصار أن يذهب الناس بالشاة والبعير، وترجعوا برسول اللّه صلى الله عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسلم إلى رحالكم؟ فوالذي نفس محمد بيده، لولا الهجرة لكنت امرأ من الأنصار، ولو سلك الناس شِعْبًا، وسلكت الأنصار شعباً لسلكت شعب الأنصار، اللّهم ارحم الأنصار، وأبناء الأنصار، وأبناء أبناء الأنصار). [اې انصارو د ناچیزې مادي متاع په سبب له ما خفه نه شئ. ما غوښتل پدې بې ارزښته متاع سره د خلکو زړونه واخلم تر څو اسلام راوړي ستاسې په اسلام ډاډ څرګند شوی. اې انصارو! آیا دا مو نده خوښه چې خلک له اوښانو او پسونو سره روان وي او تاسې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره خپلې مېنې ته ستانه شئ؟ قسم په هغه ذات چې زما نفس د هغه په واک کې دی، که هجرت نه وی نو زه به له انصارو نه یو فرد وای، که ټول خلک په یوه لاره روان شي او انصار په بله زه به د انصارو په لاره ځم. اې الله ته په انصارو رحم وکړه، د انصارو په زامنو رحم وکړه او د انصارو په لمسیانو رحم وکړه.] پدې خبرو سره ټولو دومره وژړل چې ږیرې یې په اوښکو لمدې شوې، ټولو وویل: زمونږ لپاره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کافي دی، همدا عظیمه برخه راته بس ده. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تشریف یووړ. او دوی هم سره تیت شول[1].

د هوازن پلاوی

وروسته له هغې چې غنیمتونه وویشل شول، د هوازن قبیلې نمایندګان پداسې حال کې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل چې په اسلام مشرف شوي وو. دوی ۱۴ کسان وو، مشر يې زهير بن صُرَد وُ، ابو بُرقان چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رضاعي تره کیده هم ورسره وُ. د نوموړي د نوم په هکله څه اختلاف شته ځینو یې نوم ابومروان او ابو ثروان هم بللی دی. هغوی له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه سوال وکړ چې احسان ورسره وکړي بندیان او مالونه یې بیرته ورکړي، او داسې خبرې یې وکړې چې د ټولو زړونه پرې وسوځیدل. ابن اسحاق وایي: پدې ډله کې نهه سرداران وو، چې اسلام یې راوړ،بیعت یې وکړ، بیا یېعرض وکړ: یا رسول الله (صلی الله علیه وسلم)! د تاسو له خوا په نیول شویو کسانو کې میندې، خویندې، تروریانې(عمه ګانې او خاله ګانې دي،چې دا ټولې د قومونو ناموس او غیرت شمیرل کیږي:

[1] . ابن هشام ۴۹۹/۲_۵۰۰. په بخاري کی هم دیته ورته روایت ذکر شویدی ۶۲۰/۲_۶۲۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فامنن علينا رسول اللّه في كـــرم ** فإنـــك المرء نرجـــوه وننتظر

امنن على نسوة قد كنت ترضعها ** إذ فوك تملؤه من محضها الدرر

[يا رسول الله(عليه السلام) د خپل کرم له مخې پر مونږ منت کيږده، ته هسې شخصيت يې چې مونږ تمه او هيله درته لرو، پر هغو ميرمنو احسان وکړه چې تا يې شيدې خوړلې او رضاعي اړيکې ورسره لرې.]

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: : (إن معي من تـــرون، وإن أحب الحديث إلى أصدقه، فأبناؤكم ونساؤكم أحب إليكم أم أمـــوالكم؟) لـه ماسره خو دغه کسان شته چې تاسې يې وينئ، رښتيا خبرې ډېرې غوره ګڼم، دا راتـه ووايئ چې خپل اولادونه او ښځې ډېرې درباندې ګرانې دي او کـه خپـل مالونـه؟ دوی وويل: مونږ هيڅ شی له خپل نسب،ا ولاد، حسب او شرف سره نـه برابـره وو. رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (إذا صليت الغداة ـــ أي صلاة الظهر ـــ فقوموا فقولوا: إنا نستشفع برسول اللّه صلى الله عليـــه وســـلم إلى المـــؤمنين، ونستشفع بالمؤمنين إلى رسول اللّه صلى الله عليه وسلم أن يرد إلينا سبينا).کله مـو چې د ماسپښين لمونځ ادا کړ پورته شئ او ووايئ چې مونـږ رسـول الله (صلى الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) مسـلمانانو تـه او مسـلمانان رسـول الله (صلى الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) تـه شفيع وړانـدې کـوو چې زمونږ بنديان راتـه آزاد کـړي. د ماسپښين لمونځ چې وشو، هغوی پورته شول او همدا خبرې يې وکړې، رسول الله (صلى الله عليـه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: : (أما ما كان لي ولبني عبد المطلـــب فهـــو لكـــم، وسأسأل لكم النـــاس).کوم شی چې پـه مـا او بني مطلب پورې اړه لـري هغـه ټـول ستاسې، او ستاسې لپـاره لـه نـورو خلکـو نـه همداسې غوښتنـه کـوم. مهـاجرينو او انصارو وويل: له مونږ سره چې څه شيان شته هغـه ټـول د رسـول الله (صلى الله عليـه و اله و صحبه و سلم) دي، خو الأَقْرَع بن حابس وويـل: زه او بنـو تمـيم دا مالونـه او شـيان بيرته نه ورکوو. عُيَيْنَة بن حِصْن هم وويل: زه او بنو فـزاره هـم دا کـار نـه کـوو. عبـاس بـن مِرْدَاس هم همدا ډول خبره وکړه ويې ويل: زه او بنو سُلَيْم هم دا شيان نـه مستردوو، خـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنو سليم وويل: زمونږ شيان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دي. عباس ورته وويل: تاسې زه توهين کړم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إن هؤلاء القوم قد جاءوا مسلمين، وقد كنت استأنيت سَبْيَهُمْ، وقد خيرهم فلم يعدلوا بالأبناء والنساء شيئاً، فمن كان عنده منهن شيء فطابت نفسه بأن يرده فسبيل ذلك، ومن أحب أن يستمسك بحقه فليرد عليهم، وله بكل فريضة ست فرائض من أول ما يفيء الله علينا**). دا خلک پداسې وخت مونږ ته راغلي چې اسلام يې راوړيدی، ما خو د دوی د بنديانو په هکله څه انتظار هم ويوست اوس مې هم دوی ته اختيار ورکړ چې مالونه غواړي او که اولادونه، خو هغوی وويل هيڅ شی هم له خپلو اولادونو او ښځو سره نه برابروي، نو له چا سره چې د دوی اسير شته که خوښه يې وي هغه دې بيرته دوی ته ورکړي، او که څوک نه غواړي له خپل حق نه تير شي، نو غوره ورته دا ده چې اسير بيرته ورکړي زه به د دوی د هرې برخې په عوض کې له راتلونکي غنيمت نه شپږ برخې ورکړم. خلکوپه ځواب کې وويل: مونږ ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خوښه له هرڅه نه غوره ده، يعنې دده پخاطر ټول اسيران بيرته دوی ته ورکوو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**إنا لا نعرف من رضي منكم ممن لم يرض، فارجعوا حتى يرفع إلينا عُرَفَاؤكم أمركم**). تاسې لاړ شئ تر څو ستاسې مشران او قومندانان ګزارش راکړي، ځکه اوس ما ته ستاسې راضي او ناراضي معلوم نه شو. بيا ټولو د هوازن قبيلې بنديان ځوانان وو که ماشومان او که ښځې ټول يې بيرته ورکړل، يوازې عيينه چې يوه زړه ښځه يې په برخه رسيدلې وه نه ورکوله، په پای کې يې له څه بحث نه وروسته هغه هم ورکړه. رسول اکرم (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هرې اسيرې ښځې ته يو يو جوړه قبطي جامې هم ورکړې.

عمره او مدينې ته ستنيدل

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په جعرانه کې د ولجو له ويش نه وروسته عمره ادا کړه او بيا يې مدينې منورې ته تشريف يووړ. عتاب بن اسيد يې په مکه مکرمه کې خپل خليفه وټاکه د کائناتو سردار د هجرت د اتم کال د ذي القعدې په ۲۴ مه بيرته مدينې ته ستون شو.

محمد غزالي وايي: د الله تعالی له لوري د ځرګندې فتحې له پيرزوينې وروسته مدينې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د ستنيدلو او لدينه آته کاله وړاندې هجرت تر منځ څومره فاصله او څومره توپير موجود دی؟! وګورئ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې مدينې ته هجرت کړی وٌ چې له مکې نه شړل شوی، تر تعقيب او څارنې لاندې وٌ، ګوښی وٌ، مسافر وٌ، د انس، الفت، ځای او ځای ګير په لټه کې وٌ چې د مدينې اوسيدونکو ښه راغلاست ورته ووايه، دده راتګ يې نيکمرغي وبلله، ځای يې ورکړ، تود هرکلی يې ورته ووايه، اطاعت يې ورنه وکړ، ورته تسليم شول، مرستې يې ورسره وکړې، له لاربښوونو څخه يې ګټه پورته کړه، دده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د حضور او موجوديت په بدل کې يې د ډېرو دښمنۍ ته تن ورکړ، خو دا دی اوس آته کاله وروسته بيرته همغه مدينې ته چې مخکې بې پناه پکې لټوله پداسې حال کې روان دی چې مکه يې فتحه کړې، د جاهليت واکمني يې نسکوره او غرور يې ورمات کړی، د کفر او شرک زور اوبه شوی، د جاهليت غرور تر پښو لاندې شوی، همغه جاهل او ګمراه خلک په اسلام مشرف او عزتمن شوي، اسلام ورته له هر څه محترم او مقدم شوی، همدا وجه ده چې مخکينۍ ګناوې يې ورته ښنل شوې الله تعالی فرمايي:

((إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ)). (يوسف: ۹۰)

[ترجمه: چا چې تقوی او صبر وکړ نو الله تعالی د نيکو کارانو اجر نه ضايع کوي[۱].]

---

۱. فقه السيرة ۳۰۳. ددی غزواتو ـ دمکې فتحه، حنين او طائف ـ د تفصيل لپاره دا کتابونه وګورئ:زاد المعاد ۱۲۰/۲تر۲۰۱. ابن هشام ۳۸۹/۲ تر ۵۰۱. صحيح البخاري ۲۱۲/۲ تر ۲۲۲. فتح الباري ۳/۸تر۵۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مکې له فتحې وروسته
پلاوي او سرايا

لدې اوږده او برياليي سفر څخه له راتګ نه وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ډېر پلاوي او وفدونه راغلل، همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مختلفو سيمو ته واليان، موظفين او بلونکي واستول. او د هغو قوتونو په خلاف يې عسکري اجرآت وکړل کوم چې اسلام ته يې سر نه ايښود، کبر يې کاوه او په واقعيت يې اعتراف نه کاوه، په لاندې کرښو کې لدې وضعې نه په لنډه توګه داسې يادونه کوو:

د زکات راټولونکي

مخکې مو وويل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د آتم هجري کال په وروستيو کې له مکې نه راستون شو، لږه موده وروسته د ۹ (نهم) هجري کال د محرم مياشت رابره شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لاندېني کسان مختلفو قبايلو ته وليږل تر څو له هغوی نه د زکات مالونه راټول کړي:

۱- عيينه بن حصن بني تميم قبيلې ته
۲- يزيد بن حصين اسلم او غفار قبيلو ته.
۳- عباد بن بشر اشهلي سليم او مزينه قبيلو ته.
۴- رافع بن مکيث جهينه قبيلې ته.
۵- عمرو بن العاص بني فزاره ته.
۶- ضحاک بن سفيان بني کلاب ته.
۷- بشير بن سفيان بني کعب ته.
۸- ابن لتبيه ازدي بني ذبيان ته.
۹- مهاجر بن ابي اميه صنعاء ته. (نوموړی هملته وُ چې اسود عنسي بغاوت او د نبوت دعوه وکړه).
۱۰- زياد بن لبيد حضر موت ته.
۱۱- عدي بن حاتم طيئ او بنو اسد ته.
۱۲- مالک بن نويره بني حنظله ته.
۱۳- زبر قان بن بدر د بني سعد يوی برخې ته.
۱۴- قيس بن عاصم د بني سعد بلې برخې ته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵- علاء بن حضرمي بحرين ته.
۱۶- علي بن ابي طالب نجران ته (د صدقې او جزيې را ټولولو لپاره).
دا کسان ټول د نهم هجري کال په محرم مياشت کې نـدي اسـتول شـوي، بلکـه ځيـنې يې لـدې نيټې نه وروسته هغه وخت ليږل شويدي چې مربوط قبايل په اسلام مشرف شوي.
خو ددې عاملينو يا د زکات راټولونکو موظفينو د ليږلو پيل د نهم کـال پـه محـرم مياشت کې وځ، دا هم د حديبيې تړون لـه مثبتـو نتـايجو څخـه دی، او پـدې دلالـت کـوي چې لـدې تـړون نـه وروسته اسلام او مسلمانان ډير ځواکمن شويدي. د مکې لـه فـتحې نـه وروسـته خـو خلـک ډلـه ډله په اسلام مشرف شوي او ډيرو خلکو د اسلام امر ته غاړه ايښې ده.

سرايا (جنگي گروپونه)

رسـول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) کـه لـه يـوې خـوا مختلفـو قبـايلو تـه زکـات راټولونکي وليږل، له بلې خوا دا هم يو ضرورت وځ چې بايد د عربـي جزيـرې امنيـت پـه ځـانگړې توگه د لارو ساتلو تـه هم پاملرنـه شـوې وای. لـه همـدې املـه رسـول الله (صـلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) دا لاندې سرايا (واړه جنگي گروپونه) يوې او بلې خوا ته واستول:

۱- د عيينه بن حصن فزاري سريه: د نهم هجري کال د محرم په مياشت کې يې د ۵۰ سپرو په مشرۍ بني تميم ته وليږه. پدې ډله کې لـه انصـارو او مهـاجرينو څخـه هيڅـوک نـه وو. ددې سريې سبب دا وځ چې بنو تميم ځينې کورنۍ له زکات ورکولو نه منعې کـــولې، او د مسلمانانو په خلاف يې راپارولې. عيينه ورپسې ورغی، د شپې به يې مـزل کـاوه او د ورځـې به يې کمين نيوه، تر څو ور ورسيد او په دښته کې يې حمله ورباندې وکړه هغـوی وتښتيـدل. عيينه وتوانيد يوولس سړي، يوويشت ښځې او ديرش ماشومان په اسارت ونيسي، هغوی يې له ځان سره مدينې ته راوستل، هلته يې د رملة بنت حارث پـه کـور کـې واچـول. همـدا وه چـې د هغـوی لـس تنـه مشـران مـدينې تـه ورپسـې راغلـل د رسـول (صـلی الله عليـه وسلم) دروازې تـه ودريدل، چيغې يې وهلې اې محمده (صلی الله عليه وسلم)! زمونږ فرياد واوره! رسـول (صـلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورتـه تشـريف راوړ، دوی لـه لمـنې ونيـو، خبـرې يـې ورسـره پيـل کړې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څه وخت ورسره ولاړ وځ، بيـا يـې تشـريف يووړ د ماسپښېن لمونځ يې ادا کړ او بيا په جومات کې کيناست. هغـه خلـک راغلـل خپـل څـه وياړونه يې ياد کړل، خپل خطيب (وياند) عطارد بـن حاجب يې رامخې تـه کـړ هغـه څـه خبـرې وکړې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اسـلام خطيـب (ويانـد) ثابـت بـن قـيس بن شماس ته امر وکړ چې د دوی د وياند ځواب ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا د هغوی شاعر زبرقان بن بدر شعر ووايه مدح او ستاينه يې وکړه خپل وياړونه يې ياد کړل، په ځواب کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) شاعر حسان بن ثابت (رضي الله عنه) شعر ورته ووايه.
پدې پسې اقرع بن حابس وويل: بيشکه چې د دوی (مسلمانانو) وياند زمونږ له وياند نه غوره دی، او شاعر يې زمونږ له شاعر نه ډير مخکی دی، آواز يې له مونږ نه لوړ او خبرې يې زمونږ له خبرو نه ډيرې درنې دي، دايې وويل بيا ټول په اسلام مشرف شول.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته ښې تحفې او سوغاتونه ورکړل، د دوی ښځې او اولادونه يې ورته وسپارل. سيرت ليکونکي عقيده لري چې دغه سريه د نهم هجري کال په محرم کې شويده، خو دا خبره د نقد او اعتراض وړ ده، ځکه لدې نه خو داسې څرګنديږي چې اقرع بن حابس لدې تاريخ نه مخکې اسلام ندی راوړی پداسې حال کې چې همدې اقرع خو د هوازن د اسيرانو د بيرته ورکولو په وخت کې ويلي و چې زه او بنو تميم خپل بنديان بيرته نه ورکوو! دا ددې معنی لري چې بايد اقرع له هوازن نه مخکې مسلمان شوی وي.

۲- د قطبه بن عامر سريه: د نهم هجري کال په صفر مياشت کې د خثعم يوې کورنۍ ته چې تربه ته نژدې (تباله) کې يې اړولي ؤ واستول شو. له قطبه سره شل کسان او لس اوښان وو چې په نوبت سره به پرې سپريدل. لاړل او پر هغوی يې بريد وکړ، سخته جګړه ونښتله، دواړو خواوو ډير تلفات ورکړل، قطبه له څو ملګرو سره يو ځای په شهادت ورسيد، خو په پای کې مسلمانان پدې بريالي شول چې له کفارو نه څو ښځې په اسارت ونيسي، پسونه او اوښان ورنه غنيمت کړي.

۳- د ضحاک بن سفيان کلابي سريه: د نهم هجري کال د ربيع الاول په مياشت کې د کلاب قبيلې په لور. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا ګروپ ددې پخاطر وليږه تر څو کلاب قبيله اسلام ته راوبولي، خو هغوی اسلام و نه مانه او له مسلمانانو سره په جنګ شول، په پای کې يې ماتې وخوړه، د سر تلفات يې هم ورکړل، او مسلمانان بيرته ستانه شول.

۴- د علقمه بن مجزز مدلجي سريه: د نهم هجري کال په ربيع الآخر مياشت کې د جدې د ساحلي برخو په لور وه. له علقمه سره درې سوه جنګيالان وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وظيفه ورکړه چې د هغو حبشيانو مقابلې ته ورشي کوم چې په مکه او د جدې په شا و خوا ساحلی برخو کې د چور و چپاول لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتښول شوي وو. علقمه د بحر له لارې مخکې لاړ تر څو جزیرې ته ورسید، حبشیان خبر شول او ټول وتښتیدل[1].

۵ – د علي بن ابي طالب سریه: د نهم هجري کال په ربیع الاول میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه ته وظیفه ورکړه چې لاړ شي او د طيئ قبیلې قلس نومی بت ویجاړ کړي. له ده سره (**۱۵۰**) تنه مجاهدین ملګري وو، چې سل اوښان او پنځوس آسان هم ورسره وو دوه بیرغونه چې یو لوی او رنګ یې سپین او بل وړوکی تور رنګی و.
د سهار په وخت کې یې د حاتم پر کلي حمله وکړه، بت یې مات کړ، زیات شمیر پسونه او اوښان یې غنیمت کړل، زیات کسان یې بندیان کړل، د بندیانو په جمله کې د عدي بن حاتم خور هم وه. عدي پخپله شام ته وتښتید، مسلمانانو د بت په خزانو کې دری توري، دری زغرې او څه نور شیان وموندل، غنیمتونه یې سره وویشل، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) برخه یې ورنه جدا کړه، خو د حاتم کورنۍ یې و نه ویشله، کله چې مدینې ته ستانه شول د حاتم لور له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) نه د احسان سوال وکړ او ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه وسلم) پلار مې مړ شو، ورونه مې ورک شول، سرپرست نه لرم، زه یوه زړه ښځه یم د چا خدمت نه شم کولی، احسان راباندې وکړه! رسول (صلی الله علیه وسلم) ورته وفرمایل: (**من وافدك؟**) سرپرست مو څوک دی؟ دې وویل: عدي بن حاتم. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**الذي فر من الله ورسوله؟**). هغه چې له الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یې فرار کړیدی؟ دا ېې وویل او ورنه لاړ.

د عدي خور بله ورځ بیا همداسې عرض وکړ، دریمه ورځ یې بیا تکرار کړ، همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) احسان پرې وکړ، او هغه یې آزاده کړه. دلته یو صحابي چې په اغلب ګمان سره علي (رضي الله عنه) ؤ ورته وویل: له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د ځان لپاره سورلۍ هم وغواړه! هغې د مرکب سوال وکړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرکب هم ورکړ. بیا د حاتم لور لاړه او شام ته ورسیده هلته یې خپل ورور عدي ته وویل. دې

[1] . فتح الباري ۵۹/۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخص (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دومره احسان راباندې وکړ چې ستا پلار به هم نه وي راباندې کړی، ویریږې او که تمه ورته لرې که هر څه وي حتماً به ورځې! هماغه وه چې عدي هم بې له امانه او بې ضمانته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه خپل کور ته بوته، هلته یې ورته وویل: **ما يُفِرُّكَ؟ أيُفِرُّك أن تقول: (لا إله إلا اللّه؟ فهل تعلم من إله سوى اللّه؟) قال: لا. ثم تكلم ساعة ثم قال: (إنما تفر أن يقال: اللّه أكبر، فهل تعلم شيئاً أكبر من الله؟) قال: لا. قال: (فإن اليهود مغضوب عليهم، وإن النصاري ضالون). قال: فإني حَنيف مسلم، فانبسط وجهه فرحاً، وأمر به فنزل عند رجل من الأنصار، وجعل يأتي النبي صلى الله عليه وسلم طرفي النهار.**

ولې تښتیدلی وې، آیا د کلمې ((**لا اله الا الله**)) نه دې فرار کړی؟ آیا له الله پرته بل حق معبود پیژنې؟ عدي وویل: نه. بیا څه نورې خبرې وشوې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: آیا لدې تښتې چې وویل شي (**الله اکبر**). آیا له خدای نه پرته بل لوړ او غوره څیز پیژنې؟ عدي وویل: نه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: په یهودو د خدای قهر شوی، او نصرانیان بې لارې شویدي. عدي وویل: زه یو ریښتونی مسلمان یم. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تندي له ډیرې خوشالۍ نه وغوړیده امر یې وکړ چې عدي ته دې د یوه انصاري په کور کې ځای ورکړل شي، پدې ترتیب سره به عدي سهار او ماښام د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر یده.[1]

ابن اسحاق روایت کوي چې عدي وایي: زه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل کور کې کینولم راته ویې فرمایل: **(إيه يا عدي بن حاتم، ألم تكن رَكُوسيّا؟) قال: قلت: بلي، قال: قال: قلت: بلي. قال: قال: قلت أجل واللّه. قال: وعرفت أنه نبي مرسل، يعرف ما يُجْهَل.**

ایگ عدي! آیا ته رکوسي (هغه وخت د نصرانیت او صائبیت تر منځ د مشرکانو یو

[1]. زاد المعاد ۲/ ۲۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم مروج مذهب ؤ) نه وې؟ ما وويل: هو. ده وفرمايل: (أو لم تكن تسير في قومـك بالمِرْبَاع؟).آيا د غنيمت څلورمه برخه به دې نه اخيستله؟ وايي: ورته ومې ويل: هو . راته وېې فرمايل : (فإن ذلك لم يحل لك في دينك). پداسې حال کې چې دې کار ستا په دين کې جواز نه درلود. ما ورته وويل: هو، په خدای قسم چې همداسې ده. عدي زياتوي: همدلته پوه شوم چې دا د الله رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی، ځکه له داسې څه نه معلومات لري چې ورته ويل شوي ندي[1].

احمد روايت کوي وايي چې: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (يا عدي، أسلم تسلم). يا عدي! مسلمان شه تر څو په امن شې. عدي ورته وايي: زه خو دين لرم. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (أنـا أعلـم بدينك منك). زه ستا د دين په هکله له تا نه ډير معلومات لرم. عدي وايي: ته زما د دين په هکله له ما نه ډير معلومات لرې؟ ويې فرمايل: (نعم، ألست من الركوسـية، وأنت تأكل مرباع قومك؟). هو. آيا ته رکوسي نه يې؟ بيا يې راته وفرمايل: آيا د خپل قوم د غنيمت څلورمه برخه به دې نه خوړله؟ ما وويل : هو. همداسې ده. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (فإن هذا لا يحل لك في دينـك). ستا په دين کې خو دا کار جواز نلري. عدي وايي چې دا خبره يې وفرمايله نو ورته تسليم شوم[2].

بخاري هم له عدي نه په روايت سره وايي: قال: بينا أنا عند النبي صلى الله عليه وسلم إذ أتاه رجل فشكا إليه الفاقة، ثم أتاه آخر فشكا إليه قطع السبيل، فقال: (يا عدي، هل رأيت الحيرة؟ فإن طالت بك حياة فلترين الظعينة ترتحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة، لا تخاف أحداً إلا اللّه، ولئن طالت بك حياة لتفتحن كنوز كسري، ولئن طالت بك حياة لترين الرجل يخرج ملء كفه من ذهب أو فضة، ويطلب من يقبله فلا يجد أحداً يقبله منه...) الحديث وفي آخره: قال عدي: فرأيت الظعينة ترتحل من

---

[1]. ابن هشام ۵۸۱/۲.

[2]. مسند الامام احمد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحيرة حتى تطوف بالكعبة لا تخاف إلا اللّه. وكنت فيمن افتتح كنوز كسري بن هرمز، ولئن طالت بكم حياة لترون ما قال النبي أبو القاسم صلى الله عليه وسلم: (يخرج ملء كفه[1]).

کله چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره ناست وم، يو سړی راغی له لوږې نه يې شکايت وکړ، وروسته بل څوک راغی چې له غلو نه يې شکايت درلود. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: اې عدي! حيره دې ليدلې ده؟ که ژوندی وې و به يې وينې، يوه ښځه به له حيره نه راځي، د کعبې طواف به کوي، او له الله پرته به د بل هيڅا ويره ورسره نه وي. که دې عمر ياري درسره وکړه نو د کسری خزانې به فتحه کړې او که عمر دې اوږد و نو و به ګورې چې خلک به طلا او يا نقره په لاس کې ګرزوي، پدې لټه کې به وي چې څوک فقير پيدا کړي او خيرات ورکړي، خو داسې غريب به نه مومي چې دده خيرات واخلي. دا حديث شريف ډير اوږد دی چې په وروستۍ برخه کې يې راځي: عدي وايي: ما پخپلو سترګو يوه ښځه وليدله چې له حيره نه راغلې او د کعبې طواف يې کاوه او له الله پرته د بل هيڅا ويره ورسره نه وه. زياتوي: همدارنګه زه د هغو کسانو په ډله کې شامل وم چې د کسری بن هرمز خزانې مو فتحه کړې، که تاسو ژوندی وئ حتماً به همداسې حالت وګورئ لکه څرنګه چې ابو القاسم محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمايلي چې غني به پداسې حال کې چې لاس به يې له طلا او نقرې ډک وي، غريب به لټوي چې خيرات ورکړي، خو فقير به نه مومي.

---

[1] . صحيح البخاري، مشكاة المصابيح ٥٢٤/٢ ته دی مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تبوک غزا

۹ هجري کال د رجب میاشت

د مکې فتحه ډېره لويه کارنامه او د حق او باطل تر منځ پرېکنده غزا وه. لدې سوبې نه وروسته مشرکینو ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په رسالت کې د شک ځای پاتې نه شو، د تاریخ مسیر بدلون وموند، خلک ډلې ډلې په اسلام مشرف شول. مخکې مو ولیدل چې څومره وفدونه او نمایندګان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شول، او دا به هم وګورو چې په حجه الوداع کې د مسلمانانو شمیره څو ته لوړېږي، دا ټول د مکې د فتحې له برکته. پدې ترتیب سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د حکومت داخلي ستونزې حل شوې، نور مسلمانانو دا فرصت درلود چې په پوره ډاډ سره د الله د دين زده کړه او تبلیغ وکړي او خلکو ته اسلام ورسوي.

ددې غزا سبب

مسلمانانو په جزیره کې د ننه مشکلات نه درلودل، خو دغه وخت بې موجبه د رومیانو له مخالفت او تهدید سره مخ شول، رومیان د هغه وخت زبر ځواک وؤ.
په تیرو پاڼو کې مو ولوستل چې د بصری والي ته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) قاصد حارث بن عمیر ازدي (رضي الله عنه) د شرحبیل بن عمرو غساني له خوا په شهادت ورسید او همدا د تیري پیل و. د همدې تیري په ځواب کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د زید بن حارثه (رضي الله عنه) په مشری یو لښکر ولیږه چې په موته کې له رومیانو سره ونښت، سخته جګړه یې وکړه خو ویې نه شوای کولی له خپل ظالم او کبرجن دښمن نه پوره انتقام واخلي. خو د لیرو او نژدې عربانو پر زړونو یې ډېره غوره اغیزه وکړه. د روم مشر قیصر دیته متوجه و، او پدې پوهیده چې د جګړې پایله څومره د مسلمانانو په ګټه وه او له مسلمانانو سره یې د ځینو عربي قبایلو هم غږي او له روم نه د استقلال هڅې له پامه نه وې اچولې. او په رښتیا سره چې دا هغه خطر و چې ګام په ګام د روم پولو ته ورنژدې کیده، له عربو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاونډ کې د شام پولې يې تهديدولې.

همدې ته په توجه سره قيصر تصميم ونيو چې بايد مخکې لدينه چې مسلمانان په نه ماتيدونکي ځواک او خطر بدل شي، او مخکې لدينه چې د روم په خوا کې پرتو عربي برخو کې پاڅونونه او انقلابونه پيل شي بايد د اسلامي دولت جرړې له بيخه وايستل او د مسلمانانو ځواک اوبه شي.

له همدې کبله له موټه جګړې نه وروسته پوره يو کال قيصر د جنګ تياري نيوله، له روميانو او تر خپل کنترول لاندې عربانو لکه آل غسان او نورو نه يې لوی لښکر جوړ کړ، او د فيصله کوونکي جنګ ټول وسايل يې برابر کړل.

د روميانو د تياری خبر په مدينه کې

مدينې ته دا خبرونه رارسيدل چې روميانو له مسلمانانو سره د پريکنده جګړې تياري نيولې ده. په مدينه کې د ننه له مسلمانانو سره تشويشونه پيدا شوي وو، حتی چې د يوه پردي او نا آشنا آواز په اوريدو سره به ډيرو داسې تصور کاوه چې ګويا روميانو پر مدينه بريد وکړ.

ددې حالت اندازه له هغه حالت نه ښه څرګنديدای شي چې عمر (رضي الله عنه) ورسره مخ شويدی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په نهم هجري کال کې له خپلو بيبيانو سره ايلاء وکړه، (ايلاء ديته وايي چې څوک قسم وکړي چې زه به له خپلې ښځې سره جماع نه کوم نه به ورسره يوځای کيږم، که دا موده له څلورو مياشتو نه کمه وي پروا نلري يعنې له څلور مياشتو نه مخکې هر وخت کولی شي له خپلې ښځې سره يو ځای شي خو د قسم کفاره به ورکوي، او که څلور مياشتې تيرې شوې او نومړې خپلې ښځې ته ورنژدې نه شو نو بيا به قاضي او محکمه مداخله کوي چې هغه دې يا ښځې ته رجوع وکړي يا دې طلاق ورکړي).

د يو شمير اصحابو (رضي الله عنهم) په رايه د څلورو مياشتو له تيريدو وروسته طلاق واقع کيږي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په همدې کال له خپلو ميرمنو نه خفه شوی و او يوه مياشت يې ايلاء وکړه، د خپل کور په بالاخانه کې اوسيده، په پيل کې مسلمانان (اصحاب) نه وو خبر، پدې حکم نه پوهيدل بلکه فکر يې کاوه لکه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو ميرمنو ته طلاق ورکړيدی او پدې سره ټول له حده زيات خفه شوي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) دا کیسه داسې بیانوي:

زما یو انصاري ملګری ؤ، هغه به چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په مجلس کې حاضریده او زه به نه وم، نو د مجلس احوال به یې ماته راوړ، او که به زه موجود وم او هغه به نه ؤ بیا به ما د مبارک مجلس ګزارش ورکاوه. مونږ دواړو په یوه سیمه کې ژوند کاوه، په نوبت به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مجلس ته حاضریدو د غسان قبیلې د یوه پاچا دا خبر هم راته رسیدلی ؤ چې پر مدینه د حملې نیت لري، نو لدې پلوه ویریدو او تشویش راسره ؤ. یوه ورځ ناڅاپې زما انصاري دوست راغی دروازه یې ووهله او غږ یې وکړ: خلاصه کړه، خلاصه کړه! عمر (رضي الله عنه) وایي: ما ورته وویل: څه چل دی؟ آیا غساني حمله وکړه؟ هغه راته وویل: نه لدینه هم لویه پیښه شویده، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپلو میرمنو نه بیل شویدی... د حدیث تر پایه.[١]

په بل روایت کې راغلي چې عمر (رضي الله عنه) وایي: ما او انصاري دوست به خبرې سره کولې او ویل به مو چې غسانیان آسونه راته نعل کوي او د برید تیاري نیسي. ملګری مې یوه ورځ د خپل نوبت په اساس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مجلس ته تللی ؤ چې د شپې بیرته راغی دروازه یې په شدت سره وټکوله غږ یې وکړ چې عمر ویده دی؟ زه وویریدم فوراً ور ووتلم. هغه راته وویل: ډیره لویه پیښه شویده. ما ویل: څه دي؟ آیا غسانیان را ورسیدل؟ ویل یې نه، له دې نه هم لویه او مهمه پیښه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپلو میرمنو ته طلاق ورکړیدی.[٢]

دا کیسه پخپله دا ښیي چې مسلمانانو د رومیانو له لوري څومره ویره او تشویش درلود. د رومیانو خطر او لدې طرفه متوجه تهدید دومره لوی ؤ چې منافقان یو ځل بیا را ژوندي او امیدوار شوي وو، که څه هم د سر په سترګو یې لیدل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څومره بریالیتوبونه تر لاسه کړل، څومره قوت لري. د مسلمانانو همت او غیرت هم ورته ثابت ؤ خو بیا هم پدې تمه وو چې کیدای شي رومیان حمله وکړي او مسلمانان نابود کړي. د مسلمانانو کمزوري او تباهي د دوی هیله وه، پدې وخت کې دوی خپل شوم هدف لنډ لیدلو او له همدې امله یې د شر

---

[1]. صحیح البخاري ۲/ ۷۳۰ .

(2). صحیح البخاري ۱/ ۳۳۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او توطئو يوه اډه جوړه کړه. د شر دغه اډه يې د جومات په نوم ونوموله چې په اسلامي تاريخ کې ورته مسجد الضرار ويل کيږي. منافقانو هيله درلوده له همدې مرکز نه په استفادې سره د مسلمانانو تر مينځ نفاق واچوي، همدا به د کفر او کفارو لپاره مرکز او اډه وي. دوی چې دا جومات جوړ کړ له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه يې وغوښتل چې تشريف راوړي او لمونځ پکې ادا کړي، لدې کار نه يې هدف دا ؤ تر څو مسلمانان پرې وغولوي، او متوجه نه شي چې دوی دلته د اسلام په خلاف څه توطئې جوړوي. دوی لدې ځای نه د فساد او توطئې جوړونې مطمئنه او آرامه اډه جوړوله، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دلته لمونځ کول له غزا نه تر بيرته راتګ پورې وځنډاوه، ځکه پدې وخت کې غزا ته تياری باندې مصروف ؤ. پدې ترتيب سره منافقان پخپل هدف کې ناکام شول، الله تعالی وشرمول، او کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له غزا نه بيرته راستون شو د همدې مسجد د نړولو حکم يې وکړ، او مسجد وران شو.

د روميانو او غسان قبيلې د تياری خاص رپوټونه

دا و هغه حالت او خبرونه چې مسلمانان ورسره مخامخ وو، په همدې ډول حالاتو کې نبطيونو هغه چې له شام نه يې مدينې ته تيل يا غوړي راوړل خبر راوړ چې هرقل څلويښت زره کسيزه لښکر تيار کړيدی، مشر يې يو مخور رومي ټاکلی، لخم، جذام او نورې عربې قبيلې هم ورسره دي. د همدې لښکر لومړنی ټولګی (مقدمه) د بلقا سيمې ته رارسيدلې ده. پدې سره مسلمانان له لوی خطر او تهديد سره مواجه شول. يادونه بايد وکړو چې نبطيان د اسماعيل (ع) د زوی نابت اولاده وه، يو وخت يې په شمالي حجاز کې ښه برم درلود، خو ورو ورو مخ په ځوړ لاړل او عادي سوداګران او بزګران شول.

حالات نور هم ترينګلي شول

حالات ډير خراب او ترينګلي شول، د سختۍ او شديدې ګرمۍ موسم ؤ. مسلمانان له نورو ستونزو علاوه د وچکالۍ، بې وسۍ او د سوارۍ لپاره د څارويو له کمبود سره لاس او ګريوان وو. بله دا چې ميوې هم پخې شوې وې، د هر چا زړه دا غوښتل چې پخپل باغ کې تر سيوري لاندې وي پداسې وخت کې له کور نه وتل ډير ګران و، ګرمي هم وه، لاره ډيره اوږده او سخته وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله ﷺ پريکنده اقدام

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حالاتو او د شرايطو بدلون ته په ډير دقت کتل، د پيښو اسباب او عواقب يې څيړل، باور يې درلود که په موجوده حالاتو کې له روميانو سره له جګړې نه ډډه وشي، سستي وشي، دښمن فرصت ومومي د اسلامي دولت له پولو نه تيری وکړي د مدينې په لور مخکې راشي، دا به د مسلمانانو لپاره ډيرې ناوړې اغيزې ولري. جنګي ځواک، شهرت او حيثيت به يې صدمه ومومي، تشويشونه به راولاړ شي، او کيدای شي هغه مشرکان چې له حنين غزا نه وروسته د بشپړې نابودۍ په مورګه ولاړ وو بيرته ځانونه منظم کړي او هڅه وکړي چې بيا د ژوند او ځواک خاوندان شي. بل خطر دا ؤ چې منافقانو هم پر مسلمانانو د پريکنده بريد لپاره مناسب فرصت لټاوه، د فاسق ابو عامر له لارې يې د روميانو له پاچا سره اړيکې ټينګې کړې وې. پلان يې جوړ کړی ؤ چې د روميانو د حملې په صورت کې به دوی له شا نه پر مسلمانانو د تورې ګوزار کوي. او که داسې شوي واې نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) د اوږدو او سختو هلو ځلو، جنګونو او کوششونو نتيجه به اوبو وړې واى! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا ټول واقعيتونه درک کړي ؤ، همدا وه چې له زياتو مشکلاتو سره سره يې له روميانو سره د دوی له پولو نه اخوا د جګړې او ټکر فيصله وکړه، امر يې وکړ چې بايد روميان فرصت و نه مومي د اسلامي حکومت د پولو او سرحدونو په لوري وړاندې تګ وکړي.

له روميانو سره د جګړې لپاره د تيارۍ امر

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل تصميم اصحابو (رضي الله عنهم) ته ورساوه، هغوی يې خبر کړل چې بايد له روميانو سره د جګړې تياري ونيسي. د مکې او شاوخوا نورو سيمو قبايلو ته يې هم د تيارۍ فرمان صادر کړ. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سنت او عادت داسې ؤ چې د جګړې په وخت کې به يې خپله لاره او خپل هدف پټ ساته له توريې نه به يې کار اخيست پدې معنی که غوښتل به يې د شمال په لوري لاړشي نو اعلان به يې داسې کاوه چې جنوب ته ځي، او يا بر عکس، خو دا ځل څرنګه چې شرايط ډير سخت، تنګ او خطرناک وو نو په څرګنده توګه يې اعلان وکړ چې له روميانو سره يې د جګړې پريکړه کړيده، ټول يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبر کړل تر څو د جګړې تيارئ ونيسي او جهاد ته يې تشويق کړل. په همدې ورځو کې د سوره برائت څو مبارک آيتونه نازل شول، چې مسلمانان هاند او جګړې ته هڅوي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلو اصحابو ته د الله په لار کې د مالي قربانۍ اهميت هم بيان کړ او ديته يې وهڅول چې هر يو د خدای په لار کې خپل غوره مال په مصرف ورسوي.

جهاد ته په تيارۍ کې سيالي

له روميانو سره د جګړې لپاره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له فرمان نه وروسته مسلمانانو يو له بل سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د امر په تعيمل کې سيالي کوله. هر چا په ډيره بيړه د جګړې تياري نيوله، مختلفې قبيلې او کورنۍ له هر لوري نه د مدينې په خوا را ماتې وې. ټول مسلمانان آماده شول، له منافقانو پرته ټولو د جګړې اراده کړې وه. ټول جګړې ته روان شول، يوازې درې کسه ريښتوني مسلمانان ورنه پاتې شول نور ټول وخوځيدل.

جګړې ته له روانيدو نه مخکې بې وسه، محتاج او فقير مسلمانان د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راتلل د جګړې لپاره يې د سپرلۍ او وسايلو سوال کاوه خو کله به يې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا لاندينی ځواب اوريده نو پداسې حال کې به بيرته ورنه تلل چې سترګې به يې له اوښکو ډکې وې: ((**لا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنْ الدَّمْعِ حَزَناً أَلاَّ يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ**)). (التوبة: ۹۲)

[ترجمه: نو ويل تا دوی ته چې ستاسې د سپرلۍ لپاره څه نلرم، نو بيرته تلل دوی پداسې حال کې چې سترګې يې له اوښکو ډکې وې، او پدې خفه دي چې د جهاد په لارکې د نفقې لپاره څه نلري.]

مسلمانانو د الله په لار کې د مال او دارايۍ په خرڅولو کې هم يو له بل سره سيالي کوله د هر يوه هيله دا وه چې زيات اجر وګټي. عثمان (رضي الله عنه) هغه تجارتي کاروان چې د شام د تجارت لپاره يې تيار کړی و ټول رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورکړ، پدې کاروان کې دوه سوه اوښان سره له ځلونو او کجاوو، دوه سوه اوقيې يعنې ۵/ ۲۹ کيلو ګرامه نقره دا ټول يې د الله په لار کې صدقه کړل. دا ټول مجهز کاروان يې صدقه کړ، سل اوښان سره له ټولو لوازمو او زر ديناره (پنځه نيم کيلو سره زر) نور يې هم د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړل عرض يې وکړ چې دا هم د الله په لار کې په خرڅ ورسوئ. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې چې دغه دينارونه يې په لاس کې اړول را اړول فرمايل يې: (ما ضَرَّ عثمان ما عمل بعد اليـــوم)[1]. لدې ورځې نه وروسته چې عثمان هر عمل وکړي هيڅ زيان نه ورسوي. عثمان (رضي الله عنه) پدې هم اکتفا ونکړه، نور مالونه يې هم خيرات کړل، ټول نهه سوه اوښان او سل آسونه يې صدقه کړل، البته د طلا او نقرې حساب خو يې لا بيل وُ.

عبدالرحمن بن عوف (رضي الله عنه) دوه سوه اوقيې نقره راوړه. ابوبکر (رضي الله عنه) خپل ټول مال چې څلور زره درهمه وو راوړل، د خپل اولاد لپاره يې الله او رسول کافي وبلل. عمر (رضي الله عنه) هم خپل نيم مال راوړ. عباس (رضي الله عنه) هم ډير څه راوړل. طلحه، سعد بن عباده، محمد بن مسلمه (رضي الله عنهم) هر يوه ډير څه حاضر کړل. عاصم بن عدي (رضي الله عنه) نوي وسقه خرما (يو وسق ۶۰ صاع کيږي او پدې حساب ټول ديارلس نيم زره کيلو يا ديارلس نيم ټنه خرما) راوړه. اصحابو (رضي الله عنهم) يو په بل پسې د خپل توان په اندازه مالونه راوړل، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې يې ايښودل، داسې کسان هم وو چې يوازې يو مُد يا دوه مُده يا کمې او زياتې خرماوې يې راوړلې.[يو مُد ۶۷۵ گرامه وزن لري] ښځو هم چې څه درلودل رايې وړل، چا به مشک راوړل، چا پايزيب، بنگړي، لښتي، گوتيې او، ټول يې حاضر کړل. له منافقانو پرته هيچا هم بخل ونکړ، ډير څه جمع شول. ((الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنْ الْمُؤْمِنِينَ فِـي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لا يَجِدُونَ إِلاَّ جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ....)). (التوبه: ۷۹)

[ترجمه: هغه منافقان چې عبب وايي په خيرات کوونکو مؤمنانو باندې په ادا د صدقاتوکې او بل د هغو بې وزلو عبب وايي چې هيڅ نه مومي مگر په اندازه د توان او زيار خپل، پس مسخرې کوي دغه منافقان په دوی پورې...]

اسلامي لښکر د تبوک په لور

لښکر تيار شو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) محمد بن مسلمه او په بل روايت سباع بن عرفطه په مدينه کې خپل خليفه وټاکه. علي (رضي الله عنه) ته يې

[1] . جامع الترمذي،مناقب عثمان بن عفان ۲۱۱/۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وظیفه ورکړه چې دده د کورنۍ سر پرستي وکړي. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) روان شو منافقانو داسې خبرې وکړې چې علي (رضي الله عنه) هغه تحمل نه شوی کړی، روان شو له مدینې نه ووت او ځان یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ورساوه، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بیرته امر ورته وکړ چې لاړ شي او د خپلې کورنۍ سر پرستي وکړي او ورته ویې فرمایل: (ألا ترضى أن تكون مني بمنزلة هارون من موسى، إلا أنه لا نبي بعدي). اې علي! آیا دا دې نده خوښه چې زما په وړاندې داسې مقام ولرې لکه چې هارون یې د موسی (علیه السلام) په وړاندې لري. خو له ما نه وروسته بل هیڅ پیغمبر نشته.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د پنجشنبې په ورځ د شمال په لور مدینه د تبوک په قصد پرېښوده، د مجاهدینو شمیره ډېره زیاته وه، دیرش زره کسان جګړې ته روان وو، که څه هم ډیر مالونه راټول شول خو بیا هم ددې دومره لوی شمیر عسکرو لپاره کافي نه وو.

لښکر د سورلۍ او توښې له پلوه له مشکلاتو سره مخ و، هرو اتلسو کسانو ته یوه سورلي وه په نوبت به وربانديې سپریدل. غازیانو به له ډیرې لوږې د ونو پاڼې خوړلې د اکثرو کسانو شونډې وېرسیدلې، که څه هم اوښانو ته ډېره اړتیا وه خو بیا هم له ډیرې تندې او لوږې نه دیته مجبور شول څه اوښان حلال کړي، دومره تږي وو چې باید د اوښانو د خیټې اوبه یې چښلې واې. او څرنګه چې لښکر ډیرې سختۍ لیدلې نو دې لښکر ته جیش العسره یعنې د سختیو لښکر هم ویل کیږي.

اسلامي لښکر د لارې په اوږدو کې د ثمودیانو له سیمې (حجر) نه تیر شو، ثمودیانو هلته وادي قری کې له تیږو نه لوېې لوېې خونې جوړې کړې وې. اصحابو(رضي الله عنهم) اراده وکړه ددې ځای له اوبو نه څه وچښي، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې: (لا تشربوا من مائها ولا تتوضأوا منه للصلاة، وما كان من عجين عجنتموه فاعلفوه الإبل، ولا تأكلوا منه شيئاً). دا اوبه مه چښئ او مه اودس وربانديې کوئ او کوم اوړه مو چې پدې اوبو خوشته کړي هغه خپلو اوښانو ته ورکړئ خپله یې مه خورئ. او زیاته یې کړه چې یوازې له هغې چینې نه اوبه وڅښئ له کومې نه به چې د صالح (علیه السلام) اوښې اوبه چښلې.

بخاري او مسلم له ابن عمر (رضي الله عنهما) نه روایت کوي وایي: کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حجر نومې سیمې نه تیریده ویې فرمایل: (لا تدخلوا مساكن الذين ظلموا أنفسهم أن يصيبكم ما أصابهم إلا أن تكونوا باكين). د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه چا کورونو ته مه داخلیږئ چې پخپلو نفسونو يې ظلم کړيدی، هسې نه چې د دوی عذاب تاسې ته هم در ورسیږي، دلته پداسې حالت کې داخل شئ چې د الله له ويرې نه ژړا کوونکي وئ. بیا رسول الله (صلی الله علیه وسلم) خپل مبارک سر پټ کړ او په بیړه ، بیړه لدې درې نه ووت.[۱]

د لارې په اوږدو کې غازیان سخت تږي شول، اوبو ته زيات اړ وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته يې شکايت وکړ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د باران سوال وکړ، يو ځل وريځې رابنکاره شوې ښه باران وشو. خلکو اوبه وڅښلې او د ضرورت په اندازه يې ورسره واخیستلې. کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تبوک ته نژدې شو ويې فرمایل: (**إنكم ستأتون غداً إن شاء الله تعالى عين تبوك، وإنكم لن تأتوها حتى يَضْحَي النهار، فمن جاءها فلا يمس من مائها شيئاً حتى آتي**). [تاسې به سبا د تبوک چینې ته ورسیږئ (ان شاء الله) خو تر نیمې ورځې پورې به ور ونه رسیږئ، که له ما نه مخکې ور ورسیدئ نو ترهغې پورې اوبه مه ورنه چښئ تر څو زه نه وم راغلی.]

معاذ (رضي الله عنه) وايي مونږ پداسې حال کې چینې ته ورسیدو چې له مونږ نه مخکې دوه کسان ورسیدلي وو، د چینې اوبه لږ لږ رواني وې، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له هغو دوو کسانو نه پوښتنه وکړه : (**هل مسستما من مائها شيئاً؟**) آیا د چینې اوبو ته مو لاس وروړی دی؟ هغوی وويل: هو. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته د خدای د ارادې او خپلې خوښې مطابق خبره وکړه. بیا يې په مبارکو لاسونو اوبه رابندې کړې تر څو يوه اندازه جمع شوې، مبارک مخ او لاسونه يې ورباندې پرې مینځل، نوري يې بیرته په چینه کې واچولې پدې سره يو ځل له چینې نه زیاتې اوبه روانې شولې، خلکو وچښلې او د ضرورت په اندازه يې ورسره واخیستلې. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**يوشك يا معاذ، إن طالت بك حياة أن ترى ماهاهنا قد ملئ جناناً**). اې معاذه! که عمر ياري درسره وکړي، نو و به وينې چې يو وخت به دا سیمه ټوله د میوو له باغونو ډکه وي.[۲]

همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تبوک په لاره کې او په بل

(1). صحيح بخاري ۲/ ۶۳۷.
(2). مسلم ۲/ ۲۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

روایت تبوک ته له رسیدو وروسته وفرمایل: (**تهب علیکم اللیلة ریح شدیدة، فلا یقم أحد منکم، فمن کان له بعـــیر فلیشـــد عقَالَـــه**). نن شپه به سخت باد دربانديږي راوالوزي، هیڅوک به نه دریږي، د اوښانو خاوندان دې د اوښانو ګونډې وتړي.

هماغه وه چې د شپې سخت باد راغی، یو سړی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر په خلاف پاڅید ودرید، چې باد پورته کړ او ان د طيئ په غره یې وغورځاوه[1].

همدارنګه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عادت داسې وُ چې د لارې په اوږدو کې به یې د ماسپښین او لمازدیګر، ماښام او لماسختن لمونځونه یو ځای ادا کول یعني د لمازدیګر لمونځ به یې د ماسپښین او لماسختن به یې د ماښام په وخت کې یو ځای ادا کاوه چې دیته جمع تقدیم وایي، او یا به یې د ماسپښین لمونځ د لمازدیګر او ماښام د لماسختن په وخت کې یو ځای ادا کول چې دیته جمع تاخیر وایي.

اسلامي لښکر په تبوک کې

اسلامي لښکر تبوك ته ورسید، له دښمن سره د مقابلې پوره تیاري یې درلوده، مرکز یې جوړ کړ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیره مهمه خطبه وویله، په لنډو ټکو کې یې لوی مفاهیم ادا کړل، مسلمانان یې د دنیا او آخرت ښیګڼو ته راوبلل، د بدو اعمالو او شر له عواقبو نه یې وویرول، ويې ګواښل. همدا راز د خوښۍ ځرګندونه یې وکړه، او دوی ته یې هم د خوښۍ او بري زیری ورکړ. پدې ترتیب سره یې د هغوی روحیات دومره لوړ کړل چې د وسایلو د کمبود او موادو د نشتوالي جبران پرې وشو. رومیانو چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د لښکر کشۍ خبر واورید ویرې واخیستل، د وړاندې تګ او مقابلې جرات یې نه شوی کولی، له پولو نه اخوا ښارونو کې سره تیت شول. دې کار د مسلمانانو لپاره په زړه پورې نتیجې درلودې، او مسلمانانو داسې سیاسي بریاوې لاسته راوړې چې د جنګ او وسلوالې مقابلې په حالت کې یې لاسته نه شوای راوړی. د ایله مشر یحنه بن روبه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی او د جزیې په منلو سره یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره سوله وکړه. د جرباء او اذرح خلک هم حاضر شول جزیه ورکول یې ومنل، رسول الله (صلی الله علیه و

[1] . صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اله و صحبه و سلم) هغوی ته یو لیک ولیکه. د ایله واکمن ته د لیکل شوي لیک متن داسې و:
(بسم اللّه الرحمن الرحیم، هذه أمنة من اللّه ومحمد النبي رسول اللّه لیحنة بن رؤبة وأهل أیلة، سفنهم وسیاراتهم في البر والبحر لهم ذمة اللّه وذمة محمد النبي، ومن کان معه من أهل الشام وأهل البحر، فمن أحدث منهم حدثاً، فإنه لا یحول ماله دون نفسه، وإنه طیب لمن أخذه من الناس، وأنه لا یحل أن یمنعوا ماء یردونه، ولا طریقاً یریدونه من بر أو بحر). [بسم الله الرحمن الرحیم، دا د مهربان الله او محمد رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خوا د یحنه بن روبه او ایله د خلکو لپاره امان لیک دی. د دوی کښتۍ او ځمکني کاروانونه به ټول محفوظ او خوندي وي، الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې ذمه وار دي. دا تړون او عهد د دوی او د شام او سمندر ټولو هغو خلکو لپاره دی چې له دوی سره همکاري لري، او دیته ورته نظر ولري. که له دوی نه څوک د بد او نا مناسب کار مرتکب کیږي، نو مال یې د مجازاتو مخه نشي نیولی، او د جرم د ارتکاب په صورت کې د هغه مال نورو ته روا دی چې وایې خلي. همدا راز دوی اجازه لري له هرې چینې نه ګټه واخلي او له هرې بحري او ځمکنۍ لارې نه استفاده وکړي.] رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو څلور سوه شل کسیز سپور ګروپ د خالد بن ولید (رضي الله عنه) په مشرۍ د دومه الجندل مشر اکیدر ته ولیږه، ورته ویې فرمایل: (إنك ستجده یصید البقر).اکیدر به پداسې حال کې ووینئ چې د غوایانو ښکار به کوي. خالد (رضي الله عنه) لاړ او کله چې د هغوی برجونه ورته ښکاره شول، یو نیلي رنګه غویی یې د قصر له دروازې سره ولیدل شو چې د قصر دروازه یې په ښکرو موښله، اکیدر هم ورپسې راغی او د هغه د ښکار هڅه یې کوله، شپه وه خو سپوږمۍ رڼا کوله، خالد (رضي الله عنه) اوملګري یې پدې وتوانیدل چې اکیدر ونیسي او بیا یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته راووست.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم د هغه دمرګ حکم ونکړ، بلکه سوله یې ورسره وکړه او هغه دا ومنله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به له جزیې سره سره دوه زره اوښان، اته سوه وزې، څلور سوه زغرې او څلور سوه نیزې ورکوي، او پدې ترتیب سره یې له هغه سره هم د یحنه، دومه،تبوک، تیماء

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ایله په شان تړون وکړ.

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بریالي سیاست په نتیجه کې هغه عربي قبایل چې له رومیانو سره یې همکاري درلوده په بله و ا وښتې، په رومیانو یې باور کم شو د مسلمانانو خوا ته نژدې شوې.

او پدې سره د مسلمانانو د حکومت دایره پراخه شوه، او د روم تر اصلي پولو پورې وغزیده د رومیانو نوکران نور ختم شول خپله ماتې یې ولیده او خبره مستقیماً په رومیانو پورې مربوطه شوه.

بیرته د مدینې په لور

د مسلمانانو بریالی لښکر پداسې حال کې بیرته مدینې ته روان شو چې الله تعالی له جګړې او وسله والې نښتې پرته ډیر بریالیتوب ورپه برخه کړی وُ.

د لارې په اوږدو کې له یوې کږ لیچې غونډۍ سره دوولسو منافقانو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د شهادت توطئه جوړه کړه. کیسه داسې وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لدې نقطې نه پداسې حال کې تیریده چې نور لښکر په دښته کې روان و، له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یوازې دوه کسان موجود وو، عمار (رضي الله عنه) چې د اوښې واګې نیولې وې، او حذیفه (رضي الله عنه) چې ورپسې روان وُ.

منافقانو پدې وخت کې هڅه وکړه لدې فرصت نه ناوړه ګټه پورته کړي، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له خپلو دوو ملګرو سره روان و چې د پښو څپا او آواز یې واورید پوه شو چې څوک ورپسې په منډه را روان دي ویې کتل چې څو نقاب پوشان په تیزۍ سره د دوی په لور راځي، فوراً یې حذیفه (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې د هغوی مخه ونیسي. حذیفه هم د دوی د سورلیو پر مخونو د ورسره موجود ډال ګوزارونه وکړل، پدې سره منافقان وډار شول او وتښتیدل. او د نور لښکر سره یو ځای شول. وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې منافقانو نومونه حذیفه (رضي الله عنه) ته وښودل، او دا یې هم ورته وویل چې هغوی کوم شوم نیت او هدف درلود، خو ورته ویې فرمایل چې افشا کوه یې مه. له همدې وجې نه حذیفه (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صاحب السر یعنې د راز یار بلل کیږي.

الله تعالی د منافقانو ددې بدې ارادې په هکله فرمایي: ((وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(التوبة: ۷٤) [دوی د داسې کار هڅه وکړه چې پکې بریالي نه شول] یعنې هغوی غوښتل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شهادت ورسوي خو ویې نه شوی کولی خپل هدف تر لاسه کړي. کله چې مدینه را ښکاره شوه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**هذه طَابَةُ، وهذا أحُدٌ، جبل يحبنا ونحبه**).دا طابه ده، هغه د احد غر دی، هغه احد چې له مونږ سره مینه لري او مونږ هم ورسره مینه لرو.

د مدینې اوسیدونکي چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له راتګ نه خبر شول، ښځې او ماشومان یې مخې ته را ووتل، په ډیر احترام او درناوي یې هرکلی کاوه، او دا شعرونه یې ویل:

طلـــع البـــدرعلينا	**من ثنيات الوداع**
وجب الشــكرعلينا	**مادعـــالله داع** [1]

[د څورلسم سپوږمۍ راوختله، د وداع له غونډیو نه یې راباندې رڼا واچوله، تر څو پورې چې د الله لوري ته دعوت روان دی تر هغې پورې پر مونږ شکر لازم دی.]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د رجب په میاشت کې د تبوک په لور روان شوی ؤ او د رمضان په میاشت کې بیرته راستون شو. ددې غزا ټوله موده پنځوس ورځې وه چې دیرش یې په تبوک او نورې یې په سفر کې تیرې شوې. د تبوک غزا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وروستۍ غزا وه.

له غزا نه د پاتې شویو کیسه

بیرته پاتې شوي هغه چې بې عذره له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه پاتې شوي وو، غزا ته نه وو ورسره تللي. د دوی په هکله خاص حکم وشو چې باید له ټولنې ګوښې کړی شي تر څو توبه یې قبوله شوه او بیرته په اسلامي ټولنه کې ومنل شول. د تبوک غزا د ځانګړو شرایطو درلودونکې وه، د مسلمانانو لپاره یې له هر پلوه د سخت امتحان حیثیت درلود په همدې جګړې سره مؤمنان له نورو نه بیل او وپیژندل شول. الله تعالی تل په سختیو سره رېښتوني له دروغجنو نه بیلوي، الله

[1]. دا د ابن قیم نظر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعالی فرمايي: (**مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنْ الطَّيِّبِ**)) (آل عمران: ۱۷۹)

[ترجمه: ندی الله چې پرېږدي مؤمنان مختلط ستاسې په شان، تر څو جلا کړي ناپاکه له پاکه څنې.]

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د تبوک د غزا حکم صادر کړ، ټول مؤمنان روان شول، څوک چې پاتې شول مطلب يې دا ؤ چې په زړه کې يې نفاق دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته به چې وويل شول چې فلانی ندی راغلی په مدينه کې پاتی شويدی نو ده به فرمايل: (**دعوه، فإن يكن فيه خير فسيلحقه الله بكم، وإن يكن غير ذلك فقد أراحكم منه**). [پرې يې ږدئ، که خير پکې وي نو الله تعالی به يې حتماً راولي، او که خير نه وي پکې نو ښه ده خدای يې له شر نه وژغورلئ.]

له همدي کبله له ريښتينو مومنانو نه هيچا هم لدې غزا نه سر و نه غړاوه، يوازې د عذر خاوندان پاتې شول او هغه منافقان و نه وتل کوم چې په الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يې ايمان نه ؤ. څينو په دروغو سره بهانې جوړې کړې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه يې د پاتې کيدو اجازه واخيستله. لنډه دا چې يوازې منافقان او د عذر خاوندان پاتې شول، نور ټول لاړل، دلته درې کسان داسې هم وو چې له يوې خوا ريښتوني مؤمنان وو، عذر يې هم نه درلود، او له بلې خوا له غزا نه هم پاتې شوي وو همدغو کسانو ته پاتې شوي وايي په همدوی الهي ازموينه راغله تر څو بريالي ورنه ووتل.

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له تبوک نه بيرته مدينې ته تشريف راوړ، لومړی جومات ته لاړ، دوه رکعته لمونځ يې ادا کړ بيا يې له خلکو سره خبرې شروع کړې. منافقان چې شميره يې له اتيا[1] نه زياته وه راغلل ډول ډول عذرونه يې وړاندې کول، قسمونه يې خوړل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به هم د دوی عذر مانه، د دوی ظاهري اعتراف به يې قبلاوه بيعت به يې ورنه اخيست د مغفرت دعا به يې ورته کوله او نور به يې خدای ته سپارل.

پدې ډله کې چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره غزا ته نه وو

[1]. واقدي ويلي چې دغه د انصارو د منافقانو وه، او د اعرابو(بدويانو) لکه بني غفار او نورو د عذر وړاندې کوونکو تعداد هم ۸۲ کسان وو.او عبد الله بن ابي او پيروان يې لدينه جدا وو او د هغوی شميره هم زياته وه. فتح الباري ۱۱۹/۸ وګوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تللي، درې کسه داسې وو چې د کلک ایمان خاوندان وو، اوس یې هم د رښتیا لاره غوره کړه، دروغ یې ونه ویل اعتراف یې وکړ چې بې عذره لدې غزا نه پاتې شوي وو. دغه درې کسان کعب بن مالک، مراره بن ربیع او هلال بن امیه نومیدل. دوی ومنل چې هیڅ عذر یې نه درلود خو په غزا کې یې ګډون ونکړ، همدا وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې باید دوی له ټولنې نه ګوښې شي، مسلمانانو ته یې وویل چې له دوی سره اړیکې وشلوي او خبرې کول ورسره بند کړي.
دوی له ټولنې نه داسې پرې او بیل شول چې دا دومره لویه ځمکه وربانديې تنګه شوه، له ژوند نه ماړه شول له څلویښتو ورځو نه وروسته امر ورته وشو چې له خپلو ښځو نه هم جدا شي، لس ورځې نورې هم له ټولو نه پردي وو، تر څو له پنځوس ورځې بیلتون نه وروسته الله تعالی رحم پرې وکړ توبه یې قبوله شوه او دا آیت شریف نازل شو:((وَعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمْ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لا مَلْجَأَ مِنْ اللَّهِ إِلاَّ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ.))(التوبة: ۱۱۸)
[په هغو دریو کسانو چې بیرته پاتې شوي وو تر هغه پورې چې تنګه شوه پر دوی دا ارته ځمکه او تنګ شول پر دوی زړونه د دوی او یقین یې وکړ چې نشته ځای د پناه له قهره د الله، پناه یوازې له الله سره ده، بیا الله دوی ته د توبې توفیق ورکړ بیشکه چې الله ښه توبه قبلونکی ډیر رحم والا دی.]
پر دوی الهي رحم وشو، مسلمانان زیات خوشاله شول، دوی هم له ډیرې خوشالۍ نه صدقې ورکړې او دا یې د ژوند تر ټولو نیکمرغه ورځ وه.
د هغو مؤمنانو په هکله چې د عذر په اساس یې په دې غزا کې ګډون نه و کړی، دا آیتونه را نازل شول: ((لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلا عَلَى الْمَرْضَى وَلا عَلَى الَّذِينَ لا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۹۱) وَلا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنْ الدَّمْعِ حَزَناً أَلاَّ يَجِدُوا مَا يُنفِقُونَ)) (التوبة: ۹۱– ۹۲)
[نشته هیڅ ګناه په کمزورو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چې نه مومي دوی هغه مال چې ولګوي یې په غزا کې کله چې اخلاص کوي له الله او رسول سره او نشته پر محسنانو ملامتیا. او نشته ګناه په هغو کسانو چې تا ته راغلل تر څو د سورلۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره څه ورکړي، تا ورته وويل ستاسې د سورلۍ لپاره څه نلرم، او دوی پداسې حال بيرته ستانه شول چې سترګې يې له اوښکو ډکې وې پدې غمجن وو چې د خدای په لار کې د لګښت لپاره څه نلري]

همدا راز رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې کله د بيرته ستنيدو په وخت کې مدينې ته را لنډ شو نو ويې فرمايل: (إن بالمدينة رجالاً ما سرتم مَسِيراً، ولا قطعتم وادياً إلا كانوا معكم، حبسهم العُذْرُ)، قالوا: يا رسول اللّه، وهم بالمدينة؟ قال: (وهم بالمدينة). په مدينه کې داسې کسان شته چې ناست هلته دي خو ستاسې ټول ثواب يې ګټلی دی، په هره دښته او هره لاره چې تاسې تللي ياست د هغې ثواب دوی ته هم ور رسيدلی دی، ځکه دوی عذر درلود او عذر يې ددې مانع شو چې له تاسې نه پاتې شي. اصحابو (رضي الله عنهم) ورته وويل يا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! دوی ته ثواب په مدينه کې ورکول کيږي؟ ده وفرمايل: هو همدا ثواب يې پداسې حال کې په برخه دی چې دوی په مدينه کې ناست دي.

د تبوک غزا پايلې او اغيزې

دې غزا په عربي جزيره کې د مسلمانانو د نفوذ د پراختيا او پياوړتيا په لار کې لويه اغيزه درلوده خلکو ته ثابته شوه چې دلته يوازې اسلام هغه ځواک دی چې د بقا او دوام چانس لري او مسلمانان له ټولو نه ځواکمن او د زيات نفوذ خاوندان دي.

پدې غزا سره د منافقانو او جاهلانو هيلې له خاورو سره خاورې شوې. دوی تمه درلوده چې ګوندې روميان به مسلمانان له مينځه يوسي خو هسې ونه شول، همدا وه چې دوی هم مجبور شول دېخوا ته مخه کړي، نورې لارې ورباندې بندې شوي، نو واقعيت ته تسليم شول. او لدينه وروسته نور داسې دليل نه و پاتې چې مسلمانان نرمې ورسره وکړي. الله تعالی امر وکړ چې سختي ورسره وشي، صدقې يې ونه منل شي د جنازې لمونځ يې ادا نه شي، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) بايد نور د دوی لپاره مغفرت و نه غواړي او په قبرونو يې ونه دريږي. امر وشو چې د مسجد ضرار په نامه جوړ شوی د شر مرکز ونړول شي. د قرانکريم آيتونه نازل شول منافقان يې د اسې معرفي کړل لکه چې نومونه يې ياد کړي وي، ډير سپک او رسوا شول، نور ټولو پيژندل، پردې يې له مخونو پورته شوې. ددې غزا اغيزه دا وه چې د عربي پلاويو شميره ډيره شوه، که څه هم د مکې له فتحې نه وړاندې او وروسته د عربي قبايلو نمايندګان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راتلل خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تبوک نه وروسته ددې ډول وفدونو شمیر نور هم زیات شو.[1]

ددې غزا په هکله د قرآنکریم لارښوونې

د برائت سورت زیات آیتونه د همدې غزا د حالاتو او احکامو په هکله نازل شول. پدې آیتونو کې ځینې داسې دي چې غزا ته له روانیدو نه مخکې نازل شوي، ځینې د سفر په دوران کې او نور له غزا نه له بیرته ستنیدو نه وروسته نازل شویدي. ددې آیتونو په واسطه الله تعالی ددې غزا حالات او شرایط بیان کړي، د منافقانو حقیقت یې پکې څرګند او په ګوته کړیدی. د ریښتینو مجاهدینو مقام او فضیلت ته یې اشاره کړیده، د هغو دریو کسانو توبه پکې قبوله شوې چې بې عذره پاتې شوي وو او داسې نور.

ددې کال ځینې مهمې پیښې

پدې کال کې څه داسې پیښې شوې چې په تاریخ کې د ډیر اهمیت درلودونکې دي:

١- له تبوک څخه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ستنیدو نه وروسته د عویمر عجلاني او میرمنې تر مینځ یې لعان واقع شو. لعان یعنې د ښځې او میړه له خوا یو پر بل لعنت ویل.
ددې حکم تفصیل د نور سورت په نهم آیت کې راغلی دی چې لنډیز یې داسې دی: کوم کسان چې خپلو ښځو ته د زنا نسبت کوي او پدې هکله شاهدان ونلري، نو باید لومړی میړه څلور ځلې قسم وخوري او په قسم سره ووایي چې پخپله خبره کې صادق دی او پنځم ځل ووایي که دروغ یې ویلي وي نو د خدای لعنت دې ورباندې وي، لدینه وروسته حد په ښځه راځي، خو که ښځې هم لعان ووایه یعنې څلور ځلې په قسم سره یې د میړه خبره دروغ وبلله او پنځم ځل یې وویل چې که دروغ وایي نو د الله غضب دې پرې وي پدې سره له حد نه نجات مومي خو دواړه سره جدا کیږي.

---

[1]. ددې غزا تفصیلات مو لدې کتابونونه اخیستي دي: ابن هشام ۲/۵۱۵تر۵۳۷.. زاد المعاد۳/۲تر۱۳، بخاري ۲/۶۳۳تر ۶۳۷، صحیح مسلم مه شرحه للنووي۲/۲۴۶، فتح الباري ۸/۱۱۰تر۱۲۶، مختصر سیره الرسول ۳۹۱تر۴۰۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- له غامدي قبيلې نه يوه ښځه راغله د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې يې په زنا اعتراف وکړ هغه وخت يې وړوکی ماشوم درلود، خو کله يې چې ماشوم له شيدو نه جدا شو، ډوډۍ خوړل يې شروع کړل نو هغه ښځه سنګساره شوه.

۳- د حبشې پاچا اصحمه وفات شو، او رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې د جنازې غائبانه لمونځ ادا کړ.

۴- د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لور ام کلثوم (رضي الله عنها) چې د عثمان (رضي الله عنه) ميرمن وه وفات شوه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير غمګين شو او عثمان (رضي الله عنه) ته يې وفرمايل: (**لو كانت عندي ثالثة لزوجتكها**). که دريمه لور مې درلودی هغه به مې هم تا ته په نکاح درکړې وای.

۵- د منافقانو رئيس عبدالله بن ابي مړ شو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې د جنازې لمونځ وکړ او د مغفرت دعا يې ورته وکړه. عمر (رضي الله عنه) مخالفت کاوه چې بايد جنازه يې ونه شي، له جنازې نه وروسته هغه آيتونه را نازل شول چې د عمر (رضي الله عنه) دريځ او خبره پکې تاييد شويده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابوبکر (رضي الله عنه) حج

(نهم هجري کال)

د همدې نهم هجري کال په ذي القعده يا ذي الحجه مياشت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپل يار ابوبکر (رضي الله عنه) د حاجيانو امير وټاکه. امر يې ورته وکړ چې لاړ شي او د حج په دوران کې د مسلمانانو لارښوونه وکړي او مناسک ورباندې ادا کړي. ورپسې د برائت سورت هغه آيتونه نازل شول چې د تساوي او برابرۍ په بنسټ يې له مشرکينو سره د شويو تړونونو ما تول اعلان کړل.
له همدې کبله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) علي (رضي الله عنه) ته وظيفه ورکړه چې لاړ شي او په مکه کې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له خوا دا فرمان خلکو ته اعلان کړي. دغه کار د مالونو او نفسونو په اړه تړونونو کې د عربو د عاداتو مطابق و (د دوی دا دستور وُ چې دا ډول اعلان به سړی يا پخپله کاوه او يا به يې د کورنۍ د کوم غړي په واسطه اعلاناوه، د کورنۍ له غړو پرته د بل چا له خوا به اعلان نه منل کيده).
علي (رضي الله عنه) روان شو او په عرج او يا په ضجنان کې يې له ابوبکر (رضي الله عنه) سره ملاقات وشو. ابوبکر (رضي الله عنه) پوښتنه ورنه وکړه چې امير يې او که مامور؟ علي (رضي الله عنه) په ځواب کې وويل: نه، زه مامور يم.
بيا دواړه روان شول، ابوبکر (رضي الله عنه) د حج د مناسکو مشري وکړه، د اختر په ورځ علي (رضي الله عنه) له جمرې سره ودريد او خلکو ته يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فرمان او پيغام ولوست.
پدې فرمان سره له ټولو مشرکينو سره تړونونه مات او لغوه شول، هغوی ته يې څلور مياشتې وخت ورکړ چې له سره فکر وکړي، له کومو مشرکينو سره چې تړون نه و شوی هغوی ته همدا مهلت وټاکل شو، خو هغه مشرکين چې مسلمانانو ته يې اذيت نه و رسولی او د مسلمانانو په خلاف يې له چاسره مرسته نه وه کړې هغوی ته اعلان وشو چې له دوی سره به تړون تر ټاکلې مودې پورې نافذ، د اعتبار وړ او عملي وي. ابوبکر (رضي الله عنه) ځينی کسان توظيف کړل چې اعلان وکړي لدې کال نه وروسته هيڅ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرک نه شي کولی د حج په مراسمو کې ګډون وکړي، هیڅا ته اجازه نشته په بربنډ حالت کې طواف وکړي. ددې فرمان په اعلان سره په حقیقت کې له عربي جزیرې نه د بت او بت پرستۍ ټغر په کلي توګه ټول شو، دا اعلان شوه چې نور شرک ختم شو، د بت پرستۍ تاریخ پای ته ورسید، او بیا به دلته بت پرستي رواج ونه مومي.[۱]

[1]. صحیح بخاري ۱/۲۲۰_۴۵۱. ۲/۶۲۶_۶۲۷، زاد المعاد ۳/۲۵_۲۶، ابن هشام ۲/۵۴۳_۵۴۴_۵۴۵_۵۴۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول اللهﷺ غزاګانو ته يو نظر

که د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غزاګانو او دده له لوري استول شويو جنګي ګروپونو او پلاويو ته نظر وکړو، په نتايجو کې يې غور او دقت وکړو، نو دا به راته په ډاګه شي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تاريخ تر ټولو لوی او بې سياله قوماندان و، په شجاعت او حکمت، تدبر او پوهه کې يې ساری نه درلود. او هغه لکه څرنګه چې د نبيانو سردار او سالار دی همداسې د جنګ په ډګر کې هم د با تدبيره، زړورو او برياليو جنګ سالارانو سردار دی.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بې وخته او بې ضرورته جګړه نده کړې، او کله چې د جګړې ضرورت پيښ شوی، نو په پوره شجاعت، تدبير او قاطعيت سره يې د جګړې امور ترتيب او عملي کړيدي. کله هم داسې نده شوې چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لښکر دې د جنګي استراتيژۍ، پلان او تګلارې د کمزورۍ له امله ماتې خوړلې وي، د مناسب ځای انتخاب، د لښکر تنظيم، مناسبه استراتيژي او نورو برخو کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا په اثبات رسولې ده چې هغه د نړۍ له هر بل جنګي قوماندان نه پوه او مخکې دی.

د احد او حنين د پيښو او ماتې سبب د يو شمير غازيانو کمزوري او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اوامرو مخالفت او هغه څه نه پلي کول و چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له پوځي اړخه لازمي بللي و. او پدې دواړو غزاګانو کې د مسلمانانو له ماتې نه وروسته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نبوغ، شجاعت او حکمت په اثبات رسيږي. د احد په ورځ د جګړې په ډګر کې دومره استقامت او مقاومت کوي چې له امله يې د جګړې مخه په بله اوړي، ماتې بيرته په برې بدليږي، همدا راز د حنين په غزا کې هم په پوره حکمت او دقت سره ماتې خوړلی لښکر مقاومت ته رابولي، او داسې يې تنظيموي چې دښمن يې نور په وړاندې مقاومت نه شي کولی، د دښمن روحيات ماتوي، حوصلې يې پريوزي او ماتې خوري. پدې ډول حالاتو کې ډير لوی او زړور قوماندانان خپله روحيه له لاسه ورکوي، هر څه ورنه شړيږي او د ځان له ژغورنې پرته د بل څه په فکر کې نه وي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه يوازې مقاومت کوي بلکه د دښمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

بری په ماتې بدلوي. مطلب دا چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) جنګي پوهه او حکمت دومره وُ چې تاریخ یې ساری نلري.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل حکیمانه جنګي تاکتیک او بریالۍ استراتیژۍ پواسطه وکولی شوای په عربي جزیره کې امنیت ټینګ کړي. د اسلام او سولې دښمنان له مینځه یوسي، مشرکان سولې ته اړ کړي او د اسلامي دعوت په وړاندې ټول خنډونه لیرې کړي هغه پخپل حکمت سره منافقان هم تجرید کړل، ریښتوني مومنان له دروغجنو او منافقانو نه بیل شول.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه یوازې پخپله عظیم لاربنود او قوماندان وُ، بلکه هغه ډیر نور نومیالي قوماندانان هم روزلي دي. او همدا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لاس روزل شوي قوماندانان وو چې د خپل لاربنود له وفات نه وروسته یې د فارس او روم په مقابل کې جګړې وکړې، د شام او عراق په دښتو کې یې د مقابلې په ډګر کې پر دښمن غلبه وموندله، خپله برلاسي یې په اثبات ورسوله، او پخپل تدبر او حکمت سره یې وکولای شوای دښمنان مات کړي، او د وخت دوې امپراطورۍ دړې وړې کړي.
د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جګړو او غزاګانو بله ګټه دا وه چې د مسلمانانو لپاره کور، ځمکه او کار پیدا شو، د بې وسه مهاجرینو مشکلات حل شول، هغوی هم جنګي وسایل او مصارف پیدا کړل. دا ټول مشکلات پداسې حال او داسې طریقې سره حل شول چې په هیچا هم یوه ذره ظلم و نه شو.
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جاهلیت د زمانې ټول دودونه بدل کړل، د هغې تورې دورې د جنګ اسباب او اهداف یې هم له مینځه یوړل. په جاهلیت کې د جنګ معنی او هدف چور، چپاول، ظلم، تیری، انتقام، د نورو حقوق تر پښو لاندې کول، د کلیو او کورونو ورانول، د بې ګناه خلکو بې ځایه وژل، د ښځو په عفت تیری، د ماشومانو، ښځو، زړو او بې وسانو پر حقوقو تیری، د فصلونو او ونو له مینځه وړل او په ځمکه کې هر ډول فساد خورول وُ. هو جنګ د اسم او معنی دواړو له مخې بدل شو، جنګ په جهاد بدل شو چې هدف یې مقدس او سپیڅلی وُ دا داسې جنګ و چې انسانیت پرې ویاړي، ددې جنګ هدف له ظلم او وحشت نه د انسان آزادي وه. پدې سره بې وسانو خپل حقوق تر لاسه کړل، د زورورو زور اوبه شو، د زور او ظلم دوره تیره شوه، حق او انصاف قایم شو. ددې جهاد هدف د هغو ښځو، ماشومانو او بو ډاګانو آزادي وه چې ویل به یې: اې ربه! مونږ لدې ظالمانو نه خلاص کړې، مونږ لدې کلي نه چې اوسیدونکي یې ظالمان دي وباسې، ربه! زمونږ چاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي، زمونږ سره مرسته وکړي، او مونږ ته ولي او سرپرست پیدا کړي.
د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جګړو هدف دا وُ چې ځمکه له فریب، چل، غدر، خیانت، تیري او فساد نه پاکه کړي. ځای یې انصاف، وفا، عدل، او پاکي ونیسي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جنګ لپاره شریفانه او سپېڅلي قواعد وضع کړل او کله به یې چې کوم صحابي د لښکر قوماندان ټاکه نو د تقوی، عدل او انصاف توصیه به یې ورته کوله، امر به یې ورته کاوه چې له خلکو سره ښه معامله وکړي. سلیمان بن بریده له خپل پلار نه روایت کوي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې څوک د لښکر قوماندان وټاکه نو د تقوی او له مسلمانانو سره د نیکۍ امر به یې ورته کاوه او فرمایل به یې: (**اغزوا بسم اللّــه، في سبيل اللّه، قاتلوا من كفر باللّه، اغزوا، فلا تغلوا، ولاتغدروا، ولا تمثلوا، ولا تقتلوا وليداً...**) **الحديث**.[د الله په لار کې د الله په نامه جنګیږئ، له کافرانو سره جګړه وکړئ، جنګ وکړئ خو خیانت، غدر، فریب او چل مه کوئ، څوک مه مثله کوئ (اندامونه یې مه پرې کوئ) ماشومان مه وژنئ....] همدا راز د نرمۍ امر به یې ورته کاوه فرمایل به یې: (**يسروا ولا تعسروا، وسكنوا ولا تنفروا**). آساني کوئ، سختي پریږدئ، خلک خپل کړئ او له ځان نه یې مه بیزاروئ.[1]
رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به د شپې له خوا پر دښمن برید نه کاوه، په اور د سوځیدو اجازه یې نه ورکوله د ماشومانو، ښځو او زړو له وژلو، او چور چپاول نه یې په کلکه سره نهي کوله، فرمایل به یې: (**إن النُّهْبَى ليست بأحــل مــن الميتة**).غلا او لوټ شوی مال د مرداري غوښې په شان مردار دی. د فصلونو له تباه کولو، ونو، بوټو له قطع کولو نه یې منع فرمایلې. او له خاصو ضروري شرایطو پرته یې کله هم د ونو د پرې کولو اجازه نده ورکړې. دمکې د فتحې په وخت کې یې فرمایلي: (**لا تجهزن على جريح، ولا تتبعن مدبراً، ولا تقتلن أســيراً**). زخمي مه وژنئ، او څوک چې درنه تښتي هغه پسې مه ورځئ، او اسیر مه وژنئ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمان صادر کړی وُ چې سفیر او قاصد به نه وژل کیږي، د ذمي (هغه مشرک چې له مسلمانانو سره عهد او تړون ولري) مرګ ندی روا.

---

[1]. صحیح مسلم ۲/ ۸۲-۸۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) فرمایي:

(**من قتل معاهداً لم یُرِحْ رائحة الجنة، وإن ریحها لتوجد من مسیرة أربعین عاماً**). چا چې ذمي ووژه د جنت بوی به و نه مومي، پداسې حال کې چې د جنت بوی د څلویښتو کلو سفر په مسافه لیرې محسوسیږي.

دا او دیته نورې هغه اساسي لارښوونې دي چې د جاهلیت د زمانې جنګ یې په مقدس جهاد بدل کړ.[1]

[1]. د تفصیلاتو لپاره : زاد المعاد ۲/ ۶۳ تر ۶۸ و الجهاد في الاسلام للاستاذ ابي الاعلی المودودي ص ۲۱۶ تر ۲۶۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک ډلې ډلې اسلام راوړي

لکه مخکې مو چې وويل د مکې فتحه هغه لويه سوبه وه چې پواسطه يې د بت پرستۍ ستنه له بيخه ووته. عربانو حق او باطل وپيژندل، شک او شبهې له زړونو نه ووتلې، ټولو د اسلام خوا ته رجوع وکړه، او ډلې ډلې خلک اسلام ته راتلل.

عمرو بن سلمه وايي: مونږ له يوې داسې چينې سره اوسيدلو چې د خلکو لار وه را باندې پدې وخت کې ډير کاروانونه زمونږ له خوا سره تيريدل، پوښتنه به مو کوله په خلکو څه شوي؟ او دا محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) څوک او څه کاره دی؟ په ځواب کې به يې را ته ويل: محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وايي چې: هغه د الله (جل جلاله) رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی او وحي ورته راځي او الله داسې او هسې وحي ورته کړيده، ما به دا خبره داسې په ذهن کې ساتله لکه په زړه مې چې ليکل شوې وي.

عربان د مکې تر فتحې پورې په انتظار کې وو ويل به يې پريږدئ محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او قوم يې چې سره معلومه يې کړي، هر وخت که محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) برلاسی شو، نو دا به ثابته شي چې هغه په حق دی، او ريښتونی رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دی.

کله چې مکې فتحه شوه نو هرې قبيلې به هڅه کوله له نورو نه مخکې په اسلام مشرفه شي. عمرو زياتوي زما پلار هم له نورو نه مخکې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر او په اسلام مشرف شو، کله چې بيرته راغی مونږ ته يې وويل: زه د هغه ريښتوني پيغمبر (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له لوري تاسې ته راغلی يم چې فرمايي: دا لمونځ پدې وخت او دا پدې وخت کې ادا کړئ، کله چې د لمانځه وخت شي، نو يو کس بايد آذان وکړي، او بيادې هغه څوک امامت وکړي چې ډير قرآن کريم يې حفظ وي[1]. د حديث تر پايه.

لدې حديث نه دا څرګنديږي چې د مکې فتحې د اسلام او مسلمانانو په قوت او د

[1] . صحيح البخاري۲/۲۱۵_۲۱۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرک په له مینځه وړلو کې زیات اثر درلود. لدې فتحې نه وروسته عربان اسلام ته تسلیم شول. تاریخ شاهد دی چې په نهم او لسم هجري کال کې مختلفې قبیلې ډلې ډلې مدینې منورې ته راغلې او په اسلام مشرفې شویدې. د خدای بندګانو ډلې ډلې اسلام راوړی، او پدې مرحله کې د مسلمانانو شمیره دومره زیاتیږي چې د مکې په فتحه کې لس زره کسیز لښکر د تبوک په غزا کې په دیرش زره کسیز لښکر بدلیږي. په ډیره لنډه موده کې د لښکر شمیره دومره زیاتیږي، لدې نه یو کال وروسته د حجه الوداع په دوران کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یو لک یا یو لک او څلویښت زره تنه برخه اخلي، او ټول د الله له رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یو ځای تکبیر، تهلیل او تلبیه وایي.

پلاوي او استازي

هغه پلاوي چې د قومونو په نمایندګۍ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلي، سیرت لیکونکو يې شمیره اویا (۷۰) ښودلې ده، خو دلته د ټولو په هکله خبرې نه شو کولی. او څرنګه چې په مفصله کیسه کې يې ډیره ګنه نشته، نو په اختصار سره له هغو پلاویو نه یادونه کوو چې زیات تاریخي ارزښت لري، خو دا باید په یاد ولرو چې که څه هم د اکثرو قبیلو پلاوي د مکې له فتحې نه وروسته راغلي، خو د مکې له فتحې نه مخکې هم د ځینو قبایلو یو شمیر پلاوي د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلي دي.

۱- عبدالقیس پلاوی: د دې قبیلې دوه هیئتونه استولي وو، چې لومړي يې په پنځم هجري کال یا له هغه نه هم مخکې ؤ.

ددې قوم یو کس چې منقذ بن حیان نومیده هر وخت به د تجارت لپاره مدینې ته راته، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له هجرت نه وروسته هم مدینې ته راغی د اسلام په هکله يې معلومات تر لاسه کړل او مسلمان شو. بیایې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک او پیغام خپل قوم ته یووړ هغوی هم ټول په اسلام مشرف شول. وروسته يې د حرام په میاشت کې یو ۱۳ یا ۱۴ کسیز پلاوی مدینې ته ولیږه، دوی د همدې سفر په دوران کې د ایمان او هغو لوښو په هکله پوښتنه وکړه کوم چې شراب به يې پکې ساتل. ددې پلاوي مشر اشج عصري ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې په هکله فرمایلي: (**إن فيك خصلتين يحبهما**

(c) ketabton.com: The Digital Library

اللّه: **الحلم والأناة**).په تا کې دوه داسې صفتونه شته چې د الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوښ دي دا صفتونه یو حلم دې او بل تاني (دقت).

ددې قبیلې دوهم هیئت له فتحې نه وروسته په هغه کال کې مدینې ته راغی چې د عام الوفود په نامه یادیږي. پدې پلاوي کې څلویښت تنه راغلي وو، له دوی سره جارود بن علاء عبدي هم ؤ، نوموړی لدینه مخکې مسیحي ؤ چې بیا په اسلام مشرف شو.[1]

۲- د دَوس قبیلې پلاوی: پداسې وخت کې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خیبر کې تشریف درلود، ددې قبیلې پلاوی راغی، مخکې پانړو کې مو وویل چې طفیل بن عمرو الدوسي له هجرت نه مخکې مسلمان شو، مکې ته راغلی ؤ او هملته یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لاس ایمان راوړ، بیا خپلی قبیلې ته ستون شو، هغوی ته یې د اسلام بلنه ورکړه، خو قوم یې مثبت ځواب نه ورکاوه، طفیل ورنه ناهیلی شو بیرته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضورته راغی، عرض یې وکړ: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! دوس قبیلې ته ښیرې وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**اللهم اهد دوساً**). اې ربه! ته دوس قبیلې ته هدایت وکړې. وروسته یې اسلام راوړ په اووم هجري کال کې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په خیبر کې تشریف درلود طفیل د خپل قوم له ۷۰ یا ۸۰ کورنیو سره یو ځای مدینې ته راغی او ټول په اسلام مشرف شوي وو.

۳- د فروه بن عمرو جذامي استازی: فروه د رومیانو تر حکم لاندې یو عربي قوماندان ؤ له روم سره د نژدې پرتو عربي قبایلو قومانده یې په غاړه درلوده. مرکز یې په معان نومې سیمه کې ؤ چې اوس د اردن په جنوب کې پرته ده. فروه چې په اتم هجري کال کې د موته غزا په ترڅ کې د مسلمانانو شجاعت، مقاومت، صبر او تدبیر ولید په اسلام مشرف شو او یو نماینده یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته واستاوه، د خپل اسلام خبر یې ورکړ او یوه سپینه کچره یا قاطره یې هم ورته د تحفې په شکل ولیږله.

---

[1]. شرح مسلم نووي ۱/ ۳۳ .فتح الباري ۸/۸۵_۸۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رومیان چې د فروه په اسلام خبر شول بندي یې کړ او ورته ویې ویل یا به اسلام پرېږدې او یا به دې سر پرې کوو، هغه په اسلام قایم پاتې شو، همغه وه چې رومیانو په فلسطین کې له عفراء نومې چینې سره په دار وځړاوه او سر یې پرې کړ.[1]

۴- د صُدَاء پلاوی: دا پلاوی هغه وخت راغی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په اتم هجري کال کې له جعرانه څخه راستون شو. کیسه داسې وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو څلور سوه کسیز جنګي ګروپ ته وظیفه ورکړه چې لاړ شي او د یمن هغه سیمه تر پښو لاندې کړي چیرته چې د صداء قبیله میشته وه. کله چې دغه ګروپ غازیان د قناه درې په پاسنۍ برخه کې ځای په ځای شول، زیاد بن حارث صدایي خبر شو چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سپایان د دوی سیمې ته راغلي، هماغه وه چې سیخ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورغی عرض یې وکړ یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! ((زه د خپل قوم د نماینده په صفت درته راغلی یم. هیله ده خپل لښکر ته د بیرته ستنیدو امر وکړې، زه د خپل قوم ضامن یم، ضمانت یې کوم)). رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل سپایان له قناه درې نه راوغوښتل، زیاد هم لاړ خپل قوم یې تشویق کړ چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورشي، په نتیجه کې **۱۵** کسه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلل په اسلام مشرف شول. بیا بیرته ستانه شول خپل قوم یې اسلام ته راوباله، او پدې توګه ددوی په منځ کې اسلام خور شو، د حجه الوداع په وخت کې له همدې قبیلې نه سل کسان د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلل.

۵- کعب بن زهیر ابي سلمی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په حضور کې: کعب د شاعرانو له کورنۍ او ډیر مشهور او معروف شاعر و. ده به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هجوه کوله، په آتم هجري کال کې چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له طائف نه ستون شو د کعب ورور بجیر بن زهیر خپل ورور کعب ته لیک ولیکه چې پکې لیکلي یې و: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د قریشو یو شمیر هغه کسان ووژل کوم چې دده هجوه

[1]. زاد المعاد ۳/ ۴۵، تفهیم القران ۲/ ۱۶۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې کړې وه او زيان يې ورسولی و او نور يې له مکې نه تښتيدلي دي، که خپل ژوند درته ګران وي نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورشه، ځکه که څوک توبه وباسي او خدمت ته يې حاضر شي هغه نه وژني، که دا نه کوې نو د خپل ژوند څه چاره دې کوه.

کعب هم خپل ورور ته ځواب وليکه، د دواړو تر منځ خطونه تبادله شول، په پای کې په کعب باندې ځمکه تنګه شوه، تيکان يې ورک شو، ووېريد او مجبور شو مدينې ته لاړ شي. هلته د جهينه قبيلې د يوه تن کره ورغی د سهار لمونځ يې له هغه سره ادا کړ بيا هغه سړي اشاره ورته وکړه، نو د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته ورپاڅيد خپل لاسونه يې د هغه په مبارکو لاسونو کې کېښودل. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لا نه و پيژندلی چې دا کعب دی، کعب وويل : يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! کعب پناه درته راوړي، اسلام يې راوړی، ستا حضور ته راتلل غواړي امان درنه غواړي، که زه يې درته راولم، خپل حضور ته يې منې، توبه يې قبلوې؟! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: هو. کعب وويل: زه پخپله کعب يم. يو انصاري پورته شو اجازه يې وغوښته چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر ورته وکړي چې د کعب سر پرې کړي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: **(دعه عنك، فإنه قد جاء تائباً نازعاً عما كان عليه)**.پرېږده هغه توبه ايستلی اسلام يې راوړی او تيره لاره يې بدله کړېده.

کعب پدې وخت کې خپله مشهوره قصيده وويله چې پيل يې داسې و:

بانت سعاد فقلبي اليوم متبول متيم اثرها لم يفد مكبول

[سعاد را نه ليرې شوې زړه مې وريسې نا آرام دی، زړه مې وريسې کشال دی، د هغې د عشق په زنجير تړل شوی دی خو هغې يې هيڅ بدل او عوض ندی ورکړی.]

په همدې قصيده کې يې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مدح کړې او د خپلې پخوانۍ خطا بښنه يې غوښتې، وايي:

نبئت ان رسول الله اوعدني و العفو عند رسول الله مامول

مهلا هداك الذي اعطاك نافلةال قران فيها مواعيظ وتفصيل

لا تاخذني باقوال الوشاة و لم اذنب ولو كثرت في الاقاويل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لقـــد اقـــوم مقاما لو يقـــوم به اری و اسمع ما لو يسمع الفيـــل

لظل يرعد الا ان يكـــون له من الـــرســـول باذن الله تنويل

حتی وضعـــت يميني ما انازعه في كـــف ذي نقمات قيله القيل

فلهو اخوف عندي اذا اكلمه و قيل انـــك منسوب و مسئول

من ضيغم بضراء الارض مخدره في بطـــن عثـــر غيل دونه غيل

ا ن الرســـول لنور يستضاء به مهـــند من سيوف الله مسلول

[خبر شوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) راته ګواښ کړیدی، خو عفوه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مامول ده، احتیاط، هغه خدای دې هدایت درته وکړي، چې قرآنکریم یې درته هدیه کړیدی، چې پکې نصیحتونه او د مسایلو تفصیلات دي، ما د چغلګرو په خبرو مه نیسه، زه بې ګناه یم که څه هم په هکله مې خبرې ډیرې شوې، زه پداسې ځای کې ولاړ یم داسې څه اورم او وینم که هلته فیل ولاړ وای او دا یې اوریدلي وای نو لړزیدلی به وای، او تر هغې پورې به نه ؤآرام شوی تر څو چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الله په امر ورته عفوه او مهرباني وکړي تر دې پورې چې لاس مې بې له کوم مخالفته د هغه چا په مبارکو لاسونو کیښودل، چې د انتقام پوره توان لري او خبرې یې پوره مردانه او په ځای دي، په هغه شیبو کې چې زه ورسره خبرې کوم، هغه وخت چې راته ویل کیږي دغه او هغه خبره دې را رسیدلې او پدې هکله پوښتنه درنه کیږي، په همدې وخت کې هغه د عثر نومې سیمې له زمري نه ډیر ویرونکی راته ښکاري، پدې سیمه کې یوې خوا بلې خوا ته ګڼې ونې دي. او زیات ځننور لري بیشکه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې نُور دی چې نور ورنه ګټه اخلي، نور ورنه رڼا اخلي، او هغه د الله په تورو کې د هغه هندي تورې په شان دی چې د دښمن د مقابلې لپاره له تیکي نه ایستل شوې وي.]

وروسته یې د قریشو مهاجرینو صفت او ستاینه وکړه، ځکه چې دده د راتګ په وخت کې له دوی نه یوه هم دده په هکله نا مناسبه خبره ونکړه، د انصارو مدحه یې ونکړه بلکه طنز یې پرې وکړ ځکه له دوی نه یوه تن دده د مرګ اجازه غوښتې وه، ویلي یې دي:

يمشون مشي الجمال الزهر يعصمهم ضرب اذا عرد السود التنابيل

[قریش لکه د ښکلیو سپینو اوښانو په شان روان وي تورې وهونکي یې ساتنه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې هغوی را مخکې شي نو تور او کمزوري خلک لاره پرېږدي او تښتي.]
کعب له اسلام راوړلو نه وروسته، هغه وخت چې ایمان یې ښه په زړه کې ځای ونیو د انصارو صفت هم وکړ او د دوی په هکله یې تیره غلطي جبران کړه، هغه په یوه قصیده کې وایي:

من سره کرم الحياة فلا يزل في مقنب من صالحي الانصار

ورثوا المكارم كابرا عن كابر ان الخيـــار هم بنو الاخيار

[څوک چې شرافتمندانه او محترم ژوند غواړي هغه بـه د انصارو په یوه ځانګه کې اوسیږي انصار پشت په پشت بزرګان او قدرمن دي، دوی غوره دي د غوره بندګانو زامن دي.]

۶- د عـذره قبـیلـي نمایندګان: ددې قبیلې دوولس کسیز پلاوی د حمزه بن نعمان په ګډون د نهم هجري کال د صفر په میاشت کې حاضر شو. کله چې پوښتنه ترې وشوه تاسې د کومې قبیلې یاستئ؟ ویاند یې وویل: مونږ له بنو عذره قبیلې څخه یو، مونږ د قصي مادري ورونه یو، مونږ هغه څوک یوو چې د قصي ملاتړ مو کړی، خزاعه او بنو بکر مو له مکې نه ایستلي، مونږ د صله رحمۍ او خپلوۍ خاوندان یوو. نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تود هرکلی ورته ووایه، او د شام د فتحې زیری یې ورکړ، او له کاهنو (کوډګرو) ښځو نه له سوال کولو او د جاهلیت د زمانې په شان قربانۍ (ذبح) کولو نه یې منع کړل. د پلاوي غړي ټول په اسلام مشرف شول، څو ورځې یې په مدینه کې تیرې کړې، بیا خپلې مېنې ته ستانه شول.

۷- د بلي پلاوی: دغه هیات د نهم هجري کال په ربیع الاول میاشت کې مدینې ته راغی اسلام یې قبول کړ، درې شپې یې په مدینه کې تیرې کړې. د پلاوي مشر ابو الضبیب سوال وکړ چې آیا میلمه پالنه ثواب لري که نه؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمایل: (**نعم، وكل معروف صنعته إلى غني أو فقـير فهـو صدقة**). هره نیکي له غني سره وي که له فقیر سره صدقه ده. نوموړي د میلمستیا د مودې په هکله پوښتنه وکړه؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ثلاثة أيام**). میلمستیا درې ورځې وي. ابو الضبیب سوال وکړ: ورک شوی پسه د چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**هي لك أو لأخيك أو للذنب**). هغه يا ستا دی، يا ستا د ورور او يا د ليوه. د ورک شوي اوښ په هکله يې هم پوښتنه وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځواب ورکړ: (**مالك وله؟ دعه حتى يجده صاحبه**). ته ورک شوې اوښ څه کوې، خوشی يې کړه تر څو مالک يې پيدا شي.

٨- د ثقيف نمايندګان: دا پلاوی د نهم هجري کال په رمضان مياشت کې له تبوک غزا نه وروسته مديني ته راغی. ددې پلاوي د اسلام کيسه داسې ده: د ثقيف سردار عروه بن مسعود ثقفي د آتم هجري کال په ذي القعده کې له طائف غزا نه وروسته او مديني ته له رسيدو نه مخکې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلی ؤ اسلام يې راوړ، بيرته خپل قوم ته ستون شو او هغوی يې هم اسلام ته راوبلل. دده تمه دا وه چې قوم به يې ايمان راوړي، ځکه د خپل قوم په منځ کې يې زيات محبوبيت درلود يو منل شوی سردار ؤ، خلکو ته له خپلو ښځو او اولادونو نه هم زيات ګران ؤ، نو ځکه يې دا ګمان و چې قوم به يې بلنه او خبره مني، خو هغوی دا ځل دده د اسلامي بلنې په ځواب کې نه يوازې منفي ځواب ورکړ بلکه د غشو باران يې پرې جوړ کړ تر څو د اسلام په ګناه شهيد شو.

لدينه وروسته ثقيف قبيله څو مياشتې همداسې سر ګردانه وه، بالاخره يې مشورې سره وکړې او پوه شول چې د مسلمانانو مقابله نه شي کولی، تصميم يې ونيو يو کس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته وليږي. لومړی يې عبدياليل بن عمرو غوره کړ تر څو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته ورشي، خو هغه وويريد او ويې ويل هسې نه له ده سره هم لکه د عروه په شان معامله وشي همدا وه چې د خپل قوم دا غوښتنه يې و نه منله او ورته ويې ويل: زه دا کار هغه وخت کولی شم چې څو نور کسان هم راسره ملګري کړئ! قوم دوه کسان له ثقيف او درې تنه له بني مالک نه ورسره ملګري کړل، پدې ترتيب سره شپږ کسان چې عثمان بن ابي العاص ثقفي هم ورسره ؤ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته لاړل.

دوی چې مديني ته ورسيدل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ چې په جومات کې د ننه ورته يو ځای تيار شي تر څو هملته د قرآنکريم تلاوت واوري او مسلمانان د لمانځه په حالت کې وګوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پلاوي غړي څه موده همدلته پاتې شول، وخت نا وخت به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زیارت ته راتلل، هغه به اسلام ته رابلل. په پای کې د هیئت مشر له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د امن او سولې د داسې تړون سوال او غوښتنه وکړه چې پکې دوې ته د زنا، شراب څښلو، سود خوړلو، او لمونځ نه کولو اجازه وي، لوی بت (لات) یې مات نشي او نور بتان به هم دوی پخپل لاس نه ماتوي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دوی دا یوه غوښتنه هم قبوله نکړه. هغوی بیا مشورې سره وکړې، بالاخره دې نتیجې ته ورسیدل چې له اسلام او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له پیروی او اطاعت نه پرته بله لاره او چاره نلري. همدا وه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل او مسلمانان شول، خو یوه غوښتنه یې وکړه چې لات بت دې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مات کړي ثقیف ته دې دا کار نه سپاري، دا غوښتنه یې ومنل شوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک ورته ولیکه، عثمان بن ابي العاص یې امیر ورته وټاکه ځکه هغه له نورو نه زیات د اسلام او قرآنکریم له زده کړې سره مینه لرله. د وفد غړي به هر سهار د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راتلل او عثمان به یې له خپل سامان سره پریښوده، خو کله به چې دوی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له حضور نه بیرته راتلل د غرمې له مخې به ویده کیدل، عثمان به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راته او ورته ویل به یې د قرآنکریم تلاوت راته واوروه! د دین د احکامو په هکله به یې هم سوالونه کول او که به یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ونه موند نو بیا به د همدې غرض لپاره د ابوبکر (رضي الله عنه) خدمت ته ورته. دا همغه برکتي او مؤمن شخص ؤ چې د ارتداد په زمانه کې د خپل قوم لپاره لوی رحمت ثابت شو، ځکه هغه وخت چې دې قوم اراده وکړه له اسلام نه واوړي ده ورته وویل: اې د ثقیف خلکو! تاسې وروستی قوم یاستئ چې اسلام مو راوړ، اوس په کفر کې له نورو نه مه مخکې کیږئ! قوم یې خبره ومنله او په اسلام ثابت پاتې شول.

پلاوی له مدینې نه ستون شو، کله چې خپل قوم ته ورسیدل حقیقت یې ورنه پټ کړ، ځو ورځې یې د خپل اسلام خبره ورته ونه کړه، خو دا مشوره یې ورکړه چې جنګ ته زړه ښه نکړي ځانونه یې غمجن او خفه ښکارول او دا یې ورته وویل چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دوی نه د اسلام راوړلو غوښتنه کړیده، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته ویلي یې دي چې زنا، شراب، سود او نور ناروا کارونه به پرېږدي، که نه نو جنګ به ورسره کوي.
ثقیفیان چې ډیر کبرجن خلک وو مغرور شول، دوې دری ورځې یې د جنګ اراده درلوده، خو وروسته یې په زړونو کې ویره پیدا شوه او د پلاوي غړو ته یې وویل: لاړ شئ او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د امر مطابق عمل وکړئ غوښتنې یې ومنئ. همدلته وه چې هغوی حقیقت ورته بیان کړ او هغه مطالب یې ورته وویل چې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره یې منلي وو. پدې ترتیب سره ثقیف قبیله هم په اسلام مشرفه شوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خالد (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې د یوه ګروپ په مشری لاړ شي او لات دړې وړې کړي. مغیره بن شعبه ګرز یا یو غټ تبر واخیست او خپلو ملګرو ته یې وویل: تاسې به د ثقیف په باره کې خندوم، هماغه وه چې یو ځل یې تبر پورته کړ پر لات یې وار وکړ بیا یې ځان وغورځاوه او منډه یې کړه، د طائف خلکو پداسې حال کې چې لړزیدل وویل: خدای د مغیره ورک کړي، دا دی د لات منجورې وواژه.
مغیره راسم شو او وې ویل: خوار شئ، دا بت خو له خټو او تیږو نه جوړ شوی، بل څه ندی، وریسې یې په دروازه ګوزار وکړ ماته یې کړه، بیا یې په لوړ دیوال ور پورته شو، خلکو هم ورسره شروع وکړه دیوال یې ونړاوه، بت یې مات کړ، تهداب یې را لوڅ کړ هلته چې څه کالي، زیورات وو ټول یې را وایستل د ثقیف قبیلې خلک حیران دریان ولاړ وو.
خالد (رضي الله عنه) دا کالي او زیورات ټول د رسول (صلی الله علیه وسلم) حضور ته راوړل، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همغه ورځ وویشل. د الله تعالی د نعمت او نصرت شکر یې وواېه، حمد او ثنا یې وویله.[1]

۹- د یمن د پاچایانو لیک: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې له تبوک نه راستون شو د حِمیر د پاچایانو لیک ورته راغی. دغه مشران چې لیک یې راستولی و عبارت وو له: الحارث بن عبدکُلال، نعیم بن عبدکلال، النعمان، قَیل ذي رعین، هَمدان، او مُعافر وو. دوی مالک بن مره الرهاوي خپل نماینده وټاکه او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې ولیږه چې خبر ورکړي دوی په اسلام مشرف شوي او شرک یې پرې ایښی دی.

---
(1). زاد المعاد ۲/۲۶ تر ۲۸ ابن هشام ۲/ ۵۳۷ تر۵۴۲.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوی ته اسلامي لارښوونې وکړې، د مومنانو مسوولیتونه او حقوق یې ورته په ګوته کړل. او په همدې لیک کې یې دا ورته څرګنده کړه که معاهده کوونکي ټاکلې جزیه ورکړي، نو د دوی لپاره د الله تعالی او رسول الله (صلی الله علیه وسلم) عهد او ژمنه ده. **یو ګروپ اصحاب یې د معاذ بن جبل (رضي الله عنهم) په مشرۍ د هغوی د رهنمايۍ او لارښوونې لپاره ولیږل.** معاذ (رضي الله عنه) یې د الکورة العلیا چې د عدن له خوا د السکون او سکاسک تر منځ واقع ده، مسئول وټاکه چې د قاضي، د جنګ د قوماندان، جزیې او صدقاتود راټولولو او امامت دنده یې لرله. او ابو موسی الاشعري (رضي الله عنه) یې الکورة السفلی ته واستاوه چېرته چې زُبید، مارب، زمع او الساحل قبیلې میشته وې. او دواړو ته یې داسې امر وکړ: **(یسرا ولا تعسرا، وبشرا ولا تنفرا، وتطاوعا ولا تختلفا).** [آساني کوئ او له سختۍ نه ډډه کوئ، زیری ورکوئ، تشویقوئ یې او زړونه یې مه بدوئ، یو له بل سره مرسته کوئ او اختلاف مه کوئ.]

معاذ (رضي الله عنه) تر هغې په یمن کې پاتې و، تر څو رسول (صلی الله علیه وسلم) رحلت وکړ. او ابو موسی الاشعري (رضي الله عنه) په حجة الوداع کې د رسول اکرم (صلی الله علیه وسلم) خدمت ته ورسید.

۱۰- د همدان پلاوی: دا پلاوی په نهم هجري کال کې له تبوک غزا نه وروسته را ورسید. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک ورته ولیکه او څه شیان یې چې دوی غوښتي وو ورکړل. مالک بن نمط یې د خپل قوم د مسلمانانو امیر وټاکه، او د نورو لپاره یې خالد بن ولید (رضي الله عنه) ورولیږه، چې اسلام ته یې را وبولي. هغه هلته شپږ میاشتې پاتې شو، هغوی یې اسلام ته رابلل، خو دوی اسلام ونه مانه، بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خالد په ځای علي (رضي الله عنه) مقرر کړ، خالد (رضي الله عنه) را ستون شو. علي (رضي الله عنه) د همدان خلکو ته ورغی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لیک یې ورته ولوست، اسلام ته یې را دعوت کړل، په همدې سره هغوی ټول په اسلام مشرف شول.
علی (رضي الله عنه) د خپلې کامیابۍ او همدان قبیلې د اسلام زیری رسول الله (صلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته ولیږه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته چي دا لیک ورسید له خوشالۍ نه په سجده پریوت او کله یې چې مبارک سر له سجدې نه پورته کړ ویې فرمایل: (**السلام علی همدان، السلام علی همدان**).سلام پر همدان، همدان دې سلامت وي.

۱۱- د بني فزاره نماینده ګان: دغه پلاوی په نهم هجري کال کې له تبوک نه له راستنیدو وروسته د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شو، شمیره یې څه د پاسه لس تنه وو چې راغلل په اسلام یې اعتراف وکړ او ورسره جوخت یې د خپلې بدې ورځې، قحطۍ او وچکالۍ نه شکایتونه وکړل. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) منبر ته پورته شو لاسونه یې پورته کړل، د باران دعا یې وکړه ویې فرمایل: (**اللهم اسق بلادك وبهائمك، وانشر رحمتك، وأحْي بلدك الميت، اللهم اسقنا غَيْثاً مُغِيثاً، مريئًا مَرِيعاً، طَبَقاً واسعاً، عاجلاً غير آجل، نافعاً غير** ضار، **اللّهم سقيا رحمة، لا سقيا عذاب، ولاهَدْم ولا غَرَق ولا مَحْق، اللّهم اســقنا الغيث، وانصرنا على الأعداء**). یا لویه خدایه! خپل ښارونه او چارپایان سیراب کړه! رحمتونه دې نازل کړه، دا مړ (وچ) ملک بیرته ژوندی کړه، خدایه! داسې باران راباندې وکړه چې درد مو دوا کړي، آرامي راته راوړي، ګټه را ورسوي، ډیر پراخ وي، زر وي وروسته نه، ګټور وي، تاوان ونلري! لویه خدایه! د رحمت باران غواړو، نه د عذاب باران او نه داسې باران چې نړوونکی، ډوبونکی او له مینځه وړونکی وي! لویه خدایه! پر مونږ باران وکړې، او پر دښمن برلاسي او نصرت را په برخه کړې! [1]

۱۲- د نجران پلاوی: نجران د مکې جنوب د یمن لور ته اوه منزله لیرې پروت لوی ښار دی. نجران دري اویا (۷۳) کلي درلودل، سپور په تیز رفتار سره په یوه ورځ کې ورسیدلی شوای.[2]

دلته یو لک مسیحي جنګیالان هم وو. د نجران هیئت په نهم هجري کال کې مدینې ته راغی. پدې پلاوي کې ۶۰ کسان وو، چې ۲۴ یې سرداران وو، دری یې هغه وو چې د نجران مشرتابه یې په غاړه وه:

---

[1]. زاد المعاد ۳/ ۴۸

[2]. فتح الباري ۸/ ۹۴

الف: عاقب چې نوم يې عبدالمسيح وُ، نوموړي د حکومت مشري په غاړه درلوده.
ب : سيد چې نوم يې ايهم يا شرحبيل وُ، ده د سياسي او فرهنګي چارو مسئووليت درلود.
ج: اسقف چې نوم يې ابو حارثه بن علقمه وُ او د ديني چارو رياست يا ديني مشرتابه ورسره وه.
دغه نمايندګان چې مديني ته راغلل له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې وکتل، يو له بل نه يې څه پوښتنې وکړې. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اسلام ته راوبلل، قرآنکريم يې ورته تلاوت کړ، دوی د اسلام له منلو نه معذرت وغوښت، د عيسی (عليه السلام) په هکله يې دده نظر وغوښت.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې ورځ ځواب ورنکړ تر څو دا مبارک آياتونه نازل شول: ((إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (٥٩) الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ (٦٠) فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ)). (آل عمران: ٥٩- ٦١)
[بيشکه صفت د عيسی په نزد د الله د آدم د صفت او مثال په شان دی. الله پيدا کړ آدم له خاورو څخه بيا يې وويل ده ته بشر شه پسې بشر شو. حق هغه دی چې راغلی دی له جانب د رب ستا، نو مه کيږئ له شک کوونکو نه، نو هر څوک چې جګړه او مناقشه کوي له تا سره په باره د عيسی (عليه السلام) کې وروسته له هغه چې حاصل شو تا ته صحيح علم د عيسی په بندګۍ او نبوت کې نو ووايه اې محمده (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) راځئ چې راوبولو زامن زموږ او زامن ستاسي او ښځې زموږ او ښځې ستاسي او ځانونه خپل او ځانونه ستاسي بيا به التجا وکړو په دعا کې نو و به ګرځوو موږ (وبه وايو) لعنت د الله په دروغجنو باندې.]
چې سهار شو، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د همدې آيتونو په رڼا کې د عيسی (عليه السلام) په هکله خپل نظر وړاندې کړ بيا يې هغوی (نمايندګانو) ته يوه ورځ وخت ورکړ چې فکر او غور وکړي. وروسته دې کسانو د عيسی (عليه السلام) په هکله د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رايه او نظريه ونه منله، اسلام يې هم را نهووړ.
بل سهار رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې چې حسن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسین (رضي الله عنهما) یې پخپل چادر کې پټ کړي، فاطمه (رضي الله عنها) ورپسې شا ته روانه وه، راغی او له دې نصرانیانو نه یې وغوښتل چې راځئ اوس مباهله وکړو! (مباهله دې ته ویل کیږي چې ټول حاضر شي او بیا دعا او التجا وکړي چې الله دې دروغجن هلاک کړي).

هغوی چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) جدیت ولید، سره ګوښه شول خبرې یې سره وکړې، عاقب او سید ورته وویل چې مباهله نه کوو، ځکه که دا کار مو وکړ او هغه رېښتونی رسول وي، نو بیا به نه مونږ خیر وګورو او نه زمونږ راتلونکي نسلونه، ټول به هلاک شو، هیڅ به راته پاتې نه شي ټول به هلاک شو، بالاخره یې دا خبره سره غوټه کړه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به حکم ګرزوي. راغلل او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته یې عرض وکړ د فیصلې واک تا ته درکوو ته چې څه غواړې همغه به درکوو.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) جزیه ورباندې وټاکله. جزیه دوه زره جوړې (جامې او کالي) وې چې زر به یې په رجب او زر نورې به یې په صفر میاشت کې ورکوي. دا شرط یې هم ورباندې کېښود چې له هرو دوو حلو (جامو) سره به یوه اوقیه (۱۵۲ ګرامه سپین زر) هم ورکوي. ددې جزیې په مقابل کې یې دوی ته پوره دیني آزادي او د الله او رسول ذمه او ضمانت ورکړ او لیک یې ورته ولیکه.

دې نمایندګانو سوال وکړ چې یو امین شخص دوی ته واستوي. هماغه وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې امت امین یعني ابو عبیده بن جراح (رضي الله عنه) ورولیږه تر څو جزیه ورنه راوړي.

وروسته بیا د اسلام نور په نجران کې هم خور شو. سیرت لیکونکي وایي چې:
عاقب او سید هم نجران ته له رسیدو نه وروسته په اسلام مشرف شول.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دوهم ځل علي (رضي الله عنه) ته وظیفه ورکړه چې له دوی نه صدقې او جزیه راوړي، څرګنده ده چې صدقه له مسلمان څخه اخستل کیږي[1].

۱۳- د بني حنیفه قبیلې پلاوی:

دا اوولس کسیز پلاوی چې مسیلمه الکذاب بن ثمامه بن کبیر بن حبیب بن الحارث هم ورسره و په نهم هجري کال کې مدینې ته

---

[1]. فتح الباري ۸/ ۹۴_۹۵. زاد المعاد ۳/۳۹تر ۴۱د نجران د پلاوې د څرنګوالي په اړه مختلف روایات راغلي، تردې چې ځنې محققین وایي چې د نجران پلاوی دوه ځله راغلی و. او مونږ پدې هکله هغه نظر وړاندې کړ چې راجح راته معلوم شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلی[1].

د پلاوي غړي لومړی د یوه انصاري کره ورغلل، بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته حاضر شول او اسلام یې راوړ. د مسیلمه الکذاب د اسلام په هکله مختلف روایتونه راغلي دي خو که دقت وشي دا څرګندیږي چې نوموړي اسلام نه و منلی، د تکبر، غرور، سرغړوني او قدرت غوښتنې څرګندونه یې کړې وه او د هیئت له نورو غړو سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته نه وُ حاضر شوی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لومړي سر کې هڅه وکړه په قولي او فعلي نیکۍ او شفقت سره هغه راجلب کړي، خو کله یې چې ولیدل چې نیکي اثر نه پرې کوي نو پخپل فراست سره یې د شر اثرات او نښانې پکې ولیدلې.

لدینه مخکې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوب لیدلی وُ چې د ځمکې ټولې خزانې دده حضور ته راوړل شي او دوې کړې (د لاس حلقې) ورنه دده په مبارک لاس کې ولویږي. پدې سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیر خفه شي او دا ډیرې ګرانې وربانددې تمامې شي، پدې وخت کې وحي ورته وشي چې پف یې کړه، کله یې چې پف کړې دواړه ورکې او ایسته شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ددې خوب تعبیر داسې وکړ چې دا دواړه (کړې یا بنګړې) به دوه دروغجن وي چې له ده نه وروسته به ظهور کوي.

او کله چې مسیلمه الکذاب دا تکبر او انکار وکړ او ویې ویل: که محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ده نه وروسته واک ما ته راسپاري نو پیروي به یې وکړم پدې وخت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې هلته تشریف یووړ چې د خرما ونې یوه څانګه یې په لاس کې وه، شاعر یا خطیب یې ثابت بن قیس بن شماس هم ورسره و، له مسیلمه الکذاب او ملګرو سره یې ودرید خبرې یې ورته وکړې. په ځواب کې مسیلمه ورته وویل: که دې خوښه وي اوس به اختیار تا ته پریږدو، خو پدې شرط چې له تا نه وروسته واک زمونږ شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**لو سألتني هذه القطعة ما أعطيتكها، ولن تعدو أمر اللّه فيك، ولئن أدبرتَ ليعقرنك اللّه، واللّه إني لأراك الذي أُريتُ فيه ما رأيتُ، وهذا ثابت يجيبك عني**). که دغه د خرما څانګه یا پوستکی را نه وغواړې هم در به یې

---

[1]. فتح الباري ۸۷/۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکړم، ته د خپل ځان په هکله د الله تعالی امر نه شئ بدلولی، که د شا واړوله، انکار دې وکړ الله تعالی به دې مات کړي، قسم په خدای چې زه تا هغه شخص گڼم د کوم په هکله چې ما خوب ليدلی، نور به دا ثابت زما په عوض ستا پوښتنې ځوابوي. دا خبره يې وفرمايله او ورنه لاړ.[1]

په پای کې همغه څه وشول چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې وړاند وينه کړې وه. مسيلمه چې بيرته يمامه ته ستون شو، سوچونه يې کول او بالاخره يې دعوه وکړه چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره په نبوت کې شريک کړی شويدی. په دروغو يې د نبوت دعوه وکړه، څه سجع ويل يې پيل کړل د خپل قوم لپاره يې د شرابو او زنا جواز ورکړ، لدې شر سره به يې دا شاهدي هم ويله چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د الله رسول دی. د بني حنيفه ځينې خلک پرې وغوليدل ددې دروغجن اطاعت يې وکړ، ورسره ملگري شول، خبره يې لويه شوه، تر دې حده چې د يمامه په رحمان مشهور شو.

مسيلمه لږ موده وروسته رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ليک واستاوه چې پکې ليکلي يې وو: زه له تا سره په نبوت کې شريک کړای شوی يم، نيم واک زمونږ لپاره دی، او پاته نيم د قريشو لپاره. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې په ځواب کې ليک ورته وليکه چې دا آيت يې هم پکې ليکلی و: ((إِنَّ الأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ)) (الاعـراف: ١٢٨) [ځمکه د الله تعالی ده، چا ته يې چې زړه وي همغه ته يې ورکوي عاقبت د متقيانو دی.][2]

له ابن مسعود نه روايت دی وايي چې: ابن نواحه او ابن اثال د مسيلمه الکذاب د قاصدانو په توگه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغلل، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (**أتشهدان أني رسول الله؟**) آيا پدې شاهدي وايئ او ايمان لرئ چې زه د الله رسول يم؟ دوی وويل: مونږ شاهدي وايو چې مسيلمه د الله رسول دی. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (**آمنت بالله ورسوله، لو كنت قاتلاً رسولاً لقتلتكما**). په الله او

---

(1) صحيح البخاري باب وفد بني حنيفة، و باب قصة الاسود العنسي٢/٦٢٧_٦٢٨. فتح الباري ٨/٨٧ تر٩٣.

(2) زاد المعاد ٣/ ٣١- ٣٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مې ايمان راوړی، که قاصد او نماينده مې وژلی، نو تاسې به مې حتماً وژلي وای.[1]

مسيلمه الكذاب د هجرت په لسم كال د نبوت دعوه وكړه او په ١٢ هجري كال د ربيع الاول پـه مياشـت كې د ابـوبكر (رضـي الله عنـه) د خلافت پـه وخـت كې د يمامـه پـه مشهوره جګړه كې د حمزه (رضي الله عنه) د قاتل وحشي په لاس ووژل شو.
دوهم دروغجن او د نبوت مدعي اسود عنسي وُ، چې په يمن كې را پيدا او بيا د فيروز له لاسه ووژل شو. فيروز د رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سـلم) لـه وفات نه يوه شپه او ورځ مخكې د اسود سر غوڅ كړ، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د وحي په واسطه خبر راغی او بيا دغه خبر له يمن نه د ابـوبكر (رضـي الله عنه) دخلافت په دوران كې راورسيد[2].

١۴- د بني عامر بن صعصعه نمايندګان: پدې ډله كې د خدای دښمن عـامر بن طفيل او اربد بن قيس چې د لبيد ميرنی ورور كيده، خالد بن جعفر، جبار بن اسلم او نور شيطانان شامل وو. عامر هغه وحشي ظالم وُ چې د بئر معونه له اصحابو (رضي الله عنهم) سره يې غدر او خيانت كړی و او ٧٠ كسان يې په شهادت رسولي وو.
كله چې دې هيئت مدينې ته د تګ اراده وكړه لوی شيطان عامر بن طفيل او اربد توطئه جوړه كړه او پدې سره متفق شول چې په چل او فريب سره به رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په قتل رسوي مدينې ته چې ورسيدل، عامر له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره خبرې شروع كړې، اربد د شا له لوري را تـاو شو او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) شا ته ودريد توره يې له تيكي را ايستله، لږ يې چې را وايستله نور يې لاس وچ شو او توره يې ونه شوای را ايستلی، او پدې ترتيب سره الله تعالی خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وساته.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دواړو ته ښيرې وكړې، كله چې ستانه شول الله تعالی په اربد او اوښ يې تندر را نازل كړ دواړه يې وسيځل، عامر د يوې سلولي ښځې كره ورغی هلته يې په ستوني كې يوه غده (دانه) را پيدا شوه، او ويل به

[1]. امام احمد، مشكاه المصابيح ٢/ ٣۴٧.
[2]. فتح الباري ٨/٩٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې: آيا د اوښ د غدې په شان غده؟! د سلولي ښځې په کور کې مرګ!!
بخاري روايت کوي چې عامر د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته راغی ويې ويل: د دريو شيانو وړانديز کوم خوښه ستا کوم غوره کوې؟
لومړی دا چې د دښتې خلک به ستا او د کليو او ښارونو اوسيدونکي به زما وي، يا دا چې له تا نه وروسته به واک زما وي، او که نه نو د غطفان لښکرې چې زر آسونه او زر آسپې به وي پکې درباندې راولم.
لدينه وروسته هغه د يوې ښځې په کورکې په طاعون مرض اخته شو، او هلته به يې ويل: دا غده خو لکه د اوښ د غدې په شان ده، اوس به د همدې ښځې په کور کې مرم، آس مې راولئ، آس يې راغی پرې سپور شو او د آس په شا يې ساه ورکړه.

۱۵- د تُجيب پلاوی: دا وفد چې ۱۳ کسان وو پکې د خپل قوم له صدقو سره يو ځای راغی. د قرآنکريم او احاديثو زده کړه به يې کوله، له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه يې ډير شيان وغوښتل او ډيرې پوښتنې يې ورنه وکړې.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه ټول ورته وليکل، ډير پاتې نه شول، کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تګ اجازه ورکړه، دوی لاړل او هغه ځوان يې ورته راوليږه چې له خپل سامان سره يې پرې اينښې ؤ.
ځوان راغی عرض يې وکړ: يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! صرف ددې لپاره راغلی يم چې له الله نه راته مغفرت او رحمت وغواړې، دا دعا راته وکړې چې الله د زړه غنا را کړي.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) همدا دعا ورته وکړه. لدينه وروسته دا ځوان د بې حده زيات قناعت خاوند ؤ.
د ارتداد په وخت کې په اسلام ثابت او قايم پاتې شو، خپل قوم ته يې لارښوونه کوله هغوی هم په اسلام ثابت پاتې شول.
ددې پلاوي غړې په لسم هجري کال د حجه الوداع په وخت کې هم له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره مخامخ او په زيارت يې مشرف شويدي.

۱۶- د طيئ وفد: دا پلاوی چې زيد الخيل هم پکې ؤ د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت ته راغلل اسلام يې ومانه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د زيد په هکله فرمايي: **(ما ذكر لي رجل من العرب بفضل، ثم جاءني**

(c) ketabton.com: The Digital Library

إلا رأيته دون ما يقال فيه ، إلا زيد الخيل، فإنه لم يبلغ كل ما فيه). ما ته چې تر اوسه د عربانو د کوم شخص ښيګڼې يادې شوې بيا چې هغه راته راغلی نو ليدلي مې دي چې په هغه کې بيا دومره ښيګڼې نه وي لکه څومره چې ما اوريدلې وي، يوازې زيد الخيل داسې شخصيت دی چې ښيګڼې يې ډيرې زيـــاتې دي او ټولې ماته نه وې بيان شوې. او له همدې امله يې د زيد الخير نوم ورباندې کيښود.

پدې ترتيب سره په نهم او لسم هجري کال زيات پلاوي او نمايندګان مدينې ته راغلل. تاريخ او سيرت ليکونکو پدې لړ کې د يمن، ازد، د قضاعه له بني سعد نه هذيم، بني عامر بن قيس، بني اسد، بهراء، خولان، محارب، بني حارث بن کعب، غامد، بني منتفق، سلامان، بني عبس، مزينه، مراد، زبيد، کنده، ذي مره، غسان، بني عيش او نخع چې تر ټولو وروستی هيئت ؤ ياد کړيدی. د نخع پلاوی چې دوه سوه کسان وو د ۱۱ هجري کال د محرم په مياشت کې راغلی ؤ. نور زياتره هيئتونه په ۹ او ۱۰ کال کې راغلي وو، ددې هيئتونو مسلسل راتلل پدې دلالت کوي چې اسلامي دعوت په عربي جزيره باندې تسلط موندلی ؤ، د جزيرې ټولو اوسيدونکو مسلمانانو ته د قدر او احترام په سترګه کتل، هغوی پدې واقعيت باوري شوي وو چې د اسلام له اطاعت نه پرته بله لاره په مخکې نلري. مدينه منوره د عربي جزيرې په پايتخت او مرکز بدله شوې وه، خو دا هم نه شو ويلی چې اسلام په حقيقي معنی سره ددې ټولو خلکو په زړونو کې ځای نيولی و. ډير داسې کسان وو چې له خپلو مشرانو نه د پيروۍ په اساس يې اسلام منلی ؤ، زړونه يې د جاهليت، قتل او غارت له ميکروبونو نه بالکل نه وو صفا شوي، په بشپړه توګه د اسلام په قالب کې نه وو جوړ شوي، قرانکريم دې مطلب ته داسې اشاره فرمايي:

((**الأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْراً وَنِفَاقاً وَأَجْدَرُ أَلاَّ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِه وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ** (۹۷) **وَمِنْ الأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَماً وَيَتَرَبَّصُ بِكُمْ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ**)) (التوبة: ۹۷- ۹۸).

[ترجمه: دغه بانډه چيان عرب (کوچيان) په کفر او نفاق کې ډير کلک او د هغوی په هکله ددې خبرې امکانات زيات دي چې د هغه دين له حدودو نه بې خبره پاتې شي چې الله پخپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نازل کړيدی پدې بانډچيانوکې داسې کسان شته چې د خدای په لار کې چې څه لګوي نو هغه پر خپل ځان باندې د زور قلنګ ګڼي او ستاسې په باب د زمانې د څرخ انتظار باسي، پداسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حال کې چې د بدۍ څرخ پخپله پر دوی مسلط دی، الله اوریدونکی او عالم دی.]
وریسې بیا د نورو مدح او توصیف کوي فرمایي: ((وَمِنْ الأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمْ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)) (التوبة: ۹۹) [ترجمه: او له همدې بانډه چیانو څخه ځنې داسې دي چې په الله او ورځ د آخرت ایمان لري. او څه چې لګوي هغه الله ته د نژدې کیدو او له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه د رحمت د دعا ګانو اخیستلو وسیله ګرځوي، هو هغه د هغو لپاره د نژدیوالي وسیله ده، الله به هغوی په رحمت کې داخل کړي الله غفور او رحم کوونکی دی.]
خو هغه ښاریان چې په مدینه، مکه، ثقیف، همدا راز زیات شمیر چې په یمن او بحرین کې وو د هغوی ایمان قوي و او د همدوی له ډلې نه د مسلمانانو سرداران، مشران او لوی صحابیان (رضي الله عنهم) دي[1].

---

[1]. دا د خضري خبرې دي محاضرات في تاریخ الامم الاسلامیة ۱/۱۴۴. د یاد شویو پلاویو د تفصیلاتو لپاره دې کتابونو ته مراجعه وکړه: صحیح البخاري۱/۲،۱۳/۶۲۶تر۶۳۰. ابن هشام۲/۵۰۱تر۶۰۱. زاد المعاد۳/۲۶تر ۶۰. فتح الباري ۸/۸۳ تر ۱۰۳. رحمة للعالمین۱/۱۸۴ تر ۲۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي دعوت برى

او

اغيزې يې

مخکې له دينه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند د وروستنيو ورځو څېړنې او مطالعې ته يو ګام نور هم ورلنډ شو، غواړو په هغې وياړمنې، عظيمې او بې ساري کارنامې څه نا څه رڼا واچوو کومه چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لاس تر سره شوې. هغه يې د ژوند ثمره ده او په همغې سره يې له نورو رسولانو (عليهم السلام) نه امتياز او برتري موندلې ده. او د همغې عظيمې کارنامې په وجه الله تعالی د دواړو کونينو سردار بللی، او د ړومبنيو او وروستنيو د سيادت تاج يې ور په سر کړی دی.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د الله تعالی له لوري امر وشو:

((يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ (١) قُمْ اللَّيْلَ إِلاَّ قَلِيلاً)) (المزمل: ١– ٢) [اې نغښتونکيه د ځان په جامه کې! ودرېږه لمانځه ته په شپه کې مګر خو په لږه شپه کې.]

((يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (١) قُمْ فَأَنذِرْ)) (المـدثر: ١–٢) [ترجمه: اې جامه کې نغښتونکيه! درېږه پورته شه او وويروه.]

د همدې الهي حکم د تعميل لپاره رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) کلکه ملاوتړله، او له ٢٠ کلونو نه زياته موده يې د ځمکې په مخ ددې عظيم امانت د ادا کولو په لار کې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې وکړې. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په غاړه د ټول بشريت مسؤوليت پروت وٴ، د عقيدې او په بيلابيلو ډګرونو کې د جهاد دروند مسؤوليت يې درلود.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وظيفه درلوده د هغه ويده ضميرونو په خلاف جهاد وکړي چې د جاهليت په خرافاتو او باطلو تصوراتو کې ډوب شوي وو، د مادي شهواتو، هوسونو او غوښتنو په ځنځيرونو تړل شوي وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې پدې وتوانيد د څو غوره اشخاصو ضميرونه د جاهليت

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ډنډ او ځنځیرونو نه آزاد کړي، په خپل صف کې یې ودروي، او د اصحابو مقام ته یې ورسوي، نو د بل ډول جهاد ډګر ته داخل شو. دا داسې جهاد ؤ چې یو په بل پسې یې مختلفې مرحلې درلودې. دا جهاد د بې شمیره او سوګند خوړلو دښمنانو په خلاف جهاد او مبارزه وه، هغه دښمنان چې په پوره توان سره یې ددې هڅه کوله د خیر، راحت، هدایت او برکت دغه نوې ونه له بیخه وباسي او پرینږدي په ځمکه کې ریښې وغزوي او سیوري یې هرې خوا ته خواره شي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لا په عربي جزیره کې له جګړې نه بې غمه شوی نه و چې رومیانو یې په خلاف د جګړې اور بل کړ، او د مقابلې لپاره یې تیاري ونیوله.

دا باید له یاده و نه باسو چې د جهاد او مبارزې پدې ټولو مراحلو کې د ویده ضمیر په خلاف جګړه روانه وه. له ویده ضمیر سره جګړه پای نلري، دا طولاني او همیشنۍ جګړه ده، ځکه د دې جګړې مقابل لوری شیطان دی. شیطان هیڅکله هم د انسان له اغوا، منحرف کولو څخه لاس نه اخلي، هغه تل هڅه کوي په انساني ضمیر خپل واک قایم وساتي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د الهي دعوت په میدان کې د غره په شان ثابت ولاړ ؤ، د جهاد او مقاومت لاره یې نیولې وه، د ژوند سختیو ته یې اوږه ورکړې وه. د مادي امکاناتو د شتون او موجودیت په صورت کې یې هم د زهد او تقوی لاره خپله کړې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپلو اصحابو (رضي الله عنهم) او نورو انسانانو د رحمت، امن، برکت، او سکون سیوره غوړولې وه. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لاره د زحمت، کړاو، تکلیف، صبر او مقاومت لار وه. هغه به د شپې د خپل رب عبادت کاوه د قرآنکریم تلاوت به یې کاوه، او د خپل رب په وړاندې به یې د عجز او تسلیمۍ سر په سجده ایښود.[1] او د همدې عظیم عمل، صبر، ستړیا له برکته یې نور خلک له امن او سوکالۍ نه برخمن کړي وو.

پدې ترتیب سره رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له شل کاله نه زیاته موده جهاد او جګړه وکړه. هیڅ ډول خنډ یې مخه ډب نه شوای کړی، په پای کې دعوت بریالی شو. دا یو بې ساري بریالیتوب ؤ، خلک ورته حیران شول. ټوله عربي جزیره د محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ترواک لاندې راغله، د جاهلیت جرړې له بیخه ووتلې، رنځور عقلونه روغ شول د بتانو عبادت یې پریښود. هرې خوا ته د توحید نور خور شو په هره سیمه او هره دښته کې د توحید او آذان انګازې پورته

---

[1]. دا د سید قطب خبرې دي، فی ظلال القرآن ۲۹ /۱۶۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې، د قرآن داعیان او قاریان شمال او جنوب ته لاړل قران به یې لوست او الهي احکام به یې پلي کول او پدې توګه هر چیرته د توحید مدرسې جوړې شوې.
بیلابیلې او ګډې وډې قبیلې سره یو شوې، انسان د انسان له بندګۍ نه آزاد شو، ټول د الله بندګان وګرزیدل. طبقاتي نظام ختم شو، هلته نور بادار او غلام، ظالم او مظلوم، حاکم او محکوم نه و، ټول خلک برابر او د یوه الله بندګان وو، ټول سره وروڼه وو، د جاهلیت ټولې نښانې له مینځه لاړې. داسې یوه ټولنه جوړه شوه چې پکې عربي په عجمي، عجمي په عربي، تور په سره، سور په تور برتري نه درلوده، د برترۍ معیار تقوی او دینداري وه ځکه انسانان ټول د آدم (علیه السلام) اولاده ده او آدم له خاورو نه پیدا شوی.
د اسلامي دعوت له برکته بې ساري عربي او انساني یووالی مینځته راغی، اجتماعي عدالت حاکم شو. بشریت نیکمرغه او سوکاله شو، د تاریخ مسیر بدل شو، د ځمکې مخ بدلون ومونده، فکر او افکار نوي شول. د اسلامي دعوت له پیل نه مخکې هر چیرته جاهلیت حاکم وُ، ضمیرونه ویده وو، آرزوګانې ملوثې شوې وې، معیارونه لویدلي وو، د ظلم او جبر بازار ګرم وُ. په ځینې ځایونو کې به عیاشي او اسراف و، بل ځای به خلک له محرومیت، فقر او لوږې نه ځوریدل. د کفر، طاغوت، او ګمراهۍ پاچایي وه. که څه هم د آسماني ادیانو ځینې نښانې وې، خو هر څه تحریف شوي وو او دینداري ډیره کمزورې او له زړونو نه وتلې وه. کله چې د اسلامي بلنې رول پیل شو، اسلام د ژوند په ډګر کې خپل ځای ونیو، بشریت او بشري دماغ له وهم، خرافاتو، بندګۍ، غلامۍ، فساد، انحلال، ګمراهۍ او بې لارۍ نه پاک شو، ظلم، سرکشي، بې نظمي، استبداد او طبقاتي نظام پای ته ورسید، د عفت، پاکۍ، آزادۍ، ابتکار، نوښت، پوهې، یقین، باور، اعتماد عدالت، کرامت دایمي او مخلصانه کار، ترقۍ او ایمان نوې دنیا آباده شوه.[1]
د همدې لوی او ژور بدلون له برکته په عربي جزیره کې د تاریخ او انساني ژوند نوی باب پرانیستل شو، او دا د جزیرې په تاریخ کې زرین باب او داسې خوځښت و چې تاریخ یې مثال نلري.

---

[1]. دا هم د سید قطب خبرې دي، چې د ما ذا خسر العالم بانحطاط المسلمین کتاب په مقدمه کې یې لیکلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حجة الوداع

د رسول الله (ﷺ) وروستی حج

د اسلامي بلنې کاروانه پای ته ورسیدل، رسالت ادا شو، د الهي دین په اساس او د قرآنکریم د هدایاتو په رڼا کې نوې ټولنه جوړه شوه. په عملي توګه عبادت یوازې د الله حق جوړ شو، د دروغجنو، بې وسه، او بې روحه خدایانو پاچایي رنګه شوه، اسلام حاکمیت وموند. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپله دنده په پوره توګه ادا کړه. په همدې وخت کې د غیبي خبر په اساس د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې دې خبرې ځای ونیو لکه چې نور یې په دنیا کې وخت مخ په پوره کیدو دی.

په لسم هجري کال یې چې معاذ (رضي الله عنه) یمن ته استوه ورته ویې فرمایل: (**یا معاذ، إنك عسى ألا تلقاني بعد عامي هذا، ولعلك أن تمر بمسجدي هذا وقبري**).اې معاذه! کیدای شي راتلونکی کال ما و نه وینې، ښایي ته به راتلونکی کال زما په جومات او زما په قبر تیر شې! ددې خبرې په اوریدو سره د معاذ (رضي الله عنه) اوښکې روانې شوې، او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په فراق کې یې په زار زار وژړل.

د الله تعالی اراده داسې وه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خپل ۲۳ کلن دعوت، نه ستړي کیدونکو هلو ځلو، کړاوونو او زحمتونو میوه وخوري. هغه ونې بار راوړې چې له ۲۰ کلونو زیاته موده په وینو، اوښکو او خولو خړوبه شوې وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خپل هدف ته ورسید، د مکې په څنډو کې د عربي قبایلو له نمایندګانو او مشرانو سره ګوري، هغوی ټول ورته راغلي الهي احکام او لارښوونې ورنه زده کوي، په مقابل کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له هغوی نه دا اعتراف اخلي چې ده ورته دین او رسالت رسولی، الهي امانت یې په مکمله توګه دوی ته سپارلی، او امت ته یې نصیحت کړی او د ټولو خیر یې غوښتی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د حج اراده وفرمايله. اعلان وشو، بې شميره خلک مدينې ته راغلل. ټولو دا تمه درلوده چې په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسې اقتدا وکړي، او يو ځای حج ورسره ادا کړي.[۱]

همدا وه چې د شنبې په ورځ چې دذي القعدې مياشتې څلور ورځې لا پاتې وې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سفر تياري ونيوله.[۲] خپل مبارک ويښتان يې ږومنځ کړل، تيل يې ووهل، لنګ او څادر يې واغوستل، د قربانۍ څاروي ته يې قلاده (غاړه کۍ) واچاوله، او له ماسپښين نه وروسته يې حرکت وکړ، چې له لمازديګر نه مخکې ذي الحليفه ته ورسيد، هلته يې د لمازديګر لمونځ قصر(دوه رکعته) وکړ. شپه يې هملته تيره کړه سهار يې اصحابو (رضي الله عنهم) ته وفرمايل: (أتاني الليلة آت من ربي فقال: صَلِّ في هذا الوادي المبارك وقل: عمرة في حجة). د شپې د الله له لوري راتلونکی راته راغی او راته ويې ويل چې پدې مبارکه دره کې لمونځ وکړه او ووايه: حج او عمره.[۳]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ماسپښين لمانځه نه مخکې غسل وکړ، بيا عائشې (رضي الله عنها) پخپل لاس خوشبويي ورباندې ووهله په مبارک بدن او سر يې داسې خوشبويي ور ووهله چې ذريره او مشک پکې ګډ و. په مبارکه ږيره يې د خوشبويۍ آثار له ورايه ښکاريدل چې ويې هم نه مينځل، بيا يې خپل لنګ او چادر واغوست بيا يې د ماسپښين لمونځ وکړ ورپسې يې د لمانځه په ځای د حج او عمرې دواړو په نيت احرام وتاړه تلبيه يې وويله. بيا د باندې ووت په قصوا نومې اوښه سپور شو تلبيه يې وويله، روان شو چې آزاد ميدان ته ورسيد هلته يې هم تلبيه وويله.

روان وُ تر څو مکې ته ورلنډ شو، شپه يې په ذي طوی کې وکړه د سهار له لمانځه نه وروسته يې غسل وکړ او مکې ته داخل شو. دا د لسم کال د ذي الحجې څلورمه د يکشنبې ورځ وه. په لارو کې يې اته ورځې تيرې شوې وې.

، کله چې مسجد حرام ته داخل شو د بيت الله شريف طواف يې وکړ، د صفا او مروه تر مينځ يې سعي وکړه، احرام يې خلاص نکړ ځکه چې د حج قران نيت يې کړی وُ او د قربانۍ څاروي يې ورسره راوستلی و. له سعي نه وروسته يې د مکې په پورتنۍ سيمه

---

(1). مسلم عن جابر باب حجی النبي ۱/ ۳۹۴

(2). فتح الباري ۸/ ۱۰۴

(3). بخاري عن عمر ۱/ ۲۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

(حجون) کې واړول، او بيا يې د حج له طواف نه پرته د بيت الله بل طواف ونکړ. او لـه کومو کسانو سره چې د قربانۍ ځاروي نه وو، هغوی ته يې امر وکړ چې لومړنی احرام يې يوازې د عمرې لپاره وګرزوي، يعنې له طواف او سعې نه وروسته بايد احرام خلاص کړي، ځانونه له احرام نه وباسي، خو څرنګه چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپله احرام نه ؤ خلاص کړی، نو اصحاب (رضي الله عنهم) په شک کې ولويدل متردد شول. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (لو استقبلت من أمري ما استدبرت ما أهديت، ولولا أن معي الهدي لأحللت).که زه د خپلې معاملې په رابطه په هغه څه چې اوس ورباندې پوه يم مخکې پوه شوی وای، نو د قربانۍ ځاروی به مې نه ؤ راسره راوستلی، که دا ځاروی نه وای راسره، نو له احرام نه به مې ځان حلالاوه. په همدې امر سره هغو اصحابو (رضي الله عنهم) چې د قربانۍ ځاروي نه وو ورسره ټولو اطاعت وکړ او احرام يې خلاص کړ.

د ترويه يعنې د ذي الحجې په اتمه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د منی په طرف روان شو، هلته يې د ماسپښېن، لمازديګر، ماښام، لماخستن او سهار لمونځونه ادا کړل. د سهار له لمانځه وروسته يې لږ ځنډ وکړ تر څو لمر څوک وواهه بيا د عرفات په لور روان شو، هلته ورته خيمه وهل شوې وه، نو هملته يې تشريف يووړ، تر څو زوال وشو. امر يې وفرمايه چې او ښه يې (قصواء) آماده کړای شي، د ميدان منځ ته راغی، شا و خوا ته يې يو لک څلوېښت يا يو لک څلور څلوېښت زره خلک را غونډ شوي وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې وخت کې دا خطبه ولوستله:

(أيها الناس، اسمعوا قولي، فإني لا أدري لعلى لا ألقاكم بعد عامي هذا بهذا الموقف أبداً)[1]. (إن دماءكم وأموالكم حرام عليكم كحرمة يومكم هذا، في شهركم هذا، في بلدكم هذا. ألا كل شيء من أمر الجاهلية تحت قدمي موضوع، ودماء الجاهلية موضوعة، وإن أول دم أضع من دمائنا دم ابن ربيعة بن الحارث ـــ وكان مسترضعاً في بني سعد فقتلته هُذَيْل ـــ وربا الجاهلية موضوع، وأول ربا أضع من ربانا ربا عباس بن عبد المطلب، فإنه موضوع كله).(فاتقوا اللّه في النساء، فإنكم أخذتموهن بأمانة اللّه، واستحللتم فروجهن بكلمة اللّه، ولكم عليهن ألا يوطئن فرشكم أحداً

---

[1]. ابن هشام۲/۲۰۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تكرهونه، فإن فعلن ذلك فاضربوهن ضرباً غير مُبَرِّح، ولهن عليكم رزقهن وكسوهن بالمعروف).

(وقد تركت فيكم ما لن تضلوا بعده إن اعتصمتم به، كتاب اللّه[1]).

(أيها الناس، إنه لا نبي بعدي، ولا أمة بعدكم، ألا فاعبدوا ربكم، وصلوا خمسكم، وصوموا شهركم، وأدوا زكاة أموالكم، طيبة بها أنفسكم، وتحجون بيت ربكم، وأطيعوا أولات أمركم، تدخلوا جنة ربكم[2]). (وأنتم تسألون عني، فما أنتم قائلون؟) قالوا: نشهد أنك قد بلغت وأديت ونصحت. فقال بأصبعه السبابة يرفعها إلى السماء، وينكتها إلى الناس: (اللهم اشهد) ثلاث مرات[3]. وكان الذي يصرخ في الناس بقول رسول اللّه صلى الله عليه وسلم ــ وهو بعرفة ــ ربيعة بن أمية ابن خَلَف[4].

اې خلکو! زما خبره واورئ، نه پوهیږم، ښایي له سږ کال نه وروسته نور تاسې پدې ځای کې د تل لپاره و نه وینم. ستاسې وينې او مالونه په تاسې باندې د تاسې پدې ښار کې د تاسې ددې میاشتې ددې ورځې د حرمت په شان حرام دي. خبر اوسئ چې د جاهلیت ټول امور او شیان زما تر پښو لاندې ایښودل شوي، د جاهلیت د زمانې وينې هدر او لغوه دي. لومړنۍ وينې چې زه يې له خپلو وينو نه هدر اعلانوم هغه د ابن ربيعه بن حارث وينې دي. (ابن ربيعه په بني سعد قبيله کې يوې دايې ته د شيدو خوړلو لپاره ورکړل شوی وُ او د هذيل قبيلې له لاسه په قتل رسيدلی وُ). د جاهليت د زمانې د سود معاملې هم لغوه دي، او لومړنۍ د سود معامله چې زه يې ملغی اعلانوم هغه د عباس د سود معامله ده، هغه معامله ټوله لغوه او بې اعتباره ده. د ښځو په حق کې له الله نه وويريږئ، ځکه تاسې هغوی د الهي امانت په اساس خپلې کړيدي، او د خدای په امر او کلمې سره مو د جنسي استفادې لپاره حلال ګرزولې دي،

---

[1] . مسلم ٣٩٧/١.
[2] . معدن الاعمال، رواه ابن ماجة و ابن عساكر، رحمة للعالمين٢٦٣/١.
[3] . مسلم٣٩٧/١.
[4] . ابن هشام ٦٠٥/٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هغوی ستاسې حق دا دی چې ستاسې په کور او فرش کې داسې چا ته اجازه ورنکړي چې ستاسې نه خوښېږي، که دا کار یې وکړ، نو تادیبا یې ووهئ داسې وهل چې کلک او ډېر دردوونکي نه وي. او پر تاسې باندې د هغوی حق دا دی چې په ښه او مناسبه طریقه ورته خوراک او لباس برابر کړئ. ما تاسې ته داسې څه پرې ایښې دي چې که منګولې پرې ونښلوئ نو کله به هم ګمراه او بې لارې نه شئ، او هغه قرآنکریم دی.

اې خلکو! له ما نه وروسته نبي نشته، او له تاسې نه وروسته بل امت نشته. خبردار اوسئ، د خپل رب عبادت کوئ، پنځه وخته لمونځ ادا کوئ، د رمضان میاشت روژه نیسئ، پخپله خوښه د خپلو مالونو زکات ورکوئ. د بیت الله حج کوئ، د خپلو آمرینو اطاعت کوئ نو د خپل رب جنت ته به داخل شئ.

له تاسې نه زما په هکله پوښتنه کېږي، تاسې به څه وايئ؟ حاضرینو وویل: مونږ شاهدي وایو چې تا د الله دین مونږ ته رارسولی دی، خپل رسالت دې ادا کړیدی، نصیحت دې کړی او خیر دې غوښتی دی. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله ښه یعنې د شهادت ګوته چې د آسمان لوري ته یې نیولې وه او د خلکو خوا ته یې کړوله اشاره وکړه، او ویې فرمایل: اې خدایه! شاهد اوسه، اې خدایه شاهد اوسه! اې خدایه شاهد اوسه! رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې دا خبرې کولې، ربیعه بن امیه بن خلف هغه په لوړ آواز نورو خلکو ته رسولې.

د الله رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چې خطبه ولوستله، دا آیت شریف نازل شو: **{الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الإِسْلاَمَ دِينًا}**. (المائده: ۳)

[ما خپل دین ستاسې لپاره بشپړ کړ، او خپل نعمت مې درباندې تمام کړ او اسلام مې ددین په حیث درته غوره کړ.] عمر (رضي الله عنه) چې دا آیت شریف واورید ویې ژړل، رسول (علیله السلام) پوښتنه ترې وکړه ولې ژاړې؟ ده وویل: په کمال پسې نقصان وي. ورته ويې فرمایل: (**صدقت**) رښتیا دې وویل.[1]

له خطبې وروسته بلال (رضي الله عنه) آذان او اقامت وواېه، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په امامت د ماسپښین لمونځ ادا شو، ورپسې اقامت وویل شو او د لمازدیګر لمونځ ادا شو. ددې دواړو لمونځونو تر منځ یې بل هیڅ لمونځ

---

[1]. بخاري عن ابن عمر، رحمه للعالمین ۱/ ۲۶۵.

ونکړ. بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله اوښه سپور شو او موقف (په عرفات د دریدو ځای) ته راغی د ا وښې (قصواء) خیټه یې د پړښو (تیږو) خوا ته کړه، حبل مشاه (د پلیو لارې) ته مخامخ داسې ودرید چې مخ یې قبلې ته وُ او تر لمر پریوتو پورې لاس په دعا ولاړ وُ. له لمر لویدو وروسته د مزدلفې په لور روان شو، اسامه (رضي الله عنه) یې له ځان سره سپور کړې وُ، په مزدلفه کې یې د ماښام او لماسختن لمونځونه په یوه آذان او دوو اقامتونو ادا کړل، او د دواړو تر منځ یې بل لمونځ ونکړ. بیایې استراحت وکړ او تر سهاره ویده وُ. د سهار لمونځ یې ښه په رڼا کې له آذان او اقامت وروسته ادا کړ، بیا پخپله اوښه سپور شو او مشعر الحرام ته یې تشریف یووړ، هلته مخ په قبله ودرید، د الله ذکر یې کاوه ((**الله اکبر، لا الــه الا الله وحده لا شريك له**)) کلمه یې ویله، تر څو ښه رڼا شوه. بیایې له لمر ختو نه مخکې د منی په طرف حرکت وکړ، فضل بن عباس (رضي الله عنه) یې له ځان سره په اوښه سپور کړی وُ. د محسر درې ته چې ورسیدل، اوښه یې لږ تیږه کړه ، لږ مخکې لاړ ، بـیـا يې لویې جمرې ته وتلې منځنۍ لاره ونیوله او جمره الاولی یا جمره العقبه ته چې هغه وخت یوه ونه هم ورسره وه ورسید. جمره یې په اوو وړو شګو وویشتله هر ځل به یې تکبیر وایه، او د درې له منځ نه به یې داسې ویشتله لکه څوک چې ښنبه ولي. بیا د ذبحې ځای ته راغی ۶۳ اوښان یې پخپل مبارک لاس ذبح کړل، نور یې علي (رضي الله عنه) ته وسپارل چې دده په نمایندګۍ یې ذبح او حلال کړې. پدې ترتیب سره علي (رضي الله عنه) ۳۷ اوښان حلال کړل او ټول ۱۰۰ اوښان برابر شول. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله قربانۍ کې علي (رضي الله عنه) هم ورسره شریک کړ، بیا یې امر وکړ چې له هر اوښ نه یوه یوه ټوټه غوښه واخیستل شي، یو ځای پخه شي. همداسې وشول غوښه پخه شوه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او علي (رضي الله عنه) غوښه وخوړله او شوربا یې وڅښله. ورپسې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپله اوښه سپور شو او د طواف افاضه (د حج د وروروستي طواف) پخاطر مکې ته روان شو. د بیت الله شریف طواف یې ورکړ د ماسپښین لمونځ یې وکړ. بیا د زمزم اوبو ته ورغی، هلته یې ولیدل چې د عبدالمطلب اولاده خلکو ته اوبه ورکوي، ده ورته وفرمایل: (**انزعوا بني عبد المطلب، فلولا أن يغلبكم الناس على سقايتكم لنزعت معكــم**). اې د عبدالمطلب زامنو او اولادې! اوبـه راوکاږئ، کـه ددې ویره نـه وئ چې خلـک بـه را ډیر شي ټول به اوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوباسي نو ما به هم اوبه درسره را ایستلې وای! یعنې که زه اوبه را ایستل پیل کړم، نو اصحاب (رضي الله عنهم) به ټول همدې کار ته را ورانګدي شي، بنو عبدالمطلب به نظم و نه شي ساتلئ او حاجیانو ته د اوبو ورکولو په شرف کټلو کې به خلل واقع شي. هغوی یوه ډولچه رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته هم ورکړه چې اوبه یې ورنه وڅښلې.[1]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عید یعنې د ذي الحجې په لسمه ورځ له لمر ختلو نه وروسته پداسې حال کې چې پخپله شهباء نومې کچره سپور وٌ خطبه وویله، علي (رضي الله عنه) یې خبرې په لوړ آواز تکرارولې او خلکو ته یې رسولې خلک څوک ناست او څوک ولاړ وو.[2]

پدې خطبه کې یې هم د عرفات د خطبې ځنې مطالب بیان کړل.

بخاري او مسلم له ابوبکر (رضي الله عنه) نه روایت کوي وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عید په ورځ په خطبه کې داسې وفرمایل: (**إن الزمان قد استدار كهيئته يوم خلق الله السموات والأرض، السنة اثنا عشر شهراً، منها أربعة حرم، ثلاث متواليات، ذو القعدة وذو الحجة والمحرم، ورجب مُضَر الذي بين جمادي وشعبان**). زمانه خپل لومړني شکل ته اوښتې ده، د هغې ورځې په شان ده په کومه چې آسمانونه او ځمکه پیدا شول. کال دولس میاشتې دی، څلور میاشتې یې حرامې دي، دا څلور حرامې میاشتې درې مسلسلې یوه په بله پسې دي او هغه ذي العقده، ذي الحجه او محرم دي، څلورمه یې رجب مضر ده چې د جمادي او شعبان تر منځ ده. بیایې وفرمایل: (**أي شهر هذا؟**) دا کومه میاشت ده؟ ابوبکر وایي مونږ وویل: الله او رسول ښه پوهیږي. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هم چپ پاتې شو مونږ ګمان وکړ لکه چې دا میاشت په بل نوم نوموي، بیا یې وفرمایل: (**أليس ذا الحجة؟**) آیا دا د ذي الحجې میاشت نده؟ مونږ وویل: بلې همدا ذي الحجه ده. ویې فرمایل: (**أي بلد هذا؟**) دا کوم ښار دی؟ مونږ عرض وکړ الله او رسول ښه عالم دی. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چپ شو، مونږ ګمان وکړ لکه چې بل نوم ورباندې ږدي. بیایې وفرمایل: (**أليست البلدة؟**) آیا دا مکه نده؟ مونږ وویل: هو

[1]. مسلم عن جابر ۱/ ۳۹۷تر ۴۰۰.

[2]. ابو داود ۱باب اي وقت یخطب یوم النحر/ ۲۷۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا مکه ده. بیا یې وفرمایل: (**فأي یوم هذا؟**) نن کومه ورځ ده؟ مونږ وویل: الله او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ښه پوهیږي. چپ و، ګمان مو کاوه لکه چې کوم نوم ورته لټوي. بیا یې وفرمایل: (**ألیس یوم النحر؟**) دا د نحر (قربانۍ) ورځ نده؟ مونږ وویل: هو، همدا د قربانۍ ورځ ده. بیا يې وفرمایل: (**فــإن دمــاءکم وأموالکم وأعراضکم علیکم حرام کحرمة یومکم هذا، في بلدکم هذا، في شهرکم هذا، (وستلقون ربکم، فیسألکم عن أعمالکم، ألا فلا ترجعوا بعدي ضلالاً یضرب بعضکم رقاب بعض، ألا هل بلغت؟) قالوا: نعم، قال: (اللهم اشهد، فلیبلغ الشاهد الغائب، فَرُبَّ مُبَلَّغ أوعي من ســـامع**[1]). خبر اوسئ چې ستاسې وینې، مالونه، عزت او آبرو په تاسې باندې پدې ښار کې ددې میاشتې ددې ورځې د حرمت په شان حرام دي. تاسې به له خپل رب سره مخ کیږئ، هغه به ستاسې د عملونو پوښتنه کوي، خبر اوسئ! له ما نه وروسته بې لارې نه شئ داسې نه شئ چې یو د بل غاړې به پرې کوئ. خبر اوسئ آیا ما خپل امانت ادا کړ خبره مې ورسوله؟ دوی (اصحابو) وویل: هو تا تبلیغ وکړ، امانت دی ادا کړ. ویې فرمایل: اې الله ته شاهد اوسه، حاضرین دې دا خبره غائبو ته ورسوي، ډیر هغه کسان چې تبلیغ ورته رسول کیږي له اوریدونکو نه پوه او زیرک وي.

په بل روایت کې راځي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې خطبه کې وفرمایل: (**ألا لا یجني جَانٍ إلا علی نفسه، ألا لا یجني جان علی ولده، ولا مولود علی والده، ألا إن الشیطان قد یئس أن یُعْبَد في بلدکم هذا أبداً، ولکن ستکون له طاعة فیما تحتقرون من أعمالکم، فسیرضی به**[2]).

خبردار! جاني (مجرم) یوازې د خپل ځان په حقه کې جنایت کوي (یعنې سزا د هغه چا لپاره ده چې جرم او ګناه وکړي) خبر اوسئ چې هیڅ جنایتکار پخپل زوی تجاوز او تیری نه کوي، او نه زوی په پلار ظلم او تیری کوي (ددې مطلب دا دې چې پلار د زوی او زوی د پلار په ګناه نه مجازات کیږي). خبر اوسئ ! شیطان لدینه بالکل نا امیده شوی چې بیا به یې ستاسې په دې ښار کې عبادت وشي، خو په هغه کارونو او

---

[1]. صحیح بخاري باب الخطبة ایام منی ۱/ ۲۳۴.

[2]. تر مذي ۲/ ۳۸_۱۳۵. ابن ماجه في الحج، مشکاة المصابیح ۲۳۴/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امورو کې به چې تاسې يې واړه او بې ارزښته شميرئ د شيطان پيروي کيږي، او هغه به پدې هم خوشاله وي.

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د تشريق ورځې (د ذي الحجې ۱۱-۱۲-۱۳) په منى کې تيرې کړې، خپل مناسک يې ادا کړل، خلکو ته يې د حج احکام وښودل. تل به يې د الله ذکر کاوه، د ابراهيم (عليه السلام) سنت يې را ژوندي کړل، د شرک نښانې يې له مينځه يوړې په ځينې ورځو کې يې خطبې هم وويلې.

ابو داود له سراء بنت نبهان نه روايت کوي وايي: رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ذي الحجې په دوولسم خطبه وويله او ويې فرمايل: (**أليس هذا أوسط أيام التشريق**[1]).آيا نن د تشريق د ورځو منځنۍ ورځ نده؟ دغه خطبه هم لکه دعيد د ورځې خطبې په شان وه چې د نصر سورت له نازليدو وروسته يې وويله. د عيد په څلورمه يعنې د ذي الحجې په ۱۳ رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له منى نه روان شو، له ابطح نه لاندې را کوز شو او د بني کنانه په خيف کې يې واړول. د ورځې پاتې برخه او شپه يې هملته تيره کړه، د ماسپښين، لمازديګر، ماښام او لماسختن لمونځونه يې هملته ادا کړل. بيا لږه ويده شو، بيا په اوښه سپور شو مکې ته راغی د بيت الله طواف يعنې طواف وداع يې وکړ، اصحابو ته يې هم ددې طواف امر وکړ.

د حج د مناسکو د بشپړيدو وروسته يې خپلو سپرو يارانو ته د تګ حکم وکړ، او هغوی يې د مدينې په لور د تګ لپاره تشويق کړل، خو دا ددې لپاره نه چې لاړ شي او هلته آرام وکړي بلکه ددې لپاره چې لاړ شي او د الله په لار کې د جهاد او مبارزې لړۍ جاري او دوامداره وساتي.[2]

---

(۱). ابو داوُد ۱ باب اي يوم يخطب بمنى/ ۲۶۹.

(۲). د نبي (عليه السلام) د حج د تفصيلاتو لپاره دا کتابونه وګوره: البخاري کتاب المناسک ۲۳۱/۱. مسلم باب حجة النبي. فتح الباري ج ۳ و ۱۰۳/۸تر ۱۱۰. ابن هشام ۲/ ۲۰۱ تر۲۰۵. زاد المعاد ۱۹۲/۱_۲۱۸ تر ۲۴۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستی پوځي تحرک

د رومیانو طاغوت همداسې د ناروا لاره نیولې وه، له کبر نه یې حق ته غاړه نه ایښوده، د اسلام او مسلمان د ژوندي پاتې کیدو په حق یې اعتراف نه کاوه. بلکه ځوک به چې په اسلام مشرفیدل هغه به یې وژل. لکه چې فروه بن عمرو الجذامي چې د رومیانو له خوا د معان والي وُ او د اسلام په ګناه د رومیانو له خوا ووژل شو.

د رومیانو د دې کبر او غرور د ماتولو په نیت رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د ۱۱ هجري کال په صفر میاشت کې یو لوی لښکر تیار کړ، اسامه بن زید بن حارثه یې د لښکر قوماندان وټاکه . امر یې ورته وکړ چې د فلسطین داروم او بلقاء سیمو ته به ځي، تر څو رومیان وویریږي، او هلته پولو کې پراته عربان جرات او حوصله پیدا کړي، او دا ورته ثابته شي چې د کلیسا د واکدارانو مقابله ممکنه ده او داسې نده چې څوک یې د ظلم مخه نشي نیولی. او تر څو له خلکو سره دا تصور پیدا نه شي چې اسلام منل یعنې مرګ او ځان وژنه یعنې دا چې مسلمانان ځان په خطر کې و نه شمیري بلکه مطمئن شي چې ددوی د دفاع لپاره اقدامات کیږي.

اصحابو د اسامه د قیادت په هکله څه خبرې وکړې ځکه هغه ډیر کشر وُ خبره څه نا څه وځنډیده خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إن تطعنوا في إمارته، فقد كنتم تطعنون في إمارة أبيه من قبل، وايم الله، إن كان لخليقاً للإمـــارة، وإن كان من أحب الناس إلي، و إن هذا من أحب الناس إلي بعــــده**[1]). [تاسې که اوس دده د امارت په هکله اعتراض کوئ، لدینه مخکې مو دده د پلار د امارت په هکله هم نیوکې درلودې، پداسې حال کې چې قسم په خدای هغه د قیادت اهلیت درلود، او زما ډیر خوږ دوست وُ له ټولو نه راته ګران وُ، اوس همدا (اسامه) له ټولو نه راته نژدی او ګران دی.]

همدا وه چې خلک ټول راضي شول له اسامه نه راتاو شول، په لښکر کې یې راټول شول، تر څو جرف نومې سیمې ته ورسیدل. دغه ځای درې میله د مدینې نه لیرې وُ

---

[1]. صحیح بخاري باب بعث النبي (ص) اسامه۲/ ۶۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته يې واړول، خو څرنګه چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) رنځور وُ، د دوی زړونه د هغه خوا ته کشال وو له ډيره غمه مخکې لاړ نه شول، هملته يې الهي فيصلې نه انتظار يوست. بيا د الله اراده داسې وه چې همدا لښکر د ابوبکر (رضي الله عنه) د خلافت لومړنی لښکر و چې له مدينې نه د باندې واستول شو.[1]

---

[1]. ابن هشام ۲/ ۶۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

له فاني دنیا نه رحلت

د رحلت نبناني

کله چې دعوت بشپړ شو، اسلام حاکم او مسلط شو، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په زړه کې له ژوند او فاني دنیا نه د رحلت آثار او احساس پیدا شو، دغه احساس دده مبارک په قول او عمل کې ښه څرګند و.

د لسم هجري کال د رمضان په میاشت کې یې شل ورځې په اعتکاف کې تیرې کړې، پداسې حال کې چې نور کلونه به یې یوازې لس ورځې اعتکاف کاوه. په همدې کال او همدې میاشت کې جبریل (علیه السلام) دوه ځله قرآنکریم ورته تکرار کړ او د حجه الوداع په مراسمو کې یې وفرمایل: (**إني لا أدري لعلى لا ألقاكم بعد عامي هذا بهذا الموقف أبداً**). ښایي له سږني کال نه وروسته د تل لپاره تاسې پدې ځاې کې و نه وینم.

له جمره العقبه سره یې هم وفرمایل: (**خذوا عني مناسككم، فلعلي لا أحج بعد عامي هذا**). د حج مناسک له ما نه زده کړئ، ښایي زه بیا کله هم حج ونکړم. د تشریق په ورځو کې د ((النصر)) سورت ورباندې نازل شو، د همدې سورت له نازلیدو نه هغه پوه شوچې ژوند یې پای ته رسیدلی دی، نور د رخصتۍ وخت دی.

د ۱۱ هجري کال په صفر میاشت کې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) احد ته تشریف یووړ، شهیدانو ته یې داسې دعا وکړه لکه له ژوندیو او مړیو نه چې بیلیدونکی او تلونکی وي. بیا خپل منبر ته راغی ویې فرمایل: (**إني فرط لكم، وأنا شهيد عليكم، وإني والله لأنظر إلى حوضي الآن، وإني أعطيت مفاتيح خزائن الأرض، أو مفاتيح الأرض، وإني والله ما أخاف عليكم أن تشركوا بعدي، ولكني أخاف عليكم أن تنافسوا فيها**). زه ستاسې د کاراوان مشر او پر تاسې ګواه یم، قسم په خدای چې زه همدا اوس خپل حوض ته ګورم، ما ته د دنیا د ټولو خزانو کلیانې راکړل شویدي، (او یا د ځمکې کلیانې را کړل شویدي) زه لدینه ویره نلرم چې تاسې به

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ما نه وروسته مشرکان شئ، زما ويره لدينه ده چې په دنيا کې به يو له بل سره په سيالۍ او مقابله اخته شئ.[1]

يوه شپه نا وخته له کور نه ووت، بقيع ته يې تشريف يوړ، هلته ښخو شويو مسلمانانو ته يې د مغفرت دعا وکړه ويې فرمايل: (السلام عليكم يا أهل المقابر، لِيَهْنَ لكم ما أصبحتم فيه بما أصبح الناس فيه، أقبلت الفتن كقطع الليل المظلم، يتبع آخرها أولها، والآخرة شر من الأولي)، وبشرهم قائلاً: (إنا بكم للاحقون). اې د قبرونو خاوندانو، سلام دې درباندې وي! په کوم حالت کې چې خلک دي د هغوی په نسبت ستاسې دا خپل حال مبارک شه، فتنې او فساد لکه د شپې د تيارو په شان داسې راغلې دي، يو په بل پسې را روانې دي، وروستۍ يې له لومړنۍ نه ډيره بده او خرابه ده. او همدلته يې هغوی ته د خپل ورتګ زيری هم ورکړ ويې فرمايل: موږ تاسې ته درتلونکي يوو.

د ناروغتيا پيل

د ۱۱ هجري کال د صفر مياشتې په ۲۹ مه د دوشنبې په ورځ رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په بقيع کې په يوه جنازه کې برخه درلوده. کور ته د ستنيدو په لار کې يې په مبارک سر درد شو، سختې تبې ونيو، دومره ګرم ؤ چې د لمدې شوې پټۍ په سر به يې هم حرارت محسوسيده. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ۱۱ ورځې د بيمارۍ په حالت کې خلکو ته لمونځ ورکاوه، د بيمارۍ ټوله موده يې ۱۳ يا ۱۴ ورځې وه.

وروستۍ اونۍ

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مرض زيات شو، زيات په تکليف شو، له خپلو ميرمنو نه به يې پوښتنه کوله : (أين أنا غداً؟ أين أنا غداً؟) سبا مې له چاسره نوبت دی؟ زه سبا له چا سره يم؟ درنې ميرمنې يې په هدف پوه شوې اجازه يې ورکړه هر چيرته يې چې زړه وي همهلته دې پاتې شي. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پداسې حال کې چې د فضل بن عباس او علي (رضي الله عنهم) په اوږو

---

[1]. متفق عليه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې تکيه کړې وه د عائشې (رضي الله عنها) کور ته ورغی، مبارک سر يې تړلی و، مبارکې پښې يې پر ځمکه ښنبيدلې او د عائشې (رضي الله عنها) کور ته ننوت او هملته يې د مبارک ژوند وروستی اونۍ تيره کړه.

عائشې (رضي الله عنها) به معوذتين (الفلق، الناس سورتونه) ورباندې لوستل او په هغه دعاګانو به يې دماوه کومې يې چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه زده کړې وې. دا سورتونه به يې لوستل په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) به يې چپول او کوفول، او د برکت په نيت به يې مبارک بدن دده په خپل مبارک لاس مسح کاوه.

له رحلت نه پنځه ورځې وړاندې

له وفات نه پنځه ورځې وړاندې د چارشنبې په ورځ د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په مبارک بدن سخت دردونه راغلل، مرض يې دومره ډير شو چې د الله حبيب (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پرکاله شو، بيهوشي پرې راغله ويې فرمايل: **(هريقوا علي سبع قِرَب من آبار شتي، حتى أخرج إلى الناس، فأعهد إليهم).** اوبه راباندې واچوئ! له بيلابيلو څاګانو نه اوه ژيه اوبه راباندې تويې کړئ، تر څو وکولی شم خلکو ته ورشم وصيت ورته وکړم. دهمدې امر په اساس په يوه لګن کې کينول شو، اوبه ورباندې واچول شوې تر څو په خود راغی، ويې فرمايل: **(حسبكم، حسبكم)**.بس دي، بس دي.

پدې سره يې لږ آرامي وشوه مرض يې کم شو، جومات ته يې پداسې حال کې تشريف يووړ چې مبارک سر يې تړلی و، په منبر کيناست، دا يې وروستی مجلس و، له حمد او ثنا وروسته يې خلکو ته وفرمايل: **(أيها الناس، إلي).** اې خلکو دلته راشئ! خلک ټول ورته راټول شول، بيا يې پخپلو خبرو کې وفرمايل: **(لعنة الله على اليهود والنصارى، اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد) ــ وفي رواية: (قاتل الله اليهود والنصارى، اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد) ــ وقال: (لا تتخذوا قبري وثناً يعبد).**

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يهودو او نصرانيانو دې د الله لعنت وي، چې د خپلو رسولانو له قبرونوڅخه يې جوماتونه جوړ کړيدي.[١] په بل روايت کې راځي چې ويې فرمايل: الله تعالی دې يهود او نصاری هلاک کړي، دوی د خپلو رسولانو له قبرونو نه جوماتونه جوړ کړيدي. بيا يې زياته کړه: زما له قبر نه بت مه جوړوئ چې عبادت يې وشي.[٢] يعنې زما د قبر عبادت ونکړئ.

بيا يې خپل مبارک نفس يا ځان د محاکمې او انتقام (قصاص) لپاره مخ کې کړ ويې فرمايل: (من كنت جلدت له ظَهْرًا فهذا ظهري فليستقد منه، ومن كنت شتمت له عِرْضاً فهذا عرضي فليستقد منه). که څوک مې په شا وهلي وي دا ده زما شا، زه حاضر يم انتقام دې واخلي، که چا ته مې بده خبره کړې وي، د هغه آبرو مې تويې کړې وي، دا دی زه حاضر يم له ما نه دې خپل وار واخلي. بيا له منبر نه راکوز شو د ماسپښين لمونځ يې وکړ. بيا بيرته منبر ته پورته شو، کيناست او خپله خبره يې تکرار کړه. د دښمنۍ او نورو په هکله يې خبره وکړه، پدې وخت کې يوه شخص وويل: زما په تا باندې درې درهمه دي! رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفرمايل: (أعطه يا فضل). اې فضل! درې درهمه ورکړه. بيا يې د انصارو په هکله وصيت وکړ ويې فرمايل: (أوصيكم بالأنصار، فإنهم كِرْشِي وعَيْبَتِي، وقد قضوا الذي عليهم وبقي الذي لهم، فاقبلوا من مُحْسِنهم، وتجاوزوا عن مسيئهم)، وفي رواية أنه قال: (إن الناس يكثرون، وتَقِلُّ الأنصار حتى يكونوا كالملح في الطعام، فمن ولي منكم أمراً يضر فيه أحداً أو ينفعه فليقبل من محسنهم، ويتجاوز عن مسيئهم). زه تاسې ته د انصارو په هکله د نيکۍ وصيت کوم، هغوی زما زړه او جګر دي، هغوی خپل مسووليت ادا کړيدی، خو حقوق يې پاتې دي، د هغوی د نيکو کارانو نيکۍ ومنئ او د ګنهګارانو له ګناه نه تير شئ. په بل روايت کې راځي چې ويې فرمايل: د خلکو شميره زياتيږي، خو انصار کميږي، بالاخره به دومره کم شي لکه مالګه په طعام کې. که له تاسو نه چا ته داسې دنده او کار وسپارل شو چې د ګټې او زيان رسولو توان يې درلود، نو د انصارو نيکي دې ومني او د مقصرينو له ګناه نه يې دې تير شي[٣].

---

(1). بخاري ١/ ٦٢ - موطا الامام مالک ص ٣٦٠

(2). موطا الامام مالک ص ٦٥.

(3). بخاري ١/ ٥٣٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یې وفرمایل: (**إن عبداً خیره الله بین أن یؤتیه من زهرة الدنیا ما شاء، وبین ما عنده، فاختار ما عنده**). الله تعالی خپل یوه بنده ته اختیار ورکړیدی چې خوښه یې د دنیا له شان، شوکت، زیب او زینت نه چې څه غواړي اخلي او که هغه څه اخلي چې له الله سره دي، همدې بنده د دنیا په مقابل کې هغه څه خوښ کړل چې له الله تعالی سره دي.

ابو سعید الخدري وایي ددې خبرې په اوریدو سره ابوبکر (رضي الله عنه) په ژړا شو ویې ویل: یا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم)! زمونږ مور او پلار له تا قربان شه، ټول دې له تا قربانوي. راوي وایي مونږ د ابوبکر ژړا ته حیران شوو، ځینو وویل: دې شیخ ته وګورئ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغه بنده په هکله خبرې کوي چې الله تعالی د دنیا او آخرت په مینځ کې اختیار من کړیدی، خو دا شیخ یعنې ابوبکر (رضي الله عنه) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته وایي میندې او پلرونه درنه قربانوو! ابو سعید (رضي الله عنه) وایي مونږ هغه وخت نه وو پوه شوي، وروسته پوه شوو چې همدا اختیار من شوی بنده پخپله رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ؤ، او ابوبکر (رضي الله عنه) له مونږ نه ډیر پوهیده.[١]

بیا رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**إن من أمنّ الناس علي في صحبته وماله أبو بکر، ولو کنت متخذاً خلیلاً غیر ربي لا تخذت أبا بکر خلیلاً، ولکن أخوة الإسلام ومودته، لا یبقین في المسجد باب إلا سد، إلا باب أبي بکر**).

له ما سره د ملګرتیا او مالي همکارۍ له وجې نه تر ټولو زیات احسان او نیکي ابوبکر (رضي الله عنه) کړیده، که له الله پرته مې خلیل (دوست) نیولی، نو ابوبکر به مې خلیل وای، خو له هغه سره مې د ورورۍ او اسلام اړیکې دي، ددې جومات ټولې دروازې دې بندې شي، یوازې د ابوبکر (رضي الله عنه) دروازه دې خلاصه وي او نه دې بندیږي.[٢]

---

(1). متفق علیه
(2). متفق علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلور ورځې له رحلت نه مخکې

له رحلت نه څلور ورځې وړاندې د پنجشنبې په ورځ د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرض ډیر سخت شوی وُ، په همدې حالت کې یې وفرمایل: **(هلموا أكتب لكم كتاباً لن تضلوا بعده).** زرکوئ، راشئ چې یو لیک درته ولیکم، تر څو وروسته هیڅ ګمراه او بې لارې نه شئ. په خونه کې څو کسه اصحاب ناست وو چې عمر (رضي الله عنه) هم پکې و، هغه وویل: په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مرض زیات شوی، سخت په تکلیف دی، ستاسې سره قرآنکریم شته، همغه درته کافي دی. پدې سره د حاضرو اصحابو (رضي الله عنهم) تر مینځ اختلاف پیدا شو، غالمغال جوړ شو، ځینو ویل راوړئ چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) څه درته ولیکي، نورو د عمر (رضي الله عنه) قول تاییداوه، په همدې ترتیب شور جوړ شو او رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: **(قوموا عني).** لاړ شئ، رانه لاړ شئ.[1]

وأوصى ذلك اليوم بثلاث: أوصى بإخراج اليهود والنصاري والمشركين من جزيرة العرب، وأوصى بإجازة الوفود بنحو ما كان يجيزهم، أما الثالث فنسيه الراوي. ولعله الوصية بالاعتصام بالكتاب والسنة، أو تنفيذ جيش أسامة، أو هي: (الصلاة وما ملكت أيمانكم).

په همدې ورځ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) درې اوامر صادر کړل یعنې د دریو شیانو توصیه یې وکړه : امر یې وکړ چې یهود ، نصرانیان او مشرکان دې له عربي جزیرې نه اخراج شي، بل امر یې دا وُ چې له نمایندګانو سره دې دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د سنت مطابق نیکه معامله کیږي او په ښې طریقې سره دې رخصتیږي، خو دریم امر یې د راوي هیر شویدی کیدای شي دریم امر په قرآنکریم او سنتو د عمل کولو په هکله وي او یا د اسامه د لښکر په هکله دده د حکم د تعمیل په اړه وي او یا د لمانځه د پابندۍ او غلامانو سره د نیکۍ په هکله وي.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د همدې پنجشنبې تر ورځې که څه هم ډیر په تکلیف وُ خو د لمونځونو امامت یې کاوه پدې ورځ یې هم خلکو ته د ماښام لمونځ ورکړ، د والمرسلات عرفا سورت یې پکې تلاوت کړ.[1]

---

[1]. بخاري عن ام الفضل باب مرض النبي ٠علیه السلام) ٢/ ٦٣٧

[1]. متفق علیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو لماسختن يې بيماري ډيره زياته شوه ونه توانيد جومات ته تشريف يوسي. عائشه (رضي الله عنها) وايي: لماسختن رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پوښتنه وکړه : (أصلی الناس؟) آيا خلکو لمونځ کړئ؟ مونږ ورته وويل: نه، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! هغوی ستا انتظار باسي، ويې فرمايل: (ضعوا لي ماء في المخْضَب). په لگن کې لږ اوبه راته واچوئ، مونږ اوبه ورته واچولې، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غسل وکړ او غوښتل يې لاړ شي خو بيهوشه شو، او کله چې په حال راغی ويې فرمايل: (أصَلَّی الناس؟) آيا خلکو لمونځ ادا کړئ؟ دوهم او دريم ځل يې همداسې فرمايل، زمونږ ځواب به داسې وُ چې نه يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغوی ستا په انتظار ناست دي، ده به غسل وکړ هڅه به يې وکړه لاړ شي خو بيهوشي به ورباندې راغله، نو بالاخره يې ابوبکر (رضي الله عنه) ته خبر وليږه چې امامت وکړي او په خلکو لمونځ ادا کړي. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مريضۍ په ورځو کې حضرت ابوبکر (رضي الله عنه) د ۱۷ لمونځونو امامت کړيدی.[۲]

عائشې (رضي الله عنها) درې، څلور ځلې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) حضور ته عرض وکړ چې امامت له ابوبکر (رضي الله عنه) نه واخلې ځکه ويريده هسې نه خلک يې پلار په بدفالۍ او بدشگونۍ ونيسي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ورته وفرمايل: (إنكن لأنتن صواحب يوسف، مروا أبا بكر فليصل بالناس).تاسې د يوسف (عليه السلام) ملگرې ياستئ، يعنې په زړه کې مو يو څه دي او په خوله بل څه وايئ، ابوبکر ته امر وکړئ چې خلکو ته لمونځ ورکړي. عائشې (رضي الله عنها) په خوله عرض وکړ، يا رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)! ابوبکر چې ستا په ځای ودريږي له ډيرې ژړا نه خلکو ته قرآنکريم نه شي اورولئ، دا يې د خولې خبره وه خو په زړه کې يې دا هم وه چې که رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لدې مرض نه وفات شي هسې نه چې خلک د ابوبکر (رضي الله عنه) امامت په بدفالۍ ونيسي او همدا عقيده يې په زړه کې پخه شي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) امر وکړ ابوبکر ته ووايئ چې د خلکو امامت وکړي.

---

[۲]. بخاري ۹۹/۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـه رحلت نـه دری ورځې وړانـدې

جابر (رضي الله عنه) وايي:له رحلت نه دری ورځې وړاندې مې له نبي (صلی الله عليه و سلم) نه واوريدل چې فرمايل يې: (**ألا لا يموت أحد منكم إلا وهو يحسن الظن بالله**).د تاسو هر يوه ته ښايي پداسې حال کې ومري چې په الله تعالی يې ګمان نيک وي.

له رحلت نه يوه يا دوې ورځې وړاندې

د شنبې يا يکشنبې په ورځ د رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سلم) صحت څه نا څه ښه وُ، د دوو کسانو په مرسته يې جومات ته تشريف يوور، پدې وخت کې ابوبکر (رضي الله عنه) خلکو ته د ماسپښين لمونځ ورکاوه، خو کله چې ابوبکر وليدل رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سلم) تشريف راوړ کوښښ يې وکړ په شا شي، ولې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) اشاره ورته وکړه چې په شا نه شي او ويې فرمايل: ما د ابوبکر چپی خوا تـه کينـوئ، همغـه وه چې د ابـوبکر چـپې خوا ته کينول شو، ابوبکر (رضي الله عنه) به د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په لمانځه پسې اقتدا وکړه او دده مبارک تکبير به يې تکراراوه او خلکو تـه بـه يې رساوه[1].

له رحلت نه يوه ورځ مخکې

د يکشنبې په ورځ يعنې له رحلت نه يوه ورځ مخکې رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صحبه و سلم) خپل ټول غلامان آزاد کړل، اوه (۷) ديناره يې درلودل هغه يې هم صدقه کړل، خپله وسله يې هم مسلمانانو ته ورکړه. د شپې له خوا عـائشې (رضـي الله عنهـا) د چراغ لپاره تيل له کومې ګاونډۍ نه پور واخيستل، او په همدې وخت کې د رسول الله (صلی الله عليـه و الـه و صـحبه و سلم) زغره د ۳۰ صاعه تقريباً ۷۵ کيلو ګرامه وربشو په بدل کې له يوه يهودي سره ګرو وه.

د رسول الله ﷺ د مبارک ژوند آخرينۍ ورځ

[1]. صحيح البخاري ۹۸/۱_۹۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انس بن مالک (رضي الله عنه) روايت کوي چې د دوشنبې په سهار ابوبکر خلکو ته لمونځ ورکاوه، ناڅاپه خلک متوجه شول چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د عائشې (رضي الله عنها) د کوټې پرده پورته کړې او دوی ته ګوري، دوی په لمانځه ولاړ وو. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې حالت په ليدو سره تبسم وکړ، ابوبکر (رضي الله عنه) فکر وکړ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) تشريف راوړي نو له خپل ځای نه په شا شو چې صف ته ورسيږي.

انس (رضي الله عنه) وايي: د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ليدو سره مسلمانان دومره خوشاله شول چې نژدې وه لمونځ پريږدي، او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدمت او پوښتنې ته ورشي، خو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پخپل مبارک لاس اشاره وفرمايله چې خپل لمونځ پوره کړي، بيا يې خپلې حجرې ته تشريف يووړ او پرده يې را کوزه کړه.[1]

لدينه وروسته په رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بل لمانځه وخت رانغی. چې غرمه شوه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپله ګرانه لور فاطمه (رضي الله عنها) راوغوښتله پټ په غوږ کې يې څه ورته وويل: فاطمه (رضي الله عنها) په ژړا شوه، بيا يې بله خبره پټه ورته وکړه په هغې سره فاطمه (رضي الله عنها) په خندا شوه.

عائشه (رضي الله عنها) وايي: وروسته مې له فاطمې (رضي الله عنها) نه ددې موضوع په هکله وپوښتل، هغې راته وويل: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پټ راته وويل: زه رحلت کوم، له همدې مرض نه وفات کيږم، ما ددې خبرې په اوريدو سره وژړل، بيا يې راته وويل چې زما په کورنۍ کې به ته له ټولو نه لومړی په ما پسې راځې، زه پدې سره خوشاله شوم او ومې خندل.[2]

همدا راز رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) فاطمې (رضي الله عنها) ته زيری ورکړ چې ته د ټولې دنيا د ښځو سرداره يې[1] ځنې روايتونه پدې دلالت کوي چې له فاطمې (رضي الله عنها) سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) دا خبرې او دا زيری د ژوند په وروستۍ ورځ نه بلکه و ر و ستۍ اونۍاواز کې و.

---

[1]. صحيح بخاري باب مرض النبي (عليه السلام) ۲/ ۶۴۰

[2]. بخاري ۲/ ۶۳۸

[1]. رحمة للعالمين ۱/ ۲۸۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاطمی (رضي الله عنها) چې د خپل محبوب پلار دا مرض او درد ولید، چیغه یې کړه، وای، په پلار مې څه حال دی، څومره په تکلیف دی؟ رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**ليس على أبيك كرب بعد اليوم**). ستا پلار به له نن نه وروسته هیڅ غم او درد ونه ویني.[۲]

بیا یې حسن او حسین (رضي الله عنهما) راوغوښتل دواړه یې مچې کړل او د دوی په هکله یې د نیکۍ وصیت وکړ، بیا یې خپلې میرمنې راوغوښتلې ټولو ته یې وعظ او نصیحت وکړ، هماغه وه چې درد او مرض یې زیات شو، په بدن کې یې د هغو زهرو اثر ښکاره شو چې په خیبر کې یې خوړلي وې، فرمایل به یې: (**يا عائشة، ما أزال أجد ألم الطعام الذي أكلت بخيبر، فهذا أوان وجدت انقطاع أبهَرِي من ذلك السم**). اې عائشه! د هغه طعام درد احساسوم کوم مې چې په خیبرکې خوړلی وې، فکر کوم چې د ملا رګ مې له هغه زهرو نه پرې شویدی.[۳]

پر مبارک مخ یې څادر پروت و، چې په تنګ شو څادر یې ایسته کړ او خلکو ته یې د وصیت او نصیحت په توګه چې همدا یې وروستی نصیحت و، وفرمایل: (**لعنة الله على اليهود والنصارى، اتخذوا قبور أنبيائهم مساجد ـ يحذر ما صنعوا ـ لا يبقين دينان بأرض العرب**). پر یهودو او نصرانیانودې د الله لعنت وي، د خپلو نبیانو قبرونه یې په عبادتخانو بدل کړي،ـ لدینه مطلب د خلکو منع کول وـ په عربي سیمه کې دوه دینونه ته پاتې کیږي. او خلکو ته یې د نصیحت په توګه فرمایل: (**الصلاة، الصلاة، وما ملكت أيمانكم**[٤]). د لمانځه او هغو غلامانو خیال ساتئ چې تر لاس لاندې مو دي. همدا فرموده یې د ځان کندن په وخت کې څو ځله تکرار کړه.

ځنکدن

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ځنکدن را لنډ شو، عائشې (رضي الله عنها) ځانته را تکیه کړ، تکیه یې ورباندې کړې وه. له همدې امله به عائشې

---

[۲]. صحیح بخاري ۲/ ۶۴۱ .

[۳]. صحیح بخاري ۲/ ۶۳۷ .

[٤] . نفس المصدر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رضي الله عنها) همیشه ویل: پر ما باندې د الله تعالی له رحمتونو او نعمتونو څخه یو دا دی چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زما په کور کې، زما د نوبت په ورځ او زما د غاړې او لمنې تر مینځ وفات شوی، او الله تعالی د ده(صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د وفات په وخت زما د خولې لاړې د هغه له مبارکو لاړو سره ګډې کړې. عبدالرحمن بن ابوبکر (رضي الله عنهما) زما کور ته راغی، په لاس کې یې مسواک و، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ما باندې تکیه کړې وه، متوجه شوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هغه د مسواک په لور ګوري، پوه شوم چې مسواک غواړي، عرض مې وکړ: مسواک درته واخلم؟ ده په اشاره سره پوه کړم چې هو. ما هغه مسواک ورنه واخیست، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لپاره کلک ؤ عرض مې وکړ درته نرم یې کړم؟ په مبارک سر یې اشاره وکړه، چې هو. ما ورته نرم کړ او ورمې کړ هغه ډیر ښه استعمال کړ.

په یوه روایت کې دا هم راغلي چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په ډیره ښه طریقه مسواک وواهه، له خوا سره یې د اوبو منګی ایښې و، دواړه لاسونه به یې پکې غوټه کړل او پر مبارک مخ به یې راکش کړل او فرمایل به یې: (**لا إله إلا الله، إن للموت سكرات...) الحديث.** [**له یوه الله پرته بل د عبادت وړ نشته، بیشکه چې مرګ سختۍ لري.**][1] کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مسواک استعمال کړ، مبارک لاس یا ګوته یې پورته کړه سترګې یې چت ته ونیولې مبارکې شونډې یې وخوځیدې، عائشې (رضي الله عنها) غوږ ورته ونیو او وایې وریدل چې فرمایي: ((**مع الذين انعمت عليهم من النبيين و الصديقين و الشهداء و الصالحين و حسن اولئك رفيقا اللهم اغفر لي و ارحمني و الحقني بالرفيق الاعلى اللهم الرفيق الاعلى**)) [2] [**له هغو کسانو سره چې نعمت دې ورکړی له انبیاوو (علیهم السلام)، صدیقانو، شهیدانو او صالحینو نه، هغوی ډیر غوره ملګري دي اې خدایه! عفوه راته وکړې، رحم راباندې وکړې او ما له رفیق اعلی سره یو ځای کړې، اې خدایه رفیق اعلی درنه غواړم.**] دا وروستۍ کلمه یې درې ځله تکرار کړله مبارک لا س یې په اړخ ولوید او له رفیق اعلی سره یو ځای شو. ((**انا لله و انا اليه راجعون**))

---

[1]. بخاري باب مرض النبي ٠ علیه السلام، ۶۴/۲.

[2] بخاري همغه باب .او اخر ما تکلم به النبي (علیه السلام،۲۳۸/۲تر ۲۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه وخت د د وشنبې ورځ غرمه مهال د سختې ګرمۍ وخت ؤ، د هجرت يوولسم کال د ربيع الاول ۱۲ نيټه وه. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک عمر ۶۳ کاله او څلور ورځې و.

پر اصحابو (رضي الله عنهم) د غمونو انبارونه

د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د رحلت دردونکې خبرخور شو د مدينې په اوسيدونکو قيامت جوړ شو، په سترګو يې تپه تياره شوه. انس (رضي الله عنه) وايي: ما مدينې ته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د راتګ له ورځې نه بله زياته روښانه او نيکمرغه ورځ نده ليدلې، او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وفات له ورځې نه مې بله زياته تياره او د ر د ونکې ورځ نده ليدلې.(۱)

کله چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رحلت وکړ فاطمې (رضي الله عنها) وويل: واى پلار جانه! ستا غم جبريل (عليه السلام) ته ژاړو!(۲)

د عمر (رضي الله عنه) دريځ

عمر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د وفات د خبر په اوريدو سره له خود نه ووت دا يې نه شواى منلى، حيران ؤ، دهشت اخيستى ؤ.

ويل به يې: ځينې منافقان ګمان کوي چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رحلت کړيدى، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) رحلت ندى کړى، بلکه خپل رب ته ورغلى لکه موسى بن عمران (عليه السلام) چې خپل رب ته ورغلى و او ۴۰ ورځې له خپل قوم نه غايب شوى و، دا وروسته له هغې چې وويل شول مړشويدى خو هغه بيرته ورته راغى، قسم په خداى چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هم بيرته راځي، او د هغو کسانو لاسونه او پښې به پرې کوي چې ګمان کوي او وايي وفات شويدى[1].

---

(1). الدارمي. مشكاة المصابيح ۵۴۷/۲.

(2). بخاري باب مرض النبي (عليه السلام) ۲/ ۲۴۱

[1]. ابن هشام ٦٥٥/٢.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابوبکر (رضي الله عنه) دريغ

ابوبکر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د رحلت په وخت کې له مدينې نه د باندې په سنح نومې کلي کې وُ، په آس سپور راغی مخامخ جومات ته داخل شو له چا سره يې خبرې نه کولې، د عائشې (رضي الله عنها) کور ته ورغی او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له مبارک سر سره ودريد. پر هغه مبارک يمني ليکه دار چادر غوړول شوی و، چادر يې له مبارک مخ نه پورته کړ، مبارک مخ يې مچې کړ، ويې ژړل او ويې ويل: مور او پلار مې له تا قربان، الله تعالی تا ته دوه ځله مرګ نه درکوي، کوم مرګ يې چې درته ټاکلی وُ هغه درته راغی.
بيا د باندې راووت. هلته عمر (رضي الله عنه) له خلکو سره په مناقشه بوخت وُ ابوبکر وويل: اې عمره! کينه. عمر نه کيناست خلک ټول له عمر نه ابوبکر ته راغلل، ابوبکر وويل: اما بعد: چا چې د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) عبادت کاوه هغه دې پوه شي چې محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفات شو، او څوک چې د الله عبادت کوي هغه دې پوه شي چې الله د محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خدای ژوندی دی مرګ نه لري. الله تعالی فرمايي: ((وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِيْن مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئاً وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ)) (آل عمران: ١٤٤)
[نه دی محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مګر يو رسول د الله په تحقيق سره له ده نه مخکې ډېر رسولان تير شويدي آيا نو که مړ شي محمد يا شهيد کړی شي نو بيرته به وګرځئ تاسې به پوندو خپلو (کفر ته) او هر څوک چې بيرته وګرځيده په پوندو خپلو (کفر ته) نو الله ته به هيڅ زيان ونه رسوي او ژر به جزا ورکړي الله شکر ګزارو ته.]
ابن عباس (رضي الله عنهما) وايي: کله چې ابوبکر دا آيت تلاوت کړ خلک داسې شول لکه چې دا آيت همدا اوس نازل شوی وي، او يدې سره ټولو همدا آيت شريف تلاوت کاوه. ابن مسيب وايي: عمر (رضي الله عنه) وويل: په خدای قسم کله چې ابوبکر دا آيت تلاوت کړ، بالکل بې حسه شوم، په لاره نه شوای تلی، پښې مې بې سيکه شوې او دا آيت مې چې ولوست په ځمکه ولويدم او پوه شوم چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وفات شوی دی.[1]

[1]. بخاري ٢/ ٦٤٠_٦٤١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجهیز، تکفین او تدفین

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له تجهیز او تدفین نه مخکې د خلافت په اړه اختلاف پیدا شو، د انصارو او مهاجرینو تر مینځ بحث او مناقشه پیل شوه. دوی په سقیفه بني ساعده کې راټول شوي وو، د خلافت په هکله یې ډیر بحث وکړ په پای کې یې په اتفاق سره ابوبکر (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خلیفه وټاکه. د خلافت په هکله دا بحث او مناقشه د دوشنبې تر ماښام پورې جاري وه، پدې شپه هم د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) تجهیز او تدفین و نه شو.

سهار شو پر رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) باندې هماغه یمني چادر غوړیدلی وُ، کورنۍ یې دروازې ورپسې بندې کړې وې، د سه شنبې په ورځ یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته غسل ورکړ، خو جامې یې همداسې په غاړه کې وې. عباس. علي، د عباس زامنو فضل او قثم (رضي الله عنهم) رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته غسل ورکړ. له دوی سره شقران چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ازاد شوی غلام وُ، اسامه بن زید، اوس بن خولي(رضي الله عنهم) هم ملګري وو. عباس، قثم او فضل به په یوه اړخ او بل اړخ اړاوه، اسامه او شقران اوبه ورباندې اچولی او علي (رضي الله عنهم) به غسل ورکاوه، اوس (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مبارک جسد په خپله سینه تکیه کړی وُ.

وروسته یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په دریو یمني کتاني جامو کې ونغښت، پدې کې کمیس او عمامه (لنګي) نه وه[۲] دا جامې یې کفن وې.

بیا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دفن کولو په هکله سره مخالف شول، تر څو ابوبکر (رضي الله عنه) وویل: ما له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه اوریدلي چې فرمایي: **(ما قبض نبي إلا دفن حيث يقبض)**.هر پیغمبر په هغه ځای کې دفن کیږي چیرته چې وفات شوی وي. په همدې اساس ابو طلحه انصاري (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هغه بستره چې پرې وفات شوی وُ پورته کړه او ترینه لاندې ځای ژور شو او قبر ورته جوړ

---

(۲). متفق علیه. بخاري ۱۲۹/۱. مسلم ۲۰۲/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. قبر یې لحد وُ، خلک به لس لس تنه راتلل او په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به یې لمونځ کاوه، د لمانځه امام یې نه وُ. لومړی د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کورنۍ او خپلوانو لمونځ پرې وکړ، وروسته مهاجرینو، بیا انصارو، له نارینه و نه وروسته ښځو، وروسته ماشومانو په رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لمونځ ادا کړ. پدې ډول د سه شنبې ورځ هم تیره شوه او د چارشنبې شپه را داخله شوه. عائشه (رضي الله عنها) وایي: مونږ تر هغې پورې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له دفن کولو نه خبر نه وو تر څو د چارشنبې په نیمایي شپه کې مو د بیلچو آواز واورید.[1]

---

[1]. مختصر سیره الرسول للشیخ عبدالله النجدي ص ۴۷۱. د نبي (علیه السلام) د رحلت په هکله دا کتابونه وګوره: بخاري باب مرض النبي (علیه السلام)، فتح الباري، صحیح مسلم، مشکاة المصابیح باب وفاة النبي (علیه السلام). ابن هشام ۲۴۹/۲ تر ۲۲۵. تلقیح فهوم اهل الاثر ص ۳۸_۳۹. رحمة للعالمین ۲۷۷/۱ تر ۲۸۲. مونږ عام تاریخونه له وروستي مصدر نه اخستي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبارکه نبوي کورنۍ

۱ - له هجرت نه مخکې په مکه کې نبوي کورنۍ عبارت وه له: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) او خديجه (رضي الله عنها) . د واده په وخت کې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ۲۵ کلن او خديجه (رضي الله عنها) ۴۰ کلنه وه، او تر څو چې ژوندۍ وه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) بل واده ونکړ.
له خديجې (رضي الله عنها) نه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) لوڼې او زامن پيدا شول، خو زامن يې يو هم ژوندی پاتې نه شو. او لوڼې يې عبارت دي له: زينب، رقيه، ام کلثوم او فاطمه (رضي الله عنهن). زينب (رضي الله عنها) له هجرت نه مخکې د خپلې ترور (خاله) له زوی ابو العاص بن الربيع سره واده کړې وُ. رقيه او ام کلثوم يې يوه په بله پسې عثمان (رضي الله عنهم) ته په نکاح ورکړې وې، فاطمه چې له علي (رضي الله عنه) سره يې د بدر او احد په مينځ کې واده کړې وُ. د فاطمې (رضي الله عنها) اولادونه حسن، حسين، زينب او ام کلثوم (رضي الله عنهم) وو.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپل امت په نسبت له نورو امتيازاتو او ځانګړتياوو نه علاوه يو امتياز دا درلود چې له څلور نه له زياتو ښځو سره نکاح ورته روا وه. ددې امر تر شا ډېر حکمتونه او رازونه پټ وو. نو رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ۱۳ ښځو سره نکاح کړې وه، د رحلت په وخت کې يې نهه (۹) ميرمنې ژوندۍ وې. دوې دده مبارک په ژوند کې وفات شوې وې چې يوه خديجه او بله ام المساکين زينب بنت خزيمه (رضي الله عنهما) وه، او دوې ميرمنې يې داسې وې چې ورسره يو ځای شوی نه و.
دلته د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نورو بيبيانو نومونه او ژوند په لاندې ډول وړاندې کوو:

۲ - سوده بنت زمعه (رضي الله عنها): رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د بعثت په لسم کال د خديجې (رضي الله عنها) له وفات نه څو ورځې وروسته واده ورسره کړی وُ. سوده مخکې د خپل تره له زوی سکران سره واده کړی وُ، وروسته هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو، کونډه شوه او بیا یې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د ګډ ژوند شرف تر لاسه کړ.

۳- عائشه بنت ابی بکر (رضي الله عنهما): رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورسره د بعثت په یوولسم کال له سوده سره له واده نه یو کال وروسته د شوال په میاشت کې یعنې له هجرت نه دوه کاله او پنځه میاشتې مخکې نکاح کړې وه، چې دغه وخت عائشه (رضي الله عنها) (۶) کلنه وه، بیا له هجرت نه اوه میاشتې وروسته کله چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) عمر **۵۶** کاله او د عائشې (رضي الله عنها) عمر (۹) کاله وُ په مدینه کې د لومړي هجري کال د شوال په میاشت کې واده وکړ. عائشه یوازینۍ پیغله ده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ورسره واده کړی، نورې میرمنې یې ټولې کونډې وې. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له عائشې سره ډېره مینه درلوده، عائشه (رضي الله عنها) له نورو نه ډېره هوښیاره، فقیهه او عالمه میرمن وه.

۴- حفصه بنت عمر (رضي الله عنهما): د نوموړې میړه خنیس بن حذافه سهمي د بدر او احد تر مینځ مړ شو، نو وروسته په دریم هجري کال کې یې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د نکاح شرف وګاټه.

۵- زینب بنت خزیمه (رضي الله عنها): دغه بي بي له بني هلال بن عامر بن صعصعه کورنۍ ښځه وه. له فقیرانو او بیوزلانو سره یې ډېره همدردي لرله، نیکي به یې ورسره کوله او له همدې کبله په ام المساکین د مسکینانو په نوم مشهور وه. لومړې یې له عبدالله بن جحش (رضي الله عنه) سره واده کړی و، هغه د احد په غزا کې په شهادت ورسید، او د هجرت په څلورم کال رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نکاح ورسره وکړه، خو له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره له واده نه دوې یا درې میاشتې وروسته وفات شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- ام سلمه هند بنت ابي اميه (رضي الله عنها): لومړنی میړه یې ابو سلمه (رضي الله عنه) وُ، هغه د څلورم هجري کال په جمادي الاخر کې وفات شو، نو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همدې کال د شوال په میاشت کې واده ورسره وکړ.

۷- زينب بنت جحش (رضي الله عنها) بن رئاب چې له بني اسد بن خزيمه قبيلې څخه وه. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عمه لور هم کيدله، لومړی یې له زيد بن حارثه (رضي الله عنه) سره واده وکړ. وروسته زيد طلاقه کړه، او الله تعالی رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته داسې حکم وکړ: ((فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَراً زَوَّجْنَاكَهَا)) [وروسته له دينه چې زيد ورسره يو ځای شو مونږ هغه تا ته په نکاح در کړه.]
پدې هکله د احزاب سورت څو آيتونه نازل شول، پدې آيتونو کې د نسبتي زوی (پسر خواندګی) مسئله ښه توضيح شويده چې وروسته به اشاره ورته وکړو. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د پنځم هجري کال په ذي القعده کې له زينب سره واده وکړ.

۸- جويريه بنت حارث (رضي الله عنها): حارث د بني مصطلق کورنۍ سردار وُ، جويريه له غزا نه وروسته اسيره شوه، لومړی د ثابت بن قيس بن شماس په برخه ورسيده، هغه مکاتبه ورسره وکړه يعنې د پيسو په مقابل کې يې د آزادۍ موافقه ورسره وکړه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پيسې ورکړې آزاده شوه او د شپږم هجري کال په شعبان مياشت کې يې واده ورسره وکړ.

۹- ام حبيبه رمله بنت ابي سفيان (رضي الله عنها): نوموړې د عبيدالله بن جحش ښځه وه. دواړو حبشې ته هجرت وکړ، خو ميړه يې هلته مرتد شو، مسيحي شو او هلته مړ شو، ام حبيبه پخپل دين قايمه وه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په اووم هجري کال د محرم په مياشت کې د عمرو بن اميه ضمري په لاس نجاشي ته ليک وليږه چې له ام حبيبه سره يې د واده هيله پکې څرګنده کړې وه، نو هغه يې هلته د نکاح عقد وتاړه او له شرحبيل بن حسنه (رضي الله عنه) سره يې ورته راوليږله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- صفيه بنت حيي بن اخطب (رضي الله عنها): صفيه په خيبر کې د مسلمانانو په اسارت کې ولويده، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه د ځان لپاره غوره کړه، آزاده يې کړه او په ۷ هجري کال کې د خيبر له فتحې وروسته نکاح ورسره وکړه.

۱۱- ميمونه بنت حارث (رضي الله عنها): دا د عباس (رضي الله عنه) د ښځې ام الفضل لبابه بنت حارث (رضي الله عنها) خور وه. رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په عمره القضاء کې يعنې د اووم هجري کال په ذي القعده کې له احرام نه له حلاليدو وروسته نکاح ورسره وکړه.

دا وې هغه يوولس ميرمنې چې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره يې د نکاح او واده شرف حاصل کړی وُ. خديجه او ام المساکين (رضي الله عنهما) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په ژوند وفات شوې، خو نهه (۹) نورې ميرمنې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د رحلت په وخت کې ژوندۍ وې او دوې ښځې داسې وې چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د نکاح عقد ورسره تړلې وُ خو واده يې ورسره و نه شو، هغه يوه له بني کلاب او بله له کنده کورنۍ څخه وه چې په جونيه سره يې شهرت درلود. پدې هکله د روايتونو تر مينځ څه اختلاف شته چې د تفصيلاتو بيانول يې ضروري نه شميرو.

د وينځو په هکله ويلی شو چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له دوو وينځو سره يو ځای شوی و چې يوه يې ماريه قبطي (رضي الله عنها) وه چې د مصر مقوقس ورکړې وه او له هغې څخه يې يو زوی درلود چې نوم يې ابراهيم وُ. ابراهيم ماشوم وُ چې وفات شو، د وفات نيټه يې د لسم هجري کال د شوال ۲۸ يا ۲۹ تاريخ وُ چې د ۶۲۲م کال د جنوري له ۲۷ مې سره سمون خوري. بله وينځه يې ريحانه بنت زيد نضري يا قرظي (رضي الله عنها) وه چې د بني قريظه په غزا کې په اسارت ونيول شوه، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه د ځان لپاره غوره کړه. ځينې روايتونه وايي چې ريحانه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ميرمن وه چې له اسارت نه وروسته يې آزاده او په نکاح کړې وه، خو ابن قيم لومړنۍ خبرې او روايت ته ترجيح ورکوي. ابو عبيده دوې نورې ميرمنې هم د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ميرمنو په ډله کې شاملوي چې يوه يې جميله وه چې په اسارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيول شوې وه او بله هغه وينځه وه چې زينب بنت جحش (رضي الله عنها) رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته ورکړې وه.[١]
که د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک ژوند ته په ځير وکتل شي، نو دا به له ورايه ښکاره شي چې لدې دومره ودونو نه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هدف د جنسي غريزې اشباع کول نه ؤ ځکه رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ځوانۍ لومړني تقريبا ديرش کاله له يوې څلويښت کلنې ښځې (خديجه (رضي الله عنها)) او بيا سوده (رضي الله عنها) سره تير کړيدي.
د ځوانې عمر يې له همدې زړو ميرمنو سره تير شويدی، نو آيا دا معقوله ده چې له ځوانۍ نه وروسته د پخوالي په عمر کې دې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) جنسي قوت دومره زيات شوې وي چې يو بل پسې (٩) نهه ودونه وکړي؟ که واقعيت ته وکتل شي او د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ژوند مراحل تر نظر تير شي، نو دا په ډاګه شي چې د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د هر واده شا ته هغه لوی مقاصد وو چې د عامو ودونو له مقاصدو نه ډير لوی وو، دا ودونه د مادي غرض لپاره نه بلکه د ډيرو سترو اهدافو پخاطر وو.
رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پرخپلو څلورو يارانو کوم چې د الله او اسلام په لار کې يې ډير مشکلات ګاللي او په آزموينه کې بريالي وتلي وو ډير عنايت او شفقت کړی له هغوی سره يې خپلې اړيکې ډيرې ټينګې ساتلې، او د همدې اړيکو د لا زيات ټينګيدو پخاطر يې له عائشه بنت ابوبکر (رضي الله عنهما) او حفصه بنت عمر (رضي الله عنهما) سره واده وکړ، رقيه او وروسته ام کلثوم يې عثمان، او فاطمه يې علي (رضي الله عنهم) ته په نکاح ورکړې.
هغه وخت عربانو خپلوي او دوستي ډيره پالله، خپلوانو ته يې زيات احترام درلود، په دوستۍ سره د قبايلو تر مينځ اړيکې مضبوطيدلې، دښمنۍ او جګړې وربانديې پای ته رسيدلې، او له خپلوانو سره دښمني او جګړه د شرم او بې ننګۍ خبره بلل کيدله.
له همدې امله رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) وغوښتل د خپلوۍ او ودونو له لارې ځينې قبيلې د ځان کړي، له همدې لارې له اسلام سره د هغوی دښمني او عداوت ختم کړي. ام سلمه (رضي الله عنها) له بني مخزوم قبيلې څخه وه، ابوجهل او خالد هم له همدې قبيلې څخه وو، له ام سلمه (رضي الله عنها) سره له واده نه وروسته خالد د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په خلاف د احد د غزا

---

[1]. زاد المعاد ١/ ٢٩

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شان سخته دښمني او کلک دريځ نه درلود ، بلکه څه وخت وروسته پخپله خوښه مسلمان شو. همدا راز ابو سفيان له هغې نه وروسته چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) يې لور ام حبيبه نکاح کړه د مسلمانانو په خلاف جګړه ونکړه. له جويريه او صفيه سره له واده نه وروسته د يهودانو دوې قبيلې بني مصطلق او بني نضير هم پداسې عمل لاس ندی پورې کړی چې په دښمنۍ دلالت وکړي بلکه جويريه خو د خپل قوم لپاره تر ټولو نه زياته برکتي ښځه وه ځکه لدې سره له واده نه وروسته اصحابو (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د خپلوۍ د درناوي په خاطر د هغې د قوم سل کورنۍ آزادې کړې او ټولو به ويل: دوی د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) خپلوان دي بايد آزاد شي، څرګنده ده چې دې احسان او نيکۍ د هغوی پر زړونو ډيره مثبته اغيزه درلوده.

د اسلام او مسلمانانو په خلاف د دښمنۍ د کمولو او له مختلفو قبايلو سره د دوستۍ له ټينګولو نه علاوه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د ودونو ستر هدف دا ؤ چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) غوښتل له خپلو ميرمنو نه د داعيانو او معلمانو کار واخلي، ځکه هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پدې مکلف ؤ چې دا له تمدن، فرهنګ او ثقافت نه ليرې او پردی قوم داسې وروزي چې د ژوند په ټولو آدابو او اخلاقو سمبال وي. هغه (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نوې ټولنه جوړوله، او د ټولنې حاکمو اصولو دا اجازه نه ورکوله چې نارينه او ښځينه دې سره ګډ وي، او دا ممکنه نه وه چې د عربي ټولنې ښځې دې خپل نوي اسلامي فرهنګ او ثقافت مخامخ له نارينه وو نه زده کړي. ښځې د ټولنې يوه مهمه برخه وه او د هغوی پوهه، روزنه او ښوونه لکه د نارينه وو په شان ضروري او لازمي وه، بناءً رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مجبور وو ددې لوی عمل د ادا کولو پخاطر د ښځو د روزنې او ښوونې پخاطر د مختلفو عمرونو درلودونکې ښځې غوره کړي، د مختلفو عمرونو او مختلفو صلاحيتونو خاوندانې ښځې په نکاح کړي، هغوی په اسلام او اسلامي اخلاقو وروزي، د دين احکام ور زده کړي او داسې معلمانې ورنه جوړې کړې چې وکولې شي په بريااليتوب سره ښارې او بانډه والې ميرمنې وروزي، هغوی ته د اسلام پيغام ورسوي، زړو او ځوانو ښځو ته اسلامي آداب او اخلاق په عملي توګه ور زده کړي او ښځو ته د تبليغ دنده ادا کړي. د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) قدرمنو ميرمنو (رضي الله عنهن) د اسلام د مبلغانو رول ادا کړی، هغوی په ډيره ښه توګه د رسول الله (صلی الله عليه و اله و

(c) ketabton.com: The Digital Library

صحبه و سلم) کورني او ژوندني حالات ښځو ته انتقالول، هغوی به په ټولو امورو کې له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه زده کړه کوله او بیا به یې نورو ښځو ته ښوونه کوله. دا دنده هغو بيبيانو ډيره ښه ادا کړيده چې ډير عمر ژوندۍ وې لکه عائشه (رضي الله عنها)، نومورې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) زيات شمير مبارک اقوال او سپيڅلي اعمال نورو ته رسولي دي.

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) يو واده داسې وُ چې په هغه سره د جاهلي دور يو زوړ عادت او رواج مات شو، په عربانو کې زوې نيول (پسر خواندګی) رواج درلود. پسر خوانده به د اصلي او نسبي زوی په شان ټول حقوق درلودل او په هر څه کې به د نسبي زوی په شان معامله ورسره کيدله. دا رواج دومره خور شوی و چې له مينځه وړل يې آسانه او ساده کار نه وُ، څرګنده ده چې دې رواج د طلاق، نکاح، ميراث او نورو معاملاتو په برخه کې له اسلامي احکامو سره تعارض درلود، پدې عادت او رواج کې نور ډير داسې مفاسد او فتنې پټې وې چې اسلام د هغو د له مينځه وړلو لپاره راغلي و. د همدې جاهلي عادت د ابطال او له مينځه وړلو لپاره الله تعالی خپل رسول (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته امر وکړ چې له زينب بنت جحش سره نکاح وکړي. زينب (رضي الله عنها) د زيد ښځه وه، زيد د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پسر خوانده وُ يعنې هغه يې په فرزندۍ يا زوی توب نيولی وُ. زيد چې له زينب سره واده وکړ، له واده نه وروسته د دواړو تر مينځ د ګډ ژوند شرايط نه وو برابر، اختلاف يې سره درلود، نو زيد اراده وکړه طلاقه يې کړي.

دا داسې وخت وُ چې کافران له هرې خوا نه پر مسلمانانو د حملې په حال کې وو، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مشرکانو، يهودانو او منافقانو له تبليغاتو نه ويريده، او دا تشويش يې درلود چې هسې نه دښمنان لدينه هم دده په خلاف د يوې تبليغاتي وسيلې په توګه کار واخلي، نو خوښه يې نه وه چې زيد خپله ښځه زينب طلاقه کړي. متردد وُ او څرګنده ده چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دا تردد او تمايل له هغه عزم او عزيمت سره پوره برابري نه درلوده، کوم چې له امله يې د الله تعالی له خوا را استول شوی و. الله تعالی پدې مساله کې عتاب ورته وکړ او ويې فرمايل: (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ)) (الاحزاب: ۳۷)

(c) ketabton.com: The Digital Library

[او کله چې تا وویل هغه (زید) ته چې انعام کړی ؤ الله پر هغه او انعام کړی ؤ تا پر هغه (په آزادولو سره) چې خپله ښځه وساته او ووېرېږه له الله ته حال دا چې پټوله تا په زړه کې هغه خبره چې الله یې ښکاره کوونکی ؤ او ته وېریدې له خلکو نه او الله ډېر لایق دی چې ویره ورنه ولرې.]

په پای کې زید هغه طلاقه کړه او له عدت نه وروسته رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) واده ورسره وکړ. دا نکاح هغه وخت وشوه چې بني قریظه محاصره شوي وو. دا نکاح د الله په امر وشوه او الله دا وربانديې واجبه کړې وه هیڅ اختیار او مجال یې نه ؤ ورکړی، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پدې هکله هیڅ بله لاره او اختیار نه درلود. الله تعالی فرمایي: ((فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَراً زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَراً وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولاً)) (الاحزاب: ۳۷) [کله چې پوره کړ زید له هغې (زینب) نه خپل غرض (او طلاقه یې کړه او عدت یې پوره شو) نو په نکاح درکړه مونږ تا ته دغه (زینب) د پاره ددې چې نه وي پر مؤمنانو سختي او ویال په نکاح کولو د ښځو د ادعیاوو کې کله چې تمام کړي دوی خپل غرض ورنه او د الله امر نافذ دی.]

ددې حکم تر شا دا حکمت پروت ؤ تر څو پدې سره د فرزندی او پسر خواندگی په نامه مشهور شوی جاهلي دود له مینځه یوسي، الله تعالی دې ته اشاره فرمایي: ((ادْعُوهُمْ لآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ)) (الاحزاب: ۵)

[وبولئ تاسې دغه ادعیاء (پسر خواندگان) پلرونو د دوی ته دغه ډېر غوره دی په نزد د الله.]

((مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ))

(الاحزاب: ٤٠) [ندی محمد (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حقیقي پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسې نه، لیکن رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او خاتم د رسولانو دی.]

ډېر عادتونه او رواجونه داسې وي چې په تشه خبره او قول سره نه پرېښودل کېږي، بلکه د هغه له مینځه وړل له قول سره عملي مثال ته هم ضرورت لري. همدیته ورته یوه پیښه د عمرة الحدیبیه په وخت کې هم وشوه هغه مسلمانان او اصحاب (رضي الله عنهم) چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د پزې اوبه هم ځمکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته نه پرېږدي بلکه د عروه بن مسعود ثقفي په خوله هغه را اخلي او په بدن يې موښي، د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د اوداسه د اوبو په را اخيستلو کې يو له بل سره مقابله کوي، همدوی وو چې له خپل ګران رهبر سره يې د مرګ بيعت کړی، په همدې ډله کې ابوبکر، عمر او نور ياران وو، همدغو اصحابو (رضي الله عنهم) ته چې له تړون نه وروسته امر کيږي لاړ شئ خپل د قربانۍ څاروي حلال کړئ، ځانونه له احرام نه خلاص کړئ، وينو چې په قولي امر سره يو هم د حکم تعميل نه کوي، رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ددې صحنې په ليدو سره غمګين او خوابدی کيږي، خو کله چې ام سلمه (رضي الله عنها) مشوره ورکړه چې لومړی خپله قرباني ذبح کړي، له هيچا سره څه خبره ونکړي، نو بيا به ټول همدا کار عملي کوي. همداسې وشول رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) چې خپله د قربانۍ څاروی حلال کړ، اصحاب (رضي الله عنهم) ټول پاڅيدل د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) متابعت يې وکړ. د همدې مثال په رڼا کې د قولي او عملي حکم تر مينځ توپير معلومولی شو، او وينو چې عملي حکم څه ډول اغيزه او اثر لري.

له زينب بنت جحش (رضي الله عنها) سره د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له نکاح نه وروسته منافقانو ډير زهرجن تبليغات وکړل، ډيرې شبهې يې را ولاړې کړې، تردې حده چې ځينې کمزوري مسلمانان ترې متاثر هم شول، پدې وخت کې يو بل مشکل دا وُ چې له زينب سره واده د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پنځم واده کيده، او مسلمانانو ته خو له څلورو نه د زياتو ودونو جواز نه و، نو دلته دوه مشکله وو: لومړی دا چې دا د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پنځم واده کيده، بله دا چې زيد د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) پسر خوانده وُ چې د جاهلي عادت مطابق د هغه له طلاقې شوې ښځې سره واده نه وُ ورته روا. د همدې مشکلاتو د حل لپاره الله تعالی د احزاب سورت څو آيتونه را نازل کړل دا موضوع ګانې يې ښې وځيړلې او مسلمانانو ته يې وښودله چې پسر خواندګي په اسلام کې اصل نلري او بله دا چې الله تعالی خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته د ودونو په هکله داسې امتياز ورکړيدی چې بل چا ته نشته، دده لپاره له څلورو نه زيات ودونه روا دي، او د لوړو اهدافو پخاطر الله تعالی خپل رسول (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته دا ځانګړتيا ورکړيده.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له امهات المؤمنين (رضي الله عنهن) سره ډير د شرف، عزت اطمينان، احسان او نيکۍ ژوند وکړ. ټولې بيبيانې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرف، قناعت، صبر، تواضع، خدمت او حق پیژندنې نمونه وي، که څه هم رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیر د محرومیت ژوند تیراوه. انس (رضي الله عنه) وايي: فکر نه کوم چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به تر وفاته نرمه ډوډۍ خوړلې وي او یا یې دې پخپلو سترګوکباب شوی پسه لیدلی وي[١].

عائشه (رضي الله عنها) وايي: ډیر ځله داسې کیدله چې دوې، دوې میاشتې به مسلسل او د دریمې میاشتې تر رابره کیدو پورې به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په کور کې اور نه بلیده. عروه ورته وویل: ژوند مو په څه تیراوه؟ عائشه وفرمایل: په اوبو او خرما[٢]. پدې هکله ډیر روایات را نقل شویدي.

لدې اقتصادي مشکلاتو سره سره د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) میرمنو هیڅ اعتراض نه درلود، قانع وې، یوازې یو ځل یې له خپل ژوند او سخت حالت نه شکایت وکړ، خو پدې کې هم لوی حکمت پروت و دا د احکامو د تشریع علت شو، او په همدې مناسبت دا آیت نازل شو:

((يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً (٢٨) وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْراً عَظِيماً). (الاحزاب: ٢٨- ٢٩)

[اې نبي! ووایه ته ښځو خپلو ته که چیرې تاسې غواړئ همدغه ژوندون د دنیا او ښایست ددې بې ارزښته ژوندون، نو راشئ چې فایده در ورسوم او خوشې کړم تاسې په نیکۍ سره او که اراده لرئ د الله او د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) او د آخرت پس بیشکه الله تیار کړی دی د صالحینو د تاسې لپاره ډیر لوی اجر.]

دې عظیمو میرمنو د شرف او عزت په حکم ټولو دنیا ته شا کړه، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یې له هر څه نه غوره وباله یوې هم دا خوښه نکړه چې د دنیا مال او متاع دې وغواړي.

ددې میرمنو تر مینځ سره لدې چې شمیره یې ډیره وه، داسې څه مشکل ندې پیښ شوی کوم چې معمولاً د بنو تر مینځ واقع کیږي، خو کله نا کله به د انساني کمزورۍ له امله څه ستونزې پیښیدلې. او چې کله څه غلطي ور نه شوې الله تعالی عتاب

---

[١] . صحیح البخاري ٩٥٢/٢.

[٢] . نفس المصدر والصفحة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته کړی او دوی بيا هغه ندی تکرار کړی. الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ﴾. (التحريم:۱) د پنځم ايت تر پايه [اې رسوله ولې حراموې هغه څه چې الله درته حلال کړي دي.]

په پای کې وايم چې د ميرمنو د تعدد په هکله بحث ته ضرورت نشته ځکه ددې مسئلې يعنې د ښځو د تعدد زيات مخالفين هغه کسان دي چې د غربي تمدن نمايندګي کوي، خو که د اروپا او غربي نړۍ ژوند ته وګورو د هغوی هغه مشکلات او ستونزې تر نظر تيرې کړو، هلته کيدونکي هغه جرايم او جنايات وګورو چې وربانده راغلي، هغه بدبختۍ او مصيبتونه وشميرو کوم چې له همدې اصل (تعدد) نه د انحراف او انکار له امله وربانده رالويدلي دي، نو بيا ددې ضرورت نه پاتی کيږي چې ددې نظر د ابطال په هکله نور استدلال وشي، د اروپايانو او ټولو غربيانو عملي ژوند ددې لپاره ښه دليل دی چې تعدد مشکل او نقص نه بلکه ضرورت او حل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله (ﷺ) صفات او اخلاق

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د داسې جسماني او اخلاقي کمال، جمال او ښکلا خاوند وُ چې په ژبه یې وصف او بیان نه شي کیدلی. زړونه دده په محبت او دوستۍ ودان و، هره سینه یې له قدر او درناوي ډکه وه، خلکو دده له عظمت او کرم نه ځانونه قربانول. د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په شان قدر او منزلت د هیچا نه وُ او نه دی او نه به په راتلونکي کې شي، چا چې ژوند ورسره کړی دده د مینې او محبت بندیوان شوی، اصحابو (رضي الله عنهم) دومره مینه ورسره درلوده چې پخپله یې مرګ قبلاوه خو دا یې نه غوښتل د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) یو نوک خوږ شي.

له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سره د خلکو د مینې او محبت یو علت دا وُ چې هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دومره کمال خاوند وُ چې هر څوک یې خپلولی شوای. په راتلونکو کرښو کې به په مختصره توګه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د جمال او کمال په هکله را نقل شوي روایات تر نظر تیر کړو، خو مخکې لدینه چې ددې عظیم لارښود د کمال او ښکلا په هکله څه ووایو پدې اعتراف کوو چې مونږ په هیڅ صورت هم د هغه (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) حق په قلم او ژبه سره نه شو ادا کولی.

د رسول الله ﷺ اخلاقي کمال او شمایل

کله چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د هجرت په سفر کې د ام معبد خزاعي له خیمې نه تیر شو، له ام معبد سره یې ملاقات وشو، نوموړې خپل میړه ته دده (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صفات بیان کړل او پدې هکله یې داسې وویل: یو شخص مې ولید چې ډیر ښکلی او باوقاره وُ، ځلیدونکی مخ او غوره اخلاق یې درلودل، نه مریض وُ او نه یې اندامونه غیر متناسب وو، ډیر ښکلی او برابر وُ. زړه راښکونکی سر او مخ یې درلودل، تورې سترګې، لوړ آواز، اوږده غاړه، ګڼه ږیره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږده بانه، نښتي نرۍ وروځې او اوږده تور ويښتان يې درلودل، چې چپ به وُ ځانګړی وقار يې درلود او که خبرې به يې کولې عظمت او لوړوالی به يې له واريه ښکاريده. له ليرې نه ډير با هيبته او دروند ښکاريده او له نږدې نه ډير خوږ، شيرين ژبانه وُ، خبرې يې لنډې او مقبولې وې، نه يې زياتې خبرې کولې او نه له اندازې نه کمې، خبرې يې لکه ملغلرې وې. د متوسطې ونې خاوند وُ نه ډير لوړ او نه ډير ټيټ وُ، د داسې يوې ځانګې په شان وُ لکه چې د دوو ځانګو تر مينځ واقع شي او له دواړو نه وتلې او غوره وې، ملګرو يې ډيره مينه ورسره درلوده، چې ده به خبرې کولې ملګري به يې چوپ وو، امر به يې چې وکړ ټول به يې تعميل ته ولاړيدل، امر يې منل کيده، نه بد خوی وُ او نه ظالم. (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم)[۱]

علي بن ابي طالب (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) په وصف کې وايي: نه ډير بې اندازې لوړ او نه ډير ټيټ وُ، متوسطه ښکلې ونه يې درلوده، ښه چار شانه وُ، ويښتان يې نه ډير نرم وُ او نه ډير تاو تاو، مبارک مخ يې غوښن نه وُ ګرد او سور رنګه وُ، سترګې يې غټې بادامي، بانه يې اوږده او ګڼ، اوږې يې پلنې، له ټټر نه تر ګيډې يا نامه پورې يې نري ويښتان وو، نور جسم يې ويښتان نه درلودل د لاسونو او پښو ګوتې يې غوښنې وې، د تګ په وخت کې به د مخې لور ته مايل وُ تا به ويل چې په ځوړ کوزيږي، که چا ته به يې التفات او توجه کوله نو په ټول بدن سره به ورته ملتف کيده.

د دواړو اوږو تر مينځ يې د نبوت مهر وُ، له ټولو نه زيات مهربان او ښنونکی وُ، د زياتې حوصلې درلودونکی وُ چا به چې ژوند ورسره تير کړ، معرفت به يې ورسره حاصل شو، نو ډيره مينه به يې ورسره پيدا کيدله، چا به يې چې صفت کاوه ويل به يې: دده په شان شخص مې نه مخکې ليدلی او نه وروسته.[۲]

په بل روايت کې له علي (رضي الله عنه) نه رانقل شوي چې وايي: د رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) مبارک سر لوی او په غوښنو ډک وُ له ټټر نه ترنامه پورې يې ويښتان وو، د تګ په وخت کې به د مخې خوا ته مايل وُ ته به وايې لکه چې په ځوړ کوزيږي.[۳] جابر بن سمره (رضي الله عنه) وايي: د رسول الله (صلی الله عليه و

---

(1). زاد المعاد ۲/ ۴۵

(2). ابن هشام ۱/ ۴۰۱_۴۰۲. جامع الترمذي مع شرحه تحفة الاحوذي ۳۰۳/۴.

(۳). المصدر الاخير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اله و صحبه و سلم) مبارکه خوله لویه وه، په سترګو کې یې لږ څه سوروالی وُ، پوندې یې ډنګرې او بې غوښې وې.[۴]

ابو طفیل (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) سپین، نمکین، ښکلی او د متوسط قامت او معتدل بدن خاوند وُ[۱].

انس بن مالک (رضي الله عنه) وایي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) لاسونه غټ او پلن وو، رنګ یې ښکلی وُ نه ډېر بې نمکه سپین او نه ډېر ګندمي (غنم رنګه) وُ، پداسې حال کې وفات شو چې په سر او ږیره کې یې له شلو نه زیات سپین ویښتان نه وو.[۲] او وایي: په مبارکو شقیقو کې یې سپین والی و. او په بل روایت کې وایي: په مبارک سر کې یې ځای ځای سپین ویښتان وو[۳].

ابو جحیفه وایي: ما یې تر لاندینۍ شونډې لاندې سپین والی لیدلی[۴]. عبدالله بن بسر (رضي الله عنه) وایي: په مبارکه زنۍ یې څو تاره سپین ویښتان وو[۵].

براء (رضي الله عنه) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) چار شانه وُ، اوږې یې پلنې وې، ویښتان یې د غوږو تر نرمیو پورې اوږده وو، ما هغه په سرو جامو کې لیدلی، چې دده د ښکلا په شان ښکلا مې نده لیدلې.[۶]

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په لومړیو کې له اهل کتابو سره د موافقت پخاطر خپل مبارک ویښتان له مخې نه شا ته ړومنځول، خو وروسته یې ویښتان په دوو برخو ویشل.[۷]

براء وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه زیات خوش اخلاقه او ښکلی و.[۸] پوښتنه ترې وشوه چې آیا مخ یې لکه د تورې په شان داسې ځلیده؟ ویې ویل: نه، د تورې په شان نه بلکه مخ یې لکه د سپوږمۍ په شان ځلیده. په بل روایت کې راځي چې مخ یې ګردی وُ[۹].

---

[۴]. صحیح مسلم ۲/ ۲۵۸.

[۱]. صحیح مسلم ۲/۲۵۸..

[۲]. صحیح بخاري ۱/ ۵۰۲.

[۳]. بخاري، مسلم ۲/۲۵۹.

[۴]. بخاري ۵۰۱_۵۰۲.

[۵] .نفس المصدر ۱/۵۰۲.

[۶]. نفس المصدر.

[۷]. صحیح بخاری ۱/۵۰۳.

[۸]. نفس المصدر ۱/۵۰۲. مسلم ۲/۲۵۸..

[۹]. بخاري ۱/۵۰۲. صحیح مسلم ۲/۲۵۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الرُبيع بنت معوذ (رضي الله عنها) وايي: د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ ته به دې چې وکتل تا به ويل لمر ته ګورم.[١٠]

جابر بن سمره (رضي الله عنه) وايي: يوه شپه مې چې سپوږمۍ بره راختلې وه رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وکتل، بيا مې سپوږمۍ ته وکتل، رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) سرې جامې اغوستې وې، ومې کتل چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مې په سترګو کې له سپوږمۍ نه زيات ښکلی او ځليدونکی ښکاريده[١].

ابو هريره (رضي الله عنه) وايي: له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه زيات ښکلی شی مې ندی ليدلی، تا به ويل لمر يې په مخ کې شعلې وهي، څوک مې هم په تګ کې له رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه تيز ندی ليدلی، داسې به روان و تا به ويل لکه چې ځمکه يې تر پښو لاندې منډې وهي، مونږ به ورپسې ستړي شوو خو هغه به نه ستړی کيده.[٢]

کعب بن مالک (رضي الله عنه) وايي: د خوشالۍ په وخت کې به د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) مخ داسې شعلې وهلې تا به ويل د سپوږمۍ ټوټه ده[٣].

يو ځل د عائشې (رضي الله عنها) په کور کې خولې شو، مبارک مخ يې داسې په ځلا شو چې عائشې (رضي الله عنها) يې په هکله د ابو کبير هذيلي دا شعر ووايه:

و اذا نظرت الى اسرة وجهه برقت كبرق العارض المتهلل[۴]

[چې د مخ ليکو ته يې وګورې نو داسې ځليږي لکه ځليدونکې وريځ چې د آسمان په څنډو کې ځليږي.] ابوبکر (رضي الله عنه) به چې رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وکتل نو ويل به يې:

امين مصطفى بالخـير يدعو كضوء البـدر زايله الظلام[۵]

[امين دی مصطفى (غوره شوی) د نيکۍ لور ته بلنه کوي، لکه د څوارلسم سپوږمۍ داسې ځليږي چې هيڅ تياره پکې نشته.]

---

(١٠). رواه الدارمي. مشكاة المصابيح ٥١٧/٢.

[١]. ترمذي في الشمائل ص ٢. الدارمي. مشكاة المصابيح ٥١٨/٢.

(13) جامع الترمذي مع شرحه تحفة الاحوذي ٣٠٢/۴. مشكاة المصابيح ٥١٨/٢.

[٢]. ترمذي

[٣]. بخاری ٥٠٢/١.

[۴]. رحمه للعالمين. ١/ ١٧٢.

[۵]. خلاصه السير ص ٢٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر (رضي الله عنه) به يې په وصف کې د مثال په توګه د زهير هغه شعر وايه چې د هرم بن سنان په هکله يې ويلی و:

لوكنت من شئ سوی البشر كنـــت المضئ ليـــلة البدر

[که ته له بشر نه پرته بل څه واي، نو پخپله رڼا به د څوارلسم سپوږمۍ په شان شپه رڼا کوله] بيا به يې ويل رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) همداسې و[1].

رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) به چې په قهر شو مخ به يې رنګين شو تا به ويل په مخ يې د انار دانې ماتې شوې دي[2].

جابر بن سمره (رضي الله عنه) وايي: پوندې يې نرۍ وې، له تبسم نه لوړه خندا يې نکوله که به مو ورته کتل ګمان به مو کاوه چې سترګې يې په رنجو تورې کړيدي پداسې حال کې چې په حقيقت کې به يې رانجه نه واستعمال کړي.(۳)

ابن عباس (رضي الله عنهما) وايي: د مخې د دواړو غاښونو تر مينځ يې کمه فاصله وه، خبرې به يې چې کولې تا به ويل د غاښونو له منځ نه يې نور راوځي[4].

ښکلې غاړه يې درلوده لکه سپين زر داسې به ځليده، ګڼ بانه او ګڼه ږيره يې درلوده، تنده يې پراخه وه، وروځې يې سره وصل وې، لوړه پزه، او ګلالی مخ يې درلود. له تټير نه تر نامه پورې يې ويښتان وو، دا ويښتان لکه د يوې ځانګې په شان وو، په بدن يې نور ويښتان نه وو، يوازې متې او اوږې يې له ويښتانو ډکې وې. سينه او خيټه يې برابره، پراخه سينه، غټ بندونه او پلن لاسونه يې درلودل، مناسب قامت يې درلود، خيټه يې له لوړې نه ډيره وړه وه، پښې يې له ځمکې نه لوړې وې (موزه پای و) اندامونه يې موزون او قوي وو، په ډيره تواضع او وقار به روان و.(۵)

انس (رضي الله عنه) وايي: داسې ابريشمي او ورېښمينه ټوټه مې نده ليدلې چې د رسول الله (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) له لاسونو نه زياته نرمه وي، او نه مې دده (صلى الله عليه و اله و صحبه و سلم) د مبارک بدن د ښکلې بوی په شان خوشبويي ليدلې. په بل روايت کې راځي چې: داسې مشک او عنبر مې ندي بوی کړي

---

[1] . خلاصة السير ص ۲۰.
[2] . مشكاة المصابيح ۲۲/۱. الترمذي ابواب القدر ۳۵/۲.
(۳). الترمذي. مع شرحه تحفة الاحوذي ۳۰۲/۴.
[4] . رواه الدارمي. مشكاة المصابيح ۵۱۸/۲.
(۵). خلاصه السير ۱۹ – ۲۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بدن له مبارک بوی نه زیاته خوشبويي ولري.(٦)

ابو جحیفه (رضي الله عنه) وايي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) دواړه لاسونه مې ونیول په خپل مخ مې کېښودل ومې لیدل چې له واورې نه یخ او له مشکو نه زیات خوشبودار وو.(١)

جابر بن سمره (رضي الله عنه) وايي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خولې له ټولو عطرو نه زیاتې خوشبوداره وې. جابر (رضي الله عنه) وايي: زه ماشوم وم، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) مې غومبوري ته لاس راووړ، د شفقت لاس یې پرې راکاږه، ومې ولیدل چې مبارک لاسونه یې یخ او داسې خوشبودار وو تا به ویل همدا اوس یې د عطار له خلتې نه را ایستلي دي.(٢)

انس وايي: خولې يې لکه ملغرلې داسې وې .ام سلیم (رضي الله عنها) وايي: د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د مطهر بدن بشکلی بوی یا خولې له غوره عطرو نه هم غوره وې[٣].

جابر (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به چې په کومه لاره لاړ، که بل څوک به په همدې لاره لاړل، نو د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مبارک بوی نه به پدې پوهیده چې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په همدې لاره تللی دی یعنی دد ه له خوشبويي نه پدې پوهیده چې هغه پدې لاره تللی دی، دده خوشبويې او یا دده د خولو خوشبويي به د دوی د لارې رهنما وه.(٤)

د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د دواړو اوږو تر منځ د کوترې د هګۍ په اندازه د نبوت مهر لګیدلی ؤ رنګ یې د مبارک بدن د رنګ په شان ؤ، د چپې اوږې خوا ته پدې نرم هډوکي ؤ، او د نخود په اندازه دانې غوندې وربانډې شګکاریدلې[٥].

---

(٦). صحیح بخاري ١/ ٥٠٣. صحیح مسلم ٢/٢٥٧.
(١). صحیح بخاري ١/ ٥٠٢
(٢). مسلم ٢/ ٢٥٦
٣ . نفس المصدر.
(٤)الدارمي، مشكاه المصابيح ٢/٥١٧ .
٥ . صحيح مسلم ٢/٢٥٩_٢٦٠.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره اخلاق او روحاني کمال

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د بې ساري فصاحت او بلاغت خاوند وؤ سلیسې، روانې، لنډې، با معنی او بې تکلفه خبرې یې ځانګړتیا وه.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ته جوامع الکلم و الحکم ورکړل شوی و، یعنې د داسې بیاني کمال در لودونکی و چې زیات مفاهیم به یې په ډېرو لنډو ټکو کې بیانول او د ډېر زیات حکمت او کمال خاوند وؤ.

د عربانو په مختلفو لهجو ښه پوهیده او له هرې قبیلې سره به یې به د همغې قبیلې پخپله لهجه خبرې کولې، په حاضر جوابۍ کې لکه د کوچیانو (بانډه والو) په شان وؤ، د کلماتو په نظم، غوراوي او استعمال کې لکه د ښار اوسیدونکی داسې وؤ په الهي مرستې سره چې د وحي په صورت کې ورته راتله د زیات حلم، حوصلې، مهربانۍ او ښښنې خاوند وؤ د قدرت په وخت کې عفوه، د مشکلاتو په وړاندې صبر او مقاومت هغه صفتونه وو چې الله تعالی ور باندې لوروليي وو. انسان که هر څومره حلیم او برده بار شي خو بیا هم کله نا کله له سختۍ نه کار اخلي، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) داسې حلیم وؤ چې که هر څومره به اذیت او زیان به وروا وښت د صبر او حوصلې لمن یې نه پرېښوده، د هر جاهل په وړاندې یې له حلم نه کار اخیست.

عائشه (رضي الله عنها) وايي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به کـــه د دوو کارونو تر مینځ د اختیار او واک حق درلود، نو هغه کار به یې غوره کاوه چې آسانه به وؤ، خو دا په هغه صورت کې چې آسانه کار به ګناه نه وه، ځکه هغه (صلی الله علیه وسلم) له ګناه نه تر ټولو زیات پاک او لیرې وؤ. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) کله هم خپل انتقام له چا نه ندی اخیستی، خو د شریعت مخالفت یې نه شوای زغملی، او پدې صورت کې به یې د الله لپاره انتقام اخیست[1]. هغه له قهر نه ډېر لیرې، رضا او نـرمۍ ته ډېر نژدې وؤ.

رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه زیات سخي او کریم وؤ، داسې بخششونه به یې ورکول تا به ویل لکه چې له فقر نه بالکل ویره نلري. ابن عباس (رضي الله عنهما) وايي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه

---

[1]. صحیح بخاري ۱/ ۵۰۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیات سخي و، په رمضان کې به چې جبریل ورته راته سخاوت یې نور هم زیاتیده. د رمضان په میاشت کې به هره شپه جبریل ورته راته قرآنکریم به یې ورته تلاوت کاوه. رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د خیر او نیکۍ په کارونو کې د سهار له نسیم نه زیات مهربانه لطیف او خوځنده وُ. [۱]

جابر (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) هیڅکله هم د چا د سوال په ځواب کې (لا) نه ندي ویلي. [۲]

په شجاعت، له نورو سره مرسته، همکارۍ او تعاون کې ساری نلري. د عمل په ډګر کې یې په اثبات رسولې چې له هر چا نه د زیات غیرت او شجاعت خاوند و، پداسې مواقعو کې یې مقاومت کړی چې بل چا هلته د مقاومت وس نه درلود، په ډیرو سختو حالاتو او شیبو کې به د غره په شان په ځای ولاړ وُ، نه یوازې په شا تګ به یې نه کاوه بلکه مخ په وړاندې به روان وُ. داسې قهرمان او پهلوان به نه وي چې یو او یا څو ځله یې له میدان نه عقب نشیني نه وي کړې، خو رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) پخپل ژوند کې عقب نشیني او په شا تګ ندی کړی. علي (رضي الله عنه) وايي: کله به چې جګړه ښه ګرمه شوه، سترګې به سرې شوې، مونږ به د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) خوا ته ورتلو او دده په حمایت کې به مو ځانونه ساتل، هیڅوک به هم له رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) نه دښمن ته زیات ورلنډ نه وُ. [۳]

انس (رضي الله عنه) وايي: یوه شپه د مدینې خلکو د خطر احساس وکړ، غږ یې تر غوږو شو، یوه ډله خلک په غږ پسې ووتل، د لارې په اوږدو کې یې رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ولید چې بیرته را روان دی، د ابو طلحه په شا توري آس سپور دی، له ټولو نه مخکې په هغه غږ پسې وروتلی وُ، توره یې په غاړه کې پرته وه او فرمایل یې: ((مه ویریږئ، مه ویریږئ)). [۴]

په حیا او چشم پوشۍ کې له ټولو نه لوړ او مخکې وُ، ابو سعید خدري (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) له مستورې پیغلې نه زیاته حیا

---

[۱]. بخاري ۱/ ۵۰۲.
[۲]. بخاری ۱/ ۵۰۲.
[۳]. الشفا ۱ للقاضي عیاض ۱/ ۸۹.
[۴]. مسلم ۲/ ۲۵۲ ، بخاري ۴۰۷/۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلوده. له کوم شي نه به يې چې نفرت کيده او بد به يې ورنه راغلل نو د کراهت نښانې به يې په مخ کې ښکاره کيدلې.[۵]
چا ته به يې مخامخ ډير نه کتل، بلکه مبارکې سترګې به يې يوې او بلې خوا ته اړولې، ځمکې ته به يې له آسمان نه ډير کتل، ډير غور، تدبر او تفکر به يې کاوه، کوم څه به چې د چا نه خوښيدل هغه به يې نه يادول، چا ته به يې چې نصيحت کاوه او يا به يې چې د چا عيب بياناوه، نو نوم به يې نه ورته اخيست بلکه ويل به يې: د هغه چا حال به څه وي چې داسې او هسې کارونه کوي. د فرزذق د لانديني قول تر ټولو غوره مصداق و:

يغضي حياء و يغضى من مهابته فــلا يكلــم الا حين يبتسم

[خپلې سترګې له حيا نه ټيټوي پداسې حال کې چې له هيبت نه يې د نورو سترګې ټيټيږي، يوازې هغه وخت خبرې ورسره کيږي چې په شونډو يې تبسم وي.]

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) د زيات عدل، عفت، صدق، امانت او استقامت درلودونکی و.

دښمنان له دوستانو نه مخکې دده په امانت، صداقت او عفت اعتراف کوي، له اسلام نه مخکې په امين مشهور شوی و ټولو به خپل امانتونه له ده سره ايښودل. او ټولو به د حکم په توګه مراجعه ورته کوله.

امام ترمذي روايت کوي چې ابو جهل رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ته وويل: مونږ تا دروغجن نه شميرو بلکه دا څه دي چې راوړي هغه دروغ بولو، همدا وه چې الله تعالی دا آيت نازل کړ[۱]:

((فَإِنَّهُمْ لا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ)) (الانعام: ۳۳) **[هغوی تا دروغجن نه ګڼي بلکه دا ظالمان د الله آيتونه نه مني.]**

هرقل (هيراکليوس) له ابوسفيان نه پوښتنه وکړه: آيا تاسو له محمد (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) نه مخکې لدينه چې د نبوت دعوه وکړي دروغ اوريدلي؟ ابو سفيان ځواب ورکړ: نه.

رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) ډير متواضع او بې کبره شخص و، دا يې نه خوښيدل چې خلک لکه د شاهانو په شان معامله ورسره وکړي او ورته پورته

---

[۵]. صحيح بخاري ۱/ ۵۰۴ .
[۱]. مشکاه المصابيح۲/ ۵۲۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. د فقیرانو پوښتنه به یې کوله، مرسته به یې ورسره کوله، د غلامانو دعوت او بلنه به یې قبلوله او د اصحابو (رضي الله عنهم) په مینځ کې به د عادي شخص په توګه ناست وُ.

عائشه (رضي الله عنها) وایي: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به خپلې (پڼې) بوټونه پخپله ګنډل (پیوندول)، جامې به یې هم ګنډلې او پیوندولې، پخپل کور کې به یې پخپل لاس کار کاوه. هغه لکه د نورو انسانانو په شان یو انسان وُ جامې به یې ګنډلې، میږې به یې لوشلې او خپل خدمت به یې پخپله کاوه.[۱]

حضرت نبي (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) ډیر با وفا، د زیات صله رحم خاوند، مشفق، مهربانه او رحیم انسان وُ له هر چا نه په غوره اخلاقو کې وړاندې وُ. بده خبره یې نده کړې، په چا یې لعنت ندی ویلی په بازار کې یې هم غالمغال ندی جوړ کړی. په هره نیکۍ کې د کمال درجې ته رسیدلې وُ. د بدۍ ځواب یې په بدۍ نه ورکاوه، تل به یې نورو ته عفوه، بښنه کوله، دا یې هم نه وُ خوښ چې نور خلک دې شا ته ورپسې روان وي. په خوراک، جامه او پوښاک کې به یې د خپل ځان او غلامانو تر مینځ توپیر نه کاوه، اوف قدرې یې هم نه ویل. د غلام او خادم کارونه به یې هم پخپله کول، کله یې هم خادم او غلام ته سخته خبره نده کړې ورباندې په غوسه شوی ندی، په تقصیر یې رټلی ندی. مسکینان یې خوښیدل ناسته ولاړه یې ورسره درلوده، جنازې ته به یې حاضریده، او فقیرانو ته یې په کمه سترګه نه کتل.

یو ځل رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د یوه سفر په دوران کې امر وکړ چې یو پسه دې حلال او پوخ شي! یو کس پسه راونیو ذبح کاوه یې، بل د پخولو بند و بست وکړ، رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) وفرمایل: (**وعلي جمع الحطب**)، **فقالوا: نحن نكفيك. فقال: (قد علمت أنكم تكفوني ولكني أكره أن أتميز عليكم، فإن الله يكره من عبده أن يراه متميزاً بين أصحابه)، وقام وجمع الحطب.** زه به خس او خاشاک راټول کړم. اصحابو (رضي الله عنهم) ورته وویل: مونږ یې ستا په ځای راټولوو. ده ورته وفرمایل: زه پوهیږم چې تاسې زما په عوض دا کار کوئ، خو زه دا نه خوښوم، چې ځانته دا امتیاز ورکړم، ځکه الله تعالی دا نه خوښوي چې یو بنده دې د نورو په مینځ کې ځانته په امتیاز قایل وي. دا یې وفرمایل پاڅید او خس یې راټول کړل.[۲]

---

[۱]. مشکاه ۲ المصابیح/ ۵۲۰ .

[۲]. خلاصه السیر ص ۲۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوره به وي دلته د هند بن ابي هاله له خولې نه د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) صفت واورو:

هغې به ویل: رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) به همیشه غمګین ښکاریده، ډیر تفکر او تدبر به یې کاوه، څه خاص آسایش او سهولیات یې نه درلودل، بې ضرورته به یې خبرې نه کولې، زیات به خاموش وُ، خبره به یې چې پیل کړه پای ته به یې رسوله، بې تکلفه خبرې به یې کولې، خوله به یې دې خوا اخوا نه کوله زیات مفاهیم به یې په لنډو ټکو کې بیانول، خبره به یې مکمله او بشپړه وه، ډیر نرم او شیرین وُ، بدخویه او سخت معامله نه وُ. نعمت به که هر څومره وړوکی و لوی یې شمیره. د هیڅ شي (خوراک) یې بد نه ګڼل، څه به یې چې خوړل نه به یې ستایل او نه به یې بدي بیانوله، که به حق تر پښو لاندې شو دومره به په غوسه شو چې هیڅوک یې مخې ته نه شوی دریدلای. د حق لپاره به یې انتقام اخیست، د خپل ځان لپاره نه په غوسه کیده او نه یې شخصي انتقام اخیست. اشاره به یې چې کوله نو په ټول لاس سره به یې کوله د تعجب په وخت کې به یې مخ بـــلې خوا ته اړاوه که به خوشاله و نو سترګې به یې ښکته وې، خندا یې یوازې تبسم وه، او غاښونه به یې لکه ملغلرې داسې ځلیدل.

یوازې هغه خبرې به یې کولې چې ضروري به وې، اصحاب به یې سره یو کول، نه دا چې هغوی سره بیل او تیت کړي. د هر قوم مشر ته به یې د مشر په سترګه کتل او هغه به یې د خپل قوم مسوول ټاکه. ځان به یې د نورو له شر نه محفوظ ساته. د خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) خوښه به یې مراعاتوله، د خلکو د حالاتو په هکله به یې له خلکو نه پوښتنې کولې، تل به یې له اعتدال نه کار اخیست او اختلاف یې نه کاوه. ددې له امله چې نور څوک غفلت ونکړي د هیڅ غفلت اجازه یې نه ورکوله، د هر ډول حالاتو د مقابلې لپاره پوره تیار وُ د حق په لار کې یې هیڅ کوتاهي نه کوله او د نورو په حق یې کله هم تجاوز ندی کړی.

ملګری یې هغه وُ چې غوره خیر غوښتونکی به وُ، د نورو غمخور او مرستندوی دده په وړاندې ډیر محترم او د لوړ مقام خاوند و. تل به یې د الله ذکر کاوه د ځان لپاره یې ځانګړی ځای نه و غوره کړی، مجلس ته به چې ورغی هلته به کیناست چیرته به چې ځای خالي وُ، او همدا یې امر هم وُ. ټولو ته یې په یوه سترګه کتل د هر چا د حقوقو رعایت یې کاوه چا به چې د ضرورت په وخت کې کیناوه، او یا به یې ودراوه نو تر هغې پورې به ورسره ناست او یا ولاړ وُ تر څو به د هغه ضرورت رفع شو، د هغه سوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به يې په پوره صبر غوږ نيوه او په ډيره ښه طريقه به يې ځواب ورکاوه. اصحاب (رضي الله عنهم) نورو سترګې يې په وړاندې برابر وو، هغه ډير ورته نژدې وُ چې د زياتې تقوی درلودونکی به وُ، مجلس يې د حلم، صبر، حيا، امانت او صداقت مجلس وُ، هلته به غالمغال نه وُ، يو له بل سره به همکاري او نرمي کيدله. د لوی او مشر درناوی به کيده او په فقير او محتاج به رحم کيده، د بې وسه لاس نيوی به کيده. تل به خوښ و، خوش اخلاقه او مهربانه وُ، هيڅ بدخويه، بدګفتاره، سخت زړی او غالمغالي نه وُ، له دريو شيانو نه يې ځان پاک ساتلی وُ : له ريا نه، بل له زيات خوراک، زياتو خبرو، او دريم له بې هدفه کار نه.

د چا بدي يې نه بيانوله، بد يې نه ورته ويل، عيبونه يې نه پسې راپلټل، بې ثوابه خبره يې نه کوله، خبرې به يې چې کولې د مجلس ملګري به يې ټول متوجه کيدل غوږ به يې ورته نيوه، خبره به يې نه اخلالوله، بل چا به چې خبره ورته کوله غوږ به يې ورته ايښود او تر هغې پورې به چوپ وُ تر څو به د هغه خبره خلاصه شوه. د خندا په خبره به يې خندل د تعجب په وخت کې به يې تعجب کاوه د نورو د نامناسبې خبرې په مقابل کې به يې له زغم او صبر نه کار اخيست. فرمايل به يې: د حاجتمند حاجت پوره کړئ. د نيکۍ په بدل کې به يې له چا نه د شکرانې تمه نه کوله.[1]

خارجه بن زيد (رضي الله عنه) وايي: رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) له ټولو نه د زيات وقار درلودونکی وُ، په آسانۍ او بې ضرورته به يې خبره نه کوله. زياتره به خاموش وُ، د نا مناسبې خبرې په اوريدو سره به يې مخ ګرزاوه. خندا يې د تبسم تر حده وه. خبرې يې په اندازه برابرې وې، نه به يې زياتې کولې او نه له حده کمې، دده په وړاندې به اصحابو (رضي الله عنهم) هم يوازې تبسم کاوه، او دده په درناوي کې به يې په زوره نه خندل[2].

لنډه دا چې رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) هغه کامل انسان وُ چې مثال نه لري، الله تعالی هغه ته ادب ورکړی وُ او الله تعالی د هغه د غوره او لوړو اخلاقو په اړه فرمايي: ((**وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ**)) (القلم: ٤) [ته د لويو اخلاقو خاوند يې.]

همدا د کمال صفات او ځانګړتياوې وې چې خلک يې له رسول الله (صلی الله عليه و اله و صحبه و سلم) سره نژدې کړي وو، د همدې صفاتو له برکته يې د هر چا په زړه کې

[1].الشفا للقاضي عياض ١/ ١٢١تر ١٢۶. - شمائل الترمذي .

[2] . نفس المصدر ١٠٧/١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای او لوړ مقام درلود. د همدي غوره اخلاقو په وجه هغه داسې یو رهبر ؤ چې زړونه ورپورې تړلي وو، د همدې کمالاتو په سبب هغه خپل مغرور، خود خواه او سرکش قوم د ځان کړ، او همغه جاهل خلک داسې شول چې ډله ډله د الله تعالی په دین مشرفیدل او اسلام ته یې غاړه ایښودله.

دا صفتونه مو چې یاد کړل دا د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د کمالانو او غوره اخلاقو یوه ډیره کوچنۍ نمونه ده، د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) په عظمت او حقیقت پوهیدل او د هغه بیانول یو ناممکن کار دی. د داسې یو انسان صفت به څوک وکړای شي چې اخلاق یې قرآن کریم وي. بیشکه چې د رسول الله (صلی الله علیه و اله و صحبه و سلم) د عظمت حقیقت بیانول د چا له وسه ندي پوره.

اللهم صل علی سیدنا محمد و علی آل سیدنا محمد کما صلیت علی سیدنا ابراهیم و علی آل سیدنا ابراهیم انك حمید مجید. اللهم بارك علی سیدنا محمد و علی آل سیدنا محمد کما بارکت علی سیدنا ابراهیم و علی آل سیدنا ابراهیم انك حمید مجید.

سلطان محمود صلاح
پیښور – حیات آباد
۱/۷/ ۲۰۰۲م = ۱۰ /۴/ ۱۳۸۱ هـ ش

د مراجعې پای
د جمعې ورځ ۴/۸/ ۲۰۰۶ م.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب مراجع

١. اخبار الكرام باخبار المسجد الحرام، شهاب الدين احمد بن محمد الاسدي المكي (١٩٢٢هـ) المطبعة ا لسلفية بنارس الهند ١٣٩٢هـ/١٩٧٢م.

٢. الادب المفرد، محمد بن اسماعيل البخاري (٢٥٦هـ) طبع استنابول ١٣٠۴هـ.

٣. الاعلام، خير الدين الزركلي. الطبعة الثانية القاهرة ١٩۴۵م.

۴. البداية والنهاية، اسماعيل بن كثير الدمشقي مطبعة السعادة مصر ١٩٣٢م.

۵. بلوغ المرام من ادلة الاحكام، احمد بن حجر العسقلاني (٧٧٣_٨۵٢هـ) المطبع القيومي كانفور الهند١٣٢٣ هـ.

۶. تاريخ ارض القرآن، السيد سليمان الندوي (١٣٧٣ هـ) معارف پريس اعظم كده، الهند ١٩۵۵م (الطبعة الرابعة).

٧. تاريخ اسلام، شاه اكبر خان نجيب آبادي مكتبة رحمت يوبند يوبي الهند.

٨. تاريخ الامم و الملوك، ابن جرير الطبري المطبعة الحسينية المصرية.

٩. تاريخ عمر بن الخطاب، ابو الفرج عبدالرحمن بن الجوزي مطبعة التوفيق الادبية بمصر.

١٠. تحفة الاحوذي، ابو العلى عبدالرحمن الماركفوري (١٣٣۵هـ_١٩٣۵م) جيد برقي پريس دهلي الهند ١٣۴٢_١٣۵٣هـ.

١١. تفسير ابن كثير، اسماعيل بن كثير الدمشقي دار الاندلس بيروت.

١٢. تفهيم القرآن، الاستاذ السيد ابو الاعلى المودودي ، مركزي مكتبة جماعت اسلامي الهند.

١٣. تلقيح فهوم الاثر، ابو الفرج عبد الرحمن بن الجوزي (۵٩٧ هـ) جيد برقي پريس دهلي الهند.

١۴. جامع الترمذي ، ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي (٢٠٩_٢٧٩هـ) المكتبة الرشيدية دهلي الهند.

١۵. الجهاد في الاسلام، (اردو)، الاستاذ السيد ابو الاعلى المودودي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامک پبلیکشنز لمیتد لاهور باکستان.

۱۶.خلاصة السیر، محب الدین ابو جعفر احمد بن عبدالله الطبري ۶۷۴هـ دهلي پرنتینګ پریس دهلي الهند ۱۳۴۳هـ.

۱۷.رحمة للعالمین، محمد سلیمان المنصور فوري (م ۱۹۳۰م) حنیف بک ډیپو دهلي.

۱۸.رسول اکرم کي سیاسي زندګي (اردو) الدکتور حمید ال،له پاریس سالم کمپني دیوبندیو- بي الهند ۱۹۶۳م.

۱۹.الروض الانف، ابو القاسم عبد الرحمن بن عبد الله السهیلي (۵۰۸- ۵۸۱ هـ) المطبعة الجمالیة بمصر ۱۳۳۲هـ-۱۹۱۴م.

۲۰.زاد المعاد، شمس الدین ابو عبد الله محمد بن بکر بن ایوب المعروف بابن القیم (۶۹۱_ ۷۵۱) المطبعة المصریة الطبعة الاولی ۱۳۴۷_ ۱۹۲۸م.

۲۱.سفر التکوین.

۲۲.سنن ابن ماجة، ابو عبد الله محمد بن یزید بن ماجة القزویني، (۲۰۹_۲۷۳هـ).

۲۳.سنن ابي داؤد، ابو داؤد سلیمان بن الاشعث السجستاني (۲۰۲_۲۷۵هـ) ج ا المطبع المجیدي کانفور الهند ۱۳۷۵هـ، ۲ المکتبة الرحیمیة دیوبند یو بي الهند.

۲۴. سنن النسائي، ابو عبدالرحمن احمد بن شعیب النسائي (۲۱۵_۳۰۳ هـ) المکتبة السلفیة لاهور باکستان.

۲۵.السیرة الحلبیة، ابن برهان الدین.

۲۶.السیرة النبویة، ابو محمد عبدالملک بن هشام بن ایوب الحمیري، ۲۱۳ او ۲۱۸هـ) شرکة مکتبة و مطبعة مصطفی البابي الحلبي و اولاده بمصر المطبعة الثانیة ۱۳۷۵ هـ_۱۹۵۵م.

۲۷. شرح شذور الذهب، ابو محمد عبد الله جمال الدین بن یوسف المعروف بابن هشام الانصاري (۷۰۸_۷۶۱) مطبعة السعادة بمصر.

۲۸. شرح صحیح مسلم، ابو زکریا محیي الدین یحیی بن شرف النووي (۶۷۶ هـ) المکتبة الرشیدیة دهلي الهند ۱۳۷۶هـ.

۲۹. شرح المواهب اللدنیة، الزرقاني نسخة عتیقة مخرومة الاوائل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٣٠. الشفا بتعريف حقوق المصطفى، القاضي عياض، مطبعة عثمانية استانبول ١٣١٢هـ.
٣١.صحيح البخاري، محمد بن اسماعيل البخاري (٢٥٦ هـ) المكتبة الرحيمية (ديوبند الهند) ١٣٨٤ _١٣٨٧هـ).
٣٢. صحيح مسلم، مسلم بن الحجاج القشيري المكتبة الرشيدية دهلي الهند ١٣٧٦هـ.
٣٣.صحيفة حبقوق.
٣٤. صلح الحديبية، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية) دار الفكر ١٣٩١هـ _١٩٧١م.
٣٥.الطبقات الكبرى، محمد بن سعد مطبعة بريل ليدن ١٣٢٢ هـ.
٣٦.عون المعبود شرح ابي داؤد، ابو الطيب شمس الحق العظيم آبادي (الطبعة الاولى الهندية).
٣٧. غزوة احد، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية).
٣٨. غزوة بدر الكبرى، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية) ١٣٧٦ هـ _ ١٩٧٦م.
٣٩. غزوة خيبر، محمد احمد باشميل (الطبعة الثانية) دار الفكر ١٣٩١_١٩٧١.
٤٠. غزوة بني قريظة، محمد احمد باشميل (الطبعة الاولى) ١٣٧٦ هـ_١٩٦٦م.
٤١.فتح الباري، احمد بن علي بن حجر العسقلاني (٧٧٣_٨٥٢) المطبعة السلفية و مكتبتها الروضة القاهرة.
٤٢. فقه السيرة، محمد الغزالي، دار الكتاب العربي بمصر الطبعة الثانية ١٣٧٥ هـ=١٩٥٥م.
٤٣. في ظلال القرآن، سيد قطب، دار احياء العربي بيروت لبنان الطبعة الثالثة.
٤٤. القرآن الكريم.
٤٥. قلب جزيرة العرب، فؤاد حمزة، المطبعة السلفية و مكتبتها، الروضة بمصر١٣٥٢ هـ_١٩٢٣م.
٤٦.ما ذا خسر العالم بانحطاط المسلمين، السيد ابو الحسن علي الحسني الندوي، الطبعة الرابعة مكتبة دار العروبة القاهرة ١٣٨١ هـ_١٩٦١م.
٤٧.محاضرات تاريخ الامم الاسلامية، الشيخ محمد الخضري بك، المكتبة

(c) ketabton.com: The Digital Library

التجارية الكبرى بمصر، الطبعة الثامنة ۱۳۸۲ هـ.
۴۸. مختصر سيرة الرسول، شيخ الاسلام محمد بن عبد الوهاب التميمي النجدي (م ۱۲۲۰) مطبعة السنة المحمدية القاهرة الطبعة الاولى ۱۳۷۵ هـ ـ۱۹۵۶م.
۴۹. مختصر سيرة الرسول، الشيخ عبد الله بن محمد النجدي آل الشيخ (م بمصر ۱۲۴۲هـ
۵۰. مدارک التنزيل، النسفي.
۵۱. مرقاة المفاتيح ج۲، الشيخ ابو الحسن عبيد الله الرحماني المباركفوري نامي پريس لکنهو الهند ۱۳۷۸ هـ ـ۱۹۵۸م.
۵۲. مروج الذهب، ابو الحسن علي المسعودي مطبعة الشرق الاسلامية القاهرة.
۵۳. المستدرک، ابو عبد الله محمد الحاكم النيسابوري دائرة المعارف العثمانية حيدر آباد الهند.
۵۴. مسند احمد، الامام احمد بن محمد حنبل الشيباني ۲۲۴ هـ.
۵۵. مسند الدارمي، ابو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي ۱۸۱ـ ۲۵۵ هـ.
۵۶. معجم البلدان، ياقوت الحموي.
۵۷. مشكاة المصابيح، ولي الدين محمد بن عبد الله التبريزي، المكتبة الرحيمية ديوبند يوبي الهند.
۵۸. المواهب اللدنية، القسطلاني المطبعة الشرفية ۱۳۳۲ هـ، ۱۹۰۷م.
۵۹. موطا الامام مالک، الامام مالک بن انس الاصبحي (م۱۲۹هـ) المكتبة الرحيمية ديوبند يوبي الهند.
۶۰. وفاء الوفا، علي بن احمد السمهودي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library